
HARVARD LAW LIBRARY
3 2044 059 527 820

Sweden. Constitution

SVERIGES GRUNDLAGAR,

DERIBLAND

NYA RIKSDAGSORDNINGEN;

DE SÅKALLADE

Constitutionella Stadgarne,

JEMTE

CONSTITUTIONS-UTSKOTTETS VID 1809—10 ÅRENS RIKSDAG MED FÖRSLAGEN TILL GRUNDLAGARNE AFGIFNA MEMORIALER,

SAMT

NORGES GRUNDLOV.

Med en historisk Inledning angående Svenska statsförfattningens utveckling, hänvisning till paralellställen, fastställda ändringar af särskilda §§ och motiverna för dessa ändringar, prejudikater och anmärkningar samt utförligt register.

UTGIFNA

AF

CHRISTIAN NAUMANN.

TREDJE UPPLAGAN, TILLÖKT OCH FÖRBÄTTRAD.

STOCKHOLM, 1866.
P. A. NORSTEDT & SÖNER,
Kongl. Boktryckare.

INNEHÅLLS-ÖFVERSIGT.

INLEDNINGEN.

Svenska Statsförfattningens historiska utveckling.

GRUNDLAGARNE.

Rättelser och Tillägg.

Sid. 11, r. 14, *står:* 4; *läs:* 3. S. 17, r. 7 nedifr., *står:* infrågavarande; *läs:* ifrågavarande. S. 120, r. 16 nedifr., efter ordet länsmän. sättes: [1]), I slutet af sidan bör stå: 1) Jemf. *Geijer* Sv. F. Hist. III: 18. S. 152, r. 1, *står:* 6 kap.; *läs:* 5 kap. — S. 273, sista raden af texten, tillsättes: [2]). Samma sida, i slutet, tillägges en så lydande not: [2]) Det är anmärkt, sid. 145, i sammanhang med 1617-års Riksdagsordning, att *hvarje Stånd vid riksdagarne bestämde sin egen bevillning.* Någon föreskrift af sådan syftning blef väl aldrig i lag uttryckligen gifven; men methoden iakttogs regelmässigt ända till år 1809. Huruledes, vid 1789-års riksdag, Bonde-Ståndet såg sig föranlåtet, i anseende till dess föreburna oförmögenhet, att göra ändringar i de bevillnings-artiklar, som *för detta Stånd* blifvit af det utsedda Bevillnings-Utskottet föreslagna, så att i den påräknade Allmänna Bevillningen uppkom en brist af emellan fem och sex tunnor guld, se Modée, 14 D. s. 399. — S. 344, sista raden af texten, tillsättes: [4]). Samma sida, i slutet, tillägges en not, så lydande: [4]) Förestående § 8 skrefs under loppet af år 1863 för skriften "Svenska Statsförfattningens Historiska Utveckling", som utgafs särskild i Febr. 1864. Huruledes K. Maj:ts förslag till ny Rikadagsordning numera är antaget, se i det följande s 700. — S. 400 i afseende på anm. 2 under RF. 111, se sid. 747. S. 433 i afseende på anm. 5 under R.O. 17. se sid. 708, 747. S 511 i afs. på anm. 2 under R.O. 77, se sid. 747. S. 527, r. 1, *står:* 257; *läs:* 527. S. 538, r. 3, *står:* Missgerninds; *läs:* Missgernings. S. 672, r. 3, *står:* Kongl. Maj:t; *läs:* Kongl. Maj:ts.

☛ I afseende på anm. sid 594 under TF. I: 8, s. 538 under I: 9 och 10, s. 551—553, 556, 557, 562 under 3 §:s särskilda momenter, s. 567 under 4 § 9 mom. i samma grundlag. iakttages att Riksens Ständer för sin del gillat dessa grundlagsändringar, för att bringa der förekommande straffbestämmelser till öfverensstämmelse med Nya Strafflagen.

Likaledes har det i anm. 4 under TF:s 1 §, 11 mom., sid. 540 anmärkta ändringsförslag, angående boktryckares åliggande att aflemna friexemplar af tryckta arbeten, blifvit af Riksens Ständer bifallet.

Hvaremot de förslag, som äro nämnda i anm. 4 under RO:s 18 §, s. 435, om valrätts tillerkännande åt *mosaiske* trosbekännare, — i anm. 2 under TF. 1: 12, sid. 541, beträffande anmälan om bokhandels idkande m. m., — samt i anm. under TF. 4: 10, s. 567, och 4: 11, s. 568, angående utrikes ifrån, hit inkomna skrifter, *icke blifvit antagna.*

Stockholm i Januari 1866.

INLEDNING.

Svenska Statsförfattningens historiska utveckling.

Denna Statsförfattnings Historia kan delas i 9 hufvudperioder: *1:o.* Den urgamla *demokratiska* författningen samt dennas slutliga förvandling under de tvåhundraåriga striderna mellan kristendom och hedendom, till medlet af 13:de seklet. — *2:o.* Folkunga-regenternas tidehvarf, då främmande stats-grundsatser göra sig gällande, samt landets andliga och verldsliga magnater först bidraga att öka *konungamakten*, men sedermera bekämpa den, så att denna makt mot slutet af 14:de århundradet (Kon. Albrechts regering) för dem dukar under, på samma gång allmogen betungas och förtryckes. — *3:o.* Unionstiden, då landet styres af *aristokratiska* konfederationer under utländske konungar, och allmogen börjar resa sig mot förtrycket, samt det slutligen lyckas *Gustaf Eriksson* att införa en ny sakernas ordning. — *4:o.* Kon. *Gustaf I:s* och hans söners tid, då först och främst aristokratiens ena hälft, de katholska prelaterna, förlorar sin myndighet, kyrkoreformationen verkställes, och genom arfföreningen thronen befästas, men sedermera efterhand, och isynnerhet sedan ärftliga länsförfattningen blifvit införd, den *verldsliga* aristokratien åter begynner kampen mot konungamakten, till år 1611, då, genom *Gustaf II Adolfs* konungaförsäkran, Rådets myndighet på det djerfvaste utvidgas, samt lagstiftningsrätten uttryckligen tillerkännes de *till riksdag* församlade ständerna gemensamt med konungen. — *5:o.* Tiden emellan 1611 och 1680, då den representativa formen stadgar sig, och då

Adelns materiella makt och inflytande, genom slöseri med förläningarne, slutligen når sin höjd. — *6:o.* Envåldsperioden 1680—1719. — *7:o.* Den s. k. Frihetstiden, då statsformen var en aristokratisk republik med en skenkonung i spetsen, till regementsförändringen 1772. — *8:o.* K. *Gustaf III:s* och hans sons tidehvarf, då konungamakten åter stadgas, men derefter ett nytt envälde införes och utöfvas. — *9:o.* Tiden från och med 1809-års statshvälfning.

1 Kapitlet.

Från äldsta tider till medlet af trettonde seklet.

§ 1.

Svear. Götar. Fylkis-konungar. Upsala-konungen.

Så långt Sveriges häfder gå tillbaka, finna vi en *Konung* såsom ledare af samhället och anförare för krigshären. Från sagornas tider utgjordes landets invånare af två med hvarandra beslägtade folkstammar, som invandrat och nedsatt sig, *Götarne* hufvudsakligen i Westergötland, och de med en anförare, som blifvit benämnd *Oden*, senare inkomne *Svearne* i Upland, från hvilka två moderländer utflyttningar efterhand skedde till särskilda delar af Svenska jorden. Öfver Svithiod, Sveafolket, voro konungarne i Upsala (ursprungligen liksom hvarje annan familjefader kallade: *drottnar* = herrar) ensamt rådande till den tionde från Oden konung *Agne's* död, då riket delades mellan hans söner och sedermera mellan särskilda utgreningar af konungaätten, hvarförutan denna ätts afkomlingar, *de der äfven benämndes konungar*, genom uppodlingar af öde landsträckor, skaffade sig riken, så att på *Ingialds* tid (i 7:de århundradet efter Chr.) funnos många sjelfständiga småregenter, kallade fylkis- och härads-konungar, och för honom, såsom Upsala-konung, återstod endast ett religiöst öfvervälde, grundadt på hans presterliga egenskap af högste föreståndare för nationaltemplet i nämnde stad samt en af denna värdighet helgad

domsrätt vid de folkting, hvilka der höllos på samma gång som de hedniska offerfesterna. Svear och Götar hade från den tid, som man gifvit namn af *Odens* och *Gylfes*, stått till hvarandra i ett på den gemensamma religionen grundadt förbund; men det vill synas som hade detta lyckliga förhållande blifvit afbrutet genom en hårdnackad kamp, hvilken slutats med Göta-stammens underkufvande och de från Skandinavien verkställda utvandringar, deraf ett minne hos de utländska Göterna fortlefvat. Likasom inom Svithiod, gjorde sig likväl äfven inom Götalandskapen fylkiskonungarne småningom oberoende af Upsala-konungens öfverherrskap. Ingiald sökte återställa den fordna enheten i det ganska vidsträckta rikets begge hufvuddelar. Genom list och våld utrotade han flera småkonungar, slog deras riken under sig, gjorde dessa skattskyldiga och tillsatte der höfdingar. Detta kan kallas den första statshvälfning, våra häfder veta att omtala. De öfriga småkonungarne underkastade sig efterhand, så att omkring 200 år efter Ingiald, eller i medlet af 9:de århundradet, *Erik Emundsson* finnes hafva med kraftig hand häfdat Upsala-konungens myndighet öfver hela Sverige, både Göta och Svea landskapen [1]).

§ 2.

Förbunds-författningen. — Källor.

Den äldsta författningen såväl i Sverige, som i det öfriga Skandinavien, finna vi grundad på slägt- och stamförbindelser samt omfatta ett *förbund* af fria samhällen (ända från familjen till landskapet och riket), till gemensamt försvar, med gemensam dom och gudstjenst. Den indelning uti krigsförbund efter hundradetalet (»hundari, härad»), hvilken ägde rum hos de invandrande härhoparne, under en gemensam anförare, bibehölls äfven i fredliga tider, sedan de fått fasta boningsplatser, och utmärkte såväl ett försvarsförbund, som ett borgerligt samhällsförbund under en

---

[1]) Ynglingasagan 40 kap.

styresman. Vi se denna urfattning afspeglad i den bekanta berättelsen om Islands kolonisation [1].

Äfven sedan med 9:de seklet historiens ljus uppgått, och kristendomens första frön blifvit utsådda i Norden, framstår Svenska samhällsförfattningen såsom en förbundsförfattning. *Landskapet*, hvilket äfven efter småkonungarnes försvinnande bibehöll prägeln af en under dem utbildad national-egenhet, är fortfarande att betrakta som en stat för sig, och *Riket* såsom en demokratisk konfederation af dessa små stater under en enda konung, liksom *de* åter utgjorde förbund af *härader*, och desse af *ätter* (slägter) med sina fria *husfäder* (»odalmän, bönder»), hvilka ätter, hvar för sig, förekomma såsom ett juridiskt helt såväl i afseende på egendom som gemensamt bistånd, försvar och ansvar.

De källor, ur hvilka vi hemta underrättelser om denna samhällsförfattning, äro dels Isländska Sagorna, dels och förnämligast våra gamla *Landskapslagar*. Dessa sistnämnda hafva väl *i sin närvarande form* blifvit författade först under förra hälften af *nästa* hufvudperiod [2], men de kunna icke anses innehålla alldeles nya stadganden i detta afseende, utan utgöra en sammanfattning af normerna för samhällsordningen, *sådan den under ifrågavarande tidehvarf efterhand utbildat sig*. Den tidpunkt, då den ena eller andra grundsatsen upptogs, kan *sällan* med noggrannhet bestämmas. — *Svenskt Diplomatarium* lemnar jemväl rika materialier för vårt ämne [3].

Då det icke ingår i detta arbetes plan att, med sagorna till källor, göra en framställning af det skandinaviska lifvet, af vår äldsta kulturhistoria, utan endast att i korthet skildra statsskicket, har författaren icke trott sig kunna egna en särskild, skarpt begränsad hufvudafdelning åt *hedna-*

---

[1] Harald Hårfagers saga 19, 20 kap. Landnama och Watnsdæla-sagorna. Isländska lagboken Grågås, ed. Arnæ-Magn., Havn. 1829, 1: p. 15 etc.

[2] Med undantag af Westgöta-lagens *äldre* codex, som anses förskrifva sig från *förra* hälften af 13:de seklet; se vidare i det följ., 2 kap. 1 §.

[3] Det äldsta kända Svenska Konungabref i original är af K. Knut Eriksson († 1195). Sv. Dipl. 1 B. s. 90.

åldern. Äfven för denna ålder lemna landskapslagarne, fastän, såsom nyss nämndes, i sitt närvarande skick sammanfattade *efter* det kristendomen vunnit stadga i landet, de hufvudsakligaste materialierne i sådant afseende. Ur dem belysas ej mindre de *äldre* förhållanderna, än de tillsatser, hvilka blefvo betingade af den nya religionsläran eller af den kristna kyrkans dåvarande yttre inrättning. Det var först småningom denna lära djupt ingrep i den gamla samhällsordningen. De strider, som skola anmärkas i detta kapitels 7:de §, utgöra den sekelslånga *öfvergången* från den urgamla demokratiska författningen till de främmande grundsatserna.

§ 3.

Lagmannen. Landskapstinget. Lagstiftningen. Förvaltningen. Häradshöfdingar. Domare. Konungens ombudsmän i landskapet.

I spetsen för *landskapet* finnas, i stället för fylkiskonungen, dels en af Upsala-konungen tillsatt *Höfding*, dels *Lagmannen*, den förre det monarkiska, den senare det demokratiska stats-elementets representant.

Lagmansembetet härleder sig ända från hedendomens tid. Vald af och bland folket, var lagmannen den inre rättsförfattningens och folkets man, en folktribun i ädel mening. Hvarje landskap hade sin särskilda lag, efterhand uppkommen genom sed och bruk, samt ursprungligen bestående af de enklaste rättssatser, de der, sannolikt i poëtisk form, fortplantades genom mundtlig tradition och mera gingo ut på att förlika, än att döma, att reglera den tillåtna sjelfhämnden, än att afskaffa den. Med en småningom stigande odling utvecklades dessa rättsbegrepp, och deras vård och vidare utbildning uppdrogs åt lagmannen [1]).

I de äldre tiderna voro lagstiftning, lagskipning och administration icke så skarpt åtskiljda. Det tillkom lagmannen icke allenast att årligen på *landskapets ting* för folket upprepa innehållet af dess rättssedvänjor och lagar, att

[1]) Olof d. Hel. saga 76 kap

föreslå nya stadganden, hvilka för framtiden blefvo lag om de godkändes af folket, och hvilka under tidernas lopp antecknades af lagmannen, äfvensom att, biträdd af en *Tolf-manna-Nämnd*, vara landskapets förnämste domare i de mål, hvilka till hans afgörande öfverlemnades af de lägre domrarne, då desse voro tvehogse om lagens tillämpning, eller ock af parter, vare sig omedelbart eller då de ej voro nöjde med underdomarens utslag, utan äfven att föra ordet då landskapets administrativa angelägenheter afgjordes af landskapets män, samt att inför konungen eller hans ombud föra landskapets talan. Genom *dom* skulle lagmannen erkänna en nyvald konung, och mäktige herrar vågade ej komma till tinget utan böndernas och lagmannens tillstånd.

Folket reglerade sålunda, med lagmannens biträde, landskapets inre rättsförfattning och *stiftade dess lag* utan annan medverkan från konungens sida, än att denne stundom synes hafva vid tinget framställt eller låtit framställa de tillägg eller förbättringar, hvilka ansetts behöfliga; och med denna oafhänginghet i lagstiftningen var äfven förenad oafhängighet i landskapets *förvaltning*. Detta var den äldsta, den rena kommunal-författningen. Hvarje landskap, äfvensom dess underafdelningar häraderne och byarne, besörjde sjelf sina angelägenheter. Landskapslagarne i deras nuvarande form härstamma från en tid, då konungen genom sina ombud redan börjat utöfva ett icke obetydligt inflytande på denna förvaltning.

De lagfarne män, hvilka uti landskapets underafdelningar dömde i de mål, som på de mindre sammankomsterna förevoro, och dervid jemväl biträddes af en tolfmanna-nämnd, hette i Svealandskapens hundaren: *Domare;* men i Götalandskapens härader och fjerdingar: *Häradshöfdingar* och *Fjerdingshöfdingar*, hvilka tilläfventyrs förut varit militäre befälhafvare. Häradshöfdingen hade äfven befattning med åtskilliga häradets hushålls- och förvaltningsangelägenheter och visar sig såsom detsammas ombudsman, vårdare af dess anspråk. I Svealandskapen voro mellan Domaren och ko-

nungens Länsman (se nedanföre) de göromål fördelade, som i Götaland ålågo häradshöfdingen allena [1]). Att häradshöfdingarne valdes af menigheterna sjelfva, är sannolikt, ehuru landskapslagarne derom intet bestämma. Domrarne i Svealand tillsattes på det sätt, att konungens länsman å tinget nämnde tolf män, hvilka valde domaren, och *konungen satte honom dom i händer* [2]).

Konungens förnämste ombudsman i landskapet var detsammas *Höfdinge* (»Folklandshærra» i Uplands-lagen), och under hans befallning stod för hvart härad konungens *Länsman*. I samma lag nämnes äfven en tredje person (lænshærra,» »then lænit haver»), som under höfdingen var förordnad öfver ett, kanske flera, härad. Dessa tjenstemän, af olika värdighet, hade å konungens vägnar uppsigt i landskapet, framförde till folket hans budskap, vårdade hans rätt i afseende på skatter och böter, hade inseende vid desammas uppbörd, tillsågo att rättegångstiderna och ordning vid domstolarne iakttogos, och att dom sattes i verkställighet, utöfvade åklagarepligten i vissa fall, hade å konungens vägnar den militära befallningen i afseende på de trupper, som i krigstider skulle uppsättas af landskapet, hvars invånare de, landskaps- eller häradsvis, sammankallade till ting, då de hade något att dem meddela.

§ 4.

Rikets Konung. Allshæriar-tinget. Konungavalet. Grundlag.

Konungen var dessa samhällsföreningars gemensamma öfverhufvud, genom honom hade de sin politiska sammanhållning. I de äldsta tiderna var dock hans myndighet ringa, utom i krigen, och berodde äfven då på hans personliga egenskaper. I fred var han den förnämste familjefadren, landets patriark, prest, domare. Men äfven då sannades den sats, att *stora* konungars makt har inga andra gränser än folkets förtroende.

---

[1]) Jfr *Bergfalk*, i tidskr. Frey 1841, n:o 2.
[2]) Upl. L., SmL. och WmL. cod. rec. þm B. 1.

Sjelf eller genom sina ombud rådgjorde konungen med folket om rikets allmänna angelägenheter särskildt vid hvarje *landskapsting*. Men det förnämsta af dessa var det, som hölls i Tiundaland (den del af Upland, hvilken närmast omgaf national-templets stad Upsala). »Alla andra lagmän,» säger Sturleson i Olof den Heliges Saga, »skola vara den lagmans undermän, som äro i Tiundaland.» Detta sistnämnda ting benämndes *Allshæriarting* (all härens ting) eller *Alla Svears Ting*, samt hölls årligen på Mora äng vid nämnde stad, dit de hedniska religionsbruken sammanförde folket i Februari månad, då äfven en stor marknad ägde rum, och är att anse dels som ett vanligt landskapsting, der ordet fördes å folkets vägnar af Tiunda-lagman, men i senare tid af lagmannen öfver hela Upland (»alt Upland»), dels såsom den medelpunkt, der frie och besutne män äfven från de öfriga »landen» (= landskapen) och särskildt dessas lagmän ägde rätt att *sjelfmant* sammanträffa, ifall de hos konungen hade något att andraga; hvarvid de inför honom och det församlade folket framförde sida ärenden sjelfve eller genom tingets egentlige ordförande. Det beslut, som fattades på detta ting, hette *Allshæriardom*. En sådan dom ägde ej konungen bryta, utan var pligtig att den verkställa [1]). Det antages, att Götarne (måhända äfven någon tid *efter* deras slutliga förening med Svearne under Upsala-konungens spira) haft ett särskildt allshæriarting, *Allra-Göta-Ting*, vid Gudhem i Westergötland.

Konungen valdes, — dock inträffade under en lång tidsföljd, i kraft af Ynglinga-ättens i Odiniska religionen grundade anseende, att son efterträdde fader, att konungadömet, med folkets stillatigande eller uttryckliga bifall, bibehölls i den gamla konungaslägten, inom hvilken riket sålunda kunde sägas gå i arf. Ursprungligen tillkom det endast Upsvearne (det gamla Svithiod, de tre såkallade folklanden i Upland: Tiundaland, Attundaland och Fjædrunda-

---

[1]) Olof d. Hel. saga, 96 kap.

land) att välja konung. »*Svear*, säga Westgöta-lagarne [1], äga konung att taga och äfven vräka.» — Sedan konungavalet för sig gått, hvilket skedde på Mora äng vid Upsala, ägde Tiunda lagman (i en senare tid Uplands lagman) att genast vid tinget »*döma* den valde till konung», d. ä. förklara valet lagligen gjordt, hvarefter konungen med ed förband sig att uppehålla lagarnes helgd samt vaka öfver fred och säkerhet i landet. Det vid tinget närvarande folket ägde derpå aflägga trohetsed. Då konungen red sin »*eriksgatan*» (gjorde sin hyllningsresa genom landet) i en viss föreskrifven ordning, upprepades nämnde »dömande» af de öfrige lagmännen å de särskilda landskapens ting, der äfven konungen och landskapets män ömsesidigt svuro sina eder. — År 1210 kom härtill *kröningen*, hvilken enligt Uplandslagen [2]) skulle förrättas i Upsala domkyrka af ärkebiskopen, biträdd af de andra biskoparne [3]).

I ett tillägg vid Södermanna-lagen [4]) finna vi intagne formulärerna för konungens och folkets *Eder*. De åberopas der icke såsom något nytt, utan såsom *gammal rätt och sedvänja*, och äro alltså äfven för nu ifrågavarande period af stor vigt; — deras innehåll kan betraktas såsom dessa tiders *Grundlag*.

§ 5.

Konungens pligter och rättigheter. Rådet. Tjenstemännen och Länen. Beskattningen. Domsrätten. Lagstiftningen. Ed-söret. Krigsväsendet. Andliga och verldsliga frälset.

Konungens pligter och rättigheter sammanfattas af Uplands-lagen [5]) i de allmänna orden: »landom råda, rike styra, lag styrka, frid hålla» och tillgodonjuta Upsala öd. De utföras vidare i hans förut antydda ed. Han tillförbinder sig först i allmänhet att styrka, älska och iakttaga rätt och sanning, men orätt och osanning nedertrycka; ingen fängsla

[1]) WGL. sid. 36 o. 151. — [2]) Upl. L. sid. 89. — [3]) Jfr *Schlyter*, om konungaval, eriksgata, kröning etc. i Juridiska Afhandlingar, Stockholm 1836; samme författares afhandl. om Sveriges äldsta indelning i landskap etc., Upsala 1835. — [4]) SML. sid. 184. — [5]) Upl. L. sid. 88.

eller fängsla låta eller på något sätt förderfva, utan han är lagligen förvunnen som lag säger *i den lagsaga, der gerningen är gjord*, samt icke afhända någon dess gods, utan efter lag och laga dom (jfr de ännu bibehållna ordalagen i Regeringsformens 16 §); äfvensom (efter det kristendomen vunnit stadga i landet) främst att skydda kyrkan och styrka hennes rätt, oskadd all konungslig rätt, kronans och Svenska folkets (»all Sveriges allmoges»). — Vidare lofvar Konungen:

1. Att styra och råda öfver riket, samt att till ledamöter i sitt Råd taga *inländske* män, »efter thy som gammal lag och sedvänja af ålder hafver varit.» — Efter kristendomens införande, berättar Sturleson (Ol. H. S. 76 kap.), »ville konungarne icke mer bo i Upsala.» De reste omkring i landet, skipade lag och besörjde regerings-ärenderna i landskapen samt hade dervid uppehälle på sina gods. De valde dock merendels vissa ställen, der de med förkärlek uppehöllo sig (Visingsö, Varnhem, Allvastra o. s. v., senare: Stockholm). Att konungen var omgifven af ett *tolfmannaråd*, bestående af de visaste män, hvilka med honom sutto till doms och gåfvo råd i svåra saker, omtalar Ynglingasagan. Detta antal förökades efter hand, och rådet utgjordes i 13:de seklet af ett obestämdt antal öfver allt i riket boende män [1]; derom i nästa kapitel vidare.

2. Tillförordna tjenstemän (»inländningar, och ej utländningar») samt *Län läna*. Länsinnehafvarne i de särskilda delarne af riket voro gemenligen tillika konungens embetsmän, de der, såsom förut är nämdt, å konungens vägnar hade uppsigt i landskapet och der iakttogo hans rätt. »Länet» eller förläningen bestod i allmänhet af ett eller flera kronogods, hvaraf inkomsterne hufvudsakligen tillföllo embetsmannen personligen till hans underhåll. När konungen kom i orten, skulle han hafva sitt underhåll på ett slikt gods, och dessutom ålåg länsinnehafvaren stundom andra

[1] I ett dombref af kon. Erik Eriksson 1223 förekommer benämningen »Consiliarius.»

prestationer, allt efter de af konungen vid länets öfverlemnande utstakade vilkor. Såsom förläningar gåfvos äfven anvisningar på *utskylderna af odaljorden* inom vissa orter. *Länet var ej ärftligt.* Något feodal-system, sådant i Europas andra länder utbildade sig, hann aldrig till mognad i vårt fädernesland, emedan de folkstammar, som här nedsatte sig, sjelfve måste börja med landets uppodling, — emedan Svenska jorden aldrig blifvit med vapenmakt eröfrad och derföre ej heller kunnat delas som byte. — Särskildt nämnes i konunga-eden, det ingen utländning fick tillsättas att råda öfver befästade slott, Upsala-öds-gods eller andra kronogods, som med dem lika ansågos.

4. Att icke pålägga *ny* skatt utan med folkets bifall, ej heller afhända gods från kronan, minska landets gränser eller kronans ingälder. Gjorde han det, ägde efterträdaren återtaga det bortmistade. Detta skedde ock tid efter annan genom de så kallade reduktionerna.

Konungens *Inkomster* bestodo dels af vissa krono-egendomar, till hvilka han hade nyttjanderätten, och af hvilka de förnämsta kallades *Upsala-öd*, dels af de å jorden hvilande, till honom utgående årliga utskylder, äfvensom personella skatter. Ursprungligen voro skatterna frivilliga sammanskott [1]), men tid efter annan blefvo flera af dem *ständiga* under särskilda titlar, och dessa ständiga skatter lofvade folket i sin trohetsed att utan tredska årligen utgöra; hvaremot konungen icke ägde rätt att utan folkets bifall fordra *utomordentliga* skatter (urtima gärd, bevillning). Endast två fall upptagas i tillägget vid Södermanna-lagen såsom laga skäl för sådan urtima gärd, nemligen då behof inträffade af värfvade utländska trupper till landets försvar, samt då konungen red sin eriksgata. I dessa fall skulle, enligt nämnda tillägg, konungen, biskopen, lagmannen samt »de bäste och förståndigaste män» i hvarje lagsaga öfverenskomma och bestämma huru stor bevillningen borde blifva.

---

[1]) »Scattgiafir.» Ynglingasagan 2 kap.

Dessutom hade konungen inkomst af *böter* och af *dana-arf*, d. ä., enligt den tidens lagar, arf efter *utländsk* man, som här i landet dött utan arfvingar [1]).

4. Att i sitt rike af Gud högsta *dom* hafva öfver alla domare. Redan i äldsta tider hade Upsala-konungen med sin presterliga värdighet denna domsrätt förenad. Den utöfvades i en senare tid vid de årliga *Räfstetingen* af konungen sjelf eller genom en dertill förordnad embetsman (vanligen landsherren, höfdingen) inom hvarje landskap, dervid detsammas särskilda lag tillämpades. Konungen var ej bunden af de eder och den bevisning, som förut i målet kunnat äga rum, utan hade full myndighet att sjelf »sanningen utleta,» samt bryta kraften af hvarje dom, som stred mot det sanna och rätta i saken. Om konungens benådningsrätt skall framdeles nämnas.

5. Upprätthålla den gällande lagens helgd, förekomma att ingen utländsk rätt (syftar på jus civile Romanum) drages in i riket, samt icke *stifta ny lag* utan folkets samtycke. Under eriksgatan bekräftade konungen hvarje landskaps vedertagna lag genom sin ed.

6. Skydda sitt folk och i synnehet upprätthålla kyrkofrid, tingsfrid, qvinnofrid och hemfrid. Den särskilda förpligtelsen att upprätthålla dessa frider blef företrädesvis kallad konungens *Ed-söre* (jus jurandum regium), och den, som begick brott mot dem, sades bryta ed-söret, en benämning som ända till våra dagar blifvit bibehållen [2]).

7. Vara högste befälhafvare öfver krigsmakten och i denna egenskap låta uppbåda folket (folkhären) till landets försvar. Äfven rättigheten att företaga offensiva krig och för sådant ändamål uppbära krigsgärd, är i Uplands-lagen konungen uttryckligen förbehållen. Att likväl mot folkets vilja konungen i detta fall intet kunde uträtta, behöfver knappt anmärkas. *Olof Skötkonungs* historia gifver ett bekant exempel härpå. I Södermanna-lagen stadgas tydligen,

[1]) Jfr Uplandslagen Kun. B. III, s. 89.
[2]) Jfr sid. 22.

att folkets bifall fordrades till krigståg utom rikets gränser. — I afseende på *krigsväsendet* och de prestationer, som dermed stodo i förening, voro häraderna indelade i vissa underafdelningar. Hvarje *fri* vapenför man var förbunden att personligen deltaga i landets försvar, om så erfordrades. Skyldigheten att till lands infinna sig vid gränsen, för att försvara landet mot fiendtligt anfall, ansågs hos ett krigiskt folk så naturlig, att den icke omtalas i någon annan Svensk landskapslag, än i tillägget vid Södermanna-lagen (jfr folkets trohets-ed i nästa §). I afseende på sjörustningen innehålla deremot dessa lagar noggranna föreskrifter.

8. Låta kyrkan, klerker och kloster, riddare och svenner samt hvarderas gods och hjon tillgodonjuta allt deras gamla *Frälse*. Det *andliga* frälset (frihet från utskylder till kronan) härleder sig troligen de facto från den tid då kyrkor allraförst började komma i besittning af jordegendomar. Genom konung *Sverker Carlssons* bref af år 1200 erhöllo kyrkogodsen i Sverige uttryckelig bekräftelse på denna frihet, likasom han i samma bref frikallar klerker från att dragas inför verldslig *domstol* för af dem begångna brott [1]. År 1219 gaf konung *Johan Sverkersson* biskoparne rätt att å förenämnde gods uppbära de *böter*, som annars tillföllo konungen. [2]. Åt vissa kloster hade, tid efter annan, blifvit beviljade vidsträckta friheter, deribland stundom rättigheten att uppbära böter. Under de två århundraden, som ligga emellan den gamla Uppsvea-konungaättens utslocknande och Folkungarnes uppstigande på thronen, hade hierarkien efterhand utvecklat sig, samt just i medlet af 13:de seklet dess byggnad i hufvudsaklig mån blifvit fulländad. Vi vilja i nästa kapitels 6 § i ett sammanhang teckna den ställning och de företrädesrättigheter, som det andliga ståndet sålunda erhållit. — Det *verldsliga* frälset existerade sannolikt faktisk i äldsta tider på det sett, att de med konungen närmast förbundne män [3]) voro från utskylder frie. (De af

---

[1]) Sv. Diplom. I B. sid. 139. — [2]) Ibid. s. 206. — [3]) Se s. 10.

dem, som innehade förläningar, voro, enligt de särskilda förläningsbrefvens innehåll, stundom förpligtade att med ett en gång för alla bestämdt antal män fullgöra krigstjenstskyldighet m. m.). Huru sistberörda skattefrihet i slutet af 13:de seklet uttryckeligen bekräftades och vilkorades, samt angående jemväl frälsemännens öfriga privilegier, nämnes vidare i följande kapitel.

§ 6.

Folket. Detsammas tro- och huldhets-ed. Trälen. Den frie. Odalmannen. Landbon (= arrendatorn). Börds-aristokratien. Jarl. Herse. Tignarman. Tjenstemanna-aristokrati. Hofmän. Gårdsrätt.

Detta om konungens pligter och rättigheter. Det fria folket i sin tro- och huldhets-ed försäkrade (utom hvad ofvan är nämdt om de ordinarie skatterna): »att allt folket, i Sverige boende, skall honom för sin Konung hafva och hålla, styrka hans makt och all konungslig rätt; visa honom rätt lydnad, och bud hans efterkomma i allt hvad svarligt är både för Gudi och mannom honom att bjuda och oss att göra, med iakttagande af all rätt, hans och vår; med tillgifvenhet och trohet vara till hans tjenst beredda, särdeles att gå i härfärd till riksgränsen, land och rike med honom att värja».

Den fries motsats var *trälen.* Under vikingatågen hemfördes ofta krigsfångar, och dessa blefvo trälar, liksom deras efterkommande. Visserligen var äfven i vår nord trälen rättslös och från äldsta tider ansedd föga bättre än ett ting, till dess kristendomen mildrade hans belägenhet; men han behandlades i allmänhet vida menskligare, än i Europas sydliga länder. Redan landskapslagarne förbjuda att sälja trälar, att göra en friboren till träl, att gifva sig sjelf i träldom. I förra hälften af 14:de seklet afskaffades träldomen helt och hållet.

Till de *fria* räknades ej allenast de, hvilkas begge föräldrar, eller ock *antingen fader eller moder* voro fria, utan äfven de som förut varit trälar men blifvit frigifne eller friköpte.

Blomman af de frias klass var *Odalmannen*, som med full och oiskränkt äganderätt innehade jord och icke trädt i konungens eller någon annan herres särskilda tjenst, utan var »en man för sig,» en oberoende patriark för sin familj, inför lagen ansvarig för de sina, den egentligen aktive statsborgaren. Sin jord hade han sjelf eller någon af hans förfäder intagit och odlat på skog eller öde landsträcka, som förut ej tillhörde någon, utan ansågs såsom allas gemensamma egendom. Samma ursprung hade *konungens* äganderätt till de honom tillhörande gods och gårdar i äldre tider. Den enskilde jordägaren hade lika vidsträckt dominium till sin jord, som konungen och kronan till sin. De, som upptagit hemman på de såkallade *allmänningarne* (de alla jordägarne i ett grannelag eller en menighet gemensamt tillhörige markerna), besutto dessa hemman med en blott emphyteutisk rätt, men hade samma *politiska* rättigheter som odalbönderna. — *Landboarne* (arrendatorerne), d. v. s. de som, enligt ett på viss tid upprättadt aftal, mot en efter den förmodade behållna medelafkastningen beräknad, årlig och noga bestämd afgift (»afrad»), på lego innehade jord, ägde väl alla personliga rättigheter såsom friborne män, dock emedan de måste erkänna jordägaren såsom en herre, företräddes de af honom och hade icke samma politiska rättigheter som han. — Den s. k. *lifegenskapen* har aldrig funnits på Skandinaviska halfön, och de försök, som i 15:de seklet gjordes att här införa densamma, fastän i något mildare form, vunno ej framgång. — Den, hvilken ej innehade jord, eller ägde 3 marks förmögenhet (svarande enligt landskapslagarne mot 36 tunnor korn, och enligt landslagen mot 18, som ansågs tillräckligt för ett års underhåll), var förbunden taga årstjenst, såframt han ej lefde i föräldrars eller anhöriges hus och under deras ansvar.

Var odalmannen af konungaslägt och genom ådagalagda mandomsprof gjort sig en sådan börd värdig, eller hade han bevisat fosterlandet utmärkta tjenster, genom stora krigiska bragder vunnit namn och ära, eller genom rikedom skaffat

sig inflytelse, så hölls han af de öfrige i ett högre anseende, *likväl utan ökade politiska rättigheter*, hvilket anseende äfven gick i arf till hans efterkommande. Och sålunda uppstod redan i äldsta tider ett slags *Börds-aristokrati*, hvars medlemmar, gång efter annan, uppträdde som ansedde härförare, konungens rådgifvare, stundom i strid mot dem, dervid understödde af sina fränder och öfrige odalmännen i sin hembygd.

Namnet *Jarl* [1]) antydde ursprungeligen en på hög börd grundad värdighet. Konungens höfdingar i landskapen finnas dermed utmärkte. Men det öfvergick i 12:te seklet att beteckna det högsta embetet, konungens högste representant i riket, befälhafvare öfver krigsmakten och dömande konungens dom. Någon gång synes Götaland hafva haft sin särskilda jarl; men detta var utan tvifvel förhållandet isynnerhet då, när, under de två stammarnes strider om konungavalet, en thron-pretendent satt sig i spetsen för hvardera af dem. — *Herse* är ett namn, som man i Sverige finner tillagdt de gamle häradskonungarne. — *Tignarman* var en hedersbenämning, som fordom synes hafva tillkommit endast konungar och deras ättlingar samt hvarje jarl personligen, men ej hans afkomma [2]). Börd och tjenst gåfvo anspråk på tignarvärdigheten, hvilken konungen förlänte åt ättstore och utmärkte män äfven bland sina tjenstemän [3]). — Utom bördsaristokratien finna vi (för att nyttja ett uttryck från senare tider) äfven en *Tjenst-adel*, under tidernas lopp lika myndig som den. De som inträdt i konungens särskilda tjenst, vare sig som lifvakt, som krigare (hvilka användes till mindre härfärder samt att skydda kusterna för anfall, de der i hast påkommo o. s. v.), höfdingar, ombudsmän och förläningsinnehafvare i orterna, befälhafvare på konungens befästade slott och gårdar, eller under hvad namn som helst, kallades konungens *följemän* (comites), *hofmän* (hvilket ord i våra gamla handlingar betyder *krigare*, ty allt hof var i fordna

[1]) Ynglingasagan 40 kap. — [2]) Olof H. saga 34 kap. Harald Hårdrådes saga 49 kap. — [3]) Olof H. saga 76 kap.

dagar krigiskt), *tjenstemän* eller blott *konungsmän*. Oaktadt flera af dem voro organer för statens förvaltning, betraktades de dock, i dessa tider, som konungens enskilde tjenare, ansågos tillhöra hans hus och rättade sig i afseende på sitt inbördes förhållande, samt hvad som rörde deras tjensteförpligtelse, efter en särskild lag, kallad *Gårdsrätt* d. ä. Hoflag; men i mål, som af denna tjenstepligt voro oberoende, samt i deras förhållande till odalmännen [1]), hörde de under allmänna lagen (bondelagen). Äfven mången enskild, förmögen och mäktig man hade sina följemän (»sueit», svit), de der under hans ledning gjorde sig bevandrade i den tidens ädla idrotter och voro med honom genom vänskap och trohet på lif och död förenade. Hvar och en, som inträdt i tjensteförpligtelse till en annan och erkände honom såsom sin herre, sades vara dennes man [2]); han var ej längre en »man för sig». Visserligen medförde icke tjensteförhållandet någon personlig ofrihet; men deremot låg det i den demokratiska författningens natur, att tjenstemannen ej ägde säte och stämma i odalmännens rådslag. Konungens ombud kunde ej tillika vara folkets. Lagmannen måste tillhöra odalmännernas klass. Han skulle »bondeson vara» [3]). De förtjenster och den bildning, ofta i förening med rikedom och hög börd, som utmärkte de män, hvilka ingått i konungens tjenst, gåfvo dem, oaktadt deras tjensteförhållande, en stor inflytelse i det allmänna.

§ 7.

Den urgamla demokratiens förvandling. Striderna om konungavalet. Öfvergång till nästa tidehvarf.

Dessa äro grunddragen af samhällets författning, sådan den under ifrågavarande tidehvarf efterhand utbildat sig. Demokratien var i sitt flor så länge de två hufvudstammarne, Svear och Götar, lefde förenade. Men det band,

[1]) Jfr Upl. L. s. 265, WmL. s. 237, WGL. Jordab. XIII, s. 183.
[2]) Jfr t. ex. Upl. L. s. 151, ÖGL. s. 60.
[3]) WGL. s. 37 och 131.

som sammanhöll dem — den gemensamma offertjensten vid nationaltemplet och Upsalakonungens derpå grundade öfverherrskap — började lossna med den gamla religionens förfall och kristendomens införande. Den heliga lära, hvars sköna verkningar i det borgerliga samhället: aktning för rättigheter i allmänhet och särdeles qvinnans, kristliga äktenskap, träldomens afskaffande, sjöröfveriets upphörande, sjelfhämndens inskränkning, småningom uppspirade, medförde äfven strid. Då *Olof Skötkonung* († 1024) såsom kristen bortlade titeln Upsalakonung, emedan den innefattade föreståndarskapet för de hedniska offren, blef detta illa ansedt af Upsvearne, som ännu till största delen voro hedningar, och den af honom antagna benämningen Sveakonung misshagade Götarne, ibland hvilka de kristna voro talrikast. Missnöjet tilltog, särdeles efter den gamla Upsvea konungaättens utslocknande. Ett stort borgerligt krig utbrast efter konung *Stenkils* död († 1066), kristendom och hedendom kämpade, och i mera än 200 år stridde de särskilda stammarne om hvem som skulle gifva landet en konung. Under dessa inhemska oroligheter utarmades allmogen, och dess urgamla inflytande förminskades, hvaremot de rike och mäktige männens (storböndernas, höfdingarnes) myndighet tillvexte, på såväl folkväldets som konungamaktens bekostnad. En ny makt i staten hade genom kristendomen tillkommit, nemligen det romersk-katholska *Presterskapet*, och småningom inrotade sig grundsatsen om kyrkans suprematі. Redan i början af 13:de seklet finner man biskopar och prelater hafva säte i rådet och beklädа värdigheten af konungens kansler, i anseende till den högre kunskap, som erfordrades för detta embete. *Magnaterna*, såväl börds- som tjensteadeln (och till begge dessa kategorier kunde numera ofta en och samma person hänföras, ehuru ordet *Adel* i denna mening icke förekommer förr än i Gustaf I:s tid, hvaremot i handlingar från detta och nästföljande tidehvarf de maktägande kallas: »*herrarne*, barones, principes, proceres, magnates, nobiles, majores, primores regni» o. s. v.), hade blif-

vit ännu mer vigtiga under de våldsamma inre stridigheterna om thronföljden mellan mäktiga hus, hvilka å ömse sidor äflades att skaffa sig anhängare. *Från landskapstingen hade nu makten i sjelfva verket öfvergått till landskaps-magnaterna, och det förnämsta af dessa ting, Allshæriartinget, hade förlorat sin förra storartade betydelse.* Andliga och verldsliga aristokrater besluta om allmänna angelägenheterna; *de hade tillvällat sig Folkets makt.* Under dessa stormiga tider, då det gamla hedniska samhället kan sägas hafva efterhand fallit, och det nya kristna ännu ej hunnit vinna stadgade lagliga former, berodde det i främsta rummet af dessa magnater och af de öfverenskommelser, som de träffade vid sina egenmäktigt beramade sammankomster, vid sina *herremöten*, på hvems hufvud kronan skulle sättas. Ett stort inflytande utöfvade dervid prelaterna, isynnerhet sedan konung *Erik Knutsson* medelst kröningen (år 1210, se sid. 9) sökt gifva sin värdighet en religiös *sanktion;* man kan säga att hans efterträdare *Johan Sverkersson* genom dem förvärfvade sig konunganamnet för de sakören han beviljade biskoparne. — Det var ock under dessa andliga och verldsliga stormäns inflytande det slutligen lyckades den väldiga Folkunga-ätten, beslägtad med alla tre Nordens konungahus och ända från *Birger Brosa* († 1202) i besittning af jarl-embetet, hvilket under de inbördes stridigheterna var mäktigare än någonsin, att (år 1250) blifva upphöjd på thronen.

---

2 Kapitlet.

Folkunga-regenternas tidehvarf.

§ 1.

Konungamakten. Herredagarne. Lagmännen i Rådet. Konungen lagstiftare. Frälse-rusttjensten. Landskapslagarne. Magnus Erikssons Landslag. Stadslagar. Finland.

Under första tidehvarfvet hafva vi betecknat *konungen* såsom krighärens högste befälhafvare, den förnämste familje-

fadren, landets patriark, prest, domare. Konungamakten var en verklig national-institution, och folket dess grundval. Under de med Tyska furstehus genom äktenskaps- och vänskapsförbindelser nära förenade Folkunga-regenternas tid göra sig deremot främmande stats-grundsatser gällande, likasom Sverige från denna tid kan anses hafva trädt inom kretsen af det Europeiska statssystemet, hvars egentliga medelpunkt var Romerska Stolen. Den »allväldige» konungen [1]) framstår nu som en öfver folket upphöjd *herrskare*, hvilken har sin makt af det gudomliga majestätet. Lifsstraff stadgas i lagarne för den, som djerfdes mot honom föra afvog sköld, och man åberopar till och med romersk rätt (lex Julia) i konungamaktens intresse. Men derjemte finner man i lagar och författningar spår af de feodal-grundsatser, hvilka i andra länder ledde till massans förtryck genom öfvermodiga läns-innehafvare. I det sydligare Europa pågick nu som bäst kampen emellan konungarne, biträdde af de romerska rättslärde (Legisterna), hvilka yrkade på rikets odelbarhet och en absolut statsmakt (suprematia), samt vasallerna, som åter i centralmaktens försvagande sågo vilkoret för upprätthållande af sin sjelfrådighet. Från Folkungarnes uppstigande på Sveriges thron, under ledning af *Birger Jarl* såsom konunga-förmyndare, samt till *Birger Magnussons* död, bidrogo landets stormän att öka konungamakten, hvilken derunder uppträder kraftfull och enrådig. Men med *Magnus Erikssons* minderårighet börjar äfven hos oss en långvarig kamp emellan konungamakt och aristokrati. Magnaternas seger finna vi under k. *Albrecht* afgjord, likasom förhållandet var i Danmark omkring ett halft århundrade tidigare. — Folkungarnes tidehvarf har man kallat Svenska medeltidens *monarki*.

Sedan, under de långvariga inbördes oroligheterna, folkets makt efterhand öfvertagits af stormännen, ingingo de mest ansedde bland dessa i *Konungens Råd*. Vi hafva

---

[1]) Se t. ex. Upl. L. Manh. B. XV, s. 146.

förut anmärkt[1]), att i 13:de seklet rådet utgjordes af ett obestämdt antal öfver allt i riket boende män, — prelater, konungens högre embetsmän och förläningsinnehafvare samt andra magnater i landskapen. Med dem rådgjorde konungarne under sina resor i landsorterna rörande sådana ortens angelägenheter,, för hvilkas behandling lagen icke hade bestämda föreskrifter; och då han ville höra rådet i angelägenheter, som angingo *hela riket*, hopkallade han detsamma till en rådsförsamling. Dessa sammankomster benämndes »hof» och sedermera »dagar» eller »*herredagar*». Att *Lagmännen* voro särdeles lämplige och behöflige ledamöter i Rådet, hvilket snart intog en *medlande ställning* mellan konung och folk, var lätt insedt. Deras deltagande i besluten skulle gifva dessa ett större anseende af laglighet, skulle i konungens och rådets händer lägga en väsendtlig del af den lagstiftningsmyndighet, som förut hvarje lagman, i sammanhang med lagskipningen, ombesörjt på sitt landskapsting. Under Magnus Ladulås's regering finna vi *Lagmännen räknade till konungens råd*. Att redan förut en och annan af de mest utmärkte bland dem der inträdt, är sannolikt. Derigenom var ett stort steg taget till beredande af centralisation, till den kommunalt-republikanska författningens slutliga undergång.

Det hade blifvit vanligt, att många, som hade ett eller annat ärende att hos konungens bevaka, infunno sig vid herredagarne, utan att vara af honom till rådplägning kallade. Genom *Skenninge-Stadgan af år 1285* skedde häri en inskränkning[2]). Jemte det vid strängt straff förbjudas »hemliga samband», helst mellan magnaterna, lemnas (i likhet med hvad under samma århundrade skett t. ex. i England) den föreskrift, att då konungen ville sammankalla riket till *Samtal*[3]), ägde ingen infinna sig der med mindre

---

[1]) Sid. 10.

[2]) Sv. Diplom. 1 B. sid. 668.

[3]) I England betecknades, som bekant är, riksmötena med det liktydiga anspråkslösa ordet: »Parliament.»

han var *kallad* genom konungens bref eller bud, eller hade angeläget och giltigt ärende och kom på egen kost; såsom motiv för hvilket stadgande anföres, »att för mycken allmoge förorsakar dröjsmål», och att »konungens folk förmycket betungades med kosten», att allmogens skjuts- och gästningsskyldighet missbrukades. Hvarförutan konungen uttryckeligen genom samma stadga förbehöll sig att i sådana ärenden, som kunde tarfva rättelse och som »förut ej voro i lag gömde eller satte», med sitt Råd och sine gode män besluta och stadga, samt tillegnade sig sålunda ett stort inflytande dels på *lagstiftningen* i hushålls- och förvaltningsärenden, och sådana som angingo allmänna fridens upprätthållande, dels på lagens authentiska tolkning. Härvid bör dock erinras, att den lagstiftningsrätt, som Magnus Ladulås sålunda formligen förbehöll sig, finnes redan förut de facto vara af flera konungar (Erik den Helige, Knut Eriksson o. s. v.) begagnad. I en tid, då det för samhällets bestånd var nödvändigt att genom kraftiga åtgärder söka återföra allmän frid, säkerhet och ordning, hvilka under partistriderna försvunnit, utöfvade *Birger Jarl*, såsom sin äldste sons k. *Waldemars* förmyndare, en sådan lagstiftningsmyndighet, då han utfärdade de af oss förut omnämnde edsöres-lagarne, hvilka skulle gälla för *hela riket*[1]). Ej blott konungen, utan »rikets främste män» förpligtade sig med ed att efter all sin förmåga främja och upprätthålla de frider, som genom dessa lagar åsyftades. Magnus Ladulås trädde äfven härutinnan i sin faders fotspår, han förnyade dessa fredslagar[2]), och i allmänhet må anmärkas, att de nya grundsatser i rikets författning, hvika denne konung genom uttryckliga stadganden bekräftade och bestämde, hade redan faktiskt gjort sig gällande.

I viss mån kan detta sägas äfven om det s. k. verldsliga frälset, om hvilket vi förut talat[3]). Det låg i *Magnus Ladulås's* plan icke blott att göra *Lagmännen* till sina

[1]) Stora Rimkrönikan (Hadorphs edition) s. 32 och 34.
[2]) Alsnöstadgan. WGL. s. 310—316. — [3]) Sid. 13.

tjenstemän, han ville äfven med sig förena de förnämste *Odalmännen;* han ville göra dessa till tjenstpligtige under konungen. Början härtill skedde genom *Alsnö-stadgan*[1]), utfärdad vid ett möte med rikets andlige och verldsliga herrar omkring år 1280 (årtalet 1285, som står under denna stadga, är troligen ett skriffel). Den omskapning, krigsväsendet undergått i det öfriga Europa, banade sig väg äfven till Sverige. Ett väl rustadt *rytteri* hade blifvit behöfligt. Konungen förklarar nu: att enär de, som närmast följde honom med råd och hjelp, voro värde mera ära, ej allenast konungens och hans broder *Bengts* män, deras gårdsfogdar, landboar och alla, som i deras gods voro, samt ärkebiskopens och biskoparnes beväpnade tjenare, utan äfven *hvar och en, som gjorde krigstjenst till häst*, skulle vara fri från utskylder till konungen (»all konungslig rätt»). Denna stadga införde således den *Adeliga* eller *Frälse-rusttjensten;* det verldsliga Frälse-*Ståndet, såsom sådant*, räknar härifrån sin uppkomst.

Det är bekant, att under 13:de och 14:de seklerna i hela Europa röjer sig en stor verksamhet för samlande, ordnande och stiftande af lagar. Så äfven i vårt fädernesland under Folkunga-regenterna. *Uplands* gamla rättssedvänjor, af en lagkunnig man *Wiger* under hednatiden samlade och ordnade i vissa afdelningar, som efter honom benämndes »Wigers flockar», samt sedermera tillökte, undergingo nu revision af Tiunda Lagmannen *Birger Persson*[2]) med en tolfmannanämnd (deribland en prost i Upsala, en lagman i Attundaland, en domare, samt riddare och andra ansedde odalmän), hvarefter den sålunda förbättrade lagen lystes å tinget och samtycktes af den der församlade menigheten, samt blef af k. *Birger* stadfästad år 1296. Med Uplands-lagen hafva de begge *Westmanna-lagarne* och *Helsinge-lagen*, från förra hälften af 14:de seklet, mycken likhet. Äfvenså *Södermanna-lagen*, hvilken, efter att hafva

[1]) Sv. Dipl. 1 B. s. 650 o. f. WGL. s. 310—316.
[2]) Se Uplands-lagens »Confirmatio,» sid. 4.

blifvit bragt i sitt nuvarande skick af Lagmannen *Laurens Ulfsson*, med biträde af 12 andre i Södermanland jordägande rådsherrar och riddare (deribland en lagman från Westergötland), tinglystes och stadfästades slutligen af k. *Magnus Eriksson* 1327, med undantag af 2 punkter, om hvilka landsmännen icke kommit öfverens med klerkerna, nemligen angående afgifter till presterskapet för begrafning och själamessor samt angående testamenten[1]. — För Westergötland nämnas lagmännen *Lumber* i hednatiden och *Eskil* i början af 13:de århundradet hafva samlat och ordnat rättssedvänjor och lagar samt förbättrat dem. *Westgöta-lagens yngre codex*[2]) och *Östgöta-lagen* i deras närvarande form förskrifva sig från slutet af sistnämnda sekel; det till vår tid behållna stycket (kyrkobalken) af *Smålands-lagen* från slutet af 13:de eller början af 14:de århundradet. Ingen af dessa lagar, utom de för Upland och Södermanland, har kongl. stadfästelse.

Landskapslagarnes sålunda tillvägabragta förbättring innebär dock icke någon återgång till landskapens förra sjelfständighet, enär dessa lagar lägga en större makt i konungens och dess embetsmäns händer, än den vi kunna spåra i äldre landskapslag och handlingar. Snarare hafva vi att häruti se en af förberedelserna till en *allmän lag* för hela riket, till centralisationens framgång, till de federerade landens (landskapens) fullständiga sammansmältande. En sådan allmän lag hade blifvit utarbetad af tre lagmän, efter konungens förordnande, och föreslogs på herredagen i Örebro år 1347 samt benämnes vanligen *Magnus Erikssons* Landslag. Men i samma två punkter, som i fråga om Södermanna-lagens antagande nyss äro anmärkte, kunde de verldslige och andlige ej komma öfverens, de sistnämnde inlade en protest, som hade den verkan, att den föreslagna landslagen, så vidt kändt är, icke erhöll konglig stadfästelse. Likväl finnes den, med undantag af kyrko-

[1]) Se Södermanna-lagens »Confirmatio», sid. 3.
[2]) Om den äldre se sid. 4.

balken [1]), vara efterhand i de särskilda landskapen antagen öfver hela riket, till en början åtminstone såsom ett jus subsidiarium. I Westergötland synes densammas antagande ej hafva skett förr än mot slutet af 1300-talet [2]).

Till slutet af 13:de eller början af 14:de århundradet är *Bjärköarätten* (den äldre Stadslagen) att hänföra, ursprungligen författad för Stockholm, men efterhand begagnad af flera städer i riket. Till medlet af sistnämnde sekel räknas den på Bjärköarätten grundade *allmänna Stadslagen* [3]). I *Finland*, hvars eröfring, som bekant är, efterhand skedde från medlet af 12:te århundradet, till dess Sveriges besittning af detta land blef genom freden i Nöteborg år 1323 tryggad [4]), följde landets egne invånare, hvilka äfven efter eröfringen bibehöllo sin frihet, Finska rättsbruk; men de Svenska nybyggarne från Helsingland erkände Helsinge-lagen, eller ock Uplands-lagen, till dess en *allmän* lag blef i Finland gällande, såsom i moderlandet.

§ 2.

Konungavalet. Tillförordnad Regering.

Uti det förut omnämnda tillägget vid Södermannalagen [5]) berättas, huruledes år 1319, då den tre-årige Magnus Eriks-

---

[1]) Denna kyrkobalk kom ingenstädes i bruk och har alldeles försvunnit. Handskrifterna af Magnus Erikssons ifrågavarande landslag äro ofta försedda med kyrkobalk ur någon landskapslag, merendels Uplandslagen. Till grund för samma landslag ligga hufvudsakligen Uplands-, Östgöta- och Södermannalagarne samt de i nästa § (sid. 30) omnämnde stadgar af 1335, 1344 och 1345; men den innehåller äfven åtskilligt nytt.

[2]) *Hadorph:* Gamla stadgar bifogade Bjärköarätten, sid. 42: »For thy at vi anamadhom *sverikes lagh* som the hafva up i landet nær drothning Marghit . . . först fik riket sverike» (år 1388).

[3]) *Wisby* stadslag, i sin närvarande form, förskrifver sig från *Magnus Erikssons* tid, *Gottlands-lagen* från senare hälften af 13:de seklet. Den nu kända Danska texten af *Skånelagen* anses vara från *början* af sistnämnde sekel, likasom ärkebiskopen i Lund *Andreas Sunessons* latinska bearbetning af denna lag. Skånska Kyrkrätten från medlet af 12:te, och Skånska Bjærke-ræt (Stadsrätten) från slutet af 13:de århundradet.

[4]) Se Sv. Dipl. 3 B. sid. 607 o. f.

[5]) Hvilket kan anses vara skrifvet i slutet af 1330- eller början af 1340-talet och till en del författadt för den då under arbete varande landslagen.

son utsågs till konung, ej blott Upsvearne (de tre folklanden i Upland), utan rikets samtlige landskap deltogo i valet. Den derigenom förändrade ordningen, sådan den i nämnde tillägg beskrifves och sedermera i Landslagen blef formligen stadgad, är följande: Samtlige lagmännen i riket samt från hvarje lagsaga 12 med alla landskapets inbyggares bifall utsedde deputerade deltogo i valet. Ingen annan än inrikes född man var valbar, och helst skulle till konung tagas af konungasöner, om sådana voro till. Uplands lagman och de deputerade från hans lagsaga hade vid valet att afgifva första rösten, och de öfrige lagmännen i den ordning de uppräknas i fråga om eriksgatan. Den, som erhållit alla eller de flesta landskapens röster, blef af lagmännen genast »til konungs dömd», hvarefter konungen aflade sin ed samt emottog tro- och huldhets-ed af alla vid valet närvarande. Ederna förnyades, såsom tillförene, då konungen red sin eriksgata, hvilken sed likväl förlorat sin ursprungliga betydelse sedan alla landskapen kommit att deltaga i konungavalet. Om kröningen säges numera, att den skulle verkställas *på den tid konungen sjelf bestämde*, antingen i Upsala eller annorstädes i riket, *helst* af ärkebiskopen.

Den upplysning, hvilken förenämnda tillägg (deri äfven Magnus Erikssons år 1335 gjorda eriksgata omnämnes) uttryckeligen meddelar, att denna method för konungavalet icke var ny, gifver stöd åt den förmodan, att landskapen redan under nästföregående århundradet genom deputerade deltagit i konungavalet, ehuru lagarne ännu ej medgåfvo någon rätt dertill. Den första lag, som uttryckeligen stadgar en sådan rättighet, ehuru blott i allmänna ordasätt, är den, enligt hvad förut är nämndt, år 1327 stadfästade Södermannalagen, då i första stycket af dess konungabalk säges, att de tre nämnde folklanden skulle vid Mora-ting taga konung »med allt Svearikes *råd*». Om med detta sista ord utmärktes rådets medlemmar från de särskilda landskapen, deribland således äfven lagmännen, kan föreskriften betraktas innebära en öfvergång till det genom landslagen fast-

ställda valsättet. Historien vittnar huru sällan dessa stadganden iakttogos, huruledes de, sedan folkets makt öfvergått till magnaterna, qvarstodo blott som reliker från landskapsförbundens tidehvarf. — Tre konungar af Folkunga-ätten läto under sin lifstid till konungar (efterträdare på thronen) välja sina unga söner. Under de långvariga och olyckliga tvisterna emellan k. Birger och hans bröder skedde, år 1310, en formlig *delning* af riket emellan konungen och hertigarne [1]). Så äfven, år 1357, emellan k. Magnus och hans äldste son. Jemväl erinra vi oss, att Magnus Eriksson under någon tid hade hela Skandinaviska halfön samt hela Finland nära intill Neva under sin spira. År 1363 hade Sverige deremot i sjelfva verket tre konungar — Magnus, Håkan och Albrecht.

Beträffande regeringens skötande under konungs frånvaro böra vi här anmärka hvad Magnus Eriksson år 1344 finnes hafva stadgat [2]): att fyra namngifne personer, nemligen ärkebiskopen, lagmannen i Upland och två andra rådsherrar, den ene kallad konungens högste embetsman eller ombudsman (»officialis noster generalis»), skulle under konungens vistande i Norge förestå regeringen i Sverige med full konungslig myndighet, döma konungs dom, utnämna höfvidsmän och fogdar vid uppkommen ledighet, äfvensom i händelse af krig sammankalla folket till rikets försvar. Alla från *Gottland* och *Finland* till konungens högste embetsman hänskjutne mål skulle denne äga afgöra, med biträde af tre tillkallade ombud (»deputati») från den lagsaga, der han för tillfället uppehöll sig, ifall ej målen voro alltför invecklade, då de skulle afgöras af konungens hela råd i Sverige («omnes consiliarios nostros Sueciæ decrevimus consulendos»). Om ny Höfvidsman i *Finland* (»advocatus Österlandiæ») behöfde tillsättas, skulle äfven andra af konungens råd, som vistas i Sverige »owanskogh», med Regeringen deltaga i utnämningen. Alla och enhvar förpligtas att visa den sålunda

[1]) Sv. Dipl. 2 B. sid. 627.
[2]) Sv. Dipl. 5 B. sid. 371.

tillförordnade Regeringen samma hörsamhet som åt konungen sjelf, när han var närvarande.

§ 3.

Konungens rättigheter i allmänhet. Rådet. Riksföreståndare. Domsrätten. Benådningsrätten. Lagman och Häradshöfding.

Angående konungens *pligter och rättigheter i allmänhet* anmärke vi, att MELL upptager flera fall, då konungen kunde begära bevillning, och stadgar närmare om sättet för densammas bestämmande, hvarom nedanföre då beskattningsrätten kommer att omnämnas. Samma lag har en konungaed[1]) likalydande med den i tillägget till Södermannalagen stadgade (se s. 10), men utesluter det förbud mot *fängslande* utan dom, som der finnes upptaget och i stället för orden: »som lag säger i den lagsaga der gerningen är gjord», åberopas »*riksens* rätt», d. ä. rikets allmänna lag. — Om *krig* och *fred* bestämmer konungen; likväl upprepas Södermannalagens stadgande angående folkets samtycke till krigståg *utom riksgränsen*, Folkhären och det nybildade rytteriet voro under de inre striderna ej alltid användbara och tillräckliga, hvadan Tyska legotroppar blefvo ofta anlitade. Den gamla utrustningen af krigsfartyg, hvilken ålåg kustlandskapen, började bli mindre ändamålsenlig, då Hanseaterna efterhand satte sig i besittning af handeln på Östersjön och ägde en flotta, med hvilken den Svenska icke kunde mäta sig. — Historien har antecknat flera *fredstraktater*, likasom äfven handelstraktater, afslutade under detta tidehvarf med främmande makter[2]), dock hufvudsakligen med grannrikena och östersjöländerna, särskildt Lübeck, med hvilket Sverige redan i k. Knut Erikssons tid trädt i förbindelse.

Förut är nämndt[3]), att *konungens Råd* på denna tid icke är att anse som en honom omgifvande, ständigt samlad korporation, utan utgjordes af ett obestämdt antal stor-

[1]) MELL, sid. 8 o. f. — [2]) Se Sv. Dipl. 1. B. s. 699, 702, 404 (Birger Jarl); 513 (k. Waldemar). 2 B. s. 679 (k. Birger). 3 B. s. 73, 134. 175 (hert. Erik och Waldemar); s. 512, 514, 516, 519. 5 B. s. 175 o. f.. 189, 214 (Magnus Eriksson) o. s. v. — [3]) Sid. 21 o. f.

män dels i hans närhet, dels spridda i landsorterna, — att redan i början af 13:de seklet biskopar och prelater fått säte i rådet och innehade kanslers-värdigheten, äfvensom att lagmännen äro dit räknade under Magnus Ladulås's tid. Benämningen *rikens* råd förekommer väl någon gång redan i sistnämnda århundrade, men från Magnus Erikssons minderårighet blir den vanlig. Något senare nyttjas titeln: konungens och rikets rådgifvare. Detta embete tillsattes af *konungen.* År 1371 stod rådets makt så högt, att k. Albrecht i sin förskrifning måste medgifva de förutvarande rådsherrarne att sjelfve inkalla nya medlemmar [1]) — MELL, som egentligen var den första lag, i hvilken *Rådet* formligen stadgas såsom institution, gör ingen ändring i den punkt af konungens ed, hvarigenom han förbinder sig att endast bland *inländske* män välja sitt råd. Detta skulle bestå dels af andlige och dels af verldslige [2]). Endast ärkebiskopen var sjelfskrifven; för öfrigt ägde konungen dit inkalla biskopar »af dem i hans rike bo» och andra klerker, som kunde vara honom nyttige, till obestämdt antal. De verldslige ledamöterna utgjordes af riddare och svenner samt borde ej vara flera än 12; men detta antal öfverskreds ofta. Rådsherrarnes pligt innefattas i deras ed, hvarutinnan de utfäste sig att råda konungen till det, som de veta för Gud, honom och hans land nyttigt och gagneligt vara, det ej underlåta för väld, skyldskap, svågerskap eller vänskap; styrka honom till iakttagande och befrämjande af rikets rätt med all deras makt, att han må hålla alla de eder, som han svurit riket, samt folket de eder, som det svurit honom, och hvilket allt äfven rådet är pligtigt att hålla; slutligen att de ej skulle uppenbara något, som konungen ville hafva hemligt, eller som kunde medföra honom eller riket skada. Rådet borde således å ena sidan vara en motvigt mot konungsligt godtycke, borde inför konungen bevaka folkets rätt och bästa, och å andra sidan vara honom behjelpligt att gifva kraft

[1]) *Hadorph:* Gamla handl. vid Rimkrönikorna, sid. 36. — [2]) MELL. sid. 19.

åt styrelsens beslut, att upprätthålla den lag och de ömsesidiga förpligtelser, på hvilka samhällsskicket hvilade. Dess medlemmar voro både folkets representanter och konungens ministrar. Under tvisterna mellan k. Birger och hans bröder söndrade sig magnaterna, i det de slöto sig antingen till konungen eller hertigarne, hvilka sistnämnde jemväl hade sitt råd, sin drotset, marsk och andre embetsmän. Under Magnus Erikssons minderårighet valdes icke (såsom under konungarne Waldemars och Birgers) en Riksföreståndare att utöfva den konungsliga makten, utan Rådet in corpore, med drotset såsom den förnämste ledamoten, öfvertog (år 1319) rikets styrelse och förband sig att hålla vid makt gällande lagar och rättssedvänjor samt hvars och ens välfångne fri- och och rättigheter. Detta beslut fattades af 27 män, neml. ärkebiskopen, fem biskopar, riksdrotset (Mats Kettilmundsson), sju som uttryckeligen benämnas lagmän, och tretton andra magnater[1]) — De af rådet, som utgjorde konungens dagliga omgifning, voro tillika de högste hofembetsmännen. Med uttrycket »konungens ombudsman» eller »konungens embetsman», utan vidare tillägg, afses en af de honom närmast omgifvande högste funktionärer, som erhållit särskildt uppdrag att å konungens vägnar något utföra[2]). Rådet »i landsändarne» benämndes efter de provinser, der de bodde; således riksens råd i Östergötland, Westergötland, Upland, Finland o. s. v.

I särskilda stadgar[3]), utfärdade i Skenninge 1335, Upsala 1344 och Telge 1345, meddelas föreskrifter, hvilka sedan i MELL återfinnas, angående utöfningen af *konungens domsrätt.* I hvarje landskap skulle konungsdom dömas vid *Räfste-tinget*[4]), hvilket äfven kallades konungs Landsting och hölls för hela landskapet åtminstone två gånger om året af konungen sjelf eller den som hade hans dom[5]), d. v. s.

[1]) Sv. Dipl. 3 B. sid. 411. — [2]) Jfr sid. 27.
[3]) Sv. Dipl. 4 B. s. 463, 5 B. 373 och *Hadorph,* gamla stadgar vid Bjärköarätten, sid. 19.
[4]) Jfr sid. 12. — [5]) Jfr sid. 16, 28. Om räfstetingen såsom reduktionsdomstolar se Tredje perioden 3 kap., 3 §.

drotset eller andra medlemmar af rådet (under k. Albrechts tid finnes till och med en *Tysk* höfvidsman någon gång förordnad till konungens domhafvande vid räfsteting). Den *Nämnd*, hvilken dervid såsom ransakande biträdde, var den ständiga s. k. konungs-nämnden eller landstings-nämnden, hvilken utsågs af *konungen* och lagsagans män, och om hvilken var särskildt förordnadt, att den skulle undersöka de inom landskapet förekommande brott *mot konungsbalken* [1]). Enligt den nyss åberopade Skenningestadgan, kunde de, som gjorde sig skyldiga till våldgästning, äfvensom andre kringstrykande våldsverkare, väl gripas genom lagmäns och mindre domares förfogande, men ej mista lifvet förr än konungen dömt dem. Redan k. Magnus Ladulås hade förordnat, att magnaternas personliga tvister skulle direkte dragas under hans pröfning. — När konungen så nödigt fann, kunde han inom ett eller flera härad i landskapet hålla *urtima* ting, som benämnas *Rättare-ting*, vid hvilka konungen sjelf [2]) eller de af honom dertill förordnade omedelbart utöfvade den konungsliga domsrätten. Sådana ting skulle utlysas 6 veckor förut, och den vid dem biträdande nämnd utsågs för tillfället af häradshöfdingen bland *häradets* män, sex hofmän (frälsemän) och sex bönder, »sådana som vederdelomän och häradsmän godkänna». Häradshöfding skulle sjelf vara i den nämnden och ej annan i hans stad, om han ej ägde förfall. Konungsnämnden hade äfven befattning med *exekution* af konungs dom i civile mål [3]). — Uti den förut [4]) omnämnda, redan i landskapslagarne konungen förbehållna makt att sjelf utleta sanningen och dervid icke vara bunden af den bevisning och de eder, som förut i målet ägt rum, samt att bryta kraften af hvarje dom,

---

[1]) MELL sid. 43.

[2]) Se t. ex. Sv. Dipl. 4 B., s. 682 (»Rege placita sua justiciaria exercente); 5 B., s. 366, 371.

[3]) Se MELL, sid. 43, 46, 229, 231, 237, 258, jemförde med Christophers Landslag (Abrahamssons edition) sidd. 239, 587, 588, 676, 678. Innan sistnämnde landslag gjorde en bestämd skilnad emellan *Räfste-* och *Rättare*-tingen, nyttjas dessa benämningar ej sällan såsom synonyma och utmärka Konungs-tingen i allmänhet. — [4]) Se sid. 12.

som stred mot det sanna och rätta i saken (»aterbryta alla skroksokner ok alla ofsokner»), innefattas väl rättigheten att *revidera* fällda domar, att *mildra* dem och att *restituera* afgjorda mål, men icke någon ovilkorlig benådningsrätt. Detta styrkes jemväl af hvad landskapslagarne nämna derom, att den nyvalde och på eriksgata stadde konungen hade rätt att gifva endast 3 män frid, dock icke sådane som hade begått nidingsverk; och denna frid afsåg blott konungens och häradets, men ej målsägandens anspråk. MELL ej allenast förbehåller konungen enahanda makt, som ofvan är nämnd, att sjelf utleta sanningen m. m., utan omtalar, jemte lejdebrefven, äfven *fredsbref*, som i brottmål kunde af konungen utfärdas efter undersökningen och innan ansvaret till någon del gått i verkställighet [1]). Det synes dock, dels att en slik benådning i allmänhet icke ägde rum för nidingsverk eller »andra oquemligha gerninga them vidherlika», dels att målsägandens rätt till böter derigenom icke upphäfdes. Då någon ovilkorlig instansordning domstolarne emellan ännu ej var i lag påbuden, sökte bönderna ofta till konungens omedelbara afgörande på räfste- eller rättaretingen, eller i hans hof, öfverlemna sina tvister. Exempel finnas äfven, då mål blifvit dragna till konungen personligen, sedan de varit afgjorda af dem som haft konungs dom.

Formen för *Lagmansval* [2]) var numera sålunda förändrad: biskopen skulle utlysa landsting åtta veckor före valet och dit kalla alla lagsagans inbyggare. Med biskopen skulle följa två å klerkernas vägnar. Allmogen, hvarunder både frälse och ofrälse lekmän å landet inbegrepos, valde inom sig 12, sex hofmän (frälsemän) samt sex bönder; och desse 12 jemte de två klerkerna valde 3 inom lagsagan boende män, som de efter bästa samvete ansågo till embetet mest tjenlige. Af de tre föreslagne ägde konungen »en taga, den Gud honom i håg skjuter, och han förstår vara allmogen nyttig». Val af *Häradshöfding*, med hvilken

[1]) MELL, sidd. 14, 293.
[2]) MELL, sid. 211.

benämning numera så väl i Svea- som Göta-landskapen utmärktes häradets domare, tillgick enligt landslagarne på det sätt, att lagmannen en månad före valet skulle utlysa ting i häradet å rätta tingstaden. Häradet nämnde 12 ombud, som jemte lagmannen utvalde, bland dem i häradet bodde, 3 män, af hvilka konungen ägde taga »den han vill och vet dertill fallen vara». Men var konungen ej inom landet, borde *den* »taga häradshöfding, som konungen det i händer satt»[1]. — Lagmansdömena voro 10, nemligen först och främst Upland, innefattande dels de tre gamla Folkländerna, hvilka ännu i början af detta tidehvarf hade hvar sin lagman, dels de norra provinserna; vidare: Södermanlands, Nerike, Westmanlands, Östergötlands, Tiohäraders eller Wärends, Ölands, Westergötlands, Wermlands, Finlands. Strax efter Nöteborgska freden omtalas lagmän i Finland, och år 1362 tillägges detta land röst vid Svenska konungavalet. — Lagen förutsätter, att ingen kunde innehafva mera än *ett* lagmans- eller häradshöfdinge-döme. Under k. Albrechts tid började man betrakta dessa vigtiga embeten som ett slags genom vikarier (underlagmän, underhäradshöfdingar) skötta prebenden för magnaterna, ehuru man före utnämningen lät *val* anställas af menigheterna. Således finna vi den mäktige *Bo Jonsson* vara lagman både i Östergötland och Finland, häradshöfding i Dalarne samt riks-drots, och till och med derefter jemväl låta välja och utnämna sig till häradshöfding i Tjust; en annan var på en gång lagman i Upland och häradshöfding inom samma landskap, flera exempel att förtiga. — Fjerdings-höfdingar eller fjerdingsting omtalas ej i landslagen.

§ 4.

Tjenstemännen och Länen.

Det gamla *Jarl-embetet* delades redan under konung *Magnus Ladulås's* tid i tvenne: *Drotset* (på Tyska: Truch-

[1]) MELL, sid. 212.

sesse, på Latin: Dapifer), och *Marsk* (Mareschallus), hvilken senare motsvarade hvad i äldre tider kallades: »*stallare*», på Latin: comes stabuli = det Fransyska constable, connétable. Drotseten, chef för domaremakten samt högsta förvaltningen af konungens och kronans slott, gods, sakören och inkomster, räknades för rikets högste embetsman och konungens representant. Under Magnus Erikssons minderårighet börjar han kalla sig: *Sveriges rikes* drotset och står i spetsen för rådet. *Marsken* (en sådan förekommer redan under k. Waldemars tid) skulle »hjelpa drotset att styrka lag och rätt i konungens ställe», samt förde i krig befälet öfver tropperne. Äfven denne embetsman benämnes till en början *konungens*, men senare (under k. Albrechts tid) *rikets*. *Kansleren* fortfar att utses bland biskopar, dekaner eller canonici och att hafva plats i rådet, dock var hans betydenhet mindre än drotsetens och marskens. Såsom embetsmän i orterna förekomma *Fogdar* (Länsherrar) och underlydande *Länsmän*. Enligt de gamla grundsatserna, betraktades tjenstemännen såsom konungens enskilda tjenare. Det var en nyvald konungs rättighet att disponera öfver länen, att »tjenistumannom sinum län gifva». Länen voro sålunda på behagelig tid förlänta. Stundom finner man förläningar gifna på lifstid, äfvensom, mot lagbokens föreskrift, utländningar erhöllo sådana. I 14:de seklet gjordes försök att, efter feodalistiska principer[1]), utdela *län med ärftlig rätt;* men detta förfarande ogillades genom riksens råds förening i Nyköping 1396, § 1, hvarest stadgas, att allt hvad som sålunda blifvit bortförlänt från kronan, skulle igendömas under densamma. Försöket förnyades i det påföljande århundradet, men under denna tid kom det dock aldrig derhän, att länens ärftlighet erkändes i lagen. Stundom gåfvos län såsom *pant* för penningeförsträckningar lemnade åt kronan; och äfven omtalas »*län på räkenskap*», då länsinne-

---

[1]) Se t. ex. K. Eriks förläningsbref den 27 Dec. 1356 på Södra Halland m. m. åt Hertig Albrechts af Mecklenburg söner. *Styffe*, Bidrag till Skandinaviens historia, 1 D., s. XXIII och 28.

hafvaren var pligtig att redogöra för uppbörden, hvarförutan funnos län, hvilka konungen icke öfverlät åt andra, utan sjelf hade i sin värjo och lät bruka genom sina enskilde förvaltare. Om dem sades: att de lågo till »konungens fatabur». — Länen blefvo af en ännu större vigt sedan man börjat befästa konungens gårdar. Länstagarne på dessa slott kallades vanligen *Höfvidsmän*, och det krigsfolk, som der underhölls, betraktades mera som länstagarens än som konungens män, så att mycket berodde på länsinnehafvarens personliga trohet mot denne sistnämnde. I stället att ursprungligen vara afsedda för konungens tjenstemäns nödtorftiga underhåll, blefvo länen under oroliga tider begagnade af konungarne såsom medel att köpa sig de Storas bistånd för vinnande af sina afsigter, hvarföre till och med stora delar af riket bortförlänades. Inom dessa områden herrskade (isynnerhet mot slutet af detta tidehvarf) länsinnehafvaren stundom sjelfrådigt, pålade olagliga skatter, tillsatte fogdar, pantsatte länet, benämnde detsammas invånare för »undersåter» samt behandlade dem som sådana. — Det är af historien bekant, att Birger Jarl, efter utländskt föredöme, vidtog den åtgärd att, såsom en motvigt mot magnaterna och för att befästa konungadömet inom sin ätt, gifva sina tre yngre söner, k. Waldemars bröder, vissa delar af riket som förläningar, och att han härå erhöll den heliga Stolens stadfästelse [1]). Men detta länsväsende blef ej fullt ordnadt. Vissa bestämda landskap synas ej hafva under Birger Jarls tid tillfallit dessa hans söner, ehuru *Magnus* redan då kallades *Hertig* (dux Sueciæ, dux Sueorum), — en benämning som började tilldelas medlemmar af konungahuset. Sedermera innehade *Magnus* Södermanland och måhända vissa kronogods i Upland, samt *Bengt* Finland. Längre fram i tiden tillföllo dessa landskap k. Birger Magnussons bröder hertigarne Erik och Waldemar. Gränsen för deras rättigheter med hänseende till länen var ej bestämd. Äfven

---

[1]) Sv. Diplom. 1 B. s. 377.

derom uppstod tvist med konungen. Vid den af oss förut (sid. 27) påpekade delningen af riket (år 1310) bestämdes, att hertigarne »väl skulle i afseende på den dem tillagda riks-andel erkänna Birger för sin länsherre och hylla honom som rikets konung, dock tillkomme Birger ingen rätt att befalla i deras länder, i afseende på dessa utfärda några förbud eller utöfva någon domsrätt öfver andra än sina egna män». Inom sina landområden utöfvade hertigarne full konungslig makt och myndighet så i det inre, som i förhållande till främmande furstar och städer. Vid den ene brodrens frånfälle skulle den efterlefvande bibehålla det hela, men att förläningen skulle gå i arf till deras efterkommande, derom meddelas intet stadgande. Det s. k. häfdabyte, hvarigenom hertigarne år 1315 skiftade sina länder [1]), ådagalägger dock tydligen deras afsigt att göra dessa till oberoende, *ärftliga* furstendömen. Genom deras år 1318 timade död och deraf föranledda händelser inträdde, som bekant är, förändrade förhållanden.

§ 5.

Beskattningsrätten. Det s. k. Helgeandsholms-mötes-beslut. Lagstiftningen.

Landslagen [2]) upptager *sex* fall, då konungen hade rätt att fordra utomordentlig skatt (bevillning), nemligen: om utländsk här anföll landet med krig, eller inom landet upplågade oroligheter, dem konungen ej annorlunda kunde stilla; då konung skulle krönas eller rida sin eriksgata; då han bortgifte sin son eller dotter, samt då byggnad var nödig å konungens hus eller Upsalaöds-godsen. I afseende på sättet för sådan bevillnings bestämmande stadgas: att i hvar lagsaga biskopen, lagmannen, sex af hofmännen (frälsemän) och sex af allmogen skulle öfverväga och besluta hvad »hjelp allmogen skall och må göra sin konung». Det anmärkes, att *hofman* i medeltidshandlingarne betyder en krigare till profession, men, efter rusttjenstens införande, en till häst tjenande *frälseman*. Huruvida dessa 12 valdes

[1]) Sv. Diplom. 3 B. sid. 227. — [2]) MELL, sid. 11.

gemensamt af all landskapets allmoge, eller frälsemännen särskildt valde sina ombud, och bönderna särskildt sina, är ej i lagarne bestämdt. I afseende på de *ständiga* skatterna [1]) äro inga förändringar att anmärka, enär vi icke ansett oss böra redogöra för de olika skatte-titlarne [2]). Hvad förut är yttradt om de maktägandes förakt för de lagliga formerna, gäller särskildt beskattningen. Konungarne utskrefvo esomoftast af egen myndighet dryga gärder till fyllande af hvarjehanda behof, och ehuru Magnus Ladulås i Alsnö-stadgan förordnat, att »ingen, som län hafver, må påbjuda bönderna någon utlaga eller tunga, såvida han ej vill länet mista», blef, såsom ofvan är antydt, allmogen äfven af länsinnehafvare, pantinnehafvare och deras fogdar svårt betungad. — Rörande andliga och verldsliga *frälset* samt de dermed förenade privilegier, skall talas när vi betrakta frälse- och andliga *stånden*.

I sammanhang med förevarande ämne torde böra omnämnas det föregifna s. k. *Helgeandsholms-beslutet* af år 1282. Berättelsen härom [3]), hvilken först omkring 300 år derefter framkom, innehåller, att då vid ett allmänt möte k. Magnus Ladulås gjort framställning om otillräckligheten af kronans inkomster, det beslut blifvit fattadt: att alla bergverk, som på den tiden voro i bruk eller derefter finnas kunde, af hvad namn som helst, skulle ligga under *kronan*, på hvems ägor de än voro belägna; att de tre stora hufvudvattnen *Mälaren*, med dess strömmar och Hjelmaren, *Wettern* med Motala, Roxen och Bråviken, samt *Wenern*, med Trollhättan och Göta elf, skulle tillhöra kronan; att kronan likaledes blef ägare af alla Norrländska och finska strömmar, der hufvudfisken voro; att detsamma gällde om alla hufvudskär, så i den Svenska som Finska skärgården; att till kronan äfven hörde all stubbejord, som af skogar och hedar uppfinnas kunde och der lägenhet var till odlingar,

[1]) Se s. 11. — [2]) Derom samt om kronans inkomster af böter, sakfall, dana-arf, fynd, tull m. m. kan ses *Rabenii* Lärobok i Sv. Kamer. Lagf. s. 253 o. f. — [3]) Sv. Diplom. 1 B. sid. 606 o. f.

öfverhufvud all allmänningsjord, som ännu ej var upptagen och enskilda tillhörig.

Det är numera allmänt antaget, att ett dylikt beslut icke blifvit fattadt, utan är såsom sådant uppdiktadt. Men ovedersägligt är ock, att de feodalrätts-grundsatser, som i denna handling uttalas, gjort sig i andra länder gällande, äfven i grannrikena Danmark och Norge, samt ingalunda voro för k. Magnus obekante, äfvensom att hans genom skattefriheter, förläningar och gåfvor minskade inkomster, men deremot ökade behof ofta medförde ekonomisk förlägenhet. Osannolikt är det derföre icke, att ett sådant stadgande, som det ofvannämnda, varit påtänkt och utgjort föremål för öfverläggningar på en herredag, fastän dessa ej ledt till sådant beslut. Icke långt efter Magni död finner man likartade grundsatser i afseende på obebyggda orter, särskildt i Norrland, bergverk m. m., hos oss tillämpade. — Det var en utan tvifvel gammal föreställning, att konungen tillkom en tredjedel af härads- och som det vill synas äfven af landskaps-*allmänningarne*[1]), likasom af de större allmännings-fiskena. I landslagen förekommer ett stadgande, hvilket uttryckeligen tillerkänner konungen tredjedelen af den afrad, som af härads-allmänningen utgick; och efterhand gjorde sig den mening gällande, att kronan var den egentliga *ägaren* ej blott till härads- och lands-allmänningarne, utan äfven till de norra ödeskogarne. K. Gustaf I:s åsigter i detta ämne komma vi framdeles att beröra.

I afseende på *lagstiftningen* införer den för hela riket gällande landslagen icke någon ny gemensam form. Folkets samtycke erfordras såsom förut[2]) för stiftande af ny lag, men inga föreskrifter gifvas i afseende på inhemtande af detta samtycke, hvadan således lagens mening utan tvifvel varit, att det skulle inhemtas på förut vanliga sättet, nemligen *landskapsvis*. Att genom Skenninge-stadgan 1285 Konungen tillegnade sig och Rådet ett betydligt inflytande

---

[1]) Jfr s. 15. — [2]) S. 6.

på lagstiftningen, är ofvan anfördt [1]. Den nödiga kontrollen öfver frälse-rusttjensten samt öfver den ständiga jordskatten bidrog i sin mån att efterhand göra den såkallade ekonomiska lagstiftningen till konungens uteslutande rättighet. Gränsen emellan denna och allmän lag blef icke så noggrannt iakttagen. Sin uppfattning af den konungen tillkommande lagstiftningsmakt uttalar Magnus Eriksson i Skenninge-stadgan af 1335 sålunda: »vi hafve med våre rådgifvare öfvervägat huru god sedvänja och rätt måtte stadgas och stadfästas, skadlig sedvänja och orätt nederläggas och afskaffas, med godo eller ondo, efter som Gud gifvit oss och våre rådgifvare makt att föranstalta; annars buro vi icke vårt konunganamn värdigt» [2]. Sedan landskapen sammansmält till ett rike, kan man antaga, det konungens stadfästelse å lagarne var oundgängelig för deras gällande kraft.

§ 6.

Folk-representationen.

Folk-representationen företer sig dels inom landskapen, dels för hela riket.

1. *Inom landskapen.* En sådan provincial-representation (såframt man ej dertill äfven vill räkna den, som utgjorde en del af lagmannens eller häradshöfdingens embetsåligganden, eller nämndens funktion m. m.) förekommer endast i två fall, nemligen vid *val* och vid *bevillning af utomordentliga skatter.*

Uti landskapslagarne finnes den blott i Svearike vid *domareval*, på sätt i 1 kap. är anfördt [3]. Konungens länsman nämnde tolf män, och desse valde domaren å häradsboernes vägnar. Westgötalagen omtalar väl, att sedan lagmannen å landskapets ting dömt en nyvald till konung, skulle denna dom upprepas af »dem som lagmannen dertill bad», men detta var blott en ceremoni, och för deltagande

[1] S. 22. — [2] Sv. Diplom. 4 B. s. 464.
[3] S. 7. Jfr *Bergfalk* p. anf. st. i tidskriften *Frey* s. 178 o. f.

deri kunna de ombudne knappast anses som folkrepresentanter. — *Tillägget* vid Södermannalagen har det obestämda stadgande om bevillning, som jemväl förut [1]) är omnämdt. Bevillningens fastställande uppdrages nemligen der åt konungen, biskopen, lagmannen samt de »bästa och förståndigaste män i hvarje lagsaga».

Landslagen deremot stadgar en provincial-representation *efter särskilda Stånd*, nemligen vid *Lagmans-förslagets upprättande* och vid *utomordentliga skatters beviljande*. Vi hafva redan omtalat hvilka som dervid handlade å folkets vägnar i egenskap af dess ombud [2]).

Vid Häradshöfdinge-förslagets upprättande, enligt landslagen [3]), iakttages deremot icke grundsatsen af representation efter särskilda stånd.

2. *För hela riket.* Endast i *ett* fall bjuder lagen, att landskapens *ombud* skulle sammankomma och utgöra en representation af hela riket, nemligen vid *konungaval*. Rörande methoden dervid, hänvises till s. 25. Det anmärkes, att rösterna afgåfvos landskapsvis, och att alltså pluraliteten af lagsagornas vota afgjorde valets utgång, samt att deputerade från hvarje landskap borde utses »med alla landskapets inbyggares bifall», således icke efter särskilda stånd.

Dessa få ärender finnas särskildt öfverlåtne åt representanter. Alla öfriga gemensamma angelägenheter tillhörde ännu, *enligt lagen*, odalmännen sjelfve att i massa behandla på härads- eller landskapstingen, bland hvilka senare, såsom i 1 kap. är visadt, det s. k. Allshæriar-Tinget vid Upsala af gammalt utgjorde den medelpunkt, der frie och besutne män äfven från de öfriga landskapen kunde *sjelfmant* sammanträffa, för att sinsemellan och med konungen rådgöra.

Utan att lagen dertill gifver anledning, öfvergick den verkliga folkmakten, på sätt ofvan blifvit anmärkt, i de Storas händer. Rådsförsamlingarne öfverlade med konungen

---

[1]) S. 11. — [2]) S. 32 och 36. — [3]) S. 33.

till en början visserligen endast om sådana angelägenheter, hvilka icke voro åt andra myndigheter uppdragne. Men till dessa sammankomster, de der, enligt hvad förut är omtaladt [1]), fingo namn af *herredagar*, kallades efterhand, jemte de egentlige rådsherrarne, såväl *kyrkans alla prelater* som *konungens* (riksens) *män*, under hvilken senare benämning förstodos, efter frälse-rusttjenstens införande, ej allenast konungens egentlige förläningstagare, utan äfven alla de, som åtagit sig rusttjenst för sina jordegendomar; och dessa herredagar satte sig småningom i besittning af landskapens lagstiftnings- och beskattningsrätt, de upphäfde sig till en representation för hela riket.

Till herredagarne kallades någon gång ombud från kommunerna i riket, från härader och städer. Detta skedde dock ej oftare än då faror hotade, eller då annars frågor af stor vigt för statens bestånd skulle förekomma, eller då de maktägande tilläfventyrs ville hafva en motvigt mot något parti. Det berättas (uti Erici Olai historia), att *Städerna*, hvilka småningom hunnit vinna någon betydenhet, första gången år 1319, vid den tre-årige *Magnus Erikssons* val till konung, genom sina deputerade varit tillstädes; men denna uppgift är icke fullt tillförlitlig. I den äldsta till våra dagar bibehållna Svenska riksdagskallelse, daterad Lund den 29 Aug. 1359, befaller nyssnämnde konung, till inställelse i Calmar den 12 nästföljande Oktober: »fyra män af allmogen från hvar lagsaga, *utsedde män från hvar köpstad*, två kaniker från hvar domkyrka med sin biskop, samt (utom riksens råd, som särskildt med konungen öfverenskommit att inställa sig) alla andra konungens och riksens män, som det angick och som ville komma för rikets eller sina egna angelägenheter. *Herredag* fortfar att vara namnet äfven på de riksmöten, till hvilka borgare och bönder fingo tillträde.

Således begynner under detta tidehvarf en representation för hela riket *efter Stånd* att visa sig. Dock är denna riks-

---

[1]) S. 21.

representation ännu blott ett historiskt fenomen, och ett sådant måste sjelf hafva en historia innan det kan blifva föremål för lagstiftningen. Från sed öfvergår rätts-institutet *småningom* till lag, så skedde äfven med ståndsförfattningen.

§ 7.

Frälse-ståndet.

Det är i 1 kap. anmärkt, att ordet *Adel* i denna mening icke förekommer förr än i Gustaf I:s tid, hvaremot latinska ordet »nobiles» brukas äfven i medeltids-handlingarne. Angående börds- och tjenst-aristokratiens uppkomst samt *Magni Ladulås's* stadga om frälse-rusttjensten, derigenom han ville förskaffa sig ett tillräckligt och väl rustadt rytteri, hvilket redan börjat bilda sig, och på samma gång göra de mest ansedde odalmännen till tjenstpligtige under konungen, är i det föregående taladt. Frälse-rusttjensten skildras i en Telge-stadga af år 1345 och vidare i MELL[1]) sålunda (vi upptage blott de hufvudsakligaste punkterna): Den, som »ville hafva sitt gods frälst» (från skatt), skulle vid vapensynen, som årligen hölls åttonde dagen efter Sankt Peters dag, uti Upsala, Westerås, Strengnäs, Örebro, Linköping, Kalmar, Rydaholm[2]), Falkenberg, Skara, Tingvalla[3]) och Åbo[4]), infinna sig med duglig häst, väl värd 40 mark i Svenska penningar, och dertill fullständiga vapen. Kom *bonde*, sålunda utrustad, och visade sig hafva tillräcklig jord för att kunna frälset upprätthålla, blef han derefter frälseman och erhöll som bevis på denna frihet ett frälsebref. Ägde frälsemannen jord deröfver, föranledde sådant icke till någon *förhöjd* rusttjenst-skyldighet före Gustaf I:s tid; men då bestämdes antalet af hästar efter godsens afkastning. Likväl sökte man äfven före sistnämnde tid att hindra, det bönder, som ingingo i frälset, ej skulle derunder

[1]) MELL, s. 21 o. f.
[2]) I Östbo härad i Småland.
[3]) Den ö, på hvilken *Carlstad* är anlagd.
[4]) *Åbo* står ej i MELL, men är i Ragvald Ingemundssons Latinska öfversättning tillagdt ur Christophers LL. Kg. B. 11

få frälsa alltför stora jordlotter; derom mera nedanföre. Att, liksom tillförene, högt ansedde och förmögne personer, både andlige och verldslige, hade många följemän, höllo på sina gårdar och befästade slott ett större antal krigare, synes bland annat af landslagen, hvarest bestämmes antalet af de följeslagare, med hvilka desse ägde »rida öfver land till konungs», och belägges öfverskridandet af detta stadgande med böter; dock göres härvid undantag för det fall, att »det skedde i härfärd». Blef frälseman gammal och oför, ägde han anmäla sådant vid vapensynen och sätta annan man i sitt ställe. Barnen ägde åtnjuta sin faders frälse, son till dess han vardt 15 år gammal, hvarefter han skulle tjena till häst för sitt gods, derest han ville frälset tillgodonjuta, dotter så länge hon var ogift, och enka under sitt enkostånd. Ville frälseman undan frälset gånga samt »göra skatt och skuld som bonde», anmäldes och pröfvades sådant vid vapensyn, och om synemännen godkände skälen för hans begäran, upphörde han derefter att vara frälseman. — Frälserätten (den adeliga friheten) var således oberoende af börden, men deremot beroende af tjensten. Adeln blef ett privilegieradt krigarstånd, och med detta sammansmälte konungens (kronans) embetsmän och länstagare, enär tjenst var vilkoret äfven för deras fri- och rättigheter. Den politiska ofrihet, som enligt de äldre grundsatserna skiljde tjenstemännen från »männerna för sig» (odalmännen), hade nu försvunnit eller i sjelfva verket öfvergått till en politisk öfvervigt hos ett mäktigt stånd, i hvilket alla förmögnare odalmän ingingo. I allmänna värf tillerkänner landslagen detta afsöndrade stånd jemnlika rättigheter med skattebönderna. Således heter det, efter hvad vi redan visat, i fråga om val till lagman och häradshöfding, om skattebevillning m. m., att deri skulle deltaga »sex hofmän och sex bönder», »sex af hofmannom och sex af allmoghanom», att halfva *nämnden*[1]) skulle bestå af »bondom oc half af frælsishjonum»

[1]) Se sid. 31.

(frälsemän). Lagmännen och öfrige ledamöter af konungens råd kallades redan mot slutet af 13:de seklet: konungens trogne tjenstemän — Frälse-Ståndets alla medlemmar hade i allmänhet samma politiska rättigheter; men, efter chevaleriets mönster, hade de blifvit indelade i tre klasser: *Riddare*, hvilken personliga värdighet *Magnus Ladulås* bland Svenska regenter först sjelf finnes hafva utdelat, och hvilken ensamt medförde titeln: »*Herre*»; dernäst *Svenar af Vapen* eller *Väpnare* (efter orden: den tjenande adeln, ty *sven* betyder tjenare) d. v. s. sådana frälsemän, som genom utmärkte tjenster sökte vinna riddarevärdigheten, och hvilka ofta tillhörde de gamla riddareslägterna, samt slutligen *allmännelige frälsemännen*, hvilke sistnämnde jemväl finnas kallade »mindre män» i anseende till deras lägre grad inom ståndet. Riddare och svenner kallas »välborne», »friborne» män. *Riddare och svenner i konungens råd* betraktades, i följd af sin rådsherrevärdighet, lika; men utom rådet ansågs riddaren högre än svennen, ehuru denne kallas riddares vederlike. »*Hofman*» är under denna tid, såsom vi förut antydt, en allmän benämning på dem, som gjorde frälsetjenst; de kallas ock af konungen: »*Våre män*», äfven *riksens* män. Fastän sålunda frälseståndet var grundadt på konunga-tjenst, började äfven hos oss inflytelsen af utifrån hemtade aristokratiska begrepp att göra sig gällande, hvilka ställde detta stånds betydande medlemmar *bredvid* konungamakten, såsom en mot densamma kämpande herremakt. Riddareväsendet, förbundet med kyrkan, hade erhållit sken af en religiös institution, hvilken betraktade sig som allmän Europeisk, med bestämmelse att kämpa för vissa allmänna idéer; dess medlemmar satte högt värde på ridderlig börd, på sin korporations fördelar, så att konung och fäderneslandet ej sällan kommo i *andra* rummet.

Den vunna frälserätten missbrukades när man, genom verkliga eller diktade köp, under sitt frälse lade skattskyldiga gods och hemman, derigenom kronans inkomster förminskades, hvaremot å andra sidan de utskylder, som

skulle utgå efter härader eller skeppslag, dymedelst måste för skattebonden ökas, så att denne ofta såg sig nödsakad att lemna sitt hemman öde eller sjelf blifva frälsemannens landbo. Magnus Eriksson anbefallde derföre en sträng ransakning, förbjöd adeln att köpa mera skattegods och lade emedlertid qvarstad på afkastningen af dylika under frälset komna lägenheter, till dess utredning skett. Från nyssnämnda regel beviljade konungen likväl undantag till förmån för personer hvilka visat honom trogna tjenster. Det omtalas således frälserätt förvärfvad »synnerliga af konungz nadh». Förut voro de erhållne frälsebrefven endast bevis öfver fullgjorde præstanda enligt lagen. Under Albrechts tid, då frälse-egendomen betydligt förökades, började man anse skriftligt *tillstånd* erforderligt antingen af konungen eller hans höfvidsman i länet, för att blifva frälseman. Adelsbref med förlänande ej allenast af frälserätt för adelsmannen och hans afkomlingar, utan äfven af viss i brefvet beskrifven vapensköld, har bland Sveriges konungar Erik af Pommern först utfärdat, derutinnan dock vilkoret *krigstjenst till häst*, »epter thy rigesins laghbok utvisar», finnes uttryckeligen intaget.

De *privilegier*, hvilka redan under detta tidehvarf blifvit i särskilda handlingar Frälseståndet tillförsäkrade, och hvilka konungarne i sin ed[1]) tillförbundo sig att upprätthålla, voro i korthet fattadt följande: 1:o *Skattefrihet* för sin jord, sin person och sitt hus. Likväl gällde ej denna frihet i afseende på *utomordentliga* gärder. — 2:o Frihet från förbindelse att lemna herberge åt resande. — 3:o Frihet från budkaflars kringsändande för offentliga ärenders skull. Denna frihet sträckte sig väl till adelns gårdar, men ej till deras landboers. — 4:o Rättigheten för frälseståndet att på sina gods uppbära den andel af *böter*, hvilken annars skulle tillfalla konungen, synes ej vara inbegripen under de förmåner Alsnö-stadgan medgifver; men af en stadga, dat.

[1]) Se sid. 13.

Telge den 6 Maj 1330, finnas riddare, svenner och andra frälsemän redan vara i åtnjutande äfven af denna rättighet [1]), hvilken sedermera ytterligare bekräftades under ifrågavarande tidehvarf. — 5:o *Domsrätt* öfver egna hofmän och tjenare inom slott och gårdar i enlighet med kon. *Magni Erikssons* Gårdsrätt [2]). Till någon adeln förlänad domsrätt öfver *landboerne* gifva ej författningarne anledning. — 6:o I fråga om injurier hade den högre adeln *forum* inför konungen och Rådet.

Till sina fri- och rättigheters upprätthållande slutade magnaterna skriftliga föreningar (konfederationer) i Upsala 1319, i Skara 1322 [3]).

§ 8.

Andliga Ståndet.

Den Svenska kyrkan bibehöll länge, i afseende på lärarnes förhållande till Folket, den republikanska karakter, som öfverensstämde med statens dåvarande organisation och som i katholska kyrkans äldre tider var rådande öfver hela kristenheten, innan *Påfvarne* stadgat sitt välde. Man ansåg vårdarne af folkets religiösa angelägenheter såsom detsammas embetsmän och iakttog inga andra reglor vid deras val, än vid valet af folkets verldsliga funktionärer. Först i 13:de seklet lyckades det Svenska kyrkan att göra sig oberoende af staten. På det kyrkomöte, som påflige Legaten *Wilhelm af Sabina* höll i *Skenninge* år 1248, fattades flera vigtiga beslut för vinnande af detta ändamål, för stadgande af hierarkiens makt [4]). Kyrkan, med påfven såsom sitt öfverhufvud, tager efterhand *alla* statens medlemmar under sin myndighet, anordnar flera af dessas vigtigare angelägenheter, förvaltas af ett presterskap af samma art och sammansättning, som presterskapet i den öfriga kristna kyr-

---

[1]) Sv. Diplom. 4 B. sid. 157.
[2]) *Hadorph* vid Bjärköarätten s. 8, 10. Sv. Diplom. 4 B. s. 407.
[3]) Sv. Diplom. 3 B. sidd. 411, 550.
[4]) Sv. Diplom. 1 B. s. 330.

kan, har betydliga förmåner samt ingriper och herrskar, genom sina äfven i landskapslagarne erkända rättigheter i afseende på penitens, aflösning, interdikt och bannlysning, i det allra innersta af samhället [1]).

Om *andliga frälsets* uppkomst är förut taladt [2]). *Magnus Ladulås* bekräftade detsamma år 1281 sålunda, att skattefrihet beviljades blott för de gods, som dittills kommit under kyrkan, hvaremot allmänna lagens föreskrifter skulle gälla i afseende på hvad som hädanefter komme i kyrkans ägo [3]). Konung Birger förnyade privilegierna år 1305 och utsträckte dem äfven till de gods, som sedan sista förnyelsen blifvit kyrkans tillhörighet [4]). Af hvarje ny regent blefvo privilegierna på samma sätt utsträckte till nyförvärfvade gods. Äfven detta stånds friheter äro i konunga-eden uttryckeligen bekräftade, såsom förut är visadt [5]). De blifva här i korthet uppräknade: 1:o Skattefriheten tillkom alla gods i kyrkans ägo, antingen de brukades af kyrkans tjenare eller landbor. Jemförer man de allmänna privilegierna med de många enskilda, som för kloster och kyrkogods finnas utfärdade, synes deraf tydligt, att de andlige icke voro fria från de *utomordentliga* skatter, hvilka af folket öfver hela riket blefvo beviljade, och det är bekant, att klereciet äfven under katholska tiden icke undandragit sig sådana, ehuru detsamma synes hafva velat tillegna sitt stånd *veto* i afseende på slike bevillningar, i öfverensstämmelse med de Lateranensiska synodernas åren 1179 och 1215 fattade beslut, hvilka väl medgåfvo presterskapets pligt att deltaga i utomordentliga gärder, men med vilkor att kyrkan pröfvat och erkänt gärden såsom nödvändig, och påfven till dess utgörande samtyckt [6]) — 2:o De andliges *domsrätt* var ett af deras vigtigaste privilegier. Den stadgades i Sverige vid

---

[1]) Se t. ex. Upl. L. s. 47, 66. Jfr *Reuterdahl:* Svenska kyrkans historia, 2 B., 2 h., s. 608 o. f.
[2]) Sid. 13.
[3]) Sv. Diplom. 1 B. s. 585.
[4]) Sv. Diplom. 2 B. s. 440.
[5]) Sid. 13. — [6]) Jfr *Bergfalk* p. anf. st. s. 213 o. f.

början af 13:de seklet. Vi hafva förut [1]) antydt huruledes kon. *Sverker Carlsson* bland öfrige kyrkans fri- och rättigheter, förklarade, att klerker *för af dem begångna brott* icke fingo dragas inför verldslig rätt, utan skulle i sådant fall svara och ställas till räkenskap inför biskopar och prelater. Detta stadgande utvidgades och intogs sedan i landskaps-lagarne. Under andlig domstol lydde: klerker i alla mål, som angingo deras *personer* och i hvilka de voro svarande; tvister mellan kyrkor, samt mellan kyrka och prest angående kyrkogods eller kyrkans skuld. Äfven *lekmän* lydde under kyrkans domsrätt i äktenskapssaker och mål rörande *ocker*, det vill på denna tid säga all slags ränta, hög eller låg, för försträckningar af penningar eller varor; hvarförutan i de fall, då kyrkan sjelf eller dess personer ansågos genom lekmans brott förnärmade (de så kallade »banzmal»), erlades böter jemväl till biskopen, som hade makt sätta den brottslige i bann, ifall denne ej genom sådana böter försonade sig med kyrkan. Tvister mellan kyrkan och lekman angående rättighet till jord och deraf härflytande grannelagsskyldigheter hörde deremot till verldslig domstol. Äfvenså fick lekman i de mål, som icke blifvit särskildt undantagne, enligt hvad nyss är antydt, njuta sitt personliga forum till godo. Om »*kyrkohjon*» (d. ä. landbönder på kyrkogodsen samt andre lekmän och hushåll, hvilka stodo under klerkernas husbondevälde) stadgas uttryckligen, att derest slike »hjon» förbröto sig mot andre lekmän, skulle brottet afdömas vid verldslig domstol [2]). Kyrkojurisdiktionen handhade biskoperne inom sina stift dels i domkapitlen, dels på de ting (biskopsting, prostating), der antingen de sjelfve eller deras officialer (»biskups læns præstær», »provaster») sutto till doms och dervid hufvudsakligen landskaps- och landslagarnes formella föreskrifter följdes i afseende på rättegång och bevisning, hvadan äfven *nämnd* användes [3]). Öfver

---

[1]) Sid. 13.
[2]) Upl. L. sidd. 17, 59 o. f., 80. Jfr WGL. s. 102, 274, 323. Sm. L. s. 43 o. s. v. — [3]) ÖGL. s. 12 o. f., 178.

klerker dömdes efter *mosaiska* och *kanoniska* lagen, hvilken i äktenskaps och andra mål stundom åberopas i landskaps- och landslagarne. Ett vigtigt förbehåll i afseende på kyrkans domsrätt innefattas i lagarnes tydliga stadgande: »alla stadhi ther biscoper vil ej bondanom rätt göra, tha ägher bonde vald at kära sig fore sinom *konunge*». Från sin rätt och pligt att skydda undersåterne hade konungen således ej afstått [1]). I sammanhang med kyrkojurisdiktionen må erinras om: — 3:o Biskoparnes rätt att för brott, begångna å kyrkogodsen (å kyrkans grund), uppbära de böter, som annars tillföllo konungen. Derom är förut taladt [2]). Detsamma gällde om böter, hvilka ådömdes klerk, hvarhelst han utöfvat brottet, samt äfven i de flesta fall om böter i äktenskapssaker och i ofvannämnda »banzmal». Uti några speciella privilegier för *kloster* tillerkändes dessa andel i böter, på sätt jemväl i 1 kap. är nämndt. Någon gång finner man uttryckeligen åt domkyrka tillagd häradets bötesandel. — 4:o Biskoparne hade rätt till *dana-arf* efter afliden prest.

Presterskapets rätt till *Tionden* stadgades i Sverige långsamt, men fredligt. Den äldsta handling [3]), hvari den omtalas, är ett bref af påfven *Gregorius VII* år 1080. Nya påbud om tiondepligten följde tid efter annan, och kyrkliga straff stadgades för dess försummande. Detta, jemte de andliges öfvertalningsförmåga, verkade derhän, att i landskaps-lagarne tiondens utgörande finnes stadgad såsom en allmänt erkänd förbindelse [4]). Gemenligen utgick tionde parten af hela tionden, således hundrade parten af all jordens afkastning, till *Rom* såsom ordinär skatt (Peters-penningen, heligalands-hjelpen), hvarförutan tidtals skedde extra-ordinära insamlingar för påfliga Curian. Af hvarje andlig lägenhet fordrade påfven inkomsterna för det första året af densam-

---

[1]) Upl. L. KkB. xx. — [2]) Sid. 13.
[3]) Sv. Dipl. 1 B. s. 41.
[4]) Af sädestionden fick sockneprestén en tredjedel; de två tredjedelarne blefvo mellan biskop, kyrka och de fattige fördelade. Se t. ex. Upl. L. s. 28.

mas ledighet (annaterna), hög lösen för det ärkebiskopliga pallium m. m.

Såsom kyrkans funktionärer under detta tidehvarf må här nämnas: ärkebiskopen i Upsala (embetet inrättades år 1164 med förbehåll att primatet i Norden skulle tillhöra ärkebiskopen i Lund); biskoparne (»lydbiskopar») i Linköping, Skara, Strengnäs, Westerås, Wexiö och Åbo, enligt landslagens konungabalk 1 kapitlet; ledamöterna i domkapitlen eller canonici (kaniker), bland hvilka archidiaconus, præpositus och decanus voro prælater (såsom sådane ansågos äfven klostrens abboter); biskopens officiales eller vikarier och ombudsmän, deribland »biskupslænspræstær» och de inom stiftet anställda prostar (præpositus, provaster); församlingarnes kyrkoherdar (presbyter vel sacerdos parochialis, curatus, rector ecclesiæ, soknæpræstær eller blott præstær, kirkioherra, äfven kallad »vicarius» när han för en annan, t. ex. biskop eller kanik, besörjde socknens andliga angelägenheter); kapellaner hos kyrkoherdarne eller ock tjenstgörande hos rikets magnater.

Kyrkoherdarne valdes efter regeln af *folket*, men biskop ägde pröfva den kallades skicklighet och ordination. Underkändes hans behörighet eller skedde ej kallelsen inom rätt tid, hade biskopen att förse kyrkan med prest. Socknen hade sjelf att bygga sin kyrka; men om enskild man gjorde det, eller försåg kyrkan med så mycken jord, som för densammas underhåll var tillräcklig, kunde han erhålla jus patronatus, »faþurliker rætter», d. ä. rättighet att kalla församlingens prest och hafva uppsigt öfver kyrkojordens förvaltning [1]).

Äfven *biskopen* valdes ursprungligen af och bland odalmännen, och konungen insatte honom i embetet [2]). — Efterhand gjorde sig romersk-katholska kyrkans lära om *påfvarnes* uteslutande rätt att disponera öfver kyrko-embeten gällande äfven i Sverige; och genom en påflig bulla 1250

---

[1]) Upl. L. KkB. v. SmL. KkB. IV.
[2]) WGL. cod. rec. Retl. B. II.

bekräftades hvad på Skenninge kyrkomöte 1248 var stadgadt: att *domkapitel* skulle inrättas vid hvarje kathedralkyrka, och att af dem biskop skulle utses »per electionem canonicam», d. ä. genom val efter kanoniska lagens föreskrifter, hvarefter valet skulle underställas konungens bifall och påfvens sanktion. I afseende på kyrkoherdarnes val skedde dock ingen ändring. Genom samma bulla[1]) stadgades jemväl uttryckligen, att ingen *verldslig* person, hög eller låg, skulle äga rätt att fordra, eller, om den sjelfmant erbjöds, emottaga af de andlige någon trohets- eller läns- och hyllnings-ed. Vid nämnda möte påbjöds äfven presternas *celibat.*

Det andliga ståndet ansågs under katholska tiden som det förnämsta. Isynnerhet gäller detta om ståndets högre funktionärer. Arkebiskopen »ägde rida öfver land till konungs» med ett större följe, än riddare och svenner i konungens råd[2]). Ärkebiskop och biskopar nämndes i alla offentliga handlingar framför adeln och rikets högste verldslige embetsmän; domprostar efter riddarne men framför väpnarne. Hvad vidkommer de andliges rätt att deltaga i statsärender, hänvises vidare till hvad ofvan är anfördt derom, att kanslersvärdigheten af dem bekläddes, att de voro medlemmar i konungens råd, kallades till herredagarna, deltogo i bevillningars bestämmande, anställde lagmansvalet, voro bland domrarne vid räfstetingen då konungen ej var tillstädes.

§ 9.

Köpstadsmännen (Borgare-ståndet).

De äldre Svenska städernas uppkomst orsakades utan tvifvel förnämligast och otvunget af handeln, hvaraf ock deras urgamla namn *köpstad* (= ett ställe der man handlar). Vikingar och krämare hitförde begärliga varor; vinterqvarteren, eller ock landningsställen för kortare tid, blefvo handelsplatser, der utländska produkter utbyttes mot lan-

---

[1]) Sv. Diplom. 1 B. s. 348. — [2]) MELL. s. 32.

dets, och dessa senare sinsemellan. På en och samma ort och i skygd af samma frid höllos offer, rådplägningar om allmänna angelägenheter och marknader. Efterhand blef marknadstillståndet der ständigt, en köpstad uppkom. Efter kristendomens införande befrämjades städerna i en icke ringa mån genom anläggning af biskopskyrkor (= domkyrkor, stolkyrkor, ecclesiæ cathedrales) och prelaternas residencer. Konungens hufvudsäte blef med tiden äfven den största staden. Under förevarande tidehvarf finnas Sigtuna (= Birka), Östra och Westra Aros (= Upsala och Westerås), Liodhus (Lödöse), Kalmar, Wisby, Strengnäs, Linköping, Skara, Wadstena, Skenninge, Eskilstuna, Stockholm, Wexiö, Åbo, Enköping, Falköping, Söderköping, Norrköping, Jönköping, Nyköping, Örebro, Arboga, Thorshälla, Telge, Östhammar, m. fl., för att ej nämna städer i Skåne, Halland, Bohuslän. Flera af de uppräknade omtalas redan under hedniska tiden; men icke längre tillbaka än från tolfte århundradet kunna vi datera Svenska städers rätt att bilda egna samfund, att sjelfve välja sin styrelse i likhet med de af ålder bestående samhällsförbunden på landet, att således hafva sin egen jurisdiktion. Af de äldre stadsrätterna finnas icke i behåll flera än de förut anmärkta[1]) — Städernas invånare såsom sådane kallas dels *byamän* (i privaträttliga bestämmelser nyttjar stadslagen äfven det gamla namnet *bonde*), dels *köpstadsmän* i motsats till *landsmän*. Med ordet »byamän» utmärktes stundom särskildt köpmän och handtverkare, i motsats mot dem som icke idkade borgerlig näring. *Borgare* kallas i Wisby stadslag de, som för burskap voro antecknade i stadens bok; men denna benämning blef i det egentliga Sverige ej använd för än i senare hälften af 1300-talet. *Gäster* benämndes sådane, som för handel eller andra orsaker tillfälligtvis uppehöllo sig i staden. Den byaman, som ägde en viss förmögenhet, hade rätt att bära vapen och ansågs i detta afseende lika med *hofmännen*. Stads-

---

[1]) S. 25 o. f.

lagarne lägga stor vigt på ägande af fastighet i staden, särdeles i fråga om valbarhet till ledamotskap i stadens styrelse och andra allmänna uppdrag. Tre marks förmögenhet medförde förmån af borgarerätt, men den, som ägde mindre, skulle träda i en annan tjenst. Efter yrken voro borgarena dels *handtverkare* (»embetsfolk, embetsmän, gerningsmän»), hvilka finnas fördelade i gillen (»amt, embeten») med sina förmän (»åldermän») och bisittare; dels *köpmän*. Det hörer icke till planen för denna korta öfversigt af statsförfattningen att vidare utföra detta, eller att framställa sättet och vilkoren för burskaps vinnande, eller de författningar, genom hvilka man sökte förbehålla handel och handtverk uteslutande åt städernas invånare. Vi vilja endast i afseende på städernas utveckling och deras styrelse korteligen anmärka följande:

Med Folkunga-ättens uppstigande på thronen begynner äfven för Svenska städerna ett nytt tidehvarf. Den ökade konungamakten under Birger Jarl, Magnus Ladulås och Torkel Knutsson (senare hälften af 1200-talet) och den lifliga beröringen med Tyskland utöfvade hvar i sin mån en kraftig inverkan på vårt stadsväsende. Regenterna börja att genom privilegier och förbud påskynda städernas fortkomst[1]), och inflytandet från Tyskland blir öfvermäktigt, så att all högre industri snart låg i utländningars händer, ehuru den sjelfrådighet, den politiska vigt och betydenhet, som Tyska städerna ägde, icke blefvo dermed fortplantade i vårt land, hvarest centralmakten, såsom antydt är, just på denna tid var i tillvext. De Svenska handtverksgillena äro derföre icke heller jemförliga med de Tyska.

En konungens *Fogde*, *Fogate* (af det latinska ordet »advocatus») finnes omtalad i Bjärköarätten såsom en redan befintlig myndighet i våra städer, likasom ett stadens *Råd*. Det var likväl först genom den i årtiondet näst efter tillkomsten af Magnus Erikssons Landslag utfärdade Stads-

---

[1]) Sv. Diplom. 3 B. s. 316, 731. 4 B. s. 35, 237, 344. 5 B. s. 92 o. s. v.

lagen, som den förutvarande förvirringen, blandningen af Svenska och Tyska elementer, af landsrätt och stadsrätt, utjemnades och erhöll sina stadgade bestämningar.

Enligt denna allmänna lag för städerna, blef deras styrelse handhafd (likasom enligt Bjärköarätten) af *Fogden* och *Rådet*. Fogden var konungens tillförordnade ombud i staden; rådet var deremot stadens ombud. Det bestod ursprungligen af 6 Borgmästare[1]) och 30 Rådmän, af hvilka blott en tredjedel (2 borgmästare och 10 rådmän) hvarje år var tjenstgörande (»sittande»). I de mindre städerna utgjordes det af ett ringare antal. Nytt råd (sannolikt likväl blott den »sittande» tredjedelen) valdes årligen bland bofaste män, och valrätten tillkom det afgående rådet in pleno. Fogden borde vara vid valet tillstädes och leda detsamma. De minste städerna hade ingen särskild fogde, utan de stodo under uppsigt af närmaste landsfogde. Hvad inflytande det Tyska Hanseförbundet hade på våra städer och deras författning, synes mera än tillräckligt af det stadgande, att stadens råd skulle till hälften bestå af Tyskar. Detta collegium, i samråd med konungens fogde och under hans præsidium, tillkom det att: *a*) Besluta och utfärda *allmänna stadgar* angående stadens hushållning, näringar, polis och administration, samt i de äldre tiderna, då lagstiftning och lagskipning ej voro så skarpt begränsade, äfven i rättsfrågor. *b*) Utöfva *domaremakten*, så i civil- som i kriminalmål. I staden funnos nemligen en Rådsdomstol, bestående af fogden eller hans ombud samt det för året »sittande» rådet, och en lägre domstol (»rätten uthe å torgeno»), bestående af en fogde å konungens vägnar och tre rådmän å stadens vägnar. Hvarje ledamot i stadsdomstolarne deltog i domen. Af kriminalmål synes endast förräderi mot konungen och riket vara särskildt undantaget och höra omedelbarligen under »konungsnämnden»[2]). Från

---

[1]) Af Tyska ordet »Bürger»; kallades på medeltids-latin: magister burgensium, proconsul.

[2]) Se sid. 31.

rådsdomstolen vädjades till Konungens dom. Två gånger om året skulle ordinarie räfsteting hållas i städerna af en bland konungens råd och en af stiftets domkapitel. Rättareting höllos tillfälligtvis. — Fogden och rådet hade äfven exekutionsmyndighet. c) Handhafva *administrationen* i afseende på handel, näringar, skråväsende, stadens financer, polis, offentlig sedlighet, tillsynen öfver mått, mål och vigt, byggnadsväsende, brandvård, broar, gator, renhållning o. s. v. Till biträde härvid ägde rådet välja bofasta borgare. Uti stadens allmänna angelägenheter inhemtades borgarenas mening och beslut vid allmänna sammanträden. De utgifter, som voro nödiga för stadens behof, bestredos dels genom inkomster af sakören och allmänna inrättningar för handeln, dels medelst skatt efter taxering, hvilken förrättades af ombud, dem stadens invånare (»allmoge») sjelfve valde. I vissa städer finna vi rättssedvänjor och privilegier hafva infört några skiljaktigheter från det här i korthet tecknade allmänna styrelsesätt. — Vid städernas tillvext inflyttade dit äfven frälsemän och fritogo under sitt skydd hvarjehanda näringsidkare. Förbud utfärdades häremot, och frälsets skattefrihet synes ej hafva varit utsträckt till kommunalutskylder.

Huruledes köpstadsmännen kallas till herredagarne, är ofvan anfördt [1]).

§ 10.

Bondeståndet.

Sedan genom frälse-rusttjenstens inrättande odalmännen blifvit delade i två klasser, frälsemän och skattebönder, kallades de senare derefter företrädesvis *bönder, skattebönder, allmoge, bondestånd*, ja, någon gång, odalbönder, fastän detta ord numera ej kunde hafva sin gamla bemärkelse. Den jord, de ägde, kallades skattejord till åtskilnad från den genom rusttjensten från skatt befriade frälsejorden. Begge innehades med full ägande rätt, fastän ägarne på olika sätt

[1]) S. 41.

bidrogo till fyllande af statens behof. Men under förvirringens, förtryckets och tillika sjelfsvåldets tidehvarf kom man till den åsigt, att *kronan*, till hvilken skattebonden erlade sin afgift, egentligen ägde hans jord. Denna falska åsigt fick dock sin fulla utbildning under *Gustaf I:s* tid. Att under förevarande tidehvarf den betungade skattebonden ej sällan såg sig nödsakad att blifva frälsemannens landbo, är förut omnämndt [1]), äfvensom att bönderna började kallas till herredagarne.

Att *träldomen* afskaffades i förra hälften af 14:de seklet, anmärktes redan i 1 kap. [2]). Uplandslagen stadgar: att ingen kristen man hade rätt att *sälja* medkristna, »ty då Christus vardt sålder, då löste och frälsade han kristna män alla». Från samma kristliga synpunkt gaf Magnus Eriksson, när han red sin eriksgata (år 1335), det *påbud:* »att allt man- och qvinno-kön, som af kristen man och qvinna födes, må aldrig träl eller trälinna vara eller detta namn bära, ty såsom Gud hafver oss frälsat från hedningar och hedendom, så hafver han ock trälarne frälsat» [3]). —

Det är längesedan insedt, att de »högre ståndens framträdande i vår historia var en följd af samhällets redan vunna och ett nödvändigt vilkor för dess vidare utveckling». Att betrakta våra Svenska stånd i deras uppkomst såsom en imitation efter utländska förhållanden, är lika så ensidigt, som att allt för mycket idealisera de intressen, hvilka man föreställt sig att de representerade. Kyrkans särskiljning (hon, med sina alltjemt tillvexande gods, *började* en sådan) var en följd af hennes römersk-katholska natur, och hennes stigande makt var ovedersägligen i viss mån äfven intelligencens. Adeln var den genom bördens, förtjenstens och ofta äfven rikedomens förening, genom skyldskap med konungahuset eller genom tjenst egnad åt konung och fädernesland utmärktare delen af odalmännen. Då landet sönderslets af inre oroligheter, var intet naturligare, än

---

[1]) S. 45. — [2]) S. 14.
[3]) Sv. Diplom. 4 B. s. 407.

att de klasser, som besuto den öfvervägande moraliska kraften, skulle taga väldet öfver en förvildad menighet; och dessa voro kyrkan och adeln. Allmogens förmögnare medlemmar slöto sig till de maktägande. Beklagligt att denna makt missbrukades. Den af k. *Magnus Ladulås* införda rusttjensten samt adelns olika grader kunna visserligen sägas hafva haft ett slags mönster i chevaleriet, men man kan deraf lika litet hemta skäl för det påstående att adelsståndet var en *exotisk* planta, som man kan kalla handels- och närings- (borgare-) ståndet en efterhärmning af det Tyska stadsväsendet, för det att Tyska Hansestäderna ledde den Svenska handeln och på städernas inrättningar utöfvade ett långvarigt inflytande. Äfven denna *tredje* klass var en naturlig produkt af samhällsutvecklingen. Den *fjerde* var ursprungligen den enda, ur hvars krets de öfriga utgått.

§ 11.

Öfvergång till nästa tidehvarf. K. Albrechts försäkran 1371. Allmänna landsfreden 1375. Bo Jonsson och hans testaments-exekutorer. Magaretas hyllning 1388.

Den i förbund med magnaterna ökade konungamaktens enrådighet under de sju första årtionden af detta tidehvarf framkallade en reaktion, genomförd af desse samme »stormän», till hvilka, såsom vi sett, folkets urgamla myndighet numera öfvergått. En sådan motvigt hade blifvit nödvändig, om ej konungamakten skolat urarta till absolut envälde; men, såsom i dylika fall ej sällan inträffar, den slog öfver till en annan ytterlighet, den nedtryckte konungamakten, i stället att endast hålla denna inom de lagliga gränserna. I strid mot lagen utsågo de maktägande till konung en *utländsk* furste. Att *Albrecht* på mödernet tillhörde Svenska konungaslägten, skulle lugna menigheten, och på hans ungdom och kända sinnelag byggde man förhoppningar om medgörlighet och erkänsla. Historien omtalar de blodiga strider, som uppstodo mellan konungarne Magnus och Erik å ena sidan samt Albrecht å den andra,

de tryckande gärder, som af denne sistnämnde blefvo utskrifna, hans Tyska rådgifvares, höfvidsmäns, länstagares, pantinnehafvares och knektars beteende samt det deraf föranledda missnöje, hvilket slutligen uttalade sig i offentliga bref, derutinnan allmogen uppsade k. Albrecht all tro och lydnad, såsom varande »en menedare och rikets rätte förrädare», hvarjemte *riksens råd* uppmanades att vara de betrycktes hjelpare. Vilja de det icke, heter det, »så är skulden deras, men skadan både deras och vår». Rådet föredrog att, då Håkan år 1371 belägrade Stockholm, tillvägabringa en förlikning mellan de stridande och sålunda lemna bistånd åt Albrecht, hvilken likväl måste dyrt köpa detta med en försäkran, dat. d. 9 Augusti sistnämnda år [1]), af hufvudsakligt innehåll: att åt »rikesens radh», nemligen ärkebiskopen och de sex lydbiskoparne, samt tolf uppräknade riddare och svenner (bland dem den mäktige *Bo Jonsson*) med fullt förtroende och tillit öfverlemna Stockholms hus samt rikets öfriga slott och fästen, utan undantag, ehvad konungen redan innehade dem eller framdeles dem »bekräkta kunde», äfvensom slotten i Skåne, Halland och Blekinge, då dessa kommo i hans våld; att rådet skulle med konungens goda minne äga å slotten tillsätta *inrikes födde* fogdar och embetsmän, dem konungen ville visa all välvilja och i deras rätt styrka, samt hvarken med utländska eller inländska i någon måtto »hindra, qvälja eller skada»; att konungen ej skulle gå från riksens råds råd i hvad ärende det helst månde vara, »som oss ok rikeno makt å ligger»; att när någon af förenämnde »riksens radhgifvarom» med döden afginge, skulle *de efterlefvande hafva full rätt att efter eget val inkalla annan inländsk man i den afgångnes ställe* [2]). Lägre hade konungamakten aldrig stått i Sverige; den var af Albrecht uppoffrad för bibehållande af konunga-*namnet*. Emedlertid fortforo våldgästning, plundring och olaga beskattning till och med å

[1]) *Hadorph* vid rimkrönikorna, s. 35.
[2]) Jfr sid. 29.

kyrkans och frälsets samt dess landboers egendom, likasom äfven konungens fader hertig Albrecht bibehölls vid sina vidsträckta pante-län, och Mecklenburgiske höfvidsmän innehade flera slott. Till sinnenas lugnande tillgrep man en på denna tid i Tyskland vanlig utväg att, jemte det fogdarne förbjödos betunga isynnerhet frälset och dess landboer, låta en stor mängd höfvidsmän, fogdar, riddare och väpnare (år 1375) besegla en särskild öfverenskommelse om en *allmän landsfred* på tre år, hvarunder alla enskilda fejder skulle inställas, och blefvo derutinnan jemväl de förut gällande stadganden om våldgästning och gästgifverier förnyade och skärpta. Hvarken i kloster eller kyrkor skulle den hafva skydd som bröt landsfreden, hvilken skulle besvärjas af fogdar och embetsmän samt alla rikets inbyggare, »både Svenska och Tyska, inländska och utländska, allmoge, bönder, brytia (förvaltare) och landbo (arrendatorer)». Handlingen är försedd med konungens, hans fader hertigens, 24 Svenska och 23 Tyska riddares och svenners namn [1]). Samma år blef Bo Jonsson, hvilken sex år förut fått fullmakt som »konungens embetsman» och haft en vidsträckt myndighet, utnämnd till rikets drotset och utöfvade i sådan egenskap högsta domsrätten vid räfstetingen, men ej i konungens utan i eget namn. Han ägde en ofantlig förmögenhet och innehade de flesta rikets slott och län i pant för penningeförsträckningar lemnade till konungen. Inom dessa län utöfvade han konungsliga rättigheter, uppbar skatter, tillsatte embetsmän, uppbyggde slott, utdelade frälserätt o. s. v., förklarade till och med en gång krig mot Danzig. Vid sidan af denne mäktige man var konungen utan betydenhet och måste ofta vika för hans uttalade vilja. Vid Bo Jonssons inträffade död kom konungen i delo ej allenast med de tio inflytelserike män, som drotset förordnat till sina testaments-exekutorer, utan äfven med den öfriga adeln. Konungen återfordrade nemligen en del af kronogodsen, som de och

---

[1]) *Hadorph* vid Bjärköarätten s. 27.

deras fäder i tiderna förut tillegnat sig; man befarade att dessa gods skulle lemnas åt Tyskar, och nu uppstod en allmän förbittring. Bo Jonssons testaments-exekutorer satte sig i spetsen för resningen och vände sig om hjelp till *Margareta*, den kraftiga, kloka och högt värderade regentinnan i Danmark och Norge, samt utfärdade, »på menige rikets mäns vägnar», den 22 Mars 1388 ett hyllningsbref, hvari Margareta erkändes som »Sveriges fullmäktiga och rätta husdonde». Bevekelsegrunden till detta steg att återigen inkalla en *utländning* till Sveriges thron kan väl hos några bland stormännen hafva stått i samband med förhoppningen om bibehållen ostörd makt under en frånvarande regent; men de fleste sågo utan tvifvel derutinnan enda räddningsmedlet i fäderneslandets nödställda belägenhet, — enda medlet att under dåvarande tidsomständigheter åt Norden gifva lugn, enhet och styrka.

3 Kapitlet.

Unions-tiden.

§ 1.

Unions-fördragen. Christophers Landslag. Konunga-försäkringar. Kalmare-recess 1483.

De tre Skandinaviska rikena hade nu visserligen en och samma regent; men dermed var ingen statsförening dem emellan tillvägabragt. En sådan, grundande sig på dessa närbeslägtade folks ömsesidiga förtroende, deras vaknade medvetande af den politiska kraft och utveckling, som dymedelst skulle kunna beredas, kom i sjelfva verket aldrig till stånd. De fördrag, hvilka under denna period afslötos, kunna knappast betraktas annorlunda än såsom särskilda under olycksbringande strider fortsatta, mera eller mindre lyckade *försök* till en verklig statsförening, gynnad af prelaterna och en del af de verldsliga stormännen, men mot-

arbetad af andra, de der (oberäknadt enskilda intressen) icke utan skäl befarade, att Sverige, genom en ständig union med Danmark, skulle äfventyra sitt sjelfbestånd och blifva ett lydland under detta rike, likasom Norge framgent blef det. Hos massan af folket kunde föreningen så mycket mindre vinna anhängare, som de främmande konungarne, deras fogdar och handtlangare öfverträffade de inhemske magnaterna uti att missvårda allmogens rätt, att på mångfaldiga sätt förtrycka den. Lyckligtvis blef just detta förtryck ett medel att återväcka och uppelda sjelfkänslan, — att till den storartade kamp, som tid efter annan leddes af *Engelbrekt*, *Sturarne* och slutligen *Gustaf Eriksson*, frammana Sveriges allmoge, hvilken nu i farans stund, mera än tillförene, kände sig äga ett gemensamt fäderneslând, hvars frihet var väl värd äfven de största offer.

Sedan det lyckats Magareta att få sin systerson *Erik* af Pommern utropad till konung, redan år 1389 i Norge, der honom jemväl tillförsäkrades *arfsrätt* till thronen för hans närmaste arfvingar och efterkommande, samt år 1396 i Danmark och Sverige, ryckte hon närmare sitt mål att skapa ett stort och mäktigt förenadt rike med en gemensam konungastam. Hon sammankallade året derefter till ett möte i Kalmar andelige och verldslige magnater, Danske, Svenske och Normän, till ett stort antal, derunder Erik kröntes af ärkebiskoparne i Lund och Upsala, och det dokument utfärdades, som fått namn af *Kalmare-unionsakten*, daterad på Margaretas dag (d. 13 Juli) 1397, af följande hufvudsakliga innehåll: att Danmark, Sverige och Norge »evinnerligen skola en och samma konung hafva, så att rikena aldrig mera åtskiljas, om Gud vill». Gemensamt, och icke hvart för sig, skulle, efter Eriks död, rikena *välja och taga* en konung, och ej flera. Om Erik eller hans efterträdare lemnade efter sig son, skulle denne, och derest sönerna voro flera, en af dem till konung väljas öfver alla tre rikena. Derest konungen frånfölle barnlös, skulle de tre rikenas »råd och män» samdrägteligen en annan välja, den

Gud gåfve dem nåden till, och de efter bästa samvete funno rättast, skäligast och för rikena nyttigast vara. Rikena skulle ej söndra sig från hvarandra, utan hafva *gemensamhet i krig och fred*, så att »hvad det ena pågår, det skall dem pågå alla tre», och det ena riket aldrig mera »orloga på» (föra krig mot) det andra eller förorsaka osämja. Då det ena utifrån anfölls med krig, skulle, på uppbåd af konungen eller hans embetsman å hans vägnar, de två andra rikena komma det anfallna till hjelp och värn, antingen till lands eller sjös, och dessa sjelfve förse sitt folk med spis, kost och foder, men konungen skulle sörja för »deras tjenst och lön, skada och lösen ur fångenskap eller annat som tillfogas». Från ett slikt bistånd ägde ingen undskylla sig dermed att han icke vore till tjenst pligtig utom sitt eget lands gränser, utan skulle det ena riket hjelpa det andra hvar helst det behöfdes, »för den skuld att alle tree rikerne äre nu, oc vara skole, under *en* Konung och Herre oc blifva eens som *itt* rike». I fråga om dagtingningar och andra ärender med främmande makter skulle konungen äga att i det rike, der han då vistades, och med dem af rådet, som voro tillstädes, eller med »några af hvart rikes fullmäktige», göra och besluta hvad han och de funno »gudeligt, skickeligt samt till gagn för konungen och rikena». Hvarje af dem skulle styras efter sin *särskilda lag*, och konungen ej äga att från det ena riket i det andra införa »hvad der ej förr hafver varit lag och rätt». Alla skulle efterkomma hvad konungen eller hans embetsman å hans vägnar kunde bjuda. Den som i ena riket blefve för brott fredlös eller biltog, skulle vara det äfven i det andra. Hvar man, hög och låg, skulle blifva vid lag och rätt och ingen förtrycka eller förorätta. Till yttermera visso skulle hvarje af de tre rikena erhålla två på pergament skrifna exemplar af denna akt, alla lika lydande och försedda med konungens, drottningens, rikenas råds och mäns samt *köpstäders* insegel. Emedlertid bevittnas af 2 ärkebiskopar, 2 biskopar samt 13 andra herrar, andlige och verldslige, »att alle desse stycker

äre saa aftalte oc endade, oc at det i alle måtto saa fulldragas och fullkomnas skal, som föreskrifvit staar»[1]). Handlingen är skrifven på papper och icke som vanligt på pergament samt försedd endast med 10 rådsherrars vårdslöst påsatta sigill (då Eriks vid samma möte och troligen samma dag utfärdade hyllningsbref finnes beségladt med 67). Rätta förhållandet synes hafva varit, att sjelfva föreningen väl blef af de tillstädesvarande aftalad och samtyckt, men derefter ett utskott tillsatt af förenämnde 17 herrar, som utarbetade ofvanstående förslag till en formlig föreningsakt, hvilken skulle färeläggas hvarje rikes inbyggare till pröfning och stadfästelse samt slutligen utfärdas på sätt utskottets förslag sjelf föreskrifver. Detta gick likväl ej i verkställighet. Anledningen dertill är för oss okänd; måhända har Margareta funnit innehållet mindre ändamålsenligt.

Flera punkter äro i denna handling ofullständiga, tvetydiga och egnade att väcka framtida tvister, hvilka icke heller uteblefvo. Händelserna redan under Erik af Pommern visa, att fastän det förbehålles hvarje af rikena att förblifva vid dess lag och rätt, samt Magnus Erikssons landslag uttryckeligen bjöd, att konung skulle sitt rike styra och råda med *infödda* Svenska män, och ej taga utländningar i sitt råd eller till höfdingar, konungen likväl ansåg sig äga att till embeten i Sverige använda män från hvilketdera af de tre förenade rikena som helst, ja äfven infödda Tyskar. Huru konungavalet skulle tillgå, när konung icke efterlemnade son, eller en bland hans söner skulle till konung tagas; huruvida medlemmar af alla tre rikenas råd skulle tillkallas när konung ville sluta afhandlingar med främmande makter, eller detta finge ske på alla rikenas vägnar med biträde af de rådgifvare han tillfälligtvis hade hos sig; huruvida det ena riket kunde tillförbindas utgöra gärder för det andras behof, eller konungens ingälder af det ena riket dragas till det andra, — allt detta var lemnadt obestämdt i unions-akten.

[1]) Handlingen är noggrannt tryckt i Danska Geheime-Archivets Aarsberetninger 2 B. 2 H., Kiöbenhavn 1857, s. 28.

Efter allmogens tredje segerrika uppresning under *Engelbrekt* mot k. Erik, och samma år *Carl Knutsson* blifvit riksföreståndare samt Engelbrekt mördad (1436), finnes ett dokument (eller rättare sagdt concept till ett sådant) vara upprättadt, sannolikt i Söderköping, af ärkebiskoparne i de tre rikena samt en bland riksens råd i dem hvarje, alla hörande till det parti, som outtröttligt arbetade på att befästa unionen och att för detta ändamål på thronen bibehålla k. Erik. Detta dokument innefattar ett förslag till afhjelpande af de bristfälligheter, som finnas i 1397-års handling. Hvardera riket skulle bibehållas vid sitt namn, sin lag och rätt, sine privilègier, frihet och goda gamla sedvänjor, och konungen icke hafva makt att *stifta lag* i något af dem, utan med detsammas menige inbyggares samtycke och goda vilja. Drotset och Marsk skulle, efter riksens råds råd, tillsättas i hvardera. Den förre skulle äga lika makt, som konungen sjelf hade, då han var närvarande, att utöfva högsta *domsrätten*, »styra våld och orätt samt styrka och hjelpa dem, som orätt öfvergår»; den senare *anföra krigshären* samt äfven hjelpa drotset att styrka lag och rätt i konungs stad och ställe och upprätthålla ordningen inom landet. Sjelf skulle konungen uppehålla sig fyra månader om året i hvart och ett af sina riken och vara biträdd af två bland riksens råd från hvardera af de två öfriga rikena, dels för handläggningen af sådana ärenden, som rörde något af dem medan han uppehöll sig i det tredje, dels och »serdelis om nager ärende påkomma, som alla try rijken opa rörandes wore». I krig skulle rikena hjelpa hvarandra, »allaledis som thet wore *ett* rijke», men hvarken konungen eller något af rikena särskildt äga att börja krig (»sla pa krigh eller örligh») utan de öfrigas samtycke. Vid konungs frånfälle skulle drotseten och marsken i det rike, der konungen afled, kungöra dödsfallet för de två öfriga och sammankalla dem till *Halmstad* för konungaval. I detta valcollegium skulle deltaga 40 från hvardera riket, nemligen å *Sveriges* vägnar: ärkebiskopen i Upsala, biskoparne i Lin-

köping och Skara, riksdrotseten, marsken, lagmännen i Upland, Södermanland, Östergötland, Finland och Gottland, fyra riddare, borgmästarne i städerna Stockholm, Wisby, Åbo, Kalmar, Söderköping och Lödöse samt två odalbönder från hvar lagsaga i Sverige; — å Danmarks vägnar: ärkebiskopen i Lund samt biskoparne i Roskild och Ribe, drotseten, marsken, alla 5 landsdomrarne, 10 riddare, borgmästarne från städerna Ribe, Wiborg, Aarhus, Randers, Aalborg, Odense, Roskild, Köpenhamn, Kalundborg, Lund, Malmö och Naskow, två odalbönder från hvardera af landsdelarne Jutland, Skåne, Seland och Fyen; — å Norges vägnar: ärkebiskopen af Nidaros (Trondhjem), biskoparne af Opslo och Bergen, drotseten, marsken, prosten i Maria kyrka, sex lagmän, tolf riddare (dem drotset och marsk ägde utse), en rådman från hvardera af städerna Trondhjem, Opslo, Bergen och Tönsberg samt 12 odalbönder. Hvilken desse 120, efter aflagd ed, endrägtigt valde, skulle vara konung öfver alla tre rikena. Derest konungen hade äkta son, skulle denne vara närmast i valet, »om de kunna känna mellan Gud och sig, att han är dertill fallen»; efterlemnade konungen flera söner, skulle den skickligaste bland dem väljas, men om konungen icke hade någon son, skulle till konung tagas annan man, utländsk eller inländsk. I senare fallet borde genom lottning (hvarvid ett sju års gammalt barn drog lotten) bestämmas från hvilket rike konung skulle väljas. Kunde ej valmännen bli eniga, skulle de bland sig utse fyra »the vijseste och förnumstigste» af hvardera riket, två andliga och två verldsliga, och dessa 12, efter ånyo aflagd ed, ej åtskiljas förr än de utsett en konung. — Om tull, mynt och *andra sådana ärenden* öfverlemnas åt konungen och hans råd i hvardera riket att stadga efter bästa samvete [1]).

Icke heller detta förslag vann fullbordan.

---

[1]) Danska Geheime-Archivets Aarsberetninger 2 B. 2 H. s. 31.

Två år derefter (1438) samlas i Kalmar 24 andliga och verldsliga magnater från Sverige och Danmark, erkänna Erik som rikenas konung och förklara att rikena skulle »sammanblifva till evig tid, så att det ena icke skulle draga sig från det andra med någon tvedrägt eller söndring», utan hafva gemenskap i krig och fred, hvarefter i öfrigt upprepas hufvudsakligen samma grunder för en union som i 1397-års handling; hvaremot i afseende på frågan om en *gemensam konung* för *alla tre* rikena förklaras: att emedan »makt ey nu var medgifven» de Svenske fullmäktige att förnya »thet gamble Förbund» i detta afseende, samt »engen af *Norges* Radh är här när», borde vid inträffad thronledighet alla tre rikenas fullmäktige sammankomma och först öfverväga *om det vore nyttigare att hafva en och samma konung öfver alla tre rikena, eller om hvardera riket skulle hafva sin egen konung.* I hvilket fall som helst borde rikena alltid »samman blifva widh frijd, kärleck och endräckt, och widh hvars annars hjelp, som foreskrefvet staar»[1]).

Att redan år 1439 *Erik* afsattes, samt, ehuru året derefter det då rådande partiet af Svenska magnater på ett möte i Arboga beslutit att *aldrig mera* välja någon främmande furste till konung, utan kora en infödd man och till den ändan kalla landskapsmännen till ett allmänt riksmöte, *Christopher* af Baiern samma år valdes till Sveriges konung, är af historien bekant. Han hade förut, jemväl 1440, blifvit vald till konung i Danmark och blef det 1442 tillika i Norge. Under denne konung, som visade sig de andlige synnerligen bevågen, undanröjdes slutligen det hinder, hvilket blifvit lagdt för ett formligt utfärdande af allmänna landslagen; en ny sådan, vanligen benämnd *k. Christophers landslag*[2]), blef, med förbehåll af andliga och verldsliga privilegiers helgd, stadfästad den 2 Maj 1442. Inga särskilda af Kalmare-unionen föranledda stadganden finnas i denna landslag intagne, och i allmänhet afviker densamma *i afseende*

---

[1]) *Hadorph* vid rimkrön. s. 123.
[2]) Se härom vidare sid. 79 och 80.

på den offentliga rätten icke i någon *väsendtlig* mån från *Magnus Erikssons.* Men under detta oroliga tidehvarf blefvo bredvid lagen eller rättare *öfver* densamma ställde de *Försäkringar*, hvilka rådet förelade konungarne till bekräftelse vid deras anträde till regeringen, äfvensom de *Föreningar*, hvilka andliga och verldsliga magnater tid efter annan skriftligen ingingo om riksens ärender samt upprätthållande af privilegier, fri- och rättigheter, *för* eller *emot* union, konungar eller riksföreståndare.

År 1450 (*Carl Knutsson* innehade då Sveriges och Norges throner) sammanträdde i Halmstad tolf herrar, andlige och verldslige, från Sverige och lika många från Danmark. De Svenske voro af konung Carl befullmäktigade att bevaka Sveriges rätt till Norge och Gottland, och om ingen förlikning kunde träffas med Danmark, hänskjuta saken till *Påfvens* afgörande, samt i allmänhet söka tillvägabringa fred och enighet de begge grannrikena emellan. Vid detta möte beslöts, att när någon af rikenas dåvarande konungar *Carl* och *Christian* afginge, borde *12 af hvardera rikets råd* sammankomma i Halmstad och besluta huruvida den öfverlefvande konungen skulle tagas till konung öfver begge rikena. Blefvo de ej ense derom, skulle en eller flera *riksföreståndare*, bland infödde män, utses af det rike, hvars konung afgätt, och förvalta riksstyrelsen tills äfven den andre konungen aflidit. Då skulle åter 12 af Sveriges råd och 12 af Danmarks sammankomma i Halmstad för att anställa konungaval, dervid ingen utländning, utan endast infödd Svensk eller Dansk man finge ifrågakomma. Funnos konungasöner till, antingen i Sverige eller Danmark eller båda rikena, skulle till konung öfver dem begge utses en af dessa, hvilken de väljande kunde »märkia millan Gudh oc them at bäst vara ther til fallin». Och efter den tid, heter det, skola Sverige och Danmark »everdelika samman blifva under *en* konung *ok aldre atskilias*». Hvardera riket skulle bibehålla sitt namn, sine lagar, frihet och rättigheter, intet krig begynnas utan begge rikenas samtycke, det ena

rikets räntor icke föras till det andra, utan »thet görs sva stor nödh, ath rikesins radh thet *tillater oc samtycker*». Den, som företog sig att bryta denna förening, vore att anse som förrädare. När Gud så fogade, att dessa riken kommo tillsamman under *èn* konung, finge det bero på Norges råd och inbyggare att »vara i thetta sama förbund»[1]. — I ett särskildt fördrag fastställdes, att Norge borde genast till Danmark afträdas. Till detta mot erhållen fullmakt stridande steg läto de verldslige fullmäktige från Sverige öfvertala sig ej mindre af Danska ombuden, än af de för unionen särdeles benägne Svenske biskoparne; och såg sig k. *Carl* nödsakad att bifalla detta tilltag. En hemlig öfverenskommelse afslöts jemväl, att sistnämnde konung, hvilken icke afgifvit annan försäkran än 4 kap. konungabalken i landslagen innehåller, samt således hade sig förbehållet att »styra och radha borghom och landhom» och efter eget godtfinnande »län läna», skulle tvingas att i detta afseende göra sig beroende af rådets *samtycke*, och att ingen kunde mista sitt län, utan att rådet dömde honom detsamma förlustig.

En mansålder derefter (*Carl Knutsson* och *Christian I*, hvilken senares herrskarevälde innefattade Sverige, Finland, Norge, Danmark med Slesvig och Holstein, således sträckte sig från Ishafvet och från Neva till Elbe, voro begge döda, och *Sten Sture den äldre* hade i 12 år varit riksföreståndare i Sverige) blef på ett möte i Kalmar år 1483 *Christians* son *Hans*, förut konung i Danmark och i Norge, erkänd jemväl för Sveriges konung. Mötets beslut kallas vanligen *Kalmare-recess*[2]. Den är utfärdad af Danmarks råd och fullmäktige sändebud på Danmarks och Norges vägnar, af en biskop, som främst nämnes, riksföreståndaren *Sten Sture*, 4 andra riddare, deribland 3 lagmän, och af 7 väpnare, deribland 2 lagmän, »fullmäktige uppå hela rådets och alla menige Sveriges rikes inbyggares vägnar», samt innehåller

---

[1]) *Hadorph* p. anf. st. sid. 170.
[2]) *Hadorph* p. anf. st. sid. 318.

en *förnyelse af föreningen alla tre rikena emellan*, men tillika en *Grundlag*, uppdragande gränsen emellan konungens samt rådets och öfrige magnaters rättigheter. Den visar oss *aristokratiens högsta ståndpunkt i Sverige under medeltiden*. De vilkor, k. *Hans* i denna märkeliga statshandling måste underkasta sig, och det 14-åra uppskofvet med hans hitkomst ådagalägga ytterligare stormännens begär att sjelfva styra riket under en frånvarande konung, samt Danska konungarnes fikande att förstora sitt välde äfven med uppoffrande af sin makt, den de utan tvifvel hoppades kunna, när gynnsammare omständigheter sig yppade, återtaga och befästa. Kalmare-recess upprepar i väsendtlig mån de i äldre lagar meddelade stadgarne om konungens pligter och rättigheter [1]), men inskränker hans makt i flera afseenden, derom i följande §§ skall nämnas. — Huru magnaterna ej allenast uppträda med anspråk på att vara de egentliga regenterna, utan äfven påstodo att dessa anspråk voro *lagligen* grundade, synes jemväl af en bekant *förening* emellan Sveriges biskopar och råd af år 1512, då de store opponerade sig mot folkets val af *Sten Sture den yngre* till riksföreståndare. Den innehåller bland annat: »att om någon fattig eller rik skulle vara djerf nog att sätta sig emot deras förbindelse eller tränga rikets råd från de friheter, makt och välde, som de och deras förfäder hafva haft efter Sveriges lag och gammal god sedvänja af hedenhös, att *skicka styrelse och regemente i riket som dem tyckes bäst och nyttigast efter tidsens läglighet*, synnerligast då krönt och crismad konung icke är i landet, då hafva vi hvarannan lofvat och med ed bepligtat att sådant ej tillstädja låta, utan vilja det afvärja och motstå med lif och makt. Om någon af menige man i riket deremot skulle handla, vilje vi alle hjelpa att deröfver näpsa så, som öfver den emot sina och riksens herrar afvog sköld förer» [2]).

---

[1]) Jfr sid. 9, 28 o. f.
[2]) *Hadorph* p. anf. st. sid. 424.

§ 2.

Konungavalet. Majestätspredikatet. Riksföreståndare.

Christophers landslag, hvilken (likasom det sid. 9 omnämnda tillägg till Södermanna-lagen, äfvensom Magnus Erikssons landslag) uttryckeligen säger: »nu är til konungsriket Sverike konunger *väliande och ey ärfvande*», innehåller inga *nya* stadganden om sättet för konungavalets verkställande. Bland de väljande lagmännen uppräknas äfven *Finlands*. I fråga om *eriksgatan* heter det [1]): Kan ej konung till Finland komma, då skall drotset eller en annan af konungens råd med biskopen af Åbo både göra och annamma eden å konungens vägnar, och vare det så fast, som konungen det sjelf gjort.

Under unionstiden var det fortfarande de facto rådet, lagmännen deri inbegripne, och öfrige magnater, som äfven hvad angår konungaval utöfvade folkets makt. Ett slags hyllning lät man dock anställa på Mora äng vid Upsala, der konungen samt rådet och den närvarande allmogen ömsesidigt aflade ederna. Kröningen verkställdes som vanligt (det blef äfven brukligt att låta konungens *gemål* krönas). Ägde konung son, så lät han hylla denne till efterträdare. *Carl Knutsson* blef år 1448 utkorad till konung af riddare och väpnare, biskopar och klerker, köpstadsmän och allmoge, kallade till allmänt möte i Stockholm, dock icke så sammansatt som i landslagen beskrifves i fråga om konungaval [2]). Likaledes på ett allmänt möte i Stockholm år 1499, hvarest voro församlade ej allenast rådet, nemligen 7 biskopar, Sten Sture (»Hoffmästere i Sverige»), marsken, 13 andre riddare och väpnare, och bland dem 10 lagmän (två från Finland), utan äfven 12 i mötets beslut namngifna »gode män» från hvarje lagsaga, bland hvilka jemväl förekomma en lagman och en riddare, »theslikes med flera friborne män, bergsmän, borgamästare och raad i Stokholm

---

[1]) Chr. LL. s. 157.
[2]) Jfr sid. 25.

oc alla andre köpstadzmän här i riket, som hit vare forbodade», blef k. *Hans's* son *Christian*, under åberopande af unionsfördragen och 3 kap. af konungsbalken i landslagen, utsedd till konung öfver Sveriges rike efter hans faders död, och blef detta beslut kungjordt från burspråket för menige man och allmogen, hvarvid tillägges: »hvilket the oc alle fullbordede ok samtyckte med oss, med ja oc god velia». Derefter lofvade konungen och hans son att befrämja rikets bästa och hålla dess inbyggare vid Sveriges lag och rätt, goda gamla sedvänjor, privilegia och »Kalmare recess» [1]). Denna valakt blef på ett egendomligt sätt tillämpad, då rådet d. 30 October 1520 förklarade: att emedan »S:t Eriks lag» [2]) bjöd, att när konung efterlemnade söner, skulle en af dem utnämnas till hans efterträdare, och *Christian* redan under sin faders tid dertill var utkorad, samt dessutom härstammade från Erik den helige, så hade Sveriges rike tillfallit honom icke genom val, utan efter *arfsrätt*, ett förklarande, hvilket äfven ansågs vara bifallet af »menige man» då de, omgifne af Danska beväpnade knektar, följande dagen vid foten af Brunkeberget ropade *ja* till biskopen *Jens Beldenackes* förfrågan om de församlade erkände *Christian* för rätt *arftagare* till Svenska kronan; hvarefter de med uppräckta händer svuro den vanliga trohets-eden. — Hvad i de särskilda unionsfördragen finnes stadgadt om konungaval, är i nästföregående § anmärkt.

Majestäts-predikatet anses först nyttjadt af k. *Christopher* (»sigillum nostræ *majestatis*»). Åt kon. *Hans* finnes denna titel vara gifven af undersåtarne i början af 1500-talet.

Rådet (eller å dess vägnar drotseten) betraktades i konungs frånvaro, eller vid thronledighet, såsom sjelfskrifven *riksföreståndare*, när ingen annan blifvit förordnad [3]). Ett

---

[1]) *Hadorph* vid rimkrönikorna s. 367.

[2]) Så finnes någon gång MELL orätt kallad. Se t. ex. företalet till samma landslag, sid. XLV, LII.

[3]) Jfr sid. 27, 30.

sådant förordnande ägde rum antingen blott tillfälligt och för kortare tid, — såsom då Engelbrekt, Carl Knutsson (innan han bref konung), ärkebiskopen Jöns Bengtsson och riddaren Erik Axelsson, samme ärkebiskop och biskopen Kettil Carlsson m. fl. fungerade som »rikets höfvidsmän», — eller ock för längre tid samt med konungens uteslutande. Af sistnämnda slaget var *Sturarnes* riksföreståndarskap; de, jemte rådet, förvaltade styrelsen med *konungslig* myndighet. Det oaktadt sättas i officiella skrifvelser de andlige rådsherrarnes namn framför riksföreståndarnes.

§ 3.

Konungens pligter och rättigheter i allmänhet. Rådet. Domsrätten.

Den gamla konunga-eden är i Christophers landslag bibehållen hufvudsakligen oförändrad [1]). En bland de vigtigaste af *konungens* i denna ed omnämnde *pligter och rättigheter* var att med ett sjelfvaldt *råd* styra sitt rike och att fritt fatta sitt beslut utan att vara bunden af rådets inhemtade tanka. Då nämnde lag föreskrifver, att konungen skall styra riket med »*sins Råds råde*», tillägger den endast orden »*i Sverike*», i anledning af de unionella förhållandena. Att redan mot slutet af förra tidehvarfvet rådet tillvällat sig rättigheten att vid uppkomna ledigheter komplettera sig sjelf, och att detsammas bemödanden åsyftade att göra sig till allrådande i landet, är förut anmärkt. Detta sträfvande genomgår hela unionstiden, så att, om man undantager drottning Margaretas regeringstid, det i allmänhet kan sägas, att aristokratiska konfederationer, med rådet i spetsen, styrde både rike och konung, hvilken senares myndighet de visste att genom de s. k. försäkringarne eller handfästningarne kringskära. I k. *Christophers* år 1441 afgifna försäkran [2]) heter det, att blott *infödda Svenska män* (således ej Danska, Norska eller Tyska, enligt hvad rådet fem år förut särskildt uttryckeligen förklarat) fingo af konungen in-

[1]) Se sidd. 10 och 28.
[2]) *Hadorph* p. anf. st. sid. 145.

tagas i rådet, och af dem ingen utan med riksens råds, åtminstone ärkebiskopens, drotsetens, Uplands-lagmannens samt nedannämnde tre rådsherrars begifvande. I anseende till rikets egenskap af valrike och särskildt med afseende på de förhållanden, som genom unionen uppkommo, blef det nödigt för konungen att föreskrifva hvem slott och län skulle hållas tillhanda vid konungens död, eller som det uttryckes: »*till hvem slottslofven skulle stå*». I den nu ifrågavarande försäkran stadgas, att slottslofven skall öfver hela riket alltid härefter blifva så ståndande, att slotten efter konungens död antvardas sex män, nemligen ärkebiskopen, drotseten, lagmannen i Upland och *tre* andre rådsherrar, som af de fleste i rådet utsågos, samt att om någon af desse afgick, skulle de qvarvarande med råds råde komplettera sig. Slott, land, län och gamla Upsala-öd fingo ej öfverlemnas utan till Svenske män och »efter de fleste riksens råds råd och särdeles deras, till hvilka slottslofven bör stå». — Den försäkran, som k. Christian I år 1476 afgaf i Ronneby [1]), bestämmer ännu tydligare, att konungen icke ägde förläna slott och län utan efter riksens råds råd *och samtycke*. — Konung *Hans* förbinder sig i Kalmare-recess af 1483 att styra och råda rike, slott, städer, land och län efter lag, handfästning, statuta, friheter, privilegier och goda gamla sedvänjor, regera rike och gårdar med *gode inländske män* »ok ey draga them nakor wanbyrningh ofver hufwdh i nagra mattho»; ingen fick intagas till medlem i rådet utan »rikets ädlingar», riddare och svenner, efter menige rådets råd; rikets slott och län skulle icke antvardas till andra än inländske män, med »de yppersta och bästa» riksrådens råd i den landsända, der slotten voro belägne, *ej heller någon från slott och län afsättas*, utan att desse »säga och råda der uppå som de vilja svara för rikets menige råd»; icke heller privilegier eller friheter utan med råds råde utfärdas eller stadfästas; ej heller någon del af riket afhändas eller

---

[1]) *Hadorph* p. anf. st. sid. 296.

pantsättas utan till rikets nytta och behof samt efter »menige rikets råds råd, fulbordh *oc samtycke*»; icke heller ägde konungen begynna krig eller draga utländska trupper in i riket utan med riksens råds *samtycke*. Konungen borde uppehålla sig ett år i Sverige, ett i Danmark och det tredje i Norge, såframt ej tvingande omständigheter förmådde honom, med råds råde, att längre eller oftare vistas i endera riket; under hans frånvaro skulle styrelsen föras af *fyra* bland riksrådet, dem konungen utsåg, två andliga och två verldsliga; de hade att kalla riksens råd tillsamman så ofta det behöfdes, och hvad nämnde fyra i konungens frånvaro dömt och gjort hade, ville han fast och obrottsligen hålla. Till dem skulle all slottslofven stå, så att när konungen afginge, tillkom dem att förestå riket till dess man valt konung, till hvilken slotten kunde öfverlemnas. När någon bland dem afled, skulle riksens råd sätta en annan i hans ställe. Hvart år på S:t Olofs konungs dag skulle en biskop och 2 »af ridderskapet» från hvartdera riket samlas ömsom i Kungsbacka, Nylödöse och Kungelf samt hålla ett slags *revision* och meddela rättelse, ifall rikena emellan något ärende uppkommit, som möjligen kunde leda till miss-sämja eller obestånd, eller inom rikena recessens innehåll och deri meddelade »privilegia i alla sina articulis och punctis» icke blifvit tillbörligen iakttagne. Konungen borde hålla rådet, ridderskapet, gode män, andliga och verldsliga, i »wärdoghet oc wördningh», icke tillstädja att någon bland dem förolämpades eller i hemlighet förklenades, icke mot någon, och allraminst mot konungens eget råd, föra ohöfviskt tal bland hoffolket (»hofwa-sinn») eller tjenare. Derest någon af rådsherrarne »söndrade sig från sine medbröder och sökte göra sig god för konungen», eller utan rådets samtycke yppade hvad som sades eller gjordes under öfverläggningarne, skulle han med blygd visas ur rådet och aldrig mer dit inkomma. — I Christophers Landslag[1]) är smädelse mot »konungs

[1]) Abrahamssons edition, sid. 162.

radh» belagdt med lika strängt straff som smädelse mot konung. — Dessa stadganden rättfärdiga vårt i det föregående uttalade omdöme om rådets ställning till den öfverhöfvan försvagade konungamakten, hvilken i nämnde Kalmarerecess gifver sig ännu ytterligare till spillo, då konungen så till sägande *lagliggör folkuppresningen* genom det medgifvande, att om han bröt sin försäkran eller kränkte lag och rätt, och ej ville låta sig undervisa, då ägde alla tre rikenas inbyggare sjelfve afvärja det, och skulle icke anses derigenom hafva sig förbrutit eller handlat mot den ed och »manskap» (trohet, homagium), de honom hade svurit [1]).

I afseende på *konungens domsrätt* hade k. Erik år 1413 utfärdat en stadga för Upland och likalydande för öfriga delar af riket, derutinnan påbjudes att lagmanstingen skulle upphöra, men att *Räfsteting* skulle hållas i hvar lagsaga *två* gånger om året. Domsrätten skulle der utöfvas af biskopen med två af kapitlet, lagmannen och andra af konungen nämnde rådsherrar inom landskapet. Hade någon förfall, skulle de öfrige ledamöterna nämna annan i hans ställe. Hvad denna domstol dömde, i tvistemål eller våldssaker eller i mål mot konungens fogdar och tjenstemän, skulle blifva beståndande i alla måtto; dock om någon var missnöjd och ville söka konungen sjelf, skulle räfstetinget insända sin dom skriftligen till konungen, som ville »i sin gård» öfverse den, såsom oss bör »efter riksens lag» [2]). — I Christophers landslag [3]) bibehållas de urgamla lagmanstingen, och om konungs *Räfsteting* stadgas, att det skulle på vissa i lag bestämda tider hållas åtminstone *en* gång om året i Upsala, Strengnäs, Linköping, Wexiö, på Öland, i Skara, Tingvalla, Örebro, Westerås och Åbo, af konungen sjelf eller å hans vägnar af biskopen, två af domkapitlet, lagmannen och två af riksens råd eller andra goda fri-

---

[1]) *Hadorph* p. anf. st. sid. 323.
[2]) Denna stadga utfärdades äfven till *Finland*. Se *Grönblad:* Nya källor till Finlands medeltidshistoria, Köpenhamn 1857, 1 Saml. sid. 37.
[3]) Förut åberopade edition s. 587 o. f.

borna män, som biskopen och lagmannen dertill utsågo i hvar lagsaga. Domsrätten inskränkes uttryckeligen till mål hörande under *verldslige* domare. Om de andliges särskilda jurisdiktion är taladt i 2 kapitlet. Den ständiga konungsnämnden skulle vid räfstetingen vara den egentliga domstolen till biträde, på sätt under föregående tidehvarf är anmärkt [1]. Om *Rättare-tingen*, hvilka här tydligen och bestämdt skiljas från desse nyssnämnde, likasom angående den för hvarje gång utsedda nämnd, som dervid hade att biträda, gäller hvad sid. 31 not 3 är anfördt [2]. — Kalmare-recess innehåller dels i allmänhet, att de fyra rådsherrar, som förestodo riket under konungens frånvaro, skulle »skicke alle lagh och räth ho them begära», dels att konungen ägde tillskicka goda män af rådet, helst de rättvisaste och klokaste, att hålla *räfsteting* öfver allt riket; desamma hade full makt att ransaka och döma om *alla kronans, kyrkans och ridderskapets gods och ägodelar*, och bland desse gode män skulle vara hvarje biskop i sitt biskopsdöme, eller en eller två »hans kyrkas prelater», till att döma kyrkan eller hennes personer något till eller från efter lagen. Denna räfstetingens särskildt utmärkta funktion gjorde dem tillika till ett slags reduktionsdomstolar [3]. Vidare stadgas, att konungsnämnd skulle vara i hvar lagsaga, »såsom lagen utviser». I samma recess, såväl som i *Christian I:s* försäkran, lofvar konungen ingen förderfva till lif, ära, gods eller penningar, eller sätta någon i torn eller häktelse, utan han är om brott lagligen förvunnen i det rike der gerningen är gjord, ej heller hindra någon från att vid behörig domstol få sin sak afdömd. Ingen skulle vara pligtig att låta sig stämmas till *utländsk* domstol. Chr. LL. erkänner icke annan lag än *skrifven*, såsom giltig regel för dom, hvilken går å lif eller ära. Fastän genom en stadga i Telge 1491 uttryckeligen påbjöds,

---

[1] Sid. 31. Chr. LL. s. 589.

[2] Chr. LL. s. 676.

[3] *Grönblad* p. anf. st. sidd. 31, 33, 37 not. Jfr detta kap. § 6. Sådana räfstetings-domar se *Styffe:* Bidrag till Skandinaviens historia, 2 D. s. 147 o. f.

att ingen fick komma för konungen eller rikets föreståndare med klagomål innan han varit på härads- eller lagmansting eller rådstuga, så försvann dock ingalunda det gamla bruket [1]) att omedelbart söka konungen äfven i rättstvister. — I Finland hade k. Erik af Pommern (som år 1435 lät detta land delas i 2 lagsagor, Norrfinna och Söderfinna) likltidigt förordnat en s. k. *Landsrätt* i Åbo, hvilken skulle sammanträda en gång om året samt hafva till ledamöter biskopen, några af kapitlet, så många af riksens råd som voro der i landet, lagman samt alla häradshöfdingarne, hvarförutan konungens fogdar borde vara tillstädes. Rätten skulle biträdas af konungsnämnden. När tvist der blef handlagd emellan köpstadsmän och landsmän [2]), borde tillkallas två borgmästare och några rådmän. Enär *Åbo* särskildt nämnes i Chr. LL bland de städer, der räfsteting skulle hållas efter den i lagen stadgade ordning, torde samma ordning deretter hafva äfven i Finland blifvit gällande.

Angående val af lagman och häradshöfding vilja vi här korteligen anmärka, att de äldre stadganderna (sid. 32) äro i Chr. LL bibehållna; likasom inrättningen af de domstolar, der desse embetsmän dömde och hade till sitt biträde en nämnd, hvilken var olika efter ärendernas olikhet, är densamma som förut. Kalmare-recess föreskrifver särskildt, att endast infödde Svenske män fingo till *lagmän* utses.

§ 4.

Tjenstemännen och länen. Beskattningsrätten. Lagstiftningen.

Utom de i föregående tidehvarf omnämnde tjenstemän [3]), förekomma: en *Hofmästare* öfver konungens gård, hvilket embete i medlet af 15 seklet blef det förnämsta i riket och undanträngde drotset (uti 1499-års valakt benämnes, såsom vi sett i detta kapitels 2 §, *Sten Sture* »Hoffmästere i Sverige»), en *Öfverste-Kansler* med rikets insegel, en *Gårds-*

---

[1]) Sid. 32.
[2]) Jfr sid. 52.
[3]) Sid. 33 o. f.

kansler, en god man i riksens råd förordnad till *Kammarmästare*. Vidare: *Köksmästare*, *Skänk*, *Fodermarsk*[1]). Den vigtiga grundsatsen om tjenstemännens oafsättlighet börjar nu, till hämmande af konungarnes orättvisa sjelfrådighet i denna del, att visa sig i försäkringarne. Vid tjenstemännens utnämnande borde rådets mening inhemtas; de tillförsäkras att ej från sina embeten och förläningar skiljas annorlunda än på uppgifna skäl och med råds råde (se nästföregående §). Att detta stadgande ej alltid följdes så noga, visar bland annat k. Christophers exempel, då han kommit i erfarenhet af stormännens fikenhet efter län, och huru den ene ville uttränga den andre; han återtog nemligen efter godtfinnande de län, han utdelat, och gaf dem åt nya sökande, så att ett och samma län under kort tid sålunda kunde gå genom flera händer; dervid hvarje gång en icke obetydlig lösen betaltes för förläningsbrefvet. Huruledes emot lag och försäkringar konungarne gåfvo slott och län åt Danska, Tyska och andra *främmande* höfvidsmän och fogdar, till hvilka de hade större tillit, än till de infödde, är förut antydt, likasom följden deraf. — I unionsfördragen stadgas, att om konung efterlemnade flera söner, skulle den, som vid fadrens afgång icke blef till hans efterträdare utsedd, förses med »annat härskap och lähn i rijket»; men den gamla grundsatsen att länen *icke voro ärftliga* blef äfven under detta tidehvarf i allmänhet hållen i helgd, om ock försök förspordes till afsteg från densamma.

Beskattningsrätten är äfven i Chr. LL uttryckligen förbehållen hvarje landskap för sig, likasom stadgandet angående de händelser, då konungen ägde begära bevillning, och om methoden för densammas bestämmande, är oförändradt[2]) och upprepas i konungarnes försäkringar. Olaga skatteutpressningar under hvarjehanda titlar blefvo, som bekant är, det oaktadt mycket vanliga under närvarande tidehvarf,

[1]) 1436-års unionsakt. Christophers och Christians försäkringar, *Hadorph* vid rimkrönik. s. 119, 146, 298.

[2]) Sid. 36.

och då klagomålen öfver de tryckande gärderna ej påaktades, öfvergingo dessa klagomål till folkresningar. Kronans influtne räntor utfördes ej sällan till Danmark; hvilket gaf anledning till uttryckeliga, i försäkringarne intagna förbud mot ett slikt förfarande, samt särskildt till det stadgande i Kalmare-recess, att »rikets drätsel och bref» skulle förblifva på Stockholms slott, och 4 riksråd, två andliga och två verldsliga, deribland kammarmästaren, hafva nycklarne dertill samt en gång om året inför konungen och rådet göra räkenskap för all uppbörd och utgift. Från riket fick konungen ej bortföra eller bortföra låta rikets »clenodia, bref eller ränta», utan hvad som öfverblef af skatt, ränta och ingäld, efter bekostande af konungens »ärlega oppehäldelse», skulle inläggas i drätselen till rikets nytta.

Icke heller i fråga om *lagstiftnings-rätten* ändrar Chr. LL. den gamla ordningen. I konunga-edens 7:de artikel heter det, att konungen skall Sveriges lag, som allmogen med god vilja och samtycke hafver vedertagit, hålla, styrka och värja, så att ingen olag må gå öfver rätt och lag; särskildt att ingen *utländsk* rätt drages in i riket, folket till tunga, och ingen ny lag »gifvis almoghanom (folket) utan jaa oc godwilia thera fangnom». Angående sättet för inhemtande af detta samtycke, den sväfvande gränsen mellan allmän lag och administrativ förordning samt konungarnes uppfattning af lagstiftningsrätten, gäller hvad i nästföregående kap. derom är anmärkt [1]). K. Christiopher säger visserligen i sin försäkran, att han icke ville sätta sig emot eller förhindra de förbättringar, som af Sveriges inbyggare verkställdes i lagarne [2]). Men i sjelfva verket utöfvade *rådet* äfven lagstiftande makten. Uti stadfästelsebrefvet på nämnde LL. säger sig samme konung hafva, efter ärkebiskopens, biskoparnes, så ock sitt älskeliga råds, riddares och svenners, trägna och flitiga begäran, låtit i en bok sammanföra hvad som förut i särskilda lagar var stadgadt eller såsom gam-

[1]) Sid. 39.
[2]) *Hadorph* p. anf. st. s. 145 i slutet.

mal sedvänja antaget, afskilja det öfverflödiga och tillägga nya stadganden, genom hvilka skulle tydliggöras hvad som förut var mörkt eller oredigt. Denna »compilatio», eller efter tidsomständigheterna nödigbefunna förbättring af gamla lagboken (»veteris legisterii»), hade rådet »specialiter et generaliter» tagit i moget öfvervägande, och stadfästas den nu af konungen, andliga och verldsliga privilegier oförkränkta. Den skulle begagnas och följas vid alla verldsliga domstolar, och fick ingen annan lag göras, brukas eller vid dömande tillämpas utan konungens särskildt meddelade auktorisation. Hvad som efter de förra lagböckerna blef dömdt emot den nu stadfästade, skulle vara ogildt och kraftlöst. — Att den sålunda tillkomna lagen blef till efterrättelse lyst på de särskilda landskapstingen, är antagligt. — Någon egen *kyrkobalk* erhöll icke Christophers Landslag. Man finner dock i handskrifterna ofta en sådan balk dervid fogad; men det är vanligen Uplandslagens (någongång Södermannalagens). År 1454, således tolf år efter det Landslagen blifvit stadfästad, inlade flera domkapitel genom sina ombud en protest mot samma lags tolkning till kyrkans förfång [1]), men denna protest rubbade ej lagens fortsatta användande och gällande kraft.

§ 5.

Folkrepresentationen. Konfederationer.

Den folk-representation, som ägde rum *inom landskapen* [2]), fortfor äfven under unionstiden. Vi erinra om hvad ofvan är sagdt angående lagmans- och häradshöfdingeval samt skattebevillningar.

För hela riket finnes icke någon annan representation i lag stadgad, än den som borde äga rum vid konungaval. Dervid voro således folkets ombud samlade blott för handläggningen af ett enda ärende. Deremot blefvo rikets öfrige allmänna angelägenheter, under detta tidehvarf, såsom under

[1]) *Jac. Wilde:* Sueciæ historia pragmatica sid. 418.
[2]) Sid. 39.

det nästföregående, afhandlade af de i lagen icke omnämnde utvidgade rådsförsamlingar eller *herredagarne;* och från dem *leda våra »riksdagar» sin uppkomst*, ehuru detta namn först längre fram i tiden begagnas. Vi hafva erfarit huruledes ombud från härader och städer blifvit åren 1319 och 1359, kallade till rådsförsamlingarne, hvilka just genom ett sådant folkets deltagande efterhand ombildades till en verklig folkrepresentation. Under Engelbrekt börja den betryckta allmogens slumrande krafter att åter väckas till lif. De två såkallade lägre stånden förekomma härefter åter vid rikssammankomsterna och handla äfven stundom på egen hand. Sådana allmänna riksmöten, hvarest äfven någon gång valdes konung, ehuru de icke voro så sammansatte som lagen om konungaval bjuder, höllos i Arboga 1435, då Engelbrekt utsågs till rikets höfvidsman samt under honom höfvidsmän i särskilda landskap, och 1436, då Erik hotades med afsättning, samt i Telge 1439, vid hvilket sistnämnda det slutliga uppsägelsebrefvet till denne konung utfärdades; jemväl i Stockholm 1448, då Carl Knutsson valdes till konung [1]. Men under hans tid förekommer intet enda dylikt möte. — Sedan det mot sistnämnde konung fiendtliga parti år 1457 valt k. Christiern, vid hvilket val fullmäktige från *Finland* icke kunnat tillstädeskomma, instämma deri Biskopen i Åbo, landets två lagmän, domprosten, ärkedjeknen och allt klerkeriet i nämnde biskopsdöme, friborne och fräjsemän, borgmästare och rådmän i staden Åbo och »mena allmogen i Åbo län», samt utfärda bref derom den 24 Juni sistn. år [2]. — Efter Carl Knutssons död sammanträda bönderna egenmyndigt i Upsala, tolf från hvarje landskap, och förelägga riksens råd att träffa någon öfverenskommelse sins emellan, »emedan de ingalunda kunde lida någon tvedrägt

[1] *Hadorph* vid rimkrönikorna sid. 103; den större rimkrönikan i Scriptores rerum Svecicarum medii ævi, Tom. 1, s. 74, 77, 117, 128; jfr Chronica *Erici Olai* dersammastädes, Tom. 2, sid. 155.

[2] *Grönblad* p. anf. st. s. 51 o. f.

i landet». På S:t Eriks dag 1470 hade i sistnämnde stad församlat sig prelater, *klerker*, riddare, friborne, *frälsemän*[1]), köpstadsmän och »almene» allmogen. Till denna församling utfärdar Sten Sture, »höfvitsman på Stockholms slott», tillika med borgmästare, rådmän och »menhet» der i staden, ett bref med underrättelse om kon. Carls frånfälle, och huruledes han befallt Sten Sture förestå riket till dess riksens råd och män kommo tillsamman och valde en herre eller höfvidsman för detsamma. Följande året (1471) på ett riksmöte i Arboga utsågs Sten Sture, hufvudsakligen genom böndernas och borgarenas inflytande, till riksföreståndare, och samma år förklarade de hos »sin höfvidsman herr Sten Sture» i Wadstena från hvar köpstad och härad i Westergötland, Östergötland och Småland samlade riddare, friborne, frälsemän, köpstadsmän, *bergsmän* och allmoge[2]), i bref till de i Stockholm samlade ärkebiskop, biskopar, prelater och ridderskap samt borgmästare, råd och menighet derstädes, att de icke ville ville hafva Christiern I till Sveriges konung, utan »strax göre oss redhe oc fölia vor höffvitzman herr Sten Sture up til Stocholm, at afwäria wort oc rijkzsens forderff thet starckaste oc färdugeste wij kunne». *Bergsmän* förekomma äfven särskildt uti den år 1484 i Upsala gifna stadfästelse på Kalmare-recess af 1483 samt i beslutet vid riksmötet i Stockholm 1499, då prins Christian (måhända genom särskild i enlighet med lagen organiserad valnämnd) utsågs till sin faders blifvande efterträdare[3]). Likaså deltaga bergsmännen i två riksmöten 1517, nemligen i Arboga, då det beslöts att icke taga Christian II till konung, och i Stockholm då Gustaf Trolle skiljdes från ärkebiskops-embetet. I sistnämnda stad hade äfven år 1504 ett riksmöte blifvit hållet, då Svante Sture utsågs till riksföreståndare. I ett bref, dateradt tisdagen före Kristihimmelsfärdsdag 1520 och ställdt till friborne, frälsemän,

---

[1]) De s. k. *allmännelige* frälsemännen, hvilka på latin benämndes: *armigeri alii*, till skilnad från *svenar* (militares) och *riddare* (milites). Jfr s. 44.
[2]) *Hadorph* vid rimkrönik. s. 267. — [3]) Jfr s. 71.

köpstadsmän, kopparbergsmän, silfverbergsmän, jernbergsmän och menige allmogen i Upsala biskopsdöme, kallar k. Christian till sin hyllning i Stockholm »friborne, frälsemän, en borgmästare, en rådman och två borgare af hvar köpstad, fyra odalbönder af hvart härad och *häradshöfdingarne*, att infinna sig i Stockholm hos honom och hans älskelige Sveriges rikes råd. Detta möte blef ej hållet förr än i November, då Christian kröntes.

Jemföra vi med dessa uppgifter hvad i 2 kap.[1] är omtaladt angående herredagarne, så befinnes, att *riksmöten* (d. v. s. herredagar med tillkallande af köpstadsmän och bönder) blifvit hållne i Upsala 1319 (osäkert likväl om *städernas* fullmäktige då voro tillstädes), i Kalmar 1359, i Arboga 1435 och 1436, i Telge 1439, i Stockholm 1448, i Arboga 1471, i Wadstena samma år, i Stockholm 1499, dersammastädes 1504, i Arboga 1517 (i Januari), i Stockholm samma år (i November); likaledes i Stockholm 1520.

Att uppkasta den fråga till hvilket riksstånd bergsmännen räknades, vore att förutsätta det de särskilda klasserna redan hvar för sig utgjorde slutna korporationer, hvilket ingalunda var fallet under denna *förberedande* period för ståndsbildningen[2]. Det är icke troligt, att de andlige och verldslige magnaterna samlades i *särskilde* rum till öfverläggningar och beslut; långt mindre kan man antaga att köpstadsmän, bönder och bergsmän, hvilkas tillkallande ännu var så tillfälligt, ordnat sig på särskilda kamrar. Af dessa elementer för en representation hade (såsom det skedde i England i 14:de århundradet, sedan städerna under det nästföregående fått rätt att sända ombud till parlamentet) *lika lätt kunnat utbilda sig en tvådelad riksförsamling, som en fyrdelad.* Då hon oss, samtidigt med kyrkoreformationen, prelaterna förlorade sin förra myndighet och skiljdes från rådet och adeln, samt äfven det lägre presterskapet

[1]) Sid. 41 o. f.
[2]) Jfr *Geijer:* Bihang till Litteraturbladet, 2 h., Sth. 1840, s. 8.

kallades till riksförsamlingarne, blefvo i detta afseende förhållanderna ändrade.

Vi hafva i nästföregående kap.[1]) anmärkt huruledes stormännen slöto *konfederationer* för befrämjande af sina ändamål, och att redan 1285 Magnus Ladulås såg sig föranlåten att vid strängt straff förbjuda »hemliga samband», helst mellan magnaterna. Sådana med högtidlig ed bekräftade förbund finna vi under förevarande tidehvarf ingångna 1435 i Upsala mot konung Erik af 22 rådsherrar (deribland Engelbrekt), samma år på Långholmen vid Stockholm af 37 rådsherrar, 1438 i Telge af 7 biskopar och 94 andra magnater, angående upprätthållande af rikets rätt, lag, privilegier, frihet och gamla goda sedvänjor[2]). Likaledes i Stockholm 1494 af 27 magnater (bland dem Svante Sture) om fullgörande af *Kalmare-recess*[3]); i Wadstena 1501 mot konung Hans. Den sista rådskonfederationen af år 1512, med deri begagnade öfvermodiga ordalag, är af oss förut omnämnd[4]).

§ 6.

Frälse-ståndet.

Frälse-ståndet vann en stor tillvext dels genom att på hvarjehanda sätt förvärfva skattegods, som lades under frälset, dels genom undfångne förläningar. Konung *Albrechts* tillämnade och dr. *Magaretas* verkställda reduktion äro af historien bekante. På herredagen i Nyköping 1396 tillvägabragte hon det beslut[5]), att alla gods och hemman, som under k. Albrechts tid blifvit kronan afhände, vare sig såsom förläning (deraf undantagsvis med *ärftlig* rätt) eller som pant för gifne försträckningar, skulle återgå utan lösen; att alle hemman, som kommit under frälset, vare sig på det sätt att frälseman förvärfvat dem af *skatte*-bönderna,

---

[1]) Sid. 46, jfd med sid. 21.
[2]) Se *Hadorph* vid rimkrön. sidd. 90, 93, 128, 375.
[3]) *Hadorph* p. anf. st. s. 349.
[4]) Sid. 69.
[5]) Jfr s. 34, 45.

eller ock mot lag köpt *krono*-hemman, hvilka åbon icke hade rätt att afyttra, skulle till sin förra natur återgå, och kronoåboen eller hans arfvingar återgifva hvad de sålunda olagligen derför uppburit; att undersökningar skulle i de särskilda landskapen *vid räfstetingen* anställas, och der dömas såväl i förenämnde afseende, som i fråga om andra jordatvister [1]); att de af k. Albrecht utfärdade frälsebref förklarades ogiltige, och att en hvar skulle inom viss förelagd tid framte bevis öfver rättmätigheten af sitt frälse, annars hade han förverkat frälserätten, såframt ej konungen *af synnerlig nåd* dervid bibehöll honom, eller gaf honom ny sådan rätt; att de magnater, som under Albrechts tid uppfört slott och fästen, skulle nedbryta dem så snart Erik eller Margareta det befallde [2]).

Under de strider, som i den följande tiden uppkommo mellan partierna med och mot unionen, var det åter magnaterna, som meddelade föreskrifter. Således låta de k. Christiern i hans försäkring af 1457 utlofva (hvad sedermera i 20 p. af Kalmare-recess 1483 upprepas), att *konungen*, dess *gemål och afkomma* icke skulle, sjelfve eller genom andra, köpa eller panta något frälst gods från ridderskapet eller frälsemän, och ej heller ofrälse (»ofrij») man panta eller köpa frälst (»frijth») gods, emedan genom sådana af kronan gjorda köp och förpantningar, såsom det heter, »fornidres ridderskapit oc frelsit, oc formindzskes rikesins thieniste», — en utfästelse, genom hvilken landslagens stadganden om sättet för frälserättens förvärfvande och försvinnande i allmänhet dock ingalunda kunna anses hafva blifvit upphäfne.

Om missbruk af frälserätten jemf. sid. 44. I frälsebref, utfärdade af k. Erik (1416), finner man det förbehåll uttryckligen gjordt, att endast den jord, som frälsebrefvet afsåg, blef fri från skatt, men att om frälsemannen hade eller fick *annan* jord, förblef den skattskyldig. I ett frälsebref,

---

[1]) Jfr s. 76.
[2]) *Hadorph* p. anf. st. sid. 62.

utfärdadt af *Rådet* (1435), heter det: »dock så att han (frälsemannen) intet skattegods skall köpa undan kronan».

Frälse-ståndets *privilegier* [1]) ökades under unionstiden med följande: *a*) Föreskrefs uttryckeligen att *rådets* verldsliga medlemmar skulle tagas bland riddare och svenner [2]). *b*) Frälset och dess landbor fingo ej betungas med den allmogen småningom påförda skyldighet att till fodring emottaga konungens eller hans förläningsmäns hästar till ett visst antal om året; ej heller med fogdegästning och skjutsfärd. *c*) Drottn. Margareta och k. Erik bekräftade Magnus Erikssons *Gårdsrätt* [3]), likasom äfvenledes bekräftades rättigheten för frälseståndet att på sina gods uppbära konungens andel i *böter*. Denna rättighet, hvilken ansågs vigtig, enär den var mycket inbringande, uttryckes i ofvannämnde recess med de af mången missförstådda orden: att hvar andlig och verldslig god man skall (i afseende på dessa böter) vara *konung* öfver sin landbo, med undantag af de s. k. ensaksböterna. Uti samma recess förekommer (i motsats till Margaretas ofvannämnda befallning om de enskilda slottens raserande) ett privilegium, som ej kunde sträcka sig till länsinnehafvare samt troligen blott angick de förnämsta magnater, så andlige som verldslige, nemligen: att konungen ej skulle hafva makt förmena dessa herrar att befästa sina gårdar och ej illa upptaga om de derstädes *vägrade konungen tillträde*, eller intogo sådana, som ådragit sig hans vrede, till dess de erhöllo lejd.

§ 7.

Andliga ståndet.

Andliga ståndet förstod fortfarande att i det aflägsna Sverige fasthålla sitt inflytande och genom hvarjehanda medel öka sin egendom, under det att söndringar och skakningar i det sydligare Europa nästan omintetgjorde påfliga

---

[1]) Sid. 45.
[2]) Jfr sid. 73.
[3]) Jfr sidd. 17, 46.

maktens anseende, — samt jemväl i vårt land de andliges sedlighet var i starkt aftagande. De regenter, hvilka, om än blott i ringare mån, sökte hämma missbruken och sätta en gräns för rofgirigheten, blefvo, som bekant är, af prelaterna förföljde, och deras historia är på det skamligaste af dem vanställd. Detta oaktadt skyggade *Carl Knutsson* ej tillbaka för att gripa verket an, ehuru det visade sig, att han i sin egen ställning ingalunda var tillräckligt tryggad för att med framgång kunna uppträda mot kyrkans målsmän. Han anmälde hos påfven det inrotade sedeförderfvet bland de andlige inom och utom klostren samt anbefallde, år 1454, icke allenast ransakning rörande kyrkans fastigheter, utan äfven *indragning* af alla sådana, som, emot lagens stadganden om gåfva och testamente [1]), blifvit henne underlagde. Fullmäktige från fyra dom-kapitel inlade en protest mot detta förfogande; men likväl blef, såsom man finner af flere räfstetings-domar [2]), reduktionen företagen. Snart afbröts den dock af strider, som den utan tvifvel i sin mån bidragit att framkalla, och hvilka leddes af ärkebiskopen *Jöns Bengtsson*, tillgifven unionen och de främmande konungarne, likasom prelaterna i allmänhet voro det.

I afseende på kyrkoförfattningen skedde inga hufvudsakliga förändringar under ifrågavarande tidehvarf. Rörande kyrkliga angelägenheter inom stiften afhandlades på »prestamöten» (dioecesan-synoder), hvilka borde hållas hvart år. För hela Svenska kyrkoprovinsen höllos, på kallelse af ärkebiskopen, provincial-synoder (sådana ägde äfven rum, fastän sällan, under föregående tidehvarf). I dem deltogo samtlige

---

[1]) I Kyrkobalken (se Upl. L. sid. 50) förbjöds att till kyrkan bortgifva mer än hvar tionde penning af *ärfd* egendom, derest icke gifvarens närmaste slägtingar dertill uttryckligen lemnade sitt samtycke. Hvaremot ingen gräns i detta fall var satt för bortgifvande af aflinge egendom.

[2]) I de särskilda banden af Svenskt Diplomatarium, uti Handlingar till upplysning af *Finlands* häfder, utgifna af *Adolf Iwar Arvidsson*, äfvensom uti *Styffes* bidrag till Skandinaviens historia, finnas anförde åtskilliga Räfstetings- samt Lagmanstings- och Häradstings-domar, dels från detta, dels från föregående tidehvarf.

biskoparne samt ombud från domkapitlen. Besluten kungjordes i stiften till efterrättelse; de angingo föreskrifter om kyrkliga fester och messor, ordning och sedlighet, penitens, presternas tjenstgöring, stiftande af skolor och hospitaler samt dessas upprätthållande, varningar för våld mot kyrkan och hotelser med bannlysning, förbud mot ocker och vidskepelse, afgörande af tiondetvister, ombuds skickande till allmänna kyrkomöten, presterskapets rätt att göra testamenten ($\frac{1}{3}$ af prests efterlemnade egendom, om hvilken ägaren i lifstiden ej gjort förordnande, skulle tillfalla arfvingarne, $\frac{1}{3}$ de fattige, resten användas till messor för den dödes själ) m. m. Dylika provincial-synoder finnas vara hållna i Arboga 1396, 1412, 1417, 1423; i Söderköping 1436, 1441; åter i Arboga 1474 [1]).

De ganska talrika klostren finnas fortfarande vara ihågkomna och omhuldade af styrande och enskilde, likasom helgeands-husen (hospitalerna) och de andliga gillena. Af medeltidens mäktige riddar-ordnar (tillika munk-ordnar) hade Hospitaliterna (Johanniterna) och Tyska orden några fasta platser i Sverige.

Någon synnerlig vigtig tillökning i sina privilegier erhöll det andliga ståndet icke under denna period [2]). Vi böra likväl ej underlåta att anmärka följande: *a*) Ärkebiskopen Jöns Bengtsson blef år 1445 af påfven hugnad med rättighet att kallas *primas* Sueciæ, d. v. s. Svenska kyrkoprovinsens omedelbart under romerska curian lydande främste uppsyningsman och föreståndare [3]). På Svenska blef denna benämning orätt öfversatt med Sveriges »furste». — *b*) Likasom frälsemännen, befriades de andlige från hästefodring, fogdegästning och skjutsfärd [4]). Från kommunal-besvär: brobyggnad, gärdesgårdsbyggnad och väghållning, voro deremot kyrkogodsen ingalunda frikallade. — *c*) I Kalmare-recess 1483 lofvar konungen: »att älska Gud öfver all ting, den helga kyrkans och hennes tjenares rätt styrka samt alla

[1]) Se *Reuterdahl:* Sv. kyrkans historia 3 B., 2 h., s. 172 o. f.
[2]) Jfr sid. 46. — [3]) Jfr sid. 50. — [4]) Jfr sid. 86.

deras privilegier, friheter, statuta, handfästningar och gamla goda sedvänjor, som de friast njutit hafva af den helga romerska kyrkan, påfven, helga fäder, framfarne kristne konungar, furstar och furstinnor, i alla sina artiklar stadfästa och obrottsligt hålla; att ej hindra eller hindra låta biskopars eller andra prelaters val, inom- eller utomlands, med skrifvelse eller bud till Rom, eller intränga någon till åtnjutande af kyrko-ingäld, eller i någon måtto kyrkans rätt och frihet förkränka, utan låta hvarje kyrka och kloster blifva vid sitt fria val och privilegia, med undantag af de gäll, till hvilka konungen och kronan hade jus patronatus; att inga andra än *infödde* män och dertill beqväme skulle erhålla kyrkans län eller gäll»; att ej sjelf eller genom sin embetsman befatta sig med kyrkans eller klerkernas gods, till- eller afsätta deras landbor eller tjenare, fastän konungen hade jus patronatus till kyrkan i den församlingen; att icke tillstädja sin fogde eller embetsman, eller annan, pålägga eller utkräfva skatt, med undantag af hvad som kunde för resan erfordras när konungen sjelf eller hans råd eller sändebud foro genom landet i riksens ärende; att ej lägga sitt hoffolk på biskopsgårdarne eller klostren. — *d*) Samma recess innehåller vidare: De tre rikena till heder och värdighet, »skulu wij besörghia ath *Universitates* i Upsala oc Kopnehampn» (det förra, som bekant är, anlagdt af Sten Sture d. ä. med påfvens år 1476 utfärdade tillåtelse, det senare året förut af Christiern I) »blifwe wid fulle makt til ewigh tijdh». — *e*) Likaledes i Kalmare-recess, 15 p., förekommer ett icke rätt tydligt stadgande, hvaraf det vill synas som hade man utsträckt de andliges *domsrätt* ej blott till kyrkans »hjon» [1], utan ock till alla tvistemål, deri kyrka eller klerk hade del. I öfrigt må jemföras frälseståndets privilegier.

[1] Sid. 48.

§ 8.

Köpstadsmännen.

Borgare-ståndet blef i så måtto gynnadt, att man genom oaflåtligt förnyade stränga förbud mot idkande af handel på landet (»landzköp») samt genom andra konstiga medel sökte pådrifva städernas uppkomst och tillvext. Hanseaterna, hvilka under unionstiden fjettrade Sveriges yttre och, hvad värre var, en stor del af den inre handeln, förstodo dock att förekomma städernas alltför starka förkofran, hvilka kunnat, om ej bli deras rivaler, åtminstone genom tilltagande välmåga bana sig väg till sjelfständighet i handel och näringar. En början till afskuddande af detta kommersiella ok skedde dymedelst, att Sten Sture och riksens råd efter Brunkebergs-slaget år 1471 afskaffade det stadgande, att stadens råd skulle till hälften bestå af Tyskar och till hälften af Svenskar. Kalmare-recess bjuder uttryckeligen, att ingen utländsk man fick vara borgmästare, rådman, tullnär, byfogde, kämnär eller stadsskrifvare i någon köpstad, utan de skola vara »riksens infödde män». Likaledes att konungen ej skulle lägga några sina tjenare i köpstäderna utan för full betalning. — I stadslagen gjordes under Unionstiden ingen betydligare förändring utom hvad angår det nyssnämnda beslutet af 1471. Tillståndsbref utfärdades för flera nya städer; t. ex. år 1403 för *Wiborg*, »efter thy som stadsboken i Upsala utvisar», och år 1444 åt *Raumo* med åtnjutande af den lag och rätt, »som de hafva i Åbo». Dessa s. k. »stadsrätter» äro blott olika afskrifter af Stadslagen, stundom med gjorda tillägg efter lokala sedvänjor, som efterhand inrotat sig. Ordet »stadsrätter» användes äfven såsom synonymt med stadsprivilegier.

Fastän våra Svenska städer genom sina ombud deltogo i riksmötena, vunno de dock, såsom förut är anmärkt [1]), icke något politiskt inflytande jemförligt med det som städerna under medeltiden ägde i medlersta och sydliga Eu-

---

[1]) Sid. 53.

ropa. Det var hos oss icke i något *stadsväsende* en motvigt var att söka mot aristokratien; det var den af en gemensam fara förenade allmogen, det var bondehären, som anlitades af enskilde fosterländske män såväl mot unionstidens magnater, som mot unionskonungarnes och deras fogdars tyranni.

§ 9.

Bönderna. Öfvergång till nästa tidehvarf.

Bonde-ståndet dukade lyckligtvis ej under för det ofvan antydda förtrycket. Att dock lifegenskapen ej var långt borta, ådagalägges dels af den i början af 1400-talet ökade dagsverksskyldigheten och andra tunga prestationer [1], pålagda allmogen, dels af de förbud, som efter Engelbrektska resningen utfärdades i afseende på landbo-förhållanderne, och af hvilka man kan sluta, att endast kronan, frälsemännen och kyrkan ansett sig hafva rättighet att utarrendera sina gårdar, men att deremot bonden sjelf måste sköta sin ägande jord och icke hade rätt att uppbära afkastning af hvad han sålunda ej mäktade bruka, utan skulle arrendeafkomsten deraf tillfalla kronan; att man plägat qvarhålla landbon mot hans vilja äfven efter legotidens slut, så att han ej fick flytta från godset, ja till och med qvarhålla hans barn och skilja dem från fader och moder, mot deras vilja, — således fasthålla dem vid jordtorfvan [2]. Det var slike, under inflytande af Tyska feodalbegrepp gjorda tillbud, som hos allmogen återupplifvade minnet af den urgamla friheten och af *landskapsförbunden*, der de nu åter började uppträda såsom sjelfständigt handlande och uppmanande hvarandra att med makt afvärja fäderneslandets skada och förderf. Under Engelbrekts och Sturarnes tid finner man *landstingen* ofta anlitade i politiska ärenden, och skrifvelser utfärdade från dessa ting »under landsens

---

[1]) Se *Hadorph* vid Bjärköarätten, s. 35, 37, 39, 40, 42.

[2]) Se förbuden ibid. s. 44, 45 och i Chr. LL. s. 393, 406 (JB. 26 c. 1 §). Jfr *Bergfalk* p. anf. st. i »Frey», s. 200 o. f.

insegel», samt förbund der ingångna med *fullmäktige* från andra landskap om trohet mot riksföreståndaren m. m. Till landstingen synas stundom befullmäktigade *ombud* från klerkeri och allmoge vara skickade, så att ej bönderna i massa infunno sig. De lyckade uppresningarne återgåfvo allmogen dess rätt att deltaga i öfverläggningarne om det allmännas angelägenheter; genom den sista af dessa resningar, under *Gustaf Eriksson*, blef unionen omintetgjord.

Då nästan alla öfriga länder i vår verldsdel måste böja sig under det folkförtryckande feodalväsendet, så förvärfvade sig det lilla folket i yttersta norden en af sina skönaste lagrar genom att, snart sagdt ensamt, motstå påtryckningen. Detta motstånd var af ett omätligt inflytande, hvars verkningar röja sig ända in i våra dagar. Ty då feodalmonarkien innebar fröet till *massans* ofrihet, och i det öfriga Europa de fordne odalmännen efterhand gjordes till lifegne, voro Sverige och Schweitz de enda länderna, der bonden *bibehöll* sin sjelfständighet och under tidernas lopp utöfvade de *högsta* politiska rättigheter. Och när, mot medeltidens slut, de stora uppfinningarne och upptäckterna påskyndade i vår verldsdel den personliga frihetens utveckling, så att hon, kommen till medvetande af sig sjelf, måste bryta sig väg, — när en så genomgripande fordran gjorde sig gällande genom *reformationen*, vann denna snart ett stadigt rotfäste hos Sveriges folk, ty hon innebar just den välbekanta friheten sedd från en annan sida, — det var den hos oss urgamla personliga frihetens rätt man i och genom reformationen erkände, och mot hvars kränkning man protesterade.

---

4 Kapitlet.

Kon. Gustaf I:s och hans söners tidehvarf.

§ 1.

Westerås-recess och Arf-föreningarne.

De två stora förändringar, som *Gustaf I*, sedan han befriat fäderneslandet från utländskt förtryck, upplöst unionen och blifvit utvald till Sveriges konung, genom bestämda stadganden tillvägabragte i Svenska *statsförfattningen*, innefattas i Westerås Recess 1527 och Arfföreningen 1544. Historien tecknar de hinder, som dervid uppställde sig och blefvo bekämpade. Det skall här, med ledning af urkunderna, i korthet visas hvarutinnan dessa samhällsskickets förbättringar bestodo [1]).

Westerås riksdagsbeslut eller recess, dateradt midsommarsdagen 1527 och utfärdadt i rikens råds namn, men besegladt äfven af adeln samt några fullmyndiga köpstads- och bergsmän på allmogens vägnar [2]), innehåller:

1. Att alla rikets inbyggare enhälligt skulle hjelpa till att afvärja och straffa uppror, »elaka rykten och obestånd», samt försvara den närvarande regeringen mot både inhemska och utländska fiender.

2. Att kronans svaga ränta skulle upphjelpas af biskoparnes, domkyrkornas, kanikernas och klostrens öfver-

---

[1]) Bland *källor* för statsförfattningens historia må här särskildt nämnas: *Stjernman* Riksdagars och mötens beslut 1521—1731. tre delar, med bihang utgörande fjerde delen. Då denna samling åberopas i det följande, utmärkes den endast med *Stj.* — *Densammes* samling af stadgar rörande Sveriges commerce, politie och œconomi 1523—1718, i 6 delar. Citeras: *Stj. Ekon. Förf.* — *Schmedeman* Kongl. stadgar etc. 1528—1700 angående justitiæ- och executions-ärender. Citeras: *Schmedemans J. V.* — Kon. *Gustaf I:s* Registratur, deraf ännu endast två band (1521—1525) äro tryckta, Stockholm 1861 och 1864. — Registraturen under detta och följande tidehvarf i Riks-arkivet. Samma Arkivs Riksdags-acta. — De af särskilda sällskaper utgifna handlingar till Svenska historien etc. — Se vidare noterna i det följande.

[2]) *Stj.* 1 B. s. 56 o. f.

flödiga inkomster. Konungen ägde pröfva, huru mycket erfordrades för biskoparnes anständiga underhåll (eller, såsom det uttryckes: »att the effter thenna dagh icke skulle ridha mz flere karla, än som vår nådugha herre them förseger»); öfverskotten af inkomsterna skulle lemnas till konungen, som jemväl ägde anamma biskoparnes slott och fästen. Sammalunda skulle ock ske med domkyrkornas och kanikernas räntor, så att, sedan öfvervägdt blifvit hvad »till deras redliga uppehälle behöfdes», tillhörde det öfriga kronan. Klostergodsen ägde konungen makt att indraga och förläna till någon riddersman, som skulle »låta klosterfolket få sitt redeliga uppehälle och klostret vidmakthålla», men af öfverskottet göra konungen tjenst »med *borgläger* (inqvartering) eller eljest som konungen täckes».

3. Till adelns upphjelpande beslöts, att de, som voro närmaste arfvingar eller bördemän, skulle återbekomma de gods och hemman, hvilka deras förfäder skänkt, sålt eller pantsatt till »kyrkor, kloster, prebender, begängelse m. m.», allt sedan konung *Carl Knutssons* räfst [1]). För hvad som såldt eller pantsatt var, skulle dock gifvas skälig lösen, så framt ej afkomsten af den pantsatta jorden, under den tid kyrkan innehaft densamma, ersatt lånet; och ägde ingen »taga sitt igen förr än han med tolf mäns ed vid tinget till fullo styrkt sin bördsrätt». Hvad som *före* nyssnämnde räfst var gifvet, skulle tillfalla kronan. Detta om *frälsejorden*. Angående *skattejord* stadgades, att den »gånge tillbaka ehuru länge den hafver borta varit, undantagandes prestejorden i Norrland» [2]).

4. Att *Guds rena ord och evangelium* hädanefter skulle predikas i rikets kyrkor; och de straffas, som derom utspridde falska och elaka rykten.

De andlige undertecknade icke detta beslut, men biskoparne förklarade i en särskild akt, att de ej ville vara emot det som af alla så endrägtigt var belefvadt och sam-

[1]) Sid. 87. — [2]) Jfr *Botins* utförliga reduktionshistoria i hans beskrifning om Svenska hemman, 2 D., Stockholm 1756, sid. 38 o. f.

tyckt, samt slutade med orden: »och ärom tillfreds huru rike och huru fattige Hans Nåde oss hafva vill»[1]).

Uti ett *tillägg* vid riksdagsbeslutet, kalladt Westerås *Ordinantia*[2]), stadgades dessutom bland annat:

Inga *andliga* embeten, högre eller lägre, borde tillsättas utan konungens samtycke, dock ägde biskoparne förse lediga socknekyrkor med prester; men om konungen funne dessa till embetet obeqväme, kunde han från kyrkoherdebeställningen afsätta dem. Presterna skulle i alla verldsliga mål svara inför verldslig domstol, de andliges domsrätt i sådane mål försvinna, och konungen uppbära de böter, som förut varit biskoparne anslagne. Hade åter någon klagomål mot prest i andliga saker, såsom att han icke redligen sköter sitt prestaembete, »icke predikar Guds ord, messar, döper barn, eller han försummar socknebud» (eller »för dheras qvinfolk» tillägger den nya Ordinantian eller plakatet af följande året 1528), tillkom det biskopen att i slika mål döma. Likaså äktenskapsmål borde höra under biskop, »som weet hwadh rätt echtenskap är *effter Gudhs lagh* eller ey, och om åthskilnad må skee emellan folck eller ey». Borgerliga äktenskap erkännas, då det heter: Händer fästeman att lägra sin fästeqvinna, böte intet derför, »efter emillan them är rätt ächtenskap för Gudhi». Om äktenskapsbrott, frändsämjospield etc. skulle ransakas och dömas vid Tinget. Arf efter prest fick ej tagas af biskop, utan borde lagligen tillfalla den dödes rätta arfvingar. Kyrkans bann skulle ej brukas så lättsinnigt som hittills; nattvarden ej vägras någon för gäld till prest eller kyrka. Vigsel, barndop och andra dylika presterliga förrättningar borde betalas efter kyrkobalken och ej högre. Der svaga gäll voro, hade konungen makt att sammanslå tvenne, »dock så att dermed icke nederlägges Guds ord, att det icke dess mindre predikadt varder». Biskoparne, domkyrkorne och kanikerne skulle låta konungen få registren på all deras ränta, »ehvad det

---

[1]) *Stj.* 1 B. s. 89.
[2]) *Stj.* 1 B. s. 90. Jfr *Schmedeman* J. V. sid. 3.

helst är i afrad, tionde, penningar, smör, jern m. m.», på det konungen måtte pröfva huru mycket deraf borde tillfalla kronan. Slutligen att evangelium skulle läras i alla skolor, »effter thet är jw christeligha skolor».

Hela den gamla hierarkiska byggnaden hade sålunda ramlat, och ett ganska fritt utrymme blifvit lemnadt åt konungamakten.

Genom *Arfföreningen* befästades thronen. Uti riksens råds på Tyska språket afgifna försäkring [1]) daterad Wadstena d. 24 Jan. 1526 förklaras bland annat, att om Gud gåfve konung *Gustaf* söner, skulle en af dem, helst den äldste, blifva hans efterträdare på thronen, och de öfriga förses med förläningar, såsom konungabarn egnar. Vid ett sammanträde i Örebro 1540 d. 4 Januari med rådet samt den förnämsta adeln och några biskopar, framförde konungen sina söner *Erik* och *Johan* samt lät de närvarande aflägga ed och deri erkänna dem såsom rätte arfvingar till riket. På riksdagen i Westerås år 1544, der alla ständen voro tillstädes, blef slutligen, genom en såkallad *Arfförening* af d. 13 Januari s. å., thronföljden för framtiden bestämd efter förstfödslorätten, linie efter linie, bland konung Gustafs manliga efterkommande *på manssidan*, samt riket sålunda uttryckeligen för ett arfrike förklaradt [2]). Detta stadfästades ytterligare på riksdagen i Stockholm 1560 jemte Gustaf I:s testamente [3]). År 1590 d. 7 Mars förnyades arfföreningen, och successionen försäkrades åt *Sigismund* och hans manliga efterkommande, dernäst åt unge hertig *Johan;* men, ifall af hans död utan manliga arfvingar, åt hertig *Carl*, samt, efter hela mansliniens utslocknande, *äfven åt prinsessorna* af kongliga huset [4]). Genom *Norrköpings-arfförening* d. 22 Mars 1604 öfverflyttades arfsrätten i Gustaf Wasas hus till *Carl IX* och hans efterkommande, och thronföljden utsträcktes äfven då till »*qvinköns*-arfvingar af the konunglige och furstelige slächte», ifall

[1]) *Stj.* 1 B. s. 40 o. f. — [2]) *Stj.* 1 B. s. 173. — [3]) *Stj.* 1 B. s. 215. — [4]) Ibid. s. 378.

så skulle hända, att »then heele konungslige och furstelige manköns affödha och slächt afffölle»[1]). I afseende på konungs myndighetsålder stadgas i 1544-års arfförening, att tilldess konung »*laga ålder*» uppnått, skulle riksstyrelsen föras af 4 riksråd och enkedrottningen. Denna *laga ålder* bestämdes 1590 på det sätt, att konungen vid fyllda 15 år borde »vara uti halfva regeringen med målsmännen, samt de ej utan hans och han ej utan deras samtycke besluta i maktpåliggande ärenden»; men vid 20 års ålder skulle konung vara fullmyndig. År 1604 bestämdes, att förmyndarne skulle föra regeringen tills konungen fyllt 18, samt deri *deltaga* tills han uppnått 24 år; men vid 1611 års riksdag öfverantvardades riksstyrelsen helt och hållet åt *Gustaf Adolf*, ehuru då ännu icke 18 år gammal.

§ 2.

Konungens pligter och rättigheter i allmänhet. Feodalistiska åsigter. Regements-formen för Westergötland. Konunga-försäkringarne.

Mera praktiskt oinskränkt än *Gustaf I*, men tillika faderligt, har ingen regent i Sverige herrskat, och dock gjordes, med undantag af de bestämmelser, som voro en följd af Westerås-recess och arfföreningen, ingen förändring i rikets dåvarande *Grundlag*. Landslagens konungabalk fortfor att gälla som sådan. Gustaf, såväl som hans söner, rådslogo med folkets ombud i de flesta vigtiga frågor och inhemtade deras beslut; men konungen gjorde stundom sina tillägg vid riksdagsbesluten, och i tillämpningen skreds ofta ett steg längre än genom dem var åsyftadt, likasom gränsen emellan de mål, hvilka konungen ensam afgjorde och dem han underställde ständerna, för att åt sina tillämnade förändringar gifva mera styrka och lättare insteg hos folket, var ganska sväfvande, — ett förhållande oundvikligt vid en omskapning af samhället sådan k. Gustaf verkställde. Från föregående seklers aristokrati hade han ärft åtskilliga feodali-

[1]) *Stj.* 1 B., s. 542 o. f.

stiska grundsatser. Dessa underhöllos af hans bekante gunstling och rådgifvare Nederländaren *Conrad v. Pyhy*. Hit höra ej allenast de höga begrepp konung Gustaf röjde om sin konungsliga makt och den *gudomliga* rätt, ur hvilken han härledde den, utan jemväl de åsigter han genomförde i afseende på *äganderätten till svenska jorden*. Han yrkade: »att sådane ägor, som obyggda ligga, höra Gud, konungen och Sveriges krona till»[1]), en rättighet, hvilken det först i Johan III:s tid framkomna falska Helgeandsholmsbeslut vill härleda ända från 1282[2]). I Gustafs tid heta äfven *härads-allmänningarne* konungens och kronans[3]). Vidare: att alla strömmingsfisken utmed saltsjön äro konungens rätte allmänningar[4]); att floden hörer konungen till, hvilken sats han använder ej blott på laxfiskena i Wermlands och Norrlands strömmar, utan äfven på vattenverk, som i dem finnas eller kunna anläggas[5]); slutligen: »att all malmberg i Sverige lyda till Sveriges krona», i sammanhang hvarmed stadgades, att bergsbrukningen vid kronans berg skall vara fri för alla, som deraf vilja, efter öfverenskommelse med bergsfogden, gifva kronan skatt och rättighet[6]). Ja, Gustaf gick ännu längre. Han ansåg all obebyggd jord *alltid hafva* varit kronans, att alla *skattehemman* således voro upptagne på *kronans* grund och endast genom en af nåd beviljad *ständig* besittningsrätt blifvit skiljda från de gods, som kronan med verklig äganderätt innehade. Häraf drogs den slutföljd, att om skattebönderna, dem han betraktade föga annorlunda än som kronans landbor, ej höllo hemmanen vid makt med laga byggning och andra nödtorfter, ej väl brukande åker och äng m. m., »så höra de (hemmanen) oss och Sveriges krona till»[7]). Begreppen

---

[1]) K. Br. till Helsingland, Gestrikland och Ångermanland den 20 April 1542.
[2]) Se sid. 36.
[3]) Jfr *Bergfalks* afhandling om Sv. jordens beskattning. Ups. 1832.
[4]) *Stj. Ekon. Förf.* 1 B. s. 68.
[5]) K. Br. 16 Febr. 1548. Jfr *Stj. Ekon. Förf.* 1 B. s. 1008, 1010.
[6]) K. Förbud Westerås den 27 Mars 1551.
[7]) K. Br. d. 15 Apr. 1541, 29 Juni 1547, 26 Maj 1551, 4 Febr. 1553.

imperium och dominium, *skatt* och *afrad* förvexlades. Nedanföre skall nämnas, huru i följande tid den skattskyldige allmogens hemman till ett stort antal blefvo adeln underlagde.

Från C. v. Pyhy härleder sig äfven den s. k. *Regementsformen i Westergötland* af d. 9 April 1540, hvilken dock icke anses hafva kommit till verkställighet, åtminstone ej i hela sin vidd [1]). Man finner derutinnan ett försök att i Sveriges särskilda landsorter efter Tyska mönster inrätta kollegial-styrelser, åt hvilka skulle uppdragas ej allenast administrationen, så i religions- som verldsliga ärenden, utan äfven lagskipningen och *politien* (ett ord, som i Svenska handlingar här för första gången nämnes). Detta försök har sedan aldrig blifvit förnyadt. Efter v. Pyhys aflägsnande, antager Gustafs regering en mera *patriarkalisk* karakter. Man finner konungen ej allenast vid riksdagarne och vid provincialmöten, utan äfven på marknader, såsom i Upsala, Strengnäs, Westerås, Telge, afgifva redogörelse och förklaring öfver sina regerings-handlingar. Merendels infann han sig vid sistnämnda tillfällen sjelf, för att »hålla burspråk med allmogen», stundom sände han några af riksens råd med sina skrifvelser [2]).

Den gamla seden att affordra konungen, vid dess uppstigande på thronen, en särskild *försäkran*, utgörande ett slags supplement till den för honom i landslagen föreskrifna ed, ifrågakom ej vid Gustaf I:s utväljande. Men konung *Johan III* finnes hafva afgifvit en sådan [3]), äfvenså konungarne *Sigismund* och *Carl IX* [4]). Dessa försäkringar innehålla, i afseende på *författningen*, inga andra från nämnde ed afvikande eller nya hufvudsakliga bestämmelser, än dem, som blifvit en följd af kyrkoreformationen och arfföreningen. Mera utförlig och vigtig är den försäkran, som afgafs af *Gustaf II Adolf*, derom i nästa kapitel.

---

[1]) *Stj.* 1 B. s. 137.
[2]) Se t. ex. *Stj. Ekon. Förf.* 1 B. s. 48, 59, 63, 107, 1009.
[3]) Omnämnd hos *Stj.* 1 B. s 321. Jfr ibid. 4 B. s. 231.
[4]) *Stj* 1 B. s. 411 o. f., s. 632.

§ 3.

Rådet. Domsrätten.

Rådets *andliga* medlemmar uteslötos derifrån år 1527, en omständighet, som i sin mån bidrog att minska inflytandet af denna väldiga korporation, hvilken efterhand uppvuxit icke blott till en medlare mellan konung och folk, utan till en statsmakt *öfver* konungen. Sedan folkets afsky för unionen med Danmark blifvit genom Christian II:s grymhet bragt till sin höjd, och det lyckats Gustaf I att gifva styrka åt konungamakten, samt isynnerhet sedan denna blifvit ärftlig, dristade rådet ej tillvälla sig mera än en *rådgifvande* röst inför konungen. Den mening i deras ed, som ansetts förpligta dem till ett medlarekall (nemligen att de skulle tillse, »det konungen och folket ömsedigt höllo de eder, som de hvarandra svurit»), uteslöts under Gustaf I:s regering [1]). Detta var särskildt fallet vid herredagen 1540, då arfhyllningseden [2]) blef af rådets medlemmar (»Regements-Råden», såsom de äfven kallades), aflagd på konungens blottade svärd. Riksråden voro, likasom förut, spridda i provinserna. De sammanträdde ej oftare än när konungen hopkallade dem till en eller annan ort. Han brukade numera vanligen att till dem skriftligen göra sina framställningar, och rådet gaf skriftligen sina svar [3]), hvarefter det åtskildes. Vid Westerås riksdag 1544 beslöts, »på det Hans Kongl. Maj:t icke måtte dageligen med många ärender blifva beladen och bekymrad», att af rikets råd två skulle vara hos honom tillstädes skiftevis hvarje månad. Konung Gustaf tog någon gång skicklige och erfarne utländningar i sin tjenst och inkallade till och med undantagsvis sådana i sitt råd. Enligt ett förordnande af Erik XIV, skulle sex rådsherrar alltjemnt vara tillstädes. Samtlige riksrådens antal bestämdes vid Johan III:s kröning till 24. Oenigheten mellan k. Gustafs söner, hvartill ärftliga länsförfatt-

---

[1]) Jfr Gustaf I:s Registratur, Stockholm 1861, sid. 1.

[2]) *Stj.* 4 B. s. 9.

[3]) Se de s. k. *Rådslagen* i Riksarkivet.

ningen blef en af de mest verkande orsakerna, Johans otrohet mot reformationsverket, hans sons uppfostrande i den katholska läran och antagande af Polens krona, voro företeelser som hvar i sin mån framkallade folkets missnöje, minskade konungamaktens styrka, men ökade magnaternas benägenhet att, om möjligt, återinföra unionstidens adels- och rådsvälde. Striderna mellan Johan och rådet, mellan Sigismund och Carl (under hvilken tid inga nya rådsherrar tillsattes), denne sistnämndes af ständerna (synnerligen ofrälseständen) understödda åtgärder mot den högre adeln och rådet, Sigismunds afsättning och Carls gräsliga blodsdomar äro af historien bekante. År 1602 voro knappt några rådsherrar qvar. I riksdagsbeslutet s. å. heter det: »Efter intet regimente kan vara utan *Råd*, och Hans Fursteliga Nåde icke möjeligt är allena om alla saker så beställa som sig bör», men han ännu ej antagit konunga-titel och derföre begärt Ständernas yttrande, samt slutligen sjelf namngifvit de personer han ansett skickligast, nemligen dels till *Riks-Råd*, dels sex som benämnas *Hof-Råd* (hvaribland en Hofkansler), godkänna Ständerna detta val, samt tillägga: »Efter tillförene mycken villa och oreda deraf kommen är, att de, som rådspersoner hafva varit, icke hafva velat *allenast råda*, som deras embete krafde, *utan ock regera*, derföre hafve vi här så beslutit, att deras makt och myndighet skall icke vidare sträcka sig, än som lagboken säger, nemligen att de skola *råda* konungen till det, som de veta, för Gud, vara honom och hans rike gagneligt och nyttigt, och det ej efterlåta för väld, skyldskap, svågerskap eller vänskap. Dernäst skola de styrka honom till all riksens rätt; och till det sista skola de det allt lönligt hålla, som konungen vill lönligt hafva»[1]). Det vill synas som om meningen var, att åtminstone de sex hofråden och några riksråd ständigt skulle vistas hos konungen, honom till biträde. På detta sätt kan sägas, att år 1602 en *ständig* rådkammare

---

[1]) *Stj.* 1 B. s. 536.

slutligen kom till stånd, utan att likväl derefter alla till rådspersoner utnämnde jemt vistades hos konungen. Den förut uteslutna strofen finnes åter intagen i den ed, som aflades d. 23 Augusti 1602 af de nya riksråden, och edsformuläret bibehölls i detta skick tills det ändrades af Carl XI. Att rådet ännu ansågs utgöra en integrerande del af folkrepresentationen, derom vidare i det följande.

Räfst- och rättare-tingen fortforo att hållas i enlighet med landslagens stadgande antingen af konungen sjelf, eller vanligen af några bland riksens råd, dem konungen förordnade. Sedan regementsformen för Westergötland upphört att tillämpas i detta landskap, fördelades detsamma i 4 lagsagor, i anseende till den mängd arf- och jordatvister samt brottmål, som »der mer än annorstädes i riket alltid plägar vara förhanden». — Snart började man göra försök att ordna konungens domsrätt efter nya åsigter. *Erik XIV* stiftade en högsta domstol, kallad *konungens nämnd*. Förut nyttjades detta ord, som vi veta, i en helt annan mening. Nämnden ransakade och yttrade sig om factum. Domaren tillämpade lagen på det gifna factum; han dömde. Här åter kallas sjelfva den dömande myndigheten: *nämnd*. Denna domstol omtalas redan 1560, erhöll dock instruktion först 1563 och bestod af tolf män, minsta delen frälse; men förstärktes vid vigtigare tillfällen med adelsmän, krigsbefäl, borgare, någon gång äfven med prester. En del af nämndens ledamöter skulle hvart tredje år draga omkring i hvar land-ända uti de förnämsta städer, särdeles vid de stora marknaderna, och der döma konungs dom. I dess domar åberopas konung Eriks hofartiklar oftare än Sveriges lag. (Redan Gustaf I hade anbefallt, att efter konungens gårdsrätt skulle dömas ej endast mellan konungens befallningsmän och tjenare, utan äfven mellan dem och andra undersåter). Konung Eriks nämnd gjorde sig förhatlig och tog slut med hans regering [1]). *Carl IX* stadgade en instans-

---

[1]) *Stj.* 1 B. s. 289, 290. K. Gustafs och Eriks Hofartiklar se *Schmedemans* J. V., s. 15, 34.

ordning 1593 och gaf en rättegångsstadga 1598. Denne konungs flera försök att, i stället för de fordna årliga räfste-tingen och de tillfälliga rättare-tingen inom landskapen, bilda en Riks-Öfver-Domstol [1]) vunno ej framgång, men förberedde *Gustaf II Adolfs* inrättning af den konungslige Hof-Rätt, såsom hela rikets öfversta domstol; derom i nästa kapitel. — Konungens rätt att i brottmål *göra nåd* förbehålles honom i flera författningar under detta tidehvarf, likväl ansåg Gustaf I samma rätt inskränkt af målsägandens rättighet till hämnd eller förlikning genom böter.

§ 4.

Tjenstemännen och Länen. Beskattningsrätten. Lagstiftningen.

Vid riksdagen i Wadstena 1524 begärde kon. Gustaf få besked af Råd och Ständer huruvida K. M. måtte fritt råda och beställa om kronans *län* efter som lagboken säger, således utan att rådets *samtycke* erfordrades [2]); derpå alle samtlige svarade, att K. M. ägde efter lagen rätt att råda och styra borgom och landom, kronones slott och Upsala öd, hvadan han hade makt att låta författa register öfver all kronans ränta och uppbörd, så att man måtte veta hvad kronan tillhörde eller icke; hvarförutan Ständerna medgåfvo, att åt Grefven af Hoya, konungens systers tillämnade man, måtte gifvas ett län »efter tillbörlighet», dock under förbehåll att icke flere *utländske* män måtte indragas i riket »til några mer merckeliga giftermål eller förlähningar» [3]).

Den ändring skedde i stadgarne om tillsättande af *lagmän* och *häradshöfdingar*, att adeln, såsom i det följande skall nämnas, erhöll företrädesrätt till dessa embeten, hvilka numera gemenligen tillsattes af konungen utan föregånget val. Att domare ej kunde afsättas utan efter dom och ransakning, finnes särskildt tydligen uttryckt. Samma grund-

---

[1]) Se *Schmedemans* J. V. s. 102, 112, 113 i slutet. Handlingar rörande Sveriges historia, *andra* serien, 1 B., Lagförslag i Carl den Niondes tid, med förord af *J. J. Nordström*, sid. XVIII o. f., Stockholm 1864.

[2]) Jfr sid. 73.

[3]) *Stj.* 1 B. s. 31.

sats fortfor äfven att gälla i afseende på andra embetsmän och kronans förläningstagare [1]). Gustaf I förordnade dock under sin regering om länen efter eget godtfinnande, och han hade, vid deras bortlemnande, särdeles i sigte att öka kronans inkomster, så att i hans tid »län på räkenskap» voro de mest vanliga. Hvad beträffar *besättningen* på konungens slott, så lemnades numera ofta äfven slottslänen på räkenskap, och konungen bestämde ej allenast besättningarnes storlek och aflöning, utan valde äfven sjelfva personalen, så att densamma numera mindre än förr kunde anse sig som *höfvidsmännens enskilda tjenare.* Ordet »förläning» förekommer äfven om lagmans-, häradshöfdinge- och andra embeten, hvaraf de ofta indrägtige inkomsterna bortförlänades mot det att förläningstagaren aflönade den, som skötte embetet. Man finner häradshöfdingedömen till och med förlänta åt *qvinnor.* Såsom konungens förläningstagare, verkställare af hans bud och ordningens upprätthållare i landsorterna, förekomma under detta tidehvarf: gubernatorer, ståthållare stundom öfver hela provinser (det välde, som under k. *Sigismunds* tid tilldelades dem, kallar *Carl:* en utskiftad konungamakt), befallningsmän på konungens slott och gårdar, flera slags fogdar, länsmän, fjerdingsmän. — Konungen i sitt kansli biträddes af *sekreterare*, hvilkas inflytande under detta tidehvarf är af historien bekant (»Sekreterare-regementet»). För sitt furstliga kansli utfärdade hertig Carl en Ordning 1592 [2]). Gustaf I var skapare af Sveriges kammarverk, han inrättade räknekammaren med 4 kammar-råd och en chef, samt gaf densamma instruktioner 1544 och 1557 [3]). Äfven *krigs-råd* nämnas i denne konungs tid. Johan III upplifvade det under längre tid ej tillsatta riksdrotsembetet. På samma gång förutnämnda beslut vid 1602 års riksdag fattades beträffande rådet [4]),

---

[1]) Se *Stj.* 1 B. s. 394, 423, 434.
[2]) Se Samling af instruktioner för civila förvaltningen i Sverige och Finland, Stockholm 1856, sid. 294.
[3]) Se nyssåberopade Samling, sid. 1, 10 o. f.
[4]) Sid. 101.

insattes följande fem, äfven förut under detta tidehvarf förekommande embeten såsom de *högsta riksembeten*, nemligen: riksdrotset, riksmarsk, riksamiral, rikskansler och riksskattmästare. — Om *ärftliga* länsförfattningen skall talas i 7 §.

Formen för *beskattningsrättens* utöfvande [1]) var icke förändrad genom lag. Men praxis hade blifvit den, att konung och råd, vid förefallande behof, bestämde det erforderliga beloppet samt utskickade derefter kommissarier till landsorterna för att utverka folkets samtycke, eller ock utfärdade fullmakt till ståthållarne att derom med folket öfverenskomma. På allmän riksdag 1571 beviljades skatt för att igenlösa Elfsborg från Danskarne, men de närvarande fullmäktige för hvarje landskap och hvarje stad uppsatte derom *särskilda* beslut. Uti konung *Sigismunds* försäkran till ridderskapet och adeln d. 11 Febr. 1594 heter det, »att konungen ej skall i allmännelige och vigtige riksens saker utan adelns och samtlige *ständers* råd och *samtycke* något besluta och företaga [2]), men af samma konungs ed finna vi *provincial-representationen* ännu vara den myndighet som angående bevillning *lagligen* ägde att besluta. Det betygas nemligen der, att när bevillning behöfdes, skulle lagmannen i hvar lagsaga (biskop nämnes icke) med sex hofmän (frälsemän) och sex af allmogen »det mellan sig väga och betänka hvad hjelp allmogen må och kan drägligast utgöra», och derutöfver ville konungen »ingen tvinga och besvära i någon måtto». Andra grundsatser i detta afseende gjorde sig gällande i början af nästa tidehvarf.

Äfven i afseende på *lagstifningen* är förhållandet oförändradt sådant som förut [3]). Uti 1602-års riksdagsbeslut stadgas om en revision af messeboken och *kyrko-ordningen*, hvarefter det heter: »och när de således öfversedde äro, då skola de *i alla landsändar* för undersåtarne förkunnas, och sedan de godvilligen gillade och vedertagne äro, tryckas och

---

[1]) Sid. 78. — [2]) *Stj.* 1 B. s. 395. — [3]) Sid. 79.

i alla församlingar öfver hela riket brukas». Vid samma riksdag väckte hertig Carl förslag till en handelsordning, men *städernas* ombud undskyllade sig skriftligen, att de icke voro försedde med *fullmakt att handla i det ärendet*. Angående allmänna lagen stadgas i riksdagsbesluten af sistnämnde år samt af år 1604, att den skulle af förståndige män öfverses och förbättras, dock fick den ej tryckas förr än den icke allenast på en allmän riksdag blifvit uppläst, utan äfven *i alla landsändar* förkunnad och gillad.

§ 5.

Folk-representationen.

Under detta tidehvarf höllos dels egentliga herredagar, utan tillkallande af stads- och lands-kommunernas ombud, dels allmänna riksmöten i samråd med dem. Herredagarna försvinna med 1500-talets utgång. Det var ock först vid denna tidpunkt namnet *riksdag* i de offentliga handlingarne allmännare förekommer.

Till *herredagarne* kallades rådet, dels ensamt, dels förstärkt med »meniga frälset», med en del af adeln, med biskopar och prelater, med adeln från en eller flera provinser, allt eftersom omständigheterna kräfde. Vid dessa sammankomster afgafvos yttranden och fattades beslut om rusttjenst, skeppsrustning, medel att stilla uppkomna oroligheter inom landet, handelsstadgar, hjelpskatter (någon gång under uttryckt förhoppning att de frånvarande skulle dertill vara villige), utrikes ärender, arffurstarnes underhåll, konungens giftermål m. m.[1]).

[1]) Herredagar finnas vara hållna i Stockholm 1525 och 1529; i Upsala 1530; i Örebro och Upsala 1531; i Arboga 1536; i Linköping 1537; åter i Arboga 1538; i Örebro 1540 (då en arfförening antogs och besvors af rådet) samt 1543; i Linköping 1544; i Arboga 1546; i Wadstena 1552; i Stockholm 1591 (då k. Johan, hertig Carl och adeln höll ransakning med de fem anklagade rådsherrarne); dersammastädes år 1594 med rådet ensamt, angående regeringens förande; i Stockholm i Okt. 1596 med rådet, biskopar, borgmästare och råd derstädes, angående frågan om ståthållarne i orterna, om Söderköpings beslut m. m.; i Jönköping 1599 med råd, adel, biskopar och capitulares (*Stj.* 1 B. s. 472).

Under *Gustaf I:s* tid finna vi, likasom under *Sturarnes*, landskaps-förbunden uppträda och underhandla, dels sinsemellan, dels med rikets öfverhufvud. Konungen höll möten med enskilda landskap eller flera sådana; särskildt med allmogen; med köpstadsmännen och allmogen tillhopa; med rådet och allmogen. Han brefvexlade med landskapen om angelägenheter af hvarjehanda slag, som rörde hela riket, såsom konungens kröning och giftermål. Han brefvexlade med riksraden i landsorterna om förhållanderna till främmande makter o. s. v.

Riksdagur höllos under Gustaf I:s tid tretton; under den korta tid Erik XIV regerade: ej mindre än åtta; under k. Johan III: åtminstone fem; under den tid Sigismund var konung: ellofva; under k. Carl IX: åtta [1]).

[1]) Under *Gustaf I:s* tid finna vi riksdagar hållna: i Wadstena 1521 (endast de fornämste riksens ständer af Östergötland, Småland, Westergötland, Wermland och Dal); i Strengnäs 1523 (då Gustaf valdes till konung och svor konunga-eden): i Söderköping s. å.; i Wadstena i Januari 1524: dersammastädes i Okt. s. å.; i Westerås 1525; återigen i Wadstena 1526; i Westerås 1527 (recessen); i Upsala 1528 (kröningen); i Strengnäs 1529, då Ständerna nedsatte *en domstol* af 50 adelsmän, rådsherrarne inberäknade, två kopparbergsmän och 36 köpstadsmän, hvilken dömde till döden tre af Westgöta adeln för delaktighet i Thure Jonssons stämplingar. Detta var andra gången Ständerna utöfvade domsrätt; första gången skedde det år 1517, då Gustaf Trolle dömdes från ärkebiskopsembetet. Vid 1529-års riksdag, hvilken ej räckte fullt två veckor, var ingen *andlig* person tillstädes; deremot höll presterskapet, på konungens kallelse, ett concilium s. å. i Örebro, angående kyrkoceremonier och disciplin Vidare riksdagar: i Westerås 1544 (arfföreningen); Strengnäs 1547 (Gustaf I:s testamente gilladt); Stockholm 1560 (konungens afsked till Ständerna; hans testamente besvors af dem). — Under *Erik XIV:* i Arboga 1561, i Upsala 1562, i Stockholm 1563, då hertig Johan (sedermera k. Johan III) af Ständerna dömdes till döden, »med mindre Kongl. Maj:t nådigst vill denna sak af synnerlig gunst och nåde förmedla»; i Stockholm 1565 och 1566; i Upsala 1567, då öfver Sturarne och de öfrige misstänkte herrarne fälldes af Ständerna den dom, hvilken desse två år derefter upphäfde; i Stockholm 1568 (ombud endast från åtskilliga landskap). — Under k. *Johans* tid: i Stockholm 1569, då Ständerna uppsade k. Erik tro och lydnad och Johan kröntes; dersammastädes 1571 (angående konungens rättighet i furstendömena); måhända äfven 1573, 1574, 1577; vidare 1582, 1587, 1590 (arfsföreningens förnyelse samt ogillande af de då åtalade fem rådsherrarnas foretag). — Under den tid *Sigismund* var konung: riksdag i Upsala 1593 (hufvudsakligen rådet och presterskapet), då, genom det företrädesvis s. k. Upsala mötes beslut, Evangeliska läran formeligen antogs som Sveriges statsreligion;

I afseende på riksdagens sammansättning och ärendernas behandling anmärke vi, att till den vigtiga riksdagen i Westerås 1527 hade inställt sig, utom några biskopar samt ledamöter af dom-kapitlen, »riksens råd, friborne, frälsemän utom rådet, köpstadsmän, bergsmän och några fullmyndiga bönder af hvar lagsaga kring om allt riket på alla deras vägnar, som hemma voro». Öfverläggningarne synas hafva varit *gemensamma* i dominikanernas klostersal; men konungens »framsättningar» (propositioner) besvarades *särskildt af hvart Stånd*, nemligen rådet och den öfriga adeln för sig, köpstadmännen jemte bergsmännen för sig, samt bönderna (»mene man») för sig, allt skriftligen. Riksdagsbeslutet undertecknades samt utfärdades på sätt förut är nämndt [1]), och samtycktes i en *särskild* akt af prelaterna. Vid riksdagen i Strengnäs 1547 förekomma protestantiska *kyrko-*

Upsala 1594 (Sigismunds kröning); Söderköping 1595 (Carl erkännes som riksföreståndare under Sigismunds frånvaro); Arboga 1597; Stockholm s. å.; Upsala 1598; Wadstena och Stockholm s. å., ombud från vissa landskap (på desse sistnämnde fem riksdagar afhandlades förnämligast om strilligheterna med konung Sigismund och hans anhängare), i Stockholm 1599, då Ständerna uppsade k. Sigismund tro och lydnad, men förklarade sig ej vilja låta sonen umgälla hvad fadren brutit, utan ifall k. Sigismund inom 6 månader tillkännagaf huruvida han ville sända sin son till Sverige, för att under farbrodrens förmynderskap här uppfödas i den rena evangeliska läran, vårt tungomål och våra seder, samt prins Uladislaus inom andra sex månader hitkom, ville de erkänna denne prins för sin konung när han uppnått myndiga år. — Under *Carl IX* höllos riksdagar: i Linköping 1600, då *Carl* erkändes som konung, och en Ständernas kommission af 38 adelsmän, 44 af krigsbefälet, 24 borgare och 24 bönder, samt 23 fogdar och lagläsare fällde den blodiga domen öfver de anklagade rådsherrarne; i Stockholm 1602 (vigtiga organisationsförslag); Norrköping 1604 (Nya arfföreningen); i Stockholm 1605; i Örebro 1606; i Upsala 1607 (kröningen); i Stockholm 1609; i Örebro 1610.

[1]) Sid. 93. Enligt *Stj.* 1 B. s. 83 voro vid denna riksdag närvarande 129 frälsemän, 32 köpstadsmän från aderton städer (en eller två från hvarje, men från Hedemora fyra), 105 bönder (mest en eller två från hvart härad, från ett härad tre, från två härader fyra från hvart, under det åter flera härader förenat sig om en gemensam fullmäktig), 14 bergsmän. Att likväl denna förteckning ej är fullständig, torde kunna slutas deraf, att inga riksdagsmän äro uppgifna för städerna Stockholm, Upsala, Kalmar, Lödöse, Westerås (ehuru Stockholms fullmäktige uttryckligen nämnas i förhandlingarne). Sexton verldslige rådsherrer, fyra biskopar och några capitulares voro tillstädes. Från Finland kommo inga representanter, ehuru kallelsen äfven dit utgått.

herdar i de fordna katholska klerkernas ställe [1]). Till den sista riksdagen under *Gustaf I* år 1560 kallas, utom adeln, ordinarii (biskoparne), *två* beskedliga prestmän och *två* bönder från hvart härad samt *fyra* borgare af hvar köpstad. År 1594, under hertig *Carls* inflytande och tvisterna med *Sigismund*, finnes ett nytt element hafva tillkommit, nemligen *krigsbefälet*, och 1595 började *meniga krigsfolkets* ombud kallas till riksdagarne att i besluten deltaga [2]). Söderköpings riksdagsbeslut samma år nämner: Sveriges rikes råd, biskopar, ridderskap, adel, friborne, frälsemän, klerkeri, krigsbefallningsmän, borgerskap, menige krigsfolk och allmoge. Riksdagsbeslutet i Arboga d. 5 Mars 1597 har: grefvar, friherrar, biskopar, adel, friborne, frälsemän, klerkeri, krigsbefallningsmän af ryttare och knektar, borgerskap, menige krigsfolk och allmoge. Efter 1598 finnas menige krigsfolkets ombud icke mera nämnde i riksdagsbesluten, men väl krigsbefälet. — Bergsmännen afgåfvo i Westerås 1527 sitt svar på konungens propositioner gemensamt med borgerskapet, men vanligen innbegrepos de under bönderna och utfärdade tillsamman med dem sitt beslut. — Till 1600-års riksdag kallades all adeln, alla biskopar med 3 af hvart kapitel och 2 eller 3 prester af hvart härad, alla ryttmästare och knektehöfvidsmän jemte 3 af befälet från hvar fänika, en borgmästare samt en rådman och en borgare från hvar stad, 3 bönder af hvart härad, samt (med särskildt afseende på rättegången mot rådsherrarne) alla *lagmän* och *häradshöfdingar* med underlagmännen och dem, som pläga sitta i häradshöfdingarnes stad eller ock eljest i rättegångssaker någon förfarenhet hafva och tillförene äro brukade vordne, äfvensom alla *fogdar*.

Hvad beträffar *riksdagsbeslutens utfärdande* så hafva vi sett, att Westerås-recess utgick i de verldslige *rådsher-*

---

[1]) Jfr s. 82 i början.

[2]) Uti en deklaration, som afgafs d. 27 Aug. 1568 mot hertigarne, deltaga äfven »ryttere och landsknechter, som i thenne herrredag i Stockholm församblade varit». *Stj.* 4 B. s. 226.

rarnes namn. Arfföreningen 1544 utfärdades i rådets och *adelns* namn, men beseglades af »K. M:s rikes och regimentz rådh» på alla de andre »våre medbröders och menige riksens ständers, städers och menige mans vägnar, som här nu tillstädes eller icke tillstädes äre eller varit hafva, hvar och en för sig, sine efterkommande och arfvingar». Vid riksdagen i Strengnäs 1547 finnes intet samfäldt riksdagsbeslut utfärdadt, utan särskilda skrifvelser af hvarje stånd. Men i samtlige ständernas namn utfärdades på särskilda språk tryckta skrifvelser till alla nationer om rättmätiga orsakerna til k. Christian II:s afsättning [1]) År 1560 utgick riksdagsbeslutet i två skrifvelser, det ena af rådet och adeln, den andra af de öfriga stånden. Riksdagsbeslutet 1568 är det första som finnes utfärdadt samfäldt af »Sveriges råd, adel och gemene ständer, andelige och verldslige». Vid riksdagen följande året, då Johan erkändes som konung, utgick beslutet den 25 och 26 Januari i särskilda s. k. »beseglingar», en af hertig Carl, en af rådet, en af åtta biskopar, jemte 12 prelater och kyrkoherdar (stadspastorer), en af »gemene presterskapet» från vissa landskap, och en af detsamma från öfrige landskapen, ordnadt landskaps- och häradsvis, men ej efter stift o. s. v. Ej mindre än 165 landtprester hade infunnit sig till detta riksmöte, vid hvilket jemväl utfärdades skriften: »Sann och rättmätig orsak till k. Eriks afsättning» [2]). Vid 1571 års riksdag (då ständerna åtogo sig Elfsborgs lösen) utgick också beslutet i särskilda »förseglingar», nemligen af biskopar, stadspastorer, landtprester och bönder gemensamt i 7 skrifvelser, efter landskap; af köpstadsmännen särskildt för sig i 2 skrifvelser o. s. v. Äfven åtskilliga andra riksdagsbeslut finnas klassvis utfärdade. I flera af dem, synnerligen under striderna mot Sigismund, förekomma uttryck, som påminna om medeltidens konfederationer, och herredagsbeslutet i Jönköping år 1599, hvilket benämnes »*Förening*» mellan Sveriges Stän-

[1]) *Stj.* 4 B. s. 73 och 125.
[2]) *Stj.* 1 B. s. 286.

der, samt riksdagsbeslutet i Stockholm s. å. (då Sigismund afsattes) slutas med löfte att obrottsligt hålla hvad öfverenskommet var, samt med edsförpligtelsen: »så sannt oss Gud hjelpe till lif och själ» [1]). Beslutet vid riksdagen i Linköping år 1600 är utfärdadt af ständerna samfäldt och undertecknadt af 141 adelsmän, 154 prester, 36 af krigsbefälet, 26 fogdar och lagläsare. Borgare och bönder [2]) hafva som vanligt icke undertecknat sine namn, utan tryckt städernas och häradernas insegel under handlingen. Huruledes riksdagen användes som *domstol* öfver s. k. Statsbrott, skall i det följande nämnas.

Adel, prester, borgare och bönder hade sålunda numera genom häfdvunnet bruk blifvit ansedde berättigade att, jemte rådet, kallas till riksmötena och representera Svenska folket. De tre sistnämnde stånden infunno sig genom deputerade; adeln mera eller mindre mangrannt. Att likväl denna deras representations-rätt icke var uteslutande, bevisar det tillkallande af nya samhällsklasser, hvilket under förevarande tidehvarf ägde rum, utan att regenten i sådant afseende gemensamt med de förutvarande standen derom fattat beslut. Ännu ej fanns någon *lag* gifven för riksståndens särskilda sammansättning, valsätt, deras öfverläggningar och verksamhet, ännu ej kunna de såsom sådane sägas vara bestämdt organiserade. Det beredde ännu på konungen att kalla *hvilka han behagade*, hvilka han för tillfället ansåg behöfliga för att, med afseende på de ärenden, som förekommo, gifva ett giltigt samtycke. Vi hafva väl sett huruledes k. *Sigismund* i sin försäkran tillförband sig att i riksvigtiga ärender icke besluta något utan adelns och *samtlige ständers* råd och samtycke; men dels finnes ordet »*ständer*», hvilket i början af 1500-talet blifvit från Tyskland infördt, under detta tidehvarf begagnadt i en sväfvande bemärkelse, ungefär liktydigt med *menighet* eller *folket* (likasom ordet »*allmoge*» nyttjades), dels lemnas obestämdt hvilka de *riks-*

[1]) *Stj.* 1 B. s. 480. 494.
[2]) Ej mindre än 270 bönder voro då tillstädes.

vigtiga ärenderna voro. Detta berodde således på konungen att bestämma. Riksdagen hade icke, enligt lag, en folkrepresentations vigtigaste rättigheter, nemligen andel i lagstiftning och beskattning; dessa tillhörde *kommunerne sjelfve*. Landstingen betraktades derför ock såsom den egentliga folkrepresentationen, och man lät folket i orterna ej sällan stadfästa och besegla hvad vid riksdag blifvit beslutadt [1]). Så skedde t. ex. 1595 efter riksdagen i Söderköping. Så 1605, då skriften: »fullkomlige och rättmätige orsaker till k. Sigismunds afsättning» kringskickades för att undertecknas i landsändarne. Så äfven då konungen hållit möte med en viss landsorts ständer, eller med adel och prelater (ett slags herredagar), eller adeln ensamt, och desse beviljat någon gärd, »likväl them frånvarande rijkzens ständer icke til nägot præjudicium eller förfång», hvilken beskattning behöfde af desse sistnämnde godkännas [2]). Deremot ifrågasattes vetterligen icke att i *hvarje* landsända utverka samtycke till en för sjelfva statsförfattningen så vigtig lag, som den, genom hvilken Sverige gjordes till *arfrike* [3]).

Likasom sin fader, vände sig hertig *Carl* någon gång till det vid marknaderna församlade folket; han höll möten särskildt med fullmäktige från städerna [4]) om seglats till främmande orter, tull, accis m. m. (s k. »handelsdagar»); likaså med bergslagen [5]), hvarvid beslutet får namn af *Förening* emellan K. M. och kopparbergsmännen; han började äfven hålla hvad i en kommande tid benämndes Utskotts-

---

[1]) Sådana godkännande underskrifter (namn, bomärken, signeter) finnas vara lemnade af häradshöfdingar, pastorer, sacellaner, krigsbefäl, fogdar, länsmän, häradsskrifvare, mönsterskrifvare, egendomsförvaltare etc. *Riksd. acta i R. A.*

[2]) T. ex. i Nov. 1569, i Sept. 1602, i Nov. 1605, likaså 1608. Jfr *Stj.* 4 B. s. 259.

[3]) Ett sådant samtycke synes dock hafva blifvet gifvet af t. ex. allmogen i Redevägs härad i Westergötland d. 24 Mars 1544, se *Stj.* 1 B., s. 189 o. f., samt beségladt i »*Åstorp, vårt härads ting*» af städerna Lödöse, Skara och Lidköping samt »vår häradshöfding (medan vi sjelfve icke härads-insegel hafva)».

[4]) T. ex. år 1605. - [5]) År 1607.

riksdagar, med adel, prester och borgare, således med böndernas uteslutande, nemligen i Örebro 1606 [1]).

På riksdagen i Söderköping 1595 väcktes förslag, att när framgent riksdagar skulle hållas, »punkterna» först borde behandlas i hvar lagsaga, *på landskaps-tingen*, af alla dess innebyggare och »ständer», samt dessa skicka till riksdagen såsom utsedde *ombud* sex af adeln, sex af krigsfolket, biskopen med några af presterskapet, några borgare och sex af menige man, med deras lands (landskaps) insegel. Adeln framställde enahanda begäran följande året på mötet i Stockholm och förnyade tillika en redan tillförene uttalad önskan om fritt underhåll för sina fullmäktige. Det ofvannämnda förslaget ledde derhän, att hertig Carl före den derpå inträffande riksdag, men ej sedermera, lät anställa dylika preliminär-förhandlingar i landsorterna. Om adeln se vidare sid. 121. K. Johan III visade sig benägen för *votering vid riksdagarne landskapsvis;* han föreskref år 1587, att riksdagsmännen, högre och lägre, skulle, efter samråd med lagmännen från hvar lagsaga och med de äfven tillstädesvarande *häradshöfdingarne*, gifva konungen besluten tillkänna i allas närvaro genom lagmännen, den först som första rösten hade, och sedan hvar lagman efter annan »enligt lagboken» [2]). Men denna ordning vann ej stadga.

Vi hafva sett huruledes *rådsförsamlingarne*, isynnerhet sedan landskapens målsmän lagmännen dit inträdt, utgjorde ett slags riksrepresentation och snart utvidgades till herredagar [3]), samt dessa efterhand till riksdagar. Rådet kunde derföre icke annat än betraktas såsom en väsendtlig beståndsdel af den korporation, hvilken sålunda ur denna rot uppvuxit. Huru ständerna i detta afseende betraktade rådets ställning, visar sig vid Arboga riksdag 1597, der, i anseende till oenigheten mellan hertig Carl och rådet, samt

---

[1]) *Stj.* 1 B. s. 626.
[2]) Jfr sid. 25 om konungavalet, hvars former konungen tyckes hafva velat öfverflytta på riksdagen. — [3]) Sid. 41.

konung Sigismunds förbud mot riksdagens hållande, blott en enda rådsherre infunnit sig. Adel, prester och borgare begärde särskilda gånger, att hertigen ville förlika sig med rådet, helst enligt lagen icke ens konung, ännu mindre riksföreståndare ägde styra utan råds råde; men hertigen lät förstå, att rådet kunde efteråt gilla eller ogilla det beslut, som ständerna gingo att fatta, och han sökte, som vanligt, genom hvarjehanda medel vinna bönderna för sina afsigter. I riksdagsbeslutet d. 5 Mars heter det, att ständerna gerna sett, såsom de ock visserligen förmodat och förväntat, att flera af riksens råd kommit tillstädes, ty »der som skall om riksens tarf något fullkomligt gilt och stadigt rådslås och beslutas, der äge af alla ständer, och ju *förnämligen riksens råd* tillstädes vara»; men då detta nu icke skett, samt rikets nöd och hvars och ens lägenhet och vilkor icke tillstadde, att man afbidade rådsherrarnes tvifvelaktiga tillkomst, mycket mindre att man, saken outrättad, hädan skulle åtskiljas, ville ständerna, »såsom gode Svenske män och trogne undersåter, gifva sitt ringa, dock tidiga, flitiga och välmenta betänkande tillkänna, helst de icke ämnade bevilja och besluta något nytt i detta möte, utan hvad de frånvarande tillförene samtligen med dem beslutat, underskrifvit och förseglat hade» [1]). Vid den i Augusti samma år hållna riksdag i Stockholm infann sig ingen ledamot af rådet. Ständerna förklara i riksdagsbeslutet, att de ej väntat så snart bli åter sammankallade, men då en del af rådets medlemmar lemnat riket, och de hemmavarande rådsherrarne sig om riksens saker platt intet vårda låtit, så hade ständerna icke kunnat förvägra att gifva sitt betänkande i några vigtiga saker, som konungens och fäderneslandets välfärd angingo. Hvad beträffade de rådsherrar, som »öfver all tillförsigt afsöndrat sig ifrån Hans Fursteliga Nåde och riksens ständer, så ehuru ständerna icke »bekände sig mäktige dem antingen från eller till något

[1]) *Stj.* 1 B. s. 441 o. f.

rådsembete sätta», emedan sådant tillhörde allena »then höge öfwerheet», likväl och emedan de icke så förvalta rådsembetet, som sig egnar och bör, kunde ständerna icke erkänna dem för rådspersoner förrän de stått till svars inför fursten och »de andre riksens ständer» [1]).

Riksdagen var således gång efter annan verksam utan rådets biträde. Detta förhållande hade vigtiga följder. I början af denna period utfärdades, såsom vi erfarit riksdagsbesluten i rådets namn. Rådet och adeln, hvilka kallas de *»förnämste»* ständer, *»Sveriges kronas medledamot och stöd»* [2]), ansågo intet giltigt beslut kunna fattas utan deras samtycke; och de öfrige stånden tyckas hafva erkänt en sådan åsigt, då de i sina skriftliga svar rätt ofta hänsköto frågorna till konung och råd. Sedan kyrkoherdarne började kallas till riksdagen, begynte ock stånden hvar för sig utfärda beslut; *ofrälse*-ståndens ställning blef efterhand förändrad. Det var hufvudsakligen med dem och den lägre adeln hertig Carl genomförde revolutionen mot sin konung; och äfven sedan år 1602 ett nytt råd blifvit sammansatt, fortfor han att stödja sig på ständerna. Han bestämde dock vanligen till sist sjelf beslutens lydelse [3]). Vi hafva redan i 2 kap. [4]) anmärkt, att riksdagar ej oftare sammankallades, än då faror hotade, eller då annars frågor af stor vigt för statens bestånd skulle förekomma, eller då de maktägande tilläfventyrs ville hafva en motvigt mot något parti. Detta omdöme kan i sin mån lämpas äfven på förevarande tidehvarf, såsom vi ofvan antydt [5]). Med Carl IX:s regering sker i denna del en märkelig ändring. Under det rådet

[1]) *Stj.* 1 B. sid. 455. — [2]) Se t. ex. *Stj.* 1 B. sid. 175. — [3]) Jfr t. ex. *Geijers* samlade skrifter, senare afd., 3 B., sid 329. — [4]) Sid. 41.

[5]) Sid. 97. Det är betecknande, att af de sju riksmötena, som ägde rum på 1400-talet, *tre* hollos under det årtionde då Engelbrektska resningen pågick; att under de första oroliga åtta åren af Gustaf I:s regering höllos ej mindre än *tio* riksmöten, men under de trettio sista åren endast *tre;* att under Erik XIV riksdagar höllos *årligen* med undantag af år 1564; att under Johan III:s sista aderton år endast *tre* sådana finnas sammankallade, då deremot under de oroliga åren 1593—1600 höllos ej mindre än *tolf* riksdagar, och derefter till Carl IX:s död *sju*.

höll sig söndradt från hertigen, måste denne med ständerna öfverlägga om ämnen, som förut blifvit afgjorde ensamt med rådet, och äfven sedan Carl kommit på thronen, blir riksdagens verkningskrets utvidgad. Isynnerhet från och med 1602 börja ständerna arbeta på ordnandet af statens inre angelägenheter, rättegångsväsende, lagstiftning i allmänhet och förvaltning i dess särskilda grenar, att i flera afseenden, dock sällan i beskattningsfrågor, tillegna sig rättigheter, som *enligt lag* ännu tillhörde kommunerna, — att sålunda föra centralisationen framåt.

Med skäl kan man säga, att sedan Gustaf I fulländat befrielsestriden, unionen blifvit upplöst, reformationen verkställd, arfriket stadgadt och Lübeckska handelsoket afskuddadt, de särskilda landskapens invånare började allt mera genomträngas af medvetandet derom att Sverige utgjorde ett *nationelt* helt, ett gemensamt fädernesland, att deras till riksdag afsände ombud hade att påakta statens och ej blott landskapets bästa, att de voro *rikseus* ständer. Men ganska långsamt mognade folket för ett representativt statsskick.

Huruledes riksdagarne betraktades som en *tunga* för landet, inhemtas bland annat af k. Sigismunds försäkran, derutinnan stadgas: att de ej oftare skulle hållas, än »riksens höge och anliggiende saaker och lägenheter thet så fordra», samt på läglige rum och årstider, och ej räcka öfver *sex veckor*.

Vi nämnde nyss, att Carl vanligen sjelf dikterade riksdagsbesluten. Att det oaktadt äfven »bondekonungens» makt vid slutet af hans regering icke varit så befästad mot angrepp från aristokratien, som man vanligen föreställer sig, bevisas bland annat af ett förslag till förbättrad landslag, hvilket enligt beslut på 1604-års riksdag [1]) blifvit författadt under *Thure Jacobsson Rosengreens* till Grentzholm och flere adelsmäns ledning, derutinnan åtskilliga stadganden gå ut

[1]) Jfr sid. 106

pa att gynna deras stånd och att stadga, det konungen skulle följa och efterkomma hvad *rådet* fann nyttigt och gagneligt [1]).

§ 6.

Adeln.

Mot hierarkien hade *Gustaf Wasa* en mäktig bundsförvandt i adeln, hvars fördelar han förenade med kronans vid indragning af kyrkogodsen. Äfven stadfästade han (dock förnämligst i afseende på rättigheten till böter) adelns privilegier 1526, men stadgade derjemte, såsom förut är antydt: *att rusttjensten skulle utgöras i proportion efter de flera eller färre gods en frälseman ägde eller hade i förläning* [2]). I regementsformen för Westergötland ej allenast förnyas det äldre förbudet för ofrälse man att, utan konungens samtycke, ingå äktenskap med frälse qvinna, vid påföljd att hennes arfvegods blefvo förfallne till skatte (den Tyska »jemnbördighets»-principen), utan ock stadgas: att frälseman icke fick slå under sig skattejord, och »platt intet byte, skiffte eller kiöp emillan skattgillet och frälsit gjort blifva, *med minne Wij hafwe therhos Wåre egne thertill förordnede*»; att om adelsman för fattigdom eller andra orsaker ville sälja eller förpanta sitt gods, sådant icke fick ske *utan konungens samtycke;* att borgare icke fingo genom penningeförsträckningar söka åtkomma och »wuckra» under sig sådane gods, samt i allmänhet »ingen borgere eller någre andre, som köpmans handell drifva, köpe eller förpanthe sigh till någre jordegodz, icke heller dem besittie, njuta eller bruka, *med minne thet skeer medh Wår villie och tillåtelse*», idel feodalistiska grundsatser, hvilka dock icke så strängt torde hafva blifvit i verket satte [3]).

Angående de af Gustaf I inrättade *ärftliga* furstendömen och de, såsom en motvigt mot furstarnes makt, af

[1]) Om *förslagen till lagförbättringar* skall vidare talas i 5 kap., 3 §, noten i slutet

[2]) *Stj.* 1 B. s. 39 o. f. K. Br. till adeln d. 5 Mars 1537. *Stj.* 1 B. s. 213. Chr. LL. (Abrahamssons ed.) s. 167. — [3]) *Stj.* 1 B. s. 150

k. Erik XIV stiftade grefve- och friherre-värdigheter, hvilkas innehafvare förseddes med *ärftliga* län af kronogods, skall nedanföre talas. Sistnämnde konung gaf adeln äfven lindring i rusttjensten, så att då under Gustafs tid hade blifvit stadgadt, att frälseman skulle för hvarje 150 marks frälse- och förläningsränta eller derunder, hålla välrustad karl och häst med allt tillbehör, bestämde Erik såsom norm 300 mark af förra och 200 mark af senare slaget; hvarförutan han beviljade »frälsemannen eller riddaren» rätt att från denna beräkning undantaga *en*, friherren *två*, samt grefven *tre* sätesgårdar, de der sålunda befriades både från skatt och rustning (*säterifriheten*); och ägde frälseman att under samma sätesgård jemväl lägga en landbogård, den der sätesgården närmast är belägen (*ladugårdsfriheten*). Adeln åtog sig deremot att göra tjenst äfven *utom riket* mot fienden, och det tre månader på egen bekostnad [1]). — Konung *Johan III:s* adeliga privilegier göra epok i detta stånds häfder [2]). De utfärdades i Upsala den 9 Juli 1569, en dag före kröningen, och innehålla, jemte ytterligare nedsättning af *rusttjensten* till 400 marks frälse- och 300 marks förlänings-ränta, sätesgårdarne oberäknade, samt föreskrift om endast 4 månaders tjenstgöring inom riket och 14 dagars utom gränsen på egen kost, äfvensom närmare bestämmelser i afseende på adelns rätt till *böter*, följande hufvudsakliga stadganden: *a*) Inga andra skulle till häradshöfdingar och domare förordnas, än de som voro af adelsståndet, »hvar eljest så många kunde finnas bland adeln, som dertill tjenlige och förfarne voro»; dock förbehöll sig konungen att »förläna» åtskilliga namngifna häradsrätter i Upland, Westmanland, Östergötland, Småland och Finland åt »sine daglige hoftjenare och andre, antingen de voro af adel eller icke», samt *alla* häradshöfdingedömen i Norrland åt »hvilken som helst syntes, emedan uti de landsändar funnos

---

[1]) *Stj* 1 B. s. 251.

[2]) Kongl. bref och resolutioner 1357—1669 rörande adeln, dels i handskrift, dels tryckte, tillhöriga riksarkivet.

inga adelsmän boendes». *b*) En adelsman skulle i saker, som å lif och ära gingo, ej dömas utan af sina likar, ej heller oförvunnen kunna i svårt häkte insättas som andra missgerningsmän. *c*) Adelsman tilläts att utskeppa afkastningen af sina gods, äfvensom att »till egen nödtorft handla och köpslaga med främmande och utländske köpmän», dock städernas privilegier oförkränkte. *d*) Adelns landbor befrias från skjuts, utom i konungens ärender, deltaga i allmänna gärder endast till hälften mot skattebönderna, samt befrias från utskrifning till krigstjenst inom en mil (den såkallade *frids-* eller *frihets*-milen) från adelns sätesgårdar. *e*) Adelsman, som ej sjelf förmår hålla varaktig och välrustad karl och häst, må upplåta sitt gods till närmaste fränder, men dock *behålla adelig sköld och vapen. Härigenom erkännas uttryckligen både obesutne adelsmän i Sverige och adelskapets ärftlighet utan rusttjenst.*

Konung *Johan* säger sig hafva utfärdat dessa privilegier synnerligen derföre att adeln samtyckt det riket må vara och blifva ett *arfrike;* och skulle de gälla ej allenast för dem, som af adelsstånd *födde* äro,. utan ock för alla dem, som konungarne kunde finna för godt att *förläna adelskap.* Den 2 Maj 1590 gaf konung Johan dels förklaringar på privilegierna, dels några tillägg, men dessa blefvo ej tilllämpade; och den försäkran för ridderskapet och adeln af d. 11 Februari 1594 samt privilegier d. 8 Juli s. å., som sägas vara gifna af konung *Sigismund*, hafva aldrig blifvit utfärdade, utan endast stadnat vid förslag. Vid 1600-års riksdag befriades adeln från skyldigheten att för sina *sätesgårdar* utgifva de ⅔ af tionden, som efter reformationen tillkommo kronan. Konung *Carl IX* erbjöd adeln privilegier, dem han sjelf kallar förmånligare än Johans; förslag dertill uppgjordes och meddelades adelns deputerade, men någon följd deraf visade sig icke. — Klagomålen öfver adelns försumlighet i afseende på rusttjenstens utgörande fortfara beständigt under detta tidehvarf. *Johan III* förklarade år 1573, att hvarje adelsman, som var öfver 17 år och ej

förmådde göra rusttjenst, borde, för att behålla adelig sköld, åtminstone tjena för besoldning; ty i kronans tjenst måste han vara. *Carl IX* fordrade, att alla adelns söner, som till laga år komne voro, skulle komma till vapensyn och följa honom i kriget, hvarföre man ock nu får höra talas om *adelige frivillige* och *adelsbussar*, tjenande som gemene knektar, äfven till fot och mot sold. Rättigheten att förvärfva adelig frihet för skattehemman utsträckte Carl genom sina *sköldknektar* äfven till dem, som på egen utrustning ville *tjena till* fot [1]). Jemte frälserättigheten i allmänhet för sina hemman, erhöllo alla dessa sköldbärare *enahanda* adeligt vapen, eller, såsom det i slika frälsebref uttrycktes: »för sig och sina rätta bröstarfvingar makt att föra öppen sköld och hjelm, nemligen en blå och gul sköld fördelt och deruti en försilfrad väpnad arm, och på hjelmen två försilfrade väpnade armar med tre kronor». — Rusttjenst för förlänta kronans gods och inkomster utgjordes också af *embetsmännen*, som, ehvad de voro adelige eller icke, alla på detta sätt lönades, och man finner, att Carl har fordrat den äfven af fogdar, häradsskrifvare och länsmän. Carl IX ordnade det rytteri, som alltsedan Gustaf I:s tid underhölls *på kronans hemman*. Med adeln öfverenskom han 1604, att, emot deltagande i de öfriga ståndens beviljade hjelp till kriget, rusttjensten på 3 år skulle eftergifvas [2]). Men hans ofta förnyade anbud att för alltid upphäfva denna tjenst, emot det att adelns bönder *gingo i skatt lika med kronans*, blef af adeln förkastadt, likasom hans förslag, att såsom vilkor för frälsets åtnjutande skulle erfordras att frälsemannen lät uppfostra sina barn så, att de kunde vara nyttiga i kronans tjenst.

Vi hafva i 2 kap. inhemtat, huru *frälseståndet* uppkom; huruledes det ursprungligen var en *rättighet* för enhvar »bonde» att i detta stånd inträda, om han vid vapen-

---

[1]) K. Br. d. 10 Januari 1606 och formulär till frälsebref för sådane af d. 25 Juli s. å.
[2]) *Stj.* 1 B. s. 579.

synen infann sig till häst och i öfrigt utrustad på sätt lag föreskref, samt hade tillräcklig jordegendom för att kunna bestrida de med rusttjensten förenade kostnader; att det frälsebref, han i slikt fall erhöll, ingalunda var en af nåd honom tilldelad belöning, utan endast ett bevis, att han fullgjort lagens stadganden i nämnde afseenden och sålunda blifvit frälseman; att derest han ville återgå till att vara skattebonde, stode äfven sådant honom fritt, om anmälan skedde vid vapensynen, och hans uppgifne skäl voro antagliga; att frälsemannaegenskapen icke gick i arf, såvida icke son ville och kunde, likasom fadren, tjena till häst och dymedelst fria (frälsa) sin jord från annan skatt, andra prestationer. Men vi hafva tillika erfarit, att redan före unionstiden *konungen* tillvällade sig makt att efter godtycke meddela frälse eller vägra det. Oaktadt lagen alltjemt bibehöll de förutnämnda stadgandena i ämnet oförändrade, vann denna kongliga inkräktning häfd, blef till en regel. Dymedelst var det gamla så till sägande rörliga frälsestandet i grunden förändradt, deraf blef en sluten *adelsinstitution*, och kongl. nåd vilkoret för att der få inträde. Då Johan III, enligt hvad vi i förevarande § anmärkt, uttryckligen erkände adelskapets ärftlighet utan rusttjenst och sålunda formligen sanktionerade en *bördsadel*, gaf han åt en sannolikt redan inrotad sed kraft af lag; och denna blef beståndande, oaktadt Carl IX synes hafva velat i viss mån upplifva frälserätten i dess fordna skick och till och med utsträcka befogenheten att densamma förvärfva.

Adeln hade nu blifvit det verldsliga *tjenste*-ståndet, innefattande allt civilt och militäriskt *befäl*, — en embetsmanna- men tillika börds-aristokrati, med nästan uteslutande rätt till statens bättre embeten, hvilka äfven de gamla stora ätternas medlemmar eftersträfvade.

Huruledes adeln kallades till riksdagarne, är förut nämndt. I flera kallelsebref hotas de uteblifvande med frälsets förlust. I Carl IX:s tid framställde adeln, såsom förut är sagdt, den begäran, att all adeln icke måtte blifva uppfordrad till

riksdagar, utan att de måtte få *skicka fullmäktige landskapsvis.* Till några riksdagar kallade Carl endast adelns *ombud*[1]); men i sin resol. 1602 på ständernas besvär yttrar han angående adelns förnyade begäran att få skicka fullmäktige: att sådant må ske »opå een annan tijd», hvarvid han tillägger: »doch hvar the mindre klädde på theras hustrur och mera uppå sig, så hadhe dee bettre rådh at draga till herredagar och voro rijket mera till ära»[2]).

§ 7.

Ärftliga Lansförfattningen.

De *ärftliga* länen voro af tre slag: 1. *Furstendömen*, 2. *Grefve- och friherrskaper*, 3. de s. k. *Norrköpings-besluts-godsen*. *Gustaf I:s* af rikets ständer godkända testamente[3]), dateradt den 1 Juli 1560, förordnar: att, jemte det äldste sonen *Erik* komme att såsom konung efterträda sin fader, de öfrige sönerna skulle efter fadrens död erhålla ärftliga *furstendömen*, hvilkas områden i testamentet noggrannt bestämmas, *Johan* i Finland, *Magnus* i Öster- och Westergötland, Dalsland, Nerike och Småland, samt *Carl* i Södermanland, Westmanland, Nerike och Wermeland. Dessa fursteliga län (eller, som de äfven kallades, *hertigdömen*) med alla de herrligheter, skatter, sakören och öfriga inkomster, som konungen sjelf inom deras områden »på cronones vägna innehaft, platt intet undantagande», skulle, »*utan all taxa, besväring eller förholdningar*», åt nämnde hans söner öfverlemnas såsom hvarderas »furstliga *arfvedel*», och *gå i arf* till deras manliga arfvingar på manssidan i evärdeliga tider; men om fursten med döden afginge utan att sådana arfvingar efterlemna, borde länet återfalla under kronan. Det ålåg länsinnehafvaren: att erkänna konungen såsom sin länsherre, vara honom och riket till huldskap och trohet förpligtad, hvarje gång en ny konung uppträdde på thronen begära stadfästelse på förläningen (investiture),

[1]) T. ex. riksdagarne i Stockholm 1597, 1602. — [2]) *Stj.* 1 B. s. 525.
[3]) *Stj.* 1 B. s. 244; jfr s. 215.

och lika med öfrige undersåter göra konungen sin ed; uppställa till hans och rikets tjenst det mesta krigsfolk länsinnehafvaren förmådde, samt hvarken genom förpantning, föryttring eller på annat sätt minska något af hvad honom och hans efterkommande sålunda förlänt blifvit. Med konungen samt rikets »förnemste och förståndigeste ständer» skulle furstarne samråda och besluta om rikets allmänna ärender, krig, fredsslut, förbund, traktater och andra högvigtiga saker, men icke hvar för sig särskildt, med sina enskilda råd, tjenare och undersåter, i sådant afseende något företaga. Uppkommande tvister *Gustafs* söner emellan skulle afgöras genom af dem valde gode män (»någre aff the förnämste uti riket»), med hvilkas yttrande de tvistande skulle vara »aldeles tillfredz och låta sig benöija, så att ingen vidare rättegångh eller apellation inför främmande potentater, furster, ständer eller städer uthan rijkes, uthi sådana saaker eller någre andre, begäres eller behöffues skal». — Det är af historien bekant, att innehållet af detta testamente gaf efter testatorns död anledning till häftiga tvister mellan konungen och furstarne, angående de sistnämndes rättigheter. Dessa blefvo slutligen ytterligare bestämda genom två akter, utfärdade af konung *Johan III* under åren 1582 och 1587, den senare innefattande en förlikning mellan honom och hertig *Carl*[1]. Endast konungen tillkom det att inom furstendömet utnämna biskop och lagman, hålla räfste- och rättareting, gifva frälse och utdela adeliga friheter samt att fordra rusttjenst af den der boende adeln. Fursten deremot ägde: att utnämna häradshöfding; att pröfva lagmans domar, hvarefter saken kunde genom vad hos konungen fullföljas; att förordna inom sitt område hvad som kunde tjena hans undersåtare till gagn, dock fick sådant ej förnärma undersåtarnes rätt i andra landsändar eller strida mot Sveriges lag eller konungens utfärdade allmänna författningar, hvilka ovägerligen skulle i fustendömet lända till efterrättelse, likasom

[1] Se *Stj.* 1 B. s. 346 o. f., 364 o. f.

fursten ej ägde fordra högre tull i de till förläningen hörande sjöstäder, än annorstädes i riket, samt icke heller pålägga andra skatter, gärder och besvär, än som allmänt i riket blifvit beviljade. Adeln inom furstendömet borde njuta sina privilegier. Konungen sjelf var domare i händelse någon väckte åtal mot fursten i saker, som rörde dennes person; men konungen och rådet i andra mål mot fursten. Rörde saken konungen och fursten tillika, då ställdes den »inför rijksens förnembste ständer efter konung Gustafz testamentsordning». Vid riksdag borde lika många af hvart stånd från furstendömet, som från öfrige respektive landsändar, komma tillstädes, och de vara fursten följaktige; men om han vore hindrad, skulle de deputerade likväl infinna sig. — Slutligen förekommer (i 1582 års stadga): att ingen af konungahusets medlemmar skulle vara efterlätet taga någon ofrälse person till äkta, vid förlust af arfsrätten till kronan.

Det andra slaget af ärftliga förläningar voro de af konung *Erik XIV* stiftade *grefve-* och *friherrskaperne*. Konungen ville genom dem ej allenast, såsom förut är antydt, upprätta en motvigt mot furstarne, utan ock, efter den af Magnus Ladulås följda grundsats, ytterligare göra jemväl den *gamla* bördsadeln till *konglig* adel, till tjenstadel. *Johan III*, som sökte inom adeln skaffa sig anhängare, försedde förläningstagarne med flera förmaner. — Grefvar och friherrar hade inom sina län *i hufvudsaken* samma myndighet som furstarne inom sina. Länet gick i arf till deras manliga afkomlingar efter förstfödslorätt. Enka blef i besittning af länet under sitt enkostånd, om inga söner voro till, i annat fall under deras omyndighetsålder i egenskap af förmyndare. Den son, som ärfde förläningen, skulle till de öfriga gifva från sig en viss summa penningar, och brudskatt till döttrarne när dessa ingingo äktenskap. Funnos efter en afliden grefve eller friherre endast qvinkönsarfvingar, ägde de behålla titeln och draga ett års inkomst af förläningen. Länsinnehafvaren hade i så måtto domsrätt inom sitt område, att från häradshöfdingen, som af honom till-

sattes, vädjades till grefven eller friherren samt vidare till riksens råd och konungen. I öfrigt skulle allmänna landslagen i allo lända till efterrättelse, och stadslagen för de *städer*, som inom grefskapet eller friherrskapet voro belägne. Benådningsrätten hade konungen sig förbehållen, der lagen utsatte dödsstraff; men om någon missgerningsman derifrån förskonades, skulle de böter, som för brottet erlades, tillfalla grefven eller friherren, hvilken äfven inom sitt område uppbar alla konungsliga sakören. Honom tillföll jemväl alla *ordinarie* skatter, räntor och tionde, som annars bordt utgöras till kronan. Hvad vidkomme extra gärder och utskrifningar, skulle skatte- och kronobönderna inom förläningarne svara för dem till kronan endast *till hälften* mot andra skatte- och kronobönder. Öfver andra hälften af gärden kunde förläningstagaren disponera. Grefven eller friherren var pligtig att till kronan utgöra rusttjenst, enligt de i förläningsbrefven lemnade bestämmelser, och, ehuru länet var gifvet till »evig possession och egendom», ålåg det hvarje ny länsinnehafvare att inom natt och år efter den förres död hos konungen begära investiture och konfirmation på grefve- eller friherredömet, vid äfventyr att hafva förverkat sin rätt; och detta skulle äfven iakttagas när ny konung tillträdde regeringen [1]).

Tredje slaget af ärftliga förläningar voro sådane, hvilka gåfvos såsom belöning åt befälhafvare för krigsfolket och åt andra, som gjort sig förtjenta af det allmänna. De hafva fått namn af *Norrköpings-besluts-gods*, emedan det var först genom Norrköpings riksdagsbeslut den 22 Mars 1604, 14:de punkten, som det blef lag, att slike förläningar, å hvilka innehafvaren skulle af hvarje ny konung söka investiture, fingo öfvergå till länstagarens manliga bröstarfvingar [2]), men

---

[1]) Se i den förut åberopade Samlingen i Riksarkivet af kgl. bref rörande *adeln:* adel. priv. 1569; ratifikation och förbättring på Gr. *Per Brahes* förläning samt *Nils Gyllenstjernas* friherrebref, begge s. å. m. m.

[2]) *Stj.* 1 B s. 559. Utom de län, hvilka gåfvos åt tjenstemännen såsom löneförmåner, och hvilka således endast innehades under tjenstetiden, hade under detta tidehvarf, såväl som under nästföregående, förlänin-

om sådana ej funnos, återgå till kronan; »doch om han», heter det vidare, »dotter effter sigh later, så skall öffwerheten vara plichtigh henne medh en ährligh brudeskatt at afläggia, och ther så är at hon tagher en sådan man, som konungen eller fursten kan late sigh medh åtnöija, tå skal och samme lähn wijdare warda förlänget *in uppå honom, och bägge theres ächte mansarfvingar».* Äfven af slika förläningar skulle göras rusttjenst. Länshafvaren ägde tillgodonjuta kronans årliga ränta, men hvarken domsrätt eller konungsliga sakören tillkommo honom. Förläningsbönderna hade att utgöra *lika* allmänna besvär, som af andra hemman utgingo, ifall ej förläningsbrefvet annorlunda stadgade.

Genom dessa förläningar tillskansade sig adeln äfven ett stort antal *skatte*-hemman. Väl voro endast kronans räntor deraf förlänte, och hemmanets innehafvare, när hans arfsrätt befanns obestridlig, tillförsäkrad en orubbelig besittning så länge han utgjorde skatten. Men länshafvaren öfverdref fordringarne å kronans vägnar på åtskilliga tjenstskyldigheter och tvang, genom hvarjehanda medel, skattemannen att öfverläta *äganderätten.* De feodalistiska åsigterna om kronans äganderätt till *all* jord hyllades med förkärlek, det förut omnämnda falska Helgeandsholms-beslutet blef framhafdt, och bonden drifven från hemmanet när han under denna allmänna oreda ej kunde med fulla bevis styrka

gar blifvit såsom belöning gifne dels på behaglig tid, dels på länstagarens lifstid. Men stundom hölls ej så noga hand deröfver, att länet till kronan verkligen återgick, så att många gods blefvo henne sålunda för alltid orätt afhände. Jemväl saknas ingalunda exempel (särskildt i Johan III:s tid), att, emot lagen, län gåfvos med arfsrätt för läntagarens manliga arfvingar, sålänge sådan fanns till; de gingo alltså äfven i bak- och sidoarf (de s. k. *lifsarfringe-godsen*) Genom Norrköpings beslut förbjödos förläningar med sistnämnde arfsrätt, och stadgades, att (såsom orden lyda) »inge donationer eller gåfvor uthaff *Konungerne eller Fursterne* här i Riket skee skole medh några jordegodz och liggiande grunder, uthan medh sådane beskedh, at then, som samme godz bekommer, skal, när någhon förändring i regementet skeer, söka om *stadfästelse* hoos then Konung eller Furste, som i regeringen inträdher, uppå samme godz»; — äfvensom att derest länstagaren icke efterlemnade manliga bröstarfvingar, så skulle godset »falla til Cronen igen, eller tådhan the komne äre, och icke gåå i baak eller sijde arf» etc. Jfr *Botin:* om Svenska hemman, 2 D. s. 132 o. f.

sin odalrätt [1]). I det följande skola vi inhemta, huru ett sådant allmogens utarmande fortgick under nästa tidehvarf genom de till öfverdrift gifna förläningarne, genom förpantningar och försäljningar af kronogods.

§ 8.

Preste-Ståndet.

Genom kyrko-reformationen erhöll konungen suprematі i kyrkoärenden, sådan evangeliska och reformerta trosbekännelserna den medgifva. Det hörer icke till ämnet för denna öfversigt att framställa den del af nämnde reformation, som gällde religionsdogmerna; vi anmärke här endast, att först genom Upsala-mötes beslut den 20 Mars 1593 den rena Evangeliska läran, sådan densamma i den Heliga skrift författad och i de tre hufvud-symbola (Apostolicum, Nicænum och Athanasianum) samt i den oförändrade Augsburgiska bekännelsen af år 1530 förklarad är, högtidligen antogs som *Sveriges Statsreligion* [2]). Huruledes kyrkans och de andliges inkomster jemkades, deras domsrätt afskaffades m. m. genom Westerås recess och Ordinantia, är förut anfördt [3]). Till kronan indrog konungen biskops-, kyrko- och fattig-*tionden* [4]), dock skulle så mycket få behållas af kyrkotionden, som behöfdes till vin, oblater och vax samt nödig byggning. Sockenpresten fick fortfarande åtnjuta sin tredjedel (tertial-tionden) och prestebolet, men kronan öfvertog gemenligen stomhemmanen mot vederlag i motsvarande ränta. Det högre presterskapet, som fått behålla en stor del af kyrkogodsen, begärde under senare delen af Gustafs regering att till konungen få öfverlemna dessa gods med alla räntor och rättigheter, hvilka de ej förmådde skydda och försvara, och till ersättning bekomma årligt underhåll. Med bifall härtill,

---

[1]) Jfr *Järtas* afhandling i W. H. o. A. Akademiens handlingar, 14 D., s. 316 o. f.

[2]) *Stj.* 4 B. (Bihanget) sid. 240 o. f. Detta beslut nyttjar uttrycket: »then christeliga lära». I 1600-års riksdagsbeslut säges: »then christelige reene Evangelii Lähre». *Stj.* 1 B. s. 504. — [3]) Sid. 93 o. f. — [4]) Jfr s. 49.

gaf konungen dem vederlag af den till kronan indragna tionden. Påfvarnes förra anspråk på *annater* (sid. 50) öfverflyttades i viss mån på kronan, likasom biskoparnes rätt till dana-arf efter prest. I allmänhet kan sägas, att, oaktadt allt hvad sålunda frångick kyrkan, bibehöll denna vida bättre *inkomster*, än i många andra länder vid genomförande af reformationen. Hvad åter vidkommer sjelfva hufvudsaken eller förbättringen i *läran*, så tillvägagicks äfven härutinnan med varsamhet utan all förföljelse. Konungen framhöll ofta vid sammankomsterna med folket och i skrifvelser till landskapen, att han icke ville införa någon ny lära, utan endast den gamla, på Güds ord allena grundade, af Christus och hans apostlar förkunnade. Den vidskepelse, de menniskofunder och bedrägerier, genom hvilka denna lära blifvit under påfvedömet vanställd, ville han bortrensa. Hos presterna sökte han inplanta nödvändigheten deraf att folket blef kärleksfullt undervisadt af goda och christeliga predikanter, innan ändringar tillvägabragtes. Namnet *Luthersk* eller *Lutheran* finnes ej ens nämndt i den tidens handlingar. — Ofvanantydda grundsatser i afseende på kyrkans ställning i samhället återfinnas i 1571-års kyrko-ordning, hvilken, författad af vår förste evangeliske ärkebiskop, antogs på kyrkomötet i Upsala år 1572 [1]) samt ytterligare bekräftades i konung *Sigismunds* stadfästelse och försäkran angående religionen den 16 Mars 1594 [2]). De liturgiske striderna och Carl IX:s benägenhet för calvinismen äro af historien bekante. — Domkapitlen och stifsförfattningen bibehöllos, likväl med den förändring i göromål, som var en följd af reformationen. Såsom domkapitlets ledamöter nämnas, utom biskopen: dess official domprosten, kyrkoherden, scholæmästaren, lector theologiæ, poenitentiarius och sysslomannen, hvilken sistnämnde jemväl skulle vara sakristan; äfvenså förekommer decanus. Såsom biträden vid kyrkostyrelsen på landsbygden skulle biskopen hafva sine »*proester*» och dertill utvälja sådana

[1]) *Stj.* 1 B. s. 326. — [2]) *Stj.* ibid. s. 417.

personer, som bland de andra presterna syntes vara skickligast. Uti ofvannämnda stadfästelse 1594 förklarar *Sigismund*, att ärkebiskopen skulle »varda hållen för dhen myndigaste ibland alt clerkerij», men presterskapet skulle ej vara tillåtet »hålla något *allmänt Concilium* eller samqvem uthan konungens vetskap, villie och samptyckie». Prestmöten inom stiften ålåg det biskopen enligt 1571 års kyrkoordning att, liksom förut, årligen sammankalla. — Församlingarnes ursprungliga rätt att kalla *kyrkoherdar* blef dem förbehållen, likväl oförkränkt jus patronatus och konungens rätt att besätta de regala gällen. I de pastorat, der flera kyrkor voro, och särdeles i städerna, omnämnas *kaplaner*, dock ej allmänt. Konungen hade sina hofpredikanter, och flera af den högre och förmögnare adeln sina husprester. — *Biskoparne*, hvilka efter reformationen intill Johan III:s regeringstid kallades *ordinarii*, en äfven under katholska tiden i Sverige och annorstädes stundom nyttjad benämning för dessa stiftens chefer, tillsattes af Gustaf I dels efter anstäldt val inom kapitlet, dels utan sådant; 1571-års kyrko-ordning föreskrifver, att biskop skulle utses genom valmän »af *clerkerij* och *andra*, som i saken något äro förfarne», men den valde förskickas till konungen för erhållande af konfirmation. Mot slutet af Gustafs regering sönderdelades stiften, så att ordinarii funnos i Kalmar, Jönköping, Örebro, stora Tuna i Dalarne, Gefle, Stockholm, Åbo, Wiborg. Sigismunds nyssnämnda försäkring 1594 stadgar, att »*clerkerijet med capitlet och stichtet*» skulle vid förefallande biskopsledighet uppföra 3 skicklige, konungen trogne och rättrådige män på förslag, af hvilka konungen ville utnämna en, »som oss behagar och synes der till vara bäst fallen». Samma försäkring (derutinnan jemväl dels bekräftas presternas rätt till tionden, deras frihet från »gärdher, gästningar och annat sådant», likväl extra gärder undantagne, äfvensom från underhåll af »utgärdzknechter», med mindre rikets nöd så kräfde, m. m., samt allt clerkerij, med det

dem tillhörer, tages i konungsligt hägn, dels särskildt *Upsala akademi*, dess professores och studenter tillsägas att med nödtorftigt underhåll blifva försedde o. s. v.) kan väl betraktas såsom ett slags privilegier för presterskapet; men de första sådane efter reformationen utfärdades formeligen 1647, derom i nästa kapitel. Bland rättigheter, som genom privilegierna framgent bekräftades, voro presterskapets medlemmar redan under närvarande tidehvarf i åtnjutande af nådår, gifto- och arfsrätt efter stadsrätt, samt förmånen att ej afsättas utan ransakning och dom [1]). — Om detta stånds deltagande i riksdagarne är förut taladt. Vi tillägga här, att vid Sigismunds kröningsriksdag finnas från de större städerna ej allenast kyrkoherdarne, utan jemväl *skol-rektorerna* hafva varit tillstädes, hvilket äfven under förra hälften af 1600-talet ganska ofta var fallet. Landtpresterna likasom bönderna kallades, under Eriks, Johans och Sigismunds tid, till riksdagen genom fogdarne (»du skall tillsäga 2 prester och 3 bönder, heter det i bref till desse embetsmän härom, de *beskedligaste* af hvart härad, som du i din befallning hafver»). Hertig Carl åter, likasom förut hans fader, sammankallade riksdag genom öppet mandat till samtlige ständer i hvar landsända. Biskoparne erhöllo särskilda kallelsebref, stundom med befallning att medtaga några beskedlige ledamöter af kapitlet.

§ 9.

Borgare- och Bonde-Stånden.

Många åtgärder blefvo under närvarande tidehvarf vidtagne till yttre handelns upphjelpande, *den emanciperades ur Hanseaternas förtryck* och ställdes på aktiv fot. År 1559 hade Sveriges utländska handelsflotta uppgått till 60 à 70 fartyg. Äfven den inre handeln samt handtverkerierna sökte man upphjelpa och fortfarande draga till städerna samt utöfvade i sådant afseende ett i de minsta detaljer gående

---

[1]) Se 1571-års K. O., Sigismunds förut åberopade försäkran, *Stj.* 1 B. s. 360, 581, K. Johans krönings-artiklar 1569 hos *Stj.* 4 B. s. 236.

strängt förmynderskap [1]). Såsom prof huruledes man jemväl äflades att från städerna utestänga de s. k. privilegierade klasserna, må anföras Carl IX:s bref till Strengnäs 1609, der det heter, att om någon borgare understod sig sälja sin gård till adelsman, prest, fogde, skrifvare eller någon annan, som ej är eller vill i staden blifva *borgare*, då skulle gården vara förverkad, hälften till samma stad. I privilegier för städer börjar man göra flera afvikelser från Stadslagens stadganden om Borgmästare- och Rådmans-val (t. ex. att dessa embeten skulle innehafvas för lifstiden) o. s. v. I afseende på borgerskapets deltagande i riksmötena anmärke vi, att stundom kallades 6, stundom 4 eller 3 (vanligen en borgmästare, en rådman och en borgare) från hvarje stad; men det hände ej sällan, att de mindre städerna icke skickade några ombud. Särskilda kallelsebref utfärdades vanligen till städerna. Stundom hade dock fogdarne uppdrag äfven i afseende på dessa kommuners herredagsmän. Ståndet börjar mot slutet af förevarande tidehvarf [2]) kalla sig »Borgerskap» (äfven »städernas fullmäktige»). Sina försäkringar till k. Sigismund 1594 vid kröningen afgåfvo dessa fullmäktige *landskapsvis* [3]).

Bonde-ståndets lidande (synnerligen efter Gustaf I:s död), genom förläningar och de förvända begreppen angående skattejordens natur, är ofvan vidrördt. I ett märkeligt bref af år 1555 till kronans skattskyldige bönder, landbor och »dannemän» [4]) uppgifver nämnde konung såsom rätta orsakerne till böndernas på flera orter »försvagande och utarmande», dels att somliga slå under sig mera ägor och jord, än de kunna sköta, dels att å andra sidan så många tränga sig in på ett och samma hemman, att de der ej kunna sig nära och berga, — och detta änskönt en slik

---

[1]) Jfr i dessa ämnen K. Mandat om köphandeln d. 4 April 1546, *Stj. Ekon. F.* 1 B. s. 75. Seglations- och Handels-Ordn. för Finland i *Arwidssons* handlingar 2 D. s. 286. Vidare *Stj Ekon. F.* 1 B. s. 115, 133—137, 160 o. f. Handels-Ordinantian d. 5 Mars 1589, ibid. s. 348. Hertig *Carls* betänkande om städernas inrättning, ibid. 433 etc.
[2]) *Stj.* 1 B. s. 582, 639. — [3]) Ibid. s. 404. — [4]) Ibid. s. 137.

skadlig hemmansklyfning ingalunda är af behofvet påkallad, helst »Sverige och Finland (Gudi thess loff) är så widt begripit, at icke behof är mycket söke eller klage effter uthrymme til åker, äng eller andre nyttige äger, när man eljest vil fliteligen arbete och winlägge sig att rödje och bruke». Konungen förbjöd derföre dels att bonden ej fick hafva eller tillegna sig mera jord eller ägor, än »som han kunde vare väl fullsätes opå», såsom somlige göra hvilka lägga sig till skog och utmark på alla sidor omkring sig till en mils väg, 2, 3, 4 eller mera, dels å andra sidan icke för stora hemmansklyfningar fingo ske, utan de, som »yngre äro och mindre makten hafva», låta sig för penningar och annat godt värde utlösa af dem, som äldre äro och hemmanet bäst besitta kunna, och de andra söka sig igen andre hemman och ägor på kronans skogar och allmänningar; dymedelst alla kunde blifva väl besutne, utgöra skatt och tionde, samt sjelfve, »näst Guds hjelp, bekomma god näring och bergning». — Att k. Gustaf lät företaga en allmän och ständig skattläggning [1]), hvilken sedan blef fortsatt, är af historien bekant. — Huruledes bönderna kallades till riksdagarne, samt deras ombud under en del af detta tidehvarf utsågos af fogdarne, är förut anmärkt [2]).

§ 10.

Kalmare stadgar. Regeringsform under k. Sigismunds frånvaro.

Innan vi öfvergå till nästföljande tidehvarf, böra vi anmärka tvenne offentliga handlingar, hvilka visa adelns fortgående kamp mot konungamakten och dess bemödande att, sedan Sigismund blifvit konung i Polen, återföra aristokratien till ungefär samma ståndpunkt, som under Kalmare-unionstiden, nemligen: dels »*Kalmare stadgar om begge rikenas* (Sveriges och Polens) *styrelse*» (äfven kallade: regeringsform), författade af den på dessa tider namn-

---

[1]) Se Instruktion för skattläggningsmännen af år 1528.
[2]) Sid. 109 och 130.

kunnige statsmannen *Erik Sparre*[1]), samt med såväl k. Johans som k. Sigismunds underskrifter försedde d. 7 September 1587[2]), dels den af riksens råd d. 20 Mars 1594 föreslagna och af k. Sigismund d. 10 Juli s. å. jemväl hufvudsakligen gillade *Regements-ordning* eller stadga om riksstyrelsens förande under konungens frånvaro[3]), hvilket förslag äfven leder sitt ursprung från Erik Sparre. Den förra af dessa handlingar innefattar (efter erinran derom att Sveriges adel bör hållas i vördning och ära) följande bestämmelser: att k. Johans liturgi borde blifva normen för Sveriges statsreligion, med de modifikationer som på ett kommande Svenskt kyrkomöte borde stadgas, och deri Sigismund ej ägde göra ändring; att emellan Sverige och Polen skulle emot alla deras fiender, och isynnerhet mot Ryssen, ett förbund upprättas, hvardera rikets lag och frihet lemnas oförkränkta, samt det enas styrelse ej uti det andras »inmängas»; att när k. Sigismund äfven tillträdt Svenska thronen, skulle i hans frånvaro och under honom, då han kom tillstädes, hvilket borde ske åtminstone hvart tredje år, rikets styrelse föras af »*sju förnäme personer*», som hvart annat eller hvart tredje år borde *ombytas*, och bland hvilka hertig Carl ägde *nämna en*, dock utan företräde framför de öfriga. I afseende på hertigens rättigheter i hertigdömet, åberopas förlikningen i Wadstena af samma år 1587[4]). Konungen skulle åt honom, äfvensom åt grefvar och friherrar, bekräfta deras ärftliga län; rikets höga embeten, samt landshöfdingar och ståthållare nämnas af konungen bland dem, som rådet satte på förslag; rikets skatt och

---

[1]) Dessa Kalmare-Stadgar, hvilkas latinska titel är: »Statuta Calmariensia de regimine utriusque regni», finnas på Svenska intagne i skriften: Fullkomlige skäl och rättmätige orsaker, hvarföre Sveriges ständer afsagt k. *Sigismund* — — från Sveriges krona etc. etc., Stockholm 1607. Samme *Erik Sparre* är författare till skrifterna: »Postulata nobilium» samt »Pro rege, lege et grege». Hvad Carl IX yttrade om sistnämnde skrift samt om Kalmare stadgar, kan läsas hos *Jonas Werwing:* K. Sigismunds och Carl IX:s historier, Stockholm 1746, 1 D. s. 107.

[2]) *Jonas Werwing:* ibid. 1 D. s. 64. — [3]) *Stj.* 1 B. s. 423.

[4]) Jfr sid. 123.

tillhörigheter ej föras ur landet, ej heller rikets inkomster, undantagande hvad till konungs och konungabarns bröllopshögtid enligt landslagen borde utgå; ingen ny pålaga i konungens frånvaro utskrifvas; om krig, fred och förbund skulle Sveriges ständer höras, och utan deras samtycke intet i Polen utfärdadt påbud vara gällande. Sigismund skulle krönas i Upsala af Svensk ärkebiskop, ej af påfvisk. Hans äldste son hade arfsrätt till Sveriges krona, den näste sonen borde erhålla hertigdöme i Sverige; andra söner, äfvensom de konungadöttrar, hvilka i Polen föddes, skulle Polackarne försörja. Om konung Johan fick barn i sitt andra gifte, hade Sigismund att bekräfta de fördelar, hans fader i sitt testamente ville dem tilldela. Slutligen om *Sigismund*, »igenom påfvens tillåtelse trädde ifrån en verklig fullbordan af det, som uti ofvanskrifne punkter vore af honom lofvadt och utfäst, skulle dem Svenskom stå fritt att honom all lydna, tro och huldskap uppsäga». — Den andra af ifrågavarande statshandlingar uppdrager åt hertig Carl och Svenska riksrådet att förestå styrelsen i Sverige i konungens frånvaro och på hans vägnar, dock icke sålunda att hertigen skulle vara riksföreståndare och de öfrige hans rådgifvare, utan han blefve endast den främste ledamoten i den tillförordnade regeringen. Densamma ägde icke utan med konungens samtycke utdela eller förbättra förläningar och underhåll, icke heller afsätta dem, som konungen antingen till ståthållare, befallningsmän, fogdar eller domare förordnat, med mindre det skäligen pröfvades, att de otillbörligen och otroget förhållit sig mot konungen och riket, dock att derom förut gafs konungen tillkänna. Vid uppkommande krig skulle regeringen »uppbåda» den, som konungen nämnt till *krigsöfverste*, och hvilken hade att efter innehållet af honom meddelad *särskild fullmakt* besätta och försvara gränserna samt söka afvända faran. Anmälan härom skulle genast ske hos konungen, och de förordnade *krigskommissarierna* skulle efter särskild fullmakt fordra hos *kammar-rådet* krigsfolkets lön och besoldning. *Ståthållarne* med befallnings-

männen skulle hafva slottslofven i deras våld, samt de, äfvensom amiral, under-amiral och tygmästaren rätta sig efter särskilda af konungen gifva instruktioner och deras »synnerlige ed» och skriftelige förpligtelser, men ingen fördrista sig att inlåta eller mänga sig uti en annans kall och embete, utan »låta hvar och en dermed sig förhålla efter som konungen dem låtit förordna». Denna Regementsordning kungjordes i landsorterna, men gillades icke af hertig *Carl*, hvilken *ensam* med *råds råde* ville förestå riksstyrelsen [1]. Historien har upptecknat, huru dessa aristokratiens bemödanden, hvilka ansågos hafva icke mindre än arfföreningens kullkastande till slutligt syfte, blefvo om intet och beredde såväl konungens som upphofsmännens fall.

---

5 Kapitlet.

Tiden emellan 1611 och 1680 [2].

§ 1.

Gustaf II Adolfs konungaförsäkran. Rådet.

Sedan, efter konung *Carl IX:s* död, hertig *Johan* afstått från alla anspråk på thronen, samt både han och enkedrottningen afsagt sig all befattning med förmynderskap och regering, förklarade ständerna på Nyköpings riksdag [3]) den 17-årige *Gustaf Adolf* fullmyndig och öfverantvardade honom riksstyrelsen den 26 Dec. 1611. De punkter i Norr-

---

[1]) Se *Stj.* 1 B. s. 430.

[2]) Utom förut uppgifna *källor*, anmärkas: Rådsprotokollerna i riksarkivet, hvilka begynna med år 1626; Riksdagsprotokollerna i ståndsarkiven, nemligen adelns från 1627, Presteståndets från 1641 (Borgare- och Bonde-ståndens. se sjunde kapitlet). De af *Bexell*, *Ahlqvist* och *Lignell* åren 1835 och 1839 utgifna anteckningar ur Presteståndets arkiv. *W. Tham:* riksdagarne 1626—1629; 1660—1672. Dens Adelns Protokoller. Det s. k. *Årstrycket* eller Kongl. Plakater, Resolutioner, Förordningar och Påbud, samt andre publike handlingar, som årligen trycktes och publicerades. Se vidare noterna i det följande.

[3]) *Stj.* 1 B. s. 645.

köpings arfförening och riksdagsbeslut 1604, hvilka stredo häremot[1]), blefvo med detsamma uttryckligen upphäfne. Tiden af en så ung konungs tillträde till regeringen begagnade den mot konungamakten alltjemnt kämpande aristokratien att i hast upprätta så till sägandes en ny regeringsform, att nemligen förelägga honom en *försäkran*, derutinnan rådets makt på det djerfvaste utvidgades[2]). Fastän, i anseende till konungens stora personlighet, denna statshandling blef af ringa eller ingen betydelse, var den dock af konungen högtidligen bekräftad samt är sålunda egnad att begynna ett nytt tidehvarf i Svenska statsrättens historia, och det så mycket hellre, som nämnde statshandling tillika är den första, hvilken, enligt den tydning, som deråt gafs redan tre år derefter, uttryckeligen tillerkänner *lagstiftningsrätten* åt de till riksdag församlade ständerna gemensamt med konungen, i stället att denna rätt förut, såsom vi sett, var enligt lag förbehållen kommunerna (»ständerna i landsändarne»).

Jemte förpligtelsen att vidmakthålla statsreligionen i enlighet med Upsala mötes beslut af år 1593, men tolerera sådana främmande religionsbekännare, som vistas i landet och förhålla sig stilla samt icke utsprida sin villfarelse[3]), att bibehålla Sveriges råd och ständer vid sina välfängna friheter och privilegier, att besätta embeten och tjenster med infödingar af den rätta evangeliska läran, och till de 5 högsta riksembeten, öfrige riksråds- och kammar-råds-, lagmans- och ståthållare-embeten samt de förnämste kommendantsbefattningarne utnämna endast adelsmän, äfvensom helst med adelsmän besätta häradshöfdinge-embeten, att i afseende på presterskapets rättigheter låta 1571-års kyrkoordning lända till efterrättelse, att vårda och vidmakthålla undervisningsverken, att icke låta fängsla och döma någon på blott angifvelse eller utan att han känner sin anklagare

---

[1]) Ibid. 546, 547. — [2]) *Stj.* 1 B. sid. 651.

[3]) Hvarvid tillägges: *»ty ingen öfverhet är mächtig att råda eller regera öfver eens samvete»*.

och med honom ställes inför rätta, att förse hvarje embete med tillbörligt underhåll samt icke utan ransakning och dom afsätta någon embetsman, äfvensom att i allmänhet styra och regera riket efter konunga-eden i 4 kap. konunga-balken landslagen, förbinder sig konungen i denna försäkran: 1:o Att icke stifta ny lag, eller gammal »förvandla, förtryckia eller platt afskaffa» utan hertig *Johans*, *riksens råds* och *menige ständers* ja och samtycke; icke heller låta »några på- eller förbudh utgå eller ordningar göra, som menige rijket angår, thet vare sigh anten med krijgzhjelper, gärder, tuller eller vexler, *eller andra pålagor, sampt och uthskriffningar till rijksens värn och försvar*», utan riksens råds vetskap och *råd* samt *deras samtycke, som vederbör*, med hvilket så väl i furstendömet som i konungadömet skulle hållas lika ordning. — 2:o Ej betunga ständerna med många herredagar, utan vid uppkommande behof deraf, samt sedan riksens råd öfvervägat och *samtyckt* orsakerna till ständernas sammankallande. — 3:o Icke börja krig eller sluta fred, stillestånd eller förbund utan hertig *Johans*, riksens *råds* och ständers vetskap och *samtycke*.

Det mest utmärkande i denna akt, hvilken visserligen hade för afsigt att i allmänhet bestämma konungamaktens lagliga gränser, är dock *rådets* utvidgade makt, erkännandet af dess medlarekall mellan konung och folk. *Gustaf I* och hans söner hade tillbakavisat rådets försök att, med anledning af klausulen uti dess i landslagen föreskrifna ed, utsträcka sin rätt längre än till att afgifva råd; nu fordras rikets råds *samtycke* ej blott (gemensamt med ständerna) till stiftande af ny lag och afskaffande af gammal, utan äfven till ständernas sammankallande, till företagande af krig och afslutande af fred. Huruvida rådet verkligen åsyftade att genom denna handling göra en så väsendtlig inskränkning i konungamakten, kan dock ej med visshet sägas [1]). Måhända var den egentliga afsigten att försäkra sig

[1]) Jfr det sid. 116 omnämnda förslag.

mot en sådan politik, som *Carl IX* (»bondekonungen») hade följt, så att om *Gustaf Adolf* hade gått tillväga på samma sätt, rådet då hade kunnat åberopa konungaförsäkringen; men så länge konungen icke föranledde en slik opposition, var rådet icke angeläget att göra sin makt efter bokstafven gällande, — blef det vidtagna försigtighetsmåttet öfverflödigt. I rådsprotokollerna för dessa tider finner man intet försök af rådkammaren att genom omröstning göra sitt beslut gällande mot konungen, under hvars frånvaro riket styrdes efter de instruktioner han åt rådet meddelade. *Ministeriella* ärender afgjorde konungen än utan, än med ständernas hörande; en sådan omväg skulle, särdeles under krigen, i de flesta fall hafva varit omöjlig.

§ 2.

Domsrätten. Hof-Rätterna. Justitiæ-Revisionen.

Uti den rättegångs-ordinantie, som af konung och ständer antogs på riksdagen i Stockholm 1614 [1]) stadgades, att enär konungen icke alltid sjelf personligen kunde alla rättegångssaker bevista, skulle *dess högsta domsrätt* åt en konungslig hof-rätt uppdragas; och den 19 Maj samma år blef *Svea Hofrätt* högtidligen på Stockholms slott invigd af riks-kansleren. Den bestod af riksdrotset såsom president, fyra andra af riksens råd, en vice president af adel, fyra adelige bisittare och fyra andre lärde och lagfarne män [2]). Enligt den af konungen, med kontrasignation af *Axel Oxenstjerna*, utfärdade »fullmacht för konungens domhafvande att besittia och bekläde konungzdomen i Stockholm», daterad Ulfvesund

[1]) Vi hafva sid. 103 anmärkt Carl IX:s flera försök att bilda en Riks-Öfverdomstol. Om dessa försök kan äfven ses *Hans Järtas* framställning af Svenska lagfarenhetens utbildning ifrån K. Gustaf I, i Witterh. Hist. och Antiqv. Ak. Handl., 14 D. Samme författares afhandling om lagförbättring under 17:e århundradet, i Tidskriften Frey, 1841. *J. A. Posse:* Bidrag till Svenska Lagstiftningens historia, Stockholm 1850. De sid. 103, not. 1, cit. Lagforslag och forordet.

[2]) Hvilka dess första ledamöter voro, se *Schmedeman* J. V. s. 142. Hofrättens fiskal kallas: riksfiskal; uti 1615-års rättegångs-process: advokatfiskal, och var allmän åklagare. Förut benämndes denne embetsman, svarande mot senare tidens Justitie-kansler, äfven *Riks-Profoss.*

d. 16 Febr. 1614[1]), ägde denna hof-rätt, som ock kallas konungens högsta nämnd, att efter lagen döma *konungs* dom samt bryta alla skroksokner och offsokner[2]); uti nämnde ordinantia stadgas tydligen, att »hvad af hofrätten dömdt och afsagdt varder, det skall stånda och ej återgånga, och hafve ingen makt det sedan yttermera att qvälja, vid 100 dalers straff tillgörandes för konungens dombrott, och vare icke dessmindre fälld åt saken». Men redan i 1615-års rättegångs-process, 35 §, förklaras: »Emedan Wi äga högsta dom öfver alla domare i Sverige, och oss bör om alla mål sanningen utleta, såsom ock bryta alla skroksokner, derföre må den, som befinner sig besvärad öfver Wår konungslige dom, icke genom något vädjande utan genom ödmjuk *böneskrift* gifva om sitt besvär tillkänna och njuta hos oss beneficium revisionis, dock så att han strax inom 8 dagars tid lägger i rätten 200 daler, som rätten skola tillfalla, antingen Wi den afsagde domen gilla och stadfästa eller icke» [3]). Derigenom grundlades *Justitiæ-revisionen*. Samma rättegångsprocess föreskrifver äfven, sedan numera en ordentlig instansordning blifvit stadgad, hvilka saker hof-rätten medelbarligen eller omedelbarligen skulle upptaga, hvilka mål borde till densamma underställningsvis inkomma, äfvensom hvilka den borde hemställa till *konungen*, som sjelf utöfvade benådningsrätten. Likaledes gifves derutinnan föreskrift om domars verkställighet. Under 17:de seklet hade hof-rätten ingen leuterationsrätt. Utom egentliga justitiæ-ärender, blefvo äfven i början *kammar-* och *allmänna hushållnings*-ärender handlagda af denna domstol, men hänvisades snart till de förvaltningskollegier, hvilka under detta tidehvarf inrättades, derom mera nedanföre. Konungens personliga ingripande i rättens gång fortfor, oaktadt de nya formerna. Allmogen ville ej aflägga sin gamla vana att med sina klagomål vända sig direkte till konungen, som någon gång afgjorde hela saken i första hand. — *Åbo* Hof-rätt inrättades den 15 Juni

[1]) *Schmedeman* p. anf. st. s. 141.
[2]) Jfr sid. 32. — [3]) *Schmedeman* p. anf. st. s. 143.

1623, och *Göta* Hof-rätt i Jönköping d. 5 Nov. 1634[1]). — Efter flera förslag och försök att ordna justitiæ-ärendernas behandling *i Rådet* och deras föregående beredning, samt sedan år 1647 en sekreterare och en referendarie blifvit utnämnde för revisionssakerna, och i 1651-års kansliordning två revisions-sekreterare på stat uppförde, blef år 1663 instruktion utfärdad för en särskild *deputation* (bestående af ett kansliråd och fyra kongl. sekreterare), för att, med revisions-sekreterarnes biträde, till afgörande *bereda* en mängd under senaste krigstider sammanhopade revisionssaker. Denna mera tillfälliga deputation efterträddes, enligt instruktion den 30 Okt. 1669, af en ständig inrättning (2 hofråd jemte revisionssekreterarne), benämnd först *Revisions-Kansliet*, sedermera K. Maj:ts *nedre Justitiæ-Revision*. — Tid efter annan öfverlemnades åt vissa ledamöter inom rådet revisionssakernas *afdömande*, och från år 1670 blef vanligt att revisionssaker i allmänhet afgjordes af rådets *justitiæ-afdelning*, men vigtigare mål förbehöllos rådet in pleno[2]).

§ 3.

Beskattningsrätten. Lagstiftningen.

Landslagens stadgande om *bevillnings* fastställande *landskapsvis* genom deputerade[3]), och således icke genom riksens ständer vid allmän riksdag, var ännu gällande och finnes upptagen i *Gustaf II Adolfs* krönings-ed samt bekräftades i *Christinas*, *Carl X Gustafs* och *Carl XI:s* försäkringar. Men redan vid förstnämnde konungs första riksdag framställer ett stånd den begäran att icke besväras med andra skatter, än de som blefvo vid allmänna riksmöten beviljade; hvilken begäran likväl då icke vann bifall. Små-

[1]) Se *Schmedeman* p. anf. st. s. 218, 220. Så länge hertigdömen funnos, d. v. s. till Carl Philips död 1622, voro också Hof-Rätter i dessa, men ej ständiga utan bestående af för tillfället valda ledamöter. Från dem vädjades till den Konungslige Hofrätt, sedan en sådan kommit till stadga. Jfr *Geijers* samlade skrifter, senare afd., 4 B., sid. 77 not.

[2]) Härom kan vidare ses de sid. 138 not. 1 citerade skrifter.

[3]) »Deras samtycke som vederbör», såsom det heter i konungaförsäkran, se sid. 137.

ningom begynte dock under Gustaf Adolfs tid (från 1614) den tanken göra sig gällande, att *penningehjelp* borde beviljas och bestämmas på allmän riksdag, men att *gärder*, som utgingo i natura, borde på gammalt sätt beviljas landskapsvis. Vi hafva förut anmärkt, att konungens utskickade gode män [1]) vanligen afhandlade derom med allmogen vid provincial-sammankomster. Nöden gjorde likväl ej sällan härifrån undantag i flera afseenden. Det dubbla beskattningssättet föranledde ständerna vid 1660 års riksdag att förbjuda förmyndare-regeringen att sammankalla provincialmöten. Kon. *Carl XI* sammankallade sådana 1676 och 1677 för att erhålla krigshjelp. Men dessa äro de sista möten af detta slag, som vår historia vet att omtala. På riksdagarne göra ständerna derefter vid sina skattebevillningar vanligen det förbehåll att icke blifva besvärade med provincialmöten eller andra än vid allmänt riksmöte beviljade pålagor [2]). Men först efter envåldstidens slut blef detta genom uttrycklig lag en gång för alla bestämdt.

Lagstiftningen. Vi hafva sett hvad Gustaf II Adolfs försäkran innehöll i detta ämne. Under öfverläggningarne år 1614 om en ny *rättegångsordning*, gjorde preståndet den anmärkning, att icke ståndens fullmäktige vid riksdagen, utan alla rikets hemmavarande undersåter borde till denna nya lag lemna sitt bifall; men konungen hänvisade på riksdagsfullmakten, hvilken åt folkets ombud ansågs hafva öfverlemnat äfven detsammas lagstiftningsrätt, och denna åsigt gjorde sig för tillfället gällande [3]) *samt blef det allt framgent* [4]).

---

[1]) Se t. ex. *Stj.* 4 B. s. 279.

[2]) *Stj.* 2 B. s. 1773, 1781, 1826 (i början).

[3]) Rättegångs-ordinantien (*Schmedeman* J. V. s. 133 o. f.) antogs och ständerna begärde, att densamma, »sådan hon nu öfversedd är, må med första publiceras, fullföljas och allmänneligen exeqveras». *Stj.* 1 B. s. 694.

[4]) Redan i Wadstena artiklar af år 1524 (*Stj.* 1 B. s. 34) förekommer bland öfriga ärenden: »at lagboken måtte varde förbätrat, som förra var beleffvat», och vid 1560-års riksdag, då Ständerna biträdde K. Erik XIV:s framställning att Christophers Landslag måtte tryckas,

§ 4.

Riksdags-Ordningen af den 24 Januari 1617.

Vi hafva visserligen erfarit huruledes under Gustaf I:s tid ett slags *national*-representation börjar visa sig, och

---

med den enda ändring, att Sverige blifvit ett arfrike i stället för ett valrike, var äfven fråga om att lagen eljest »efter desse tiders lägenheter skulle förändras»; men derom fattades intet beslut. Vid riksdagen i Söderköping 1595 förekom åter frågan om lagrevision, dock utan känd påföljd; men vid riksdagen 1602 i Stockholm beslöts, att lagen skulle af några förståndiga män öfverses och förbättras samt sedan med rikets nyttige och vedertagna recesser, mandater och stadgar tryckas, dock dessförinnan icke allenast på en allmän riksdag först uppläsas, utan ock i hvarje landsända förkunnas (*Stj.* 1 B. s. 538). I Norrköpings riksdagsbeslut 1604 (*Stj.* ibid. s. 552) yttras: att ändock i Stockholm (1602) aftaladt blef att Sveriges Lag skulle öfverses och corrigeras, och sedan den vore i alla landsändar förkunnad och gillad, tryckas tillika med riksens recesser och stadgar; förnimmes dock att intet dervid blifvit gjordt, hvadan beslutet förnyades, och skulle de, »som dertill deputerade blifve», med snaraste sammanträda i Stockholm och der uppehålla sig på kronans bekostnad, »intill thes arbetet är bestält». Två lagförslag blefvo under Carl IX:s regering författade, det ena i konungens intresse och under hans samt hofkanslerен D:r *Chesnecopheri* ledning, det andra (hvilket vi omnämnt sid. 116) i aristokratiens intresse, af en kommission under ledning af Thure Jacobsson Rosengreen till Grentzholm. Under tiden hade konungen år 1607 låtit trycka Uplands- och Östgöta-lagarne samt 1609 Helsingelagen och Christophers landslag, denne sistnämnde försedd med konungens stadfästelse af d. 20 Dec. 1608, att lända till efterrättelse, med undantag af Kyrkobalken, samt af bestämmelsen att Sverige vore ett valrike. Nyssnämnde 2 lagförslag, utgifna i Stockholm 1864 (handlingar rörande Sveriges historia, *andra serien*, 1 B.) följa Landslagens ordning och äro omarbetningar af denna lag. — Hvad den *offentliga* rätten beträffar, stadgas i Rosengreenska förslaget, bland annat, att hvad *Rådet* tillstyrkte, skulle konungen följa, och eljest intet företaga af enskildt råd, utan det med samtlige riksens råd berådslaget, samtyckt och beslutet vore; att frälsemän skulle njuta alla lika privilegier, och intet högre stånd bland adeln här aktadt och hållet blifva, än *riddarestånd*, utdeladt för manliga gerningar och endast personligt (således inga grefve- eller friherr-skaper); att konung ägde återtaga hvad företrädare minskat af kronans »hus eller land». Vidare: att om konungen genom vrång och orättvis berättelse afhände någon antingen jordagods eller annat, utan föregående ransakning och dom, så kunde deröfver klagas inför drotseten, kansleren eller någon i riksens råd, hvilken skulle gifva det tillkänna för konungen, som var förbunden att genom sina fullmäktige afgifva svar inför rådet och återlemna hvad den oskyldige mist hade. — I det under konungens ledning tillkomna förslaget är väl äfven konungens makt begränsad, men ej af rådet och adeln allena, utan af riksdagen. Derutinnan förekommer bland annat det stadgande, att konung ej får emottaga andra land och riken med mindre han *alltid i Sverige vill boende blifva*; ej begynna krig, sluta fred

så till sägandes öfvergången ske från ett provincielt till ett nationelt Sverige[1]); men det var först under nu ifrågavarande tidehvarf den representativa statsformen stadgade sig. Oss möter i denna fråga först 1617-års af konung och ständer antagna *Riksdags-Ordning*[2]), den första stadga för en Svensk stånds-riksdag. Fullständiga titeln är: »Ordning, som hållas skall uthi rijksens ständers möther och sammankompster, så ock uthi omröstandhe på rijkzdaghen, gjord i Örebro den 24 Januarii 1617». När riksdag skall begynnas, föreskrifver den, samlas ständerna i rikssalen; konungens stol sättes främst, hertig *Carl Philips* på konungens högra och hertig *Johans* på venstra sidan; dernäst vid långväggarne till höger de 5 riksens högsta embeten, till venster de andre riksens råd. Sedan följa å högra sidan, på vissa dertill förordnade bänkar, grefvar, friherrar, adel, och näst rådet: presterskapet, derefter borgerskapet; nederst midt i salen bondeståndet. Af hvar greflig och friherrlig slägt må endast *en* komma, nemligen »then som grefskapet eller frijherreskapet af cronan hafver, dermed han sitt stånd kan uppehålla, med mindre han uthi Rådet är, på hvilket

eller förbund utan rådets och allmogens (folkets) deputerades samtycke; att icke flera än tre fursteliga *lån* finge utdelas; att grefve- och friherr-skaper ej skulle få utdelas, utan »all allmogens jaqväde och samtycke, och att när manköns-ätten utginge, skulle länet återgå till kronan; att frälseman förverkade sitt frälse, om han ej uppfostrade sina barn så, att de i kronans tjenst kunde vara nyttiga o. s. v. Det Rosengreenska förslaget framställdes ej för ständerna; men väl vid 1609-års riksdag konunga- och kyrko-balkarne af konungens eget förslag. De blefvo ej antagne. — *Gustaf II Adolfs* rättegångs-ordinantia 1614, Svea hofrätts stiftande s. å. och rättegångsprocessen 1615 äro förut nämnde. Kon. lät trycka den i medlet af 1300-talet (s. 25) antagna *Stadslagen* och försåg den med sin stadfästelse d. 7 Jan. 1618. — Angående lagstiftningsförsöken under Christina och Carl X kan ses de sid. 138 not. 1 citerade skrifter. Vid riksdagen i Halmstad 1678 (den sista före enväldsperioden) heter det ännu: att emedan å förra riksdagar blifvit lofvadt, att Sveriges lag skulle af några goda och skicklige män öfverses och revideras, hvilket ännu ej kommit till verkställighet, ständerna begärde, det ett så angeläget verk utan uppskof måtte företagas och fullbordas, hvarpå Konungen svarade, att han ville låta det iakttaga, jemväl i afseende på kyrko-ordningen, och hvad redan derutinnan gjordt och författadt vore, låta communicera med dem, som ständerna dertill befullmäktigade (*Stj.* 2 B., s. 1773).

[1]) Jfr sid. 111 o. f. — [2]) *Stj.* 1 B. s. 706.

fall den eldste och skickeligste af slechten kan hans stadh intaga». Endast riksdagsmän få vara närvarande, utom unge män af adeln, som ägde stå vid dörren »på en dertill deputerat platz». Sedan konungen af rådet och adeln blifvit beledsagad på saien och helsat ständerna, skulle hvar arffurste sjelf eller genom fullmäktig, derpå en af ridderskapet på adelns och krigsbefälets, slutligen ärkebiskopen, eller en annan, å *samtlige* ofrälseståndens vägnar, göra konungen »en underdånig lyckönskan och serdeles till rijksdagens ingång»; hvarpå konungen öfverlemnar de punkter, om hvilka ständerna böra rådslå och åter beledsagas »in i sin cammar som förr är sagdt». Dermed stiga ständerna åter tillhopa på rikssalen, och derifrån hvart stånd i sin »*cammar*», att öfverväga punkterna samt sitt svar och betänkande skriftligen författa, och »hvad icke på een dag skee kan, det må då skee på två, tree eller flere»; hvarunder ständerna äfven, om de så vilja, må till gemensam öfverläggning sammankomma i rikssalen. På det »allting desto hembligare och richtigare må tillgå, tillordnas allmogen edsvurne skrifvare, som deras röster upptaga och ställa deras svar». Af samma anledning må ej heller konungens propositioner af någon hemtagas, utan skola ständerna, »hvar i sitt förordnade rum, them öfverläsa, berådslå och betänka». Ingen äger utan laga förfall försumma sammankomsterna. När nu svaren äro färdige, må ständerne åter samlas på rikssalen och intaga sina säten. Då vill Kongl. Maj:t åter komma in till dem och förhöra svaren, hvilka först hvar arffurste (sjelf eller genom deputerad) och derefter hvart stånd särskildt genom sina deputerade skola antvarda K. M. skriftligen, samt sedan med »skähl, som dem dertill bevecht hafva», förklara. »Är nu, heter det, Kongl. Maj:t med svaret tillfreds, väl och godt. Är der något betänkande uti, då replicerar H. K. M. antingen mundtligen eller skriftligen eftersom sakens vigt det kräfver. Hvar ock någon skiljaktighet finnes mellan ständernas resolutioner, då må, i K. M:s närvaro, hvart stånd genom en af de sina försvara och för-

fäkta sin mening, på det, när skälen och argumenten äro förhörde, man då desto bättre kan hålla dem emot hvart annat och bese hvilkendera bästa grunden hafver, så länge att de kunna skäligen förenas, *heller Kongl. Maj:t tager deraf det bäst är»*[1]).

Vi finna således den hittills allmännast följda praxis i afseende på riksdagens sammansättning upphöjd till lag, och ständerna vara fördelade i fyra skilda kamrar. De hade nu erhållit ett *mera än tillfälligt* inflytande på rikets angelägenheter. Endast konungen ägde dock rätt göra propositioner, ständerna icke. Som en följd deraf blef det nu vanligt, att stånden, hvar för sig, öfverlemnade till konungen såkallade *allmänna besvär*, på hvilka han utfärdade resolutioner[2]). Mycket var ännu obestämdt i afseende på ståndsrepresentationen och dess åligganden. Det synes som om ständerna endast skulle haft votum deliberativum, men ej dicisivum. Konungens afgöranderätt vid riksdagarne kunde likväl, mot hans ed[3]) och konungaförsäkran, hvarken gälla *beskattning* eller frågor om ändringar i *allmänna lagen*, utan afsågs, genom den i 1617-års riksdags-ordning särskildt utmärkta slutmening, egentligen hvad som i en senare tid blifvit kalladt den *administrativa* lagstiftningen. Ehuru på denna väg ej sällan godtyckliga ändringar tillvägabragtes, gäller dock den *regel*, att *alla fyra* ståndens hvar för sig gifna bifall erfordrades för tillägg och ändringar i rikets *allmänna lag*, och att, hvad beskattningen vidkom, *hvarje stånd* ägde bestämma *sin egen* bevillning; hvilket ock iakttogs. — Till ståndsförfattningens ytterligare utbildning bidrogo 1626-års riddarhus-ordning och 1634-års regeringsform, derom i det följande.

---

[1]) Om antagandet af denna riksdagsordning m. m. se Promemoria angående gamla riksdagsordningar, afgifven till K. *Gustaf III* af riks-archivisekreteraren *C. J. Strand* 1778, uti samma arkivs handskrifne memorialer för sistnämnda år.

[2]) Under föregående period brukade lands- och häradstingen gå omedelbart till konungen med sina petitioner. Nu blef det sed att inlemna dem genom riksdagsombuden.

[3]) *Stj.* 1 B. s. 724.

§ 5.

Allmänna riksdagar. Utskotts-riksdagar. Provincial-sammankomster.

De sammankomster, vid hvilka folkets ombud rådslogo och fattade beslut om allmänna angelägenheter, voro under Gustaf II Adolfs tid, äfven efter år 1617, af tre slag:

a) *Allmänna riksdagar*, dit alla 4 stånden kallades, och hvilka numera *vanligen* höllos i Stockholm. Alla adelsmän hade rätt *och pligt* att sig infinna, om de ej hindrades af ålder, sjukdom eller rikets tjenst, dock var allas närvaro föga möjlig. Krigsbefälet kallas fortfarande. Af presterskapet kallar konungen alla biskoparne, vanligen med en utsedd ledamot från hvart dom-kapitel och en prest från hvart härad; af borgerskapet: borgmästaren och en af rådet eller menigheten i hvarje stad; af bönderna: en eller två från hvart härad. Från aflägsnare orter, särdeles Finland, uteblef dock ofta för hvarjehanda hinder mången riksdagsman. Vid riksdagen 1627 förekommer för första gången ett *hemligt utskott*, hvilket konungen äskade för att med detsamma förhandla »några hemligheter, som rijket macht uppå ligger»[1]). I detta utskott deltogo, jemte rådet, 30 deputerade af adeln och krigsbefälet, 14 af preste-ståndet, 10 af borgare-ståndet (nemligen nio borgmästare och en af Stockholms rådmän), samt 14 af bonde-ståndet; och förklarade sig ständerna godkänna hvad desse med K. M. kunde besluta, »såsom thet af oss allom samtyckt och bevilliat vore». Utskottets betänkande af den 12 Januari 1628, angående religionskriget i Tyskland, gillades år 1629, då ständerna för sista gången under denne konung voro till *allmän riksdag* församlade[2]). — *Rådet* utöfvade merendels ett stort inflytande vid riksdagarne. Vi erinra om förhållandet i detta afseende under näst föregående period (s. 110, 113 o. f.). Under den nu ifrågavarande utfärdas riksdagsbesluten alltjemt af »*Sveriges rijkes rådh och ständer*»; äfvensom arffurstarne och enkedrottningarne, då desse senare voro förmyndare, deri främst

---

[1]) *Stj.* 1 B. s. 799. — [2]) *Stj.* 1 B. s. 806 och 813.

nämnas. Rådet ändrade någon gång ständernas, isynnerhet ofrälse ståndens, betänkanden [1]). — För att undvika sammanträden af flera stånd, började dessa genom *deputerade* eller *utskott* meddela sig med hvarandra och med regeringen. Stundom sändes några rådsherrar till ständen att med dem öfverlägga. Slutligen sammanfattades riksdagsbeslutet i konungens kansli, och ordalagen lämpades ej sällan efter regeringens önskan [2]).

b) Utskottsriksdagar eller *möten* endast med fullmäktige af rikets adel, preste- och borgare-stånd, således utan bondestånd. Sådana hafva vi sett redan i Carl IX:s tid i stället för de förra herredagarne. Det är förut anmärkt, att 1606 hölls ett slikt möte i Örebro. Gustaf II Adolf undvek böndernas närvaro, synnerligen då han sjelf var frånvarande. I Stockholm hölls ett dylikt möte år 1613, då 2 adelsmän från hvart landskap, biskoparne och en prest från hvart domkapitel, samt, å alla städernas vägnar, Stockholms borgmästare och råd infunno sig och öfverlade med rikets råd, samt fastställde den drygaste bevillning, som dittills i Sverige utgått, nemligen *Elfsborgs lösen*. Väl heter det i beslutet derom: »dock ingen af dem andra ständerna, som icke tillstädes äre, härmed i någon måtto præjudicerat, eller dem deras betenkande och samptycke förtagit»; men denna skatt blef ej annorlunda samtyckt. Sådana utskottsriksdagar höllos år 1620, då endast *ståthållarne* jemte några fullmäktige af adeln från hvar landsända, biskoparne samt utskickade från en del af städerna voro närvarande, men likväl bland annat de s. k. boskaps-penningarne för första gången beviljades, utan all reservation [3]); — 1625 likaledes ett slags utskottsriksdag, då likväl sex bönder af hvar *lagsaga* voro tillstädes, jemte ståthållaren och två de *äldste och skickligaste* adelsmän från

---

[1]) Se t. ex. *Tham* riksd. 1660, 1 H. s. 5.

[2]) Allmänna riksdagar under k. Gustaf II Adolfs tid höllos i Nyköping 1611, Stockholm 1612, i Örebro 1614 och 1617, i Upsala s. å. (då konungen kröntes), i Stockholm 1621, 1622, 1624, 1627 i Januari och December samt år 1629. Se *Stj.* 1 B. s. 645 o. s. v.

[3]) *Stj.* 1 B. s. 735 o. f.

hvart ståthållaredöme, biskopen jemte en capitularis och *en* prest från hvart stift samt borgmästaren från hvar stad, och vid hvilket möte den s. k. qvarntullen beviljades [1]). Vidare år 1630, då konungen sjelf för sista gången var tillstädes, samt fullmäktige af adel, presterskap, krigsbefäl och borgare församlade, och då han begärde penningar i stället följande årets utskrifning; men betänkligheter yppade sig, emedan »*then menige allmogen, som thetta mest angår, icke sjelf hafver varit tillstädes*», hvarföre den begärda summan ej blef beviljad, utan skulle konungen »förordna kommissarier, som emellan nu och hösten reesa i hvart landskap och ther kalla adel och oadel tillhopa, och med them fullkomligen afftala hvad the i så måtto göra vele» [2]). Under Gustaf Adolfs fälttåg i Tyskland höllos inga allmänna utan endast utskotts-riksdagar, nemligen 1631 samt 1632 i Febr. och i Nov. [3]). Vid 1631-års möte äskade K. M. genom rådet jemväl ett *hemligt utskott* att besluta med ständernas rätt, och utsågos dertill på ridderskapets vägnar 14, landtmarskalken inberäknad, bland dem Doctor *Olaus Bureus*, *Burggrafve* (Öfverståthållare) uti Stockholm; af presterskapet 15, ärkebiskopen inberäknad; men af borgerskapet inga [4]). Om utskotts-riksdagarne se vidare nästa §.

c) *Provincial-sammankomster* (landtdagar), till hvilka *alla fyra* stånden inom någon *särskild provins* kallades att afhandla med till mötesorten af konungen sände fullmäktige bland riksens råd eller andre. Sådana sammankomster höllos i Finland 1614, der *en del* af Finska ständerna sammanträdde i Helsingfors och Borgo samt bekräftade de Svenskes samma år i Örebro fattade beslut och tog de öfrigas underskrifter i länen [5]). År 1616, under Ryska kriget, kallade konungen till Helsingfors Finlands ständer, nemligen alle af adel, som voro komne till sina laga år, biskopen med två af kapitlet, och en prest från hvart härad, ryttmästare och höfvidsmän med en af befälet och två af gemena ryttare och knektar,

[1]) Ibid. 1 B. s. 781 o. f. — [2]) Ibid. s. 818. — [3]) Ibid. s. 833 och 838. — [4]) *Stj.* ibid. s. 822. — [5]) Ibid. s. 698.

en borgmästare med en af rådet och en af gemene borgerskapet af hvar stad, samt två bönder af hvart härad. De beviljade en gärd af spanmål, hö, kreatur och diverse viktualier samt uppmuntrade Svenska ständerna till en lika uppoffring[1]). Ständerna i *Småland*, hvilka samlades i Kalmar, svara på Finnarnes bref och lofva att med enahanda beredvillighet utgöra gärden; och konungen lät utan vidare omvägar utskrifva densamma äfven i Sveriges öfriga landskap, att användas till krigsfolkets underhåll. Se vidare i detta ämne § 8. Till de provincial-sammankomster, hvilka konung *Carl X Gustaf* lät hålla år 1657 i Stockholm för Upland och Södermanland, i Jönköping för Östergötland och Småland, i Skara för Westergötland, Dal och Halland, i Arboga för Westmanland, Nerike och Wermland, i Fahlun för »dem af Kopparberget», i Hudiksvall för Gestrikland, Helsingland, Ångermanland och Jemtland, samt i Torneå för Öster- och Westerbotten, äfvensom i Åbo, Helsingfors och Wiborg, blefvo kallade alla fyra ståndens ombud. Konungen hade förordnat kommissarier af rikets råd, hvilka utsågo landtmarskalkar och talemän; meddelanden skedde mötena emellan genom extra post, hemligt utskott tillsattes, och beslut fattades i anledning af konungens proposition angående utskrifning och fortfarande af sista riksdagens bevillningar[2]).

§ 6.

Regeringsformen af den 29 Juli 1634. Sista utskotts-riksdagen. Hemligt utskott med beslutanderätt. Utskott för ärendernas *beredande*. Kronogodsens afyttring. Allmogens klagan vid riksdagarne.

Med upprepande af Norrköpings arfförenings innehåll, hade ständerna vid den senare riksdagen i Stockholm 1627 uttryckligen förklarat, att om konung *Gustaf Adolf* icke efterlemnade son, skulle hans dotter *Christina* ärfva sin faders thron. Konungen hade äfven under Tyska kriget varit betänkt på en instruktion för den blifvande förmyndareregeringen i händelse af hans frånfälle under dottrens minder-

[1]) *Stj.* 1 B. s. 701. — [2]) *Stj.* 2 B. s. 1266 o. f., 4 B. s. 339—373.

årighet, och koncept till en sådan med titel: »Förordning om riksens stat och regering», hade blifvit af *Axel Oxenstjerna* författadt samt, »så vidt realia vidkommer», af Gustaf Adolf godkändt, men icke slutligen färdigskrifvet. Efter den store konungens död fördes riksstyrelsen af rådet gemensamt intill ständernas sammanträde påföljande året. Uti riksdagsbeslutet den 14 Martii 1633 förklaras Christina, 6 år gammal, för Sveriges drottning[1]). Ständerna hade »väl önskat, att någon stadig och fullkomlig förordning, huru regeringen i hennes omyndige åhr föras skulle, af salig Kongl. Maj:t med rijksens ständers samtycke gjord och författad vore, som hoos oss laga krafft hafva kunde», men alldenstund sådant icke skett, och de likväl förnimma, att konungen i lifstiden derom upptäckt sin mening för de gode herrar riksens råd, och befallt författa en ordning, hvars innehåll han gillat, samt hvilken rådet låtit »några aff våre medhbrödher föreläsa»; så och intilldess densamma af samtlige ständerna hinner bekräftas och offentligen utgå, begäres och förordnas, att riksens råd, enkannerligen de fem höga embeten drotzet, marsk, amiral, kansler och skattmästare, må, såsom rikets föreståndare i drottningens omyndiga år, samma regeringsordning emedlertid »på bästa sätt och vijss, som fädherneslandzens välfärd kan fordra och kräffia, lämpa och i värcket ställa». Till den i Tyskland vistande A. Oxenstjerna utsändes två af rådet att öfverlägga om ifrågavarande lags slutliga affattande, i följd hvaraf det första utkastet äfven erhöll några ändringar. Vid 1634-års riksdag lästes densamma d. 5 Juli för ett utskott af ständerna och sedan af alla stånden, hvarvid åter några förändringar skedde. Den 29 i samma månad antogs den enhälligt, under namn af *regeringsform* eller *regerings-ordinance*[2]), i 65 punkter. Denna stadga är likväl icke en regeringsform i den mening vi nu taga detta ord, — en grundlag derutinnan statens *författning* (konungens makt och folkets rättigheter)

---

[1]) *Stj.* 2 B. s. 849 o. f. — [2]) *Stj.* 2 B. s. 887.

noggrannt bestämmes —, utan snarare i samma mening som de förut omnämnda, af k. *Sigismund* gillade regeringsformer eller regementsordningar af 1587 och 1594, eller: ett reglemente för stats-*förvaltningen*, dock ingalunda utan inverkan på gränserna för statsmakten.

Jemte statsreligionens och arfföreningarnes bekräftande, stadgar 1634-års regeringsform om *riksens råd*, att det är närmast konungen i anseende och väljes af honom bland infödde riddare och svenner; detsammas ordinarie antal är 25, som dock efter behof kan förökas; deribland äro rikets förut nämnda fem höga embeten förnämst; och skulle det åligga rådet att: påminna konungen all riksens rätt, råda till det som honom och riket är gagneligt efter deras bästa förstånd, styrka ständerna och allmogen till trohet och villighet uti alla ärenden, som dem förekomma och betes, ordinarie och extraordinarie, alltid låta sig vårda och konungens och riksens rätt, gagn och välstånd, i enlighet med deras ed. — Vidare stadgas om *fem kollegier*, nemligen hofrätten, krigsrådet, amiralitetet, kansliet och räkningekammaren, som skulle drifva alla regeringsärender, *dock konungens rätt och höghet oförkränkt och i ingen måtto förminskad.* Till hofrätten höra rättegångssaker samt uppsigt öfver underdomare enligt dess särskilda instruktion. Utom Svea, Göta och Åbo hofrätter, nämnas den i Dorpt och en som skulle inrättas i »Pryssen», alla med lika makt och myndighet, fast olika antal ledamöter. I Svea hofrätt presiderar riksdrotset; i hvart och ett af de öfriga fyra kollegierna presiderar den, som bekläder det motsvarande höga riksembetet. — Jemväl förekommer en *Riks-rätt* [1]); det heter nemligen: »Försåge sig någon af så hög kondition i riket, eller i ett så högt ärende, att det konungens och kronans majestät anginge, och icke beqvämligen annars än förmedelst ständernas sammankallelse ransakas och åtskiljas måtte, då skola alla 4 förstnämnde hofrätterna, jemte resten af rik-

---

1) *Stj.* 2 B. s. 895 och 913 (Reg.-formen IX och XLI punkterna).

sens råd och höfdingarne i riket som tillstädes äro, så ock en borgmästare af Stockholm, Upsala, Göteborg, Norrköping, Åbo, Wiborg, *företräda ständernas rum* och hafva makt att döma öfver samma ärende». — Konungens *hof* styres af riksmarskalken (äfven kallad öfvermarskalk). I sammanhang dermed omnämnas de 3 såkallade *mindre* riksembetena: rikstygmästare, riks-stallmästare och riksjägmästare, hvar och en med sina funktioner. — *Landtregeringen* uppdrages åt 23 landshöfdingar, hvar med sitt höfdingedöme och residens (som i denna regeringsform finnas utsatta). Stockholms stad styres af en öfverståthållare. I gränseländerna kunna öfverlandshöfdingar (generalguvernörer) förordnas; de böra, liksom öfverståthållaren i Stockholm, vara af riksens råd. Hvarken landshöfding eller slottshöfvidsman sitte, om ej konungen annorlunda förordnar, öfver *tre* år i sitt embetet, vid slutet af hvilken tid de inför alla fem rikets kollegier skola göra reda för sin administration. — *Lagsagor* i Sverige äro 14 under lika många lagmän, hvilka utgöra »secunda instantia i landet, som upptaga alla lagvadde saker från häradstingen och de ärenden, som efter lag och stadgar under dem höra». På rådstufvan i städerna skall alltid presidera en fogde, af konungen dertill förordnad, men hvarken landshöfdingen eller slottshöfvidsmannen »härefter hafva med rådstufvan till att göra». — *Krigsmakten* delas i åtta regimenter till häst (»ridderskapetz russ-tjenst» inberäknad) och 20 till fots, hvilka uppräknas samt benämnas efter landskaperna. Hvart och ett är stort efter som landskapen äro store till. — Hvart embete skall förses med skäligt underhåll, och ingen utan laga förfall undandraga sig när han dertill kallas; äfvensom hvart embete skulle vara skyldigt *göra reda* för konungen sjelf, så ofta han behagade; eljest årligen hvar inför sitt kollegium, dervid embetsmannen borde personligen i Stockholm sig inställa, eller, i händelse af laga förfall, sända fullmäktig. Denna *redogörelse*, om hvilken regeringsformen har utförliga stadganden, och hvilken sträckte sig äfven till riks-

kollegierna, de der skulle göra reda inför konungen, om han är tillstädes och gitter, eller annars inför de fem höga riks-embeten (hvarvid öfverståthållaren skulle adjungeras), blef i början fullgjord, men snart efterlåten. Efter 1660 blef den förvandlad till *skriftlig*. Deraf hafva kollegiernas och landshöfdingarnes ännu brukliga berättelser uppkommit. Hofrätt var det forum, der brottslige eller försumlige embetsmän skulle anklagas af riksens fiskal; men var det ledamot af något riks-kollegium, hvilken anklagades, skulle han stå till rätta för en domstol sammansatt af de 5 högsta embeten samt 2 ledamöter af hvart kollegium, eller inalles 15 personer, hvilka hade makt att den anklagade »näpsa med ord, förmaningar, eller ock teckna med infamia och remotion, eftersom saken är till», men domen skulle underställas konungen, »såframt han är tillstädes». Förbröt sig *ett helt kollegium*, eller ock något af de fem höga embeten befanns brottsligt, då berodde det på konungen allena om han ville med ord näpsa eller låta saken komma till rätta inför sig och rådet. Vid konungs död eller i hans omyndige år, eller när saken går å lif och ära, då hänskjutes densamma till den *riks-rätt*, som ofvan är beskrifven. Alla dessa ransakningar, möten och rättegångar skulle hållas i ett särdeles dertill förordnat »mak» på Stockholms slott, och dervid den ene Secretarius Status vara åklagare, den andre notarius. Vid nämnde årliga stats-revision skulle tillika hållas ett slags *embetsriksdag*, hvarest, enligt denna regeringsforms stadgande, kunde till öfverläggning och afgörande företagas de ärenden, »som elliest icke behöfva een allmännelig rijkzdagh». — I afseende på *folkrepresentationen* gifvas föreskrifter dels om *utskottsriksdagar* eller *möten* af 3 stånd (med böndernas uteslutande) samt förstärkta med embetsmännen, dels om *allmänne riksdagar*. Rörande förstnämnda slaget heter det: »Kommer ock understundom, att man ständernas betänkiande behöffuer, eller ock haffuer något merkeligt dem att communicera, och sådant anten för hastigheet skull eller aff andre skääll *icke kan skee, eller*

må tryggeliga på allmänne samqvembd, då skole till desse förbemälde rijksens embetzmän förskriffuas af ridderskapet tvenne af hvar lagsaga, och så bisperne och superintendenterne af Sverige och Finlandh, samt een fullmecktig aff Stockholm, Upsala, Götheborg, Norrköping, Åboo och Wijborg». Dessa föreskrifter om utskottsriksdagarnes sammansättning blefvo dock, lika litet som de om en årlig embetsmanna-redogörelse, vederbörligen iakttagna. Man tillkallade vanligen inga andra embetsmän än landshöfdingar och kollegii-ledamöter. Äfven andra afvikelser i detta hänseende ägde rum. — Då deremot nödigt blef att sammankalla *allmän riksdag*, »såsom på en konungs kröning eller af andre märckelige orsaker»; skola samlas: hela rådet, grefvar, friherrar, riddare och svenner, de der till laga år komne äro samt icke laga ursäkt hafva; dernäst biskoparne och superintendenterne med två af hvart kapitel och dertill en prest af hvarje tvenne härad; så landsöfverstarne, deras öfverstelieutenanter, majorer och en ryttmästare eller capitaine af hvart landsregimente; af hvarje stad en borgmästare och en rådman eller annan förnäm borgare, sist en bonde af hvarje härad. Ingen, som ej är *bofast* inom *Sveriges eller Finlands* enskilte och af ålder fattade gränser, hafve något ord på riksdagar, med mindre någon är med specialprivilegio dertill hedrad. »Och desses sammankompster, möther och besluth, skola achtas och hollas för rätta allmänna rijksdagar, *emot hvilke ingen haffuer att seya, som konungen och Rijket medh höörsamhet och lydno är underkastad*». — I konungens frånvaro, sjukdom eller omyndiga år, föres riksstyrelsen af de fem högsta riksembeten, och må under en sådan interimsregering ingen ny lag göras, inga nya privilegier gifvas, ej adelskap utdelas, ej krono- eller skattegods eller andra kronans rättigheter afhändas eller bortskiftas, utan stånde allt sådant, liksom alla utnämningar och stadganden, till konungs stadfästelse. I konungens frånvaro skall regeringen, derest ej någon fara kan uppstå af dröjsmålet, kommunicera »*alle svåre ärenden*» med konungen och taga dess resolu-

tion. I vigtigare saker må regeringen kalla tillsamman riksens råd, äfvensom, ifall så behöfves, de 5 kollegier samt med dem rådgöra. Ständernas möten och riksdagar böra i konungens frånvaro eller sjukdom undvikas, med mindre inga andra utvägar finnas riket från förderf och undergång att föra. I fall af *thronledighet* skola ifrågavarande fem embeten, med råds råde, förestå riket till dess samtlige riksens råd och ständer sig om en viss konung förenat hafva.

Denna regeringsform, antagen af ständerna under drottningens minderårighet, var tydligen ämnad att gälla äfven under en myndig konung, att inskränka konungamakten och stadga ett aristokratiskt embetsmannavälde. De ofvan beskrifne kollegier kunna betraktas som *utgreningar af rådet*, hos hvilka ärendernas afgörande ej sällan stannade, eller hvilkas ledamöter i annat fall voro i tillfälle att lemna regeringen muntliga upplysningar. Kollegiernas ordförande voro tillika de främste i rådet, hvilket sålunda ej blott var en *rådgifvande senat*, utan genom sina nämnde fördelningar *bestyrde statsförvaltningen* och hade embetsmännen omedelbarligen under sin lydnad, med redovisningsskyldighet och ansvar. Redovisning inför *riksens ständer* ifrågasattes icke, och icke heller ansvar inför dem annorlunda, än att det säges om den ofvannämnda *riksrätten*, att den »företrädde ständernas rum». Voro de sjelfve närvarande, så ansågos de, enligt hvad sammanhanget utvisar, hafva kompetens att såsom domstol behandla de särskilda mål, hvilka annars enligt denna regeringsform tillhörde riksrätten, d. ä. dels verkliga embetsförbrytelser af ett helt rikskollegium, då nemligen saken gick å lif och ära, eller konung var omyndig eller thronen ledig, dels statsprocesser på sätt ofvan är nämdt [1]. — Riksdagens sammansättning är, som vi sett, noggrant bestämd, äfvensom *bofasthet* antagen såsom vilkor för riksdagsmannarättens utöfvande; men gränsen emellan allmänna

[1] Sid. 151.

riksdagens och utskottsriksdagens verksamhet är icke utstakad. På vådan häraf fästades uppmärksamhet af presteståndet. Under förmyndare-regeringen 1633—44 höllos 13 riksmöten [1], och fem af dem voro utskottsriksdagar [2], vid hvilka likväl inga skatter beviljades; de inskränkte sin verksamhet till mål rörande rikets *yttre* förhållanden. Under dr. Christinas regering voro 2 utskottsriksdagar 1645 och 1651 sammankallade [3]; under Carl X Gustafs blott en enda, nemligen i Götheborg 1658, och detta var *den sista utskottsriksdag*, som i Sverige blifvit hållen [4]. Till den hade *konungen sjelf* utsett ledamöterna. Sammanräknar man antalet af *allmänna* riksdagar, som höllos under detta tidehvarf (1611—1680), och jemt fördelar detsamma, så öfverstiger det en för hvart *tredje* år [5]. Vi hafva inhemtat huruledes k. Gustaf II Adolf första gången äskade af ständerna ett *hemligt utskott*. Ett dylikt tillsattes derefter gemenligen vid riksdagarne. Det bestod af adel, prester och borgare; ledamöterna deri utsågos under minderårighetsstyrelserna oftast af ständerna sjelfva. Undantagsvis tillkallades bönder, dock ej förr än i Carl XI:s tid. Vid riksdagen 1634 utnämnde regeringen ledamöterna i detta utskott. Så gjorde äfven Christina och Carl Gustaf; den derefter följande förmyndare-regeringen blott *en* gång, men Carl XI alltid. Detsammas verksamhet inskränktes ursprungligen till *utrikes* angelägenheter. Vid 1672-års riksdag be-

---

[1]) I Stockholm 1633, 1634 i Juli, 1635 i Nov. och 1638; i Nyköping 1640, Stockholm 1642, 1643, 1644. Se *Stj.* 2 B. s. 849, 871, 936, 949, 966, 995, 1032 och 1064.

[2]) I Stockholm 1634 i Mars, 1635 i Mars, 1636, 1641 och 1643. Se *Stj.* ibid. s. 855, 922, 944, 979 och 1018.

[3]) *Stj.* 2 B. s. 1082, 1177.

[4]) *Stj.* 2 B. s. 1296. Under drottning *Christinas* regering höllos allmänna riksdagar i Stockholm 1647, 1649, 1650 (då drottningen kröntes), 1652 samt i Upsala 1654; under *Carl X Gustaf:* i Stockholm 1655, i Götheborg 1660. *Stj.* ibid. 1087, 1119, 1162, 1185 och 1224; 1231 och 1308.

[5]) Efter Carl Gustafs död hölls riksdag i Stockholm 1660; vidare under Carl XI:s förmyndare: i Stockholm 1664, 1668, 1672 (då konungen blef myndig). Under *Carl XI:* i Upsala 1675 (kröningen), i Halmstad 1678. Se *Stj.* 2 B. sid. 1354, 1461, 1660, 1719 och 1774.

handlade det äfven ämnen hörande till inre styrelsen och fördelade sig på två afdelningar. Sistnämnde konung utvidgade ännu ytterligare denna verksamhet till vigtiga mål af hvad slag som helst, och begagnade utskottet att leda riksdagsförhandlingarne. Det är förut anmärkt, att ständerna genom deputationer eller utskott meddelade hvarandra sina meningar och sammanjemkade dessa. Under Carl XI:s förmyndare-regering började man vid riksdagarne tillsätta utskott för att *bereda* mera maktpåliggande ärenden.

Christinas förmyndare-regering, som i den inre styrelsen vidtog flera vigtiga åtgärder, hade ett det svåraste problem att lösa, nemligen förskaffande af medel till arméernas underhåll. Den utväg, som härvid togs, innefattas i en af de punkter, hvilka förmyndarne år 1644 hemställde till den myndigvordna drottningens ratifikation. De andraga nemligen: »För riksens stora utgifters skull, som till inkomsterna ej varit proportionerade, och då man ej dristat med högre skatter gravera ständerna och derigenom väcka otålighet, som ändå några gånger varit å bane, hade förmyndarne varit nödsakade att i orden sälja men i verket *pantsätta* några Kongl. Maj:ts och kronans gods. De veta, att det kan illa uttydas. Men det har skett af oundvikelig nöd till att frälsa staten och fäderneslandet. *Gustaf Adolf* hade sjelf föregått med exemplet, sådant hade ock i andra stater uti besvärlige tider blifvit praktiseradt, helst landet och godsen af de private bäst brukas. Dessa gods stå till att inlösas af kronan, och änskönt den föreskrifna terminen för en sådan lösen (ett år efter drottningens anträde till regeringen) måste tagas nog kort för att öfvertala en och annan till försträckning, så är dock allt ställdt till ratifikation, så att Hennes Maj:t kan, om så godt synes, med några år förlänga terminen». Det var denna åtgärd, i förening med upprepade utskrifningar, som föranlät allmogens klagan vid riksmötena. De adelsmän, till hvilka icke blott kronogods med full ägande- och frälserätt, utan ock kronans ränta af skattegodsen *föryttrades*, plågade bonden med

odrägliga dagsverken och allahanda tunga, samt ej allenast drefvo *krono*-åboer från hemmansbruket, utan tvingade ofta sjelfva skattemman att uppgifva sin äganderätt till jorden [1]). Snart skulle missnöjet, af flera anledningar spridas äfven till de två öfrige ofrälse stånden.

---

[1]) Jemför hvad sid. 126 är sagdt om *förlänings*-innehafvarne. Redan i K. M:ts Resolution på Allmogens Besvär den 24 Dec. 1627 yttras: »Klagas ock deröfver, att när vi anten benåda någon, för sin oss och riket bevista tjenst, med en gård eller flera under frälset, eller dem *för penningar upplåta*, och deribland några skattehemman äre, då tillvälla de sig skattebondens rättighet, plåga bonden med osedvanliga utlagor, och en part bjude till att drifva dem af hemmanen och från deras bördsrätt (skatterätt)». Detta oskick förbjuder konungen allvarligen, så att »ingen, eho det är, adel eller oadel, må hafva makt att tränga någon *jordägande* från sin lagfångna rättighet eller med andra nya ålagor besvära, än de der ordentligen på riksdagar beviljade äre, eller härefter påbjudas och beviljas kunna». *Stj.* 1 B. s. 803. Om abalienationen af kronans hemman och räntor samt om 1655-års reduktion kan läsas *Botin*, beskrifning om Svenska hemman och jordagods. Vi anmärke här i korthet följande: Gods blefvo kronan afhände: A) *Länsvis* (feodaliter), se s. 122 o. f. B) *Genom förpantning*. I begge dessa fall skulle godset återfalla till kronan. C) *Genom evärdelig afyttring*, så att godset icke till kronan återgick. Detta skedde: 1. genom gåfva (allodial-donation); 2. genom byte; 3. genom köp. Allodial-donationer förekomma (i strid mot Norrköpings-beslut) dels under Gustaf II Adolfs tid, dels och förnämligast under Christinas. Vid 1655-års riksdag blefvo de till Norrköpings-besluts-gods förvandlade. *Försäljning* af kronohemman till *skatte* begynner under k. Johan III (se patent, bref och mandat d. 7 Mars, 29 Sept. och 25 Nov. 1582), med uttryckligt vilkor att hemmanet ej fick afyttras till frälseman. Kronohemman försåldes äfven (från år 1622) till *frälse*: likaså skatteräntor till *frälse*. — Å hemmanen lågo i medlet af 1600-talet: 1. *Jordeboks*- (årliga, *vissa*) *räntan* af urgammalt ursprung. 2. *Tionden* Dessa två slag kallades ordinarie skatter. 3. *Mantalsräntorna*, dels s. k. *ovissa*, tillkomna genom bevillning och ämnade att någon gång upphöra, såsom landtogs-gärden, byggnadshjelpen etc., dels *extraordinarie*, som ständerna tillfälligtvis sig åtagit, såsom boskapspenningarne, skjutsfärdspenningarne, diverse gärder. 4. *Besvär af skjuts, utskrifning m. m.* — *Gamla frälset* var befriadt från årliga räntan och, genom tid efter annan tillkomna privilegier, från *hälften* af ovissa och extraordinarie d:o, samt deltog i de s. k. besvären antingen alldeles icke eller blott till hälften mot krono- och skattehemmanen. hvarförutan frälsemannen tillgodonjöt förmånen att upprätta säterier, ladugårdsfrihet m. m. — I sina hertigdömen uppburo furstarne alla kronans inkomster (utom landtogsgärden). Öfrige förläningstagare ursprungligen endast *årliga* räntan af de förlänade godsen. Stundom fingo de dock särskildt tillstånd att uppbära byggnadshjelpen, saltpeterhjelpen o. s. v. Efter 1644 erhöllo förläningstagarne samma rättigheter som gamla frälset. I dessa ämnen se *Botin* p. anf. st.; *L. G. Rabenius* Svensk Kameral-Lagfarenhet; *Bonsdorff* Finlands d:o.

§ 7.

Dr. Christinas försäkran. Successionen. Carl X Gustafs försäkran. Fråga om reduktion. Carl X:s testamente.

Drottning *Christina* godkände sina förmyndares alla tillgöranden, då hon 1644 emottog regeringen; ja uti riksdagsbeslutet förklara ständerna samme förmyndare den »högsta tacksamhet» och omtala deras förvaltning med största beröm [1]). I sin *försäkran* förbinder sig drottningen att styra riket i alle måtto efter konungens ed, som den beskrifven står i 4 kap. konungsbalken landslagen, och såsom den på kongl. kröningen är van att göras och besvärjas, särdeles såsom hennes fader den år 1617 affatta låtit [2]). Men den utvidgning af rådets makt, som fadren vid tillträdet till regeringen i sin försäkran medgaf, finnes icke af henne bekräftad. Angående regeringsformen heter det, att stadfästelsen må uppskjutas till kröningen, dock ville drottningen emedlertid rätta sig efter densamma.

Då successionen blifvit tillförsäkrad *Carl Gustaf* och hans afkomma, *dock med inskränkning till manslinien*, och vidare då denne konung efter Christinas afsägelse år 1654 tillträdde regeringen, afgaf äfven han enahanda försäkran att styra riket efter konunga-eden i landslagen och bibehålla hvarje stånd vid dess privilegier. Jemväl förbehållas derutinnan adeln uttryckligen vissa uppräknade embeten [3]); det utlofvas, »att intet krig och örlig skall begynnas eller företagas, och der något rijket till dess bästa, säkerheet, upkomst och tarff vore nödigt att förändras, sådant allt skall skee och företagas med rijksens rådz *rådhe* och *ständernas vettenskap och samtycke*» m. m.; men hvarken förnyas 1611-års konungaförsäkran eller omnämnes 1634-års regeringsform [4]).

---

[1]) *Stj.* 2 B. sid. 1067. — [2]) *Stj.* ibid. 1061.

[3]) De fem högsta riksembeten samt riksråds-, lagmans-, guvernörs- i provinserna, ståthållare-, landshöfdinge-, de förnämste kommendants-, generals- af artilleriet, riksmarskalks-, stallmästare- och jägmästare-embetena. Häradshöfdinge-befattningarne nämnas icke.

[4]) *Stj.* 2 B. s. 1220.

Christina kände, som man vet, inga gränser för sin frikostighet med kronans gods och medel, dem hon bortskänkte, bortsålde och förpantade till en sådan myckenhet, att man slutligen i hennes kansli icke hade reda på, hvilka gods som voro qvar i kronans ägo, utan tillade i förläningsbrefven det vilkor: »så framt det ej vore förut åt någon förlänt», eller: »så framt det ännu är oss och kronan behållet. Det hörer ej till denna öfversigt att utveckla de statsskäl och enskilda bevekelsegrunder, som föranledde denna drottnings abdikation [1]); vi anmärke endast, att redan vid 1644-års riksdag alla 3 ofrälse-ståndens missnöje förspörjes och isynnerhet var rigtadt mot adelns privilegier, dess patronaträtt i församlingarne samt dess ofvannämnda ovärdiga förfarande mot skattebönderna, de der betraktades ej annorlunda än som adelns förpaktare, i enlighet med det kända yttrandet: »vi äre alle subditi regni, bönderna mediate, vi immediate». Denna opposition leddes af preseståndet (nemligen *kyrkoherdarne*, som satt sig upp mot biskoparne) samt understöddes småningom äfven af den lägre adeln; den uttalades högt i de 3 ofrälse ståndens vid 1650-års riksdag före kröningen afgifna bekanta protestation om de abalienerade kronogodsens och skattehemmanens återställande till kronan m. m. [2]), hvilken fråga Christina synbarligen gyn-

---

[1]) Abdikations-akten se *Stj.* 4 B. s. 336; K. Carl Gustafs ratifikation ibid. s. 338.

[2]) Denna märkeliga protest begynner med en liflig skildring af kronans och de skattdragandes ställning, till följd af kronogodsens abalienation i strid mot lag och stadgar, hvarvid frågas: Hvad ära och beröm hafver E. K. M. af främmande lands underkufvande, när *några få* skola dem besitta och till öfverflöd *riksens patrimonium* och egendom i fäderneslandet förminska; eller hvad hafva vi utomlands vunnit, när vi vår frihet hemma förlora? Vidare heter det: K. M. förlorar den omedelbara makten öfver sina undersåter bland gemene man och allmogen, då K. M. intet befalla kan utan genom deras *husbönders* ja och samtycke, så att K. M. med godsen mister *immediatam subjectionem* och der bredvid landsens vissa ingälder, och af det ovissa (se s. 158 not. 1 i slutet) ej kan hafva att fordra mera än hälften. Det framställes ytterligare: huruledes riksens milice blir försvagad; kyrkor, skolor, gymnasier och hospitaler hafva på många orter mist sitt underhåll. Bondens nöd är stor. Somlige förbjuda sina bönder att föra deras varor till köpstaden förr, än de utbjudit dessa till herrarne, som betala

nade. Carl X Gustafs uppstigande på thronen lofvade riket en lyckligare ställning. Konungen insåg landets nöd; han

---

hvad de sjelfva vilja och icke hvad bonden hafva borde och i köpstaden vinna kunde. Af ständigt inkommande klagomål inhemtas under hvad ovanligt ok och börda bönderna äro komna, sedan landet af herrarne innehafves, de der sina bönder illa traktera med utlagors höjande, odrägeligt arbetes påläggande, fängslande, hot och undsägelser, till dess den fattige alldeles utarmad varder. Man föregifver, att landet blir bättre *excoleradt* i adelns hand; men sjelfva förnuftet och dagliga erfarenheten bevisa contrarium, ty naturligt är att hvar och en bättre sköter sitt eget, än en annans. Mången redlig och behållen skattebonde är drifven från hus och gård och störtad i elände och fattigdom; under många *säterier* läggas 10, 15 à 20 bönder, och en stor del af landet vändes sålunda till herregårdar, af hvilka intet till kronan erlägges. Till detta ondas afhjelpande begärde nu de ofrälse stånden: 1:o) Att intet kronogods må evärdeliga bortsäljas eller bortgifvas, utan endast på viss tid till värdige meriterade män förlänas, och att hvart och ett embete måtte få sin vissa och bestämda lön. — 2:o) Att efter Landslagens föreskrift *Räfste-ting* måtte hållas hvart år i hvarje lagsaga (under K. M:s præsidio) af dertill ur alla stånd förordnade män, till afdömande af de ärender, som klagas vara gjorda mot riksens stadgar, kronans rätt, allmogens frihet och konungens ed. — 3:o) Att Landslagens då ännu icke formligen upphäfda stadgande om förvärfvande af *frälse* (se s. 42 och 120) måtte komma i sin fulla kraft, så att ett slikt förvärfvande utgjorde en *rättighet* för hvarje bonde, som ville och kunde åtaga sig rusttjenst, och det utan afseende derpå att kronan behagat bortförläna eller abalienera skattehemmanets ränta, i hvilket senare fall ränte-innehafvaren måtte söka sitt igen hos kronan, men bonden bli frälseman och njuta frälsets privilegier, när han utgjorde rusttjenst, allt enligt lag. — 4:o) Att om nöd påträngde, kronogodsen måtte kunna till inländske män *förpantas* (men icke försäljas), samt att skattebonde framför annan måtte hafva rätt försträcka penningar och på (räntan af) sin gård panträttighet njuta. — 5:o) Att intet stånd må hafva uteslutande rätt till rikets embeten och tjenster, utan hvarje inländsk man vara derutinnan delaktig, så att embetet tillfaller den som bäst kan förestå det, och »Gud med förstånd, lärdom och klokhet samt snällhet välsignat hafver». — 6:o) Att rättighet till skatteköp måtte fortfarande tillkomma endast rätt bördeman efter lagen. — 7:o) Att ingen måtte få åtnjuta häradshöfdings eller lagmans ränta och inkomst, utan den som »sjelf uti personen» embetet bekläder och utöfvar samt i lagsagan eller häradet boende är. — 8:o) Att lag och rätt må vara lika för alla, och ingen »sig och sitt folk, för någon *instantia*, högre eller lägre och för hvad sak det vara kan, undandraga». — 9:o) Att de private fängelser och torturer, hvarmed en part *sine bönder*, likasom voro de lifegna trälar, pina och tvinga, på det strängaste och vid högsta straff måtte förbjudas och afskaffas. — 10:o) Att på inga flera *sätesgårdar* adelig frihet må njutas, än 1562-års beslut (se sid. 118) förmår. — 11:o) Att vid svårt straff ingen må understå sig att omyndigs jord eller någons egendom, medan han är i krig eller annars utomlands stadd, sig tillegna. — 12:o) Att frälse-

var villig att afhjelpa den och fruktade icke de mäktiges motstånd. Adeln måste vid 1655-års riksdag beqväma sig att biträda beslutet om en »skälig och moderat reduktion» eller indragning till kronan af de sedan *Gustaf II Adolfs* död henne frånhända gods. Det fleråriga kriget och konungens derunder inträffade död hindrade verkställigheten af detta beslut; och behofvet af en förmyndareregering gaf sakerna en annan vändning. — Uti sitt under riksens ständers sammanvaro i Götheborg upprättade testamente af den 12 Februari 1660 hade Carl Gustaf förordnat, att efter hans död enkedrottningen, hans broder hertig *Adolf Johan*, såsom utnämnd riksmarsk samt med vidsträckt myndighet, och rikets öfriga fyra höga embeten skulle föra riksstyrelsen; men rådet utverkade, att ständerna, utan afseende å samma testamente, hvilket skulle blifva hvilande till konungens begrafning, uteslöto hertigen från deltagande i regeringen.

§ 8.

Additamentet af d. 8 Nov. 1660 till 1634-års regeringsform.

På nytt sammankommo ständerna år 1660 i Stockholm, utnämnde tillsamman med rådet en ny riksmarsk, samt för-

---

bönder måtte, lika med krono- och skatte-bönder, erlägga herredagspenningar, samt att *»ständerna med sin röst, utan hot och undsägelse, måge få tala om riksens nöd och rätt,* förthy att konungen och ständerna äga den obrottsligen att sköta och dess öfverträdare döma och straffa, men icke af androm straffade blifva». — Protesten slutar med en uppmaning om de afyttrade godsens återställande. Denna frimodigt affattade handling väckte aristokratiens stora misshag. Sjelfva *Axel Oxenstjerna* gjorde på adelns vägnar en anhållan hos drottningen, att de män, som inom ofrälseständen fört det djerfvaste språket, *måtte blifva straffade:* men drottningen afvisade en slik förmätenhet med det besked, att emedan det var en fri riksdag, så må väl en hvar säga sina skäl, och att hon var satt till en regent såväl öfver de fattiga som de rika. — Det dröjde två århundraden innan *alla* de medborgerliga rättigheter, som i denna ofrälseståndens skrift påyrkades, kommo svenske män till del. (Vi erinra oss, att ännu på 1840-talet var t. ex. halfva antalet af platserna i Konungens högsta domstol förbehållet *adelsmän*). Såframt protesten i 8:de punkten afsåg afskaffandet af forum privilegiatum för adelsståndet, så har den ännu icke (1865) haft framgång i denna del, enär adeln, såsom vi veta, i vissa mål har qvar ett slikt forum i hofrätt.

ordnade enkedrottningen och de fem höga riksembeten till den unge konungens förmyndare i enlighet med 1634-års regeringsform, hvilken dock befunnits tarfva förändring, hvadan, efter flera öfverläggningar och jemkningar mellan rådet och adeln å ena samt ofrälse stånden å andra sidan, ett *additament*, vanligen kalladt *1660-års regeringsform*, blef beslutadt och godkändt d. 3 Nov. sistnämnde år, att gälla »med lika kraft och värde, som den gamla regeringsformen (af år 1634) är skattat före»[1]).

Jemte förnyande dels af religionsstadgarne i enlighet Upsala mötes beslut af år 1593, dels af den åt Carl X Gustafs dynasti tillerkända agnatiska successionsrätt till thronen, förklaras i detta additament: att under konungens minderårighet enkedrottningen och de 5 högsta riksembetenas innehafvare skulle förestå regeringen med råds råde, såsom de »inför Gud, Hans Kongl. Maj:t och *samtlige riksens ständer* ville till svars vara». Om de sex af regeringen (heter det vidare) sig emellan icke kunna komma öfverens i något mål, så hafva de att söka hela rådets, som närvarande är, inrådande och utslag i saken. Skulle regeringen i något ärende, som den ansåg vara af ringa värde, gå rådet förbi, så ägde hvar och en rådets medlem rättighet att af drottningen och rikskansleren begära detsammas hopkallande; — att konungen skulle med rådets *samtycke* tillsätta riksens råd, hvilkas antal kunde ökas till 40, deribland de fem riksembeten inberäknade; — att om *under konungens minderårighet* någon af de fem högsta riks-embetsmännen afgår, skall en ny tillsättas med *ständernas* »communication och antagne betänkande», och aldrig dertill blifvit brukad någon furstelig person, utan af Sveriges ridderskap och adel allena; — att vid alla tjensters tillsättande skola »personernas capacitet och meriter attenderas, så att ingen för ringare afkomme förskjutes, eller för ståndet allene avanceres, och icke flere tjenster cumuleras på en person, än de, som

---

[1]) *Stj.* 2 B. s. 1340 o. f.

nödvändigt höra tillhopa, och han gitter utföra»; dock förbehålles adeln, såsom förut, utom riksråds-embetena, flera andra höga befattningar (deribland de fyra såkallade mindre riksembeten); — att »den, som väl tjenar, icke må utan för brott och vigtige orsaker från tjensten removeras, med mindre sådant sker till hans avancement och förbättring»; — att nobilitation och naturalisering är tillåten jemväl under förmyndarestyrelsen, äfvensom att med gods och benificier benåda, dock skall regeringen dermed »caute och sparsamt omgå och däruti *såväl som i andre vigtige måhl* bruka riksens rådz inrådande och *samtyckio*»; — att derest gods och benificier nödvändigt skola utdelas, bör sådant ske, rättas och hållas efter 1655-års riksdagsbeslut, så att konungen och kronan kan hafva medel och förhoppning att godsen framdeles falla en gång tillbaka; enkannerligen skattas de gods omistlige, som i Pommern och i de af Danmark nyss acquirerade provincier till *fästningarnes* underhåll och säkerhet nödvändigt behöfvas. — I afseende på *riksmöten* stadgar detta additament, att *under minderårigheten skulle riksens ständer till allmän riksdag sammankomma hvart tredje år* (såsom skäl till hvilket stadgande förekommer i riksdagshandlingarne: att regering och råd icke måtte »endrägteligen göra ett och draga all myndighet till sig och de sina, ständerna oåtsporde och ohörde»), hvarjemte *provincialmöten blifva alldeles förbjudna*. Att sistnämnda förbud äfven afser *utskotts-riksdagar (möten)*, kan man antaga, då det heter: när ärender af sådan vigt förefalla, som regeringen med råds råde »ej understår sig att expediera», och tiden icke heller tillåter någon riksdag i en hast att utskrifva, då må brukas de fem riks-kollegiernas råd och betänkande i saken, men om densamma sådant oaktadt ej kan debatteras och afhjelpas, skola samtelige riksens ständer till »*en fullkomlig riksdag*» sammankallas. — Additamentet innehåller åtskilliga föreskrifter dels rörande lagskipningen (derom bland annat stadgas att drotset skulle erhålla öfverinseende öfver hela justitiæ-verket i landet, konungens rätt och höghet i alla

måtto oförkränkt, och, som en följd deraf, förordnas en annan bland riksens råd till president i Svea hofrätt), dels rörande administrationen och den embetsverken åliggande redovisning. — I sista punkten af detta Additament heter det: »och åstunda vi alltså, att regeringen uti dessa omyndiga år här efter måtte blifva förd och inrättad, och att desse våre gjorde påminnelser, sävälsom den gamle regementsformen, för lag och stadga må aktad och efterkommen varda».

§ 9.

Rådets och adelns öfvermod. Förmyndare-regeringen 1660—1672. Allmogens betryck. Carl XI:s konungaförsäkran. 1680-års riksdag sammankallas.

Af denna tids offentliga handlingar finna vi: huru isynnerhet den gamla adeln, men jemväl ej sållan många bland den stora skaran af nyadlade ansågo sina ofrälse medborgare nästan som ett sämre slags menniskor, dem de benämnde *medelbare* undersåter (en benämning påtagligen lånad från feodalförfattningens »omedelbara och medelbara vasaller»); huru man publikt yttrade: att »adeln hade det verkliga af regeringsmakten, men ofrälsestånden endast dess sinnebild»; att en ofrälseman icke borde få besitta flera än *ett* hemman; att adelsman, som blef köpman, borde förlora adeliga värdigheten för sig och efterkommande; — huruledes adelsman frändömdes adelskapet för det han gifte sig med ofrälse qvinna; huru, vid rådets öfverläggningar, det stoltaste språk fördes om adelns och isynnerhet rådets rätt i förhållande till konungamakten; huru hvarje aristokrat inom sitt område eftersträfvade en myndighet, om möjligt oberoende af centralmakten; huru en låg egennytta, en förderflig utländsk politik och de mest ombytliga grundsatser var det utmärkande draget hos Carl XI:s förmyndareregering; huru flera af dess medlemmar och rådet i allmänhet lefde i en skamlig oenighet och i hemlighet sökte nedsvärta hvarandra inför den unge konungen, som derigenom från späda barndomen fick ett afgjordt förakt för hela rådsinstitutionen; huru riket var

fördjupadt i skuld, samt osäkerhet och oreda af hvarjehanda slag rådande i landet; huruledes (enligt en rådsherres yttrande till protokollet af den 26 Nov. 1669) fästningarne voro i det sämsta skick och »landtregementerna så utödde, att *sedan fredsslutet* nästan mera folk dött *af svält*, än halfva Polen i det förra kriget consumerat»; huruledes en genom klassindelningen och grefveprivilegierna underhållen partianda rådde inom adeln, likasom oenighet och hat stånden emellan; huru, genom hvarjehanda missbruk, öfver ett tusen olagliga säterier uppkommit; huru adeln alltjemt sökte kasta skattebördorna på ofrälse ständen; huruledes dessa stånds vid 1650- och 1655-årens riksdagar begynda försök, under presterskapets (eller rättare kyrkoherdarnes) ledning, att yrka på botemedel mot det onda genom en billig reduktion, stämplades af aristokraterna föga bättre än som ett crimen læsæ majestatis; huru med förläningar, försäljningar och förpantningar af kronogodsen blifvit så slösadt, att *fem sjettedelar* af Sveriges jord befann sig i adelns ägo, hvarföre denna ock pretenderade att vid riksdagarne ej kunna öfverröstas, *likasom om intet annat intresse i landet funnits värdt att påakta, än pluralitetens af jordägarne.* Många årtionden hade icke erfordrats för att förvandla konungamakten till en blott skugga, bringa all landets jord i adelns hand och göra Sveriges fria bönder till densammas lifegne, — för att bringa ställningen till full likhet med den, som var rådande i Europas sydligare länder på den tid, då feodalförfattningen der hade nått sin kulminationspunkt [1]).

Carl XI tillträdde regeringen såsom fullmyndig konung den 18 Dec. 1672, afgaf en konungaförsäkran af samma innehåll som hans faders samt meddelade förmyndarne décharge för deras förvaltning. Redan hade den unge konungen, af misstroende till rådet. omgifvit sig med hemlige

[1]) Jfr Resol. på Allmog. besv. d. 13 Dec. 1672, *Stj.* II: 1642. Relation (af *Gyllenborg*) om det svaga och medellösa tillstånd, hvari Carl XI emottog Sveriges statsväsende etc., i *Sam. Loenboms* handl. 9, 10, 11 Saml., Stockh. 1768 o. f.

rådgifvare, hvilka skildrade rikets ställning och uppmanade honom att ställa förmyndarne till ansvar; deras motiver dertill är här ej stället att undersöka. Men förmyndarnes sista felsteg hade inledt Sverige i krig, som förskaffade dem några års uppskof. Det var i krigets skola Carl skulle ej blott lära läsa och skrifva, men känna folkets behof, utbilda det mod, den rådighet och det sunda omdöme, som gjorde de stora omskapningar möjliga, genom hvilka han under fredens lugn beslöt rädda och lyckliggöra sitt fädernesland. Efter krigets slut sammankallades 1680-års märkvärdiga riksdag, med hvilken ett nytt tidehvarf i Svenska statsrättens historia begynner; men innan vi öfvergå till detsamma, vilja vi, efter den förut följda ordningen, kasta en blick på de särskilda *stånden*.

§ 10.

Adeln. Privilegier af 1612 och 1617. Riddarhuset. Den första riddarhusordningen. Gårdsrätt. Rang-ordning. Krigsbefälet. Ärftliga länsförfattningens upphörande.

Vid kon. Gustaf II Adolfs uppstigande på thronen framkom detta stånd i sina enskilda besvär med vidsträckta påståenden, hvilka dock ej beviljades till deras hela omfång; men den 10 Januari 1612, sedan de i Nyköping församlade ständerna redan åtskilts, erhöll adeln utvidgade privilegier. Sådant skedde fortfarande utan de öfrige ståndens hörande, oaktadt, genom adelns befrielse från hvarjehanda pålagor, de öfrige samhällsklassernas bördor ökades. Sjelf fann konungen snart, genom adelns försummelse af rusttjensten och flera tilltag utöfver privilegiernas innehåll, att en förklaring öfver deras rätta förstånd var nödig; en sådan uppsattes äfven efter Danska krigets slut 1613, men blef ej utfärdad. I anledning af de anmärkningar, konungen framställt mot dessa privilegier, på hvilka han utströk sitt namn och lät sönderbryta sigillet, afgaf rådet och adeln sitt »attestatum» om åtskilliga obetydliga förändringar. Flera vigtiga anmärkningar, dem konungen framställt, förbigingos.

Förändringarne blefvo sedermera af rådet särskildt bekräftade och finnas iakttagne uti de af konungen utfärdade *nya privilegier, dat. Upsala den 8 Oktober 1617* [1]), hvilka äro af följande hufvudsakliga innehåll:

1. *I afseende på religionsläran, adelns anseende och dess befordringsrätt till vissa embeten.* Konungen lofvar att beskydda den rena evangeliska läran; älska och hedra rikets ridderskap och adel, hvar och en efter sitt embete och värde; besätta rikets höga embeten med skicklige infödde Svenske män, af riddare och svenner, och »*ingen vanbördig låta draga dem öfver hufvudet, konungen och riket till spott och vanära*», hvilka ord till en del redan förekomma i Kalmare-recess af år 1483 [2]). De fem högsta riks-embeten skulle bibehållas och beklädas af riksråd; de öfriga riksråd samt kammarråd äfven tagas af Svenska adelsmän, och konungen med råds råde förse dessa embeten med tillräckligt underhåll, som sedan borde ständigt åtfölja embetet, utan afkortning eller rusttjenst för de till lön anslagne förläningar. Adelige personer borde brukas i kansliet, på det de måtte förvärfva sig skicklighet, samt hvar och en bevekas att upptukta sina barn till lärdom, dygd och förfarenhet. Lagmans- ock höradshöfdinge-räntor må icke förlänas såsom underhåll åt andre embetsmän; dock förbehöll sig konungen några härads-rätter i hvar landsort, som i konung Johans privilegier voro nämnda, att dermed förläna sina hoftjenare, antingen de voro adelsmän eller ej. — 2. *Anklagelse mot adelsman. Inmanande i häkte. Förbrutet gods.* Den som hos konungen anklagade någon adelsman, skulle vara skyldig att bevisa hvad han sagt, och, som orden lyda, *sättja sin fot emot den andres*, samt straffas om han brast i bevis. Ingen adelsman må bestrickas, fängslas eller inmanas, utan alltid njuta lejd till och från ting, ej heller

---

1) Privilegia, utaff then Stormechtigeste etc. *Gustaff Adolph* etc., giffne Sveriges rijkes rådh, ridderskap och adhel ifrån a:o 1617 in på år 1626. Stockholm tr. hos J. Meurer 1626.

2) Se sid. 73.

hans egendom förverkas, utan efter laga ransakning och dom. Greps han å bar gerning eller flyende fot, fick han häktas, om det var lifssak. Frälsegods må icke räknas förbrutne under kronan för andra orsaker, än dem lagen uttryckeligen utsatte, nemligen om någon förde afvog sköld emot sitt fädernesland; men om en adelsman för andra missgerningar dömdes sina gods förlustig, då skulle de tillfalla hans arfvingar. När ock någon förde afvog sköld emot sitt fädernesland, och hans gods dömdes under kronan, fick ej hans hustrus, barns och bolags del deruti begripas, och dessutom lofvade konungen att gifva äfven de gods, som lagligen förverkades under kronan, åt andre välförtjente utaf samma slägt. — 3. *Rätt till förlorade gods, donationer. Konungens löfte att icke förvärfva frälse-egendomar.* De, hvilka påstodo sig hafva bördsrätt eller annan rätt till några gods, som voro dem frånkomna, eller hade förlorat dertill hörande handlingar, borde efter laglig ransakning tillgodonjuta allt hvad som vore lag likmätigt. För jordagods, som adeln *till skänks* erhållit undan kronan (donationer, förläningar), skulle vid hvar ny regents tillträde sökas bekräftelse, hvilken icke kunde vägras, så framt den söktes inom laga tid; men deremot förband sig konungen att icke, till ridderskapets och adelsståndets försvagande, genom köp eller förpantning förvärfva förvärfva frälsegods[1]) eller någon det afhända, der ej konungen »var närmaste bördeman till att lösat eller ärfvat». — 4. *Forum privilegiatum. Åtal mot adelns landtbönder och tjenare. Rätt till böter.* Adelsmän må ej vara förpligtade att stå till rätta i lifssaker för andre än sine vederlikar, och ingom tilldömas eller frändömas några gods utan af riksråd på konungs räfsteting (sedan hofrätt), endast jordasyner undantagne. Adelns landbönder och tjenstefolk skulle icke af kronans embetsmän få insättas i fängelse; utan när någon sådan blef för brott beskylld, och ej tagen å bar gerning, var det landbo och bofast man,

---

[1]) Jfr s. 85.

skulle han njuta allmän landslag och tingsfrid till godo; var det en tjenare eller lösker dräng, borde det först gifvas husbonden tillkänna, samt denne stämma den anklagade till tings och emedlertid förvara honom uti sitt eget fängelse. Om landbo eller tjenare togs å bar gerning, skulle han fängslas af konungens befallningsman och insättas i konungens häkte, nemligen om han greps utom det slottslän der husbonden var boende, men skedde det *inom* länet, skulle den brottslige lefvereras i *husbondens* häkte till nästa ting. När någon frälsemans landbo eller tjenare blifvit vid tinget dömd för lifssak, då skulle den brottslige utlemnas till konungens fogde att stå sitt straff; men om han kunde blifva benådad till lifvet, fick husbonden behålla all konungslig rätt och sakören, jemväl af åboerne på förläningshemman. — 5. *Landböndernas friheter.* Adelns landbönder frikallas för de två årlige slottshästar de förut utgjort till kronan [1], samt för alla dagsverken, körslor, gästning och skjutsfärder, utom när konungen sjelf, eller hans och främmande makters sändebud reste genom landet, då likväl tvenne frälsebönder räknades mot en skatte- och krono-bonde; för öfrigt skulle frälsebönder, som bodde längre än en mil ifrån sätesgårdarna, förrätta hvar tredje skjutsfärd emot krono- och skattebönder; men adelns bönder på en mil när sätesgårdarne, vara frikallade för all tunga, skjutsning, skatt och utskrifning (utom i de *stora* länen). Deremot ägde inge adelsmäns tjenare taga några skjutshästar och fordenskap hos skatte- och krono-bönder utan betalning och emot böndernas vilja, så framt de ej reste i konungens och kronans ärenden. Ingen skatt fick påläggas adelns landbönder utan deras husbönders bifall, och alltid två frälsebönder räknas emot en skattebonde, hvilket äfven gällde vid utskrifningar, undantagande då *man ur huse* måste utgå mot rikets fiender. — 6. *Adelns underhåll i fält.* När ridderskapet och adeln personligen tjente i fält [2], skulle de underhållas af den

[1]) Om detta och andra besvär se *Rabenius* l. c., s. 257 o. f.
[2]) »Hos Oss i *markene* stadde äre».

landtogsgärd eller krigshjelp, som blifvit beviljad. — 7. *Handelsrätt. Tullfrihet.* Adeln fick tullfritt handla med egna varor och hvad till eget behof tarfvades, både inrikes och utrikes, dock icke drifva landthandel. — 8. *Adelsmäns fastigheter i städerna.* Deras gårdar och hus i städerne frikallades ifrån all afgift till kronan och staden, så framt de ej brukade borgerlig näring. — 9. *Eftergift af kronans uppbörd.* När adelsman förlänte hemman åt någon för trogna tjenster, med eftergift af alla årliga utlagor, borde också kronans uppbörd af samma hemman blifva eftergifven; äfvensom då husbonden måste efterlåta några års uppbörd af något frälsehemman som lidit vådeld, ville ock kronan i lika många år eftergifva sin uppbörd af samma hemman. — 10. *I afseende å skogar, bergsbruk, jagt, fiske, vattenverk.* Ingen hade tillstånd att hugga på adelns skog; inga bergsbruk fingo anläggas på adelns egendomar, utan dess tillstånd och emot vederbörligt vederlag af krono-egendom; men om adeln ville sjelf anlägga några bruk på sina ägor, skulle kronan hafva trettionde delen af inkomsten; för adeln var tillåtet att under den i lag bestämda tid och till sin nödtorft jaga på sina ägor, eller de ägor, som adelsman hade lott i, äfvensom fiska i sina fiskevatten och anlägga vattenverk i sina strömmar, dock utan att grannars åker och äng derigenom skadades. — 11. *Rätt att hålla handtverkare.* Allehanda handtverksmän, eller som de då kallades *embetsmän*, hade adeln rättighet att hålla till eget behof. — 12. *Rätt att färdas utrikes.* Äfven hade adelsmän frihet att resa i främmande land och taga krigstjenst hos främmande regenter. — 13. *Patronrätt. Adelsmän skulle hafva jus patronatus i de socknar der de bodde; men om flere af adeln bodde i ett gäll och de icke kunde komma öfverens antingen sinsemellan eller med de öfrige sockneboarne, då skulle biskopen döma dem emellan och tillsätta den till kyrkoherde, som han fann skickligast, dock icke emot deras samtycke.* — 14. *Vapentjensten.* Adelns rusttjenst (»vapnetjenst») borde på det sättet utgöras, att den adelsman, som hade

400 mark örtigers uppbörd af sitt arfvegods (så godt mynt, att 4 mark gjorde en Svensk daler), skulle hålla en så god häst, att den var värd 40 lod silfver, *bättre och ej värre*, och dertill skottfritt harnesk och fulla gevär, med bössor och svärd, samt en varaktig karl, som besatt hästen. Adelns nämnda uppbörd räknades sålunda: 1 span säd för 7 öre, 1 lispund smör för 12 öre, ett fat osmunds-jern 6 mark, och en forings-häst 3 öre; hvad mera godsen i andra persedlar räntade, kom husbonden sjelf till bästa. Samma vapnetjenst skulle utgöras af både läne- och arfvegods, utom af adelns slott, hus och afvelsgårdar samt dess enskilde ägor (rå- och rörshemman). Vapnesyn skulle hållas en gång om året. När adeln, som bodde vid Danmarks gränser, anbefalldes hålla vapentjenst vid Finlands gränser, eller på något långt tåg; då skulle de hålla sig och sitt folk i två månader på egen bekostnad, hvart år så länge kriget varade; dessemellan försörjdes deras krigsfolk af kronan, och på samma sätt när Finlands adel fordrades till Danmarks gränser. I fredliga tider borde de njuta förskoning för hälften mindre vapentjenst, dock alltid vara beredde till full tjenst. Då fader, son, broder och måg voro tillsamman vid en disk och duk, hade ej mer än en af dem förbindelse att hålla vapentjenst för dem alla. Om en adelsman blef fången i krig eller förlorade sin häst och annat, skulle kronan vara skyldig att utlösa honom (»ransone igen») och ersätta honom hans skada. Adeliga enkor och jungfrur voro frie för all vapentjenst så länge de voro ogifta, äfvenså alla omyndiga barn under sin minderårighet. Men när frälseman blef myndig, skulle han sjelf, »om han icke sjuklig är eller laga förfall hafver», sig uti kronans tjenst bruka låta. — 15. *Skattejords förvandling till frälse och tvärtom.* Skattejord kunde förvandlas till frälsejord, när frälseman eller qvinna var skattebondes arfvinge, eller bonde och bondesöner förvärfvade af konungen frälse; äfvensom frälsejord förvandlades till skattejord, när vapentjensten ej tillbörligen underhölls. — 16. *Rå- och rörs-hemman.* De hemman och torp,

som anlades inom sätesgårdens rå och rör, voro frikallade för all slags pålaga, och de af adeln, som af ålder haft några särskildt beviljade friheter och förmåner på sina gods, skulle dem ock framdeles få behålla [1]).

År 1622 erhöll adeln, till belöning för sin beredvillighet att åtaga sig den s. k. lilla tullen, nya förmåner, som dock ej skulle räcka längre än denna beskattning utgick; deribland att rusttjensten nedsattes från 400 till 500 marks ränta, och två eller tre fattige adelsmän fingo tillsamman hålla häst och karl [2]).

Bland konungens besvär öfver adeln vid 1617-års riksdag förekommer: »att man icke enkannerligen vet hvilke *rätte frälsemän* äro, utan de allena, som man kallar adelsmän och hafva sköld och hjelm, eller ock de som kunna sitt gods frälsa på vissa conditioner och vilkor». Deruti låg en af anledningarne till upprättandet af *Svenska Riddarhuset.* Ur de härom gifna privilegier, eller den såkallade Riddarhus-Ordningen d. 6 Juni 1626, utfärdad efter riksrådets, ridderskapets och adelns anhållan att i Stockholm få bygga »ett ridderhuus ther til att förvara sine privilegia, hålla theras samquemder, bröllop och andra sollenniteter, så ock anrätta ther en schola eller collegium för theras ungdom», anmärkes: Konungen skänkte byggnadsplats dertill [3]) och beviljade åt den blifvande byggnaden samt åt de jordagods, som kunde till riddarhuset föräras, flera förmåner och immuniteter. Det förordnas: All adel i Sverige och Finland, gammal och ny, skall antecknas och delas i ätter samt dessa åter i 3 klasser (ordningar): den första eller *herreklassen* innefattar grefvar och friherrar efter ålder af denna värdighet; den andra, eller *riddareklassen*,

---

[1]) Några få gods hade af gammalt *särskild* jurisdiktion. Se *Posse* p. anf. st. s. 216.

[2]) K. F. d. 7 Maj 1622 i den förut citerade, Riks-arkivet tillhöriga samling.

[3]) Se sid. 168 not. 1. Den första riddarhusbyggnaden var belägen i grannskapet af nuvarande Tyska kyrkan, men befanns för liten och bortsåldes. År 1648 lades grunden till den ännu begagnade. Adelns beslut om denna byggnads fortsättande och fullbordande se *Stj.* 4. B. s. 430.

alla de ätter, hvilkas förfäder bevisligen beklädt riksrådsembetet, och skola deras säten en gång för alla genom lott bestämmas; den tredje, eller *svenneklassen*, alla dem som frälse-tjena, hvilka taga säte de äldre efter lott, de yngre efter adelsbref. Hvarje ny adelsman må låta immatrikulera sig på riddarehuset, annars har han ingen rösträttighet. Den, som af konungen nobiliteras, intager sin plats nederst i tredje klassen; den i sistnämnde klass, som upphöjes till riksråd, blifver med barn och efterkommande transfererad till riddareklassen nederst, och om någon utur riddare- eller svenneklassen upphöjes af konungen till grefve eller friherre, intager han sin plats nederst i herreklassen, och så hans bröstarfvingar efter honom. Son af Svensk eller Finsk adelig fader är Svensk adelsman, fast modren är främmande, och han njuter Svenskmannarätt och privilegium, antingen han är född inom eller utomlands. Kommer någon *främmande* adelsman hit in i riket och gifter sig med adelig qvinna, han må väl njuta frälse å sina gods, men icke säte och stämma bland adeln, derest han ej af konungen *naturaliseras* och sedan blifver bland adeln immatrikulerad. Men hans barn behöfva ej naturaliseras, »uthan äre af födzlerätten och effter gammel sedwane Svenske aff Adel, och bliffve strax inskriffne uthi Ridderskapsens matrikel, och haffve säthe och stemme nederst i sin ordning, then aff Grefwe är född, hoos Grefwerne, och then aff Frijherre är född, hoos Frijherrerne, och så hålles i lijke måtto medh andre». — På riksdagarne skall adeln sammankomma på riddarehuset och der hafva sina öfverläggningar. *Hvarje* adelsman, som laga år uppnått och ej har laga förfall, måste då infinna sig; men hvarje ätt, den må vara huru talrik som helst, har endast *en* röst, hvilken afgifves af den, som *ätten väljer eller konstituerar* till familjens hufvud *för den riksdagen;* »alle andre stånde på golfvet bakom sin ätts säte, höre och tige till det som antingen diskuteradt eller voteradt varder». Finnes inom adelig familj ingen till laga ålder kommen manlig medlem, då företräder målsman

den omyndiges ställe. Är målsmannen konstituerad att bekläda sin egen familjs säte för den riksdagen, kan han å den omyndiges vägnar lemna fullmakt till någon dennes närskylde frände; i annat fall förordnar *landtmarskalken* annan adelsman i den omyndiges ställe. Blir en familjs utsedda hufvudman hindrad af sjukdom eller annat laga förfall, kan han, med sine ätteförvandters samtycke, transferera sin rätt för den riksdagen på en annan. — Riksens råd har för sin värdighets skull främsta sätet å riddarehuset vid riksmötena (»när the på wåre wägner något medh Ridderskapet hafve at handla»), *men utan stämma.* Till adelns ordförande utnämner konungen en *landtmarskalk*, hvilken har rätt sammankalla ståndet, föredraga konungens propositioner, moderera diskurserna, upptaga vota och genom »ridderskapets secretarius» författa beslutet, äfvensom *exequera* hvad med konungens samtycke påbudet och slutet varder af ridderskapet, dertill ståthållarne i provinserna skola lemna handräckning. Då beslut genom votering skall fattas, röstas först inom hvarje klass, och pluraliteten af rösterna bestämmer klassens votum. »Sedan kollationeras alla tre klassernas vota, och hvilken mening som tvenne vota falla uppå, then skall gälla», ehvad flere eller färre ätter i den ena eller andra klassen finnas. Klassernas, icke ledamöternas, pluralitet afgjorde således beslutet. Hvar ätt skulle göra sig ett familje-insegel med vapnet utan namn, hvilket *allenast* brukas i riksdagsbeslut och allmänna akters beseglande. Landtmarskalken med två af hvar klass samt sekreteraren öfverlemnar åt rikskansleren riksdagsbeslutet. — Och ändock vi (heter det i 26 eller näst sista punkten) för god ordnings skull och till konfusions undvikande, således velat förordna om ridderskapets ordning och säten på riksdag och möten, så skola dock sådana ordningar, säten eller stämmor »ingens tjenst, embete, kall eller dygd komma till meen», utan hvar och en varda eljest respekterad »som han är *man* till, och hans dygd, qualitates och andre ordsaker hvariom och enom tilegne».

Någon gång finner man adeln såsom ordningsmål vid riksdagarne upptaga och behandla injurie-frågor emellan dess medlemmar. Mera än en gång äfven under detta tidehvarf [1]) begärde den sjelf att *landskapsvis* få skicka valde fullmäktige till riksdagar, men utan framgång.

Adeln var nu ett fullt organiseradt ärftligt stånd, till hvilket det berodde på konungens nåd att åt förtjente män, militäre eller civile, lemna inträde. Rusttjensten var visserligen ännu, enligt Landslagens bokstaf, sjelfva *grunden* för adelig frihet, men hade i sjelfva verket längesedan upphört att gälla som sådan [2]), ehuru det krigiska elementet likväl kan sägas fortfarande vara hos adeln det förherrskande. I afseende på detta stånds representationsrätt, bör ej lemnas ur sigte, att i denna riddarhus-ordning, som är den första, *val* utgör grunden för *rösträtten* vid riksdagarne. Hvarje *ätt* (likasom t. ex. för bonde-ståndet hvarje *härad*) hade rättighet att ställa fullmäktig, men ingen inom ätten var sjelfskrifven, utan familjens hufvud skulle väljas och konstitueras för hvarje riksdag [3]). Den olikhet företedde sig likväl i afseende på adeln, att hvarje fullmyndig ledamot deraf borde infinna sig som *åhörare*.

Rådet, hvilket förut deltagit i adelns öfverläggningar och beslut, stundom med ett afgörande inflytande, ägde väl ännu, såsom vi nyss sett, främsta sätet, äfvensom rätt att å konungens vägnar lemna upplysningar, *dock ingen rösträtt*. Det hade alltså numera upphört att vara en väsendtlig beståndsdel af riksdagen [4]), ehuru det fortfarande nämnes främst i riksdagsbesluten. Deremot erhöllo genom klass-indelningen, de två högre fåtalige klasserna, af hvilkas medlemmar flera tillhörde de gamla rådsfamiljerna och dessutom hade stora förläningar, ett vigtigt inflytande, deraf äfven konungarne kunde begagna sig genom att till första klassen uppflytta sina anhängare. Men klass-skilnaden gaf äfven ytter-

---

[1]) T. ex. 1611 och 1655. — [2]) Sid. 121. — Jfr 1650-års protest s. 161, not. 2.
[3]) Jfr dock hvad i 1617-års Riksd.-O. sägs (s. 143) ang. innehafvarne af *Grefskap* och *Friherrskap*. — [4]) Jfr s. 113 o. f.

ligare näring åt den söndring inom ståndet, hvilken börjat med *Skytteska* partiets bekanta opposition mot de af *Axel Oxenstjerna* utbildade regeringsgrundsatser (en strid mellan demokrati och aristokrati), hvilken opposition samlade sig kring det af honom tillbakasatta Pfaltziska huset och i hemlighet ledde de uppträden vid 1650-års riksdag [1]), som grundlade den trettio år derefter utförda reduktionen. Partisöndringen fullbordades under Carl XI:s minderårighet och utbildades till system genom *Johan Gyllenstjerna*, hvars inflytande på sistnämnde konung, och derigenom äfven på dess tidehvarf, är af historien kändt [2]).

Under en konung sådan som Gustaf Adolf underlät ej adeln, sina friheter oaktadt, att med de öfriga stånden deltaga i de bördor, som kriget fordrade. Hvad missbruk densamma under återstoden af detta tidehvarf gjorde af sina friheter, hafva vi förut vidrört.

Drottning Christina förklarade i särskildt »Privilegium» af den 7 Dec. 1644, att, mot upphörande af adelns förmån af tullfrihet för varor, som af dem in- eller utfördes, dess landtbönder äfven utom fredsmilen skulle vara frie från »alla gärder, byggnings- och salpeterhjelper, körslor, dagsverken, hjelpeved och andra sådana extraordinarie och *ovisse* efterhand inritne besvär», äfvensom att Grefve- och Friherrskapen i utskrifning och kontributioner skulle varda lika med det andra frälset och svara endast till hälften mot andra skatte- och kronogods, så att grefvarne och friherrarne kunna antingen sjelfva åtnjuta andra hälften eller med allmogens samtycke och vilja förbyta den i andra vilkor [3]).

Under nämnda drottnings tid blef ståndet mycket ökadt (ej obetydligt under hennes minderårighet). Om man ej alltid härvid förfor med urskiljning och samvetsgrannhet, utan till och med kan sägas ofta hafva *sålt* adelskap, så

[1]) Se sid. 160 not. 2.
[2]) Jfr *Geijers* teckning i 18 D. af Sv. Akad. handl., Stockh. 1838, s. 1 o. f.
[3]) *Stj.* 4 B. s. 324.

belönades dock vanligen *förtjensten* redan på de jemförelsevis lägre platserna med denna värdighet samt thy åtföljande friheter, och derigenom mildrades i någon mån det vidriga i adelns uteslutande rätt till alla *högre* embeten, hvarförutan ståndet sålunda årligen blef rekryteradt med män af utmärkta egenskaper, som bidrogo att upprätthålla och öka detsammas anseende, hvilket thy förutan hastigare skulle hafva gått under. Samma drottning gaf år 1650 prestsöner hopp om befordran och adelskap samt upprepade en redan 1634 gifven förklaring öfver det i adel. privil. förekommande ordet »*vanbördige*»: att nemligen ingen annan derunder skulle förstås, än den som vanslägtas från sin redliga börd, om ingen dygd och ära sig beflitar och sin härkomst med lättja och vanheder sig befläckar; alle andre af äkta säng och ärliga föräldrar, vare sig adel, prester, borgare eller bönder härkomne skulle icke kallas vanbördige eller från något årestånd i fäderneslandet uteslutas. Den norm 1660-års regeringsform uppställde för befordran är förut omnämnd. — Carl X Gustaf bekräftade adelns privilegier den 23 December 1654 [1]). — Carl XI:s förmyndare likaledes 1660, och de tillade ståndet dessutom medelst flera författningar ytterligare förmåner, deribland en ny »*Gårdsrätt eller Husdisciplin*» [2]), under det de missbrukade sin rätt att nobili-

---

[1]) *Schmedeman* J. V. s. 645.

[2]) Dat. d. 4 Apr. 1671. Adeln tillägges derutinnan rätt att för begångne förbrytelser straffa sitt *tjenstefolk* (men ingalunda sine bönder eller landbor) med fängelse vid vatten och bröd, dock icke öfver en månad, med penningeböter af dem som för lön tjena, spö och ris, prygel eller »annan slik aga», hvilken alltid efter »personens vilkor och brottets beskaffenhet lämpas måste». Till och med för stöld ägde husbonden sjelf ålägga straff i sitt hus, om den ej öfversteg 15 daler silfvermynts värde eller om den begicks af öfvermage. Annars skulle brottet åtalas vid tinget. *Gårdsfrid* skulle räknas allestädes der husbonden eller ock hans husfru och barn voro stadde på sina egna gods och hus. »Slår någon annan i thenne frid (heter det), dock icke i herrens åsyn, blånad eller blodvite, blifve näpst som brottet är till, med fängelse eller annan aga». Drog någon värja eller knif eller spände bössa eller pistol i vredes mode i sin herres eller hans husfrus och barns närvaro och åsyn och gjorde någon skada dermed, straffades han *efter lag för gerningen*, men för *sidorördnaden* med prygel, eller förlust af lön och tjenst samt en månads vatten och bröd. Tog adelsman

tera. Genom det ständiga uppskjutandet af den år 1655 beslutade reduktion tillskyndades likväl ståndet ingen fördel. På de då bestämda grunder, deribland att man ej skulle gå längre tillbaka än till Gustaf Adolfs död, att endast *en fjerdedel* skulle återlemnas af fastigheter, som sedan dess blifvit från kronan bortskänkte, samt att de under evärdeligt arf och frälse gifna godsen skulle sättas under de vilkor, som Norrköpings riksdagsbeslut af 1604 bestämmer[1]), hade reduktionen blifvit rättvisare och billigare; uppskofvet ökade de ofrälse ståndens missnöje. Det var under denna förmyndare-regering adeln högt uttalade det påstående att icke öfverröstas af de andra stånden vid riksdagarne, — ett anspråk, som af dessa sistnämnde dock ingalunda erkändes.

En stor tillvext erhöll adeln genom Skånes införlifvande med Sverige och *Skånska* adelns upptagande på Svenska riddarhuset [2]).

Den 18 Mars 1673 hade Carl XI underskrifvit adelns privilegier [3]); de konfirmerades som vanligt vid kröningen 1675, resolutionerna likväl undantagne som regeringen under minorenniteten för detta stånd utfärdat. Utan föregången kommunikation med de andra stånden, ville konungen ej förordna något angående åtskilliga pretentioner, dem adeln nu framställde; *adelns Gårdsrätt upphäfdes;* den år 1660 erhållna förmånsrätt till skattelösen utom börd skulle tills vidare hvila m. m. Den tillvexande afundsjukan och splittringen inom ståndet hade äfven uppväckt tvister om *rang*, hvilka under förmyndaretiden fortgingo. Åtta dagar innan konungen blef myndig utfärdades en rangordning[4]), genom hvilken

»någon pojke» i tjenst och höll honom till att lära någon viss »konst eller embete, der han med tiden kan föda sig af», så vore denne yngling förpligtad att först aftjena nämnde omkostnad hos sin herre på vissa år, efter hvad skäligt kunde vara, jemväl ock sedan tjena samma sin husbonde framför någon annan för billig lön, som han af andra få kunde. *Schmedeman* J. V. s. 620 o. f. — Jfr Kon. Gustaf I:s Gårdsrätt 1544, Erik XIV:s Hofartiklar 1560, Johan III:s Gårdsrätt 1573, Hertig Carls Hof-Ordning 1590 och Gårdsrätt s. å., K. Carl Gustafs Hofartiklar 1655, se ibid., s. 15, 34, 43, 85, 95, 300.

[1]) Se s. 125. — [2]) *Stj.* 2 B. s. 1432. — [3]) *Schmedeman* J. V. s. 644. — [4]) Dat. d. 10 Dec. 1672. *Stj.* 2 B. s. 1687.

afgjordes, att *embete och tjenst* skulle äga värdighet framför stånd och börd; denna författning erhöll 1680 betydlig utvidgning.

Krigsbefälets fortfarande deltagande i adelns öfverläggningar vid riksmötena är förut anmärkt. De församlades i ett eget öfverläggningsrum på riddarehuset och hade ej rösträtt, men dess påminnelser inhemtades innan adeln fattade sina beslut. Genom en resolution af 1664 gafs uttrycklig föreskrift härom, hvarjemte stadgandet i 1634-års regeringsform förnyades, att endast *landtregementen* ägde sända fullmäktige till riksdag. *Regements-officerarne* voro *sjelfskrifne*. Efterhand finner man dock föreskriften om denna krigsbefälets konsultativa stämma icke alltid iakttagen, utan detsammas verksamhet vara inskränkt derhän att sammanfatta sina allmänna besvär, på hvilka konungen gaf resolution, liksom på de fyra riks-ståndens hvar för sig andragna allmänna besvär.

Om *ärftliga länsförfattningen* anmärkes här, att sedan hertigarne *Johans* och *Carl Philips* furstendömen återfallit till kronan vid deras död, har ej någon Svensk prins haft sig sådant förlänt [1]). I 1650-års riksdagsbeslut föreskrefs, att arffurstarne derefter icke skulle erhålla furstendömen, utan deras årliga *stat* och underhåll bestämmas uti inkomsten af vissa gods eller penningar. Den öfriga ärftliga länsförfattningen föll för alltid genom ständernas beslut år 1680 angående reduktionen.

§ 11.

Preste-Ståndet. Dess privilegier. Biskopsval. General-Consistorium. Riks-Consistorium. Formula Concordiæ.

Den patronaträtt, som adeln i privilegierna erhållit [2]) samt det missbruk, som gjordes af sätesgårdarnes frihet från erläggande af tionden, blefvo trätofrön mellan detta stånd och presterskapet, hvilket sistnämnda under ifrågavarande

---

[1]) Pfalz-grefven *Johan Casimir* utnämndes 1651 till *hertig af Stegeborg*. Vid sonen Adolf Johans död 1689 utgick denna hertigliga värdighet.
[2]) Se 1617-års privilegier.

tidehvarf dels sökte att genom egna privilegier varda försäkradt mot adeln, dels i allmänhet, i spetsen för de ofrälse stånden, tog ledningen af den opposition, som efter Gustaf Adolfs död utbildade sig. Denne konungs försök att, under namn af *General-Consistorium*, inrätta ett riks-kollegium, hvilket skulle handlägga ecklesiastika ärenden och hafva inseende öfver läroverken, strandade mot presterskapets ihärdiga vägran, oaktadt de modifikationer, som skedde i det första förslaget härom. Att under Christinas minorennitet försöket lika litet skulle vinna framgång, var icke underligt; presterskapet trodde sig deri upptäcka ett bemödande hos aristokraterna att erhålla ett öfvermäktigt inflytande äfven på kyrkan. Sedan drottningen tillträdt regeringen, utfärdades privilegier för presterskapet den 20 Sept. 1647 samt tillöktes och bekräftades vid kröningen den 28 Nov. 1650 [1]). Derutinnan erhåller detsamma ytterligare formelig bekräftelse på sin rättighet att utgöra ett *riks-stånd*, hvars medlemmar, enligt hvad vi förut inhemtat, dels voro *sjelfskrifna*, dels utsågos genom val. Här anmärke vi, att vid flera riksdagar ser man konsistorii-notarier bland ståndets medlemmar; stundom komministrar, de der på denna tid icke finnas hafva utgjort någon särskild valklass; vid 2 riksdagar (1635 och 1650) en juris professor, som icke var prestvigd [2]). Vi hafva förut anmärkt, huruledes under Erik XIV:s och Johan III:s tid konungens fogdar bestämde riksdagsmannavalen i detta stånd; under en senare tid utöfvade dom-kapitlen dervid ett stort inflytande. Omröstningen inom ståndet skedde under 1600-talet i allmänhet *stiftsvis* [3]), så att alla fullmäktige från ett stift hade tillsamman *en* röst. För det till riksdag församlade preste-ståndet ansågs ärkebiskopen eller den efter stiftens ordning nästföljande biskopen vara *sjelfskrifven* ordförande (taleman), ehuru riksdags-ord-

---

1) Registrat. i R. A. för dessa år.

2) Se *Bexells* m. fl:s ofvanåberopade samlingar ur Preste-Ståndets arkiv, 1 D. s. 77 och 2 D. s. 3.

3) Se t. ex. *Bexell* p. anf. st. 2 D. s. 29.

ningen derom intet nämner. Vid riksdagens början 1617 talade ärkebiskopen för alla tre ofrälsestånden. — Kleresiet, hvartill äfven hänföras akademier (universitetet i *Abo* hade blifvit inrättadt år 1640, och det i *Lund* stiftades under Carl XI:s förmyndareregering 1666), gymnasier och skolor, som benämnas: »ecclesiæ et reipublicæ seminaria», tryggas genom ofvannämnda privilegier i besittningen af sina hemman och boställen, hvilka från onera fritagas, samt af tionden och alla öfriga inkomster och rättigheter; äfven presternas egna hus i städerna frikallas från all borgerlig tunga; om prest ärfde eller annars lagligen förvärfvade *skatte*-gods, fick ingen köpa af kronan *räntan* deraf, utan ägaren mot vanliga utskylder sådana hemman behålla; deras enkor skola hugnas med nådår samt äga giftorätt efter stadslag, äfvensom deras barn ärfva efter samma lag, ehvar godset vore beläget. Prest fick ej fängslas utan efter laga dom, så framt han ej greps å bar gerning. Endast för vigtiga och högnödiga orsakers skull borde biskoparne förordna huspredikanter hos adeln. Uti *regala* gäll hade konungen att tillsätta kyrkoherde efter vederbörande församlings och consistorii hörande; men hvad anginge »beneficia ecclesiastica» (de konsistoriella gällen), skulle biskop och konsistorium tillse, att sådana tilldelades duglige och gudfruktige prester, »dock med församlingens frivilliga wahl, conseus och goda nöije, så att ingen, som therutinnan bör vara intresserat, blifver förbigången och utesluten». Patronatstvisten vidröres ej annorlunda i närvarande privilegier. För öfrigt gifvas ståndets högre medlemmar försäkringar om kongelig nåd och utmärkelse, samt presterskapets söner om befordran i rikets tjenst, derest de befunnos skicklige.

Dessa privilegier ökade ännu mera söndringen mellan den högre adeln och presterskapet samt bidrog äfven att söndra detta sistnämnda stånds högre och särskildt utmärkte medlemmar från de lägre. Schismen vid den bullersamma 1650-års riksdag emellan biskoparne, som förenade sig med adeln, och kyrkoherdarne, hvilka sistnämnde valde ett sär-

skildt samlingsrum, är förut vidrörd [1]): den slutades efter sex veckor genom eftergift å biskoparnes sida.

Utan laglig auktorisation konstituerade sig preste-ståndet vid riksdagarne som ett slags national-concilium [2]), under namn af riks-kapitel eller *riks-konsistorium* (consistorium regni), samt utöfvade der högsta domsrätt i äktenskapstvister, presternas stridigheter sins emellan eller med sockenboar, befordringsfrågor m. m.; från domkapitlen appellerades till clerus comitialis. Först i Carl XI:s tid blef denna sjelftagna myndighet helt och hållet afskaffad. — De olika stadganden, som 1571-års kyrko-ordning och Sigismunds försäkran af 1594 innehålla, angående *biskopsval*, äro förut anmärkta [3]). I 7 punkten af Gustaf II Adolfs konungaförsäkran år 1611 heter det, att med slike val skulle förhållas efter berörde kyrko-ordning, att således biskop skulle utses genom valmän af »clerkerij och andra, som i saken äro något förfarne». Detta obestämda stadgande föranledde, att biskopsförslagen under detta tidehvarf efter ganska olika methoder upprättades, stundom i rikskapitlet af preståndets samtlige medlemmar [4]).

Svenska statskyrkans symboliska böcker erhöllo år 1663 en tillökning genom upptagande af *formula concordiæ* [5]).

Ståndets privilegier blefvo stadfästade af Carl X Gustaf d. 19 Juni 1655 och af Carl XI d. 1 Oktober 1675 [6]).

§ 12.

Borgare- och Bonde-Stånden.

Borgare-Ståndet. Äfven detta stånd hade i riksdagsordningen 1617 och regeringsformen 1634 erhållit formelig bekräftelse på sin rättighet att utgöra ett *riks-stånd.* En-

---

[1]) Se sid. 160.
[2]) Jfr *Bexell* m. fl. p. anf. st. 2 D. s. 16, s. 4 not., s. 8 not., s. 11 not., s. 76 etc. — [3]) Sid. 129.
[4]) Se t. ex. *Bexell* m. fl. p. anf. st. 1 D. s. 80, 100, 104 etc.
[5]) *A. A. v. Stjernman:* Saml. af stadgar' angående Religion, Stockh. 1744, s. 92 o. f.
[6]) *Schmedeman* J. V. s. 666.

ligt sistnämnda regeringsform voro dess riksdagsmän dels *sjelfskrifna*, nemligen i de städer, som icke hade flera än *en* borgmästare, dels valde. Konungens fogdar hade under 16:de seklet, och sedermera städernas magistrater ett verksamt inflytande vid dessa val. Fastän riksdagsordningen derom intet bestämde, ansågs Stockholms borgmästare såsom sjelfskrifven taleman för det till riksdag församlade borgareståndet. — Ehuru det ej hörer till planen för vårt arbete att skildra stats-*förvaltningen*, ännu mindre städernas eller andre kommuners styrelse eller näringarnes utveckling och de i sådant afseende gifna stadgar, böra vi dock i korthet anmärka, att Gustaf II Adolf, med sin rikedom på utvägar och sin stora ordnande förmåga, fortsatte och genomförde den af farfadren och fadren följda grundsats att genom stränga förbud mot »landsköp» draga all handel till städerna. Dit skulle konungens befallningsmän, om ej förmaningar hulpo, »genom tillbörliga och skäliga medel *drifva* allmogen, synnerligen hvar vecka om lördagen, på det städerna måtte med torftigheter blifva försörjde, och allmogen der sina penningar använda»[1]). För fjerde resan landsköp var straffet *landsflykt*. Inga handtverkare tåldes på 4 mil nära stad, utan de skulle »*drifvas*» till städerna och der hålla burskap[2]). *Adeln* fick likväl, enligt privilegierne, köpslå med hvem den ville till husbehof och med sina gårdars produkter

---

[1]) I en år 1838 i Lund utgifven skrift (om *landsköp* enligt Sveriges lag, af *Chr. Naumann*) framställas de åtgärder, som under tidernas lopp blifvit vidtagna i vårt fäderneslaud för ordnandet af den *inre* handeln. I 2 och 3 §§ tecknas Gustaf I:s och Gust. II Ad:s författningar i ämnet. Dessa regenter hyllade det på deras tid rådande statsekonomiska system, som man benämnt det merkantila. Syftemålet förtjenar allt loford. Genom att fördela arbetet mellan land och stad och ordna detsamma, ville man se till godo det helas förkofran. Men man råkade dervid in på den vanskeliga banan att genom *tvångsmedel* söka befrämja städernas fördel på landets bekostnad, att sålunda störa den naturliga gången af nationalvälmågans utveckling. Systemet fortfor att verka ända till dess, åren 1775 och 1780, spannemålshandeln inom landet frigafs, derigenom uppslaget skedde till den friare rigtning, i hvilken man sedan fortgått. Se sidd. 14 o. f. samt 76 o. f. i nämnda skrift.

[2]) *Stj. Ekon. Förf.* 1 D. s. 749. Samling af Instruktioner för Landtregeringen, Stockholm 1852, s. 136, 137.

samt hålla nödige gerningsmän. Den *yttre* handeln skulle till vissa städer inskränkas, den passiva till 12, den aktiva till 17 (jemte Norrlandsstäderna tills vidare och med vissa varor). Uppstäderna deremot fingo såsom ersättning uteslutande rätt att idka handel med bergslagen och på sina frimarknader [1]). Monopolier gåfvos åt vissa handelsgrenar, till och med åt vissa handelsartiklar [2]). Efter Engelskt och Holländskt föredöme, försöktes *kompani-handels-systemet*, dock utan varaktig framgång. Städernas administration förbättrades genom *Stadgan af d. 26 Dec. 1619* [3]). Denna stadga [4]) blef väl aldrig formeligen utfärdad, men lades till grund för de åt ett stort antal städer, följande året, utfärdade privilegier och blef i allmänhet tillämpad. Genom samma stadga tillkom i städerna den institution, som blifvit benämnd *Stadens Äldste* eller de äldstes råd (hälften köpmän, hälften handtverkare), såsom representant för hela borgerskapet. Ståthållarens (fogdens) samt borgmästarens och rådets (magistratens) rätt att utfärda stadgar inskränktes till rent kommunala ärenden. Dömande makten utöfvades af borgmästare och råd (Rådhusrätten) enligt 1614-års rättegångs-ordinantie [5]) samt af Kämners-rätten. I större städer fanns en *Syndicus*, som »vid rådslag adsisterade i rättegångssaker borgmästare och råd, samt när några förändringar ske skulle». Administrationen blef handhafd af magistraten och stadens äldste, och ståthållaren hade deröfver inseende och kontroll [6]). Särskild drätselkammare samt tillsyningsmän öfver borgerskapets näring och handtering funnos i vissa städer. För den nyanlagda staden Göteborgs styrelse gåfvos stadganden i flera hänseenden afvikande från de ofvan anmärkta samt efter Tyskt och Nederländskt mönster. Stadsinnevånarne (med undantag

---

[1]) 1614-års Seglations-ordning, *Stj. Ekon. Förf.* 1 D. sid. 592 o. f.

[2]) Koppar-kompaniet, grundadt på export-monopol, trädde i verksamhet 1622, upplöstes alldeles 1638. Om kompanierna se *Stj. Ekon. Förf.* 1 D. s. 660—989 (en mängd priv. och stadg.), ibid. 2 D. s. 37, 40, 51, 53, 305.

[3]) Således året efter det Stadslagen blef tryckt. Jfr sid. 143 not.

[4]) *Stj. Ekon. Förf.* 1 D. s. 731 o. f.

[5]) *Schmedeman* J. V. s. 134. — [6]) Jfr s. 152.

af adel, ofrälse tjenstemän, prester och andre till ecklesiastikstaten hörande) skulle idka borgerlig näring och vinna burskap. — Såsom stånd var nu borgerskapet utbildadt. Redan 1611 begärde det egna ståndsprivilegier[1]); men konungen förklarade sig vilja betänka saken, och den blef sedan ej afgjord. År 1647 gafs K. M. resolution angående städernas i Sverige och Finland ordning och session på riksdagarne och andra publika möten. År 1664 förnyades stadgandet derom[2]), med tillägg af städerna i Skåne, Halland och Blekinge (städernas hela antal finnes då upptaget till 97). Stundom förenade sig två städer om en gemensam representant. Bergsmännen räknades i allmänhet icke till borgare-ståndet, dock hade Stora Kopparbergs fullmäktige säte och stämma derstädes. Med fullmäktige ensamt från städerna (stundom tillsamman med bergsmän) höllos under detta tidehvarf, likasom under nästföregående (s. 112) åtskilliga möten angående såväl handelsärender som bevillning[3]). En ordningsstadga[4]), att iakttagas inom borgare-ståndet, då det till riksdag var församladt, har man funnit upprättad d. 19 Nov. 1632.

Bonde-ståndet. Detsammas politiska rättigheter undergingo under detta tidehvarf ingen ändring. Dess riksdagsmannarätt stadfästades i riksdagsordning och regeringsform. I ett bref till landshöfdingarna af år 1635 begär drottning Christina, att desse ville med manér och diskretion arbeta derhän, att sådane personer måge till riksdagsmän förordnas, som äro »väl affektionerade samt af förstånd och gemüthe tjenlige att rådslå med de andre ständer om riksens högvårdande ärender». Man finner sedermera kronofogdarne välja allmogens riksdagsmän, hvarvid de skickade sådane, som åtogo sig uppdraget för bästa köpet, under det stundom fogdarne till högre belopp uppburo herredagspenningarne. Sådant för-

---

[1]) *Stj.* 1 B. s. 667.
[2]) *Stj. Ekon. Förf.* 2 B. s. 478. 3 B. s. 200.
[3]) Se t. ex. *Stj.* 1 B. s. 816.
[4]) Deri utmärkas Stockholm, Riga, Reval, Upsala och Åbo såsom de främste städer vid sessionerna.

böds 1672, och stadgades att »häradshöfdingen med nämnden vid ordinarie tinget skulle välja skicklige och beskedlige män till herredagskarlar». År 1680 afskaffades detta, och allmogen medgafs rätt att sjelf utvälja och förordna sina herredagsmän, allenast »*gouverneurerne och landshöfdingarne hafva god uppsigt, att gode och skicklige män dertill tagas*»; äfvensom det förklaras, att allmogen ej kan förnekas framföra sina besvär vid riksdagarne, utan att deras »anbringanden» först behöfva af landshöfdingarne granskas. Sedan, genom kronogodsens föryttring, i många härader få krono- och skatte-hemman voro qvar i böndernas ägo, stadgades år 1664, att flera sådana härader fingo förena sig om valet af en enda riksdagsman. — Riksdags-ordningen omnämner ej någon viss taleman för bonde-ståndet. Det synes som om detsamma utsett inom sig deputerade att tala och svara på rikssalen. Den af bönderna, hvilken år 1644 lyckönskade drottning Christina till hennes tillträde af regeringen, kallas »*Förespråkare*». Efter 1680 finner man en *Taleman*, hvars härads sigill står främst under riksdagsbeslutet.

Det förtryck, som bönderna ledo genom adeln, äfvensom deras under presterskapets egid vid riksdagarne uttalade klagan och opposition äro förut omnämnde. Medelst 1655-års förutnämnda reduktion, eller såkallade fjerde-parts-räfsten, var, åtminstone på papperet, en dam upprest mot adelns hotande inkräktning af all Svensk jord och mot bemödandet af förvandla hela ofrälse folkmängden till adelstorpare och lifegne.

---

6 Kapitlet[1].

Envålds-perioden (1680—1719).

§ 1.

Första steget år 1680 till enväldet.

Vi hafva omnämnt det förtryck och det öfvermod, hvartill aristokratien mot slutet af nästföregående tidehvarf gjort sig skyldig, samt den öfverhängande vådan deraf ej mindre för konungamakten, än för hela ofrälse befolkningen och särskildt för Sveriges fria bondestånd. Hvar stod botemedlet att vinna? Andra stater hade gifvit fingervisningen. *Danmark* närmast. Den tidens statsrättslärare, äfvenså. Vi erinra om *Hobbesii* och *Robert Filmers* skrifter. Med olika talang och från olika synpunkter sökte man försvara konungarnes »*absoluta*» makt, och mången theolog ville genom den Hel. Skrift bevisa, att konungamakten härleder sig omedelbart från Gud och *icke bör af menniskor inskränkas*, — en grundsats som på denna tid alltmera antogs. Den var ingalunda främmande för Gustaf I; under hela sin ungdom hade Carl XI hört den predikas i öronen.

Att ofrälse stånden mot adelns förtryck och öfvermod sökte sin hjelp hos konungen, den de räknade för sin uppriktige vän, och att de för sådant ändamål ville bidraga att föröka sin hjelpares makt, att bereda möjlighet för honom till utförande af ett slikt värf; — detta är en företeelse, som öfverallt i andra länder hade sitt sidostycke. Fäderneslandet var i fara; de tre ofrälse stånden och många af den lägre adeln, jemte konungens personliga vänner bland den högre, insågo denna fara, insågo behofvet af en *med full makt* försedd domare, i fall någonsin de sekelgamla

[1] Utom några bland förut uppgifna källor, hvilka äfven för detta tidehvarf lemna upplysningar, må här särskildt nämnas: *Loenbom:* handlingar till kon. Carl XI:s historia. *Lidén*, handlingar om riksdagen 1682. *Wilde*, Carl XI:s envälde. Se vidare noterna i det följande. — Borgare- och Bondeståndens i behåll varande protokoller begynna senare.

stridigheterna skulle blifva bragta till slut, ifall staten skulle kunna återvinna sina alltjemt försvagade krafter, och dess enhet åter blifva verklig. Denna makt blef en diktatur, ett romerskt imperium, en lex regia, såsom den blifvit det hos andra mot aristokratiens förtryck kämpande folk. Carl XI insåg, att konungamaktens skrankor voro hinderliga för hans plan att afhjelpa landets nöd, att grunda financer och krigsmakt på landets *egna* tillgångar, oberoende af främmande, ofta i mera än en riktning förderfliga subsidier, att återställa jemvigten mellan folkets olika klasser. Med glädje såg han derföre sin önskan befrämjad att få dessa skrankor undanröjda. Om någon gång hos de ofrälse stånden en fruktan uppstod för reaktionens alltför stora och långvariga öfvervigt, så sågo de utan tvifvel en räddande engel i den gamla Svenska andan, i den frihets- och fosterlands-känsla, hvilken, då nöden så kräft, mera än *en* gång uppflammat och satt en gräns för regenternas maktmissbruk [1]).

Vi förbigå att beskrifva de vid 1680-års märkvärdiga riksdag af konungen vidtagna mått och steg och de under detta och följande riksmöten handlande personer, samt lemna endast i korthet en skildring af den förändring *författningen* undergick, och följa dervid de officiella handlingar, som i detta ämne blefvo till allmänhetens kännedom och efterrättelse utfärdade.

Först möter oss »*Kongl. Maj:ts nådigste approbation uppå riksens ständers den 9 Dec. 1680 aflåtna förklaring angående några ärender*»; gifven den 10 i samma månad och år [2]).

Derigenom kungör konungen, att riksens ständer, uppå af honom gjord framställning, tagit i öfvervägande följande vigtiga ärender angående rikets styrelse, nemligen:

1:o) »Huruvida regeringsformen (af år 1634) med dess additament (af år 1660), hvilken uti minorenniteten varit

---

[1]) Jfr Anmärkningar om Kon. Carl XI:s envälde. Lund 1860 (två universitets-programmer af *Chr. Naumann*).

[2]) *Stj.* 2 B. s. 1873.

såsom en form och instruktion, hvarefter regementet skulle föras, må nu konsidereras af konungen såsom fullmyndig och regerande»? — Derom hade ständerna förklarat: att de funno konungamaktens säkerhet och styrka samt rikets nytta fordra, att förenämnde handlingar icke kunde anses för konungen förbindande, »utan konungen bör stå fritt desamma efter eget nådigt godtycke således att förändra, som honom sjelf det behagandes varder, och det kan lända till hans rikes och samtlige undersåtares bästa, så att konungen till ingen regeringsform är förbunden, *utan allenast till Sveriges lag och laga stadgar*».

För att rätt uppfatta denna ständernas förklaring, erinra vi oss, att 1634-års s. k. *regeringsform*, såsom vi förut anmärkt, icke innefattar hvad efter nuvarande språkbruk med detta ord utmärkes, nemligen en grundlag derutinnan konungens och folkets ömsesidiga pligter och rättigheter äro noggrannt bestämda, utan den är förnämligast ett reglemente för ärendernas *förvaltning*, en administrations-stadga. Den egentliga grundlagen utgjordes fortfarande af 4 kap. i landslagens konungabalk samt af den konungaförsäkran, som vid tillträdet till regeringen blifvit afgifven. Visserligen kan det sägas om både 1634-års regeringsform och 1660-års additament, att de innehålla stadganden, hvilka äro beräknade att gälla ej mindre för en fullmyndig konung, än under en konungs minderårighet eller frånvaro. Drottning Christina hade väl förklarat, att hon för sin del ville rätta sig efter nämnde regeringsform och tills vidare »bibehålla den i sin vigor och till execution»; men hvarken hon eller kon. Carl X Gustaf och ännu mindre Carl XI hade stadfästat densamma. Sistnämnde konungs försäkran var, som förut är anmärkt, i hufvudsaken likalydande med hans faders. Hvarken 1634-års regeringsform eller 1660-års additament äro derutinnan omnämnde eller genom någon annan handling af Carl XI bekräftade. Hvar hafva vi att söka egentliga orsaken till denna obenägenhet mot nämnde två statshandlingar? Det är förut visadt, att de i afseende på riksdagens

makt innefatta tvetydiga och hvarandra motsägande stadganden. Riksdags-ordningen af 1617 innehåller, att om skiljaktigheter förefunnos i riks-ståndens beslut angående konungens propositioner, skulle, i konungens närvaro, hvart stånd genom en af de sina försvara och förfäkta sin mening, på det, när skälen och argumenten äro förhörde, man då desto bättre kan hålla dem emot hvart annat och bese hvilkendera bästa grunden hafver, så länge att de kunna skäligen förenas, »*heller Kongl. Maj:t tager deraf det bäst är*». I den s. k. regeringsformen af 1634 heter det åter om de allmänna riksdagarne, att hvad dervid beslutas, »*deremot har ingen att säga, som konungen och riket med hörsamhet och lydnad är underkastad*». I den förra af dessa statshandlingar skulle det, vid första påseendet, tyckas som om *all beslutanderätt* vore ständerna betagen och konungen ensam förbehållen. I den senare åter som om riksdagen *ensam* hade beslutanderätten. Man har sett mer än en författare uppgifva, att sådan var den verkliga meningen med de ofvannämnda tvetydiga uttrycken. Men vid en grundligare undersökning kommer man till annat resultat. Ändamålet med 1617-års »Ordning som hållas skall uti riksens ständers möten och sammankomster, så ock uti omröstande på riksdagen», finnes tydligen uttryckt, nemligen endast att gifva en bestämd positiv stadga åt den hittills allmänt följda praxis i afseende på riksdagens sammansättning och proceduren dervid; men ingalunda att utvidga konungens makt på ständernas bekostnad; — ingalunda att omintetgöra folkets deltagande i lagstiftningen enligt den i 4 kap. af landslagens konungabalk innefattade grundlag, hvilket deltagande egentligen utöfvades *landskapsvis*, ehuru, såsom förut är nämndt, under Gustaf II Adolfs regering den åsigt efterhand gjorde sig gällande att riksdagsfullmakten beklädde folkets ombud äfven med detsammas lagstiftningsrätt, så att förslag till civil- och kriminal-lagar derefter icke ansågos behöfva företagas till folkets bifall »*i alla landsändar*», utan kunde vid riksdagarne afgöras; — ingalunda att göra ingrepp i

folkets beskattningsrätt, hvilken ännu utöfvades landskapsvis i öfverensstämmelse med landslagens äfven i konungaförsäkringarne upptagna stadgande, och icke vid allmän riksdag. Men ända från Magnus Ladulås's tid, som i Skenninge stadga förbehöll sig att besluta och förordna angående sådana ärenden, hvilka kunde tarfva rättelse, och som »förut ej voro i lag gömde eller satte»[1]), hade konungarne utöfvat lagstiftningsmakten i *hushålls- och förvaltnings-ärenden*, utan folkets medverkan, så att med centralisationen den speciella lagstiftning, som varit korporationer och kommuner (särskildt städerna) tillerkänd, alltmera öfvergått till konungarne. Det är *dessa* ärenden 1617-års Ordning afser med den slutmening, som medgifver konungen att biträda det eller de stånds mening, han fann mest grundad, — »att taga deraf det bäst är». Ännu mindre torde man hafva skäl att misstänka den af Axel Oxenstjerna författade och af kon. Gustaf II Adolf gillade s. k. regeringsformen af 1634 för någon afsigt att lägga beslutanderätten vid riksdagarne *ensamt* i *ständernas* hand, ehuru riksdagen under detta århundrade redan vunnit mycken stadga och styrka. Den ofvananmärkta frasen i denna förordning syftar tydligen dels på sådana beslut, om hvilka konung och ständer sig förenat, dels på sådana, som ständerna ensamt fattat i beskattningsfrågor. Detta bekräftas mera än tillräckligt af konungaförsäkringarnes lydelse. Det var alltså mindre tvetydigheten i nämnda fras, än innehållet för öfrigt af 1634-års regeringsform och 1660-års additament, som på konungen inverkade. Dessa handlingar innefatta nemligen detaljerade stadganden, hvilka gjorde inskränkning i den konungarne af ålder tillkommande makt att reglera sjelfva organisationen af *statsförvaltningen*, stadganden, hvilka voro hinderliga för Carl XI:s vidtomfattande planer just i afseende på denna förvaltnings och särskildt krigshärens ordnande. Och hvad som ej får förbises, är: det mot landslagen stridande påbudet i 1660-års addita-

[1]) Sid. 39.

ment angående konungens förbindelse att antaga och utvälja riksråder med rådets vetskap och *samtycke*[1]). Dessa två ifrågavarande statshandlingar voro således i flera hänseenden att betrakta såsom ingripande i den lagbestämda konungamakten. Då de nu afskaffades, samt åt konungen uppdrogs att, i likhet med hvad Gustaf I, Johan III och Carl IX samt äfven Carl XI:s fader gjort genom sina särskilda stadganden och testamenten, upprätta en ny administrationsstadga (regeringsform), sådan han sjelf för godt fann och som kunde ända till rikets och undersåtarnes bästa; så hade ständerna derigenom ingalunda bortgifvit den dem tillkommande beslutande rätt. Ty deras beskattningsrätt och deras deltagande i stiftandet af allmän lag voro dem uttryckligen förvarade i landslagens konungabalk, hvilken fortfarande skulle utgöra normen för konungens makt, samt i de stadgar, hvilka för öfrigt reglerade jus publicum, nemligen arfförening och konunga-försäkran, i hvilken sistnämnde Carl XI, likasom hans höge fader, förbundit sig att icke företaga något krig eller någon förändring, som angick rikets välfärd, utan med riksens råds råde och ständernas vetskap och *samtycke.*

2:o) »*Huruvida konungen bör styra riket med riksens råds råde*»? Hvarpå ständerna svarade: »att då konungen styr sitt rike efter lag med riksens råds råde, sådant ej annorledes kan uttydas, än att all *decision* uti de ärender, *som honom behagar och han nödigt pröfvar* till rikets välfärd att med rikets råd kommunicera, ju måtte alldeles dependera af hans egen goda rättvisa dijudikation och förordnande; och att han fördenskull, som en myndig konung, hvilken *efter lag och stadgar* riket, såsom hans eget af Gud förlänta arfrike fører, är allenast inför Gud responsabel för sina aktioner, hvaremot en regering uti en konungs minorennitet är skyldig att svara för sin styrelse samt göra reda och räkenskap, enär konungen det så godt befinner».

---

[1]) Jfr 5 kap. § 8.

Att konungen ej var förbunden att följa rådets mening, utan hade allena beslutanderätten, var en förklaring, som fullt öfverensstämde med gällande lag, ehuru vi i det föregående hafva sett mera än ett försök, under aristokratiens kamp mot konungamakten, att binda konungen i många mål vid de fleste rådsherrarnes yttrade tanka, vid deras *samtycke*. Men hvad som i denna punkt innebär en mot lag stridande nyhet, är den inflätade mening, att konungen ej behöfde höra rådet i andra ärender *än der han sjelf pröfvade nödigt*. Sådan var ej landslagens mening. Den undantager inga regeringsärender från föreskriften att konungen skall styra riket med råds råde; och ehuru det ända sedan Gustaf I blifvit en sed att konungarne fattade beslut i många ärender *utom* rådkammaren, äfven sedan denna blifvit ständig, så var det åt Carl XI genom ett formligt beslut nu lemnade godtycke så mycket vådligare, som det sedermera stod i hans makt att på egen hand afgöra *justitiæmålen*, således utöfva domsrätten. Och detta godtycke innebar indirekte anvisning åt rådsherrarne att icke vidare fullgöra den pligt, som ännu i dag är konungens rådgifvares, att nemligen *sjelfkrafde* påminna om rikets rätt och bästa, hvilket åliggande dock tydligen innefattades i deras förut omnämnda ed (8 kap. LL.): att de skulle styrka konungen till rikets rätt med all deras makt etc.

Hvad i öfrigt beträffar denna punkts innehåll om konungens *ansvarighet endast inför Gud* för sina aktioner, då han efter lag och laga stadgar styrer riket, såsom sitt eget af Gud förlänta arfrike, hvaremot en förmyndarestyrelse är skyldig svara samt göra reda och räkenskap inför konungen; så utgjorde dessa satser visserligen ingen envåldsförklaring. Konungens oansvarighet är oskiljaktig från konungadömet, är en af detsammas *väsendtliga* attributer. Som bekant är, förbehöll sig drottning Christina för sin person i hufvudsaklig mån denna oansvarighet till och med efter abdikationen. Och hvad beträffar talet om riket, såsom konungens *af Gud förlänta arfrike*, så har detta talesätt visser-

ligen en stark anstrykning af patrimonial-principen; men för den, som icke obehörigt förblandar den stadgade arfsrätten med *makten*, innebär detsamma likalitet, som yttrandet om konungens frihet från ansvar, något tillerkännande af en absolut makt, så mycket mindre som konungens förbindelse att styra *efter lag och laga stadgar* står i sammanhang härmed åter upprepad, — och denna är föga förenlig med envälde.

3:o) Förklarade riksens ständer, att de med största veneration och hugnad ihågkommo huruledes framfarne konungar, såväl som den närvarande, alltid tillåtit deras trogne undersåter att sjelfve inhemta konungens nådiga förklaring i deras angelägenheter, hvarföre de ej »böra veta af någon Mediator», och då sådant, »såsom i vårt kära fädernesland en ovan sak, alldeles måste aboleras»; alltså bör »*riksens råds* embete och skyldighet icke vidare extenderas, än som detsamma med klara ord i Sveriges lag 8 kap. kon. b. LL. dem uttryckeligen tillförbinder som konungens egne trogne män och undersåter, hvilke ock alltderföre icke såsom ett särdeles och det *femte* ståndet uti riket kunne considereras, utan allenast anses som *ett* stånd med rikets ridderskap och adel».

Rådet hade aldrig i den mening haft någon medlarebefattning, att detsamma varit ett erforderligt trappsteg för undersåtarnes tillträde till konungens person. Medlarekallet, om det så får benämnas, bestod i den oftanämnda förbindelsen, enligt rådets ed, att styrka konungen och undersåtarne att hålla deras ömsesidiga eder (ungefär detsamma, som i vår nu gällande grundlag uttryckes med skyldigheten att »alltid låta sig vårda om konungens makt och riksens ständers samt inbyggares fri- och rättigheter»). Väl hade rådet ofta uppträdt som ett värn mot konungarnes maktmissbruk, väl hade det ofta i sjelfva verket utöfvat ett medlarekall; men ännu oftare missbrukat sitt inflytande till de lägre samhällsklassernas förtryck, och röster hade mera än en gång höjt sig om rådets egenskap såsom ett medel-

stånd emellan konung och öfrige stånden. Detta föranledde förklaringens närvarande punkt, genom hvilken ingen ny makt tillägges konungen i förhållande till rådet.

4:o) *Uppdrogo ständerna åt konungen att författa en »disposition om regementets styrelse»*, i händelse af hans frånfälle *under thronarfvingens omyndiga år*. Vi hafva förut anmärkt, att flera af Carl XI:s företrädare upprättat sådana dispositioner eller testamenten om riksstyrelsen, och i hans faders testamente af 1660 heter det, att »riksens ständer af trogen devotion och hörsamhet Oss underdånigst skrifteligen anmodat och bedit, att Wi vele på alle anstötande tillfälle riksens välgång och regements administation efter vårt dödsfälle förse och beställa». Uti det enahanda uppdraget till kon. Carl XI låg således ingenting ovanligt. Att ständerna genom de ordalag, med hvilka detta uppdrag var beledsagadt, skulle hafva i förväg och obesedt förbundit sig att, *hurudant det ock vore*, antaga och hålla det testamente eller den minderårighetsstyrelse, som konungen framdeles funne för godt att besluta, dertill gifver konungens ifrågavarande approbation ingen skälig anledning. Konungen tyckes icke på det sättet hafva uppfattat ständernas mening och honom visade förtroende. Orden lyda: »Erbjudandes de sig att hvad vi i så måtto förordnandes varde *till riksens och våre undersåtares välfärd och säkerhet*, nu och i tillkommande tider, sådant icke allenast med skyldig devotion och vördnad emottaga, utan ock för sig och deras efterkommande som en lag obrottsligen hålla och maintenera». Innehållet af konungens testamente (af år 1693) visar äfven, att han iakttagit hvad den reservation antyder, som de särskildt utmärkta orden innefatta. De af ständerna begagnade ordasätt föra otvunget till tanken på *Carl Gustafs* testamente och tvisterna om detsamma, hvilka Carl XI gerna såg förebyggda för framtiden.

Denna granskning lemnar som resultat: *att man orätt daterat Carl XI:s s. k. suverainété från år 1680.* Då infördes intet envälde; då afstodo folkets ombud ingalunda

från detsammas andel i lagstiftande makten. Men väl må medgifvas, att den inskränkning uti rådets myndighet, som tillvägabragtes sistnämnde år, och hvarigenom den rätt att inför konungen *sjelfkrafde* föra rikets talan, som gjorde denna råds-institution till ett vigtigt nationelt element i Svenska statsförfattningen, kan sägas hafva blifvit *omintetgjord*, var *första steget* till enväldets införande, likasom detta påskyndades af de vid nämnda riksdag fattade bekanta besluten om *reduktionen* [1]) och *förmyndareräfsten* [2]), hvarförutan alla i administrations-stadgarne uppresta skrankor nedbrötos, hvilka kunde vara hinderliga för konungens outtrötteliga ifver att gifva åt *statsförvaltningen* en förbättrad organisation, dermed konungen ock genast gick i författning.

§ 2.

Enväldets införande 1682. Lagstiftnings-rätten.

Det var år 1682 detta envälde kan sägas hafva blifvit stadgadt. Då först togs steget fullt ut. Vi kunna vid granskningen af den statshandling, som derom utfärdades, vara kortare. Den har datum af d. 9 Dec. 1682 och bär namn af *Kongl. Maj:ts nådigste approbation uppå dess råds och samtlige ständers vid riksdagen gjorde tvenne förklaringar* (d. 16 och 22 Nov. s. å.) *angående det 4:de kap. i konungsbalken L.L., jemte några flere ärenden* [3]).

Den första förklaringen afsåg att utsträcka 1680-års *reduktionsbeslut* till bortskänkta kronogods i allmänhet, vare sig små eller stora, på hvilken tid som helst de blifvit donerade, samt tillerkände konungen oinskränkt rätt för framtiden att donera kronogods till undersåtarne äfven allodialiter (till full ägo). — Den egentliga maktutvidgningen skedde likväl genom den *andra* af dessa förklaringar.

---

[1]) *Stj.* 2 D. s. 1813 o. f. Se vidare *Botin* p. anf. st. 2 D. s. 186 o. f. *Svedelii* utförliga afhandling i detta ämne. *Fryxells* Berättelser ur Sv. Hist. 17 D. 1 häft.

[2]) Härom kan läsas *Fryxell* p. anf. st. 16 D. s. 237—344.

[3]) *Stj.* 3 B. s. 1894. Jfr. s. 1878, 1880.

Konungen hade nemligen äfven vid denna riksdag gjort några framställningar till ständerna i anledning af en enskild riksdagsmans yttrande. Bland dessa framställningar voro följande af allmän syftning: »Huruvida någon kan vara berättigad att uppsätta *reglor* eller åtal (klander) på dem, som hafva varit uppsatte, samt huruvida någon kan vara befogad att begära, att efteråt öfverläggas skall om hvad som förut af konungen är gjordt och gilladt, eller ock om konungen må göra lag, stadgar, reglementer och förordningar, eller desamma utom ständerna skola vara kraftlösa»? Härpå svarade desse sistnämnde:

1:o) Att ingen annan än Kongl. Maj:t, eller den han behagar dertill auktorisera och förordna, tillkommer att uppsätta instruktioner (»reglor») för en eller annan embetsman, och att fördenskull så mycket mindre någon bör sig understå att tadla eller ändra det, som är uppsatt och af Kongl. Maj:t gilladt, som konungen äger makt att bjuda och undersåtarne att lyda. Ständerna »akta alldeles orimligt», det konungen skulle vara förbunden dem att höra, när kongl. maj:t vill göra några stadgar plakater, reglementer och förordningar, eller gifva kollegier eller några personer instruktioner i deras förrättningar.

Denna punkt innefattar således en formlig bekräftelse på konungens envälde i *administrativa* lagstiftningen, — ett envälde, som dock, enligt hvad vi förut anmärkt, icke innebar något nytt, ty ända sedan Folkungarnes tid hade konungarne efterhand tillegnat sig detsamma i hushålls- och förvaltnings-ärender, och i frågor om allmänna fridens upprätthållande (dock med råds råde). Det vådliga i den auktorisation, som *nu* lemnades, bestod dels deri att *gränsen* för denna lagstiftning var obestämd (likasom den till en del ännu är), dels i de sväfvande uttrycken, hvilka lätt kunde leda till den tolkning, att hvarje uti särskilda memorialer eller allmänna besvär vid riksdagarne gjord erinran om de olägenheter, som utfärdade författningar i verkställigheten kunde finnas hafva medfört, till följd af olika lokala omständig-

heter eller andra orsaker, skulle anses som ett obehörigt tadel. Centralisationens verk var numera i så måtto fulländadt, att ingen annan än konungen, *eller den han behagar auktorisera*, tillerkännes rätt att uppgöra några stadgar; hvarigenom alltså kommunernas lagstiftningsrätt i *ordningsmål*, hvilken fordom ej varit ringa, helt och hållet blef beroende af konungens medgifvande.

2:o) I afseende på ändringar eller förklaringar af *allmänna lagen* yttra ständerna: att de »draga till konungen den underdåniga tillförsigt, att K. M. (efter inhemtande af lagfarne mäns tankar) lärer sig i nåder behaga gifva *sina ständer* deraf part, eftersom det dem alla i gemen angår, dock icke så, att ständerna sådant måge eller böra föreskrifva K. M., utan hafva att förvänta af hans eget nådiga behag, när och huru han det godt finner, på det de således måge få tillfälle, *om honom så nådigt täckes*, i underdånighet som trogne undersåter med deras oförbegriplige tankar inkomma, utan någon förmätenhet och det ringaste förfång i kongl. maj:ts rätt och höghet, hvilke de samtligen, såsom redlige undersåtare, så villige som skyldige äro med lif och blod att förfäkta och efter yttersta förmåga hjelpa att hägna och försvara».

Det berodde således numera på konungens *välbehag* att låta ständerna deltaga i förändrandet af rikets *allmänna* lag. Hela lagstiftningsrätten, utan undantag, var åt konungen öfverlemnad. Detta var en makt, som ingen Svensk konung någonsin tillförene lagligen innehaft. *Detta var den egentliga envåldsförklaringen.* Konungen uppfattade den ock sålunda. I approbationen af ständernas beslut talar han icke, såsom 1680, om rättigheten att *med ständerna* stifta och uttyda lag, utan om *sin* innehafvande makt lag och laga förordningar att statuera och göra, i kraft hvaraf han upphöjde ständernas ofvannämnda förklaringar till lag för evärdelig tid, samt stadgade att den, som understod sig något deremot handla, skulle anses som den der mot konungens höghet sig förgripit.

§ 3.

Beskattningen. 1693-års beslut. Konungens egen uppfattning af sin utvidgade makt. Successionsrätten.

För folket återstod dock en af de vigtigaste politiska rättigheter — *beskattningen*. Äfven vid 1686- och 1689-årens riksmöten[1]) utöfvade ständerna denna rätt. Men år 1693 hade rikets financer kommit i den lyckliga ställning, att hvarken bevillning, byggnadshjelp till de kostbare kongl. slottens och husens byggande eller begrafningsgärd (i anl. af drottningens frånfälle) ifrågakom. »Detta är en nåd, säga ständerna i riksdagsbeslutet, som vi med all underdånig tacksägelse upptage», och förbinda de sig att, i händelse af ett blifvande krig, utgöra sådana »eventual krigsbevillningar, som de 1686 och 1689 utfäst», samt derest dessa ej skulle förslå, hemställa till konungen att *årligen, och så länge kriget varar*, uppnegotiera så stor summa, som nödvändigheten fordrar, den ständerna samtligen sig påtage efter handen att betala när Gud freden igen förlänar[2]).

Härmed var visserligen åt konungen uppdragen en eventuel makt att under krigstider uppnegotiera nödiga medel, dem ständerna ville betala vid krigets slut; men dermed *var icke sjelfva beskattningsrätten bortskänkt.* En ännu vidsträcktare rätt i afseende på åtskilliga beskattnings-titlar hade ständerna år 1602 lemnat åt Carl IX och rådet, utan att sådant för framtiden dragits till préjudice.

Ända från 1682 visar sig en benägenhet att i alla från kansliet utgående skrifter inrycka fraser om konungens *absoluta* välde. En sådan ingick, likväl med hemliga utskottets och riddarhusets samt förmodligen äfven de tre öfriga ståndens medgifvande (ehuru riksdagshandlingarne derom ej lemna fullständig upplysning), uti en förklaring af ständerna vid 1693-års riksdag och sedermera i 4 punkten af riksdagsbeslutet samma år, derigenom ständerna uttrycka sin underdåniga devotion emot kongl. maj:t för den dem

[1]) *Stj.* 3 B. s. 1981, 2069. — [2]) *Stj.* 3 B. s. 2094.

vederfarna nåden, att, »ehuruväl Gud, naturen och k. m:ts höga arfsrätt, samt ständernas om dess *absoluta* välde gjorda och affattade underdåniga förklaringar af åren 1680 och 1682, med konungens deröfver gifna nådiga approbation och stadfästelse, *hafva satt kongl. maj:t, som ock dess höga konungsliga lifsarfvingar, och så arfvinge efter arfvinge, både man- och qvinnokön, efter k. m:ts dödliga frånfälle, till en envålds allom bjudande och rådande suverän konung, den ingen är på jorden för sina aktioner responsabel, utan har makt och våld, efter sitt behag och som en christelig konung, att styra och regera sitt rike*», så har dock konungen velat underrätta ständerna om de förnämsta ärender, som angå rikets väl.

Härmed var i så måtto *slutstenen* lagd till enväldet, och Sveriges statsförfattning förvandlad till oinskränkt monarkisk, att, jemte den ofvannämnda rättighen för konungen att *under krig uppnegotiera medel utan ständernas hörande*, konungens *absoluta* lagstiftnings- och styrande makt var tydligare än förut uttryckt.

Visserligen säges det i 1693-års beslut, att konungen skall styra riket som en *christelig* konung, ett förbehåll, hvilket i orden icke blott innebär att här icke är fråga om en orientalisk despoti, utan *kan* innefatta *mycket*, men i sjelfva verket gör endast konungens moralité, hans samvete, till norm för hans regenthandlingar; och denna norm är i sanning lika sväfvande, som begreppet »salus publica», hvilket både autokraten och upprorsmannen pläga uppställa som statsprincip, som regulatorn för statens ändamål.

Hela regeringsmakten åt konungen öfverlemnad, utan att han var bunden ens vid rådets *hörande*, samt hela lagstiftande makten, vare sig i fråga om civil-, kriminal-, kyrkolag eller ock administrativ författning, utan att ständerna ens behöfde yttra sig, — se der beskaffenheten af *Carl XI:s envälde.* Endast beskattningsrätten hade ständerna icke i hela dess omfattning bortgifvit.

Att konungen äfven hade myndighet att förändra den *offentliga rätten* (jus publicum), antaga vi, i så måtto nemligen att honom stod öppet att återbringa den tidens egentliga grundlag, 4 kap. i landslagens konungabalk, till dess ursprungliga lydelse och alltså att, när han fann tiden dertill vara inne, återgifva åt ständerna deras bortskänkta rätt att deltaga i lagstiftningen. Men att konungen skulle äga i den syftning ensidigt ändra rikets författning, att han genom en lag kunde tillegna sig ännu *vidsträcktare* makt, kunde t. ex. tillerkänna sig äfven beskattningsrätten eller förändra den antagna ordningen för thronföljden, eller förändra statsreligionen, eller godtyckligt ingripa i lagskipningen, eller utan dom och ransakning skilja domare från sitt embete, dertill gifver hvarken 1682-års beslut eller de år 1693 begagnade allmänna ordasätt någon tillräcklig anledning. Suveräneteten i den Danska Kongeloven (lex regia) af d. 14 Nov. 1666 hade en större utsträckning. Utom beskattningsrätten, hvilken Danske konungen ägde i dess fulla omfång, hade han jemväl makt att afsätta embetsmän utan undantag, till och med domare, samt att »undtage hvad og hvem han lyster udaf Lovens almindelige Befaling». Men likväl var det uttryckeligen stadgadt, att han icke hade rätt att förändra sjelfva Kongelovens bestämmelser, att han skulle ej allenast sjelf bekänna sig till den evangelisk-lutherska religionen, men också handhafva och beskärma denna religion, att han skulle residera inom landet, att han icke fick dela riket och icke ändra den bestämda successions-ordningen; hvarförutan hela Kongelovens andemening gifver vid handen, att regeringsmakten var åt konungen upplåten icke blott som en *rättighet*, icke blott för befrämjande af godtyckliga och personliga afsigter, utan med den mosvarande *pligt* att söka realisera statens ändamål.

Huru konung Carl XI äfven efter år 1682 sjelf uppfattade sin makt, derpå må vi anföra följande exempel: det bekanta reskriptet till Svea hofrätt, deri konungen förklarar, att om i hans bref eller resolutioner skulle finnas

hafva inkommit något, »som strider emot lag eller ens eller annans välfångna rätt», borde de i den delen »ej anses eller attenderas»; — åtskilliga flerastädes anförda resolutioner, såsom då konungen uppå en ingifven ansökan om bekräftelse af två makars inbördes testamente meddelar: Kongl. Maj:t behöfver icke konfirmera testamentet, om det är lagligt, ty då konfirmeras det af *sjelfva lagen*, men är det olagligt, så kan kongl. maj:ts konfirmation det icke lagligt göra; — eller då, uppå en landshöfdings begäran om en tjenstemans afsättning, konungen yttrar: »Hvarken vår nåd och rättvisa eller Sveriges lag tillåter någon sin tjenst att betaga utan skuld och brott och föregången dom»; — eller slutligen då konungen i det jemväl bekanta reskriptet till guvernören i Narva yttrar: »Ehuruväl vi kunna uti vissa mål sägas vara öfver lagen, såvida vi äga makt och rätt att ändra eller förklara eller moderera den, när någon evident billighet eller oundgängelig nödtorft det fordrar och tillåter, dock uti oträngda mål och *uti den ordinarie process* att göra någon ändring eller att skatta oss *så* öfver lagen, att vi icke skulle vilja låta våra undersåtare njuta och nyttja den till sin trygghet och försvar, det är alldeles alient från vårt konungsliga embete och incompatibelt med våre undersåtares säkerhet, den vi dem, emot deras trohets- och hörsamhets pligt, lofvat och svurit hafva» [1]).

Uti intet af ständernas envåldsbeslut finnes åt konungen öfverlemnad rättigheten att i *lagskipningen* godtyckligt ingripa (ty annat är att stifta lag efter behag, annat att följa den så länge den ännu gäller), ej heller makt att godtyckligt skilja en domare från sin befattning. Af de allmänna ordasätten i 1693-års beslut kan ej heller någon slik slutsats dragas. Konungen hade, såsom förut, högsta domsrätten; men i justitiæ-revisionen begagnade konungen, äfven efter 1682, icke någon makt att decidera emot de till justitiens administrerande förordnade kongl. rådens mening.

---

[1]) *Wildes* historia pragmatica s. 708.

Carl XI använde sin utvidgade makt förnämligast vid verställandet af reduktionen, hvilken i sin fortgång blef ett redskap för förföljelse. Men i öfrigt voro personlig rättvisa och vördnad för lagen utmärkande drag hos denne regent, med all hans ömtålighet om den oinskränkta myndigheten, likasom hans vidtomfattande verksamhet för ordnandet af *förvaltningen* i alla dess grenar, och särskildt af krigsväsendet (indelningsverket), berättigat honom att räknas bland Sveriges största konungar [1]).

Vid 1682-års riksdag utsträcktes successionsrätten åter till *qvinnolinien* i enlighet med Norrköpings arfförening af 1604.

§ 4.

Riksdagen. Rådet. Lagmännen. Yttranderätten. Kon. Carl XI:s testamente. Carl XII:s regeringssätt. 1710- och 1713-årens riksdagar. Kansliordningen.

Ständerna, adel med krigsbefäl, prester, borgare och bönder, kallas ofta till riksdagar. De benämnas efter 1680: *Kongl. Maj:ts ständer.* Deras samtycke inhemtas till utomordentliga pålagor. Likväl var det hufvudsakligen sättet för gärdernas utgående och deras fördelning, hvarom ständerna öfverlade; deras bifall till hvad konungen begärde, kunde så mycket mera presumeras, som de hade den tillfredsställelsen att se medlen väl förvaltas. Huruledes de 1693, medgåfvo konungen att utan deras hörande upptaga lån i händelse af inträffadt krig, är nyss anmärkt. — *Sekreta utskottet* (vid de riksdagar då sådant af konungen äskades) var verkstaden för riksdagsbesluten. Vi hafva ofvan derom talat. Detsammas ledamöter utnämndes numera utan undantag af konungen. Vid 1672-års riksdag erkände adeln form-

[1]) Vi erinre om konungens personliga ingripande i förvaltningen i allmänhet, om inrättandet af Statskontoret, Landtmäterikontoret, Antiqvitets-kollegiet, Collegium Medicum, utfärdade instruktioner för de flesta embeten och verk, Krigsartiklar, Sjölag, Kyrkoordning, anstaltater för upphjelpande af handel, bergverk och näringar, Carlskronas anläggande för flottan m. m. Se *Hartmansdorffs* förslag rörande Sveriges statsförvaltning samt den sid. 104 åberopade samling af instruktioner. — Hade Carl XI låtit adeln behålla sin jord, mot vilkor af *all jords lika beskattning*, skulle fäderneslandets öden tvifvelsutan fått en annan riktning.

ligen konungens oinskränkta rätt till verkställande af sådan utnämning, liksom utskottet hade full myndighet att å ständernas vägnar besluta med kongl. maj:t i de ärender, hvilka detsamma förelades. Stundom begagnades det dock blott att förbereda ärenderna.

Rådet, hvars medlemmar jemlikt k. br. d. 28 Febr. 1682 kallades *kongliga* råd [1]), hade, såsom vi visat, förlorat sin förra betydelse. Det sysselsatte sig förnämligast med justitiæmålen, och konungen undvek helst att komma i någon beröring med detsamma.

Vi hafva förut (s. 152 och 155) visat hvad 1634-års regeringsform stadgade om embetsmännens juridiska *ansvar* inför konungen och riksrätten, hvilket ansvar jemväl rådet och de fem högsta riksembeten voro underkastade, äfvensom huruvida något sådant ansvar inför riksens ständer kunde sägas enligt nämnde lag äga rum [2]). Sedan vid 1675-års riksdag beslut blifvit fattadt om nedsättande af en ständernas kommission i ändamål att granska förmyndarestyrelsens åtgärder, fattades vid 1680-års riksdag, såsom vi förut påpekat, beslut om åtal mot förmyndarne och rådet inför en af ständerna tillsatt kommission, bestående af nio ledamöter från hvart stånd [3]). De anklagade dömdes till ersättningsansvar. Här se vi således tillämpad en juridisk ansvarighet äfven inför ständerna. Likväl var deras stora kommission »auktoriserad» af konungen, han utsåg aktor till åtalets utförande, och denna domstol kan sägas hafva arbetat under

[1]) Till Biskoparne utfärdades den 11 Mars 1682 ett kgl. br., hvari påböds att Rikens Råd skulle kallas »*Wåre Råd*», eftersom emellan »*Oss och Riket* intet separat och särskildt interesse, utan den förening är, som uti sig sjelf är *alldeles inseparabel* och kan på intet sätt söndras eller åtskiljas» (!)

[2]) Angående rättegångarne mot *Bengt Skytte* se *Tham* Sv. riksd. 1 D. s. 429, *Fryxells* Ber. ur Sv. H. 10 D. s. 26. 13 D. s. 80. — Mot *De la Gardie* se *Fryxell* ibid. 16 D. s. 21 o. f. — Mot *Gustaf Otto Stenbock* se *Anders Schönbergs* Historiska Bref 2 D. s. 362 o. f., *Fryxell* p. anf. st. 15 D. s. 73 o. f.

[3]) Hvilka dessa och den af konungen förordnade aktor voro, m. m. om denna kommission, se *Loenboms* Handl. — Förmyndarnes förut erhållna décharge och loford se 5 kap. 9 § i slutet och *Stj.* 2 D. s. 1663.

hans ledning. Konungen afskedade de anklagade. Enligt förut gällande rättsnormer hade riksråden icke ansetts kunna af konungen egenmyndigt skiljas från embetet. — Den gamla seden att *lagmännen* voro medlemmar af konungens råd hade i så måtto hittills blifvit bibehållen, att flera rådsherrar tillika voro lagmän [1]) samt dels sjelfve höllo lagmanstingen, dels läto embetet skötas af underlagmän. Genom resolution på adelns besvär den 29 Nov. 1680, 14 p. [2]) gafs nu »ändtligen» den föreskrift, att de af riksens råd, hvilke lagmanstingen sjelfva vela och kunna personligen bevista, må bibehålla sina lagmansdömen i sin lifstid, men efter deras död skulle till dessa embeten utnämnas personer utom rådet. De riksråd deremot, som icke sjelfve kunde vara tillstädes vid lagmanstingen, skulle genast afträda sina lagmansembeten. Framdeles borde lagman bo i lagsagan och icke få innehafva annan befattning. Detsamma skulle gälla om häradshöfdingarne.

I sammanhang med dessa anmärkningar om *rådets* ställning, böra vi ej förbigå en mycket betecknande punkt i 1689-års riksdagsbeslut [3]) af följande hufvudsakliga innehåll: Emedan några på åtskilliga tider i kongl. rådet hållne protokoller kommit till vår (ständernas) kännedom, hvilka innehålla stora förgripelser mot den *kongliga* makten, rätten och myndigheten, hvarmed kongl. maj:t, såsom en allena allom rådande och bjudande konung, äger dess arfrike att styra och regera, ty hafve vi, kongl. maj:ts nuvarande råd och samtlige ständer, genom en särskild formeligen underskrifven akt, i underdånighet anhållit icke allenast om fullkomlig kassation och tillintetgörande af slike skrifter och akter, förde tal och diskurser samt hållne protokoller, antingen de finnas i kongl. rådet, kollegierna eller hos ständerna, sinsemellan eller särskildt, eller ock hvarsomhelst de kunna vara, utan ock tillika om en alfvarsam näpst och straff emot alla dem, som härefter med sådana brott och förgripelser mot kongl.

---

[1]) Axel Oxenstjerna var t. ex. tillika lagman i »Norrlanden».
[2]) *Stj.* 2 D. s. 1844. — [3]) Ibid. 3 B. s. 2071 o. f.

maj:t, dess kongl. gemål och lifsarfvingar, skulle kunna beträdas, på hvilken vår begäran kongl. maj:t gifvit sin nådiga approbation. Ständerna förklara derföre, att hvar och en som understår sig att mot detta förfogande i någon måtto tala eller göra, hemligen eller uppenbarligen, skulle hållas för en menedare och förgäten af sin pligt mot Gud, konung och fädernesland. Yttranderätten var sålunda lagd i bojor.

Redan den 29 November 1682 hade Carl XI utfärdat och ständerna antagit en förordning, eller som det då kalllades *regeringsform*, angående riksstyrelsens förande i händelse af konungens frånfälle under thronarfvingens omyndiga år. Drottningens år 1693 inträffade död gjorde ändringar deri nödiga, och sistnämnde år förelade konungen ständerna sitt *testamente* af d. 15 Augusti, hvilket de förpligtade sig hörsamligen att efterlefva; alla försök till detsammas omstörtande förklarades för trolöshet och förräderi [1]). Denna

[1]) *Stj.* 3 B. sid. 2107. Testamentet innehöll hufvudsakligen: Successionen skall efter den manliga liniens utslocknande öfvergå på qvinnolinien enligt 1604-års arfförening och ständernas vid 1682-års riksdag derom fattade uttryckliga beslut; för prinsessorna bestämmes en hemgift af 100,000 riksdaler och ett årligt underhåll af 10,000 daler silfvermynt. Enkedrottningen, med två röster, och fem kongl. råd skola föra regeringen i den omyndige konungens namn; dessa fem ville konungen i en särskild skrift nämna. Regeringen åligger inhemta de öfrige kongl. rådens mening, rösternas pluralitet inom regeringen och rådet gäller i frågor, som röra rikets förhållande till utländska makter, samt i rättegångsmål; men i öfrige inhemska ärenden hafva förmyndarne allena votum decisivum. Vid konungens tillträde till regeringen »äger han makt inhemta noga kunskap och besked om alla *inrikes* handlingar, deras beskaffenhet och förvaltning, och är ingalunda förbunden desamma att gilla och stadfästa vidare, än han finner dem vara med dess rätt och höghet enlige och till riksens gagn och goda lämpade». De kongl. rådens antal bestämmes till tjugo, de må endast tagas bland ridderskap och adel; jemte förmyndarne, böra följande tjenster alltid vara inom rådet, nemligen: öfverstemarskalken, öfverståthållaren, presidenterne i hofrätterne, krigs-, amiralitets-, kammar- och bergskollegierna samt de fyra generalguvernörerna. Regeringen har rätt att, i en afgången förmyndares ställe, utnämna en annan intill nästa riksdag. Dör enkedrottningen, så föres riksstyrelsen fortfarande af de öfrige fem förmyndarne med samma makt som förut. Lediga platser i det kongl. rådet besättas af regeringen, hvilken jemväl tillsätter alla öfriga embeten, som konung plägade bortgifva, dervid afseende bör fästas å skicklighet och förtjenst. Regeringen må hafva noga uppsigt på kollegierna, som till räkenskap äro förpligtade; i alla grenar af förvaltningen och krigsväsendet böra konungens in-

disposition kom ej annorlunda till verkställighet, än att enkedrottningen och 5 kongl. råd förde regeringen några månader efter Carl XI:s d. 5 April 1697 inträffade död. Ständerna förklarade konung *Carl XII* myndig d. 9, och förmyndarne nedlade sin korta regering d. 27 November samma år samt emottogo ständernas tacksägelse i riksdagsbeslutet [1]).

Carl XII fann ej för godt att vid sin kröning aflägga någon konunga-ed; han regerade utan ständer [2]), utskref krigsgärder och fördelade dem efter godtycke. *Rådet*, mellan hvars ledamöter herrskade en vådlig fiendskap och söndring, stod under konungens frånvaro i spetsen för administrationen, men dess vid förekommande behof utfärdade beslut och fullmakter måste stadfästas af konungen [3]); ärendernas slutliga afgörande gick derföre med största långsamhet, hvilken tilltog ju mera Carl aflägsnade sig från sitt rike. De kanslitjenstemän, som åtföljde honom, hade härvid ett betydligt inflytande; föremålet för konungens egen förnämsta omsorg var krigshären och dess vidmakthållande. — År 1710 var ett »utskott af *samtlige* Kongl. Maj:ts ständer», på rådets kallelse, utan konungens samtycke, samladt i Stockholm samt fattade dervid beslut om krigsgärd och rekrytering [4]).

---

rättningar, stadgar och påbud noga bibehållas och efterlefvas. Hvart tredje eller fjerde år, eller så ofta det pröfvas nödigt sammankalla ständerna, böra förmyndarne gifva dem underrättelse om rikets och förvaltningens tillstånd; rikets *stat* bör grundas på oföränderlige inkomster och alltid blifva på en säker fot stående, embetsmännen förses med tillbörlig lön, förmyndarne ej bortgifva eller sig tillegna något, det allmänna bästa till skada och afsaknad, dock må de utdela af öfverskottsmedlen till sådane, som af konung och riket gjort sig synnerligen förtjente, belöningar i penningar (icke i faste gods), »hvilket dock måste ske med stor varsamhet och måttlighet»; till understöd för fattige och nödlidande personer, i synnerhet af krigsståndet, skulle i staten årligen 20,000 daler silfvermynt uppföras och af statskontoret på regeringens befallning utdelas.

1) *Stj.* p. anf. st. s. 2122.

2) Riksdagar under Carl XI:s tid efter 1680 höllos 1682—3, 1686, 1689, 1693 samt efter konungens död 1697, alla i Stockholm.

3) Kgl. F. d. 13 April 1700, tryckt i Historiska handlingar, Stockholm 1861, 1 D. s 68 o. f.

4) »Kongl. Maj:ts samtlige Ständers Fullmäktiges» beslut på detta möte se *Stj.* 3 B. s. 2158.

Men först sedan Carl på fjortonde året varit frånvarande från sitt fädernesland, hvilket hotades med undergång, dristade en hemlig opposition att varsamt uppresa hufvudet mot enväldet. Mot slutet af 1713 inkallades nemligen prinsessan *Ulrika Eleonora* i senaten, och denna sammankallade ständerna, konungen oåtspord. Riksdagen blef bullersam; adel och bönder förenade sig. Ständerna ville uppdraga regeringen åt prinsessan, till hennes biträde sätta ett ständernas utskott vid sidan, och på egen hand sluta fred. Men konungen, som fick underrättelse om riksmötet, utfärdade mot detsamma förbud; och detta, först undanhållet, begagnades slutligen för att i Juni 1714 åtskilja ständerna, hvilket skedde utan de vanliga formaliteterna, och utan att något beslut blifvit fattadt. Redan vid detta riksmöte begynte man dock i hemlighet förbereda den regeringsform, som skulle krossa enväldsmakten [1]). I kallelsen till detsamma hade rådet utmärkt prinsessan såsom »närmaste arfvingen till kronan»; men den opposition, hvilken begagnade hennes namn, nedtystades genom konungens återkomst till riket. — Från Turkiet hade han d. 26 Okt. 1713 utfärdat en *kansliordning*, som hitkom år 1714, enligt hvilken allmänna ärendernas handläggning uppdrogs åt kansliet, som fördelades i ett kollegium och sex särskilda expeditioner, nemligen för justitiæ-ärender, krigsväsendet, finans- och kameral-ärender, handels- och ekonomiska ärender, samt två för utländska angelägenheterna, efter viss särskiljning [2]).

---

[1]) *Borallius*, berättelse om riksd. 1713—14 i Sv. Ak. handl. XXII. Redan omkring år 1710 hade det mot enväldet fiendtliga frihetspartiet börjat hålla hemliga öfverläggningar. De fortsatte alltjemnt sin verksamhet och lära år 1716 haft grunddragen uppgjorda till den nya regeringsformen. Hufvudmännen voro: A. B. Horn, C. G. Gyllencreutz, P. Ribbing, C. Ribbing, S. Leyonmarck, E Benzelius, L. Molin, J. Wulfenstjerna, A. Hylthén och A. Schutz (adlad Fredenstjerna).

[2]) Denna ordning är utfärdad från *Timurtasch*. Kansliet delades i: a) *Kanslikollegiet*, med ett kongl. råd såsom president, ett kongl. råd som bisittare (kallad kongl. och kansliråd), samt vidare såsom ledamöter en hofkansler, två eller flere kansliråd. För protokoll och expedition: en sekreterare, notarier m. fl. Detta kollegium skulle rådslå om utrikes

Rådet sysselsatte sig derefter förnämligast med afgörande af justitiæsaker. Den kabinettsregering, som ägde rum efter *Carls* återkomst och de då vidtagna våldsamma financiella författningar afbrötos af hans död.

---

saker i allmänhet samt öfverlägga huru vid alla tillfällen Sveriges fördel i anseende till främmande makter må stå att befordra, och sådant Kongl. Maj:t vid handen gifva; hafva kansliet under sitt inseende, äfvensom arkiver, bibliotek, postväsende, censor librorum, historiografen. — b) *Justitiæ-Revisions-Expeditionen*, för justitiæ-ärenderna, förestods af högste ombudsmannen (justitiekansleren), som hade under sig dels två revisions-sekreterare, dels general-auditören (för krigsmål), dels en förste ombudsman (vid uppsigten öfver lagars och författningars efterlefnad samt vid utöfvande af allmänna åklagarebefattningen). — c) *Krigsexpeditionen* för krigsmakten, jemväl i de Tyska provinserna. — d) *Kammar-expeditionen* för »civilväsendet, rikets och provinsernas hushållning och styrsel». — e) *Handels-expeditionen* för handel och näringar, äfvensom för presterskapet, läroverken, banko- och tullväsendet. Desse 3 sistnämnde expeditioner kallades *Inrikes*. I spetsen för hvar och en af dem stod ett *Ombudsråd*, som beredde ärenderna och föredrog dem inför konungen, i närvaro af jemväl de två öfrige inrikes-expeditionernas ombudsråd. — f) *Första utrikes expeditionen* för allt hvad som förekom i utrikes saker med England, Holland, Frankrike, Spanien och flera andra uppräknade länder, samt sändebud och betjente som dit afskickades. — *Andra eller Tyska utrikes expeditionen*, för hvad som rörde Romerska riket, Danmark m. fl. uppräknade länder. Äfven för hvardera utrikes expeditionen stod i spetsen ett *Ombudsråd*, hvilket föredrog ärenderna hos konungen, i närvaro af kanslipresidenten och kansliets andre rådsherre, eller för konungen allena, efter omständigheterna, sedan brefven först blifvit i kanslikollegiet upplästa. Ombudsråden i hvar expedition hade under sig en stats-sekreterare samt en expeditions-sekreterare, protokolls-sekreterare, registratorer, kanslister m. fl. — Ombudsråden kunna i viss mån jemföras med föredragande statssekreterarne enligt 1809-års regeringsform, samt med föredragande statsråden efter den s. k. departementalstyrelsens införande 1841. — *Rikskollegiernas* göromål blefvo mot slutet af Carl XII:s regring öfvertagna af upphandlings-deputationen, kontributions-ränteriet m. fl. Afsigten att efter franskt mönster införa en af konungen i allo beroende ministerstyrelse röjer sig tydligen. En högste ordningsman tillsattes 1718 öfver alla landshöfdingar, två öfverordningsmän i Stockholm och en ordningsman i hvart län bredvid hvarje landshöfding, samt flere under dessa ordningsmän lydande polisbetjente. Lagmans- och häradsrätterna sammanslogos jemväl 1718. Häradshöfdingarne skulle dels vara bisittare i dessa nya domstolar, dels hafva uppsigt öfver kronofogdarna. Slutliga verkställigheten af denna vidtomfattande kontroll- och polis-inrättning samt domstols-reform afbröts dock af konungens död. — Före 1714 hade kansliet varit indeladt efter landskaperna.

§ 5.

Stånden. Förslaget till konungabalk af 1696. Carl XI:s statshvälfning bedömd.

Adeln förlorade genom reduktionen sitt fordna inflytande med sina gods och blef beroende af hofvet. Grefve- och friherrskaperna försvunno för alltid, och det förböds äfven att föra titeln efter reducerade gods. Nya adeliga familjer uppkommo. De af *Gustaf Adolf* inrättade och förbättrade offentliga undervisningsverken hade spridt en vidsträcktare bildning, och från hyddan utgick mången med obemärkt namn, för att i krigiska eller fredliga värf göra sig förtjent af det allmänna. — Förbud mot nya säteriers anläggande[1]) äfvensom en strängare rusttjenst-ordning utfärdades år 1686, och samma år inskränktes i den nya kyrkolagen adelns patronrätt i församlingarne. *Carl XII* upphäfde distinktionen mellan adeliga och literata ledamöter i hof-rätterna[2]) samt frånkände adeln dess forum privilegiatum i kriminella mål. — De tre ofrälse ståndens inflytande vid riksmötena stadgades, men deras politiska rättigheter undergingo under envåldstiden ingen hufvudsaklig förändring. Hvad *prestesståndet* vidkommer, hafva vi förut anmärkt huruledes det s. k. rikskapitlet afskaffades. Detta skedde år 1686, samma år som ny *kyrkolag och ordning* utfärdades, genom hvilken, jemte den året derefter utgifna stadga om rättegångsordningen vid domkapiten, kyrkoförfattningen blef fullständigt reglerad. — *Borgarena* erhöllo 1680 försäkran att adeliga presidenter på rådhusen i städerna samt borgmästare skulle till andra embeten befordras, emedan borgerskapet, i anseende till ståndens olika intressen, ej kunde hafva förtroende till dem, samt att städerne skulle handhafvas vid fritt val af presidenter och borgmästare, så vidt dem efter lag och privilegier sådant vidkomme. — Särskildt i afseende på *bondeståndet* upprepades i resol. på allm. besvär 1683 hvad i en kongl. förklar. d. 10 Nov. 1650 var lofvadt: att ingen, ehvad

---

[1]) Om jordnaturens fixerande se i sammanhang med 1723-års adel. priv. i det följande. — [2]) K. br. d. 14 Januari 1698.

han är af ett eller annat stånd härkommen, skall uteslutas från något ärestånd i fäderneslandet, utan skall hvar och en efter meriter och qvaliteter befordras [1].

Innan vi öfvergå till nästa tidehvarf, bör omnämnas det *förslag till konungabalk*, hvilket på *Carl XI:s* befallning blifvit uppsatt 1696 af den 10 år förut på ständernas begäran förordnade lag-kommissionen [2]. En slik konungabalk var, efter de äldre lagarnes exempel, ämnad att införas främst i nya lagboken, och förslaget kringsändes förstnämnde år till hofrätterna samt andra myndigheter för anmärkningars afgifvande. Derutinnan beskrifves konungens envåldsmakt och stadgas, att äfven *beskattningsrätten i sin helhet* skulle tillkomma konungen. Riket kallas ett arfrike »både på mans- och qvinnokönet till eviga tider», som i den »Konungslige Successionsordning vidare blifver förmält», och konungens makt heter *cinskränkt.* Konungen tillkommer: 1) stifta lag, stadgar och förordningar både i verldsliga och kyrkliga ärender; 2) högsta rätt och styrsel öfver allt verldsligt och kyrkoväsendet; 3) förordna domstolar; 4) hafva högsta domaremakten och rätt att i alla ärender »utleta sanning efter laga process eller sitt konungsliga godtfinnande», samt att förklara lag; 5) utdela embeten; 6) förläna förbättringar af stånd och vilkor; 7) vanryktade och oäkta med upprättelse benåda, förklara den myndig som omyndig är; 8) skärpa och lindra straff; 9) förordna öfver alla sakören, målsägandens rätt dock förbehållen; 10) förunna och uttyda allehanda privilegier; 11) påbjuda böne- och fastedagar; 12) högsta befälet öfver krigsmakten och rätt att föra krig, dervid uppbuda undersåtarne och fordra deras bistånd i manskap eller medel; 13) fred och förbund göra samt skicka sändebud; 14) disponera öfver hvarjehanda kronans medel, rörlige eller orörlige; återkalla till kronan

---

[1]) Jfr s. 178.

[2]) Vi skola om lagreformen vidare i korthet nämna i det följande. Förslaget till konungabalk är tryckt i Upsala 1842 i en akad. afhandl. under *J. H. Schröders* præsidium.

eller till dess förra bruk hvad som kan vara afhändt, samt »*nödige pålagor dess undersåtare vid hvarjehanda påfordrande fall pålägga*»; 15) slå mynt; 16) vedergälla trogna tjenster med benådningar, men ej bortgifva, sälja eller förläna kronogods, utan hafver i sådant fall den konung, som efterkommer, makt det abalienerade återkalla till kronan; 17) »och alltså (heter det) tillhörer den högsta makt och välde i gemen Konungen *allena*, att göra, förordna, bjuda och befalla utöfver allt sitt rike och undersåtare, både i verldslige och andlige samt kyrkomål och ärenden utan någon åtskilnad». Hvarförutan föreskrifter lemnas i följande ämnen: konungens kröning, hans försäkran att handhafva statsreligionen, skydda undersåterna vid lag och rätt samt försvara riket mot öfvervåld; vidare angående kröningshjelp; bröllopsgärd; drottnings lifgeding (ej fast gods utan årlig penningesumma); kongl. barnens underhåll; bröllopskostnad och hemgift; begrafningshjelp; konungs testamente; undersåtarnes pligt i allmänhet (lydnad mot konungen); statsbrott; konungens råds pligt (att *råda* när konungen om råd frågar); embetsmäns pligter i gemen och ansvar; slutligen att ingen preskriptionstid ägde rum för återvinning till kronan och allmänna inrättningar af förlorade jordagods och rättigheter.

Stadfästelsen af detta förslag uteblef till följd af konungens död. År 1723, då ständerna öfversågo lagkommissionens arbeten, anmärkte de, att konungabalken måtte blifva författad i enlighet med valakten; konungaförsäkran och regeringsformen [1]); men i 1734-års lag intogs, som vi veta, ingen konungabalk, utan åberopas i stadfästelsen rikets fundamental-lagar. —

Att skrifva den af *Carl XI* tillvägabragta statshvälfning på räkningen af ett genom missvårdad uppfostran väckt, af gunstlingar, smickrare och partigängare underhållet personligt maktbegär, vore en stor ensidighet. Det är blott

---

[1]) *Stj.* 3 B. s. 2565.

ytan af saken. Under det nästföljande tidehvarfvet, den s. k. frihetstiden, blef det till en pligt att göra denna statsskickets förändring så förhatlig som möjligt, att just med en slik ensidighet bedöma den. Carl XI:s politiska reform var en fortsättning, en fulländning af *Gustaf I:s* politiskt-kyrkliga och hade således djupare rötter än en mansålder. Den var för utvecklingen af Svenska statens lif oundgänglig. Vi hafva antydt huruledes Gustaf I förenade (man kan med skäl säga: *måste* förena) adelns fördelar med kronans vid kyrkogodsens indragning; detta stånds materiella makt ökades derigenom och ännu mera genom de under hans efterträdares tid till ett ytterligt slöseri utdelade förläningarne. Kampen mot aristokratien var derföre ingalunda genom Gustaf I afslutad; den fortgick, såsom vi sett, med omvexlande lycka, och Carl XI:s revolution var den slutliga segern öfver *adelsväldet*. Denna kamp hade i Sverige räckt längre än i de länder, som icke blefvo delaktiga af kyrkoreformationen, och der således den *kyrkliga* aristokratiens välde fortfor, om ock i flera afseenden modifieradt, samt stundom gjorde gemensam sak med konungarne emot de verldsliga vasallernas inkräktningsbegär. I länder, sådana som vårt fäderneslаnd, der gamla inhemska rättsbegrepp och en af fädren från forntiden ärfd stark frihetskänsla icke kunnat utplånas, fordrades ett långt arbete och hårda pröfningar för att få den för dessa rättsbegrepp alldeles främmande *absoluta* makten upphöjd till gällande statsprincip. Men äfven Sverige inträdde slutligen i detta stadium af nationernas politiska uppfostran, måste underkasta sig denna omyndighetsförkaring innan det uppnådde den politiska mognaden för de *nya* statsformerna, innan *ofrälse stånden hunno* lyftas från sin förtryckta ställning *till politisk betydenhet*. Äfven här stod reaktionen i det vanliga förhållandet till motståndskraftens häftighet. Dock verkade samma orsaker, som i det längsta fördröjt denna hvälfning, att enväldets tid blef kortare i den gamla frihetens land, än annorstädes.

---

7 Kapitlet.

Den så kallade Frihetstiden 1719—1772 [1]).

§ 1.

Ulrika Eleonora. Suveränetetens afskaffande. 1719-års regeringsform. Fredrik I. Hans konungaförsäkran. Regeringsformen af den 2 Maj 1720.

Efter underrättelsen om *Carl XII:s* död tillegnade sig hans syster *Ulrika Eleonora*, i följd af sin påstådda arfsrätt, både namnet och makten af regerande drottning. Hennes vid arméen i Norrige såsom generalissimus närvarande gemål, arfprinsen af Hessen, fick uppdrag att låta hylla henne; men arméens befäl gjorde suveränetetens afskaffande till ett vilkor för hyllningen, och prinsen fogade sig derefter af fruktan för den jemväl vid hären närvarande unge hertigens af Holstein anspråk på kronan. Äfven i rådet hade enväldets afsägelse blifvit yrkad, och i riksdagskallelsen den 15 December 1718 afsäger sig drottningen för sig och sine efterkommande till evärdeliga tider »den såkallade suveräneteten» samt lofvar sätta »riksens styrelse i dess gamla skick och väsende igen, som från förra tider har varit så lycksaligt». Vid ständernas sammanträde i Stockholm den 20 Januari 1719 adresserade hennes Maj:t till dem ett handbref, derutinnan hon, för att undgå tvister om arfsrätten, förklarar sig icke vilja betaga Sveriges rikes ständer den rätt och frihet, som dem numera tillkomme, att förordna om kongl. thronens besättande, alldenstund hon af riksens besluter, arfföreningar och Carl XI:s testamente af år 1693 blifvit underrättad, det ingen arfsrätt *hvarken för henne*

---

[1]) Utom förut åberopade källor, må här anmärkas: Borgare-ståndets protokoller från 1719, Bonde-ståndets d:o från 1723. Sekreta deputationens och Utskottets protokoller och skrifvelser. Relationer om särskilda riksdagar. Riksdagstidningarne från 1756. Tidskriften *»Ärlig Svensk»*, Stockholm 1755, öfversatt år 1758 på Tyska under titel: Eigentliche Staatsverfassung des Reichs Schweden etc. Riksdagen 1719 af *P. G. Cederschöld*. *Modées* s. k. Utdrag af publike handlingar, plakater m. m.

eller någon annan till Sveriges krona numera öfrig eller tillständig vore; likväl fanns hon ej obenägen att framhärda vid den »tröttsamma regeringsbördan», och försäkrade på en slik händelse, det hon, med suveränetetens afskaffande, ville styra riket efter den regeringsform, som kunde af ständerna varda författad[1]). En månad derefter utkorades *Ulrika Eleonora* till Sveriges drottning, afgaf sin försäkran och undertecknade *regeringsformen den 21 Februari 1719* allt på samma dag[2]).

Följande året lyckades det henne att få sin gemål utsedd till Sveriges konung, samt arfsrätten till riket tillerkänd deras blifvande *manliga* bröstarfvingar[3]). I den försäkran, som *Fredrik* före valakten afgaf d. 20 Mars 1720, likasom i den af hans gemål året förut afgifna, förklaras, bland annat: att konungen skall vara benägen *att alltid instämma med riksens ständer, såsom makt ägande nu och framdeles att göra sådana beslut, stadgar och förordningar om sig och riket, som de pröfva tjenliga till det allmänna bästa samt deras säll- och trygghet*[4]), — och förekomma i slutet af konung *Fredrik I:s* försäkran följande märkeliga ord, *genom hvilka på ganska godtyckliga skäl en thronrevolution lagliggöres:* »På det samtelige riksens ständer så mycket mera måge vara försäkrade om min uppriktiga tanka och ömhet för det allmänna bästa; så förklarar jag, det *ständerna all-*

---

[1]) Arfsrätten bestreds Ulr. Eleon. emedan hon var gift. Jfr *Stj.* 1: 573. Riksdagskallelsen och handbrefvet se *Stj.* 3: 2161 o. f.

[2]) Det förut (sid. 209 not. 1) af frihetspartiet uppgjorda utkast till en ny regeringsform omarbetades efter Carl XII:s död, granskades af flere högre embetsmän, derefter af ett utskott (12 adelsmän, 8 prester, 8 borgare) samt föredrogs slutligen hos ständerna, som gjorde flere ändringar. Se *Cederschöld* 1719-års riksdag 1 D. s. 332 o. f. Preste-ståndets prot. d. 9 Febr., borgare-ståndets prot. s. d.

[3]) Om Fredrik dog före drottningen, skulle hon återtaga riksstyrelsen. Öfverlefde han drottningen samt i ett nytt gifte fick barn, så var ingen arfsrätt dem tillerkänd. Se Valakten d. 24 Mars 1720 hos *Stj.* 3 B. s. 2296, jemförd med valakten d. 21 Febr. 1719 ibid. s. 2166.

[4]) I 5:te punkten af Ulrikas försäkran (sista strofen) heter det: de förändringar, som ständerna framdeles kunna *med Oss* pröfva nödigt stadga i regeringsformen; men orden »*med Oss*» uteslötos i Fredriks försäkran. Se *Stj.* 3 B. s. 2176, jemförd med s. 2288.

deles skola vara fria från deras huld- och trohets-ed, ifall jag å min sida skulle finnas hafva öfverträdt den ed och försäkring, jag härmedelst gör, eller hvad ständerna vidare pröfva nödigt till deras religions, välfärds och säkerhets bibehållande att fastställa» [1]). Hvarjemte på förhand förklaras konungens onåd mot den, som skulle försöka tillskynda honom *större* makt och myndighet. — I stället för den i 40 §§ indelta 1719-års regeringsform, som blef öfversedd och i några omständigheter närmare bestämd [2]), antogs *regeringsformen af den 2 Maj 1720* (indelad i 51 §§). Den förklarar i ingressen det oinskränkta konungsliga enväldet afskaffadt för evärdeliga tider samt innehåller hufvudsakligen:

a) I afseende på styrande makten.

Denna makt tillägges i så måtto *riksens råd*, att konung ej kan utan rådet styra riket, att alla riksens allmänne vårdande ärender (äfvensom justitiæmålen) skola i rådkammaren afgöras, och om olika meningar uppstå, företages votering, dervid *i så väl justitæ- som andra ärender konungen endast äger två röster*, jemte votum decisivum när rösterna äro lika, så att om t. ex. tio rådsherrar voro närvarande, och sex förklarade sig för *en* mening samt fyra för en annan, men konungen biträdde denna sistnämnda med sina två röster, och således sex vota stannade mot sex, gällde den mening för hvilken konungen sig förklarat, och beslutet blef i enlighet dermed utfärdadt. »Men blifver en större olikhet uti rösterna, så *antager Kongl. Maj:t alltid det rådet, som de fleste af riksens råd förklarat nyttigast, såsom efter all förmodan det säkraste och bästa*, helst som när någon skadelig efterföljd deraf hända skulle, de af riksens råd, som genom förderfliga rådslag varit vållande, komma att stå *ständerna* derföre till ansvar» [3]). Riksråden

---

[1]) Jfr sid. 75. Kalmare-recess, i hvilken jemväl folkuppresning medgifves.
[2]) Se noterna i det följande.
[3]) Angående rådets makt att öfverrösta konungen heter det i 13 punkten af förevarande regeringsform: »Konungen äger styra rike sino med, och således icke utom, mindre *mot* riksens råds råde». Sådant oaktadt

utses bland infödde Svenske män och undersåtare på det sätt, att ett utskott af riksens ständer (24 adelsmän, 12 prester och 12 borgare) uppförer 3 skicklige och välförtjente män på förslag, hvilket först gillas af dessa tre stånden och sedan underställes konungen, som i sittande råd, dock utan omröstning, utnämner en af de tre föreslagne. Mellan riksdagarne får ej ledigt riksråds-embete tillsättas, utan emellertid skötas af vikarius. Riksens råds antal bestämmes till sexton [1], utom general-guvernörerne i de utrikes provinserna, hvilka tillika blifva rådspersoner. Presidenten i *kansliet* och öfverstemarskalken äro deremot i nämnde antal inbegripne och bibehålla således sin plats i rådet. Till presidenter i hofrätter och kollegier samt öfverståthållare i Stockholm tagas skicklige män *utom* rådet [2]. Riksrådens pligt är: att sjelfkrafde, och utan att vänta tilldess de blifva tillsporde och kallade, påminna om riksens rätt, råda till det som är öfverheten och riket gagneligt, tillse att »Sveriges fundamental-lag, regeringsform, konstitutioner, reglementen samt hvars och ens välfångna privilegier och rättigheter handhafvas och iakttagas», styrka undersåterne till trohet och lydnad, låta sig vårda om konungens och rikets höghet samt ständernas rättigheter. Minst sju rådsherrar [3], om inga flera finnas att tillgå, måste vara närvarande när riksens ärender företagas. Sysslorna fördelas riksråden emellan så, att den ena hälften sköter justitiæ- och utrikes sakerna, den andra hälften krigs- och inrikes ärenderna. I vigtiga frågor (hvilka uppräknas) träder hela rådet tillsamman. Sistnämnde afdelning af rådet kommer dagligen tillhopa; ärenderna föredragas af krigs- och inrikes-statssekreterarne. Rådet förer styrelsen vid konungens bortresa, sjuk-

säges i 14:de punkten: att rådets ledamöter, »såsom 1602-års riksdagsbeslut talar, skola råda som deras embete kräfver, *men ej regera*». — Isynnerhet från 1723 finner man i statsakter rådsherrarne alltjemnt kallade »*ständernas* fullmäktige».

[1]) Enligt 1719-års R. F. tjugofyra.

[2]) Enligt 1719-års R. F. voro riksråd tillika præsides i kollegierna på gamla sättet.

[3]) Enl. 1719-års R. F. Tio.

dom och under thronledighet till dess ständerna hinna sammankomma. — Endast följande mål afgör konungen *i sitt kabinett*[1]) ensam, biträdd af två riksråd, hvilka dervid ej hafva votum, nemligen: *a*) »De private mål, som angå enskilda personer och ej inbegripas under riksens allmänne vårdande ärender, ej heller under justitiæsaker». *b*) Alla sådana enskilda angelägenheter, hvaröfver kollegierna eller andre vederbörande insändt sina underdåniga betänkanden, dock så, att om konungen *är sinnad gå ifrån* kollegiernas mening, då företages och afgöres saken med råds råde. *c*) Alla sådana embetens och beställningars bortgifvande, hvartill kollegierna och vederbörande upprätta förslag. *d*) Militär-tjensters tillsättande i följd af vederbörande öfverstars förslag. *e*) Kyrkoherdars förordnande i regala gäll. *f*) Tillsättande af sådana magistratspersoner och landtbetjenter, som med K. M:s egna fullmakter benådas, efter vederbörandes förutgångne föreslående. Uppå resor och i fält följa två riksråd skiftesvis konungen, ifall honom skulle behaga att företaga slika kabinettsärender. — Alla *högre tjenster* ifrån öfverstar till fältmarskalkar, begge inclusive, och alla deras vederlikar både i andeliga och verldsliga ståndet, utdelas af konungen *i sittande råd*, dervid rådet väl äger göra påminnelser, men konungen ensam utnämna den, han anser mest förtjent. Dock derest samme persons befordring finnes strida mot »Sveriges lag, regeringsform och andre redlige undersåtares välfärd och förtjenst», då skrides till *votering*, och K. M. må göra afseende på de af riksens råd förebragta skäl samt nämna en annan, allt på rådets ansvar. Riksens råd skola ock (heter det vidare i denna beryktade 40 §, hvars innehåll blef ett oupphörligt trätoämne med hofvet) låta sig angeläget vara all underdånig efterrättelse att meddela, så framt de vilja undgå ansvar, *enär vid ständernas sammankomster finnes nödigt att efterfråga om någon lidit mehn*»[2]). Till alla andra tjenster upprättas

[1]) Stadgandet om kabinetts-ärender finnes ej i 1719-års R. F.

[2]) I 1719-års R. F. lydde motsvarande § sålunda: »När någre *angelägne* tjenster skola besättas, förnimmer väl k. m. först i sittande råd, rik-

af vederbörande förslag på tre personer. Vederbörande kollegier och andre myndigheter tillsätta sjelfve lägre tjenster efter vanligheten. I afseende på kyrkliga embeten hänvises till kyrko-ordningen. Vid utnämningar till biskops- eller superintendents-befattningar skall konungen med råds råde hålla sig inom förslaget [1]). Vid befordringar i allmänhet skall endast göras afseende på personens kunskaper, skicklighet och erfarenhet, ej på dess börd och stånd; ingen utländning (vare sig furste eller annan person) må brukas i rikets tjenst. Vidare stadgas om konungs rätt att med råds råde utdela titlar undantagsvis, särdeles åt afskedstagande förtjente embetsmän; att endast undantagsvis, på vederbörande myndighets förslag, förordna extraordinarier i kollegierna och vid regementerna; att försätta förtjente män i adeligt stånd, dock endast några få vid konungens kröning, »och blifva sedermera inga adelsmän gjorde till dess riket sådant kan tillåta», äfvensom att med grefve- och friherre-värdighet (hvarmed nu endast följde ståndet och »caractèren», men ej förläning) hedra män, som genom stora och synerliga förtjenster gjort sig dertill värdiga [2]). Konungen skall skydda statsreligionen i enlighet med kyrko-ordningen. Hans pligter och rättigheter i allmänhet att rätt och sanning styrka m. m. beskrifvas med samma ordasätt som i landslagen [3]). Konung skall, heter det, lag, rätt och sanning styrka, älska och göra, men vrångvisa och orätt förbjuda, afskaffa och nedertrycka: ingen fördärfva till lif och ära, lem och välfärd, utan han blifvit lagligen för-

---

sens råds utlåtelse, tanka och mening om de dertill ärnade personer; men k. m. är sedermera ej betaget att, *efter godtyckio sino*, antaga, tillsätta och befullmäktiga dem, som behagas och finnas vara skicklige». Här specificeras således ej nämnde tjenster; ej heller talas om rådets rätt att votera, när det ej ansåg den af konungen verkställda utnämningen rättvis, icke heller om *ständernas* inblandning härutinnan.

[1]) Detta stadgande finnes icke i 1719-års R. F.

[2]) Stadgandet om titlar och extraordinarier finnes ej i 1719-års R. F., och angående nobilitation göres endast det förbehåll, att den måtte ske sparsamt. En mängd nya adelsmän utnämndes 1719 med afseende på det tillstundande konungavalet.

[3]) Se sid. 9 o. f.

vunnen och dömd, ej heller något gods, löst eller fast, af någon afhända eller afhända låta, utan efter lag och föregången laga dom; försvara, freda och frälsa den, som med späkt och lag vill lefva, men näpsa, aga och straffa den ostyriga och vrångvisa. — Konung äger med råds råde, utan afvaktan af ständernas betänkande, möta fiendtligt anfall och i sådant afseende utskrifva nödvändig och oundgängelig gärd *till dess ständerna kunna sammankomma;* äfvensom sluta fred och förbund när ständerna ej äro tillsamman, dock att vid påföljande riksdag gifves dem underrättelse derom. Men under varande riksdagar »slutas inga sådana ärender utan ständernas vetskap och bejakande». — Det är kronans ensak att slå mynt, men ej må skrot och korn ändras utan ständernas vetskap. — Konungen drager försorg om de *Tyska* länderna. — Med successionen förhålles efter valakten [1]). Regeringen får ej tillträdas förr än konung fyllt 21 år, gifvit vid ständernas sammankomst sin försäkran, låtit sig krönå och gått sin ed efter Sveriges lag. — Liksom i 1634-års regeringsform, uppräknas kollegier, samt omnämnas deras organisation och göromål [2]). Öfverstemarskalken är en af riksens råd och chef för konungens hof, Öfverståthållaren är för Stockholms stad. Landtregeringen skötes af 24 landshöfdingar; inga general-guvernementen skola hädanefter *inrikes* vara, ej heller något lifgeding i land och län förgifvas. Kollegiers och embetsmäns instruktioner skola öfverses och efter regeringsformen lämpas. Vid hvarje riksdag gifva kollegierna till *ständerna* berättelse om sin förvaltning och kunna ställas till ansvar för sina beslut, derest dessa befinnas vara lagstridiga. Landshöfdingar och alle andre under kollegierna lydande embetsmän göra reda

---

[1]) Sid. 216 not. 3.

[2]) Krigskollegium (i 1719-års R. F. kalladt krigsråd), amiralitetet, rikskansliet, kammarkollegium, statskontoret, bergskollegium, kommerskollegium, kammarrevisionen. Näst efter beskrifningen på krigskollegium stadgas dels (i 25 och 26 §§) om krigsmaktens förbindelse att aflägga tro- och huldhets-ed åt K. M., riket och ständerna, dels om indelningsverkets orubbade bibehållande samt förbud att uppbåda man skap utan konungens befallning.

och räkning hvar för sin beställning inför det kollegium, dit målet hörer, så ofta sådant påfordras.

b) Domsrätten.

Denna handhafves af under- och öfverdomstolarne. Hofrätterna uppräknas, deras organisation och göromål beskrifvas. Högsta domsrätten utöfvas af en afdelning af rådet (kongl. justitiæ-revisionen) under konungens præsidium [1]. Konungen tillkommer det att med råds råde i alla mål sanning utleta, bryta skrok- och off-sokner [2], gifva lejdebref, förklara lagen, stadga och förordna der ingen lag finnes, hvarmed sedan förhålles på sätt om nya administrativa stadgar härnedan sägs; återgifva dem, som till »ärerörige böter sakfällde eller ock vanbördige äro», deras heder, om de den nåden förtjena [3].

c) Lagstiftningsrätten.

Riksens ständer allena äga stifta lag (konungens bifall är icke nödigt). Detta gäller såväl grundlag, som allmänna lagen. Beträffande åter den administrativa lagstiftningen, må konungen, om till rikets *oundgängeliga* välfärd så behöfves, mellan riksdagarne och med råds råde göra stadgar, reglementen och förordningar, dock så, att de vid nästkommande riksmöte granskas och antagas, der de skola vinna kraft af ständig lag. Angående lagförklaringar mellan riksdagarne samt eventuela förordningar, der ingen lag finnes, hafva vi nyss nämnt.

d) Beskattningsrätten.

Denna rätt tillkommer riksens ständer allena vid allmän riksdag. Konungen äger freda riket mot utländskt öfvervåld, men ej utan ständernas samtycke ålägga krigshjelper,

[1]) Jfr sid. 218. Denna afdelning af riksens råd mosvarade hvad nu benämnes »Konungens högsta domstol», hvarest den gamla röstberäkningen emellan konungen och råden ännu är bibehållen. — [2]) Jfr sid. 32.
[3]) Benådningsrätten utöfvades *med råds råde*. Just. Rev:s prot. d. 12 Mars 1722.

gärder, tullar, utskrifningar och andra afgifter», eller upptaga dem öfver den tid ständerna föreskrifvit. Om konungens rätt att vid fiendtliga anfall utskrifva nödig gärd, äfvensom om rättigheten att slå mynt, är förut taladt.

e) Riksens ständers öfriga pligter och rättigheter, deras sammankomster och organisation. Privilegier.

Konungen äger icke utan ständernas *samtycke* begynna offensivt krig eller under varande riksdag sluta fred och förbund med främmande makter. Om mötande af fiendtligt anfall samt om slutande af fred och förbund då ständerna icke äro tillsamman, se ofvan. Äfven om konungen vill resa utrikes, erfordras ständernas samtycke. *Ständerna*, med kongl. maj:ts nådigste behag, draga försorg för kongliga barnens uppfostran i lutherska läran samt alla konungsliga dygder, seder och vetenskaper; de, åt hvilka samma uppfostran anförtros, äro inför ständerna ansvarige. Ständerna förbinda sig att ej göra intrång i konungens lagliga rättigheter, utan dem med nit, försorg och omvårdnad handhafva, försvara och styrka. — Riksens ständer skola sammankomma in medio Januarii hvart *tredje* år, och dessemellan antingen när de af k. m. kallas, eller ock de sjelfve i riksdagsbeslutet sig förbehålla att blifva sammankallade, då alle tillbörligen sig inställa [1]). Under konungs frånvaro, sjukdom eller vid hans inträffade död, eller »vid någon annan oförmodelig händelse, då riksens välfärd och ständernas frihet sådant kan erfordra» [2]), utskrifves riksdagen af *rådet*. Blifver thronen ledig till nytt konungaval, samlas ständerne sjelfmante inom 30:de dagen efter konungens död, hvilken kungöres af riddarhus-föreståndarne, Upsala domkapitel, Stockholms magistrat [3]) och landshöfdingarne. Riksdagsman

---

[1]) I 1719-års R. F. står ej viss månad bestämd, utan endast »hvart tredje år». Icke heller nämnes något om ständernas rätt att sjelfve förbehålla sig urtima riksdag.

[2]) Rådets rätt att sammankalla riksdag »vid någon annan oförmodelig händelse, då ...... erfordra», finnes ej omnämnd i 1719-års R. F.

[3]) I 1719-års R. F. står: ärkebiskopen i Upsala och justitiæborgmästaren i Stockholm.

(eller, som det till och med i denna regeringsform heter: *herredagsman*) må ej häktas utan han beträdes med »särdeles grofva förgripelser»; hans ofredande straffas som edsörebrott. Adeln utnämner sjelf landtmarskalk, och de tre öfrige stånden hvar för sig sina talemän[1]). Stånden utvälja sjelfve ledamöter i sitt *sekreta utskott* samt i deputationer (utskott) vid och *mellan* riksdagarne. Alla 4 ståndens talemän utse bonde-ståndets sekreterare; dock må ingen sådan emot *hela* bonde-ståndets vilja det påtvingas. Riksdagsprotokoller skola till ingen utlevereras. — Vid hvarje riksdag granskas hvad sedan sista riksdag förelupit, rådets förhållande undersökes. Hvad till rikets understöd, trygghet, gagn och säkerhet kan erfordras, öfverlägges och beslutes *med inbördes samråd*. — »Kongl. Maj:t låter bibehålla samtlige riksens ständer vid deras välfångna gamla privilegier, förmåner, rätt och friheter; skolandes inga nya privilegier ett helt stånd angående, utan *samtelige* ständernas vetskap, gjorde påminnelser och samtycke, utgifvas och meddelas»[2]). Städerna i riket förblifva vid sina välfångna privileger, dock så, att dessa af riksens ständer efter tidernas omständigheter lämpas. —

Såsom supplement till dessa regeringsformens stadganden, anmärke vi vidare ur Fredrik I:s konungaförsäkran: att den konung skulle vara thronen förlustig och anses som rikets *fiende*, hvilken kunde vilja sig till enväldig upphäfva; att hvarje undersåte, andelig och verldslig, skulle aflägga den s. k. suveränetets-eden innan han fick tillträda någon beställning i riket och dess underliggande länder; att den, som annorlunda än i sittande råd för konungen föredrog hvad som hörde under benämningen »angelägne mål», skulle mista sin tjenst; att rådets medlemmar blifva riksens ständer ansvarige om något medelst deras omröstande sker eller

[1]) Endast adeln valde sjelf sin ordförande enligt 1719-års R. F; stadgandet att ingen sekreterare kan mot hela bondeståndets vilja detsamma påtvingas förekommer der icke.

[2]) Detta vigtiga stadgande om ståndsprivilegier förekommer icke i 1719-års R. F.

företages mot »regeringsformen, fundamental-lagen och ständernas rätt och friheter»; att konungen ville med nåd och ynnest ihågkomma och belöna nitälskande män, som »af patriotisk zéle» för det allmänna bästa vid riksdagarne öppet och frimodigt uttalade sina tankar; att ingen embetsman skulle afsättas utan föregången dom, så länge han förmådde embetet skickeligen förvalta, ej heller mot sin vilja flyttas till annat embete; att konungen ej fick från riket afsöndra någon del eller gifva förläningsgods, samt åt furstar och furstinnor endast penningeinkomster efter riksstaten; att han ej ville här i riket indraga, *naturalisera* och till några riksens beställningar in- eller utomlands bruka utländningar, icke heller i de angelägne tjensterna vid hofvet, vidare än några få för de Casselska affärerna; att rikets guld- och silfvermynt skulle med görligaste första återställas på den fot, som det var i Carl XI:s tid, och ingen förändring ske i förre myntordningar, utan med ständernas samtycke; att ifall konungen *vore sjuk*, *hindrad eller frånvarande*[1]), skulle riksens råd äga makt underskrifva expeditioner i mål, som i rådet efter pluraliteten blifvit afgjorde, med samma gällande kraft, som om konungen dem sjelf underskrifvit.

Vi finna här öfvergången gjord från envåldet till en annan ytterlighet, — en konung bunden af rådets pluralitet, ett råd beroende af ständerna, och ständer som äro »maktägande», som regera, och som *ensamma*, utan att konungens medverkan är nödvändig, äro beklädde med den viggigaste af de konstitutionella s. k. makterna, den *lagstiftande*.

Om rådets ansvarighet inför riksens ständer skall vidare talas i det följande.

Förut är anmärkt, att grunddragen till den nya regeringsformen redan år 1716 voro uppsatte, efter flere års förberedelser. Dessa grunder lära ursprungligen hafva varit

[1]) Detsamma stadgades i RF. 16 p., men i konungaförsäkran är ordet »*hindrad*» tillagdt.

ytterligt aristokratiska med 1634-års regeringsform till mönster och, enligt den på dessa tider mäktige *Arvid Horns* plan, hafva åsyftat att skaffa rådet sådant välde, som under medeltiden [1]).

Vid hvarje mera genomgripande förändring af en stats författning söker man i allmänhet genom de nya stadganderna uppställa cauteler mot sådana maktmissbruk, sådana för landet förderfliga eller mindre gagneliga åtgärder, hvaraf den föregående tiden lemnat prof. Så äfven vid statshvälfningen after Carl XII:s död. Flera af de dels för konungamakten, dels ock för rådsväldet mest inskränkande punkterna i 1719-års regeringsformen hafva härifrån sitt upphof; likasom de ytterligare inskränkningar och närmare bestämmelser, hvilka tillkommo genom Fredriks försäkran och regeringsformen af år 1720, vinna sin förklaring af de oregelbundenheter, som förelupit under Ulrika Eleonoras korta regering, särskildt med afseende på rådsherrars afskedande, utdelande af adelig värdighet, utnämningar till flera högre embeten och diplomatiska ärenders behandling.

§ 2.

Klass-fördelningens upphäfvande på riddarhuset. Voteringar i utskotten ståndsvis. Bonde-ståndets åsidosättande. Försök att åt konungen bereda större makt.

Genom de gamla slägternas i riddarhusordningen grundade öfvervigt skulle aristokratiens välde varit bevaradt, derest ej den talrika tredje klassens yrkande vunnit framgång att få *klass-fördelningen upphäfven*, och votering per capita införd på riddarhuset [2]). Detta skedde d. 27 Januari 1719, då, efter en stark schism inom adeln, ingicks en s. k. »föreningsakt», deri jemväl stadgas, att då utskott skulle

[1]) Utkastet finnes ej qvar.

[2]) De två första klasserna, hvilka tillhopa utgjorde endast 200 ätter, kunde förut öfverrösta den tredje klassen, oaktadt denna hade öfver 1.500 ätter. Då Carl XI år 1672 sjelf öfvertog riksstyrelsen, funnos 21 grefliga, 55 friherrliga och 826 adliga ätter. Vid Carl XII:s död 60 grefliga, 137 friherrliga och 1,576 adliga.

utnämnas, borde $\frac{1}{6}$ af erforderliga antalet tagas bland grefvarne, $\frac{1}{6}$ bland friherrarne och $\frac{4}{6}$ bland den öfriga adeln. Aristokratien på riddarhuset kan dymedelst anses vara bruten. Pluraliteten kom derefter att bestå af en talrik adel, hvars medlemmar i allmänhet efter reduktionen voro mindre bemedlade. Ehru nemligen de båda första klasserna vid sitt bifall till voteringen per capita fästat det vilkor, att inga andra adelsmän än de, som tillika voro *fastighetsägare*, skulle hafva rösträttighet (enligt 1634-års R. F. se s. 154), till hvilket äfven yttrades bifall, gick dock sådant ej i verkställighet [1]). — Preste- och borgare-stånden vunno i utskotten, särdeles det *sekreta* (det egentliga sätet för ständernas regeringsmakt), ett vigtigt inflytande dymedelst att voteringar skedde *ståndsvis*. Dessa två stånd yrkade vid riksdagen 1719, att konungen borde sjelf få välja sitt råd samt icke vara bunden vid rådets pluralitet, derigenom han »*nedsattes till en blott president*». Men detta yrkande vann ej framgång. — Bönderna voro vid 1719-års riksdag uteslutna från alla utskott, fingo knappt del af hvad som afgjordes, och de fleste hemförlofvades före riksdagens slut. Bonde-ståndet erhöll dock genom kongl. resol. på allmogens besvär d. 3 Juni sistn. år ej allenast den uttryckliga försäkran, att åbo å kronohemman skulle äga företrädesrätt att »köpa» detsamma till skatte, utan äfven att köpeskillingen skulle bestämmas genom taxering efter mätismanna ordom, men icke efter auktion [2]). Förgäfves fordrade detta stånd år 1720 och vid följande riksdagar att inkomma i sekreta utskottet; det blef likväl någon gång tillkalladt. I allmänhet deltog det i andra deputationer, men var enligt regeringsformen uteslutet från den, som bestämde rådsvalen. Allmogen var derföre ej partisk för den nya friheten; den fruktade *herreväldet* lika så väl som enväldet. Detta stånds memorial till borgare-ståndet vid 1723-års riksdag: »att konungen måtte få äga och bruka den kongl. makt och myndighet, som

---

[1]) Adelns prot. d. 24, 26, 27 Jan. *Cederschöld* p. anf. st. 1 B. s. 328 o. f.
[2]) *Stj.* 3 B. s. 1348.

Sveriges framfarne konungar haft hafva efter rikets gamla lag och stadgar, dock all suveränetet och envälde alldeles härifrån undantaget», är af historien bekant, äfvensom hofvets delaktighet i detta misslyckade försök till konungamaktens utvidgande.

§ 3.

Riksdags-ordningen d. 17 Okt. 1723. Petitioner om representationsrätt för ofrälse embetsmän och andra ståndspersoner. Riksdagar under frihetstiden. Allmänna anmärkningar.

Genom en ny *riksdags-ordning* af ofvannämnda datum stadgade ständerna ytterligare sin makt. Se här denna grundlags hufvudsakliga innehåll:

a) **Riksdagens sammansättning. De 4 Stånden.**

Folkrepresentationen skall bestå af fyra *riks-stånd:* adeln. preste-, borgare-, bonde-ståndet. Af *adeln* skall uppå riksdagarne tillstädeskomma en (minst 24 år gammal) för hvar greflig, friherrlig och adelig slägt; om ingen af slägten kan infinna sig, äger *densamma välja* af annan ätt fullmäktig, som sjelf ej stämma för sin familj förer. Vi hafva förut anmärkt huruledes adeln i början af 1600-talet begärde att icke all adeln måtte blifva uppfordrad till riksdagar, utan att de måtte få *skicka fullmäktige landskapsvis*[1]). Under *Gustaf II Adolfs* och *Carl X Gustafs* tid förnyades denna anhållan, men utan framgång. Rådet ansåg en slik förändring minska adelns rätt; man ville hellre derhän inskränka skyldigheten att infinna sig vid riksdag, att *en kom för hvar familj*. I 1723-års riksdagsordning betraktas adelns riksdagsmannakall icke som en oeftergiflig *pligt*, utan som en rättighet, den man efter behag kan begagna. Huru detta än tydligare bestämdes år 1762, skola vi i det följande visa. Om *krigsbefälet* nämnes intet uti ifrågavarande riksdags-ordning; det kallades dock fortfarande till riksdagarne och har i riksdagsbesluten sin vanliga plats näst efter presterskapet, ehuru det (såsom alltid) med adeln deltog i öfverläggnin-

---

[1]) Sid. 122.

garne. Det stadgas nemligen i 38 § af resol. på krigsbefälets besvär den 27 Juni 1720, att i afseende på dess deltagande i riksmötena borde k. resol. d. 8 Juni 1664 fortfarande lända till efterrättelse [1]). Ifrån och med 1738-års riksdag kallades äfven officerare från *flottan*. — *Preste-ståndet* utgöres af: hvarje biskop, eller i hans ställe en af stiftet utsedd skicklig man från konsistorium, samt en prestman vald af presterskapet i hvart prosteri eller kontrakt; dock kunna flere (2 à 3) prosterier om en fullmäktig förena sig. — Af *borgare-ståndet* skola tillstädeskomma: valde fullmäktige från hvar stad, med tillåtelse för två eller högst tre af de minsta städerna att sammansätta sig om *en* fullmäktig. Borgmästarnes förra sjelfskrifvenhet blef således nu afskaffad. År 1769 (således mot frihetstidens slut) fick *Fahlu bergslag* rättighet att hafva en fullmäktig i borgareståndet, såsom det heter: i enlighet med äldre privilegier. Om preste- och borgare-ståndens valordningar skall i det följande vidare nämnas. — Af *bonde-ståndet:* en från hvart härad, derstädes bofast och af allmogen vald bonde, »som tillförene icke i något annat stånd eller beställning stått hafver»; flera härader må förena sig om en fullmäktig. — Stift, prosteri eller stad, som underlåta att ställa fullmäktig, äro förfallne till vite efter ståndets bepröfvande. Vid alla riksdagsmannaval afgöra de flesta rösterna, och den valde, hvilken njuter underhåll af sina kommittenter, får ej utan *laga* förfall afsäga sig förtroendet. Den riksdagsman, som ej i rätt tid inställer sig, måste åtnöjas med hvad de närvarande slutit.

b) Riksdags sammankallande.

I afseende på tiden för riksdags hållande åberopas 1720-års regeringsform. Skulle hvarken konung eller rådet sammankalla ständerna på föreskrifven tid, så är ogildt allt hvad konungen eller riksråden emellertid utom eller inomlands göra, samt öfverståthållaren och landshöfdingarne vid

[1]) Sid. 180. Modeés Verk 1 B. s. 219.

hårdt ansvar skyldige att, om ej inom den 15 November (rätta tiden var medium Septembris) riksdagskallelsen blifvit utfärdad, sådant kungöra, på det ständerna af sig sjelfve må sammankomma. Först företages och afgöres i sådant fall huru det skall anses, att ständerna ej blifvit till riksdag kallade.

c) Fyra kamrar. Votering. Beslut.

Hvart stånd öfverlägger och beslutar *på sitt rum och väljer sjelf sin taleman.* Voteringar inom stånden ske per capita och med slutna sedlar. Uti alla mål, som icke röra ståndernas frihet eller ett stånds välförvärfvade privilegier, gäller *tre* stånds sammanstämmande mening såsom riksens ständers beslut, »hvaremot det stånd, som i skiljaktig mening varit, sedermera på intet sätt sig sätta må». Huru förhållas skulle när två stånd stannade mot två, och frågan ej kunde förfalla, stadgas ej i denna riksdagsordning. Adeln hade påstått sig böra i slikt fall äga utslagsrösten, men ofrälse stånden opponerat sig. Expeditions-deputationen (se nedanför) lät sådana stridande frågor bli *hvilande*, till dess de komponerades eller hänskjötos till konung och råd [1]).

d) Ståndens Sekreterare.

Sekreterare hos adeln är riddarhus-sekreteraren; hos preste-ståndet: notarius consistorii (Holmiensis); hos borgareståndet: Stockholms stads sekreterare eller notarie, eller den ståndet kan komma öfverens om. Bonde-ståndets sekreterare väljes på sätt RF. stadgar; det tillhör honom bland annat att göra påminnelser vid det som emot regeringssättet och grundlagen kan försökas i sistnämnda stånd, hvarest han dock ej har votum.

e) Ceremoniel. Initativ. Granskningsrätt.

Vidare stadgas om ceremonielet vid riksdagens öppnande, relationers och propositioners uppläsande på rikssalen. Konungens propositioner böra vara med riksens råds

[1]) Se »Ärlig Svensk» s. 834—836.

råde utfärdade och behörigen *kontrasignerade*. Ständerna hafva äfven propositionsrätt och afhandla vid riksdagarne allt hvad de finna angå rikets allmänna välfärd, samt undersöka: huru grundlag och konungaförsäkran blifvit handhafda och följda, huru rådet sig förhållit, lag och rätt i justitiæ-revisionen blifvit skipad, rikets medel disponerade, om rikets klenodier och mobilier äro i behåll, huru ekonomien i landet är förd, krigsmaktens, flottans och fästningarnes tillstånd är beskaffadt, huru *riksstaten* må inrättas, huruvida de sedan sista riksdag utkomne förordningar och förklaringar må antagas som lag eller icke, huru kollegier och konsistorier förestått sina embeten m. m.

f) Besvär hos ständerna.

Skulle några enskilta personer sig besvära uti sådana mål, *som ej stå annorstädes att rättas*, det må ock inför ständerna ske, dock med äfventyr af straff, ifall klaganden ej kan visa, det honom mot klara lagen och förordningar vore för när skedt.

g) Ständernas domsrätt.

Så framt något riksråd, vid ofvannämnda undersökning om dessa höga embetsmäns förhållande, finnes böra tilltalas, skall sådant (äfvensom hvad mot regeringsformen och ständernas friheter, af hvem det vara må, under eller mellan riksdagarne kunde försökas) till ransakande och afdömande upptagas antingen i *sekreta utskottet*, derest saken är af beskaffenhet att ej böra blifva allmänt bekant, eller ock af någon annan deputation eller särskild *kommission*, som ständerna deröfver kunna förordna.

h) Utskotten i allmänhet.

Till riksdagsärendernas behöriga utarbetande fördela sig ständerna i så många *deputationer (utskott)*, som finnas nödiga. Dessa bestå af ledamöter från alla fyra stånden, med undantag af sekreta utskottet, från hvilket bondeståndet är uteslutet. Adeln har i deputationer och utskott dubbelt an-

tal ledamöter mot hvarje af de öfriga stånden, så att då adeln nämner tolf, hvartdera af de öfriga nämner sex. Denna utnämning sker genom val, hvilket förrättas af hvarje stånds dertill utsedde och med ed förpligtade valmän, dock med rättighet för stånden att hvar för sig antaga ett annat valsätt, derest de framdeles finna det beqvämligare. Ordförande i deputation och utskott är landtmarskalken, om han är tillstädes, i annat fall den förste af adels-ståndet eller ehvem deputationen vill af samma stånd dertill utse. Omröstningarne ske *ståndsvis*, hvart stånd äger lika röst, och tre stånds sammanstämmande votum gäller i alla mål, som ej röra ståndens enskilta rättigheter. Deputationerna afgifva till stånden sina betänkanden.

i) Sekreta utskottet.

Sekreta utskottet är mindre en förberedande, än en *beslutande* afdelning af ständerna, en liten riksdag för sig, hvilken handlägger sådana ärenden, som icke böra hos stånden in pleno föredragas och afgöras. Dit höra: konungens sekreta propositioner angående utrikes saker, fredsverket, krigsplaner, allianser och flera sådana ärender, som i anseende till utrikes makter, eller för rikets besynnerliga intresse skull, böra hållas tyste; statsverkets angelägenheter; krigs- och amiralitets-kollegiernas berättelser om fästningarnes, arméens, flottans och sjömilitiens tillstånd; bankoverket; hvad stånden in pleno till sekreta utskottet remittera. De flesta mål afgjorde utskottet *med riksens ständers makt;* andra skulle till ständerna hänskjutas, men gränsen var sväfvande och bestämdes merendels af utskottet sjelf. Det bestod vanligen af 100 ledamöter, nemligen 50 adelsmän, 25 prester och 25 borgare, — var, såsom förut är antydt, partiväldets och riksdagsbeslutens egentliga verkstad samt tillika ett slags politisk inqvisitionsnämnd, inför hvilken äfven rådet nedkallades och redogjorde. Stundom adjungerades i utskottet ledamöter af bonde-ståndet, isynnerhet då frågor om *krig* behandlades. Ärenderna inom utskottet

bereddes af de s. k. sekreta deputationerna, af hvilka en hade sig uppdragen rådsprotokollens granskning. Besluten fattades i utskottets plenum. Utom detta utskott skulle en *urskiljnings-* och en *expeditions*-deputation, den förra för att pröfva hvilka inkomne hvarjehanda skrifter äro riksdagssaker eller ej, den senare för riksdags-expeditionernas redigerande, vid hvarje riksdag tillsättas. I öfrigt berodde antalet af deputationer på ständernas beslut efter omständigheterna.

k) Lagstiftandemakt. Verkställande af riksdagens beslut. Riksdagsmäns skydd. Riksdags afslutande.

Vidare stadgas uttryckligen om *lagstiftande makten såsom allenast tillkommande ständerna;* om konungens pligt att i sitt namn låta utgå det som ständerna konungen till underskrift föredraga, samt befordra och handhafva detsamma; sådana expeditioners underskrifvande af rådet i konungens frånvaro, eller ifall med konungens underskrift skulle dröja längre än angelägenheten fordrar; att ingen krigsstyrka må under riksdagarne sättas i rörelse innan ständernas samtycke och godtfinnande uti rådet är inhemtadt. — Till sist har riksdags-ordningen stadganden om riksdagsmans frihet från ansvar för hvad han i sådan egenskap yttrar; om hans säkerhet och formaliteterna vid riksdags afslutande.

Sålunda hade numera ståndens antal, valsätt och rösträtt blifvit bestämde samt tydligen stadgadt hvad som fordrades till ett riksens ständers beslut. Nu först framstår ståndsrepresentationen *fullfärdig*, — en representation, hvilken ej blott kallade sig, utan verkligen utöfvade den »högst rådande makten» i staten, hvilken under sin sammanvaro bemäktigade sig äfven regeringen, och mellan riksdagarne styrde landet genom sina »fullmäktige», riksens råd; hvilken redan tidigt hyllade den olycksbringande sats: att riksens ständer »äro öfver och icke under lagen»[1]. Dessa

[1]) Jfr Ad. prot. d. 8 Maj 1720.

ständer hade således i utöfningen tillegnat sig sjelfva ett envälde hårdare än det, för hvilket de upprepade gånger betygat sin afsky och hvilket de på det högtidligaste afsvurit.

Men på samma gång ståndsrepresentationen blifvit bestämdt organiserad, låta röster höra sig om dess otillräcklighet. År 1719 ingafs ett memorial med begäran om representationsrätt för ofrälse embetsmän och andra ståndspersoner. Många frälsemän hade redan i äldre tider återgått med sina hemman till bondeståndet; rikets verldsliga embeten hade tillfallit ej blott adelsmän (ofta obesutne), utan äfven många söner af prester, borgare och bönder; ofrälsemän, som genom handel samlat förmögenhet, hade under den osäkerhet krigen medförde åt näringarne, köpt landtegendomar; genom bruksrörelsens utvidgning hade en från bergsmännen skiljd klass af näringsidkare bildat sig; flera af dessa förutnämnde hade antagit ett lefnadssätt och tillegnat sig en bildning, hvilken söndrade dem från de egentliga bönderna. Dessa nya klasser af medborgare hade i intet af de 4 stånden vid riksdagarne någon röst. Preste-ståndet synes år 1719 hafva velat gifva dem en *konsultativ* stämma hos ofrälse stånden, liksom krigsbefälet hade hos adeln [1]). Men någon följd visade sig ej af deras begäran, om ej den, att de 4 stånden ännu mera omgärdade sig i riksdagsordningen, t. ex. genom stadgandet i riksdags-ordningens 7:de § att ingen fick blifva riksdagsman i bonde-ståndet, hvilken tillförene tillhört annat stånd eller innehaft publik beställning. —

Onekligen förde 1720-års Regeringsform och 1723-års Riksdagsordning vår statsförfattning framåt i vissa delar.

---

[1]) I Borgare-ståndets prot. för d. 6 Apr. 1719 är intaget en mängd ofrälse embetsmäns memorial af d. 25 nästföregångne Mars angående delaktighet i folkrepresentationen. Den 29 Apr. föredrogs detsamma i preste-ståndet och remitterades till sekreta utskottet. I dagens protokoll läses: »Emedlertid tyckte presterskapet det ej vara rådligt att låta dem blifva ett särskildt stånd, emedan andra då torde begära detsamma; men deremot skäligt, att de hänfördes till vissa af de gamla stånden, att få gifva sina *råd* till fäderneslandets nytta».

Dit höra: Konstitutionens skiljande från allmänna lagen (konungabalken i Landslagen); bestämda stadganden angående riksdagen såsom en folkrepresentation, om dess sammansättning och tiden för dess återkomst, ständernas initiativ och beslutanderätt samt sättet huru ett riksens ständers beslut skulle fattas; konungens skiljande från riksdagens öfverläggningar; ständernas rätt att välja sina talemän; gemensamma utskott för riksdagsärendernas beredande; lagstiftnings- såvälsom beskattnings-rättens och i sammanhang dermed riksstatens och riksgäldens noggranna reglerande; statsrevision och slutligen rådets ansvar.

Förnämsta felen voro: att konungen uteslöts från lagstiftningen och från rättigheten att fritt välja sina rådgifvare; att rådet erhöll beslutanderätt mot konungen, så att denne endast blef ett slags president med två röster i sin rådkammare; att ej högsta domsrätten skiljdes från styrandemakten; att riksdagen obehörigt inblandades i frågor om krig, fred och förbund med främmande makter; att nationalrepresentationen tillkom de fyra stånden exklusivt och var organiserad på ett sätt, som underhöll partistrider samt gjorde adeln öfvermäktig; att föreskrifterna om ständernas kontrollerande myndighet voro så uttänjbara, att det blef för dessa möjligt att (särskildt genom Sekreta Utskottet) upphäfva sig till *högsta instans* ej allenast i lagstiftning, men äfven i förvaltning, i ledning och styrande till och med af utrikes politiken, att formera sig till domstol, der de sjelfve voro åklagare, domare och domens verkställare, — kortligen att förvandla statsformen till en *aristokratisk republik* med en beklagansvärd skenkonung i spetsen, på sätt vi i det följande närmare skola söka att ådagalägga [1]).

---

[1]) Riksdagar under frihetstiden höllos, utom 1719, 1720 och 1723, åren 1726—7, 1731, 1734, 1738, 1740—1, 1743, 1746—7, 1751—2, 1755—6 (då *riksdagstidningar*, begynda d. 10 Maj 1756, först utgåfvos), 1760—2, 1765—6, 1769—70; hvarpå följde *Gustaf III:s* revolutions-riksdag, började den 25 Juni 1771 och slutad den 9 Sept. 1772.

§ 4.

Ytterligare om utskotten och deputationerna. Rådets ansvar. Valordningar för preste- och borgare-ständen. 1734-års lag. Adolf Fredriks försäkran. Tjenstebetänkandet. 1762-års riddarhus-ordning. 1766-års memorial om lagarnes behöriga verkställighet. Samma års tryckfrihets-förordning grundlag. Riddare-ordnar.

I afseende på *författnings lagarnes* tillämpning och vidare utbildning under detta tidehvarf, anmärke vi i korthet följande:

1. Den myndighet, som *sekreta utskottet* utöfvade vid riksdagarne, kan kallas oinskränkt. Då detsamma redan år 1723 företog sig att arrestera personer, som blifvit angifna för farliga stämplingar mot friheten, samt några ledamöter ifrågasatte huruvida utskottet lagligen kunde vidtaga en sådan åtgärd utan konungens och rådets vetskap, förmenade pluraliteten, att »*ständerna* äga högsta makt och myndighet i riket»[1]). Tre år derefter, då frågan om accessionen till det s. k. Hannoverska förbundet förekom, blef regeringen formligen utesluten från afgörandet af denna högst maktpåliggande angelägenhet, hvilken utkottet sjelf tog om hand, hvarvid det till och med ansåg onödigt att *meddela konungen* kansli-kollegiets betänkande, utan lät endast inför sig kalla riksens råd för att höras i frågan[2]). Sedan utskottet fattat sitt afgörande beslut att ingå på de vilkor Frankrike och England erbudit[3]), underrättades ständerna derom[4]), och dessa afsände en deputation till konungen[5]). Nästan hvarje riksdag erbjuder bevis på sekreta utskottets ingrepp än i kongl. maj:ts än i ständernas rättigheter. Vi hafva angående utskottets arbetssätt förut antydt, att ärenderna bereddes af *deputationer*. Sådana voro detta utskotts afdelningar, nemligen: Sekreta deputationen (deri bönderna äfven deltogo) för rådsprotokollernas granskning, sekreta mindre deputationen för utrikes angelägenheterna, sekreta

[1]) Sekr. utsk:s prot. d. 6 Maj 1723.
[2]) Sekr. utsk:s prot. d. 13 Febr. 1727.
[3]) Fördraget af d. 14 Mars 1727 se *Modées* Alliance-tractater. Stockh. 1761, sid. 148.
[4]) *Stj.* 3 B. s. 2575. — [5]) Ibid. 2579.

stats-, defensions-, banko- samt manufaktur- och handelsdeputationerna. När bönderna för något särskildt ärende tillkallades i sekreta utskottet, benämndes detta: »*stora* sekreta deputationen». Ett slikt tillkallande skedde antingen på det sätt, att utskottet förstärktes med bönder till lika antal (25), som hvardera af de öfriga ofrälse-stånden, eller ock att utskottet med sig adjungerade sekreta deputationen, i hvilken, såsom nyss är nämdt, äfven bönder hade säte och stämma. Det blef vanligt, att utskottet från ena riksdagen till den andra afgaf ett s. k. politiskt testamente, hufvudsakligen angående rikets förhållande till främmande makter. Redan år 1723 hade stora sekreta deputationen beslutat, att alla hemliga ministerbref skulle ställas till kanslipresidenten och denne äga att med en *sekret kommission* afgöra hvad som kunde meddelas k. m., en åtgärd hvilken rättvisligen väckt både konungens och rådets harm. Den blef bekräftad 1727 och 1731, men efter 1734 ej vidare iakttagen. Vid 1741-års riksdag tillsattes en *sekretissime beredning*[1]) för att med utskottets makt behandla de allra hemligaste ärenderna; samt äfven, sedan kriget blifvit förklaradt, en *särskild sekret deputation*, hvilken hade att på förhand uppsätta fredsvilkoren. Nämnde krigsförklaring skedde, efter det sekreta utskottet, förstärkt med 25 bönder, på begäran erhållit af ständerna en i hast beslutad fullmakt att (såsom ett välfärds-utskott) vidtaga sådana författningar, hvilka kunde *lända till rikets välgång, heder och säkerhet.* — Då vid 1765-års riksdag (begynnelsen af frihetstidens sista epok) instruktion som vanligt skulle för sekreta utskottet utfärdas, hade man blifvit betänkt på en inskränkning i det envälde, som detta utskott dittills utöfvat. I instruktionen insattes, att alla förändringar i statsverket, alla författningar om rikets gälds afbetalning samt om bankolån och deras afbetalning, alla medel till vexel-

---

[1]) Äfven kallad: »*Secretissimum*» och bestående af fyra ledamöter, jemte kanslipresidenten och två riksråd. Sekr. utsk. prot. d. 29 och 30 Dec. 1740 samt 8 Jan. 1741.

kursens fällande och *alla ekonomiska ärender* icke fingo annorlunda än af riksens ständer *in plenis* afslutas, sedan sekr. utsk. derom afgifvit sitt betänkande [1]). Vid samma riksmöte blef sekr. utsk. förstärkt till en stor deputation af 100 adelsmän och 50 af hvartdera af de öfrige 3 stånden (*således äfven bönder*), för att utreda åtskilliga ärender rörande ställningen inom banken, rikets finans- och handelsväsende i allmänhet, samt befordra vederbörande, som kunde befinnas felaktige, till laga ansvar, »*utan afseende på de décharger* och författningar, hvilka, utan att *riksens ständers plena* deraf vetat, blifvit af utskottet gifne och vidtagne, men, mot riksdags-ordning och instruktion, under hemlighet aldrig komma bordt» [2]).

2. Då vi redogjorde för regeringsformens och riksdagsordningens grundsatser, omnämndes äfven *rådets ansvarighet inför ständerna* [3]). Denna tillämpades dels såsom politisk, dels såsom juridisk. Formen för den förra var embetets nedläggande. Enligt RF. hade ej ständerna rätt att afsätta rådsherrarne; men de tillvällade sig denna rätt, enär de innehade »högsta makten»; deras anmälan hos konungen om en eller flera rådsherrars entledigande måste verkställas, likasom deras inflytande på valet af nya rådsherrar var afgörande. Rådets protokoller, med undantag af justitiæafdelningens (derom nedanföre), granskades, såsom förut är anmärkt, af sekreta deputationen [4]), hvilken, när den fann en rådsherre hafva yttrat meningar, som ej öfverensstämde med den för tillfället rådande opinionen hos ständernas flertal, inhemtade samme rådsherres förklaring; och om denna ej befanns nöjaktig, yrkades ej sällan på hans »licentierande», derom antingen sekreta utskottet eller ständerna sjelfva fattade beslut, hvarefter de hos kongl. maj:t anmälde att samme rådsherre gjort sig förlustig af riksens ständers förtroende och i följd deraf mistat sitt embete. Den *juri-*

---

[1]) Riksdagstidningen 1765, sid. 2. Instruktionen är daterad d. 4 Febr.
[2]) Se ibid. sid. 26 o. f. — [3]) Se sidd. 311 och 330.
[4]) Se instruktionen för denna deputation i »Ärlig Svensk» s. 710 o. f.

diska ansvarigheten åter (vi erinra oss riksdagsordningens stadgande derom, se sid. 231) tillämpades först efter ransakning och dom. Sekreta utskottet beslutade åtal, och samma utskott var i viss mån sjelf part och tillika sjelf domare. Eller ock kunde domsrätten lemnas åt någon särskild kommission, efter ständernas förordnande. Emellan begge dessa två slag af ansvarighet, emellan de af en rådsherre uttalade *åsigter* om hvad som kunde befordra rikets sannskyldiga nytta, och hans derpå grundade råd (jfr 107 § i 1809-års RF.), samt af honom begångna verkliga *lagbrott* (jfr ibid. 106 §), gjordes ingalunda behörig skilnad. Man valde den method, som för tillfället mest tillfredsställde partihatet [1]).

3. *Justitiæ-deputationen* granskade rådsprotokollerna i justitiæ-saker och kunde hos sekreta utskottet anmäla rådsherrarne till ansvar [2]). Men samma justitiæ-deputation fungerade jemväl i vissa fall såsom en instans högre än konungen och rådet — såsom en *allerhögsta* domstol, hvadan dess medlemmar jemväl aflade domare-ed. I K. F. d. 22 Nov. 1738 stadgas, att enär, enligt 1734-års riksdagsbeslut, part äger i tre fall hos ständerna besvära sig öfver *justitiæ-revisionens* domar, nemligen öfver felaktigheter i processen eller om, emot klara lagen och förordningar, i hufvudmålet någon för när skett, eller öfver vrångvisa, sådant bör ske inom viss i förordningen angifven tid; och utsättes högt ansvar, till och med lifvets förlust, derest en slik klagan funnes ohemul.

4. Det är förut omnämdt, att *urskiljnings-deputationen* skulle emottaga alla från enskilda personer inkomna petitioner och besvär samt pröfva om de hörde till riksdagens behandling. I sådant fall remitterades ärendet till veder-

---

[1]) I dessa ämnen kunna jemföras de i XVI D. af Delagardieska arkivet intagna protokoller. 1765-års riksdagstidningar s. 187 o. f. 1769-års d:o s. 5 o. f. Angående den kommission, som år 1727 dömde grefve Wellingk till döden, kan läsas: *Malmström:* Sveriges politiska historia från Carl XII:s död, 1 D. s. 323 o. f. Anklagelserna mot rådet år 1738 ibid. 2 D. s. 169 o. f.

[2]) Sekreta- och justitiæ-deputationens gemensamma instruktion se riksdagstidn. 1765 s. 3.

börande utskott eller deputation (besvär rörande tjensters tillsättande hörde till sekreta deputationen), hvarefter ständerna eller ock sekreta utskottet gäfvo sin resolution. Ett reglemente beslöts af ständerna och utfärdades af konungen den 4 Augusti 1727, hvarigenom förbjudes att i sådana ärender, hvilkas handläggning höra till kollegierna och kongl. maj:t, vända sig direkte till ständerna; vite bestämmes för den som går urskiljnings-deputationen förbi och direkte till stånden inlemnar ansökningar eller oskäligen besvärar sig öfver samma deputations resolutioner, hvarförutan stadgas, att i sådana mål, som med ständerna skola kommuniceras, fullständiga förslag må före hvarje riksdag utarbetas, hvilket äfven borde gälla om riks-staten, samt att alla utlåtanden från stånden på inkomna ansökningar skulle af expeditions-deputationen utfärdas. Bestämda stadganden gåfvos angående *tiden* för förslags upprättande till lediga embeten samt för deras tillsättande; och den 10 Maj 1748 erhöll urskiljnings-deputationen en instruktion, af hvilken ytterligare klarligen inhemtas, att riksens ständer voro sista instansen i alla mål, som förut blifvit af konungen, kollegierna »och andre vederbörande» med utslag afgjorda; hvilket tillämpades särskildt i fråga om tjensters bortgifvande, deröfver hvar och en, som ansåg sig préjudicerad, ägde klaga inför ständerna, såframt icke den, hvilken erhållit tjensten, stått på förslag jemte den klagande, i hvilken händelse denne sistnämnde »vid ett annat tillfälle fick förvänta frukten af sin förtjenst». Vid 1746-års riksdag inkommo 1300 klagomål till ständerna öfver préjudice i befordringsmål. Isynnerhet från och med 1747 (men äfven ofta förut) afgjorde ständerna befordringarne under, och rådet emellan riksdagarne.

I öfrigt anmärke vi om deputationerna, att utom de förenämnde tillsattes vanligen vid hvarje riksdag en protokolls-deputation till granskning af kollegiers, öfverrätters, landshöfdinge-embetens, konsistoriers och vissa special-domstolars protokoller. Den ägde antingen med anledning af

inkomna besvär, eller ex nobili officio, göra anmälanden hos ständerna om något olagligt förelupit; likväl fingo ej laga kraftvunna domar och resolutioner rubbas. Denna deputation kunde, tillsamman med justitiæ-deputationen, föreslå lagförbättringar, särdeles om de funno lag och stadgar otydliga och olika tillämpade [1]). — Vidare märkas: Handels- och Manufaktur-deputation, Tull-deputation, Kammar-, ekonomi- och kommers-deputation, Land- och sjö-milis-ekonomi-deputation, Bergs-deputation, Fiskeri-deputation, Bevillnings-deputation, Almänna besvärs-deputation. Föremålen för dessas befattning antydas af namnen. De hade under riksdagarne jemväl uppsigt öfver verk och inrättningar i de särskilda förvaltningsgrenarne, infordrade upplysningar och förklaringar samt anmälde hos ständerna sina anmärkningar och förslag [2]). Vid åtskilliga riksdagar sattes tillfälliga utskott, såsom instruktions-deputation att utarbeta instruktioner [3]), uppfostrings-deputation, defensions-deputation, m.fl., äfvensom adeln hade sin riddarhus-deputation, och de öfrige stånden sina enskilda utskott eller deputationer för uppsättande af besvär och hvad i öfrigt kunde angå hvart och ett af dem särskildt.

5. Bland RF:s stadganden är anmärkt, att ständerna ägde tillsätta utskott äfven *mellan* riksdagarne [4]). De begagnade sig tid efter annan af denna rätt och utnämnde ej blott fullmäktige i riksbanken samt i ständernas inrättade kontor för riksgäldens betalande, utan äfven i manufakturdirektion, utrednings-kommission för arméens underhåll, uppfostringskommission, statskommission o. s. v. Vi kunna ej säkrare karakterisera dessa myndigheter, än med de ord,

[1]) Se instruktionen i »Ärlig Svensk» s. 769 o. f. Riksdagstidn. 1765, s. 33.

[2]) Jfr »Ärlig Svensk» s. 791 o. f. Dessa deputationers instruktioner se t. ex. riksdagstidn. 1765 sid. 9, 31, 33, 45 o. s. v. Deputationerna hade under-afdelningar, hvilka stundom benämndes utskott. Sekreta utskottets afdelningar kallades deremot vanligen deputationer, såsom stats-, defensions-, banko-deputationerna o. s. v. Se sid. 237.

[3]) Riksdagstidningen för 1756, s. 84. — [4]) Se sid. 224.

som ständerna sjelfve begagnade vid riksdagen 1765—6 i skrifvelse till kongl. maj:t [1]), der det heter: att dessa extra-deputationer, direktioner och kommissioner, »utan dépendance af kongl. maj:ts och riksens kollegier, utöfvat en förvaltning, vid hvilken irring emellan kollegier och embetsmän ej sällan uppstått». Men (säges vidare) som det ej väl låter »förena sig med riks-konstitutionen, att någon del eller art af *ständer* skall uti deras frånvaro existera, eller att någon annan makt mellan riksdagarne må gifvas, än kongl. maj:t och riksens råd samt kollegier och embetsmän, dem *ständerna* lagskipningen och riksstyrelsens handhafvande uppdragit, alltså hafva riksens ständer ej mindre af ömhet för regeringssättets bestånd, än omtanka för högst nödige besparingar, funnit sig föranlåtne kongl. maj:t i underdånighet tillstyrka (hvilket på den tidens riksdagsspråk var liktydigt med: föreskrifva), att, med undantag af fullmäktige i banken [2]), alla sådana ständernas direktioner, deputationer och kommissioner, som *utom riksdagen* subsistera, skulle upphöra», så mycket hellre som de åt dessa uppdragne befattningar »efter förra vanligheten enligt rikslagarne böra ankomma på de embetsställen eller verk, hvilkas göromål dermed hafva närmaste gemenskap, hvarigenom ej allenast stor besparing skulle åvägabringas, utan ärenderna kunde handteras i en ordning och ett sammanhang, som vid en delad förvaltning svårligen vinnes». — Ehuru *förvaltande* verken ej utgöra föremål för vår framställning, böra vi dock här särskildt omnämna *stats-kommissionen*, såsom stående i nära samband med ständernas beskattningsrätt. Vi hafva i det föregående inhemtat, huruledes enligt landslagen konungen disponerade dels statens fasta egendomar, likväl med den inskränkning att de ej fingo minskas för hans efterträdare, dels de ständiga skatterna, så väl som de utomordentliga gärder eller bevillningar, hvilka folket genom

---

[1]) Riksdagstidningen för desse år, sid. 365 o. f.

[2]) Riksgäldskontoret förenades med Statskontoret 1765—1789. Hartmansdorff l. c. 2: 303.

deputerade åtogo sig landskapsvis; huru tid efter annan konungarne utskrefvo sådana gärder utan folkets bifall; att under Gustaf II Adolfs regering (likasom redan någon gång förut) det blef en antagen grundsats att penningehjelp borde bestämmas vid allmän riksdag, men gärder, som utgingo in natura, på gammalt vis beviljas vid landskapsmöten. Efter hand blef en ordnad statsregleglering införd. Det lyckades dock icke ständerna att, oaktadt under 17:de århundradet derom gjorda framställningar, vinna rättighet att bestämma sättet för användandet af beviljade medel eller erhålla redovisning för dem, och konungarne ansågo sig kunna, på grund af sin administrativa lagstiftningsrätt, utan ständernas medgifvande, bereda staten inkomster, hvilket insynnerhet var förhållandet med stora sjötullen. Carl XI hade genom jordnaturens fixerande, jordeböckernas bättre ordnande, indelningsverket, statskontorets inrättande samt uppgörande af en riksstat (1696), hvilken under följande tider blef tagen som norm, ordnat statshushållningen, och han anlitade, såsom vi erfarit, ständerna i fråga om extraordinarie utskylder, ehuru det låg i hans plan att tillegna konungen äfven beskattningsrätten. Den genom riksdagsbesluten 1686 och 1693 medgifna rätt [1]) begagnade Carl XII i afseende på kontributioner till krigen, och han utsträckte den godtyckligt ännu vidare, äfvensom han försökte införa ett förenkladt beskattningssystem [2]). Först genom frihetstidens regeringsformer blef beskattningsrätten i sitt fulla omfång riksens ständer förbehållen. Dispositionen öfver såväl kronans domäner, som öfver ordinarie skatter och bevillningar, tillkom dem, likasom inför dem redovisades för användandet. Ett särskildt af regeringen oberoende kontor inrättades, såsom förut är antydt, för betalande af statens skuld, och

[1]) Se sid. 200.

[2]) Om Drätsel-förvaltningen på olika tider se *Hartmansdorff* p. anf. st. 2 D. s. 271 o. f. Jfr kontributions-förordningen den 4 Juni 1712 och publikationen om upphandlingsverket den 29 Dec. 1715. Anteckningar om Svenska Statsverket af *A. V. Kock*, i Statistisk tidskrift, 1861.

ehuru statskontoret fortfarande hade att anordna och fördela statsmedlen, fick den fastställda riksstaten icke öfverskridas, om ej undantagsvis rikets väl det fordrade, då konungen med råds råde kunde derom besluta. Statsregleringen uppgjordes mellan riksdagarne årligen af ofvannämnda *stats-kommission* [1]), hvilken endast af ständerna var beroende och endast inför dem ansvarig. Den ägde äfven mellan riksmötena anställa en allmän revision af förvaltningen. Vid riksdag var det hufvudsakligen sekreta utskottet, som äfven i afseende på statsverket, kontrollen öfver statsmedlens användande samt beskattningen, utöfvade ständernas makt. Likväl kunde intet stånd åläggas högre bevillningsbelopp, än det sjelf åtagit sig, hvaraf följden blef, att de friheter, som adel och presterskap enligt sina privilegier åtnjöto, fortfarande bibehöllos, och en jemnare fördelning af skattebördorna ej stod att åvägabringa.

6. I afseende på *preste-ståndets* representationsrätt anmärke vi, att K. F. den 16 Sept. 1727 lemnade till *kapellanernas* fria vilja om de ville deltaga i herredagsmannaval i preste-ståndet och äfven skicka upp någon fullmäktig af sine medbröder till riksdagen, i hvilket fall de borde betala herredagspenningar, men eljest icke. — K. Br. den 15 Dec. 1741 medgifver inom stiften bildande af särskilda förenade valdistrikt, bestående af 2, 3 eller flera prosterier, sålunda, att i slikt fall en inom *distriktet* boende och sjelf valberättigad väljes och med fullmakt af samtlige väljande ledamöterna förses. Men i de stift, der inga sådana föreningar prosterierna emellan blifvit träffade och fastställde, skulle presterskapet i hvart prosteri eller kontrakt välja sin riksdagsman bland valberättigade inom samma *stift*, och de, som fått flesta rösterna, varda stiftets befullmäktigade [2]).

---

[1]) Se Instruktionen för stats-kontoret, den 26 Juni 1720, i Samling af instruktioner för civila förvaltningen i Sverige och Finland, Stockholm 1856, 1 D. s. 150 o. f. Kommissionen var sammansatt af tre riksråd, en ledamot af hofrätten och hvarje kollegium i Stockholm samt en af amiralitetet, statskontorets president, en statskommissarie och en kamrerare från detta embetsverk.

[2]) Se *Modée* på anf. st. 2 D. s. 909.

7. Den 23 Aug. 1731 gafs en utförlig förordning om sättet för städernas riksdagsmannaval, i hvilka inga andra än rätte borgare, »som för tiden verkligen betala till kronan och staden sine utskylder», fingo deltaga, och borde samma val ske klassvis genom elektorer, derest ej magistraten och borgerskapet förenade sig om annan method. I Stockholm valde borgerskapet 6 och magistraten 4 fullmäktige. Förklaringar utfärdades åren 1734, 1739, 1741, 1748, 1762 och 1764 öfver nämnde ordning. Magistratspersoner, hvarmed endast förstods *ordinarie* och tjenstgörande borgmästare eller rådman, voro valbare. Voro de tilika handlande eller idkade borgerlig näring, så hade de jemväl valrätt. Endast *infödd* Svensk man fick utses till elektor eller riksdagsfullmäktig. Utrikes född, som under 7 års tid här i landet varit borgare, var dock till elektors- (men ej till riksdagsmanna-) befattningen valbar. Riksdagsmän i städerna, om än klassvis valde, skulle »anses för stadens gemensamma fullmäktige». Öfver magistrats beslut i tvistiga frågor vid riksdagsmannaval fingo besvär anföras hos landshöfding och vidare hos kongl. maj:t m. m.

8. Vid riksdagarne 1731 och 1734 blef lag-kommissionens förslag till *allmänna* (civil- och kriminal-) *lagen* granskadt af riksens ständer. I riksdagsbeslutet d. 14 Dec. sistnämnda år [1]) förklara ständerna »enhälligt för sig och efterkommande, att de denna med berömlig flit af åtskillige vittre och lagfarne män utarbetade och sedermera af riksens råd och ständer med moget betänkande skärskådade nya lag erkände, gillade och vedertogo för en allmän, beständig och oryggelig Sveriges lag». Den utfärdades af kon. Fredrik den 23 Januari 1736, att gälla från den 1 September s. å. [2]).

---

[1]) Modée 2 D. s. 1155.

[2]) Vi hafva i det föregående anmärkt på hvad punkt frågan om en *lagrevision* stod vid 1678-års riksdag (se sid. 143 i slutet, noten). Först efter det kyrko-ordningen blifvit publicerad, förordnade konung Carl XI den 6 December 1686 till *allmänna* lagens bearbetande en kommission af 12 ledamöter, deribland hofkansleren Erik Lindskjöld såsom ordförande. Efter dennes död blef lagkommissionens ledamot kongl. rådet grefve Nils Gyldenstolpe år 1690 till ordförande utnämnd. Föl-

Deremot blef det genom en ecklesiastik-deputation (bestående af 16 adelsmän, 8 prester och 8 borgare) utarbetade,

---

jande året infordrades hofrätters, lagmäns, häradshöfdingars och borgmästares utlåtanden öfver de färdiga giftermåls- och ärfda-balkarne. År 1692 afgåfvo dessa myndigheter sina anmärkningar öfver byggningabalken och öfver en byggnads-ordning för städerna. En process-ordning utsändes till granskning 1694, och jordabalken följande året; — brottmålsbalkarne (d. v. s. högmåls-, edsöre-, dråpmåls-, såramåls-, hors- och lägersmåls- samt tjufveri-balkarne eller kapitlen) år 1696. Efter Gyldenstolpes död förordnades d. 30 Aug. 1710 kongl. rådet Gustaf Cronhjelm till ordförande. Utsökningsbalken utlemnades år 1714 till hofrätternas och exekutorernas granskning. Rättegångs-balken ansågs ej vidare behöfva meddelas domstolarne, eftersom de vid process-ordningen år 1694 afgifvit sina anmärkningar. De färdiga balkarne hade blifvit genomgångna och förbättrade af professoren Carl Lundius och assessoren i Dorpts hofrätt Johan Enander samt ytterligare af kommissionen omarbetade, så att år 1717 alla balkarne, utom handelsbalken, anmältes vara i ordning. Följande året meddelades förslaget till sistnämnde balk åt »magistraterne och de förfarnaste handelsmän i stapelstäderna». År 1723 anmäldes äfven denna balk vara färdig. Om konungabalken hafva vi förut talat (sid. 213). Vid riksdagen sistnämnde år beslöto ständerna, att i lagen borde införas en konunga-balk, inrättad efter regeringsformen (hvilken mening sedermera frånträddes), samt de öfriga balkarne rättas efter de förordningar, som sedan 1718 blifvit fastställda (Modées Verk 1 D. s. 525). En ny kommission tillsattes för detta ändamål af nio ledamöter med samme Cronhjelm som ordförande. Denna kommission, hvilken äfven granskade kyrko-ordningen, aflemnade år 1726 giftermåls-, ärfda- och jorda-balkarne ytterligare genomsedde, hvilka likväl då ej förekommo till slutlig behandling hos ständerna, utan innehåller 1727-års riksdagsbeslut (Modée 1 D. s. 707) i 4:de punkten: »Med kyrko-ordningen och lagen bör så skyndas, att de på *nästa* riksdag måge blifva till öfverseende och stadfästande vederbörligen företagne». I sin riksdagsberättelse d. 22 Dec. 1730 anmälde kommissionen, att lagen, bestående af 7 balkar (giftermåls-, ärfda-, jorda-, byggninga-, handels-, missgernings- och straff-balkarne), efter hand utgifvits från trycket och blifvit meddelade hofrätter, kollegier, exekutorer, domstolarne på landet, magistraterna i de *större* städerna och konsistorierna; varande det kommissonens mening, att sedan denna lag blifvit gillad, kunde en rättegångs- och exekutionsstadga särskildt utfärdas. Jemväl framlades förslag till en ny kyrkolag. Efter åtskilliga framkastade betänkligheter inom preste- och borgare-stånden vid riksdagen 1731, kom det ändtligen derhän, att alla stånden, riksråden och lagkommissionens ledamöter samlades i riddarhussalen d. 3 Mars och der företogo de 4 första balkarne samt missgerningsbalken, hvilka efterhand vid tolf sammanträden genomgingos punktvis. Anmärkningar blefvo dels genast afgjorde, dels till lagkommissionen remitterade. Mera medhanns ej, utan blef ärendet ytterligare uppskjutet till nästa riksdag, jemväl hvad beträffar förslaget till ny kyrkolag. Lagkommissionen skulle emedlertid slutligen utarbeta äfven utsöknings- och rättegångsbalkarne. Vid riksdagen 1734 höllos, likasom 1731, gemensamma sammanträden på riddarhuset. Lagkommissionens förslag jemte dervid

af lagkommissionen samt hofrätter, landshöfdingar, konsistorier, magistrater, presterskapet m. fl. granskade förslag till ny *kyrkolag* väl till trycket befordradt år 1736, men granskningen uppskjöts från den ena riksdagen till den andra, till dess frågan derom slutligen förföll.

9. Vi erinra oss stadganderna dels i Fredriks försäkran, att de ärender, som i rådet blifvit efter pluraliteten afgjorde skulle, om konungen vore sjuk, hindrad eller frånvarande, expedieras med rådsherrarnes underskrift och med samma kraft som om konungen sjelf undertecknat, dels i riksdagsordningen, att om konungen, oaktadt rådets påminnelser, dröjde med sin underskrift å expeditioner, som *ständerna* beslutat, skulle rådet i konungens namn utfärda handlingen med sin underskrift. I expeditioner till utländska furstar gestaltade sig saken svårare, om, såsom någon gång hände, konungen vägrade att skrifva under. Man vidtog då den åtgärd att rådet befallde Sveriges på stället varande minister att utan kongl. skrifvelse på lämpligaste sätt söka bedrifva saken. Den senare tiden af sin regering tog k. Fredrik föga del i ärenderna och hade till och med, för att befrias från mödan att teckna sitt namn, låtit sjelf förfärdiga en *namnstämpel*, den han anförtrodde åt rådet att begagnas. Detta exempel hade sina verkningar; methoden befanns tjenlig, och ständerna upptogo den under Fredriks

---

gjorda anmärkningar, kommissionens svar samt förhandlingarne i ämnet vid sistnämnde två riksmöten, äro utgifna i Stockh. 1841. Den af ständerna antagna lagen blef försedd med kansli-kollegiets företal och var färdigtryckt i Febr. 1736. Hvilka som tid efter annan voro ledamöter i lagkommissionen, de af samma kommission vid dess arbete följda grundsatser samt i öfrigt en utförlig framställning i detta ämne, se *J. A. Posses* sid. 138 not. 1 åberopade arbete. — Lag-kommissionen erhöll den 2 Dec. 1741 förordnande att »vidare med sin förrättning fortfara, såväl i anseende till *krigs-* och *sjö-artiklarnes* öfverseende och lämpande efter den vedertagna allmänna lagen, förbättrande af general-auditörens instruktion, samt att de tvifvelsmål om lagens rätta mening och förstånd, som kunna inkomma, måge blifva behörigen förklarade» (se K. Br. af nämnde dag, i riksarkivet). Denna kommission blef *beständig* under hela förevarande tidehvarf samt kompletterades tid efter annan med nya ledamöter och ordförande i afgångnes ställe. Den afgaf förslag till lagförbättringar, utlåtanden i sådana ämnen och rörande lagens tillämpning.

närmaste efterträdare, — men *då* utan konungens medgifvande.

10. Sedan Adolf Fredrik år 1743 blifvit vald till thronföljare [1]), och successionen öfverflyttad på hans *manliga* afkomlingar, samt han efter Fredrik I:s död kommit på thronen, afgaf denne konung 25 November 1751 en försäkran [2]), hvilken hufvudsakligen är affattad i samma ordalag som Fredriks, och derutinnan han således förpligtar sig att i allo efterkomma ständernas beslut och de af dem gjorda stadgar samt sätter ständerna sjelfve till domare öfver frågan huruvida konungen kan anses hafva öfverträdt sin försäkran, i hvilket fall dem medgifves att vara frie från deras trohetsed och således äfven att konungen afsätta. Följande blef särskildt tillagdt: att konung eller arffurste icke ägde tillhandla sig några frälsegods; att presidenten i kansliet skulle utnämnas på sätt ständerna funno godt stadga, men öfverste marskalken i sittande råd, dock utan omröstning; rådet skulle uppsätta tre på förslag till alla högre embeten från och med öfverstar till och med fältmarskalkar eller deras vederlikar; då någon i kabinettet nämndes till tjenst *utom* förslag, borde rådet sig deröfver utlåta; att ej en gång *ändring* må ske i något stånds privilegium utan alla 4 ståndens samtycke; konungen eller den kongl. familjens medlemmar ej resa utrikes utan *ständernas* bifall, undantagande till rikets försvar, samt prinsar och prinsessor ej träda i äktenskap utan konungens och *ständernas* samtycke; att konungen skulle bibehålla ej allenast banken, utan ock fabriker, manufakturer och bergslager vid deras privilegier; hvarförutan det i RF. stadgade ovilkorliga förbudet att naturalisera och till embeten indraga utländske män i så måtto modifieras, att dylikt fick ske »med riksens råds råde eller *ständernas* samtycke».

11. Efter 1756-års misslyckade revolutionsförsök, betogs konungen rättigheten att på ingifvet förslag sjelf nämna

[1]) Valakten se *Modée* p. anf. st. 3 D. s. 2048.
[2]) Ibid. 5 D. s. 3098 o. f.

till öfverståthållare i hufvudstaden, till öfverste för gardet, öfverste för artilleriet och kapten-löjtnant vid lifdrabanterna, och beslöto ständerna, att dessa beställningar efter de flesta rösterna hädanefter skulle i rådet bortgifvas [1]). Konungens händer blefvo i afseende på befordringar fullkomligt bundna, då ständerna (hattarne) genom det bekanta *tjenste-betänkandet* s. å., emot grundlagen, stadgade anciennitets-principen såsom enda rättesnöret vid befordringar [2]).

12. En ny *riddarhus-ordning* antogs af adeln samt blef den 10 Augusti 1762 af konungen utfärdad. Den är indelad i 5 artiklar, den första om adelns säte och stämma och hvem dertill inlåtas bör, den andra om riksdagsmäns anteckning och fullmakters emottagande, den tredje om landtmarskalks val och om voteringar, den fjerde om val af ledamöter till sekreta utskottet och andra deputationer, den sista om ordning i gemen. Derutinnan stadgas, att ättens *hufvudman*, *utan särskildt val*, har rätt att på riksdagarne representera sin familj [3]). Med hufvudman menas den äldste sonen af äldsta lefvande slägtlinien. Infinner sig ej hufvudman, stånde det då den fritt, som af ätten närmast är och tillstädeskommer, att utan fullmakt intaga familjens säte, hvartill han inom en månad efter riksdagens utblåsning sig personligen anmäler. Är ingen af samma ätt, som sig infinna kan eller vill, hafve hufvudmannen, men ej någon annan af familjen, rättighet att ställa fullmäktig, dock hafve ej förmyndare, som är *ofrälse*, rätt att gifva fullmakt å sina *adelige* pupillers vägnar. Den, som sjelf är hufvudman, får ej vara fullmäktig för en annan familj. Vi finna således, att *sjelfskrifvenheten* för ättens hufvudman att utöfva riksdagsmannakallet ännu i dag är föga öfver ett sekel gammal [4]). Voteringar skulle, enligt denna RHO., ske

---

[1]) Se riksdagstidningen för 1756, s. 137, 138.

[2]) Betänkandet är dat. den 20 Okt. 1756 och kungjordt genom K. F. d. 23 Nov. s. å. *Modée* 6 D. s. 4097 o. f.

[3]) Jfr sid. 174, 176 not. 3.

[4]) Äfven före 1762 hade det dock *kommit i bruk*, att hufvudmannen för en ätt antogs som densammas representant vid riksdag, oaktadt han

per capita. Landtmarskalk utses genom direkt val, utskottsledamöter genom 24 elektorer, hvilka sistnämnde åter väljas af 58 såkallade bänkmän [1]).

13. Vid 1765—6 årens riksdag afgåfvo ständerna ett memorial om lagarnes behöriga verkställighet [2]), hvilket till allmän efterlefnad utfärdades af konungen d. 12 November sistnämnda år, derutinnan bland annat stadgas: *a*) Att förklaringar, tillägg och förändringar af *grundlagarne* och det som deras utöfning rörer må på en riksdag kunna projekteras, men ej förr än på den nästföljande beslutas, och till sådant beslut fordras *alla riksståndens* fyra stämmor. Om de enhälligt bifalla förslaget, blir det för framtiden lag. *b*) Att, i afseende på tjensters tillsättande, grundlagens stadganden, jemförde med k. f. den 27 Febr. och den 9 Maj 1739, riksens ständers bref den 12 April s. å. och cirkuläret den 25 Augusti 1741, skulle vara gällande [3]), men deremot tjenstebetänkandet af den 20 Okt. 1756, uti allt, som icke genom samma stadgar och detta memorial uttryckligen är förordnadt, till sin verkan alldeles upphöra [4]), hvarjemte ständerna förnya sitt förut, 1756, fattade beslut att icke emottaga ansökningar »om befordran till tjenster och karakterer» [5]). Ej heller ville de befatta sig med private

---

ej var af ätten formligen *vald och konstituerad* i enlighet med det uttryckliga stadgandet i Gustaf II Adolfs riddarhus-ordning (se sid. 174; jfr likväl sid. 176 not. 3).

[1]) Äfven riksråd var valbar till landtmarskalks-befattningen, men sedan 1731-års riksdag har ingen af riksens råd haft detta uppdrag. — Såsom bihang till RHO. utfärdades K. K. d. 21 Dec. s. å. att inga flera familjer fingo *introduceras* förrän de förutvarandes antal blifvit minskadt till 800. *Modée* 7 D. s. 5447.

[2]) *Modée* 8 D. s. 274. Jfr riksdagsbeslutet 1766.

[3]) Se *Modée* för ofvannämnda år.

[4]) Särskildt bibehölls dock i sin fulla kraft stadgandet i tjenstebetänkandets 16 §: att den, hvilken tre gånger stått på förslag till en och samma syssla, bör, då han tredje gången föreslås men en annan af konungen utses, undfå karakter och fullmakt af samma dato som den utnämnde, och när sedan ledighet blifver till enahanda beställning, upprättas intet förslag, utan bör han då allenast till sysslans och lönens verkliga åtnjutande anmälas. *Detta stadgande utsträckte Ständerna 1766 äfven till riksråds-embeten.*

[5]) Jfr *Modée* 6 D. s. 4400.

besvär i tjenstesaker; dock förbehöllo de sig att vid slike ärender lägga den hand, som granskningen af rådsprotokollerna föranledde. Jemväl förbehålla de sig att sjelfve tillsätta justitiæ-kansler. Han kallas *folkets* ombud. *c*) Att skrif- och tryckfrihet skulle äga rum, derom en särskild skrifvelse blef aflåten till k. m., som den 2 Dec. 1766 utfärdade en *tryckfrihets-förordning*, hvilken förklaras skola äga den fullkomliga trygghet, som en orygglig *grundlag* medförer [1]). Motivet till detta steg må hos de särskilda politiska partierna hafva varit hvilket som helst; den ära blef dock vårt fäderneslaud förbehållen att först bland alla nationer hafva upptagit en lag om tryckfrihet såsom en integrerande del af sin konstitution. Vi komma framgent att om denna förordning vidare tala. — Att vid samma riksdag för framtiden förbjödos ständernas utomordentliga kommissioner och deputationer mellan riksdagarne, samt att sekreta utskottets makt inskränktes, är förut omnämdt.

Det bör icke heller lemnas oanmärkt, att konung *Fredrik I*, efter sekreta utskottets begäran, år 1748 inrättade 3 riddare-ordnar. Riddare-utnämningen skedde ursprungligen i rådet, dervid konungen, såsom ordens herre och mästare, hade två röster, och hvardera af riksens råd en röst; men redan i en förordning af 1751 stadgades konungens rätt att i *ordens-kapitlet* utnämna dem, som han med någon riddare-orden ville hedra.

§ 5.

Principalats-frågan. Adolf Fredriks namnstämpel.

Tvenne vigtiga frågor i Svenska statsrätten, hvilka under frihetstiden drogos inför ständerna, må här vidröras. Den ena var den så kallade *principalats-quæstionen*, eller frågan huruvida riksens ständer, såsom fullmäktige, äro bundna vid deras valmäns (menigheternas) föreskrifter och af dem, såsom principaler, kunna till ansvar ställas. Den

---

[1]) Ibid. 8 D. s. 393.

hade visserligen redan i början af frihetstiden blifvit framkastad; men det var egentligen år 1743, när de upproriske dalkarlarne anryckte mot hufvudstaden, denna fråga på ett tumultuariskt sätt bragtes å bane af en köpman i Stockholm *(Christopher Springer)*, hvilken, i spetsen för en stormande menighet, inträngde på stadens rådhus och kallade riksdagsmännen till ansvar för det de gifvit sitt bifall till thronföljarevalet, *utan att höra menige borgerskapet, hvars fullmäktige de voro.* Borgare-standet ogillade dessa åsigter, hvilka man äfven på andra orter i riket velat göra gällande. Genom dalupprorets qväfvande och genom flera orostiftares bestraffande, vardt denna quæstion afgjord [1]).

Den andra frågan gällde *konungamakten.* Vid den märkvärdiga 1755—6 årens riksdag afgaf konung *Adolf Fredrik* uti sittande råd åt alla fyra ståndens talemän en föreställning till riksens ständer, derutinnan han tillkännagaf huru rådet medelst sitt beteende alltjemt gjorde inkräktningar äfven på den ringa makt han lagligen ägde, särskildt vid tjensters tillsättande och genom det att rådet gaf befallningar till embetsmän i saker, som konungen allena anginge, äfvensom genom hvarjehanda mot honom riktade oförskylta tillvitelser. Konungen bad nu rikets ständer, i den Högstes namn, öfverlägga om detta angelägna mål. Han vågade gerna för landets bästa allt hvad han på jorden ägde. Men om han (det Gud förbjude) blefve satt ur stånd att fullgöra sitt rena uppsåt och hjertelag för Svea rike, så skulle han långt hellre vara beredd att återgifva en spira, den Gud och riksens ständers fria val honom anförtrott, än densamma föra med ängslan och utan konungslig värdighet [2]). Flera rådets memorialer och konungens ytterligare skrifvelser föranleddes häraf [3]). Den 28 November 1755 afgjorde stän-

[1]) Om *väljande* och *utvalde* ständer se skriften: »Sveriges styrelse efter grundlagarne», Stockh. 1768, s. 136. — Om successions-intrigerna, dalupproret, Springer, Plomgren, Blackwell, Tessins inflytande, åtgärderna mot Åkerhjelm m. m., se *Geijers* samlade Skrifter, 2 Afd., 5 B.
[2]) *Modée* 6 D. sid. 4439 o. f. — [3]) Ibid. s. 4435—4455. Handlingar om grundlagarnes verkställighet, Stockholm 1756. Riksdagstidn. för samma år.

derna denna högvigtiga fråga genom sitt underdåniga svar angående grundlagarnes verkställighet, deri de yttra: Kongl. maj:t täcktes nådigst finna, att friheten vore bunden vid lagen och rådets ansvar, och att om pluralitetens beslut ej ginge i verkställighet, riksstyrelsen afstannade i sitt lopp. Vid ett skyndsamt verkställande kunde hans maj:ts mer än prisvärda samvetsömhet äga rum, men icke vid sjelfva besluten, enär kongl. maj:t antingen uti dem ingen del toge eller ock sin skiljaktiga mening i nåder förklarade. På denna grund anhöllo riksens ständer i underdånighet, det täcktes hans maj:t de ännu såväl oafgjorda, som afgjorda, men oexpedierade mål med dess höga kongl. slut i nåder afhjelpa. Emellertid skulle riksens ständer, innan de åtskildes, vara vidare betänkta på de mått och utvägar, som kunde i denna delen befrämja kongl. maj:ts och rikets sannskyldiga nytta; — och denna utväg bestod i en särskild ständernas skrifvelse af den 26 Maj 1756, enligt hvilken rådet komme att erhålla en *kongl. namnstämpel*, för att begagnas i stället för konungens underskrift, när denna underskrift, på rådets en eller två gånger förut gjorda underdåniga framställning, icke följde [1]).

---

[1]) Ständernas i detta ämne till konungen affärdade och för konungamakten särdeles kränkande skrifvelse (deruti innan likväl bland annat talas om konungens »*gloire*») står att läsa i riksdagstidningen för 1756 sid. 47. Det säges i denna handling om namnstämpeln: att derigenom »vinnes en likhet i expeditionerna, i det stämpeln är lämplig till alla så fullmakter som andra, då deremot *rådets* underskrift tillförene allenast kunnat brukas vid vissa tillfällen, och andra mål åter måst lemnas oexpedierade». — Angående embetens och tjensters förgifvande heter det: »Dervid förefaller den särskilda omständighet, att utnämnandet af personen måste förutgå innan någon fullmakt kan utfärdas. När det förra ej sker, och när 9 § i konungaförsäkran och 40 § i RF. skulle sakna sin verkan, då det heter att (ifall *rådet* funnit den af konungen verkställda utnämningen orättvis) en annan må utnämnas, mot hvilken riksens råd icke hafva någon påminnelse att göra; så är ingen annan utväg öfrig, än att fullmakt med *stämpel* utfärdad varder för den af de tre, *som har den äldsta sista fullmakten;* likaledes för den föreslagne, vid de tillfällen då *en* allena är uppförd. Utnämnandet är och förblifver en *konungens höga rättighet* (!). Men på förenämnde sätt och då konungen ej sjelf densamma öfva vill, blifver det *lagen* och ej herrar riksens råd, som den öfva, i det en sådan regel dem föreskrifves, som icke är ombytelig eller ankommer uppå ett olika omdöme och tillämp-

§ 6.

Frihetstidens politiska partier. Riket i 5 dagar utan konung.

Det hörer ej till planen för denna öfversigt att skildra frihetstidens parti-förändringar [1]). Vi vilja här blott i korthet erinra, att den kan anses hafva haft 3 hufvudperioder: 1:o) De *gamle mössornas välde* till 1738, i spetsen för hvilket stod kansli-presidenten grefve *Arvid Horn*. Den *gamla* adeln hade derunder öfvervigten. *Rådet* regerade mellan riksdagarne och var äfven ganska sjelfständigt under riksens ständers sammanvaro. Politiken var fredlig och välgörande för landet. — 2:o) *Hattpartiets* välde (från 1738, då den egentliga parti-tiden tog sin begynnelse, till 1765), under ledning till år 1746 af kansli-presidenten grefve *Carl Gyllenborg*. Följderna af klassvoteringens försvinnande på riddarhuset läto sig nu förmärka. Riddarhusets pluralitet (den tredje klassen) blef rådande, och rådet beroende af densamma. Högsta regeringsmakten lades i sekreta utskottets händer. Rådets medlemmar ansågos som *ständernas fullmäktige*, pligtige att rätta sig efter sina principaler, då dessa voro närvarande. Men äfven mellan riksdagarne utöfvade nämnde utskott mycket inflytande genom deputationer och kommissioner samt sina jemväl förut nämnda *testamenten* hufvudsakligen angående rikets förhållande till främmande makter. Hattarne voro tillgifna *Frankrikes* intresse. Det olyckliga kriget med Ryssland, Dalupproret, principalatsfrågan och den kongliga namnstämpeln höra till denna period. Finanserna förstördes, det i stor mängd utsläppta pappersmyntet föll i vanvärde, näringarne hotades med un-

---

ning». — Vid samma riksdag, efter hofvets misslyckade revolutionsförsök, hade sekreta deputationen uppsatt en s. k. *riksakt*, hvilken rörde »*konungens höga person*» (troligen hans ifrågaställda afsättning). Handlingen meddelades icke ständerna, men blef 1761 förstörd af sekreta utskottet. — Till 1756-års märkeliga företeelser hörer äfven den skandalösa skriftvexlingen mellan ständerna, drottningen och konungen om *kronjuvelerna*. Skrifvelserna äro intagna i riksdagstidningen sid. 49 o. f.

[1]) I detta ämne kan läsas *Geijers* bekanta skildring i hans samlade skrifter, senare afdelningen, 5 B. s. 73 o. f.

dergång. Riddarhusets *demokratiska* pluralitet var i opposition mot den gamla aristokratien, men i afseende på *ofrälse* stånden visade sig denna pluratitet sjelf aristokratisk. — 3:o) De *nya mössornas* välde (1765—1769). Det var en förening af de gamla aristokratiska mössorna och den *ofrälse* demokratien. Nu blef det *ständernas* (i stället för riddarhusets) pluralitet, som försökte utöfva högsta makten. Sekreta utskottets myndighet inskränktes, 1766-års memorial om lagarnes behöriga verkställighet [1]) utfärdades. Korruptionssystemet grep tyvärr omkring sig under denna period ännu mera än förut. En sträng hushållning iakttogs med statens medel, men utan synnerlig urskiljning. Till betydlig del indrogos de understöd, som staten förut gifvit åt manufakturer, slöjder o. s. v. Fabrikerna gingo under. Nöden blef stor, och på flera ställen i landet utbrusto uppror. Det var då *Adolf Fredrik* fordrade riksdags sammankallande, och när rådet vägrade detta, *nedlade regeringen* (i Dec. 1768), så att riket under 5 dygn var utan konung. Rådet ämnade det oaktadt sjelf föra styrelsen, men då kollegierna vägrade att lyda, måste det slutligen gifva efter, och ständerna sammanträdde i April 1769. Ett nytt *hattråd* blef nu insatt [2]); men 1771 hade *mössorna* åter väldet. Som bekant är, dog *Adolf Fredrik* sistnämnda år.

§ 7.

Adeln.

Förslag till adeliga privilegier, hufvudsakligen öfverensstämmande med dem af 1617, uppsattes vid riksdagen 1719, diskuterades hos adeln [3]) och blefvo af Ulrika Eleonora bekräftade d. 26 Maj sistn. år utan de andra ståndens vetskap och samtycke. Men presterskap och borgerskap protesterade deremot [4]), och ärendet blef, sedan år 1720 k.

---

[1]) Se sid. 250.
[2]) Riksdagstidn. 1769, s. 6 o. f., 21 o. f.
[3]) Ad. prot. d. 27 Apr. *Cederschöld* 1: 369.
[4]) Preste-ståndets prot. d. 29 Maj. Ibid. 1: 455.

Fredrik bekräftat Gustaf Adolfs och Christinas adeliga privilegier, samt de ofrälse stånden ånyo protesterat [1]), hvilande till 1723-års riksdag, då nya privilegier d. 16 Okt. utfärdades, särskildt för adel och presterskap.

Adeliga privilegiernas hufvudsakliga innehåll är följande:

1. *I afseende på befordringsrätt till embeten.* Riksråds- samt andra *höga och angelägna* embeten skola besättas med adelsmän. Desse skola brukas i kansliet [2]) och i öfrigt befordras efter regeringsformen. De få resa och taga tjenst utrikes, och må derstädes förvärfvad skicklighet och förtjenst komma dem till godo i fäderneslandet.

2. *I afseende på adelsmans inmanande i häkte.* Adelsman får icke i häkte inmanas, derest han ej uti uppenbart groft brott å färsk gerning eller å flyende fot gripes, om grof missgerning är öfverbevist, eller *domaren* efter lag och process skäligt pröfvat att göra sig om hans person försäkrad; således icke på blotta misstankar häktas af policemyndighet. Är det icke grof missgerning, må den brottslige personel eller reel borgen för sig ställa, dock ej i duellsmål.

3. *Forum privilegiatum.* Angående sådana af adelsman begångna brott, som gälla förlust af lif, ära, adelig frihet och privilegier, gods och ärftelig rättighet, ransakas vid underrätt men dömes af *hof-rätt;* uti ringare brottmål både ransakas och dömes af underrätt. I frågor om arfskiften, förmynderskap, konkurs och boskilnad, har adelsman forum privilegiatum jemväl i hofrätten, men i alla andra civilmål forum vid allmän domstol.

4. *Patronrätt.* Uti de socknar, der adelsman bevisligen har jus patronatus, må han en sådan förmån tillgodonjuta, men i annat fall väljer adelsman prest tillika med församlingens öfriga medlemmar [3]).

---

[1]) Adelns prot. d. 7 Juli 1720 och rådsprot. s. d.

[2]) Enligt 1719-års privil. skulle adeln äfven hafva företrädesrätt till mindre tjenster, som efter kollegiernas och öfverstars förslag utdelas.

[3]) Enligt 1719-års privilegier skulle adeln äga jus patronatus i de församlingar, der deras sätesgårdar voro belägne, med undantag af de gäll, som före 1680 varit regala.

5. *Säterifriheten* [1]). Sätesgårdar med deras torp, gamle eller nybyggde, skola vara fria från rusttjensten, konungs tionden, utskrifningar och roteringar, kronokörslor, skjutsningar, durchtågs- och andra gärder, inqvarteringar, prestegårds samt tings- och gästgifvare-gårds byggnad, kontributioner och alla andra kronobesvär af hvad namn de vara må, undantagande vägrödning, kyrko- och kyrkogårds- samt bro-byggnad.

6. *Rå- och rörs-hemmans- och ladugårdsfriheten* [2]). Rå- och rörs-hemman, som nu äro adein tillhörige, men icke de som hädanefter acquireras, njuta samma rättigheter som sätesgården, men landtbönderna betala lagmans-, häradshöfdinge- och tingsgästnings-penningar samt svara till kyrko-, kyrkogårds- och prestegårds-byggnad, vägrödning och brobyggnad, jemväl inqvartering vid trängande nöd. Ridderskapets ladugårdar hafva samma friheter som sätesgården, undantagande rå- och rörs-friheten.

7. *Särskildt stadgande för vissa provinser i fråga om frihet från utskylder.* Adeln i *Skåne*, *Halland*, *Blekinge* och *Bohuslän* har jemväl en slik säterifrihet, men utgör den vanliga adelsrusttjensten; deras nuvarande insockne- eller veckodags-gods likaledes, men af dessa utgöres, utom adelsrusttjensten, krono-, kyrko- och prestetionden med andra gamla bevisliga presträttigheter, vägrödning och brobyggnad af skattlagde hemman, kyrko- och kyrkogårds- samt prestegårds-byggnad i de orter, som af ålder vanligt varit; jemväl erläggas lagmans-, häradshöfdinge- och tingsgästnings-penningar af de veckodagsbönder, som för hemmantal stå och lagde äro. Vid trängande nöd må insocknehemmanen vidkännas inqvartering lika med rå- och rörshemman. Adelns ladugårdar i dessa provinser behålla sin vanliga frihet [3]).

---

[1]) Jfr sid. 118. — [2]) Jfr s. 118 och 172.

[3]) Under öfverläggningen om 1719-års priv. begärde adeln från Skåne och Bohuslän att få åtnjuta *alla* de förmåner, som den hade då dessa landskap kommo under Sverige. Ad. prot. d. 27 Apr. 1719.

8. *Adelns landtbönders och utsockne frälsehemmans frihet.* De äro fria från kronodagsverken, körslor, skjuts, resor och gästning, undantagande vid tåg och stora marcher samt för arméens, fästningars och magasiners behof, äfvensom de äro underkastade hållskjuts, då de derunder varda lagda. I alla inqvarteringar, gärder och kronoskjutsningar räknas två frälsehemman mot ett kronoskatte, frälseskatte och kronohemman. Samma beräkningssätt gäller i afseende på extra kontributioner, enligt lag, dock kunna sådane ej påläggas adelns landbönder och utsockne frälsehemman utan menige ridderskapets och adelns, *som sjelfve några landtgods äga,* samtycke. Likaledes i afseende på utskrifningar, såvida icke man ur huse måste utgå.

9. *Skattehemman, köpta till frälse.* Skattehemman, af hvilket *adeln äger frälseräntan,* blifver fullkomligt frälse, när frälsemannen förvärfvar sig skatterättigheten deraf, och när sådant skattehemman säljes utom börd, äger frälseman företrädesrätt till lösen [1]). Jfr 15 p., s. 260.

10. *Ödeshemman och hemmans förmedling.* Vid ödeshemman afstår kronan sin rätt, efter tingsrättens ompröfvande, så länge frälseman eftergifver sin. Adelns hemman få förmedlas, derest, efter landshöfdingens hörande, kongl. kammar-kollegiet pröfvat det skäligt.

---

[1]) K. Carl XI satte en gräns för adelns frihet att förvärfva frälserätt åt all jord, som kom i detta stånds ägo. Han fixerade jordnaturen, så att denna ej blef beroende af innehafvaren, utan blef beständig. Den ofrälseman, som tillhandlat sig frälsegods, fick njuta frälserätten till godo, likasåväl som adelsman, när nemligen ofrälseman köpte med »kongl. consens». Den frälseman, som ägde ett skattehemman, blef till lika utskylder deraf förbunden, som en skattebonde. Nya säteriers anläggande förbjöds 1686. Resol. på ad. besv. 1682 och 1686. K. Br. till Kamm.-koll. d. 11 Febr. 1685. *Botin* 1 D. s. 211, 212. Derjemte erinra vi oss, att under denne konungs tid blef äfven frälse-egendom underkastad *rotering,* att skattläggningarne och jordeböckerna efter bestämda föreskrifter inrättades, samt rikshushållningen i allmänhet blef reglerad; hvarigenom allt de ofrälse ståndens rätt mot adeln, så väl som mot kronan, värnades. — Enligt 1719-års privilegier borde adeln återfå rättigheten att uteslutande besitta frälsegods, så att till och med de ofrälsemän, som redan voro af sådana gods laglige ägare, skulle blifva skyldige afstå desamma mot lösen. — Jfr s. 260.

11. *Adelns fastigheter i städerna.* Adelsmäns hus, gårdar och frälsejord i städerna äro fria från stadens tunga, undantagande tomtören då de ligga på ofri grund, samt brandvakt och gatuläggning. De hafva ock fri disposition öfver deras aflingefastighet i städerna. Bruka de borgerlig näring och handel, få de vidkännas skatt derför.

12. *I afseende på bergverk och hvarjehanda anläggningar, fiske, skog, jagt, utpantning, handel, skeppsfart.* Adeln tillåtes: anlägga bergverk, bygga mjöl- och sågqvarnar på egna ägor, hamrar och andra dylika inrättningar, krogar på deras frälse-ägor, bruka fiske, nyttja sin skog och hafva jagträtt efter derom gifna författningar; genom två oväldige nämndemän *utpanta* räntor och utskylder, som hos frälsebönderna innestå, desse sistnämnde dock obetaget att lagligen söka återvinning, om de förmena sig vara för när skedt, och har husbonde för ränta, uppbörd och husröta hos bönder och betjente bättre rätt och företräde framför andra icke-privilegierade kreditorer. Vidare äga adelsmän anlägga manufakturverk, handla med vexlar, reda i skepp, idka grosshandel, in- och utrikes försälja afkastningen af sina frälsegods och bruk, med erläggande af tull och umgälder, idka den vanliga oxhandeln, men icke drifva »landsköp».

13. *Vapentjensten.* Denna sättes till 580 marks ränta, och skall adelsfanan ej föras och brukas utom Sveriges och Finlands gamla gränser [1].

14. *Kronan oberättigad till frälsegods.* Intet frälsegods får händanefter komma under kronan; derest sådant gods indrages för efterräkningar af under händer hafde medel, penninge-gravationer, embetsförseelser eller dylikt, då må detsamma *lösas af slägtingar eller andra frälsemän.* Dömes adelsmans gods förverkadt under kronan, må detsamma efterlåtas någon af slägten, hvilken k. m. för godt finner det af ynnest och nåde att unna.

[1]) Jfr sid. 171 o. f.

15. *Adeln ensamt förbehållna frälsegods.* Ofrälse man får ej köpa *säteri* ej heller sådana frälsegods, som äga ladugårds-, rå- och rörs- eller veckodags-frihet; domare förbjudas att lemna ofrälseman uppbud och fasta å slikt gods. Dock kan konungen åt förtjent ofrälseman gifva *dispens* i detta afseende. Har ofrälseman under förflutna tider kommit att få äga sådant gods, må detsamma, med bibehållande af sin natur, lagligen och obehindradt gå i arf; men vill ägaren det sälja, så skall det ske till *adelsman* för det pris, hvarom de bäst åsämjas kunna, eller någon annan redligen tillbjuder. Har ofrälse bruksägare före detta fått till sitt bruks understöd köpa sätesgård, må densamma till hvem som helst försäljas, likväl icke åtskildt från bruket. Ofrälseman må för gifven försträckning erhålla inteckning och införsel i privilegieradt gods, men *hvilken frälseman som helst* får i sådant fall, med rätta ägarens samtycke, lösa panten till sig mot betalande af gälden. Frälse-strögods och utsocknehemman få *adelns vederlikar* (embetsmän, civile eller militäre, som äro med konungens fullmakt försedde) samt prester och borgare köpa och besitta under frälsemannarätt. *Byten* med kronan tillåtas, men böra på riksdagarne stadfästas.

16. *I afseende på äktenskapsförbindelser.* Son, som är under 21 år eller står under sina föräldrars vård, samt dotter af hvad ålder som helst må ej inlåta sig i något äktenskapsförbund utan föräldrars eller giftomans bifall. Gifter sig adelsmans enka eller jungfru med ofrälst man utan konungens consens och vederbörande giftomäns samtycke, då skall hon för sina sätesgods af närmaste slägt och förvandter vara skyldig att taga lösen efter mätismanna ordom, eller såsom någon annan redeligen bjuder[1]); men genom lönskaläge med frälst eller ofrälst man förbryter hon allt sitt fasta arf till närmaste arfvingar.

---

[1]) Enligt 1719-års priv. skulle barn af frälseman och ofrälseqvinna ej aktas för adelsmän eller ärfva fadrens jordagods, derest äktenskapet var ingånget utan särskild kongl. tillåtelse.

17. *Rätt att hålla handtverkare.* Adeln får hålla i sitt försvar och sin tjenst allehanda handtverkare, som till deras eget behof äro nödige, dock utan préjudice för städerna.

18. *Rätt till böter.* Fälles någon af adelns enskilda bönder, folk och betjente, eller någon annan, som uppå deras frälsejord någon missgerning begått, till böter, då njuter och behåller frälsemannen efter lag den vanliga jordägande-andelen af alla sakören, äfvensom honom tillkommer målsäganderätten, när han i laga tid låter angifva målet.

19. *Kastigationsrätt.* Adelsman skall hafva makt att sina *bönder och enskilda betjente*, för små förbrytelser, uppstudsigheter och försummelser tillbörligen aga och näpsa.

20. *Rätt att utflytta.* Adelsman får med konungens tillåtelse sätta sitt bo utrikes, men mister då, för sig och de efterkommande, som utrikes födas eller äro honom uti deras omyndiga år härifrån följaktige, säte och stämma på riddarhuset; och må han betala hvar tionde penning af all lös egendom, som han sålunda förer ur riket.

§ 8.

Preste-Ståndet.

Presterskapets erhållna privilegier, af samma datum som adelns, innehålla hufvudsakligen:

1. *I afseende på statsreligionen och läroverken.* Den rena *evangeliska läran* efter Upsala mötens beslut 1593 och 1693 [1]) skall bibehållas och beskyddas såsom Sveriges statsreligion; akademier, gymnasier och skolor (ecclesiæ et reipublicæ seminaria) förses med duglige *lärare*, hvilka böra iakttaga kyrkolag och skole-ordning samt i enlighet dermed befordras.

2. *Rätt att vid löneförmåner och anslagne hemman bibehållas.* »Personer, som lefva i prediko-embetet eller läro-

[1]) Jfr i afseende på 1693-års möte, *Naumann*, Sveriges Statsförfattningsrätt, 3 B. 1 h., sid. VIII, tillägg till s. 130.

ståndet», skola oförryckt njuta och bibehålla sina privilegier, indelningar, tionden, löneförmåner och lägenheter, af hvad namn de vara må, »som anten urminnes häfd är på, eller med andra lagliga skäl kunna bevisas thertil lyda». Inga kyrko-, hospitals-, akademi-, gymnasii- eller skolehemman kunna *köpas till skatte* utan kammar-kollegiets och andre vederbörandes vetskap och samtycke. Äfven i städerna skola pastores, skole-mästare, kapellaner och klockare förses med boställen eller penningehyror.

3. *Boställens och andre löningshemmans frihet från onera m. m.* Slika boställen äro så å landet som i staden fria från allmänne onera. Presterskapet befrias från utskrifningslängders uppsättande, äfvensom för all utskrifning och rotering för presteborden, prebendehemman, kapellans- och klockarestomnerne, som härtill äro rotefrie och icke indelte. Prester hafva rätt upptaga obrukad jord på sina lägenheter, dock med iakttagande af lagliga formaliteter, samt med rätt till kostnadsersättning af efterträdare, om innehafvaren dör innan han deraf dragit nytta; rätta biskopssäten samt biskoparnes embetsgårdar med deras ägor, å landet och i städerna, hafva frälsefrihet.

4. *Presterskapets gårdar i städerna.* Presterskapets, akademi-, gymnasii- och skolebetjenters enskilde gårdar med sina ägor inom städernas jurisdiktion äro befriade från allt borgerligt besvär och tunga, så länge de bebos af dem sjelfva, deras enkor och omyndiga barn, och de ej någon borgerlig näring eller handtering drifva.

5. *Presterskapets ägande jord på landet.* Om prest köpt skattehemman, må ingen från kronan förvärfva sig räntan deraf. Hvad säteri- och frälse-godsen angår, så har presterskapet till deras ägande och besittande att njuta de förmåner, som i adeliga privilegierna äro bestämda (se s. 260).

6. *Prestenkor. Nådår.* Prestenkor skola ihågkommas med understöd. Nådår tillförsäkras enkor och omyndiga barn efter dem, som till presteståndet höra. Presterskapet har *gifto- och arfsrätt* efter stadslag.

7. *Forselrätt af kyrkotiondespannmål.* Denna spannmål bör af åboarne, som densamma utgöra, forslas till hvad ort löningstagaren bestämmer inom lagsagan.

8. *Kyrkodisciplin och ceremonier.* Dermed förhålles i församlingarna efter 1686-års kyrkolag.

9. *Konsistoriella och regala gäll. Huspredikanter.* Biskop och consistoriales, som böra tillse att församlingarne erhålla duglige och nitiske lärare, utnämna kyrkoherdar i konsistoriella gäll (beneficia ecclesiastica) efter församlingens val. Patronus tillsätter prest i de socknar, der han lagligen har jus patronatus. Regale gäll tillsättas af konungen, sedan församlingen uppfört tre på förslag, samt domkapitlet utlåtit sig deröfver. Husprester skola ej förordnas utan för vigtiga och högnödiga orsakers skull.

9. *Socknebandet.* Ingen får lägga sin gård från den ena socknekyrkan, dit den af ålder lydt, till en annan.

10. *Den s. k. Indigenatsrätten.* Hvarje stifts barn böra framför andra blifva efter sina meriter försörjde inom det stift, till hvars tjenst de äro ordinerade, dock vederbörandes rätt oförkränkt att äfven kalla prester från andra stift.

11. *Sockenstämma.* Derom gifvas åtskilliga föreskrifter, som här kunna förbigås.

12. *I afseende på prests inmanande i häkte och åtal mot honom.* Kleresiet tages i konungsligt hägn och försäkras mot allt öfvervåld. Prest får ej inmanas i häkte, derest han icke å färsk gerning gripes, blifvit till grof missgerning lagligen skyldig befunnen, eller vederbörande *domare eller exekutor* pröfvar saken vara af sådan beskaffenhet, att han om den brottsliges person bör göra sig försäkrad. Vid rättegångar i brottmål, som angå prestman, förordnar konsistoriet en *fullmäktig* att vid processen göra, å denna myndighets vägnar, de anmärkningar, som kunna finnas nödiga.

13. *Studenters, gymnasisters och djeknars rätt.* Studenter, gymnasister och djeknar må vara sin ordinarie och härtill brukeliga rätt vid akademier, gymnasier och skolor undergifna och kunna ej med skäl derifrån dragas.

14. *Presterskapet ett särskildt stånd; prestsöners befordran.* Presterskapet konfirmeras, såsom ett särskildt stånd i riket, vid deras vanliga säten i alle sollene möten och samqväm. Biskopar, superintendenter, theologiæ doktorer och andre meriterade män, »som länge varit brukade vid akademier och andre förnäme tjenster och sitt embete väl och troligen förestått», skall konungen hafva i nådig hugkommelse. Prestsöner försäkras om befordran efter förtjenst i enlighet med regeringsformen.

15. *Privilegiernas efterlefnad.* Landshöfdingar och andra embetsmän befallas hålla hand deröfver, att privilegierna varda i verket ställde och efterlefde. — Akten slutas med förmaningar till ståndet att genom värdigt lefverne och nit i embetet göra sig af dessa privilegier förtjent.

§ 9.

Borgare- och Bonde-Stånden. Öfvergång till nästa tidehvarf.

Borgare-ståndet hade ej blott sin representationsrätt utan äfven flera uteslutande rättigheter (dels i städernas privilegier, dels i privilegier för bergsbruk, manufakturverk och diverse inrättningar, samt i skråförfattningarne) befästade genom grundlag och konungaförsäkran. Vid 1723-års riksdag gjorde ståndet påstående om äfven de högre civile embetens besättande till hälften med ofrälsemän, hvilket de två andre ofrälse stånden understödde; men adeln tog detta så illa, att den ingick en egen konvention d. 23 Sept. s. å., derutinnan den förband sig »med lif och gods försvara sin dyrbara frihet», hvarmed ock krigsbefälet instämde. De ofrälse stånden förenade sig då i en *reservationsakt* af d. 15 Oktober om vissa civila tjensters besättande med personer utom adelsståndet till jemnvigtens bibehållande emellan rikets fyra *lika* maktägande ständer[1]), hvilket ärende de dock förmälte sig vilja skjuta till framtiden. Talemännen underskrefvo adeliga privilegierna, och reservationen qvarstod i

[1]) Skandinav. Handl. XXXIII, 338 o. f.

protokollerna. — Om *bonde-ståndets* deltagande i riksdags-ärenderna, under frihetstiden, är förut nämndt.

Vid 1771-års riksdag utbröt åter oenighet mellan adeln och ofrälse-stånden; tillsättandet af en vice-president-syssla i Åbo samt öfverläggningen om ordasätten i *Gustaf III:s* konungaförsäkran [1]), derunder adelns gamla anspråk att ej kunna öfverröstas vid riksdagarne åter framlyste, gåfvo ytterligare näring åt stridigheterna; borgare-ståndets tale-man anmälde för sekreta utskottet, att enär adeln 1723 fått privilegier med förbehåll att för *alla* de öfriga stånden sådane äfven skulle utgifvas så snart de hunnit samlas, tiden nu vore dertill inne, då en ny konung uppträdde på thronen. En mängd stridskrifter (öfver 100 på ett år) hade utkommit om ofrälsemäns rätt till embeten. — Men under stridigheterna stånden emellan beredde k. Gustaf sinnena för den regementsförändring, som han 1772 verk-ställde. Hans faders förut omnämnda nedläggande af regeringen år 1768 var ett slags förberedelse till denna stats-hvälfning. Ehuru den så kallade »*säkerhets-akt*», hvilken vid den derpå följande 1769-års riksdag af sekreta utskottet, i förening med justitie- och sekreta-deputationerna, föreslogs [2]), och hvarmed afsigten uppgafs vara att åter-

---

[1]) Protokollerna derom äro särskildt tryckte i Stockholm 1771.

[2]) Genom *Gjörwells* försorg blefvo handlingarne rörande denna säkerhets-akt tryckte i Stockholm år 1769. Ett förslag rörande konungens rätt att tillsätta justitie-kanslersembetet hade föranledt frågor om regerings-formens rätta tillämpning samt upphäfvande af flera senare förklaringar och inrotade missbruk. Ofvannämnda utskotts och deputationers förslag derom förer titel af: »Akt om personlig säkerhet samt säkerhet om ägande rätten». Under framhållande af den under detta tidehvarf visserligen icke allmänt godkända sats, att »huru maktägande ständerna än voro, deras rätta frihet och säkerhet dock ej låg deri att utom gränserna öka sin egen myndighet, utan att den tvärtom berodde och hvilade derpå, att *ingen* makt inom riket gafs, som icke var bunden af lag och skyldig till dess efterlefnad», uppställer samma akt följande grundreglor: att »hvarje medborgare bör vara säker om lif och ära, till dess den laga domstol, hvarunder hvar och en lyder, förklarat honom genom lagbrott, som döden eller ärans förlust förtjenar, dem hafva förverkat»; att ingen bör arresteras utan efter föregången laga ransakning, så framt han ej å bar gerning eller flyende fot gripes; att ingen må, utan efter föregången ordentlig process, mista embete eller tjenst helt och hållet eller för viss tid, och icke heller utan att hafva

bringa regeringsformen till dess »simplicitet eller primitiva renhet», hade för sig endast preste-ståndet och en aktningsbjudande minoritet inom de tre öfrige, samt således icke blef af riksens ständer bifallen, innefattar likväl denna akt ett ojäfvigt bevis derom, att en stark reaktion i allmänna tänkesättet inträdt mot riksdagens envälde.

Frihetstidens statsform var, såsom vi förut anmärkt, i sjelfva verket en aristokratisk republik med ett ärftligt presidentskap, hvars innehafvare man för desto större värdighets skull beklädt med konungamaktens insignier och öfverhopade med yttre vördnadsbetygelser, under det man esomoftast vidtog åtgärder kränkande till och med för hans

---

gjort sig skyldig till sådan förbrytelse, som lagen med detta straff belägger; att domaren må vid strängaste ansvar förbjudas att uti rättegång antaga någon bevisning, som allmänna lagen ej gillar, således icke höra delatoriska vittnen, eller tillägga bevisande kraft åt de berättelser, som yppa hvad emellan fyra ögon är taladt eller i enskilda bref anförtrodt; att dokumenter och papper, som tillhöra enskild man, icke må genom offentliga maktens åtgärd uttagas ur någons hus och förvar, samt intet åtal å dem grundas; att allt hvad under tortur kan inbegripas må på det strängaste vara förbudet; att hvad lagen i brottmål talar om »svårare fängelse» må verkställas med ömmaste grannlagenhet, men att i fråga om statsbrott, slikt fängelse, i afsigt att dermed framkalla bekännelse, skall helt och hållet vara förbudet; att *för eviga tider skola vara afskaffade*, så väl under som mellan riksdagarne, *alla extra domstolar, kommissioner och deputationer med domsrätt*, med undantag af den domstol, som enligt riksdagsordningen har att afdöma rådsherrarnes brott i embetet; att lagstiftning och lagskipning må noga åtskiljas, »enär denna blandning är just det som utgör despotism och suveränetet»; att då »ingen del af lagskipningen finnes, som icke ständerna tid efter annan gått in uti», sådant missbruk må genast afskaffas; att ständerna väl äga tillse huru landet må kunna upphjelpas, förkofras och försvaras, men ej befatta sig med administrationens handhafvande; icke bortgifva tjenster eller decidera om tour dertill eller utdela pensioner och gratifikationer; väl anslå medel för sådant ändamål, men »sedan ej gå in uti en närmare detail»; ej sluta kontrakter och afhandlingar med enskilta personer eller ändra dem som blifvit vederbörligen slutade; icke sjelfve meddela privilegier på verk och inrättningar, utan endast stadga de allmänna grunder, som i sådant afseende böra lända till efterrättelse; icke sjelfve sköta kronans jord eller derom sluta köp eller arrenden; ändtligen på intet sätt gå in uti några sådana saker, som röra *enskilda* personer och deras angelägenheter; att om ej detta allt i nogaste måtto efterlefdes, blefve någon rikets ordentliga styrelse i längden rent af omöjlig. Den bekante partigängaren öfversten *C. F. Pechlin* lyckades det att göra detta berömvärda förslag om intet.

menniskovärde. Denna statsform gick i sin ytterlighet ännu längre än den tvehöfdade (dyarkiska) författning, hvars grundtanke i en senare tid uttrycktes med den bekanta satsen: »nationen vill, konungen verkställer», och hvars natur är sådan, att den alstrar och underhåller de två makterna emellan en kamp om hvarandras tillintetgörande. Vanligen blir verkställande makten till slut den segrande; och det är ett jemförelsevis lyckligt förhållande om ej denna på en gång gör sig absolut enväldig, — om den åtnöjer sig med ett konungadöme sådant som det, hvilket var egnadt att lyckliggöra vårt fädernesland under första tredjedelen af det tidehvarf, hvars statsförfattning vi nu gå att betrakta.

---

8 Kapitlet.

Tiden mellan 1772 och 1809.

§ 1.

Regeringsformen den 21 Augusti 1772.

Den 29 Maj 1772 firades Gustaf III:s kröning; den 19 Augusti samma år verkställde konungen regementsförändringen [1]) och emottog trohetsed af trupperna i hufvudstaden, dagen derefter af embetsverken och borgerskapet, samt den 21 af de församlade ständerna, hvilka då antogo den nya *regeringsformen*, som erhöll sistnämnde datum [2]).

Uti inledningen till denna grundlag förklara ständerna sig hafva »funnit genom en olycklig erfarenhet, att, under namn af den ädla friheten, åtskillige medborgare upphäft sig till herravälde, hvilket blifvit så mycket olideligare, som det uppkommit under sjelfsvåld, har sig befäst genom

---

[1]) Angående sättet huru denna hvälfning verkställdes och dervid handlande personer hänvisa vi till »Gustavianska papperen», utgifna af *Geijer*, Upsala 1843, 1 D. s. 166, 208.

[2]) *Modée* 10 D. s. 6. Jfr Gustav. papperen 1 D. s. 84, 188.

egennytta och hårdheter och ändteligen blifvit understödt af främmande makt och välde, till hela samhällets olycka, hvilket hade störtat landet i den största osäkerhet igenom lagens vrångvisa uttydning, och ändteligen till slut kunnat ådraga riket de bistra öden, som förra tiders historier och grannars efterdömen visa, om ej nitiske medborgares mandom och kärlek för fosterlandet, understödde af konungens nit och bemödande, detsamma derifrån ryckt och frälsat hade», hvadan ständerna ville genom den nya regeringsformen »så befästa friheten, att den ej kunde blifva kränkt af en tilltagsen och för riket ej rättsinnad regent, eller ock af äregirige, egennyttige och förrädiske medborgare samt hätskefulle och högmodige fiender, så att det urgamla Svea och Göta rike måtte städse blifva ett fritt, sjelfständigt konungarike».

Regeringsformen (indelad i 57 §§) bekräftar den rena evangeliska läran såsom statens religion samt innehåller:

a) I afseende på styrande makten:

»Konungen äger styra sitt rike, *han och ingen annan*, efter konunga-balken i landslagen och denna regeringsform». Konungen *allena* har i regeringsärender beslutande-rätten. Sjelf utser konungen riksens råd af infödde riddare och svenner. Antalet är obestämdt, dock utsättes det ordinarie till 17, inberäknade riksens höga embeten och generalguvernören i Pommern. Rådet är *konungen allena* ansvarigt för sina råd. Dess ledamöter hafva, på sätt 1602-års riksdagsbeslut talar, blott att råda som dess embete kräfver, men ej att regera. Likväl derest i frågor om afhandlingar angående *fred*, *stillestånd eller förbund*, vare sig offensive eller defensive, rådet *enhälligt* skulle öfverensstämma i en mening, som stridde mot k. m:s, då låter k. m. förblifva vid riksens råds tanka; men äro meningarne åtskilda, då antager konungen den, som han finner bäst och nyttigast. På samma sätt förhålles om konung, som är Svensk infödd, vill *resa utrikes*. Hvarken i fråga om fred, stillestånd och

förbund, eller konungens tillämnade bortresa, är det i dessa fall nödigt att höra *ständerna*[1]). Är deremot konung främling, rese ej ur sitt rike utan ständernas vetskap och samtycke. Angående justitie-målen se nedanföre. Konungens pligt i allmänhet att rätt och sanning styrka m. m. anföres hufvudsakligen med de ordasätt landslagen begagnar[2]). I afseende på successionen till riket åberopas arfföreningarne i Westerås 1544, Norrköping 1604 och Stockholm 1743. Alla *embeten* från öfverste-löjtnant till och med fältmarskalk och alla dessas vederlikar, både i andeliga och verldsliga ståndet, tillsätter konungen, utan föregånget förslag och utan votering, i sittande råd, varande det rådet obetaget att mot den verkställda utnämningen göra nödiga påminnelser inför protokollet. Alla öfriga sysslor tillsättas som vanligt efter kollegiernas förslag; konungen nämner hvilken af de sökande han skickligast finner, antingen den fått rum å förslaget eller icke. De lägre tjenster, till hvilka vederbörande embetsmyndigheter före 1680 sjelfve plägat utnämna, blifva framdeles till deras enskilda utdelande. Utländske män skola ej nyttjas i embeten, konungens hof undantaget, »derest de icke kunna genom lysande och stora egenskaper göra riket en stor heder och märkeligt gagn». Till alla tjenster skall endast skicklighet och erfarenhet föra, utan afseende på gunst eller födsel, då de ej med skicklighet förknippade finnas. Med ärkebiskops, biskops och superintendents val förhålles efter vanligheten; konungen utnämner en af de tre, hvilka af vederbörande blifvit honom föreslagne. Med kyrkoherdes tillsättande förhålles efter 1720-års RF. och de stadgar, som sedermera äro stadfästade. *Förtroendesysslor* innehafva: öfverståthållaren i Stockholm, kapitenlöjtnanten, löjtnanterne och qvartermästaren af drabanterne, öfversten och öfverste-löjtnanten af lifgardet, öfversten af lifregementet, öfversten af lifdragonerna, öfversten och öfverste-löjtnanten af artilleriet, general-adjutanterne,

[1]) Men väl då *krig* skall företagas, se nedanföre.
[2]) Jfr s. 9, 28, 72.

samt kommendanterne uti gränsfästningarne. Konungen kan dem till- och afsätta. — Konungen allena äger upphöja välförtjente män till *adeligt stånd;* »men som uti Sverige är stor myckenhet af adel, så lärer kongl. maj:t vara så nådig och inskränka detta antal till etthundrafemtio, hvilka 150 nya ätter adeln ej kan vägra introduktion»[1]. Likaledes kan ej introduktion vägras för dem, som konungen vill benåda med grefligt och friherrligt stånd. — *Krigsmakten* till lands och sjös aflägger tro- och huldhetsed åt kongl. maj:t, riket och ständerna, efter det uppsatta formuläret, indelningsverket blifver orubbadt, och de derom inrättade kontrakter må ej ändras utan af konung och ständer samfäldt. Konungen allena har högsta befälet öfver rikets hela krigsmakt, hvilken icke må till större eller mindre del uppbådas utan hans befallning, såframt icke sådant sker vid oförmodadt infall af rikets fiender, då det genast bör till k. m. inberättas. Arméens pensionskassa förvaltas af krigsbefälets fullmäktige. *Ej må konungen krig och örlig göra utan riksens ständers ja och samtycke.* — Kongl. maj:t allena drager försorg om de *Tyska* provinserna, att de må styras enligt *Tyska* rikets lagar, deras välfångna privilegier och Westfaliska fredens innehåll. — Det blifver kronans rättighet att låta slå mynt, men ändring i skrot och korn får ej ske utan ständernas samtycke. — Konungens *hof* står under hans enskilta disposition. Riks- eller öfverste-marskalken (chefen för hofvet) är en af riksens råd. — Svensk *prins*, vare sig kronprins, arffurste eller furste, må ej hafva lifgeding eller general-guvernement, men underhåll i penningar, hvars minimum är för hvarje arffurste 100,000 daler silfvermynt ifrån den dag han är myndig förklarad, som sker vid 21 års ålder. Prinsarne af Svenska blodet, hvilka äro längre från kronan, skola åtnjuta en summa penningar årligen till deras underhåll, lämplig och för deras börd anständig. Med titlar af hertigdömen kunna, efter gammalt bruk, prinsarne he-

[1]) Jfr den förut åberopade K. K. d. 21 Dec. 1762, i sammanhang med Riddarhusordningen af s. å.

dras, »dock utan rättighet på de provinser, hvilkas namn de bära, som under *ett* hufvud och regent utan minskning och afsöndring sammanfogade böra blifva». — Kronprins, som är den regerande konungens äldste son eller sonson i rätt nedstigande linea, inträder i k. maj:ts rådkammare då han fyllt 18 år. Prins får ej gifta sig utan konungens vetskap och samtycke. Bryter han deremot vare »ansedd efter Sveriges lag, och barnen arflösa». — Är *konung sjuk eller bortrest*, föres regeringen af de riksens råd, konungen nämner. Men skulle konungen ej hinna derom förordna, då utöfvas konungens makt i alla saker, som fordra skyndsam åtgärd, af de fyra äldste riksråd och presidenten i kansliet, hvilka fem underskrifva expeditionerne; dock må ej tjenster bortgifvas eller förbund slutas förr än k. m. blifver så återställd till helsan, att han sig med regeringsärenderna sjelf sysselsätta kan. Är *konung död och efterträdaren omyndig*, förvaltas riksstyrelsen på ofvanbeskrifna sätt, och tjenster bortgifvas interimsvis, derest ej den siste konungen gjort någon *testamentarisk disposition*, då det blifver vid hvad derutinnan finnes föreskrifvet. — Liksom i 1720-års regeringsform, uppräknas rikets kollegier, neml. hofrätterna i Stockholm, Jönköping och Åbo[1], krigs-kollegium, amiralitetet, riks-kansliet, kammar-kollegium, stats-kontoret, bergs-kollegium och kammar-revisionen, hvilka alla hafva ett ställa sig till efterrättelse de särskilda instruktioner, som för dem redan äro utfärdade eller hädanefter utfärdas. Kollegierna äro inför konungen allena (men ej inför ständerna) ansvarige. *Landtregeringen* består af de vanliga höfdingedömen. Ingen generalguvernör må vara inrikes, om ej besynnerliga omständigheter dertill föranleda, då en sådan på viss tid kan förordnas. Lifgeding, land och län må ej förgifvas. — Alla ärenden, om hvilka ej särskildt är annorlunda i RF. stadgadt, låter konungen sig föredraga i *kabinettet*, eller ock på en af rådkammarens divisioner, om det synes k. m.

---

[1]) Wasa hofrätt inrättades 1776.

lämpligare, eller ock han vill deröfver inhemta *flera* riksens råds tankar; men då bör det likväl anses som hade det varit föredraget i kabinettet.

b) Doms-rätten.

Denna utöfvas af domstolarne. Särskildt omnämnas hofrätternas organisation och åligganden. En afdelning, bestående af sju riksråd, som i domare-embeten brukade varit och äro kände för rättvise och lagfarne män, utgör *justitiæ-revisionen* och utöfvar konungens *högsta* domsrätt, ägande konungen, då han der är närvarande, endast två röster samt, när meningarne äro lika delade, votum decisivum. — Konungen allena tillkommer att göra nåd, återgifva ära, lif och gods i alla brott, som ej uppenbarligen strida mot Guds klara ord. — Alla kommissioner, deputationer med domsrätt eller extraordinarie domstolar, vare sig tillsatta af konung eller ständer, afskaffas, »såsom befordringsmedel till envälde och tyranni»; hvar och en Svensk man njute rätt att blifva dömd af den domstol, under hvilken han enligt Sveriges lag hörer. Men om någon af så hög börd (menas medlem af konungens familj) eller ock riksens råd, eller ett helt kollegium sig så försåg, att det konungen, riket och kronans majestät anginge, och de brottslige hvarken af hof-rätten eller rådet kunde dömas, då skall en *rikets rätt*[1]) sättas, hvarest kongl. maj:t sjelf är, eller i hans ställe kronprinsen presiderar eller den förste af arffurstarne, eller ock den äldste af riksens råd, och hafve till bisittare samtlige riksens råd, fältmarskalken, alla presidenterna af rikets och kongl. kollegierna, fyra äldste hofrättsråder af alla tre rikets hofrätter, en general, tvenne äldste general-löjtnanter, tvenne äldste general-majorer, den äldste amiralen, de två äldste vice-amiraler samt de två äldste kontre-amiraler, hof-kansleren och de tre stats-sekreterarne. Justitie-kansleren är alltid aktor, och den äldste revisions-

---

[1]) Jfr s. 151 o. f.

sekreteraren förer protokollet. Riksrättens dom äger ingen ändra, konungen obetaget att göra nåd.

c) Lagstiftande makten.

Denna makt tillkommer konung och ständer gemensamt. Ej må konung någon ny lag utan ständernas vetskap och samtycke göra eller någon gammal afskaffa; och ej må riksens ständer någon gammal lag afskaffa eller ny lag göra utan konungens ja och samtycke. Detta gäller särskildt om ändringar i denna fundamental-lag. Både konung och ständer hafva propositionsrätt. Ständernas propositioner öfverlemnas af talemännen till konungen, som deröfver med rådet öfverlägger och på rikssalen meddelar sitt samtycke eller afslag, med skälen för detta sistnämnda. Konungens propositioner om lagförändringar meddelas först riksens råd, som till protokollet säga sina tankar, och derefter ständerna. Bifalla ständerna propositionen, afgifva de till konungen sitt svar på rikssalen; afslå de den, så underrättas konungen derom, samt om orsakerna, skriftligen genom deras fyra talemän. Med förklaringar öfver lagen förhålles som med ny lags stiftande.

d) Beskattningsrätten.

Riksens ständer utöfva denna rätt på det sätt, att konungen ej äger utan deras samtycke pålägga *nya* gärder [1]), krigshjelper, utskrifningar och andra afgifter; undantagande om fienden angriper landet, då k. m. äger taga nödige mått och steg till detsammas säkerhet och bästa, men när kriget upphör, böra ständerna sammankomma, och de nya gärder, som för krigets skull pålagde blifvit, genast upphöra. Är ingen ny bevillning fastställd sedan ständerna efter 3 månaders sammanvaro blifvit hemförlofvade, förblifver det vid det gamla.

[1]) Jfr sid. 11.

e) Folkrepresentationen, dess öfriga rättigheter och dess sammankomster.

Riksens ständer äga ej oftare sammankomma, än *konungen* (eller, i dess omyndiga år, förmyndare-regeringen) *för godt finner* och dem sammankallar, undantagande i den händelse att thronen blefve ledig till nytt konungaval, då ständerna sjelfmant infinna sig trettionde dagen eften den siste konungens död. Ständernas sammankomster vara ej längre än högst 3 månader, efter hvilken tids förlopp konungen äger dem hemförlofva. De äga sjelfva nämna ledamöter i de *utskott*, med hvilka k. m. vill öfverlägga om de ärender, som honom synas böra *hemliga* hållas; och äro åt desse ledamöter alldeles uppdragne alla de rättigheter, som ständerna sjelfva innehafva. I hemliga utskottet deltaga numera ledamöter af alla fyra stånden. Inga andra protokoll än de som angå sådane ärender, hvilka k. m. med ständerna öfvervägat, må af dem äskas eller till dem öfverlemnas. Statsverkets tillstånd uppvises för riksens ständers utskott. Riksdagsmans förolämpande med ord eller gerning straffas lika med edsörebrott. Ständerna skola lemna allan konungsligan rätt efter Sveriges lag oförkränkt samt handhafva, försvara och styrka hvad den konungsliga myndigheten tillhörer. Hvar och en åtnjute sina lagliga rättigheter och välfångna privilegier, och varda alla andra från år 1680 till närvarande tid såsom grundlag ansedde stadgar afskaffade och förkastade. Städerna i riket bibehållas vid sina gamla privilegier, dock att dessa efter tidernas omständigheter och det allmännas nytta och gagn lämpas. Riksens ständers bank förblifver under deras egen garanti och vård. — Kongl. maj:t låter bibehålla samtlige riksens ständer vid deras välfångna gamla *privilegier*, och skola utan alla fyra ståndens samtycke inga nya privilegier ett stånd angående meddelas. — Om något *otydligt* skulle finnas i denna lag, må man rätta sig efter dess bokstafliga innehåll, till dess rättelser ske af konung och ständer på sätt förut är sagdt. —

Konungen kallade sjelf denna regeringsform ett återställande af statsskicket, sådant det varit före 1680; och

den kan med skäl så karakteriseras, hvad hufvudprinciperna beträffar, då man nemligen afser från det *rådsvälde*, hvilket 1634-års regeringsform på papperet stadgade. Att ständerna förlorade sin rätt att sammanträda hvart tredje år; att deras sammankallande kom att bero af konungens godtfinnande; att 1617-års riksdagsordning med sina flera *obestämda* stadganden åter blef gällande, — utgjorde väsendtliga brister i det nya statsskicket.

§ 2.

Riksdagsbeslutet 1779. Konungaförsäkran. Riddarhus-ordning. Riksdagsordning. Lagfrågor och ekonomiska frågor. Religionsfrihet. Tryckfrihet. 1786-års riksdagsbeslut.

Alla *efter* år 1680 såsom grundlag gällande stadgar hade, såsom vi sett, blifvit genom 1772-års regeringsform (39 §) *upphäfna*. Konungen drog deraf den slutföljd, att de, som *före* denna tidpunkt varit gällande, skulle dermed anses *återställde*. Redan i kallelsen till 1778-års riksdag hade *Gustaf Adolfs riddarhusordning* af 1626 blifvit åberopad såsom numera för adeln åter gällande, samt således den gamla klassvoteringen införd; och i den ed, som affordrades den af konungen sjelf tillsatte landtmarskalken, blef intaget, att han hade att ställa sig *riksdagsordningen af den 24 Januari 1617* till efterrättelse. Det samma skedde i de eder, som aflades af preste-ståndets sjelfskrifne taleman ärkebiskopen, af borgare- och bondeståndens talemän, de der på ståndens egen begäran tillsattes af konungen, samt af bondeståndets sekreterare, hvilken konungen äfvenledes utnämnde. Dessa åsigter gjorde sig ock gällande hos ständerna, som i riksdagsbeslutet den 26 Januari 1779 [1]):

1. Högtidligen bekräftade 1772-års regeringsform.

2. Antogo en »af konungen med egen hand uppsatt» ständig *försäkran* att, utan allt tillägg, af Sveriges kommande konungar afgifvas. I detta formulär förekomma or-

---

[1]) *Modée* 11 D. s. 597.

den: »anseendes städse för wår största ära att vara den *förste medborgaren* bland ett rättskaffens fritt folk».

3. Åter upplifvade *1626-års riddarhusordning* som fundamental-lag, med följande förändringar, dem adeln antagit den 3 och konungen gillat den 9 Nov. 1778: Att ätterna för evärdeliga tider skulle representeras af *den äldste* inom hvarje ätt, såsom caput familiæ, och af hans äldste son efter honom, och så vidare efter förstfödslorätt, så att val inom ätten endast skulle inträda då ättens hufvudman var frånvarande i rikets tjenst, var ibland rikets råd eller hade annat laga förfall; blott i den händelse att han var ensam af sin ätt och af laga förfall hindrad, ägde han *gifva fullmakt* åt en annan adelsman att representera i sitt ställe; att, emedan andra klassen på riddarhuset nedsjunkit i antal ända till blott 16 ätter, den skulle förstärkas genom 300 de äldste ätterna ur tredje klassen och med alla kommendörer af svärds- och nordstjerne-orden samt deras manlige afkomma. I öfrigt gifvas närmare bestämmelser angående voteringssättet inom hvarje klass. Hela öfverläggningen om denna förändring försiggick i konungens närvaro på rikssalen. — Vid denna riksdag afsade sig *krigsbefälet* sin petitionsrätt och kallas derefter ej vidare särskildt till riksdagarne jemte adeln.

4. Fastställde, att landtmarskalk enligt *1617-års riksdags-ordning* skulle nämnas af konungen, äfvensom borgare- och bonde-ståndens talemän, men ärkebiskop var sjelfskrifven taleman för preste-ståndet, hvarförutan edsformulärer för framtiden antogos, i öfverensstämmelse med dem, hvilka talemännen och bondeståndets sekreterare vid riksdagens början begagnat, och derutinnan nämnde riksdags-ordning åberopas.

5. I detta riksdagsbeslut göres äfven skilnad emellan lagfrågor, i hvilka konung och ständer gemensamt besluta, samt ekonomiska frågor, dem konungen blott till ständernas underdåniga yttrande i nåder aflemnar; men någon *bestämd gräns* emellan dessa olika slags ärenden uppdrages icke.

6. Föreslogo ständerna den fria religionsöfning, hvilken blef stadgad genom k. k. den 24 Januari 1781, och derutinnan i afseende på riksdagsmannarätten bestämmes, att ingen af främmande lära må sådan rätt åtnjuta.

Fråga uppstod vid denna riksdag, huruledes riksdagsordningen af 1617 och RF. 1772 skulle kunna förenas, då, enligt den senare, ständerna deltaga i lagstiftningen med konungen, hvarvid deras röst endast kunde bestämmas genom ståndens pluralitet, men den förra gifver konungen rätt att, ifall af ståndens olika meningar, antaga hvad honom bäst synes. Frågan lades på bordet till nästa riksmöte; den blef då afgjord.

Vi hafva i nästföregående kapitel[1]) omnämnt Tryckfrihets-grundlagen af år 1766. Censuren och kontrollen öfver införande af utomlands tryckta skrifter samt i allmänhet öfver skrifters spridande hade under 17:de och förra hälften af 18:de seklerna öfvergått till ett vådligt förtryck; brott emot lagar och reglementen i detta ämne blefvo på administrativ väg beifrade (af kansli-kollegiet, stundom af kommissioner tillsatte af det för tillfället rådande politiska partiet bland riksstånden), då med ens de s. k. »Nya mössorna»[2]) vid 1765-års riksdag beträdde en annan bana. Nyssnämnda grundlag tillvägabragtes, censuren afskaffades utom för religiösa skrifter, och tryckfrihet infördes. Äfven i den offentliga rätten fingo afhandlingar utgifvas, dock tillläts ingen att i sina skrifter *»bestrida eller anfäkta»* rikets grundlagar. Uttryckligen stadgades hvad för missbruk af tryckfriheten skulle anses (ungefär samma stadganden som i nu gällande TF. 3 § finnas införde). Offentliga handlingar, till och med riks-rådets protokoller utom i hemliga diplomatiska ärenden, skulle hållas allmänheten tillhanda, och »intet som öfver tillåtliga mål och ärenden kunde blifva anmärkt, påmindt eller eljest reflexionsvis i dagsljuset framlagdt, fick någonsin, under förevändning att innebära tadel,

---

[1]) § 4 mot slutet. — [2]) 7 kap. § 6.

klander eller kritik, förkastas eller från trycket utestängas». För missbruk af den sålunda förunnade frihet var författaren i första hand ansvarig; men deremot boktryckaren, derest denne ej kunde styrka hvem som var författare. Åtal kunde anställas af allmän åklagare eller enskilt man under det i lag stadgade ansvar. Allmän laga domstol skulle handlägga tryckfrihetsförbrytelser, och parterna tillgodonjuta laga rättegångsförmåner. — Denna grundlag ansågs nu vara upphäfd genom 39 § i Gustaf III:s RF., som »afskaffade alla från 1680 till 1772 såsom grundlag ansedde stadgar», och presslagstiftningen nedsjönk derefter åter till egenskapen af polis-ordningar. På administrativ väg utgafs d. 26 April 1774 k. m:ts förnyade förordning och påbud angående tryckfriheten. Samma F. skulle vara ett upplifvande af hvad 1766 var stadgadt; men i dess 2 § förklarades det vara högmålsbrott, således belagdt med lifsstraff, att i skrift »*qvälja* regeringsformen och konungaförsäkran samt konungens och rikets majestät, höghet och rätt», — ett stadgande af den elastiska beskaffenhet, att dymedelst all fri yttranderätt i offentliga angelägenheter var tillintetgjord; och dessutom skulle tillika *boktryckaren* stånda ansvar derest han tryckte skrift, som befanns stridande mot samma §, äfven om rätta författaren uppgafs. Visserligen heter det i slutet af 1774-års F., likasom det hette i grundlagen af 1766, att ingen fick understå sig ens försöka göra någon inskränkning deri; men detta visade sig snart vara blott en tom fras. Sex år derefter genom k. f. d. 5 Maj 1780 nästan omintetgjordes tryckfriheten dymedelst att *boktryckare* förklarades ensam ansvarig för allt missbruk deraf, dock med undantag af sådana förbrytelser som tillika voro högmålsbrott, för hvilka ansvarigheten drabbade författare och boktryckare gemensamt. Detta var i sjelfva verket ett återinförande af censuren och densammas öfverlemnande merendels åt okunnigheten. År 1785 stadgades att intet dagblad eller periodisk skrift fick utgifvas utan *konungens* dertill gifna privilegium, i hvilket skulle nämnas de ämnen, som

i skriften fingo behandlas, och hvilket kunde efter godtfinnande återtagas. Theatercensur infördes samma år. — Under förmyndare-regeringen återgafs tryckfriheten genom k. f. d. 11 Juli 1792, men genom k. k. d. 26 Mars 1798 återupplifvades 1785-års tvångslagar. Sedan kansli-kollegiet år 1801 blifvit upphäfdt, ställdes pressen under uppsigt af hof-kansleren, biträdd af en särskild ombudsman. En tryckande polisuppsigt, till löjlighet gränsande förbud och de mest godtyckliga åtgärder mot boktryckare och författare utmärkte Gustaf IV Adolfs regering.

Vid 1786-års riksdag, den andra efter revolutionen, beslöto ständerna enhälligt det förtydligande af riksdagsordningen, hvarom fråga vid förra riksdagen var väckt, och hvilket konungen nu gillade: att nemligen *tre* stånds sammanstämmande pluralitet erfordras för att utgöra riksens ständers beslut; men om två stånd stanna mot två, förfaller saken och förblifver i samma skick, som den förut varit. I privilegii- och bevillningsmål fordras deremot alla fyra ståndens sammanstämmande vota. Vi kunna antaga att till grundlags-ändringar i allmänhet jemväl erfordrades alla ståndens sammanstämmande beslut enligt 1772-års RF. 39 §, sådan denna uppfattades då den sammanskrefs [1]). — Äfvenså

[1]) Detta är väl ej rätt *tydligt* sagdt i 39 §; men denna synes hafva blifvit så förstådd äfven af 1786-års ständer, enär de icke åberopade samma 39 §, utan endast 40, 41, 42, 43 och 57 §§ (frågor om allmän civil och kriminallag samt *förklaring* af grundlag) såsom innefattande de ämnen i hvilka tre stånds beslut utgjorde riksens ständers. Hade de afsett att detsamma skulle förstås om grundlagsfrågor i allmänhet, så hade de tvifvelsutan äfven åberopat 39 §. Se 1786-års riksdagsbeslut i *Modée* 13 D. s. 412 och jfr *Wilhelm Rosenborg:* Om riksdagar, Helsingfors 1863. — Vi hafva förut talat om den *ständiga lagkommissionen* under frihetstiden (se 7 kap., 4 §, 8 p., not). Den fortfor under Gustaf III:s tid. Till och med från Rom år 1784 tillsatte konungen lediga ledamotsplatser i densamma. Den synes likväl åren 1786—1792 hafva varit aflöst af en särskild komité, som konungen i de vid 1786-års riksdag till ständerna framställda punkter (*Modée* 13 D. s. 353) säger sig hafva utsett att utgifva ett »sammandraget Lagverk». Vi hafva likväl icke hittills lyckats i riksarkivets handlingar vinna vidare upplysning om denna sistnämnda komite. År 1792 d. 28 Aug. blef genom ett K. Br. Lagkommissionen »återupplifvad på sätt den före dess upphörande inrättad varit». Den bestod af riksdrotset såsom ordförande, samt såsom ledamöter: en vice-president, alla tjenstgörande

gafs 1786 den förklaring af ordet: »*välfärd*» i 2 § RF., att derunder jemväl inbegripes innehafvande embete eller tjenst, så att ingen embets- eller tjensteman får, utan laga ransakning och dom vid vederbörlig domstol, från embetet eller tjensten afsättas, de i RF. särskildt stadgade förtroende-tjenster, beställningar och kommissioner härifrån undantagne; med uppbörds-tjenster skulle förhållas efter hvad särskildt var förordnadt. — Uti 1772-års regeringsform nämnes (i 47 och 50 §§) dels hemliga utskottet, dels ett utskott för hvilket statsverkets tillstånd skulle uppvisas. Ordalagen i begge dessa §§ äro affattade i mycket sväfvande ordalag, så att det tyckes som om på konungen berodde att bestämma i hvilka ärenden hemliga utskottet kunde med riksens ständers rätt besluta, och att äfven statsverkets granskning kunde at *hemliga* utskottet öfverlemnas. På detta sätt tillämpades likväl icke nämnde stadganden vid 1778- och 1786-årens riksdagar, utan konungen begärde ett statsutskotts tillsättande, hvarjemte sistn. år, sedan fråga uppkommit om ständernas rätt att tillsätta utskott (de kallades numera ej deputationer) för ärendernas beredning, derom i 1617-års riksdagsordning intet var bestämdt, k. m. förklarade, att uti de utskott, som kommo att tillsättas af samtlige riksens ständer, deras deputerade må *gemensamt* företaga och utarbeta de till dem hänskjutna mål och ärenden, samt således icke, såsom vid nästföregående riksdagen skett, hvart stånd för sig nedsätta allmänna utskott. Derefter blef det ock vanligt, att ständerna tillsatte lag-utskott, ekonomi-utskott, bevillnings-utskott, expeditions-utskott, adeln sitt riddarhus-utskott, samt hvarje af de öfriga stånden ett särskildt besvärs-utskott o. s. v. Vid hvarje riksdag (alltsedan 1664) fortfor man dessutom att tillsätta banko-utskottet, der en sträng hemlighet iakttogs och deri bönderna ej fingo tillträde förr än år 1800, samt för hvilket utskott ständerna sjelfva utfärdade instruktion. Det var först vid

---

revisionssekreterarne, 2 hofrättsråd, 2 kollegiiråd, en borgmästare och en rådman.

den ödesdigra riksdagen 1789, då konungen äskade ett *hemligt* utskott af 12 ledamöter af adeln och 6 af hvarje bland de öfrige stånden samt yrkade att detta utskott skulle granska äfven statsverkets tillstånd, en tvist derom uppkom mellan konungen och adeln; men som de 3 ofrälse stånden voro medgörlige, öfvertog utskottet denna befattning (hvilket sedan äfven ägde rum vid riksd. 1792 och 1800). Likväl vanns ej k. Gustaf III:s afsigt att förmå utskottet besluta med ständernas rätt äfven i finansfrågor. — Vi hafva af stadganderna i 1772-års RF. rörande beskattningsrätten inhemtat, att det numera endast var i afseende på *nya* gärder konungen var bunden af ständernas samtycke. Kronans räntor och ordinarie inkomster, likasom stora sjötullen, lilla tullen och charta sigillata ansågos ej kunna förändras utan konungens medgifvande. Så länge kriget räckte, ägde han ålägga krigsgärd utan ständernas samtycke, och först när kriget upphörde, borde ständerna sammankomma och gärden ej vidare utgå. Den dispositionsrätt, konungen af ålder innehaft öfver kronans egendomar, men hvilken ständerna under frihetstiden utöfvat, var nu ater tillerkänd konungen. De i afseende på statens reglerande och medlens användande (RF. 24 §) samt i allmänhet ständernas deltagande i statsutgifternas bestämmande och granskningen af statsverkets tillstand gifna tvetydiga föreskrifter lemnade rum för en sådan tolkning, att ständerna derifrån uteslötos. Äfven rättigheten att fastställa bevillningens utgående *under vissa år* och derigenom förmå konungen till ny riksdags hållande, vid den tidens förlopp, blef ständerna frånkänd år 1789 [1]).

[1]) Om konungens personliga närvaro på riddarhuset d. 27 April 1789 och öfriga beteenden i denna fråga, samt om öfverläggningarna under samma riksdag i afseende på en föreslagen instruktion för hemliga ututskottet, kan läsas *Wingqvist*, berättelse om riksdagen 1789, i tidskriften Frey för år 1844.

§ 3.

Förenings- och Säkerhets-akten samt derefter följande förfoganden.

I det nya regeringssättet gjorde *Gustaf* den hufvudsakligaste förändringen vid 1789-års riksdag genom den såkallade *Förenings- och Säkerhets-akten*, daterad d. 21 Februari och d. 3 April s. å. Det var en ny revolution. Redan 1778 syntes konungen hafva umgåtts med planer att ytterligare inskränka ständernas rättigheter. Den opposition, hvilken, dold vid sistnämnde års riksdag, öppet framstod år 1786, samt de kända händelser[1]), som derefter timade, stadgade hans beslut. Historien har tecknat det våldsamma sätt, hvarpå konungen gick tillväga vid ifragavarande akts införande och i öfrigt vid riksdagen 1789[2]).

Innehållet af »*kongl. maj:ts och riksens ständers faststälte förenings- och säkerhets-act*» är ordagrannt följande: »För att i alla tider afskilja ifrån oss och vårt kära fädernesland de häftiga skakningar, som dels igenom enskilde personers ärelystnad och regeringssjuka, dels igenom utländske stämplingar och ändteligen genom riks-ståndens inbördes afund och missämja, så ofta satt riket, dess bestånd och allmänna säkerhet i fara, och åstadkommit söndring ej allena undersåtare emellan, utan ock emellan konung och folk. samt för att en gång för alla kunna utstaka de grunder, på hvilka regeringslagarne äro fotade, och för framtiden afvärja all otydlighet och ensidiga tilläggningar, har vår allernådigste konung, för sig och sina efterträdare på Sveriges thron, behagat med oss (ständerna) öfverenskomma om efterföljande förenings- och säkerhets-act:

1:o. Erkänne vi att vi hafva en arfkonung, som äger *full makt* att styra, freda, frälsa och försvara riket; börja krig, sluta fred och förbund med utländske makter; göra nåd; återgifva lif, ära och gods; förordna, efter dess höga godtfinnande, om alla rikets embeten, som med infödde

---

[1]) Deribland Konungens tilltag att utan Ständernas samtycke år 1778 börja ryska kriget.

[2]) Se den förut åberopade berättelsen i tidskriften »Frey».

svenske män böra besättas, samt skipa och handhafva lag och rätt.

De öfrige riksvårdande ärender skötas på sätt konungen nyttigast synes.

2:o. Anse vi oss för frie, laglydige och säkre undersåtare, under en lagkrönt konung, som styrer oss efter Sveriges beskrefne lag. Och som vi äro alle lika frie undersåtare, så böra vi ock, under lagens hägn, alla njuta lika rätt. Derföre bör ock konungens högsta domstol, i hvilken alla justitiæ-revisions-ärender afgöras och der konungen äger tvenne röster, bestå af både frälse och ofrälse män; i anseende hvartill *antalet af riksens råd hädanefter ankommer på kongl. maj:ts nådiga godtfinnande.* Viljandes kongl. maj:t beskydda höga och låga mot all orätt, ingen förderfva till lif, ära, lem och gods, innan han varder lagligen förvunnen och vid behörig domstol dömd.

3:o. Ett lika fritt folk bör äga lika rätt, och derföre äga alla ständen att besitta och förvärfva jord, i deras gemensamma fäderneslaud; dock att ridderskapet och adeln, på sätt som hitintills stadgadt och öfligt varit, bibehållas vid deras gamla rättigheter att äga och besitta *säterier*, samt *rå- och rörs-* och de i Skåne, Halland och Blekinge så kallade *insockne*-hemman. Och må i öfrigt jorden ej ändra sin urgamla natur och skilnad af säteri, frälse, skatte och krono; men skjutsningsbesväret bör delas lika på alla hemman i riket, säterierne, rå- och rörs- samt insocknehemman, och boställen, derifrån undantagne och befriade.

Rättigheten för allmogen till skatteköp af kronohemman och deras säkra besittning är, igenom *särskild förordning* af denna dag, stadgad med lika säkerhet, som vore den här införd.

4:o. Riksens höga och förnämsta embeten, och de som äro i konungens hof, besättas af ridderskapet och adeln allena; men i öfrigt blifver skicklighet, förtjenst, erfarenhet och bepröfvad medborgerlig dygd, enda och rätta grunden för befordran till alla rikets embeten och tjenster, högre

och lägre, utan afseende på börd och särskildt stånd. Men då en ofrälse embetsman blifver upphöjd till adelig värdighet, kan han ej längre behålla det embete han såsom ofrälse, för ofrälse ståndens säkerhet, förut fått och innehaft.

5:o. Som den rätta friheten består att fritt gifva till rikets underhåll hvad finnes nödigt; så äger Svenska folket derom en ostridig rätt att, *med konungen*, rådslå, jemka, afslå och öfverenskomma.

6:o. Vid riksdagar förehafvas hos riksens ständer *inga andra ämnen än dem konungen proponerar*, på sätt som före 1680 var vanligt.

7:o. Adelns samt presterskapets privilegier af år 1723 samt städernas hittills välfångne privilegier och rättigheter stadfästas i allt som ej strider mot denna säkerhets-akt.

8:o. Denna förenings- och säkerhets-akt skall af alla Sveriges konungar, vid deras anträde till regementet, egenhändigt undertecknas, samt *aldrig tillåtas någon proposition eller försök göras till minsta ändring, uttydning eller rättelse* uti bokstafveliga innehållet häraf. Och i händelse af konungahusets utgång, skall den konung, som blifver vald, inträda i alla dess rättigheter, och förbinda sig till deras iakttagande, *utan minsta förändring*.

9:o. Regerings-formen af d. 21 Augusti 1772 blifver oförryckt beståndande, uti allt hvad som ej genom denna akt blifvit ändradt». —

Konungen var sålunda beklädd med en makt, hvilken gränsade nära till envälde. Han ägde utan ständernas hörande börja krig, förordna efter godtfinnande om rikets embeten, låta sköta öfrige riksvårdande ärenden på sätt honom nyttigast syntes, — hvilket uttryck väl närmast afsåg administrationens inrättande och kollegiernas reglerande eller afskaffande efter behag, men är så obestämdt och uttänjbart (såsom fallet ofta var i Gustaf III:s grundlagsstiftning), att det lemnade rum för hvarjehanda tolkning i framtiden. Vidare ägde konungen sjelf bestämma riksrådens antal och

således äfven att afskaffa hela denna urgamla maktpåliggande institution, att omgifva sig med hvilka rådgifvare han behagade, eller med inga; att låta utöfva sin högsta *domsrätt* genom personer, som han tills vidare förordnade och hvilka således voro af honom beroende. Vid riksdagarne fingo ej andra ärender förekomma, än dem konungen proponerade; initiativet härutinnan var således ständerna betaget. Deras deltagande i lagstiftande makten var likväl oförkränkt. I afseende på beskattningsrätten var »Svenska folkets» rätt att fritt gifva till rikets underhåll hvad nödigt anses, visserligen stadgad i den nya grundlagen; men dels finnes ej uttryckt att det var *ständerna*, som å folkets vägnar hade att utöfva denna rätt, hvilken således skulle kunnat, liksom i äldre tider, bli föremål för provincial-mötens åtgärd, eller, såsom redan förut under Gustaf III:s tid skett med bränvinsskatten, hänskjutas till sockenstämmorna (primär-församlingarne), dels lemna orden »med Konungen», hvilka i 5:te punkten af säkerhets-akten äro inskjutna, tillfälle till en godtycklig uttydning.

Samma dag denna akt försågs med kongl. maj:ts stadfästelse, *upplöstes rådkammaren*, och den 15 derpå följande Maj utfärdades förordnande för *konungens högsta domstol* eller justitiæ-revision [1]), bestående af 12 lagkunnige ledamöter, hälften frälse och hälften ofrälse, dem k. m. *på behaglig tid* uppdrog en slik befattning. Andra än justitiæ-mål afgjordes dels i kabinettet, dels i konseljen, dit konungen efter behag tillkallade ledamöter [2]).

För att bereda de administrativa ärenderna till föredragning hos kongl. maj:t, tillsattes en såkallad *rikets allmänna ärenders bredning* (motsvarande *nedre* justitiæ-revisionen, der revisionssakerna fortfarande bereddes till föredragning i högsta domstolen). Ledamöterna i denna bered-

---

[1]) Jfr sid. 272.

[2]) Stundom befallde konungen att vissa expeditioner skulle utfärdas »*under Kongl. Maj:ts Secret*». För sådant ändamål förordnades vanligen tre rikråd under viss tid att »föra K. M:ts secret». Se t. ex. K. beslut d. 24 Jan. och 1 Nov. 1785 (i riks-arkivet).

ning voro endast tillförordnade och bibehöllo sina förut innehafvande sysslor. När konungen sjelf förde styrelsen, underställdes beredningens yttranden hans stadfästelse; men när konungen var bortrest, och en regering tillförordnad, hade beredningen *beslutanderätt;* och skulle dess genom ledamöternas pluralitet fattade beslut expedieras af den t. f. regeringen med dennas underskrift. Stannade beredningens ledamöter i paria vota, så afgjorde den t. f. regeringen ärendet. Hänskjöt beredningen någon sak till »K. M:ts eget nådigste godtfinnande», så dröjdes med beslutet till konungens återkomst. Föremål för beredningens verksamhet voro, som orden lyda: »alla de mål och ärender, som från kgl. expeditionen i *ekonomiska* ärender samt *kammar-*, *handels-* och *finans*-expeditionerna blifvit i rådkammaren vanligen föredragna, och jemväl sådana *preste-* och *ecclesiastik*-mål, i hvilka en prestman allena äger säte och stämma samt föredragningsrätt, — som icke domstolsvägen inkomma till k. m:s högsta domstol» [1]). I beredningen skulle alltid närvara minst 5 ledamöter, hvaribland en ofrälse [2]). Då statssekreterare var hindrad, kunde expeditions-sekreterare föredraga, men skulle i slikt fall medhafva statssekreterarens skriftliga utlåtande.

I sin stadfästelse å säkerhets-akten förklarar konungen: att alla *domare* i högre och lägre rätter samt alla mindre embetsmän, som ej innehafva tromansvärdighet eller taga del i landtregeringen, icke skola utan ransakning och dom, enligt lag och krigsartiklar, blifva sina embeten förlustige (hvarvid vi anmärke, hvad nyss är nämndt, att *domrarne i högsta domstolen* voro endast tillförordnade och således kunde entledigas när konungen så för godt fann).

---

[1]) Instr. af den 15 Maj 1789 utfärdades fr. Haga och kontrasign:s af *Låstbom*. Se prot. hos allm. ärend. beredning d. 20 Maj och 3 Juni s. å., i riksarkivet.

[2]) De första ledamöterna i rikets allmänna ärenders beredning voro: Riksdrotset Wachtmeister, riksrådet Beckfriis, öfverståthållaren grefve Sparre, statssekreterarne baron Ruth, von Carlsson, Schröderheim och Franc, t. f. föredraganden för eckl.-ärend. biskop Wallqvist, kansliradet J. Elers, lagm. och adv.-fisk. Ahlman, lagm. och borgm. A. Håkansson.

Åt ofrälse-stånden inrymdes, likasom vid enväldets införande under Carl XI, åtskilliga rättigheter. Utom hvad sjelfva texten af den nya Grundlagen i detta ämne innehåller, yttras vidare i nämnde stadfästelse: att adelns landtbönder och utsockne frälsehemman taga alldeles lika del med krono- och skatte-hemman uti kungs-, gästgifvare-, håll- och reserv-skjuts, samt i krigstider, då högsta nöden en jemlikhet fordrar, när tåg och större marcher ske igenom landet, eller proviant, ammunition och beklädningar till arméen, fästningar och magasiner skola framföras; att adelns privilegier af 1723 hädanefter skola hållas i sin fulla kraft, liksom preste-ståndets privilegier af 1723, k. m:ts derom afgifne ytterligare försäkran den 2 Mars 1789, samt stadfästelse å vissa fri- och rättigheter, som d. 23 Febr. s. å. blifvit förunnade dels städerna [1]), dels allmogen [2]).

Adeln ej allenast afslog förenings- och säkerhets-akten, utan när landtmarskalken undertecknat den under riksdagens

[1]) Derutinnan bekräftas städernas erhållne privilegier, fri- och rättigheter och tilläggas flera förmåner, hvaribland: att det s. k. produkt-plakatet skulle alltid blifva i helgd, utom i krig, »eller då andra orsaker föranleda till dess hvilande»; att exclusiva privilegier, monopolier och förpaktningar icke skulle meddelas i afseende å handel, rörelse, konst eller slöjd; att i riksdagsmans-, likasom i borgmästare-, rådmans- och statssekreterare-val, endast rätte borgare få deltaga, men ej kontingentborgare, som till annat stånd höra m. m., se *Modée* XIV: 292.

[2]) Den i säkerhets-aktens 3 p. (s. 283) åberopade K. F. d. 21 Febr. 1789 om kronohemmans försäljande till skatte, samt de förmåner och vilkor skattehemman hädanefter skola innehafva, se *Modée* XIV: 289. Dagen efter det konungen undertecknat förenings- och säkerhets-akten, således d. 4 April 1789, utfärdades kongl. maj:ts försäkran och stadfästelse på Svenska och Finska allmogens fri- och rättigheter (*Modée* XIV: 318). Denna torde redan den 23 Februari varit utlofvad. Skattebondens *ägande* rätt till skattehemman tillförsäkras derutinnan, och i 3 § heter det: »Bondeståndet utgör, hädanefter som hittills, vid rikets allmänna möten det fjerde riks-ståndet, och dess riksdagsmän väljas af bönder, som äro besutne å krono- eller äga kronoskatte- eller frälseskattehemman inom det härad, som riksdagsman afsänder. Valet sker efter hemmantalet och af socknarnes fullmäktige inför häradshöfdingen». Är denne frälseman, förordnar hofrätten ofrälse valförrättare. Fullmakt utfärdas genast åt den, som erhållit de flesta rösterna. Fullmakterna granskas af rikskansleren eller den konungen dertill förordnar, »och skall ingen, som med oklandrad laga fullmakt är försedd, från inträde i ståndet utestängas». Vidare stadgas om allmogens rätt att fritt afsätta egen och grannars afvel och slöjder, om socknehandtverkare, förbud mot olaga värfning m. m.

lopp, gjorde ståndet deremot en formelig protest [1]), men konungen ansåg endast tre stånds beslut nödiga för antagandet. Icke heller vid den korta men oroliga riksdagen i Gefle 1792 (23 Jan.—23 Febr.) kunde adeln förmås att bekräfta denna akt, hvilket deremot skedde af de tre ofrälse stånden i ett särskildt biafsked d. 24 Febr. s. å. [2]).

År 1773 hade k. Gustaf III börjat att utdela titeln af: *en af Rikets Herrar* (den förste, som dertill nämndes, var grefve *E. W. v. Hessenstein*), jemlika med rikets råd i rang. År 1787 upplifvades *riksdrotsembetet*, hvilket bibehölls äfven efter 1789. Dess innehafvare förde titel äfven af *rikets råd* till d. 13 Sept. 1791, då konungen förklarade, att denna senare titel borde alldeles försvinna. Riksmarskalksembetet och general-guvernörs-embetet i Pommern bibehöllos äfven efter 1789. *Rikskanslers*-embetet upplifvades d. 15 Juli 1792 af hertig *Carl*. I beslutet vid samma års ofvan anmärkta riksdag nämnes: »rikets drotzet och ständer», i stället för förut: »rikets råd och ständer».

Under den tid hertig *Carl* i egenskap af konung *Gustaf IV Adolfs* förmyndare enligt *Gustaf III:s* testamente [3]) förde riksstyrelsen, ifrågakom säkerhets-akten icke; men vid den första riksdagen efter Gustaf III:s död, nemligen i Norrköping 1800, då Gustaf Adolf kröntes, inrycktes samma grundlag såväl i konungaförsäkran som städernas tro- och huldhets-ed, utan att dessa sistnämnde derom tillspordes, och då äfven adeln utan gensägelse aflade hyllningseden, ansågs säkerhets-akten dymedelst vara af detta stånd antagen.

Vi böra här ej lemna oanmärkt, att vid sistnämnda riksdag konungen förklarade, att det löfte hans fader gifvit ständerna angående »en sådan *statsreglering* att den sjelf kunde bära sig, och någon ny in- eller utrikes gäld i denna väg icke tillkomma eller falla riket till last», bekräftades af konungen för honom och alla hans efterträdare, med

[1]) Adelns år 1809 tryckta prot. för 1789, 2 B. s. 605 o. f.
[2]) *Modée* 15 D. s. 202. — [3]) Ibid. 14 D. s. 410, 645.

rättighet för ständernas fullmäktige i banken och riksgäldskontoret [1]) att mellan riksdagarne hvarje år i Mars månad granska det föregående årets riksstat samt derefter äga att öfver det befunna tillståndet en berättelse uppställa, hvilken skulle aflemnas till konungen och derefter förseglad förvaras, för att vid rikets ständers nästa sammankomst öfverlemnas till det utskott, för hvilken konungen låter staten uppvisa [2]).

Någon vidare förändring undergick ej statsförfattningen före revolutionen 1809 [3]).

---

[1]) Detta sistnämnda verk hade redan 1789 blifvit skildt från statskontoret och ställdt under ständernas egen förvaltning. Bönderna fingo då ock fullmäktige derstädes.

[2]) Detta konungens medgifvande intogs i 1800-års riksdagsbeslut.

[3]) Innan vi öfvergå till nästa kapitel, bör här anmärkas, att vi, vid framställningen af de föregående tidehvarfvens statsförfattningar, hafva, jemte en omsorgsfull granskning af källorna, rådfrågat bekanta historiska arbeten och afhandlingar af *Lagerbring, Hallenberg, Geijer, Järta, Strinnholm, Nordström, Fryxell, Reuterdahl, Schönberg, Wingqvist, Bergfalk, Malmström* m. fl., för så vidt dessa under en eller annan period lemna upplysningar rörande vårt ämne, äfvensom öfrige författare, hvilka i noterna blifvit åberopade. Vid citaterna af landskapslagarne och Magnus Erikssons landslag, äro de utmärkta editionerna af *Collin* och *Schlyter* afsedda. Af Christophers landslag och allmänna stadslagen *Abrahamssons* och *Arnells* editioner. Vid bedömandet af statsformernas utveckling, har det varit vår afsigt att opartiskt undvika alla ensidigheter och lägga sjelfva urkundernas innehåll till grund, utan inverkan af förutfattade meningar eller obestyrkta uppgifter. En del ovigtiga biomständigheter, hvilka föga eller intet skolat bidraga till en trogen och klar bild af det ena eller andra tidehvarfvets statsskick, hafva blifvit förbigångna i denna skildring, hvars afsigtliga korthet ökat dess svårigheter.

---

9 Kapitlet.

Tiden från och med 1809-års statshvälfning.

§ 1.

Regerings-formen af den 6 Juni 1809.

Efter regementsförändringen af den 13 Mars 1809, sammankommo rikseus ständer, på kallelse af riksföreståndaren h. k. h. hertig *Carl*, till riksdag i Stockholm, hvilken tog sin början den 1:sta derpå följande Maj [1]). *Finlands* ombud kallades ej mera; detta trofasta land hade för Sverige gått förloradt.

Sedan ständerna den 10 i nämnde månad på rikssalen afhört konung *Gustaf IV Adolfs* skriftliga afsägelse-akt, daterad Gripsholm den 29 Mars, och förklarat honom och hans bröstarfvingar förlustige Sveriges krona och regering för evärdeliga tider, samt hertig *Carl* derefter, under förnyad erinran till ständerna om nödvändigheten att med skyndsamhet stadga en ny statsförfattning, samtyckt att under den tid *regeringsformen* utarbetades, såsom rikets föreståndare fortfara att vårda allmänna ärenderna och förbehållit sig att, sedan denna grundlag blifvit till honom öfverlemnad, bestämdt yttra, huruvida han ansåge för sig möjligt att med regeringen fortfara; tillsatte riksens ständer den 12:te i sagda Maj månad det konstitutions-utskott, hvilket skulle utarbeta förslag till ny statsförfattning. Någon instruktion för konstitutions-utskottet blef icke af ständerna utfärdad, och endast ganska få motioner af enskilda riksdagsmän i konstitutionsfrågan voro till utskottet remitterade [2]), då det för första gången sammanträdde samma dag

---

[1]) Angående de »vigtiga skäl och grunder, som föranläto den timade styrelseförändringen», kan läsas Riksföreståndarens adress till Svenska folket den 15 Mars 1809 (i det s. k. årstrycket).

[2]) Se utskottets (icke tryckta) protokoller för Maj månad 1809. Motionerna äro anmärkta i »Sveriges Statsförfattningsrätt» af *Chr. Naumann*, 1 D. s. 326 o. f.

ledamöterna blifvit valda, och efter att hafva till sin sekreterare utsett protokollssekreteraren *Hans Järta* och till vice sekreterare presidentssekreteraren *J. D. Valerius*, samt öfverenskommit, det något protokoll öfver hvad *under diskussionerna* uti alla till utskottet såväl nu remitterade som derstädes under riksdagens lopp förekommande ärenden yttrades, icke behöfde föras, utan såvida någon af ledamöterna vore från beslutet af skiljaktig mening, började öfverläggningarne angående förslag till *regeringsform*.

Detta förslag öfverlemnades redan den 2 derpå följande Juni till riks-stånden jemte ett samma dag dateradt memorial, innefattande de hufvudgrunder, efter hvilka det blifvit uppgjordt. Men några detaljerade motiver för detsammas särskilda stadganden blefvo icke af utskottet meddelade och finnas icke heller i dess protokoll antecknade [1]).

Jemförer man grunddragen af 1809-års regeringsform med den af 1772, så besannas hvad 1809-års konstitutionsutskott sjelf förklarade, att, sedan säkerhets-akten blifvit omintetgjord, detsamma icke sökte tillvägabringa stora och lysande förändringar i vår statsförfattnings åldriga grundformer. *I hufvudsaken* blef det uti 1772-års regeringsform utstakade förhållande de så kallade politiska makterna emellan oförändradt bibehållet. De rättigheter, samma grundlag tillerkänner konungen, utvidgades i det afseende, att honom tillades makt att utan ständernas samtycke börja krig, att i intet fall (således ej heller i fråga om afhandlingar och förbund med främmande makter) vara beroende af rådgifvarnes enstämmiga mening, samt att antalet af förtroendesysslor ökades. Såsom en af de vigtigaste förändringarne må räknas, att *bestämd tid* blef utsatt för ständernas sammanträdande, hvilka, enl. hvad vi inhemtat af 1772-års RF., endast konungen ägde rätt sammankalla på den ort

---

[1]) Memorialet bifogas i slutet af denna grundlagsedition. Det med detsamma följaktiga, af särskilde ledamöter framställda förslag till nationalarmering, till en lag- och hushålls-beredning m. m. kunna läsas i Sv. Statsf.-rätt 1 D. s. 328 o. f.

och tid han fann för godt. Öfverlåtandet af konungens domsrätt åt en ständig och af *konungen oberoende* högsta domstol, i stället för en afdelning af riksens råd; statsrådets organisation; den föredragandes pligt att i visst fall vägra kontrasignation; rättigheten för konstitutions-utskottet att ställa *konungens rådgifvare* till ansvar inför riks-rätt; opinionsnämnden; justitiæ-ombudsmans-embetet; tryckfrihetens återställande till hvad den var år 1766[1]) och tryckfrihets-förordningens uppförande bland antalet af rikets grundlagar; bestämda föreskrifter i afseende på ständernas beskattningsrätt och deras befogenhet att kontrollera statsmedlens användande, — utgöra allt nya stadganden, som tillhöra 1809-års lagstiftning[2]). —

Förslaget till regeringsform diskuterades hos adeln och preste-ståndet den 2, 3 och 5 samt hos borgare- och bondestånden d. 3 och 5 Juni. Sistnämnde dag blef det antaget af *adeln* och *preste-ståndet*, med förbehåll att de anmärkningar, som vid samma förslag blifvit gjorda eller ytterligare kunde göras, skulle öfverlemnas till konstitutions-utskottet att sig deröfver yttra, på det att de vid *nästa* riksdag måtte varda till afgörande företagne. *Borgare-ståndet* önskade ofördröjeligen få emottaga med-ståndens bifall till de af detsamma föreslagne ändringar, men ansåg, i motsatt händelse, »och derest ett längre rådrum till öfverläggning härom skulle fordras, sådant alldeles icke böra uppehålla den angelägna decision, som borgare-ståndet för sin del fattade, att ej dessmindre, utan hinder i ständernas fria förordnande angående åstundade rättelser, den föreslagna konstitutionen nu måtte varda antagen».

Bonde-ståndet deremot beslutade: Att ståndet antagit och godkänt konstitutions-utskottets projekt med några få anmärkningar, hvilka sammandragne skulle med första blifva resp. stånden meddelade; men att bonde-ståndet, som, tryckt

---

[1]) Se sid. 250 samt 8 kap. § 2. — [2]) Huru Sveriges *statsreligion* bestämdes i 1809-års RF. se *Naumann* p. anf. st. 2 B. s. 178, 3 B. s. 81 o. f.

af svåra bördor och utblottadt af kriget, behöfde hjelp och lindring, likväl ansett sista eller 114 § af projektet rörande privilegiers fastställande böra helt och hållet från regeringsformen undantagas, under förbehåll att dessa, till lindring i bonde-ståndets svåra belägenhet, skola under *nu påstående* riksdag komma under granskning, och slutligen efter omständigheterna lämpas, såvida konstitutionen skall anses vara af bonde-ståndet antagen.

I sammanhang med regeringsformens antagande beslöto alla fyra riks-stånden att erbjuda kronan åt riks-föreståndaren. Den 5 Juni om aftonen öfverlemnades till honom, genom en deputation, regeringsformen jemte ständernas beslut, och påföljande dagen, den 6 Juni, uti plenum plenorum på rikssalen, sedan landtmarskalken och öfrige talmännen för h. k. h. föredragit deras resp. stånds beslut rörande regeringsformens antagande samt h. k. h:s utkorande till Sveriges konung, förklarade h. k. h., det han ville åtaga sig rikets styrelse efter den af ständerna fastställda och öfverlemnade regeringsform, hvilken derföre ock är daterad sistnämnde dag; hvarefter *Carl XIII* besteg thronen och helsades som Sveriges konung.

Återstod regeringsformens underskrifvande af talemännen å ståndens vägnar. Härtill auktoriserades landtmarskalken och ärkebiskopen af deras resp. stånd genom särskilda beslut d. 9 Juni. Borgare-ståndets taleman erhöll enahanda uppdrag, dock med förnyande af förbehållet att de gjorda anmärkningarne skulle vid den *innevarande* riksdagen afgöras, för att sedermera som tillägg till regeringsformen uti ett särskildt biafsked intagas. Men bondeståndet förböd sin taleman att underskrifva regeringsformen förrän ståndets fordran i afseende på 114 § blifvit uppfylld, samt de öfriga stånden hunnit meddela sitt utlåtande angående ett memorial *om all jords lika beskattning*, och jemkningar blifvit meddelte i deras fri- och rättigheter[1]). Den 27 Juni blef

[1]) Angående de kollisioner och underhandlingar, som derefter följde, se *Naumann* p. anf. st. 1 B. s. 318 o. f.

bondeståndet uppkalladt till kongl. slottet och, efter en allvarlig föreställning af konungen, besvarade ståndet med enhälligt *ja* och utan votering den till detsamma genom hofkansleren framställda proposition: »År bonde-ståndet beredvilligt att underteckna konstitutionen, om k. m. försäkrar bonde-ståndet att vid de uppkomna frågor om jemkning af privilegier och skyldigheter, i hvilka de öfriga stånden förklarat sig vilja gå bonde-ståndet till mötes, använda dess höga bemedling, med all den åtgärd och kraft, som lagar och ömsesidig billighet medgifva, samt derjemte förvissar bonde-ståndet om full och öppen rättighet att vid *nästa* riksdag ånyo väcka samt få afgjorde alla frågor rörande samma ämne, som under innevarande riksmöte man icke skulle medhinna att slutligen och fullkomligen afgöra». Hvarefter talemannen, dertill anmanad af bonde-ståndets enstämmiga röst, framträdde och undertecknade regeringsformen å ståndets vägnar samt i dess närvaro. Följande dagen, i bonde-ståndets plenum, uppsattes och justerades protokollsutdrag härom, för att kommuniceras medstånden [1]).

De jemkningar, som under detta riksmöte skedde i riksståndens privilegier, och hvilka hufvudsakligen bestodo deri, att adeln redan den 2 Juni 1809 *afsagt sig rättigheten att med andras uteslutande besitta säterier*, så att hädanefter hvarje Svensk man, till hvilken klass af medborgare han räknas må, är berättigad att förvärfva och besitta fast egendom och jord inom Svea rike, å land och i stad, *af hvad natur som helst*, och åtnjuta densamma tillhörande förmåner, emot uppfyllande af dermed förknippade och redan fastställda eller framdeles åtagande skyldigheter, kungjordes genom kongl. kung. d. 6 April 1810 [2]).

---

[1]) RF. oförändrad, sådan den fastställdes den 6 Juni 1809, är intagen i Sv. Statsf.r., 1 D. i slutet.
[2]) Se anmärkn. vid RF. 114 §.

§ 2.

Riksdags-ordningen af den 10 Febr. 1810.

Konstitutions-utskottet fortsatte oafbrutet sina grundlagsarbeten och öfverlemnade, d. 5 Augusti 1809, *förslag till riksdags-ordning*, jemte åtföljande memorial [1]). Ståndens sammansättning och valsätt äro ej motiverade i detta memorial, hvilket i flera afseenden bär spår af den alltför stora skyndsamhet, med hvilken grundlagsarbetet måste bedrifvas vid ifrågavarande riksmöte. Efter vederbörlig granskning, blef förslaget till riksdagsordning återremitteradt af samtlige stånden till konstitutions-utskottet med åtskilliga anmärkningar, öfver hvilka utskottet med utlåtande inkom; hvarefter stånden fattade sina beslut, och då dessa i flera delar voro skiljaktiga, nedsattes ett af 6 ledamöter från hvart stånd bestående jemknings-utskott, hvilket inkom med betänkande till sammanjemkning af meningarne. Äfven detta betänkande återremitterades, men jemknings-utskottets derpå afgifna förslag af den 11 Dec. blef af samtlige riks-stånden godkändt; och erhöll expeditions-utskottet uppdrag att ombesörja slutliga redaktionen. Derutinnan äro *de fyra särskildt öfverläggande och beslutande riks-stånden bibehållna.* Då två stånd stanna mot två, förfalla vissa frågor; andra åter afgöras i slik händelse af *förstärkta* utkott med ständernas rätt, men i öfrigt äro utskotten endast förberedande komitéer. I allmänhet utgöra tre stånds röster riksens ständers beslut. Men till stiftande, ändring eller förklaring af grundlag, till meddelande eller ändring af ståndsprivilegier, samt i några andra frågor, erfordras sammanstämmande beslut af alla fyra riksstånden. Denna grundlag, i hvilken proceduren vid riksdag är noggrannt beskrifven, innehåller jemväl många onödiga upprepanden af regeringsformens stadganden. Frågan huruvida omröstningar i utskotten skulle ske per capita eller ståndsvis ansågs såsom väckt, för att,

---

[1]) Se i slutet af denna grundlags-edition.

enligt 81 § regeringsformen, afgöras vid nästa riksdag. Konungen sanktionerade riksdagsordningen den 10 Febr. 1810.

§ 3.

Tryckfrihets-förordningen den 9 Mars 1810.

Jemte memorial af den 21 Sept. 1809, öfverlemnade konstitutions-utskottet till ständerna ett förslag till tryckfrihets-förordning, hvilket blifvit utarbetadt af en komité, den hertig *Carl*, i egenskap af riksföreståndare, tillförordnat redan innan riksdagen begyndes[1]). Utskottet yttrar sig anse samma förslag vara af ett ypperligt värde, betraktadt som grundläggning för utöfningen af den kanhända dyrbaraste bland ett folks rättigheter, men hyser tvifvelsmål huruvida detsamma i omständigheterna af dess utförande och tilllämpning äger all den fullkomlighet, som ett fritt, men bestämdt bruk af tryckfriheten synes fordra. Det underställes riksens ständer med anhållan, att i händelse det icke skulle antagas, utskottet måtte erhålla del af de anmärkningar, som dervid inom riks-stånden kunde göras, hvarefter utskottet, under den vidsträcktare tankeledningen och med den större lätthet att närmare instämma uti ständernas afsigter, hvartill kännedom i förhand af deras tänkesätt kunde föranleda, skulle otvifvelaktigt finna sig i tillstånd att på säkrare grunder och med mera mogenhet uppfatta det yttrande och den tilläfventyrs egna utarbetning, R. St. kunde behaga af detsamma äska, och derjemte en större skyndsamhet genom redan kända erinringars undanrödjande befordras. Riks-stånden gjorde åtskilliga anmärkningar vid ifrågavarande projekt, hvilka till utskottet hänvisades, med förbehåll, att ehuruväl denna gången ämnets omfattning och vigt föranledt utskottet att öfver ett ej af detsamma författadt förslag söka till ledning för sig inhemta riksståndens omdömen, sådant likväl ej för något utskott framdeles vid förslags aflemnande må kunna tjena till prejudikat; och anmodades konstitutions-utskottet till följd häraf att

[1]) Ledamöternas namn i denna komité se *Naumann* p. anf. st. 1 B. s. 351.

till R. St:s plena inkomma med ett af utskottet sjelf författadt förslag till tryckfrihetslag, hvilket skulle såsom utskottets första arbete i detta ämne anses, och på sådan grund kunna hos riks-stånden i fullkomlig öfverensstämmelse med 56 § Reg.-F. behandlas. Ett sådant förslag afgaf utskottet den 28 Nov. 1809, åtföljdt af ett memorial [1]). Äfven detta förslag återremitterades med anmärkningar, hvilka dock hos adeln, borgare- och bonde-stånden voro ganska få. Preste-ståndet yrkade ibland annat införande af censur för läroböcker, religionstal och öfverhufvud alla theologiska skrifter. Uti afgifvet förnyadt memorial den 19 Jan. 1810, derutinnan flera af de gjorda anmärkningarne äro iakttagne, fann utskottet preste-ståndets nämnde yrkande oförenligt med 86 § Reg.-F., men hemställde, såsom en vid den innevarande riksdagen väckt fråga, huruvida en sådan förklaring i 86 § måtte vid nästkommande riksdag äga rum, hvarigenom då blifvande ständer gemensamt med konungen kunde såsom tillåtlig och anbefalld fastställa en offentlig censur af skrifter, hvilka under bestämda titlar utgifvas för ungdomens undervisning eller för den offentliga gudstjensten eller den enskilda andakten; hvarjemte, dock utan att föreslå något särskildt stadgande, utskottet tillstyrkte, att bland de sex personer, som jemte justitiæ-ombudsmannen skola utgöra tryckfrihets-komitéen, en prest måtte väljas. — Utskottets förslag med de ändringar och hemställanden, som i sista memorialet innefattades, blef af samtlige riksstånden godkändt, hvarvid likväl preste-ståndet gjorde det förbehåll, att så väl de anmärkningar, hvilka vid regeringsformens antagande blifvit inom samma stånd vid denna riksdag gjorde emot regeringsformens 16 § (angående religionsfrihet), som de nu yttrade betänkligheterna vid ifrågavarande tryckfrihetslag, måtte anses såsom under denna riksdag väckte, för att vid nästa lagtima riksmöte till öfvervägande och afgörande förekomma. Sedan högsta domstolen blifvit hörd,

[1]) Intaget i slutet af denna grundlags-edition.

stadfästade konungen denna grundlag den 9 Mars 1810. Huru den förändrades år 1812 skall i det följande nämnas.

§ 4.

Successions-ordningen den 18 Dec. 1809.

Sedan riks-stånden antagit konungens d. 14 Juli 1809 aflåtna nådiga proposition, derutinnan prins *Christian August* af Schlesvig-Holstein-Sonderburg-Augustenburg föreslogs till Sveriges kronprins, afgaf konstitutions-utskottet den 17 Oktober samma år förslag till successions-ordning, hvilket återremitterades af adeln och borgare-ståndet med några få anmärkningar, deribland hufvudsakligen, att förbudet för Svensk prins att taga till gemål *enskild Svensk* mans dotter måtte tydligen utsträckas äfven till giftermål med dotter af enskild *utländsk* man. Efter det utskottet i enlighet härmed gjort ändring i förslaget, antogs och stadfästades af konung och ständer, den 18 Dec. sistnämnda år, *Successions-ordning*, hvarefter Svea rikes utkorade kronprins h. k. h. prins Christian Augusts af Schlesvig-Holstein-Sonderburg-Augustenburg manliga bröstarfvingar skola äga rätt till den kongl. Svenska thronen samt Svea rikes styrelse tillträda. —

Det nu beskrifna sätt, hvarpå Sveriges grundlagar tillkommit, ådagalägger, att de ingalunda tillhöra det slag, som i statsrätten fått namn af oktroyerade (beviljade), d. ä. gifna af regenten ensam åt folket i form af ett privilegium, utan tvärtom uppkommit genom ett *fördrag* mellan regent och folk, samt blifvit först bestämda af detta sistnämndas ombud och sedan af konungen antagna. Sådant oaktadt är, märkeligt nog, den *monarkiska principen* i dem bättre bevarad, än i flera af de konstitutioner, som från monarkerna utgått.

§ 5.

De s. k. konstitutionella stadgarne.

Vid 1809—10 årens riksdag antogos äfven af konung och ständer de särskilda stadgar, hvilkas utfärdande till en

del finnes i grundlagarne bestämdt föreskrifvet, men hvilka, om än flera af dem föreslås och bearbetas af konstitutionsutskottet, likväl icke äga grundlags natur i afseende på deras stiftande, ändring eller upphäfvande, nemligen: Ansvarighets-lag för statsrådets ledamöter, föredragande och konungens rådgifvare i kommandomål, af den 10 Febr. 1810 (föreskrifven i RF. 106 §); Instruktion för riksens ständers justitiæ-ombudsman, d. 27 i samma månad (föreskrifven i RF. 96 §); Riddarhus-ordningen af d. 31 Mars samma år (omnämnd i RO. 12 §); Ansvarighets-lag för riksens ständers fullmäktige i banken af den 1 Maj samma år (jfr RO. 67, 69 och 70 §§); Ansvarighets-lag för riksens ständers fullmäktige i riksgälds-kontoret af samma dag (jfr RO:s sistnämnde §§); Instruktion för riksens ständers revisorer af stats-, banko- och riksgälds-verken (jfr 68 och 70 §§ RO.); Formulär för Sveriges konungaförsäkran.

§ 6.

De förändringar grundlagarne undergått efter den s. k. revolutionsriksdagen 1809—10.

Under vårt nuvarande statsskick hafva riksdagar blifvit hållne i Örebro 1810, dersammastädes 1812, i Stockholm 1815, 1817—18, 1823, 1828—30, 1834—5, 1840—1, 1844—5, 1847—8, 1850—1, 1853—4, 1856—8, 1859—60, 1862—3. Med undantag af 1847—48-årens riksdag, hafva vid alla de öfrige mera eller mindre betydande partiella ändringar skett i en eller flera af grundlagarne, så att af regeringsformens 114 §§ endast omkring två tredjedelar och af riksdags-ordningens 82 §§ endast omkring hälften blifvit bibehållna vid sin ursprungliga lydelse.

Vi omnämna här de vigtigare af dessa förändringar:

1. Sedan kronprinsen *Carl August* d. 28 Maj 1810 aflidit, och nytt thronföljare-val ägt rum d. 21 Augusti s. å., antogs och fastställdes d. 26 derpå följande Sept. af konung och riksens ständer den nu gällande *Successionsordning*, hvarefter Sveriges utkorade kronprins h. k. h. prins

Johan Baptist Julii af Ponte-Corvo manliga bröstarfvingar skola äga rätt till den kongl. Svenska thronen samt att Svea rikes styrelse tillträda.

2. Vid urtima riksdagen i Örebro år 1812 antogs en ny *tryckfrihets-förordning*, som erhöll sitt nuvarande datum: den 16 Juli sistnämnda år. Det vigtigaste tillägget derutinnan bestod uti införandet af den såkallade *indragningsmakten* eller rättigheten för hofkansleren (nu justitiæ-statsministern) att i vissa fall inställa utgifvandet af ett dagblad eller en periodisk skrift. Förändringen skedde icke i den ordning regeringsformen stadgar, utan föreslogs och antogs vid samma riksdag [1]).

Vid riksdagen 1815 infördes *jury* i tryckfrihetsmål [2]).

Indragningsmakten afskaffades åter vid 1844—5 årens riksdag [3]).

3. Norges förening med Sverige och konungens, dels genom befullmäktigade kommissarier den 4 Nov. 1814, dels genom h. k. h. dåvarande kronprinsen, efter fullmakt, d. 10 i samma månad meddelade stadfästelse å förstnämnda rikets grundlag gjorde särskilda stadganden nödvändiga till bestämmande af de genom denna förening uppkomna konstitutionella förhållanden. Uti proposition af d. 12 April 1815 redogör konungen för de skäl, som föranledt honom att ej påyrka en sammansmältning af begge rikena under samma författning, och vid samma års riksdag hemställde konungen till ständerna att öfverenskomma om berörde för begge rikena gemensamma stadganden. Till följd häraf afgaf konstitutions-utskottet först ett förberedande utlåtande och sedermera ett formligt förslag till en särskild *från Svenska grundlagen afskild* konstitutionel statut för ifrågavarande ändamål, kallad *riks-akt*, hvilket förslag af ständerna öfverlemnades till kongl. maj:t, som inhemtade Norska storthingets yttrande. Detta föranledde å ömse sidor några modifikationer synnerligen af 7:de §:s föreskrifter, hvarefter

[1]) Se anm. framför TF:s 1 §. — [2]) Se anm. efter 5 § 1 mom. TF.
[3]) Se anm. efter 4 § 11 m. TF.

riks-akten blef af Norges storthing antagen och underskrifven d. 31 Juli och af Sveriges ständer den 6 Augusti, samt sistnämnde dag af konungen sanktionerad. Tvenne exemplar af riks-akten utfärdades; i det Svenska nämnes Sverige först och tvärtom i det Norska, hvilken ordning äfven är följd vid underskrifterna. I afseende på naturen af de frågor, som angå föreningen mellan Sverige och Norge, fattade ständerna det uttryckliga beslut, *att de, både nu och framdeles, kunna vid samma riksdag, då de väckas, till afgörande förekomma, utan att till nästa riksdag behöfva hänskjutas.* För sin tillstyrkan af sistnämnda beslut anförer konstitutions-utskottet såsom motiv: det grundsatsen att försvåra förändringar i grundlagen för statens borgerliga förening på intet sätt kan vara användbar på stadganden rörande *tvenne* staters inbördes politiska förbindelse, samt att utskottet funnit en borgen för orubbligheten af hvardera statens enskilda grundlagar ligga deri, att de ej måtte bero af den förening mellan tvenne sjelfständiga stater, som alltid är mera tillfällig, än en hel nations genom samhällskontraktet [1]).

4. Det ända från början af vårt nuvarande statsskick allt mera spridda deltagandet för en ombildning af nationalrepresentationen, hvarom i det följande, har hittills icke haft att glädja sig åt större framgång, än att nedannämnda samhällsklasser blifvit bland de tre s. k. ofrälse riksstånden efterhand inrymde:

a) Vid riksdagen 1823 erhöllo *universiteterna* och *vetenskaps-akademien* representationsrätt i preste-ståndet [2]).

b) Vid riksdagen 1828—30 fingo *bergsbruken*, äfven utom Fahlu bergslag, enahanda rätt i borgare-ståndet [3]).

c) Vid riksdagen 1834—5 *frälsehemmans*-ägare d:o i bonde-ståndet [4]).

---

[1]) Se anm. vid RA:s 12 §.
[2]) Se anm. efter 13 § 2 mom. RO.
[3]) Anm. vid 14 § RO.
[4]) Anm. vid 15 § RO.

d) Vid riksdagen 1844—5 blef riksdagsmanna-rätt likaledes i bonde-ståndet uttryckligen tillerkänd ägare af *säteri-samt rå- och rörs-hemman* [1]).

e) Vid riksd. 1850—1 blef den representationsrätt, som i borgare-ståndet tillkom sådana fjerdepartsägare i Fahlu bergslag, som tillika voro brukande bergsmän, utsträckt till *fjerdepartsägare derstädes i allmänhet* [2]).

f) Vid riksd. 1856—8 gjordes i *städernas* reprensentationsrätt den genomgripande förändring, som nuvarande lydelsen af 1, 2 och 3 momenterna i 14 § RO. utvisa [3]), genom hvilken förändring namnet *borgare-stånd* blifvit oegentligt, enär denna afdelning af ständerförsamlingen numera utgöres af *städernas och bergsbrukens* ombud, men ej ensamt representerar *borgerliga* yrken och näringar.

g) Vid riksd. 1862—3 var återigen RO:s 14 § föremål för ändring, hvarigenom medgafs, att till riksdags-fullmäktige i borgare-ståndet för *Fahlu bergslag* få väljas äfven sådane, som höra till annat riks-stånd eller som innehafva beställning i rikets tjenst, se 5 mom.

h) Detsamma medgafs vid sistn. riksmöte i afseende på öfriga *Bergsbrukens* riksdagsfullmäktige (dymedelst att ur 14 § 5 m. orden i första punkten: »*som ej till annat riks-stånd .... valbar är*», uteslötos).

i) Vid samma riksdag medgafs, att till fullmäktig i *bonde-ståndet* får äfven väljas sådan, som tillförene hört till annat riks-stånd eller innehaft ordinarie beställning i rikets tjenst eller fullmakt derå (hvaremot den, som fortfarande *tillhör* annat riks-stånd, eller *innehafver* någon ordinarie beställning i rikets tjenst, icke är valbar till riksdagsman i bonde-ståndet).

5. Vidare anmärke vi i korthet följande grundlagsändringar:

Konungens myndighets-ålder är förändrad (1815) från 21 till 18 år [4]).

---

[1]) Anm. vid 15 § RO. — [2]) Anm. vid 14 § RO. — [3]) Se samma § i RO. — [4]) Anm. vid RF. 41.

Motions-tiden inskränkt (1815) från två månader till *en*[1]. Återigen inskränkt 1863, se s. 304.

Ytterligare uppskof med hvilande grundlagsfrågors afgörande kan beslutas af konung och alla 4 riksstånden[2].

Omröstning *per capita* införd i utskotten (1823), i stället för omröstning ståndsvis[3].

De två kreditiven anvisade på riksgäldskontoret i stället för på banken[4].

Stats-rådet omorganiseradt (1840—1) efter departemental-form[5].

Orden: »frälse och ofrälse» borttagne (1844—5) ur RF. 4 och 17[6].

Riksdagar bestämde att hållas hvart tredje år i stället för hvart femte[7].

R. St:s bank ålagd skyldigheten att, vid anfordran, med silfver inlösa sina sedlar[8].

Konungen tillerkänd (1853—4) rättighet att till vissa civila embeten utse äfven utländske män[9].

Likaledes stadgades i RF. 28 § (1856—8) konungens rättighet att genom naturalisation till Svensk medborgare upptaga utländsk man[10].

I afseende på sättet att tillvägabringa grundlagsändringar blef (1856—8) RF. 81 § förtydligad. De i 68 § RO. föreskrifna revisioner bestämde att hållas *årligen* (ändring 1856—8 af nämnda §).

Stånden tillerkänd rättighet att sammanträda på *ett* rum till gemensam öfverläggning rörande allmän vid riksdagen under handläggning varande fråga (tillägg 1856—8 vid RO. 46), i hvilka sammanträden äfven statsråds-ledamot äger deltaga (tillägg 1859—60 vid RO. 41).

---

[1]) Anm. vid RO. 56. — [2]) Tillägg år 1818 vid RF. 81; se anm. vid sistnämnda §. — [3]) Anm. vid RO. 38. — [4]) Ändring 1834—5 i RF. 63, se anm. vid sistn. §. — [5]) Anm. vid RF. 5. — [6]) Anm. vid RF. 4 och 17. — [7]) Ändring 1844—5 af RF. 49 och RO. 2, se ibid. anm. vid dessa §§. — [8]) Tillägg 1850—1 vid RF. 72, se anm. vid denna §. — [9]) Anm. vid 28 RF. — [10]) Den särskilda lagen i detta ämne se denna grundlags-edition, anmärkn. vid RF. 28.

Högsta domstolen fördelad på två afdelningar och ledamöternas antal ökadt, enligt beslut fattadt af konung och ständer i den ordning RF. 87 föreskrifver (tillägg 1859—60 till RF. 17 och ändring i RF. 22).

Vid riksdagen 1862—3 gjordes den väsendtliga ändring i 39 och 40 §§ RF., att om konungen reser utrikes eller blir sjuk, skall *den till thronföljden närmast berättigade prins*, om han uppnått 18 års ålder, föra riksstyrelsen i konungens namn (förut var detta ett *statsrådets* åliggande). I sammanhang härmed blefvo i 41, 42 och 43, 91 och 95 §§ RF. samt i 4, 9, 10, 23, 26 §§ RO. ordalagen förändrade.

Likaledes böra följande vid samma riksmöte verkställda ändringar ihågkommas: Att konungen till vissa tjenster får utnämna äfven sådana personer, som *ej bekänna statsreligionen*, RF. 28. — Ej blott städernas borgerskap, utan äfven öfrige till deltagande i riksdagsmannaval inom borgare-ståndet berättigade invånare få deltaga i upprättande af förslag till *borgmästare*-tjenster, samt i Stockholm jemväl till rådmans- och magistrats-sekreterare-sysslorna, RF. 31. — *Rese- och underhålls-kostnaden* skall bestämmas före valet jemväl för bonde-ståndets riksdagsmän, RO. 17 § 2 m. — Innan taleman i borgare-ståndet är förordnad, skall ordet tills vidare föras af den närvarande ledamot, som *de flesta riksmöten bevistat*, RO. 23 § 1 m. — *Motions-tiden* blef inskränkt till *fjorton* dagar, RO. 56. — Rättighet blef tillagd *bonde-ståndet att sjelf utse sin sekreterare*, RF. 52; RO. 24 [1]).

I afseende på vissa närmare bestämmelser rörande förtroende-embeten, adelskapet, personelt undantag från 40 och 43 §§ RF., städernas och universiteternas riksdagsfullmäktige, riksdagsmanna-arfvode, antalet af härader, som

[1]) Samma riksdag (1862—63) var utmärkt genom flera vigtiga lagstiftningsåtgärder, hvaribland särskildt må nämnas: *Sjölagen*, stadfästad af K. M. d. 23 Febr 1864, samt *Strafflagen*, stadfästad d. 16 Februari samma år. Angående Kriminal-lagstiftningen i Sverige efter år 1809, se *Naumanns* Tidskrift för Lagstiftning, Lagskipning och Förvaltning, Årgångarne 1864 och 1865.

få förena sig om *en* fullmäktig, sättet att behandla stats-utskottets förslag, bevillnings-utskottets åtskilliga åligganden, frågors hänvisande till förstärkt bevillnings-utskott, grunderna för bildande af *sammansatta* utskott, samt beträffande smärre ändringar i TF. och i de s. k. konstitutionella stadgarne, hänvisas till anmärkningarne i denna grundlags-edition vid RF. 35, 37, 40, 43, RO. 13, 14, 15, RF. 53, 69, 70, 71, RO. 31, 43, samt anmärkningarne vid tryckfrihets-förordningen och vid nämnde stadgar.

Jemväl böra vi här fästa uppmärksamheten på de vigtiga förordningar, som, enligt ständernas förslag, blifvit den 21 Mars 1862 utfärdade, angående *Kommunal-styrelse* dels på landet och dels i stad, samt om *Landsting.* Genom dessa stadganden är vägen öppnad för en efter nyare tiders förhållanden jemkad återgång till den sjelfstyrelse, som ursprungligen tillhörde vårt fäderneslands kommuner, men hvilken blifvit snart sagdt omintetgjord genom de centralisationssträfvanden, som under århundraden hos oss haft framgång, och hvilka under k. Carl XI vunno en formelig bekräftelse (se s. 198). Inrättandet af *Landsting* föreslogs redan vid 1834—5 årens riksdag af enskild riksdagsman (jfr s. 308), och en förordning derom tillstyrktes af konstitutions-utskottet, ehuru med ett från nämnde förslag afvikande innehåll. Sedandess har frågan särskilda gånger återkommit. Den år 1862 utfärdade förordningen i ämnet föreskrifver, att ett landsting i hvarje län, med minst tjugo efter folkmängd valde ombud från städer och härader, utan afseende på stånd eller klass, samt med ordförande förordnad af kongl. maj:t, skall årligen under högst åtta helgfria dagar sammanträda till lagtima möte, för att rådslå och besluta om för länet gemensamma angelägenheter, hvilka afse den allmänna hushållningen, jordbrukets och andra näringars utveckling, anstalter för kommunikations-väsendets befordrande, helsovård, undervisning, allmän ordning och säkerhet, med mera dylikt. Visserligen erfordras konungens befallningshafvandes

godkännande för att gifva bindande kraft åt en stor del af landstingets beslut, och hvad särskildt angår nya s. k. ekonomiska förordningar, har landstinget endast rätt att derom ingå till kongl. maj:t med underdåniga framställningar; men utan svårighet finner man hvilket mäktigt inflytande ett dylikt opinerande skall i en snar framtid utöfva ej allenast på den administrativa lagstiftningen, utan jemväl på lösningen af frågan om national-representationens ombildning.

§ 7.

Förslag till national-representationens ombildning.

På samma gång regeringsformen och riksdagsordningen författades, erkände man att en national-representation bildad af blotta *stånds*-elementer endast kunde vara provisorisk, och man väntade af konstitutions-utskottet vid riksdagen 1809—10, att det skulle, innan riksens ständer åtskildes, afgifva förslag till en verklig folkrepresentation, hvilket vid en kommande riksdag kunde antagas. Detta utskott afiät ock d. 24 Mars 1810 ett förslag, hvilket likväl ej var utfördt, utan endast angaf de allmänna grunderna samt lemnade åt framtiden att gripa verket an. Utskottet förklarade sig »icke kunna undgå att erkänna, att uti *ståndsfördelningen* låg större delen af anledningarne till det missförstånd, det uppehåll och den oordning i ärendernas gång samt ändtligen till de ståndstvister, som så ofta söndrat nationen, skakat samhällsordningens grundvalar och kullstörtat statsförfattningen». Första vilkoret vid en representations-förändring ansåg utskottet böra vara, att *alla* Svenska medborgare, utan åtskilnad af stånd, yrken eller lefnadssätt, berättigades att deltaga i valet af nationens befullmäktigade för vården af dess lagstiftning, samt att utöfningen af denna valrätt skulle vara afhängig endast af egenskaperna af *bofast*, *oberoende* och *fullmyndig*, hvilka anses erforderliga för samhället till borgen för bruket af en sådan rättighet. På denna hufvudgrund fann utskottet en representation böra byggas, fördelad på två kamrar och

sammanträdande hvarje år. — Sedan *Carl XIII* blifvit upphöjd på thronen, inträdde en reaktion mot de friare politiska åsigterna, och representationsfrågan hvilade till 1818; men sedandess har den alltjemt utgjort ett det mest lifliga ämne ej allenat för öfverläggningar och beslut vid riksdagarne samt för en stor mängd tid efter annan utkomna, till en del värderika skrifter med thy åtföljande mycket omvexlande projekter, utan äfven för reform-möten och petitioner. Hufvudfrågan har alltjemt varit den: Skola de privilegierade och särskildt beslutande fyra riksstånden såsom sådane bibehållas eller icke?

Adelns och preste-ståndets majoriteter hafva gemenligen röstat för detta bibehållande, men medgifvit att i de förutvarande stånden inträde må lemnas åt en stor del nu orepresenterade medborgare. Denna meningsfraktion har också varit böjd för att låta stånden gemensamt sammanträda ej blott för öfverläggningar, utan äfven *vilkorligen* för besluts fattande. Det förslag, som vid 1850—1 årens riksdag af konstitutions-utskottet adopterades, kan anses uttrycka de längst sträckta medgifvanden, som från detta håll hittills kunnat vara att förvänta.

De som tillhört motsatta meningen samt således yrkat på de privilegierade, särskildt beslutande fyra riksståndens försvinnande, såsom sådana, hafva haft mycket olika åsigter rörande företrädet mellan klassval och samfälda val, medelbara och omedelbara val, enkammar- och tvåkammarsystem m. m., samt hvar för sig anfört de allmänt kända, af författarne i statsrätten utvecklade grunder för och emot dessa åsigter. I *en* punkt hafva de alla sammanstämt, nemligen *upphörande för framtiden af all sjelfskrifvenhet till riksdagsmannakallet.* Några hafva, utan synnerlig motivering, i hufvudsaken förordat norska representationssättet och kammar-indelningen. Konstitutions-utskottets förslag af 1840 antog ursprungligen samfälda val, gemensamma valdistrikter för land och stad, medelbara val (genom elektorer), samt att Svenska riksförsamlingen, bestående af 250

ombud, skulle till lagtima riksdag sammanträda *hvartannat* år på *en enda* kammare; men i anledning af inom riksstånden framställda anmärkningar, ändrades förslaget sålunda, att städer och större köpingar skulle för riksdagsmannavalen bildas till *särskilda*, från landet afsöndrade valdistrikter, samt Svenska national-representationen bilda *två* kamrar. Närmast detta förslag står det af *K. Maj:t* år 1848 afgifna, på hvars tillkomst de yttre politiska händelserna utan tvifvel mäktigt inverkade. Efter dessa två sistnämnda har på denna sida det år 1844 af konstit.-utskottet tillstyrkta sin plats. Det antager tvåkammarsystemet, men är grundadt på, såsom det sjelf uttrycker sig, stånds- *eller* klassval. Den senare benämningen är måhända mera egentlig, ty förslagets klassindelning närmar sig de särskilda verkliga hufvud-intressena i samhället, af hvilka en *naturlig* (icke en på privilegier grundad) åtskilnad mellan de olika folkklasserna beror, ehuru uti samma förslag ingredierar mycket af den nuvarande ständerförfattningen. Såväl i afseende på dessa, som öfrige från 1809 till 1860 af *konstitutions-utskottet* tillstyrkta särskilda förslag i denna maktpåliggande angelägenhet, hänvisas till den af författaren sistnämnda år utgifna »Handbok för riksdagsmän».

§ 8.

Kongl Maj:ts förslag den 5 Januari 1863 till ny Riksdags-ordning.

Bland de af enskilde personer genom trycket offentliggjorda förslag i ämnet, har i våra dagar det af grefve *C. G. Spens* d. 31 Maj 1834 till konstitutions-utskottet inlemnade vunnit en särskild betydelse dels derigenom, att detsamma är lagdt till grund för ofvannämnda förordningar af år 1862 om *kommunal-styrelse* och *lands-ting*, dels emedan detta förslag, såvidt bekant är, var det första, som i vårt fädernesland uttalade den tanken, att landstingen (eller såsom de af motionären måhända riktigare benämndes: landskaps-tingen) borde blifva tjenliga organer för väljande af riksdagsmän.

Enahanda anordning fanns redan i Holländska grundlagen af den 24 Augusti 1815 och är bibehållen i samma lands grundlag af den 14 Okt. 1848, enligt hvilken provincialständerna (motsvarande våra landsting) välja ledamöter i general-staternas (riksdagens) öfra kammare [1]).

Samma anordning är adopterad i det förslag, som Kongl. Maj:t den 5 Januari 1863 aflåtit till riksens ständer, och hvilket nu är i grundlagsenlig ordning hvilande, om antagande af ny riksdagsordning. Deri förordas, likasom redan skedde i konstitutions-utskottets memorial af den 21 Mars 1810 [2]), afskaffande af all sjelfskrifvenhet till riksdagsmannakallet, riksdags återkomst hvarje år och densammas fördelande på två kamrar. Men i afseende på kamrarnes bildande föreslås, att ledamöterna af den *första* eller öfra kammaren, circa 120 till antalet, skola, för en tid af *nio* år, bland sådana Svenske män, som uppnått 35 års ålder och äga fastighet af minst åttiotuson (80,000) rd:s taxeringsvärde, eller till staten skatta för minst fyratusen (4,000) rd:s årlig inkomst af kapital eller arbete, *utses af landstingen*, samt i Stockholm och Göteborg (de enda städer i riket, som hafva mera än 25,000 invånare hvardera) af *stadsfullmäktige*, hvilka åter, likasom landstingsmännen, *i enlighet med kommunalförordningarne*, tillsättas af kommunernas medlemmar genom omröstning efter skattegrund. Äfven utom länet (eller staden) boende personer få väljas. Ledamöterna af *andra* eller nedra kammaren, till ett antal af omkring 180, skola genom samfälda val utses, för en tid af *tre* år, regulariter en för hvar domsaga, samt i stad en riksdagsman för hvart fullt tal af tiotusen. Mindre städer sammanslås länsvis till valkretsar. *Valrätt* tillkommer inom den kommun, der han bosatt är, *enhvar i kommunens allmänna angelägenheter röstberättigad man*, som äger fastighet af ett-tusen rd:s taxeringsvärde eller arrenderar, för lifstid eller minst fem år, jordbruksfastighet värd minst sex-

[1]) Se i den förra af dessa grundlagar art. 79 samt i den senare art. 78.
[2]) Se sid. 306.

tusen rdr, eller skattar till staten för minst 800 rd:s årlig inkomst. För *valbarhet* fordras 25 års ålder och valrätt inom kommunen. *Valfriheten* är bunden inom kretsen. Hvarje väljande har lika röst. Öfra kammarens riksdagsmän erhålla icke arfvoden, men nedra kammarens undfå sådana ur statskassan. Konungen har rätt att, när han så för godt finner, förordna om nya val i hela riket till båda kamrarne eller till den ena af dem. Båda kamrarnes bifall erfordras för att åstadkomma ett riksdagens beslut. I frågor, som angå statsreglering och bevillning samt riksbankens och riksgäldskontorets förvaltning, skall, derest ej kamrarne kunna om ett beslut sig förena, hvarje kammare för sig rösta (således icke begge kamrarne sammanträda) angående de olika meningarne, hvarefter de inom begge kamrarne afgifna röster *sammanräknas*, och den mening, som erhåller pluralitet, blir riksdagens beslut. Förslag till stiftande, ändring, förklaring eller upphäfvande af grundlag, hvarom fråga endast vid *lagtima* riksdag finge väckas, kan å samma riksdag förkastas, men ej slutligen antagas eller bifallas i vidsträcktare mån, än såsom ett förslag, hvilket till den *lagtima* riksdag, som, *efter förrättade nya val i hela riket till andra kammaren*, först sammanträder, för att då ånyo pröfvas; och om det dervid af begge kamrarne antages, blifver det riksdagens beslut, som, för att öfvergå till lag, erfordrar konungens stadfästelse, der ej förslaget från honom utgått och utan förändring är antaget. — Såväl i afseende på detaljbestämmelserna, som motiverna, hänvisa vi för öfrigt till sjelfva förslaget, hvilket är spridt öfverallt i landet.

Ifall man dels af de vid sistl. riksdag afgifna reservationerna mot detta förslag och af öfverläggningarne inom riksstånden, dels af de omdömen om detsamma, hvilka utom riksdagen blifvit offentliggjorda, redan får draga några slutsatser, så vill det synas som om bland de män, hvilka hafva tillräcklig insigt, erfarenhet och fördomsfrihet att i så högvigtiga och svåra frågor uttala ett motiveradt omdöme,

den hufvudsakligaste meningsskiljaktigheten, när enskiltheter frånräknas, numera hvälfde sig kring frågan om *öfra kammarens bildande*, i det att de, som härutinnan icke biträda det hvilande förslaget. väl anse »begge kamrarne böra utgå från folket», men finna det orådligt i allmänhet, och särskildt med hänseende till vårt lands förhållanden, *att såsom valnämnd till öfra kammaren begagna landstinget*, eller att hafva blott en enda dylik nämnd i hvart län. Deras mening torde kunna uppfattas ungefär sålunda: att efter samma grund och method, som valen till landstingen för sig gå, folket borde, till verkställande af valen för *öfra* kammaren, utse för hvart län *flera valnämnder*, allt efter folkets (hos oss såsom i hvarje annan stat befintliga) *naturliga* hufvudgrupper, hvilka lemna ett troget uttryck af nationens inre lif; således särskilda valnämnder för jordägare och jordbrukare, för idkare af bergsbruk och andra näringar på landet än jordbruk, för idkare af handel, fabriker och andra näringar eller ägare af fastighet i stad, för civila och militära embets- och tjenstemän, för lägre och högre läroverkens och kyrkans lärare, för medborgare som ej äro att räkna till någon af de föregående fem hufvudgrupperna. Dessa länets valnämnder, med hvardera lika antal medlemmar, skulle hvar för sig utse riksdagsmän till *öfra* kammaren, de tre sista hvardera *en*, men de tre första hvardera en, två eller tre, i förhållande till folkmängden (Stockholms stad räknad som län), samt med valfrihet för dem alla öfver hela riket, utan afseende på stånd eller klass. Genom anordnande af flera sådana valnämnder har man för afsigt att förekomma, det icke, under sken af ett allmänt likaberättigande, i sjelfva verket en enda samhällsklass, t. ex. jordbrukarnes, upphöjes till förherrskande [1]), så att det på dessas godtfinnande, i anseende till deras flertal, komme att bero, huruvida målsmän för samhällets andra stora och maktpåliggande intressen, vare sig antingen ma-

[1]) Jfr *adelns* anspråk före år 1680, sid. 166.

teriella eller hvad man i allmänhet inbegriper under namnet intelligens, skulle ens erhålla någon plats i denna kammare [1]) samt der blifva i tillfälle att tala och upplysa hvad, enligt dessa medborgares på studier, sakkännedom och erfarenhet grundade öfvertygelse, vore egnadt att bidraga till befordrande af statens ändamål. Åsigten om det större eller mindre ädelmod, med hvilket jordbrukarne möjligen skulle begagna ett så beskaffadt, ingalunda eftertraktansvärdt privilegium, vore byggd på blotta suppositioner och utgjorde ett föremål ej liggande inom *lagens* gebiet. —

Hvilkendera af dessa skilda meningar, begge härflutna från omtankan att söka bereda vår national-representation den efter olika uppfattning mest helsobringande form, än månde hyllas, så torde dock alla instämma i den önskan, att de rättigheter, hvilka sålunda åt folket vindiceras, måtte göras så fasta och stadiga, att de icke kunna lagligen beröfvas detsamma genom ett under få dagar, och under inflytande af en konstgjord tillfällig opinionskastning, tillvägabragt beslut af begge statsmakterna.

Det är förut visadt [2]), att redan för ett århundrade tillbaka den grundsats antogs i vår Svenska statsrätt, att ändring i grundlag ej får beslutas samma riksdag förslag derom framställes. Denna grundsats har i de konstitutionella staterna i allmänhet vunnit burskap såsom en af statsförfattningens oundgängligaste garantier. I vår nu gällande grundlag är den erkänd. Om motivet för ett sådant stadgande torde vi knappt behöfva erinra; det är i konstitutionsutskottets memorial 1809, angående regeringsformen, uttryckt med de få, men tydliga orden: »på det icke, under något tillstånd af våld eller folkyra, en förändring i statsförfattningen må kunna med sken af laglighet genomdrifvas». Samma grundsats är i det nu ifrågavarande hvilande förslaget behörigen stadgad [3]). Men detta förslag *upptager icke i grundlagen* den erforderliga hufvudqvalifikationen för

[1]) Stockholm och Götheborg undantagne.
[2]) Sid. 250. — [3]) Se härofvan sid. 310.

dem, som skulle äga valrätt och deraf beroende valbarhet till andra kammaren, utan hänvisar, med orden: »*enhvar i kommunens allmänna angelägenheter röstberättigad man*», till den kommunal-förordning, som härom lemnar föreskrifter. Nu är denna förordning af civil-lags natur, kan alltså af begge statsmakterna ändras vid samma riksdag förslag derom väckes. Om således, under inflytande af en tillfällig stark påtryckning uppifrån, nedifrån eller utifrån, »våldet» åsyftade att genomdrifva den ändring i kommunal-lagen, att flera andra egenskaper, än de nu stadgade, skulle erfordras för att vara *röstberättigad i kommunens allmänna angelägenheter*, så kunde en sådan ändring lagligen tillvägabringas på några få dagars tid, och med detsamma valrätten och valbarheten gå förlorad för de flesta Svenska medborgare, samt sålunda friheten vara satt på äfventyrligt spel. Icke heller finnes, enligt det hvilande förslaget, stadgadt i grundlagen hvilka som äga valrätt och valbarhet till *landstingen*, oaktadt dessa sistnämnda skulle utgöra valnämnder för riksdagsmäns utseende till öfra kammaren, utan derom får man jemväl uppsöka föreskrifter i kommunalförordningen om landsting. Denna är likaledes af civillags natur. Ifall »våldet» åsyftade att låta t. ex. regeringens organer tillsätta landstingen och sålunda medelbarligen öfra kammaren, eller om en plutokratisk fraktion inom landet hade lystnad efter ett slikt inflytande, och dertill såsom medel valde bestämmandet af en öfverdrifvet hög census, eller »folkyran» i annan riktning dref sitt spel samt lyckades för tillfället vinna för sig regeringen och en äfven ringa pluralitet inom kamrarne, under en påtryckning af ofvanantydda art, under påverkan af en konstgjord opinion (och på sådana konstgrepp vet historien att anföra otaliga exempel), så skulle jemväl en dylik ändring lagligen kunna tillvägabringas på några få dagar, och dymedelst folkets rätt i afseende på öfra kammarens tillsättande blifva om intet.

Angeläget är det derföre att i *grundlagen* intaga visserligen icke de s. k. kommunalstadgarne med sina många

detaljbestämmelser, men de normerande grundsatserna för valrätt och valbarhet i fråga om deltagande i kommunens allmänna angelägenheter, likasom i fråga om landstingens bildande, ifall nemligen dessa normer skola hafva inflytande på riksdagens organisation. Det innebär ingen nyhet att sådana allmänna stadganden få en plats i konstitutionen äfven i de stater, der valrätt och valbarhet till nationalförsamlingen alldeles icke är gjord beroende af kommunal-författningarne [1]; ännu mera är detta nödigt der ett sådant beroende föreslås. Annars skulle byggnaden bli uppförd på en jemförelsevis lös grund och alltför betänkligt blottställd för »våldets eller folkyrans» stormilar. I det förut omnämnda förslaget vid 1834-års riksdag är ett utförligt kapitel i riksdagsordningen egnadt åt kommunal-inrättningarne. Likaså i de ofvannämnda Holländska grundlagarne [2]. — Till och med blott ett uttryckligt stadgande i riksdagsordningen, att hvad kommunal-lagarne innehålla om rösträtt i kommunens allmänna angelägenheter, om valrätt och valbarhet till ledamotskap i kommunalstyrelse och landsting, samt om dessas sammansättning i öfrigt, icke finge förändras i annan ordning än i afseende på grundlag är föreskrifvet, skulle till en början kunna göra tillfyllest.

För tjugo år tillbaka yttrade förf., angående förbättringen i vår national-representation [3], att den af hvarje fosterlandsvän var med förhoppning motsedd, ehuru meningarne voro, såsom vanligt, delade angående sättet huru den borde verkställas. Då stodo hos oss dessa meningar mycket mera aflägsnade från hvarandra. Om ej alla tecken svika, hafva de nu deremot kommit hvarandra så nära, att fosterlandsvännerna, och bland dem särskildt de medborgare, som från lärostolen eller riksdagstribunen eller genom pressen sökt att, hvar efter sin förmåga, under dessa två årtionden verka för redande och belysande af de statsrättliga ämnen, som äga samband med denna nationens vigtiga angelägenhet, och att lifva deltagandet för densamma, kunna med glädje motse den *snara* framtid, då dessa meningsskiljaktigheter skola på öfvertygelsens stilla och lyckobringande väg utjemnas, — då den stora frågan skall praktiskt vinna en sådan lösning, som för fäderneslandets framtid kan blifva välsignelserik.

---

[1]) T. ex. i Belgiska grundlagen af den 25 Febr. 1831, art. 108; Hannoverska grundlagen d. 6 Augusti 1840, § 45 o. f. etc. Se *F. W. Schubert:* Die Verfassungs-urkunden der Staaten Europas, der Nordamerikanischen Freistaten und Brasiliens, 1 B. Königsberg 1848, 2 B. d:o 1850. *H. A. Zachariä* Die deutschen Verfassungsgesetze der Gegenwart, Göttingen 1855, 1858 und 1862.

[2]) Nemligen 4 kap. i dessa lagar. Se *Schubert* p. anf. st. 2 B. sidd. 199 och 259.

[3]) I förordet till 1 D. af arbetet »Sveriges Statsförfattningsrätt», tryckt 1844.

I.

Kongl. Maj:ts

och

Riksens Ständers

fastställda

REGERINGS-FORM,

Dat. Stockholm den 6 Junii 1809.

Med de derefter, och sist vid riksdagen i Stockholm åren 1862 och 1863, af Konungen och Riksens Ständer antagna förändringar.

Wi CARL, med Guds Nåde, Sveriges, Göthes och Wendes Konung &c. &c. &c., Arfvinge till Norrige, Hertig till Schlessvig Hollstein, Stormarn och Ditmarsen, Grefve till Oldenburg och Delmenhorst &c. &c., Göre veterligt: att sedan Wi med oinskränkt förtroende till Rikets Ständer ovilkorligen öfverlemnat fastställandet af en ny Regerings-Form, som för alltid skall grunda ett gemensamt Fäderneslands sällhet och sjelfständighet, uppfylle Wi en för Wårt hjerta dyrbar och efterlängtad pligt, då Wi härmedelst allmänt kungöre den Grundlag, som af Rikets nu församlade Ständer, efter nogaste öfverlägg-

ning, enhälligt fastställd och antagen blifvit, samt till Oss i dag, i förening med Deras frivilliga och enstämmiga anbud af Sveriges Krona och Regering, uppå Rikssalen öfverlemnad. Då Wi, med lifligaste rörelse och med ömt deltagande i det Folks öden, som lemnat Oss ett så oförgätligt prof af förtröstan och tillgifvenhet, gått denna Dess önskan till mötes, hafve Wi fästat ett så mycket säkrare hopp om framgång i Wåra oafbrutna bemödanden att bereda Fäderneslandets framtida väl, som Wåre och Wåre Undersåtares ömsesidiga rättigheter och skyldigheter uti den nya Regerings-Formen blifvit så tydeligen utstakade, att de, med bibehållande af Konunga-maktens helgd och verkningsförmåga, förena Svenska Folkets lagbundna frihet. Wi vele således denna af Riksens Ständer samtyckta Regerings-Form härmed antaga, gilla och bekräfta, alldeles såsom den ord för ord härefter följer:

Wi Efterskrifne Svea Rikes Ständer, Grefvar, Friherrar, Biskopar, Ridderskap och Adel, Klerkeri, Borgerskap och Menige Allmoge, som nu, å egna och Wåre hemmavarande medbröders vägnar, till allmänt Riksmöte församlade äro, göre veterligt: att, som genom den nyligen timade Regementsförändringen, åt hvilken Wi Wår enhälliga Stadfästelse gifvit, Wi Svenska Folkets Fullmäktige inträdt i rättigheten, att sjelfve, genom upprättande af en förändrad Statsförfattning, för framtiden förbättra Fäderneslandets belägenhet; Alltså hafve Wi, med upphäfvande af de intill denna dag mer och mindre gällande Grundlagar, nemligen Regerings-Formen af den 21 Augusti 1772, Förenings- och Säkerhets-Acten af den 21 Februarii och 3 April 1789, Riksdags-Ordningen af den 24 Januarii 1617, så väl som af alla andra sådana äldre och nyare Lagar, Acter, Ordningar, Stadganden och Beslut, hvilka under namn af Grundlagar inbegripna varit, öfverenskommit och belef-

vat, att för Svea Rike och thy underliggande Länder [1]) stadga följande Regerings-Form, hvilken ifrån denna dag skall såsom Rikets främsta Grundlag gällande vara: Förbehållande Oss derjemte, att de öfriga Grundlagar, hvilka i 85 § af denna Regerings-Form uppnämnde äro, på der föreskrifna sätt, innan detta Riksmötes slut, stadga.

§ 1. Sveriges Rike skall styras af en Konung och vara ett Arf-Rike med den Successions-Ordning för en afliden Konungs Manliga Efterkommande, som af Riksens Ständer fastställd varder.

Jfr Successions-Ordningen d. 26 Sept. 1810.

Anm. Ordet »afliden» i denna § utmärker det vanliga och regelmässiga fallet af en Konungs bortgång *genom döden;* men SO. gäller äfven för den händelse att en Konung lemnar thronen genom frivillig afsägelse, till följd af obotlig sjukdom o. s. v. Se *Naumann* »Sveriges Statsförfattningsrätt» 1 D. 2 Hufv. afd. sid. 41. — Om Sveriges förhållande till *Norge*, se sistn. Rikes Grundlov och RA. Jfr. *Naumann* p. anf. st. 1 D. 2 Hufv. afd. s. 7 o. f. samt 2 D. s. 144—152 och sid. 161 not. 12.

§ 2. Konungen skall alltid vara af den rena Evangeliska Läran, sådan som den uti den oförändrade Augsburgiska Bekännelsen samt Upsala Mötes Beslut af år 1593 antagen och förklarad är.

Jfr. SO. 4. Se *Naumann* p. anf. st. 2 D. s. 175 o. f. 3 D. s. 81 o. f.

Upsala Mötes Beslut år 1593 och dervid fogade öfversättning af den oförändrade Augsburgiska Bekännelsen samt Symbola: Apostolicum, Nicænum och Athanasii, se »Confessio fidei thet är Svenska Församblingens Troos-Bekännelse etc.», tr. i Stockholm 1593. Ånyo upplagd 1663. Jfr *Naumann:* »Hvilken är Sveriges Statsreligion?» Lund 1857.

Anm. Preste-Ståndet yrkade år 1809, i sina anmärkningar vid förslaget till RF., att äfven *Konungahuset* borde vara af den rena evangeliska läran. Constitutions-Utskottet i mem. d. 29 Nov. sistn. år svarade härpå; »Detta stadgande är, så vidt det beträffar de Kongl. Prinsarne, i Successions-Ordningen intaget, och man lärer ej kunna föreställa sig, det en Regent skulle underlåta att uppföda sine Söner i den lära, som är ett hufvudsakligt vilkor för thronföljden. Det vore kanhända på en gång opolitiskt och onyttigt att än vidare utsträcka denna

[1]) Genom Konungs och Ständers beslut år 1812 (se Riksdagsbeslutet § 6) undantogs Sveriges ultramarinska besittning ön *S:t Barthelemy* i Westindien från Sveriges statsförfattning, administration och drätsel. Jfr. *Christian Naumann:* Sveriges Statsförfattningsrätt, Första Bandet, Stockholm 1844, Andra Hufvudafdelningen, sid. 1 samt sid. 5 not. 2. — Anm. Då denna bok (hvars Tredje Band, 1 H., utkom 1863) i det följande citeras, betecknas den endast med: *Naumann p. anf. st.*

föreskrift. Det är endast Konungens böjelse, i förening med afseendet på Fäderneslandets fördelar, som torde böra bestämma hans val af en Gemål. Prinsessorna åter äga ingen arfsrätt till Thronen och kunna således ej af några Statsskäl beröfvas den *hvarje undersåte* tillagde Religionsfrihet.»

§ 3. Konungens Majestät skall hållas i helgd och vördnad; Hans gerningar vare emot allt åtal fredade.

Ang. straff för förnärmelser mot Konungen se Nya Strafflagen samt TF. 3 § 4 mom. — *Naumann* p. anf. st. 1 D. 2 Hufv. afd. sid. 45 o. f. Jfr RO. 29 § 2 mom. sista punkten.

Ang. *Statsrådets* ansvarighet se RF. 9, 11, 15, 38, 65, 106, 107, RO. 29 § 2 mom. samt Kongl. Maj:ts och Riksens Ständers fastställda Ansvarighets-Lag för Stats-Rådets Ledamöter, Föredragande och Konungens Rådgifvare i commandomål, Gifven på Stockholms Slott å Rikssalen d. 10 Febr. 1810.

§ 4. Konungen äger att allena styra Riket på det sätt, denna Regerings-Form föreskrifver; Inhemte dock, i de fall, här nedanföre stadgas, underrättelse och råd af ett Stats-Råd, hvartill Konungen kallar och utnämner kunnige, erfarne, redlige och allmänt aktade, infödde Svenske Män af den rena evangeliska Läran.

Jfr 1772 års RF. 2 §: »Konungen äger styra Rike sino, som Sveriges Lag säger, *Han och ingen annan.*»

Ang. Statsrådernas embetsåligganden och värdighet se RF. 5—15, 25, 26, 32—35, 37—43, 53, 87, 91—94, 102, 105. RO. 4—7, 26, 27 § 2 mom. Jfr. RO. 41, 42, SO. 2. RA. 4—7 samt de under RF. 3 § citerade lagrum ang. Statsrådets ansvarighet, äfvensom *Inledningen* till Ansv. L. för Statsr. — Jfr. vidare RF. 28 § 2 mom. *Naumann* p. anf. st. 1 D. 2 Hufv. afd. s. 49. 2 D. sid. 17 o. f.

I stället för orden: »*Inhemte . . . . kunnige*», hade denna § ursprungligen: »*Tage dock underrättelser och råd i de fall här nedanföre stadgas, af et Stats-Råd. Konungen utvälje dertill kunnige . . . .*» I öfrigt lika. Denna *ord*förändring, hvars ändamål blott var ett förtydligande, skedde år 1815 i anl. af K. Propos. d. 7 Aug. 1812 ang. åtskill. förändringar i Grundlagarne.

Efter ordet: »*Svenske*» hade denna § ursprungligen: *Frelse eller Ofrelse*», hvilka ord vid riksd. 1844—5 uteslötos såsom öfverflödiga, enär frågan om frälse och ofrälsemäns ömsesidiga anspråk på rikets tjenster är genom RF. 28 § så fullkomligen afgjord, att någon särskild erinran derom icke i 4 § erfordras. C. U. mem. 1840 N:o 18.

Anm. Vid förslaget till RF. hade Borgare-Ståndet år 1809 anmärkt, att orden »Frälse *eller* Ofrälse» borde förändras till: »Frälse *och* Ofrälse.» C. U. yttrar dervid: »Utskottets mening har varit, det Konungen kunde lemnas fritt val att efter bästa öfvertygelse och med afseende endast fästadt på skicklighet och sann förtjenst, antaga sine rådgifvare. Den yrkade ytterligare föreskriften blefve för Konungen måhända ett olämpligt band, och skulle derigenom medföra ett slags förbud för hvarje Ofrälse Stats-Råd att emottaga Adelskap, hvars till-

delande jemlikt Regerings-Formens 37 § bör vara en belöning för utmärkta förtjenster. Vidare vågar Utskottet tro, hvad erfarenheten hittills besannat, att ofrälse födde Militairer sällan hinna till den tjenstegrad, som torde fordras för beklädandet af dessa Rikets Höga Embeten, utan att redan hafva blifvit adlade. För öfrigt lära Stånds-ideerna, så litet som möjligt är, böra underhållas genom distinctioner, helgade af sjelfva Grundlagen, hvilken tvärtom öfver allt åsyftar skicklighetens och sällsynta personliga egenskapers företrädesrätt.» C. U. mem. d. 29 Nov. 1809.

§ 5. Stats-Rådet skall bestå af Tio Ledamöter, hvilka äge att alla der förekommande ärenden öfvervara: ej må fader och son eller bröder på en gång vara Ledamöter af Stats-Rådet.

Jfr RF. 6. Att Justitieråden, skiftesvis två och två, tillika äro beständige och inamovible ledamöter af Statsrådet, då der föredragas justitie-ärenden (hvartill frågor om stiftande af civil-, kriminal- och kyrko-lag m. m. höra) se RF. 26.

Ursprungligen lydde 5 § sålunda: »Stats-Rådet skal bestå af Nio Ledamöter, hvilke äga rätt at alla der förekommande mål öfvervara, nemligen: En Justitiä-Stats-Minister, som tillika altid skal vara Ledamot af Konungens Högsta Domstol; En Stats-Minister för Utrikes Ärenderne; Sex Stats-Råd, hvaraf minst Tre böra hafva tjent uti Civila Beställningar, samt Hof-Cantzleren. Hvarje Stats-Secreterare, eller den hans Embete förestår, äge säte och stämma i Stats-Rådet, då han der föredrager, eller då Konungen låter der eljest förekomma mål, som til hans befattning höra. Ej må Fader och Son eller två Bröder på en gång vara ständige Ledamöter af Stats-Rådet.»

Anm. Redan år 1812 föreslog K. M. den förändrade organisation af Stats-Rådet, att detsamma skulle bestå af 12 ledamöter, af hvilka 6 skulle vara *Statsministrar*, de der »ensamme skulle svara för de till deras befattning hörande ärenden och derjemte hafva inseende öfver de särskilta publika Verk, hvilka närmast deraf bero.» Ärenderna skulle beredas och inför Konungen föredragas af »*Statssecreterare* eller chefer för de särskilte departementen i Konungens Cancelli», hvilka icke skulle äga rätt att deltaga i rådslagen, eller hafva någon annan ansvarighet, än för expeditionens öfverensstämmelse med protocollet. Stadgandet i 38 § RF. om contrasignations vägran skulle utgå m. m. Men förslaget härom förkastades år 1815 af alla fyra Riks-Stånden. — År 1823 gjorde C. U. ett nytt förslag i detta afseende, grundadt på det Betänkande, som *Comitéen för reglering af Rikets Styrelseverk* året förut afgifvit; men detta förslag föll vid riksd. 1828—30. År 1834 upptogs sistnämnda project åter samt jemkades i flera delar och blef slutligen vid riksd. 1840—1 antaget, derigenom departementalformen infördes i Konungens Statsråd. Departements-cheferna blefvo sjelfve föredragande, Statssecreterare- och Hofcancellers-embetena försvunno, de ständiga Statsrådsledamöternas antal i samma mån ökades, krigsärenderna fördelades på två departement, äfven justitieärendenas föredragning kom att tillhöra en Statsrådsledamot, Justitie-Statsministern upphörde att tillika vara ledamot af Konungens Högsta Domstol, Justitie-Cancelleren upphörde att vara ledamot i Statsrådet i justitieärenden, samt *Rikets Allmänna Ärenders Beredning* såsom umbärlig indrogs.

I öfverensstämmelse härmed, och för att med detsamma förbättra och förtydliga åtskilliga uttryck, som förekommo i de stadganden, hvilka med dessa ämnen äga gemenskap, blefvo dels RF:s 5—13, 15, 24, 26, 28, 32, 34, 35, 38, 42, 43, 99, 106 och 107 §§, dels RO:s 27, 29, 36, 41 och 42 §§ förändrade till deras nuvarande lydelse, äfvensom i TF. öfverallt borttogs ordet »*Hofcancelleren*» och i dess ställe insattes ordet »*Justitie-Statsministern*». Varande skälen till dessa förändringar hufvudsakligen hemtade från »angelägenheten deraf att, genom regeringsärendernas ändamålsenliga fördelning och deras likväl bevarade inbördes sammanhang, full kraft och enhet i riksstyrelsen måtte beredas, äfvensom från svårigheten att rättvist tillämpa den i Grundlagarne stadgade ansvarighet för rådslagen innan Konungens Rådgifvare, till ett nödigt antal, ställdes i spetsen för hvar sin gren af styrelsen, så att de, närmast Konungen, måtte kunna i helt öfverskåda egna förvaltningsföremål och taga kännedom af hvarandras, med skyldighet, å ena sidan att när som helst göra Konungen reda för administrationens gång och resultater, samt å den andra, med tillräcklig myndighet att, inom det dem anförtrodda Departement, främja verkställigheten af Konungens beslut och vaka öfver allmänna författningars efterlefnad.» C. U. mem. d. 2 Sept. 1834, n:o 34. Utskottet hade föreslagit, att Justitie-Statsministern skulle fortfarande tillika vara främste Ledamot af Konungens högsta Domstol, men alla 4 Riks-Stånden funno det irrationelt att ett Konungens Statsråd vore på samma gång, såsom Domare, inamovibel, och att det dessutom vore öfver en mans höfva att fullgöra begge dessa embeten.

Ordet: »*rätt*», hvilket förut stod i denna § näst efter ordet »*äga*», borttogs jemväl vid riksd. 1840—1, såsom här tvetydigt. C. U. mem. d. 4 Nov. 1834, n:o 43.

§ 6. Af Stats-Rådets Ledamöter skola Sju vara Chefer, hvar för sitt Departement, nemligen:

Justitie-Stats-Ministern, för Justitie-Departementet;

Stats-Ministern för Utrikes Ärendena, för Utrikes-Departementet;

En Chef och Föredragande Stats-Råd för Landtförsvarsdepartementet, hvilken tillika vare Konungens Rådgifvare i Commando-mål för Arméen;

En för Sjöförsvars-Departementet, hvilken tillika vare Konungens Rådgifvare i Commando-mål för Flottan;

En för Civil-Departementet;

En för Finans-Departementet, samt

En för Ecklesiastik-Departementet.

Den närmare fördelningen af ärendena, Departementen emellan, bestämmes af Konungen, genom en särskildt utfärdad, offentligen kungjord stadga.

Bland de Tre Stats-Råden utan Departement böra minst Två hafva förvaltat Civil Beställning.

Denna § lydde ursprungligen: »Stats-Secreterare skola vara Fyra, nemligen: En för Krigs-Ärender; En för Cameral-, Landthushållnings-, Bergshandterings- samt andra dermed gemenskap ägande Inrikes Civile Ärender; En för mål rörande Drätzel-Verket, In- och Utrikes Handeln och Slöjderne, samt En för Ärender, som angå Religionen, Ecclesiastique-Verket, Allmänna Uppfostran och den offentliga fattigvården.»

Jfr anm. vid RF. 5.

Kongl. Stadgan d. 16 Maj 1840 bestämmer fördelningen af ärenderna mellan Statsdepartementen. Se *Naumann* p. anf st. 1 D. 2 Hufvudafd. s. 59 not. 6. Hvarvid jemväl böra anmärkas föreskrifterna i samma stadga: »att till hvartdera Departements handläggning höra instruktioner eller reglementariska stadganden för de till Departementet hörande Verk och Stater; att vid tillämpningen af de om Statsdepartementens arbetsfördelning meddelade stadganden, skall derjemte iakttagas, att i samråd med *Chefen för Ecklesiastik-Departementet* beredas: frågor om stiftande, upphäfvande, ändring eller förklaring af Kyrkolag; med *Chefen för Civil-Departementet:* de afhandlingar med främmande Makter, som afse Rikets handel och sjöfart; frågor om lots- och båk-anstalter; äfvensom de angående tullbevillningen och postväsendet förekommande eller dermed gemenskap ägande frågor; samt med *Chefen för Finans-Departementet:* bestämmandet af afgifter för bränvinsbränningen; afvittringsärenden; samt frågor om hemman och lägenheter åtföljande sådane rättigheter och skyldigheter, som inbegripas under någon af de till andra Departementer hörande grenar af Styrelsen; — att då vissa tjenter, som höra till de uti ifrågavarande Kongl. Stadga uppräknade Verk och Stater, såsom de ecklesiastika och juridiska vid Militär-Staterne, Uppbördstjenster vid Landtstaterne o. s. v., äro af den beskaffenhet, att Chef för annat Departement, än det hvarunder Verket eller Staten upptagits, äger vaka deröfver att särskilda befordringsgrunder, som för någon till Departementet i allmänhet hörande tjenstemannaklass äro gällande, varda vid tillsättandet af tjensterne tillämpade, så skall samme Chefs yttrande alltid före tillsättningen inhemtas; — att i öfrigt och enär åtskillige Embetsverk, i följd af deras nuvarande organisation och gällande instruktioner, hafva att handlägga ärenden, hvaraf, enligt bestämmelserna i denna Stadga, vissa tillhöra ett, andra ett annat Departements behandling, har K. M. godtfunnit förklara, att dessa Embetsverk, änskönt i ofvansagde hänseenden under särskildt Departement upptagne, må än vidare äfven med annat Departement, uti dertill hörande ärenden, sig meddela, och efter enahanda grund gifva besvärshänvisningar för fullföljande af afgjorde mål, intilldess en sådan reglering af Embetsverken kan komma till verkställighet, som med Stats-Rådets förändrade organisation och arbetsfördelning må finnas närmare förenlig.»

Jfr. anm. vid RF. 62. Jfr. vidare anm. under RF. 14 samt TF. 2 § 4 mom. i slutet.

§ 7. Alla Regerings-ärenden, med undantag af sådana, som i 11 och 15 §§ omförmälas, skola inför Konungen i Stats-Rådet föredragas och der afgöras.

Olika slag af regeringsärenden se RF. 11—13, 15, 25, 26, 28—33 35, 37, 39, 43, 58, 63, 65, 80, 81, 87—89. RO. 27. Jfr *Naumann* p. anf. st. 2 B. sidd. 5 o. f.

Denna § lydde förut: »Konungen låte uti Stats-Rådet sig föredragas och afgöre der alla Regerings-Ärender, utom de Ministeriella, eller dem som angå Rikets förhållanden till fremmande Magter, samt Commando-mål, hvarmed förstås sådane, som Konungen i egenskap af Högste Befälhafvare öfver Krigsmagten til Lands och Sjös omedelbarligen besörjer.»

Förändringen skedde vid riksdagen 1840—1, se anm. vid RF. 5.

Definitionerna på ministeriella och commandomål flyttades till RF. 11 och 15.

§ 8. Ej må Konungen fatta något beslut i mål, hvaröfver Stats-Rådet höras bör, derest icke minst Tre af Stats-Råden, utom vederbörande Föredragande, tillstädes äro. Stats-Rådets samtlige Ledamöter, der de icke laga förfall äga, skola öfvervara alla mål af synnerlig vigt och omfattning, som, efter dem förut meddelade Föredragnings-Listor, i Stats-Rådet förekomma och Rikets Allmänna Styrelse röra. Sådana äro: Frågor och Förslag om nya Allmänna Författningars vidtagande; om Upphäfvande och Förändring af de förut gällande; om nya Allmänna Inrättningar uti särskilda Styrelsens grenar, med flere af dylik beskaffenhet.

Speciella fall, då samtlige ledamöternas närvaro är föreskrifven, se RF. 13, 39—42, 63, 81.

Jfr RF. 91—94. RO. 4—7. SO. 2. RA. 4—7. Hvilka skola vara tillstädes när justitieärenden i Statsrådet föredragas se RF. 26. — D:o när ämnen der förehafvas hvilka angå begge Rikena. RA. 5. Jfr *Naumann* p. anf. st. 1 D. 2 Hufvudafd. s. 7 o. f. samt 2 D. s. 144 —152 och s. 161 not. 12.

I stället för orden: »utom vederbörande föredragande», stod ursprungligen: *»jemte vederbörande Stats-Secreterare eller den hans tjenst förrättar.»* Förändringen skedde vid riksd. 1840—1, se anm. vid RF. 5.

Om Statsrådets fulltalighet se *Naumann* p. anf. st. 1 D. 2 Hufv.afd. s. 50 o. f. Hvad Riks. Ständ. år 1809 i öfverensstämmelse med C. U. yttrade om *extra* Statsråds constituerande, se ibid. s. 63 not. 11.

§ 9. Uti alla mål, som hos Konungen i Stats-Rådet förekomma, skall Protocoll föras. Stats-Rådets tillstädesvarande Ledamöter böra, under ansvarighet för rådslagen, till den påföljd, hvarom i 106 och 107 §§ vidare stadgas, ovilkorligen till Protocollet sina meningar yttra och förklara; Konungen dock förbehållet att allena besluta. Skulle någonsin den oförmodade händelse inträffa, att Konungens

beslut vore uppenbarligen stridande mot Rikets Grundlag eller Allmän Lag, åligge det då Stats-Rådets Ledamöter att kraftiga föreställningar deremot göra. Den, som ej särskild mening till Protocollet anfört, vare för beslutet ansvarig, såsom hade han styrkt Konungen att det beslut fatta.

Om Statsrådens pligt att göra underdåniga påminnelser jfr RF. 33, 35, 38, 65, samt de under RF. 3 citerade stadganden om Statsrådens ansvarighet. Angående vägran af contrasignation se RF. 38. — Om granskning af Statsr. protoc. RF. 53, 105. RO. 29 § 2 mom.

I st. f.: »*Statsrådets tillstädesvarande ...... och förklara*», hade denna § förut: »De tillstädes varande Stats-Ministrar, Stats-Råd, Hof-Cantzleren och Stats-Secreterare, eller de som desse sistnämndes tjenster förrätta, vare ovilkorligen förbundne at sine meningar yttra och förklara.» — I stället för orden »*Rikets Grundlag eller Allmän Lag*» stod: »denna Regeringsform eller Rikets Allmänna Lag.» — Slutet af denna § lydde ursprungligen sålunda: »Der någon serskild mening icke blifvit til Protocollet anförd, anses de närvarande hafva styrkt Konungen til det beslut han fattat. För Rådslagen skola Stats-Rådets Ledamöter vara ansvarige, såsom i 106 § vidare derom stadgas.»

Förändringen skedde vid riksd. 1840—1, se anm. vid RF. 5.

§ 10. Innan ärendena hos Konungen i Stats-Rådet föredragas, skola de, genom nödiga upplysningars inhemtande från vederbörande embetsverk, af den Föredragande beredas.

Denna § lydde förut: »Til föredragning hos Konungen uti Stats-Rådet skola Ärenderne, sedan nödige upplysningar deröfver ifrån vederbörande Collegier och Embetsmän blifvit infordrade och inkommit, beredas af den föredragande Stats-Secreteraren eller den hans tjenst förrättar, samt Åtta skicklige och oväldige Män, fyra af Frelse och fyra af Ofrelse Stånd. Dem förordne Konungen at utgöra *Rikets allmänna Ärenders Beredning;* bibehållande dervid de, som i tjenst äro, sine innehafvande Embeten och Beställningar. Til det Protocoll, som uti denna Allmänna Beredning föres, afgifve uti alla der förekommande mål den Föredragande och de öfrige Ledamöterne sina yttranden, hvilka sedermera hos Konungen uti Stats-Rådet komma at anmälas.»

Förändr. skedde vid riksd. 1840—1, se anm. vid RF. 5.

Anm. Redan vid riksd. 1809 erinrades, att *Rikets Allmänna Ärenders Beredning* (jfr Historiska Inledningen i denna Grundlagsedition 8 kap. 3 §) kunde umbäras; men C. U. genmälte då denna anm. sålunda: »Det torde ej kunna bestridas, att ganska många i Statsrådet förekommande mål kräfva, ej mindre än sådane som hos Högsta Domstolen upptagas, en vidlyftigare granskning, ett sorgfälligt utarbetande. Allmänna Beredningen synes således med den tydligaste analogi böra bibehållas på samma grund som Nedre Justitiæ Revision.» C. U. mem. d. 29 Nov. 1809.

§ 11. Ministeriella mål, hvarmed förstås alla de, som angå Rikets förhållande till främmande Makter, må Konun-

gen låta bereda och handhafva på de sätt, Honom lämpligast synes. Stats-Ministern för Utrikes Ärendena tillhör, att dessa mål inför Konungen föredraga och anmäla, i närvaro af någon annan Stats-Rådets Ledamot. Är Stats-Ministern frånvarande, föredrage den Stats-Rådets Ledamot, som Konungen äfven i detta fall tillkalle. Sedan Konungen af dessa Embetsmän inhemtat till Protocoll anförda råd, för hvilka de blifva ansvarige, fatte Konungen, i deras närvaro, besluten; åliggande det den dertill särskilt förordnade att Protocollet föra. Af sådana beslut må Konungen låta till Stats-Rådets kunskap komma hvad Honom nyttigt synes, så att äfven någon kännedom af denna Riks-Styrelsens gren måtte hos Stats-Rådet finnas.

Om afhandlingar och förbund med främmande makter, se RF. 12. RA. 4, 5. Om utnämnande af sändebud etc. hos d:o RF. 32, RA. 4, 5. Sådana sändebud samt Handelsagenter hafva förtroendeembeten RF. 35. Om protoc. i ministeriella mål RF. 105, RO. 29 § 2 mom. — Se *Naumann* p. anf. st. 2 D. sidd. 139—162.

Definitionen på »ministeriella mål» var förut intagen i RF. 7 § (se ofvan). Första punkten af 11 § lydde sålunda: »De Ministeriella målen må Konungen låta bereda och handhafva på det sätt Honom lämpligast synes.» — I andra p., i st. f. orden: *»någon annan Statsrådets Ledamot»*, stod: »Hof-Cantzleren eller, om han icke kan tillstädesvara, någon annan Statsrådets Ledamot.» Likaledes stod i 3 p. orden: »Hof-Cantzleren eller», näst efter ordet: *»föredrage.»* I 4 p., i st. f.: *»den dertill särskilt förordnade»*, stod: »Hof-Cantzleren eller den Konungen förordnar.»

Förändringen skedde vid Riksd. 1840—1, se anm. vid RF. 5.

§ 12. Konungen äger att i Afhandlingar och Förbund med främmande Makter ingå, sedan Han, enligt föregående §, deröfver hört Stats-Ministern för utrikes Ärendena och någon annan tillkallad Stats-Rådets Ledamot.

Jfr RA. 4, 5. *Naumann* p. anf. st. 2 B. s. 141 o. f.

I st. f. orden: *»någon annan tillkallad Stats-Rådets ledamot»*, stod förut: »Hof-Cantzleren.» Se anm. vid RF. 5.

Anm. Att de afhandlingar med främmande makter, som afse rikets handel och sjöfart, skola beredas i samråd med Chefen för Civil-Departementet, se anm. vid RF. 6.

§ 13. Vill Konungen börja Krig eller sluta Fred, kalle då till ett utomordentligt Stats-Råd Stats-Rådets samtlige Ledamöter, framställe för dem de skäl och omständigheter, som härvid till öfvervägande förekomma, samt äske deröf-

ver deras yttranden, hvilka de skola hvar för sig, med den ansvarighet 107 § bestämmer, till Protocollet afgifva. Konungen äge derefter makt att fatta och utföra det beslut, som Han för Riket nyttigast finner.

Jfr RA. 4, RF. 15, Ansv. L. för Statsr. 5 §. Se *Naumann* p. anf. st. 2 D. s. 163 o. f.

I st. f. orden: »*Statsrådets samtlige ledamöter*», hade denna § förut: »Stats-Ministrarne, Stats-Råden, Hof-Cantzleren och samtlige Stats-Secreterarne.»

Förändringen skedde vid riksd. 1840—1, se anm. vid RF. 5.

§ 14. Öfver Rikets Krigsmakt till Lands och Sjös äger Konungen Högsta Befälet.

Jfr RF. 13, 15, 80. RA. 4. Jfr vidare RF. 110 sista p., RO. 77 anm. 1. — Se *Naumann* p. anf. st. 2 D. s. 93 o. f.

Anm. Att Chefen för Landtförsvars-Departementet är, närmast Kongl. Maj:t, *Befälhafvare för armêen* se K. Circ. d. 11 Jan. 1859, anmärkt i prejud. under TF. 2 § 4 mom. i slutet.

§ 15. Commando-mål, hvarmed förstås sådana, som Konungen, i egenskap af Högste Befälhafvare öfver Krigsmakten till Lands och Sjös, omedelbarligen besörjer, må Konungen, då Han sjelf förer Riks-Styrelsen, afgöra i närvaro af den bland Krigs-Departementens Chefer, till hvars Departement ärendet hörer. Honom åligge, vid ansvar, att, då dessa mål beredas, sin mening yttra öfver de företag Konungen besluter, samt att, då hans mening icke med Konungens beslut öfverensstämmer, föra sina yttrade betänkligheter och råd till ett Protocoll, hvars riktighet Konungen medelst Sin höga påskrift besanne. Finner nämnde Embetsman dessa företag vara af en vådlig rigtning eller omfattning, eller grundade på ovissa eller otillräckliga medel att dem utföra, tillstyrke han jemväl, att Konungen ville kalla, till ett Krigs-Råd deröfver, Tvänne eller flere af de närvarande högre militära Embetsmän; Konungen dock obetaget, att å denna tillstyrkan och, der den bifalles, å Krigs-Rådets till Protocoll anförda tankar gör det afseende, Honom godt synes.

Jfr. RF. 13, 14, 73, 74, 80, 105. RA. 4. — Se *Naumann* p. anf. st. 2 D. s. 93 o. f.

Första p. i denna § lydde förut: »Commandomål må Konungen afgöra i närvaro af den Embetsman [1]), åt hvilken Konungen allmän befattning dermed updragit.» Förenandet af Chefskapet för Landtförsvarsdepartementet med befattningen som Konungens *rådgifvare i commandomål för armeen*, äfvensom ett enahanda förhållande i afseende på *flottan*, motiverar C. U. med anmärkningen: att i dessa styrelsegrenar »förvaltning och verkställighet, medel och utföring vanligen äro, fastän utan behof af sammanblandning, inbördes så förbundna, att, om enhet och kraft skola väntas, rådgifvarekallen i både regerings- och commando-ärendena måste utöfvas af samma embetsmän, hvilket ock Grundlagen icke förbjudit, utan snarare tyst medgifvit genom (dåvarande) stadgandet i 34 § RF. att Statsråd ej må bekläda annat *civilt* embete.» C. U. mem. d. 2 Sept. 1834.

Anm. Att till »commandomål» endast räknas sådana, som, utan att leda till någon ändring, rubbning eller förklaring af gällande Lag eller allmän ekonomisk författning eller »äga tillämpning till medborgare utom krigsstaten», eller leda till rubbning i dispositionen af allmänna medel, äro enkla militäriska ordres, såsom om truppers rörelser, öfningar, tjenstgöring och krigstukt, eller reglementen, instructioner och öfrige föreskrifter för befälet i slike ämnen, se ofvanciterade grundlags-§§, jemförde med RO. 33 § 1 mom. sista p. och RF. 87. Jfr K. Maj:ts propos. till R. St. d. 31 Mars 1818.

Vid 1809 års riksdag uppstod fråga huruvida under »commandomål» kunde inbegripas frågor om arméens *ökande* eller *minskning*. C. U. yttrar derom: »Ständernas hufvudcontroll består deri, att Konungen ej äger disponera större penningsummor, än dem Ständerna under fastställda titlar anslagit. Kunde, med en sålunda bestämd summa, Konungen förstärka landets försvar, bör det visserligen Honom ej förvägras. Minskades åter försvarsstyrkan, måste i alla fall för de dertill anslagne medlen redovisas.» C. U. Prot. d. 30 Dec. 1809 och den 2 Jan. 1810.

§ 16. Konungen bör rätt och sanning styrka och befordra, vrångvisa och orätt hindra och förbjuda, ingen förderfva eller förderfva låta till lif, ära, personlig frihet och välfärd, utan han lagligen förvunnen och dömd är, och ingen afhända eller afhända låta något gods, löst eller fast, utan ransakning och dom, i den ordning Sveriges Lag och laga Stadgar föreskrifva; ingens fred i dess hus störa eller störa låta; ingen från ort till annan förvisa; ingens samvete tvinga eller tvinga låta, utan skydda hvar och en vid en fri utöfning af sin [2]) Religion, så vidt han derigenom icke störer Samhällets lugn eller allmän förargelse åstadkommer. Konungen låte en hvar blifva dömd af den Domstol, hvarunder han rätteligen hörer och lyder.

---

[1]) Denna befattning utöfvades af två General-Adjutanter, en för arméen och en för flottorna.

[2]) = dess

Om Konungens, de Kongl. Prinsarnes, Embetsmännens samt Riksdagsmännens religion jfr. RF. 2, 4. SO. 4. RF. 28. RO. 18, sista p. — Domares m. fl. embetsmäns oafsättlighet RF. 36. Domstolars och andra embetsverks förbindelse att döma efter lag RF. 47. — Se *Naumann* p. anf. st. 2 D. s. 186 o. f. 3 D. sidd. 81 o. f. Om Svensk medborgarerätt och derunder inbegripna offentliga rättigheter och pligter; skydd och säkerhet till person; skydd och säkerhet till egendom; hemfriden; samvets- och religionsfrihet; tryckfrihet; yttrandefrihet; undervisningsfrihet; förenings- och församlings-frihet; petitionsrätt; utvandringsfrihet; rätt att välja lefnadsyrke; arbets- och näringsfrihet, rätt att bära vapen, rätt till offentligt understöd för nödställde och till offentlig skolundervisning; likhet inför lagen; lika tillträde till statens embeten i mån af förtjenst; lika rätt till utmärkelser i mån af förtjenst; likhet i skyldigheters utgörande till staten, samt om de allmänna medborgerliga pligterna, se *Naumann* p. anf. st. 3 D. 1 H.

Anm. Denna § är till hufvudsaklig del hemtad från den gamla Konunga-eden (Södermannalagen Addit. 1, pag. 185; Christophers Landslag Konungs-Balken 4 cap. 2 och 3 art.; jfr Historiska Inledningen sidd. 9 o. f.) Vid 1809 års riksdag anmärktes inom Presteståndet mot förslaget till denna §: att den måtte, »såsom ett echo från förflutna barbariska tider», alldeles utgå. C. U. genmäler denna anmärkning sålunda: »Denna § är visserligen ej ny. Den är redigerad i öfverensstämmelse med 2 § i 1720 års Regerings-Form och utgör en del af den gamla habeas-corpus, som Britten så högt värderar. Men Utskottet har trott, att en god lag ej föråldras, och att, om äfven den personliga säkerheten skulle under en välviljande Regent njutas ostörd, utan att vara genom Grundlagen befästad, skall Nationen dock känna sig mera trygg för en framtid, mera oberoende af växlande grundsatser i styrelsen, då hon ser genom ett uttryckligt stadgande bevarade hvarje individs personliga rättigheter, dess lif, dess frihet och välfärd.»

Då C. U. d. 2 Juni 1809 afgaf sitt förslag till ny Regeringsform, var dervid i afseende på 16 § fogad en reservation af Biskopen Doctor Nordin: »att han icke i annan mening kunde bifalla hvad uti denna § om en fri religionsöfning stadgades, än att derigenom icke skulle vara förändradt hvad allmänna Lagen om Svensk mans religion förordnade» (se Ridd. och Adelns Prot. för d. 2 Junii 1809, s. 382). Efter en liflig diskussion i ämnet inom Preste-Ståndet, gjordes emot §:n den erinran: »att det hägn, som Landets Religion bör njuta, måtte i denna § utmärkas genom följande tillägg: så vidt derigenom icke tillskyndas mehn och skada för den rena evangeliska läran, icke störes samvetes lugn etc.» — C. U. svarade härpå: Då alla band på samvetet snarare tjena att tillskapa skrymtare, än rätta Christna, då tvånget, långt ifrån att skänka öfvertygelse och förbättra hjertat, ofta födt af sig fanatiska secter och blodiga förföljelser, då ändtligen Religionen säkrast försvaras genom sin egen gudomliga kraft, anser Utskottet en fri Religionsöfning, med iakttagandet af de i § föreskrifne förbindelser, ej vara vådlig för Religionens sanning, ej kunna betagas ett Samhälle, der hvarje nyttig, lugn och laglydig medlem njuter skydd.» C. U. mem. d. 29 Nov. 1809.

Jemförer man härmed hvad C. U. i anledning af erinringar vid RF. 2 § yttrade rörande *Prinsessornas* religionsfrihet (se vid sistn. §, s. 317), så är uppenbart, att Lagstiftaren genom antagandet år 1809 af RF:s 16 §, sådan den ännu i dag oförändrad lyder, och genom bifallet till

C. U:s svar på de deremot gjorda anmärkningar, åsyftat en betydlig modifikation af *äldre* lagar och stadganden rörande förbindelsen att tillhöra statskyrkan, samt angående religionsöfningar; hvarföre ock de föreskrifter, som derutinnan innefattas, bordt efter 16 § RF. utan uppskof jemkas och rättas. Jfr. *Naumann* på anf. st. 2 D. s. 186 o. f. Någon lagförändring i denna rigtning har likväl icke blifvit tillvägabragt förr än genom K. F. d. 23 Oct. 1860 angående ändring i gällande bestämmelser för den, som träder till eller utsprider villfarande lära. Denna Förordning (hvilken afskaffar landsförvisningsstraffet, med thy åtföljande förlust af arfsrätt och borgerlig rättighet inom Sverige, såsom påföljd för affall ifrån vår rena evangelika lära) införes här i sin helhet:

Wi CARL &c. &c. göre veterligt: det Wi, med Rikets Ständer, beslutat att till kraft och verkan upphäfva dels 1 Kap 3 och 4 §§ Missgernings-Balken, 7 Kap. 4 § Ärfda-Balken och 1 Kap. 2 § Kyrkolagen, sistnämnde lagrum så vidt det afser annan än prest eller innefattar annan straffbestämmelse än den om embetets förlust, dels ock hvad om ansvar för villfarande lärosatsers utspridande eljest finnes stadgadt; Och hafve Wi, med Rikets Ständer, funnit godt förordna, som följer: § 1. Den, som offentligen förkunnar eller till annans förledande annorledes utsprider lärosatser, som mot den rena evangeliska läran stridande äro, straffes med böter från och med femtio till och med trehundra Riksdaler, eller fängelse från och med två månader till och med ett år; dock sker ej härigenom någon inskränkning i den frihet i religionsöfning och undervisning, som bekännare af annan lära, än den rena evangeliska, medgifven är. Varder prest beträdd med utspridande af villfarande lärosats; derom är särskildt stadgadt. — § 2. Söker någon genom bedrägliga medel, hotelser eller löften om timliga fördelar förmå annan till affall från den rena evangeliska läran; vare förfallen till böter från och med etthundra till och med trehundra Riksdaler, eller fängelse från och med två månader till och med ett år. Lag samma vare om någon, hvilken af föräldrar eller målsman fått sig anförtrodt att uppfostra eller undervisa barn, som tillhör Svenska kyrkan, söker under utöfningen af sådant uppdrag bibringa barnet annan tro än den, som med den rena evangeliska läran öfverensstämmer. — § 3. Har den, som ej är Svensk medborgare, blifvit för brott, som i 1 eller 2 § sägs, till ansvar fälld; vare honom ej tillåtet att, efter undergånget straff, i riket vistas. — § 4. Hvar som till deltagande i främmande trosbekännares andaktsöfning nödgar eller lockar den, som minderårig är, eller under hans lydnad står, och till Svenska kyrkan hörer, böte från och med tjugufem till och med tvåhundra Riksdaler. — § 5. Böterna beräknas i Riksmynt och fördelas till hälften emellan åklagaren och de fattige. Saknar den bötfällde tillgång till böterna, skola de förvandlas till fängelse efter de grunder, som för förvandling af böter enligt Utsöknings-Balken stadgade äro. — § 6. Mål angående öfverträdelse af denna Förordning skola upptagas och afdömas af allmän under-Rätt, hvars utslag, der den för brott emot 1 eller 2 § tilltalade varder åt saken fälld, underställes Hof-Rätts pröfning. — § 7. För villfarande lärosatsers utspridande, efter thy i 1 § sägs, må ej åtal ega rum med mindre Domkapitlet, efter erhållen underrättelse om saken och dess sammanhang, förklarat skäl till åtalets anställande vara för handen.

I en samma dag utfärdad K. F. angående främmande trosbekännare och deras religionsöfning stadgas: Wi CARL &c. &c. göre veterligt:

det Wi, med Rikets Ständer, funnit godt att, med upphäfvande af Kongl. Kungörelsen d. 24 Januari 1781 och med ändring af hvad för öfrigt i strid mot nedan nämnda bestämmelser finnes stadgadt, förordna som följer: § 1. Vilja Christna trosbekännare af annan lära, än den rena evangeliska, förena sig i församling; göre derom hos Konungen ansökning och uppgifve dervid sin trosbekännelse och församlingsordning. Finner Konungen, efter vederbörandes hörande, skäl att ansökningen bifalla; ege sålunda tillåtet främmande tros-samfund rätt till fri religionsöfning inom de af lag och sedlighet bestämda gränsor; dock må offentliga kyrkobruk och andaktsöfningar endast inom dylik församlings kyrka, bönehus eller kyrkogård förrättas. Enahanda rätt tillkomme ock de, på grund af hittills gällande författningar, redan bildade församlingar af främmande trosbekännare. — § 2. Församling, som i 1 § sägs, vare oförhindrad att sjelf kalla prest eller lärare. Hvarje församling anställe såsom föreståndare en välfrejdad person, hvars vård hennes angelägenheter anförtros kunna, och göre derom anmälan i Stockholm hos Öfver-Ståthållare-Embetet, och annorstädes i riket hos Konungens Befallningshafvande. — § 3. Varder rättigheten till fri religionsöfning missbrukad, eller underlåter församlingen att iakttaga hvad i afseende å föreståndaren är i 2 § stadgadt; då må, efter Konungens förordnande, församlingen upplösas. — § 4. Föreståndaren åligge, att noggrant föra de anteckningar, som af Konungen föreskrifvas; att desamma inför domstol, Konungens Befallningshafvande eller Öfver-Ståthållare-Embetet vid anfordran förete; att inom en månad efter hvarje års slut till Konungens Befallningshafvande eller Öfver-Ståthållare-Embetet aflemna förteckning å församlingens medlemmar samt under årets lopp ingångna äktenskap eller inträffade födelser eller dödsfall i församlingen; att på sätt, som för Svenska kyrkans presterskap är stadgadt, utfärda betyg och till offentliga myndigheter lemna upplysningar om församlingens medlemmar; samt att för öfrigt ställa sig till efterrättelse lag och de särskilda föreskrifter, som af vederbörande honom meddelas. Underlåter föreståndaren att iakttaga hvad honom enligt denna författning åligger; straffes med böter från och med tjugu till och med trehundra Riksdaler, eller fängelse från och med två månader till och med ett år. — § 5. Innan något hus eller rum af församlingen begagnas till Gudstjenst eller andaktsöfning, skall föreståndaren derom göra anmälan, å landet hos Kronofogden i orten, och i staden hos Poliskammaren, der sådan finnes, men i annat fall hos Magistraten. Vid församlingens Gudstjenst eller andaktsöfning må ej den offentliga myndigheten i orten tillträde förvägras. — § 6. Ej tillåtes någon munk- eller nunne-orden, eller inrättande af kloster. — § 7. Förvärfvande af fast egendom i riket vare främmande trosbekännares församlingar, inrättningar eller stiftelser förbjudet; dock må tillåtet främmande religions-samfund, hvarom i 1 § sagdt är, med Konungens tillstånd förvärfva eganderätt till den jord, som för utrymme till kyrka eller kyrkogård erfordras. Å allmänna begrafningsplatser må främmande trosbekännare hädanefter, liksom hitintills, erhålla lägerstad för sina döde. — § 8. Skolor och andra undervisningsanstalter må ej af främmande trosbekännare inrättas eller upplåtas för andra, än bekännare af deras egen troslära, eller deras barn. Sker annorledes; varde skolan eller undervisningsanstalten stängd, och föreståndaren för densamma dömd till böter från och med femtio till och med trehundra Riksdaler. Vid enahanda bot vare och främmande trosbekännare förbjudet att, vid sammankomst till andaktsöf-

ning af svenska kyrkans medlemmar, hålla föredrag. — § 9. Lysning till äktenskap skall, ändå att såväl mannen som qvinnan äro af främmande trosbekännelse, afkunnas i den till Svenska kyrkan hörande församling, inom hvars område bruden är boende; dock att lysningen, der begge äro medlemmar af tillåtet främmande religions-samfund, af dess föreståndare utfärdas. Vigseln må i det fall, att både mannen och qvinnan tillhöra främmande religions-samfund, som tillåtet är, förrättas efter dess bruk Är blott endera medlem af sådant samfund, skall vigsel ske af Svenska kyrkans presterskap. — § 10. Barn af äkta makar, som begge tillhöra främmande, men tillåtet religionssamfund, må af föräldrarne uppfostras i den lära, de bekänna. Är blott endera makan medlem af sådant samfund; då skall barnet, om fadren tillhör Svenska kyrkan, uppfostras i den rena evangeliska läran: är modren af denna lära och har skriftligt aftal om barnens uppfostran blifvit emellan makarne träffadt före äktenskapet och inför Konungens Befallningshafvande eller Öfver-Ståthållare-Embetet uppvisadt; lände då det till efterrättelse: har ej sådant affal skett; vare fadren efterlåtet att uppfostra barnet i den troslära, han bekänner. Oäkta barn, som njuter underhåll af allmänna medel, skall, änskönt föräldrarne äro medlemmar af tillåtet främmande religions-samfund, uppfostras i den rena evangeliska läran. — § 11. Främmande trosbekännare skall ej anses oberättigad att embetsåtgärd af Svenska kyrkans presterskap påkalla; dock att vid sådan förrättning kyrkans handbok brukas. Med lärotvist, som kan samvetet bekymra, må prest i thy fall ej besvära: ej heller skall han sin embetsåtgärd någon medlem af tillåtet främmande religionssamfund påtvinga. — § 12. De för särskilda kyrkliga förrättningar stadgade afgifter till Svenska kyrkan, eller hennes presterskap, eller betjening, vare ej medlem af tillåtet främmande religions-samfund pligtig att gälda i annat fall, än att slik förrättning blifvit på hans egen begäran verkställd. — § 13. Med de inskränkningar och undantag, som af grundlag och denna förordning bestämmas eller betingas, skall ej från skiljaktighet i Christen trosbekännelse härledas någon skilnad i Svenska medborgares rättigheter eller skyldigheter. Är främmande trosbekännare af sådan lära, som ej tillstädjer honom att aflägga i lag föreskrifven ed, då den erfordras; förordne Konungen, sedan Högste Domstolen blifvit hörd, huru förfaras bör. — § 14. Faller någon af från den rena evangeliska läran och låter ej af sina själasörjares undervisning och förmaning sig sätta; varde han af Domkapitlet eller dess förordnade ombud varnad. Framhärdar han ändå i sin villfarelse och önskar att från Svenska kyrkan öfvergå till främmande religions-samfund, göre han personligen hos kyrkoherden i den församling, hvartill han hörer, anmälan derom till anteckning i kyrkoboken: dock skall han ej anses från kyrkan skild förr än han, efter uppnådd ålder af aderton år, blifvit i annat, i riket tillåtet, religionssamfund upptagen. (Jfr *Naumann* p. anf. st. 3 D. s. 85). Varder affälling ifrån Svenska kyrkan upptagen i främmande religions-samfund förr, än han uppnått aderton års ålder och, efter undergången varning af Domkapitlet eller dess ombud, personligen anmält hos kyrkoherden i den församling, hvartill han hörer, sin önskan att ur Svenska kyrkan utträda; vare den, honom upptagit, förfallen till böter från och med femtio till och med trehundra Riksdaler. Om affällings upptagande i främmande religions-samfund skall föreståndaren för detsamma, inom två månader derefter, underrätta kyrkoherden i den församling, hvartill den affällige hört. — § 15. Främmande trosbekännare, eller den, som till utträde ur Sven-

ska kyrkan sig anmält, må ej i annat fall, än grundlagens stadgande om utöfning af riksdagsmannarätt föranleder, deltaga i behandling eller afgörande af frågor, som kyrkan eller den offentliga undervisningen röra. Innehar den, som till utträde ur Svenska kyrkan sig anmält, offentlig tjenst; varde han derifrån skild, der ej tjensten är af beskaffenhet, att han utan afseende å sin trosbekännelse kunnat till densamma nämnas, samt Konungen eller den myndighet, som eger att tjensten tillsätta, finner skäligt att honom dervid bibehålla. — § 16. Genom denna författning sker ej någon ändring af hvad i afseende å *Mosaiska* trosbekännare stadgadt är (se K. Br. d. 30 Junii 1838). — § 17. Böter, som i denna Förordning äro stadgade, beräknas i Riksmynt och fördelas till hälften emellan åklagaren och de fattige. Saknar den bötfällde tillgång till böterna, skola de förvandlas till fängelse efter de grunder, som gälla för förvandling af böter enligt Utsöknings-Balken.

Anm. Om rättighet för *Evangelisk-Lutherska* kyrkans medlemmar att sammankomma till gemensamma andaktsöfningar, utan vederbörande presterskaps omedelbara ledning, se K. F. d. 26 Oct. 1858.

Om giftermål mellan kristen och *mosaisk* trosbekännare se K. F. d. 20 Jan. 1863.

§ 17. Konungens Domsrätt skall uppdragas minst Tolf, högst Aderton, af Honom utnämnde lagkunnige Män, hvilka fullgjort hvad författningarne föreskrifva dem, som uti Domare-Embeten må nyttjas, samt i sådana värf ådagalagt insigt, erfarenhet och redlighet. De kallas Justitie-Råd och utgöra Konungens Högsta Domstol. Deras antal må ej ökas utöfver Tolf, så vida ej Konungen och Riksens Ständer, i den ordning 87 § stadgar, besluta, att Högsta Domstolen skall på afdelningar arbeta; och varde, i sådant fall, såväl Justitie-Rådens antal inom ofvan föreskrifna gränser, som ärendernas fördelning mellan afdelningarne i samma ordning bestämda.

Anm. Kongl. Maj:t har d. 23 Oct. 1860 utfärdat en så lydande stadga: Wi CARL &c. &c. göre veterligt: det Wi, med Rikets Ständer, funnit godt förordna som följer: — § 1. Kongl. Maj:ts Högsta Domstol skall, intilldess annorlunda förordnas, arbeta på två afdelningar och utgöras af sexton Justitie-Råd. — § 2. Båda afdelningarne äro lika behöriga att upptaga de till Högsta Domstolens handläggning hörande ärenden, hvilkas fördelning endast beror af den ordning, hvari desamma, enligt gällande föreskrifter, anmälas. — § 3. Under sex månader hvarje år skola båda afdelningarne tjenstgöra; öfriga sex månader tjenstgör en afdelning i sender; och äga Justitie-Råden att, med iakttagande häraf, sig emellan tjenstgöringsskyldigheten fördela.

Att Justitie-Råd tillika är Statsrådsledamot i Justitieärenden, se RF. 26. — Får ej tillika innehafva eller utöfva annat embete RF. 34. Högsta Domstolens yttrande skall Konungen inhemta i fråga om lagförändringar, RF. 87, RO. 27 § 2 mom., RO. 33: 1. Jfr RF. 89 sista p. och RO. 34 §, 1 mom., sista p. Högsta D. pröfvar och afgör besvär öfver riksdagsmannaval, RO. 19. Dess ledamöter kunna

ställas till ansvar inför Riksrätt RF. 101. Opinionsnämnden RF. 103, RO. 64. Jfr i öfrigt RF. 18—25. Se *Naumann* p. anf. st. 2 D. s. 128 o. f.

Förevarande § lydde ursprungligen sålunda: »Konungens Domrätt skal updragas Tolf af honom utnämnde lagkunnige Män, sex Frelse och sex Ofrelse, hvilka fullgjort ...... Högsta Domstol». Orden »*Sex Frelse och Sex Ofrelse*», borttogos vid riksd. 1844—5, enär detta stadgande säkerligen icke kunde anses innebära någon säkerhet om rättvisans oväldiga skipande i högsta instancen, men stod i motsägelse mot den i RF. 28 § uppställda grundsats: att vid befordringar afseende må fästas endast på förtjenst och skicklighet, men icke på börd. C. U. mem. d. 21 Maj 1841 n:o 113. — Vid riksd. 1859—1860 erhöll 17 §:n för öfrigt sin nuvarande lydelse. Nästföregående riksdags Constitutions-Utskott i sitt mem. n:o 34 d. 26 Aug. 1857 yttrar: att under decenniet 1847—1856 inkommo till Högsta Domstolen ej mindre än 295 revisionsmål i medeltal årligen, samt likaledes 165 skiftesmål, att Balancen vid 1856 års slut utgjorde 1,870, deraf 681 revisionssaker och 213 skiftesmål. »Om det nuvarande förhållandet skulle få någon tid fortfara, skall ett tillstånd af en slags rättslöshet inom Svenska samhället uppstå. En sen rättvisa är mången gång föga bättre än ingen; tvistens föremål förlorar för parten ofta genom tidsutdrägten sitt värde; en tredskande, som i rättegången endast söker uppskof uti fullgörandet af en honom åliggande skyldighet, skall på det beqvämaste sätt vinna sitt mål; och en icke häktad förbrytare skall under en icke så obetydlig del af sin lefnad kunna undandraga sig vederbörlig näpst. En verksam rättsskipning är dock en af de vigtigaste beståndsdelarne af den borgerliga samhälls-inrättningen, och ett af de oundvikligaste vilkoren för ett folks odling och välstånd. Men rättsskipningens *långsamhet*, med den deraf härflytande overksamheten, är icke den enda menliga följden af Högsta Domstolens öfverhopande med göromål. Domstolens ledamöter kunna icke mera än andra vara undantagna från den menskligghetens allmänna lag, att då skyndsamheten blifver verksamhetens regel, verksamhetens alster i samma mån försämras. Ledamöterne äro dessutom vanligen i den ålder, då ett strängare och *länge ihållande* arbete icke kan förrättas utan våda för deras fortfarande arbetsförmåga. Arbetet är tillika af den art, att det förr undergräfver själs- än kroppskrafterne, hvaraf följden kunde blifva, att ledamöter länge måste, såsom kroppsligen friska, anses arbetsföra och derföre fortsätta tjenstgöringen, fastän deras utnötta själsförmögenheter menligt inverkade på beskaffenheten och fortgången af Domstolens arbeten. Men icke blott för hvila äro ledamöterne i behof af ledighet från de ansträngande domstolssessionerne, utan äfven för arbete. Sådana mera invecklade mål, hvilka ledamöterne icke anse sig kunna med tillräcklig säkerhet bedöma efter den muntliga föredragningen i Domstolen, cirkulera mellan ledamöterna och utarbetas af dem hemma. Högsta Domstolen skall ock, enligt 19 § Regerings-Formen, afgifva lagförklaringar, och enligt den 87:e yttra sig öfver alla förslag till lagförändringar inom Civil-, Criminal- och Kyrko-lagstiftningens område. För att rätt kunna uppfylla sina pligter såsom Domare i sista instansen, och för att kunna lemna det biträde vid lagstiftningens förbättring, som samhället af sina ypperste lagfarne fordrar, äro Högsta Domstolens ledamöter, *långt mera* än andra Domare, i behof af ledighet för djupt och allvarligt begrundande, och för omfattande rättsvetenskapliga studier. Samhället begår en verklig orättvisa, då det å ena sidan föreskrifver pligter och åligganden, men å den andra stänger möjligheten för deras uppfyllande».

§ 18. Denna Högsta Domstol tillkommer det äfven att upptaga och afgöra alla Ansökningar, att Konungen må bryta Dom åter, som vunnit laga kraft, eller återställa laga tid, som försuten är.

Jfr Rättegångs-Balken i 1734-års Allmänna Lag 31 cap. Se *Naumann* p. anf. st. 2 D. s. 134.

§ 19. Inkomma till Konungen ifrån Domstolar och [1]) Embetsmän förfrågningar om Lagens rätta mening i sådana fall, som till Domares åtgärd höra, äge ock Högsta Domstolen att de sålunda sökta förklaringar gifva.

Jfr RF. 21, 88 senare p. Instructionen för Justitie-Ombudsmannen § 18. För framtiden gällande förklaring af Grundlagar RF. 83. D:o af Allmän Lag RF. 88 förra p., RO. 33 § 1 mom. D:o af s. k. ekonomisk Lag RF. 89, RO. 34 § 1 mom. — Se *Naumann* p. anf. st. 2 D. s. 135. Jfr ibid. 1 D. 1 H. s. 452, 2 H. s. 77 i slutet, 79, 81. *Dens.* Tidskrift för Lagstiftn. m. m. 1 årg. s. 410; 2 årg. 7 h.

§ 20. Uti fredstider skola de mål, som från Krigs-Domstolarne dragas under Konungens pröfning, uti Högsta Domstolen företagas och afgöras. Tvänne Militär-personer af högre grad, dem Konungen härtill utser och förordnar, böra med Domare-jäf och ansvar, och utan särskildt arfvode, sådana mål i Högsta Domstolen öfvervara och deröfver rösta, dock må Domarenas antal icke öfverstiga Åtta.

Under Krig förhålles härmed efter Krigs-artiklarne.

Jfr Ansv. L. för Statsr. Ledam. § 9. — Krigs-Articl. d. 31 Mars 1798, 14 cap. 8, 9, 58, 63 §§ och K. Circ. d. 26 Nov. 1812.

I st. f. orden: »*Militär-personer af högre grad*», stod förut: »Militäre Ledamöter af Stats-Rådet». Förändringen skedde vid riksd. 1815, på den grund att uppehåll kunde orsakas i Högsta Domstolens göromål i händelse af de militäre Statsrådens förfall, — samt med hänseende till de uti Statsrådet förekommande egentliga regeringsärendernas skiljaktighet från sådana, hvilka höra till domaremaktens befattning. C. U. mem. d. 23 Aug. 1809. Vid samma tillfälle tillades orden: »*med Domare-jäf ..... arfvode*».

§ 21. Konungen äger tvänne röster i de mål, hvilkas föredragning och afgörande Han för godt finner att i Högsta Domstolen öfvervara. Alla frågor om förklaringar öfver Lagen skola hos Konungen anmälas och Dess röster deruti inhemtas och beräknas, änskönt Han icke i Högsta Domstolens öfverläggningar derom deltagit.

---

[1]) = eller

Jfr RF. 17—20.

Anm. »Då Konungen måste *öfvervara* målen i Högsta Domstolen för att beräkna sina röster, och då dessa endast äro två, kan ingen skadlig inflytelse vara att befara, hvaremot besluten genom Konungens deltagande (och deras utfärdande i Hans namn) erhålla en högre värdighet och mera förtroende hos allmänheten». C. U. Prot. d. 30 Dec. 1809 och 2 Januari 1810.

Då Stats-Rådet förer regeringen (RF. 39—42), gäller i justitiemål, som i H. D. förehafvas, Statsrådets collectiva röst, utrönt medelst votering ledamöterna emellan, för tvenne. C. U. p. anf. st. Jfr *Naumann* p. anf. st. 2 D. s. 128 o. f.

Angående förslagen om upphörande af Konungens två röster i Högsta Domstolen, se ibid. 1 D. 1 Hufvudafd. s. 467.

Då dessa två röster skola inhemtas, enligt senare punkten af 21 §, sker det *i Statsrådet* till protocollet derstädes.

§ 22. Uti Högsta Domstolen kunna ringare mål pröfvas och afgöras af Fem Ledamöter, så ock af Fyra, der alla fyra äro om slutet ense. Öfver vigtigare saker skola minst Sju döma. Ej må flera än Åtta Ledamöter på en gång i pröfningen af något mål deltaga.

Efter orden: »*Åtta Ledamöter*» stod förut: »Fyra Frelse och Fyra Ofrelse Män», samt i slutet af denna §: »I alla mål skola minst Två Frelse och Två Ofrelse Ledamöter vara närvarande». Förändringen skedde vid riksd. 1854—5, se anm. vid RF. 17. I stället för orden: »*i pröfningen af något mål deltaga*», stod förut: tjenstgörande vara. Ändringen skedde vid 1859—60 årens riksdag, se anm. vid RF. 17.

§ 23. Alla Högsta Domstolens Beslut utfärdas i Konungens Namn och med Dess Höga Underskrift eller under Dess Secret.

Jfr RF. 21. K. K. d. 27 Oct. 1859.

§ 24. Uti Konungens Nedre Justitie-Revision skola Justitie-ärendena beredas till föredragning och afgörande i Högsta Domstolen.

Vid riksd. 1840—1 skedde den förtydligande ordförändring, att ordet: »*ärendena*» insattes i st. f. det här förut begagnade ordet: »målen», samt »*och afgörande*» tillades. C. U. mem. d. 2 Sept. 1834, n:o 34. Se *Naumann* p. anf. st. 2 D. s. 134 och 136 not. 4.

§ 25. Konungen äger att i brottmål göra nåd, mildra lifsstraff samt återgifva ära och till Kronan förverkadt gods; dock må öfver ansökningar derom Högsta Domstolen höras och Konungen Sina beslut uti Stats-Rådet fatta. På den brottslige skall sedermera ankomma att emottaga den

nåd, Konungen honom förunnat, eller undergå det straff, hvartill han blifvit dömd.

Jfr RF. 102, sista p. Se *Naumann* p. anf. st. 2 D. s. 37 o. f. Nionde § af 1772-års RF. lydde sålunda: »Kongl. Maj:t allena tillkommer at göra Nåd, återgifva Ära, Lif och Gods i alla brott, som ej uppenbarligen strida emot Guds klara ord». — Jfr *Naumann* p. anf. st. 1 Hufvudafd. s. 55, 99, 140, 217.

Prejudikater se under RO:s 18 §; Tidskrift för Lagstiftning, Lagskipning och Förvaltning, utgifven af *Chr. Naumann*, Första årgången, Stockholm 1864, sidd. 270, 304, 359, 305, 347, 349, 350—353, 356. Huru sista punkten af RF. 25: »*På den brottslige ..... blifvit dömd*» är att förstå, samt huru den tolkades under åren näst efter Regeringsformens antagande, se samma Tidskrift, sid. 301 och 302.

§ 26. Då Justitie-ärenden i Stats-Rådet föredragas, skola, jemte Justitie-Stats-Ministern och Två Stats-Råd, Två af Högsta Domstolens Ledamöter dem öfvervara, med den skyldighet att till Protocollet sig yttra, som 9 § föreskrifver.

Jfr RF. 9, 106.

Denna § lydde förut: »Då Justitiä-ärender i Stats-Rådet föredragas, skola Justitiä Stats-Ministern, minst Tvänne Stats-Råd, Tvänne af Högsta Domstolens Ledamöter samt Justitiä-Cantzleren dem öfvervara, med den skyldighet, at til Protocollet sig yttra som Stats-Rådets Ledamöter i 9 § i allmänhet är föreskrifven». Föräudr. skedde vid riksd. 1840—1, se anm. vid RF. 5.

§ 27. Till Justitie-Canzler må Konungen nämna en lagfaren, skicklig och oväldig Man, som i Domare-värf varit nyttjad. Honom, såsom Konungens Högste Ombudsman, åligge förnämligast, att föra eller genom de under honom ställda Fiscaler låta föra Konungens talan i mål, som röra allmän säkerhet och [1]) Kronans rätt, samt att, å Konungens vägnar, hafva tillsyn öfver Rättvisans handhafvande och i sådan egenskap beifra fel, som af Domare och Embetsmän begångne blifva.

Jfr RF. 35, 101, 102. RO. 41. TF. 4 § 5 mom., 5 § 8 mom. Jfr anm. vid RF. 96. — Se *Naumann* p. anf. st. 2 D. s. 54. — K. M:ts Instruction för Dess Högste Ombudsman Justitie-Canzleren, d. 3 Aug. 1809, se *Backmans* Lagsamling 5 H. s. 211.

§ 28. 1:o. Konungen äger att i Stats-Rådet utnämna och befordra infödde Svenske män till alla de Embeten och

[1]) = eller

Tjenster inom Riket, högre och lägre, hvilka äro af den egenskap, att Konungen fullmakter derå utfärdar, dock böra vederbörande förut med förslag hafva inkommit, der sådana hittills ägt rum. Konungen vare likväl obetaget, att, efter vederbörandes hörande, eller uppå deras framställning, till lärarebefattningar vid Universiteterna, de theologiska lärare-tjensterna likväl undantagna, såsom ock till lärare och andra beställningar vid andra Inrättningar för vetenskap, slöjd eller skön konst, äfvensom till Läkare-befattningar, kalla och befordra äfven utländske män af utmärkt förtjenst, de der den rena Evangeliska läran bekänna. Likaledes må Konungen kunna uti militära embeten nyttja utländske män af sällsynt skicklighet, men icke till Commendanter i fästningarne. Konungen fäste, vid alla befordringar, afseende endast å de sökandes förtjenst och skicklighet, men icke på deras börd. Till civila Tjenster inom Riket och till Domare-Embeten må sådana män endast nämnas som äro af den rena Evangeliska läran; härifrån dock undantagna lärare-beställningar och öfrige tjenster vid inrättningar för slöjd och skön konst, äfvensom läkare-befattningar, till hvilka jemväl andre, än bekännare af den rena Evangeliska läran, kunna utnämnas. Hvarje Departements-Chef skall föredraga och expediera alla ärenden, rörande befordringar, förordnanden, tjenstledighet och afsked, till och ifrån Embeten och Tjenster, vid de Verk och Stater, som under Departementet höra.

2:o. Konungen äger att genom naturalisation till Svensk medborgare upptaga utländsk man i den ordning och under de vilkor, som uti särskild derom af Konung och Ständer gemensamt stiftad lag bestämmas. Sålunda naturaliserad utländning njute samma rättigheter och förmåner, som inföd Svensk man, dock utan att kunna till Ledamot af Stats-Rådet utnämnas.

Särskildt om *Statsrådets* ledamöter stadgas, att de skola vara af den rena evangeliska läran RF. 4. Utnämning af Sändebud och tjenstemän vid beskickningarne jfr RF. 32. Statsrådets skyldighet att yttra sig öfver sökandes skicklighet och förtjenster, och äfven göra påminnelser

när sådana embeten skola tillsättas, till hvilka förslag *icke* upprättas. RF. 33. *Prins* får ej innehafva *civilt* embete, se RF. 45.

Jfr *Naumann* p. anf. st. 2 D. sid. 66 o. f.

Ursprungligen lydde denna § sålunda: Konungen äger at .... rum. Vare likväl Konungen obetaget at uti Militaira Embeten nyttja Utländske Män af sällsynt skicklighet; men icke til Commendanter i Fästningarne. Konungen fäste ..... börd. Til Stats-Ministrar, Stats-Råd, Justitiä-Råd, Stats-Secreterare samt alle andre Civile Embetsmän inom Riket och Domare må sådane Män endast nämnas, som äro af den rena Evangeliska Läran».

Vid 1840—1 årens riksdag borttogos, såsom öfverflödige: orden »Statsministrar, Statsråd, Justitiä-Råd, Stats-Secreterare samt alle andre». Vid samma riksdag blef punkten: »Hvarje Departements-Chef ...... Departementet höra,» tillagd af den anledning att »förblandningar och collisioner understundom uppstått deraf att en slik bestämd föreskrift i Grundlagen förut saknades». Jfr anm. vid RF. 5.

Vid 1853—4 årens riksdag tillades punkten: »Konungen vare likväl obetaget att, efter vederbörandes hörande, ... de der den rena evangeliska läran bekänna». — För denna ändring hafva i Constit. Utsk. mem. d. 1 Juli 1851 blifvit utvecklade ungefär samma motiver, som, enligt hvad vi gå att nämna, år 1809 anfördes till stöd för den rättighet, man redan då ville tillerkänna Konungen, att inkalla utländske lärde och konstnärer.

Redan vid riksd. 1809 gjordes förslag till ändringar och tillägg uti denna § i följande afseenden: 1:o) ansågs allt böra undanrödjas, som kunde gifva Krigsmaktens verksamhet en rigtning, beroende af ett *osvenskt* tänkesätt, och att derföre Konungens rätt att till militäre embeten nyttja *utändske* män borde åtminstone tills vidare suspenderas, särdeles under en tidpunkt då en utländsk Furste skulle till thronföljare väljas. C. U. genmälte derå, att det erkände nödvändigheten deraf att Regeringen sparsamt och med största urval begagnade sig af utländningar, då den hade Svenskar att tillgå; men Utskottet ansåg sig hafva fullständigt uttryckt hvad stadgandet borde åsyfta genom det föreskrifna vilkoret: *»en sällsynt skicklighet»*. Endast få äga en sådan, och bland dessa skola ännu färre, kanske knappt någon enda, erbjuda sin verksamhet åt ett främmande land, så länge deras eget behöfver och värderar stora talanger. Men då stadgandet i visst hänseende kunde finnas obestämdt, föreslog utskottet, att, i st. f. orden: »utländske män», skulle sättas: »en eller annan utländsk man», hvarjemte skulle tilläggas orden: »efter Statsrådets hörande». — 2:o) Att det borde lemnas Konungen öppet att till embeten vid Undervisningsverken befordra utländske lärde och konstnärer. C. U. erkände denna anmärknings riktighet och yttrar: »Utan att orättvist förneka Nationens rigtning till en högre cultur, utan att nedsätta Sveriges framsteg i Konster och Vetenskaper under andra Europeiska Länders i allmänhet, måste dock medgifvas, att en Stat någon gång kan utom sig söka medlen till en fullkomligare odling, till en mera hastigt fortskridande upplysning. Nationalstoltheten såras aldrig häraf, så vida dess grundsatser ej äro för mycket illiberala. Det gifves dessutom verkligen några folkslag, ehuru få, hvilkas öfverlägsenhet i vissa delar måste erkännas. Att från sådana länder öfverflytta på fosterjorden Män af utmärkt skicklighet, synes blifva fosterjordens vinning: hon sättes derigenom i tillfälle att framdeles mindre behöfva deras inkallande. En nyttig täflan upkommer så-

medelst, och lärdomens och snillets skatter ökas. Den inhemska förtjensten skall visserligen ej löpa fara att utträngas, då det i alla händelser icke bör förmodas, att Utländske Lärde och Konst-idkare kunde till ett större antal finna sin räkning att öfvergifva säkra fördelar i deras eget Land för den oftast ovissa lyckan i ett annat, hvarest, utom flera mötande svårigheter, de nödgas underkasta sig den att, så framt de skola till Lärare antagas, förvärfva sig tillräcklig kännedom af språket». I öfverensstämmelse härmed föreslog Utskottet, att efter ordet: »*fästningarne*» skulle i 28 § insättas: »att till sysslor vid Academierna befordra utländske Lärde af utmärkta kunskaper och förtjenster, att likaledes af utländningar i tjenst antaga språk- och exercitie-mästare samt idkare af de fria konsterna», samt i slutet af §, efter orden: »*evangeliska Läran*», tilläggas: »Språk- och exercitie-mästare samt idkare af fria konsterna allena från detta stadgande undantagne». C. U. mem. d. 9 och 23 Aug. 1809. — Men hvarken dessa eller sedermera väckta och förnyade förslag om tillägg till 28 § RF., åsyftande dels rättigheten att inkalla och i statens tjenst använda utländska lärde, konstnärer och läkare, dels utländsk mans naturalisation då han under vissa år varit inom riket bosatt (se C. U. memorialer d. 10 Julii 1815; åren 1834 n:o 39, 1840 n:o 24, 1845 n:o 34, 1848 n:o 27) föranledde något tillägg till förevarande § förrän vid 1853—4 årens riksdag, se ofvan, samt vid 1856—8 årens riksdag, se nedanföre.

Jemväl vid riksd. 1809 föreslog C. U., i anledn. af Bonde-Ståndets derom framställda anmärkning, att vid slutet af 28 § skulle göras ett så lydande tillägg: »Ingen må till militair ordinarie beställning utnämnas eller på förslag uppföras, som ej uppnått 18 års ålder, ej heller någon till civil ordinarie tjenst förordnas, som icke fyllt 21 år, och, om det är ordinarie domare-embete, 25 år». C. U. mem. 29 Nov. 1809. Dessa stadganden hafva på annan väg sedermera blifvit utfärdade.

Vid riksdagen 1850—1 hade Constitutions-Utskottet fästat uppmärksamheten på behofvet af närmare bestämmelser, huru utländsk man må kunna erhålla Svensk medborgarerätt, och hvilka förmåner må af sådan naturalisation följa; hvilken frågas reglering genom Lag ansågs desto mera erforderlig, som de talrika inflyttningar af utländske män, hvilka i senare tid ägt rum, utan tvifvel framdeles skola ännu oftare ifrågakomma, ju mera vexelförbindelsen emellan folken tilltager i liflighet och styrka, i följd af alla de medel vår tids uppfinningar erbjuda nationerna att närma sig till hvarandra och förena sig uti intellectuel och industriel täflan. Af sådan anledning och samtidigt med framställande af förslaget till den ändring i 28 § Regerings-Formen, att Konungen skulle äga till vissa Lärare-beställningar och till Läkare-befattningar kalla utländske män af utmärkt förtjenst, de der den rena evangeliska läran bekänna, föreslog Constitutions-Utskottet, att vid samma § i Regerings-Formen skulle göras ett tillägg, som innefattade, att Konungen ägde genom *naturalisation* till Svensk medborgare upptaga utländsk man, hvilken sålunda erhölle samma rättigheter och förmåner, som infödd Svensk man. Men då innehållet af de vilkor, som för beviljande af naturalisation kunde finnas nödiga att bestämma, principenligt icke tillhörde *grundlags*-stiftningen, utan representationens medverkan vid sådant bestämmande vore, enligt våra lagstiftningsformer, till fullo bevarad derigenom, att ifrågavarande Lag erhölle egenskapen af civillag, ansågs det föreslagna grundlagsstadgandet icke böra härutinnan innefatta annat, än hänvisning till särskild, af Konung och Stän-

der gemensamt stiftad Lag. — Detta förslag blef dock icke af Riksens Ständer antaget, bland annat af det skäl att slutorden: »dock utan att kunna till Ledamot af Stats-Rådet utnämnas» då icke deri förefunnos. Sistnämnde inskränkning tillades i det förslag, som C. U. vid påföljande riksdagen 1853—4 afgaf i detta ämne, och hvilket blef antaget jemväl vid nästföljande riksdagen samt af Kongl. Maj:t då gilladt. Se C. U. mem. d. 29 Maj 1854.

Orden i 1 mom. *»härifrån dock undantagna lärarebeställningar .... kunna utnämnas»* tillkommo vid riksdagen 1862—63. Förslag till en sådan förändring blef af Constitutions-Utskottet framstäldt vid 1853—54 årens riksdag, men bifölls icke af Riksens Ständer. Vid riksd. 1859—60 blef det, i anledning af väckta motioner, åter upptaget. Samma riksdags C. U. yttrar derom: »Utskottet har icke funnit behöfligt eller ens lämpligt, att ett för alla civila embets- och tjenstemän gemensamt stadgande gällde i afseende å *religionsbekännelsen*. Ostridigt finnes mellan de särskilda tjenste-befattningarna i staten en ganska väsendtlig skiljaktighet, i hänseende till deras förhållande till religions-angelägenheterna; och tror utskottet derför äfven, att man utan olägenhet kan för vissa tjensters innehafvare borttaga vilkoret att tillhöra den rena evangeliska läran. Ett sådant lossande på de band, som hittills förefunnits, torde numera visa sig desto mera af behofvet påkalladt, som genom den vid förra riksdagen antagna föreskriften om utländningars naturalisation, hädanefter oftare, än tillförene, personer af främmande trosbekännelse kunna komma att erbjuda sin tjenst. Icke heller kan man förneka, det en motsägelse ligger uti det lagens stadgande, att en utländning kan här i riket erhålla större rättigheter, i fråga om embeten och tjenster, än infödde svenske män. En utländning, som här vunnit naturalisation, kan nemligen, om han tillhör den rena evangeliska läran, befordras till hvilket embete som helst, med undantag af det att vara ledamot af stats-rådet; då deremot infödde svenske män af främmande trosbekännelse icke kunna bekläda något civilt embete. Detta förhållande synes desto besynnerligare, som man väl icke kan frånkänna dessa senare den i menniskohjertat så djupt nedlagda kärleken till fosterjorden, och staten helst måste vilja, till verkställande af dess värf, önska sådana personer, som känna sig nära fästade vid statens intressen. Denna bör således hellre anförtro sina angelägenheter åt och kunna påräkna en allt uppoffrande pligtkänsla af personer, hvilka, *fastän skiljande sig från den af staten erkända trosbekännelse*, dock äro förenade med staten genom fäderneslands-kärlekens band, — än af utländningar, som kanske endast några få år här varit bosatte, och hvilka just till följd af fosterlands-kärleken måste, om icke för alltid, åtmistone under en ganska lång tid, hysa en starkare tillgifvenhet för det land, som sett dem födas». C. U. mem. d. 13 April 1860.

Anm. 1. Huru Svensk medborgarerätt vinnes genom *födsel*, se *Naumann* Sveriges Statsförfattningsrätt, 3 B., 1 H., s. 3.

Anm. 2. Den i förevarande 28 § åberopade *särskilda lag* är af Kongl. Maj:t utfärdad den 27 Febr. 1858 och lyder sålunda: »§ 1. Vill utländsk man blifva till Svensk medborgare upptagen, göre derom hos Konungen ansökning. — § 2. Svensk meborgarerätt må kunna vinnas af utländsk man, som 1:o uppnått 21 års ålder, 2:o äger god frejd, 3:o varit boende trenne år i Riket, och 4:o har utväg att sig försörja. Har utländsk man, enligt hvad i 28 § Regerings-Formen medgifvet är, blifvit i Rikets tjenst anställd, eller har han gjort sig känd för utmärkt

skicklighet i vetenskap eller konst, eller i landtbruk, bergsbruk eller annan näring, eller finnes hans upptagande till Svensk meborgare eljest för Riket medföra gagn, då må medborgarerätt äfven tidigare efter inflyttningen i Riket, än ofvan sagdt är, kunna honom beviljas. — § 3. Ansökning om Svensk medborgarerätt skall vara åtföljd af bevis om sökandes ålder och från hvilket land han är, om tiden då han i Riket inkommit och den eller de orter, der han sedermera varit boende, samt om hans frejd och trosbekännelse. Härom skall ock den embetsmyndighet, hvars utlåtande öfver ansökningen Konungen infordrar, söka att inhemta och meddela de ytterligare upplysningar, som kunna finnas af nöden. — § 4. Då ansökning om Svensk medborgare-rätt bifalles, varde dervid såsom vilkor stadgadt, att sökanden, inom den tid Konungen förelägger, skall inför vederbörande myndighet dels styrka, såframt sådant icke redan skett, att sökanden upphört att vara främmande makts undersåte, dels ock tro- och huldhetsed såsom Svensk medborgare aflägga. Är sökanden från sådant land, hvars lagar icke tillåta befrielse från undersåtlig förbindelse, varde sökanden förelagdt att, vid tro- och huldhets-edens fullgörande, skriftligen afsäga sig de politiska förmåner och rättigheter, sökanden i det främmande landet innehar».

§ 29. Till Ärke-Biskop och Biskopar, med hvilkas val förhålles efter förra vanligheten, utnämne Konungen en af de Tre, som föreslagne blifvit.

Om Ärkebiskops- och Biskops-val se 1686-års Kyrkolag (1845-års på K. M:s befalln. utgifna upplaga s. 460 o. f.) samt K. F. d. 30 Maj 1759. Jfr *Naumann* p. anf. st. 2 D. s. 75.

Anm. Redan den 28 Oct. 1809 hade C. U., i anl. af derom väckt fråga samt med uppmärksamheten fästad »ej mindre på Ärkebiskopens egenskap af Svenska Presterskapets Chef och Preste-Ståndets sjelfskrifne Taleman, än äfven på Upsala Stifts billiga anspråk att vid Ärkebiskops-val företrädesvis höras och någorlunda inverka», föreslagit: att samma Stifts röst måtte i sådant fall beräknas lika med 5 Consistoriers. Äfven 1815-års C. U. tillstyrkte och 1818-års Ständer gillade enahanda förändring, hvarigenom dock röstberäkningen inskränktes till likhet med 3 Consistoriers; men K. M. lemnade ej sanction å denna förändring. Sedermera (se C. U. mem. d. 11 Juni 1834, n:o 13) har förslag blifvit af C. U. tillstyrkt, att, i st. f. orden: »efter förra vanligheten», i denna § insätta: »enligt Kyrkolag», derigenom ur Grundlagen borttoges hindret för en sådan ändring, hvilken kunde verställas i den under arbetning varande nya Kyrkolagen. Men icke heller detta förslag har blifvit antaget.

Bland de af Bonde-Ståndet år 1809 före Regeringsformens antagande vid densamma gjorda anmärkningar, förekommer vid RF. 29 §: »att då Statens behof fordrar all möjlig sparsamhet och dermed förknippade *indragningar*, hvarvid *Biskopsembeten* torde böra komma i fråga, syntes denna § kunna såsom öfverflödig uteslutas». — C. U. genmälte härtill: att oaktadt Utsk. för sin del ansåg Biskopssysslor af flera skäl ej kunna umbäras, fann Utsk. sig ur stånd att ingå i något utredande af detta ämne, då anmärkningen egentligen åsyftar biskops*lönernas* indragning, och då i §:n fråga endast är om rättigheten och sättet att *nämna* dessa embetsmän. — Sedermera hafva alltjemt vid riksdagarne förslag blifvit väckta angående biskopsembetenas afskaffande.

§ 30. Konungen äger att, på det sätt förr öfligt varit, tillsätta Kyrkoherde-beställningar i Regala Pastorater. De så kallade Consistoriella Gäll vare vid deras valrätt bibehållna.

Anm. Vid denna § gjordes år 1809 den anmärkning dels af Prestedels af Borgare-Ståndet: att s. k. Consistoriella församlingars valrätt borde mera bestämdt uttryckas, samt att ett tillägg borde ske af följande lydelse: »likasom de Församlingar, hvilka hafva jus præsentandi och der jus patronatus äger rum». — C. U. svarade härpå: 1) Att ordet *»bibehållne»* synes tydligen utmärka, att församlingens rättigheter förblifva orubbade i deras förra kraft; 2) Att hvad *jus patronatus* beträffar, behöfves ej derå någon särskild stadfästelse, emedan denna rätt är i RF. 114 §, jemte öfrige privilegier, åt innehafvaren försäkrad (jfr R. och A. priv. d. 16 Oct. 1723, § 16, och Kyrko-Lagens 19 cap. 12 §). Den åtföljer sjelfva possessionen, och en ofrälse, som äger säteri, har i och för detsamma frälsemanna rättighet. De consistoriella pastoraterna deremot finnas ej i privilegierna nämnde, och af sådan orsak försäkrades deras valrätt i 30 §; 3) Att *jus præsentandi* är en rättighet, hvilken tillgodonjutes af innehafvaren enligt upplåtelsebrefvets innehåll, men Utskottet tillstyrkte dock, att vid §:s slut måtte tilläggas: »likasom under hittills medgifna vilkor jus præsentandi må äga rum». C. U. mem. d. 29 Nov. 1809.

§ 31. Städernes Borgerskap och öfrige till deltagande i Riksdagsmannaval inom Borgare-Ståndet berättigade innevånare äge att till Borgmästare-Tjenster föreslå trenne behörige Män, då Konungen en af dem utnämne. På lika sätt förhålles med Rådmäns- och Magistrats-Secreterare-sysslorna i Stockholm.

Om *förslag* till Borgmästare-, Rådmäns- och Magistratssecreterarebefattningarne se *G. M. Danckwardt* sammandrag af gällande förf:r rör. handtverkerier etc., s. 11 o. f. Jfr K. resol. för *Westerås* d. 18 Juli 1865, i Post- och Inr. Tidn. n:o 178 för sistn. år.

Denna § lydde förut: »Städernas Borgerskap åtnjute framgent den rättighet, de hittills innehaft, att till Borgmästare-Tjenster . . . . i Stockholm». Nuvarande lydelsen erhöll §:n vid riksd. 1862—63. Derom heter det i C. U. mem. d. 4 Maj 1860: »Genom stadgandet i 31 § RF. (sådan den förut lydde) tillförsäkras städernas borgerskap att framgent få åtnjuta den rättighet, de vid Regerings-Formens fastställande innehade, att till Borgmästare-tjenster föreslå tre behöriga män, af hvilka Konungen ägde utnämna en. För att kunna fatta ett grundadt omdöme, huruvida denna rättighet äfven hädanefter bör vara ensamt uteslutande förbehållen borgerskapet eller utsträckas jemväl till andra uti städerna boende personer, erfordras att för sig hafva gjort klart, hvad uttrycket: »Borgerskap,» egentligen omfattar. Under olika tider hafva dervid varit fästade väsendtligen olika begrepp. Af ålder förstods med benämningen: *Byamän* eller *Borgare*, i allmänhet och endast med få undantag, en hvar i stad bosatt handlande, näringsidkare, fastighetsägare eller för öfrigt sjelfständig man. Häri skedde

under loppet af 17:de århundradet småningom den inskränkning, att slutligen begreppet borgerskap omfattade endast handlande och handtverkare, hvilka medborgareklasser tillades rättighet och skyldighet att i stad förvärfva burskap; och öfverlemnades åt dessa sednare eller de burskapsägande uteslutande rättighet att, jemte Magistrats-personerna, icke blott ombestyra förvaltningen inom städerna, utan äfven vid riksdagar dem representera. Anledningen till denna förändring torde till någon del varit hemtad från det förhållande, att handlande och handtverkare då för tiden varit, inom de flesta städer, de mest betydande klasserna, i anseende så till medlemmarnes antal som förmögenhet, samt till följd deraf jemväl utgjort större skatter och besvär, än de öfriga stadsinnevånarne. Uti de förhållanden, som då inom städerna ägde rum, hafva väsendtliga förändringar försiggått. Näringslifvet har under sednare tider vunnit en stark utveckling, hvarigenom i städerna uppkommit och uppstå dagligen idkare af nya näringsgrenar, såsom fabrikanter, manufakturister, ägare af skeppsvarf, segel- och ångfartyg, delägare i banker, assurans-föreningar m. m., som icke kunna hänföras hvarken till handlandernes eller handtverkarnes klass i inskränktare bemärkelse. Af alla dessa särskilda näringsidkare är icke någon förpligtad att i stad söka burskap, och få utaf dem, som dertill kunna vara berättigade, vilja af en sådan rätt sig begagna. Till städerna inflytta dessutom numera allt flere och flere ståndspersoner, af hvilka åtskillige der inköpa fastighet. Många af dessa äga en jemförelsevis icke obetydlig förmögenhet, samt äro, i hänseende till bildning och nit för det allmänna, de burskapsägande borgrarne vanligtvis icke på något sätt underlägsne. Genom alla dessa omständigheter tillsammantagne hafva inom städerna uppkommit flera klasser medborgare af ganska stor vigt och betydenhet, som finna sig uteslutna från åtskilliga rättigheter, hvilka äro förbehållna ensamt städernas burskapsägande borgare, eller handlande och handtverkare, i dessa uttrycks trängre betydelse. Härtill kommer att berörde icke burskapsägande klasser, i fråga om utgörande af skatter och onera till Kronan och Staden, deltaga hufvudsakligen lika med det burskapsägande borgerskapet. Det är nemligen endast i vissa städer, som borgerskapet vidkännes särskilda, mer eller mindre betungande, afgifter och besvär. Såsom en följd af allt detta har uppkommit en benägenhet att allt mer och mer återgå till de förhållanden, som ägde rum före 17:de seklet, eller innan ofvanomförmälda, icke burskapsägande, stadsinnevånare beröfvades sina förut innehafda kommunala och politiska rättigheter. Icke utan befogenhet torde kunna, såsom uttryck af en dylik benägenhet, böra räknas ej mindre Borgare-Ståndets vid 1810 års riksdag gjorda afsägelse af den städernas borgerskap förbehållna lösningsrätt af stadsfastighet och medgifvande för enhvar att sådan fastighet äga och besitta, — än äfven den vid sistlidna riksdag antagna ändring uti 14 § Riksdags-Ordningen, hvarigenom valrätt och valbarhet till riksdagsman inom Borgare-Ståndet utsträcktes till hvarje inom staden bosatt näringsidkare, utan afseende derå om han ägde burskap eller icke, äfvensom till fastighetsägare, som icke är frälseman eller till Preste-Ståndet hörer.

Genom denna grundlags-ändring stördes likväl den befintliga öfverensstämmelsen emellan föreskrifterna i 14 § Riksdags-Ordningen och 31 § Regerings-Formen. Derförutan deltogo samma personer i riksdagsmannaval och i upprättande af förslag till Borgmästare, då nu från sistnämnda rättighet fortfarande äro uteslutna de klasser och personer,

som medelst berörde förändring i 14 § Riksdags-Ordningen erhöllo röst vid val till riksdagsman i Borgare-Ståndet. Konstitutions-Utskottet, hvars uppmärksamhet blifvit af en dess ledamot fästad å detta förhållande, har, vid betraktande af hvad här ofvan blifvit anfördt, ansett, att den störda öfverensstämmelsen emellan berörda tvenne lagstadganden borde återställas, samt trott sådant lämpligast kunnat ske dymedelst, att föreskriften uti 31 § Regerings-Formen ändrades i enlighet med den i 14 § Riksdags-Ordningen.

§ 32. Sändebud hos Främmande Makter och Tjenstemän vid Beskickningarne nämne Konungen i Stats-Ministerns för Utrikes Ärendena och någon annan tillkallad Stats-Råds-Ledamots närvaro.

Jfr RF. 11. RA. 4, 5. Se Anm. vid RF. 6 ang. ärendernas fördelning mellan Stats-Departementen.

I stället för: »*någon annan tillkallad Statsråds-Ledamots*», stod förut: »Hof-Cantzlerens». Förändr. verkställdes vid riksd. 1840—1, se anm. vid RF. 5.

§ 33. Enär sådana Sysslor, hvartill Förslag blifvit upprättade, skola af Konungen bortgifvas, böra Stats-Rådets Ledamöter yttra sig öfver de sökandes skicklighet och förtjenster. Äge de äfven rätt, att emot Konungens utnämningar till andra Tjenster och Embeten underdåniga påminnelser göra.

Jfr RF. 28—32. — Anm. Endast då fråga är om de uti RF. 29 och 31 § nämnde embeten, är Konungen pligtig att vid utnämningar hålla sig *inom* förslaget. Se *Naumann* p. anf. st. 2 D. s. 67.

§ 34. Stats-Ministrarne innehafve Rikets högsta värdighet, och Stats-Råden den närmaste derintill. Stats-Minister eller Stats-Råd må icke tillika annat Embete utöfva, ej heller några inkomster deraf uppbära. Justitie-Råd må ej tillika annat Embete innehafva eller utöfva.

Jfr anm. vid RF. 48. Se *Naumann* p. anf. st. 2 D. s. 271.

Ursprungligen lydde 34 §:n sålunda: »De uti denna Regerings-Form bestämda nya Embeten, Stats-Ministrarnes, Stats-Rådens och Justitiä-Rådens, skola uppföras i Rikets Stat och må icke af någon tillika med andra Civila Embeten beklädas. De tvänne Stats-Ministarne innehafve Rikets Högsta värdigheter. Stats-Råden äge lika anseende med Generaler och Justitie-Råden med General-Lieutenanter».

Vid riksdagen 1840—1 erhöll §:s första p. dess nuv. lydelse, hvilken förändring motiverades dermed, att bestämmelsen om ofvannämnde embetens uppförande på rikets stat numera funnits öfverflödig, sedan det nya statsskicket vunnit mera än ett fjerdedels sekels häfd, äfvensom utsättandet i Grundlag af någon viss rang för Justitiä-Råden ansågs min-

dre lämpligt och behöfligt; hvaremot och enär Statsrådets Ledamöter, såsom Konungens rådgifvare stå Honom närmast, med Departementscheferna tillika lemnadt inseende öfver förvaltande embetsverken, dem bordt tillerkännas innehafvandet af rikets högsta värdighet eller af den närmaste derintill. — Justitie-Rådens rang bibehölls oförändrad. — Genom Nådigt beslut d. 31 Okt. 1851 förordnade K. M.: »att Statsråd och och *Serafimer-riddare* böra anses till värdighet lika, och taga plats efter datum af deras utnämning». — Vid förenämnde riksd. (1840—1) kom §:s *andra* punkt att lyda sålunda: »Ledamot af *Statsrådet eller af Justitierådet* må icke tillika annat civilt embete bekläda» (med hvilka ord §:n slutades). Se anm. vid RF. 5. — Men vid riksd. 1844—5 erhöllo denna §:s andra och tredje punkter sin nuv. lydelse, enär Konungens rådgifvare, såsom sådane, »innehafva befattningar, hvilka, för att skötas som sig bör, fordra en uteslutande åt en dem egnad tid, aldrig hvilande omsorger, oväld och oberoende af alla enskilda intressen, hvadan statens bästa skulle åsidosättas, om en eller flera af Konungens Råd *förordnades* att andra embeten, *vare sig civila eller militära*, tillika förrätta. Hvilket äfven gäller om ledamöter i Högsta Domstolen». Men med särskildt afseende derpå att det embete, som en person innehafver när han blifver till Statsråd utnämnd, må med K. Maj:ts tillåtelse kunna stå ledigt, och han till detsamma sedermera återgå, utan att likväl äga rätt att, under den tid han som Statsråd fungerar, det förra embetet *utöfva eller inkomster deraf uppbära,* hafva de olika uttrycken blifvit valde i nuvarande andra och sista punkterna. Jfr C. U. mem. 1840, n:o 20 och 35.

§ 35. Stats-Rådets Ledamöter, Presidenter och Chefer för Collegier eller i dessas ställe inrättade Verk, Justitie-Canzleren, Cheferne för Tullstyrelsen och för Postverket, Expeditions-Chefer i Stats-Departementen, Öfver-Ståthållaren, Under-Ståthållaren och Politie-Mästaren i hufvudstaden, Landshöfdingar, Fältmarskalkar, Generaler och Amiraler af alla grader, General-Adjutanter, Öfver-Adjutanter, Stabs-Adjutanter, Commendanter i Fästningarne, Öfverstar för Regementena, Sekund-Cheferne för Gardes-Regementena till häst och fot och för Lif-Regementets Corpser samt Cheferne för öfrige särskildt för sig bestående Militära Corpser eller Bataljoner, Cheferne för Artilleriet, Fortifikations-, Fältmätnings- och Sjömätnings-väsendet, Ministrar, Sändebud och Agenter för handeln hos främmande Makter, samt de Embets- och Tjenstemän, som uti Konungens Cabinett för utrikes brefvexlingen och vid Beskickningarne nyttjas, hafva förtroende-sysslor, hvarifrån Konungen må dem entlediga, när Han pröfvar Rikets tjenst det fordra. Konungen kungöre dock sådana beslut i Stats-Rådet, hvars

Ledamöter vare skyldige att deremot göra underdåniga föreställningar, om de finna sig dertill skäl äga.

Jfr RF. 90. Se *Naumann* p. anf. st. 2 D. s. 81.

I st. f. orden: »*Stats-Rådets Ledamöter* ...... *Stats-Departementen*», hade denna § ursprungligen endast följande: »Statsministern för Utrikes ärenderna, Stats-råden, Presidenterne i Collegierna»; hvarförutan, näst framför ordet: »*Landshöfdingarne*», stod: »Hof-Cantzleren, Justitiä-Cantzleren, Stats-Secreterare». Förändringen skedde vid riksd. 1840—1, se anm. vid RF. 5.

Näst efter ordet *Landshöfdingar*, stod förut: »*och Ståthållare i landet*». Dessa ord borttogos vid riksdagen 1856—1858; se nedanföre.

Näst efter orden: *Commendanter i Fästningarne* stod förut: »*Capitaine-Lieutenanter och Officerare vid Lif-Drabanterne*», hvilka ord jemväl vid sistnämnde riksdag borttogos; derom nedanföre.

Näst efter orden: *Gardes-regementen till häst och fot*, stod förut: »*samt Öfverste-Lieutenanter vid Lif-Regements-Brigaden*». Förändringen skedde äfvenledes vid sistnämnde riksdag. Constitutions-Utskottet yttrar i memorial af den 14 Juli 1854: Stadgandet angående »*Kapiten-löjtnanter och Officerare vid Lif-drabanterna*» är numera icke behöfligt. I stället för »*Lifregements-brigaden*» äro bildade tre sjelfständiga corpser: *Lif-regementets Dragon-corps*, *Lif-regementets Husar-corps* och *Lif-regementets Grenadier-corps*, vid hvilka, likasom vid Gardes-regementerne, Hans Maj:t Konungen Sjelf i Nåder antagit Chefskapet, men Sekundchefsbefattningarne innehafvas vid Dragon- och Husar-corpserne af Öfverstar, och vid Grenadier-korpsen af Öfverste-löjtnant. Om nu ock må antagas, att Grundlagens föreskrift i afseende på befattning vid »Lif-regements-*brigaden*» må kunna äga tillämpning i fråga om de i stället för samma brigad tillkomna ofvanbemälda corpser, möter dock härvid den betänklighet, att Grundlagen omförmäler blott »*Öfverste-Löjtnanter* vid Lif-regements-brigaden», och att således, enligt Grundlagens ordalydelse, icke Sekund-cheferne, men väl de under dem ställda Öfverste-löjtnanterne vid Lif-regementets Dragon- och Husar-corpser skulle hafva förtroende-sysslor. — Såsom i senare tider bildade corpser förekomma: *Smålands Grenadier-bataljon* samt en *Norrbottens*, en *Westerbottens* och en *Jemtlands Fältjägare-corps*; hvilka fyra corpser hvar för sig hafva till chef en Öfverste-löjtnant, på hvilken stadgandet i 35 § Regerings-Formen ej kan äga bokstaflig tillämpning, likasom detsamma ej heller kan gälla i afseende på chefsplatserna vid *Hallands Infanteri-bataljon* och *Jemtlands Hästjägare-corps*, hvilka chefsplatser äro majorsbeställningar. I naturen af alla dessa militära chefs-platser ligger uppenbart, att de måste vara förtroende-sysslor, och således fordrar Grundlagens stadgande i förevarande ämne en redaktionsförändring, hvilken lämpligast torde böra göras med sådana ordalag, som framdeles medgifva tillämpning å chefs-platserna äfven vid de militära corpser, hvilka hädanefter kunna komma att särskildt för sig organiseras. Hvad i öfrigt angår de flera i ofvanberörde § uppräknade förtroende-sysslor, så torde, då »*Ståthållare i landet*» numera ej finnas såsom Statens tjenstemän, stadgandet angående sådana befattningars egenskap af förtroende-sysslor böra ur Grundlagen uteslutas.

Orden: »*och Agenter för handeln*» funnos ej ursprungligen i denna §, utan tillades vid riksd. 1815 för större tydlighets skull, »ehuru Handelsegenter, med klar analogi, inbegripas under diplomatiska corpsen». C. U. mem. d. 29 Nov. 1809.

Anm. Vid denna § framställdes år 1809 inom Ridd. och Ad. följ. anm:r: att antalet af *förtroendesysslor* borde inskränkas, och särskildt Landshöfdingarne icke räknas bland innehafvarne af sådana sysslor; att en af Konungen utan ransakning och dom afsatt embetsman borde njuta sin fulla lön till godo; att särskildt militaire personer icke måtte förlora sin rättighet till pension af Arméens pensionskassa eller Amiralitets-krigsmanskassan, om hvilka kassors bibehållande vid förra reglementen ett stadgande borde i Grundlagen inflyta. — Till svar härå åberopade C. U. en dess ledamots yttrande af detta innehåll: »Konungens rätt att förordna om förtroende-sysslor synes följa af deras ändamål. Ägde Konungen ensam förmåga at bestrida allt hvad til Rikets styrelse hörer, behöfdes inga Ämbetsmän: De äro inrättade til organer för Konungens executiva magt. Ämbetsmän i executiv väg synas ej annorlunda kunna anses än som Konungens Fullmägtige. Sjelfva namnet Fullmagt bestyrker denna tanka. Konungen kan ej vara sit Folk och sit Rike ansvarig för en god, en kraftfull styrelse, om han ej äger magt at fråntaga dem sit förtroende, då de ej deremot svara. Oskicklighet och missbruk kunna ofta undkomma laga ransakning och dom, och farhågan för Ämbetsmäns möjliga beredvillighet at bibehålla sig i Regeringens ynnest, genom mindre aktning för Folkets rätt, bör svårligen äga rum, då en sådan Ämbetsman icke utan samråd med Stats-Rådet kan af Konungen afsättas, och Ämbetsmannens åtgärder ej sakna controll af en allmän Tryckfrihet och af en Ständernas Justitie-Ombudsman. Under hvad synpunkt detta grannlaga ämne anses, lär det blifva svårt at betrakta Ämbeten såsom egendom i innehafvarens hand. Det var just på et sådant misstag som Feodalsystemet till betydande del upreste sig under medeltiden, och Ämbetsmän blefvo Despoter. Vi hafva visserligen i vårt tidehvarf icke så svåra missbruk at befara, men en hög Ämbetsman, som med nog skicklighet at värja sig emot Lagarnas bevis fordrande näpst, kunde bibehålla sin plats i trots af den styrandes förlorade förtroende, skulle äga et oberoende, som i många fall blefve skadligt för allmänt väl. Sådant lärer ingen Europeisk statsförfattning medgifva». — I öfrigt hänvisar Utsk. till sitt vid förslaget »till RF. fogade betänkande, och då Ständerna ej kunna enligt RF:s 3 § ingå i pröfning af Konungens gerningar och således ej heller i någon anstalt till pensionerande af en embetsman, hvilken Konungen ensam utan Ständernas åtgärd till- och afsätter eller till annan tjenst transporterar», borde ej heller å anmärkningen i denna del fästas afseende, likasom ej heller några föreskrifter om pensionskassor lämpligen kunde anses höra till Constitutionen. C. U. mem. d. 29 Nov. 1809.

§ 36. De som bekläda Domare-Embeten, så högre som lägre, samt alle andre Embets- och Tjenstemän, än de i föregående § nämnde, kunna icke, utan medelst Ransakning och Dom, ifrån sina innehafvande Sysslor af Konungen afsättas, ej heller, utan efter egna ansökningar, till andra Tjenster befordras eller flyttas.

Jfr RF. 90, 103. Att alla embetsmän, högre och lägre, skola förvalta de dem åliggande sysslor och värf, enligt de instructioner, regle-

menten och föreskrifter, *som redan gifne äro eller framdeles kunna gifvas*, se RF. 47. Jfr Formuläret för embets- och tjenstemanna-eden. Om inamovible embetsmän se *Naumann* p. anf. st. 2 D. s. 79.

§ 37. Konungen äger att i Adeligt Stånd upphöja Män, som, genom trohet, tapperhet och dygd, lärdom och nitiska tjenster, gjort sig af Konungen och Riket synnerligen förtjente. Konungen må jemväl, såsom belöning för stora och utmärkta förtjenster, tilldela Adelsmän Friherrlig och Friherrar Greflig värdighet. Ej må Adelskap, eller Friherrlig eller Greflig värdighet, som hädanefter förlänas, tillfalla flere, än den, hvilken adlad eller upphöjd blifvit och, efter hans död, i rätt nedstigande led efter led, hans äldste manlige Bröstarfving af äldsta grenen, samt, efter dennas utgång, Stamfadrens närmaste manlige afkomling, af då lefvande äldsta slägtgren, och så vidare. Om, genom arf, Adeligt Stånd tillfaller den, som redan blifvit deruti sjelf upphöjd, eller genom närmare arf insatt, upphöre hans eget Adelskap, så framt detta icke är af högre värdighet, i hvilken händelse Stamfadrens Adelskap öfvergår till närmaste slägtgren: Finnes ingen sådan, utslockne Ätten. Förklaras någon sitt Adelskap förlustig, tillfalle detsamma den, som dertill, enligt här stadgade grunder, närmast berättigad är.

Mellantidsregent eller Stats-Rådet, då det förer regeringen, må ej förläna adelig värdighet &c., se RF. 39. Om introduction på Riddarhuset se RHO. 2. Jfr *Naumann* p. anf. st. 2 D. s. 246 o. f.

Denna § lydde förut: »Konungen äger at uphöja til Adeligt stånd och värde Män, som genom trohet, tapperhet och dygd, lärdom och nitiske tjenster gjort sig af Konungen och Riket synnerligen förtjente. Konungen må med Grefligt och Friherrligt stånd benåda Män, som genom stora och utmärkta förtjenster dertil värdige anses. Ej må Adelskap, eller Greflig eller Friherrlig värdighet, som hädanefter förlänas, tillfalla flere än den, hvilken adlad eller upphöjd blifvit, samt efter honom hans äldste manliga Bröstarfving i rätt nedstigande, led efter led, samt efter denna grens utgång, Stamfadrens närmaste manlige afkomling, och så vidare». — Förändr. skedde vid riksd. 1828—30. Const. Utsk. hade vid 1823-års riksd. emottagit åtskilliga förslag till ändring i denna §, hvilka åsyftade dels Svenska Adelns återbringande till ett enda helt genom värdighetens tillerkännande åt den adlades eller upphöjdes *alla* bröstarfvingar, dels till ärftlighetens inskränkning blott till äldsta manliga bröstarfvingen af äldsta grenen m. m. Vid pröfning af förslagen hade Utsk. insett nödvändigheten att medelst fullständiga föreskrifter om adliga värdigheternas ärftlighet, reda inveckIade förhållanden och undanrödja skiljaktiga tolkningar, samt dervid

trott sig böra välja medelvägen emellan en onödig utvidgning, icke ingående i lagstiftningens princip, och en obillig inskränkning, ledande till nya olikheter, och föreslog, såsom correctiv mot begge, det förtydligande, hvilket vid förstnämnde riksdag antogs. C. U. mem. d. 21 Junii 1823.

Anm. Redan vid 1809-års riksdag föreslog C. U., att, för mera tydlighets skull, i st. f. orden: »*efter honom*», mot slutet af denna § (sådan den då lydde), skulle införas: »*efter hans afgång*», samt efter ordet: »*Stamfadrens*» tilläggas: »*efter förstfödslorätt*», hvarjemte vid 37 §:s slut ansågs böra tilläggas: »Adlande genom adoption eller naturalisation under utdöde eller lefvande ätters namn eller nummer vare hädanefter ej tillåtet». C. U. mem. d. 29 Nov. 1809. —

»I ett fattigt land har antalet af adelsmän bordt minskas. Sedan numera dels genom Carl XI:s Indelningsverk, dels genom eftergiften af besittningsrätten till Säterier, landets försvar genom jordägaren tillkommer ej ett visst *Stånd*, utan den pligtige jordens besittare, och sedan, genom omsider formliga stadganden i vår RF., ingen ofrälseman numera är utesluten från *något slags* (och således ej heller från något militäriskt) embete i staten, kunna ändamålen med *adelskaps-inrättningen* icke vara flera än följande två: det ena att åt en utmärkt förtjenst lemna en belöning genom ett anseende i opinionen, och det andra att bibehålla ett *tillräckligt* antal medlemmar inom det med en constitutionel röst begåfvade Riks-Stånd, som bär namn af Ridderskap och Adel». Se C. U. prot. d. 29 Apr. 1810 och d. 20 Juli 1812. Jfr anm:e vid RO. 1.

§ 38. Alla ifrån Konungen utgående Expeditioner och Befallningar, utom i Commandomål, skola, för att blifva gällande, vara försedde med Konungens underskrift och contrasignation af vederbörande Föredragande, som vare ansvarig, att de instämma med deröfver förda Protocoll. Alla föreskrifter och erinringar om verkställighet af utfärdade beslut må af Departements-Chefer omedelbarligen kunna till vederbörande expedieras. Skulle den Föredragande finna något Konungens beslut vara stridande emot denna Regeringsform, göre han derom i Stats-Rådet föreställning; Yrkar Konungen ändock, att ett sådant beslut skall utfärdas, vare det då den Föredragandes rättighet och pligt, att sin contrasignation derå vägra, samt nedlägge han i följd deraf sitt Embete, hvilket han icke må återtaga förr, än Riksens Ständer hans förhållande pröfvat och gillat. Emedlertid vare han vid sin lön och öfriga tjensten åtföljande inkomster bibehållen.

Jfr Ansv. L. för Stats-R. Ledam. § 8.

I stället för orden: »*vara försedde med Konungens underskrift och contrasignation af vederbörande Föredragande*», hade denna § ursprung-

ligen endast: *»contrasigneras af den Föredragande»*. Förändringen skedde vid riksd. 1840—1 (se anm. vid RF. 5), då äfven hela nuv. 2:dra punkten i denna § tillades, emedan speciella föreskrifter och erinringar om *verkställigheten* af de af Konungen i Stats-Rådet fattade beslut icke synes tarfva Konungens underskrift, utan böra omedelbarligen expedieras af Departements-chefen.

§ 39. Vill Konungen utom Sverige och Norrige resa, meddele Han Stats-Rådet in Pleno denna sin föresats och inhemte dess tankar deröfver, på sätt 9 § omtalar. Besluter Konungen derefter sådan resa och den verkställer, befatte Sig ej med Rikets styrelse eller utöfve den Konungsliga makten, så länge Han utom Sina Riken vistas, utan föres Riksstyrelsen under Konungens frånvaro, i Hans namn, af den till thronföljden närmast berättigade Prins, om Han uppnått den ålder, som i 41 § sägs. Han styre såsom Regent med all Konungslig makt och myndighet, enligt denna Regerings-Form; dock må Han ej adeligt stånd och värdighet förläna, eller till grefligt och friherrligt stånd upphöja, eller riddarevärdighet utdela; äfvensom alla lediga förtroende-sysslor endast tills vidare kunna förvaltas af dem, som Regenten dertill förordnar.

Finnes ej till thronföljden berättigad Prins, eller har den dertill närmast berättigade ej uppnått den i 41 § för myndighet stadgade ålder, eller är han af sjukdom eller af vistande utom Sverige och Norige hindrad att Riksstyrelsen öfvertaga, före Stats-Rådet styrelsen med samma makt som Regent.

Huru förhållas skall, derest Konungen längre tid än Tolf månader ur Riket blifver, derom varder i 91 § stadgadt.

Jfr RA. 5. RF. 43. Ansv. Lagen för Stats-Rådets Led. §§ 1, 2. Se *Naumann* p. anf. st. 2 D. s. 329.

I stället för orden: »utom Sverige och Norrige», hade denna § ursprungligen: *»utrikes»*. Likaså i st. f. orden: *»utom Sina Riken»*. — Förändringen skedde (på samma gång orden: *»eller till Konungariket Norrige»* tillades i RF. 43 §) vid 1844—5 årens riksd., Nästföreg. riksdags Const. Utsk. yttrade härom: Const. Utsk., som i Grundl. icke funnit någon föreskrift huru med rikets styrelse förhållas skall, då Konungen uppehåller sig i Konungariket Norrige, har icke ansett någon anmärkning böra göras mot det sätt, hvarpå om denna styrelse förordnadt blifvit vid de fiera tillfällen då Konungen verkligen besökt Norrige. Utskottet anser detta sätt vara det med Folkets önskningar och

behof mest öfverensstämmande af dem, hvilka här kunnat komma i fråga. Då föreningen mellan Sv. och N. är byggd på fullkomlig jemlikhet mellan Rikena, och då Norriges Grundlag i 11 § uttryckligen förmår, att Konungen uppehåller sig i Norrige någon tid hvarje år, der icke vigtiga hinder möta, men Svenska folket visserligen icke önskar, att dess Konung någon tid hvarje år skulle alldeles skilja sig från *Sveriges* styrelse, så lär deraf vara en klar följd, att med rikets styrelse vid nämnde tillfälle bör förhållas på sätt RF. 43 § stadgar för den händelse att Konungen till aflägsnare *inrikes* orter reser, hvarföre bestämda föreskrifter derom borde i Grundl. inflyta; dock enär Svenska Folket icke skulle likgiltigt kunna se, att Konungen under loppet af ett helt år uppehölle sig utom Sverige, är ändringen icke utsträckt till *sista* punkten i 39 § eller till 91 § RF.

I stället för orden: *»utan föres Riksstyrelsen ..... förordnar. Finnes ej till thronföljden ..... makt som Regent»* hade denna § förut: »utan före *Statsrådet*, under sådan Konungens frånvaro, Regeringen i Hans namn, med all den rätt, som denna Regerings-Form Konungen tillägger; dock må ej Stats-Rådet någonsin Adeligt stånd och värdighet förläna, eller till Grefligt och Friherrligt stånd upphöja, eller Riddare-värdighet utdela; äfvensom alla lediga Sysslor endast tills vidare kunna förvaltas af dem, som Stats-Rådet dertill förordnar». Ändringen skedde vid riksdagen 1862—63. Kongl. Maj:t hade i nådig proposition d. 17 April 1860 erinrat derom, att Riksens Ständer vid nästföregående riksdagen i underdånig skrifvelse den 22 Juli 1857 anmält, att af dem blifvit, såsom hvilande till grundlagsenlig behandling vid nu pågående riksdag, antaget ett grundlagsändrings-förslag, rörande Riks-styrelsens förande i vissa fall, hvilket förslag, i likhet med Kongl. Maj:ts nådiga Proposition till Rikets Ständer den 11 Augusti 1854, innefattande, bland annat, bestämmelse derom att, då Konungen vore af sjukdom eller resa utrikes förhindrad att sjelf vårda regerings-ärendena, den till thronföljden närmast berättigade Prins, om han uppnått 18 år, skulle, i stället för Stats-Rådet, föra Riksstyrelsen. Då Rikets Ständer sålunda erkänt vigten och angelägenheten af en ändring i Grundlagarnes stadganden om Regeringens förvaltning vid förenämnde tillfällen, men det till den innevarande riksdagen hvilande förslaget härom fallit för betänkligheter, som syntes hafva afsett, mindre frågan om Riks-styrelsens uppdragande åt Thronföljaren, än andra deraf oberoende, men i förslaget intagna bestämmelser, hade Kongl. Maj:t funnit sig af omtankan om de förenade rikenas väl uppmanad att ånyo framställa Proposition i ämnet, dervid likväl, för att i möjligaste mån undanrödja förut yppade betänkligheter, några andra ändringar i Grundlagarna, än som af stadgandet om regeringsmaktens uppdragande åt den till thronföljden närmast berättigade Prins föranledas, ej blifvit ifrågasatta. I sammanhang härmed hade Kongl. Maj:t beslutat att till Norges nu församlade Storthing låta framlägga Proposition om införande i Norges Grundlag af ett lika beskaffadt stadgande och, under förutsättning af Storthingets bifall till det förslag i ämnet, som för detsamma komme att framställas, ville Kongl. Maj:t föreslå Rikets Ständer den förändrade lydelse, hvilken åtskilliga §§ i Grundlagarne sålunda borde erhålla. C. U., efter en jemförelse emellan nu gällande föreskrifter och de i propositionen upptagna, yttrar: Fullt giltig anledning att önska en förändring synes ligga i det förhållandet, att för närvarande finnas uti våra Grundlagar bestämmelser, hvilka i verkligheten icke vinna tillämpning, utan måste vika för stadgandena i Riks-Akten, ehuru denna icke i

Sverige äger egenskap af Grundlag. Härtill komma dock ännu, såsom ytterligare skäl, dels det stora antalet ledamöter uti Interims-regeringen, hvilken, till följd deraf, svårligen kan, särdeles vid inträffande brydsamma förhållanden och politiska förvecklingar, med erforderlig kraft och enhet föra styrelsen, dels ock den omständigheten, att de norska ledamöterna icke äro för sina åtgärder vid behandlingen af svenska ärenden bundna till någon ansvarighet inför Rikets Ständer, — ett förhållande så mycket betänkligare, som å de tider, då norska Statsministern är ordförande i regeringen, norska Stats-Rådets ledamöter kunna i dylika ärenden fatta gällande beslut emot det svenska Stats-Rådets enhälliga mening.

Å berörda missförhållanden och olägenheter fästades mindre uppmärksamhet under första tiden efter Riks-Aktens tillkomst, enär behofvet af Interims-regeringens verksamhet blifvit undanskjutet genom särskilda undantags-stadganden. Under Konung Carl XIII:s regering hade nemligen Kronprinsen erhållit uppdrag och bemyndigande att föra regeringen vid alla de tillfällen, då Konungen vore derifrån hindrad, — ett bemyndigande, som sedermera utsträcktes jemväl till dåvarande Arfprinsen Josef Frans Oscar och gällde för honom, äfven sedan han efter Konung Carl XIII:s frånfälle blifvit Kronprins. Det blef således först under Konung Oscars regering, som Riks-Aktens bestämmelse om de förenade rikenas styrelse vann tillämpning. Interimsregeringens olämplighet föll då skarpare i ögonen; och hade sådant jemväl till följd, att förslag om ändring deri framställdes, dels af Kongl. Maj:t vid 1853 och 1854 årens riksdag, dels ock af Constitutions-Utskottet vid nästförflutna riksdag. Intetdera af dessa begge förslag lyckades att tillvinna sig Riksens Ständers bifall, hvadan de ock förfallit. Orsaken härtill torde dock, på sätt Kongl. Maj:t jemväl uti sin förevarande Proposition antyder, icke vara att söka deruti att Riksens Ständer misskände behofvet af förändring uti det nuvarande sättet för mellantids-regeringens förande, utan, ibland annat, som är fullkomligt oberoende af det nu framställda nådiga förslaget, derföre att Regerings-Formen skulle göras beroende af Riks-Aktens föreskrifter, hvilka icke kunna, utan samtycke från norsk sida, ändras.

Då Kongl. Maj:t nu, uti den till Utskottets pröfning öfverlemnade nådiga Proposition föreslagit, att i de fall, 39 och 40 §§ omnämna, eller då Konungen reser utom Sverige och Norge eller blifver så sjuk, att Han icke regeringsärendena vårdar, Riks-styrelsen skall föras af den till thronföljden närmast berättigade Prins, om han uppnått myndig ålder; har Utskottet funnit en sådan förändring i hög grad önskvärd och äga stort företräde framför de nuvarande förhållandena. Derigenom upphörde väl icke nödvändigheten, att i vissa fall tillämpa Riks-Aktens bestämmelser om Interims-regeringen; men dessa komme att blifva mycket sällsyntare, samt inskränktes till de tillfällen, då Konungen icke uppnått myndig ålder, samt då någon myndig Thronföljare, som vore oförhindrad regeringen öfvertaga, icke funnes.

Man har anmärkt emot Thronföljarens lämplighet till Regent, att han möjligen skulle kunna vara benägen förändra det förut följda regerings-systemet, hvarigenom den stadga och continuitet, som hos all regering är att önska, skulle förloras. Enligt Utskottets åsigt åter är en sådan stadga och öfverensstämmelse uti regeringsärendenas behandling vida snarare att vänta af en styrelse, der en enda person bestämmer besluten, än då styrelsen består af flera personer, hvilka efter omröstning afgöra ärendena. Men icke blott i jemförelse med den

nuvarande, af tjugo ledamöter bestående, Interims-regeringen, utan äfven i allmänhet betraktadt, torde det vara nyttigast och förmånligast, att åt *Thronföljaren* anförtro Rikets styrelse. Det är nemligen att förmoda det Thronföljaren städse har sin uppmärksamhet riktad på alla de förhållanden, som ligga inom verkningskretsen för det höga kall, han är utsedd att framdeles öfvertaga; och till följd af denna hans ställning torde hos honom säkrare, än hos någon annan, kunna förutsättas vilja och förmåga att, under en tillfällig utöfning af Konungamakten, så vårda ärendena, att väsendtlig rubbning i regerings-systemet icke uppstår; och härtill kommer ytterligare den omständigheten, som icke saknar sin vigt och betydenhet, eller att Thronföljaren, genom att förestå Riks-styrelsen, sättes i tillfälle att vidga sin kännedom och erfarenhet om ämnen, hvilka i en framtid skola utgöra föremål för hans verksamhet. Utskottet anser således den föreslagna förändringen i berörda afseende vara ändamålsenlig; ett förhållande, som i Utskottets tanka inträffar äfven med de uti den nådiga Propositionen gjorda framställningarne, dels om bestämmelsen af Thronföljarens myndighetsålder, i likhet med hvad för Konung äger rum, vid fyllda aderton år; dels ock om utvidgning i mellantids-regerings rätt att tillsätta lediga sysslor.

Enligt Regerings-Formens ursprungliga föreskrift, blef Konung myndig först vid tjugoett års ålder; men redan vid 1812 års riksdag fann Kongl. Maj:t nödigt att, medelst nådig Proposition till Rikets Ständer, i berörda stadgande föreslå den ändring, att Konung skulle vid fyllda aderton års ålder vara myndig: ett förslag, som vid 1815 års riksdag antogs till lag (jfr anm. vid 41 § RF). Då fråga nu är, att stadga det Rikets styrelse i vissa fall uppdrages åt Thronföljaren, torde det äfven vara lämpligt att för Thronföljarens myndighets-ålder kommer att gälla samma bestämmelse, som för Konung.

Likaledes anser Utskottet föreskriften i 39 och 40 §§ Regerings-Formen derom, att, vid tillfällen af Konungens sjukdom eller vistande utrikes, lediga sysslor endast tills vidare kunna förvaltas af dem Stats-Rådet dertill förordnar, icke stå i riktig öfverensstämmelse med den uti vår statsförfattning för öfrigt antagna grundsats om embets- och tjenstemäns oafsättlighet, enär en mellantids-regering derigenom skulle kunna tillvälla sig rättighet att utan ransakning och dom afsätta sådana embets- och tjenstemän, som den sjelf förordnat. Den i detta hänseende af Kongl. Maj:t föreslagna förändring, eller att sådan mellantids-regering skulle äga tillsätta alla sysslor, med undantag af förtroende-sysslor, torde således jemväl äga full befogenhet.

Utskottet fann det alltså vara af synnerlig vigt att vidtaga en grundlagsförändring i samma syftning, som K. M:s förslag innehöll; men emedan deri icke bestämdt uttrycktes, att regeringen skulle föras *i Konungens namn*, upptog C. U. förslaget såsom sitt eget, med ett uttryckligt tillägg i detta afseende. C. U. mem. den 21 Maj 1860.

Anm. Orden: »*utom Sverige och Norge*», *utom sina Riken*», kunna ej hafva annan betydelse än: utom Sveriges och Norges gränser eller områden (territorier). Mot Ryssland äro de förenade rikenas gränser bestämda genom formliga tractater och regleringar. Hvad åter beträffar de delar af *verldshafvet*, som gå till kusterna (mare proximum seu vicinum), så antager, som bekant är, Folkrätten ett rikes sjö-territorium icke sträcka sig längre ut, än en sjömil eller ock så långt en kanonkula kan gå, afskjuten från kusten. Såsom skäl anföres: »non ultra quam e terra mari imperari potest.» — Härmed får icke förvexlas ett annat förhållande, nemligen den *jurisdiction*, som staterna, enligt Folkrätten

behålla, med vissa undantag, ombord på egna fartyg, äfven då dessa farit utom riket d. v. s. lemnat stats-området (jfr *Sjölagen*). *I sådant afseende* hafva dylike fartyg blifvit, ehuru oegentligt, af en eller annan författare (t. ex. *Vattel*, Droit des gens 2: 7, § 80; 1: 19, § 216) liknelsevis benämnde: »delar af statens område». Jfr i dessa ämnen t. ex. *Henry Wheaton* éléments du droit international, Paris 1848, p. 134, 168. — Angående ön *Barthelemy* se denna grundlags-edition, stadfästelsen å RF., *not*.

§ 40. Blifver Konungen så sjuk, att Han icke Regerings-Ärendena vårdar, förhålles med Riksstyrelsen såsom i föregående § bestämmes.

Jfr RF. 92. RA. 7 § sista mom. Ansv. L. för Stats-R. §§ 1, 2.
I stället för orden: »*förhålles ..... såsom*», stod förut: »förvalte Stats-Rådet Styrelsen, på det sätt som». Ändringen skedde vid riksd. 1862—63. Se under RF:s 39 §.

Anm. Personelt undantag från RF. 40 se *Naumann* p. anf. st. 1 Hufvud-afd. p. 375, 400. Jfr 2 D. s. 333 o. f. Se vidare Riksdagsbeslutet af d. 10 Mars 1858, § 1, samt här förut sid. 351.

§ 41. Konung vare myndig vid fyllda Aderton år. Lag samma vare för den till thronföljden närmast berättigade Prins. Dör Konung innan Thronföljaren denna ålder uppnått, föres Styrelsen af Stats-Rådet, enligt 39 §, i Konungens namn, intill dess Riksens ständer sammankomma, och den Förmyndare-Styrelse, Riksens Ständer förordna, Regeringen tillträdt, ställande sig Stats-Rådet denna Regerings-Form till ovilkorlig efterlefnad.

Jfr RF. 93. RO. 6, 62. SO. 2. RA. 6—8, 10. Ansv. L. för Stats-R. §§ 1, 2. Se *Naumann* p. anf. st. 2 D. s. 313 o. f.

Första punkten i denna § lydde ursprungligen sålunda: »Konung vare myndig då Han Tjuguet år fylt». Förändringen skedde vid riksd. 1815. Den föranleddes af K. Maj:ts Propos. d. 7 Aug. 1812. Såsom motiv anfördes: »Då det ej lärer kunna bestridas, att nationens lynne synes mot en längre fortfarande embetsmanna-regering vara stridande; då statens säkerhet högt påkallar, att den Försynen bestämt att intaga Sveriges thron, ej för länge må derifrån afhållas, och under dess omyndiga år ett vidsträckt fält öppnas för yttre vådor och inhemska factioner; då dessutom en Konung af 18 år, i synnerhet om naturen begåfvat honom med ett kraftfullt sinne, alltid i mer eller mindre mån skulle verka på de styrande, ehuru han ännu i trenne år finge afbida den tidpunkt, då regeringsärenderna borde till honom öfverlemnas, har Kongl. Maj:t haft en förenad anledning till den förmodan, att Dess nu föreslagna förändring uppfyller så väl hvad af forntidens varnande exempel kan hemtas, som hvad för efterkommandes lugn och säkerhet bör beredas». — Constit. Utsk. tillstyrkte, på dessa skäl, d. 14 Aug. 1812,

ifrågavarande ändring, hvilken af Riksens Ständer beslöts, derom, till följd af Norrska Grundlagens 8 §, underrättelse meddelades åt Norges Storthing, hvilket d. 13 Julii 1815, uppå Konungens Nådiga proposition, jemväl fastställde Konungens myndighetsålder till fyllda 18 år.

Orden: »*och den Förmyndare-Styrelse, Riksens Ständer förordna, Regeringen tillträdt*» funnos ej heller ursprungligen i denna §. De tillades vid riksd. 1817—18, emedan det vore vigtigt, att stadgandet i denna § bragtes till likhet med hvad i RF. 42 § föreskrifves i det der förekommande fall.

Orden: *Lag samma* .... *Prins* blefvo tillagda vid riksd. 1862—63. Likaså orden: *enligt 39 §*. — Se härom under sistnämnda §.

§ 42. Skulle den olycka tima, att hela Konungahuset, inom hvilket Arfsrätten till Riket räknas, på manliga sidan utginge, då förvalte äfven Stats-Rådet Regeringen med den makt 39 § stadgar, intill dess Riksens Ständer hinna sammankomma och ett nytt Konungahus utkora, samt den valde Konungen Regeringen tillträdt.

Uti alla de fall, då enligt denna och föregående tre §§ Riks-Styrelsen föres af Stats-Rådet, skola dess samtlige Ledamöter vara närvarande och rösta.

Jfr RF. 39—41. RF. 94. RO. 61. SO. 9. RA. 3, 11. Ansv. L. för Stats-R. §§ 1, 2.

Ursprungligen slutades denna §:s 1 mom. med ordet: *sammankomma*». Vid riksd. 1815 tillades orden: »*ett nytt Konungahus utkora* .. ... *tillträdt*», till förtydligande af den mening att, i det fall §:n utstakar, Ständerna ej äga förordna *Riksföreståndare*. C. U. mem. d. 14 Aug. 1812.

I st. f. orden: »*dess* (*Stats-Rådets*) *samtlige Ledamöter*», hade denna § förut: »Samtlige Stats-Secreterarne i Stats-Rådet». Förändringen skedde vid riksd. 1840—1; se anm. vid RF. 5 §.

I stället för orden: »*med den makt 39 § stadgar, intill dess Riksens Ständer hinna sammankomma och ett nytt Konungahus utkora, samt*», hade denna § förut: »med Konungslig makt och myndighet, intill dess Riksens Ständer hinna sammankomma, ett nytt Konungahus utkora, och». Ändringen skedde vid riksdagen 1862—63. Anm. vid RF. 39.

I st. f. orden: »då enligt denna .... dess», stod förut: »*hvarom föregående fyra §§ handla, skola Stats-Rådets*». Förtydligandet skedde vid riksd. 1862—3.

§ 43. Går Konungen i fält, eller till aflägsnare inrikes orter eller till Konungariket Norrige reser, förordne Tre Ledamöter af Stats-Rådet, under den Ordförande, som Han, antingen ibland Prinsar af Sitt Hus eller ibland Stats-Rådets Ledamöter, särskilt nämner, att föra Regeringen i de mål, Konungen föreskrifver. Med de mål, Konungen då Sjelf afgör, förhålles på det sätt, som 8 § stadgar.

Hvad nu om Konung sagdt är, gälle ock i afseende på Regent, då Riksstyrelsen af honom utöfvas.

Jfr Ansv. L. för Stats-R. 1 §. — *Naumann* p. anf. st. 2 D. s. 340 o. f.

Denna § lydde förut: »Går Konungen i Fält, eller till aflägsnare inrikes orter reser, förordne Han fyra af Stats-Rådets Ledamöter och ibland dem Justitiä Stats-Ministern at föra Regeringen .... stadgar». Vid 1840—1 årens riksdag skedde förändringen i sammanhang med Stats-Rådets förändrade organisation, jfr anm. vid RF. 5.

Orden: »eller till Konungariket Norrige» tillades vid 1844—5 årens riksd., se anm. vid RF. 39. — Personelt undantag från RF. 43, se *Naumann* p. anf. st. 1 D. 1 Hufv. afd. p. 415.

Sista punkten tillades vid riksd. 1862—63. Se under RF. 39.

§ 44. Ingen Prins af det Konungsliga Huset, det vare sig Kron-Prins, Arf-Furste eller Furste, må gifta sig utan Konungens vetskap och samtycke. Sker det ändock; hafve han förverkat arfsrätt till Riket både för sig, barn och efterkommande.

Jfr SO. 5.

Se *Naumann* p. anf. st. 1 D. 2 Hufv. afd. s. 20; jfr s. 16. Jfr 1772-års RF. § 36.

§ 45. Hvarken Svea Rikes Kron-Prins och Arf-Furste eller Prinsar af det Konungsliga Huset skola hafva något Lif-Geding eller Civilt Embete; dock kunna efter gammalt bruk Titlar af Hertigdömen och Furstendömen dem tilläggas, utan rättighet till de Landskap, hvilkas namn de bära.

Se *Naumann* p. anf. st. 1 D. 2 Hufv. afd. s. 2. Jfr 1772-års RF. § 34,

Anm. 1809-års C. U. yttrar: »En prins, ämnad att en dag bekläda thronen, borde inhemta kännedom af det hela, vänjas vid den stora omfattande öfversigten. Sådan vinnes säkrare genom allmänna principer och statistiska grunder, än genom den mera partiela detailen. Hans tid skulle för mycket upptagas, om han inskränktes till någon viss del, till någon särskild, ofta med träget arbete förknippad civilbefattning, hvaremot han genom *tillträde* till embetsverken, som ej lärer kunna honom förvägras, lättare förvärfvar en nödig kunskap om ärendernas gång. Han skulle slutligen törhända råka i collision med dem, till hvilkas regent han är ämnad, och de möjliga obehagligheterna af rättegångar och besvär mot en Prins af det Kongliga huset skulle stå ganska illa tillsamman ej blott med hans närvarande värdighet, utan ock med hans tillkommande inviolabilité». C. U. Protoc. d. 30 Dec. 1809 och d. 2 Jan. 1810.

§ 46. Landet skall förblifva indeladt i Höfdingdömen under den vanliga Landt-Regeringen. Ingen General-Gouverneur inom Riket må hädanefter förordnas.

Landshöfdingarne hafva förtroende-embeten RF. 35.
Landshöfdinge-Instructionen af den 10 Nov. 1855, se Sv. Författn. Saml. s. å. n:o 90.

§ 47. Rikets Hof-Rätter och alla andra Domstolar skola efter Lag och laga Stadgar döma; Rikets Collegier, Landt-Regeringen, tillika med alla andra Verk samt högre och lägre Embetsmän, skola förvalta de dem åliggande sysslor och värf, enligt de Instructioner, Reglementen och Föreskrifter, som redan gifna äro eller framdeles kunna gifvas, lyda Konungens bud och befallningar och räcka hvarandra handen till fullgörande deraf och af allt hvad Rikets tjenst utaf dem fordrar; blifvande de Konungen i laga ordning ansvarige, om något utaf dem underlåtes och försummas eller olagligen behandlas.

Amovible och inamovible embetsmän se RF. 35, 36, jfr RF. 90.
Vid denna § gjordes inom Ridd. och A. år 1809 den anmärkning, att (likasom i 22 o. f. §§ af 1720-års RF. samt i 14 o. f. §§ af 1772-års RF.) Rikets Collegier borde till deras antal och göromål uttryckligen bestämmas. — C. U. i mem. d. 29 Nov. 1809 svarade derpå: »Collegiernas organisation beror ganska ofta af tillfälligheter. *Alla tjenster äro gjorda för Staten, ej för deras innehafvare;* och då Statens behof allena är grunden för embetsverkens förändrande eller bestående inrättning, hade det visserligen ej varit nyttigt eller välbetänkt att genom en förhastad stadfästelse lägga hinder i vägen för möjliga förbättringar».
Angående den frågan huruvida Domaren har rätt att *icke tillämpa* ett af *obehörig lagstiftare* utfärdadt påbud, se *Naumann* p. anf. st. 3 B. s. 184 o. f.

§ 48. Konungens Hof står under Dess enskilda styrelse; kunnande Han häruti förordna som Honom godt synes. Alla beställningar vid Sitt Hof må Konungen efter behag tillsätta och derifrån afsätta.

Anm. Beställning vid Hofvet (såsom Konungens enskilda hushåll) synes ett Statsråd vara oförhindradt att tillika innehafva. Jfr RF. 34. *Naumann* p. anf. st. 2 D. s. 75.

§ 49. Riksens Ständer skola i kraft af denna Grundlag hvart Tredje år sammankomma. Uti hvarje Riksdags-

Beslut skola Riksens Ständer bestämma dagen, då de till följe häraf åter sammanträda, samt uttrycklig Riksdagskallelse, med nödiga föreskrifter i afseende på Riksdagsmannavalen, deruti intaga. Konungen vare dock obetaget, att Riksens Ständer till Urtima Riksdag derförinnan kalla.

Jfr RO. 2. RF. 51, 91—95. RO. 4—11 §§, 27 § 1 mom. 1 p.

I stället för orden: »*hvart tredje år sammankomma*», hade denna § ursprungligen: »*sammankomma enär fem år ifrån den sist hållne riksdagens slut förflutit*». Vid riksd. 1815 förändrades dessa ord till: »*hvart femte år sammankomma*», enär 49 §:s ordalydelse lätteligen kunde, genom en alltför bokstaflig tolkning misstydas, och Riks. St. antingen anses pligtige att, utan allt val af årstider, sammankomma på en nästan till dagen förut bestämd termin, eller ock berättigade att uppskjuta riksdagen till 6, 7 eller flera års mellanstånd från den sist hållne, hvarförutan, vid jemförelse af denna § och hvad RF. 61 § om Bevillningens utgående stadgar, den följd möjligtvis skulle dragas, att, åtminstone för hvarannan riksdag, ett år blefve utan bevillningsafgift, såvida ej R. St. till urtima riksd. kallades. C. U. mem. d. 5 Mars 1810.

Vid 1844—5 årens riksd. erhöll §:ns ifrågavarande 1:sta p. sin nuv. lydelse med afseende derpå att de långa mellantider (af 5 år), som skiljde Svenska nationalrepresentationens möten, naturligen bragte handlingar och meningar från den ena riksdagen till den andra i glömska, och derigenom, samt genom det större ombytet af personer, dels ökade arbetets svårigheter, dels, i stället för enhet och sammanhang, förorsakade olikhet och vacklande i grundsatser, stundom till och med kunde leda till en vådlig reaction, och att, i en mera utbildad författning, nationalrepresentationens jemnare verksamhet synes vara ett oundgängligt vilkor för möjligheten att Styrelsen skall kunna uppfylla sin bestämmelse. C. U. mem. d. 1 Maj 1840.

Anm. Särskilda gånger har blifvit af C. U. tillstyrkt det tillägg i RF. 49 och RO. 2: att vid *urtima* riksdag Riksens Ständer skulle äga öfverlägga och besluta blott om sådana allmänna ärenden, som Konungen sjelf framställde, men hvilka ej skulle få sträcka sig till grundlagsändringars föreslående eller afgörande; att vid sådan riksdag R. St. ej utan proposition från Konungen skulle befatta sig med andra åtgärder, än dem som rörde Ståndens enskilda angelägenheter; att alla i Grundl. stadgade Utskott borde äfven vid urtima riksd. väljas, men skulle ej, utan så vidt det för handläggningen af dit öfverlemnade mål blefve nödigt, sättas i verksamhet; att urtima riksd. skulle när som helst af Konungen kunna upplösas och borde genast upphöra om lagtima riksdag derunder inträffade. Se C. U. mem. under åren 1829 n:o 53, 75 samt 1834 n:o 32 och 87.

§ 50. Riksdagarne skola hållas i Rikets Hufvudstad, utom i de fall, då Fiendens framträngande eller Pest eller andra lika vigtiga hinder göra det omöjligt, eller för Riksens Ständers frihet och säkerhet vådligt. Konungen utsätte då, i samråd med Riksens Ständers Fullmäktige uti

Banken och Riksgälds-Contoret, en annan ort, der Riksens Ständer böra samlas, och kalle dem dit till den tid de sjelfve förut bestämt.

Jfr RO. 3. Ansvarighets-Lag för Riksens Ständers Fullmäktige i Banken § 1. D:o i Riksgälds-Contoret § 1.

Anm. Ämnet, hvarom K. M. i detta fall har att med R. St:s Fullm:e samråda, är: huruvida sådana omständigheter verkligen äro förhand, som hindra riksdagen att hållas i Rikets hufvudstad, samt på hvilken annan ort R. St. i slikt fall böra sammanträda. Se ofvanciterade stadganden samt K. M. nådiga skrifvelse till R. St:s Fullm:e i Banken och Riksg. Cont. d. 26 Juni 1810 (då ifrågav. lagbud första gången tillämpades). — Jfr anm. vid RO. 3.

Vid riksd. 1809 gjordes inom R. o. A. den anm. vid RF. 50, att då man hoppas att Riksgälds-Contoret en gång skall försvinna, detsamma ej borde i Regeringsformen förevigas. — C. U. svarade: »Då Riksgälds-Contoret *ännu* existerar, torde dess Fullmäktige ej anses innehafva ett mindre förtroende än Fullmäktige i Banquen».

§ 51. I de fall, då Konungen eller Regenten eller Stats-Rådet sammankalla Riksens Ständer, fastställes tiden till Riksdagens begynnelse efter tretionde och inom femtionde dagen från den, då Kallelsen blifvit uti Hufvudstadens kyrkor kungjord.

Jfr RO. 9. RF. 49 sista p., 91—94. RO. 4—7. RO. 11 §, 2 mom. RF. 95. RO. 10. RA. 3, 6.

Orden: »eller Regenten» tillades vid riksd. 1862—63. Se under RF. 39.

§ 52. Landtmarskalk och Talemän för Borgare- och Bonde-Stånden utnämne Konungen. Årke-Biskop vare alltid Taleman för Preste-Ståndet.

Jfr RO. 23. 24. RHO. 10. 27, 38. Ang. Talemännens göromål jfr RO. 25, 26, 40, 45—47, 55, 72, 81. RF. 87.

Vid riksd. 1809 gjorde Bonde-St. den anm., att detta Stånd borde få uppsätta å förslag till Taleman 3 Ståndets ledamöter, af hvilka Konungen sedermera kunde täckas nämna en. C. U. genmälte: att intet skäl vore att särskilt för detta Stånd tillstyrka en sådan förändring.

Näst framför orden: »utnämne Konungen», hade denna § ursprungligen orden: »*samt Secreterare för Bonde-Ståndet*». Dessa ord borttogos vid riksd. 1862—63. I Constitutions-Utskottets memorial härom den nästföregående riksdagen yttras:

»I afseende på Sekreteraren hos Bonde-Ståndet innehåller Grundlagen bestämmelser, som icke gälla Sekreterarne hos de öfriga Stånden. Sålunda stadgar 24 § Riksdags-ordningen, dels att förstnämnde Sekreterare, som bör äga vissa särskilda, der uppgifna egenskaper, skall af Konungen förordnas; dels att honom, utom de öfrige Stånds-sekreterarne tillhörande skyldigheter, åligger att biträda Talemannen vid målens behandlande och göra påminnelser, om något mot Grundlagen

stridande skulle försökas; dels ock slutligen att, innan han sitt embete tillträder, en i sistnämnda §:s 2 moment intagen ed bör af honom afläggas.

Då beslut, stridande mot Grundlagarne, lika litet hos Bonde-Ståndet, som hos de andra Stånden, vore att befara, yttrade 1847—1848 årens riksdags Constitutions-Utskott den åsigten, att de, uti ofvannämnde Bonde-Ståndets Sekreterare ålagda skyldigheter, uttalade ändamål med det särskilda sättet för hans tillförordnande icke vidare vore af den maktpåliggande natur, att det ej kunde upphöra, och Bonde-Ståndet, hvilket i andra afseenden inträdt uti lika förhållanden med de andra Riks-Stånden, berättigas att äfven uti ifrågavarande omständighet få åtnjuta samma rätt, som de senare; i hvilket fall Grundlagen ej heller behöfde vidare innehålla bestämmande af några särskilda egenskaper, eller någon embetsed för Bonde-Ståndets Sekreterare, mer än för Sekreterarne uti de andra Stånden; och framlade Utskottet för Rikets Ständer ett i öfverensstämmelse härmed upprättadt förslag till ändring i 52 § RF. och 24 § RO.

Detta förslag, som åter upptogs af Constitutions-Utskottet vid 1853—1854 årens riksdag, blef väl vid båda tillfällena af samtliga Riks-Stånden godkändt, men förföll till följd af Kongl. Maj:ts vägran att derå meddela sanction.

Nu har inom Constitutions-Utskottet en dess ledamot hemställt, det måtte samma förslag äfven vid denna riksdag till Rikets Ständers behandling öfverlemnas. Vid den pröfning, som i anledning häraf ägt rum, har Utskottet godkänt de utaf Constitutions-Utskottet vid 1847—1848 årens riksdag för förslaget anförda skäl; och då den omständigheten, att Kongl. Maj:t två särskilda gånger vägrat bifalla förslaget, destomindre bör, i Utskottets tanke, anses utgöra hinder för förslagets återupptagande, som denna vägran synes hufvudsakligen hafva grundat sig på den åsigt, att så länge Bonde-Ståndets nuvarande sammansättning oförändrad qvarstår, någon ändring uti ifrågavarande hänseende icke heller bör äga rum, men Utskottet afgifvit förslag till ändring uti Bonde-Ståndets sammansättning, genom inrymmande i detta Stånd af flere hittills orepresenterade hemmansägare, samt ett bifall till en sådan ändring skulle häfva det hufvudsakligaste skälet mot Bonde-Ståndets berättigande att sjelf utse sin Sekreterare; har Utskottet ansett sig äga giltig anledning att till Rikets Ständers grundlagsenliga behandling vördsamt framställa förslag till de grundlagsändringar, som i anledning häraf blifva behöflige». C. U. mem. d. 28 Febr. 1860.

§ 53. Riksens Ständer välje genast, sedan Riksdagen blifvit öppnad, de Utskott, hvilka skola Ärendena bereda. Sådana vid hvarje Riksdag nödiga Utskott äro: Ett Constitutions-Utskott, att väcka och upptaga frågor rörande förändringar i Grundlagarne och yttranden deröfver till Riksens Ständer afgifva, samt att granska de i Stats-Rådet förda Protocoll; Ett Stats-Utskott, att utreda och för Riksens Ständer uppgifva Stats-Verkets och Riksgälds-Verkets tillstånd, förvaltning och behof; Ett Bevillnings-Utskott,

att behandla bevillningsfrågor; Ett Banco-Utskott, att öfverse Bankens styrelse och tillstånd samt föreskrifter om Bancoförvaltningen gifva; Ett Lag-Utskott, att utarbeta de ifrån Riksens Ständers Plena remitterade Förslag till Civil-, Criminal- och Kyrko-Lagarnes förbättring; samt Ett Allmänt Besvärs- och Ekonomiskt Utskott, att, i anledning af i Stånden väckta frågor, anmärka brister i de Allmänna Hushållnings-anstalterna och förändringar deruti föreslå.

Jfr RO. 28—44. Jfr angående Utskotten RF. 54—56, 69, 71, 87, 89, 90, 107. RO. 24, 46, 49, 53, 72, 73, 77, 79. Riks-Ståndens särskilda Utsk. RO. 36 § 2 mom. RHO. 36.

Vid riksd. 1815 blef, framför ordet: »förslag», tillagdt: »de från Riksens Ständers plena remitterade», samt framför ordet: »anmärka» tillagdt: »i anledning af i Stånden väckta frågor»; — allt för att bringa denna § till fullkomlig enlighet med 37 § RO. C. U. mem. d. 4 Apr. 1810.

I stället för orden: *»behandla bevillningsfrågor»*, stod förut: *»föreslå bevillningens fördelning»*. Ändringen skedde vid 1853—54 årens riksdag. Se anm. vid RF. 70.

§ 54. Åskar Konungen af Riksens Ständer ett särskildt Utskott, att med Honom öfverlägga om Ärenden, hvilka icke till andra Utskotts befattning höra och Han pröfvar böra hemliga hållas, utvälje Riksens Ständer ett sådant; dock äge det icke makt att fatta beslut, utan endast att till Konungen afgifva yttranden öfver de mål, Konungen detsamma meddelar.

Jfr RF. 55. RO. 28, 35, 37, 43.

§ 55. Ej må Riksens Ständer i Konungens öfvervaro öfver något ämne besluta. Andra Riksens Ständers Utskott, än det i föregående § omnämnda, kunna icke inför Konungen några öfverläggningar hålla.

Jfr RO. 27 § 1 mom.
Jfr ang. Plenum Plenorum RO. 26, 27. RF. 81, 88.

§ 56. Allmänna frågor, som uti Riksens Ständers Plena väckas, må ej till ett omedelbart afgörande der upptagas, utan skola öfverlemnas till behörigt utskott, som äge att dem utreda och deröfver sig yttra, på sätt i Riksdags-Ordningen föreskrifves.

Jfr RO. 44, 47—49, 73 §§. Jfr vidare i afs. på väckta frågors Utredning af Utskott RO. 37 § 1 mom., 29 § 3 mom., 52 §. Om frågors bordläggning RO. 49 § 1, 2 mom. Om besluts fattande RO. 53—55, 71, 20, 58, 49 § 3 mom., 57 §. Om grundlagsfrågor, se RF. 81 och citaterna dervid.

Ursprungligen lydde denna § sålunda: »Allmänna frågor .... sig yttra. Utskottens förslag skola först i Ståndens Plena framställas till antagande eller förkastande, utan förändringar eller tillsatser. Göras dervid i Ståndens Plena sådana anmärkningar, som hindra antagandet, erhålle Utskottet del af desse Anmärkningar, för at derefter Förslagen ytterligare granska och jemka. När et sålunda beredt Förslag til Stånden återkommer, då äge de magt, at detsamma oförändradt eller med förändringar antaga eller ock aldeles förkasta.

Vid riksd. 1815 tillades ett andra moment af följande lydelse:

»Frågor om förändringar af Stadganden i Grundlagarne varda på följande sätt behandlade: Tillstyrker Constitutions-Utskottet hvad en Riksdagsman hos detsamma i sådant afseende föreslagit, eller utlåter sig Utskottet med till- eller afstyrkande å en af Konungen i lika ändamål gjord Proposition; varde Utskottets yttrande vid samma riksdag öfverlemnadt till Riksens Ständer, hvilka vid densamma må derom kunna öfverlägga; men icke vid densamma besluta. Göras i Riksens Ständers Plena icke några anmärkningar emot Constitutions-Utskottets yttrande; hvile detsamma såsom ett Riksens Ständers Utlåtande, hvaröfver först vid nästa Riksdag, och då endast med *Ja* eller *Nej*, skall kunna beslutas, och gälle då föreskriften i 75 § Riksdags-Ordningen. Göras åter i Riks-Ståndens Plena emot Utskottets yttrande Anmärkningar; blifve de, hvilka hvarje Riks-Stånd särskildt förklarar utgöra dess gemensamma tankar, till Constitutions-Utskottet hänvisade. Utskottet åligge då, att samtliga Riks-Ståndens tankar till ett helt utlåtande i möjligaste måtto sammanjemka, och, om oförenliga skiljaktigheter finnas, dem derjemte till samtliga Riks-Ståndens behandlande anmäla. Förena sig derefter samtliga Riks-Stånden om ett enahanda utlåtande, hvile det till slutligt antagande eller förkastande på tid och sätt som ofvan föreskrifna äro. Blifva åter något Stånds tankar i någon eller några delar skiljaktiga från de öfrigas, och samma Stånd sig icke efter de öfriga fogar; varde Constitutions-Utskottet, genom val af Riks-Ståndens Plena, till slutlig jemkning förstärkt till ett antal af Tjugu personer af hvarje Stånd, hvilka, genom samfälld, icke efter Stånd anställd omröstning, skiljaktigheterna förene, och det dymedelst fullständigt beredda utlåtande hvile sedan till Riksens Ständers afgörande, som ofvan sagdt är». — En särskild föreskrift om *afgörandet* af hvilande grundlagsfrågor hade nemligen redan 1810-års C. U. funnit nödig. I mem. d. 16 Oct. sistn. år yttrar Utskottet: att om vid en Grundlagsfrågas afgörande sådane förändringar eller tillsatser skulle obestämdt vara tillåtne, hvilka enligt 56 § kunna af Riksens Ständer öfver andra allmänna ämnen, då de för andra gången återkomma uti deras plena, beslutas, kunde lätteligen följden deraf blifva, att ett gjordt och förberedt förslag till Grundlagens förtydligande eller fullkomnande, igenom en sådan förändring, finge en ny och oväntad rigtning, hvilken ej allenast för Grundlagens bestånd kunde blifva vådlig, men hvilken snart nog skulle helt och hållet till intet göra de uti Regerings-F:s 81, 82 och 84 §§ till erhållande af en med mera mognad förberedd granskning innefattade stadganden. Men 2 Stånd afslogo och 2 Stånd återremitterade, vid 1812-års riksdag, Constit. Utskottets hvilande förslag i ämnet. Detta föranlät Utskottet vid samma

riksdag att med nytt förslag inkomma, »så mycket hellre, som de i detta afseende saknade föreskrifter utgöra en brist af vådlig egenskap för våra grundlagars bestånd». I memorial den 1 Aug. sistnämnde år heter det: »Då alla Ståndens enhälliga röst är nödig till Grundlags stadgande, har Utskottet varit sorgfälligt att så ställa formerna, att det yttersta beslutet, genom proposition ställd på *Ja* eller *Nej*, måtte kunna fattas. Dertill fordrades att all sammanjemkning af meningar, i fall de, vid pröfningen af det första förslaget, skulle hos Riks-Stånden blifva skiljaktige, borde föregå det definitiva beslutet, hvilket ej kunde innehålla annat än ett fullkomligt gillande eller ett rent afslag. Utskottet har derföre trott, att denna jemkning borde ske vid samma riksdag, då frågan väckes och lägges på bordet, så att den till afgörande med Ja och Nej, vid den nästföljande, måtte vara fullkomligen beredd. Den förstärkning af Constitutions-Utskottet, som till jemknings förrättande blifvit föreslagen, är således af en helt annan beskaffenhet, än de Nämnder, som för de andra Utskotten i Regeringsformen finnas föreskrifna. En lika afgörande rätt, som de äga, kunde ej denna tillegnas, enär yttersta afgörande rätten i dessa frågor måste tillhöra Stånden sjelfva, hos hvilka allenast ett Stånds veto gör tillfyllest att hindra ett förslags antagande. Deremot, om, efter Utskottets försök att förena Riks-Stånden till ett enahanda utlåtande, sådant ej lyckades, borde ett medel finnas att genom omröstning per capita uppgöra ett sådant bestämdt förslag, som utan förändring kunde antagas eller förkastas. På detta sätt har Utskottet trott sig bereda alla möjliga tillfällen till frågornas granskning, meningarnes jemförande, sinnenas förening och frågans slutliga rediga framställning, så att ett bestämdt beslut måtte kunna fattas. Denna förstärkning af Constitutions-Utskottet har blifvit föreslagen endast till 20 personer af hvart Stånd, dels med afseende på vissa Riks-Stånds ringa personal, dels efter den analogie, som, vid de i Grundlagarne förut bestämda Nämnder, är emellan det primitiva antalet af Utskottets ledamöter och dess förstärkning; så att när Stats-Utskottet, som består af 9 ledamöter af hvart Stånd, der förstärkes till 30 personer, skulle här Constitutions-Utskottet i samma förhållande förstärkas till ett sammanlagdt antal af 20 personer af hvarje Stånd».

Orden: »icke efter Stånd anstäld» i slutet af denna §, sådan den år 1815 kom att lyda, borttogos vid 1828—30 årens riksdag, såsom öfverflödige sedan voteringen ståndsvis i Utskotten år 1823 blifvit afskaffad.

Vid 1844—5 årens riksdag borttogs ur första mom. i denna § de 2 förutvarande sista punkterna (»Utskottens förslag ..... förkasta») och i stället sattes, efter ordet: »*yttra*», följande hänvisning: »*på sätt i Riksdags-Ordningen föreskrifves*». På samma gång gjordes i RO:s 49 § 3 mom. ett tillägg, enl. hvilket det blef Stånden medgifvet att, derest vid pröfningen i deras plena af Utskottsförslag, anmärkning göres till förändring, och Ståndet finner ärendet tillfyllest utredt, samt bestämdt förslag till en sådan ändring blifvit uppgjordt, *genast utan återremiss* besluta om densammas antagande eller förkastande. Se C. U. mem. år 1841, n:o 86.

Vid 1856—8 årens riksdag borttogs hela det *andra* moment, som, enligt hvad ofvan är anmärkt, sedan år 1815 fanns i denna §. Se anm. vid RF. 81.

§ 57. Svenska Folkets urgamla rätt, att sig beskatta, utöfvas af Riksens Ständer allena vid allmän Riksdag.

Jfr RF. 58—76, 109. RO. 30—31, 80. Ansv. L. för Stats-R. § 3.
Anm. Huruvida den *»urgamla»* beskattningsrätten innefattar rättighet att, utan Konungens bifall, bestämma jemväl öfver *ordinarie* skatterna, se C. U:s s. k. déchargebetänkande vid 1853—4 årens riksdag.
Jfr *Naumann* p. anf. st. 1 D. 1 Hufv. afd. s. 27.

§ 58. Vid hvarje riksdag låte Konungen uppvisa Stats-Verkets tillstånd i alla dess delar, till inkomster och utgifter, fordringar och skulder, för det Stats-Utskott, som Riksens Ständer utvälja. Skulle genom Tractater med främmande Makter några Medel Riket tillflyta, skall för dem på lika sätt redovisas.

Jfr RO. 27 § 1 mom., 30 § 1 mom. — Se *Naumann* p. anf. st. 2 D. s. 110.

§ 59. Efter Rikets och Stats-Verkets tillstånd och behof låte Konungen till Utskottets öfverläggning framställa hvad Staten kan tarfva utöfver de ordinarie Inkomster, och hvilka behof genom Bevillningar böra fyllas.

Jfr RO. 30 § 1 mom.

§ 60. Till dessa sednare räknas Tull- och Accismedlen, Postmedlen, Chartæ-Sigillatæ-afgiften, Husbehofsbrännerimedlen samt hvad Riksens Ständer dessutom särskilt hvarje Riksdag såsom Bevillning sig åtaga. Ej må några allmänna afgifter, af hvad namn och beskaffenhet som helst, utan Riksens Ständers samtycke kunna förhöjas, Tullen å inkommande och utgående spannmål allena undantagen. Ej heller må Konungen Statens Inkomster förpakta eller, till vinning för Sig och Kronan eller enskilda personer och Corporationer, några Monopolier fastställa.

Derunder inbegripas ej *»Båk- Bro- Färj-* och andra afgifter af dylik beskaffenhet». Se Ansv. L. för Statsr. § 3.
Jfr RF. 59, 61, 62, 66, 69—71, 109. RO. 30, 31, 80. Se *Naumann* p. anf. st. 2 D. s. 108, 109. Om privilegier på skrifters utgifvande och på boktryckerier, samt om uppfinningspatenter, se *Naumann* p. anf. st. 2 D. s. 34, 35.
I st. f. *»Tull- och Accismedeln»*, hade denna § förut orden: »Sjö- och Landt-tulls- samt Accis-afgifterna», och i st. f. *»Tullen»*, ordet: »Stora Sjötullen». Förändringen skedde vid riksd. 1840—1, sedan landttulls- och accisafgifterna redan år 1810 upphört, så att af dem endast återstår den s. k. Salu-accisen. C. U. mem. år 1834, n:o 14, 26.

§ 61. Alla afgifter, som Riksens Ständer under de i föregående § nämnda Titlar beviljat, skola utgöras intill slutet af det år, under hvars lopp den nya Bevillningen af Riksens Ständer fastställd blifver.

Denna § lydde förut: »Alla afgifter, som Riksens Ständer under de i föregående § nämnde titlar beviljat, skola utgå i fem år, räknade ifrån och med det årets början, som infaller efter det, då Bevillningen fastställd blifvit. Varda Riksens Ständer derförinnan af Konungen eller Stats-Rådet sammankallade, uphöre Bevillningen, hvartil alla ofvannämnde afgifter räknas, med det årets utgång, då en sådan Riksdag börjar».
Sedan vid riksd. 1815 denna §:s förra punkt blifvit förändrad till sin nuv. lydelse, i sammanhang med förändringen af RF. 49 § (se anm:e vid densamma), blef vid 1823-års riksd. §:s senare punkt upphäfd, såsom varande i tydlig opposition mot förra punktens generella stadgande. C. U. mem. 1818, n:o 21.

§ 62. Sedan Stats-Verkets behof blifvit af Stats-Utskottet uppgifna och af Riksens Ständer pröfvade, ankommer det på Riksens Ständer, att en deremot svarande Bevillning sig åtaga samt att tillika fastställa, huru särskilda summor deraf skola till särskilda ändamål användas, och dessa summor under bestämda Hufvud-Titlar uti Riks-Staten anslå.

Jfr RF. 69, 71. RO. 30, 31. Se *Naumann* p. anf. st. 2 D. s. 110—119.
Utdrag af Riks-Staten, utvisande i hvilken ordning Inkomst-Titlarne förekomma och böra i Landt-Stats-Räkenskaperna upptagas, samt Riks-Statens fördelning i Hufvud-Titlar i afseende på Utgifterna, se under RO. 30.

§ 63. Dessutom böra, för oförsedda händelser, tvänne särskilda tillräckliga summor anslås, och till utbetalning å Riksens Ständers Riksgälds-Contor anvisas; den ena att vara tillgänglig, då Konungen, till Rikets försvar eller andra högst vigtiga och angelägna ändamål, sedan hela Stats-Rådets tankar deröfver blifvit inhemtade, finner den vara oundvikligen nödig; den andra att, vid infallande krig, af Konungen lyftas, sedan Han Statsrådet in pleno hört och Riksens Ständer sammankallat. Riksens Ständers förseglade anordning å sistnämnda summa må ej förr brytas, eller summan af Fullmäktige i Riksgälds-Contoret utbetalas, än

sedan Riksdagskallelsen blifvit i Hufvudstadens kyrkor vederbörligen kungjord.

Jfr RO. 30 § 2 mom. i slutet, Ansv. L. för Statsr. § 2, Ansv. L. för R. St. fullm. i Riksg. Cont. § 2. Se *Naumann* p. anf. st. 2 D. s. 118, 170 o. f.

I stället för orden: »*anslås och till utbetalning å Riks. Ständ. Riksgälds-Contor anvisas*», hade denna § förut orden: »*afsättas och anslås*»; hvarjemte framför orden: »*vid infallande krig*», stod: »*ur Riksens Ständers Banque*», och i st. f.: »*Fullmäktige i Riksgälds-Contoret*» stod: »*Banco-Fullmäktige*». Förändringen skedde vid riksd. 1834—5, i anl. af en Kongl. Propos., alldenstund samma ändring innefattade en verklig förbättring dels i så måtto, att hädanefter, vid creditiv-summornas anslående, deras verkliga afsättande undvekes, dels derutinnan att större creditivet ej vidare skulle ur Banken lyftas, utan detta, likasom det mindre, uttryckligen anvisas på Riksgälds-Contoiret, — en öfverflyttning fullkomligen instämmande med den beslutna *realisationens* grunder och ändamål. C. U. mem. d. 28 Jan. 1830. — Angående uttrycket: »Statsrådet in pleno» se *Naumann* p. anf. st. 1 D. 2 Hufvudafd. s. 51 samt 63 not. 10.

§ 64. Så väl Rikets ordinarie Stats-medel och Inkomster, som hvad, på sätt omförmäldt är, under namn af extraordinarie Utlagor eller Bevillningar till Stats-Verket af Riksens Ständer anslås, vare under Konungens disposition, att till de af Riksens Ständer pröfvade behof och efter den upprättade Staten anordnas.

Jfr nästfölj. §. Se *Naumann* p. anf. st. 2 D. s. 113, 115 o. f.

§ 65. Dessa medel må icke annorlunda användas, än fastställdt blifvit; varande Stats-Rådets Ledamöter ansvarige, om de låta afvikelse derifrån äga rum, utan att till Protocollet föreställning deremot göra, samt anföra hvad Riksens Ständer i denna del förordnat.

Jfr RF. 9. Ansv. L. för Statsr. § 5. Se *Naumann* p. anf. st. 2 D. s. 115 o. f.

§ 66. Riksens Ständers Riksgälds-Contor förblifver, såsom hittills, under Riksens Ständers styrelse, inseende och förvaltning; och då Riksens Ständer åtagit sig ansvar för den Rikets Gäld, Contoret ombesörjer, så komma Riksens Ständer, sedan Stats-Utskottet öfver Contorets tillstånd och behof sig utlåtit, att genom särskild Bevillning tillskjuta de medel, som för betalande af denna Gäld, till Ränta och

Capital, oumbärliga finnas, så att Rikets Credit varder bibehållen och vårdad.

Jfr RF. 53, 63, 67, 68. RO. 30, 70, 75. Ansv. Lag för R. St. Fullmäktige i Riksgäldskontoret. Se *Naumann* p. anf. st. 2 D. s. 113. Vid denna § anmärktes år 1809 inom R. och A., att ett särskildt Riksgälds-Contors-Utskott, utan dess sammanslående med Stats-Utskottet, kunde tillsättas. C. U. genmälde: »Anstalterne till betalande af Rikets gäld stå i en så nära gemenskap med anskaffandet af Statens behof och bestridandet af dess utgifter, att desse ämnen nödvändigt måste i ett sammanhang behandlas, och detta till den grad, att man för att blifva en nyttig Ledamot i ett sålunda projecteradt egenteligt Stats-Utskott, borde må hända förut hafva varit Ledamot i Riksgälds-Uskottet». C. U. mem. d. 29 Nov. 1809.

§ 67. Konungens Ombud i Riksgälds-Contoret biviste ej Fullmäktiges sammankomster oftare, än då Fullmäktige åstunda att med honom öfverlägga.

Jfr Ansv. L. för fullm. i Riksg. Cont. § 7. RO. 70 § 2 mom.

§ 68. De till Riksgälds-Verket hörande och dit anslagna medel må icke under någon förevändning, eller med hvad vilkor som helst, derifrån ryckas eller användas till andra behof än dem, Riksens Ständer bestämt. Allt förordnande, som deremot strider, vare kraftlöst.

Jfr RO. 70 § 2 mom. Se vidare cit. under 66 §.

§ 69. Då Stats-Utskottets förslag rörande antingen Statens reglerande eller Bevillningens derefter lämpade hela belopp, eller hvad till Riksgälds-Contorets utgifter och inkomster hörer, eller grunderna för Riksgälds-Contorets styrelse och förvaltning, till pröfning hos Riks-Stånden förehafves, gälle hvad angående behandlingen af Utskottets afgifna förslag uti Riksdags-Ordningen stadgas; och skall saken afgöras efter tre Stånds beslut. Förena sig icke minst tre Stånd uti sammanstämmande beslut; då skall Stats-Utskottet förökas med så många Ledamöter af Riks-Stånden, i vanlig ordning valde, att de blifva tretio af hvarje Stånd. Detta särskilda Utskotts Ledamöter röste sedermera samfäldt, med slutna sedlar, till ovilkorligt antagande eller förkastande af hvad Stats-Utskottet tillstyrkt, blott i de frågor, hvarom Riks-Stånden varit af skiljaktiga tankar;

kommande de fleste sålunda röstandes mening att gälla såsom Riksens Ständers beslut. Till undvikande af paria vota skall, vid omröstningen, förr än sedlarne uppräknas, en ibland dem uttagas och förseglad afläggas. Befinnas, vid de öfrigas uppsummerande, rösterna lika delade, må denna sedel öppnas och gifva utslaget. Är pluraliteten redan vunnen, bör den aflagda sedeln ouppbruten genast förstöras.

Denna § lydde ursprungligen sålunda: »Uppstå antingen hos Riksens Ständers Plena gemensamt eller uti något af Riks-Stånden, betänkligheter att antaga hvad Stats-Utskottet tillstyrkt uti det, som rörer antingen Statens reglerande eller Bevillningens derefter lämpade hela belopp, eller hvad till Riksgälds-Contorets utgifter och inkomster hörer, eller grunderna för Riksgälds-Contorets Styrelse och Förvaltning, då böra de skäl anföras, på hvilka sådana betänkligheter sig stödja, samt meddelas Stats-Utskottet, som derefter tage Ärendet under ytterligare öfvervägande. Anser Stats-Utskottet sig icke kunna afvika ifrån dess redan afgifna yttrande, eller instämma uti Riksens Ständers eller ett särskildt Stånds tankar, utnämne då Utskottet *Deputerade*, som uti det eller de Stånd, der betänkligheter uppkommit, företräda och närmare upplysa förhållandet. Förblifver något Stånd ändock vid den mening, det förut fattat, afgöres saken efter tre Stånds beslut. Stadna två Stånd emot två, då skall Stats-Utskottet förökas med så många Ledamöter utaf Riks-Stånden, i vanlig ordning valde, att de blifva Tretio af hvarje Stånd. Sedan en af detta särskilda Utskotts samtelige Ledamöter blifvit utlottad, röste de öfriga samfäldt, och icke efter Stånd, med slutna sedlar, till ovilkorligt antagande eller förkastande af hvad Stats-Utskottet tillstyrkt, blott i de frågor, hvarom Riks-Stånden varit af skiljaktiga tankar; kommande de fleste sålunda röstandes mening att gälla såsom Riksens Ständers beslut».

För att bringa omröstningssättet till likhet med hvad i RO. på särskilda ställen är påbudet, skedde vid 1815-års riksdag den ändring i förevarande §, att orden: »*Sedan en af* . . . . *slutna sedlar*» ändrades till: »Detta särskilda Utskotts Ledamöter röste sedan samfäldt med slutna sedlar». Hvarförutan i slutet tillades: »Till undvikande af paria vota skall, vid omröstningen, förr än sedlarne uppräknas, en ibland dem uttagas och förseglad afläggas. Befinnas, vid de öfrigas uppsummerande, rösterna lika delade, må denna sedel öppnas och gifva utslaget. Är pluraliteten redan vunnen, bör den aflagda sedlen ouppbruten genast förstöras». Se C. U. mem. d. 1 Febr. 1810. Jfr anm. vid 71 §.

Sin nuvarande lydelse erhöll 69 § vid 1856—1858-årens riksdag. Constitutions-Utskottet vid riksd. 1850—1 hade framställt angelägenheten att, genom ändring i förevarande §, söka tillvägabringa ett enklare förfarande vid afgörandet af de meningsskiljaktigheter, som uppkommit vid pröfningen inom Riks-Stånden af Stats-Utskottets förslag rörande statens reglerande, bevillningens derefter lämpade belopp, Riksgälds-Contorets utgifter och inkomster samt grunderna för detta verks styrelse och förvaltning. Enligt Grundlagens lydelse skulle nemligen alla de betänkligheter och olika meningar, som vid pröfningen af dessa förslag antingen hos Rikets Ständer gemensamt eller uti något af Riks-Stånden

uppkomma, ovilkorligen remitteras till Stats-Utskottet, som ägde dessa betänkligheter godkänna eller, på uppgifna skäl, förkasta, och Stånds-majoritetens rätt att afgöra inträdde först i den händelse, att något Stånd, med ogillande af Utskottets andra gången anförda skäl, ändock vidblefve sin mening. Dessa omgångar, hvilkas tillämpande icke vid någon Riksdag kunnat undvikas, hade, enligt hvad erfarenheten nogsamt ådagalagt, alltid bidragit att betydligt förlänga Riksdagarne, men sällan lyckats att åstadkomma hvad man med dem åsyftat, nemligen förmedling och jemkning af Ståndens och Utskottets olika åsigter. Den rätt, Stats-Utskottet i omförmälda måtto hade sig tillagd, stod emellertid, närmare betraktad, utom den princip, hvarpå bildande af Utskott grundas, och som egentligen icke vore annan, än behofvet af utredning och beredning af ärenderna, innan de hos Stånden företagas till pröfning. I afseende på ifrågavarande förhållande, stod dessutom Stats-Utskottet ensamt framom de andra Utskotten, till hvilka väl, enligt 49 § Riksdags-Ordningen, återremisser af meddelade Betänkanden, vid dessas föredragning första gången inom Stånden, *kunna* ske, men icke ovilkorligen *böra* ske; och denna rättighet för Stånden att, der de sådant nödigt funne, kunna till ny utredning af Stats-Utskottet återremittera vissa eller alla delar af de genom detsamma beredda förslag, syntes ock, för vinnande af tillräcklig upplysning öfver alla till detta Utskotts preliminära behandling hörande frågor, innebära all den garanti, som önskas kunde, utan behof af de omgångar, som nu voro påbjudna. — Utskottets förslag antogs likväl icke vid den riksdagen, men förnyades den följande med någon förändring i redaktionen. C. U. mem. N:o 16 d. 19 Juni 1854.

§ 70. Riksens Ständers valda Bevillnings-Utskott åligge, att bereda alla från Stånden remitterade frågor, som angå förändring uti föreskrifterna om Bevillningens utgörande, att förslagsvis, enligt de särskilda Bevillningarne, beräkna de blifvande inkomsterna, och att, sedan Stats-Verkets behof blifvit utredda och bestämda, opåmint föreslå sättet för bevillningens ökande, om det erfordras, eller för dess minskande, om sådant kan äga rum; och i sammanhang dermed, till Riksens Ständer afgifva förslag till Bevillnings-Stadgar. Utskottet må derjemte uti Bevillnings-frågor föreslå hvad det anser billigt och nyttigt.

Jfr RF. 53. RO. 31 § 1 mom., 75 §.

Denna § lydde ursprungligen: »Då summan, som genom Bevillning utgöras bör, blifvit af Riksens Ständer bestämd, skola de uttryckligen uppdraga åt deras valda Bevilllnings-Utskott at författa förslag til berörde summas fördelande och utgörande, at upgifva grunderna dertil och at utreda sätten huru desamma böra i hvarje serskildt fall tillämpas; hvilket alt Bevillnings-Utskottet skal Riksens Ständers Plena underställa». Vid riksd. 1815 ändrades den till följande lydelse: »Riksens Ständers valda Bevillnings-Utskott åligge, at opåmindt vid hvarje Riksdag uppgifva de allmänna grunderna för den blifvande Bevillningens fördelning,

hvarefter, och sedan summans belopp blifvit faststäldt, Utskottet uppdrages att, med tillämpning af dessa grunder, författa Förslag till Bevillningens utgörande. Skolande allt, i den mån det medhinnes, RikSens Ständers Plena underställas».

Ändringen skedde, emedan stor ojemnhet vid bevillningens utgörande kan vållas, om fördelningsgrunderna ej äro på förhand uppgjorda, samt enär erfarenheten bestyrkt nödvändigheten af en sådan anstalts vidtagande. C. U. mem. den 2 Febr. 1810.

Sin nuvarande lydelse erhöll 70 § vid riksdagen 1853—4. Nästföregående riksdagens Constitutions-Utskott yttrar derom: Till följd af föreskrifterna uti 53 och 70 §§ Regeringsformen samt 31 § Riksdagsordningen, har det för närvarande ansetts vara Bevillnings-Utskottets skyldighet att vid hvarje riksdag, *opåmindt*, uppgifva de allmänna grunderna för bevillningens fördelning och derefter utarbeta förslag till dess utgörande. Författningarne om allmänna bevillningen, om tullafgifterna, stämpelpappersafgiften, bränvinsbränningsafgiften och andra afgifter af bevillningsnatur hafva, med anledning häraf, under hvarje riksdag blifvit af Bevillnings-Utskottet underkastade ny granskning och bearbetning, äfven då ingen motion om ändringar derutinnan blifvit väckt; och då sålunda såväl grunderna för nämnda bevillningar och afgifter, som alla deraf härflytande specialfrågor, vid hvarje riksdag ånyo komma under diskussion och afgörande inom både Utskottet och de särskilta Stånden, icke sällan i flera än två omgångar, föranleder allt detta till en förlängning af riksdagen, hvaraf gagnet ganska ofta icke motsvarar de kostnader, hvilka deraf förorsakas. Då i allmänhet det öfverensstämmer med en klok lagstiftningspolitik att lemna lagar och förhållanden orubbade, uti hvilka ingen, som med behörigt initiativ är försedd, finner skäl att föreslå någon ändring, synes det häraf vara en naturlig följd, att då, hvad de särskilda bevillningarne angår, hvarken någon riksdagsman, i afseende å grunderna för bevillningens utgörande, under ingången riksdag väcker förslag till ändring, eller Bevillnings-Utskottet, för sin del, finner rättvist, billigt eller nyttigt att framlägga något sådant, dessa grunder oförändradt böra förblifva sådane, de hittills varit. Härtill kommer, hvad särskildt beträffar tullbevillningen, att de täta förändringar, som genom det nu iakttagna förfarandet, tullsatserna blifva underkastade, menligt inverka på den allmänna rörelsen, genom att förringa den säkerhet och stadga uti tullsystemet, som för industriela och commerciela företag, beräknade i stort och på längre tid, är af så väsendtlig vigt. På dessa skäl hade Constitutions-Utskottet vid nästförlidna riksdag framställt förslag derom, att grunderna för bevillningens utgörande icke i andra fall skulle af Bevillnings-Utskottet upptagas till pröfning, än då från något Riksstånd derom väckt förslag blifvit inremitteradt, eller Utskottet, för egen del, funnit nödigt att väcka fråga om en eller annan ändring i dessa grunder, och att i öfrigt samma Utskotts åligganden skulle inskränkas till att bereda alla bevillningen rörande frågor, att afgifva förslag till bevillningstitlarnes särskilda belopp, samt att, då förändring i dem blifvit ifrågasatt, eller rikets behof i dem antingen påkallade ökning, eller medgåfve nedsättning, föreslå sättet för bevillningens specifika fördelning. Detta förslag förkastades af ett Stånd vid riksd. 1850—1, men återupptogs, samt bifölls vid derpå följande riksmöte. C. U. mem. d. 21 Julii 1851, N:o 12.

§ 71. Kunna samtliga Riks-Stånden sig icke förena om grunderna för någon Bevillning, sättet för deras tillämpning, eller Bevillningens fördelning till utgörande; då skall saken öfverlemnas till afgörande på det sätt 73 § Riksdags-Ordningen föreskrifver, åt Bevillnings-Utskottet, förökadt till ett sådant antal Ledamöter, som der bestämmes. Bifalla detta Utskotts flesta Ledamöter Bevillnings-Utskottets förslag i en eller flere af de delar, hvaruti Riksens Ständer icke förut detsamma enhälligt antagit, blifve detta förslag härutinnan med all kraft af Riksens Ständers beslut gällande; förkasta de detsamma i någon sådan del, då, äfvensom när det af trenne Riks-Stånd blifvit förkastadt, skall det åligga Bevillnings-Utskottet att föreslå en annan fördelning eller andra grunder och sätt för utgörandet, blott af den andel i Bevillnings-summan, hvaruppå den förkastade delen i Utskottets förra förslag har afseende.

Jfr RO. 31 § 2 m., 73, 75 §§.

I stället för orden: »*Kunna samtlige ...... bestämmes*», hade denna § förut: »Yppar sig skiljaktighet emellan flere af Riks-Stånden om dessa grunder, sätten af deras tillämpning och Bevillningens fördelning till utgörande, eller skulle, hvad icke väntas bör, något Riks-Stånd allena söka undandraga sig det deltagande uti den fastställda Bevillnings-summan, som Bevillnings-Utskottet föreslagit, då skall hvarje Riks-Stånd, som ändring uti Bevillnings-Utskottets Förslag åstundar, meddela de öfriga sina skäl dertill, samt uppgifva det sätt, på hvilket en sådan ändring må vinnas, utan att ändamålet förfelas. Häröfver höres Bevillnings-Utskottet, hvarefter Riksens Ständer skola till afgörande företaga den eller de frågor, om hvilka skiljaktighet dem emellan uppstått. Bifalla tre Stånd hvad emot Bevillnings-Utskottets Förslag i en eller annan del anmärkt blifvit, varde Förslaget i dessa delar förkastadt. Afslå tre Stånd hvad ett serskildt Stånd härutinnan yrkat, men detta ändock vid sin mening förblifver, eller stanna två Stånd emot två, då skall saken öfverlemnas till afgörande, på det sätt 69 § föreskrifver, åt *Stats-Utskottet*, förökadt till ett sådant antal af Ledamöter, som der bestämmes». — Sin nuvarande lydelse erhöll denna § vid riksdagen 1853—4. Constit. Utsk. yttrar derom: »I sammanhang med förslaget angående förändring af RF. 70, hade C. U. till öfverläggning förehaft frågan: huruvida icke de i 71 § RF. till slutligt afgörande i förstärkt Stats-Utskott nu hänvisade frågor rätteligen borde af förstärkt *Bevillnings*-Utskott för samma ändamål behandlas. Såsom allmän regel är för närvarande uti 73 § RO. stadgadt, att då Riksstånden stadna i skiljaktiga beslut öfver någon fråga, hvarje Stånds beslut bör remitteras till det Utskott, som med frågan haft befattning, och derest de olika meningarne genom sammanjemkning icke kunna förenas och frågan så-

lunda beredas till definitivt afgörande inom Stånden, samma Utskott, till hvars behandling ärendet hört, i sådant fall förstärkes, för att, såsom en Nämnd, med Rikets Ständers rätt de tvistiga punkterna afgöra. Från denna allmänna behandlingsform äro likväl nu bevillningsfrågor undantagna, till följd af hvad derom förekommer i 71 § Regeringsformen, som uppdrager åt förstärkt *Stats-Utskott* att definitivt afgöra de frågor af nämnde beskaffenhet, om hvilka Stånden, på sätt uti berörde § närmare bestämmes, icke kunnat sig förena. Att detta icke står i öfverensstämmelse med de grunder, från hvilka det allmänna stadgandet rörande förstärkta Utskott uti 73 § Riksdagsordningen utgår, är uppenbart; och, då härvid tages i öfvervägande, att Bevillnings-Utskottet, som, om allt hvad till frågan om den erforderliga bevillningens utgörande hörer, närmare än något annat Utskott tagit kännedom, också böra anses vara bäst qvalificeradt att, förstärkt med nya ledamöter från Riksstånden, fullgöra det skiljedomarekall, hvarom här är fråga, så torde ej heller några tillfyllestgörande särskilda grunder för ifrågavarande undantag kunna anföras. Hvad isynnerhet tullbevillningen vidkommer, torde ingen riksdagsmannaafdelning med detta ärendes enskildheter vara närmare förtrogen, än Bevillnings-Utskottet, och således ej heller någon mera lämplig att i sista hand afgöra dithörande tvistefrågor, hvilka dessutom talrikare än andra gemenligen förekomma. C. U. mem. d. 21 Julii 1851, N:o 14.

Under riksd. 1809 gjordes vid RF. 69 och 71 §§ den anmärkning: att i dessa §§ Ståndens Deputerade blifvit uppdragen en rättighet, som icke tillkommer Stånden sjelfva, äfvensom angående olämpligheten och vådan deraf att, enligt sistnämnde §, tre Stånd beskatta det fjerde. — C. U. genmälte härtill följande: »Utskottet har ej utan noggrann öfverläggning föreslagit det anmärkta stadgandet, såsom i Utskottets tanka enda utvägen att afgöra skiljaktigheter i en fråga, som ej kan lemnas oafgjord, och tvifvelsutan vore det vida mer obilligt och vådligt, om ett enda Stånd ägde rätt att, genom sitt nekande, beskatta de trenne. Emedlertid hemtar Utskottet af hvad under riksdagen redan i dessa ämnen blifvit tillgjordt den förmodan, att hädanefter ej någon särskild beskattning på särskildte Stånd skall äga rum, utan Bevillnings-grunderne blifva allmänna, hvarigenom alla befarade olägenheter sannolikt skola efter hand försvinna. Att de vid 71 § gjorde förslag, dels att det Stånd, som trodde sig genom bevillningsprojectet förfördeladt, kunde underkasta beslutet Konungens afgörande eller sanction, dels ock förbindas till ökning eller minskning i den stora Bevillningens belopp och fördelning i förhållande till de öfrige Ståndens sammanslagne bevillning, efter den proportion dessa Stånd ansett till ökning eller minskning nödig, har Utskottet för sin del funnit det förra ledande till ett intrång af Styrande magten i Nationens sjelfbeskattnings-rätt, och det sednare ej verkställbart i anseende till omöjligheten af proportionens säkra uträknande». C. U. mem. d. 29 Nov. 1809.

§ 72. Riksens Ständers Bank förblifver hädanefter, som den hittills varit, under Riksens Ständers egen Garantie och Vård, så att den ostörd må förvaltas af de Fullmäktige, hvarje Stånd dertill förordnar, efter de Ordningar, Stadgar och Reglementen, hvilka redan gjorda äro

eller vidare af Riksens Ständer göras kunna. Riksens Ständer allena äga rätt att genom Banken utgifva Sedlar, som för Mynt i Riket må erkännas. Dessa sedlar skola, vid anfordran, efter deras lydelse, af Banken med silfver inlösas.

Jfr RF. 53. RO. 32, 66, 75 samt citat. och anm. dervid. Ansv. L. för Statsr. § 3. Ansv. L. för R. St. Fullm. i Banken. Saml. af Banco-Lagar och Reglementen etc. se anm. vid RO. 66.

Sista p. af denna § tillades vid riksd. 1850—1. De garantier till befästande af bankosedlarnes kredit, som dittills ägde rum, voro fastställda i Lagen för R. Rt:s Bank d. 1 Mars 1830 och Myntbestämningslagen af samma dag. Men ehuru silfverutvexling mot bankosedlar på gifna grunder derutinnan är föreskrifven såsom en orubblig skyldighet för Riksbanken, och nämnda Lagar hafva egenskap af Civillag, beror dock bankosedlarnes kredit dessutom på ändamålsenligheten af de föreskrifter R. St. gifva sina fullmäktige angående Bankens förvaltning. Ett medel att undanrödja farhågan för följderna af misstag i denna förvaltning, har ansetts vara att gifva åt ofvannämnda skyldighet kraften af *Grundlag*. Jfr C. U. mem. d. 13 Mars 1848 n:o 5.

Anm. Ang. det vid riksd. 1828—30 väckta och af R St. till afgörande vid påföljande riksd. hänskjutna förslag till den ändring i RF. 72 §, att Banken, för alltid skiljd från Statsverket, skulle vara under *Konungens och Riks. Ständers* gemensamma garantie etc. etc., samt ang. det vid riksd. 1834—5 af C. U. tillstyrkta förslag: att alla fyra Riks-Ståndens samtycke och Konungens sanction skulle erfordras för Banko-Lags stiftande etc. etc., se C. U. mem. 1829—30 n:o 56 och 68, samt 1834—5 n:o 68, 78 och 117.

§ 73. Inga nya pålagor, utskrifningar af Manskap, eller af penningar och varor, må hädanefter, utan Riksens Ständers fria vilja och samtycke, i den ordning förut nämndt är, påbjudas, uppbäras eller fordras.

Jfr RF. 57, 71, 80. Ansv. L. för Statsr. § 3. RO. 75.

Anm. Inom Ridd. och A. anfördes år 1809 vid denna §: »att som densamma omförmäler, att inga nya pålagor, utskrifningar af manskap eller af penningar och varor må utan Riksens Ständers samtycke, i den ordning förut nämndt är, fordras, och deraf likasom af målets egenskap otvunget skulle följa, att utskrifning af manskap är likasäväl Bevillning, som nya pålagor, och borde jemlikt den i de föregående §§ stadgade ordning behandlas; så hemställdes, om icke RF. 73 § äfven borde nämnas i 75 § Riksdags-Ordningen jemte de öfrige der upptagne §§, hvarvid *alla fyra* Riks-Ståndens sammanstämmande beslut fordrades för att blifva gällande, äfvensom att 80 § Regeringsformen af samma skäl der borde intagas, helst en ny eller tillökad rotering otvifvelaktigt innefattade den drygaste beskattning och Bevillning».

Härtill genmälde C. U.: »att ehuru Utskottet för sin del hyser den fasta öfvertygelse, att den 73 äfvensom den 80 §:ns klara och bestämda ordalydelse sätter utom alt tvifvelsmål, huruledes de mål, som med desse §§ äga gemenskap, böra behandlas, anser likväl Utskottet för en

pligt att söka undanrödja all möjlig osäkerhet i ett så grannlaga ämne, samt att till Riksens Högloft. Ständer ompröfvande hemställa de skäl, hvaruppå Utskottet i denna del grundar sin öfvertygelse»:

»Regering-Formens 73 § innefattar tydligen under enahanda vilkor och behandlingssätt alla frågor om nya pålagor, utskrifningar af manskap eller penningar och varor. Den föreskrifver lika ovilkorligen, att intetdera må påbjudas, upbäras och fordras, utan i den ordning förut nämndt är. Denna ordning igenfinnes i föregående 57, 59, 61, 62, 64, 65, 69, 70 och 71 §§. ej annorstädes. Ehvad således den 73 § är uti Riksdags-Ordningens 75 § upräknad eller icke, förändrar det i ingen mätto det i förstnämde § uttryckeligen anbefallda förhållande, och det så mycket mindre, som då de i denna § nämde articlar ovedersägeligen innefatta i vissa delar egenskap af Bevillning, äro de nödvändigt, i och med detsamma 70 och 71 §§ finnas i Riksdags-Ordningen åberopade, derunti inbegripne hvad desse delar angå. Ett annat förhållande låter knappast tänka sig. Häraf följer likväl icke, att alt hvad 73 § innehåller skall i hela dess omfattning handteras som Bevillnings-Mål. Anvisningen till det föregående vägleder en äfven här. Sjelfva tillvarelsen af en viss gifven skyldighet uti staten är, så vidt den innefattas i sjelfva samfundsbegreppet och deraf sig härledande allmänna pligter, såsom grunderne för skyldigheten att upprätthålla Samhällsförfattningar och att hvar i sin mon bidraga till Landets försvar m. m., föremål för sådana öfverläggningar, hvarvid *trenne* Stånds beslut och Konungens bifall äro afgörande i alla fall, der icke Grundlagens uttryckeliga föreskrift bokstafligen fordrar *samtlige* Riks-Ståndens och Konungens gemensamma beslut. Sedan tillvarelsen och nödvändigheten af en inrättning sålunda är gifven, kommer det andra öfverläggningsämnet, som angår de dertill erforderlige *behofvens* generella bestämmande, hvarvid behandlingssättet är föreskrifvet i 69 § af Regerings-Formen. Derefter förekommer slutligen applicationen eller *fördelningen* af de beviljade behofven, då 71 §:ns föreskrift vid alla tillfällen bör tjena till efterrättelse. Under enahanda synpunkt kan 80 § i Regerings-formen betraktas. Bör indelning och rotering *äga rum eller ej,* är onekeligen ett allmänt mål, till hvars afgörande fordras endast *trenne* Stånds pluralitet och Konungens sanction. Bör den *förändras eller ökas,* är ett Beskattningsmål, som måste handteras efter Regerings-formens 69 §. Huru detta skall verkställas, är en Bevillnings-fråga, hvars behandlingssätt 71 § föreskrifver».

C. U. föreslog derföre, att för mera tydlighets skull, kunde i 75 § RO. införas, näst efter »72 §», följande ord: »samt 73 och 80 §§ i hvad desse två §§ röra Beskattnings- och Bevillnings-frågor, hvilka efter nyssnämnde 69 och 70 §§ handteras böra. C Utsk. mem. d. 27 April 1810. R. o. A. Prot. d. 28 April s. år sid. 1,018. — Ständerna ansågo dock, vid riksd. 1815, detta tillägg icke vara behöfligt.

§ 74. Konungen äge ej makt att fordra någon annan Gärd, till utförande af ett uppkommet Krig, än det sammanskott af födande varor, som uti en Landsort kan blifva erforderligt till Krigsfolks underhållande under Tåg eller Marche, när de särskilda orter, der detta Tåg sker, icke förmå Trupperna med nödigt uppehälle förse. Denna

Gärd skall dock genast med penningar af Stats-Medlen de lefvererande betalas efter de fastställda Markegångspris och med förhöjning deruti till hälften af deras belopp. Den må icke äskas för Trupper, som å någon ort blifva förlagda, eller under Krigsrörelser nyttjas, då Trupperna böra utur dertill samlade Magasiner eller Förråd med deras behof varda försedde.

Jfr RF. 13, 14, 57, 63, 73, 75. RO. 30: 2. Ansv. L. för Statsr. § 5. Se *Naumann* p. anf. st. 2 D. s. 172.

Anm. Vid riksd. 1809 yrkades af Borgare-Ståndet: »Att i sammanhang med hvad 74 § innehåller om ersättning för underhåll till krigsfolk, borde i anseende till Tåg- och Durchmarcher den utkommande Tågordningen åberopas, hvilken Välloft. Borgare-Ståndet önskade måtte bestämma ersättningen vid dylika tillfällen efter ortens gångbara pris». — C. U. yttrade härvid: »Utskottet som funnit anmärkningen, i anseende till hvad densamma åsyftar, ej sakna grund, har för sin del, heldre än att Tågordningen åberopas, trott sig böra föreslå, att efter orden: »Denna gärd», i 2 puncten af § införes: äfvensom all slags förplägning». Men Ständerna ansågo ej detta tillägg behöfligt.

§ 75. De årliga Markegångs-Taxorna skola upprättas genom Deputerade af alla Riks-Stånd, nämnde på det sätt hvarje Stånd särskilt för sig föreskrifver; Hvad desse fastställa, tjene till efterlefnad, så vida ej ändring deruti i behörig ordning sökes och vinnes.

Jfr RF. 74 §.

K. Kung. d. 1 Oct. 1810 ang. sättet och ordningen vid Markegångstaxornas upprättande; K. K. d. 11 Maj 1855 ang. ändringar i Förf. ang. markegångssättningen; K. Br. till Kammar-Collegium d. 10 Maj 1853, K. K. d. 15 Aug. 1854, K. Br. d. 9 Oct. s. å. samt d. 3 Febr. 1855 se *Backmans* Lagsaml. 8 H. s. 19 o. f.

§ 76. Utan Riksens Ständers samtycke kan Konungen icke Lån in- eller utrikes göra eller Riket med ny Gäld belasta.

Jfr RF. 57. Ansv. L. för Statsr. § 5. Se *Naumann* p. anf. st. 2 D. s. 109 o. f.

§ 77. Kungsgårdar och Kungs-Ladugårdar med dertill lydande Hemman och Lägenheter, Krono-skogar, Parker och Djurgårdar, Krono- och Stall-Ängar samt Lax-Fisken och andra Kronans Fisken samt Kronans öfriga Lägenheter, må Konungen icke utan Riksens Ständers samtycke

genom försäljning, förpantning eller gåfva, eller på något annat sätt, Kronan afhända. De skola förvaltas efter de grunder, Riksens Ständer derom föreskrifva; dock att de personer och Menigheter, som, efter hittills gällande Författningar, sådana Kronans tillhörigheter nu innehafva eller nyttja, må njuta laglig rätt derå till godo, samt att odlingar eller odlingsbar mark å Krono-Skogarne må i vanlig ordning, efter nuvarande eller framdeles blifvande Författningar, kunna till Skatte försäljas.

Ang. skatteköp jfr K. F. d. 19 Sept. 1723. K. K. d. 15 Dec 1848 m. fl. Förf:r; se Registret till *Backmans* Lagsaml. ordet: *Skatteköp.* Ansv. L. för Statsr. § 5. Se *Naumann* p. anf. st. 2 D. s. 105, 106.

Anm. Under *Kronoskogar* inbegripas ock *Recognitionsskogar.* C. U. mem. d. 29 Nov. 1809.

§ 78. Ej må någon del af Riket kunna derifrån söndras, genom försäljning, förpantning, gåfva eller å annat dylikt sätt.

Se *Naumann* p. anf. st. 1 D. 2 Hufvudafd. s. 3. Ansv. L. för Statsr. § 3.

§ 79. Ingen förändring i Rikets Mynt till skrot eller korn, det vare sig till förhöjning eller afslag, må äga rum utan Riksens Ständers bifall; Konungens rättighet att låta slå Mynt dock oförkränkt.

Jfr RF. 72 §. Ansv. L. för Statsr. § 5. Se *Naumann* p. anf. st. 2 D. s. 119.

§ 80. Krigsmakten till häst och fot så väl som Båtsmanshållet af rotering och indelning förblifver vid de med Landet och Städerna upprättade Contracter och Indelningsverk, hvilka till deras hufvudgrunder skola orubbade vara, intill dess Konungen och Riksens Ständer finna nödigt någon ändring deruti samfäldt att göra; kunnande ingen ny eller tillökad rotering, utan genom Konungs och Ständers sammanstämmande beslut, tillkomma.

Jfr RO. 33 § 1 mom. sista p. Ansv. L. för Statsr. § 5. Se *Naumann* p. anf. st. 2 D. s. 95.

Angående Knecktecontracterna se Stadganden rörande rotehållaren och soldaten vid Indelta Infanteri-Regementerna, på K. M:s befalln. utg. af *C. D. Forsberg,* Stockholm 1844 etc.

Anm. Bonde-Ståndet erinrade år 1809 vid denna §: »Att slutmeningen synes böra utlemnas, helst den kan anses lägga ett olämpligt band på antagandet af en ny rotering, som framdeles kan finnas nödig och billig». — C. U. yttrade: »En sådan ny eller förbättrad rotering kan visserligen ej förhindras, då den enligt §:ns lydelse tillkommer genom Konungs och Ständers sammanstämmande beslut. Emedlertid har denna § lemnat en säkerhet emot alla i annan ordning vidtagande anstalter till en ny eller förökad rotering, en säkerhet den respective Riks-Stånden sannolikt ej ville förlora». C. U. mem. d. 29 Nov. 1809. Jfr anmärkningarne vid RF. 73.

§ 81. Denna Regerings-Form samt Rikets öfriga Grundlagar kunna icke ändras eller upphäfvas, utan genom Konungens och alla Riks-Ståndens sammanstämmande beslut. Ej må frågor derom uti Ståndens Plena väckas, utan anmälas de hos Riksens Ständers vid hvarje Riksdag valda Constitutions-Utskott. Detta Utskott, hvars pligt det vara skall att Grundlagarne granska, äger rätt att hos Riksens Ständer föreslå de ändringar deruti, som det anser högst nödiga eller nyttiga och möjliga att verkställa. Tillstyrker Constitutions-Utskottet, antingen sjelfmant eller uppå derom af Riksdagsman väckt fråga, ändring i Grundlag, varde Utskottets yttrande vid samma Riksdag öfverlemnadt till Riksens Ständer. Göras i deras Plena icke några anmärkningar emot Constitutions-Utskottets yttrande, hvile detsamma såsom ett Riksens Ständers utlåtande, hvaröfver först vid nästa Riksdag, och då endast med Ja eller Nej, skall kunna beslutas, och gälle då föreskriften i 75 § Riksdags-Ordningen. Besluta åter samtlige Riks-Stånden, att förslaget skall förkastas, vare det genast förfallet. Äro Riks-Stånden i sådant hänseende sins emellan af skiljaktiga meningar, eller göras i Riks-Ståndens Plena emot Utskottets yttrande anmärkningar, som åsyfta förändring i förslaget, blifve de, hvilka hvarje Riks-Stånd särskilt förklarar utgöra dess gemensamma tankar, till Constitutions-Utskottet hänvisade. Utskottet åligge då att samtlige Riks-Ståndens tankar till ett helt utlåtande i möjligaste måtto sammanjemka, och, om oförenliga skiljaktigheter finnas, dem derjemte till samtliga Riks-Ståndens behandlande anmäla. Förena sig derefter samtliga Riks-Stånden om ett

enahanda utlåtande, hvile detsamma till slutligt antagande eller förkastande vid nästa Riksdag, på sätt ofvan föreskrifvet är, derest icke samma utlåtande innehåller, att förslaget bör förkastas, i hvilken händelse det genast förfalle. Blifva åter något Stånds tankar skiljaktiga från de öfrigas, och samma Stånd sig icke efter de öfriga fogar; varde Constitutions-Utskottet, genom val af Riks-Ståndens Plena, till slutlig jemkning förstärkt till ett antal af tjugu personer af hvarje Stånd, hvilka, genom samfäld omröstning, skiljaktigheterna förena, och det dymedelst fullständigt beredda utlåtandet hvile sedan till Riksens Ständers afgörande, som ofvan sagdt är, derest icke utlåtandet innehåller förkastande af förslaget, som då genast förfalle. Blifva å nästa Riksdag alla Riks-Stånden om ändringen ense, öfverlemne de förslaget derom till Konungen, genom deras Talemän, med begäran, att Konungen ville Sitt bifall dertill gifva. Konungen inhemte hela Stats-Rådets tankar deröfver, tage sedan Sitt beslut och meddele Riksens Ständer å Rikssalen sitt samtycke, eller ock de orsaker, för hvilka Han icke samtycker till deras åstundan.

Vill Konungen hos Riksens Ständer föreslå någon ändring i Grundlagarne, höre Han Stats-Rådet och öfverlemne sedan sin Proposition, jemte Stats-Rådets tankar deröfver, till Riksens Ständer, som genast, utan att om denna Proposition förut öfverlägga, uppdrage Constitutions-Utskottet att sitt utlåtande derom afgifva till Riksens Ständer, hvilka då kunna derom öfverlägga. Tillstyrker Utskottet hvad Konungen föreslagit, hvile förslaget till nästa Riksdag, då Riksens Ständer skola sitt beslut derom fatta. Afstyrker Utskottet Konungens Proposition, då må Riksens Ständer genast kunna antingen denna Proposition afslå eller ock afgöra, att de vilja öfver densamma å nästföljande Riksdag besluta; gällande i detta fall tre Stånds mening och, om två Stånd stadna emot två, deras som beslutet uppskjutit. Men icke må under någon förevändning Riksens Ständer förr än å nästa Riksdag Propositio-

nen till bifall upptaga. Samtycka då alla Riks-Stånden till Konungens förslag, begäre de dag att på Rikssalen få Riksens Ständers bifall dertill afgifva. Antaga icke Riks-Stånden samfäldt Konungens Proposition, vare den afslagen, och aflemne Riksens Ständer sitt afslag med skälen dertill skriftligen till Konungen genom deras Talemän.

Om vid Riksdag, då hvilande Grundlagsfrågor skola slutligen afgöras, ytterligare uppskof föreslås, må det ej ega rum utan Konungens och alla fyra Riks-Ståndens sammanstämmande beslut.

Jfr RF. 82—85. RO. 29: 1. RO. 75.

Denna § lydde ursprungligen sålunda: »Denna Regeringsform ..... verkställa. Riksens Ständer må icke å den riksdag, då Utskottet någon sådan ändring föreslår, utan först å den nästföljande derom besluta. Blifva då alla Riks-Stånden om ändringen ense, öfverlemne de förslaget derom till Konungen, genom deras Talemän, med begäran att Konungen ville sitt bifall dertill gifva. Konungen inhemte hela Stats-Rådets tankar deröfver, tage sedan sitt beslut och meddele Riksens Ständer å Rikssalen sitt samtycke, eller ock de orsaker, för hvilka Han icke samtycker till deras åstundan. Vill Konungen hos Riksens Ständer .. .. skriftligen till Konungen genom deras Talemän».

Sista punkten i 81 § tillades vid riksd. 1817—18 i enl. med K. Propos. d. 24 Maj 1815, hvilken blifvit föranledd af de skiljaktiga meningar, som yppat sig inom Riks-Stånden, huruvida 3 Stånds sammanstämmande beslut voro bindande i fråga om ett dylikt föreslaget uppskof. Det öfriga tillades vid riksd. 1856—8.

Rörande den oförenliga skiljaktigheten emellan 56 och 81 §§ RF., sådana dessa förut lydde, se *Naumann* Sveriges Statsförfattnings-rätt, Första Bandet, Andra Hufvud-afd. sidd. 69—78 samt Andra Bandet, sid 12 och sid. 16 not 11. Dessa meningsstridigheters tillvaro, säger C. U. i mem. N:o 40 d. 18 Aug. 1854, ådagalägger redan i och för sig, att omförmälde Grundlags-stadganden sakna nödig tydlighet och bestämdhet, och äfven vid en flygtig jemförelse emellan 56 och 81 §§ Regerings-Formen måste det för hvar och en synas uppenbart, att de särskilda föreskrifterna i samma ämne uti viss del äro, hvad ordalydelsen beträffar, sinsemellan stridiga. Orsaken, att de flera gjorda försöken till Grundlagens förbättring härutinnan fruktlöst aflupit, lärer således vara att finna i den svårighet, som möter vid mera omfattande förändring af nuvarande ordalydelsen i nämnde §§, att träffa det, hvarom meningarne lättare kunna förenas. Vid sådant förhållande har nuvarande Constitutions-Utskott, under hvars förhandlingar ofvanberörde meningsskiljaktighet om Grundlagarnes rätta tydning nyligen åter framträdt och gifvit ökad påminnelse om behofvet af Grundlagarnes förbättring i denna del, ansett det vara lämpligast att tills vidare föreslå endast sådan förändring, hvarigenom, med undanrödjande af den bokstafliga stridigheten emellan Grundlagens särskilda bud i ämnet, dessa kunde bringas derhän att klart och bestämdt uttrycka just hvad de, enligt långvarigare prak-

tisk tillämpning hos Rikets Ständer, ansetts i verkliga meningen, fastän icke till alla delar i ordalagen, innebära. Genom en sådan jemkning vore anledningen till de gamla meningsstriderna undanröjd, och visshet vunnen om likformighet i ärendernas behandling, utan att härigenom i någon mån aflägsnades möjligheten att framdeles vinna den verkliga lagförändring i sak, som kunde finnas önskvärd. — I två väsendtliga delar förekommer det nu anmärkta behof af ändring i Grundlagens lydelse. *Den ena punkten* är den omtvistade frågan, om de genom Kongl. Maj:ts nådiga Proposition tillkomna förslag till Grundlags-ändring skola behandlas på lika sätt, som sådana förslag, väckta inom Constitutions-Utskottet antingen genom enskild riksdagsmans motion, eller i kraft af den rätt, som i 1 mom. af 81 § Regerings-Formen är Utskottet tillagd. *Den andra punkten* afser frågan: om Riks-Stånden, enligt Grundlagens nuvarande lydelse, må äga att förkasta Constitutions-Utskottets Grundlags-förslag å samma riksdag, hvarunder de blifvit framställda, och, i sådant fall, huru vid inträffande menings-skiljaktighet emellan Riks-Stånden i detta hänseende, bör förfaras.

I dessa punkter äro nu Grundlagarnes stadganden förtydligade och bragta till öfverensstämmelse, genom uteslutande af hela senare afdelningen af 56 § RF., genom ofvanstående förändringar i 81 § RF., samt genom den i det följande anmärkta ändring af 29 § RO.

§ 82. Hvad till ändring och förbättring af Grundlagarne, uti nu föreskrifven ordning, Riksens Ständer enhälligt beslutit och Konungen gillat, eller Konungen föreslagit och Riksens Ständer enhälligt antagit, äge kraft af Grundlag.

Jfr RF. 81.

§ 83. Ej må någon för framtiden gällande Förklaring af Grundlagarne stadgas, utan på det sätt, som enligt föregående tvänne §§ vid ändringar i dem iakttagas bör. Efter deras ordalydelse skola de i hvarje särskildt fall tillämpas.

Jfr RO. 55 § samt *Naumann* p. anf. st. 1 D. 1 Hufvudafd. s. 452 o. f., hvarest visas, att meningen med stadgandet i sista punkten af förevarande 83 § rimligtvis icke kan vara annan, än den: att *företrädesvis* den grammatiska tolkningen skall användas, men att då denna (hvilket stundom inträffar) icke är tillräcklig, äfven må tillitas den *logiska*, som, när lagstadgandet är dunkelt, af lagens uppkomst, sammanhang och ändamål slutar till dess mening; dervid de reglor, hvilka gälla för lagtolkning i allmänhet, äfven äro på Grundlagen användbara.

§ 84. Då Constitutions-Utskottet icke funnit skäl att gilla och till Riksens Ständers pröfning öfverlemna något Förslag till förändring eller förklaring af Grundlagarne, som Utskottet af en Riksdagsman emottagit, vare Utskottet skyldigt, om Förslagets Författare det yrkar, att meddela

honom sitt yttrande deröfver, med tillstånd att detsamma jemte Förslaget genom tryck allmänt göra, då han för det sistnämndas innehåll sjelf i egenskap af författare må lagligen ansvara.

Jfr RO. 29 § 1 mom. TF. § 2, mom. 4, 2 afd. RF. 110.

§ 85. Såsom Grundlagar skola anses: denna Regerings-Form, samt den Riksdags-Ordning, den Successions-Ordning och den Tryckfrihets-Förordning, hvilka, i öfverensstämmelse med de grundsatser, som i denna Regerings-Form bestämmas, Riksens Ständer och Konungen gemensamt fastställa.

Ett exemplar af Grundlagarne tilldelas hvarje riksdagsman RO. 21, sista p. Grundlagarne skola tillämpas efter deras ordalydelse RF. 83. Äro de enda föreskrifter, af hvilka Riks St. bindas RO. 1 §. Grundlagarnes förändring eller upphäfvande samt behandlingen af grundlagsfrågor RF. 53, 81—84; RO. 29 § 1 mom., 56, 75. Se *Naumann* p. anf. st. 1 D. 1 Hufv. afd. s. 291. Om naturen af den s. k. *Riks-Acten* se p anf. st. 1 D. 2 H. s. 11. Jfr 2 D. s. 145 o. f.

I stället för ordet »Tryckfrihets-Förordning», stod förut: »*Förordning om en allmän Tryckfrihet*»; och framför sista ordet: »fastställa», stod: »*vid denna riksdag komma att*». — Vid riksd. 1862—63 erhöll §:n sin nuv. lydelse. Denna ändring motiveras sålunda:

»Med undantag af Regeringsformen, omtalas i denna § (sådan den hittils lydt) de öfriga grundlagarne såsom ännu icke verkliga, utan blott möjliga. Då Regeringsformen är den äldsta af våra grundlagar, var väl denna §:s lydelse vid Regeringsformens fastställande fullt riktig; men rätteligen hade densamma bordt vara endast provisorisk, och, sedan öfriga grundlagarne blifvit fastställda, utbytas mot en af annan lydelse.

Denna anmärkning är likväl icke den väsendtligaste; en annan af vida större vigt erbjuder sig. Orden »*denna Riksdag*» häntyda ovilkorligen på den riksdag, som hölls 1809 och 1810; men af de grundlagar, som då fastställdes, hafva så väl Successions-ordningen af den 18 December 1809, som Tryckfrihets-förordningen af den 9 Mars 1810, upphört att vara gällande, samt ny Successions-ordning och ny Tryckfrihets-förordning blifvit antagna. Efter ordagrann tolkning af §, skulle likväl förstnämnde tvenne grundlagar ännu äga full gällande kraft.

Genom uteslutande af orden: »*vid denna riksdag komma att*», har det synts Utskottet, som skulle de anmärkta oegentligheterna undanrödjas, och full tydlighet och bestämdhet i uttrycket åstadkommas». C. U. mem. d. 27 Febr. 1860.

Anm. Regeringsformen kallas i Ständernas stadfästelse å densamma: Rikets *främsta* grundlag.

§ 86. Med Tryckfrihet förstås hvarje Svensk Mans rättighet att, utan några af den offentliga Makten i förväg

lagda hinder, utgifva skrifter; att sedermera endast inför laglig Domstol kunna tilltalas för deras innehåll, och att icke i annat fall kunna derför straffas, än om detta innehåll strider emot tydlig Lag, gifven att bevara allmänt lugn, utan att återhålla allmän upplysning. Alla Handlingar och Protocoll i hvad mål som helst, de Protocoll undantagna, som uti Stats-Rådet och hos Konungen i Ministeriella Ärenden och Commandomål föras, må ovilkorligen genom trycket kunna utgifvas. Ej må tryckas Banco- och Riksgälds-Verkens Protocoll och Handlingar rörande ärenden, hvilka böra hemliga hållas.

Jfr TF. Inledningen; d:o § 2. — Under riksd. 1809 anmärktes inom R.dd. och A. vid förevarande §: »att Riksgäldscontorets protocoll uti in et fall borde hemliga hållas». C. U. svarade: »En ovilkorlig publicitet af Riksgälds-Contorets operationer skulle törhända någon gång blifva skadelig Låne- och Vexel-negociationer m. m. fordra ofta, åtminstone för ögonblicket, en viss hemlighet, hvarförutan de möjligtvis kunde aldeles misslyckas». — Inom Preste-Ståndet anmärktes, att efter orden: *»emot tydlig lag, gifven att bevara»*, kunde tilläggas: »vår rena evangeliska läras helgd. goda seder etc.»; men C. U. erinrade, att denna § innehåller endast grunddragen till ämnen, som sedermera blifvit i Tryckfrihetslagen utförligen afhandlade». C. U. mem. d. 29 Nov. 1809.

§ 87. Riksens Ständer äga gemensamt med Konungen makt att stifta allmän Civil- och Criminal- samt Kyrko-Lag och att sådan förut stiftad Lag förändra och upphäfva. Ej må Konungen utan Riksens Ständers samtycke, och icke Ständerna utan Konungens, någon ny Lag göra eller gammal afskaffa. Frågor härom må i Ståndens Plena kunna väckas och skola, sedan Lag-Utskottet deröfver, efter den ordning 56 § i allmänhet stadgar, blifvit hördt, af Riksens Ständer afgöras. Öfverenskomma Riksens Ständer om någon ny Lag eller om gammal Lags upphäfvande eller förändring, aflemna de Förslag derom genom Talemännen till Konungen, som inhemte Stats-Rådets och Högsta Domstolens tankar deröfver, och, sedan Han Sitt beslut fattat, kalle Riksens Ständer på Rikssalen att antingen emottaga Dess samtycke till deras åstundan eller afhöra Dess skäl att det vägra. Kan Konungen icke förr, än Riksens Ständer åtskiljas, fatta och meddela Sitt beslut, vare Han oför-

hindrad att före nästföljande Riksdags öppnande förslaget ordagrannt bifalla och allmän Kungörelse derom utfärda. Sker det ej, anses förslaget hafva förfallit, och Konungen underrätte då Riksens Ständer vid deras nästa sammankomst, om de skäl, som hindrat förslagets antagande. Finner Konungen godt någon Lagfråga för Riksens Ständer framställa, äske Han Stats-Rådets och Högsta Domstolens yttranden deröfver, samt meddele Riksens Ständer Sin Proposition tillika med berörda yttranden. Riksens Ständer infordre Lag-Utskottets Utlåtande häröfver, beslute sedan och öfverlemne Konungen deras svar uppå Rikssalen, om de bifallit Konungens Proposition, och skriftligen genom Talemännen, om de densamma afslagit. I alla dylika Lagfrågor skall tre Stånds mening utgöra Riksens Ständers beslut. Stadna två Stånd emot två, förfaller frågan och förblifve vid det, som förut stadgadt varit.

Jfr RF. 53, 56. RO. 27 § 2 mom., 33 § 1 mom., 44 § 1 mom. Om lagförklaringar se RF. 19, 21, 88. — *Naumann* p. anf. st 1 D. 2 Hufvudafd. s. 78, 2 D. s. 5 o. f. — Angående något Stånds eller Landsorts under riksdag andragne *besvär*, som innan dess slut ej hinna att af K. M. afhjelpas, se Instr. för Riks. St. Just. Ombudsm. § 21.

Femte och Sjette punkterna: »*Kan Konungen ...... hindrat förslagets antagande*» tillades vid riksd. 1844—5, i enl. med K. Maj:ts derom aflåtna Nåd Propos. d. 15 Febr. 1841, hvilken motiverar detta tillägg sålunda: »att under föregående riksdagar flera gånger inträffat, det Rikseus Ständers förslag i sådana lagfrågor, som RF. 87 § omförmäler, inkommit så sent, att grundlagsenlig pröfning deraf, under Rikets Ständers sammanvaro, icke kunnat af Kongl. Maj:t medhinnas, samt att förslagen af sådan anledning kommit att förfalla; att när förslagen till ny allmän Civil- och Criminal-Lag eller andra lagförslag af större omfattning skola behandlas, olägenheterna blefvo ännu betydligare om K. M. icke, äfven efter riksdags slut, skulle kunna till Lag antaga hvad R. St. för deras del i sådana ämnen beslutat, enär det då kunde inträffa antingen att riksdagen, för meddelande af K. Maj:ts beslut i en vigtig lagfråga, måste förlängas, eller att den möda, R. St. derå användt, blefve förspilld».

§ 88. Med Förklaring öfver Civil- och Criminal- samt Kyrko-Lag förhålles som med sådan Lags stiftande. De förklaringar, som, till svar på inkomna förfrågningar om Lagens rätta mening, Konungen genom Dess Högsta Domstol emellan Riksdagarne gifver, kunna af Riksens Ständer

ogillas, hvarefter de icke längre vare gällande eller af Domstolarne iakttagas eller åberopas må.

Jfr RF. 19, 21. Förklaring af ekonomisk lag (administrativ författning) se nästföljande §.

§ 89. Uti Riksens Ständers Plena må frågor väckas om förändring, förklaring och upphäfvande af Lagar och Författningar, som Rikets allmänna Hushållning röra; om sådana nya Lagars stiftande samt om grunderna för allmänna Inrättningar af alla slag, hvilka frågor skola till utredning af Allmänna Besvärs- och Ekonomi-Utskottet förvisas. Riksens Ständer äge dock icke makt att i dessa mål annat eller mera besluta, än föreställningar och önskningar, att hos Konungen anmälas, och hvarå Konungen, sedan Stats-Rådet deröfver blifvit hördt, göre det afseende Han för Riket nyttigt finner. Vill Konungen åt Riksens Ständer öfverlemna att gemensamt med Honom något afgöra, som Rikets allmänna Styrelse rörer, då förfares dermed, på det sätt, som angående Lagfrågor är stadgadt.

Jfr RO. 34. Instruct. för Riks. St. Just. Ombudsm. § 19, 21. — *Naumann* p. anf. st. 1 D. 2:dra Hufvudafd. s. 80 o. f., 2 D. s. 5 o. f., 3 D. sid. 194 o. f.

§ 90. Under Riksens Ständers eller Deras Utskotts öfverläggningar och pröfning må icke uti något annat fall eller på något annat sätt, än Grundlagarne bokstafligen föreskrifva, komma frågor om Embets- och Tjenste-mäns till- och afsättande; Regerings- och Domare-Makternas Beslut, Resolutioner och Utslag; enskilda Medborgares och Corporationers förhållanden, eller verkställigheten af någon Lag, Författning eller Inrättning.

Rikets embetsmän äro *Konungen* ansvarige om något af dem försummas etc. RF. 47. Icke heller de för statsutgifterna redovisande tjenstemän kunna inför *Ständerna* eller deras *Utskott* till ansvar ställas. RO. 30 § 2 mom. Justitie-Ombudsmannen och Justitie-Cancelleren äga att vid vederbörliga domstolar åtala embetsmäns tjenstefel. RF. 27, 96, 101, 102. RO. 63. Opinions-Nämnden, RF. 103, RO. 64. Riks. St. äga ej att ingå i någon särskild pröfning af Högsta Domstolens beslut, ej heller Opinions-Nämnden hålla någon allmän öfverläggning derom. RF. 104. Åtal mot Statsråds-Ledam. inför Riksrätt, RF. 106. An-

mälan om Statsr.-Ledamots skiljande från embetet. RF. 107. Jfr RO. 29 § 2 mom.

I stället för ordet »Grundlagarne», hade §:n förut orden: *»denna Grundlag»*, och således äfven *»föreskrifver»*, i st. f. »föreskrifva». Ändringen skedde vid riksd. 1862—63. Derom yttras: »Constitutions-Utskottets uppmärksamhet har af en dess ledamot blifvit fästad å ett uti ofvanbemälde § förekommande oegentligt uttryck. Deri stadgas nemligen, att under Rikets Ständers eller deras Utskotts öfverläggningar och pröfning må icke uti något annat fall eller på något annat sätt, än *denna Grundlag* bokstafligen föreskrifver, komma frågor om Embets- och Tjenstemäns till- och afsättande, Regerings- och Domare-markternes beslut, resolutioner och utslag, enskilda medborgares och korporationers förhållanden, eller verkställigheten af någon Lag, Författning eller Inrättning.

De af lagstiftaren stadgade undantag från berörda allmänna förbud hafva sålunda, enligt sträng tolkning efter ordalagen, blifvit genom uttrycket »denna Grundlag,» inskränkta till de fall och de sätt, som kunna i *Regerings-Formen* finnas uppgifna, likväl utan att sådan inskränkning kan antagas hafva varit af lagstiftaren åsyftad. Anledningen till uttrycket »denna Grundlag» förklaras visserligen derigenom, att, vid Regerings-Formens antagande, på sätt kändt är och den ännu hittills gällande lydelsen af 85 § jemväl vitsordar, icke någon af Rikets öfriga Grundlagar hunnit komma till stånd. Men sedan äfven dessa blifvit antagna, kan bemälda uttryck leda till den, säkerligen emot lagstiftarens afsigt stridande tillämpning af 90 §, att Rikets Ständer och deras Utskott betagas rättigheten till öfverläggningar om, och pröfning af sådana ämnen, som, enligt någon af Grundlagarne dem lagligen tillkommer att behandla. Så innehåller t. ex. 18 § Riksdags-Ordningen, utan att något deremot svarande stadgande i Regerings-Formen återfinnes, föreskrifter, bland annat, att till riksdagsman ej må godkännas den, som står under förmynderskap, ej den som efter gjord cession och utfärdadt proclama, icke på sätt lag förmår visa gitter, att han från sina borgenärers kraf fri är, icke heller den, hvilken laga kraftvunnen dom förklarat ovärdig medborgerligt förtroende eller att föra andras talan eller för något nesligt brott till straff skyldig. Derest i dessa afseenden anmärkning likväl äger rum, afgöres frågan, enligt 21 §, om den är klar och tydlig, hos det Stånd, hvari den obehörigen valde sig till inträde anmält, och der öfverläggning och pröfning rörande nyssomförmälde omständigheter alltså måste vara lagligen befogade.

Ehuru en motsatt tillämpning af detta lagrum hittills icke ifrågakommit, utan det anmärkta uttrycket blifvit så förstådt, som inbegrepe det alla rikets Grundlagar; så torde likväl en uppenbart emot lagstiftarens mening missledande ordställning icke böra bibehållas, helst 83 § uttryckligen bjuder, att Grundlagarna skola i hvarje särskildt fall efter deras ordalydelse tillämpas. Genom utbytande af orden: »denna Grundlag bokstafligen föreskrifver,» emot orden: »Grundlagarne bokstafligen föreskrifva,» vunnes tillbörlig noggrannhet och bestämdhet. C. U. mem. d. 12 April 1860.

§ 91. I den händelse 39 § omtalar, att Konungen efter företagen resa utöfver Tolf månader ur Riket blifver, sammankalle Regenten eller Stats-Rådet, då det Riksstyrelsen

förvaltar, genom öppet Påbud, Riksens Ständer till allmän Riksdag, och låte kallelsen inom Femton dagar efter berörde tids förlopp uti Hufvudstadens Kyrkor samt skyndsamligen i de öfriga delar af Riket kungöra. Sedan Konungen derom underrättad blifvit, men Han ändock icke till Riket återkommit, tage Riksens Ständer den författning om Rikets Styrelse, hvilken de nyttigast finna.

Jfr RO. 4. Ansv. L. för Statsr. 2 §. RF. 92—94. RO. 5—7. RA. 7, sista p. — *Naumann* p. anf. st. 1 D. 2 Hufv. afd s. 42 o. f. 2 D. s. 329 o. f.

Orden »*Regenten*» samt: »*då det Riksstyrelsen förvaltar*» blefvo tillagda vid riksdagen 1862—63. Se under RF. 39.

§ 92. Lag samma vare, om en Konungs sjuklighet fortfar af den beskaffenhet, att Han längre tid än Tolf månader med Regerings-Ärendena sig icke befattat.

Jfr RO. 5. RF. 40. RF. 91 och citat. dervid. Anm. »Det i denna § omnämnda fall af Konungens fortfarande sjuklighet är ej bland de *klart bestämda*, i hvilka riksdagskallelse utfärdas enligt RF. 95 (jfr RO. 10), ifall Statsrådet skulle det uraktlåta». C. U. prot. d. 30 Dec. 1809 och 2 Jan. 1810. Jfr anmärkningarne vid RO. 5 under riksd. 1809 och C. U:s svar derpå. — Se *Naumann* p. anf. st. 2 D. sid. 333 o. f.

§ 93. Då Konung dör och Thronföljaren ännu omyndig är, utfärde Stats-Rådet kallelse å Riksens Ständer, hvilken kallelse inom Femton dagar efter Konungens död skall i Hufvudstadens Kyrkor och vidare i Riket kungöras. Riksens Ständer äge, utan afseende på något den aflidne Konungens Testamente angående Riks-Styrelsen, att förordna en eller flere Förmyndare, som, intill dess Konungen myndig blifver, Regeringen i Dess namn, efter denna Grundlag, må utöfva.

Jfr RO. 6, 62. RF. 41. RA. 6, 7, 8, 10. Ansv. L. för Statsr. 2 §. *Naumann* p. anf. st. 2 D. s. 313 o. f.

Ursprungligen hade denna § i slutet en så lydande punkt: »Sedan Konungen Aderton år fyllt, äge Han at uti Stats-Rådet, Högsta Domstolen, Hof-Rätter och Collegier inträda, dock utan at i några beslut deltaga». Denna punkt uteslöts vid riksd. 1815 i anl. af den förändrade redactionen af RF. 41. Se derstädes.

§ 94. Skulle den olyckliga händelse inträffa, att den Konunga-Ätt, hvilken Arfsrätten till Riket uppdragen vore, på manliga sidan utginge, kalle Stats-Rådet, inom den i föregående § stadgade tid efter den siste Konungens död, Riksens Ständer till allmän Riksdag. Riksens Ständer skola då ett nytt Konungahus utkora, med bibehållande af denna Regerings-Form.

Jfr RO. 7. RF. 42. RA. 11. Ansv. L. för Statsr. 2 §. SO. 9. *Naumann* p. anf. st. 1 D. 2 Hufvudafd. s. 26. 2 D. s. 338 o. f.

I slutet hade denna § förut: »och förordna huru styrelsen föras må intil des den valde Konungen kan densamma emottaga». Dessa ord uteslötos i sammanhang med det under 1815-års riksd. vid 42 §:s 1 mom. gjorda tillägg. Se derstädes.

§ 95. Om emot förmodan Regenten eller Stats-Rådet underläte att i de fall, föregående 91, 93 och 94 §§ omförmäla, Riksens Ständer genast sammankalla, då åligge det ovilkorligen Riddarhus-Directionen, Dom-Capitlen i Riket, Magistraten i Hufvudstaden, samt Landshöfdingarne i Länen, att, genom offentliga kungörelser, underrättelse härom meddela, på det val af Riksdagsmän, der sådana val äga rum, genast må kunna anställas, och Riksens Ständer sammankomma, att Deras och Rikets Rätt iakttaga och skydda. Sådan Riksdag öppnes å Femtionde dagen efter den, då Regenten eller Stats-Rådet sist bordt kallelse dertill i Hufvudstadens Kyrkor låta kungöra.

Jfr RO. 10. RO. 11 §, 2 mom. RHO. 37. Se anm. vid RF. 92 och RO. 5.

Orden »*Regenten eller*» tillades vid riksd. 1862—63. Se under RF. 39.

§ 96. Riksens Ständer skola vid hvarje Riksdag förordna en för Lagkunskap och utmärkt redlighet känd Man, att, såsom deras Ombud, efter den Instruction de för honom komma att utfärda, hafva tillsyn öfver Lagarnes efterlefnad af Domare och Embetsmän samt att vid vederbörliga Domstolar i laga ordning tilltala dem, som uti sina Embetens utöfning af väld, mannamån eller annan orsak någon olaglighet begå, eller underlåta att sina Embetspligter behörigen fullgöra. Vare dock han i all måtto underkastad

samma ansvar och pligt, som allmän Lag och Rättegångsordning för Actorer utstaka.

Jfr RF. 97—102. RO. 63. RF. 108. RO. 33 §, 2 mom., 41, 65. TF. 4 §, 5 mom., 5 §, 8, 14 mom. — Instruction för Riksens Ständers Justitie-Ombudsman den 1 Mars 1830. — Konungens Justitie-Canzlers göromål och förhållande må Justitie-Ombudsmannen icke i något fall åtala; likasom ock Justitie-Ombudsmannens göromål och förhållande ej äro af egenskap att kunna af Justitie-Canzleren åtalas, se 1 § af sistn. Instruction. — Kongl. Maj:ts Nåd. Instruction för Dess högste Ombudsman *Justitiæ-Cantzleren* är utfärdad d. 3 Aug. 1809; se *Backmans* Lagsamling, Straff-Balken s. 211, jfr Registret vid ordet: Justitiæ-Canzlern. — 1734—års Allm. Lag. Rätteg.-Balken 29 cap. 3 §. K. F. om nya Strafflagens införande d. 16 Febr. 1864, 19 §.

Anm. Under riksdagen 1809 gjordes vid denna § följande anmärkning: »Då ett samfunds sanna lycka och välstånd hufvudsakligen deraf beror, att de Ledamöter af Staten, som äro anförtrodde Domare- eller Ämbetsmannavärdigheten, utöfva sine pligter utan annat föremål än redligheten och rättvisan; så är det både nödigt och högst nyttigt, att deras Ämbetsmanna-åtgärder undergå all möjlig tillsyn och granskning. Men huruvida detta för Staten heliga ändamål, förenadt med en politisk nytta, kan vinnas med att tillsätta *Tvänne* män, den ena under namn af Justitiæ-Cantzler och den andra af Riksens Ständers Ombud (den förre förordnad af Konungen och den sednare af Ständerna), som ex officio, utan någon i Regeringsformen särdeles skiljd befattning, böra vaka öfver Ämbetsmäns och Domares göromål, — derom hafva tvifvelsmål uppkommit. Det torde vara att frukta, att Justitiæ-Ombudsmannen, som visserligen för närvarande uti 96 § af Regeringsformen fått en föreskrifven gräns för sina omsorger, i framtiden, i följd af sin egenskap såsom *Riksens Ständers* ombud, kan utvidga sin bestämmelse till handlingar, som, ehuru allenast riktade åt förbrytelsen hos Ämbetsmän, kunna åstadkomma skakningar i samhället. Månne icke Riksens Ständer uti RF. 16 och 96 §§ uppdragit både åt *Konungen* och en undersåte nästan lika, af hvarannan aldeles oberoende rättigheter»? — Derföre hemställdes, om man icke kunde i denna omständighet göra den förändring: att allenast *en* Ombudsman eller Justitiæ-Cantzler förordnades, och att Riksens Ständers Constitutions- och Lag-Utskott gemensamt uppsatte på förslag till Justitiæ-Cantzler trenne för kunskaper i Lagfarenhet och redligt uppförande kände män, som innehafva tjenster i Staten af Tromans värdighet, af hvilka Konungen sedermera uti Stats-Rådet ovilkorligt utnämnde den ena; — hvilken Ombudsman eller Justitiæ-Cantzler till hvarje Riksdag, eller också årligen, aflemnade en berättelse huru Ämbetsmän fullgjort sina åliggauden; och Riksens Högloft. Ständer voro berättigade vid hvar Riksdag att, på samma sätt som om Högsta Domstolens Ledamöter är föreslaget, pröfva om samma Justitiæ-Cantzler borde vidare bibehållas eller icke». R. o. A. Prot. d. 3 Juni 1809, s. 495. — C. U. svarade: »I detta ämne är redan så mycket tvistadt, att Utskottet ej tror sig behöfva ingå i någon vederläggning af gjorde påminnelser eller i några ytterligare bevis rörande Ämbetets vigtiga ändamål och förväntade nytta. Det torde i alla händelser vara säkrast att lemna åt *tid och erfarenhet* att afgöra, om Justitiæ-Ombudsmans-Embetet bör bibehållas eller ej, och Utskottet förmodar, att vid näst infallande Riksdag omdömet härom skall hafva hunnit

stadgas med fullkomlig kraft af allmän opinion. C. U. mem. d. 29 Nov. 1809.
Jfr anm. vid RO. 63.

§ 97. Denne Riksens Ständers Justitie-Ombudsman väljes af Riksens Ständer, genom Tolf af hvarje Stånd särskilt för tillfället nämnde Electorer, hvilka till detta vals förrättande sammanträda samma dag, då de af Stånden blifvit utsedde, och skiljas ej åt, förr än valet fulländadt är. Desse Electorer skola samfäldt, först medelst slutna sedlar, hvar för sig, uppgifva den man, som de finna böra komma under omröstning. Falla dervid rösterna, till mer än hälften af de röstande Electorernes antal, på En man, vare han behörigen vald. Äro åter rösterna så delade emellan flere, att en sådan full pluralitet för någon icke äger rum, anställes, med iakttagande af hvad 69 § om lika rösters förekommande stadgar, ny votering, med slutna sedlar, till antagande af den, som de flesta rösterna erhållit, eller, om han icke antages, af den, som, näst honom, blifvit af de flesta Electorerna kallad, och så vidare. Inträffar den händelsen, att två eller flere personer, öfver hvilka särskilt röstas bör, undfått lika röster, företages först votering om den ordning, hvaruti de till omröstning må framställas. Skulle, sedan alla omröstningarne sålunda för sig gått, likväl ingen person hafva erhållit den här föreskrifna pluralitet, anställes ny omröstning öfver alla dem, som vid första voteringen blifvit satte i fråga; skolande den, som erhållit de flesta rösterna, utan afseende på rösternas antal, anses behörigen vald. Enär någon af de, i denna ordning under omröstning ställde, blifvit af Electorernas pluralitet antagen, upphöre valförrättningen och varde han af Riksens Ständer till Embetet förordnad. Den, åt hvilken detta Embete blifvit anförtrodt, kan vid påföljande Riksdagar, i den nu föreskrifna ordning, dertill åter väljas.

Jfr RO. 63.

Denna § lydde ursprungligen: »Denne Riksens Ständers Justitie-Ombudsman väljes af Riksens Ständer genom Electorer, til et lika antal af hvarje Stånd nämnde. Sedan ibland desse Electorer en genom lottning utgått, skola de öfrige samfäldt, och icke efter Stånd, först

medelst slutna Sedlar hvar för sig uppgifva den Man, som de finna böra komma under omröstning. Falla dervid Rösterna til mera än hälften af de röstande Electorernes antal på en man, vare han behörigen vald. Äro åter rösterna så delade emellan flere, at en sådan full pluralitet för någon icke äger rum, anställes ny votering med slutna Sedlar til antagande af den, som de fleste Rösterne erhållit, eller om han icke antages, af den som näst efter honom utaf de fleste Electorer blifvit kallad, och så vidare. Enär någon ..... åter väljas».

Dels vid riksdagarne 1815 och 1823, dels 1828—30, undergick denna § förändringar till dess den erhöll nuv. lydelse, hvarigenom utlottning af en bland electorerna undveks, orden: *»och icke efter Stånd»*, såsom öfverflödiga uteslötos, samt stadgandet erhöll mera bestämdhet. C. U. mem. d. 21 Mars 1810, d. 24 Apr. 1810, d. 24 Sept. 1823.

§ 98. Electorerne böra, vid samma tillfälle, då de Justitie-Ombudsmannen utse, och på enahanda sätt, välja en man af de egenskaper, som hos denna embetsman erfordras, att honom efterträda, i fall han, innan den nästföljande Riksdagen, skulle med döden afgå, samt att utöfva embetet under den tid Justitie-Ombudsmannen kan vara af svår sjukdom eller annan laga förfall derifrån hindrad.

I händelse Justitie-Ombudsmannen vid samma Riksdag, under hvilken han blifvit vald, afsäger sig det erhållna förtroendet, eller med döden afgår, skola Riksens Ständer i Embetet genast insätta den man, som de till hans efterträdare utsett. Skulle Justitie-Ombudsmannens utsedde efterträdare, under påstående Riksdag, afsäga sig det erhållna förtroendet, eller i Justitie-Ombudsmans-Embetet insättas, eller med döden afgå, utväljes, på ofvan stadgade sätt, en annan behörig man i hans ställe. Inträffar något af dessa fall emellan Riksdagarne, skall Riksens Ständers rätt härutinnan, genom deras Fullmäktige i Banken och Riksgälds-Contoret, utöfvas.

Jfr RO. 63.

Senare momentet: *»I händelse Justitie-Ombudsmannen ...... utöfvas»* tillades vid riksd. 1828—30, emedan föreskrift saknades huru förhållas borde ifall R. St:s Just. Ombudsman eller hans Suppleant afsade sig embetet eller med döden afgingo vid samma riksd., under hvilken de blifvit valde, eller mellan riksdagarne. C. U. mem. 1823, n:o 73. — Orden i slutet af denna §:s förra afdelning: *»samt att utöfva embetet under den tid Justitie-Ombudsmannen kan vara af svår sjukdom eller annat laga förfall derifrån hindrad»* tillades vid riksdagen 1856—8, för att fylla en brist i Grundlagen, der nemligen förut intet fanns stadgadt för det fall, som samma tillägg afser. Sådant oaktadt

har väl ett stadgande i ämnet influtit i 25 § af Instructionen för Rikets Ständers Justitie-Ombudsman af d. 1 Mars 1830, men då denna Instruction icke bör i något hänseende gifva vidsträcktare behörighet, än som med *Grundlagens* föreskrifter öfverensstämmer, har tillräckligt skäl förefunnits till ifrågavarande tillägg i 98 § RF. och i RO:s 63 § 4 mom. Jfr C. U. mem. n:o 10 d. 29 Maj 1854.

Anm. Om riksdag hålles å annan ort, än Stockholm, och Just. Ombudsmannen har riksdagsmannarätt, samt infinner sig på riksdagsorten, är han oförhindrad att *derstädes* sjelf bestrida sina till embetet hörande göromål, helst hans begagnande af riksdagsmannarätt ingalunda, då han sådant sjelf ej yrkar, kan anses bland de laga förfall, vid hvilka Suppleanten bör embetsförvaltningen tillträda, samt, enligt 13 § af Instructionen, Just. Ombudsm., då han är på resor stadd, icke dess mindre sitt embete utöfvar. C. U. mem. d. 8 Aug. 1810.

§ 99. Riksens Ständers Justitie-Ombudsman må, när han det nödigt anser, kunna öfvervara Högsta Domstolens, Nedre Justitie-Revisionens, Hof-Rätternas, Collegiernas eller i dessas ställe inrättade Verks, och alla lägre Domstolars öfverläggningar och beslut, dock utan rättighet att sin mening dervid yttra, samt äga tillgång till alla Domstolars, Collegiers och Embetsverks Protocoll och Handlingar. Konungens Embetsmän i allmänhet vare skyldige att lemna Justitie-Ombudsmannen laglig handräckning, samt alla Fiscaler att medelst Actioners utförande honom biträda, då han det äskar.

Jfr Instr. f. Just. Omb. § 8.

Vid 1840—1 årens riksd. borttogs ur denna § orden: »*Rikets Allmänna Ärendens Berednings*», hvilka förut stodo näst efter orden: »*Högsta Domstolens*», hvaremot näst efter ordet: »*Collegiernas*» tillades: »*eller i dessas ställe inrätta Verks*». Se anm. vid RF. 5.

§ 100. Justitie-Ombudsmannen åligge, att vid hvarje Riksdag till Riksens Ständer aflemna en allmän redogörelse för sin förvaltning af det honom förtrodda Embete, samt deruti utreda Lagskipningens tillstånd i Riket, anmärka Lagarnes och Författningarnes brister och uppgifva förslag till deras förbättring. Vare han ock skyldig att emellan Riksdagarne årligen ett Utlåtande öfver dessa ämnen genom trycket kungöra.

Jfr Instruct. för Just. Ombudsm. § 14 o. f.

§ 101. Skulle den oförmodade händelse inträffa, att antingen hela Konungens Högsta Domstol eller af dess Le-

damöter en eller flere funnes hafva, af egennytta, vrångvisa eller försumlighet, så orätt dömt, att derigenom någon, emot tydlig Lag och sakens utredda och behörigen styrkta förhållande, mistat eller kunnat mista lif, personlig frihet, ära och egendom, vare Riksens Ständers Justitie-Ombudsman pligtig, äfvensom Konungens Justitie-Canzler berättigad, att vid den Rikets Domstol, som här nedanföre bestämmes, den felaktige under tilltal ställa, samt till ansvar efter Rikets Lag befordra.

Instr. för R. St. Justitie-Ombudsman § 4. RF. 102. Strafflagen af den 16 Febr. 1864, 25 kapitlet.

§ 102. Denna Domstol, som Riks-Rätt kallas, skall i sådant fall bestå af Presidenten uti Konungens och Rikets Svea Hof-Rätt, hvilken deruti före Ordet, Presidenterna uti alla Rikets Collegier, Fyra de äldsta Stats-Råd, Högste Befälhafvaren öfver de i Hufvudstaden tjenstgörande Trupper, Högste närvarande Befälhafvaren för den vid Hufvudstaden förlagde Escadern af Arméens Flotta, tvänne de äldsta Råd i Svea Hof-Rätt och det äldsta Råd i hvarje af Rikets Collegier. Då antingen Justitie-Canzleren eller Justitie-Ombudsmannen finner sig befogad att Högsta Domstolen samfäldt eller särskilde Dess Ledamöter inför Riks-Rätten tilltala, äske han hos Presidenten i Konungens och Rikets Svea Hof-Rätt, såsom Riks-Rättens Ordförande, laglig kallelse å den eller dem, som skola tilltalas. Presidenten i Hof-Rätten foge derefter anstalt om Riks-Rättens sammanträde, för att kallelsen utfärda och målet vidare i laglig ordning behandla. Skulle emot förmodan han detta underlåta, eller någon af de öfrige förenämnde Embetsmän undandraga sig att uti Riks-Rätten deltaga, stånde de, för en sådan uppsåtlig försummelse af deras embetspligt, till lagligt ansvar. Hafva en eller flere af Riks-Rättens Ledamöter laga förfall, eller finnes emot någon af dem laga jäf, vare ändock Rätten domför, om Tolf deruti sitta. Är Presidenten i Hof-Rätten af laga förfall eller jäf hindrad, företräde dess ställe den äldste i tjenst varande Presidenten.

Denna Domstol äge, sedan ransakningen fulländad är, och Domen efter Lag fälld, att densamma för öppna dörrar afkunna. Ingen hafve makt att sådan Dom ändra, Konungen dock obetaget att göra Nåd, hvilken likväl icke må sträcka sig till den dömdes återinsättande i Rikets tjenst.

Jfr RF. 106. RO. 29 § 2 mom.

Anm. Vid denna § gjordes år 1809 den anm., att det skulle kunna inträffa att Riksrätten sattes ur verksamhet, om nemligen så många af dess ledamöter voro jäfvige eller hade laga förfall, att ett mindre antal än tolf återstod, och Rätten således ej blefve domför. Denna händelse har förmodligen ej ansetts vara att befara då Riks-Rättens ledamöter äro så många; men utom det att intet i en Grundlag bör öfverlemnas åt probabiliteten eller hazarden, bör man söka förekomma intrigens verkningar från deras sida, som böra tilltalas, och svaghetens hos den som böra döma. Den brottslige gör säkert allt för att undgå ansvar, och mången domare söker säkert undvika den mindre behagliga befattningen att till ansvar befordra statens betydligare embetsmän. Med anledning häraf föreslogs och godkändes af C. U. ett tilllägg efter orden: »*i tjenst varande Presidenten*», neml. följande: »Skulle så hända att så många af Riks-Rättens Ledamöter äro af laga förfall eller jäf hindrade att deltaga i dess öfverläggningar och beslut, att de öfrige ej utgöra Tolf, åligge då Ordföranden att i stället till Ledamot i Riks-Rätten kalla den Embetsman inom samma Verk som är näst i ordning efter den hindrade, eller ock, om detta med de militaira Ledamöterna inträffar, den äldste General eller Amiral, som af jäf eller förfall ej hindras». C. U. mem. d. 29 Nov. 1809. Men detta tillägg blef ej antaget. — Se Justitie-Ombudsm:s Embetsberättelse år 1819, s. 7, angående detta ämne.

§ 103. Vid hvarje Riksdag skola Riksens Ständer välja Tolf Ledamöter af hvardera Ståndet till en Nämnd, som äge att döma, huruvida Högsta Domstolens samtlige Ledamöter gjort sig förtjente att i deras vigtiga kall bibehållas, eller om visse af dem, utan bevisligen begångna fel och brott, hvarom föregående § handlar, likväl kunde anses böra ifrån utöfningen af Konungens Domsrätt skiljas. Denna Nämnd träde, samma dag den blifvit vald, tillsamman. I den ordning 69 och 97 §§ föreskrifva, röste samtlige Ledamöterne, man för man, med slutna sedlar, öfver den frågan: skall omröstning anställas till uteslutande af någon bland Högsta Domstolens Ledamöter? Besvaras derefter denna fråga enhälligt eller af de flesta rösterna med *Nej*, blifve då Högsta Domstolens samtlige Ledamöter bibehållne. Besvaras den åter med *Ja*, så uppgöre hvar och en af

Nämnden en sådan Lista på dem af Högsta Domstolens Ledamöter, flere eller färre, som han anser böra entledigas. De trenne ibland desse, som då fått det största antal af röster emot sig, ställes hvar efter annan under en ny omröstning, hvarvid två tredjedelar af rösterna fordras emot den eller dem, som skola anses vara ifrån Riksens Ständers förtroende uteslutne. Blifve han eller de derefter af Konungen, hos hvilken Riksens Ständer härom anmälan skola göra, ifrån Embetet genom Nådigt afsked skiljde. Dock tillägge Konungen honom eller dem hvardera en årlig Pension till Lönens halfva belopp.

Jfr RO. 64.

Denna § lydde ursprungligen: »Vid hvarje Riksdag skola Riksens Ständer välja Tolf Ledamöter af hvardera Ståndet til en Nämnd, som äge at döma, huruvida Högsta Domstolens samtlige Ledamöter gjort sig förtjente at i deras vigtiga kall bibehållas, eller om visse af dem, utan bevisligen begångna fel och brott, hvarom föregående § handlar, likväl ådragit sig den misstanka för väld eller oskicklighet, at de kunde anses hafva förverkat det allmänna förtroendet, och borde förthy ifrån utöfningen af Konungens Domsrätt skiljas. Denna Nämnd träde samma dag den blifvit vald tillsamman. En af samtlige Ledamöterne deruti utlottes först, hvarefter de öfrige röste, man för man, och icke ståndsvis, med slutna Sedlar, öfver den frågan: Om alle Högsta Domstolens Ledamöter äga Riksens Ständers förtroende, och böra vid deras Syslor bibehållas? Besvaras denna fråga enhälligt eller af de fleste röstande med Ja, blifve då Högsta Domstolens samtlige Ledamöter bibehållne. Besvaras den åter med Nej, så uppgöre hvar och en af Nämnden en sluten Lista på dem af Högsta Domstolens Ledamöter, flere eller färre, som han anser böra entledigas. De trenne ...... belopp». Förändringen skedde vid riksd. 1815; voteringssättet blef bragt till likhet med RF. 69, och den första fråga, som till besvarande af denna Nämnd (vanligen kallad *»Opinions-Nämnden»*) skall framställas, erhöll sin nuv. lydelse. — Vid riksd. 1828—30 uteslötos orden: *»och icke ståndsvis»*, såsom öfverflödiga sedan voteringen ståndsvis i Utskotten blifvit afskaffad år 1823.

Anm. Redan år 1809 gjordes den anmärkning, att Opinions-Nämnden vore en obillig och skadlig inrättning. C. U. yttrade i anl. häraf: »Då Högsta Domstolens Ledamöter å ena sidan förklarats inamovibla, har å andra sidan Utskottet trott den allmänna säkerheten och egendoms-rätten fordra, att den, som kunde anses hafva förverkat det allmänna förtroendet, utan att lagligt tilltal ägde rum, borde ock kunna af Riksens Ständer från Embetet skiljas. En skicklig och rättvis Ledamot af Högsta Domstolen skall säkert aldrig få den allmänna rösten så emot sig, att ⅔:delar af denna Nämnd skulle förklara honom hans Embete ovärdig». C. U. mem. d. 29 Nov. 1809. — Vid 1812-års riksdag föreslog Kongl. Maj:t, att RF. 103 helt och hållet skulle utgå. I den Kongl. propositionen derom yttras: »Då denna Grundlags hela syftning ådagalägger, att Domare-magten bör af allt

yttre inflytande vara oberoende; då Lagen är den enda magt, för hvilken Lagskiparen behöfver hysa någon farhåga, har Kongl. Maj:t ej med dessa grundsatser kunnat förena den omröstning öfver Högste Domstolens Ledamöter, som, törhända i den redliges inbillning tillfredsställande, likväl svårligen i verkställigheten kan annat än hänföras till en af de tvänne ytterligheter, antingen tom ordformel, eller ock ett öppet förtryck. Är det väl möjligt att, inom ett inskränkt antal personer, finna *Nationens allmänna röst uppenbarad,* och kan ej oftast äfven kännedomen deraf blifva för den till intet gjorda förhoppningen, för det enskilta agget, en mindre kraftig ledare, än tillfället att, under mörkrets och kanske äfven den förmenta Patriotismens täckmantel, beqvämligen kunna *hämnas?* Månne ej farhågan för denna orättvisa snarare kunde missleda Högste Domstolens Ledamöter, än förmånligen verka på deras tänkesätt och handlingar? Och böra ej Lagens bud, i anseende till dem, anses lika tillräckliga, som för Rikets öfrige invånare, utan att någon tillflykt behöfver tagas åt den *egenmägtiga* pröfningsrätten». K. Propos. d. 12 Aug. 1812. Men Constitutions-Utskottet vidhöll sin år 1809 uttalade mening i ämnet och yttrade: »Då Utskottet med skyldig vördnad och tacksamhet erkänt den omsorg för Domare-Magtens oberoende, som ligger till grund för den i Konungens Nådiga Proposition innefattade framställning af ämnet, har Utskottet likväl i anseende till *Högsta* Domare-Magten, såsom utgörande sista Instantien, icke kunnat godkänna behofvet af ett alldeles lika förhållande. Utskottet har trott, att, vid afgörande af detta ämne, torde, jemte afseende på grundsatsen af Domare-Magtens oberoende, förenas den, att denna Magt genom vissheten att utom grofva uppenbara förseelser i intet fall kunna skiljas från Embetet, icke måtte utgöra en alldeles ocontrollerad och oförbättrelig del af Lagskipningen, att den igenom en sådan slags sjelfständighet icke måtte uppresas till en *Stat i Staten,* möjligtvis lika vådelig för enskildas välfärd, som för den styrande Magtens verkningsförmåga och Samhällets lugn. Utskottet har trott, att möjligheten att undvika dessa olägenheter och att ändock bibehålla Högste Domstolens Ledamöter uti ett skäligt oberoende, gåfves endast uti en inrättning som satte dem blott i farhåga för allmänna omdömet; att denna inrättning vore så mycket nödvändigare för en Domstol, hvars Utslag af ingen annan kunde öfverses eller ändras, och att då emellan Riksdagarne det vore omöjligt att förese hvem som en framtida pröfningsrätt kunde tillkomma, skulle det för Högste Domstolens Ledamöter icke gifvas något säkrare medel att bevara sig för omröstningens följder, än att göra alla rätt, och att således Lagen skulle finna det kraftigaste stöd uti en Inrättning, som icke skulle medgifva enskilda orättvisor. Utskottet har visserligen icke undgått inse, att äfven denna skulle möjligtvis kunna missbrukas, att för den enskilde, som vore föremål för en sådan slags omröstning, den ofta skulle kunna vara sårande; men Utskottet har trott, att, vid frågan om valet emellan möjliga olägenheter, torde de, som rörde enskilde, mindre fästa uppmärksamheten, än de som angå det allmänna, enär ingendera vore af en öfvervägande beskaffenhet, och att när inga menskliga inrättningar kunna vara utan missbruk, vore ej möjligheten af dessa, i anseende till enskilde, ett skäl att måhända bereda ännu större för det allmänna. Allmänt har man likväl önskat att kunna minska det obehagliga i sakens framställning och verkställighet, och åtskillige förslag hafva i afseende derpå blifvit inom Utskottel framställde;

men efter granskning af deras antaglighet, har det, som förenat de flesta sinnena, varit det som uti hosföljande redaction af 103 §:n finnes föreslaget» (d. ä. den nuvarande lydelsen). C. U. mem. d. 12 Aug. 1812.

§ 104. Ej må Riksens Ständer ingå i någon särskild pröfning af Högsta Domstolens beslut, eller någon allmän öfverläggning derom uti Nämnden förefalla.

Jfr RF. 90.

§ 105. Riksens Ständers Constitutions-Utskott äge att äska de Protocoll, som uti Stats-Rådet blifvit förda, utom dem, som angå Ministeriella Ärenden och Commando-mål, hvilka endast i det, som rörer allmänt kända och af Utskottet uppgifna händelser, må kunna fordras.

Jfr RO. 29 § 2 mom. RF. 106, 107, 86. TF. 2 § 4 mom. 2 afd. Definition på ministeriella och commando-mål se RF. 11, 15. Jfr *Naumann* p. anf. st. 2 D. s. 93 o. f., s. 142 o. f.

Anm. Under riksd. 1809 gjordes vid denna § den anm., att, vid granskningen af Stats-Rådets protocoll, Constitutions-Utskottet må förstärkas till 30 ledamöter af hvarje Stånd. — C. U. svarade härpå: »Enligt hvad i RO. blifvit föreslaget, äger hvarje Utskott att begära förstärkning, då göromålen ej med det vanliga antalet af Deputerade kunna bestridas. Utskottet inser ej nog klart, hvarföre just i detta fall ett så stort antal skulle behöfvas, då Constitutions-Utskottet här ej äger någon afgörande, blott en viss urskiljande magt, då det endast är Åklagare, ej Domare. I öfrigt finnes denna anmärkning besvarad vid Riksdags-Ordningen, dit ämnet egentligen hör». C. U. mem. d. 29 Nov. 1809.

§ 106. Finner Utskottet af dessa Protocoll, att någon Stats-Rådets Ledamot, eller någon för tillfället förordnad Föredragande, eller den Embetsman, som i Commando-mål Konungen råd gifvit, uppenbarligen handlat emot Rikets Grundlag eller Allmän Lag, eller tillstyrkt någon öfverträdelse deraf, eller underlåtit att göra föreställningar emot sådana öfverträdelser, eller dem vållat och befrämjat genom uppsåtligt fördöljande af någon upplysning, eller hafver den Föredragande underlåtit att, i de fall, som 38 § af denna Regerings-Form förutsätter, sin contrasignation å ett Konungens beslut vägra, då skall Constitutions-Utskottet ställa en sådan under tilltal af Justitie-Ombudsmannen inför Riks-Rätten, hvaruti, i stället för Stats-Råd, fyra de äldsta Justitie-

Råd i dessa fall komma att säte taga, och gånge härmed som i 101 och 102 §§ om tilltal emot Högsta Domstolen föreskrifves. Då Stats-Rådets Ledamöter eller Konungens Rådgifvare i Commando-mål finnas hafva, på sätt ofvanberördt är, gjort sig till ansvar skyldige, döme dem Riks-Rätten efter allmän Lag och den särskilda Författning, som till bestämmande af sådant ansvar utaf Konungen och Riksens Ständer fastställd varder.

Jfr RO. 29 § 2 mom. och Ansv. L. för Statsr. Led., Instr. för R. St. Just. Ombudsm. 5 §, Strafflagens 25 kap. — Statsråd kan ej af enskild man tilltalas i och för embetet eller i annan ordning än RF. utstakar, se nämnde Ansv. L. § 8. Hvad emot Stats-Rådets Protocoll intill den dag, då riksd. börjas, under då påstående riksdag icke blifver anmärkt, derå må sedan vid påföljande riksdag åtal icke äga rum, se åberopade Ansv. L. § 11. — Ang. orden: »för tillfället förordnad föredragande», se citat. och anm. vid RF. 8.

Denna § lydde förut: »Finner Utskottet af desse Protocoll, at någon Stats-Minister, Stats-Råd, Hof-Cantzleren, Stats-Secreterare eller annan Ledamot af Stats-Rådet, eller den Embetsman, som i Commando-mål Konungen råd gifvit, uppenbarligen handlat emot denna Regerings-Forms tydliga föreskrift, eller tillstyrkt någon öfverträdelse deraf, och af andra Rikets gällande Lagar, eller underlåtit at göra föreställningar emot sådane öfverträdelser, eller dem vållat och befrämjat genom upsåtligt fördöljande af någon uplysning, då äge Constitutions-Utskottet att ställa en sådan under tiltal ...... fastställd varder». — Förändringen skedde vid riksd. 1840—1, se anm. vid RF. 5. — Efter ordet: »*Justitie-Råd*» stod förut: »tvänne af frelse och tvänne af ofrelse Stånd», hvilken bestämning uteslöts vid riksd. 1844—5, se anm. vid RF. 4 och 17.

§ 107. Skulle Constitutions-Utskottet anmärka, att Stats-Rådets Ledamöter samfäldt eller en eller flere af dem, uti deras rådslag om allmänna mått och steg, icke iakttagit Rikets sannskyldiga nytta, eller att någon Föredragande icke med oväld, nit, skicklighet och drift sitt Förtroende-Embete utöfvat, äge då Utskottet att sådant tillkännagifva för Riksens Ständer, hvilka, om de finna Rikets väl det kräfva, kunna hos Konungen skriftligen anmäla deras önskan, att Han ville ur Stats-Rådet och ifrån Embetet skilja den eller dem, emot hvilka anmärkning blifvit gjord.

Frågor uti detta ämne kunna i Riksens Ständers Plena väckas och af andra Riksens Ständers Utskott än Constitutions-Utskottet hos Stånden andragas, men icke af Riksens

Ständer afgöras förr, än sistnämnda utskott deröfver blifvit hördt. Under Riksens Ständers öfverläggningar derom, skola icke Konungens beslut uti mål, som röra enskilda Personers eller Corporationers rättigheter och angelägenheter, kunna ens nämnas, ännu mindre någon Riksens Ständers pröfning underställas.

Jfr RO. 29 § 2 mom. RF. 90,

I st. f. ordet »*Föredragande*», stod förut: »Stats-Secreterare». Ändringen skedde vid riksd. 1840—1, se anm. vid RF. 5.

§ 108. Till Tryckfrihetens vård skola Riksens Ständer vid hvarje Riksdag förordna Sex för kunskaper och lärdom kände Män jemte Justitie-Ombudsmannen, som bland dem före ordet. Desse Committerade, af hvilka Två, utom Justitie-Ombudsmannen, skola vara lagfarne, äge sådan befattning, att, i händelse någon Författare eller Boktryckare, innan tryckningen, sjelf öfverlemnar dem en skrift och begär deras yttrande, huruvida åtal derå, efter Tryckfrihets-Lagen, kan äga rum, skola Justitie-Ombudsmannen och minst Trenne Committerade, hvaraf en lagfaren, ett sådant yttrande skriftligen afgifva. Förklara de deruti, att skriften må tryckas, vare då både Författare och Boktryckare från allt ansvar frie, och ligge det å Committerade. Desse Committerade skola väljas af Riksens Ständer, genom Sex af hvarje Stånd utsedde, samfäldt röstande Electorer. Afgår emellan Riksdagarne någon af de Committerade, välje de öfrige en behörig Man, att det lediga rummet intaga.

Jfr RO. 65, 59. TF. 5 §, 8, 13, 14 mom.

Orden: »och icke ståndsvis», som förut stodo i denna §:s fjerde punkt, uteslötos vid riksd. 1828—30, se anm, vid RF. 103.

Anm. Under 1809-års riksd. anmärktes vid denna §: 1:o »Att den föreslagna Tryckfrihets-Comitéen synes dels umbärlig, dels möjligtvis skadlig». C. U. svarade härå: »Sedan Riksens Höglofl. Ständer icke behagat antaga projectet till en emellan Riksdagarne verksam Lag- och Hushållnings-Beredning, torde i dess ställe en Corporation böra gifvas till Tryckfrihetens vård. Comitéen har ingen rättighet sig uppdragen att hindra skrifters tryckning; dess åtgärd är inskränkt inom yttrande, på skedde förfrågningar af Författare och Boktryckare, huruvida åtal å skrifter, enligt Tryckfrihetslagen, kan äga rum. Den har ock, i fall Utskottets förslag till en Tryckfrihetslag antages, sig updraget ett vigtigare åliggande, det nämligen: att till Kongl. Svea Hof-Rätt afgifva bestämda utlåtanden i frågor om åtalade skrifter».

(Jfr stadgandet 1810-års TF. 5 § 3 mom. Jury i tryckfrihetsmål var då ännu ej införd). — 2:o »Att den föreslagna censuren tyckes kunna lika väl förrättas af någon härvarande Embetsman, som af den nämnde Comitéen, hvilken såsom öfverflödig ej synes böra äga rum, och minst komma Stats-Verket till last. C. U. yttrade i anledning häraf: »Då tryckfriheten enligt Regeringsformen är en Grundlag, synes Nationen sjelf böra genom sina Comiterade hålla vård öfver hvad den stiftat. Utskottet tror för sin del att denna skatt måste bevaras, om än någon utgift dervid tillskyndas Staten; ankommande för öfrigt uppå Riksens Ständers pröfning huruvida arfvode för Comitéens Ledamöter bör äga rum». — 3:o Att en Instruction för ifrågavarande Comité borde utfärdas, samt dess verksamhet utsträckas till utgifvande af en tidskrift öfver Juridiska, Oeconomiska och Statistiska ämnen. Men äfven detta yrkande afstyrktes af C. U., hvilket, hvad den äskade Instructionen vidkom, ansåg Tryckfrihetslagen i sådant afseende tillräcklig. C. U. mem. d. 23 och 29 Nov. 1809.

§ 109. Ej må Riksdag längre räcka än Trenne månader från den dag, då Konungen låtit om Stats-Verkets tillstånd och behof Riksens Ständer eller deras Stats-Utskott underrätta. Skulle likväl vid nämnda tids förlopp, Riksens Ständer ännu icke hafva Riksdags-ärendena afgjort, anmäle de det hos Konungen och äske, att Riksdagen måtte fortfara någon viss tid af högst En månad derefter, hvilket Konungen ej äge makt att vägra eller förhindra. Der så oförmodadt hända skulle, att, vid den sålunda förlängda tidens utgång, Riksens Ständer icke hade Staten reglerat eller någon ny Bevillning till bestämdt belopp sig åtagit, då skall Konungen kunna Riksens Ständer åtskilja, och fortfare den förra Bevillningen intill nästa Riksdag. Är åter Bevillningens hela belopp bestämdt, men Riksens Ständer icke om fördelningen deraf ense, då skola, efter den fastställda Bevillningssummans förhållande till den, som vid föregående Riksdag blifvit fördelad, de i den sista Bevillnings-Förordningen stadgade Articlar jemnlikt ökas eller minskas; och uppdrage Riksens Ständer deras Fullmäktige i Banken och Riksgälds-Contoret att en ny Bevillnings-Förordning på sådan grund uppgöra och utfärda.

Jfr RO. 80 §, 27 § 1 mom.

Anm. C. U. föreslog vid 1834—5 årens riksmöte, att riksdag ej måtte förr kunna upplösas, än sedan *sex* månader från riksdagens början framflutit, men derutöfver kunna förlängas på viss tid under förbehåll af *begge* Statsmakternas samtycke, äfvensom slutas innan

sex månader tilländagått, enär samtlige Riks-Stånden sådant begära, *och Konungen dertill lemnar bifall* (jfr RO. 80); se C. U. mem. d. 8 Nov. 1834, n:o 55. Detta förslag har icke blifvit antaget.

§ 110. Ingen Riksdagsman må kunna under tilltal ställas eller sin frihet beröfvas för dess gerningar och yttranden uti Riks-Stånden, dessas gemensamma sammanträden eller något Riksens Ständers Utskott, utan att det Stånd, till hvilket han hörer, sådant tillåtit genom ett uttryckligt beslut, deruti fem sjettedelar af Ståndets vid omröstningen in Pleno tillstädesvarande Ledamöter instämt. Ej heller skall någon Riksdagsman kunna förvisas från den ort, der Riksdag hålles. Skulle någon enskild Man eller någon Corps, Militär eller Civil, eller ock någon Menighet, af hvad namn den vara må, antingen af egen drift eller med anledning af befallning, försöka att våldföra Riksens Ständer eller deras Utskott eller någon enskild Riksdagsman, eller störa friheten i deras öfverläggningar och beslut, vare sådant ansedt som förräderi, och ankomme på Riksens Ständer att slika förbrytelser i laga ordning beifra låta.

Jfr RO. 77 och anm. dervid, 78, 79, 50. RHO. 30. RF. 111—113. 1720-års RF. 46 §, 1723-års RO. 23 §, 1772-års RF. 51 §. *Naumann* p. anf. st. 2 D. s. 98—100.

Vid riksdagen 1856—8 tillades orden: »*dessas gemensamma sammanträden*». Jfr motiverna för det tillagda nya momentet i RO. 46 §.

Anm. I afseende på orden: »någon enskild riksdagsman» anmärkes, att denna § och RO. 77 § 2 p. synas endast hafva afseende på våld som begås mot riksdagsmän, en eller flere, då de äro samlade i ståndsplena, nämnder eller utskott, hvaremot RF. 111 och RO. 77 § 1 p. afse våld mot dem vid andra tillfällen.

§ 111. Blifver någon Riksdagsman, under påstående Riksdag eller under dess resor till och ifrån Riksdagen, med ord eller gerningar ofredad, sedan han tillkännagifvit, att han i sådant ärende stadd är, då skall sådant såsom Edsöresbrott anses och straffas.

Jfr citat. och anm. under nästföreg. §. Se *anm.* 2 under förevarande §, sid. 400.

Anm. 1. Bonde-Ståndet yrkade vid 1809-års riksd. det tillägg vid RF. 111, att »om någon efter riksdagen i och för riksdagsmannagöromålen förolämpar med ord eller gerning en riksdags-fullmäktig, som icke under riksdagen förverkat sitt Stånds förtroende, bör ena-

handa ansvar alltid äga rum». C. U. mem. d. 12 Oct. 1810. Detta iakttogs i RO. 77 § 1 p.

Anm. 2. Till afgörande vid instundande riksmöte (1865) hvilar i grundlagsenlig ordning ett förslag, enligt hvilket förevarande 111:te § skulle erhålla följande lydelse: »*Blifver Riksdagsman, medan Riksdag samlad är, eller under resa till eller ifrån Riksdag, när man vet honom i sådant ärende stadd vara, med ord eller gerning ofredad, gälle derom hvad angående våld eller förolämpning emot Konungens Embetsman, i eller för embete, i allmän lag stadgadt är*». (Se Strafflagens 10 kap. 1 §).

§ 112. Uti Riksdagsmanna-valen må icke någon Embets- och [1]) Tjensteman med sin Embetsmyndighet obehörigen verka. Gör någon det, miste Sysslan.

Jfr RO. 17 § 1 mom. och anm. dervid.

§ 113. Taxeringsmän, som Riksens Ständers Bevillnings föreskrifter å deras vägnar tillämpa, skola ej för Debitering eller Taxering kunna till något ansvar ställas.

Jfr RO. 77 § samt gällande Bevillnings-Förordning.

§ 114. Konungen låte samtlige Riksens Ständer deras Privilegier, Förmåner, Rättigheter och Friheter åtnjuta; beroende det på samtliga Riks-Ståndens öfverenskommelse och Konungens bifall att låta dem undergå de förändringar och jemkningar, som Rikets behof kunna fordra. Inga nya Privilegier, ett Riks-Stånd rörande, kunna utan Konungens och alla Riks-Ståndens vetskap och samtycke utgifvas och meddelas.

Jfr 1772-års RF. §§ 52, 54.

Kongl. Maj:ts Privilegier för Sveriges *Ridderskap och Adel* d. 16 Oct. 1723. — Privilegia för *Biskopar och samtlige Presterskapet* i Sverige och dess underliggande landskaper, dat. samma år och dag. — *Borgare-Ståndets* Privilegier, innefattade i Kongl. Maj:ts för Rikets Borgerskap och Städerne i allmänhet utfärdade Nådiga Försäkran d. 23 Febr. 1789 (se sid. 287 not). — *Bonde-Ståndets* Privilegier, innefattade dels i K. F. d. 21 Febr. s. å. om kronohemmans försäljande till skatte, samt de förmåner och vilkor, hvarunder skattehemman hädanefter skola innehafvas, dels i K. M. Försäkran och Stadfästelse å Svenska och Finska Allmogens fri- och rättigheter, dat. d. 4 Apr. s. å. (se sid. 287 not.). — Jfr *Naumann* p. anf. st. 1 D. 1 Hufv. afd. s. 245—255, 283—285, 288 not. 27—29. *Modées* s. k. Utdrag af Publique Handl. 1 D. s. 462, 482. 14 D. s. 292, 289, 318.

---

[1]) = eller

Angående striden om RF. 114 samt jemkningar af Riks-Ståndens privilegier vid 1809—10 årens riksd., se *Naumann* p. anf. st. 1 D. s. 313 o. f. samt 334 not. 14. Jfr Kongl. Kung. ang. förändringar och jemkningar i Riks-Ståndens privilegier af den 6 April 1810, införd i *Backmans* Lagsaml. Byggninga-B. s. 357 not.

Anm. 1. Inom Ridd. och Adeln gjordes vid riksd. 1809—10 (af Grefve *Jacob de la Gardie*) det förslag, att Adeln skulle afsäga sig ännu innehafvande privilegier, emot förutsatte vilkor: a) att de öfrige Stånden äfven afsade sig alla privilegier, förmåner och rättigheter, som kunde tillhöra antingen dem personligt eller den jord de äga eller den rörelse de idka; b) att all jord må refvas och till hemmantalet förnyas efter den grund Konung och Ständer stadga; c) att en *ny representation* må införas, mera enlig med tidehvarfvets upplysning, hvarje medborgares rätt och det allmännas båtnad. — C. U. erkände ämnets vigt och dess syftning till återställande af en mera jemnad likhet i medborgares rättigheter, men kunde, i anseende till de dervid fästade uttryckliga förbehåll (af hvilka det ena, neml. angående *jordrefningen*, ej tillhörde Utskottets åtgärd, och det andra, angående representationen, snart blefve föremål för ett särskildt betänkande) icke anse förslaget i dess helhet annorlunda, än som en hemställan till *Adeln*, beroende af de vilkor, hvarunder såväl detta som de öfrige Riks-Stånden kunde täckas densamma bifalla; och då antagandet af vilkoren ankomme på nödvändigt förutgående preliminära beslut, som ännu ej blifvit fattade, fann Utsk. sig ej böra ingå i någon närmare pröfning af hufvudfrågan. C. U. mem. den 7 mars 1810. — Vid detta utlåtande är fogad en (af *A. G. Silfverstolpe* afgifven) reservation, som på denna tid väckte mycket uppseende. Reservanten, som anser de vid förslaget fästade vilkor väl göra frågan i sin verkställighet aflägsen, finner dock den omständighet, att den inom Adeln kunnat väckas, »framställa symptomen af ett tidehvarf, vida olikt det icke allt för långt tillbakaflydda, då hvarje mäktigare corporation i detta rike ansåg sig af en högre berättigad natur, än de öfriga». Efter en lång undersökning, kommer Reservanten till det resultat; att, Ståndens privilegier innefatta stadganden, som äro: 1:o *Öfverflödiga*, hvartill höra: a) Allmänna försäkringar gifna i obestämda ordalag såsom: att adelsman, som förvärfvat sig skicklighet utrikes, skall deraf njuta förmån efter återkomsten till riket (Ad. Pr. 4 §); att förtjente embetsmän af Preste-Ståndet skola njuta vedermälen af Kongl. nåd (Pr. Pr. 12 §); att Kongl. Maj:t vill, efter inhemtade närmare underrättelser, afhjelpa Borgare-Ståndets besvär och låta sig derunder handelns, manufacturernas och handtverkeriernas rättighetens upphjelpande och förkofran om hjertat vara (Borgare-St. Pr. 8 §). b) Sådana allmänna medborgerliga rättigheter, af hvilka ingen medborgare är i saknad, såsom: att hvarje adelig tjensteman skall njuta sitt tillbörliga underhåll efter Rikets Stat (Ad. Pr. 2 §); en dylik rättighet förunnad Presterskapet (Pr. Pr. 2 §); att om en adelsman förverkar sitt gods under kronan, skall ej hans hustrus, barns eller folks deruti inmängas (Ad. Pr. 26 §); försäkringar om egendomssäkerhet (i alla Stånds-privilegierna); att handel och näringar ej skola skadas genom monopolier (Borg. Pr. 2 §); att ingen embetsman skall hindra böndernas valfrihet till riksdagmän (Bond. Pr. 3 §); o. s. v. c) Constitutionella rättigheter för Stånd i nationalrepresentationen, såsom stadgandet om val af riksdagsmän (Borg. Pr. 6 § och Bond Pr. 3 §); om Ståndens rang såsom sådana (Pr. Pr. 25 §, Bond. Pr.

3 §). — 2:o *Icke dit hörande*, hvartill kunna räknas dels de under *b*) och *c*) härofvan uppräknade rättigheter, emedan de i Grundlag och Allmän Lag äro förvarade och icke skäligen hafva plats i Ståndsprivilegier, dels: a) Rena reglementariska stadganden, allmänna eller speciella, såsom: inrättningen af adels-rusttjensten (Ad. Pr. 21 §); att kyrkodisciplinen och ceremonierna förblifva efter kyrkolagen och handboken, som dock kunna förbättras (Pr. Pr. 15 §); stadgande om huspredikanter (ibid. 19 §); om skyldigheten att bevista gudstjensten (ibid. 20 §); stadganden om kyrkovärdars och sexmäns val (ibid. 23 §); att kronans behof skola genom offentlige auctioner upphandlas (Borg. Pr. 2 §); om sökande till bur- och mäster-skap (ibid. 5 §). b) Stadganden åläggande pligter och onera, såsom: om rust-tjensten (Ad. Pr. 21 §); de Presterskapet i 28 § af priv. ålagde moraliska skyldigheter; stadgandet om adelig enka eller jungfru, som låter lägra sig (Ad. Pr. 29 §). — 3:o *Obilliga*, hvartill kunna hänföras: a) Sådana personliga rättigheter, gällande dels för stånd efter födsel, dels för stånd efter tjenst eller näring, hvilka synas innebära orättvisa eller enskilt intresse, såsom: Adelns rättighet att aga sina bönder (Ad. Pr. 31 §); friheten från all borgerlig tunga för Presterskapets ärfda och köpta gårdar i städerna (Pr. Pr. 10 §); att Bonde-Ståndets Secreterare vid riksd. skall vara ofrälse (Bond. Pr. 3 §); den numera afsagda adeliga rättigheten att exclusivt äga frälsejord (Ad. Priv. 27 §); Adelns privilegierade forum (ibid. 6 §). b) Sådana här nedan under afdelningen 5:o uppräknade, hvilka efter behörig utredning, kunna finnas bära samma stämpel. — 4:o *Exclusiva*, innefattande *allmän* rätt, hvartill höra sådana personliga rättigheter, hvilka, gällande för stånd efter födsel eller näring, enligt allmän samhällsrätt synas icke böra vara exclusiva, såsom: att om någon adelsman förverkat sitt gods under kronan, skall det efterlåtas någon i slägten (Ad. Pr. 26 §); att adelsman får från landet åt inhemska eller främmande afsätta och utskeppa afkastningen af sin egendom (ibid. 19 §); att, med exclusion för Adeln, Borgare-Ståndet får handla i minut (ibid. 19 §). — *Stadganden för den rättmätiga beskaffenheten af näringsfång*, såsom jordbruk, tjenster, handel, manufactur, slöjder (således till sin natur icke personliga hvarken för stånd i representationen eller stånd efter födseln), t. ex. alla stadganden om frälsejordens rättigheter, Preste-Ståndets löningssätt, borgerlig handel och näringar, samt rörande skattejorden.

Af dessa stadganden anser Reservanten de under de tre första kategorierna anförda böra ur Ståndsprivilegierna utgå, emot det enda vilkor, att de ibland dem, hvilka under rubriken »*Icke dit hörande*» finnas uppförde, men likväl äro af beskaffenhet att böra äga bestånd, må i vederbörliga allmänna författningar varda iakttagne; de under fjerde kategorien anmärkte böra till alla medborgare utsträckas och således jemväl ur privilegierna utgå, men böra, i likhet med de förra, erhålla plats i vederbörliga allmänna författningar; de under femte kategorien upptagne stadganden, hvilka, rätt sedda, icke äro annat än rent oeconomiska lagar, gällande för alla medborgare, och icke äga större rätt att i privilegierna finnas, än lagarne för alla icke der uppräknade näringsfång och tjenster, böra på sådana grunder likaledes ur Ståndsprivilegierna utgå; men dock må dervid det uttryckliga vilkor fästas, att de särskildt, under ledning af hufvudgrunderna för all ägande- och förvärfningsrätt inom samhället, till rättelse företagas, och behandlas icke såsom *Grundlagar*, hvaraf de ej bära det ringaste kännemärke, icke heller såsom oeconomiska författningar, hvaröfver af Ständerna endast

önskningar kunna yttras, utan såsom Allmänna Lagar, det de enligt sin natur böra vara. — Reservanten ansåg således intet enda stadgande *såsom särskild Stånds-förmån* återstå, för hvars skull tillvaron af RF. 114 § kunde blifva nödvändig.

Anm. 2. Af Adelns privilegier gjorde Riddarhus-Utskottet den 15 October 1809 ett sammandrag, som kan läsas i Adelns prot. för den 15 i samma månad sidd. 4636 o. f. Den *sjelfskrifna representationsrätten* samt rättigheten att i vissa fall, enligt Rättegångs-Balkens 8 cap. 2 §, hafva *Hof-Rätt till första domstol* äro numera de enda anmärkningsvärda privilegier för detta Stånd. — *Preste-Ståndets* hufvudsakliga privilegier bestå numera jemväl i rättigheten att *utgöra ett Riks-Stånd,* vissa ledamöters *sjelfskrifna* representations-rätt, samt i Presterskapets såväl som Läroverkens rätt att bibehållas vid deras hemman och lägenheter, tionden m. m. (enligt 4 mom. i ofvan citerade priv. af 1723). — För *Bonde-Ståndet* återstår likaledes hufvudsakligen rättigheten att *utgöra ett Riks-Stånd;* men för städernas *Borgerskap* kan denna rättighet numera icke anses som ett privilegium, sedan 14 § RO. vid riksdagen 1856—8 erhållit sin förändrade lydelse.

Anm. 3. Angående det af C. U. d. 2 Junii 1809 jemte *Förslaget till Regeringsform* afgifna memorial, innefattande de hufvudgrunder, efter hvilka samma Förslag blifvit uppgjordt, jfr *Naumann* s. anf. st. 1 D. 1 Hufvudafd. s. 297 o. f. Detta memorial finnes infördt i slutet af närvarande grundlags-edition.

Till yttermera visso hafve Wi detta med Wåra namns underskrifvande och Wåra insegels undertryckande velat bestyrka, stadfästa och bekräfta, som skedde i Stockholm den Sjette dagen i Junii månad År efter Christi Börd Ett Tusende Åtta Hundrade och på det Nionde.

På Ridderskapets och Adelns vägnar

M. Ankarsvärd,

h. t. Landt-Marskalk.
(L. S.)

På Preste-Ståndets vägnar

Jac. Ax. Lindblom,

Talemau.
(L. S.)

På Borgare-Ståndets vägnar

H. N. Schwan,

h. t. Talemau.
(L. S.)

På Bonde-Ståndets vägnar

Lars Olsson,

u. v. Taleman.
(L. S.)

Detta allt, som föreskrifvet står, vele Wi ej allenast Sjelfve för oryggelig Grundlag antaga: utan bjude och befalle jemväl i Nåder, att alle de, som Oss och Wåre efterträdare, samt Riket

med huldhet, lydno och hörsamhet förbundne äro, böra denna Regerings-Form erkänna, iakttaga, efterlefva och hörsamma. Till yttermera visso hafve Wi detta med Egen hand underskrifvit och bekräftat, samt Wårt Kongl. Insegel låtit veterligen hänga här nedanföre, som skedde, i Wår Residence-Stad Stockholm, den Sjette dagen i Junii månad, Året efter Wår Herres och Frelsares Jesu Christi Börd, det Ett Tusende Åttahundrade och på det Nionde.

CARL.

(L. S.)

II.

Kongl. Maj:ts
och
Riksens Ständers
fastställda
RIKSDAGS-ORDNING,

Dat. Stockholm den 10 Februarii 1810.

Med de derefter, och sist vid riksdagen i Stockholm åren 1862 och 1863, af Konungen och Riksens Ständer antagna förändringar.

Wi CARL, med Guds Nåde, Sveriges, Göthes och Wendes Konung &c. &c. &c., Arfvinge till Norrige, Hertig till Schlessvig Hollstein, Stormarn och Ditmarsen, Grefve till Oldenburg och Delmenhorst &c. &c., Göre veterligt: att sedan Riksens Ständer enhälligt antagit och fastställt den Riksdags-Ordning, som till följe af 85 § i Regerings-Formen borde vid denna Riksdag af Konung och Ständer gemensamt fastställas, och densamma nu blifvit till Wårt Nådiga gillande öfverlemnad, hafve Wi, i kraft af den, enligt förenämnde §, Oss tillkommande rättighet, velat denna af Riksens Ständer samtyckta Riksdags-Ordning härmed antaga, gilla och bekräfta, alldeles såsom den ord för ord härefter följer:

Wi Efterskrifne Svea Rikes Ständer, Grefvar, Friherrar, Biskopar, Ridderskap och Adel, Presterskap, Borgerskap och Menige Allmoge, som nu, å egna och hemmavarande Medbröders vägnar, till Allmän Riksdag församlade äro, Göre veterligt: Att som Wi, genom den af Konung och Ständer under den 6 Junii 1809 antagna och fastställda Regerings-Form, förbehållit Oss att jemte öfriga i dess 85 § uppnämnda Grundlagar, innan detta Riksmötes slut, en Riksdags-Ordning upprätta och stadga; Alltså hafve Wi, i öfverensstämmelse med Regerings-Formens föreskrifter och grunder, härmed velat till efterlefnad och iakttagande fasställa en sådan Riksdags-Ordning, af följande innehåll och ordalydnlse:

§ 1. Riksens Ständer äro Svenska Folkets Representanter, och kunna, i utöfningen af deras Riksdagsmannabefattning, icke bindas af andra föreskrifter, än Rikets Grundlagar.

I afs. på Riksens Ständers förhållande i allmänhet till Styrande och Lagskipande makterna jfr RF. 90. I afs. på personlig behörighet till riksdagsmannakallet jfr RO. 18. RHO. 7. Fördelningen i fyra Stånd RF. 37, RO. 12—15. De valde Ståndens fulltalighet RO. 16, 17 §, 2 mom., 79. Jfr RHO. 33, 34. Riksdagsmans skyldigheter i allmänhet och personliga säkerhet se förevarande 1 § samt RO. 21. RO. 20. RHO. 24. RO 77—79. RF. 110, 111. D:o motions- och yttranderätt jfr RA. 3 § 2 mom., RF. 56, 87, 89, 107. RO. 29, 50, 56. D:o arfvode RO. 17 § 2 mom., 13 § 2 mom.

Anm. 1. C. U:s yttrande (i det med Förslaget till RO. följande, i slutet af närvarande Grundlags-edition intagna memorial d. 5 Aug. 1809) om riksdagsmans förbindelse att bevaka det *nationala* intresset samt *endast i förening dermed, och såsom deraf härflytande*, söka befrämja de för hvarje ort, menighet och corporation mera enskilda fördelar; äfvensom att Grundlagarne utgöra den enda sanna instruktion för riksdagsmän, och att all särskild sådan är otillåtlig, se *Naumann* p. anf. st. 1 Hufv. afd. s. 339.

Anm. 2. Vid riksd. 1809 gjordes följande anmärkningar:

1:o *Inom Ridd. o. Adeln:* att orden *Svenska Folkets Representanter* icke kunna lämpas på Adeln. »Detta Stånd representerar ingen del af Svenska Folket. Adelns rättighet att jemte Konungen göra lag är af urminnes tider *häfd*. Att deltaga i lagstiftningen, genom dess dertill *ärfda* rätt, är snart sagdt den enda rättighet, som för Adeln återstår, och denna hvilar ingalunda på den lyckan att representera någon större eller mindre del af Svenska Folket. Att endast hvarje Ätts Capita äga rösträttighet inom Ridderskapets och Adelns sammankomster, är ej att anse som bevis om Folk-representation, — utan endast som en Stån-

dets egen inre Inrättning, stödd på den vigtiga orsak att ej en talrikare slägt skulle äga mera inflytelse än en mindre talrik.» Vidare tillägger Anmärkaren: »Huru litet någon Ledamot af Ridderskapet och Adeln kan anses representera en del af Svenska Folket, upplyses bäst af den Ätt, hvars rum jag har den äran att på detta Riddarehus intaga, som endast består af 2 personer — månge Ätter bestå blott af en enda person, hvilken, i egenskap af Caput, då ensamt representerar *sig sjelf* — och detta är långt ifrån hvad man vanligen menar med Folkrepresentation, o. s. v.» — Const. U. genmälde denna anmärkning sålunda: »Så väl äldre, som nyare tiders erfarenhet och bruk hafva tillräckeligen stadgat denna Ridderskapets och Adelns aldrig tillförene *utom*, än mindre *inom* dess eget Stånd ifrågasatta rättighet att, jemte sina Med-Ständer, representera Svenska Folket, alltid med känsla för Fäderneslandet, med ära utöfvad, och vederlägga till öfverflöd den af motsatsen upkommande slutföljd, som skulle Ridderskapets och Adelns verkningskrets vara inskränkt inom en *husfaders* trånga gränsor, hvaraf skulle följa, att Ridderskapet och Adeln vid riksdagar vore att anse föga annorlunda än såsom ett med Rikets allmänna ärender sig mindre behörigen befattande *Adels-befäl*. Utskottet har i öfrigt af hvad anmärkningens Författare anfört, ej funnit skäl att till densamma lemna något afseende, och Ridderskapets och Adelns Ledamöter i Utskottet, ledde af deras kännedom utaf Ridderskapets och Adelns tänkesätt, dess ömtålighet att förvara den ädlaste af alla dess rättigheter och dess sätt att densamma utöfva, hysa den säkra öfvertygelse, att ifrågavarande, mera än någon annan *oväntade* anmärkning aldrig bör vinna dess bifall.»

2:o Inom *Preste-Ståndet:* dels »att Riks. St., jemte det de äro bundne af rikets Grundlagar, äfven böra vara det af religionens och samvetets föreskrifter;» på hvilken anmärkning C. U. svarade, att då fråga varit om föreskrifter för nationens representanter i deras egentliga riksdagsmannabefattning, har U. ej ansett nödigt att särskildt nämna de allmänna förbindelser, hvilka de äga såsom medborgare i staten; — dels »att det uttryckligen bör i RO. utsättas, det Riks. St. utgöras af Ridd. o. A., Prester, Borgare och Bönder;» hvartill C. U. genmälde, att ordet *Riks-Stånd* innefattar allt hvad som kan komma under namn af Stånd och således äfven de ännu orepresenterades representanter, om hvilka ännu är oafgjordt huruvida de komma att intagas i någotdera af de fyra nuvarande Riks-Stånden.

3:o. Inom *Borgare-Ståndet:* »att riksdagsmäns åliggande borde utförligare bestämmas;» i anl. hvaraf C. U. yttrade, att U. anser denna § mera som en difinition, än som en reglementarisk föreskrift.

Anm. 3. Angående förslagen till *National-representationens ombildning*, se *Chr. Naumann:* Handbok för Riksdagsmän, Lund 1860, sidd. 257—466.

§ 2. Riksens Ständer skola, i kraft af Rikets antagna Regerings-Form, hvart Tredje år sammankomma. Uti hvarje Riksdags-Beslut bestämme Riksens Ständer dagen, då de, till följe häraf, åter sammanträda, samt intage deruti uttrycklig Riksdagskallelse, med nödiga föreskrifter i afseende på Riksdagsmanna-valen. Konungen vare dock obetaget, att Riksens Ständer derförinnan till Urtima Riksdag kalla.

Jfr RO. 11. Om *förberedelserna* till Riksdag: a) Riksdagskallelse jfr RF. 49, 50, 51, 91—95. RO. 3—10, 11 §, 2 mom., b) Riksdagsmannaval jfr RO. 11 §, 1 mom., 17, 18, 22 i slutet, 19. — Om riksdags *begynnande:* a) Riksdagsmännens legitimering jfr RO. 21, 22. RHO. 10—15. b) Riks-Ståndens organisering jfr RF. 52. RO. 23, 24. c) Riks-Ståndens påhelsningar jfr RO. 25. d) Riksdagens öppnande RO. 26, 23. e) Riksdagens början RO. 27 § 1 mom. — Motionstiden RO. 56. — Huru länge riksdag må *räcka* RF. 109. RO. 80. — Huru riksdag *slutas* RO. 81, 82. RHO. 42.

Denna § innehåller ett upprepande af RF. 49. Dess första punkt lydde förut: »Riksens Ständer skola, i kraft af Rikets under den 6 Junii 1809 antagne Regeringsform, sammankomma, enär Fem år ifrån den sist hållne riksdagens slut förflutit.« Ändringen skedde dels vid riksd. 1815; dels vid 1844—5 årens riksdag, i sammanhang med ändringarne i RF. 49. Se anm. vid sistn. §.

Vid RO. 2 gjordes år 1809 inom R. o. A. den anmärkning, att riksd. alltid borde utsättas till början af Januarii månad, i anseende till svårigheten för landtmannen att vara frånvarande under *såningen* och *skörden*. C. U. ansåg sig ej kunna i RO. afvika från bestämmelserna i RF. 49.

Anm. Riksdag har 3 begynnelseterminer, neml.: 1:o Den dag, till hvilken riksdag blifvit pålyst (RF. 49, RO. 2), då den »*utblåses.*« 2:o Den dag, då Ständerna, efter bevistad Gudstjenst, första gången sammanträda på Rikssalen till plenum plenorum (RO. 26), vid hvilket tillfälle riksdagen »*öppnas,*« samt throntalet och berättelsen om hvad sedan sista riksdag uti rikets styrelse sig tilldragit, högtidligen uppläsas. 3:o Den dag, då Konungens proposition ang. statsverkets tillstånd och behof öfverlemnas till Ständerna på Rikssalen, eller directe till Stats-Utskottet, från hvilken dag riksdagens »*början*» och *motionstiden* räknas (RO. 27 § 1 mom., 56 §). Detta öfverlemnande skall ske vid lagtima riksdag inom 14 dagar, och vid urtima riksdag inom en månad efter dess öppnande. Riksdagens »*början*» kan, enligt RO. 27 § 1 mom., sammanfalla med dess »*öppnande.*»

§ 3. Riksdagarne skola hållas uti Rikets Hufvudstad, utom vid de tillfällen, då fiendens framträngande, eller pest, eller andra lika vigtiga hinder göra det omöjligt eller för Riksens Ständers frihet och säkerhet vådeligt. Konungen utsätte då, i samråd med Riksens Ständers Fullmäktige i Banken och Riksgälds-Contoret, en annan ort, der Riksens Ständer böra samlas, och kalle dem dit till den tid, de sjelfve förut bestämt, eller, vid Urtima Riksdagar, till den tid, som Konungen påbjuder.

Denna § innefattar ett ordagrannt upprepande af RF. 50, med tillägg af slutorden: »eller vid urtima . . . . påbjuder.»

Jfr citat. vid nämnde §.

Anm. Vid RO. 3 gjordes år 1809 erinran om bestämmande huru förhållas borde när Konungen och Fullmäktige icke äro af samma tankar rörande riksdagsorten. — C. U. svarade, att någon rättighet att med

Konungen *rösta*, hvilken ej ens är Statsrådet tillagd, icke bör i detta ämne tillkomma Fullmäktige. C. U. mem. d. 6 Oct. 1809.

§ 4. I händelse Konungen, efter företagen resa, utöfver Tolf månader ur Riket blifver, sammankalle Regenten eller Stats-Rådet, då det Riksstyrelsen förvaltar, genom öppet Påbud, Riksens Ständer till allmän Riksdag, och låte kallelsen, inom Femton dagar efter berörde tids förlopp, uti Hufvudstadens Kyrkor, samt skyndsamligen i de öfriga delar af Riket, kungöra.

Denna § är likalydande med 1 p. i RF. 91. Jfr citat. vid sistn. § och RF. 39.

Vid riksdagen 1809 gjordes hemställan huruvida Stats-Rådet tillkommer att utnämna Landtmarskalk och Talemän vid de riksdagar, hvartill det kallar. — C. U. erinrade, att då 39, 40, 41 och 42 §§ RF. tillägga Stats-Rådet Konglig makt och myndighet, utom i de der särskilt utsatte fall, så följer ock deraf, att det nämner Landtmarskalk och Talemän. C. U. ofvan cit. mem.

Orden »*Regenten eller*» samt »*då det Riksstyrelsen förvaltar*» tillades vid riksdagen 1862—63. Se under RF. 39.

§ 5. Lag samma vare, om en Konungs sjuklighet fortfar, af den beskaffenhet, att Han längre tid än Tolf månader med Regeringsärendena Sig icke befattat.

Ordagrannt afskrifven af RF. 92. Se citat. dervid.

År 1809 anmärktes, att det i RO. 5 nämnda fall af Konungens sjuklighet äfven bordt upptagas i 10 § jemte de öfriga der särskildt utmärkte. — C. U. förklarade, att »den tid för Konungens sjuklighet, hvarom 5 § förmäler, ej kan hänföras bland de *allmänt kända* och *bestämda* fall, som 4, 6 och 7 §§ omröra.»

Jemväl anmärktes vid samma riksd. inom Preste-Ståndet, att i st. f. orden: »*sig icke befattat,*» bordt sättas: »sig icke *kunnat* eller *bordt* befatta;» men Utsk. fann detta åsyfta en så tydlig förändr. af RF. 40, att Utsk. derom ej kunde gifva något yttrande förr än frågan derom väcktes likmätigt RF. 81. C. U. ofvan cit. mem.

§ 6. Då Konung dör och Thronföljaren ännu omyndig är, utfärde Stats-Rådet, i den omyndige Konungens namn, kallelse å Riksens Ständer, hvilken kallelse, inom Femton dagar efter Konungens död, skall i Hufvudstadens Kyrkor och sedan vidare i Riket kungöras.

Hemtad ur 1 p. af RF. 93, med tillägg af orden: »i den omyndige Konungens namn.» Jfr citat dervid.

§ 7. Skulle den olyckliga händelse inträffa, att den Konunga-Ätt, hvilken arfsrätten till Riket varit uppdragen,

på manliga sidan utginge, kalle likaledes Stats-Rådet, inom den här ofvan stadgade tid efter den sista Konungens död, Riksens Ständer till Allmän Riksdag.

Afskrifven af 1 p. i RF. 94. Jfr citat. dervid.

§ 8. Uti de i 4 och 5 §§ upptagna fall, äfvensom vid inträffande minderårighet, eller vid val till Konung eller Thronföljare, anvises de Fremmande Sändebuden och deras Medfölje någon, minst Tio mil från Riksdagsorten belägen vistelseort; och må de ej återkomma, ej heller utländske Sändebud i Landet inlåtas, förr än Riksens Ständer i de tvänne först åberopade händelser om Riksstyrelsen förordnat, i den tredje utsett den omyndige Konungens Förmyndare, eller i de båda sista utkorat ett nytt Konungahus, samt, då Thronen ledig är, stadgat huru styrelsen föras må, intilldess densamma af den valde Konungen kan emottagas.

Se *Naumann* p. anf. st. 1 D. 2 Hufvudafd. s. 26. 2 D. s. 329 o. f. Vid riksd. 1809 yrkades att denna § måtte utgå. — C. U. yttrade sig hafva, med kännedom af hvad i andra länder förefallit, trott att en direct och beqväm inflytelse af främmande Makter, genom på stället närvarande sändebud, borde under Ständernas högst vigtiga öfverläggningar i möjligaste måtto undvikas. Likaledes yrkades (inom Preste- och Borgare-Stånden), att föreskrifvas måtte, det inga trupper måtte få under riksdag på ett visst afstånd från riksdagsorten sammandragas. Men Utsk. ansåg denna fråga innefatta en förändring i RF. 14, hvarföre den borde i föreskrifven ordning väckas för att kunna upptagas. C. U. ofvan cit. mem.

§ 9. I de fall, då Konungen eller Regenten eller Stats-Rådet sammankallar Riksens Ständer, fastställes tiden till Riksdagens begynnelse efter Tretionde och inom Femtionde dagen från den, då kallelsen blifvit i Hufvudstadens Kyrkor kungjord.

Ordagrannt afskrifven af RF. 51. Se citat. dervid.
Angående orden: *»eller Regenten»* se anm. under samma §.

§ 10. Om, emot förmodan, i de fall föregående 4, 6 och 7 §§ utsätta, Riksens Ständer ej genast sammankallas, åligge det ovilkorligen Riddarhus-Directionen, Dom-Capitlen i Riket, Magistraten i Hufvudstaden samt Landshöfdingarne

i Länen, att, genom offentliga kungöranden ifrån Predikstolarna, underrättelse härom låta meddela, på det Riksens Ständer må sammankomma, att deras samt Rikets rätt iakttaga och skydda. Sådan Riksdag öppnes å Femtionde dagen efter den, då Regenten eller Stats-Rådet sist bordt kallelse dertill i Hufvudstadens Kyrkor låta kungöra.

Hemtad ur RF. 95 med tillägg af orden: »från predikstolarne.» Hvaremot äro uteslutna de i 95 § förekommande ord: »val af riksdagsmän, der sådana val ega rum, genast må kunna anställas.»
Angående orden: *Regenten eller,* se anm. under samma §.

§ 11. Med de i andra § omförmälda föreskrifter förstås bestämmandet af skyldigheten för vederbörande Corporationer eller Embetsmän, att, utan vidare påminnelse och utan annan anledning, än, vid Lagtima Riksdag, sista Riksdags-Beslutet, och, vid Urtima Riksdag, sjelfva Kallelsen, besörja, det valen till Riksdagsmän, der sådana val äga rum, i laglig ordning och, vid ansvar, med all skyndsamhet verkställas; tillhörande det Dom-Capitlen att för Presterskapet, Stockholms Magistrat att för samma stad, samt Landshöfdingarne, hvar i sitt Län, att för de öfriga Städerna och Menige Allmogen om sådana Valförrättningar, å Embetets vägnar, föranstalta, med särskild föreskrift från Landshöfdingarne, att samma dag, då i Kyrkorna Riksdagskallelsen kungöres, skall Sockenstämma till nästföljande Söndag, för Electors-val af Allmogen, utlysas. Skulle uti en eller flera Kyrkor af ett Pastorat Gudstjenst saknas å den Söndag, då Kungörelsen borde uppläsas, åligge det Presterskapet, att genast genom Kronobetjente i Pastoratet besörja, det nästa dag ett exemplar af Kungörelsen skyndsamt circulerar från by till by, uti sådana Församlingar eller Capell-lag, med förständigande, att deras Ledamöter hafva att nästföljande Söndag sig vid Moderkyrkan infinna till Electors-val, i händelse Gundstjenst icke samma Söndag bör hållas i egen Kyrka, då valet derstädes må för Socknen eller Capell-laget förrättas.

Jfr RO, 2. RF. 49, 50, 51, 91—95. RO. 3—10.

I st. f. orden: »*Stockholms Magistrat* ...... *öfriga städerna,*» hade denna § förut, »Hufvudstadens Magistrat att för dervarande Borgerskapet, samt Landshöfdingarne, hvar i sitt Län, att för de öfriga städernas Borgerskap.» — I slutet af §:n stod följande: I de Härader, der Domhafvanden är af Frälsestånd, förordnes af Hof-Rätterna Ofrälse Valförrättare för Bonde-Ståndet. Om tiden för de Riksdagar, till hvilka Konungen Ständerna kallar, lärer Konungen i Nåder Hof-Rätterna förständiga. Om tiden åter för sådana Riksdagar, till hvilka Stats-Rådet, eller ock, enligt Regerings-Formens 95 §, de i densamma nämnde vederbörande kalla, åligge det dem att Hof-Rätterna underrätta». — Vid 1856-8 årens riksdag erhöll §:n sin nuvarande lydelse. Hvad beträffar den först anmärkta ändringen, så var densamma en följd af ändringen i RO:s 14 § (se härnedan). Vidkommande åter borttagandet ur 11 § af stadgandet om *ofrälse* valförrättare vid Bonde-Ståndets riksdagsmannaval, och, i sammanhang dermed, af stadgandet om underrättelsers meddelande till Hof-Rätterna angående tiden för riksdagar, anmärktes vid 1853—54 årens riksmöte: att nämnde stadgande nu mera, enligt de grunder, som föranledt den förändrade föreskriften i Kongl. Kungörelsen den 8 Maj 1845, angående frälsemans behörighet att innehafva befattningar i städernas magistrater och öfriga embetsverk, icke vore lämpligt, utan endast ledande till onödig omväg och kostnader. C. U. biträdde denna åsigt och föreslog tillika, att då på intet annat ställe i Grundlagen bestämdes hvem som skall förrätta val till riksdagsman för Bonde-Ståndet, orden: »*inför Domhafvanden,*» borde tilläggas i RO:s 15 § näst efter orden: »efter hemmantalet.» C. U. mem. n:r 14 den 15 Juni 1854.

Borgare-Ståndet anmärkte vid 1809 års riksd., att det borde bestämdt uttryckas att Valförrättaren skall meddela utlåtanden öfver de vid riksdagsmannavalen uppkomna tvistiga frågor. C. U. ansåg detta vara tydligen förklaradt genom 19 §:s innehåll. C. U. ofta cit. mem.

Jfr anmärkningar och *præjudicater* vid RO:s 19 §.

§ 12. Ridderskapet och Adeln infinner sig till Riksdag och representeras enligt Riddarhus-Ordningen, hvilken, lika som öfriga Stånds Ordningar, bör vara i öfverensstämmelse med grundlagarne författad.

Se Riddarhus-Ordningen.

Anm. 1. Borgare-Ståndet år 1809 anmärkte vid denna §. att Adelns representation, såsom varande af en constitutionel art, ej måtte ensamt bero af Riddarhusordningen, utan i Riksdagsordningen upptagas och utredas. Men C. U. svarade, att som RHO. ej kan författas annorlunda än i fullkomlig öfverensstämmelse med RO., der hufvudgrunderna för densamma bestämmas, ansåg Utskottet någon vidare tilläggning i §:n ej behöfvas. C. U. ofta cit. mem.

Anm. 2. Uti 79 § RO. är stadgadt, att ingen af Ridderskapet och Adeln, som enligt RHO. är berättigad till säte och stämma på Riddarhuset, må kunna, af hvad anledning som helst, förmenas att riksdagen bevista, med undantag af krigstider då militäre personer äro af Konungen beordrade i rikets tjenst. Detta stadgande är klart hvad *hufvudman* och *ättemän* beträffar, hvilka enligt 6 § RHO. äga rättighet att intaga säte och stämma för sin ätt. Men i anl. af en d. 22 Sept.

1828 utkommen General-ordre beträffande i tjenst varande militäre ledamöter af adeln, ifrågasattes vid 1828—30 årens riksdag huruvida icke *alla* Sv. adelsmän äro, antingen som fullmäktige eller som ättemän, berättigade till säte på riddarhuset i bestämd ordning, hvadan ingen adelsman, om ock i tjenst, kunde förmenas att till riksdagsorten sig begifva, för att sin rätt bevaka. Härom utlät sig Constitutions-Utskottet, att fråga om ätts representerande genom fullmäktig kan ej uppstå innan riksdag inträffat samt i händelse hufvud- eller ätteman då ej tillstädeskommit; och som hvarken godkännandet eller begagnandet af fullmakt å riddarhuset äger rum förr än efter *andra* anteckningen, så kan, utom de sjelfskrifna representanterna (hufvudman och näst efter honom ätteman i behörig ordning) ingen af R. o. A., som lyder under militärt befäl och är i verklig tjenstgöring, anses berättigad att utan vederbörligt tillstånd från sin station afresa till riksdagsorten blott i ändamål att, genom fullmakts anskaffande, bereda sig en representationsrätt, hvilken, utöfvad i sista rummet, förutsätter både den sjelfskrifne represensantens och den närmast honom representerades frånvaro. På dessa skäl ogillade Const. Utsk. en mot Konungens rådgifvare i Commandomål framställd anmärkning i anledning af ofvan åberopade General-ordre, i hvilken K. M. befallt, att för de militärer och militäre tjenstemän af arméen, hvilka enligt Riddarhus-Ordningen voro berättigade till säte och stämma vid då instundande lagtima riksdag, 79 § RO. borde tillämpas, äfvensom beträffande de militärer och militäre tjenstemän af Ridderskapet och Adeln, som till säte och stämma å Riddarhuset icke voro berättigade, men likväl åstundade att, på grund af *fullmakt*, riksdagen bevista, K. M. i Nåder samtyckt att sådant måtte dem tillåtas, så framt de, i och för K. M:ts höga tjenst, *vid regemente eller corps kunde under tiden umbäras.*

Då grunderna äro desamma, kunna dessa reglor äfven tillämpas på *civile* embets- och tjenstemän.

Ådagalägger nemligen tjenstemannen, att han är caput familiæ eller att han är ätteman, samt således har sjelfskrifven representationsrätt i den ordning 6 § RHO. bestämmer, så kan tjenstledighet honom icke nekas för bevistande af riksmöte, se RO. 19 §. Detsamma gäller ock derest i tjenst varande adelsman visar, att hvarken hufvudman eller ätteman anmält sig vid andra anteckningen, under pågående riksdag, men att han af hufvudmannen erhållit behörig fullmakt att för dennes ätt intaga säte på riddarhuset. Han är då genom den erhållne fullmakten berättigad till säte och stämma derstädes lika väl, som den, hvilken inom de ofrälse stånden infinner sig på grund af valmännens fullmakt; men att, som Utskottet uttrycker sig, från sin station till riksdagsorten afresa blott i *ändamål att anskaffa sig* en fullmakt, dertill kan han icke anses berättigad.

I sammanhang härmed står den frågan: om i tjenst varande adelsman, som erhåller tjenstledighet för riksdagsmannarättens utöfvande, kan tillförbindas att löna vikarie vid tjensten? Äfven denna fråga har varit föremål för ett yttrande af Constitutions-Utskottet. Vid 1840—1 årens riksdag hade nemligen en Kammarskrifvare i Krigs-Collegium, hvilken var ledamot af Adeln, anmält anledning till anmärkning mot dåvarande Statssekreteraren för krigsärenderna, emedan K. M:t genom Nådigt bref af d. 2 Mars 1840, under åberopande af ett K. Br. af d. 23 Sept. 1766, uppå nämnde Collegii framställning föreskrifvit: att de af Collegii embets- och tjenstemän, som äga säte och stämma på Riddarhuset samt af sådan anledning vilja njuta tjenstledighet, skola, ehvad

de äro ledamöter af Utskott eller icke, vara pligtige att, i och för bestridande af deras tjenstegöromål, af ägande löneinkomster afstå så mycket, som motsvarar lön i *sista* tjenstegraden, så framt icke, med Collegii samtycke, annan öfverenskommelse kan träffas. Då mot detta beslut anmärktes, att riksdagsman derigenom skulle antingen med en kännbar uppoffring söka full tjenstledighet, eller ock alldeles afhålla sig från riksdagsärenderna, samt att det skulle vara vederbörande embetsverk öppet lemnadt att i särskilda fall tillämpa beslutet i mån af den tjenstlediges politiska tänkesätt, svarade C. U.: att detsamma ansåg hvarken mot Grundlag eller andra författningar stridande, men deremot både rätt och billigt, att den statens embets- och tjensteman, hvilken i och för riksdagsmannarättens utöfvande njuter tjenstledighet, skall af sina löneinkomster afstå hvad för bestridande af hans tjenstegöromål under tiden erfordras, så att staten icke med någon särskild kostnad härför betungas.

Se vidare Kongl Br. till Förvaltningen af Sjö-Ärenderna den 4 Sept. 1829, angående tjenstgöringspenningars innehållande för de Flottans Officerare, som, med upphörande af tjenstgöring, bevista riksmöte utan att till hufvudstaden vara commenderade. Sv. Förf. Saml. för nyssnämnde år sid. 198.

§ 13. 1:o Jemte Ärke-Biskopen, Biskoparne och Pastor Primarius i Stockholm, hvilka af Konungen till Riksdagen kallas, välje hvarje Stift, på sätt dess Presterskap inom sig öfverenskommer, följande antal Fullmäktige, nemligen Kyrkoherdar: Upsala Stift Fem, Stockholms Stad Två, Linköpings Stift Fem, Skara Fyra, Strengnäs Fyra, Westerås Fem, Wexiö Tre, Lunds Fyra, Götheborgs Tre, Calmar Två, Carlstads Två, Hernösands Tre och Gottlands Två. Comministrarne uti hvarje Stift, äfvensom Comministrarne i Stockholm, vare berättigade, om de det åstunda, att, inom sig, välja en Fullmäktig.

2:o Universiteten i Upsala och Lund skola, genom deras samtliga Professorer och Adjuncter, ordinarie eller extraordinarie, samt Docenter, Academiernas Räntmästare och Secreterare, jemte alla öfriga Academiska Tjenstemän, som, i och för sina befattningar, äga presterlig befordringsrätt, utse, till Riksdagsmän i Preste-Ståndet, hvartdera minst en Professor från de verldsliga Faculteterna, dock med rättighet att ställa Två sådana Fullmäktige. Likaledes må af Vetenskaps-Academien Tvänne Ofrälse Civile Ledamöter väljas till Fullmäktige i nämnda Stånd, dock utan rätt till Riksdagsmanna-underhåll.

Ang. Preste-Ståndets Talemann, Vice Talemann, Secreterare och Cancellier, jfr RF. 52. RO. 23, 24. Påföljder för underlåtenhet att ställa fullmäktig RO. 16. Riksdagsmans arfvode RO. 17 § 2 mom. jfd med förevarande 13 § 2 mom. i slutet.

Andra momentet i denna § tillades vid riksd. 1823 med följande lydelse: »Universiteten i Upsala och Lund äge att till Riksdagsmän i Presteståndet utse hvardera Tvänne Professorer från de verldelige Faculteterne. Likaledes må af Vetenskaps-Academien . . . . . Riksdagsmanna-underhåll.» — Jemte flera förändringar i national-representationen, hade äfven denna blifvit år 1818 till grundlagsenlig behandling antagen i enlighet med Ledamoten i Constitutions-Utskottet Friherre *Ehrenheims* derom väckta förslag, hvilket Utskottet åberopat i sitt memorial (d. 12 Maj nämnde år). I förslaget yttras: »Alla fria constitutioners föremål är att ur särskilda klasser af Samhällets Ledamöter samla de mest oberoende och de mest upplyste män, för att föreställa hela nationen. Den Svenska har i detta afseende indelt rikets representativa inbyggare i 4 klasser, af hvilka den 1:sta är yttre värdighetens, den 2:dra läroverkens, lärdomens, upplysningens; den 3:dje handelns och näringarnes; den 4:de jordbrukets: hufvudcaracterer, som i stort fullkomligt tjena att skilja de 4 Riks-Stånden, men som, långt ifrån att begränsas af deras skiljemärken, hafva, liksom alla classificationer i hela naturen, sina förblandningar, sina ledande länkar till och inom hvarandra. Af dessa fyra Stånd föreställa de två sistnämnda samhällets styrka, de två första dess civilisation. Den ena hälften af Representationen är redbar, reel; den andra ideal. Begge sammanfatta de, i anseende till föremålen, i det närmaste allt hvad till en fullständig Nationalrepresentation i en monarkisk fri stat fordras: i anseende till sjelfva beståndsdelarne af hvart Stånd klagas, att de ej innefatta allt. Systemet är objective temligen fullständigt, subjective ej». — Hvad särskildt Preste-Ståndet vidkommer, finner motionären den anmärkning skäligen kunna göras, att der ej representeras *verldslig lärdom och civil uppfostran*. Till följd deraf föreslår han: »att af Consistoriis Academicis två Professorer må inväljas i Ståndet från hvardera Universitetet, utur de verldsliga faculteterne, och af de fyra största stiften, Linköping, Skara, Strängnäs och Westerås, en *verldslig* Lector af hvart Consistorium, i stället för en Kyrkoherde. Deremot skulle Comministrarne formligen uteslutas, och det med så mycket mindre svårighet, som de ej lära vilja begagna deras rätt. Stockholms Consistorium äger ej någon *verldslig* Ledamot: men huru skulle väl hufvudstaden uteslutas, när frågan vore att representera lärdom och upplysning? Kongl. Vetenskaps-Academien, som nu i 80 år så berömligen bidragit till nationens upplysning och lärda anseende, synes väl förtjena den rättvisa, att tvenne dess ofrälse, i staden boende ledamöter i andra Ståndet intogos. — Fria konsterne försinnliga upplysningen, fullkomna slöjderne och stå på gränsen emellan den ideala och productiva Representationen. De hafva redan ett rum i Stats-anslagen; måtte nationen rättvisa sitt rykte för odling och upplysning och lemna dem bredvid Vettenskaperne en röst, vald af den härvarande Academien, följakteligen utan något riksdagsmanna-underhåll». Projectet blef vid 1823 års riksdag antaget endast hvad Universiteten och Vetenskaps-Academien beträffar.

Nuvarande lydelse erhöll 1 punkten af 2:dra momentet i denna § vid riksd. 1840—1, då äfven uti RO:s 17 § 2 mom. sista punkten blef tillagd. Tvetydigheten af ordet »äge» i 13 §:s förra redaktion, olämpligheten att till den ganska fåtaliga personalen af dem, som

sjelfve äro valbare, inskränka rättigheten att välja, billigheten af ett undantag från 17 § 2 mom. RO. »just för de riksdagsmän, hvilka representera den högre lärdomen och bevaka vetenskapernas fördelar, samt för dessa fullmäktiges öfverhufvud mindre bemedlade under trägna och ädla mödor sträfvande Committenter», föranledde Constit. Utsk. att vid 1834—5 årens riksdag åter upptaga detta redan år 1829 af Const.-Utsk. framställda, men vid nyssnämnde riksdag genom *ett* Stånds Nej undertryckta förslag. C. U. mem. 1835, n:o 72, 89, 117.

Præjudicater se vid RO. 19.

§ 14. 1:o Inom Rikets Städer äge borgare, öfrige idkare af yrken, som till borgerliga näringar räknas, ägare af hus eller tomt samt ägare eller innehafvare, med ständig besittningsrätt, af jord under stadens domvärjo, alla dessa så framt de äro i staden bosatte, äfvensom stadens Magistratspersoner, att bland sig välja Riksdagsfullmäktige. Stockholm sände tio och Götheborg tre egna Fullmäktige; städerna af första klassen hvardera två; de af andra klassen, med rätt att ställa två, hvardera minst en; och städerna af tredje klassen hvardera en Fullmäktig. Städerna af de öfriga klasserna äga att sända hvardera en Fullmäktig; dock med rättighet att förena sig två, högst tre, om en person, hvilken likväl måste vara till Riksdagsman vald för den af dessa städer, der han sjelf val-rätt äger. Riksdagsfullmäktig för stad af tredje klassen må jemväl kunna tillika antaga fullmakt för en annan stad af lägre klass.

2:o Valen skola ske inför vederbörande Magistrat, efter det å hvarje ort öfliga val-sätt, deruti likväl ändring kan äga rum, då antingen någon stads valberättigade innevånare, eller ock en eller flera klasser bland dem, om sådan ändring öfverenskomma, och Konungen, efter vederbörandes hörande, finner skäl densamma fastställa; börande, i fråga om sådan ändring, de val-berättigades röster, der valen dittills omedelbart förrättas, beräknas efter hvad hvar och en af de väljande till staden eller dess allmänna behof skattar. Efter denna grund beräknas ock vid Riksdagsmanna-val rösterna, der det omedelbara val-sättet är öfligt, så vida icke annan beräkningsgrund på nu föreskrifvet sätt antages. Annorlunda, än genom ordentlig omröstning med slutna sedlar af de val-

berättigade eller af deras utsedde Electorer, må Riksdagsfullmäktig icke kallas.

3:o För städerna må ingen till Riksdagsman utses, som icke minst tre år före den dag, hvartill Riksdagen blifvit pålyst, varit, enligt 1:a momentet af denna §, val-berättigad i staden; och beräknas denna tid från tjenste- eller borgareeds afläggande eller från det utöfningen af yrke börjat eller ägande- och besittnings-rätt till hus, tomt eller jord i staden blifvit förvärfvad. Val-rätt eller val-barhet tillkomme ej:

a) den ägare af hus och tomt, eller den ägare och innehafvare af stadsjord, som Frälseman är eller till Preste-Ståndet hörer;

b) gemenskapen vid Rikets Landt- och Sjö-försvar, samt allmänna och enskilda verks och corporationers vaktbetjening, eller andre, som med desse jemförlige eller ringare äro;

c) dem, som äro i annans tjenst eller ständiga arbete anställde, eller daglönare, eller andre dylike, som försörja sig med tillfälligt arbete;

d) dem, hvilka endast för sjelfförsörjning äga något yrke utöfva.

4:o Fjerdepartsägare i Fahlu Bergslag äga att inom sig till Riksdagsman i Borgare-Ståndet utse en Fullmäktig. Valet verkställes på öfligt sätt inför Magistraten i Fahlun, och rösterna beräknas efter fjerdeparts grufvedelarne. Ingen vare härvid valbar, som icke i nämnde Bergslag varit fjerdepartsägare minst tre år före den dag, hvartill Riksdagen blifvit pålyst, och är inom Länet bosatt.

5:o Utom Fahlu Bergslag, äge ock de öfriga Bergsbruken, hvarunder inbegripas alla af Styrelsen öfver Bergverken privilegierade Inrättningar, till förädling af Mineral-Rikets producter, att, inom sig, till Borgare-Ståndet utse Fem Fullmäktige. Med valen förhålles sålunda, att Styrelsen öfver Bergverken bör, när Riksdag inträffar, uppgöra grunderna för denna representations-rätt, efter värdet af förra årets tillverkning, beräknadt för jerntillverkningen,

efter det för Hammarskattsjernet årligen bestämda pris, och, för annan tillverkning, efter det medelpris, hvartill Kongl. Maj:t och Kronan försäljer den deraf in natura utgående tionde eller skatt, samt, i fall någon af dessa förädlingar icke skulle kunna hänföras till någotdera värdet, efter det i Hufvudstaden allmänt gångbara pris. Sedan summan af alla tillverkningarnes sammanräknade värden härigenom blifvit utrönt, samt huru stort värde, i följd deraf, svarar emot en Fullmäktig, fördeles Bergsbruken i Fem valdistrict, afpassade efter Orternas lägen, och så, att, i det närmaste, ett på tillverkningsvärdet grundadt, mot en Fullmäktig svarande, röstetal må inom hvarje valdistrict finnas. Valen skola ske inför den Magistrat inom valdistrictet, som Styrelsen öfver Bergverken, genom Konungens Befallningshafvande i Länet, derom anmodar, och å den dag, som för hvarje valdistrict, af samma Styrelse, härtill utsättes och, genom dess försorg, inom districtet allmänneligen kungöres; Börande Styrelsen, tidigt före valet, låta tillställa den inom hvarje district valförrättande Magistraten behörig längd öfver alla inom districtet valberättigade, samt hvars och ens röstetal, utfördt i Riksdaler, efter tillverkningsvärdet: Och må ingen å denna längd upptagas, som icke, minst tre år före den dag, då Riksens Ständer, enligt Riksdagskallelsen, skola sammanträda, varit Bruksägare i Riket, eller der idkat annan sådan näring, som hörer till förädlingen af Mineralrikets producter. De väljande, som, genom förenämnde Kungörelse, till valförrättningen kallas, afgifve sina röster, efter Riksdalertalet af deras tillverkningssummor, antingen personligen, eller medelst befullmäktigade Ombud, men alltid med slutna sedlar, så beskaffade, som i 71 § stadgas: Och röste hvarje väljande blott på En i districtets val-längd uppförd Person, hvadan ock denna längd bör, före valet, till de väljandes efterrättelse uppläsas.

Ang. Borgare-Ståndets Taleman m. m. jfr RF. 52. RO. 23, 24, citat. under RO. 13.

Ordet »*bosatt*» i 14 § är liktydigt med: *mantalsskrifven*. Præjudicater derom samt om åtskilliga andra hithörande ämnen se under RO. 19 §.

Förevarande 14 § lydde ursprungligen sålunda: »Hufvudstaden Stockholm välje Tio Riksdagsmän, hvaraf Tre Magistratspersoner, Två Grosshandlare, En Fabrikör, en Minuthandlare och Tre af Embeten och Handtverkerier. Valen förrättes af Femtio Electorer, utsedde ibland Borgerskapet, efter lika classification, som Stadens Femtio Äldste. Desse Electorer välje hvar för sig Riksdagsmän inom sin Klass, men alle samfäldt Fullmäktige af Magistraten. För att blifva Elector eller Riksdagsman för Stockholm, fordras att hafva varit trenne år Borgare derstädes, att en Grosshandlare betalar minst Tjugu Riksdaler, en Fabrikör eller Minuthandlare Tio Riksdaler, och en Handtverkare Fem Riksdaler till Staden i årliga utskylder. De öfrige Rikets Städer äge att sända Fullmäktige af Stadens Borgare eller Magistrats-personer, och Fahlu Bergslag af Fjerdepartsägare, som tillika äro brukande Bergsmän, Valen skola ske inför Magistraten, på sätt å hvarje ort hittils öfligt varit, och beräknas rösterne efter hvad hvar och en af de väljande till Staden skattar, samt för Fahlu Bergslag efter Fjerdeparts Grufvedelarne. Annorlunda, än genom ordentlig omröstning med slutna sedlar, af Borgerskapet, eller af detsamma utsedde Electorer, må Riksdags-Fullmägtig icke kallas. Götheborg äge rätt att sända Tre, Städerna af Första Klassen: Norrköping, Carlskrona, Gefle, och af Andra Klassen: Upsala, Malmö, Calmar, Wester vik, Westerås, Uddevalla och Wisby, hvardera Två; samt af alla öfriga Städer, jemte Fahlu Bergslag, hvardera En Fullmägtig. Blifver någon Stad til Andra eller Första Klassen upflyttad, njute ock rätt, at sända Tvänne Fullmägtige. Alla Städer af de tvänne högsta Klasserna vare förbundne' at sända minst En Fullmägtig; men af de öfrige, kunna Två, högst Tre, der dem så godt synes, förena sig om en Person, hvilken dock måste vara til Riksdagsman vald för den Stad, der han sjelf Magistratsperson eller Borgare är. Ingen må för Städerne til Riksdagsman utses, som ej minst Tre år varit Magistrats-person eller Borgare i Staden, ej heller någon för Fahlu Bergslag, som icke lika tid varit derstädes brukande Bergsman». Hvarmed §:n slutades.

Den har undergått följande förändringar:

A) Vid riksd. 1815, då, jemte några obetydliga ordförändringar i öfrigt, blef vid slutet tillagd följande punkt: »Riksdagsman från Stockholm och Götheborg, samt städerna af första och andra klassen, vare ej berättigad att taga fullmakt från annan stad». Constit. Utsk. tillstyrkte detta tillägg d. 12 Oct. 1810 på grund af ett mem., hvars syftning Utsk. fann vara, att icke hela Ståndets rätt måtte åt några få personer öfverlemnas, eller Borgare-Ståndets till val berättigade medlemmar kunna komma i tvekan om sina rättigheter och skyldigheter vid valen.

B) Vid 1823-års riksdag, då denna § indelades i momenter, erhöll dåvarande tredje moment följande lydelse: »Valen skola ske inför Magistraten, efter det å hvarje ort hittils öfliga valsätt, deruti likväl ändring kan äga rum, enär antingen någon stads samtlige valberättigade invånare eller ock en eller flere klasser bland dem hos Konungen anhålla om fastställande af en ny Valordning för staden, och Konungen, efter vederbörandes hörande, finner skäl att härtill sam tycka. Då valen förrättas af Borgerskapet samfäldt, och icke af Electorer, beräknas rösterne .... kallas». — Hvarförutan uti dåvarande fjerde momentet namnen på första och andra klassernas städer, (hvilka, såsom vi härofvan sett, förut i §:n funnos upptagne) äfvensom den punkt, som handlade om uppflyttning till högre klass, uteslötos. C. U.

motiverar denna ändring sålunda: »14 §, sådan den nu befinnes, lemnar icke tillfälle åt städernas Borgerskap att vinna rättelse uti ett hittills nyttjadt, men å en eller annan ort, i följd af inträffade nya förhållanden, otjenligt valsätt, äfvensom föreskriften om riksdagsmannavalens anställande, i förut vedertagen ordning, icke kan, då valen ske genom Electorer, hvilka nödvändigt måste rösta per capita, möjligen förenas med det stadgande, att rösterna skola beräknas efter hvad hvar och en af de väljande till staden skattar. Utskottet, som funnit dessa omständigheter påkalla en jemkning och förklaring af §:s ordalydelse, har, i sammanhang dermed och till undvikande af dåv. 8:de punktens förnyade redaction, så ofta någon bland städerna af första eller andra klassen, vid en framdeles skeende reglering, nedflyttades till tredje eller någon annan af de lägre klasserna, ansett namnen på första och andra klassernas städer böra ur §:n uteslutas, då jemväl hela 9:de punkten, hvarigenom en till någon af sistnämnde högre klasser uppflyttad stad berättigas att sända tvenne fullmäktige, komme att alldeles försvinna. C. U. mem. d. 16 Apr. 1818. — På dessa skäl erhöll dåvarande 4:de moment jemväl en förändrad lydelse sålunda: »Götheborg äge rätt att sända Tre, Städerna af Första och Andra Classerne hvardera Två, samt alla öfrige Städer, äfvensom Fahlu Bergslag, hvardera En Fullmägtig. Alla Städer af de tvänne högsta Classerne vare förbundne att sända minst En Fullmägtig, men af de öfrige kunna Två, högst Tre, förena sig om en persrn, hvilken dock måste vara till Riksdagsman vald för en af desse Städer, der han sjelf Magistrats-person eller Borgare är».

C) Vid riksd. 1828—30 erhöllo dåvarande fjerde och femte momenter följande lydelse: 4:o Götheborg sände Tre egna Fullmäktige; Städerne af Första Klassen hvardera Två; de af Andra Klassen, med rätt att ställa Två, hvardera minst En, samt Städerna af Tredje Klassen, äfvensom Fahlu Bergslag, hvardera En Fullmäktig. Städerna af de öfriga Klasserna äga att sända hvardera En Fullmäktig; dock med rättighet att förena sig, Två, högst Tre, om en person, hvilken dock måste vara till Riksdagsman vald för en af dessa Städer, der han sjelf Magistratsperson eller Borgare är. Riksdagsfullmäktig för Stad af Tredje Klassen må jemväl kunna tillika emottaga Fullmakt för en annan Stad af lägre Klass. 5:o Ingen må för Städerna till Riksdagsman utses, som icke minst Tre år före den dag, hvartill Riksdagen blifvit pålyst, varit Magistrats-person eller Borgare i Staden, ej heller för Fahlu Bergslag någon, som icke lika tid varit derstädes brukande Bergsman; Och beräknes denna tid, för Magistrats-person och Borgare, från Tjenste- eller Borgare-Edens afläggande, samt för Bergsman, från den dag, då han, genom Grufve-Rättens beslut, blifvit till Bergsbruks idkande berättigad». Dessa ändringar skedde, säger C. U., till försäkrande af en nödig fulltalighet i Vällofl. Borgare-Ståndets redan nog inskränkta och genom sjelfva Grundlagens stadgande ännu mera inskränkbara (det hette neml. förut: Götheborg *äge rätt* att sända Tre o. s. v.) antal, äfvensom till bestämmande af rätta tiden, hvarifrån detta Stånds representanters valbarhet må beräknas; i hvilket sistnämnda afseende sista punkten (»och beräknas etc.») i 5 mom. blef tillagd. C. U. mem. d. 18 Julii 1823, n:o 40.

Vid ofvannämnda riksd. (1828—30) blef *representationsrätt tillagd Bergsbruken jemväl utom Fahlu Bergslag*, och i detta afseende §:n förökad med *nuvarande* 5:te moment. Fråga härom väcktes redan 1809 (jfr *Naumann* Sveriges Statsförfattn. rätt 1 D. 1 Hufv. afd. sid.

307); och vid 1818-års riksd. antogs till grundlagsenlig behandling ett förslag, hvilket likväl ej bifölls 1823. Frågan väcktes då åter, och det här anmärkta, med mera tydlighet och fullständighet redigerade tillägget vid 14 § föreslogs. C. U. mem. 1823, n:o 42.

D) Vid 1850—1 årens riksd. erhöll dåvarande 5:te momentet (nuv. 4:de): »Fjerdepartsägare ...... bosatt» sin nuv. lydelse, förutvarande 2 och 4 momenterna sammanslogos, och orden: *»som tillika äro brukande Bergsmän»* borttogs derur, hvarjemte åtskilliga smärre ordförändringar ägde rum. C. U. i mem. 1848, n:o 14, yttrar härom: »Orsaken till den nu i Grundlagarne stadgade inskränkning af valbarheten till de fjerdepartsägare, som äro brukande bergsmän, torde rätteligen böra sökas uti det ännu i början af detta århundrade allmänna förhållandet med grufvehushållningen i Fahlu bergslag. Då voro i sjelfva verket ännu de fleste fjerdepartsägare äfven brukande bergsmän, och, enligt gällande förordningar, derjemte berättigade att, framför andra, inlösa alla fjerdeparter, som gingo i köp. Numera har deremot, äfven här, ett annat förhållande småningom uppkommit. De verkligen brukande bergsmännens antal har, under tidens lopp, betydligen minskats, och af de 1,200 fjerdeparter, uti hvilka Fahlu grufva är fördelad, tillhörde år 1844, enligt hvad upplyst är, icke fullt 200, eller en sjettedel, verkliga brukande bergsmän, hvilkas antal nyssnämnde tid utgjorde endast fjorton, då deremot de öfriga delarne egdes af andra personer, af hvilka brukande bergsmän, i egenskap af arrendatorer, dem öfvertagit. Dessutom visar sig en förändring i nämnda hushållning äfven deruti, att fråga är väckt och under beredning om införande af sambruk för alla fjerdepartsegare, hvilka derjemte gemensamt drifva flere, med deras fjerdeparter sammanhängande, betydliga jernverk. I betraktande häraf synes den föreslagna utsträckningen af valbarheten till fjerdepartsegare i allmänhet så mycket mer förtjena att komma under öfvervägande, som derigenom alla de, hvilka numera uti Fahlu grufva ega enahanda rätt och intresse, som förut företrädesvis innehades af brukande bergsmän, blefve, äfven vidkommande ifrågavarande omständighet, försatte på samma ståndpunkt af rättvis jemlikhet, hvarpå de allaredan uti andra afseenden, lika med de brukande bergsmännen, befinna sig. Dock, som det är serdeles vigtigt och i öfrigt äfven öfverensstämmande med principen i nu gällande grundlagar, att man, för att vara valbar, bör vara bosatt inom det samfund, som utöfvar valrätt, anser Utskottet fjerdepartsegare böra, för att kunna väljas, vara inom länet bosatt».

E) Vid riksdagen 1856—1858 gjordes den *genomgripande förändring* i städernas representationsrätt, som förevarande §:s 1, 2 och 3 mom. med deras nuvarande lydelse utvisa. Hvaremot nuvarande 4 och 5 mom. bibehöllos oförändrade, blott med annan nummerordning än förut.

Constit. Utsk. yttrar härom uti sitt memorial d. 22 Juli 1851, n:o 18: »Angående riksdagsmanna-val i städerna uppställer 3 mom. 14 § RO. tre föreskrifter: att valen skola ske efter det å hvarje ort hittills öfliga valsätt; att ändring deruti kan äga rum, då antingen någon stads samtlige valberättigade invånare, eller ock en eller flera klasser bland dem, förena sig i begäran om ny valordning för staden, och Konungen, efter det vederbörande blifvit hörde, en sådan fastställer; och att, då valen förrättas af Borgerskapet samfäldt, *och ej af electorer,* rösterna skola beräknas efter hvad hvar och en af de väljande till staden skattar. Sistnämnda punkt medför vid sin tillämpning i

städer, der de valberättigades förmögenhetsmassor relativt till hvarandra förete stora olikheter, den följd, att valens utgång ytterst bestämmes af *några få personer*. Sålunda kunna exempelvis i Götheborg, med ett antal af omkring 550 väljande, 3 personer för det närvarande disponera öfver en tredjedel af hela röstbeloppet, och följakteligen, i förening med ännu några af de till större röstvärde berättigade, i allo afgöra valen. Det obilliga, som ligger i denna ojemnhet i de nu valberättigades verkliga inflytande på valen, utgör en af grunderna för de så mångstämmigt uttalade önskningarne om en revision af dithörande författningar. Väl tillåter grundlagen städernas valberättigade invånare att med Konungens samtycke införa *ändringar i valsättet;* men föreskriften att rösterna i de fall då valen förrättas samfäldt, och icke af electorer, böra beräknas efter de röstandes skattören är likväl ovilkorlig och lägger således ett hinder för uppgörande af nya valordningar genom öfverenskommelse, så snart fråga blefve om antaganden af *omedelbara* val. Constit. Utsk. föreslog derföre år 1851: att, med upphäfvande af nämnda hinder, 3 mom. af 14 § RO. måtte sålunda förändras, att, efter orden: »en eller flere klasser bland dem», insattes: »om sådan ändring öfverenskomma, och Konungen, efter vederbörandes hörande, finner skäl densamma fastställa; börande, *i fråga om sådan ändring,* de valberättigades röster, der valen hittills omedelbart förrättats, beräknas efter hvad hvar och en af de väljande till staden skattar. Annorlunda ...... icke kallas». Men detta förslag föll vid riksd. 1853—4 till följd af ett Riks-Stånds beslut.

Vid sistnämnde riksdag upptogs det åter, men i sammanhang med frågan om en genomgripande förändring i Borgare-Ståndets representations-rätt. Sedan Constit. Utsk. i sitt memorial d. 17 Aug. 1854 ordat om nyttan af successiva förbättringar i vår nationalrepresentation, anförer det: Af Stånds-indelningens beskaffenhet följer, att väsendtliga förändringar och utsträckningar af representations-rätten inom det ena Ståndet kunna göras utan att inverka på hvad i sådant hänseende är gällande för det andra Ståndet; och derföre har Utskottet icke funnit någon olämplighet deruti, att frågan om beredande af hittills saknad representationsrätt åt dem, hvilka borde till Borgare-Ståndet räknas, nu blefve särskildt för sig upptagen. — Enligt 14 § Riksdags-Ordningen äga Rikets städer att sända Riksdagsmän af stadens Borgare och Magistratspersoner. Från representations-rätten äro således uteslutna: *icke burskap-ägande sjelfständiga näringsidkare, ägare af hus och tomter i städerna, ägare, eller under ständig besittningsrätt innehafvare, af stadsjord,* äfvensom med ofvanomförmälda undantag, *städernas egna tjenstemän*. Att dessa från representationsrätt uteslutna medborgare, i följd af deras, på städernas näringar beroende och med dem nära förenade, intressen, böra af samma orsak, som städernas egentlige Borgare och Magistratspersoner, äga representationsrätt, har Utskottet antagit; hvadan Utskottet uppgjort ett förslag till Grundlagsändring i detta hänseende.

F) Vid riksdagen 1862—63 borttogos dels ur 4:de mom. följ. ord, som stodo näst efter orden: »utse en fullmäktig», nemligen: »*som icke till annat Riksstånd hörer och ej någon beställning i Rikets tjenst innehafver*», dels ur 5:te mom. följ. ord, som stodo näst efter orden: »utse fem fullmäktige», nemligen: »*som ej till annat Riks-Stånd höra, och ej någon beställning i Rikets tjenst innehafva, och hvarvid, med förbehåll af den i 18 § alla Christna Trosförvandter tillerkända valrätt, i öfrigt ingen må välja, om han ej valbar är*».

Angående denna uteslutning yttrar C. U. i mem. d. 10 Aug. 1860, att en dylik inskränkning icke blifvit gjord för *näringsidkare* inom städerna, samt att C. U. jemväl afgifvit förslag till upphäfvande af 3 mom. litt. *a* i 14 § RO. Detta sistnämnda förslag blef dock ej slutligen antaget.

Anm. 1. Redan vid riksd. 1809 gjordes i anl. af RO. 14 den anmärkning, att till riksdagsmän från städerna *äfven borde kunna väljas sådane som icke äro Borgare*, hvilket skulle lända till upplysningens förökande inom Ståndet. C. U. svarade: »I allmänhet får Utsk. åberopa hvad uti dess vid förslaget till Riksdags-Ordning fogade betänkande finnes andraget. Då fråga är om Representanter till Lagstiftning och beskattning, lärer den af Utskottet då framställde grundsats ej kunna bestridas: att kunna väljas bör förutsätta att kunna välja. Hvad som emot denna princips användbarhet blifvit anmärkt, i anseende till Val af Embetsmän m. m., synes ej häri tarfva någon vederläggning. C. U. mem. d. 6 Oct. 1809. Hvarförutan vid denna riksdag en meningsstrid ägde rum om den fråga: huruvida (såsom i C. U:s första förslag var antaget) endast sådana Magistratspersoner i städerna borde vara valbara, som idkade borgerlig näring och för densamma drogo borgerlig tunga, eller ock Magistratspersoner i allmänhet, hvilken senare mening segrade.

Anm. 2. Angående förändring i *städernas classification och nummerordning* är utfärdad K. Resol. d. 11 April 1853 så lydande: »Kongl. Maj:ts nådiga Resolution i anledning af en utaf Borgare-Ståndet vid sistförflutne riksdag under den 7 Augusti 1851 till Kongl. Maj:t i underdånighet aflåten skrifvelse, deruti, sedan hos Borgare-Ståndet vid samma riksdag förslag blifvit väckt derom, att, då nu gällande classification af Rikets städer, hvilken för tillämpningen af vissa stadganden så väl i Riksdags-Ordningen, som i Bevillnings-Förordningen, förutsattes, icke undergått någon förändring sedan densamma vid 1823-års riksdag upprättades, men rättvisa och god ordning fordrade, att denna classification, efter hvilken representationsrätten inom Borgare-Ståndet vore ordnad, samt bevillningsafgifterne för handel, näringar och all annan rörelse i städerne utgöras, tid efter annan blefve öfversedd och efter inträdda förändrade förhållanden rättad och jemkad, berörde classification af Rikets städer alltså måste öfverses och granskas, samt de rättelser deruti intagas, hvilka af omständigheterne påkallades, äfvensom att det i sammanhang härmed måtte undersökas och bestämmas, hvilka af de, sedan städernes nu gällande klassfördelning upprättades, tillkomne nya städer kunde vara till representationsrätts utöfvande berättigade och pligtige, Borgare-Ståndet, med bifogande af en, till ledning för omdömet angående städernas styrka och välstånd, upprättad tablå, upptagande dels städernas folkmängd vid 1845-års slut, dels vidden af den till desamma donerade jord, dels ock, enligt Kongl. Maj:ts och Rikets Commerce-Collegii derom afgifna underdåniga berättelser, lästetalet å in- och utrikes gående fartyg samt tulluppbörden under år 1849, äfvensom antalet af de under samma år i städerne varande handlande, fabriksidkare och handtverkare, tillika med de af dem antagne betjente och arbetare, hos Kongl. Maj:t i underdånighet anmält, det Borgare-Ståndet, enär upplyst blifvit, att, efter det nu gällande classification uppgjordes, förändrade förhållanden inträffat med vissa af Rikets städer i så måtto, att folkmängd, rörelse och välmåga stigit i en del af dem, hvaremot andra icke förmått höja sig öfver deras dåvarande ståndpunkt, ansåge en förändrad classification böra

äga rum, samt att Borgare-Ståndet, efter att hafva tagit i öfvervägande ej allenast de allmänna classificationsgrunder, berörde tablå innefattade, och på hvilka grunder Borgare-Ståndet ansåge classificationen hufvudsakligen böra stödjas, utan äfven de särskilda, af olikhet i läge och näringsgrenar m. m. föranledde förhållanden, som på städernes trefnad och bergning äga inflytande, funnit sig, för sin del, äga anledning besluta förändring i classificationen för följande städer, nemligen: för Malmö, som borde uppflyttas från 2:dra till 1:sta klassen; för Halmstad, Helsingborg, Hernösand, Wenersborg och Sundsvall, hvilka borde uppflyttas från 4:de till 3:dje klassen; samt för Eskilstuna, Lidköping, Eksjö och Sölfvitsborg, som borde uppflyttas från 5:te till 4:de klassen, hvarjemte och då med denna förändring i ordning emellan städerne förenades nödvändigheten att förändra städernas nummerföljd, Borgare-Ståndet i underdånighet tillkännagifvit, det Borgare-Ståndet beslutat, att nummerordningen skall grunda sig på städernas classification sålunda, att städerne följa efter hvarandra, klass efter klass, och att inom hvarje klass främst uppföras de städer, som uti klassen bibehållas, och dernäst de, hvilka blifvit från lägre klass uppflyttade, desse alla i den ordning inom klassen, som hvardera klassens städer nu sig emellan inom Ståndet iakttaga, äfvensom att Borgare-Ståndet ansåge lämpligt, det Fahlu Bergslag samt Bergsbrukens fem valdistrikter må, hädanefter som hittills, införas hvart och ett näst efter den stad, inför hvars Magistrat valdistriktets representant utses, och att, beträffande städerne Östersund, Haparanda, Skellefteå och Borgholm, hvilka städer, såsom saknande egen jurisdiction, det, enligt Borgare-Ståndets mening, icke tillkomme att utöfva representationsrätt, Borgare-Ståndet funne dem böra uppföras efter femte klassens städer, dock utan nummer; på grund af hvilket allt förhållandet emellan Städerne och Bergsbrukens valdistrikter komme att på följande sätt uppställas, nemligen: *Öfver-Klass.* N:o 1. Stockholm. 2. Götheborg. *Första Klassen.* N:o 3. Norrköping. 4. Gefle. 4½. Bergsbrukens 1:sta valdistrikt. 5. Malmö. *Andra Klassen.* N:o 6. Carlskrona. 7. Upsala. 8. Calmar. 9. Wisby. 10. Westerås. *Tredje Klassen.* N:o 11. Westervik. 12. Uddevalla. 13. Landskrona. 14. Nyköping. 15. Fahlun. 15½. Fahlu Bergslag. 16. Christianstad. 17. Carlshamn. 18. Ystad. 19. Örebro. 19½. Bergsbrukens 4:de valdistrikt. 20. Jönköping. 21. Linköping. 21½. Bergsbrukens 2:dra valdistrikt. 22. Lund. 23. Carlstad. 23½. Bergsbrukens 3:dje valdistrikt. 24. Borås. 25. Halmstad. 26. Helsingborg. 27. Hernösand. 28. Wenersborg. 29. Sundsvall. *Fjerde Klassen.* N:o 30. Warberg. 31. Arboga. 32. Christinehamn. 33. Köping. 34. Wexiö. 35. Söderköping. 36. Hudiksvall. 37. Mariestad. 38. Sala. 39. Wadstena. 40. Hedemora. 40½. Bergsbrukens 5:te valdistrikt. 41. Söderhamn. 42. Umeå. 43. Piteå. 44. Luleå. 45. Eskilstuna. 46. Lidköping. 47. Eksjö. 48. Sölfvitsborg. *Femte Klassen.* N:o 49. Marstrand. 50. Skara. 51. Skenninge. 52. Nora. 53. Askersund. 54. Philipstad. 55. Wimmerby. 56. Kongelf. 57. Engelholm. 58. Strengnäs. 59. Thorshälla. 60. Enköping. 61. Sigtuna. 62. Öregrund. 63. Södertelje. 64. Norrtelje. 65. Lindesberg. 66. Ulricehamn. 67. Hjo. 68. Sköfde. 69. Mariefred. 70. Fahlköping. 71. Alingsås. 72. Laholm. 73. Trosa. 74. Östhammar. 75. Säther. 76. Åmål. 77. Skanör med Falsterbo. 78. Falkenberg. 79. Kongbacka. 80. Cimbritshamn. 81. Strömstad. 82. Grenna. 83. Waxholm. Östersund. Haparanda. Skellefteå. Borgholm; anhållande Borgare-Ståndet i underdånighet, att denna förändrade klassindelning

af Rikets städer måtte af Kongl. Maj:t i nåder fastställas och kungöras; Gifven Stockholms Slott den 11 April 1853. Kongl. Maj:t har, sedan ej mindre af Borgerskapet och Magistraterne i de städer, med hvilkas classification förändring blifvit ifrågasatt, än ock af Kongl. Maj:ts vederbörande Befallningshafvande, infordrade yttranden afgifvits i anledning af ifrågavarande underdåniga framställning, samt Commerce-Collegium jemväl med underdånigt utlåtande i ämnet inkommit, i nåder låtit Sig detta ärender föredragas, och pröfvar, i betraktande af hvad utaf Commerce-Collegium blifvit i ämnet anfördt, skäligt i nåder godkänna och fastställa Borgare-Ståndets för dess del fattade beslut om uppflyttning af staden *Malmö* från 2:dra till 1:sta klassen; af städerne *Halmstad, Helsingborg, Hernösand, Wenersborg* och *Sundsvall* från 4:de till 3:dje klassen, samt af städerne *Eskilstuna, Lidköping, Eksjö* och *Sölfvitsborg* från 5:te till 4:de klassen bland Rikets städer; hvarjemte Kongl. Maj:t finner godt i nåder gilla hvad Borgare-Ståndet beslutat i afseende på städernas nummerordning inom hvarje klass, och följaktligen jemväl att den till 5:te klassen hörande staden *Waxholm* varder, i stället för den under N:o 83 hittills upptagne staden Östersund, under nämnde nummer uppförd, äfvensom bifalla, att Fahlu Bergslag samt Bergsbrukens valdistrikter må införas hvart och ett näst efter den stad, inför hvilkens Magistrat distriktets representant väljes. Beträffande slutligen Borgare-Ståndets gjorda anmälan, att städerne *Östersund, Haparanda, Skellefteå* och *Borgholm*, hvilka, såsom saknande egen jurisdiktion, enligt Borgare-Ståndets förmenande icke ägde att jemlikt Riksdags-Ordningen utöfva representationsrätt, ansetts böra utan nummer upptagas efter 5:te klassens städer, pröfvar Kongl. Maj:t, som finner frågan om representationsrätt för nyssnämnde städer, såsom innefattande en grundlagsförklaring, icke kunna, i den ordning densamma nu blifvit väckt, till någon åtgärd föranleda, skäligt bifalla, att dessa fyra städer må hänföras till femte klassen, hvarest de sålunda komma att sist, dock med *fortsatt nummerordning,* införas. Hvilket vederbörande till underdånig efterrättelse länder. Datum ut supra».

Anm. 3. Kongl. Maj:ts och Rikets Bergs-Collegii Kungörelse, angående Bruks-, Hytte- och Bergverks-ägares eller Disponenters och Föreståndares skyldighet, att årligen meddela vederbörande Bergmästare de uppgifter, som äro nödige för pröfningen af den Bergverksägarne, genom 14 § 6 mom. (numera 5 mom.) uti Riksdags-Ordningen, under vissa vilkor, tillerkända representations-rätt inom Borgare-Ståndet samt i och för Vallängdernes upprättande dertill; Gifven Stockholm den 28 Maji 1832. Wi, President och Ledamöter uti Kongl. Maj:ts och Rikets Bergs-Collegium, göre veterligt: att, sedan Kongl. Collegium, i anledning af den, uti 14 § 6 mom. af sist fastställde Riksdags-Ordningen, Bruks-ägare numera tillerkända representations-rätt inom Borgare-Ståndet för sådane verk och inrättningar, som äro af Styrelsen öfver Bergverken privilegierade till förädling af Mineralrikets producter, hos Kongl. Maj:t gjort underdånig framställning om de hinder och svårigheter, som mött vid anskaffandet af fullständiga uppgifter om så väl sjelfva personalen af delägare uti Bruken och Bergverken och de derinom tid efter annan skeende ombyten eller förändringar samt årstillverkningarnes rätta belopp, som ock angående sådane Bruksägarne särskildt rörande förhållanden och omständigheter, hvarefter valbarheten, eller rättigheten att i valen få deltaga, skall af Bergs-Collegium pröfvas; så har Kongl. Maj:ts uti nådigt Bref af den 18 i

denna månad, täckts gifva Kongl. Collegium tillkänna: att, med afseende på angelägenheten för Kongl. Collegium att, i och för Bergsbrukens fördelning i fem val-district samt Val-längdernas behöriga upprättande i enlighet med Riksdags-Ordningens stadganden i berörde hänseende, äga nödig tillgång på alla de upplysningar, som för verkställigheten blifva oundgänglige, derest vederbörlig noggranhet och likstämmighet vid sjelfva röstberäkningen skall kunna iakttagas, samt många eljest möjliga anmärkningar och klagomål, så väl öfver de vid valen följde beräknings-grunder, som ock i fråga om representationskostnadernas blifvande fördelning Bruksägarne emellan, tilläfventyrs förekommas, Kongl. Maj:t i Nåder godtfunnit förklara: att, till följd af hvad Riksdags-Ordningen härom innehåller, det hädanefter måste blifva ett bestämdt åliggande, ej allenast för alla till deltagande uti valen af Bruksfullmägtige inom Borgare-Ståndet ifrågakommande Bruksägare, att till Bergmästarne fullständigt och med noggranhet uppgifva de särskilda förhållanden, hvaruppå en sådan rättighet sig grundar, utan ock för Bruks-, Hytte- och Bergverksägare i allmänhet, att till Bergmästarne likaledes uppgifva personalen af Bruksägare eller Interessenter uti hvarje Verk, äfvensom årstillverkningarnas rätta belopp, och sådant utan afseende derå om de för tillfället varande Bruks- eller Bergverksägarne, antingen (såsom annat Riks-Stånd tillhörande), eller af annan orsak, icke äro till Bruksfullmägtige inom Borgare-Ståndet valbare eller valberättigade, emedan personernes valbarhet skall i hvarje fall af Kongl. Bergs-Collegium pröfvas, och samtlige Bruken för öfrigt måste upptagas uti den allmänna Vallängd Kongl. Collegium låter upprätta, på det att, vid framdeles möjligen inträffande förändringar af ägare, jemväl för de till röstberäkning tillförene ej upptagne Bruken, röstetalet genast må kunna derstädes införas efter värdet af föregående årets brukstillverkning, deraf rätta beloppet alltså måste vara kändt; och har Kongl. Maj:t, af sådane förekomne anledningar, i sammanhang härmed jemväl behagat, till framtida iakttagande utaf alla vederbörande, i Nåder fastställda följande väsendtliga stadganden och föreskrifter, nemligen:

1:o Att ägare till, eller disponenter och föreståndare för Bruken och Bergverken, hvarunder inbegripas alla af Styrelsen öfver Bergverken privilegierade inrättningar till förädling af Mineralrikets producter, skola till Bergmästaren i den ort, der Verken belägne äro, bestämdt och ovägerligen inom den 1:sta nästinstundande September uppgifva af hvem eller utaf hvilka Delägare eller Bolags-interessenter Verken ägas och innehafvas, samt i senare fallet, huru stor andel hvardera af dem rätteligen tillhörer, jemte Brukstillverkningens qvantitativa belopp för sista bruksåret, med utsättande dervid af hvarje särskildt slags tillverkning, såsom grund för den beräkning af värdet i det hela, som Kongl. Collegium äger att utsätta, och hvaruppå den blifvande röstberäkningen, der sådan pröfvas kunna äga rum, slutligen kommer att bero.

2:o Att dylika uppgifter sedermera årligen inom den 15 December för det då näst förutgångne bruksåret hädanefter, intilldess annorlunda stadgas, likaledes böra af alla vederbörande utan undantag, till Bergmästarne aflemnas; men hvad personalen af ägare angår, de sedan förra uppgiften inträffade förändringar endast omnämnas, eller ock upplysning meddelas derom, att förhållandet i afseende på ägare är oförändradt.

3:o Att hvad beträffar de till Bergmästarne sålunda ingående uppgifter från ägare eller disponenter af (sådane) Bruk, (hvilka icke uteslutande ägas af personer tillhörande Ridderskapet och Adeln eller Preste-Ståndet) samma uppgifter dessutom böra särskildt innefatta följande ytterligare upplysningar, nemligen:

a) Om ibland Bruksägare eller Interessenter, (hvilka ej tillhöra de nyssnämnde Riks-Stånden), några sådane finnas, som icke fyllt 25 år, och i hvilken händelse för dem födelseår och datum tillika bör utsättas.

b) Hvilka Bruksägare eller Interessenter, ibland de för öfrigt valberättigade kunna finnas, som icke i trenne år varit Bruksägare eller idkat annan sådan näring, som hörer till förädlingen af Mineralrikets producter, då ock i sådane fall upplysning lemnas skall om tiden, när desse af Bruket eller bruksandelen först blifvit ägare.

c) (Om och hvilka Bruksägare, utom de af Ridderskapet och Adeln samt Preste-Ståndet, antingen någon beställning i Rikets tjenst innehafva, eller ock sådan ordinarie beställning tillförene innehaft).

d) Om och huruvida Krono-, Kronoskatte- eller Frälseskatte-hemman ägas och innehafvas under Bruken, samt om några till deltagande uti de ifrågavarande valen berättigade Bruksägare finnas, hvilka, utan att sjelfve vara å Bruken boende, inom Häradet, der de mantalsskrifne äro, äga och innehafva några så beskaffade hemman.

4:o Att ägare eller disponenter utaf alla sådana Bruk, för hvilka de i nästföregående 3:dje punct nämnde särskilde uppgifter skola den 1 nästkommande September meddelas, jemväl böra årligen inom den 15 December till Bergmästarne uppgifva sådane inträffade förändringar, hvilka hafva afseende på de derstädes uppräknade omständigheter.

5:o Att all förändring af äganderätten utaf Bruksegendom, vare sig genom köp, arf, gåfva eller på hvad sätt som helst den tillkommen är, skall af nya ägaren, eller Bruksdisponenten, senast inom en månad derefter, tillkännagifvas hos Bergmästaren i orten; hvilken det åligger att om den meddelade förändringen genast hos Kongl. Collegium göra anmälan.

6:o Att den Bruksägare eller Disponent, som underlåter att, inom föreskrifven tid, till Bergmästaren i orten insända sådane fullständiga uppgifter, som här ofvan äro nämnde, skall för en slik visad försummelse, hvarigenom hinder för verkställigheten af Riksdags-Ordningens stadganden om Bruksägarnes representationsrätt kunna uppkomma, vara förfallen till ett vite af Sex Riksdaler 32 skillingar Banco; och hvilket vite, uppå Bergmästarens anmälan, genom Kongl. Maj:ts Befallningshafvande genast, då det försutet är, uttages, med föreläggande tillika af viss kortare tid för de saknade uppgifternas insändande samt det förhöjda vite, hvartill Kongl. Maj:ts Befallningshafvande finner omständigheterne föranleda; och

7:o Att Bergmästarne skola de sålunda erhållne uppgifterne genast införa uti en särskild Val-lägd, upprättad enligt det formulaire dertill, som dem utaf Kongl. Collegium tillställes: Och skola sluteligen dessa af Bergmästarne upprättade Val-längder för det sistförflutna bruksåret inom nästkommande September månads utgång samt sedermera för hvarje tilländalupet bruksår, beräknadt ifrån den 1 November till den sista October, senast inom slutet af påföljande Januarii månad till Kongl. Bergs-Collegium insändas, med skyldighet för Bergmästarne att då tillika anmäla, om och ifrån hvilka Bruk eller Verk

de för ändamålet nödige upplysningar saknats, samt hvilka åtgärder i och för rättelse af sådan försumlighet blifvit af dem vidtagne.

Hvad Kongl. Maj:t sålunda i Nåder förordnat, har Kongl. Bergs-Collegium, på Kongl. Maj:ts derom tillika meddelade Nådiga befallning, härigenom skolat, till alla vederbörandes kännedom och underdåniga efterrättelse, allmänneligen kungöra. Stockholm den 28 Maj 1832. Jfr Commerce-Collegii kungörelse den 12 Okt. 1864.

Anm. 4. *Val-Ordningar* för rikets städer äro af Kongl. Maj:t fastställde åren 1858 och 1859. (Se Post- och Inrikes-Tidningar för s. å.). Framdeles komma de måhända att samlas och från trycket utgifvas.

§ 15. Allmogen i hvart Härad välje inom sig efter hemmantalet, inför Domhafvanden, till Riksdagsman af Bonde-Ståndet, En, inom Häradet boende och besuten, Hemmansägare, hvilken icke tillhör annat Riks-Stånd, eller någon ordinarie beställning i Rikets tjenst innehafver. Hvad om Hemmansägare nu är sagdt, gälle ock om sådan Krono-hemmans-åbo, som med stadgad åborätt hemmanet innehafver. Vilja flera Härader, hörande till samma Domsaga, förena sig om en, inom dennas område boende och besuten Fullmäktig, vare sådant dem obetaget. Skulle någon Domsaga innehålla färre än Etthundrade valberättigade hela hemman, må den kunna, med ett eller flera inom annan Domsaga belägna Härader, om gemensam Fullmäktig sig om förena.

Till förrättande af valen för alla Häraderna inom en Domsaga, skola Electorerne på samma dag och ställe sammanträda.

Se *præjudicater* under RO. 19.

Ang. Bonde-Ståndets Taleman, vice Taleman, Ordförande innan Talemän blifvit tillsatte, Secreterare och Cancellier jfr RF. 52, RO. 23, 24.

Denna § lydde ursprungligen: »Allmogen i hvart Härad välje, efter Hemmantalet, til Riksdagsman af Bondeståndet, en, inom Häradet boende och besuten, Krono-, Krono-Skatte- eller Frälse-Skatte-Hemmansägare, hvilken icke tilförene hört til annat Riks-Stånd, eller någon ordinarie beställning i Rikets tjenst innehaft. Vilja flera Härad förena sig om en Fullmägtig, vare sådant dem obetagit».

Förändringarne skedde i denna §:

A) Vid riksd. 1834—5, då representationsrätt i Bonde-Ståndet blef medgifven *frälse*-hemmans ägare, samt antalet af härader blef bestämdt, hvilka äga förena sig om *en* riksdagsman. Uti första p. (sådan den då lydde) tillades ordet: »Frälse». — Redan vid 1823-års riksd. godkände samtlige Riks-Stånden, för grundlagsenlig behandling,

ett af Constitutions-Utskottet tillstyrkt förslag, att *frälse-hemmans-ägare* bland allmogen måtte bli berättigade att väljas och välja till Riksdagsmän. För sitt tillstyrkande hade Utskottet anfört de motiver, att förslaget syntes destomer grundadt på billighets- och jemlikhets-principer, som, från den stund hvarje Svensk medborgare tilläts besitta frälsejord, denna till stor del kommit och allt vidare skulle komma i Allmogens hand, samt dessutom för frälse-ägarens intagande i representationen något giltigt hinder ej förefunnes i en olika jordbeskattning, helst vid Bevillnings-taxeringarne frälsejordens immuniteter ingingo i beräkningen af hemmansvärdet. Bonde-Ståndet vid 1828—30 årens riksdag förkastade detta förslag, men kort derefter väcktes det åter af en riksdagsman i samma Stånd genom motion hos Constitutions-Utskottet, som i memorial d. 23 April 1829 ånyo tillstyrkte ändringen, och dervid till förut framställde skäl tillade: att genom frälsehemmans-ägares upptagande i Bonde-Ståndet skulle vinnas ej allenast fördelen af valbarhetens utsträckande till ett större antal medborgare, utan ock en, isynnerhet på vissa orter, betydlig lindring i kostnaden för riksdags-fullmäktiges underhåll. — Nuvarande 3, 4 och 5 punkterna (»Vilja flera härader .... sammanträda») erhöllo den lydelse, de ännu hafva. C. U. motiverar sitt förslag härom sålunda: »En i utöfningen oinskränkt rätt för så många härader som helst att sammanslå sig om riksdagsman af Bonde-Ståndet instämmer icke väl hvarken med Grundlagens mening, eller med Ståndets värdighet eller med rikets gagn. Det synes af mycken vigt, att i ett constitutionelt land, så vidsträckt, så till läge, folklynne, production och näringar omvexlande som Sverige, de valde representanterne må från spridda håll medtaga localkunskaper om tillgångar och behof, samt till hemorten återföra en förvärfvad kännedom om statens allmänna angelägenheter. Också böra, enligt 31 § Riksdags-Ordningen, Bevillnings-Utskottets Ledamöter väljas från särskilta, och, så vidt möjligt är, från alla rikets provinser, och ehuru sådant ej blifvit uttryckligen stadgadt för Besvärs- och Ekonomi-Utskottet, antydes likväl denna afsigt genom ledamöternas antal och handläggningens föremål. I analogi med hvad i 14 § RO. för städerna af lägre klasserna föreskrifves, ansåg Utskottet derföre ifrågavarande förenings-rätt påkalla en lämplig begränsning. Men en undantagsfri bestämmelse om minst *en* Fullmäktigs sändande från hvarje domsaga ansågs skola på vissa orter medföra både nog mycken rubbning i hvad af ålder varit öfligt, och allmogens alltför stora betungande med riksdagsmansunderhåll. Det gifves nemligen, heter det vidare, en och annan högst liten, af blott *ett* härad bestående domsaga, med ringa hemmantal samt med få valberättigade och valbara invånare, t. ex. Säfvedahls härads jurisdiction, också ständigt förbunden med Justitie-Borgmästare-Embetet i Götheborg; och dessutom kunde tilläfventyrs i framtiden domsagor klyfvas eller indelas på ett sätt, hvarigenom åtminstone inom några bland dem antalet af valberättigade hemman betydligen minskades. Vid ett sådant förhållande trodde sig Utskottet böra tillstyrka det undantag, som i 4:de punkten jemväl innefattas. Beträffande §:s sista punkt yttrar Utskottet: »Beslutet om väljande af samma riksdagsman för alla häraderna i en domsaga måste föregå valet på person, och öfverenskommelsen härom är svårligen verkställbar, så framt ej alla domsagans valmän på en gång samlas». C. U. mem. 1829, n:o 35.

B) Vid riksd. 1844—5, då ägare af *säteri- samt rå- och rörs-hemman* (»hvilka äro af nästan enahanda natur som frälsehemman och i

Kronans jordeböcker under frälse-columnen upptagna», jfr C. U. mem. 1834, n:o 35) uttryckligen erhöllo representationsrätt i Bonde-Ståndet, samt i afseende på §:s redaction dels några förtydligande tillägg gjordes, dels undveks uppräknandet af särskilda hemmans-naturer, som har en lämpligare plats i Cameral- än i Grundlagar. Sålunda förändrades de två första punkterna i RO. 15 till deras nuv. lydelse. I afs. på tillägget: »Hvad om hemmansägare .... innehafver», yttrar C. U. i mem. d. 2 Mars 1841: »Den nu gällande redactionen omtalar *Kronohemmansägare*, icke *Kronohemmansåboar*, såsom berättigade att i Bonde-Ståndet vara Riksdagsmän. Ägare af Kronohemmanen är likväl ingen annan än Kongl. Maj:t och Kronan. Huru mycket än Kronan i utöfningen af äganderätten till dessa hemman blifvit inskränkt, till fördel för åboarne, fortfar icke destomindre Kronan att denna äganderätt innehafva. En med 83 § Regerings-Formen öfverensstämmande tolkning af 15 § 1 mom. Riksdags-Ordningen skulle således leda till en nog sällsam slutsats. Det är orimligheten af denna slutsats, jemförelsen med 22 § Riksdags-Ordningen, gammal häfd och 3 § af Kongl. Försäkran på Svenska och Finska allmogens fri- och rättigheter af den 23 Februari 1789, som tvinga att tolka den i 15 § 1 mom. Riksdags-Ordningen förekommande benämningen Kronohemmansägare på ett med åberopade § i Regerings-Formen föga öfverensstämmande sätt».

C) Vid riksdagen 1856—1858 tillades orden: *inför Domhafvanden*, efter orden: efter hemmantalet. Jfr anm. vid RO. 11 §.

D) Vid riksdagen 1862—63 sattes ordet *»tillhör»*, i stället för: *»tillförene hört till»*, samt ordet: *»innehafver»*, i st. f. *»eller fullmakt derå innehaft»*, såsom lydelsen förut var. — Sedan *C. U.* erinrat huruledes vid riksdagarne 1817—18 samt 1856—58 förslag blifvit gjorda att i Bonde-ståndet inrymma ofrälse hemmansägare, hvilka *förut tillhört* annat riksstånd eller ock *innehaft* ordinarie beställning i rikets tjenst, samt att sedan förslaget blifvit vid riksdagen 1859—60 förkastadt, motion i ämnet vid sistnämnde riksdag förnyats, yttrar Utskottet: Vid pröfningen af denna motion har Constitutions-Utskottet ansett sig böra i öfvervägande taga de skäl, på hvilka Bonde-Ståndet vid innevarande riksdag hufvudsakligast synes hafva grundat förkastandet af förslaget. Bland dessa framstår i främsta rummet den invändningen, att, då en fullständig ombildning af nationalrepresentationen ansåges både önskvärd och af behofvet påkallad, vore det icke blott onödigt, utan äfven för den önskade reformen hinderligt, att vidtaga partiela förändringar med Bonde-Ståndet. I afseende härå torde få erinras, att en utvidgning af Bonde-Ståndet icke gerna kan tänkas lägga hinder i vägen för en mera genomgripande reform. Tvärtom tror Utskottet, att, ju flera förut orepresenterade, men dertill skäligen berättigade samhällsklasser i representationen upptagas, desto större anledning är att förmoda, det denna blifver ett troget och sannt uttryck af folkets önskningar och tänkesätt. Och i samma mån folkets föreställningar trognare afspeglas i representationen, i samma mån vinna de ock större utsigt att i lagstiftningen göra sig gällande, icke blott om frågor i allmänhet, utan äfven om den, rörande representationens form och sammansättning. Vidare har man fruktat, att ett obehörigt tjenstemanna-intresse skulle få insteg uti Bonde-Ståndet, om representationsrätt inom detta Stånd lemnades åt hemmansägare, som förut varit i Rikets tjenst, och hvilka förmenades i allmänhet utgöras af pensionärer. Denna farhåga torde likväl alldeles upphöra, om man besinnar dels att pensionärer i de flesta fall hunnit den ålder, att de icke gerna kunna ifrågakomma att

till riksdagsmän utses; dels ock att afskedade tjenstemän icke kunna skäligen anses längre representera något tjenstemanna-intresse. Det intresse, de möjligen kunde förmodas äga till följd af slägtförbindelser med personer i statens tjenst, inträffar likaväl med hvilken annan medborgare, som med dem. Slutligen har man påstått, att det nuvarande Bonde-Ståndets ledamöter, som äga en fjerdedels röst inom representationen, skulle, genom att med sig förena nya medlemmar, ovilkorligen få denna sin andel förminskad. Härvid torde böra påminnas om det förhållande, de föregående Constitutions-Utskotten redan antydt, eller att Bonde-Ståndets nuvarande ledamöter, i hänseende både till antal och till jordegendomens storlek, äro de ifrågasatte hemmansägarne så öfverlägsna, att någon anledning till fruktan, att de skulle kunna af dessa sednare vid riksdagsmannavalen öfverröstas, icke förefinnes. Bemälde hemmansägare komme, genom förslagets antagande, i sjelfva verket att erhålla endast *valbarhet*, enär de icke kunde bestämma valens utgång, eller med andra ord, Bonde-Ståndets nuvarande ledamöter tillerkändes en större *valfrihet;* något som väl icke gerna kan anses för annat än en fördel. C. U. mem. d. 21 Febr. 1860.

Anm. Äfven vid denna § gjordes år 1809 inom R. o. A. det yrkande, att valrätten och valbarheten borde *utsträckas*, nemligen till *alla* jordägare inom häradet, hvilka ej tillhörde annat Riks-Stånd. »Upplysningen (heter det i R. o. A. Prot. d. 29 Aug. 1809) inom Hederv. Ståndet, hvilken i sednare åren så synbart tilltagit, skulle härigenom ännu mera tillväxa. Detta blifver ju ej heller någon inskränkning i Ståndets privilegier, då Valrättigheten är dem öpen, och de således kunna följa sin fria önskan i det fallet, antingen at välja en i bland sig, eller en af dem väl känd Herreman, som, smickrad af et sådant förtroende, skulle begagna det til sina principalers fördel, med så mycket större anledning, som hans egen dermed så nära är förenad».

§ 16. Underlåter något Universitet, Prosteri, Stad, Bruks-district eller Härad att ställa Fullmäktig, vare förfallet till det vite, Ståndet pröfvar skäligt utsätta, och som svara kan mot den omkostnad, som ett annat och jemnlikt Universitetet, Prosteri, Stad, Bruks-district eller Härad på sin Riksdagsman göra måste; skolande ett sådant vite uti Ståndets Kassa inflyta. Försummar åter, utan laga förfall, den valde att sig till Riksdagen i rättan tid inställa, vare sitt arfvode för den tid han uteblifvit förlustig, och böte derutöfver en lika summa, alltsamman tillfallande Ståndets Kassa.

Jfr RO. 17 § 2 mom., 20, 79.

Vid riksd. 1840—1 blefvo orden »Universitet» och »Bruks-distrikt» tillagde till följd af den åt nämnda lärosäten samt åt bergsbruken gifna representationsrätt, se anm. vid RO. 13, 14. C. U. mem. 1834—5, n:o 67, 73.

Anm. Orden: Underlåter Prosteri att *»ställa fullmäktig»*, kunna här ej åsyfta annat, än: om det underlåter att deltaga i val till riksdags-

man för Stiftet (alldenstund, såsom bekant är, prosteriernas antal vida öfverstiger antalet af de riksdagsfullmäktige, som hvarje stift, enl. RO. 13, har rätt att skicka).

§ 17. 1:o Uti Riksdagsmanna-valen må icke någon Embets- eller Tjensteman med sin Embetsmyndighet obehörigen verka; gör han det, miste sysslan. Beträdes någon annan, att, genom lockande, tubbande eller hotelser, hafva stört Valfriheten, må han sitt brott ej med penningeböter umgälla, utan straffes med tillämpning af 5:te Cap. 4:de § Straffbalken, kroppsplikten svarande emot Tjugufem till och med Sextio Dalers böter, efter omständigheterna. Ingen obehörig, eho som helst, äge att Valförrättningen bivista; och vare Valförrättaren, vid Riksdagsmannaval för Bonde-Ståndet, pligtig att sjelf föra Protocollet.

2:o Vid alla Riksdagsmanna-val skall den vara Riksdagsman, som de flesta rösterna undfått, och om tvänne eller flere erhållit de flesta och lika många röster, afgöres frågan genom lottning dem emellan. Dör den valde, eller bevisar han laga förfall, eller blifver han till taleman utsedd, anställes nytt val. Riksdagsman, som vald blifvit, må ej, utan lagliga hinder, kunna sig derifrån undandraga, och njute han af dem, som äro berättigade att välja, anständigt och tillräckligt underhåll och resekostnad, hvilka före Valet bestämmas. Dessa medel skola, för Borgare-Ståndet af Magistraterna och, hvad särskilt beträffar Bergsbrukens Fullmäktige, af de Tjenstemän, som Bergsutskylderna upptaga, samt för Bonde-Ståndet af Krono-Fogdarne, utan särskildt arfvode, uppbäras och redovisas. För en af hvartdera Universitetets Fullmäktige bör ofvannämnda rese- och underhålls-kostnad utgå från Academifonden.

Præjudicater se under RO. 19.

Första p. af denna §:s första mom. är likalydande med RF. 112. Jfr RO. 11, 18, 19, 22 i slutet.

Vid 1823-års riksd. indelades denna § i numererade momenter. — Vid riksd. 1828—30 infördes i 2 mom. 3 p., det tillägg, som blef en följd af den *Bergsbruken* tillerkända representationsrätt. C. U. mem. d. 18 Julii 1823. — Vid riksd. 1840—1 tillades 2 momentets sista p., se anm. vid RO. 13. — Vid riksd. 1844—5 tillades i 2 mom. 2 p.: »*eller varder han till Taleman utsedd*», på det sådane communer,

hvilka utsett de riksdagsfullmäktige, som i Borgare- och Bonde-Stånden blifvit nämnde till Talemän (hvilka sistn. i allmänhet enl. RO. 45 sjelfve ej äga någon röst i deliberationen eller voteringen) icke måtte komma i saknad af den dem i Grundlagen tillerkända fördel att vid riksdagen äga en af dem sjelfva vald tolk af nationens åsigter och önskningar. C. U. mem. 1841, n:o 89. Jfr RHO. 7 § 8 mom.

Framför orden: »före valet bestämmas» stod förut: *»för Preste- och Borgare-Ståndens Riksdagsfullmäktige»*. Dessa ord uteslötos vid riksd. 1862—63. Således skola hädanefter äfven för Bondeståndets riksdagsfullmäktige *underhåll och resekostnad före* valet bestämmas. Derom yttrar *C. U.*: Riksdags-Ordningens 17 § 2 mom. stadgar, att innan val sker till Riksdagsman i Preste- och Borgare-Stånden, skall det bestämmas hvad riksdags-fullmäktigen bör erhålla till underhåll och resekostnad; men i fråga om Bonde-Ståndet finnes i detta hänseende icke någon föreskrift. Då, enligt hvad till Constitutions-Utskottets kunskap kommit, sådant vid flera tillfällen gifvit anledning till tvister emellan Bonde-Ståndets valmän och deras fullmäktige, angående beloppet af riksdagsmanna-arfvodet, har Utskottet ansett sig böra, för att undanrödja vidare anledning till dylika stridigheter, föreslå, att det stadgande, som 17 § 2 mom. Riksdags-ordningen innehåller, rörande Preste- och Borgare-Stånden, måtte varda utsträckt jemväl till Bonde-Ståndet. C. U. mem. d. 21 Febr. 1860.

Anm. 1. Vid riksdagen 1809—10 anmärktes inom R. o. A., att tjenstens förlust synes för en tjensteman vara en nog ringa bestraffning i jemförelse med den för andra utsatta kroppsplikt. C. U. svarade: »Utskottet anser Tjenstens förlust för en Man, hvars hela väl oftast beror af dess bibehållande, vara ej ett mindre, utan nästan ett hårdare straff än vatten och bröd för en annan Person, som tilläfventyrs ej hade något synnerligt att förlora. Straffet kan i alla händelser lätt undvikas igenom lättheten att undvika förbrytelsen». C. U. mem. d. 6 Oct. 1809.

Anm. 2. Uti propos. d. 7 Febr. 1810 föreslog K. M., att enär stadgandet i 17 § om dens bestraffning, som störer friheten i riksdagsmannavalen, icke vore nog tydeligt uttryckt, denna bestraffning må i klara ord bestämmas till fängelse vid vatten och bröd från 8 till 16 dagar efter omständigheterna. Uti mem. d. 2 Febr. 1810 tillstyrkte C. U. denna förändring, men den blef ej antagen.

Anm. 3. Ang. bestämningen att »den skall vara riksdagsman, som de flesta rösterna undfått etc.», se C. U:s med Förslaget till RO. följ. memorial, infördt i slutet af denna Grundlags-edition.

Anm. 4. Kronofogde är pligtig att om uppbörden af underhållskostnaden för allmogens riksdagsfullmäktige så försörja, att så mycket som för tre månader belöper, jemte respenningarne, ofelbart och så tidigt uppbäres, att det kan riksdagsmannen tillställas *före* hans afresa från orten, och att om riksdagen längre påstår, uppbörden af följande tre månaders underhåll inom första månadens slut deraf, samt så vidare och så länge riksdagen varar, verkställes och till riksdagsmannen afsändes. Se Juridiska Föreningens Tidskrift för 1861, 23 H. sid. 88.

Om riksdagsmanna-arfvode se vidare prejud. s. 442, 443.

Anm. 5. Till afgörande vid instundande riksmöte (1865) hvilar i grundlagsenlig ordning ett förslag, enligt hvilket orden i förevarande 17:de § 1 mom.: »må han sitt brott ...... omständigheterna» skulle erhålla följande lydelse: *»straffes efter allmän lag»*. Se Strafflagens 10 kap. 15 §.

§ 18. Till Riksdagsman må ej i något Stånd godkännas en person, som icke upphunnit 25 års ålder; ej den, som, fastän äldre, står under Förmynderskap; ej den, som, efter gjord cession och utfärdadt proclama, icke, på sätt lag förmår, visa gitter, att han från sina Borgenärers kraf fri är; icke heller den, hvilken laga kraftvunnen Dom förklarat ovärdig medborgerligt förtroende, eller att föra andras talan, eller för något nesligt brott till straff skyldig. Uti Riksdagsmanna- och Electorsval må ingen deltaga eller till Elector väljas, som icke är till myndiga år kommen; icke heller den, som, utom hvad åldern beträffar, sig befinner i något af de fall, hvilka ofvanföre i denna § uppräknade äro. Personer af någon annan främmande Lära, än den Reformerta, kunna ej vara Riksdagsmän; men valrätt må äfven andra Chsistna Trosförvandter ej förvägras.

Jfr citat. vid RO. 1. RHO. 7, 8, 13.

I st. f. orden: »ej den, som efter ingifven cessionsansökning .... befriad», hade denna § förut: »ej den, som, efter ingifven cessionsansökning och utfärdadt proclama, icke blifvit från sina borgenärers kraf genom laga dom befriad». Den ändrades vid riksd. 1840—1 till nuv. lydelsen. Motivet dertill var följande: »Föreskriften i denna § tillkom på en tid, då Concursstadgan d. 28 Juni 1798 ännu var gällande, och sålunda, enligt dess 14 § 1 mom., en cessionant kunde i vissa fall genom laga dom frikallas från borgenärernas krafs-talan utan att hafva dem förnöjt. Nu åter förutsätter Concurs Lagen af den 13 Mars 1830 ingen dylik händelse, utan fordrar i 45 §, det gäldenär skall inför Rätten styrka, att han till fullo förnöjt sina Borgenärer, för att vara fri från allt vidare ansvar». C. U. mem. år 1834, n:o 15 och 27. Jfr 94 o. f. §§ af Concurslag d. 18 Sept. 1862.

Anm. 1. *Mosaiske* trosbekännare, som äro Svenske medborgare, hafva hvarken valrätt eller valbarhet till riksdagsmannakallet, men äro, enligt K. F. d. 30 Junii 1838, för öfrigt i allmänhet »*i alla hänseenden ställde i lika rättsförhållanden med öfrige Svenske undersåter enligt Svensk Lag*». Se vidare K. F. d. 26 Oct. 1860.

Anm. 2. Vid denna § gjordes under riksd. 1809—10 följ. anmärkningar: 1:o Att den erforderliga åldern för valbarhet till riksdagsmannakallet borde höjas, att rättigheten att vara nationens representant icke borde kunna betagas någon medborgare för annat än brott och vanhedrande gerningar, hvadan, och enär en genom olyckor, försvagad arbetsförmåga eller otillräcklig arbetsförtjenst, genom personliga förföljelser, genom alltför ringa löneinkomster för uppoffrande af kropps- och själskrafter i statens tjenst, eller kanhända till och med genom en af Riksens Ständer beslutad s. k. realisation, förorsakad concurs ingalunda innebär något i ringaste mån vanhedrande för den, som redligen afstått all sin egendom till borgenärers förnöjande, stadgandet i denna § borde i enlighet med dessa åsigter ändras. C. U. svarade: »Tjugo-

fem år äro tillräckliga för att utses till Förmyndare, och den, som under Cession omedelbart beror af sine Creditorer, äger ej den *sjelfständighet*, som fordras för att vara Nationens Representant. Genom befrielse-dom, som äfven medelst öfverenskommelse kan beredas, återvinner han denna rättighet». — 2:o »Att en genom dom förlorad rättighet att blifva Riksdagsman, måtte genom mellankommande Nåd kunna upplifvas, samt att den, som blifvit förklarad ovärdig att föra andras talan, ej borde af sådant skäl uteslutas från ofvannämnde rättighet». C. U. svarade: »Utskottet har trott, att laga kraftvunnen Dom, ehvad Nåd mellankommit eller ej, alltid innefattade tillräckliga skäl till den Dömdes fällande (se likväl præjudicatet här nedan), och att för öfrigt en Person, som ej är tillåtet att föra enskildas talan, ej borde komma i åtnjutande af det vida högre förtroende att föra Nationens». 3:o Dels att alla skulle äga *valrätt*, som eljest genom lag och författningar dertill äro berättigade, utan afseende *till hvilken religion* de sig bekänna, dels att inga andra statens Medlemmar, än af den rena Evangeliska Läran, skulle kunna väljas till Riksdagsmän, samt att andre Christna Trosförvandter ej mera än Reformerte borde uteslutas. C. U. svarade allenast följande: »För det närvarande finnes föga skillnad emellan Lutherske och Reformerte Lärorne, ingen strid emellan deras Trosförvandter. Den Catholska Religionen deremot, äfven som flera andra Christna Secters, är i sin natur intolerant och bör derföre mindre tolereras. Denna grundsats är äfven följd i Kongl. Brefven af den 27 Aug. 1741 och den 24 Januari 1781». Se C. U. mem. d. 6 Oct. 1809.

Anm. 3. Orden i §:s 2 p. »utom hvad åldern beträffar» syfta tydligen derpå, att för valrätt (samt för Hufvudmans rättighet att meddela fullmakt enligt Riddarhus-Ordningens 8 §) fordras endast 21, men för valbarhet 25 års ålder.

Anm. 4. Till instundande riksdag (1865) hvilar i grundlagsenlig ordning ett förslag, enligt hvilket slutet af förevarande 18:de § skulle komma att lyda sålunda: »men valrätt tillkomme äfven andra Christna Trosförvanter *samt Mosaiske Trosbekännare*».

Præjudicat. Kongl. Maj:ts Utslag uppå den af Hemmansägaren *J. J. i S.* i underdånighet gjorda ansökning att sedan Kongl. Maj:ts och Rikets Svea Hof-Rätt, med fastställande af N. N. Härads-Rätts den 12 April 1837 meddelade beslut, genom Utslag den 7 nästderpåföljde Junii ansett sökanden, som uppå allmän sockenstämma med N. N. Församling den 26 Mars nämnde år blifvit enhälligt vald till Nämndeman, icke kunna till Ledamot i Härads-Rätten antagas, enär sökanden är för lasteligt tal om Hans Maj:t Konungen vorden genom Kongl. Maj:ts Utslag den 18 Maj 1833 dömd skyldig till dödsstraff, fastän Kongl. Maj:t af Nåd förklarat det sökanden, med förskoning från dödsstraffet, skulle i stället få försona sitt brott med enskild skrift och aflösning samt Tre års Fängelse å Waxholms Fästning, hvilken tid sedermera förkortats, Kongl. Maj:t måtte i Nåder täckas meddela sökanden förklaring, huruvida sökandens begångna brott medfört för honom förlust af hvarje allmänt medborgerligt förtroende, oansedt Kongl. Maj:t icke allenast i Utslag den 28 Juni 1834 tillåtit att sökanden, med befrielse från den då återstående fängelsetiden, fick från fästningen lösgifvas, utan ock under den 20 October samma år låtit utfärda Nådig kungörelse rörande amnesti för politiska förbrytelser och högmålsbrott; Gifvet Stockholms Slott den 3 Julii 1840. — Kongl. Maj:t har i Nåder låtit Sig föredragas denna underdåniga ansökning; och finner den *J. J.*

under den 28 Juni 1834 förunnade Nåd *äfven hafva medfört rättigheten för honom att, utan hinder af hans begångna förbrytelse, vara i fullkomligt åtnjutande af medborgerligt förtroende.* Det vederbörande till underdånig efterrättelse länder.

Det anmärkes, att *J. J.* sedermera under flera riksmöten varit *riksdagsman* i Bonde-Ståndet.

Jfr vidare *præjudicater* under RO. 19, 21. Särskildt n:o 50, s. 446.

§ 19. Förmenar någon väljande, eller som under omröstning kommit, olagligheter vid ett Riksdagsmanna-val vara begångna, och vill deröfver klagomål anföra, äske då af Valförrättaren behörigt Protocolls-Utdrag, hvilket sist inom nästa dags förlopp bör till Klaganden utlemnas. Den Klagande, om han är af Borgare- eller Bonde-Ståndet, ingifve inom åtta dagar derefter sina besvär till Landshöfdinge-Embetet, som genast infordre vederbörandes förklaring, inom den för hvarje ort brukliga och möjligen kortaste tid, och meddele, efter förklaringens inhändigande, genast, eller sist inom nästa dags utgång, sitt Utslag i målet. Den med Landshöfdingens Utslag missnöjde äge, att, åtta dagar efter deraf erhållen del, till Landshöfdingen inlemna sina Besvär, ställda till Konungen, för att i Dess Högsta Domstol skyndsamt upptagas och afgöras; och åligge Landshöfdingen, att dessa Besvär och tillhörande handlingar, jemte egen och vederbörandes af honom, med den skyndsamhet, som föreskrifven är, infordrade Förklaringar, med den efter deras inhändigande först afgående post öfversända. Öfver de val till Riksdagsmän för Borgare-Ståndet, som, inför vissa Magistrater, af Bruksägare anställas, må besvär jemväl anföras hos Konungens Befallningshafvande i det Län, der valet blifvit förrättadt. Klagomål öfver val till Riksdagsmän af Preste-Ståndet ingifves, för Stiften hos Consistorierna, samt för Universiteten och Vetenskaps-Academien hos Konungen; och följes dervid i öfrigt lika ordning och enahanda grunder, som här ofvanföre finnas utstakade.

Jfr slutet af RO. 22. RHO. 15. RF. 112. RO. 11, 13—15, 17, 18.

Efter orden: »*och åligge Landshöfdingen*», hade denna § förut: »at desse Besvär och tilhörande Handlingar, jemte egen och vederbörandes af honom infordrade Förklaringar, med först afgående post öfversända.

Klagomål öfver Riksdagsmanna-val för Preste-Ståndet ingifves till Consistorierne, och följes dervid i öfrigt lika ordning och enahanda grunder, som här ofvanföre finnas utstakade». Orden: »med den skyndsamhet som föreskrifven är» samt orden: »efter deras inhändigande» tillades vid riksd. 1815 i anledning af K. propos. d. 7 Febr. 1810. Öfriga förändringar skedde vid riksd. 1828—30 i anl. af den åt Bergsbruken, Universiteterna och Vetenskaps-Academien tillerkända representationsrätt. C. U. mem. 1823, n:o 42, 53.

Vid denna § gjordes år 1809 den erinran, »att det ensamt borde tillhöra *Riksens Ständer* att afgöra klagomål öfver riksdagsmannaval, och att, för deras egen säkerhet, sådant ej borde åt Verkställande Makten öfverlemnas», hvarföre föreslogs, att handlingar i dylike mål borde af R. St. Justitie-Ombudsman föredragas i Constit. Utsk., samt målet der utredas, för att sedermera afgöras af det Riks-Stånd, hvilket saken angick. C. U. svarade: »Då afgörandet af sådana frågor fordrar skyndsamhet, vinnes densamma ej genom behandlande af Constitutions-Utskottet, hvilket ej sättes förrän efter Riks-Ståndens fulländade organisation». — Jemväl anmärktes, att uppkomne stridigheter mellan de väljande och de under omröstning komne ej böra hindra *fullmakts* utfärdande för riksdagsman»; men C. U. fann det så mycket betänkligare att sådant tillstyrka, som sjelfva meddelandet af fullmakten till *behörig* man beror på tvistens afgörande.

Præjudicater och Anmärkningar.

1). Huruvida fråga om val af fullmäktig för *Comministarne* inom ett Stift bör förfalla vid det förhållande, att åtskillige bland Comministrarne förklarat sig frånträda sin rättighet att välja riksdagsman, en del vid sitt åtagande att en sådan aflöna fästat det vilkor, att *pluraliteten* af Stiftets Comministrar skulle inlemna sina vota, samt alla Comministrarne, så röstande som icke röstande, i kostnaden deltaga, och andra åter dervid gjort förbehåll om deltagande uti sådan kostnad af åtminstone $\frac{2}{3}$ bland Stiftets ordinarie Comministrar; se *Schmidt* Juridiskt Archiv 19 Bandet sid. 74.

2). Huruvida besvär öfver Dom-Capitels Utslag i slikt fall böra ingifvas till Stiftets Dom-Capitel eller directe till Kongl. Maj:t; se ibidem.

3). Huruvida den omständighet, att en *Docens* vid universitetet varit ur föreläsnings-catalogen under två år utesluten, utgör lagligt hinder för honom att såsom Docens få deltaga i riksdagsmannaval för Universitetet; se *Schmidt*, p. anf. st. sidd. 76 och 77.

4). Consistorium Academicum fungerar vid universitets riksdagsmannaval som *valförrättare* utan sammansättning med öfrige valberättigade. Kongl. Maj:ts (Högsta Domstolens) Utslag den 26 Sept. 1859.

5). Innehafvare af *præbendepastorat* vid universitetet har valrätt både der och i Stiftet. H. D. Utsl. d. 26 Sept. 1859.

6). *Extra-Ordinarie* Amanuens vid universitets-bibliothek har valrätt vid val af riksdagsman för universitetet. H. D:s Utsl. den 26 Sept. 1859.

7). *Dom-Capitlens* befattning med val till riksdagsmän af Preste-Ståndet är, enligt 11 § 1 mom. samt 19 och 22 §§ RO., inskränkt dertill att sedan, genom Dom-Capitlens föranstaltande, val inom prosterierna skett, utfärda fullmakter för dem som erhållit de flesta rösterna, eller, *i händelse klagan öfver valen anföres,* densamma upptaga och pröfva. Följaktligen äga Dom-Capitlen icke att, när besvär *ej*

blifvit öfver valen anförda, granska eller ogilla de från prosterierna inkomna valprotocollers eller de vid valen afgifna valsedlars beskaffenhet; utan hafva valen, derest klagan öfver dem ej blifvit förd, vunnit laga kraft. Se *Schmidt* p. anf. st. 30 B. s. 548 o. f.

8). I afseende på *sättet för kungörande i stad* af den för riksdagsmannavals anställande utsatta dag, se *Naumanns* Tidskrift för lagstiftning, lagskipning och förvaltning, första årgången (1864) s. 133 o. f.

9). Magistrat i stad är icke behörig att emot Kon. Befh:des Utslag i hvad de af Magistraten, såsom valförrättare vid riksdagsmannaval, vidtagne åtgärder eller fattade beslut derigenom blifvit ändrade eller ogillade, fullfölja underdånig talan. H. D:s Utslag den 4 Oct. 1859.

10). Orden i 14 § RO. »*i staden bosatt*» äro liktydige med »i staden *mantalsskrifven*». se Högsta Domstolens Utslag den 12 Sept. 1859. — Att enhvar skall mantals- och skattskrifvas der han har eller, i följd af sitt *vistande*, bör anses hafva sitt bo och hemvist, samt att ingen må samtidigt vara på mera än *ett* ställe mantalsskrifven, men att den, hvilken innehar fast egendom eller idkar rörelse inom *särskilda* mantalsskrifnings-districter, må sjelf bestämma och anmäla på hvilketdera stället han bör mantalsskrifvas, — äfvensom angående i allmän tjenst anställd persons mantalsskrifningsort, se K. F. d. 20 Juli 1861. Jfr præjud. n:o 34 sid. 443.

11. Ordet »*boende*» i 15 § RO. är liktydigt med *mantalsskrifven*. H. D:s Utsl. d. 3 Oct. 1859.

12. Då Boktryckaren, Lieutenanten *R.* samt Handlanden och Fabrikören, Kammarjunkaren *von N.* ostridligt idka sådana yrken, som till borgerliga näringar räknas, blefvo de, ehuru varande Svenske *Adelsmän*, förklarade valberättigade och valbare i fråga om val till riksdagsman inom Borgare-Ståndet för staden L. *H. D:s* Utsl. d. 12 Sept. 1859. Detta beslut motiveras vidare sålunda: »Emedan 14 § RO. innehåller, bland annat, att inom Rikets städer äge borgare, öfrige idkare af yrken, som till borgerliga näringar räknas, ägare af hus eller tomt samt ägare eller innehafvare med ständig besittningsrätt af jord under stadens domvärjo, äfvensom stadens Magistratspersoner, att bland sig välja riksdagsfullmäktige, samt det vidare i samma § förekommande stadgande att valrätt *tillkommer ej* den ägare af hus och tomt eller den ägare eller innehafvare af stadsjord, *som frälseman är eller till Preste-Ståndet hörer*, icke efter ordalydelsen inskränker *annan* valrätt, än den som skulle grundas *endast* å ägande eller besittningsrätt till fastighet; alltså och då *R.* och *von N.* ostridigt idka sådana yrken, som till borgerliga näringar räknas, fann H. D., med ändring af Kon. Befallningshafvandes öfverklagade beslut, skäligt ogilla den framställda anmärkningen mot *R:s* och *von N:s* valrätt och valbarhet.

13). Idkare af *borgerlig näring*, hvilken *tillika* är husägare, har blifvit förklarad valberättigad och valbar vid riksdagsmannaval för stad, ehuru han är Svensk Adelsman. *H. D:s* Utsl. d. 3 Oct. 1859.

14). Om valbarhet grundas på ägande af fastighet i stad under minst tre år från den dag, hvartill riksdag blifvit pålyst, skall denna tid beräknas från det äganderätten blifvit förvärfvad, men ej från den dag *lagfart* skett å ägarens laga fång. *H. D. utslag d. 15 Dec. 1862.* Se *Naumanns* Tidskrift för lagstiftning, lagskipning och förvaltning, 1 Årg., s. 133 o. f.

15). I fråga om Kamereraren *B:s* behörighet att deltaga i riksdagsmannaval för staden *L.*, var det ostridigt att *B.* ägde en bland 75 *actier* i det bolag, som under namn af hôtel-bygnads-bolaget, i L. sig

bildat, samt att bolaget var ägare till fasta egendomarne N:o 1, 2, 24 och 25, i afseende hvarå likväl Magistraten upplyst att lagfart och fastebref å berörde egendomar blifvit meddelade åt bolaget och icke åt de särskilda delägarne, äfvensom att bevillning, som på fastigheterna belöpte, alltid blifvit debiterad och erlagd af bolaget och icke af detsammas särskilda delägare, hvaremot det icke var i målet utredt hvilka rättigheter som, på grund af actiebref och bolagsreglor, actieägarne i berörde bolag tillkomme; och som valrätt, jemlikt 14 § RO., tillkomme *ägare* af hus eller tomt i stad, samt med sådan ägare lagligen måste förstås den eller de, som i stadgad ordning hus eller tomt förvärfvat och å desamma, der sådant erfordrades, erhållit befästad äganderätt, alltså och då upplyst vore att lagfart och fasta å ifrågavarande egendom blifvit *Hôtel-byggnads-bolaget* meddelade, fann Kon. Befalln:h. Kamereraren *B.* icke hafva varit behörig att för ifrågavarande fastighet i valet deltaga; hvilket beslut *H. D.* gillade i Utslag den 12 Sept. 1859.

16). Den omständighet att en i stad väljande aflagt borgare-ed *efter* det taxeringslängden för året blifvit upprättad, kan för honom lagligen icke utgöra hinder att i valförrättningen deltaga. Se *Schmidt* p. anf. st. 30 B s. 551, 553.

17). Enär borgarne i köpingarne *Ronneby* och *Christianopel* hvarken äro mantalsskrifne eller boende i *Carlskrona*, äga de numera icke att deltaga i riksdagsmannaval för denna stad. H. D:s Utslag den 15 Okt. 1862. Se *Naumanns* åberopade Tidskrift, 1 årg., s. 136 o. f.

18). Enligt hvad hittills öfligt varit, hafva de väljande af *Fahlu Bergslag* icke fått vid riksdagsmannal utöfva sin rösträtt *genom ombud;* hvadan och med afseende på innehållet af dävarande 3 mom. i 14 § RO., samt enär det *senare* tillkomna stadgandet i 6 mom. af samma §, enligt hvilket *der omförmälde bruksidkare* måge välja riksdagsman äfven genom befullmäktigade ombud, ej får utöfver ordalydelsen tillämpas på andra val, Högsta Domstolen, i anledning af anförde underdåniga besvär, fann skäligt ogilla den mot valförrättningen i motsatt syftning fastställda anmärkning. Utslag d. 15 Oct. 1850. Se *Schmidt* p. anf. st. 23 B. s. 231.

19). Öfver riksdagsmannaval i staden *C.* fördes klagan på den grund att sådana *hus- och fastighetsägare,* som ej tillika voro Magistratspersoner, borgare eller idkare af borgerlig näring, icke blifvit i vallängden uppförde till högre röstetal utöfver deras personella röster, än i förhållande till den bevillning, som *allenast på deras hus och fastighet* belöpte, utan afseende å deras bevillning för innehafvande *löne-inkomster.* Magistraten förklarade, att som sådana *ägare af fastighet* i stad, hvilka förut icke hört till Borgare-Ståndet, endast i berörde egenskap blifvit deruti inrymde och alltså icke kunde på någon annan grund, som i och för sig ej medförde rätt att till Borgare-Ståndet räknas, tilldelas större rättigheter, ansåg Magistraten den upprättade vallängden icke böra i anmärkte delar ändras. Men Konungens Befallningshafvande i Utslag den 13 Aug. 1859 utlät sig, att som den för staden *C.* fastställda valordning i 2 § stadgade, att, vid val af riksdagsfullmäktig, hvarje röstberättigad skulle för sin person äga *en* röst och derutöfver för hvarje fullt tiotal riksdaler riksmynt under föregående år påförd bevillning efter andra artikeln *en* röst, med inskränkning till fem röster, så att icke någon fick *sammanlagdt* mera än *sex* röster, men i den vallängd, som legat till grund för röstberäkningen vid riksdagsmannavalet den 29 Juli 1859 för staden *C.*, berörde stadgande

icke blifvit iakttaget i thy att de, hvilka *endast* i egenskap af *husägare* äro valberättigade, fått utöfva valrätt *blott för erlagd fastighetsbevillning*, så upphäfdes valet samt de i sammanhang dermed fattade beslut. *H. D.* fann skäl icke vara anfördt, som kunde verka ändring i K. Befallningsh:des utslag. *H. D:s* utslag d. 19 Sept. 1859.

Garfvaren *H.* anförde besvär öfver riksdagsmanna-val i staden *W.*, vid hvilket Rådman *R.* af Magistraten förklarats vara till riksdagsman utsedd, samt anmärkte bland annat, att vid röstberäkningen för Handlanden *A.* beräknats den *utminuterings-afgift*, som han erlade för handel med spirituösa drycker, i följd hvaraf han fått rösta för 198 R:dr 14 öre, ehuru *A.* rätteligen ej bordt tillåtas beräkna röster för mera än sina borgerliga utskylder och för sin innehafvande handelsrörelse, eller för allenast 38 R:dr 14 öre. Jemväl upplystes, att Magistraten i sitt protocoll antecknat huru de i valet deltagande röstat. — Kon. Befallningshafvande i Utslag den 26 October 1859 yttrade bland annat, att som berörde afgift icke var af sådan beskaffenhet, att det berodde på staden att bestämma om och till hvad belopp den skulle utgå, eller att densamma skulle för stadens behof användas i annat fall, än det som då ägde rum, eller att någon del deraf blifvit staden *tills vidare* förlänad, så blef valförrättningen upphäfd. *A.* och *H.* sökte i underdånighet ändring, den förre emedan hans utminuterings-afgift förklarats ej böra beräknas, den senare under yrkande att då kändt vore det *A.* för 198 R:dr 14 öre röstat på Rådmannen *R.*, men från hans berörde röstetal borde afdragas utminuterings-afgiften med 160 R:dr, deraf följde att Handlanden *T.* (och icke *R.*) fått de flesta rösterna, K. M., utan att nytt val behöfde äga rum, täcktes i Nåder förklara, det *T.* vore till riksdagsman för staden W. utsedd. Öfrige valberättigade hördes inför Magistraten, och Kon. Bef:h. afgaf underdånigt utlåtande. — *H. D.* i Utslag den 28 Nov. 1859 yttrade: På de af K. Bef:h. anförde skäl och enär vid val af beskaffenhet, som förevarande, dervid, emot uttryckliga föreskriften i 14 § RO., omröstning *annorledes än med slutna sedlar* ej tillåtas må, den i Magistratens protocoll förekommande anteckning huru de i valet deltagande röstat icke utgör laglig grund för bestämmande huru, i händelse från *A:s* röstetal afdragits hvad emot afgiften för bränvinsminutering svarar, omröstningen skolat utfalla, fann *H. D.* rättvist gilla det slut, hvari Befallningshafvanden stannat.

20). Vid det förhållande att, sedan Riksdagsmannaval den *20 Juli* blifvit i staden *W.* af Magistraten förrättadt, tillkännagifvits att protocollet deröfver skulle uppsättas och å Rådhuset offentligen uppläsas *den 30* i samma månad, då jemväl sådan uppläsning ägt rum, samt åt dem, som anmält missnöje med valet, den besvärshänvisning blifvit meddelad att de ägde inom åtta dagar från *sistnämnde dag* besvär hos Kon. Bef:h. fullfölja, ansågos Klaganderne hafva sin talat förvarat, då de i sådant afseende iakttagit Magistratens föreskrift. *H. D:s* Utsl. d. 12 Sept. 1859.

21). I anledning af gjord anmärkning att enär Handlanden *E.* och 13 valmän, som med honom fört enahanda talan, hvarken vid riksdagsmannavalet anmält *missnöje* eller då begärt protocoll af valförrättaren, deras besvär icke bordt af Kon. Befh:de upptagas till pröfning, förklarade Högsta Domstolen i Utslag den 12 Sept. 1859, att enär handlingarne utvisa att omförmälte besvär blifvit inom åtta dagar efter valförrättningen till K. Befh:de ingifne, berörde anmärkning lemnades utan afseende.

22). Rörande *voterings-sedel*, som ej upptager namnet, utan endast embetsbefattningen, men i öfrigt är tydlig, samt rörande tiden för besvärs anförande öfver riksdagsmannaval, se *Schmidt* p. anf. st. 19 Bandet s. 357 o. f. Vidare ang. *valsedel* se præjud. n:o 45, sid. 446.

23). Rörande frågan om en enda riksdags-fullmäktigs antagande för häraderna inom en Domsaga; huru derom bör voteras; huruvida de såsom fullmakter för Electorerna företedda sockenstämmo-protocoll nödvändigt måste vara försedde med intyg om protocollens *uppläsande och justering*, samt slutligen huruvida val, som blifvit anstäldt af ett härads Electorer, är ogiltigt derföre att Electorerna från två andra härader inom Domsagan *tillstädesvarit* vid förstnämnde härads valförrättning; se *Schmidt* dersammastädes 19 B. s. 77 o. f.

Som, i afseende på riksdagsmannaval inom Bonde-Ståndet, 15 § Riksdags-Ordningen bestämmer olika *valrätt* för det fall, att hvarje Härad utser särskild fullmäktig, och för det, att flere Härader, hörande till en Domsaga, vilja om ett sådant Ombud sig förena, samt, för fri utöfning af sagde valrätt, hvilken, i förra fallet, är inskränkt till de inom Häradet boende och besutne hemmansegare samt, i det sednare åter, kan utsträckas till hvarje inom Domsagan boende och besuten, som befinnes till fullmäktig valbar, erforderligt är, att före valet blifver afgjordt, huruvida Riksdagsfullmäktig bör väljas för flere Härader gemensamt, eller för hvarje Härad särskildt; men frågan härom, såvidt af valförrättnings-protocollet kunde inhemtas, icke förekommit till öfverläggning och beslut innan G. Härads Electorer för samma Härad valt Riksdagsman, samt, genom detta förfarande, inträffat icke allenast att G. Härad, i händelse detsamma, på sätt i besvären blifvit påstått, velat med Å:s Härad förena sig om en Riksdagsman, blifvit satt utur tillfälle att begagna valrätten inom hela Domsagan, utan äfven att Å:s Härad, då särskild Riksdagsman derför icke äskades, varit uteslutande bundet vid det inom G:s Härad föregångna valet, fann Kongl. Maj:t skäligt att, med upphäfvande af Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes öfverklagade Utslag, ifrågavarande valförrättning undanrödja; i följd hvaraf Kongl. Maj:ts Befallningshafvande hade att föranstalta, det nytt riksdagsmannaval för Å:s och G:s Härader blef i grundlagsenlig ordning anstäldt. Högsta Domstolens Utslag den 15 November 1853.

24). *Val för härad, som ad interim utbrutits från Domsaga.* I Utslag den 26 Oct. 1859 yttrade *H. D.:* Enär den såsom tillämnad beslutade föreningen af Willands och Östra Göinge Härader (i Skåne) till en domsaga ännu ej trädt i verkställighet, och således Willands härad för närvarande är att anse som särskild domsaga, hvilken, såsom innehållande flera än 100 valberättigade hela hemman, icke, emot 15 § RO., varit berättigad att med härad af annan domsaga om gemensam fullmäktig sig förena, i följd hvaraf ock den i strid härmed emellan Electorerna träffade öfverenskommelse varit ogild, pröfvade *H. D.* skäligt, med ändring af K. M:ts Befallningshafvandes öfverklagade utslag, upphäfva det skedda valet; och skulle K. M:ts Befallningshafvande föranstalta om nytt val.

Tingslag i V. Dalarne lika med härad, se *Schmidt* p. anf. st. 23 B. s. 234.

25). Rörande det förhållande att *en* socken ej skickat Elector vid val af riksdagsman till Bonde-Ståndet, att Pastor ej undertecknat fullmakten för en af Electorerna, samt att vid valförrättningen häraderna

uppropats i en annan ordning än den vanliga, se *Schmidt* p. anf. st. 19 B. s. 82 o. f.

26). Elector måste vara *besuten hemmansägare*. Derom samt i öfrigt om behörigheten att vara *Elector* vid riksdagsmannaval i bondeståndet, se *Naumanns* åberopade Tidskrift, 1 årg., s. 146 o. f. Observera likväl *nuvarande* lydelsen af RO. 15 (»ordinarie beställning i rikets tjenst *innehafver*»).

27). Derest, vid val af riksdagsman till Bonde-Ståndet, Elector icke vid valförrättningens början aflemnar till valförrättaren behörigt bevis derom att han af socknen blifvit till elector utsedd, äger han ej i omröstningarne deltaga. Se *Schmidt* p. anf. st. 23 B. s. 226 o. f.

Vid valförrättning skall vara att tillgå fullt tillförlitlig och bestämd uppgift å det mantal, som finnes åsatt socknarnes valberättigade hemman. Se *Schmidt* p. anf. st. 23 D. s. 239, 242.

28). Ofrälse innehafvare af *fidei-commiss-egendom* är berättigad att deltaga i val af rikdagsfullmäktig till Bonde-Ståndet, se *Schmidt* p. anf. st. 19 B. s. 84 o. f.

29). Klockare- och Skolelärare-sysslorna kunna ej anses som ordinarie beställningar i rikets tjenst, och derföre har Klockare och Skolelärare, som är hemmansägare, blifvit förklarad valberättigad och valbar vid riksdagsmannaval till Bonde-Ståndet. H. D. Utsl. d. 10 Oct. 1859.

30). Underofficerare-befattning vid Gotlands nationalbeväring anses ej som ordinarie beställning i rikets tjenst. *H. D:s Utslag den 13 Aug. 1862*, se *Naumanns* åberopade Tidskrift, 1 årg., s. 198 o. f.

31). Bergsman, som tillika äger andel i privilegieradt jernbruk, har blifvit ansedd tillhöra *Borgare*-Ståndet och således icke valberättigad eller valbar inom Bonde-Ståndet. H. D. Prot. d. 3 Oct och Utslag d. 10 Oct. 1859.

32). I anl. af anförde besvär öfver riksdagsmannaval inom Vestra härad af Jönköpings Län, yttrade Kon. Befh:de i Utslag d. 26 Aug. 1859 bland annat: Hvad angår röstberäkningen för de s. k. *skatarne* eller sådana hemman, hvilka, enligt jordeboken och i *administrativt* hänseende tillhörande dels Nydala och dels Svennarums socknar i Vestra härad äfvensom samma härads domsaga, i *kyrkligt* afseende lyda till Gällaryds, Fryeleds, Toftaryds, Byarums och Hagshults socknar i Östra härad, så och enär vederbörande valförrättare i meddeladt och företedt bevis upplyst, att ifrågavarande riksdagsmannaval blifvit kungjordt äfven inom de socknar *utom* häradet, hvarifrån skatarne äro tagne, utan att likväl, utom för Näfvesjö skate i Sandsjö territorialförsamling, för någon af de öfriga skatarne, tillhopa innefattande 7¾⅛ mantal, särskild elector sig inställt, samt för öfrigt RO. icke föreskrefve att särskilda electorsval skulle anställas för så beskaffade socknedelar, eller att dervarande hemmansinnehafvare skulle annorlunda, än i den ordning, som för sockenstämmas utlysande i allmänhet vore föreskrifven, kallas till deltagande i sådant val med öfriga territorialförsamlingen, hvars hemmantal, vid val af riksdagsman, måste beräknas efter jordebok och mantalslängd, hvadan ock de hemman inom ofvannämnde socknedelar, för hvilka rösträtt ägde rum, rätteligen blifvit inbegripne i hemmantalet för den socken, dit de, enligt nämnde handlingar, hvar för sig hörde, blefvo de anförde besvären i denna del ogillade. — *H. D.* fann, i utslag den 17 Oct. 1859, skäl icke vara anfördt, som kunde verka ändring i Kon. Befallningsh:des öfverklagade utslag.

33). Åtgärden att bestämma *underhåll för riksdagsfullmäktig* utgör, enl. 17 § RO., icke en del af valförrättningen, och kan således till

fråga om underhållets belopp ej lämpas hvad i samma Grundlags 19 § finnes stadgadt angående förfarande med klagomål öfver förmenta felaktigheter vid riksdagsmannaval. Besvär i sådant afseende gå alltså icke till Högsta Domstolen, utan till K. M. i administrativ väg. Se *Schmidt* p. anf. st. 30 B. s. 557, K. M:s Utsl. d. 30 Juli 1830, d. 24 Nov. 1846, d. 9 Mars 1849 m. fl. præjudicater. Se vidare præjud. n:o 34 och 36.

34). Vallängdens granskning och justering å särskild dag före riksdagsmannaval i stad? Anhållan om uppskof med valet för sådant ändamål? Mantansskrifningsorten? Besvär i fråga om riksdagsmanna-arfvodet? Derest verkligen obehörig person röstat, skall klagan deröfver föranleda ändring och nytt val, vid det förhållande att pluraliteten varit gifven äfven om den obehöriga rösten frånräknats? Se *Naumanns* åberopade Tidskrift 1 årg., s. 139 o. f. Jfr præjud. n:o 48, sid. 446.

35). Att innehafvare af *nådår* vid ledigt pastorat bör deltaga i *riksdagsmanna-arfvodes* utgörande, se Kongl. Resol. den 21 Nov. 1829, i Sv. Förf. Saml. för s. å. N:o 52 sid. 296.

36). Hos Konungens Befallningshafvande i N. N. Län klagade riksdagsfullmäktigen *L.* m. fl., å egne och öfrige valberättigade hemmansägares i *W.* härad vägnar, bland annat deröfver att Häradsskrifvaren *A.* ur den af honom till ledning för sista riksdagsmannavalet inom *Norrvikens* fögderi d. 19 Aug. 1853 upprättade restlängd uteslutit dels *insockne frälsehemman*, ehuru de innehades af bönder, dels alla hemman som innehades af *skeppare*, endast derföre att de för rättigheten till seglation erlägga borgareskatt i städerna, ehuru de det oaktadt äro valbare till riksdagsmän i Bonde-Ståndet, och dels alla *enkors* och *omyndige barns* egendom, ehuru desse ägde att *medelbarligen* välja både electorer och riksdagsmän, genom hvilken åtgärd de alle blifvit befriade från *riksdagsmanna-arfvodes* utgörande; hvadan och då vallängden sålunda vore oriktig, samt den ene röstberättigade ej borde beskattas högre än den andre, klaganderne yrkade, att Häradsskrifvaren måtte åläggas upprätta ny längd för en blifvande uppbörd af samma arfvode. Klaganderna tillkännagåfvo att någon ändring icke åsyftades i sjelfva valet af riksdagsman, hvilket, äfven med iakttagande af de anmärkta rättelserna i vallängden, fått enahanda utgång som ägt rum. — Efter Häradsskrifvarens hörande, yttrade Landshöfdinge-Embetet i Utslag d. 12 Nov. 1853: att beträffande först frågan om insockne frälsehemman; så enär, jemlikt 1845-års Riksdags-Beslut, rättigheten att välja och väljas till riksdagsfullmäktig af Bonde-Ståndet erhållit den utsträckning, att ägare af så beskaffade hemman vunnit enahanda behörighet dertill som ägare af andra hemman, i följd hvaraf den af Häradsskrifvaren *A.* åberopade Resolution af d. 4 Nov. 1844 upphört att vara gällande; pröfvade Landshöfdinge-Embetet rättvist förordna, att den af sökanden Riksdagsfullmäktigen *L.* yrkade rättelse i denna del skulle äga rum, för så vidt ifrågavarande hemmansägare icke tillhört annat Riks-Stånd, eller någon ordinarie beställning i Rikets tjenst eller fullmakt derå innehaft; att, hvad derefter angick de hemmansinnehafvare, hvilka såsom skeppare idka sjöfart, så och för så vidt, enligt hvad förhållandet vid handen gifvit, dessa äga burskap i stad och följaktligen tillhöra annat Riks-Stånd, fann Landshöfdinge-Embetet, på grund af 15 § i Riksdags-Ordningen, afseende å ansökningen i den delen icke kunna fästas; och slutligen beträffande omyndige och i enkostånd varande hemmansinnehafvare; så och vid det förhållande, att hvarken i Grundlag eller annan författning finnes stadgadt rörande åliggande för dem

att, ehuru ej valbare, i utgörandet af ifrågavarande riksdagskostnader deltaga, fann Landshöfdinge-Embetet skäligt, med tillämpning af dittills antagen häfd, att vid Häradsskrifvarens åtgärd låta bero. — Besvärshänvisning lemnades till K. M:s Civil-Departement, der *T.* m. fl. i underdånighet sökte ändring i utslaget i hvad detsamma gått dem emot; men K. M. förklarade, att som det tillhör Kammar-Collegium, enligt dess instruction af d. 16 Febr. 1838, att pröfva och handlägga frågor i afseende på de jorden åliggande extra-ordinarie skyldigheter och besvär, undanröjdes besvärshänvisningen, och handlingarne öfverlemnades till Kammar-Collegium, som i Utslag den 12 Juni 1854 yttrade: att Riksdags-Ordningen förmår uti 17 § 2 mom., att Riksdagsman njute af dem, som äro berättigade att välja, anständigt och tillräckligt underhåll och resekostnad, och uti 18 §, det rättighet att välja äges icke af den, som ej är till myndiga år kommen eller, fastän äldre, står under förmynderskap, icke af den, som efter gjord cession och utfärdadt proclama icke, på sätt lag förmår, visa gitter, att han från sina borgenärers kraf fri är, och icke heller af den, hvilken laga kraftvunnen dom förklarat ovärdig medborgerligt förtroende eller att föra andras talan eller för något nesligt brott till straff skyldig; i följd hvaraf Kammar-Collegium lemnade utan afseende besvären i hvad de angingo sådane hemman, som af omyndige innehades; men emedan det förhållande, att ett hemmans innehafvare är *enka* eller betalar *contingent* till stad, hvilken senare omständighet icke är till egenskap af burskap att hänföra, icke utgör hinder för sådan innehafvare att uti riksdagsmannaval inom Bonde-Ståndet deltaga, hvarmed ock skyldighet är förenad att riksdagsmanna-arfvode utgöra; ty blefvo, med ändring af öfverklagade Utslaget, besvären i denna del i så måtto af Kammar-Collegium bifallne, att de hemmansinnehafvare, enkor eller contingentborgare, inom Norrvikens fögderi, hvilka icke befinna sig uti något af de, enligt 18 § Riksdags-Ordningen, här ofvan uppräknade fall, de der utestänga från valrätt, förklarades skyldige att uti gäldandet af riksdagsmans underhåll och resekostnad deltaga. — Kongl. Maj:t, uppå Civil-Departementets föredragning, fann (i Utslag den 11 Maj 1855) skäl icke vara anfördt, som kunnat föranleda ändring i Kammar-Collegii Utslag. Se Jurid. Fören. Tidskr. 11 H. s. 58.

Ehuru, jemlikt 18 § RO., *omyndig* m. fl. ej må i val af elector eller riksdagsman deltaga, hindrar likväl detta stadgande icke, att, till följd af RO:s 15 §, *electors* rösträttighet vid riksdagsmannaval beräknas efter *alla* sockneus valberättigade hemmans *sammanräknade* mantal, så att vid röstberäkningen afdrag ej sker för hemman, som af omyndig m. fl. innehafves. Se *Schmidt* p. anf. st. 23 B. s. 236. 243.

Deremot iakttages, att det enl. RO. 15 endast är *allmogens hemman*, som äro valberättigade, så att för hemman, hvilka ägas af personer, som tillhöra (eller tillförene hört till) annat Riks-Stånd eller innehaft (nu: »innehafva») ordinarie beställning i rikets tjenst (eller fullmakt derå), rösträtt vid valet ej får utöfvas. Se Jur. Fören. Tidskrift 9 H. s. 204.

37). Kongl. Maj:t (uppå Civil-Departementets föredragning) har i Resolution den 9 Febr. 1861 fastställt Konungens Befallningshafvandes i Wermlands Län Utslag, hvarigenom fastighetsägande *qvinna* i Carlstad, *såsom saknande rätt att lika med män deltaga i riksdagsmannaval för staden*, befriats från deltagande i riksdagsmanna-arfvode.

38). Bruksidkaren *R.*, som innehade handelsburskap i Norrköping och derstädes erlade riksdagsmanna-arfvode, anhöll hos *Bergs-Collegium* att få frånträda sin rätt att deltaga uti val af riksdagsfullmäktig för

det *bruksdistrikt*, hvartill hans bruksegendomar hörde och således äfven njuta befrielse från allt deltagande i *arfvode* till den eller de riksdagsfullmäktige, hvilka derefter kunde af bergsbrukens ägare blifva valde. Medelst beslut den 6 Julii 1846 förklarade Bergs-Collegium, att som det endast ålåge Collegium att enl. RO. till hvarje riksdag upprätta längd för val af riksdagsfullmäktige för bergsbruken, fann Collegium sig icke kunna å *R:s* anhållan göra afseende. *R.* sökte ändring hos Högsta Domstolen, som förklarade, att enär förevarande fråga icke blifvit väckt i den ordning 19 § RO. omförmäler, fann H. D. afseende å *R:s* klagan icke kunna fästas.

39). Om ansvar å Kronofogde för debitering och uppbörd af *högre* riksdagsmanna-arfvode, än vederbordt, se *Schmidt* p. anf. st. 18 B. s. 373.

40). En till riksdagsman i staden *U.* utsedd besvärade sig hos Kon. Befallningshafvande med anhållan om befrielse från detta uppdrag, under förmälan hurusom han, med afseende å den längre bortavaro från hemmet, hvartill riksdagsmannakallet förbinder, icke kunde åtaga sig berörde befattning, såsom oförenlig med den uppmärksamhet och vård, hans egna affärer oafvisligen påkallade, och han, af skyldig omtanka för sin familjs utkomst, vore pligtig att dem egna, hvarförutan han under fyra riksdagar varit ombud för staden. Men dessa besvär blefvo afslagne af såväl K. Befallningshafvande som H. D. — En annan, vald i staden *M.*, yrkade af ungefär enahanda skäl att varda från berörde uppdrag befriad, och Magistraten upplyste att dels vid hållet sammanträde, dels i ingifne skrifter, stadens vid riksdagsmannaval valberättigade invånare förklarat sig *medgifva* den sökta befrielsen. Men enär de af Klagande åberopade skäl icke utgjorde *laga förfall* för utöfning af den Klaganden anförtrodda befattning, förklarade Magistraten, hvars beslut sedermera af Konungens Befallningshafvande och af H. D. fastställdes, att ansökningen icke kunde tillvinna sig vidare afseende. Se H. D. Utslag den 12 och 19 Sept. 1859 samt den 10 Oct. s. å.

41). Med afseende å hvad i Lag och särskilda författningar finnes stadgadt angående rättighet för den, som uppnått *60 års ålder* att vara från medborgerligt uppdrag befriad, har H. D. ansett en klagande, som uppnått 63 år och på denna grund äskade befrielse från honom uppdragen riksdagsmanna-befattning, hafva anfört laga förfall och vara berättigad till en sådan befrielse. H. D:s Utslag d. 26 Sept. 1859.

42). Handlanden *F.*, vald till riksdagsman för N. N. stad, företedde vederbörligt läkare-intyg derom att han led af en genom cholerasjukdomen försvagad mage och oordningar såväl i matsmältningen som blodomloppet, samt att riksdagsmannabestyren, med thy åtföljande stillasittande lefnadssätt, menligt skulle inverka på hans förut svaga helsa. Till följd deraf förklarade H. D. d. 14 Sept. 1847, med upphäfvande af Kon. Befallningshafvandes öfverklagade utslag i ämnet, att *F.* ägde sådant hinder, som, jemlikt RO. 17 § 2 mom., berättigade honom att den ifrågavarande riksdagsmanna-befattningen sig undandraga, hvadan Högsta Domstolen förordnade att nytt val skulle företagas.

43). I anledning af anförde besvär öfver val till riksdagsman för Allmogen inom Tingslagen i Ofvan-Siljans fögderi, yttrar Konungens Befallningshafvande i Utslag den 23 Aug. 1859, att hvad anginge *N. N:s* invändning att då *A. B.* och *C.* hvarken såsom Electorer i valet deltagit eller dervid under omröstning kommit, samt enligt 19 § RO. endast de väljande och de, som varit föremål för omröstningen vid valet,

skulle äga att öfver förmenta olagligheter dervid anföra klagomål, *A. B.* och *C.* icke voro till talan å ifrågavarande val berättigade, så enär 15 § RO. tydligen innehölle, att *Allmogen* i hvart härad efter hemmantalet inom sig väljer en hemmansägare, som ej tillika till annat Riks-Stånd hört (numera: »höra»), samt deraf vore uppenbart, att enhvar af Allmogen i häradet vore *väljande* och att till Allmogen räknades hvarje hemmansägare, som ej till annat riksstånd hört (hörer), samt obestridt vore att *A.*, *B.* och *C.* vore hemmansägare, och de, i följd af derstädes med vunnet tillstånd idkat *handel*, ej voro till annat Riks-Stånd hänförlige, blef berörde invändning ogillad. H. D. i Utslag den 3 October 1849 fann skäl icke vara anfördt, som kunde föranleda ändring i Kon. Befallningshafvandes öfverklagade Utslag.

44). *Forum* i mål angående en persons vägran att, såsom en bland stadens äldste, *underskrifva fullmakten* för stadens riksdagsman, se *Naumanns* åberopade Tidskrift, *andra* årgången (1865), s. 363 o. f.

45). I fråga om *valsedels* beskaffenhet se *Naumanns* åberopade Tidskrift, 1 årg., sid. 125, 143. Jfr RO. 71.

46). Angående klagan öfver riksdagsmannaval under uppgift om obehörig persons deltagande i valet samt derom att andre vid valet röstande personer sökt att genom lockande och tubbande förleda de väljande att frångå deras en gång fattade öfvertygelse, se *Schmidt* p. anf. st. 23 B. s. 229 o. f.

47). Angående stadgandet i 17 § RO., att ingen »obehörig» äger valförrättning bevista, se ibid. sid. 130 o. f.

48). Vid pröfning af klagan öfver riksdagsmannaval, deri befunnits att verkligen obehörig person röstat, har denna klagan ej ansetts verka till ändring och nytt val, enär pluraliteten varit gifven, äfven om den obehöriga rösten frånräknats. H. D. Prot. d. 20 och 26 Sept. 1859. *Schmidts* Jur. Arch. 23 B. s. 229. 30 B. s. 556.

49). Klagan öfver val pröfvas ej af Högsta Domstolen om dervid icke afses valets upphäfvande. H. D. Utslag d. 26 Sept. 1859 och d. 10 Januari 1860.

50). Jemlikt 11 § RO., jemförd med 15 och 18 §§ i samma Grundlag, skola *Electorer*, för utseende af riksdagsmän i *Bonde-Ståndet*, väljas å »*Socknestämma*». Enligt KK. FF. den 21 Mars 1862, är socknestämma numera af två slag, nemligen kyrkostämma uteslutande för kyrkans och folkskolans angelägenheter samt kommunalstämma för öfrige ärenden. Electors-valen böra alltså verkställas vid sistnämnde slag af socknestämma. Det tillhör kommunalnämndens ordförande att till en slik valstämma sammankalla endast de enligt 15 § till riksdagsmannaval för Bondeståndet berättigade sockenmedlemmarne, rösterna beräknas efter hemmantalet, och ingen annan får till Elector utses, än den som är till deltagande i riksdagsmannaval berättigad, enligt samma §, och valbar till Elector enligt 18 §. Electorsvalen ske *sockenvis*. — Måhända vore en ordförändring i 11 § RO. numera nödig, för undvikande af all tvetydighet i detta ämne.

Jfr vidare *præjudicater* under RO. 18, 21 samt anm. under RO. 17.

§ 20. Den Riksdagsman, som till Riksdagen och de dervid förefallande rådslag sig i rättan tid ej inställer, äge ingen makt att tala å de förut närvarandes beslut. Ingen

vare likväl förvägradt att vid Protocolls-justeringen få anmärkt, att han varit frånvarande och i beslutet ej deltagit.

Jfr RO. 53, 58, 79. RHO. 23, 29 samt citaterna och Anmärkningarne vid RO. 2.

§ 21. Riksdagsmän af alla Stånd skola dagen efter den, hvartill Riksdagen pålyst blifvit, sina Fullmakter uppvisa. Ridderskapets och Adelns Ledamöter legitimere sig på det sätt, Riddarhus-Ordningen föreskrifver. Preste-, Borgare- och Bonde-Ståndens Ledamöter angifve sig och styrke sin behörighet inför Justitie-Stats-Ministern, eller den Konungen i hans ställe förordnat, hvilken tillkalle, till upplysningars afgifvande, Fullmäktige i Banken och Riksgälds-Contoret för det Stånd, hvars Fullmakter skola granskas. Sådan granskning, hvars föremål är att undersöka, huruvida Fullmakterna blifvit utfärdade i den form, som nästföljande § föreskrifver, skall sist inom fyra dagar derefter vara fulländad; hvarje Stånd dess pröfningsrätt förbehållen, så väl i afseende på sådana Medlemmar, hvilkas Fullmakter ej blifvit godkända, som dem, emot hvilka, till följe af 14 och 18 §§, någon anmärkning äger rum, i hvilket sednare fall frågan, om den är klar och tydlig, hos Ståndet afgöres, men, då nödiga upplysningar saknas, till laglig åtgärd förvises; och bibehålle emedlertid den under ytterligare pröfning ställde Ledamoten sin Riksdagsmanna-rätt. Vid anteckningen och då Inträdes-pollett erhålles, tilldeles äfven hvarje Ledamot ett exemplar af Rikets Grundlagar, på det ingen må, till sin undskyllan, okunnighet derom förebära.

Jfr RO. 22. RHO. 10, 15.

För större tydlighets skull blef år 1815 det tillägg gjordt, att 14 § åberopades jemte den 18 §:n, enl. C. U:s tillstyrkan i mem. d. 13 Aug. 1812.

Præjudicater.

1). Utsedde Riksdagsmannen för Wiste, Barne och Kållands härader, hemmansägaren Fredrik von Zw. [1]) anförde i H. D. underdåniga besvär deröfver att Bonde-Ståndet vid 1834—5 årens riksdag, utan att inforda vidare upplysningar om förhållandet, genom beslut den 10 Febr. 1834 (med 64 röster mot 34) ansett v. Z. genom sin befattning vid Skaraborgs Läns Lands-Contoir hafva innehaft ordinarie beställning

[1]) hvilken icke var *Svensk* adelsman.

i rikets tjenst och honom förthy, såsom obehörig att vara riksdagsman, från Ståndets öfverläggningar vid den riksdagen uteslutit. Klaganden yrkade, att K. M., med anledning af 18 § RF., måtte, med upphäfvande af Bonde-Ståndets beslut, återställa frågan om v. Z:s behörighet att vara riksdagsman i det skick den var innan det öfverklagade beslutet fattades, på det klaganden måtte äga tillfälle *i vederbörlig ordning styrka,* att han aldrig innehaft ordinarie beställning i rikets tjenst. — *H. D.* yttrade i Utslag d. 17 Febr. 1834: »Då Rikets Grundlagar ej föranleda dertill att något Riks-Stånds beslut må underkastas *Domarens* pröfning, samt den af v. Z. sökta *resning* icke kan hänföras till de ämnen, hvarom 18 § RF., jemförd med 31 Cap. RB., handlar, finner K. M. v. Z:s ofvanberörde skrift icke kunna till vidare pröfning upptagas».

Emedlertid anställdes d. 12 Mars s. å. nytt val till riksdagsfullmäktig för ofvannämnda härader, dervid von Z. infann sig som *Elector,* men tilläts icke att i valet deltaga, i anseende till Bonde-Ståndets förutnämnde angående honom fattade beslut af d. 10 Februari. Häröfver besvärade sig v. Zw., och K. Befh:de resolverade: att som RO. icke stadgade, att beslut af ett Riks-Stånd om en persons behörighet att vara riksdagsman må verka på frågan om hans behörighet att som *Elector* deltaga i riksdagsmannaval, och det icke var styrkt att von Z. innehaft ordinarie beställning i rikets tjenst, äfvensom, vid anställd undersökning, af hos Kon. Befh:de befintliga handlingar ingen anledning visat sig att han varit antagen till *ordinarie* Lands-Contorist, så enär i öfrigt ingen anmärkning mot hans behörighet att vara Elector förekommit, fann Landshöfd.-Emb. honom icke hafva bordt förvägras att deltaga i det klandrade valet, hvadan detta val, såsom genom beslutet om en sådan vägran olagligt, ogillades och upphäfdes; till följd hvaraf nytt val till riksdagsfullmäktig för allmogen inom Åse, Wiste, Kållands och Barne härader vid den påstående urtima riksdagen skulle i laglig ordning verkställas. Hemmansägaren *P. E.,* hvilken blifvit genom nyssnämnde val till riksdagsman utsedd, sökte i underdånighet ändring. — *H. D.* i Utslag den 3 Apr. 1835 fann skäl ej vara anfördt, som kunde verka ändring i Landshöfdinge-Embetets öfverklagade utslag.

För följande riksdagen blef *v. Z.* ånyo vald af ofvannämnde härader till riksdagsman i Bonde-Ståndet, och detta Riks-Stånd hade då icke något att mot hans behörighet anmärka.

2). *C. R.,* hvilken var ordinarie Cancellist i Kongl. Kammar-Collegium och tillika Rådman i *Waxholm,* hade blifvit utsedd att vara riksdagsfullmäktig för Waxholms stad, men Borgare-Ståndet hade den 28 Dec. 1859 förklarat honom icke vara dertill behörig, enär han *i Stockholm* innehade ordinarie tjenstebefattning med lön på stat. I anledning häraf blef val för utseende af ny riksdagsfullmäktig den 6 Febr. 1860 förrättadt i Waxholm, och *C. R.* utsågs ånyo till Riksdagsman för staden. Hos Kon. Befallningshafvande i Stockholm län yrkade Garfvaren *H.* valets ogillande på grund af Borgare-Ståndets ofvan omförmälda beslut, men Kon. Bef. i Utslag den 25 i samma månad utlät sig: att emedan Klaganden icke ens uppgifvit, mindre visat, att *C. R.* ej innehade de egenskaper, som enligt 14 och 18 §§ RO. erfordras för att vara valbar till riksdagsfullmäktig för stad, kunde det skedda valet af *C. R.* till riksdagsman för staden Waxholm icke ogillas. Garfvaren *H.* sökte hos Kongl. Maj:t i underdånighet ändring. Waxholms stads öfriga röstberättigade invånare hördes, och *C. R.* inkom med underdånig förklaring, samt Kon. Befallningshafvande med underdånigt

utlåtande. Högsta Domstolen meddelade utslag den 27 Mars 1860: Emedan Borgare-Ståndet *vid innevarande riksdag*, med begagnande af den rätt, hvarom i 21 § RO. stadgas, genom beslut den 28 December 1859 förklarat *C. R.* sakna behörighet att vara riksdagsfullmäktig för staden Waxholm, samt detta beslut måste, då under sedermera förflutna tid några nya och på frågan om *C R:s* behörighet i nämnde hänseende inverkande förhållanden icke inträffat, anses hafva utgjort grundlagligt hinder för *C. R.s* återinväljande till fullmäktig för Waxholms stad *vid denna Riksdag;* ty pröfvade Kongl. Maj:t rättvist att, med ändring af Befallningshafvandens Utslag, upphäfva det nu öfverklagade valet till riksdagsman för staden Waxholm.

§ 22. Fullmakterna böra, för att vara gällande, lyda sålunda: »Till den Lagtima (Urtima) Riksdag, som i .... skall hållas och tager sin början den ...... befullmäktigas härmed, efter föregånget ordentligt val, N. N. (för Preste-Ståndet ifrån N. N. Stift, Universitet eller Academi): (för Borgare-Ståndet ifrån N. N. Stad, eller ifrån Bergsbruken inom N. N. valdistrict): (för Bonde-Ståndet, boende och besuten å Hemmanet N. N. uti N. N. Härad af N. N. Län) att deltaga i rådslagen och besluten om derstädes förekommande ärenden, hvarvid han ovilkorligen förpligtas att ställa sig till efterrättelse Sveriges Rikes besvurna Regerings-Form af den 6 Junii 1809, jemte Riksdags-Ordningen och öfriga gällande Grundlagar». Fullmakterna underskrifvas: Preste-Ståndets, för Stiften och Universiteten af vederbörande Consistorier, och för Vetenskaps-Academien af dess Præses; Borgare-Ståndets för Städerna af Magistraten och Äldste, för Fahlu Bergslag och för Bergsbruken, af valförrättande Magistraten inom hvarje district; samt för Bonde-Ståndet af Valförrättaren; börande tillika, för sistnämnda Stånd, Val-Protocollet, af Electorerna underteckmadt, medfölja, samt, efter fulländad granskning af Fullmakterna, till den valde återställas; och vare Valförrättaren skyldig att Val-Protocollet, före sin afresa från förrättningsstället, utlemna.

Jfr RO. 21. RHO. 8. Se *Præjud.* vid RO. 19. *Forum* i mål ang. vägran att underskrifva riksdagsfullmakt, se *Naumanns* Tidskrift för lagstiftning m. m. 2 årg. s. 363.

Denna § lydde förut: »Fullmakterna böra .... (för Preste-Ståndet ifrån N. N. Stift), (för Borgare-Ståndet ifrån N. N. Stad), (för

Bonde-Ståndet, boende och besutten å Krono- och Krono-Skatte- eller Frälse-Skattehemmanet N. N. uti N. N. Härad af N. N. Län) at deltaga .... Grundlagar. Fullmagterne underskrifves: för Preste-Ståndet, af Biskop och Consistorium; för Borgare-Ståndet, af Stadens Magistrat och Äldste, och, hvad Fahlu Bergslag särskildt beträffar, af Grufve-Rätten och Bergslagens Deputerade, samt för Bonde-Ståndet af Valförrättaren; börande tillika .... utlemna».

Förändringarne skedde vid riksd. 1828—30 (C. U. mem. d. 18 Julii och 24 Sept. 1823), 1844—5 (C. U. mem. 1841 n:o 116) samt 1850—1 (C. U. mem. 1848 n:o 14) med anledning af de nya elementer, som tillkommit i de 3 ofrälse Stånden. Jfr anm. vid RO. 13, 14, 15.

Anm. 1. Det erinrades år 1809 vid denna §, att i slutet af riksdagsfullmakterna borde tilläggas: »med de af K. M. och R. St. dervid gjorda tillägg och förändringar», hvaremot C. U. yttrade, att fullmakterna alltid referera sig till *gällande* Grundlagar, och således äfven till de förändringar, som, enl. RF. 82, äga kraft af Grundlag.

Anm. 2. Stadens *Äldstes* befattning har numera, enl. K. F. d. 21 Mars 1862, öfvergått till *Stadsfullmäktige*. Dem tillhör det således att jemte Magistraten underskrifva fullmakten för stadens riksdagsman. I stad, der stadsfullmäktige icke finnas, torde »allmänna rådstugan» böra utse dem, som tillika med Magistraten skola underskrifva samma fullmakt, eller ock några af de väljande underteckna den, jemte Magistraten. — En ordförändring i 22 § RO. voro numera nödig, till undvikande af all tvekan i detta afseende.

§ 23. 1:o. Samma dag, då Riksdagens öppnande kungöres, utnämne Konungen Landtmarskalk för Ridderskapet och Adeln, samt till Taleman för Preste-Ståndet Ärke-Biskopen, eller, om han är sjuk eller frånvarande, eller hans Embete ledigt, någon annan af Biskoparne. Sedan Borgare- och Bonde-Stånden, hvart för sig, på behörigt sätt blifvit constituerade, begäre de hos Konungen, medelst Deputationer, deras Talemän, hvilka Konungen då förordne. Enär Landtmarskalk eller Talemän under Riksdagen af sjuklighet eller andra anmälda laga förfall hindras att föra ordet, företrädes deras ställen hos Ridderskapet och Adeln af den främste närvarande Ledamoten, enligt Riddarhus-Ordningen, och i de öfriga Stånden af vice Talemän, hvilka likaledes, vid Riksdagens början, af Konungen utnämnas. Under det Borgare- och Bonde-Stånden samlas, och innan deras Talemän förordnade äro, föres i dessa Stånd tills vidare ordet af den närvarande Ledamot, som de flesta Riksmöten bivistat, och ifall enahanda förhållande i detta hänseende inträffar på flera Ledamöter, af den bland desse, som till

lefnadsåren äldst är. Då, i händelse af underlåten kallelse af Regenten eller Stats-Rådet, de i 10 § nämnde vederbörande till Riksdag kalla, äge Ridderskapet och Adeln att nämna Landtmarskalk, och Borgare- och Bonde-Stånden, hvart för sig, sina Talemän.

2:o. Landtmarskalk och Talemän aflägge inför Konungen följande Ed: »Jag N. N., utnämnd och förordnad att vid detta allmänna Riksmöte vara Landtmarskalk (Taleman för Preste-, Borgare-, Bonde-Ståndet), lofvar och svär, vid Gud och Hans Heliga Evangelium, att jag vill och skall med all min förmåga upprätthålla och försvara Konungamakten och Riksens Ständers rättigheter, i öfverensstämmelse med den af Konung och Riksens Ständer den 6 Junii 1809 till efterlefnad antagna Regerings-form. Jag skall ock ställa mig till ovilkorlig efterlefnad Rikets öfriga gällande Grundlagar (för Landtmarskalken tillika: samt den antagna Riddarhus-Ordningen). Detta allt lofvar jag troligen[1]) hålla: Så sant mig Gud hjelpe till lif och själ»!

3:o. De i denna Ed upptagna föreskrifter gälle äfven för dem, som kunna komma att Landtmarskalks eller Talemäns ställen företräda.

Jfr RF. 52 och citat. dervid. RO. 26; RHO. 10, 27, 42. Anm. vid RO. 2.

Vid 1823-års riksd. indelades denna § i numererade momenter. Vid 1815-års riksdag blefvo i slutet af 1 momentet de förutvarande orden: »och de öfrige Stånden», förändrade till nuv. lydelsen: »Borgare- och Bonde-Stånden», enär, enligt RF. 52, Ärkebiskop alltid skall vara Taleman för Preste-Ståndet. C. U. mem. d. 4 Apr. 1810. — Vid Riksdagen 1823 ändrades de förutvarande orden i 1 mom. 3 p.: »den efter matrikeln förste närvarande Grefven» till: »den främste närvarande Ledamoten enligt Riddarhus-Ordningen», hvilken ändring C. U. ansett nyttig och med Riddarhus-Ordningen instämmande (jfr RHO. 27, 42 §§). C. U. mem. d. 30 Junii 1823.

Första momentets näst sista punkt lydde förut: »Under det Borgare- och Bonde-Stånden samlas, och innan deras Talemän förordnade äro, föres tills vidare ordet, hos Borgare-Ståndet af Hufvudstadens förste Fullmäktig,.. och i Bonde-Ståndet .... bevistat. (Hvarmed punkten slutades). Ändringen och tillägget verkställdes vid riksd. 1862—3. Derom heter det i C. U. mem. d. 13 Sept. 1860: »Så länge Riksdagsordningens ursprungliga föreskrift, angående valen af Hufvudstadens riksdagsmän, ännu var gällande, och dessa val förrättades klassvis,

---

[1]) = troget

följde deraf otvunget, att berörda ordförande-befattning i Borgare-Ståndet tillkom den främste af de tre Magistratspersoner, som blifvit till riksdagsmän för Stockholm utsedde. Men sedan numera, genom den vid nästlidne riksdag antagna förändringen af 14 § Riksdags-Ordningen, riksdagsmanna-valen för Stockholms stad ske utan afseende å klasser, finnes icke något vidare stadgande i Riksdags-ordningen, som kan tjena till ledning vid afgörandet af frågan hvilkendera af Stockholms fullmäktige, som bör anses vara den förste. — Constitutions-Utskottet, hvars uppmärksamhet å berörda förhållande blifvit fästad af en Utskottets ledamot, har ansett att den lucka, som sålunda förefinnes uti Riksdags-ordningens föreskrifter, borde fyllas; hvilket Utskottet trott lämpligast kunna ske derigenom, att det för Bonde-Ståndet gällande stadgandet utsträcktes äfven till Borgare-Ståndet. Härvid förekommer likväl, att äfven detta stadgande icke äger all erforderlig bestämdhet, enär allt för väl hända kan, att icke blott en af Ståndets ledamöter bevistat de flesta riksdagarne, utan att jemväl andra ledamöter bevistat lika många. Utskottet har derföre funnit sig böra föreslå en närmare bestämmelse äfven för detta fall; hvarvid den om lefnadsåldern synts vara den mest lämpliga».

Anm. Under riksd. 1809 gjordes med anl. af denna §, det yrkande, att derest *Bonde-Ståndets* före RF:s antagande gjorda *förbehåll* bifölles att få upprätta förslag till Taleman för Ståndet, enahanda förmån måtte beviljas de 3 öfriga Riks-Stånden. C. U. ansåg sig ej kunna upptaga detta yrkande till öfverläggning, ehuru det var vilkorligt, alldenstund det åsyftade en ändring i RF. 52 och ej var väckt på sätt RF. 81 föreskrifver. C. U. mem. d. 6 Oct. 1809.

§ 24. Uti hvart Stånd skall vara en Secreterare, som der före Protocollen och ansvare för vården af ingifna Handlingar, hos Ridderskapet och Adeln, Riddarhus-Secreteraren, samt hos Preste-, Borgare- och Bonde-Stånden, de personer, om hvilka de sjelfve öfverenskomma. Hvarje Secreterare tillhör, att allt det, som förefaller och beslutes, ordentligen och noggrant uppteckna och för Ståndet justera, samt, då antingen hela Ståndet eller någon Ledamot in pleno det fordrar, Protocollet uppläsa, äfvensom i öfrigt alla Protocoll, jemte Utdragen deraf, underskrifva. Så väl Ståndens, som Utskottens Secreterare, jemte den under Riksdagar biträdande nödiga Betjeningen i Ståndens Canzlier samt Riksens Ständers Utskott, njute samma säkerhet med Riksdagsmän, och erhålle vid Riksdagens slut en efter göromålens vigt och mängd lämpad vedergällning af Statsmedlen, hvilken af Stats-Utskottet, efter öfverläggning med Landtmarskalken och Talemännen föreslås och, i sammanhang med den öfriga Stats-regleringen, af Riksens Stän-

der bestämmes. Till nämnde betjening, hvilken af Ständen sjelfva tillsättes, räknas hos Ridderskapet och Adeln fyra Canzlister, i Preste-Ståndet en Notarie och två Canzlister, i Borgare-Ståndet sammaledes, och i Bonde-Ståndet två Notarier och fyra Canzlister. I hvartdera af Utskotten, för hvarje Division, en Canzlist, hvilken, jemte Secreterarne, förordnes af Utskotten sjelfva, med det undantag, som i 35 § finnes stadgadt. Skulle i något Utskott en talrikare betjening oundvikligen tarfvas, anmäle Utskottet sådant hos Ståndens Plena, hvilka derom förordne.

Jfr RF. 52. RO. 47 §, 57 § 2 mom. RHO. 38. Citat. vid RO. 57. Instr. för Riks. St. Just. Ombudsm. § 21. — Angående Bonde-Ståndets Secreterares skjuts- och tractaments-penningar, se Svensk Författnings-samling för år 1830, sid. 558. — Gemenligen behöfves vid riksdagarne ett antal Notarier och Kanslister, mera än dubbelt så stort som det i 24 § förutsatta.

I 4:de p. af denna § blefvo, vid riksd. 1834—5, orden: »hvilken af Ständen sjelfva tillsättes» tillagda, i anledning af Konungens proposition derom, hvars bifallande Constitut. Utsk. tillstyrkt. Det anmärkes, att Bonde-Ståndets 2 Notarier förut tillsattes af Konungen, enligt äldre praxis. Konungen beviljade ett undantag härifrån vid 1828—30 samt 1834—5 årens riksdagar, och föreslog det förtydligande i 24 § RO., hvilket under loppet af sistnämnda riksdag antogs som lag, och hvarigenom Bonde-Ståndet, liksom de öfriga Ständen, fick sig för framtiden bestämdt tillerkänd rättigheten att sjelf tillsätta sina Notarier och Cancellister.

Rättigheten att sjelf tillsätta sin *Secreterare* erhöll Bonde-Ståndet (som derom redan år 1809 gjorde framställning) först vid riksd. 1862—3. Se anm. vid RF. 52. Vid istn. riksdag blefvo i förevarande 24:de § orden: »Preste- och Borgare-Ständen» ändrade till: »Preste-, Borgare- *och Bonde*-Ständen», samt ordet: »hvarom» till: »*om hvilka*». I slutet af §:ns *andra punkt*, efter ordet »underskrifva», stod förut: »åliggande Secreteraren för Bonde-Ståndet särskildt att biträda Talemännen vid målens behandlande och göra påminnelser, om något mot Grundlagarne stridande skulle försökas; dock utan att i Ståndet äga röst». Hvilken mening borttogs. Likaledes *borttogs* vid samma riksdag 24:de §:ns hela *andra moment*, så lydande: »Bonde-Ståndets Secreterare äge att, förr än han sitt Embete tillträder, följande Ed inför Ståndet aflägga: »Jag N. N., utnämnd och förordnad att vid detta allmänna Riksmöte vara det Hedervärda Bonde-Ståndets Secreterare, lofvar och svär vid Gud och Hans Heliga Evangelium, att jag vill och skall med all min förmåga iakttaga Konungamaktens och Riksens Ständers rättigheter, i öfverensstämmelse med den af Konung och Riksens Ständer till efterlefnad antagna Regerings-Form af den 6 Junii 1809. Jag skall ock ställa mig till ovilkorlig efterrättelse Rikets öfriga gällande Grundlagar, och ej till det Hedervärda Bonde-Ståndets Protocoll, utan min uttryckliga anmärkning och reservation, föra eller föra låta, ännu mindre till expedierande befordra eller befordra låta något, som emot gällande Grundlagar stridande är.

Äfven skall jag, vid Riksdags-ärendenas afgörande, med goda råd och underrättelser, samt upplysningar om hvars och ens lagliga rättigheter och skyldigheter, Ståndets Ledamöter tillhandagå, samt med all min förmåga söka att bringa dessa ärenden till ett med Grundlagarne instämmande slut. Detta allt lofvar jag att troligen ¹) hålla: Så sant mig Gud hjelpe till lif och själ»!

§ 25. Riks-Stånden utnämne utan dröjsmål sina Deputerade, hvilka med Landtmarskalken och Talemännen, hvart Stånd för sig, inför Konungen må nedlägga Ståndens vördnad och lyckönskan, samt likaledes uppvakta Drottningen och de Kongl. Personerna. Stånden utse derjemte Deputationer att inbördes varandra helsa och lyckönska.

Jfr RO. 82.

§ 26. Konungen, eller, i de fall 4, 5, 6 och 7 §§ omförmäla, Regenten eller Stats-Rådet, låte genom en Härold, under hittills öfliga ceremonier, utlysa dagen, då Ständerna, efter förrättad Gudstjenst, må sammankomma på Rikssalen. Gudstjensten, hvartill alla Stånden böra enhälligt infinna sig, förrättes af en Biskop i Stadens Storkyrka. Efter dess slut, uppträde å Rikssalen först Bonde-Ståndet, vidare Borgare-Ståndet och sist Preste-Ståndet, alla hvart för sig, anförde af deras Talemän. Ridderskapet och Adeln, anförde af Landtmarskalken, vare Konungen följaktige, och intage samtliga Stånden de dem anvista ställen. För Konungen skall längst fram i Salen stå en Thron, omkring hvilken Kron-Prinsen och de öfrige Kongl. Prinsarne hafva sina platser. Dernäst intage, framför alla andra, de tvänne Stats-Ministrarne deras rum, och förhålles i öfrigt enligt det Ceremoniel, Konungen låter för tillfället utfärda. Härefter före Konungen Sjelf, eller, der Konungen är frånvarande, eller Han så för godt finner, Stats-Ministern för Utrikes-Ärendena ordet till Riksens Ständer, och låte dem afhöra berättelsen om hvad sedan sista Riksdag uti Rikets Styrelse sig tilldragit. Landtmarskalken och Talemännen träde sedermera inför Konungen och framföre, i Ståndens namn, deras

¹) = troget

underdåniga vördnad. När Konungen lemnar Rikssalen, beledsagas Han af Ridderskapet och Adeln, hvarefter de öfriga Stånden i ofvan föreskrifna ordning afträda.

Om riksdags tre begynnelseterminer jfr Anm. vid RO. 2. Ang. plenum plenorum jfr RO. 27 § 1 mom., 81 §. RF. 81, 87.

Vid riksdagen 1862—3 tillades orden: »*Regenten eller*», hvarjemte ordet: »omröra» ändrades till: »*omförmäla*». Se under RF. 39.

Anm. I första förslaget till RO. stod i denna §, näst efter orden: »anförde af deras Talemän», följande mening: »och sist Ridderskapet och Adeln, anförde af Landtmarskalken». Vid riksd. 1809 gjordes inom R. o. A. den anmärkning, att då detta Riks-Stånd hittills alltid *följt Kongl. Maj:t* till Rikssalen, borde sådant äfven nu bibehållas, helst ingen nytta torde finnas af förändringen. C. U. genmälde, att anledningen till hvad Utskottet föreslagit var hemtad af det mera populaira sätt, hvilket var i bruk från 1726 till 1772. C. U. ofta cit. mem.

§ 27. 1:o. Propositionen, angående Statsverkets tillstånd och behof, hvaraf Stånden hvartdera ett exemplar tillställes, öfverlemne Konungen antingen vid det tillfälle, då Riksdag, enligt föregående §, öppnas, eller å Rikssalen annan dag, der Honom så godt synes, eller ock omedelbart till Riksens Ständers Stats-Utskott, inom fjorton dagar vid Lagtima Riksdag, och inom en månad vid Urtima, efter dess öppnande. Riksdagens början räknes alltid från den dag, då berörde Proposition af Riksens Ständer eller nämnda Utskott emottagen blifvit. Och som Riksens Ständer, jemlikt Regerings-Formens 55 §, ej äga att i Konungens öfvervaro något besluta, må ingen rådplägning härom å Rikssalen hållas.

2:o. Propositioner rörande Grundlagars eller öfriga Lagars och Ekonomiska Författningars stiftande eller förändring, jemte andra mål, dem Konungen, under Riksdagens lopp, vill Ständerna meddela, tillställes genom en Stats-Rådets Ledamot hvarje Stånd i dess Plenum. Jemte alla Propositioner ifrån Konungen till Riksens Ständer eller deras Utskott, böra Stats-Rådets och, i Lagfrågor, äfven Högsta Domstolens deröfver lemnade yttranden tillika meddelas; kunnande likväl Riksens Ständer, då Stats-Rådets yttranden anga hemliga mål, endast förvänta del af dess till- eller afstyrkande.

Ang. K. M. prop. om Statsverkets tillstånd jfr RF. 58, 59, 109. RO. 80. Motionstidens beräkning RO. 56. Ang. Grundlags- och andra Lagfrågor jfr RF. 53, 81—85, 87—89. RO. 29 § 1 mom., 75 §, 33 § 1 mom. Jfr vidare citat. vid RF. 56. Riksdags begynnelseterminer se anm. vid RO. 2.

Anm. 1. Ordet: »*Hof-Cantzleren*», som förut stod i denna §, ändrades vid riksd. 1840—1 till »en Stats-Rådets Ledamot». Se anm. vid RF. 5. — Vid 1823-års riksd. indelades §:n i två numererade momenter.

Anm. 2. Vid riksd. 1809 gjordes den anm. i anl. af RO. 27, att Konungens propos. om Statsverkets tillstånd borde aflemnas inom fjorton dagar efter riksdagens *utblåsande*. C. U. svarade, att det ej ansåg sig tillständigt att föreslå något stadgande härom.

§ 28. Ridderskapet och Adeln samt Preste- och Borgare-Stånden välje genom Electorer, och Bonde-Ståndet på det sätt Ståndet vid hvarje Riksdag tjenligast finner, genast och sist inom åtta dagar, sedan Riksdagen blifvit öppnad, Ledamöter, lika många af hvarje Stånd, i de Utskott, hvilka skola ärendena bereda och utarbeta. Sådana i Grundlagen stadgade Utskott äro: Constitutions-, Stats-, Bevillnings- Banco-, Lag- samt Besvärs- och Ekonomi-Utskotten. Hemliga Utskottet väljes, då Konungen sådant äskar.

Angående Utskottens bestämmelse att *bereda* ärenderna jfr RF. 53. — Utskottens *organisering:* a) Ledamöter väljas enl. RO. 28. Äfven Bonde-Ståndet plägar genom Electorer, en bland riksdagsmännen från hvart län, utse ledamöter i Utskott. — Hos Adeln väljas Electorerna icke directe af Ståndet, utan af *Bänkmän* (RHO. 18—20). Ståndets antecknade ledamöter indelas nemligen i 50 lika stora s. k. Bänkafdelningar, som hvar för sig väljer en Bänkman. Dessa 50 Bänkmän välja samma dag 25 Electorer, hvilka sedan välja ledamöter i Utskotten. — Ang. obehörighet i fråga om val till ledamotskap i Utskott jfr RO. 41. Om afsägelse, ledighet, nya val och förstärkning RO. 79. RHO. 23, 24. RO. 36 § 4 mom. b) Ordförande RO. 39. RHO. 22. c) Secreterare och Cancelli-Betjening RO. 24 § 1 mom., 35 §. — Utskottens *verksamhet i allmänhet:* a) sammanträden jfr RO. 37 § 1 mom., RO. 46, RF. 55, RO. 40; b) sammanträden med andra Utskott, RO. 43; c) rättighet att infordra upplysningar RO. 42. — Utskottens *beslut,* RO. 37 § 1 mom., 38 §, 72 §. — Utsk:s olika art se RF. 53, 54 samt RO. 29—37 och citaterna dervid.

Anm. Under riksd. 1809 gjordes den anm., att valen till ledamöter i Utskotten kunde förrättas af hvarje Stånd per capita utan Electorer. C. U. svarade: »Utskottet har ansett en viss likhet Stånden emellan böra iakttagas, och en onödig tidsspillan undvikas. Dessutom, då under Riksdagens lopp Ståndens lynne möjligen kan förändras, skulle genom de samfälda Valen tilläfventyrs Utskotts-Ledamöter successivt tillsättas, som voro af en helt annan esprit; tvister och stridigheter skulle derigenom uppkomma, planer uttränga hvarandra, ofta ett börjadt arbete hindras eller blifva fruktlöst».

§ 29. 1:o. Constitutions-Utskottet, som utgöres af Tjugufyra Ledamöter, tillkommer att, i den ordning Regerings-Formen föreskrifver, granska Rikets Grundlagar, samt upptaga frågor och till Plena afgifva Förslag om ändringar, förbättringar och förklaringar deraf; hvaröfver Ståndens Ledamöter vare obetaget att in Pleno yttra sina tankar, men hvilka förslag Riksens Ständer ej förr, än å den näst-följande Riksdagen, må slutligen antaga. Öfverlemnar Konungen åt Riksens Ständer någon Proposition rörande Grundlagar, uppdrage Ständerna genast, utan att förut derom öfverlägga, åt Constitutions-Utskottet att dess utlåtande afgifva; och förhålles dermed, som i Regerings-Formens 81 § stadgadt är. Då Utskottet icke funnit skäl att gilla och till Riksens Ständers pröfning öfverlemna något Förslag till ändring eller förklaring af Grundlagarne, som Utskottet af en Riksdagsman emottagit, vare Utskottet skyldigt, om Författaren det yrkar, att meddela honom sitt yttrande, med tillstånd att detsamma, jemte Förslaget, genom trycket allmänt göra, då han, för det sistnämndas innehåll, sjelf, i egenskap af Författare, må enligt Tryckfrihetslagen ansvara.

2:o. Constitutions-Utskottet åligge att äska de uti Stats-Rådet förda Protocoll, utom dem, som angå Ministeriella Ärenden och Commando-mål, hvilka endast i hvad, som rörer allmänt kända och af Utskottet uppgifna händelser, må kunna fordras. Finner Utskottet af dessa Protocoll, att någon Stats-Rådets Ledamot eller någon för tillfället förordnad Föredragande, eller den Embetsman, som i Commando-mål Konungen råd gifvit, uppenbarligen handlat emot Regerings-Formens tydliga föreskrift, eller tillstyrkt någon öfverträdelse deraf och af andra Rikets gällande Lagar, eller underlåtit att göra föreställningar emot sådana öfverträdelser, eller dem vållat och befrämjat genom uppsåtligt fördöljande af någon upplysning, då skall Constitutions-Utskottet ställa en sådan under tilltal af Justite-Ombudsmannen inför Riks-Rätten. Skulle Utskottet an-

märka, att Stats-Rådets Ledamöter samfäldt, eller en eller flere af dem, uti deras rådslag om allmänna mått och steg, icke iakttagit Rikets sannskyldiga nytta, eller att någon Föredragande icke med oväld, nit, skicklighet och drift sitt Förtroende-Embete utöfvat, skall Utskottet då sådant för Riksens Ständer tillkännagifva, hvilka, om de finna Rikets väl det kräfva, kunna hos Konungen skriftligen anmäla deras önskan, att han ville utur Stats-Rådet och ifrån Embetet skilja den eller dem, mot hvilka anmärkning blifvit gjord. Frågor i detta ämne kunna i Riksens Ständers Plena väckas och af andra Riksens Ständers Utskott, än Constitutions-Utskottet, hos Stånden andragas, men icke af Riksens Ständer afgöras förr, än sistnämnda Utskott deröfver blifvit hördt. När frågor uti Riksens Ständers Plena, eller andra Utskott än Constitutions-Utskottet, väckas, huruvida Stats-Rådet, eller någon dess Ledamot, eller någon Föredragande, sitt Embete på ett obehörigt sätt utöfvat, böra dervid följande ordalag och inga andra nyttjas: »Det är anledning till anmärkning mot Stats-Rådet, eller den och den Ledamoten, eller Föredraganden, hvarom Remiss begäres till Constitutions-Utskottet, inför hvilket anledningarne uppgifvas skola»; och skall en sådan Remiss genast ovägerligen verkställas. Under Riksens Ständers öfverläggningar om sådana frågor, äfvensom i Constitutions-Utskottets yttranden, skola icke Konungens beslut i mål, som röra enskilda Personers eller Corporationers rättigheter och angelägenheter, kunna ens nämnas, ännu mindre någon Riksens Ständers pröfning underställas.

3:o. Då hos Riks-Stånden olika meningar uppstå, angående nya Utskotts tillsättande, eller till hvilket Utskott uppkomna frågor och ämnen böra remitteras, och Stånden ej genom bestämd pluralitet kunna skiljaktigheterna afgöra, äge då Constitutions-Utskottet att med Riksens Ständers rätt och i deras ställe derom besluta.

Jfr RF. 53, 81—85. RO. 44 § anm. 1, 36 § 3 m., 55, 75.

Tredje punkten i 1 mom. af förevarande 29 § är likalydande med RF. 84, dock är, i st. f. ordet: »lagligen», insatt: »enligt Tryckfrihets-

lagen». Andra momentets 1 p. är afskrifven af RF. 105. Andra punkten (»Finner ..... Riks-Rätten») är likalydande med RF. 106. Tredje och 4 punkterna (»Skulle Utskottet .... blifva hördt») samt sista punkten (»Under Riksens Ständers ..... underställas») äro afskrifna af RF. 107. Femte punkten (»När frågor .... verkställas») är ny. Jfr ofvannämnda §§ i RF. och citat. dervid.

RO. 29 § blef vid 1823-års riksd. indelad i numererade momenter. — I st. f. orden: »*Stats-Rådets Ledamot eller någon för tillfället förordnad Föredragande*» i §:s 2:dra mom. 2 p., stod förut: »Stats-Minister, Stats-Råd, Hof-Cantzleren, Stats-Secreterare eller annan Ledamot af Stats-Rådet, eller den Embetsman, som i Commandomål Konungen råd gifvit». I stället för ordet: »*Föredragande*» i 3 p., stod: »Stats-Secreterare. Ändringen skedde vid riksd. 1840—1, se anm. vid RF. 5.

Vid riksdagen 1856—8 blef förevarande § i så måtto förtydligad i första momentet, att orden: »men Riksens Ständer ej förr, än å den nästföljande Riksdagen må besluta», ändrades till: »men *hvilka förslag* Riksens Ständer ej förr, än å den nästföljande Riksdagen, *må slutligen antaga*». Jfr anm. vid RF:s 81 §.

Anm. 1. Under riksd. 1809 anmärktes vid denna § (jemförd med RO. 36, 44, 55) i allmänhet, att en alltför stor makt var Constit.-Utskottet lemnad; att då det är *folket*, för hvars skull allmän styrelse är inrättad, detsamma bör äga rättighet att genom sine ombud känna huru styrelsen föres, att således Ständerna sjelfve (och ej blott ett Utskott) böra äga rättighet att genom läsning af de i Stats-Rådet förda protocoller inhemta en sådan kännedom, likasom det bör vara hvarje embetsmans ära och dyrbaraste rätt att dessa handlingar *uppenbarligen* undersökas och granskas; men om denna mening icke vunne bifall, föreslogs: att då möjligen sanningens röst lättare kan nedtystas och öfvertygelsen snarare döfvas ibland ett ringare antal representanter, än i en talrikare folksamling, C. U. må, vid Stadsråds-protocollernas läsning och bedömande, förstärkas till ett antal af 30 ledamöter af hvart Stånd; att då enskild riksdagsmans förslag till ändring af Grundlag blifvit af C. U. *ogilladt, Stånden* må äga rätt att pröfva Utskottets yttrande. — Vi hafva vid RF. 105 sett huru C. U. besvarade en af dessa anmärkningar. Det hänvisade då till närmare utveckling af frågan när RO. till öfverläggning förekom. Nu återigen yttrade det: att C. U:s makt, som i sig sjelf är Ständernas, är af dem åt Utskottet genom *Regeringsformens* antagande uppdragen, och att hvad särskildt beträffar frågors väckande om ändringar i Grundlagen, skulle det måhända medföra vådliga följder att omedelbarligen i Ståndens plena upptaga sådana frågor, hvilka deremot i ett *Utskott* kunna med mera lugn granskas och beredas. Jfr anm. vid RO. 44, samt C. U:s med förslaget till RO. följande Betänkande.

Vidare anmärktes: 1:o Att i slutet af 1 momentet hotas riksdagsman med författare-ansvar enligt Tryckfrihetslagen, ifall han låter trycka ett af honom, i egenskap af riksdagsman, väckt förslag till grundlags-ändring jemte C. U:s yttrande deröfver, då deremot RF. 110 § befriar honom för allt ansvar för yttrande i Riksstånden eller Utskotten, derest ej det Stånd, till hvilket han hörer, sådant tillåtit med en pluralitet af $\frac{3}{4}$ bland de vid omröstningen in pleno tillstädesvarande ledamöterna. C. U. besvarade ej directe denna anmärkning, utan hänvisade endast till Tryckfrihetslagen. Dessa stadganden synas år 1809 hafva blifvit uppfattade på det sätt, att om riksdagsman aftrycker blott sitt förslag och Utskottets yttrande, kan han allenast med

det vilkor, 110 § RF. bestämmer. till ansvar ställas. Men om han i tryckt skrift dessutom gör anmärkningar öfver Utskottets yttrande, hvilka han icke uti *Riksstånd eller Utskott* framställt, och dessa anmärkningar skulle strida mot TF., så är han, enligt densamma, laga författareansvar underkastad. Se R. o. A. Prot. d. 29 Aug. 1809, sid. 1317. — 2:o Att C. U:s ledamöter måtte hvarje månad ombytas. C. U. svarade: »Utskottet, som ganska väl erfarit svårigheten att äfven med ständiga Ledamöter, efter ett en gång fattadt system, behandla de vigtigaste bland Svenska Lagstiftningens föremål, anser det nästan vara omöjligt för ofta ombytte Ledamöter att gifva någon fullständig handläggning åt arbeten, hvilkas fullbordande beror på bibehållandet af deras oafbrutna sammanhang så väl i princip som method». — 3:o Att C. U:s ledamöter måtte aflägga tysthetsed. C. U. genmälde: »Genom eds afläggande, som dessutom ej i Regerings-Formen anbefalles, skulle en hemlighets-slöja dragas öfver Constitutionen, och anledning en gång lemnas till ett ännu till äfventyrs ej förtjenadt misstroende».

Anm. 2. På det förslag till grundlagsändringar ej måtte så sent under riksdag inkomma, att C. U. blefve urståndsatt att dem före riksdagens slut bereda och till laglig behandling af R. St. anmäla, tillstyrkte U. år 1815 ett så lydande tillägg i 1 mom. af RO. 29: »Frågor, som sednare än 3 veckor före den till riksdags fulländande bestämda tid, antingen den blifver 3 eller 4 månader, af riksdagsmän i C. U. väckas, vare U. ej pligtigt att under samma riksdag upptaga och bereda». C. U. mem. d. 10 Julii 1815. Men detta förslag blef ej antaget.

§ 30. 1:o. Stats-Utskottet, som skall bestå af Tretiosex Personer, bör granska, utreda och till Riksens Ständer uppgifva Stats- och Riksgälds-Verkens tillstånd, förvaltning och behof. För detta Utskott låte Konungen uppvisa Stats-Verkets tillstånd i alla dess delar, till inkomster och utgifter, fordringar och skulder, äfvensom, i händelse, genom Tractater med främmande Makter, några medel Riket tillflutit, för dem på lika sätt skall redovisas. Likaledes låte Konungen till detsammas öfverläggning framställa, hvad Staten utöfver de vanliga inkomsterna tarfva kan, och hvilka behof genom Bevillningar böra fyllas.

2:o. Detta Utskott, som skall äga tillgång till alla Stats-Verkets Räkenskaper och Handlingar, må tillkomma att efterse och granska, huruvida de gjorda eller förordnade utbetalningar af Statsmedlen icke öfverstigit beloppet af de Hufvud-titlar, hvilka uti Riksens Ständers, vid nästförflutna Riksdag uppgjorda, Stats-Reglering blifvit fastställda, och äro grundade på behörigen upprättade Stater, eller Konun-

gens med vederbörlig contrasignation utfärdade anordningar, samt styrkta med behöriga Qvittencer af dem, som medlen emottagit. Skulle, emot Riksens Ständers beslut, de till hvarje Hufvudtitel anslagna summor befinnas dragna till andra ändamål, än dem, som under samma Hufvud-titel höra, eller något af Riksens Ständer fastställdt anslag vara öfverskridet, skall Utskottet genast anmärkning och i Riksens Ständers Plena anmälan göra emot den Embetsman, som en sådan anordning contrasignerat, hvarefter dermed förfares enligt 106 och 107 §§ i Regerings-Formen: kunnande likväl häraf de följder icke dragas, att, emot föreskriften i 90 § Regerings-Formen, Utskottet må i något klander af Konungens gjorda anordningar ingå, eller att de för Stats-utgifterna redovisande Tjenstemän skola kunna personligen för Stats-Utskottet eller Riksens Ständer till ansvar ställas, utan må, der så nödigt finnes, hos Konungen kunna anmälas de anledningar, som förekommit att, emot någon sådan Tjensteman, i laglig ordning ansvar yrka. Vidare åligger detta Utskott att utröna, pröfva och föreslå det, som till Stats- och Riksgälds-Verkens behof erfordras, sedan nödiga indragningar och besparingar blifvit iakttagna; likaledes att föreslå beloppet af de summor, hvilka, jemlikt 63 § i Regerings-Formen, skola, för särskilda händelser, afsättas; och slutligen uppgifva, huru mycket genom Bevillning bör utgöras.

3:o. I händelse hos Riksens Ständers Plena gemensamt, eller uti något af Riks-Stånden, betänkligheter uppstå emot antagande af hvad Utskottet tillstyrkt uti det, som rörer antingen Statens reglerande, eller Bevillningens derefter lämpade hela belopp, eller hvad till Riksgälds-Contorets utgifter och inkomster hörer, eller grunderna för Riksgälds-Contorets styrelse och förvaltning, tillkommer Utskottet den befattning, ledande att bringa sådana ämnen till slutligt afgörande, hvilken 69 § af Regerings-Formen, jemte sättet dertill, förskrifver. Stats-Utskottet åligge att dess Berättelse om Riksgälds-Contorets förvaltning så tidigt inlemna,

att val till Fullmäktige derstädes må enligt 67 § kunna förrättas.

Vid Riksd. 1823 indelades denna § i numererade momenter. I första mom. äro 1 punkten likalydande med hvad om Stats-Utskottet stadgas i RF. 53; 2 p. med RF. 58; 3 p. med RF. 59. Ordalagen i de hänvisningar, som 3 mom. innehåller, äro hemtade ur RF. 69, 71, den sistnämnde sådan den förut lydde. Jfr citat. vid dessa §§ samt Circ. d. 14 Aug. 1841 infördt i denna Grundlagsedition näst efter Instructionen för R. St:s Revisorer af Statsverket.

Under riksd. 1809 gjordes vid RF. 30 den erinran, att såväl Stats-Utsk., som alla R. St. Utskott, måtte erhålla särskilda Instructioner, som bestämma gränserna för deras befattning. C. U. genmälde: »Dessa gränslinier finnas såväl i Grundlagarne, som i sjelfva ärendernas natur. Skulle framdeles någon Instruction blifva nödig, lära R. St. efter sig då företeende omständigheter derom besluta».

Vid 1853 och 1854 årens riksdag antogs af Konung och Ständer till lag ett från föregående riksdag hvilande förslag till den ändring i 71 § Regerings-formen, att åtskilliga bevillningsfrågor, som, enligt nämnda §:s fordna lydelse, borde hänskjutas till slutligt afgörande i förstärkt Stats-Utskott, skulle i stället afgöras i förstärkt *Bevillnings-Utskott;* men, vid upprättandet af berörda förslag, hade man underlåtit att jemväl göra ändring i 30 § Riksdags-ordningen; och fick i denna §, som innehåller föreskrifter om Stats-Utskottets åligganden, qvarstå en punkt af följande ursprungliga lydelse: »*Yppar sig sådan skiljaktighet om grunderna, sätten af deras tillämpning och fördelningen till Bevillningens utgörande, hvarom 71 § af Regerings-Formen förmäler, förfare Utskottet, förstärkt till det antal af Ledamöter, som Regerings-Formens 69 § förskrifver, dermed på det sätt nyssnämnde tvänne §§ utstaka*». Denna punkt blef vid riksdagen 1862—3 *borttagen.*

Utdrag af Riks-Staten, utvisande i hvilken ordning Inkomst-Titlarne förekomma och böra i Landt-Stats-Räkenskaperna upptagas, samt Riks-Statens fördelning i Hufvud-Titlar i afseende på Utgifterna.

1:o Inkomst-Titlarne.

a) Stats-Verkets Ordinarie Inkomster. 1. Ordinarie Ränta. 2. Tionde-Spanmål. 3. Tionde-Spanmåls-lösen efter bestämda priser. 4. Arrendemedel af Kungsgårdar och andra Kronolägenheter. 5. Silfver-Tionde, Myntare-lön och Slagskatt. 6. Koppar-Ränta. 7. Tionde-tackjern. 8. Svafvelbruks-Tionde. 9. Mantalspenningar. 10. Bötesmedel. 11. Kavalleri-Regementenas Häst-vakans-spanmål: Vid Lif-Regementet; f. d. Östgötha Kavalleri; f. d. Westgötha Dragoner; Smålands Dragoner. 12. Ständiga Rote-vakans-afgifter vid Skånska Infanteri-Regementena. 13. Tillfälliga Rote-vakans-afgifter. 14. Vakans-afgifter af nyroterad jord. 15. Rote-vakans-afgift af Utsockne Frälsehemman i Halland. 16. Tross-passevolans-afgift. 17. Båtsmans-vakans-afgift. 18. Kontroll-stämpel-medel. 19. Båk- och Lots-medel. 10. Observations-medel. 21. Extra medel och Uppbörder. 22. Intressemedel. — Härtill komma: Restantier.

b) Stats-Verkets Extra-Ordinarie Inkomster. Enligt Regerings-formens 60 § utgående som bevillning: 23. Tullmedel. 24. Postmedel. 25. Stämpelpappers-medel. 26. Bränvins-afgift.

(Anm. Bristen fylles genom *Allmänna* Bevillningen enl. RF. 60 §).

2:o Riks-Statens Fördelning i Hufvud-Titlar i afseende på Utgifterna.

Första Hufvud-Titeln. Kongl. Hof- och Slotts-Staterna.

a) Kongl. Hof-Stats-anslagen. 1. Kongl. Maj:ts Hofhållning. 2. Hennes Maj:t Enke-Drottningen Josephinas Hofhållning. 3. Hans Kongl. Höghet Hertigen af Östergöthland. Deruti inbegripne handpenningar för Hans Kongl. Höghets Gemål. 4. Hans Kongl. Höghet Hertigen af Dalarne. 5. Hennes Kongl. Höghets Prinsessan Eugenie. 6. Möblers och inventariers underhållande å Kongl. Slotten. 7. Kongl. Hofstallets utfodring. 8. Polis-, Lys- och Renhållning vid Kongl. Slottets och Arfprinsens Palats. 9. Rosersbergs Slott. 10. Ved och Kol för de Kongl. Hofven.

b) Kongl. Slotten. 11. Reparationer å Stockholms Slott med flere för de Kongl. Hofven upplåtne byggnader. 12. Brandväsendet och yttre Lyshållningen vid Kongl. Slottet och Arfprinsens Palats. 13. Drottningholm och Svartsjö Slott. 14. Gripsholms Slott. 15. Ulriksdals Slott. 16. Haga Lust-Slott och Park. 17. Strömsholms Slott.

Andra Hufvud-Titeln. Justitie-Departementet. 1. Departements-Chefen, Justitie-Stats-Ministern. 2. Justitie-Stats-Expeditionen. 3. Högsta Domstolen. 4, Justitie-Kanslers-Expeditionen. 5. Justitie-Revisions-Expeditionen. 6. Svea Hof-Rätt, med derunder lydande Justitie-Stat. 7. Göta Hof-Rätt, med d:o. 8. Hof-Rätten öfver Skåne och Blekinge, med d:o. 9. Krigs-Hof-Rätten. 10. Fångars vård och underhåll, dels Bestämdt anslag dels Förslags-anslag. 11. Vård och underhåll af Läns- och Kronohäkten, Reservations-anslag. 12. Medicolegala Besigtningar, Förslags-anslag. 13. Skrifmaterialier och Expenser, Ved m. m., Förslags-anslag. 14. Rese- och Tractaments-penningar, Förslags-anslag. 15. Ersättning åt Domare, Vittnen och Parter, Förslags-anslag. 16. Extra Utgifter, Reservations-anslag.

Tredje Hufvud-Titeln. Utrikes Departementet. 1. Departements-Chefen, Utrikes-Stats-Ministern. 2. Departementets Expedition. 3. Minister-Staten. 4. Skrifmaterialier och Expenser samt extra utgifter.

Fjerde Hufvud-Titeln. a) Landtförsvars-Departementet. 1. Departements-Chefen. 2. Departementets Kansli-Expedition. 3. Departementets Kommando-Expedition. 4. Krigs-Kollegium. 5. Generalitets-Staten. 6. General-Stabs-Officerares bildande. 7. Topografiska Korpsen. 8. Artilleri-Staben. 9. Öfver-Kommendants-Expeditionen i Stockholm. 10. Kommendants-Staten. 11. Krigs-Akademien. 12. Allmänna Garnisons-Sjukhuset. 13. Rese-stipendium för Militär-Läkare. b) Indelta Arméen. 1. Kavalleri- och Infanteri-Regementena. 2. Till Löneförbättringar vid Indelta Arméen. 3. Militie-Boställs-Kassan: Ersättning för Reserv-hemmans-räntor och Krono-tionde m. m. 4. Indelta Arméens vapenöfningar, Reservations-anslag. 5. Till Trossens underhåll. c) Värfvade Arméen. 1. Lif-Gardet till Häst. 2. Hussar-Regementet »Konung Carl XV». 3. Svea Lif-Garde. 4. Andra Lif-Gardet. 5. Wermlands Fältjägare-Regemente. 6. Svea, Göta och Wendes Artilleri-Regementen, Reservations-anslag. 7. Ingeniör-Korpsen. (Derunder Reservations-anslag till korpsens praktiska öfningar). 8 Kavalleri- och Artilleri-hästars remontering och skoning. 9. Lega för hästar till Artilleriets exercis. 10. Fouragering af Artilleriets och värfvade Kavalleriets hästar, Förslags-anslag. 11. Mathållning för manskapet vid Garnisons-Regementena. d) Beväringen. 1. Lif-Bevärings-Regementet. 2. Gottlands National-Beväring. 3. Hallands Beväring. 4. Wester-Norrlands Beväring, lönefyllnad. 5. Bevärings-manskapets vapenöfning, Förslags-anslag. e) Materielen. 1. Försvarsverket till lands i allmänhet eller Krigs-Kollegiets Afdelningar, Reservations-anslag. 2. Till

Lif- och Släpmunderingar vid Rotehålls-Regementena. 3. Inqvarterings-kostnader i Stockholm, Förslags-anslag. 4. Till inqvarteringens ordnande i dito, Reservations-anslag. 5. Inqvarterings-kostnader i landsorterna, Förslags-anslag. 6. Salpeter-uppköp. 7. Ved och ljus för Fästnings- och Garnisons-orter. f) Diverse Anslag. 1. Till Skjutskolor. 2. Spanmåls-upphandlings- och Bageri-kostnader. 3. Durchmarche-kostnader, Reservations-anslag. 4. Rese- och Traktaments-penningar, Förslags-anslag. 5. Skrifmaterialier och Expenser, Ved m. m. för Krigs-Kollegium m. fl. Verk. 6. Skrifmaterialier och Expenser, Ved m. m. för Departementets Kansli-Expedition, Förslags-anslag. 7. Extra Utgifter.

Femte Hufvud-Titeln. Sjöförsvars-Departementet. a) Aflönings-Stater. 1. Departements-Chefen. 2. Departementets Kansli-Expedition. 3. Departementens Kommando-Expedition. 4. Förvaltningen af Sjö-Ärenderna. 5. Aflöningsstaterne vid Flottans Stationer i Carlskrona och Stockholm samt depôt i Göteborg. 6. Båtsmans-Indelningen. 7. Tillskott i de till Båtsmans-Indelningen uti Blekinge län anslagna räntor, Förslags-anslag. b) Materielen. 1. Flottans underhåll. 2. Flottans nybyggnad. 3. Båtsmäns förseende med kojer och täcken. 4. Båtsmännens beklädnad, Förslags-anslag. 5. Beklädnad åt Mariner, Kanonierer, Matroser och Skeppsgossar. c) Diverse Anslag. 1. Exercis af Flottans bemanning. 2. Gemenskapens vid Flottans korpser natura-underhåll, Reservations-anslag. 3. Till stipendier för officerare af flottans korpser under anställelse i utländsk tjenst eller kommendering utrikes. 4. Spanmåls-upphandlings- och Bageri-kostnader. 5. Durchmarche-kostnader, Reservations-anslag. 6. För Sjukvård. 7. För diverse behof. 8. Rese- och Traktaments-penningar, Förslags-anslag. 9. Skrifmaterialier och Expenser, Ved m. m. för Förvaltningen af Sjö-Ärenderna och Departementets Kommando-Expedition. 10. Skrifmaterialier och Expenser, Ved m. m. för Departementets Kansli-Expedition, Förslags-anslag. 11. Skrifmaterialier och Expenser, Ved m. m. för Flottans stationer och depôt, Förslags-anslag. 12. Extra Utgifter. d) För Handeln. 1. Lots- och Fyr-inrättningen, med personal, Reservations-anslag.

Sjette Hufvud-Titeln. a) Civil-Departementet. 1. Stats-Råden utan Departementer. 2. Departements-Chefen. 3. Departementets Expedition. 4. Kommers-Kollegium. 5. Statistiska Tabell-Kommissionen. 6. Landtmäteri-Staten. 7. För Rikets ekonomiska Karte-verk, Reservations-anslag. 8. Öfver-Ståthållare-Embetet. 9. Landt-Staterne i Länen. 10. Gästgifvares friheter. 11. Till lättnad för skjutsningstungan, der den genom entreprenad bestrides och är särdeles tryckande, Reservations-anslag. 12. Färjor och Färjekarlar. b) Jordbruket, Handeln och Näringarne, Reservations-anslag. 1. Skiften och Afvittringar. 2. Vägar och Kommunikationer. 3. Undervisnings-anstalter för Jordbruk och Landtmannanäringar. 4. Agronomer och deras Elever. 5. Befrämjande i allmänhet af Jordbruk och Landtmanna-näringar. 6. Häst-afvelns förbättrande. 7. Undervisnings-anstalter för Slöjderne. 8. Befrämjande i allmänhet af Slöjderne. 9. Undervisnings-anstalter för Handel och Sjöfart. 10. Befrämjande i allmänhet af Handel och Sjöfart. 11. Undervisnings-anstalter för Bergsbruket. 12. Befrämjande i allmänhet af Bergsbruket. 13. Fiskeri-näringens understöd. c) Diverse Anslag. 1. Utflyttningshjelp efter laga Skiften, Förslags-anslag. 2. Ersättning till Sala Bergslag för förlust genom vissa räntors förvandling, Förslags-anslag. 3. Odlingshjelp för

Krono-nybyggare, Förslags-anslag. 4. Jordförluster genom Kanal- och Väg-anläggningar, Förslags-anslag. 5. Konvoj-Kommissariatet, Förslags-anslag att utgå direkte af tullmedlen. 6. Kontrollen å bränvinsförfattningarnes tillämpning, Förslags-anslag att direkte utgå af inflytande bränvinstillverkningsmedel. 7. Skrifmaterialier och Expenser, Ved m. m., Förslags-anslag. 8. Rese- och Traktaments-penningar, Förslags-anslag. 9. Extra Utgifter, Reservations-anslag.

Sjunde Hufvud-Titeln. Finans-Departementet. 1 Departements-Chefen. 2. Departementets Expedition. 3. Kammar-Kollegium. 4. Stats-Kontoret med Krono-magasinerna samt Våg-staterna i Fahlun och Avesta. 5. Stämpelpappers-omkostnader, Förslags-anslag. 6. Mynt och Kontroll-verken. 7. Omkomstnader för Kontroll-verket, Förslags-anslag. 8. Kammar-Rätten. 9. Öfver-Intendents-Embetet. 10. Post-verket (kontanta anslaget på förslag att af Post-medlen direkte utgå). 11. Post-diligencer, Reservations-anslag. 12. Tull-verket (Förslags-anslag att af Tullmedlen direkte utgå). 13. Ersättning till Städerna för mistad Tolag, Förslags-anslag. 14. Jägeri-Staten. 15. Skogsplanterings-Kassan (kontanta anslaget såsom ersättning för Hemmans-räntor och Arrenden m. m., på förslag). 16. Skogs-institutet, lägre skogs-skolor samt öfrige till skogs-staten hörande tjenstemäns aflöning, Reservations-anslag. 17. Til belöningar för rofdjurs dödande, Förslags-anslag. 18. Lyshållning m. fl. utgifter för kronans publika hus i Stockholm, Förslags-anslag. 19. Byggnader och reparationer i Stockholm, Reservations-anslag. 20. Byggnader och reparationer i landsorterna, Reservations-anslag. 21. Städers friheter, Förslags-anslag. 22. Transportkostnad för Stats-verkets Bergs-effekter, Förslags-anslag. 23. Observations- och Uppbörds-procenter m. m., Förslags-anslag. 24. Mantalsskrifnings-provision, Förslags-anslag. 25. Tionde-profvare. 26. Restitutioner, Förslags-anslag. 27. Uppköp af Ved för Wisby s. k. Krono-kalkugn, Förslags-anslag. 28. Rese- och Traktaments-penningar, Förslag-anslag. 29. Skrifmaterialier och Expenser, Ved m. m., Förslags-anslag. 30. Extra Utgifter, Reservations-anslag. 31. Kongl. Theatern.

Åttonde Hufvud-Titeln. Ecklesiastik-Departementet. 1. Departements-Chefen. 2. Departementets Expedition. 3. Riks-Arkivet. 4. Kongl. Bibliotheket. 5. Kleresi-Staten. 6. Särskilda Förslags-anslag för Kleresiet: Biskopens på Gottland lön; Åt 13 Konsistorii-Notarier; Ersättning åt innehafvare af roterade ecklesiastik-boställen. 7. Domkapitlens expeditioner, Reservations-anslag. 8. Lappmarks Ecklesiastik-Verk, Förslags-anslag. 9. Universiteterna. 10. Carolinska Medico-Chirurgiska Institututet. 11. Elementar-Läroverken. 12. Seminarium för bildande af lärarinnor. 13. Pedagogier och Folkskolor. 14. För folkundervisningen, under åtskilliga uppräknade titlar. 15. Gymnastiska Central-Institutet. 16. Sundhets-Kollegium med Medicinal-Staten. 17. Barnmorskeundervisningen och Barnbördshusen. 18. Orthopediska Institutet. 19. Veterinär-Inrättningarne i Riket. 20. Vaccinationens befrämjande. 21. Farsoters och smittosamma sjukdomars botande, Förslags-anslag. 22. Svenska Läkare-Sällskapet. 23. Svenska Akademien. 24. Vetenskaps-Akademien. 25. Vitterhets-, Historie- och Antiqvitets-Akademien. 26. Fria Konsternas Akademi. 27. Musikaliska Akademien. 28. Naturhistoriska Riksmuseum. 29. Institutet för blinda och döfstumma. 30. Fattigvården i Stockholm och landsorterne. 31. Fattigvården i allmänhet, Förslags-anslag. 32. Serafimerordens-Lasarettets underhåll. 33. Hospitalers och Lasaretters underhåll. 34. Stora Barn-

huset i Stockholm. 35. Frimurare-barnhuset. 36. Barnhusen i landsorterna. 37. Kyrkors underhåll. 38. Rese-stipendier samt läroböckers och lärda verks utgifvande, Reservations-anslag. 39. Rese- och Traktaments-penningar, Förslags-anslag. 40. Skrifmaterialer och Expenser, Ved m. m., Förslags-anslag. 41. Extra Utgifter, Reservations-anslag.

Nionde Hufvud-Titeln. Pensions- och Indragnings-Staterne. a) Pensions-Staten. 1. Civil-Statens Pensions-Kassa: Pensions-staten för civile embets- och tjenstemän. Pensions-staten för civile embets- och tjenstemäns enkor och omyndiga barn. Ersättning för mistade löne-innehållningar. Ersättning för nådårs- och begrafninghjelpsbesparingar. 2. Arméens Pensions-Kassa: Pensions-staten för militäre embets- och tjenstemäns samt Under-officerares enkor och barn. Ersättning för mistade löne-innehållningar. Ersättning för nådårs- och begrafningshjelps-besparingar. 3. Wadstena Krigsmanshus-Kassa. 4. Amiralitets-Krigsmans-Kassan: Förra anslaget under denna titel. Ersättning för mistade löne-innehållningar. Ersättning för nådårs- och begrafningshjelps-besparingar. 5. Invalidhus-Fonden: Ersättning för hemmans-räntor och arrenden, Förslags-anslag. För blesserade Öfver- och Under-officerare, Reservations-anslag. 6. Bidrag till Kongl. Theaterns Pensions-Kassor. b) Allmänna Indragnings-Staten: För diverse föremål, Förslags-anslag. —

Vid riksdagen 1862—63 bestämdes Riks-Statens belopp sålunda i Riksmynt: Statsverkets *Ordinarie* inkomster 8,309,950 R:dr. *Extra-Ordinarie* inkomster (eller de 4 såkallade Bevillningarne, nemligen Sjötulls-medel 13,500,000 R:dr, Postmedel 1,500,000 R:dr, Stämpelpappersmedel 1,200,000 R:dr, Bränvinsbrännings-afgift 8,400,000 R:dr) tillhopa 24,600,000 R:dr. Summa *Inkomster* 32,909,950 R:dr.

Dermed bestridas *Utgifterna*, hvilka belöpa sig på 1:sta hufvudtiteln till 1,230,000; 2:dra d:o 2,185,300; 3:dje d:o 479,200; 4:de d:o 9,206,200; 5:te d:o 3,593,700; 6:te d:o 3,706,800; 7:de d:o 5,552,300; 8:de d:o 4,032,000; 9:de d:o 1,264,500. Summa *utgifter* 31,250,000 R:dr.

Således uppkom vid denna riksdag ett belopp af 1,659,950 R:dr, hvarmed de beräknade inkomsterna *öfverskjöto* utgifterna.

Någon *Allmän Bevillning* (RF. 60 § 1 p. i slutet), till fyllande af uppkommen brist, hade således icke varit erforderlig, om icke Riksens Ständer anvisat, till utgående af *Riksgäldskontoret,* särskilda summor för *tillfälliga* statsutgifter till ett sammanräknadt belopp af 16,447,685 R:dr 58 öre. Dessa tillfälliga utgifter pläga benämnas *Extra Stats-Regleringen.* Emedan till betäckande deraf, samt af ränta och amorteringsbelopp å Riksgäldskontorets skulder, hvaribland statslånen för jernvägsanläggningarne, hvarken detta kontors egna inkomster (skatteköpeskillingar, ekeskogslösen, afgifter för tidningsstämpling, afgifter för kortstämpling, anmärkningsmedel, trafik-inkomst af statens jernvägar m. m.), öfverskottsmedlen å statsverkets inkomster, restantierna å bevillningsmedlen etc., eller den till Riksgäldskontoret anslagna andel af *Bankens vinst* voro tillräcklige, måste Ständerna åtaga sig en *Allmän* Bevillning till ett belopp, i rund summa, af 2,600,000 R:dr Riksm., att *årligen* erläggas för 1864 och följande år, intill slutet af det, hvarunder ny Bevillningsstadga varder af Riksens Ständer antagen.

§ 31. 1:o. Bevillnings-Utskottet skall bestå af Fyratioåtta Ledamöter, valde från särskilda och, så vidt möjligt

är, från alla Rikets provinser. Detta Utskott åligge att bereda alla från Stånden remitterade frågor, som angå förändring uti föreskrifterna om Bevillnings utgörande, att förslagsvis, enligt de särskilda Bevillningarne, beräkna de blifvande inkomsterna, och att, sedan Stats-verkets behof blifvit utredda och bestämda, opåmindt föreslå sättet för Bevillningens ökande, om det erfordras, eller dess minskande, om sådant kan ega rum, och, i sammanhang dermed, till Riksens Ständer afgifva förslag till Bevillnings-Stadgar. Utskottet må derjemte uti Bevillningsfrågor föreslå hvad det anser billigt och nyttigt.

2:o. Yppar sig den uti Regerings-Formens 71 § omförmälda skiljaktighet, förfares som uti berörde § stadgadt är; åliggande det Bevillnings-Utskottet, då dess förslag i en eller flera delar blifvit förkastadt, att föreslå en annan fördelning, eller andra grunder och sätt för utgörandet blott af den andel i Bevillningssumman, hvaruppå den ogillade delen i Utskottets förra förslag har afseende, och förhålles, i händelse äfven en sådan ny fördelning ej antages, på det sätt ofvan föreskrifvet är.

Jfr RF. 53, 59—62, 69—71. RO. 20.

Vid 1823-års riksdag indelades denna § i numererade momenter. Första momentets *andra* punkt lydde ursprungligen: »Detta Utskott tillkommer, sedan summan af den Bevillning, som Riksens Ständer vid hvarje Riksdag sig åtagit, blifvit faststäld, at författa Förslag til berörde summas fördelning til utgörande, upgifva grunderne derför och utreda sätten, huru desamma böra i hvarje särskildt fall tillämpas, samt alt sådant i et sammanhang Riksens Ständers Plena underställa».

För att bringa förevarande § till närmare öfverensstämmelse med 70 § RF. ändrades denna punkt vid 1815-års riksdag sålunda: 1:o »Detta Utskott åligge att opåmindt vid hvarje Riksdag uppgifva de allmänna grunderna för den blifvande bevillningens fördelning, hvarefter, och sedan Bevillnings-summans belopp blifvit faststäldt, det tillkommer Utskottet att, med tillämpning af dessa grunder, författa Förslag till Bevillningens utgörande. Skolande allt, i den mån det medhinnes, Riksens Ständers Plena underställas». — Andra momentets förra afdelning lydde: 2:o »Yppar sig den i Regerings-Formens 71 § omförmälda skiljaktighet, eller skulle något Stånd söka undandraga sig det af Utskottet föreslagna deltagande uti Bevillnings-beloppet, då skall, enär skälen till den åstundade ändringen och sätten till vinnande deraf blifvit uppgifna och de öfriga Stånden meddelade, Bevillnings-Utskottet derefter höras, hvarefter förfares såsom i berörde 71 § stadgadt är». — Vid riksdagen 1853—4 erhöll 31 § sin nuvarande lydelse. Se anm. vid RF. 70.

Anm. Vid riksd. 1809 anmärktes, att uttrycket »Bevillning» borde förändras till »*Extra Bevillning*». C. U. svarade: »Denna § är redigerad i öfverensstämmelse med RF., hvilken ej nämner något om *extra* Bevillning, emedan under *Bevillning* inbegripes *allt hvad R. St. vid hvarje riksdag till utgörande sig åtaga*». C. U. mem. den 6 Oct. 1809.

§ 32. Banco-Utskottet, som utgöres af Tretiosex Ledamöter, skall öfverse Bankens styrelse och tillstånd samt gifva föreskrifter om dess förvaltning, enligt den särskilda Instruction, som af Riksens Ständer vid hvarje Riksdag kommer för Utskottet att utfärdas; börande detta Utskott med sin Berättelse om de afgående Banco-Fullmäktiges förvaltning, så tidigt under riksdagen inkomma, att Riksens Ständer må äga rådrum till nytt vals anställande, jemlikt nedanstående 66 §.

Jfr RF. 53. RO. 37 § 2 mom., 38, 40, 66 §§ och citat. dervid.

Anm. Vid 1809-års riksd. antogs den Instruction för Banco-Utskottet, som vid riksd. 1778 blifvit för samma Utskott utfärdad och vid de efterföljande riksdagarne af R. St. erkänd och gillad. Se R. o. A. Prot. d. 23 1809, s. 210. Nu gällande, vid riksd. 1862—3 antagna Instruction för Banco-Utskottet är af följande lydelse:

§ 1. Utskottet eger att vid sitt första sammanträde emottaga följande berättelser, nemligen: 1:o af Banko-fullmäktige, dels om Bankens tillstånd, rörelse och förvaltning i sin helhet, och dels angående Tumba pappersbruk: samt 2:o af Styrelserna öfver Diskont- och Låne-kontoren, om dessa Diskont-inrättningars rörelse och förvaltning; åliggande Utskottet att förstnämnde berättelse, jemte öfriga upplysningar till befordrande af fullständig kännedom om Bankens ställning, vid Riksdagens början Rikets Ständer skyndsammeligen meddela. Och bör Utskottet, i sammanhang med det förslag till reglering af Bankens låne- och kreditivrörelse, som Utskottet har att till Rikets Ständer afgifva, meddela yttrande och förslag om användande af den sedan 1863 års början upplupna Bankovinst.

§ 2. Vid Utskottets öfverläggningar, så väl angående ändring i redan gjorda författningar, som nya författningar, föreslående, åligger det Utskottet att i det nogaste följa Banko-inrättningens hufvudgrunder, ursprungligen intagna i Rikets Ständers beslut och förordning om Banken af den 22 September 1668, samt numera, efter de förändringar närvarande förhållanden påkallat, bestämda genom de af Kongl. Maj:t och Rikets Ständer år 1830 fastställda Lagar, angående Myntbestämningen, och för Rikets Ständers Bank. Varande det Utskottet uttryckligen förbjudet att omedelbart till öfverläggning upptaga något, som syftar till rubbning eller förändring i dessa Bankens hufvudgrunder. — § 3. Utskottets ledamöter åligger att doldt och förtegadt hålla hvad som rörer enskilda personers förhållanden till Banken, eller för öfrigt, i afseende å detta Verks förvaltning, enligt Rikets Ständers beslut, tyst vara bör. — § 4. Vid den Utskottet åliggande undersökning och granskning af Banko-Verkets

tillstånd, och huru detsamma, efter nästförflutna Riksdag, styrdt och förvaltadt blifvit, bör Utskottet med synnerlig uppmärksamhet följa de Banko-Styrelsens åtgärder, som afse silfver-utvexlingens fortgång och bestånd. — Efter fulländandet af denna granskning, skall Utskottet, på sätt uti 32 § Riksdags-Ordningen föreskrifves, berättelser deröfver till Rikets Ständer afgifva och, i sammanhang dermed, yttra sig, huruvida Utskottet anser Fullmägtige böra för deras förvaltning tillerkännas décharge, eller om anmärkning förekommit af den beskaffenhet, att Utskottet funnit åtal i anledning deraf böra anställas.

§ 5. Rörande sådana administrativa, ekonomiska, eller räkenskapsärenden, som endast afse tillämpning af redan utaf Rikets Ständer gifna stadganden, äger Utskottet att med Rikets Ständers rätt besluta och förordna, hvarvid Riksdags-Ordningens 38 § länder till efterrättelse.

Öfver anbud och ansökningar, som af Banko-diskontens gäldenärer hos Utskottet kunna blifva gjorda, i fråga om liqvid af skulder till Banken och Lånekontoren, har Utskottet att definitivt besluta, så vida dervid blott afses förlängning i den föreskrifna tiden för skuldens betalande, utan minskning eller afskrifning å sjelfva fordringsbeloppet; hvaremot, om verklig afkortning å kapital- eller ränte-fordran anses böra få ega rum, sådant skall af Utskottet till Rikets Ständers slutliga pröfning och afgörande anmälas.

Så skall ock, i allt hvad som afser upp- eller utlåning genom Banken, eller de utstakade allmänna grunderna för Verkets förvaltning och styrelse, eller nya anslags beviljande, eller balanserade fordringars afskrifning i räkenskaperna, intet förordnande af Utskottet meddelas utan Rikets Ständers föregående bifall; hvadan utskottet åligger att, i afseende på de förändringar, som i dessa ämnen kunna pröfvas nödiga, ingå med utlåtande och förslag till Rikets Ständer, iakttagande dervid, uti dess tillstyrkanden, den öfverensstämmelse med hufvudgrunderna för Banko-inrättningen, hvilken uti 3 § här ofvan finnes föreskrifven.

§ 6. Utan Rikets Ständers vetskap och samtycke, må icke någon ny stat eller lön vid Banko-Verket fastställas. Med tillsättning af tjenstemän eller betjente derstädes äger Utskottet ej heller att sig befatta, utan bör sådant besörjas af Fullmägtige, under vederbörligt ansvar inför Uttkottet, som, uppå inkommande besvär, äger pröfva, huruvida någon i dess tillständiga befordran kunde vara för när skedt, samt den, som lidande befinnes, till rättelse förhjelpa. — § 7. Utom den aflöning, som för Utskottets betjening, i likhet med hvad för betjeningen vid Rikets Ständers öfriga Utskott eger rum, fastställes, och af de till riksdags-kostnadernas bestridande anslagna medel utgår, äger Utskottet att, vid slutet af Riksdagen, för den tjensteman vid Banko-Verket, som, jemte sin egentliga befattning, har sig uppdraget att ordna, registrera och vårda Banko-Utskottens och Revisorernes handlingar och protokoll, bestämma en efter tidens och handlingarnes vidlyftighet afpassad vedergällning, hvilken af Bankens medel utbetalas. Men derest någon gratifikation för öfrigt skulle anses oundgänglig, bör densamma, i öfverensstämmelse med stadgandet uti ofvanstående § 5, Rikets Ständers pröfning och godkännande underställas. — § 8. Sådana reglementariska föreskrifter för Bankens rörelse och förvaltning, som härleda sig från Rikets Ständers eller Utskotts under Riksdagens lopp fattade beslut, skola af Utskottet hos Rikets Ständer till deras fastställelse anmälas; hvarefter Utskottet bör i ett helt sammanfatta och utfärda det Reglemente, som, efter Riksdagens slut, skall vid Bankens

förvaltning tjena till efterrättelse. De föreskrifter, som gemensamt böra gälla för Rikets Ständers Banko- och Riksgälds-Verk, skola, innan de varda Fullmägtige meddelade, till vinnande af nödig enhet, undergå justering inför Rikets Ständers Stats- och Banko-Utskott, antingen särskildt eller vid sammanträde dem emellan. — § 9. Utskottet åligger att, före Riksdagens slut, under fästadt afseende å de angående Banko-Verket vidtagna författningar, hos Rikets Ständer föreslå Instruktionen för Banko-Utskottet vid den nästpåföljande Riksdagen, hvilken Instruktion, sedan den af Rikets Ständer blifvit pröfvad och fastställd, kommer att tjena till efterrättelse, intilldess Rikets Ständer, efter Utskottets hörande, någon förändring derutinnan besluta.

Anm. Den *ed*, hvilken Ledamöterna, enligt äldre instructioner, hade att vid deras inträde lifligen aflägga samt med sina namn underteckna är alldeles afskaffad. Den lydde sålunda: »Jag N. N., utsedd och förordnad att vara ledamot af Rikets Ständers Banco-Utskott, förpligtar mig härmedelst att doldt och förtegadt hålla hvad som rörer enskilde personers förhållande till Banken, eller för öfrigt, i afseende på detta Verks förvaltning, enligt Rikets Ständers beslut, tyst vara bör. Så sannt mig Gud hjelpe till lif och själ».

§ 33. 1:o. Lag-Utskottet, bestående af Sexton Ledamöter, äger att, jemlikt 53 och 87 §§ af Regerings-Formen, utarbeta de från Riksens Ständers Plena remitterade Förslag till stiftande, ändring, förklaring eller upphäfvande af allmän Civil-, Criminal- och Kyrkolag, samt upptaga de i sådana ämnen Riksens Ständer meddelade Konungens Propositioner, eller i Riksens Ständers Plena väckta frågor. Under Civil- och Criminal-Lag böra äfven förstås de delar af Krigslagar och Författningar rörande Krigsväsendet, som äga tillämpning till Medborgare utom Krigs-Staten.

2:o. Lag-Utskottet tillkomme ock att granska Justitie-Ombudsmannens, vid hvarje Riksdag, afgifvande Allmänna Redogörelse samt årliga Berättelser, äfvensom hans Embets-Diarier och Registratur, samt med utlåtande deröfver till Riksens Ständer inkomma.

Jfr RF. 53, 87, 88 och citat. dervid. Orden: »de från Riksens Ständers plena remitterade» tillades vid riksd. 1815 i enlighet med det i RF. 53 gjorda enahanda tillägg. Se derstädes. Vid riksd. 1823 indelades förevarande § i numererade momenter. — Andra momentet lydde ursprungligen: »Justitiæ-Ombudsmannens vid hvarje Riksdag afgifvande Berättelse, rörande de ifrån Konungen, genom Högsta Domstolen, sedan nästföregående Riksdag utgångne förklaringar af Lagens rätta mening, höra ock till Lag-Utskottets befattning, dit denna Berättelse förvises». Ändringen skedde vid riksd. 1828—30. I mem. d. 6 Sept. 1823, N:o 49 och 50, yttrar C. U. derom: »Då jemlikt 96 § Regerings-Formen, Justitie-Ombudsmannen hufvudsakligen åligger att

vaka öfver lagarnes efterlefnad och åtala domares embetsfel, samt då, enligt 100 §, hans allmänna redogörelse äger till väsendtligt föremål att utreda lagstiftningens tillstånd, — ämnen, hvilka synbart närmare ingå i Lag-Utskottets befattning än i Constitutions-Utskottets, som egentligen fått sig uppdraget att granska Grundlagarna och Stats-Rådets Protocoll, tror, för sin del, Utskottet det vara tjenligast, att ej mindre Justitie-Ombudsmannens embetsberättelse i det hela, än ock hans Diarier och Registratur, hvilka senare handlingar, ehuru af juridisk egenskap, hittills, i följd af 1815 års riksdagsbeslut, omedelbarligen aflemnats till Constitutions-Utskottet, må hädanefter ingifvas till Riksens Ständer, för att derifrån hänvisas till Lag-Utskottets granskning och utlåtande». På dessa grunder föreslog Utsk. ett nytt moment i 14 § af Instr. för Justitie-Ombudsm. samt ifrågavarande ändring i RO. 33.

Anm. Vid riksd. 1809 yrkades, att sista p. i första mom. måtte förändras sålunda: »Under Civil- och Criminal-Lag förstås alla delar af krigslagar och författningar rörande krigsväsendet». Anmärkaren fann ingen skälig anledning hvarföre icke *militärerne* skola njuta samma skydd under lagar och författningar, som öfriga medborgare i riket, — hvarföre icke, då disciplinen lika väl kunde bibehållas, militären skulle, likaväl som andre medborgare, dömas efter sådana lagar, som Konung och Ständer *gemensamt* stifta. C. U. genmälde: »Såsom högste Befälhafvare för Krigsväsendet, synes Konungen berättigad att *ensam* vara Lagstiftare i allt det, som egentligen rörer *krigsdisciplinen samt exercitie- och commando-mål*». C. U. ofta cit. mem. Jfr anm. vid RF. 15.

§ 34. 1:o. Allmänna Besvärs- och Ekonomi-Utskottet, sammansatt af Fyratioåtta medlemmar, skall, enligt 53 och 89 §§ Regerings-Formen, samt i anledning af i Stånden väckta frågor, anmärka brister i de allmänna Hushållnings-anstalterna och förändringar deruti föreslå, samt upptaga alla hos Riksens Ständer uppkomna frågor om förändring, förklaring och [1]) upphäfvande af Lagar och Författningar, som Rikets Allmänna Hushållning röra; om sådana nya Lagars stiftande och om grunderna för Allmänna Inrättningar af alla slag, ehvad de röra Uppfostrings- och Undervisnings-Verken, Allmänna Fattigvården Landthushållningen, Bergverken m. m. Riksens Ständer äge dock endast makt att i dessa ämnen besluta föreställningar och önskningar, att hos Konungen anmälas. Vill Konungen något ekonomiskt mål, gemensamt med Riksens Ständer, afgöra, förfares dermed på sätt, som för Lagfrågor är stadgadt.

---

[1]) = eller

2:o. Vilja Riksens Ständer heldre, än att tillsätta flera Utskott, remittera sådana mål, som till visst Utskott icke höra, antingen till Besvärs- och Ekonomi-Utskottet, eller till något af de öfriga förut tillsatta Utskott, vare samma Utskott pligtigt att med dess Utlåtande, i enlighet med erhållen Remiss, inkomma, och bestämme sjelfva ämnets beskaffenhet efter Grundlagen, men icke den hvarje särskildt Utskott i allmänhet uppdragna befattning, huruledes ett mål, i enlighet med Riksens Ständers deröfver tillhöriga beslutanderätt, bör afgöras.

Jfr RF. 53, 89.

Orden: »samt i anl. af i Stånden väckta frågor» tillkommo vid riksd. 1815 till följd af enahanda ändring i RF. 54. Se derstädes. — Andra momentet tillades vid samma riksdag i anl. af derom väckt motion. Detta tillägg motiveras i C. U:s mem. d. 27 Apr. 1810 sålunda: »Utskottet har, under öfverläggningen härom, så väl å ena sidan funnit, att, utan en uppenbar förtydning af Grundlagens ordalydelse och bestämdt uttryckta mening, den slutsats aldrig bör kunna dragas, att ett mål, deruti beslutande rätt Riksens Höglofl. Ständer tillkommer, kunde förlora en sådan detsamma tillhörande egenskap blott derigenom att målet blefve till Besvärs- och Oeconomi-Utskottets utarbetande remitteradt, men deremot å andra sidan icke trott sig böra lemna utan afseende den verkliga farhåga och det misstroende, som, ehuru orätt, ett uppfattadt begrepp om ett motsatt förhållande, nog allmänt utbredt. En tilläggning, som särskildt uttrycker ofvannämnda grundsats, torde Riksens Höglofl. Ständer fördenskull icke anse alldeles öfverflödig, isynnerhet som deri kunde tillika innefattas ett allmänneligt stadgande i afseende på Riksens Höglofl. Ständers obestridliga rättighet att, vid remitterande af mål, som egentligen icke höra till något visst Utskott, en sådan remiss må ega rum antingen till något af de förut existerande eller ock för tillfället särskildt förordnade Utskott, i båda fallen med oförkränkt bibehållande af den beslutande rätt, som i stöd af sakens natur, enligt Grundlagen, Riksens Höglofl. Ständer med rätta tillkommer».

Anm. 1. Allm. Besv. och Ekon. Utsk:s ledamöter af hvarje Stånd pläga, likasom Bevillnings-Utsk:s, väljas från rikets särskilda provinser, så vidt möjligt är.

Anm. 2. Under riksd. 1809 anmärktes vid denna §, att bestämdt måtte stadgas hvad som egentligen bör komma under namn af *Ekonomimål*. Dervid yttrades: »Större delen af de Ärender, hvilka under denna titul hittills hänförts, hafva dels en så nära gemenskap med Civila lagfarenheten, dels ock et så oskiljaktigt inflytande på ägande rätten, at de med lika skäl böra tilhöra Konungs och Ständers gemensamma afgörande, som allmänna Lagfrågor». C. U. svarade: »En sådan urskiljning torde ej finnas i annat än det individuela omdömet, och en uttrycklig föreskrift härutinnan skulle på en gång blifva vidlyftig och ofullständig. §:n är för öfrigt redigerad i all möjlig conformité med Regerings-Formen». Jfr Lag-Utskottets yttrande i ämnet år 1809 (*Naumann* p. anf. st. 1 D. 2:dra Hufvudafd. sid. 80 o. f.

jfrd med 2 D. s. 5 o. f.). — Likaledes anmärktes vid samma riksdag, att Ekonomi-Utsk. äfven borde äga rätt att afgifva förslag om mindre nödvändiga tjensters indragande; hvartill C. U. svarade, att publika tjenster kunna lämpligen inbegripas under hufvudtiteln af »allmänna inrättningar». C. U. mem. d. 6 Oct. 1809.

§ 35. Hemliga Utskottet, som utgöres af Tolf Ledamöter, äge att med Konungen öfverlägga om de ärenden, hvilka icke till andra Utskotts befattning höra, och dem Han pröfvar böra hemliga hållas; dock hafva detta Utskott ej makt att fatta något beslut, utan endast att till Konungen afgifva yttranden öfver de mål, Konungen detsamma meddelar. Secreterare och annan Betjening i detta Utskott förordnes af Konungen.

Denna § är hemtad från RF. 54. Se citat. dervid.

§ 36. 1:o. Utom förenämnda i Regerings-Formens 53 § omförmälda och föreskrifna Utskott, äge Riksens Ständer att välja och förordna ett Expeditions-Utskott, bestående af Tolf Ledamöter, för att uppsätta ej mindre de expeditioner, som under Riksdagen af Stånden gemensamt utfärdas, än äfven Riksdags-Beslutet, och alla sålunda författade Handlingar till Riksens Ständers justering öfverlemna; och äge den Stats-Rådets Ledamot, Konungen dertill förordnar, rättighet att i Utskottet öfvervara Riksdags-Beslutets justering, i de delar deraf, som röra Konungens yttranden.

2:o. Stånden kunna äfven, der dem nyttigt synes, nedsätta, hvart för sig, ett Utskott, till upptagande af deras enskilda besvär och angelägenheter.

3:o. Skulle Riksens Ständer finna flera Utskott vara af nöden, må de af Ständerna obehindradt tillsättas. Sådana Utskott må dock ej befatta sig med andra ärenden, än dem, hvilka, enligt Regerings-Formen, på Riksens Ständers åtgärd ankomma. I fråga om deras tillsättande gälle Tre Stånds pluralitet, men stadna Två Stånd emot Två, öfverlemne Riksens Ständer härutinnan sin afgöranderätt till Constitutions-Utskottet.

4:o. Blifva göromålen inom något Utskott så ökade, att de ej med det vanliga antalet af Deputerade kunna

bestridas, stånde Utskottet fritt att anhålla om förstärkning; dock ankomme beviljandet deraf på Riksens Ständers pröfning; och gälle härutinnan, äfvensom i förenämnda omständighet, Tre Stånds pluralitet; men stadna Två Stånd mot Två, förfalle frågan.

Jfr RO. 59, 72. Vid 3 m. jfr RO. 29 § 3 m. RO. 44 och 53 anm. — Ang. Ståndens enskilda besvär jfr Instr. för Riks. St:s Justitie-Ombudsman § 21.

Vid riksd. 1823 indelades denna § i numererade momenter. I st. f. orden (i 1 mom.): *»den Stats-Rådets Ledamot Konungen dertill förordnar»*, stod ursprungligen: »Hof-Cantzleren eller den hans Embete företräder». Ändringen skedde vid riksd. 1840—1, se anm. vid RF. 5.

Anm. I anl. af väckt motion om rättighet för hvarje Stånd, som i något beslut är af skiljaktig mening från de öfriga, att bifoga denna mening jemte expeditionen, yttrade C. U. i mem. d. 27 Apr. 1810: »Enär C. U. icke kan erkänna, att det skulle tillkomma ett Stånd af skiljaktiga tankar emot de öfrige, att en sådan sin serskildta mening, jemte Expeditionen, innehållande ett Riksens Ständers beslut, i underdånighet låta bifoga och målet likasom till Konungens godtfinnande framställa, och ännu mindre, att dylika särskildte meningar i sjelfva beslutet skulle inflyta, emedan ett sådant handlingssätt icke allenast kunde möjligtvis medföra tidsutdrägt, utan vara menligt för Riksens Ständers beslutande rätt, och förblanda sådane mål, der denna äger rum, med blotta önskningsmål; så har dock Constitutions-Utskottet, som anser det lika litet kunna betagas ett Riksstånd, som en Privat man, att inför Thronen frambära dess angelägenheter i hvad ämne som hälst af oeconomisk beskaffenhet, trott att sjelfva sättet af sådane Ståndens särskildte meningars ingifvande till Konungen icke olämpligen skulle kunna, sedan någon ovisshet i detta afseende försports, införas uti 36 § RO. efter de orden »besvär och angelägenheter», genom följande tillägg: »samt sådane särskildte meningar öfver vid Riksdagen förefallande oeconomiska Ärender, hvilka af Ständernes pluralitet ej blifvit gillade, men något Stånd ändock för sin egen del önskade hos Konungen få anmäla». På detta sätt förmodar Utskottet, att det i ofvanberörde måtto åsyftade ändamål, det Konungen om sådane från pluraliteten afvikande meningar ej må vara i okunnighet, skall utan olägenhet kunna vinnas». Jfr C. U. men. d. 28 Mars 1810.

§ 37. 1:o. Alla Riksens Ständers Utskott, med undantag af Hemliga Utskottet, hvars göromål och arbetstid af Konungen bestämmas, skola sist inom åtta dagar ifrån den, då de utsedda blifvit, sammanträda och sättas i verksamhet. Börande Utskotten, i den mån ärendena hinna utarbetas, så fort sig göra låter, med sina yttranden till Ståndens Plena inkomma.

2:o. Intet Utskott, Constitutions- och Banco-Utskotten allena undantagne, vare berättigadt att väcka frågor till afgörande i Riksens Ständers Plena, eller att upptaga andra ämnen, än de från Plena remitterade; så vida ej, hvad Stats-Utskottet särskilt angår, Konungens Proposition, enligt 27 §, till detsamma omedelbarligen öfverlemnas.

Jfr citat. under RO. 28.

Vid 1823-års riksd. indelades RO. 37 i numererade momenter.

Anm. 1. Att denna §:s *andra* mom. icke kan tolkas strängt efter ordalydelsen, derom se *Naumann* p. anf. st. 1 D. 1 Hufv.-afd. s. 456.

Anm. 2. År 1809 yrkades, att Utskotten borde sättas i verksamhet *fyra* dagar från deras utnämnade. C. U. svarade: »Om sådant kan ske inom den korta tid, lägger § derföre ej något hinder i vägen; men tiden, inom hvilken det måste ske, torde, sådan den finnes utsatt, vara lämpeligast beräknad med afseende på föreskriftens alltid möjliga efterlefnad». Äfvenledes anmärktes, att Utskottens *arbetssätt* måtte bestämmas. Härtill genmälde C. U. att arbetssättet finnes bestämdt i denna och *genom tydlig analogi* äfven i RO. 47.

Anm. 3. I Utskotten följes gemenligen samma arbetsordning, som i Stånden, för så vidt den der är tillämplig. Merendels dela sig Utskotten, för arbetets fortgång, i Divisioner eller Afdelningar (jfr RO. 24 § 1 mom. mot slutet), bestående af lika många ledamöter af hvart Stånd, och dessa Afdelningar sammanträda in pleno när beslut af Utskottet skall fattas.

§ 38. Alla omröstningar i Utskotten skola ske per Capita, mellan Utskottets samtliga Ledamöter, utan afseende på Stånd. Då votering med slutna sedlar anställes, må alltid en sedel uttagas och förseglas, hvilken öppnas endast i det fall, att rösterna, vid uppsummerandet, skulle befinnas lika delade. Är pluralitet redan vunnen, bör den aflagda sedeln genast förstöras. Inom Banco-Utskottet skola i de mål, der Utskottet med Riksens Ständers rätt besluter, två tredjedelar af hvarje Stånds Ledamöter vara närvarande.

Jfr citat. under RO. 28. I afs. på Banco-Utsk. jfr RO. 32 och citat. dervid samt den vid samma § intagna Instruction.

Förevarande § lydde förut: »Alla omröstningar i Utskotten ske Ståndsvis. Äska en eller flere Ledamöter, at voteringen må med slutna sedlar anställas, bör sådant ej förvägras. Stadna dervid Två Stånd emot Två, skola de särskilde meningarne, såsom alternativer, i förslaget intagas. Gälle äfven detta stadgande för Banco-Utskottet i underställnings-frågor; men i de mål, som böra hemliga hållas, och der Utskottet med Riksens Ständers rätt besluter, förhålles med omröstningen på sätt i 53 § här nedanföre stadgas; börande i sådana fall uti sistnämnde Utskott två tredjedelar af hvarje Stånds Ledamöter vara närvarande». Andringen skedde vid riksd. 1823. Redan i första

förslaget till Riksdags-Ordning år 1809 hade blifvit tillstyrkt, att omröstningar i Utskotten skulle ske per capita, och icke efter Stånd. Motiverna härtill finnas utvecklade i det med förslaget till nämnde Grundlag följaktiga memorial (jfr *Naumann* p. anf. st. 1 Hufvudafd. s. 341). Vid 1815-års riksdag uttalades äfven den mening, att Utskotten, som i allmänhet ej äga någon decisionsrätt, ej heller behöfva någon Ståndsform, och förslag gjordes af C. U. till införande derstädes af samfäld votering (C. U. mem. d. 10 Julii 1815), hvilket likväl ej antogs år 1818; men då Utskottet i mem. d. 13 April sistn. år ånyo tillstyrkte denna ändring, blef densamma vid 1823-års riksmöte slutligen fastställd.

Anm. I det ursprungliga förslaget till denna § stadgades, att *intet* Utskott ägde afgöra ett ärende med mindre ⅔ af Utskottets ledamöter voro tillstädes.

§ 39. I alla Riksens Ständers Utskott före den bland Ridderskapets och Adelns närvarande Fullmäktige ordet, som, enligt Riddarhus-Ordningen dertill berättigad är.

Jfr RHO. 22. — Anm. I det ursprungliga förslaget till RO. stod: »I alla ...... ordet, som, genom dem (Adelns fullmäktige) emellan anstäldt *val* dertill blifvit utsedd; men C. U. fråntrådde detta project i anl. af deremot gjorda anmärkningar.

§ 40. Landtmarskalken och Talemännen, eller de, som deras ställen företräda, njute oförvägradt tillträde i Utskotten; dock utan röst eller deliberations-rätt. I Hemliga och Banco-Utskotten, der Tysthets-ed fordras, aflägge äfven de en sådan.

Jfr RF. 53, 54. RO. 32, 35. Ang. *eden* se anm. vid Instr. för Banco-U. under RO. 32, sid. 470.

Vid riksd. 1809 anmärktes af 3 Stånd, att tillträde till Utskotten borde vara *Bonde-Ståndets Secreterare* oförvägradt. C. U. svarade, att Utskottet svårligen insåg någon fördel för nämnde embetsman af denna rätts åtnjutande, ej heller möjlighet för honom att synnerligen deraf sig begagna. Dessutom skulle i vigtiga frågor, såsom om krig och fred, kanhända genom hans närvaro en vådlig imposition finna rum». C. U. mem. d. 6 Oct. 1809.

§ 41. Stats-Rådets och Högsta Domstolens samtlige Ledamöter, äfvensom Justitie-Canzleren och Justitie Ombudsmannen kunna ej säte och stämma i sitt Stånds Plena förnekas, enär de, enligt hvad hvarje Stånds särskilda Ordningar stadga, dertill berättigade äro; dock för Stats-Rådets Ledamöter de särskilda fall undantagna, då Stats-Rådet, enligt Regerings-Formen, uppdraget är att Riksstyrelsen föra. Utom i dessa särskilda fall vare ock Stats-Rådets samtliga ledamöter berättigade att deltaga i sådan gemen-

sam öfverläggning emellan Riks-Stånden, hvarom i 46 § förmäles. I Utskott eller val till Utskotts-Ledamöter må icke någon af förenämnda personer deltaga. Ej må någon, af hvilken Riksens Ständer kunna fordra redo och ansvar, inväljas i Utskott, der redovisning för hans egna göromål och Embets-åtgärder kan förekomma; börande för öfrigt och i allmänhet iakttagas, att i mål, som personligen röra en Ledamot af något Riks-Stånd, må han väl i Plena eller Utskott öfverläggningarne, men ej besluten, öfvervara.

Jfr Anm. vid RF. 98. — I hvilka fall Stats-Rådet har sig uppdraget att styra riket med Konungslig makt och rätt, RF. 39—42. RA. 7. RF. 91—94 och citat. dervid. — Jfr RO. 30 § 2 mom., 2 p. RHO. 18, 19, 37.

Början af denna § lydde förut: »Tjenstgörande Stats-Ministrar, Stats-Råd, Justitiæ-Råd, Hof-Cantzler, Justitiæ-Cantzler, Justitiæ-Ombudsman samt Stats-Secreterare kunna» etc. Ändringen skedde vid riksdagen 1840—1, se anm. vid RF. 5.

Andra punkten: »*Utom i dessa .... förmäles*» tillades vid 1859—60 årens riksdag. Constit.-Utskottet yttrar derom i mem. d. 1 Dec. 1857: »Föreskriften i 41 § Riksdags-Ordningen, att Stats-Rådets ledamöter ej kunna säte och stämma i sitt Stånds plena förnekas, enär de, enligt hvad hvarje Stånds särskilda ordningar stadga, dertill berättigade äro, öppnar egentligen endast för de Stats-Råds-ledamöter, som äro frälsemän, tillträde till en enda afdelning af Representationen, enär Stats-Rådets ledamöter i öfrigt icke kunna till säte och stämma i något Stånd vara berättigade, med undantag allenast af någon sällsynt händelse, t. ex. den, att en ofrälse civil Stats-Råds-ledamot såsom ledamot af Kongl. Vetenskaps-akademien blifvit till riksdagsman i Preste-Ståndet vald. Ofrälse ledamöter af Stats-Rådet äro alltså nästan fullkomligt afstängde från vexelverkan med Representationen; och de vigtiga upplysningar, jemte den frågornas värderika utredning, hvilka af Konungens frälse Rådgifvare å Riddarhuset stundom lemnas, blifva vanligtvis för Med-Stånden antingen alldeles okända eller ock först då tillgängliga, sedan beslut i saken redan blifvit fattadt. De under loppet af innevarande Riksdag legaliserade samtlige Riks-Ståndens sammanträden för gemensamma öfverläggningar synas erbjuda ett lämpligt tillfälle att i någon mån afhjelpa den nu antydda bristfälligheten. Då man torde kunna antaga, att isynnerhet stora och för landet maktpåliggande frågor blifva föremål för dessa öfverläggningar, synes det företrädesvis vara af vigt och kunna leda till välgörande samband och enhet i båda statsmakternas verksamhet för det gemensamma fäderneslandets väl, om Konungens samtlige Rådgifvare, så frälse, som ofrälse, egde tillfälle att i dessa öfverläggningar deltaga, då meddela upplysningar samt uttala och förfäkta sina åsigter.

I stället för orden: »då Statsrådet .... föra», stod förut: »då dem, enligt Regerings-Formen, uppdraget är att med Konungslig makt och rätt styra». Ändringen skedde vid riksd. 1862—3, se under RF. 39.

Ang. denna § se vidare C. U:s med förslaget till RO. följaktiga, mot slutet af närvarande Grundlagsedition intagna memorial af d. 5 Aug. 1809.

§ 42. Finner Utskott sig behöfva af någon Konungens Embetsman, eller af något publikt Verk, inhemta muntliga eller skriftliga upplysningar, begäre, genom sin Ordförande, hos den Stats-Rådets Ledamot, Konungen vid hvarje Riksdag dertill förordnar, Konungens Nådiga befallning till vederbörande, om de äskade underrättelsers meddelande. Gälle likväl ej detta stadgande i afseende på Stats-Contoret, hvilket, likasom Banco- och Riksgälds-Verken, bör, i frågor om sjelfva redovisningen af medlen, alla äskade upplysningar omedelbarligen meddela.

Jfr RF. 43. I st. f. »Den Stats-Rådets ..... förordnar» stod ursprungl.: »Hof-Cantzleren». Ändringen skedde vid riksd. 1840—1, se anm. vid RF. 5.

Vid denna § anmärktes år 1809, dels att *alla* publika Verk kunde, lika med Stats-Contoret, förpligtas att *omedelbarligen* lemna affordrade upplysningar, dels att Stats-Contoret, lika litet som andra under *Konungens* befallningar lydande Verk, böra kunna, Honom ovetande, upplysningar afgifva. C. U. ansåg »§:s innehåll, rätt uppfattadt, vara egnadt att undvika all förblandning emellan lagstiftande och verkställande Makterna».

§ 43. Varder ärende af något Riks-Stånd till flera Utskott remitteradt, eller anser ett Utskott nödigt att, till öfverläggning om något ärende af vigt, med annat eller andra Utskott sammanträda; då skola från hvartdera af de Utskott, som till sådan gemensam öfverläggning sammankomma böra, Två Ledamöter af hvarje Stånd dertill utses. Finnes förstärkning nödig: varden från hvarje af de uti det sammansatta ingående Utskotten ytterligare tvänne Ledamöter af hvart Stånd dertill utsedde.

Sålunda sammansatt Utskott äge rätt att betänkande i frågan till Riksens Ständer afgifva, utan att Utskottens öfriga Ledamöter deruti taga del. Finner Banco-Utskottet de ämnen, hvilka utgöra föremålen för dess sammanträde med annat eller andra Utskott, vara af sådan beskaffenhet, att de fordra tysthets-ed, aflägge sammanträdande Ledamöter af andra Utskott densamma. Emellan Hemliga Utskottet och annat Utskott äge ej sammanträde rum.

Jfr anm. vid Instr. för Banco-Utsk. sid. 470. RF. 53, 54. RO. 35, Denna § lydde förut sålunda: »Skulle ett Utskott anse nödigt att til öfverläggning om något ärende af särdeles vigt, med annat eller andra Utskott sammanträda, vare det tillåtet, på sätt Utskotten öfverenskomma, antingen in plenis, eller fast heldre genom Deputerade. Finner Banco-Utskottet ...... äge ej sammanträde rum». Ändringen skedde vid 1853—4 årens riksdag. Constit.-Utsk. yttrar derom: »I de fall, då ett Utskott finner nödigt att till öfverläggning om något ärende af särdeles vigt med annat eller andra Utskott sammanträda, förklarar Riksdags-Ordningen, genom dess 43 §, sådant sammanträde vara tillåtet, på sätt Utskotten öfvenskomma, antingen in plenis, eller fast heldre genom deputerade. Ehuru nu Grundlagen genom orden »fast heldre» icke otydligt gifvit tillkänna, hvilketdera sättet företrädesvis borde väljas, är det dock det förstnämnda, som vanligen blifvit vidtaget, sedan likväl öfverläggningar genom deputerade eller s. k. Utskotts-afdelningar stundom föregått. Till sammansatt-Stats-, Bevillnings- och Ekonomi-Utskotts plenar-sammanträde samlas sålunda 132 personer. Då, såsom vanligen inträffar, frågan om bränvins-bränningen föranleder till sammankallande af sammansatt Bevillnings-, Lag- och Eknomi-Utskott, sammanträda 112 personer. Hvad som i dessa sammansatta Utskott förehafves, är likväl ej annat, än ett eller flere ärendens beredning till afgörande inom Riksstånden. Men beredningens mångsidighet och grundlighet beror vida mindre af mängden, än sakkunnigheten hos de öfverläggande. Det är ock ej annat, än sakkunnigheten och insigten uti de till de särskilda Utskottens behandling hörande ämnen, som vid valet af Utskotts-personalerne företrädesvis måste antagas böra komma i betraktande; och följer alltså häraf, att, när en eller annan frågas beskaffenhet påkallar beredning af sakkunniga män från olika Utskott, ändamålet fullkomligen bör kunna vinnas, äfven om endast ett mindre antal personer i sådant afseende sammankomma, och att i alla händelser under ett sådant förhållande en betydlig tidsbesparing uppkommer derigenom, att vidlyftiga discussioner och långa omröstnings-processer sålunda undvikas. C. U. mem. d. 21 Juli 1851, n:o 15.

Vid riksd. 1809 gjordes erinran om olämpligheten och den möjliga skadan af Banco-Utskottets sammanträde med andra Utskott. C. U. svarade: »Det befarade utspridandet af Banquens hemligheter kan aldrig äga rum, då man förutsätter att hvarje Utskotts Ledamöter, ej mindre än Banco-Utskottets, bindas af Tysthets-Eden, helgad genom sjelfva hederskänslan».

§ 44. 1:o. Konungens Propositioner, äfvensom allmänna frågor, hvarmed förstås sådana, som kunna eller böra komma under samtliga Riks-Ståndens öfverläggning och pröfning, må ej i Riksens Ständers Plena till omedelbarligt afgörande upptagas, utan skola öfverlemnas till utredande af behöriga Utskott, hvilkas yttranden, hvaraf alltid ett exemplar må hvarje Stånd tilldelas, böra, enligt hvad här ofvanföre samt vidare i Regerings-Formens 56 § stadgas, föregå Riksens Ständers beslut; och kunna Riksens Ständer,

genom Ståndens pluralitet, när så nödigt pröfvas, förelägga Utskotten tid till deras Betänkandens afgifvande.

2:o. Hvarje Riks-Stånd vare obetaget att, utan de öfrigas hörande, till vederbörligt Utskott hänförvisa ett i dess Plenum framstäldt Förslag; dock må alltid Med-Stånden underrättelse härom meddelas.

3:o. Vill Utskott återlemna något från ett eller flera Riks-Stånd remitteradt mål, såsom till dess befattning ej hörande, åligge Utskottet att, sist inom åtta dagar, afgifva sitt utlåtande, med deruti anförda skäl, till samtliga Riks-Stånden, hvilka derefter böra skyndsamt yttra sig, under hvilket Utskott de anse målet höra. Äro de flesta Riks-Stånden härom ej ense, eller stadna Två Stånd emot Två, afgöre Constitutions-Utskottet hvarthän frågan bör förvisas.

Jfr RF. 56. RO. 29 § 3 mom., 49 §. RHO. 29.

Vid riksd. 1823 indelades §:n i numererade momenter. I st. f. orden: »till samtliga Riks-Stånden, hvilka derefter böra skyndsamt yttra sig» (i §:s 3 mom.), stod förut: »til det eller de Stånd, som remitterat; hvarefter samtlige Stånden, efter erhållen communication, böra skyndsamt yttra sig»; hvarjemte, efter ordet »Riks-Stånd», i §:s början, stod: »till detsamma». Ändringen skedde vid nyssnämnda riksd. till förekommande deraf, att ett till Utskott remitteradt men återlemnadt mål slutligen må, vid bristande föreskrift om communications-skyldigheten, sakna all handläggning. C. U. mem. den 16 Apr. 1818.

Anm. 1. Motioner om *nya Utskotts tillsättande* (jfr RO. 29 § 3 mom., 36 § 3 mom.) har man ej betraktat såsom hänförliga under denna §:s stadgande om allmänna »*frågor*», samt derföre *omedelbarligen* i Riks-Stånden afgjort slika motioner, utan föregången remiss till Utskott. Man har således ansett organiserandet af riksdagens beståndsdelar, af sjelfva riksdagsmachineriet, ej afses i denna §, utan endast de ämnen (frågor), som blifva föremål för utredning inom de särskilda underafdelningarne, sedan deras tillvaro blifvit bestämd. — Om den fråga väckes i ett Stånd, att något Utskott bör föreläggas *tid* till afgifvande af sitt betänkande, så ligger det i sakens natur, att denna fråga (som äfven kan kallas *allmän*, enligt definitionen i förevarande §) upptages till *omedelbart* afgörande i Ståndens plena.

Anm. 2. De vid denna § samt RO. 29 (se derstädes) år 1809 gjorda anmärkningar om vådan af den Constitutions-Utskottet tillerkända decisionsrätt besvarar Utskottet sålunda: »Då skiljaktigheten nödvändigt måste afgöras, och då intet annat Utskott, i följd af sin bestämmelse, kan lämpeligare härmed taga befattning, så vida ej ett särskildt *Urskiljnings-Utskott* inrättas, synes samma befattning närmast tillkomma Constitutions-Utskottet. Skulle Riksens Ständer ej täckas antaga detta förslag, tillskapadt af omtankan att på något sätt förlika stridande meningar, ej af sträfvandet efter en slags magt, som i alla

hänseenden ej är vådlig hos en Corps utan permanence och organiserad genom Riksens Ständers fria val, känner Utskottet ingen annan utväg att föreslå, än att en fråga, om hvars remitterande skiljaktighet uppstått, må utredas af alla de särskilda Utskott, till hvilka densamma af särskilda Stånd blifvit förvist».

§ 45. Landtmarskalk och Talemän vare berättigade att, hvar för sitt Stånd, utfärda kallelse till Plena; deltaga i beredningen till målens föredragning; dem i Stånden föredraga; upptaga, framställa och reda de yttrade meningar; göra propositioner och vidmakthålla ordning vid sammankomsterna; alltsammans efter de föreskrifter, som här nedanföre stadgas; men äge ej sjelfve någon röst i deliberationen eller voteringen, och kunna ej något annat föreslå, än hvad som fordras till verkställighet af det Grundlagarne, Riddarhus-Ordningen eller Ståndens Ordningar och beslut föreskrifva.

Jfr RF. 52, och citat. dervid. — Angående tidens bestämmande för Plenum se RO. 46. Talemans-conferencerne och föredragningslistornas uppgörande samt ordningen för målens föredragning, RO. 47, RHO. 28. Kallelse till plenum RO. 46, RHO. 26. Ordförandens åliggande i plenum se RO. 45, 47, 48. Ståndsledamöternas rättigheter och åligganden i plenum RO. 50, RHO. 29, 30. Secreterarens åliggande i plenum RO, 24 § 1 mom. Huru plenum åtskiljes RO. 46 sista p. Protocollsjusteriug RO. 58, RHO. 29. Protocollens tryckning RO. 59. Ang Plenum plenorum se citat. vid RO. 26.

§ 46. 1:o. Ståndens Plena böra, då de angå allmänna Riksdagsmål, så ofta sig göra låter, hos alla Stånden på samma tid hållas. Skulle ett Stånd tarfva flera Plena, än de öfriga, vare det Ståndet obetaget att, innan slutet af ett Plenum, utsätta dag till det nästföljande; börande Ståndets Landtmarskalk eller Taleman de andra Talemännen i tid derom underrätta, samt med dem om timman öfverenskomma, hvilken så bestämmas bör, att Utskottens vanliga sammanträden icke derigenom hindras. Ständernas gemensamma Utskott må ej sammanträda på samma tid, då i ett eller flera eller alla Stånd Plenum hålles. Ej skall till Plenum för påföljande senare anslås, än kl. 6 e. m., eller till Utskott senare, än kl. 8 e. m., den föregående

dagen, Landtmarskalk eller Taleman hafve ej makt att, utan Ståndets samtycke, åtskilja ett Plenum.

2:o. Stånden vare medgifvet att på ett rum till gemensam öfverläggning rörande allmän vid Riksdagen under handläggning varande fråga sammanträda, likväl utan rättighet att der besluta; och föres dervid ordet af Landtmarskalken, eller, då han är hindrad, af den närvarande Taleman, som, enligt den i 21 § mellan Stånden iakttagna ordning, närmast är. Önskar ett Stånd sådant sammanträde, varden öfriga Stånden derom och om föremålet för den äskade öfverläggningen underrättade. Biträder något Stånd denna önskan, skall sammanträde af alla Stånden ske. Landtmarskalken och Talemännen öfverenskomme om tid och ställe för sammanträdet, och varde kallelse af Landtmarskalken utfärdad. Med anslag till sådant sammanträde förhålles såsom om anslag till Ståndens Plena sagdt är.

Jfr RO. 45 och citat. dervid.

Nuvarande 2:dra Momentet tillades vid riksdagen 1856—8. Frågan om detta tillägg, hvilken vid riksdagen 1834—5 förevarit och gifvit anledning till ett förslag, upptogs åter vid riksdagen 1853—4, hvars Constit. Utsk. yttrar: Det synes otvifvelaktigt, att sådana gemensamma öfverläggningar ofta skulle kunna gifva nyttig ledning åt de beslut Stånden hvart för sig i de allmänna ärenderne fatta. Mången gång förekommer till Rikets Ständers afgörande ett vigtigt ärende, för hvars säkra och rätta uppfattning erfordras större detaljkunskap i förhållanden, som icke äro allmännare bekanta; och äfven då Utskotten sammansättas i all möjlig måtto med beräkning att göra särskilda representanters högre kunskaper och practiska erfarenhet tillgängliga vid behandlingen af de ämnen, åt hvilka de företrädesvis sig egnat, kan i den stora mångfalden af ärender, som under ett Riksmöte blifva föremål för handläggning och beslut, icke alltid med visshet påräknas, att fullt tillfredsställande sakkunskap inom hvarje krets af sådana föremål skall hos Utskotten förefinnas. Den vanligen samtidiga handläggningen af samma ärende i de fyra Stånden har den följd, att det ena Ståndet kan hafva fattat sitt beslut utan erhållen del af de på ärendet inverkande upplysningar, hvilka öfverläggningen inom ett annat Stånd frambringar. Sådana vägledande upplysningar, gifna och till sin giltighet allmännare granskade under förutgående gemensamma öfverläggningar emellan Riks-Stånden, skulle således otvifvelaktigt vara af större nytta. Måhända skulle det ock få antagas, att de eljest i sysselsättningar med riksdagsärenderna från hvarandra så mycket afsöndrade ledamöterna af skiljda Riks-Stånd skola, då de fått närmare tillfälle att inför hvarandra utveckla och jemföra de olika meningarne, lättare komma till endrägt och samverkan, än förhandlingarnes nuvarande form föranleder.

— Utskottet anser derföre det vara lämpligt, att Grundlagen auctoriserar sådana gemensamma öfverläggningar; i afseende hvarå det torde vara nog att i Grundlagen bestämma huru dessa sammankomster må påkallas och utsättas, samt hvilken bör vid dem föra ordet, men i öfrigt låta förhandlingarnes gång blifva på de närvarande Riks-Stånds-ledamöternas eget godtfinnande beroende. Af ett sådant bestämmande kan icke sägas blifva en följd, att andra sammankomster af riksdagsmän till öfverläggningar skulle vara emot Grundlagen stridande, t. ex. om ett Riks-Stånds ledamöter särskildt för sig vilja sammanträda. Skilnaden vore densamma, som i öfrigt emellan de tillfällen, då riksdagsmannen offentligen utöfvar detta sitt kall, och de tillfällen då hans verksamhet håller sig inom det enskilda lifvets område, på hvilket Grundlagens bud icke i någon mån intränga. — I olikhet mot det förra förslaget, har Utskottet icke ansett alla Riks-Ståndens sammanstämmande beslut vara onndgängligt för de gemensamma öfverläggningssammanträdenas utsättande. Det synes nemligen Utskottet, att om två Riks-Stånds ledamöter tillkännagifva sitt behof af tillfälle att vinna upplysningar, eller att genom jemförelse med andras åsigter stadga sin mening i de samfälda angelägenheterna, den medborgerliga pligtens kraf icke medgifver de andra Stånden att undandraga sig denna till det allmännas väl syftande medverkan, och dessa Stånd blefve derföre förbehållet att om tiden för sammankomsterna blifva underrättade och få dem bevista. C. U. mem. n:o 18 d. 20 Juni 1854.

I detta moment saknades likväl då orden: »*eller då han är hindrad . . . . . . närmast är*». De tillades vid riksdagen 1859—60, på det föreskrift ej måtte saknas huru förhållas skall när Landtmarskalk är hindrad. Se C. U. mem. n:o 53 den 6 Nov. 1857.

Anm. 1. Vid riksd. 1809 gjordes den anm., att plena borde hos alla Stånden *ovilkorligen* hållas på samma tid. C. U. genmälde: »Sådant skulle i Utskottets tanka lägga för många band på Stånden, sätta dem i fullkomligt beroende af hvarannan och måhända af dem sjelfva anses som ett skadligt tvång, helst ett och samma ärende någon gång kan i det ena Ståndet upptaga längre tid än hos ett annat».

Anm. 2. Lag för åhörare vid Riks-Ståndens plena, se vid RO. 77.

Anm. 3. Uti propos. d. 7 Febr. 1810 yttrar K. M.: »Då uti RO. 46 § stadgas, att Landtmarskalk eller Taleman ej må hafva makt att, utan Ståndens samtycke, ett Plenum åtskilja, har detta förordnande afseende endast på en laglig öfverläggningarnes gång. Men som äfven i en framtid den händelsen kunde någon gång inträffa, att ett Stånds öfverläggningar blefvo genom en tillfällig oro ibland dess Ledamöter så störda, att ordningen icke kunde bibehållas eller återställas genom något annat medel, än det, att Plenum uplöstes; så finner Kongl. Maj:t, att för detta enda fall, som vid Riksdags-Ordningens författande troligen icke varit förutsedt, Landtmarskalken eller Talemannen borde äga rättighet att en sådan orolig sammankomst afbryta. Att vid tillfällen, då ett Stånd icke kunde handla med frihet och lugn, fordra dess fria och lugna samtycke till sitt åtskiljande, vore en motsägelse, omöjlig att verkställa. För Riksens Ständers egen säkerhet emot någon tillfällig öfverilning eller emot factioners förberedda våld, anser Kongl. Maj:t det vara angeläget, att ett sätt stadgas att, utan medverkan af någon yttre kraft, upplösa en sammankomst, hvilken upphört att vara laglig, då öfverläggningarne der icke kunna föras med redighet och efter den ordning Riksens Ständer sjelfve sig föreskrifvit». I anledning häraf föreslog C. U., att 46 §:s sista punkt måtte förändras till följande

lydelse: »Landtmarskalk eller Taleman hafve ej makt att utan Ståndets samtycke afbryta ett plenum, såvida ej derstädes ett med afbrott och orolighet förenadt constitutions-stridigt förhållande skulle uppkomma, i hvilket fall Landtmarskalken eller Talemannen må kunna till nästa söcknedag plenum åtskilja». C. U. mem. d. 27 Febr. 1810. Men denna ändring har ej blifvit antagen.

§ 47. Uti Plena föredrages först de för Riks-Stånden gemensamma ärendena och sedermera hvarje Stånds enskilda, alla i den ordning de, hvart slag för sig, inkommit, så framt ej Stånden derom annorlunda förordna; börande Landtmarskalken och Talemännen, sedan de förut inhemtat, huruvida någon Konungens Proposition till öfverläggning kan förekomma, samfäldt, i närvaro utaf tvänne af hvarje Stånd utsedde Ledamöter, helst sådane, som vid någon föregående Riksdag varit i Ståndet Riksdagsmän, samt med biträde af Ståndens Secreterare, dagen förut i ett särskildt rum å Riddarhuset sins emellan öfverenskomma om följande dagens, föredragningsämnen, på det desamma må i möjligaste måtto hos alla Stånden tillika afgöras.

Jfr citat. vid RO. 45. RHO. 28.

Olika Riksdagsärenden: Grundlagsfrågor RF. 81—83. RO. 29 § 1 mom. Privilegii-frågor, RF. 114. — Riksg.-Cont:s och Statsv:s reglering RF. 59, 62, 63, 66, 69, 109. RO. 30, 80. — Revilln:s fördelning RF. 57, 60, 61, 70, 71, 109. RO. 31. — Rörande myntets skrot och korn, rikets skuldsättning, nya pålagor och utskrifningar, arméens indelnings- och roterings-verk, RF. 73, 76, 79, 80; jfr anm. vid RF. 73. — Bankens förhållande RF. 72 RO. 37 38. — Lagfrågor RF. 87, 88. RO. 33. — Ekonomiska mål RF. 89 (jfr RF. 87, RO. 60). RO. 34 § 1 mom. — Särskilda mål RO. 34 § 2 mom., RO. 60. — Anmärkningar mot Konungens Rådgifvare RF. 105—107. RO. 29 § 2 mom., 30 § 2 mom. RF. 90 RO 76. — Omröstning om Högsta Domstolens Ledamöter RF. 103. RO. 64. RF. 104. — Val till Justitie-Ombudsman RF. 96, 98. RO. 63. — Val till Tryckfrihets-Comité RF. 108. RO. 65. — Val till Fullm. i Banken och Riksg.-Cont. samt Revisorer RO. 30 § 3 mom., 32, 66—69, 70 § 1 och 2 mom. — Val till Konung, Thronföljare eller minderårig Konungs Förmyndare, RO. 61, 62, RA. 3, 8, 11. SO. 2, 9. — Riksdagsbeslut se anm. vid RO. 36.

Anm. Föreskriften »såframt ej *Stånden* derom annorlunda förordna» kan ej annat än afse *hvarje Stånd för sig*, hvad föredragnings-ordningen inom detsamma beträffar. Preste-Ståndet anmärkte vid 1809-års riksdag, i anledning af detta undantag, att detsamma borde utgå; men C. U. svarade, att samtlige Stånden ej lära afsäga sig denna rättighet, hvilken, utöfvad af hvarje Stånd samfäldt (?), aldrig kan leda till missbruk. — Vid samma riksd. anmärktes, att »beredningen af följande dagens föredragnings-ämnen ej må ske i närvaro af några Ståndens Ledamöter eller deras Secreterare, heldst Landt-Marskalk och Talemän

afgjordt äga det snille och den heder, att de ej behöfva Rådgifvare eller Controlleurer». C. U. genmälde: »Denna beredning, som ej någonsin kan sätta Ståndens Ordförandes skicklighet i tvifvelsmål eller möjligtvis urarta till en vådlig conclav, skulle i Utskottets öfvertygelse medföra mycken nytta. Hvarken saken eller Stånden torde förlora på att några Ledamöter och i synnerhet Secreteraren i förhand inhemtat kännedom af förekommande ärender.

§ 48. Föredragningsämnen i Riks-Ståndens plena äro dessa och inga andra: 1:o Konungens Propositioner, som å Rikssalen, eller sedermera under Riksdagens lopp, blifvit till Stånden eller Stats-Utskottet öfverlemnade; 2:o Mål, som genom Protocolls-Utdrag eller Deputationer från Med-Stånden communiceras; 3:o Utskottens Betänkanden och Förslag; 4:o Motioner, gjorda i Plena af någon vid Riksdagen då närvarande Ståndets Ledamot.

Jfr citat. vid RO. 47. RO. 27, 51, 52, 56, 37 § 2 mom., 30 § 1 mom., 31 § 1 mom., 29 § 2 mom.

Orden: »*i Rikståndens plena*» tillades vid riksd. 1856—8. Jfr anm. vid RO. 46.

§ 49. 1:o. Hvar och en allmän fråga, som första gången i något Stånd förekommer, skall, så vida ej Ståndet enhälligt genast densamma till vederbörligt Utskott förvisar, ligga på bordet till nästa Plenum, då Remiss bör ske; dock stånde hvarje Ledamot öppet att öfver samma mål sig yttra, hvilket hans yttrande äfven skall till Utskottet remitteras. Om en genom muntligt anförande gjord framställning lägges på bordet, bör anförandet till Protocollet dicteras, och afskrift deraf sednast i nästa Plenum till bordet aflemnas. Uppstår fråga om eller hvart remitteras bör, kan denna fråga blott för den Plenidagen läggas på bordet; men i nästa Plenum skall beslut ovägerligen fattas.

2:o. Då saken från Utskott återkommit, blifve den efter första uppläsandet liggande på bordet. Den kan vid nästa föredragning, ehvad öfverläggning egt rum eller ej, på flere ledamöters förenade begäran, åter hvila; men då saken tredje gången förekommer, skall den till afgörande företagas. Hvar och en fråga af annan än allmän beskaffenhet, äfvensom preliminära hemställanden och förfråg-

ningar ifrån Utskotten, må genast kunna afgöras, så vida den eller de af någon Ståndets Ledamot ej begäres på bordet. Uti Ståndens Canzlier bör alltid finnas en öppen Förteckning öfver alla på bordet lagda Mål med dertill hörande Acter och Handlingar.

3:o. Vid pröfningen i Ståndens Plena af Utskotts afgifna förslag, skall detsamma först framställas till antagande eller förkastande utan förändring. Göres dervid anmärkning till förändring, och finner Ståndet ärendet tillfyllest utredt, må Ståndet, sedan bestämdt förslag till sådan ändring blifvit uppgjordt, om dess antagande eller förkastande antingen genast eller, derest någon Ledamot det äskar, i annat Plenum besluta. Är anmärkningen af den beskaffenhet, att den anses fordra närmare utredning, erhålle Utskottet af samma anmärkning del, för att förslaget derefter ytterligare granska och jemka. När ett sålunda beredt förslag till Ständen återkommer, varde det behandladt på samma sätt, som här ofvan om Utskotts första förslag stadgas, dock att ytterligare återremiss ej må äga rum.

4:o. Återförvisar något Riks-Stånd ett redan beredt mål till vederbörande Utskotts ytterligare utlåtande, åligge Utskottet att dermed inkomma till det Stånd, som återremitterat, eller, så framt de öfriga Ständen, uti mål, der Tre Stånds röst utgör Riksens Ständers, redan fattat sammanstämmande beslut, Ståndet derom underrätta; kunnande, genom sådan återförvisning, expeditionen af beslutet ej uppehållas.

Jfr citat. vid RO. 45 RHO. 29.

Vid 1823-års riksd. indelades denna § i numererade momenter. Ursprungligen fanns icke nuv. *tredje* momentet, och det *fjerde* lydde sålunda: »Återförvisar . . . . återremitterat, kunnande likväl ej, genom denna återförvisning, de öfrige Ståndens Beslut i de mål, der trenne Stånds röst utgör Riksens Ständers, deras kraft och verkan till expedition betagas». — Uti 1:sta momentets 2:dra punkt blefvo vid riksd. 1828—30, näst efter orden: »afskrift deraf», tillagde orden: *»senast i nästa plenum»*; hvilket tillägg var en bland de smärre förändringar C. U. i mem. d. 6 Sept. 1823 föreslagit, åsyftande riksdagsärendernas skyndsammare gång. — Vid riksd. 1840—1 erhöll 4:de mom. sin nuv. lydelse; Denna ändring motiverar C. U. sålunda: »Föreskriften att om beredt mål återförvises till Utskotts ytterligare utlåtande,

Utskottet bör dermed inkomma till det Stånd, som återremitterat, har understundom blifvit sålunda förstådd och tolkad, att, oaktadt Tre Stånd redan fattat sammanstämmande beslut i ett mål, der deras röst utgjort Rikets Ständers, och der följaktligen beslutet erhållit kraft och verkan till expedition, det fjerde Ståndet likväl yrkat att från Utskottet få emottaga ett utförligt motiveradt Utlåtande med förnyad utveckling af ämnet i hela dess vidd, eller åtminstone med besvarande af alla anmärkningspunkter. Anspråken på denna mödosamma och fruktlösa omständighet lära tjenligast förebyggas medelst den förklaring, att, i ofvanberörde händelse, Utskottet må endast om sakens utgång i korthet underrätta det återremitterande Ståndet». C. U. mem. 1841, n:o 41. — *Tredje* momentet tillades vid riksd. 1844—5. Enligt hvad ofvan är nämndt, afgaf C. U. år 1823 ett förslag åsyftande riksdagsärendernas skyndsammare gång. Utskottet anförde dervid: »En i nära Åtta månader fortfarande Riksdag, som, oaktadt Representanternes gemensamma bemödanden och ihärdiga arbetsnit, ännu lemnat måhända de vigtigaste föremålen oafgjorda, har naturligen vändt Constitutions-Utskottets betraktelser på orsakerna till en sådan långsamhet, och på medlen att i framtiden motverka densamma. Det torde väl icke böra nekas, att ju sjelfva Representationens fördelning *i Fyra kamrar,* utan någon direct inbördes beröring, och med Utskotten till deras enda föreningspunkt, *väsendteligen* bidrager att förtröga riksdagsangelägenheternas gång; men då det hvarken synes rådligt eller ens möjligt att söka rubba dessa åldriga former, som vunnit seklers helgd och allt djupare inträngt i Statsförfattningens hufvudgrunder, har Constitutions-Utskottet eftersinnat, om icke andra utvägar kunde återstå, för att, under bevarande af Riksens Ständers samt enskilda Riksdagsmäns rättigheter och utan sakernas uppoffrande för behandlings-methoden, förkorta Svenska riksdagarna och minska dermed förbundna, både för Staten och för Val-Menigheterne tryckande kostnader. Och Utskottet har snart funnit sig öfvertygadt, att ändamålet, åtminstone i någon mån, skulle ernås genom vissa förändringar i det *arbetssätt* och de öfriga *reglementariska detailer,* som dels gammal häfd, dels äfven Grundlagen sanctionerat». Med denna syftning föreslog Utskottet åtskilliga smärre ändringar i RO., deraf dock endast en enda (se ofvan) antogs vid nästföljande riksmöte. C. U. upptog då åter ärendet och anmärkte särskildt i afseende på RO. 49, jemförd med RF. 56, följande: »Nästan intet verkar i högre grad till riksdagsärendernas långsamma gång och fördröjda afslutande, än det allmänt kända och öfverklagade uppehåll, som vållas dels deraf att återremiss, så snart den begäres, vanligen beviljas, utan anmärkningarnes pröfning till deras halt och värde, ofta blott af undseende och höflighet, dels dymedelst, att anmärkningarne måste, i hela deras vidd, från det törhända sent justerade Protocollet utskrifvas, och att viss tid ej är stadgad, inom hvilken de böra Utskottet meddelas. I förra hänseendet tror Constitutions-Utskottet en återremiss, isynnerhet mot riksdagens slut, endast för någon obetydligare, lätt rättad felaktighet, både vara oformlig, och derjemte, i händelse (på sätt Utskottet derjemte föreslog) hvarje motion får bestämd omfattning, blifva destomer öfverflödig, som man merendels i vigtigare mål funnit Utskottens första Betänkande väl och grundligen utarbetadt; hvartill kunde ytterligare läggas obehaget att flera gånger yttra sig öfver samma ämne, och möjligheten att, när andra Betänkandet förekommer, uppgöra en Contra-Proposition, som för ögonblicket förvillar och, genom öfverraskning, vinner bifall; och Constitutions-Utskottet har derföre föreslagit den

medelväg, att, om anmärkning, syftande till förändring, framställes, och målet anses tillfyllest utredt, Ståndet må, antingen genast eller i annat Plenum, ändringsförslaget gilla eller förkasta, men att, om anmärkningen kräfver närmare utredning, målet bör, för vidare granskning och jemkning, återförvisas». Detta förslag antogs vid 1834—5 årens riksd. af 2 Stånd, men förkastades af 2. Vid riksd. 1840—1 återupptogs detsamma (C. U. mem. 1841, n:o 86), samt vann lagstiftande maktens bifall vid derpå följande riksmöte.

Anm. Vid riksd. 1809—10 gjordes, i anl. af RO. 49, den anm. att »i Ståndens Cancellier alltid, jemte förteckningen öfver på bordet lagda mål, må finnas tillgång till alla dermed gemenskap ägande handlingar». C. U. svarade: »Då sådane handlingar, enligt uttryckligt stadgande, skola ligga på bordet, är tillgången dertill naturligtvis hvarje Ståndets Ledamot obetagen.» — Vidare anmärktes, att »en från Utskott återkommen sak ej alltid, i anseende till handlingars vidlyftighet m. m., kan vid tredje föredragningen afgöras». C. U. yttrade: »Sådan är ej heller §:s mening. Orden »till afgörande företagas» beteckna något helt annat än *afgöras*. Det förra är alltid möjligt, emedan det medgifver uppskjutande till annan dag af definitiva beslut.»

§ 50. Hvarje Stånds Ledamot äge rätt att i Plenum, stående och från sin plats, till Protocollet fritt tala och utlåta sig i alla frågor, som under öfverläggande komma, och om lagligheten af allt, som inom Ståndet sig tilldrager. Hvar och en yttre sig öfver ett ämne i den ordning, han dertill sig anmält och uppropad blifvit; och må ej någon vara berättigad att tala utom Protocollet. Ingen tillåte sig personligen förolämpande uttryck; sker det, pröfve Ståndet, huruvida den Ledamot, som sålunda sig förgått, må af Landtmarskalken eller Ståndets Taleman erhålla tjenlig föreställning och varning, eller om saken bör behandlas enligt 78 §, eller ock alldeles förfalla.

RRO. 30. Om riksdagsmans motions- och yttrande-rätt se citat. vid RO. 1.

Anm. Vid 1809-års riksdag gjordes, i anl. af denna § följ. anmärkningar: 1:o Att i sista punkten, efter orden: »*pröfve Ståndet*», borde tilläggas: »efter föregången justering». C. U. svarade: »Om med justering förstås sjelfva Protocolls-justeringen, yrkas ansvaret för sent. Menas dermed en justering af de fällda uttrycken genast, innefattas denna åtgärd uti orden: »pröfve Ståndet». — 3:o Att i slutet, efter ordet »*förfalla*», bör tilläggas: »eller alldeles utgå». C. U. yttrade: »Det är nog att saken kan till sina följder förfalla. Skulle mål af sådan art kunna begrafvas, skulle de äfven törhända ofta förekomma. Dessutom frikännes den felaktige endast genom Ståndets beslut; och hvarje beslut måste, för att vinna kraft, i Protocollet intagas.» — 3:o Att »varningar af Landtmarskalken äro för en *Riddersman* förolämpande»; men C. U. ansåg varningen egentligen komma från Ståndet,

som pröfvat huruvida den bör gifvas. Landtmarskalken eller Talemannen är i sådant fall endast sitt Stånds organ». — 4:o »Att denna §, såsom förutsättande möjliga oanständigheter, måtte utmönstras». C. U. anförde: »Lag bör äfven finnas för sparsamt inträffande händelser, om de äro af sådan egenskap att de förtjena upmärksamhet eller beifrande. Med sjelfva Crimininal-Lagarne har Lagstiftaren säkert förenat den önskan, att de så sällan, som möjligt, måtte tillämpas. — 5:o »Att det ej måtte ovilkorligen förbjudas att tala *utom* Protocollet.» C. U. genmälde: »Detta förbud är så mycket nödigare, som, utom detsamma, ej allenast enskilda förolämpanden, men äfven obehöriga och emot Grundlagens bokstafliga föreskrift stridande discurser kunde utan åtal finna rum. I öfrigt, då en fråga behandlas, inser Utskottet ej nödvändigheten för talaren att tala om något som med henne ej äger gemenskap». C. U. mem. d. 6 Oct. 1809.

§ 51. I en skrift böra ej flera mål af olika beskaffenhet sammandragas. Icke heller må ett Memorial, som flere än en Ledamot underskrifvit, emottagas, med mindre det är tecknadt af Ståndets Ledamöter från något Stift, Stad eller Län, och sådan orts angelägenheter beträffar.

Jfr RO. 50 och citat. dervid.

§ 52. Utaf alla Memorialer och Anföranden, som äro af egenskap att böra till något Riksens Ständers Utskott remitteras, skola till Ståndet ingifvas Två exemplar, hvaraf det ena stadnar vid Protocollet, och det andra till Utskottet afgår. Begäres communication med de öfriga Stånden, aflemnas dessutom Tre exemplar, för att dem tillställas.

Jfr RO. 50 och citat. dervid.

Denna § lydde förut: »Utaf alla memorial, som äro . . . . remitteras, skola Fyra exemplar til Ståndet ingifvas, hvaraf et aflemnas til Utskottet, och de öfriga, vid tillkännagifvande af beslutet om Remiss, tillställes Med-Stånden». Ändringen skedde vid riksd. 1834—5, »enär de för *communicationen* nödvändige exemplar af remitterade memorial eller enskilda anföranden aldrig, eller sällan, genom Stånds-Ledamöters egen försorg anskaffas, hvadan Cancelli-betjeningens arbete och personal oundgängligen måste ökas. Deremot, vid blotta remisser utan communication, behöfva ej flera än 2 exemplar af motionären ingifvas». — I sammanhang dermed blef 57 § 1 mom. 2 p. ändrad till nuvarande lydelse. C. U. mem. 1829, n:o 57.

Anm. Vid riksd. 1809 gjordes den anm., att en ledamot, som vill väcka en ny fråga, må äga rätt att i ett föregående plenum tillkännagifva denna sin föresats, derigenom möjligen till någon del kunde förekommas, att ej inom Ståndet väcktes flera motioner i samma ämne och af samma syftning. C. U. svarade: »Härom lärer ej behöfvas något förordnande. Hvarje Stånds Ledamot har frihet att yttra sig och således äfven prevenera sitt Stånd att han ämnar göra det», C. U. mem. d. 6 Oct. 1809.

§ 53. Enär ett ämne slutligen skall afgöras, böra alla dertill hörande Handlingar uppläsas, så framt någon Ståndets Ledamot sådant åstundar. Ej må något mål till slutligt afgörande företagas förr, än Landtmarskalk eller Taleman först inhemtat, huruvida Ståndet anser öfverläggningen fulländad, hvarefter Propositionen justerad framställes. Besvaras Propositionen med Ja, må väl erinringar dervid i tjenliga ordalag göras, men ingen försöka att beslutet genom ny öfverläggning upprifva. Besvaras Propositionen med Ja, blandadt med några Nej, eller tvärtom, och de, som öfverröstade äro, ej begära votering, låte de, om dem så godt synes, sin särskilda mening i Protocollet anteckna; kunnande sådant dem ej i något fall förvägras. Begäres af en eller flera votering, och han eller de ej vilja derifrån afstå, då skall voterings-proposition, jemte tydlig contra-proposition, genast författas, justeras och anslås, samt voteringen straxt derefter för sig gå; och må proposition ej göras, om det voteras skall, ej heller votering derom tillåtas. Vid omröstningarne, som alltid skola med tryckta och omärkta, enkla, slutna och hoprullade sedlar verkställas, beräkne hvarje Ledamot blott en röst, änskönt han ock vore Fullmäktig för flera till val berättigade Corporationer. Till undvikande af paria vota, skall Ordföranden vid hvarje omröstning, förr än sedlarne uppräknas, en bland dem uttaga och genast förseglad aflägga. Befinnas, vid uppsummerandet af de öfriga, rösterna lika delade, må denna sedel öppnas och gifva decision. Är pluraliteten redan vunnen, bör den aflagda sedeln ouppbruten genast förstöras.

Jfr. RO. 54—58. RO. 49 § 3 mom. RHO. 31, 32, 34.

Anm. Angående hvarje särskildt Riks-Stånds Beslut vid riksdag märkes: *En enda* ledamots yttrade vilja är tillräcklig för att åvägabringa *votering*, då en proposition besvaras med *Ja* blandadt med några *Nej*, eller tvärtom, RO. 53; likaledes att åvägabringa bordläggning af ett första gången förekommande mål, RO. 49 § 1 mom., eller handlingars uppläsande, RO. 53. — *Några få* ledamöters begäran är tillräcklig för att få ett mål *ånyo* bordlagdt, RO. 49 § 2 mom. — En pluralitet af *fem sjettedelar* af ett Stånds vid omröstningen in pleno tillstädesvarande ledamöter erfordras deremot i frågor om en ledamots tilltalande inför domstol för hans gerningar eller yttranden i något Riks-Stånd

eller något R. St:s Utskott, RF. 110, RO. 78, RHO. 30. — *Samtlige* i plenum tillstädesvarande Stånds-Ledamöters medgifvande erfordras för att få en gjord motion genast till Utskott förvisad *utan bordläggning*, RO. 49, § 1 mom. — Endast *enkel pluralitet* (de flesta rösterna) erfordras för att tillvägabringa ett Riks-Stånds beslut i hvar och en *allmän* fråga, RO. 53. — Beträffande åter *Riksens Ständers* Beslut märkes: *Alla fyra* Ståndens sammanstämmande beslut erfordras: a) till stiftande ändring eller förklaring af Grundlag samt till meddelande eller ändring af Ståndsprivilegier, RF. 81, 83, 114. RO. 75. b) Om vid riksdag, då grundlagsfrågor kunna lagligen afgöras, ytterligare *uppskof* skall äga rum, RF. 81. c) I fråga om *förkastande* (vid första riksdagen) af ett af Constitutions-Utskottet, antingen sjelfmant eller uppå derom af riksdagsman väckt fråga, framstäldt förslag till ändring i Grundlag, så att detta förslag icke kommer att till påföljande riksdagen hvila, RF. 81. d) I fråga om redactionen af en grundlagsändring. Blifva, oaktadt skedde jemkningsförsök, något Stånds tankar härutinnan skiljaktiga från de öfrigas, så afgöres frågan med enkel pluralitet af förstärkt Constitutions-Utskott. RF. 81. e) I fråga om Bevillningens fördelning, grunderna för någon bevillning eller sättet för deras tillämpning. Förena sig ej Riks-Stånden om ett gemensamt beslut, så afgöres frågan af förstärkt Bevillnings-Utskott med enkel pluralitet, RF. 71. RO. 31 § 2 mom. f) Jfr vidare RO. 80 sista p. — Stanna *Två* Stånd mot *Två* i någon fråga, så förfaller densamma, så framt hon nemligen är af beskaffenhet att kunna förfalla, RO. 75; men om sådant händer vid bestämmandet af grunderna för Riksgälds-Contorets styrelse och förvaltning, eller vid Statens reglering, eller Bevillningens derefter lämpade *hela belopp*, måste frågan afgöras af Förstärkt Stats-Utskott, RF. 69. RO. 30 § 3 mom. Derest Två Stånd stanna mot Två i den frågan huruvida en Kongl. proposition till grundlagsändring, hvilken C. U. *afstyrkt*, bör hvila till nästa tiksdag eller ej, gäller deras mening, som beslutet uppskjutit. RF. 81. Jfr RF. 56. — Med Riksens Ständers rätt besluta: Banco-Utskottet i vissa fall se RO. 38, och 5 § af Instruction för samma Utsk.; äfvensom Constitutions-Utsk. i de fall, om hvilka RF. 106, RO. 29 § 2 och 3 mom., 36 § 3 mom., 44 § 3 mom. samt 55 § handla. — *Tre Stånds* röster utgöra i alla andra frågor R. St:s beslut, RO. 75. Och om, i hvad ämne som helst, Riks-Stånden i sina beslut stanna uti hufvudsakligen eller till vissa delar *skiljaktiga* meningar, så försökes först jemkning på sätt RO. 73 föreskrifver; men om den ej lyckas, afgöres den tvistiga frågan med Riksens Ständers rätt af Förstärkt Utskott (Nämnd). — Angående proceduren vid besluts fattande och meddelande se RO. 53—58.

§ 54. Då Proposition till fattande af ett definitift beslut öfver en Konungens framställan, eller ett Betänkande, eller en af enskild Riksdagsman väckt fråga är med Ja och Nej besvarad, och anmärkningar i saken under discurserna gjorda, bör propositionen inrättas i enlighet med dem; och skulle målet, under discurserna, skiljas uti flera delar, hvaröfver särskilda anmärkningar göras, då skall, enär sådant

äskas, proposition öfver hvardera delen särskildt anställas. På lika sätt förhålles, om första propositionen på någon Konungens framställan eller ett Betänkande eller annat mål, som flera delar innefattar, blifvit med Ja och Nej besvarad.

Se citat. vid RO. 53.

§ 55. Landtmarskalk eller Taleman må ej kunna vägra proposition, utom i det fall, då han finner en väckt fråga bokstafligen strida mot Grundlagarnes lydelse; börande förut hafva skälen till sitt vägrande anfört. Skulle ej Ståndet med honom instämma i begreppet härom, utan ändock yrka proposition, äge han att förklara öfverläggningen hvilande, och förvises målet till Constitutions-Utskottet, hvilket åligger att, inom kort förelagd tid, inkomma med motiveradt och bestämdt Utlåtande öfver frågans stridighet eller enlighet med Grundlagen. Hvad Utskottet förklarar icke vara deremot stridigt, derå må proposition sedan icke vägras. Pröfvas det vara af motsatt beskaffenhet, må den, som motionen gjort, vända sig, der honom så godt synes, till Constitutions-Utskottet, på sätt som Regerings-Formens 84 § föreskrifver.

Jfr RO. 45, 53, 54. RF. 83—85. RO. 29 § 1 mom. sista p.

Anm. 1. Vid riksd. 1809 yttrades, att C. U. borde förstärkas med flera ledamöter vid den i RO. 55 omförmälda förklaringsfrågans afgörande. C. U. svarade: »Denna enkla Förklaring af Bokstafsmeningen, lättast verkställd af ett Utskott, som äger att föreslå sjelfva andemeningens förklaring, torde ej fordra så mycken omgång och högtidlighet».

Anm. 2. Orden: »Pröfvas *det* vara» borde ändras till: Pröfvas förhållandet vara. — Med rättigheten för motionären att »vända sig till C. U.» åsyftas att det, enl. RF. 84, står honom fritt att utbekomma C. U:s yttrande i frågan samt detsamma genom tryck allmänt göra.

§ 56. Intet ärende må nedläggas utan Ståndets uttryckliga beslut. Ej heller må, med undantag af Grundlagsfrågor, nya ämnen af Riksdagsmän väckas, sedan fjorton dagar från Riksdagens början enligt 27 § tilländalupit, så vida icke sådana frågor af redan fattade beslut, eller redan upptagna ärenden, eller under Riksdagen inträffande händelser, omedelbarligen föranledas.

Jfr citat. vid RO. 51. Riksdagens »början» se RO. 27 och anm. vid RO. 2, Grundlagsfrågor RF. 81 och citat. dervid.

I st. f. orden »fjorton dagar» stod ursprungligen: »Tvänne månader». Dessa ord ändrades år 1815 till: »*En månad*», samt vid riksd. 1862—3 till »*fjorton dagar*». Denna tid beräknas. enligt 27 § Riksdags-Ordningen, ifrån den dag Konungen aflemnar sin Nådiga Proposition om Statsverkets tillstånd och behof».

Angående sistnämnda ändring yttrar C. U. i mem. den 27 Febr. 1860: Det är att önska, det icke andra motioner väckas, än sådana, som grunda sig på verkligen kändt behof; men ett dylikt behof måste ju vara i de flesta fall insedt redan före ombudens afresa till riksdagsorten; och är det således att antaga, det hvarje omtänksam riksdagsman, innan han dit ankommer, stadgat sin åsigt om hvilka förslag han vill framställa. För att skriftligen affatta motion i ett ämne, hvarmed man förut är fullt förtrogen, dertill lärer icke erfordras särdeles lång tid. — Vidare anser Utskottet någon vigt icke ligga uppå den anmärkning, att, om motionstiden inskränktes till 14 dagar i stället för en månad, skulle den diskussion, som stundom föregår remiss, icke kunna äga rum förrän efter motionstidens slut, samt att vinsten af den ifrågasatta förändringen således blefve ringa eller ingen. Härvid får Utskottet fästa uppmärksamheten derå, att äfven under närvarande förhållanden de flesta motionerna väckas först *mot slutet* af den derför bestämda tid, så att ganska ofta flera motioner afgifvas under de allra sista dagarne, än under hela föregående tiden. Stundom har äfven inträffat, att å sista dagen blifvit anmäldt ett så stort antal motioner, att man *icke ens hunnit dem uppläsa,* utan dermed måst uppskjutas till annan dag.

§ 57. 1:o. De allmänna beslut, som ett Stånd fattar, äfvensom hvad ett särskildt Stånd, i egenskap af Riks-Stånd, beslutit och annats rätt röra kan, meddelas de öfriga Stånden genom Utdrag af Protocollet. Vill Ledamot, som ej i Ståndets fattade beslut instämt, sin särskilda tanka hos de öfriga Stånden anmäla, stånde det honom fritt, genom särskildt Memorial eller Dictamen till Protocollet, hvilket må Med-Stånden tillställas, enär han de för communicationen och Protocollet nödiga exemplaren deraf till Secreteraren aflemnar. Lag samma vare, då någon Remiss går från Riks-Stånd till Utskott, eller Utlåtande från Utskott till Riks-Stånd; kunnande dock ej i något fall utlåtande eller beslut genom enskild Ledamots eller minoritetens protest eller reservation uppehållas.

2:o. Af Protocollsutdragen böra alltid Fyra exemplar utskrifvas, af hvilka de Trenne afgå till Med-Stånden, för att derstädes qvarblifva, och det Fjerde, eller så kallad Lö-

pare, kringsändes, påtecknas i hvarje Stånd af Secreteraren, samt stadnar slutligen hos Ridderskapet och Adeln, för att i dess Archiv förvaras. Dessutom bör, enär målet något Utskott angår, ett exemplar detsamma äfven meddelas. Stånden må jemväl i de fall, dem lämpligt synes, genom utskickade Deputationer, sina beslut hvarandra tillkännagifva; dock bör Protocollsutdraget derom, eller, i händelse sakens vigt fordrar en sådan skyndsamhet, att det ej medhinnes, en af Ståndets Secreterare behörigen påtecknad afskrift af den Proposition, som beslutet grundat, alltid tillika åtfölja och af Ordföranden för Deputationen i de andra Stånden högt uppläsas.

Af hvilka tjenstemän Riks-Ståndens Protocoll föras RO. 24. — Justering RO. 24, 58 §. RHO. 29. — Prot:s tryckning RF. 86 TF. 2 § 4 mom., RO. 59, TF. 5 § 8 mom. — Besluts meddelande genom Protocollsutdrag se förevarande §, jfr RO. 73. — Hvilka handlingar införas i särskildt Bihang se RO. 59.

Vid riksd. 1823 indelades §:n i numererade momenter.

Början af §:n lydde ursprungligen: »De allmänna beslut, som uti et Stånd fattas, äfvensom hvad et helt Stånd i egenskap af etc.» Ändringen skedde vid riksd. 1815, för meningens förtydligande, i anl. af K. M. Propos. d. 7 Febr. 1810. — Slutet af 1 momentets andra p. lydde förut »Dictamen till Protocollet, hvilket må Ståndets beslut åtfölja». Ändringen skedde vid riksd. 1834—5, se anm. vid RO. 53.

§ 58. Vid justering af Protocoll eller Protocollsutdrag kan ett beslut ingalunda ändras, men väl sådana tillägg göras, hvarigenom ingen ändring i beslutet uppkommer. Utur ett Protocoll må vid justeringen, med Ståndets bifall och på den talandes eget begifvande, uteslutas dess egna uttryck och äfven deliberationer, som deraf följt; dock kunna ej sådana uttryck uteslutas, på hvilka beslutet tydligen sig grundar.

Jfr citat. vid nästföregående §.

Vid riksd. 1809 anmärktes: 1:o Att vid orden: »utur ett protocoll må vid justeringen» borde tilläggas: »utur muudtliga men ej skriftligen inlemnade dictamina». C. U. svarade: »Så länge menskliga misstag finnas, torde man ej med skäl förbjuda deras rättande. Man kan skrifva lika obetänkt som man talar; och då det anförda ej grundar eller fordrar ett beslut, synes det utan olägenhet kunna utgå, likväl med iakttagande af hvad 50 § föreskrifver». — 2:o »Att det första ordet *»vid»* tyckes vara ett skrif- eller tryck-fel, och meningen uppenbart strida emot begreppet om justering, att vid justeringen, som inne-

fattar en granskning af den förehafda saken, hvad som helst, ända till ett helt anförande, bör kunna återtagas». C. U. erinrade: »§:n utsätter tydligen hvad som kan uteslutas. Att åter utan undantag vilja utesluta allt, skulle ofta leda till omintetgörande af ett helt beslut, som visserligen genom justeringen bekräftas, men är redan förut fattadt och lika heligt, ehuru ej i tillstånd att utfärdas. På sådant sätt skulle *justera* blifva detsamma som *besluta*, och besluta ej annat än ventilera.»

§ 59. Alla hos Riks-Stånden hållna Protocoll skola, så tidigt ske kan, genom trycket utgifvas till deras fullständiga innehåll, med undantag blott af sådant, som Ståndens enskilda Ekonomi beträffar. Handlingar, hvilka till samtliga Riks-Stånden inlemnas eller från dem utgå, skola icke i Protocollen intagas, utan endast med nummer eller kort rubrik antydas. Af dessa handlingar böra, såsom Bihang till samtliga Riks-Ståndens Protocoll, Konungens Propositioner, Utskottens Betänkanden, samt de Protocollsutdrag, som innehålla Riks-Ståndens deröfver fattade beslut, äfvensom Riksens Ständers skrifvelser till Konungen, och Riksdags-Beslutet särskilt från trycket, under Expeditions-Utskottets eller, sedan Riksdag slutad är, Tryckfrihets-Comittéens uppsigt, utgifvas, dock att hvad förut är på allmän bekostnad tryckt, och till Riks-Stånden utdeladt, icke må i Bihanget ånyo tryckas.

Jfr citat. vid RO. 57.

Denna § lydde förut: »Alla hos Riks-Stånden . . . . . . beträffar. De handlingar likväl, hvilka till samtlige Riks-Stånden aflemnas, såsom Konungens Propositioner, Riksens Ständers Utskotts Betänkanden och Förklaringar samt de Protocolls-Utdrag, hvarigenom Stånden meddela hvarandra sina Beslut, skola icke i Protocollen intagas, utan endast til sit innehåll korteligen deruti anföras. Desse Handlingar tryckas särskildt, såsom et Bihang til samtlige Riks-Ståndens Protocoll och utgifvas under Expeditions-Utskottets upsigt». Ändringen skedde vid riksd. 1844—5. Frågan hade vid särskilda Riksdagar uppstått om »minskande af riksdagshandlingarnes oformliga vidlyftighet», och förslag derom blifvit afgifne. Dessa förslags historia finnes relaterad i C. U. mem. vid riksd. 1840—1, n:o 98. Vid sistnämnda riksdag föreslogs, att i RO. 59 skulle, efter orden: »Ekonomi beträffar», införas: »Der öfverläggningarne hållas offentligen, äge dock Stånd magt att om dess Protocoll annorlunda förordna. Protocoll, som icke så fullständigt, som ofvan sagdt är, tryckas, skola tvefaldt utskrifvas att aflemnas till förvar, det ena i Riks-Archivet, det andra i Banken. Hvarje enskild stånde fritt att hos den, som Protocollen vårdar, utbekomma, samt utan hinder eller författare-ansvar trycka större eller mindre delar af samma Protocoll». Men detta förslag blef icke antaget vid derefter

följande riksdag. Deremot erhöllo §:s andra och följande momenter nuvarande lydelse. Förslag derom hade redan blifvit väckta vid riksdagarne 1823, 1828—30 samt 1834—5. C. U. yttrar derom i ofvannämnda memorial: »Dessa förslag åsyftade, dels att i stället för föreskriften, det de handlingar, som till samtliga Riks-Stånden aflemnas, endast till sitt innehåll böra uti Protocollen korteligen anföras, sätta den, att de handlingar, hvilka till samtliga Riks-Stånden aflemnas eller från dem utgå, endast till sina rubriker skulle uti Protocollen anföras eller, såsom det i de senaste förslagen hetat, endast med numer eller kort rubrik skulle i Protocollen antydas. Dels åsyftades, vid riksd. 1823, att stadga, det en del af dessa handlingar skulle särskildt tryckas till hela sitt innehåll, hvaremot det skulle på Riksens Ständer bero att afgöra, huruvida de öfriga skulle tryckas fullständigt eller i sammandrag. Vid 1828—30 och 1834—5 årens riksdagar öfvergafs förslaget om en sådan skillnad. Man föreslog då, att vissa bland förenämnda handlingar ovilkorligen skulle särskildt tryckas; och man ökade 1834—5 antalet af dessa handlingar utöfver hvad man vid 1828—30-årens riksdag föreslagit; men man lemnade Riksens Ständer ingen rätt att, efter behag, endast i sammandrag låta trycka dem, hvilkas tryckning ansågs nödig. Med den öfvertygelse, att uti det år 1834—5 framställda förslaget, som af tre Stånd vid denna riksdag biföll, alla Bihanget tillhörande handlingar, hvilkas tryckning är af behofvet påkallad, verkligen äro uppräknade bland dem, hvilkas tryckning är anbefalld, har Utskottet icke tvekat att åter hufvudsakligen upptaga äfven detta förslag, med den rättelse likväl, att tryckningen af sådana handlingar, hvilka under riksdagen icke hunnit tryckas, må kunna, under vederbörlig uppsigt, fortsättas efter riksdagens slut».

Anm. 1. Vid 1809-års riksd. anmärktes: »att det måtte ankomma på hvarje Stånds eget behag att trycka Protocoller eller ej, och att nyttan af deras tryckning icke är så alldeles afgjord». C. U. svarade: »Utskottet tror sig ej behöfva ingå i något utförligt bevis för nyttan af Riksdags-Protocollens tryckning. Samtelige Riks-Stånden lära säkerligen erkänna den; särdeles då en viss offentlighet ingår i sjelfva den nuvarande Stats-Författningens esprit. Genom det Ständernas öfverläggningar allmängöras, uppkommer småningom ett ifrigare bemödande att tala och skrifva godt; och såmedelst skola Protocollen, utan att behöfva undangömmas, på en gång hedra Stånden och gagna allmänheten, hvilken dessutom äger rättighet till erhållande af upplysningar huru allmänna ärenderne blifvit behandlade».

Anm. 2. Angående *Bihanget* till R. St:s Protocoller se *Naumann* p. anf. st. 1 D. 1 Hufvudafd. s. 449 samt 450 not. 2.

§ 60. Vilja Riksens Ständer till Konungen framföra någon deras allmänna önskan, i hvilket ämne som helst, förhålles dermed på det sätt Regerings-Formens 89 § utstakar; och göre derå Konungen, sedan Stats-Rådet blifvit hördt, det afseende Han för Riket nyttigt finner. Vid svars afgifvande å Konungens Propositioner förfares enligt Regerings-Formens 87 §.

Ang. önskningsmål jfr RF. 89 och citat. dervid.

§ 61. Då val till Konung eller Thronföljare skall förrättas, äge Riksens Ständer att i deras särskilda Plena, genom allmän omröstning, välja, till en Nämnd, Sexton Personer för hvarje Stånd, med uppdrag att, vid förefallande skiljaktigheter emellan Riks-Stånden, bestämma valet. Dagen efter, sedan Nämnden är vald, skride hvarje Stånd särskildt till val af Konung eller Thronföljare. Förena sig alla Stånden om en och samma Person, vare Han utkorad. Äro Ståndens röster delade emellan flere, afgöre Nämnden; dock må ej hos densamma komma under omröstning andre, än de, som flesta rösterna i hvarje Stånd erhållit; och må ej något Stånd flere än en Candidat framställa. Ledamöter af Nämnden må ej uteslutas från utöfningen af deras Riksdagsmannarätt i Stånden, men träde tillsamman dagen efter den, då valet i Stånden förrättadt är, och skiljes ej åt förr, än de flesta rösterna om en Person sig förenat. Omröstningen ibland Nämnden skall ske per Capita och med slutna sedlar. Hvar och en af Nämnden uppgifve, ibland de af Stånden föreslagne, den han anser böra utkoras. Falla dervid rösterna, till mer än hälften af de röstandes antal, på En Man, vare han behörigen vald. Äro åter rösterna så delade, att en sådan full pluralitet icke äger rum, anställes, enligt det i 53 § beskrifna voteringssätt, ny omröstning, till antagande af den, som flesta rösterna erhållit, och, om han ej antages, af den, om hvilken, näst efter honom, de flesta af Nämnden sig förenat. Inträffar den händelse, att Två eller Tre personer undfå de flesta och lika många röster, anställes först särskild votering, enligt sistnämnde §, öfver den ordning, hvarutinnan om dessa Personer bör röstas; och skall sedan, vid hvarje ny omröstning, på enahanda sätt en voteringssedel afläggas, intill dess en bestämd pluralitet är gifven. I den händelse, som i 94 § af Regerings-Formen omtalas, skall Nämnden väljas inom Tionde dagen efter den, som i Riksdagskallelsen till Ständernas sammankomst

är utsatt, och Riks-Stånden skride till Konungaval dagen efter sedan Nämnden är vald.

Jfr RF. 42 och citat. dervid. *Naumann* p. anf. st. 1 D. 2 Hufvudafd. s. 26 o. f.; 2 D. s. 338, f.

Efter orden: »per capita med slutna sedlar», stod förut: »enligt det voteringssätt, som uti 63 § är föreskrifvet». Dessa ord borttogos vid riksd. 1823. Efter orden: »en sådan full pluralitet icke äger rum, stod förut: »anställes ny votering till antagande» etc. Vid nyssnämnda riksdag sattes: »anställes, *enligt det i 53 § beskrifna voteringssätt*, ny omröstning till antagande» etc. — Ang. denna förändring yttrar C. U. (i mem. år 1818 n:o 29), att »den uti 69 § RF. och 53 § RO. meddelta föreskrift, att, till undvikande af paria vota vid omröstningar med *Ja* och *Nej*, en sedel skall uttagas och förseglad afläggas, jemväl finnes åberopad i de §§ af Grundlagarne, som handla om val till Konung eller thronföljare, till förmyndare för omyndig Konung, till Riksens Ständers Justitiæ-Ombudsman samt till deras Committerade för Tryckfrihetens vård; men Utsk. anser detta frånskiljande af en voteringssedel vara i allmänhet olämpligt och utan ändamål vid de tillfällen, der *flera* personer komma under omröstning, och först blifva nödigt och användbart, då votering öfver en särskild person anställes».

§ 62. Skola Riksens Ständer tillsätta Förmyndare för en omyndig Konung, sammanträde de, sist dagen efter den, då Riksdagen å Rikssalen öppnad blifvit, och utvälje, genom allmän omröstning, i deras särskilda Plena, till en Nämnd, Sexton personer för hvarje Stånd, hvilka röste per Capita, om de af Plena till antalet bestämda Förmyndare, som skola vara antingen En, Tre eller Fem. Hvarje Ledamot af Nämnden uppteckne å en sluten Val-lista de Män, dem han anser förtroendet värdige, och så många, att de med en person öfverstiga det af Ständerna utsatta antal. Af dem, som dervid kommit i åtanka, ställes, på sätt i 53 § stadgas, först den, som flesta rösterna erhållit, under ny omröstning, då Nämndens Pluralitet gifve Utslaget. På samma sätt fortfares med den, som näst honom af de flesta blifvit kallad, och så vidare, till dess det föreskrifna antalet af Förmyndare varder uppfyldt; kunnande Nämnden ej åtskiljas förr, än valet gjordt och fulländadt är; och gälle detta Val, såsom Riksens Ständers beslut. Nu händer, att Riks-Stånden ej inom Tre dagar, sedan de å Rikssalen afhört den i 26 § omförmälda Berättelse, åsämjas om Förmyndarnes antal; förordne då genast, genom sina Electorer,

till ett Utskott, Sexton af hvarje Stånd, att medelst votering per Capita, jemlikt 53 §, denna fråga, med samma kraft och verkan som Riksens Ständers beslut, inom Två dagar afgöra; skolande sedermera den utsedda Nämnden likaledes inom Två dagar hafva Valet förrättat, så att i alla händelser Förmyndaren eller Förmyndarne må, inom Sju dagars förlopp från Riksdagens öppnande å Rikssalen, kunna tillsättas.

Jfr RF. 41 och citat. dervid. — I st. f. orden »hvilka röste per Capita» (i §:s 1 p.), stod förut: »som, på sätt uti 53 och 61 §§ stadgas, röste per Capita, och icke Ståndsvis». Ändr. skedde vid riksd. 1823, och i §:s 3 p. tillades orden: *»på sätt i 53 § stadgas»*. Se anm. vid RO. 61,

Anm. Vid riksd. 1809—10 yrkades, att »då Regeringsformen ej föreskrifver att Förmyndare kunde vara en, tre eller fem, endast sistnämnde antal måtte i Riksdags-Ordningen utsättas». C. U. svarade: »Utskottet har trott sig böra åt tillkommande Riksens Ständers pröfning öfverlemna antalets bestämmande, hvilket sannolikt ofta skall bero af periodiska omständigheter och den eller de Personers egenskaper, som vid hvarje tillfälle kunna komma i fråga. — Vidare anmärktes, att förmyndarevalen böra ske per capita i Stånden hvart för sig och sedermera beräknas Ståndsvis, då trenne Stånd decidera. C. U. yttrade: »Anmärkaren torde ej hafva besinnat hela obehagligheten af den möjliga händelse att ett helt Stånd skulle finnas, som utgjort minoritet och således ej deltoge i den af de öfrige Stånden utnämnde Förmyndarens tillsättande. Grundlagen har i vissa fall, till hvilka det ifråga varande tydligen kan lämpas, visligen sökt förebygga åtminstone uppenbara stånds-tvister, utan att likväl förnärma hvarje Stånds rätt».

§ 63. 1:o. Till följe af Regerings-Formens 96 § skola Riksens Ständer, vid hvarje Riksdag, förordna en för Lagkunskap och utmärkt redlighet känd man, att, såsom deras Ombud, hafva tillsyn öfver Lagarnes efterlefnad af Domare och Embetsmän, samt att inför den Riks-Rätt, som i bemälde Grundlags 102 § till dess inrättning och göromål beskrifves, eller vid andra vederbörliga Domstolar, i laga ordning tilltala dem, som, i sina embetens utöfning, af väld, mannamån eller annan orsak, anses hafva någon olaglighet begått, eller underlåtit att sina embetspligter behörigen fullgöra.

2:o. Denne Riksens Ständers Justitie-Ombudsman, hvars rättigheter och åligganden ytterligare, så väl i Regerings-

Formens 99, 100, 101 och 102 §§, som genom särskild Instruction utstakas, väljes af Riksens Ständer, genom Tolf af hvarje Stånd särskilt för tillfället nämnde Electorer, hvilka till detta vals förrättande sammanträde samma dag, då de af Ständen blifvit utsedde, och skiljes ej åt förr än valet fulländadt är. Desse Electorer skola samfäldt, först medelst slutna sedlar, hvar för sig, uppgifva den Man, som de anse böra komma under omröstning. Falla dervid rösterna, till mer än hälften af de röstande Electorernas antal, på En Man, vare han behörigen vald. Äro rösterna så delade emellan flere, att en sådan full pluralitet för någon icke äger rum, anställes, med iakttagande af hvad 53 § om lika rösters förekommande stadgar, ny votering med slutna sedlar, till antagande af den, som de flesta rösterna erhållit, eller, om han icke antages, af den, som näst honom utaf de flesta Electorer blifvit kallad, och så vidare. Inträffar den händelsen, att Två eller flere personer, öfver hvilka särskilt röstas bör, undfått lika röster, företages först votering om den ordning, hvaruti de till omröstning må framställas. Skulle, sedan alla omröstningarne sålunda för sig gått, likväl ingen person hafva erhållit den här föreskrifna pluralitet, anställes ny omröstning öfver alla dem, som vid första voteringen blifvit satte i fråga; skolande den, som erhåller de flesta rösterna, utan afseende på rösternas antal, anses behörigen vald. Enär någon af de i denna ordning under omröstning ställde blifvit af Electorernas pluralitet antagen, upphöre Val-förrättningen, och varde han af Riksens Ständer till Embetet förordnad. Den, åt hvilken detta Embete blifvit anförtrodt, kan vid följande Riksdagar, i den nu föreskrifna ordningen, dertill åter väljas.

3:o. Justitie-Ombudsmannen njute till godo så väl under, som emellan Riksdagarne, samma säkerhet för sin person och tjenstebefattning, som genom 111 § af Regerings-Formen för Riksdagsmän i allmänhet stadgad är, och anses under sin tjenstetid, och intill dess han från Embetet skiljes eller till utöfningen af sin förut innehafda beställning åter-

träder, i alla afseenden lika med Konnngens Justitie-Canzler.

4:o. Electorerne böra vid samma tillfälle, då Justitie-Ombudsmannen utses, och på enahanda sätt, välja en man af de egenskaper, som hos denne Embetsman erfordras, för att honom efterträda, i fall han, innan nästföljande Riksdag, skulle med döden afgå, samt att utöfva embetet under den tid Justitie-Ombudsmannen kan vara af svår sjukdom eller annat laga förfall derifrån hindrad.

I händelse Justitie-Ombudsmannen, vid samma Riksdag, under hvilken han blifvit vald, afsäger sig det erhållna förtroendet, eller med döden afgår, skola Riksens Ständer i Embetet genast insätta den man, som de till hans efterträdare utsett. Skulle Justitie-Ombudsmannens utsedde efterträdare, under påstående Riksdag, afsäga sig det erhållna förtroendet, eller i Justitie-Ombudsmans-Embetet insättas, eller med döden afgå, utväljes, på ofvan stadgade sätt, en annan behörig man i hans ställe.

Inträffar något af dessa fall emellan Riksdagarne, skall Riksens Ständers rätt härutinnan genom deras Fullmäktige i Banken och Riksgälds-Contoret utöfvas.

Jfr RF. 96 samt citat. och anm:r dervid. Vid riksd. 1823 indelades RO. 63 i numrerade momenter.

Första momentet är hemtadt från RF. 96; Andra d:o fr. RF. 97 (hvarest likväl står åberopad RF. 69 i st. f. RO. 54); Fjerde d:o från RF. 98.

Andra mom. lydde ursprungligen: Denna Riksens Ständers . . . . Electorer. Sedan ibland dessa Electorer en, genom lottning, utgått, skola de öfrige samfäldt, och icke efter Stånd, först medelst slutna Sedlar, hvar för sig uppgifva den man, som de anse böra komma under omröstning. Falla . . . . behörigen vald. Äro åter rösterne så delade emellan flere, at en sådan full pluralité för någon icke äger rum, anställes ny votering med slutna Sedlar till antagande af den, som de fleste rösterna erhållit, eller, om han icke antages, af den, som näst honom utaf de fleste Electorer blifvit kallad, och så vidare. Enär någon . . . . väljas». Förändr. skedde vid riksdagarne 1815 och 1823, för att bringa detta moment till likhet med RF. 97. — Fjerde momentets andra och tredje afdelningar tilllades vid riksd. 1828—30 lika med RF. 98.

Orden i slutet af fjerde mom.: »*samt att utöfva . . . . . . hindrad*» tillades vid riksd. 1856—8, se anm. vid RF. 98.

Anm. Inom R. o. A. gjordes år 1809 den erinran, »att som Svenska Folket är från urminnes tider fördelt uti tvänne större Clas-

ser, Frälse och Ofrälse, Riksens Ständers Justitie-Ombudsman måtte, till förekommande af missförstånd och oenighet, skiftesvis vid Riksdagarne väljas af Frälse och Ofrälse». C. U. svarade: »Utskottet tror det ej böra Riksens Ständer betagas att välja den, till hvilken de äga största förtroendet, och att, i enlighet med den princip som är följd i Regerings-Formens 28 §, fästa sitt afseende på skicklighet, men ej på börd». — Beträffande anmärkningarne om Justitie-Ombudsmansembetets öfverflödighet, se vid RF. 96. — Inom Preste- och Borgare-Stånden framställdes betänkligheter vid den för Justitie-Ombudsmannen föreslagna höga värdighet. C. U. yttrade: »Om Utskottet vågat i denna sak följa sin böjelse, hade säkerligen Justitie-Ombudsmannen, åtminstone i Projectet, förblifvit utan Rang; men Utskottet har nödgats erkänna, det Nationen ännu törhända icke nog vant sig att värdera hos Embetsmän den personliga förtjensten, då den ej omgifves af en slags yttre glans eller stämplas af ett sjelfva Embetet åtföljande anseende». C. U. mem. d. 6 Oct. 1809.

§ 64. Vid hvarje Riksdag skola Riksens Ständer i deras särskilda Plena, genom allmän omröstning, välja Tolf Ledamöter af hvartdera Ståndet till en Nämnd, som äge att döma, huruvida Högsta Domstolens samtlige Ledamöter gjort sig förtjente att i deras vigtiga kall bibehållas, eller om visse af dem, utan bevisligen begångna fel och brott, hvarom Regerings-Formens 102 § handlar, likväl kunde anses böra ifrån utöfningen af Konungens Domsrätt skiljas. Denna Nämnd träde samma dag, den blifvit vald, tillsamman. I den ordning Regerings-Formens 69 och 97 §§ föreskrifva, röste samtlige Ledamöterne, man för man, med slutna sedlar, öfver den frågan: Skall omröstning anställas till uteslutande af någon bland Högsta Domstolens Ledamöter? Besvaras denna fråga enhälligt eller af de flesta rösterna med Nej, blifve då Högsta Domstolens samtlige Ledamöter bibehållne. Besvaras den åter med Ja, så uppgöre hvar och en af Nämnden en sluten Lista på dem af Högsta Domstolens Ledamöter, flere eller färre, som han anser böra entledigas. De trenne bland desse, som då fått det största antal af röster emot sig, ställes derpå, hvar efter annan, under ny omröstning, hvarvid två tredjedelar af rösterna fordras emot den eller dem, som skola anses vara från Riksens Ständers förtroende uteslutne; och gånge derefter, som i Regerings-Formens 103 § vidare föreskrifves.

Afskrifven ur RF. 103 (dock äro orden: »i deras särskilda plena» här tillagde, och hänvisningen meddelad till 103 §:s två sista punkter, i stället att afskrifva äfven dem).

Jfr anm. vid sistnämnde §, jemväl i afseende på ursprungliga lydelsen af RO. 64, den der vid riksd. 1815 samt 1828—30 bragtes till öfverensstämmelse med den förändrade lydelse, som RF. 103 då erhöll.

Anm. Vid 1809-års riksd. hemställdes, »huru förhållas må enär flere än Tre Ledamöter af Högsta Domstolen kunde hafva förlorat allmänna förtroendet». C. U. svarade: »§:n är fullkomligt enlig med Regerings-Formen. Man lärer nästan ej kunna föreställa sig möjligheten af ett större antal, och man bör hoppas att detta högsta i §:n utsatta sällan eller aldrig skall komma i fråga. Man torde derjemte påminna sig, att Domen i detta fall fälles af allmänna Opinionen, utan att densamma behöfver stödjas på bevisliga fel och brott, hvilka enligt Regerings-Formens 102 § beifras». — I afseende på anmärkningarne om Opinions-Nämndens skadlighet, se vid RF. 103.

§ 65. Till Tryckfrihetens vård skola Riksens Ständer, vid hvarje Riksdag, förordna Sex för kunskaper och lärdom kände Män, jemte Justitie-Ombudsmannen, som bland dem före ordet. Dessa Committerade, af hvilka två, utom Justitie-Ombudsmannen, skola vara lagfarne, väljes af Riksens Ständer, genom Sex af hvarje Stånd dertill utsedde Electorer, hvilka, enligt det i 61, 62 och 63 §§ föreskrifna sätt, röste samfäldt. Afgår emellan Riksdagarne någon bland de Committerade, välje de öfriga till det lediga rummet en behörig Man.

Hemtad ur RF. 108. Jfr citaterna vid densamma och Instr. för Just.-Ombudsm. § 22. Efter ordet »samfäldt», stod förut orden: »och icke Ståndsvis», hvilka uteslötos vid riksd. 1828—30. I st. f. 61, 62 och 63 §§, stodo förut citerade 53 och 61 §. Ändr. skedde 1823.

Anm. Det erinrades år 1809: dels att ifrågavarande Comité icke borde tilldelas något arfvode, dels att densamma vore öfverflödig, då censur förut fanns utan Statens betungande, dels ock att stadgas måtte huru med præsidium bör förhållas när Justitie-Ombudsmannen är frånvarande. C. U. svarade: »att frågan om arfvode öfverlemnades till R. St:s godtfinnande; att tryckfrihetens *vård* är något annat än densammas inskränkande genom censur; det förra innebär ett försvar, den sednare ofta ett tvång, samt att, enligt vedertagen ordning i alla Verk, Utskott och Comitéer m. m,, den främste Ledamoten förer ordet i Præsidis frånvaro». C. U:s ofta åberopade memorial.

§ 66. Riksens Ständer välje vid hvarje Riksdag, genom slutna sedlar, hvart Stånd för sig, samfäldt och ej medelst Electorer, sina Banco-Fullmäktige, Tre af hvarje Stånd; börande valet förrättas så tidigt, att desse Fullmäktige må

kunna, medan Riksens Ständer ännu äro församlade, sin befattning tillträda. Dem åligger, att, jemlikt vid hvarje Riksdag af Banco-Utskottet utfärdadt Reglemente, förvalta Bankens medel och tillhörigheter, samt inför Riksens Ständer, eller af dem förordnade Revisorer, redovisa. Yppas vid deras öfverläggningar skiljaktighet i meningarne, böra de till Protocollet afgifva sina röster, hvilka per Capita beräknas; i de fall, då rösterna äro lika, äge Ordföranden afgörande röst.

Angående Banco- och Riksgäldsverken samt Ständernas Fullmäktige i dessa Verk jfr RF. 72, 50, 53, 63, 66—68, 98, 109. RO. 3, 32, 63 § 4 mom., 66, 67, 69, 70. RHO. 35, 37. Angående Banco-Fullmäktiges skyldigheter i öfrigt, deras Suppleanter, Fullmäktige vid Låne-Contoiren m. m., se Banco-Reglementet. Ang. Fullmäktiges i *Riksgälds*-Contoret åliggande för öfrigt, se Reglementet för detta Contor utfärdadt efter sista riksdag. — Jfr vidare Ansvarighets-Lagarne för R. St:s Fullmäktige i dessa Verk samt för Directeurerna för Låne-Contoren, äfvensom Instructionerna för R. St. Revisorer.

Anm. 1. Med anledning af de Beslut, Riksens Ständer vid hvarje särskild riksdag fatta, angående Banco-Verkets Styrelse och förvaltning (jfr 8 § i den vid RO. 32 intagna Instruction för Banco-Utskottet), framställa vanligen R. St. till K. M. anhållan om allmänt kungörande af sådana i Banco-Reglementet befintliga stadganden, hvilka röra Allmänhetens förhållande till Banken. Sista Banco-Reglementet är utfärdadt d. 30 Nov. 1863. Se härnedan.

En samling af Lagar, Instructioner och Reglementen för förvaltningen af R. St. Bank är utgifven år 1864. (Tr. i Stockholm hos Joh. Beckman). Den innehåller: 1. Lag angående myntbestämningen d. 1 Mars 1830. — 2. Lag för Rikets Ständers Bank af den 1 Mars 1830. — 3. Kongl. Maj:ts Nådiga Kungörelse af den 19 April 1864, angående ändring af 4 § i Lagen för Rikets Ständers Bank. — 4. K. F. d. 3 Febr. 1855 om Rikets mynt. — 5. Instruction för Rikets Ständers Banco-Utskott. — 6. Instruction för Rikets Ständers Revisorer öfver Banco-Verket. — 7. Instruction för Rikets Ständers Revisorer öfver Låne-Contoren i orterna. — 8. Ansvarighets-Lag för Rikets Ständers Fullmäktige i Banken af den 1 Mars 1864. — 9. Ansvarighets-Lag för de af Rikets Ständer förordnade Styrelseledamöter för Låne-Contoren i orterna af d. 1 Mars 1864. — 10. Reglemente för Banco-Verkets styrelse och förvaltning, utfärdadt d. 30 Nov. 1863. — 11. Bilagor till Banco-Reglementet: a) Sammanfattning af Riks-Ståndens beslut, angående val af Fullmäktige, Styrelseledamöter vid Låne-Contoren samt Revisorer intill nästa Riksdag; och b) Förteckning å de från Banco-Utskottet aflåtna Protocollsutdrag, hvilka innefatta beslut, som icke uti Banco-Reglementet influtit.

Anm. 2. Vid 1809-års riksd. yrkades, att i förevarande § Banco-Fullmäktiges skyldigheter måtte närmare bestämmas; men C. U. ansåg det tillhöra Banco-Reglementet att »bestämma detailerna och utsätta de mera particuliera åligganden».

§ 67. Efter förenämnda grunder, så i afseende på valsätt, som tid, må, vid alla Riksdagar, Fullmäktige i Riksgälds-Contoret af Riksens Ständer utses. Desse Fullmäktige skola likaledes vara Tre af hvarje Riks-Stånd, med åliggande att uti allt ovilkorligen sig rätta efter de Instructioner, Riksens Ständer för dem utfärda; och gälle för dem, i händelse af skiljaktighet, hvad i nästföregående § för Banco-Fullmäktige stadgadt är.

Jfr citat. vid RO. 66. Instruction för Banco-Utskottet 8 § 2 p. (intagen vid RO. 32). — Reglementet för Riksgälds-Contoret utfärdadt efter sista riksdag.

§ 68. Derjemte skola Riksens Ständer, i den ordning Stånden, hvart för sig, lämpligast finna, vid hvarje Riksdag förordna om Revisorer, att, enligt af Riksens Ständer utfärdad Instruction, öfverse och granska Stats-Verkets, Bankens och Riksgälds-Contorets tillstånd, styrelse och förvaltning; likväl, hvad Stats-Verket angår, utan rättighet att meddela föreskrifter eller förändringar besluta. Desse Revisorer skola vara Sex af hvarje Riks-Stånd och böra, på Konungens kallelse, hvarje år sammanträda. Revisionsförrättningen skall alltid taga sin början den 15 Augusti och omfatta de för år afslutade räkenskaper, hvilka af föregående Revisorer icke granskade blifvit. Ej må någon Revision öfverskrida en tid af två månader. Med Revisorernes röstberäkning förhålles enligt de uti 66 § utstakade grunder.

Denna § lydde förut sålunda: »Derjemte skola Riksens Ständer, i den ordning, Stånden, hvart för sig, lämpligast finna, vid hvarje Riksdag förordna om Revisorer, att, emellan Rikšdagarne, enligt af Riksens Ständer utfärdad Instruction, öfverse och granska Stats-Verkets, Bankens och Riksgälds-Contorets tillstånd, styrelse och förvaltning; likväl, hvad Stats-Verket angår, utan rättighet att meddela föreskrifter, eller förändringar besluta. Dessa Revisorer, som skola vara Sex af hvarje Riks-Stånd, böra emellan Riksdagarne sammanträda så ofta, att hvarje Revision må kunna omfatta tvenne års afslutade räkenskaper, och tage derföre alltid Revisions-förrättningen sin början d. 15 September; skolande så väl Riksens Ständer, som afgående Revisorer, i likstämmighet härmed, utsätta tiden till nästpåföljande Revision, till hvilken Revisorerne böra af Konungen kallas. Och må ingen Revision öfverskrida en tid af tre månader. Med Revisorernes röstberäkning förhålles enligt de uti 66 § utstakade grunder».

Ändringen skedde vid riksd. 1856—8. Derom yttrar C. U. i mem. n:r 9 d. 29 Maj 1854: »Vid föregående riksmöten har Constitutions-Utskottet fästat Rikets Ständers uppmärksamhet derå, att då den i 68 § Riksdags-ordningen fastställda tid för Rikets Ständers Revisorers sammanträden emellan riksdagarne blifvit bestämd efter förutsättning af de sistnämndas periodiska inträffande hvarje femte år, såsom förhållandet var till och med år 1844; men detta sammanhang mellan tiden för riksdagarne och tiden för revisionerna numera blifvit förändradt, i följd af det år 1856 af Konung och Ständer fattade beslut, enligt hvilket Rikets Ständer skola hvart tredje år sammankomma; så vore, till förekommande af de olägenheter och förvecklingar, hvilka genom nämnde förändring, lättare än förr kunde inträffa i de händelser, då riksdag under pågående revision infölle, och revisorerne, vid sådant fall, borde med sin förrättning upphöra och öfverlemna sina arbeten ofulländade till Stats- och Banco-Utskotten, nyttigt och ändamålsenligt, att ifrågavarande revisioner, de der kunde med desto större uppmärksamhet och noggrannhet verkställas, ju närmare den tids-period, de omfattade, låge till sjelfva förrättningen, blefvo, med inskränkning af tiden för revisorernes sammanvaro från tre till två månader, hvarje år anställda».

Jfr RO. 69, 70, 72, 76. RHO. 35, 37. Se vidare de särskilda Instructionerna för R. St:s Revisorer öfver Stats-Verket, öfver Banco-Verket samt vid granskningen af Riksgälds-Contorets tillstånd och förvaltning.

Anm. Vid denna § gjordes år 1809 följande anmärkningar: 1:o Att Revisorernas antal borde ökas. C. U. svarade: »Antalet torde vara tillräckeligt, då Divisionerne ej kunna sannolikt blifva flera än trenne, och sålunda 8 Revisorer komma att arbeta på hvarje fördelning». — 2:o »Att Revisionerne må begynnas den 15 Aug. och räcka till November månads slut, samt att under Ständernas revision böra läggas icke allenast Commerce-Collegii Discontfond, utan och andre Publiqua Cassor och Medel m. m.» — C. U. genmälde: »Utskottet har, efter noggrant öfvervägande, ansett den projecterade tiden till revisionernes början vara den lämpeligaste. Hvad den senare påminnelsen angår, synes det följa af sig sjelf, att allt det, som med Stats-Verket äger omedelbarligt sammanhang, bör äfven undergå en dermed gemensam granskning».

§ 69. De genom dödsfall eller af andra tillfälligheter uppkomne ledigheter af Fullmäktige eller Revisorer må, när så fordras, emellan Riksdagarne ersättas genom nya val af de Stånd, der ledigheterna inträffat, på det sätt Stånden, hvart för sig, lämpligast finna.

Jfr RHO. 35, 37. Jfr vidare Banco-Reglementet och Reglem. för Riksgälds-Contoret.

§ 70. 1:o. Till Fullmäktige för ett Stånd i Banken och [1]) Riksgälds-Contoret samt till Revisorer öfver Stats-

[1]) = eller

Verket, Banken och Riksgälds-Contoret, skola ej andre väljas, än sådane af Ståndets Ledamöter, hvilka kunna i detsamma vara Riksdagsmän och Ledamöter af Utskott. Ej heller må dertill utses någon person, som, vid ett eller flera af dessa Verk, är redovisande, njuter lön eller annan inkomst. Sker vid Revisors val annorlunda, skola Revisorerne om en annan persons utseende, i föreskrifven ordning, skyndsamt föranstalta.

2:o. Fullmäktige och Revisorer kunna ej, i och för deras befattning, emottaga befallningar utan af Riksens Ständer allena, och enligt de Instructioner desse stadgat hafva; ej heller till redo och ansvar ställas, utan efter Riksens Ständers beslut och i laglig ordning. De njuta för sina gerningar och yttranden, under samma befattning, den säkerhet, som 110 och 111 §§ af Regerings-Formen Riksdagsmän tillägga.

Jfr citat. vid RO. 66 samt RF. 110, 111.

Vid riksd. 1823 indelades förev. § i numrerade momenter.

Anm. Vid riksd. 1809 yrkades att redactionen af denna § måtte sålunda förändras: »Ej må någon till Fullmäktig eller Revisor förordnas vid samma Verk, uti hvilket han är Redovisande». C. U. svarade: »*Alla* ifrågavarande Verk synas äga det samband, den gemenskap, att den, som är jäfvig i det ena, bör äfven vara det i alla». C. U. mem. d. 6 Oct. 1809.

§ 71. Vid alla tillfällen, då personer komma under omröstning, iakttages, att Namnsedlarne, så framt de skola blifva gällande, böra vara enkla, slutna, hoprullade, omärkta och fria så väl från all tvetydighet i anseende till personernas namn, som från origtighet i anseende till deras antal.

Jfr ang. omröstning vid särskilda tillfällen RO. 53, 38. RF. 56, 69. RO. 73, 61, 62, 64. RA. 3, 8. RF. 97. RO. 17 § 2 mom., 63 § 2 mom., 65—68 §§, 45 §. RHO. 33.

Angående valsedels beskaffenhet jfr præjud. n:o 45 under RO. 19, sid. 446.

§ 72. Ingen expedition öfver något Riksens Ständers Beslut må utgå förr, än densamma först blifvit uppsatt af Expeditions-Utskottet och derefter uti Stånden behörigen justerad och underskrifven. De från samtliga Ständer utgående Acter och Handlingar undertecknas af Landtmar-

skalken och Talemännen allena, undantagande Riksdags-Beslutet, hvilket af samtliga Riksens Ständer underskrifves och besegles. Expeditioner från Utskotten underskrifves af den främste närvarande Ledamoten af hvarje Stånd.

Jfr RO. 36 samt anm:r dervid. RO. 74.

§ 73. Stadna Riks-Stånden i sina beslut öfver någon fråga uti hufvudsakligen eller till vissa delar skiljaktiga meningar, då skall hvarje Stånds beslut genom Protocolls-utdrag remitteras till det Utskott, som med målet befattning haft, hvilket åligge, att meningarne, så nära möjligt är, sammanjemka och med Förslag öfver denna jemkning inkomma till Riksens Ständers Plena, som öfver den yppade frågan sedermera definitivt beslute. Skulle detta försök till jemnkning fruktlöst aflöpa, utvälje Riksens Ständer i sina särskilda Plena, genom allmän omröstning, till en Nämnd, att förstärka det Utskott, till hvars handläggning målet hört, så att Ledamöterne blifva Tretio af hvarje Stånd, hvilka samfäldt röste, såsom 53 § föreskrifver, öfver den tvistiga frågan, och äge att densamma med Riksens Ständers rätt afgöra.

Jfr Anm. 1 vid RO. 53. Efter ordet: »*samfäldt*», stod förut: »och icke efter Stånd», hvilka ord uteslötos vid riksd. 1828—30. Jfr anm. vid RO. 38.

Anm. 1. De *allmänna* föreskrifter, som denna § innefattar, kunna ej tillämpas alldeles »efter ordalagen»; ty Constitutions-Utskottet kan till grundlagsfrågors beredande icke förstärkas till flera än 20 ledamöter af hvarje Stånd. RF. 81. Jfr *Naumann* p. anf. st. 1 D. 2. Hufvud-Afd. sid. 455 not.

Anm. 2. Vid riksd. 1809 föreslogs, i anl. af RO. 73, följande: »Sedan ett Utskott sammanjemkat Ståndens meningar, bör dess Betänkande för Ständerna föredragas in Pleno Plenorum. Denna utväg bör nyttjas när meningarne äro delade, undantagandes när två Stånd stadna mot två, hvarom Regerings-Formen förut stadgar. — Vid detta Plenum Plenorum kunna endast öfverläggningar förekomma, men ej Beslut tagas, så vida icke alla fyra Stånden derom äro ense; men förblifva meningarne skiljaktiga, bör hvart Stånd träda på sitt samlingsrum, och der taga sitt beslut. Stadna derefter två Stånd emot två, förblifver målet afgjordt. Det synes bäst, at detta Plenum Plenorum hölles på Riddarhus-salen, såsom det skedde år 1719, i fråga om Successionen. Landtmarskalken förer då ordet, men hvart Stånds Secreterare et Protocoll. De andre Ståndens Talemän sitta omkring Landtmarskalken, och derest oordning inom något Stånd skulle uppkomma, anmodar Landtmarskalken det Ståndets Taleman att ordningen återföra. Tale-

männen äge rätt at, hvar för sitt Stånd, uptaga Ståndets meningar och derigenom bidraga at reda öfverläggningar och sammanjemka beslutet. Den allmänna propositionen framställes af Landtmarskalken, och om den med Ja synes vara besvarad, frågar derefter hvar och en Taleman sitt Stånd, om det i den gjorda propositionen instämt, eller önskar at vidare derom öfverlägga. I det sednare fallet, och derest två Stånd sådant önska, uplöses genast sammankomsten, målet företages särskildt hos hvart Stånd, och kan ej sedan öfver samma ämne nytt Plenum Plenorum begäras och beviljas. I det förra fallet författa Secreterarena genast beslutet, hvilka på stället justeras». — Men C. U. ansåg den i §:n stadgade utväg närmast leda till ändamålet. C. U. mem. d. 6 Oct. 1809.

§ 74. De allmänna Stadgar och Förordningar, hvarom Konung och Ständer under Riksdag gemensamt beslutit, skola dock endast i Konungens namn och med Dess underskrift utfärdas.

Jfr RF. 23,38. RO. 72. Ansv. L. för Stats-R. Led. 8 §.

Vid riksd. 1809 yrkades inom R. o. A.: »Att de allmänna Stadgar och Förordningar, hvarom Konung och Ständer gemensamt beslutit, väl böra undertecknas och utfärdas af Konungen allena, men i ingressen åberopas, att beslutet af Kongl. Maj:t och Rikseus Ständer gemensamt är fattadt». C. U. svarade: »Sådant ligger i sjelfva sakens natur och öfverensstämmer med hvad hittills brukligt varit, undantagande hvad oekonomiska mål beträffar, hvarom Konungen ensam beslutar».

§ 75. Till Grundlags stiftande, upphäfvande, förändring eller förklaring fordras alla Riks-Ståndens sammanstämmande beslut och Konungens sanction. För beslut i alla öfriga ärenden, de mål undantagna, hvarom i Regerings-Formens 66, 69, 70, 71 och 72 §§ särskildt förordnadt är, gälle, jemte Konungens samtycke, Tre Stånds mening; men skulle Två Stånd stadna emot Två, förfalle frågan och förblifve vid det, som tillförene stadgadt varit, utan att samma fråga må kunna vid den Riksdagen å nyo väckas eller upptagas. Är åter frågan af sådan beskaffenhet, att den ej kan förfalla, gånge såsom i 73 § stadgadt är.

Jfr anm. vid RO. 53. — Jfr i öfrigt de i §:n anmärkta grundlagsställen och citat. dervid samt RF. 81—83.

Vid riksd. 1809 hemställdes hvarföre *beskattnings-frågor* ej äro upptagne jemte de Grundlags-frågor, som ej kunna afgöras utan genom *fyra* Stånds sammanstämmande beslut». C. U. svarade: »Dessa ämnen äro af särskild beskaffenhet. Grundlags-frågor fordra alltid samteliga Ståndens enhälliga beslut; deremot kunna beskattnings-frågor någon gång afgöras genom Trenne Stånds pluralitet, äfvensom af vederbörande Utskott, i föreskrifven ordning förstärkte».

§ 76. Allt hvad Riksens Ständer efter granskning godkänt eller lemnat oanmärkt, bör anses hafva vunnit décharge i afseende på det granskade, och ingen ny, till ansvarighet förbindande, granskning af nya Ständer i samma mål vara tillåten; dock bör, oaktadt den af Riksens Ständers Utskott eller Revisorer förrättade generella öfversigt af Statsmedlens utdelning, det åligga vederbörande Embetsmän att verkställa den speciella Revision, som dem i kraft af deras Embetsbefattning tillkommer.

Jfr RO. 68. Ansv. L. för Stats-R. Led. 11 §.

I redactionen af denna § föreslogs år 1809 följande ändring: »All af Riksens Ständer, efter af dem verkstäld granskning, uttryckligen gifven décharge, eller frikännelse från vidare ansvarighet för det således granskade och godkända, skall gälla för evärdeliga tider». C. U. svarade: »Tydlig décharge kan ej alltid gifvas. Det som lemnats oanmärkt, kan anses hafva vunnit en tyst décharge».

§ 77. Blifver någon Riksdagsman, under påstående Riksdag eller under dess resor till och ifrån Riksdagen, med ord eller gerningar ofredad, sedan han tillkännagifvit, att han i sådant ärende stadd är, eller ock efter Riksdagen, på våldsamt sätt, i och för Riksdags-göromålen antastad, då skall sådant, enligt 111 § Regerings-Formen, såsom Edsöresbrott anses och straffas; börande detta stadgande uti Riksdagskallelsen intagas. Skulle någon enskild Man eller någon Corps, Militär eller Civil, eller ock någon Menighet, af hvad namn den vara må, antingen af egen drift, eller med anledning af befallning, försöka att våldföra Riksens Ständer eller deras Utskott eller enskilde Riksdagsmän, eller störa friheten i deras öfverläggningar och beslut, vare sådant, jemlikt Regerings-Formens 110 §, ansedt som förräderi, och ankomme på Riksens Ständer, att slika förbrytelser i laga ordning beifra låta.

Denna §:s första punkt är hemtad från RF. 111, med tillägg af orden: »eller ock efter riksdagen .... antastad», samt af föreskriften att detta stadgande skulle intagas i riksdagskallelsen. Senare delen af §:n är afskrifven af RF. 110 § 3 p. Jfr dessa RF:s §§ samt citat. och anm. dervid. RHO. 30, 39. Se *Naumann* p. anf. st. 2 B. s. 98 o. f.

Anm. 1. RO. 77 och RF. 110 omnämna ett fall, då den militärcorps, hvilken efterkommer ordres af den beskaffenhet, som der be-

skrifvas, icke äger undskylla sig med Konungens eller annan Befälhafvares gifna befallning och skydda sig bakom deras namn, utan måste taga saken på sitt eget ansvar. — Vid riksd. 1809 yrkades det tillägg i §:n, »att utöfver vanliga Garnizonen, få ej Trupper finnas sammandragne eller sammandragas på 10 mil nära det ställe, der Ständerne äro samlade». C. U. svarade: »RF:s 14 § lemnar Konungen högsta befälet öfver Krigsmakten. Något missbruk af denna magt är ej att förmoda, och skulle, i händelse det befarades, visserligen ej kunna förebyggas genom den uttryckligaste Lag. Dessutom kunde måhända någon gång Truppernas närvaro blifva nödvändig till oordentligheters förekommande». Jfr anm. vid RO. 8.

Anm. 2. Till afgörande vid nästinstundande riksmöte (1865) hvilar i grundlagsenlig ordning ett förslag, enligt hvilket förra hälften af 77:de §: »Blifver någon ...... intagas» skulle erhålla följande lydelse: »*Blifver Riksdagsman, medan Riksdag samlad är, eller under resa till eller från Riksdag, när man vet honom i sådant ärende stadd vara, med ord eller gerning ofredad, eller ock, efter Riksdagen, på våldsamt sätt i och för riksdags-göromålen antastad, straffes förbrytaren på sätt i 111 § Regeringsformen sägs; börande erinran om detta stadgande i Riksdagskallelsen intagas*». (Se Strafflagens 10 kap. 1 §).

Anm. 3. *Lag för åhörare vid Riks-Ståndens sammanträden:* »WI CARL JOHAN, etc. Göre veterligt: det WI funnit godt antaga följande, af Rikets nu församlade Ständer i underdånighet föreslagne Lag för åhörare vid Riks-Ståndens sammanträden:

§ 1. Den som något Riks-Stånds öfverläggningar såsom åhörare bivistar, då sådant tillåtet är, ställe sig till efterrättelse den Ordningsstadga Ståndet antagit, och åtlyde hvad Ståndets Ordförande till ordningens bibehållande, bjuder och förkunnar. Åhörare, som då han af Ordföranden tillsäges att från Ståndets samlingsrum afträda, sådan tillsägelse ej genast efterkommer, böte Tretton Riksdaler och Sexton skillingar. — § 2. Föröfvar åhörare sådan gerning, som i 18 Cap. 3 § Missgernings-Balken sägs, varde straffad efter thy, som der, för hvarje särskildt fall, stadgadt finnes. — § 3. Huru den straffas skall, som djerfves våldföra Rikets Ständer eller någon enskild Riksdagsman, eller Ståndets Secreterare eller Betjeningen i Ståndets Cantzlier, eller störa friheten i Ståndets öfverläggningar, skiljs i Grundlagen. — § 4. Förbryter sig någon, på sätt i 18 Cap. 9 § Missgernings-Balken sägs, emot Riks-Ståndens Vaktbetjening, vare Lag, som der skiljs. — § 5. Förbrytelser emot denna Lag skola, efter förordnande af det Riks-Stånd, der förbrytelsen skett, af Rikets Ständers Justitie-Ombudsman, eller den han dertill utser, vid vederbörlig Domstol åtalas. — Det alle, som vederbör, hafva sig hörsammeligen att efterrätta. Till yttermera visso hafve Wi detta med Egen Hand underskrifvit och med Wårt Kongl. Sigill bekräfta låtit. Stockholms Slott å Rikssalen den 1 Mars 1830. — Jfr nya Strafflagen 9 kap., RF. 111 § anm. 2.

§ 78. Ej må Riksdagsman någon tid kunna under tilltal ställas eller sin frihet beröfvas för dess gerningar och yttranden uti Riks- Stånden, dessas gemensamma sammanträden eller något Riksens Ständers Utskott, utan att det

Stånd, till hvilket han hörer, sådant tillåtit genom uttryckligt beslut, deruti minst fem sjettedelar af Ståndets vid omröstningen in Pleno tillstädesvarande Ledamöter instämt. Tage sig dock ingen häraf anledning till frikallelse från det Författare-ansvar, som Regerings-Formens 84 § och 2 mom. i 29 § af denna Riksdags-Ordning utsätta. Men öfverfaller någon inom Stånd, Utskott eller Ståndens gemensamma sammanträden den andra med hugg och slag, eller nyttjar emot honom vapen, hafve den angripande förverkat lifvet; och må han, utan att vidare njuta Riksdagsmannaskydd, till behörig Domstol öfverlemnas. Beskylles Riksdagsman för någon grof missgerning, må han ej i häkte kunna inmanas förrän, efter anställd ransakning, Domaren sådant skäligt pröfvat, så vida han ej å bar gerning funnen varder. Gälle likväl, om han, efter Domstolens kallelse, sig ej inställer, hvad allmänna Lagen i thy fall stadgar. Ej må Riksdagsman häktas för mindre förbrytelser eller för skuld insättas; vare dock hans egendom ej från laga utmätning frikallad. Icke heller kan någon Riksdagsman från annan ort, medan han för Riksdagens skull sig å Riksdagsorten uppehåller, utom i ofvanförmälda svårare fall, dragas derstädes för Rätta, med mindre han sökes för gäld, som han under den tiden sig der åsamkat. Ingen vare tillåtet, att ifrån dem, som till Riksdagen från Landsorterna anländt, utom Husbondens lof och minne, till krigstjenst värfva något Tjenstehjon.

Första p. af denna § är hemtad från RF:s 110. Jfr citat. och anm. dervid samt vid RF. 111. Likaledes vid RO. 29.

Vid riksd. 1856—8 blefvo i början af denna § efter ordet: »Riks-Ståndenȣ, tillagde: »*dessas gemensamma sammanträden*», samt, närmare midten af §:n, efter ordet: »Utskott», tillagdt: »*eller Ståndens gemensamma sammanträde*». Jfr anm. vid 46 § RO.

Anm. 1. De tillagda orden: »*någon tid*» i RO. 78 afse ej allenast tiden då riksdag pågår, utan äfven *efter* riksdag. Orden: »*hvad Allmänna Lagen i thy fall stadgar*» referera sig till Rätteg.-Balkens 11 cap. 10 §.

Anm. 2. Till afgörande vid nästinstundande riksmöte (1865) hvilar i grundlagsenlig ordning ett förslag, enligt hvilket 78:de §:ns ord: »hafva den angripande förverkat lifvet» skulle ändras till: »*varde straffad efter allmän lag*». (Se Strafflagens 11 kap. 5 §. jemförd med 1 § i samma kapitel).

§ 79. Ingen af Ridderskapet och Adeln, som, enligt Riddarhus-Ordningen, till säte och stämma berättigad är, icke heller någon lagligen kallad eller vald Riksdagsman för annat Stånd, må kunna, af hvad anledning som helst, förmenas att Riksdagen bivista; dock gälle under krigstider undantag härutinnan för Militär-personer, då de i Rikets tjenst af Konungens beordras. Riksdagsman af Preste-, Borgare- och Bonde-Stånden må ej från Riksdagsorten afresa, eller från Riksdags-öfverläggningarne sig afhålla, med mindre han dertill undfått, genom Protocollsutdrag, tillåtelse af det Stånd, hvartill han hörer. Är han Ledamot i ett eller flera Utskott, anmäle sig först derstädes till ledighets erhållande, och gifve sådant derefter i sitt Stånds Plenum tillkänna, hvarest, om ledigheten beviljas, nytt val till Utskotts-Ledamot genast förrättas. Sådant må äfven för sig gå, då Ledamot, flera än tre gånger å rad, från Utskottets sammanträden, utan laga förfall, sig afhållit, hvilket den främste derstädes varande Ledamoten af hvarje Stånd äge att i vederbörande Stånds Plenum gifva tillkänna. Utan gällande skäl må ej längre ledighet, än af två, högst tre veckors tid beviljas. Ridderskapet och Adeln ställe sig, i dessa sednare fall, Riddarhus-Ordningen till efterrättelse.

Jfr RF. 110. RO. 78. Jfr RHO. 21, 23—25.

Vid riksd. 1828—30 blef ordet »*kallad*» tillagdt i denna §, »på det §:n äfven måtte vinna tillämplighet i afseende på dem bland Ofrälse-Ståndens riksdagsmän, som icke väljas (Årkebiskopen, Biskoparne och Pastor Primarius i Stockholm)». C. U. mem. 1823 N:o 11.

Se anmärkningarne under RO. 12.

Anm. Föreskriften att nytt val till Utskotts-Ledamot genast skall förrättas, då ledighet beviljas, tillämpas sålunda, att den nyvalde intager säte i Utskottet såsom Suppleant, men afträder så snart den permitterade Ledamoten återkommer.

§ 80. Riksdag må ej räcka längre, än Tre månader från den dag, då Konungen låtit om Stats-Verkets tillstånd och behof Riksens Ständer eller deras Stats-Utskott underrätta. Skulle likväl, vid nämnda tids förlopp, ärendena ej vara afgjorda, anmäle Riksens Ständer det hos Konungen,

och äske, att Riksdagen måtte fortfara någon viss tid af högst en månad derefter; börande minst Trenne Riks-Stånd hafva sig om denna önskan förenat. Händer sig, att, vid den sålunda förlängda tidens utgång, målen ändå icke blifvit afslutade, gånge som i Regerings-Formens 109 § stadgadt är. Riksdag må äfven slutas innan Tre månader till ända gått, enär samtliga Stånden sådant begära.

Jfr RO. 109 och anm. dervid. Instr. för Riks. St. Just. Ombudsm. § 21. RF. 87, 5 p.

Anm. Vid riksd. 1809 yrkades: »att i den händelse Konungen skulle önska Riksdagens förlängande, det måtte vara honom obetaget att derom till Riksens Ständer afgifva nådig proposition». C. U. svarade: »Konungens rätt i denna del tyckes vara honom förbehållen genom Regerings-Formens 109 §, der orden: »då skall Konungen kunna Riksens Ständer åtskilja» synas innebära, att han, då omständigheterna sådant fordra, kan detta åtskiljande fördröja».

§ 81. Då Riksdag, i öfverensstämmelse med nästföregående §, fulländad är, träde Landtmarskalken och Talemännen, efter föregånget beslut i sina Stånd, till Konungen och anhålle, det Han ville låta aflysa Riksdagen och Ständerna på Rikssalen uppkalla. Sedan, efter förrättad Gudstjenst, Ständerna sig å Rikssalen infunnit, och Landtmarskalken och Talemännen, hvar i sin ordning, inför Konungen nedlagt Ståndens tacksamhet och välönskningar, uppläses Riksdags-Beslutet. Deruppå förklare Konungen Sjelf, eller genom Stats-Ministern för Utrikes ärendena, Dess bifall till Riksdagens slutande och hemförlofve Ständerna.

Jfr RO. 82. RHO. 42.

Anm. Uti nådig propos. af den 18 Febr. 1810 uttryckte K. M. den åsigt: »att ehuru rätta meningen af 81 §:ns början synes blifva otvifvelaktig genom jemförelse med den föregående §, hvarutinnan omnämnes Konungens i 109 § af Regerings-Formen stadgade magt att efter en bestämd tid Riksens Ständer åtskilja, kunde dock denna mening tydeligare uttryckas, om, framför ordet: »*fulländad*», sattes: »*inom rätt tid*». C. U. föreslog detta tillägg i mem. under Mars samma år, men det blef ej af Ständerna antaget.

§ 82. Innan Riksens Ständer åtskiljas, göre de, medelst Deputationer, sina underdåniga afskeds-uppvaktningar hos Konungen och det Kongl. Huset, samt tage äfven genom Deputerade afsked från hvarandra.

Angående uppvaktnings- och påhelsnings-deputationer vid riksdags begynnelse jfr RO. 25.

Anm. Vid riksd. 1809—10 gjordes följande anmärkningar, hvilka ej kunna hänföras till någon viss § i RO., nemligen: 1:o Inom Ridd. och Adeln: »att den som till riksdagsman blifver kallad eller i följd af sin börd ämnar riksdagen bevista, men icke förut svurit Konungen och Riket Tro- och Huldhet, borde en sådan edgång fullgöra, innan honom uti Ståndet kunde tillåtas inträde». C. U. svarade: »En sådan ed har mera afseende på allmänna undersåtliga pligter, än egentliga riksdagsmanna-åliggandeu. Den torde aldrig ovilkorligen behöfvas och har hittills åtminstone ej varit nyttjad af Allmogen, som derföre ej varit mindre trogen». 2:o Inom Borgare- och Bonde-Stånden: »att *Representations-frågans* afgörande borde föregå Riksdags-Ordningens antagande, eller åtminstone sättet föreslås, hvaruppå de ännu orepresenterade kunde vinna inträde». C. U. genmälde: »Denna fråga, som *nästkommande* Riksdag skall afgöras, hör ej egentligen till Riksdags-Ordningen, hvilken, jemlikt Regerings-Formens 85 §, vid denna Riksdag kommer att fastställas och således måste öfverensstämma med gällande Författningar. Det tillkommer de Representanter, som nu äro, att stifta Lagarne, och först då, när Representationen undergått förändring, kan Riksdags-Ordningen förändras i de till representationen hörande delar». C. U:s ofta åberopade mem. d. 6 Oct. 1809.

Till yttermera visso hafve Wi detta med Wåre Namns och Insegels undersättande stadfästat och bekräftat, som skedde i Stockholm den Tionde dagen i Februarii månad, År efter Christi Börd det Ett Tusende Åtta Hundrade och på det Tionde.

På Ridderskapets och Adelns vägnar

M. Ankarsvärd,

h. t. Landt-Marskalk.
(L. S.)

På Preste-Ståndets vägnar

Jac. Ax. Lindblom,

Taleman.
(L. S.)

På Borgare-Ståndets vägnar

H. N. Schwan,

h. t. Taleman.
(L. S.)

På Bonde-Ståndets vägnar

Lars Olsson,

n. v. Taleman.
(L. S.)

Detta allt, som föreskrifvet står, vele Wi ej allenast Sjelfve för oryggelig Grundlag antaga, utan bjude och befalle jemväl i Nåder, att alle de, som Oss och Wåre efterträdare, samt Riket

med huldhet, lydno och hörsamhet förbundne äro, böra denna Riksdags-Ordning erkänna, iakttaga, efterlefva och hörsamma. Till yttermera visso hafve Wi detta med Egen hand underskrifvit och bekräftat, samt Wårt Kongl. Insegel låtit veterligen hänga här nedanföre, som skedde, i Wår Residence-Stad Stockholm, den Tionde dagen i Februarii månad, Året efter Wår Herres och Frälsares Jesu Christi Börd, det Ett Tusende Åttahundrade och på det Tionde.

CARL.

(L. S.)

III.

Kongl. Maj:ts
och
Riksens Ständers
fastställda
SUCCESSIONS-ORDNING,
hvarefter
den Högborne Furstes, Svea Rikes utkorade Kronprins, Hans Kongl. Höghets, Prins JOHAN BAPTIST JULII af Ponte Corvo manliga Bröstarfvingar skola äga rätt till den Kongl. Svenska Thronen, samt att Svea Rikes Styrelse tillträda;

Dat. Örebro d. 26 September 1810.

Wi CARL, med Guds Nåde, Sveriges, Göthes och Wendes Konung &c. &c. &c., Arfvinge till Norrige, Hertig till Schlessvig Hollstein, Stormarn och Ditmarsen, Grefve till Oldenburg och Delmenhorst &c. &c., Göre veterligt: att sedan Riksens Ständer enhälligt antagit och fastställt den Successions-Ordning, hvarefter den Högborne Furstes, Svea Rikes utkorade Kronprins, Hans Kongl. Höghets Prins JOHAN BAPTIST JULII manliga Bröstarfvingar skola äga rätt till den Svenska Thronen, samt Sveriges Rikes Styrelse tillträda, och denna Grundlag till Wårt Nådiga gillande blifvit öfverlemnad, hafve Wi, i kraft af den enligt 85 § i Regerings-Formen Oss

tillkommande rättighet, velat denna af Rikseus Ständer samtyckta Successions-Ordning härmed antaga, gilla och bekräfta, alldeles såsom den ord för ord härefter följer:

Successions-Ordning,

hvarefter den Högborne Furstes, Svea Rikes utkorade Kronprins, Hans Kongl. Höghets, Prins JOHAN BAPTIST JULII af Ponte Corvo manliga Bröstarfvingar skola äga rätt till den Kongl. Svenska Thronen, samt att Svea Rikets Styrelse tillträda; af Konung och Riksens Ständer gjord och fastställd på Urtima Riksdagen i Örebro den 26 September 1810.

Wi efterskrifne Svea Rikes Ständer, Grefvar, Friherrar, Biskopar, Ridderskap och Adel, Klerkeri, Borgerskap och Menige Allmoge, som nu här i Örebro till allmän Urtima Riksdag församlade äro, göre veterligt: Att, sedan den Högborne Fursten, Svea Rikes utkorade Kronprins, Hans Kongl. Höghet Prins CARL AUGUST utan manliga Bröstarfvingar aflidit, och Wi äfven genom den, under den 21 Augusti 1810, upprättade Förening och Val-Act, utkorat den Högborne Furste, Prins JOHAN BAPTIST JULIUS af Ponte Corvo, till Svea Rikes Kronprins, att på de vilkor, så väl nyssnämnde Val-Act, som ock Högbemälte Furstes till afgifvande af Oss föreskrifne Försäkran förmå och innehålla, Hans Kongl. Maj:t Wår nu Regerande Allernådigste Konung och Herre, CARL den XIII:de, efter dess dödliga frånfälle (hvarmed den Högste Guden nådeligen länge fördröje) i Regeringen öfver Svea Rike samt detsamma underlydande Länder efterträda, till Sveriges Konung Krönas och Hyllas, samt Riket styra; Alltså hafve Wi för Hans Kongl. Höghets JOHAN BAPTIST JULII, Furstens af Ponte Corvo, äkta manliga Bröstarfvingar, härmed velat upprätta och fastställa denna Ordning för Successionen till Sveriges Krona och Regering, på sätt och med vilkor här nedanföre uttryckligen stadgas.

Anm. Denna Successions-Ordning är afskrifven af den, som antogs d. 18 Dec. 1809 efter Prins CARL AUGUSTS utkorande till Thronföljare. Se *Naumann* p. anf. st. 1 D., 1 Hufv.-afd. s. 356 och 360 samt 2 Hufv.-afd. s. 13. Jfr anm. vid RF. 1.

§ 1. Då Hans Kongl. Höghets, Kronprins JOHAN BAPTIST JULII redan ingångna äktenskap med manlig Bröstarfvinge välsignadt är, och ännu framdeles kan välsignadt varda, skall efterträda Hans Kongl. Höghet i Regeringen Hans Kongl. Höghets förstfödde son, och efter Honom denne Sednares manliga Efterkommande i den ordning de Åttens Hufvudman i rätt nedstigande led närmast äro. Går den förstfödde Sonens led på manssidan ut, tillfalle då Regeringen Hans Kongl. Höghets Andre Son i ordningen, med Successions-rätt för Hans manliga Efterkommande i samma ordning, som för den förstfödde stadgadt är, nemligen allt efter som de i rätt nedstigande led Åttens Hufvudman närmast äro. Utgår äfven den andra Sonens linia på manssidan, gånge Successions-rätten till den Tredje och så vidare till de öfriga Hans Kongl. Höghets Söner, i samma ordning, och rätt nedstigande led efter förstfödslo-rätt, som här ofvanföre för den förstföddes Ätt föreskrifvet är.

Jfr *Naumann* p. anf. st. 1 D. 2 Hufv.-afd. s. 14 och 22 samt s. 25 not. 1. — Anm. Åttens Hufvudman = Stamfader.

§ 2. Dör Konung i Sverige, utan att lemna Manliga Bröstarfvingar, men hans efterlemnade Drottning sig i välsignadt tillstånd befinner, före Stats-Rådet Regeringen med Kongl. Makt och Myndighet, på sätt och med vilkor, 41 och 93 §§ af Regerings-Formen föreskrifva, till dess Riksens Ständer, å den tid Regerings-Formen utstakar, hunnit sammankomma, då dem tillhör att om Regeringens förande Sjelfve förordna. Blifver Drottningens Lifsfrukt af Manskön, förordne då Riksens Ständer Förmyndare för den omyndige Konungen, på sätt i 94 § af Regerings Formen stadgadt är. Blifver Drottningens Lifsfrukt af Qvinnokön, träde den af Åtten, som efter förstfödslorätt den aflidne Konungen i Arfföljden, på sätt 1 § utstakar, närmast är, såsom Konung, till Regeringen.

Jfr RA. 2, hvarest äfven stadgas, att när en Prins med rättighet till Sveriges och Norriges förenade Kronor födes, skall Hans Namn och födelsestund tillkännagifvas inför nästinstundande Stor-Thing och i dess Protocoll antecknas. — RF. 41 och 93, samt citat. dervid. — Anm. Citaten »RF. 94» i förevarande §:s 2 p. borde ändras till: RF. 93; ty i 94 §:n står ej taladt om förordnande af *Förmyndare*. — Jfr *Naumann* p. anf. st. 1 D. 2 Hufv.-afd. s. 16, not. 4; 2 D. s. 327.

§ 3. De af Kongl. Huset af Qvinnokön, och deras Efterkommande, ändock desse af Mankön äro, hafve ingen rätt till Sveriges Krona och Regering.

Jfr SO. 1 och RF. 1.

§ 4. Såsom Regerings-Formens 2 § uttryckligen stadgar, att Konung alltid skall vara af den rena Evangeliska Läran, sådan som den, uti den oförändrade Augsburgiska Bekännelsen, samt Upsalas Mötes beslut af år 1593, antagen och förklarad är, alltså skola ock Prinsar af det Kongl. Huset uppfödas i samma Lära och inom Riket. Den af Kongl. Familjen, som ej sig till samma Lära bekänner, vare från all Successions-rätt utesluten.

Jfr RF. 2 och anm. dervid. RF. 16. *Naumann* p. anf. st. 2 D. s. 175 o. f. Om förlust af Successionsrätten se 1 D. 2 Hufv.-afd. s. 16 o. f.

§ 5. Prins af det Kongl. Huset må ej gifta sig utan Konungens vetskap och samtycke. Sker det ändock, hafve Han förverkat Arfsrätt till Riket för Sig, Barn och Efterkommande. Lag samma vare, om Han, med eller utan Konungens vetskap och samtycke, tager till Gemål enskild Svensk eller Utländsk Mans Dotter. Dock vare Honom ej förment att med Konungens vetskap och samtycke taga Gemål af Svenska Konungahuset, inom, i Svensk Lag, ej förbudna leder.

Jfr RF. 44 och citat. dervid. — Ang. bestämmelsen: »*enskilt*» mans dotter m. m. se *Naumann* p. anf. st. 1 D. 2 Hufv.-afd. sidd. 17—21.

§ 6. Prinsessor af det Kongl. Huset må ej träda i gifte, utan Konungens vetskap och samtycke. Ej heller må det någonsin tillåtas med Svensk Man, utom det Kongl. Huset.

Jfr nästföreg. §.

§ 7. Prinsar och Prinsessor af det Kongl. Svenska Huset må ej anträda resa Utrikes, utan Konungens vetskap och samtycke.

Huru förfares när *Konungen* vill resa utrikes, jfr RF. 39 och citat. dervid.

§ 8. Prins af Kongl. Svenska Huset må ej, utan Konungens och Riksens Ständers samtycke, blifva regerande Furste af Utländsk Stat, vare sig genom val, arf eller gifte. Sker annorlunda, vare Han och Hans Efterkommande ej berättigade att succedera till Svenska Thronen.

Jfr RF. 45. — *Naumann* p. anf. st. 1 D. 2 Hufv.-afd. sid. 21.

§ 9. Skulle den olycka tima, att hela Konungahuset, inom hvilket arfsrätten till Riket räknas, antingen på manliga sidan utginge, eller genom uraktlåtande af hvad denna Successions-Ordning uttryckligen föreskrifver, förlorat Successions-rätt, vare Thronen ledig till nytt val, osh utkore då Riksens Ständer ett nytt Konungahus.

RF. 42 och citat. dervid. *Naumann* p. anf. st. 2 D. sid. 338. Om val af Thronföljare se ibid. 1 D. 2 Hufv.-afd. s. 26.

Till yttermera visso, att Wi allt detta föreskrifna så belefvat och beslutit, hafve Wi samtelige Svea Rikes Ständer detta underskrifvit och beseglat; som skedde i Örebro den Tjugusjette dagen i September månad, År efter Christi Börd, Ett Tusende Åtta Hundrade och på det Tionde.

På Ridderskapets och Adelns vägnar
Claes Fleming,
h. t. Landt-Marskalk.
(L. S.)

På Preste-Ståndets vägnar
Jac. Ax. Lindblom,
Taleman.
(L. S.)

På Borgare-Ståndets vägnar
J. Wegelin,
n. v. Taleman.
(L. S.)

På Bonde-Ståndets vägnar
Lars Olsson,
n. v. Taleman.
(L. S.)

Detta allt, som föreskrifvet står, vele Wi ej allenast Sjelfve för oryggelig Grundlag antaga, utan

bjude och befalle jemväl i Nåder, att alle de, som Oss och Wåre Efterträdare samt Riket med huldhet, lydno och hörsamhet förbundne äro, böra denna Successions-Ordning erkänna, iakttaga, efterlefva och hörsamma. Till yttermera visso hafve Wi detta med Egen hand underskrifvit och bekräftat, samt Wårt Kongl. Insegel låtit veterligen hänga här nedanföre, som skedde i Örebro den Tjugusjette dagen i September månad, Året efter Wår Herres och Frälsares Jesu Christi Börd, det Ett Tusende Åttahundrade och på det Tionde.

CARL.
(L. S.)

IV.

Kongl. Maj:ts
och
Riksens Ständers
fastställda
TRYCKFRIHETS-FÖRORDNING,
Dat. Örebro den 16 Julii 1812.

Med de derefter, och sist vid riksdagen i Stockholm åren 1859 och 1860, af Konungen och Riksens Ständer antagna förändringar.

Wi CARL, med Guds Nåde, Sveriges, Göthes och Wendes Konung &c. &c. &c., Arfvinge till Norrige, Hertig till Schlessvig Hollstein, Stormarn och Ditmarsen, Grefve till Oldenburg och Delmenhorst &c. &c. Göre veterligt: att sedan Riksens nu församlade Ständer enhälligt beslutit att, i vissa afseenden, förändra den hittills gällande Tryckfrihets-Förordningen af den 9 Martii 1810, och denna sålunda förändrade Lag blifvit till Wårt Nådiga gillande öfverlemnad, så hafve Wi, i kraft af den, enligt 85 § i Regerings-Formen, Oss tillkommande rättighet, velat denna, af Riksens Ständer samtyckta, Tryckfrihets-Förordning härmed antaga, gilla och bekräfta, alldeles såsom den ord för ord härefter följer:

Wi Efterskrifne Svea Rikes Ständer, Grefvar, Friherrar, Biskopar, Ridderskap och Adel, Klerkeri, Borgerskap och Menige Allmoge, som nu, här i Örebro till Allmän Urtima Riksdag församlade äro, Göre veterligt: att som, uti den af Oss under den 6 Junii 1809 antagna, och af Konung och Ständer fastställda Regerings-Form, Tryckfriheten blifvit Svenska Folket tillerkänd, förmedelst det stadgande i berörda Grundlags 86 §: *att med Tryckfrihet bör förstås hvarje Svensk Mans rättighet, att, utan några af den offentliga Makten i förväg lagda, af Tryckfrihets-Lagen ej föreskrifna, hinder, utgifva Skrifter; att sedermera inför laglig Domstol kunna tilltalas för deras innehåll, och att icke, i annat fall, kunna derför straffas, än om detta innehåll strider emot tydlig Lag, gifven att bevara allmänt lugn, utan att återhålla allmän upplysning;* Alltså, och med hänsigt till de sålunda föreskrifna ändamål, hafve Wi härmed velat förklara hvar och en fritt och öppet, att, med iakttagande af de föreskrifter mot Tryckfrihetens missbruk, hvilka här nedanföre, i öfverensstämmelse med Rikets Allmänna Lag, skola uttryckligen stadgas, i afseende på Statens invärtes lugn och utvärtes säkerhet, samt det Högsta Väsendets, Öfverhetens, den enskilde Medborgarens och Sedernas dermed förknippade helgd, sina tankar uttrycka och meddela i alla ämnen, i hvad skrifart som helst, och ehvad föremålet skulle vara detta Rike enskildt, eller främmande Länder, ett närvarande tidehvarf eller de förflutna, lefvande personer eller aflidna. Till följd häraf, och jemte det Wi härmed förpligte alla dem, på hvilka en laglig pröfning af förbrytelser i allmänt tryck ankomma kan, att vara den oskyldiges lagliga värn och beskydd, hafve Wi, till Tryckfrihetens försäkrande på ett sätt, förenligt med ett Borgerligt Samhälles och hvarje Medborgares rättmätiga fordringar, velat stadga och förordna följande:

Anm. 1. Angående Constitutions-Utskottets *Förslag* till Tryckfrihets-förordning samt det dervid följaktiga memorial af d. 28 Nov. 1809, derutinnan Utskottet motiverar vissa delar af samma förslag. Riks-Ståndens anmärkningar deremot, samt den *Tryckfrihets-Förord-*

ning, som utfärdades den 9 Mars 1810, se *Naumann* p. anf. st. 1 D. 1 Hufv.-afd. s. 346—356 och särskildt not. 5. — Beträffande de förändringar, som Tryckfrihets-Förordningen undergick vid riksd. 1812, då den erhöll sitt nuvarande datum (hvilka förändringar hufvudsakligen bestodo i den s. k. *Indragningsmaktens* införande, men för öfrigt *till största delen* innefattade endast närmare bestämmelser och förtydligande af förutvarande stadganden, samt voro föranledda dels af Constitutions-Utskottets från 1809—10-årens riksd. i Stockholm samt 1810-års riksd. i Örebro hvilande förslag, dels af K. Maj:ts Nådiga Proposition d. 26 Maj 1812), äfvensom de uppgifna *generella motiverna* för dessa ändringar, se *Naumann* ibid. s. 362—380 och särskildt not. 2 och 7 (i hvilken sistn. not, s. 379 r. 11, bör tilläggas: »äfvensom 2 § 4 mom. 5 p., angående *rättegångshandlingars* utgifvande i allmänhet på trycket, blef till sin nuvarande lydelse förändrad»).

Huruledes *Indragningsmakten* återigen afskaffades vid riksdagen 1844—5, se anm. vid TF. 4 § i slutet.

Anm. 2. Angående den af Kongl. Maj:t proponerade och af Riks. St. vid riksd. 1817—18 antagna *Lag för tryckfrihetens utöfning Svenska och Norska Nationerna emellan*, hvilket förslag *förkastades* af Norska Storthinget år 1821, se *Naumann* p. anf. st. 1 D. 1 Hufv.-afd. s. 403 o. f.

Anm. 3. Uti ingressen till 1810-års TF. stod 86 § RF. *ordagrannt* införd. Vid riksd. 1812 blef, näst framför ordet: *hinder*, tillagdt: »*af Tryckfrihetslagen ej föreskrifna*», hvilka ord icke finnas i nämnde § af Regerings-Formen.

Anm. 4. Efter Hof-Cancellers-Embetets afskaffande, blef, vid riksd. 1840—1, ordet »Hof-Cancelleren» öfverallt i TF. ändradt till »*Justitie-Statsministern*». Se anm. vid RF. 5.

§ 1.

1:o. Alla förut gällande Lagar, Stadganden och Föreskrifter, i afseende på Tryckfriheten eller Bokhandeln, vare härmed upphäfna, och såsom en följd häraf, äfven alla hittills gifna särskilda Förbud emot utgifvandet af vissa Böcker, Skrifter och Handlingar; skolande dessa ej kunna åtalas annorlunda, än denna Tryckfrihets-Lag bjuder.

Under ordet Skrift, som i denna Lag nyttjas, skall förstås allt hvad, genom Tryck, under Allmänhetens ögon läggkes. Med Periodisk Skrift förstås en sådan, som i nummerföljd, eller på bestämda tider, utgifves.

Jfr anm. och præjud. vid TF. 1 § 4, 11 och 12 mom.

Anm. 1. Definitionen på *periodisk* Skrift blef tillagd år 1812.

Anm. 2. Angående den frågan »huruvida *disciplinär*-maktens befogenhet uteslutes deraf att den ifrågaställda förseelsen innefattas uti *tryckt skrift* eller *med sådan skrift vidtagna åtgärder*», se Juridiska Föreningens Tidskrift 19:de H., sidd. 69—104.

Anm. 3. Angående Dom-Capitels behörighet i fråga om villomeningar af *Prest och Skolelärare* uttalade *i tryckt skrift*, se Kongl.

Maj:ts (Högsta Domstolens) Utslag den 27 Julii 1818 i *Justitie-Ombudsmannens* berättelse för år 1849 (Bihang till Riks-Ståndens Prot. vid 1850—1 årens riksdag, 2 Saml., 1 afd., 2 B.) sidd. 53—57, samt Högsta Domstolens Utslag den 10 Mars 1847 dersammastädes, s. 57—59, och i *Schmidts* Juridiska Archiv 18 B. sidd. 174—178.

2:o. Någon tryckningen föregående granskning af Skrift, eller något förbud emot tryckning deraf, skall ej äga rum. Ej skall någon Skrift kunna, före dess utgifvande, Boktryckare, Utgifvare eller Författare affordras, ej heller något för tryckningen eller utgifningen hinderligt inseende öfver Boktryckerier, eller Författare och Utgifvare, vara tillåtet; Läroverken dock deras förra rättighet förbehållen, att öfverse och gilla sådana Afhandlingar, som skola på deras Lärosalar offentligen försvaras.

Jfr RF. 86, 108. RO. 65. Universiteternas jurisdictions-rätt enligt deras Constitutioner är i tryckfrihetsmål, enl. TF. 5 § 6 mom., oförkränkt. Se dock Kongl. Förordningen om upphörande af Universiteternas domsrätt, d. 2 April 1852.

Anm. 1. Vid riksd. 1834—5 ansågo Riksens Ständer införande af *censur* å de stycken, som uppföras å enskilda theatrar, såväl i hufvudstaden som i landsorterna, vara både nyttigt och af behofvet påkalladt, samt anhöllo i und. hos Kongl. Maj:t om utfärdande af nådigt stadgande: att *theater-stycken* icke må på enskilda Theatrar uppföras utan att förut vara granskade och godkända af dertill förordnad person eller myndighet. Med gillande af denna önskan, uppdrog K. M., genom Bref till samtl. *Landshöfdingarne* af d. 7 Mars 1835, utöfningen af en sådan granskningsrätt åt dessa embetsmän, hvar och en inom det honom nådigst anförtrodda Län, med rättighet att i städerna utom Landshöfdinge-residenset öfverlåta, uppå egen ansvarighet, samma granskningsrätt åt *Borgmästaren* eller åt någon annan, som genom sin upplysning och sitt anseende må befinnas dertill tjenlig.

Anm. 2. Kongl. Maj:t har, med anledning af Riksens Ständers gjorda underdåniga framställning derom, att stadgas måtte, det dramatiskt arbete icke må, utan egarens tillstånd, på skådeplats uppföras, funnit godt att, efter inhemtadt yttrande af Högsta Domstolen, uti detta ämne i Nåder förordna som följer: § 1. Svenskt dramatiskt arbete må ej offentligen uppföras, med mindre författaren dertill lof gifvit. Vid författarens död upphöre detta förbud; dock så, att, om författaren låtit genom tryck offentliggöra arbetet, men aflider innan fem år förflutit efter det år, då tryckningen skedde, hans arfvingar ega tillgodonjuta samma skydd under den tid, som derå kan återstå. Har författare låtit trycka arbetet, utan att gifva sig offentligen tillkänna, vare det, sedan fem år förflutit efter det, då tryckningen skedde, en hvar tillåtet att arbetet offentligen uppföra. Öfversättare anses lika med författare. Har författare öfverlåtit sin eganderätt till annan person, inträde denne i den rätt, författaren egt. — § 2. Den som, i strid med stadgandet uti § 1, utan egarens lof offentligen på skådeplats uppförer eller låter uppföra sådant dramatiskt arbete, hvarom i

nästföregående § sägs, eller någon betydligare del deraf, gifve för hvarje gång i skadestånd till egaren så mycket, som vid tillfället, då uppförandet skedde, influtit utan afdrag för några kostnader eller för annat arbete, som kan vara vid samma tillfälle uppfördt. Kan beloppet deraf ej skyndsamt utredas, varde skadeståndet bestämdt efter annan grund, som skälig pröfvas. Lägsta belopp, hvartill skadestånd för hvarje gång sättas må, vare Tjugufem Riksdaler Banko, äfven om så mycket bevisligen ej influtit. — § 3. Hvad sålunda om dramatiskt arbete är stadgadt, gälle ock för sådant musikaliskt arbete af Svensk författare, som är för skådeplatsen afsedt. — § 4. Denna Författning eger ej tillämpning på arbete, som härförinnan blifvit offentligen uppfördt. K. F. d. 20 Julii 1855.

3:o. Inga Privilegier på Skrifters utgifvande, af hvad form och beskaffenhet de vara må, skola hädanefter behöfvas, utan vare för hvarje Författare eller Förläggare, thy förutan, utgifningsrätten af trycket fri, andras redan erhållna uteslutande rätt dock oförkränkt. Sådan uteslutande rätt må hädanefter ej förunnas på längre tid än Tjugu år. På obestämd tid redan förunnad gälle endast för dens lifstid, som den erhållit. Privilegier på Skrifters utgifvande, förlänta till Allmänna Inrättningars understöd, äge ej kraft för längre tid än Tjugu år, räknade från denna dags datum. Kongl. Maj:t dock obetaget, att dem, hvarje gång, på högst Tjugu år förnya.

Jfr anm. vid TF. 1 § 7 m. — Detta moment är oförändradt bibehållet från 1810-års TF., endast med den skilnad att derstädes, mot slutet af momentet, står »denna *Lags* datum», hvilka ord blifvit år 1812 ändrade till »denna *dags* datum».

4:o. Utgifvare af Dagblad eller Periodiska Skrifter anmäle sig, jemte titeln och tryckningsorten, hos Justitie-Stats-Ministern, som äger att, så vida Sökanden ej för nesligt brott blifvit dömd, eller förklarad ovärdig föra andras talan, meddela bevis, att intet hinder emot Skriftens utgifvande förekommer.

Detta moment tillkom år 1812. — Jfr Præjud. under TF. 4: 2.

Præjudicater.

1. Emot Boktryckaren *P.* i G. hade förekommit den anm., att han tryckt ett blad under titel: »*Prospect*», dateradt Onsd. d. 6 Julii 1836, hvilket blifvit till prenumeranterna å de inställda Dagbladen *Götheborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning* samt *Götha Runor för Politik, Literatur, Handel m. m.* på vanlig tid och ort utdeladt, utan att *P.* dervid iakttagit hvad 1 § 4 m. samt 4 § 2 mom. i TF. stadga rörande bevis

öfver hos Hof-Cancellers-Embetet (numera Justitie-Stats-Ministern) gjord anmälan om utgifvande af Dagblad eller Periodiska skrifter. Sedan, i anledning häraf, Boktryckaren *P.* blifvit hörd, utlät sig Hof-Cancellers-Embetet genom Utslag den 6 Sept. nämnde år: »att *P:s* förebärande att det af honom tryckta ofvannämnda Bladet icke vore något annat än en till allmänheten ställd anmälan om en skrifts blifvande tillvaro, knude så mycket mindre godkännas, som berörde Blad, oaktadt den derå satta öfverskriften *Prospect*, långt ifrån att endast innefatta en anmälan om en blifvande Tidning, tvärtom, oberoende af en sådan anmälan, innehölle alla de olikartade ämnen, hvilka i Dagblad vanligen förefinnas, och deribland jemväl förekomme, jemte mycket annat, blott såsom en vanlig annonce, den af *P.* åberopade anmälan; och utgjorde ej heller det af honom anförda sätt, hvarpå Bladet blifvit betraktadt af Post-Contoret i G., hinder för den Hof-Cancellers-Embetet tillkommande pröfning af Bladets beskaffenhet. Enär ifrågavarande skrift eller Blad utgifvits på alldeles samma tid och ställe, som varit bestämda för utdelandet af de inställda Dagbladen *Götheborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning* samt *Götha Runor, Tidning* för Politik, Handel m. m., samt denna tid äfven blifvit i sjelfva Bladet bestämd medelst utsättandet af dagens datum såsom å vanliga Dagblad, och sig vidare företedde, att Bladet, likasom Dagblad i allmänhet, innehållit blandade artiklar, jemte strödda ämnen för dagen, såsom Annoncer, Kungörelser och Skeppsunderrättelser m. m., samt till format och tryck ej allenast hade hela utseendet af ett Dagblad, utan äfven synbarligen och särskildt genom de uti den första Annoncen begagnade ovanliga samt förut till de två meranämnde Bladens titlar använda stilar, på det närmaste liknade dessa Blad, till hvilkas Prenumeranter det äfven varit såsom ersättning utdeladt; fann Hof-Cancellers-Embetet, så väl på grund af 1 § 1 mom. Tryckfrihets-Förordningen, som äfven i öfverensstämmelse med det allmänneligen antagna begreppet om Dagblad, sig icke annorlunda kunna anse Bladet, än såsom ett på bestämd tid utgifvet Dagblad, utgörande derjemte en i obehörig väg tillkommen fortsättning af de inställda Dagbladen *Götheborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning* samt *Götha Runor*, m. m., eller ett dertill hörande Bihang; hvadan *P.*, som tryckt Bladet, utan att vara försedd med Hof-Cancellers-Embetets bevis om gjord anmälan deraf, fälldes, att, likmätigt 4 § 2 mom. Tryckfrihets-Förordningen, för omförmälte förseelse böta 100 R:dr Banco, hvilka, i brist af tillgång, komme att förvandlas på sätt 5 § 15 mom. samma Förordning derom stadgar; och skulle dessutom allt utgifvande af oftaberörde Blad inställas intill dess utgifvaren iakttagit hvad i 1 § 4 mom. Tryckfrihets-Förordningen är stadgadt». — *Boktryckaren P.* anförde häröfver besvär hos K. M., som i Utslag d. 9 Mars 1838 yttrade: »Hvad angår Klagandens anmärkning att Hof-Cancellers-Embetet icke skull ägt upptaga målet till pröfning, så alldenstund Tryckfrihets-Förordningens 4 §, innehållande stadganden i afseende på bevakningen öfver Skrifters lofliga allmängörande, uti 1 mom. förmår, »att Hof-Cancelleren tillkommer vaka öfver skrifters allmängörande på det sätt och i de delar, som der nedanföre bestämmas», hvarefter 2 mom., till befrämjande af detta ändamål, dels föreskrifver hurn, då en skrift till försäljning eller spridande utgifves, ett exemplar deraf bör till Hof-Cancelleren aflemnas, dels ock i ett sammanhang stadgar ansvar för Boktryckare, som uraktlåter att hörsamma denna föreskrift, eller, utan att vara försedd med Hof-Cancellerens bevis om gjord anmälan af ett Dagblad eller Periodisk skrift, de samma trycker; fördenskull och enär 3 mom. af nämnde § omförmäler,

att ordningsmål höra under Hof-Cancellerens egen pröfning, samt 4 mom., med uppräknande af vissa i 1 § beskrifna fall, som anses för Ordningsmål, dertill ock hänförer försummelse att tryckt skrift till Hof-Cancelleren aflemna, hvilken försummelse, på sätt förberördt är, blifvit i 2 mom. ställd i samma förhållande med uraktlåtenhet att före tryckningen af Dagblad eller Periodisk skrift förse sig med Hof-Cancellerens bevis angående derom gjord anmälan, hvaröfver, såsom rörande den vid skrifters allmängörande föreskrifna ordning, Hof-Cancelleren äger att vaka, kan, vid jemförelse af förenämnda särskilda Lagbud, afseende på sagde anmärkning ej fästas. Beträffande sjelfva målet, finner Kongl. Maj:t skäl icke förekomma att i det öfverklagade Utslaget göra ändring.» Jfr *Backmans* Lagsamling 6 H. s. 224.

2). Hos *Justitie-Stats-Ministern* förekom den anmärkning emot Boktryckaren *Carl R.*, att, efter det ett i Stockholm utgifvet Dagblad, benämndt »Allmänna Tidningen,» med N:o 51 Thorsdagen den 2 Mars 1854 upphört, och tillståndsbeviset derå blifvit till Justitie-Stats-Expeditionen återstäldt, *R.*, såsom ansvarig föreståndare för Typografiska Föreningens Boktryckeri i Stockholm, låtit påföljde Fredagen och Lördagen, äfvensom Måndagen d. 6 Mars, från nämnde tryckeri utgå och bland allmänheten sprida trenne särskilde skrifter, hvilka i fortgående nummerordning af 52, 53 och 54, i afseende på deras så väl yttre utseende som innehåll tydligen utgjorde fortsättning af förenämnda upphörda Dagblad, samt i allt fall, medelst å dem iakttagen nummerföljd, inneburo egenskap af periodisk skrift. — Enär i afseende på dessa skrifter ej blifvit iakttaget hvad 1 § 3 mom. Tryckfrihets-Förordningen stadgar såsom vilkor för utgifvande af dagblad eller periodisk skrift, fann Justiti-Stats-Ministern d. 6 Mars 1854, med åberopadt stöd af samma Förordnings 4 § 2 mom., skäligt så väl fälla *R.*, att för det han, utan att vara försedd med Justitie-Stats-Ministerns bevis om gjord anmälan af periodisk skrift, densamma tryckt, böta 100 R:dr, som ock förordna, att vidare utgifvande af samma skrift borde inställas intill dess utgifvaren deraf iakttagit hvad i förståberopade § och mom. af Tryckfrihets-Förordningen derom vore stadgadt. — *R.* sökte i underdånighet ändring. — Hvad angick klagandens i de underdåniga besvären framställda anmärkning, att Justitie-Stats-Ministern icke skall varit behörig att upptaga målet till pröfning, fann *Högste Domstolen*, d. 25 Apr. 1854, vid jemförelse af de 4 första momenterne i 4 § af Tryckfrihets-Förordningen, ifrågavarande ärende utgöra ett ordningsmål, hvars pröfning och afgörande tillhörde Justitie-Stats-Ministern; till följd hvaraf berörde anmärkning lemnades utan afseende. Beträffande sjelfva målet fann Högste Domstolen skäl icke vara anfördt, som i öfverklagade beslutet kunde verka ändring. Jfr Jurid. Fören. Tidskrift 9 H. s. 205.

3). Emot Boktryckaren *H.* i Stockholm hade den anmärkning förekommit, att han tryckt och utgifvit *Dagblad*, under titel af *Läse-Kabinett*, utan att hafva iakttagit hvad 1 § 4 mom. samt 4 § 3 mom. af TF. stadga rörande behörigt bevis öfver hos Hof-Cancellers-Embetet gjord anmälan om utgifvande af Dagblad eller Periodiska skrifter. I anledning häraf hade nämnde Embete i Utslag d. 10 Oct. 1836 sig yttrat: »att som det af Boktryckaren *H.* åberopade, under den 2 Maj 1834 från Hof-Canzlers-Embetet utfärdade bevis, i full öfverensstämmelse med den derom hos Hof-Canzlers-Embetet gjorda anmälan, lydde å utgifvandet af en *Veckoskrift* under förberörde titel af *Läse-Kabinett*,

hvilken jemväl i sådan egenskap utkommit och fortgått intill början af år 1835, men deremot det från *H:s* Boktryckeri utgångna Blad vore ett Dagblad, hvilket utkommit alla söckuedagar, och således icke kunde anses för samma skrift, som den under enahanda benämning af Läse-Kabinettet förut utkomna men upphörda veckoskriften, kunde Hof-Canzlers-Embetet, uppå dessa skäl och med ogillande af hvad *H.* deremot anfört, icke betrakta det för utgifvande af *Veckoskriften Läse-Kabinett* utfärdade bevis såsom gällande för det under samma titel från hans Boktryckeri utgångna *Dagblad;* hvadan och enär *H.* tryckt samma Dagblad utan att vara försedd med Hof-Canzlers-Embetets behöriga bevis om derom gjord anmälan, han, med åberopadt stöd af 4 § 2 mom. Tryckfrihets-Förordningen, pliktfälldes för denna sin förseelse till Ett Hundrade R:dr Banco böter, hvilka i brist af tillgång, komme att förvandlas på sätt 5 § 15 mom. derom stadgar.» — Häröfver anförde Boktryckaren *H.* und. besvär hos K. M., som i Utslag den 9 Augusti 1838 resolverade: »Som ostridigt är, att Klaganden varit försedd med Hof-Canzlerens bevis, att hinder ej förekom mot utgifvandet af skriften: Läse-Kabinett, samt denna skrift, uti anmälan till Hof-Canzleren kallad Veckoskrift, måste hänföras till hvad uti 1 § 1 mom. Tryckfrihets-Förordningen benämnes »Periodisk skrift»: Alltså och då Tryckfrihets-Förordningen hvarken föreskrifver, att den, som anmäler sig till utgifvande af sådan Periodisk skrift, *skall bestämma de tider, å hvilka skriften kommer att till allmänheten utgifvas, ej heller påbjuder, att, derest Utgifvaren i detta hänseende vidtager förändring, han då skall sådant förut hos Hof-Canzleren anmäla,* samt, vid dessa förhållanden, Klagandens nu anmärkta åtgärd att, sedan skriften Läse-Kabinett utgifvits blott en gång i veckan, låta densamma å flera dagar i veckan utkomma, icke kunde leda till ansvar efter 4 § 2 mom. af berörde Förordning, pröfvar Kongl. Maj:t rättvist att, med ändring af Hof-Canzlers-Embetets Utslag, Klaganden från de honom ådömda böter befria». Jfr *Backmans* Lagsaml. 6 H. s. 224.

5:o. Privilegier å Boktryckeri skola ej erfordras, utan stånde hvar och en fritt att, utan hinder af någon särskild Författning, äldre Privilegier eller något Boktryckeri-Reglemente, samt utan att vara underkastad någon Skrå-Ordning, anlägga sådana Tryckerier, af hvad beskaffenhet eller vidd honom tjenligt synes, uti Stad eller inom ett afstånd derifrån af högst en half mil.

Då ett Boktryckeri sålunda utom Stad anlägges, skola, i alla mål, som Boktryckningen röra, Boktryckare, Arbetare i Tryckeriet samt der tryckta Skrifters Författare och Utgifvare lyda under Stadens rätt.

Den ett nytt Boktryckeri inrättar, åligger, att sist Tretio dagar, innan någon Skrift derifrån utgifves, så väl hos Magistraten i den Stad, hvaruti Boktryckeriet anlägges, eller under hvars Domsrätt han, såsom Boktryckare, skall

lyda, som ock hos den Kongl. Maj:ts Befallningshafvande, under hvars styrelse eller Embetes tillsyn Staden hörer, skriftligen tillkännagifva, att och hvarest han Boktryckeri anlagt. Uraktlåter någon det, plikte han Etthundra Riksdaler, och varde hans förbrytelse i allmänna Tidningarne kungjord. Utgifves från ett, på nu föreskrifna sätt icke behörigen anmäldt, Tryckeri någon brottslig Skrift, vare den olaglige Boktryckaren, jemte Författaren, underkastad lika straff och ansvar för Skriftens innehåll och skrifart, och hafve sitt Boktryckeri till Åklagaren förverkat. Lag samma vare, der Boktryckeri ombyter ägare. I båda fallen åligger det Konungens Befallningshafvande, sedan behörig anmälan hos honom blifvit gjord, att genast, eller med först omgående Post, derom underrätta Justitie-Stats-Ministern.

Jfr præjud. och anm. vid TF. 1 § 4 och 7 mom.

Sista punkten i detta moment, näst efter »åklagaren förverkat,» lydde förut: »Sedan anläggningen af ett Boktryckeri blifvit till Konungens Befallningshafvande anmäld, åligge det honom, genast eller med först afgående post, derom underrätta Hof-Cancelleren. Den erhöll nuv. lydelse (Lag samma vare . . . . Justitiæ-Stats-Ministern») vid riksd. 1844—5, emedan det förutvarande stadgandet »icke gällde för det fall, då Boktryckeri öfvergår till ny egare, men det emedlertid i alla händelser är af vigt, att Justitie-Stats-Ministern, hvilken numera innehafver den tillförene åt Hof-Canzleren uppdragna befattning med Tryckfrihets-ärenden, skall hafva sig bekant hvilka som idka Boktryckeri-yrket, för att kunna tillse, om å utkommen skrift rätter eller verklig Boktryckares namn blifvit utsatt, och för öfrigt handhafva den i Tryckfrihets-Lagen föreskrifna uppsigt å Boktryckerien, samt det jemväl synes skäligt att alla Boktryckare må ega, likasom enahanda rättigheter, äfven lika skyldigheter inför Lag». C. U. mem. 1840, n:o 66.

Præjudicat. Stadsfiscalen F. tilltalade hos Hof-Cancellers-Embetet Stentryckaren S. för det han å sitt *Stentryckeri* tryckt en skrift, innefattande uppmaning eller så kallad proclamation, den han äfven till allmänheten spridt, utan att, enligt Tryckfrihets-Förordningens föreskrift, hafva dessförinnan, rörande Stentryckeriet, gjort vederbörlig anmälan, eller å skriften utsatt personens namn, som densamma tryckt, tryckningsorten och årtalet, samt utan att deraf hafva till Hof-Cancelleren aflemnat exemplar. I Utslag d. 4 Mars 1837 utlät sig Hof-Cancellers-Embetet: att enär 1 § 1 mom. Tryckfrihets-Förordningen uttryckligen innehölle det stadgande, att med ordet Skrift, som i berörde Lag nyttjades, skulle förstås allt hvad genom tryck under allmänhetens ögon lägges, samt en litograferad skrift verkeligen vore genom tryck åstadkommen, lika väl som en från vanlig Boktryckare-press utgången, hvadan allt hvad, som för tryckta skrifter och tryckerier i allmänhet blifvit stadgadt, jemväl måste vara tillämpligt på skrifter, hvilka genom stentryck åstadkommas, och på Stentryckerier, hvarifrån skrifter utgifvas; funne

Hof-Cancellers-Embetet, enligt 1 § 5 och 10 mom. samt 4 § 2 och 4 mom. af ofvannämnde Förordning, skäligt döma *S.*, som från sitt tryckeri skrift utgifvit och icke bestridt de mot honom i öfrigt anmärkta förseelser, att böta, för det han uraktlåtit att om Tryckeriet göra vederbörlig anmälan, sist 30 dagar innan någon skrift derifrån utgick, 100 R:dr, hvarjemte denna hans förbrytelse skulle i allmänna Tidningarne kungöras; för det han underlåtit att å den af honom tryckta skriften utsätta sitt namn, tryckningsorten och årtalet, hvarmed han nu första gången vore beträdd, 300 R:dr, samt för det han af den tryckta skriften icke aflemnat vederbörligt exemplar till Hof-Cancelleren, 50 R:dr, tillsamman 450 R:dr Banco, hvilka böter; i brist af tillgång till deras gäldande, kommo att förvandlas på sätt i 5 § 15 mom. meromförmälte Förordning stadgas. — Vid pröfning af de besvär *S.* öfver detta Utslag i underdånighet anförde, fann Kongl. Maj:t (i Utslag den 16 Nov. 1837) skäl ej vara anfördt, som i Hof-Cancellers-Embetets öfverklagade Utslag kunde verka ändring. Jfr *Backmans* Lagsamling, 6 H. s. 225. — Jfr Præjudicat under TF. 4 § 4 mom.

6:o. Författare vare ej skyldig, att å tryckt skrift låta sitt namn utsättas. Ehvad han okänd vara vill eller ej, åligge honom att tillställa Boktryckaren en förseglad Sedel, innehållande hans namn och hemvist, med påskrifvet betyg om dessa uppgifters riktighet, af tvänne på orten väl kända, inom Sverige boende, Svenska medborgare, hvilka åligge författareansvar, i händelse Skriften inom laga tid åtalas skulle, och Författarens namn och hemvist befunnes oriktigt uppgifna, eller i Sedeln saknades, eller ock Författaren, utan laga förfall, ifrån svaromålet uteblefve. Röjer Boktryckare Författares namn och hemvist, då sådant honom ej af Domaren lagligen ålagdt är, böte Tvåhundra Riksdaler, och varde hans brott kungjordt i allmänna Tidningarne.

Anm. Detta mom. undergick år 1813 ingen annan ändring än att orden: »*Svenska och inom Sverige boende*» samt orden »*eller ock Författaren, utan laga förfall, ifrån svaromålet uteblefve*» tillades. Vid riksd. 1809 anmärktes mot detta mom.: »Om en författare ej vill vara okänd för Boktryckaren, och om denne sjelf noga känner hans person och hemvist, hvarföre skall han då lemna en förseglad namn-sedel, och hvarföre anskaffa tvänne mäns betyg att han är den Boktryckaren vet honom vara? Det kan ju hända, att en författare häldre förtror sig åt Boktryckaren, än åt någon annan, och att han ej vill taga flera i förtroendet. Skulle ej i detta fall det vara nog att Boktryckaren kunde prestera författarens ovedersägliga, det är efter Lag egenhändiga betyg att han skrifvit skriften?» — Hvarjemte föreslogs: att, efter orden »Röjer Boktryckare» borde tilläggas: »den författares namn och hemvist, som *okänd* vara vill, eller uppbryter Boktryckare namnsedel och röjer författarens namn och hemvist, utan att sådant af Domaren äskas

etc.» — C. U. svarade: »Då Boktryckarens skyldighet är ovillkorlig att förskaffa sig namnsedel och således ej blott har afseende på den händelse när auctorn för Boktryckaren vill vara okänd, utan vid alla tillfällen utgör för denne sistnämnde den egentliga säkerheten till befrielse att sjelf ansvara för en skrifts innehåll, och då ordet *»röjer»* utmärker tillräckligen endast det fall då författaren vill vara okänd, anser väl Utskottet, enär äfven, såsom nyss sagdt är, namnsedel utgör Boktryckarens förnämsta säkerhet, något särskildt ansvar för uppbrytandet icke behöfva föreskrifvas, hvadan Utskottet anser redactionen, sådan anmärkaren den föreslagit, mindre lämplig.» C. U. mem. d. 27 Apr. 1810. (Jfr nuv. lydelsen af TF. 1 § 8 m.)
Se *præjud.* under 1 § 8 mom. samt 3 § 9 m.

7:o. Den, hvilken utgifver Utländsk Mans arbete, eller öfversättning deraf, eller Inländsk Mans, som sitt namn ej angifvit, äge enahanda rättigheter, pligter och ansvarighet, som Författare, i alla de fall, der ej i denna Lag annorlunda stadgadt är. Utgifvare af Dagblad och Periodiska Skrifter vare alltid, i afseende på ansvaret, ansedde såsom Författare, åliggande dem under lika förbindelse att tillse, det de vilkor, som vid utgifvandet deraf i denna Lag ytterligare stadgas, varda noga iakttagna.

Hvad som förstås med periodisk skrift, se TF. 1 § 1 mom. Af hvilken auctoritet tillstånd meddelas till utgifvande af dagblad eller period. skrifter, TF. 1 § 4 m. Om Boktryckare utan tillstånd trycker sådan skrift, TF. 4 § 2 m. *Dubbla* böter för Dagbl.-utgifvare, 4 § 7 m.

Anm. Hos K. M. anhöll Boktryckeri-firman N. M. L. i underdånighet, att då Sökanden enl. contract förvärfvat förlagsrätt inom Sverige till åtskilliga af Prof. *R. i Finland* utgifna och uppräknade skrifter, K. M., *enär gällande Tryckfrihets-Lag ej innefattade bestämdt förbud emot eftertryck här i riket af utländsk mans arbeten,* täcktes, med stöd af 1 § 7 och 5 m. i TF., i nåder bevilja Sökanden privilegium å dessa skrifters utgifvande, så att desamma icke kunde hvarken af annan person inom Sverige utgifvas eller å utländsk ort tryckta eller eftertryckta, i Sverige införas och försäljas. — I anl. af denna ansökan resolverade K. M. d. 7 Aug. 1851: K. M. vill i nåder förunna Sökanden, såsom Professoren R:s rätts innehafvare, privilegium att, med andras uteslutande, under tjugo års tid här i Riket från trycket utgifva bemälde R:s ofvanuppräknade poëtiska skrifter; börande detta privilegium, för att gällande anses, genom Sökandens försorg, tre gånger i Post- och Inrikes-Tidningarne införas. Jfr *Backmans* Lagsamling 7 H. s. 167. — Se vidare præjud. under TF. 4: 2.

8:o. Vid Rättegångens början vare Boktryckare skyldig, att Författarens namnsedel till Domstolen ingifva. I annat fall stånde han författareansvar, så framt icke Författaren sig hos Domaren sjelfmant tillkännagifver. Angår rättegången Dagblad eller Periodiska Skrifter, blifve Utgifvarens

namn af Justitie-Stats-Ministern, i följd af ofvan föreskrifna anmälan, uppgifvet. Domaren äger att genast, sedan namnsedeln blifvit aflemnad, densamma öppna och den derigenom upptäckta rätta parten för Domstolen inkalla.

Skulle, vid rättegångens slut, Domaren pröfva, att Åklagaren i oträngdt mål anställt rättegången, så att namnsedelns brytande deraf blifvit en följd, vare Åklagaren förfallen till Etthundra Riksdalers böter.

Har Boktryckare, utan Författarens eller Utgifvarens tillstånd, dess namn en Skrift åsatt, straffes med fängelse å fästning från och med Två månader till och med Ett år.

Huru namnsedel bör vara beskaffad, jfr. TF. 1 § 6 mom. Utsätter någon falskt boktryckarenamn eller orätt tryckningsort, se TF. 1 § 10 m.

I stället för orden: »med fängelse . . . . Ett år,» stod förut: »*enligt Missgernings-Balkens 8 cap. 3 §.*» Ändringen skedde vid 1859—60 årens riksdag och föranleddes af den nya förordning, hvilken den 7 Sept. 1858 utfärdades angående förfalskning, så ock om bedrägeri och annan oredlighet, genom hvilken K. F. upphäfdes 8 cap. MB. Se C. U. mem. n:o 62 d. 13 Jan. 1858.

Anm. Till afgörande vid nästinstundande riksdag (1865) hvilar i grundlagsenlig ordning ett förslag, enligt hvilket orden i slutet af förevarande 8 mom.: »straffes med fängelse å fästning» skulle ändras till: »*dömes till fängelse*».

Præjudicater.

1). Då Klaganden, efter att hafva i stämningsansökan yrkat ansvar å utgifvaren af det »Elfte Aftonbladet,» anhållit att Domstolen måtte hos Hof-Cancelleren (numera Justitie-Stats-Ministern) begära uppgift på utgifvarens namn, ansågs en sådan åtgärd, med anl. af TF. 1 § 8 m. icke hafva bordt vägras. *H. D.* Utsl. d. 15 Juni 1838.

2). Vid handläggningen af tryckfrihetsåtal, utfördt af t. f. Åklagaren *N. N.* mot Boktryckaren *N. M. R.*, hade Rådhus-Rätten i *L.* dels förklarat, att ett af *N. M. R.* inlemnadt förseglad convolut, såsom icke påtecknadt i öfverensstämmelse med föreskrifterna i TF:s 1 § 6 m., ej kunde föranleda till undersökning huruvida namnsedel deri funnes innesluten, dels, af anledning att förre marinsoldaten Skantz vid *RR.* tillstädeskommit och *anmält sig vara författare* till den åtalade uppsatsen, genom beslut den 18 Augusti 1853 sig utlåtit: att då Skantz destomindre kunde såsom författare anses, som han ej i någon mån gjort sannolikt, att han vore den person, hvilken genom berörde handling, derest den kunnat som namnsedel betraktas, skolat såsom författare blifva känd, ålades *N. M. R.*, på hvilkens boktryckeri åtalade skriften blifvit tryckt, att åklagarens i målet framställda påståenden genmäla, — dels ock d. 27 Juli 1854 meddelat slutligt utslag. Hof-Rätten gillade det beslut, genom hvilket förstnämnde handling icke blifvit som namnsedel godkänd, men återförvisade målet i öfrigt, på anförde skäl. Då detsamma ånyo hos *RR.* förekom, inlemnade *N. M. R.* ytterligare ett förseglad namnsedels-convolut, hvilket, såsom inrättadt i

öfverensstämmelse med TF:s föreskrift, blef af RR. brutet, och befanns innehålla namnsedel, i hvilken förre Provisorn *C.* uppgafs som författare. Skantz *återkallade* sin förberörde uppgift om författareskapet. *RR.* i Utslag d. 23 Dec. 1854 yttrade: att då *N. M. R.* åberopat särskilde personer såsom författare till åtalade uppsatsen, samt *N. M. R.* icke vederlagt, att Skantz, enligt hvad han uppgifvit och gjort sannolikt, icke förr än *efter det åtalade skriften redan blifvit tryckt och utspridd,* varit i någon beröring med *N. M. R.*, utan sedermera låtit af honom förleda sig att öfvertaga författare-ansvaret, kunde Skantz, mot sitt sedermera gjorda bestridande, icke antagas såsom den ifrågavarande skriftens författare, hvadan Skantz skiljdes från målet, och *N. M. R.* förklarades sjelf skola stånda författare-ansvar. Beträffande det åtalade tryckfrihetsbrottets straffpåföljd yttrade *RR.* i Utslag d. 31 Januari 1855, att enär den i målet valda Nämnd ansett skriften brottslig efter TF:s 3 § 9 m., tillika med 6 cap. 5 § MB. och K. F. d. 20 Jan. 1779, dömdes *N. M. R.* att *för smädliga yttranden om medlemmarne af regerande Kejserliga Österrikiska huset* undergå fängelse å fästning i sex månader, samt att utgifva åtskilliga i utslaget bestämda ersättningsbelopp, hvarförutan skriften skulle confisqueras. — *Skånska Hofrätten*, hvars pröfning Rådstufvu-Rättens Utslag blef underställdt, och der *N. M. R.* besvärade sig, yttrade i Utslag den 4 April 1855: att emedan Skantz vid åtalets början och innan *N. M. R.* å stämningen afgifvit hufvudsakligt genmäle, inför Rådstufvu-Rätten anmält sig vara författare till åtalade skriften; ty och ehuru Skantz sedermera återkallat denna anmälan, såsom sanningslös, och dervid uppgifvit, att densamma ägt rum endast i följd af derom med *N. M. R.* träffadt aftal och emot af denne utfäst betalning; likväl och som Skantz, fastän tillfälle dertill honom lemnats, icke förmått styrka att något aftal af omförmälde beskaffenhet var emellan honom och *N. M. R.* ingånget, samt, genom hvad i målet förekommit, icke heller blifvit lagligen utredt, att Skantz icke författat åtalade skriften; alltså och då vid sådant förhållande afseende ej kunde fästas å Skantz's återkallelse af sin förenämnde uppgift, hvarigenom i motsatt fall annan person skulle komma att af författareansvaret drabbas; fann Hof-Rätten, jemlikt 1 § 8 mom. TF., skäligt, med upphäfvande af Rådstufvu-Rättens derutinnan den 23 December 1854 meddelade Beslut, förklara Skantz icke kunna undgå att såsom författare till åtalade skriften anses och deremot, med *N. M. R:s* skiljande från målet, befria denne från skyldighet att för samma skrift sålunda författareansvar; till följd hvaraf Hof-Rätten undanröjde RR:s sistnämnda och sedermera fattade beslut äfvensom Juryns utlåtande samt underställda utslaget, och visade målet åter till RR. — *H. D.* i Utslag d. 25 Aug. 1856 fann skäl icke vara anfördt, som kunde verka ändring i Hof-R:s Utslag. Se härom utförligare i *Justitie-Ombudsmannens* Berättelse för år 1860 s. 13 o. f.

3). Sedan Hof-Cancelleren, för vinnande af laga åtal, till Justitie-Cancellerens åtgärd öfverlemnat tredje och fjerde delarne af en från *H:s* boktryckeri i Stockholm utkommen skrift, med titel: »Handlingar, rörande Sveriges äldre, nyare och nyaste historia samt historiska personer, utgifna af ett Sällskap,» i hvilka två delar funnos, utan vederbörligt tillstånd, tryckte åtskilliga anföranden till Stats-Rådets protocoll år 1809, flera af samma års Hemliga Utskotts handlingar, äfvensom ministeriella handlingar, hörande till ett senare tidehvarf än för minst 50 år tillbaka, samt 3 från H:s Exc. Grefve *W.* till H. Exc. Grefve *A.* aflåtne bref (hvilka sistnämnde, enligt hvad *W.* hos Hof-

Cancelleren anmält, icke genom *W:s* föranstaltande eller med hans tillstånd blifvit till trycket befordrade), hade Notarien *N. N.*, efter vederbörligt förordnande, hos Kämners-Rätten i Stockholm yrkat ansvar å boktryckaren *H.*, enl. TF., för dessa handlingars olagliga offentliggörande. Denne sistnämnde företedde en af *A.* utfärdad *öppen namnsedel*, deri *A.* erkände sig vara ansvarig utgifvare af den åtalade skriften. Actor invände, att nämnde bevis icke hade sådan beskaffenhet, som namnsedel efter TF. förmentes böra äga och jemväl vore daterad *senare än tiden för den åtalade skriftens utgifvande af trycket*, hvadan han yrkade att *H.* borde anses hafva brustit i skyldighetan att lagligen inrättad namnsedel aflemna och i följd deraf sjelf underkastas författare- eller utgifvare-ansvar. Men Kämners-Rätten förklarade *H.* hafva genom den företedda, till riktigheten icke bestridda namnsedelns aflemnande fullgjort hvad efter TF. ålåge boktryckare, som ville undgå författare-ansvar, och förordnade att *A.* skulle instämmas som svarande part i målet. Angående tryckningen af de enskilte brefven anmärkte den tilltalade, dels att utförande af åtal i detta hänseende icke tillkomme den allmänna åklagaremakten, utan den förorättade sjelf eller hans befullmäktigade ombud, dels att enär *A.* fått brefven, de äfven voro hans tillhörighet, dels slutligen att i händelse allmänna åklagaren ansåges hafva varit berättigad att föra talan angående offentliggörandet af nämnde bref, denna del af målet borde pröfvas af *Jury*. — Kämners-Rätten yttrade, att enär TF:s tydliga föreskrift blifvit öfverträdd genom ofvanberörde tre brefs utgifvande från trycket, var Hof-Cancelleren, enligt samma F:s 4 § 3 m., berättigad att göra en sådan tryckning till föremål för allmänt åtal; och enär fråga här icke vore om tryckta skrifters *innehåll*, utan allenast huruvida handlingar, som icke fingo utgifvas utan vederbörligt tillstånd, det förutan blifvit tryckte, kunde *Jury* icke vara lämplig eller ega rum. — Hof-Rätten i Utslag d. 24 Oct. 1831 gillade hvad Kämners-Rätten i dessa afseenden yttrat, och utlät sig beträffande sjelfva saken: att emedan uppgifvet är, att uti 3:dje och 4:de delarne af ofvanomförmälde af *A.* utgifna skrift blifvit utan vederbörligt tillstånd tryckte: Statsrådets Protocoll, Hemliga Utskottets handlingar samt ministeriella handlingar hörande till ett senare tidehvarf än för 50 år tillbaka, äfvensom 3 enskilda bref, utan den persons begifvande som brefven skrifvit, ty och då *A:s* påstående att brefven, såsom till *A.* skrifna och honom tillhörande, skulle uteslutande vara *A:s* egendom, icke kunde godkännas, enär bref ovedersägeligen i första rummet angå och tillhöra dess *författare*, af hvilken det således ock bör bero huruvida han vill låta sina i brefvet hafda yttranden komma utom det enskilda förtroendet, fann Hof-Rätten, jemlikt 2 § 4 m. i TF., det *A.*, hvilken för sina på en gång åtalade och i nämnde lag af *enahanda beskaffenhet* ansedda förbrytelser att olofligen trycka *Stats-Rådets Protocoll och Hemliga Utskottets handlingar*, ej bör (på sätt Kämners-Rätten i dess hufvudsakliga Utslag stadgat) till *särskilda* böter för hvardera fällas, skall för samma förbrytelser böta 150 R:dr, — för tryckningen af de ministeriella handlingarne 50 R:dr, och för de enskilta brefvens offentliggörande likaledes 50 R:dr, eller tillsamman 250 R:dr B:co. — H. D. i Utslag d. 9 Maj 1832 gjorde ingen ändring i Hof-R:s Utslag. — Se vidare *præjud.* under TF. 4: 2; 3: 9.

9:o. Hvarje Skrift vare Författarens eller hans rätts lagliga innehafvares egendom. Men så framt Författarens

arfvingar eller rättsinnehafvare icke inom Tjugu år från hans död utgifningsrättigheten begagnat, äfvensom i händelse ett sådant begagnande icke af dem inom hvart Tjugonde år förnyas, stånde hvar och en öppet att Författarens efterlemnade Skrifter af trycket utgifva. Hvilken som eljest Skrift trycker eller eftertrycker, utan Författarens eller hans rättsinnehafvares skriftliga tillstånd, miste upplagan, eller böte dess fulla värde, ägarens ensak.

Lag samma vare, om någon trycker eller eftertrycker den öfversättning af Utländsk Skrift, som annan man utarbetat, eller låter sin öfversättning för annans anses; men ej må Öfversättarens ägande rätt till sitt arbete förhindra någon, att en annan öfversättning af samma Skrift utgifva.

Utgifvare af Dagblad och Periodiska Skrifter hafver ej brutit emot Författares ägande rätt, då han i dem insända anonyma Skrifter utgifver. Hvilken som å en Skrift bedrägligt titelblad eller orätt författare- eller utgifvarenamn utsätter, straffes med fängelse å fästning från och med Sex månader till och med Två år. Diktadt namn, hvarmed ingen verklig person utmärkes, vare ej förbudet att på titelbladet utsätta, då Auctors rätta namnsedel lemnad är. Uppsatser, hemtade ur Dagblad, anses icke såsom eftertryckta, då de i andra Dagblad införas, så vida det tillika uppgifves, ifrån hvilket Dagblad uppsatsen är hemtad.

Jfr TF. 2 § 3 m. — Jfr vidare anm. i slutet af TF.

Andra p. (»Men så framt . . . . . utgifva») tillades vid riksd. 1840—1, äfvensom i 3 p. till följd deraf tillsattes ordet: *»eljest.»* C. U. yttrar derom: »Under en obegränsad utsträckning af det förbud, momentet innefattar, skulle möjligen författarens eller förläggarens arfvingar eller andra personer, på hvilka han tilläfventyrs öfverlåtit sin rätt, blifva i tillfälle att, ehuru sjelfve ej begagnande densamma, godtyckligt hindra återutgifvandet af en måhända allmännyttig, i Bokhandeln utgången och förgäfves efterfrågad skrift.» C. U. mem. år 1834—5, n:o 104. — Sista p. (»Uppsatser . . . . . . hemtad») tillades vid riksd. 1844—5, hvarvid C. U. yttrade den åsigt, att uppsatser, som blifvit i periodisk skrift införda, äro, likasom sjelfva skriften, att anse *såsom allmänhetens tillhörighet*, så till vida, att en dylik uppsats skall sedermera kunna uti andra periodiska skrifter reproduceras, utan att sådant må såsom eftertryck betraktas, dervid likväl den skrift bör uppgifvas, från hvilken uppsatsen blifvit hemtad. C. U. mem. d. 22 Oct. 1840, n:o 73.

I stället för orden: »med fängelse . . . . Två år,» stod förut: »enligt *Missgernings-Balkens 8 capitel.*» Ändringen skedde vid 1859—60 årens riksdag. Se anm. vid förevarande 1 §:s 8 mom.

Anm. Till afgörande vid instundande riksmöte (1865) hvilar i grundlagsenlig ordning ett förslag, enligt hvilket orden i 6:te punkten af förevarande 9 mom.: straffes med fängelse å fästning . . . . . . 2 år» skulle ändras till: *dömes till straffarbete* . . . . . *2 år.*»

Præjudicater, angående eftertryck af *karta*, se *C. Schmidt*, Juridiskt Archiv, 22 D. s. 248, 253.

Jfr den under TF. 1 § 2 m. citerade K. F. d. 20 Juli 1855 beträffande dramatiskt eller musikaliskt arbete.

10:o. Å hvarje Skrift varde Boktryckarens namn, tryckningsorten och årtalet utsatta; Uraktlåter Boktryckare sådant, plikte han första gången Trehundra Riksdaler och andra gången Sexhundra Riksdaler; Sker det tredje gången, vare han sitt Boktryckeri förlustig. Utsätter någon å tryckt Skrift falskt boktryckarenamn eller orätt tryckningsort, skall han derutöfver dömas till fängelse å fästning från och med Två månader till och med ett år. Hvad här om namns och orts utsättande förordnas, gälle dock ej för notificationer och sorgbref, formulairer, betingningssedlar med mera af dylik beskaffenhet.

Præjudicat se *Naumanns* Tidskrift för Lagstiftning, andra årgången (1865), sid. 503.

Jfr *præjud.* vid TF. 1 § 4 och 5 m. TF. 4 § 4 m.

I stället för orden: »dömes till . . . . Ett år,» stod förut: »anses *efter 8 cap. 3 § Missgernings-Balken.* Ändringen skedde vid 1859—60 årens riksdag. Se anm. under förevarande 1 §:s 8 mom.

Anm. Angående Boktryckaren *F:s* väckta påstående mot Redacteuren af »Dagligt Allehanda» om ansvar för det denne i sin tidning aftryckt åtskilliga Kongl. Förordningar och allmänna Författningar, se K. M:ts Utslag d. 6 Mars 1826, hvarigenom yrkandet ogillades. (Sv. Förf.-Saml. s. å. Suppl. Bl. sid. 254.)

Anm. Till afgörande vid instundande riksmöte (1865) hvilar i grundlagsenlig ordning ett förslag, enligt hvilket orden »fängelse å fästning» skulle ändras till: *straffarbete.*

11:o. Af allt hvad som tryckes vare Boktryckaren pligtig, att ifrån upplagan aftaga och utan betalning aflemna så många exemplar, att Justitie-Stats-Ministern, de under Riket lydande Universiteter, Kongl. Bibliotheket, Riks-Archivet och Vetenskaps-Academien erhålla ett hvardera. Är något verk åtföljdt af kostsammare plancher, må sådana dock endast för Kongl. Bibliotheket ovilkorligen aflemnas.

Jfr TF. 4 § 2 mom.

Anm. 1. Genom K. Br. d. 16 Apr. 1817 till dåvarande Hof-Cancelleren (intaget i det s. k. Årstrycket för 1824 samt i *Backmans* Lagsaml. 3 H. sid. 49) har Kongl. Maj:t förklarat: att den i förevarande moment Boktryckare ålagda skyldighet skall af de i hufvudstaden befintliga Boktryckerier vara fullgjord inom 6 månader, och af dem i Landsorten inom 1 år efter det en tryckt skrift är vorden utgifven, vid lika vite 50 R:dr, hvarmed 4 § 2 m. af TF. belägger försummelse att i rätt tid aflemna det exemplar, som Hof-Cancelleren (nu Justitie-Stats-Ministern) tillkommer, samt att frågor härom skola behandlas såsom andra i 4 §:s 4 m. nämnda *Ordningsmål,* hvilka tillhöra Hof-Cancellerens (nu Justitie-Stats-Ministerns) upptagande och afgörande; med rättighet för nämnde Embetsman att förelägga de Boktryckare, som då ännu icke aflemnat redan tryckta skrifter, en tid af ett halft år, inom hvilken sådant borde, vid nämnde vite, af dem fullgöras.

Anm. 2. Genom Nådigt Utslag d. 21 Octob. 1847 stadfästade K. M. Justitie-Stats-Ministerns d. 15 Mars samma år meddelade Beslut, hvarigenom Boktryckaren *F.*, med stöd af ofvannämnda K. Br., jemfördt med TF. 1 § 11 m. och 4 § 2 m., fälldes att böta 50 R:dr B:co till tveskiftes, i enlighet med TF. 5 § 16 m., för det han till Riks-Archivet icke *aflemnat* exemplar af de böcker och skrifter, hvilka från *F:s* Boktryckrri alltsedan dess anläggande i Augusti månad 1843 blifvit utgifne; varande den mening af *F.* framställd, att han ansåg sig hafva fullgjort föreskriften i TF. 1 § 11 mom. derigenom att han *hemma hos sig*, af allt hvad som blifvit tryckt, aflagt 6 ex., för att vid anfordran aflemnas till den eller dem, som kunde visa sig behörige att å vederbörandes vägnar berörde exemplar emottaga och *afhemta*, hvaremot han förmenade sig icke vara pligtig att låta fortskaffa exemplaren till deras bestämmelseort; hvilken uppfattning sålunda genom berörde Utslag ogillades. Jfr *Backmans* Lagsamling 7 H. s. 165.

Anm. 3. I anledning af skedd anmälan derom, att åtskillige Innehafvare af Koppar- och Sten-tryckerier i Riket skulle underlåtit att vederbörligen till Kongl. Bibliotheket aflemna sådana genom deras Sten-trycks- eller Koppartrycks-pressar åstadkomna tillverkningar, *hvilka ej åtföljt* i bokpress tryckta skrifter, har, efter det bemälde Innehafvare blifvit hörde och en del af dem bestridt sig äga laglig skyldighet att, på sätt, rörande hvad genom vanlig bokpress tryckes, vore stadgadt, exemplar af sina tillverkningar aflemna, Justitie-Stats-Ministern, till följd af den honom uppdragna tillsyn öfver Tryckfrihets-Lagens efterlefnad, till vederbörandes underrättelse meddelat: att som, i anseende till det sätt, hvarpå Sten- och Koppar-tryck verkställas och exemplar af dymedelst åstadkomna arbeten mångfaldigas, Tryckfrihets-Förordningens stadganden, i allt hvad angår Boktryckare och Boktryckerier, jemväl afse och äga tillämpning å Sten- ock Koppar-tryckare, jemte deras tryckerier, så att med hvarje å Koppar eller Sten anbragt och sedermera genom tryck utfördt, samt under allmänhetens ögon lagdt arbete, som kan hänföras under den i samma Förordnings 1 § 1 mom. bestämda egenskap och benämning af *skrift*, bör förfaras på enahanda sätt, som blifvit till iakttagande föreskrifvet rörande hvad i vanlig bokpress är vordet tryckt, deraf alltså följde, att så vida ofvan omförmälda Koppar- och Stentryckare låtit från sina tryckerier utgå samt under allmänhetens ögon lägga något arbete af förenämnde egenskap, de varit, enligt Tryckfrihets-Förordningens stadganden i 1 § 11 mom., pligtige, att inom den tid och vid det äfventyr, som finnas bestämda i Kongl.

Maj:ts den 16 April 1817 till Hof-Cancelleren aflåtna samt till allmän kännedom och efterrättelse i årstrycket för år 1824 intagna nådiga bref, till Kongl. Bibliotheket, *om hvars rätt fråga nu ensamt vore väckt*, aflemna exemplar, med undantag endast för sådana genom tryckpress åstadkomna tillverkningar, derå, jemlikt 1 § 10 mom. af samma Förordning, namn och tryckningsort ej behöfva utsättas. Justitie-Stats-Ministerns Utslag d. 30 Junii 1852. Jfr *Backmans* Lagsaml. p. anf. st. sid. 167.

Anm. 4. Till afgörande vid instundande riksmöte (1865) hvilar i grundlagsenlig ordning ett förslag, enligt hvilket 1 § 11 mom. skulle erhålla följande lydelse: *»Af allt hvad som tryckes vare Boktryckaren pligtig att, utom det exemplar, hvarom i 4 § 2 mom. stadgas, från upplagan aftaga och utan betalning aflemna till Kongl. Bibliotheket samt till hvartdera af rikets Universiteter ett fullständigt och felfritt exemplar, jemte dertill hörande plancher, hvilket aflemnande verkställes sålunda, att före slutet af Juni månad hvarje år bör vara levereradt hvad under det nästförflutna året är vordet utgifvet. Underlåter någon detta, böte för hvarje särskildt fall Tjugofem Riksdaler, och vare ändock pligtig att, vid enahanda ansvar, inom ny förelagd tid behöriga exemplar aflemna»*.

12:o. Intet hinder vare för Bokhandels idkande, icke heller för utgifning till föryttrande af någon Skrift, vare sig inländsk eller utländsk. Hvarje Författare eller Förläggare stånde fritt att en honom, i följd af sådan egenskap, tillhörig Skrift antingen sjelf eller genom andra föryttra; dock vare hvar och en, som antingen i öppen bod eller eljest, med rättighet att derom i allmänna Tidningarne få kungörelse införa, Bokhandel idka eller Böcker försälja vill, förbunden, att, på sätt om Boktryckeriers anläggning stadgadt är, och vid samma ansvar, anmälan derom hos Justitie-Stats-Ministern göra. För fortfarande föryttrande af en Skrift vare inga andra hinder, än de, som i 4 § af denna Lag föreskrifvas. Föryttrar någon en tryckt skrift, hvarå Boktryckarens namn, tryckningsorten eller årtalet icke finnas utsatta, böte för hvarje gång Femtio Riksdaler och stånde derjemte, i händelse Skriften åtalas, författareansvar, derest icke Boktryckaren eller Författaren kan upptäckas.

Jfr TF. 1 § 5 mom., 4 § 4, 9—11 mom., 5 § 12 mom. Se *præjud.* under 4 § 4 mom.

Sista p. tillades vid riksd. 1840—1, enär en slik föreskrift syntes både erbjuda ett ytterligare nödigt correctiv mot missbruk och innefatta ett billigt vilkor för den offentliga föryttringen. C. U. mem. 1834—5 n:o 112, 119, 125.

Anm. 1 Genom Kungörelse af Öfver-Ståthållare-Emb. i Stockholm d. 27 Mars 1818 har blifvit erinradt: att den, som beträdes med att,

utan föregången bevislig anmälan, enl. TF. 1 § 12 m., obehörigen utbjuda och försälja böcker eller skrifter (vare sig i snusbodar, klädstånd eller å andra ställen), icke kan undgå att, jemlikt nämnde lagrum, kännas skyldig till böter 100 R:dr. — Uti Kung. d. 28 Dec. 1815 har samma Embete, på K. M:s nådiga befallning, förbjudit att på gator eller i portgångar utdela eller försälja tryckta skrifter, med undantag endast af bönedagstexter och almanachor; och skall den, som häremot bryter, vara förfallen till vite från 33 R:dr 16 sk. till och med 66 R:dr 32 sk., efter omständigheterna, samt, till befordrande deraf, genast till Police-Kammaren afföras. Finnes Boktryckares namn, tryckningsort eller årtal icke utsatta å slik skrift, se slutet af förevarande 12 mom. i TF. 1 §.

Anm. 2. Till afgörande vid instundande riksdag (1865) hvilar grundlagsenlig ordning ett förslag, enligt hvilket orden: »dock vare hvar och en .... göra» skulle alldeles utgå. Orden: »För fortfarande föryttrande af en Skrift» skulle ändras till: »*och vare för en skrifts föryttrande.*» Föreskriften om anmälan hos Justitie-Stats-Ministern i detta fall skulle alltså upphäfvas.

§ 2.

1:o. I öfverensstämmelse med här ofvan för en allmän och lagbunden Tryckfrihet lagda grunder, skall det, under de nedanföre i 3 § stadgade förbehåll, stå hvarje Författare fritt, att öfver allt hvad som är eller kan blifva föremål för mensklig kunskap, genom tryck sina tankar kungöra.

Jfr RF. 86. TF. 1 och 3 §§.

Anm. I slutet af detta moment hade 1810-års TF. följande tillägg, hvilket år 1812 borttogs såsom öfverflödigt: »hvaraf tydligen följer, att, med iakttagande af berörde förbehåll, från tillåtna ämnen icke kan undantagas någon slags vettenskap eller kunskapsgren, ehvad föremål den äga må, det Högsta Väsendet, menniskan, verlden eller samhället; ej heller någon slags tillförene, nu eller hädanefter gällande Lag eller offentligt stadgande, ej heller något slags Embets-Verk eller allmän inrättning, ej heller något slags beslut, anstalt ell.r åtgärd, härflytande af hvilken som helst, i offentlig egenskap handlande myndighet.»

2:o. Skall, för hvarje ämne, skrifarten af hvarje Författares eget val bero, under det ansvar derför, som nedanföre bestämmes, i fall den såsom skändlig eller smädlig sig utmärker.

Jfr TF. 3 §.

3:o. Skall det, i enlighet med hvad i 1 § 3, 4 och 9 mom. stadgadt är, vara hvarje Författare eller Utgifvare tillåtet att, under det enda vilkor af helgd för andras ägande rätt, allmängöra Skrifter af hvad form, vidd eller beskaffenhet som helst.

Jfr TF. 1 § 3, 4, 9 mom. samt citat., præjud. och anm. dervid.

4:o. I grund af hvad i 1 mom. af denna § stadgadt är, skall äfven, till Utgifvarens säkrare efterrättelse, dock med de undantag och vilkor, som nedanföre stadgas skola, uttryckligen vara en hvar tillåtet, att i allmänt tryck utgifva alla, så väl rättegångar, som andra allmänna ärenden rörande Handlingar, Protocoll och Beslut, af hvad namn och beskaffenhet de vara må, ehvad de höra till den förflutna tiden, eller till mål, som hädanefter förekomma, vare sig hos Riks-Rätt, Högsta Domstolen, Nedre Justitie-Revisionen, Allmänna Beredningen, Öfver- och Under-Rätter, Collegier, Comitteer, Beredningar, Directioner, Commissioner, Förvaltningar, Konungens Befallningshafvande, Consistorier, Executionssäten, eller andra Publika Verk, utan åtskilnad på målens beskaffenhet af Civila, Criminella, Ekonomiska, Militära eller Ecclesiastika; vidare alla tillförene, nu eller hädanefter gällande Instructioner, Constitutioner, Reglementen, Statuter, Ordningar, Privilegier, Rescripter och Allmänna Stadganden, hvarifrån helst utfärdade, tillika med alla ofvannämnda högre och lägre Rätters, Collegiers, Embetsverks, Publika Corporationers och alla Embets- och Tjenstemäns Relationer, Memorialer och Embetsbref; ändtligen alla Societeters och Verks, samt enskilde Personers Memorialer, Ansökningar, Förslag, Betänkanden, Besvär, jemte Utslag och Svar derå, till de delar deraf, som till Publika Embetsmäns och Verks handläggning komma; och böra till den ändan icke allenast alla sådana Handlingar, vid Domstolar och andra ofvannämnda Verk och Embeten, genast och utan tidsutdrägt emot lösen utlemnas åt hvem det äskar, antingen han har i saken del eller ej, vid ansvar såsom för tjenstens försummelse, om sådant af någon Publik Tjensteman vägras eller obehörigen fördröjes, utan äfven, vid samma ansvar, i alla Archiv, hvar och en fri tillgång lemnas, att få på stället afskrifva eller afskrifva låta, eller, om dervid betydande hinder vore, i bevittnad afskrift, emot vederbörlig lösen, utbekomma alla slags Handlingar i hvad ämne som helst.

Vid föregående tillåtelse skola följande undantag ovägerligen iakttagas:

Att Protocoll, hållna hos Konungen i Ministeriella Ärenden och Commandomål, eller Stats-Rådets Protocoll och Handlingar, eller Riks-Ståndens, eller Hemliga Utskottets, eller Constitutions-Utskottets rörande Stats-Rådet, eller Banco- och Riksgälds-Verkens, eller Banco- och Stats-Utskottens, eller Revisorers öfver Banco- och Riksgälds-Verken, rörande samma Verks hemliga ärenden, icke kunna till tryckning fordras, eller, utan vederbörandes tillstånd, utbekommas. Utgifvas sådana Handlingar af trycket, utan vederbörandes tillstånd, straffes Utgifvaren, om han varit betrodd att dem vårda och förpligtad att dem hemliga hålla, efter allmän Lag och särskilda Stadgar. Gör någon annan det, böte han derför Etthundra Riksdaler eller mera, efter brottets beskaffenhet. Till lika straff vare den förfallen, som olofligen genom trycket kungör förenämnda Handlingar, i fall vården deraf blifvit honom anförtrodd, men han icke, vid något bestämdt högre ansvar, vore förut förbunden att dem icke uppenbara.

Att ej några Ministeriella Handlingar eller Diplomatiska Personers enskilda Anteckningar eller Berättelser öfver Ministeriella Ärenden, hvilka höra till ett senare tidehvarf, än för minst Femtio år tillbaka, utan Regeringens tillstånd, ej heller enskilda Bref, så vida de ej till något rättegångsmål nödvändigt höra, ej heller åt publik vård anförtrodda Deposita af Skrifter och Handlingar, utan deras tillstånd, som samma Bref eller Deposita angå eller tillhöra, kunna utgifvas eller utbekommas. Den häremot bryter, böte Femtio Riksdaler.

Att, i hvad Rättegångsmål som helst, en Part väl må vara tillåtet, att, innan Dom eller Utslag fallit, efter eget val, genom tryck kungöra Inlagor, Besvär och Anklagelse; men att en sådan Part äfven åligger vederpartens Förklaringar derå, jemte Domstolens Utlåtande deröfver och Ledamöternas i Domstolen särskilda vota, genom tryck kunniga

göra, så att allt hvad som hörer till en fullständig upplysning om sjelfva saken, dess behandlingssätt och Utslagets grunder, må till Allmänhetens kunskap komma. Likväl må ej någon anses skyldig att utlösa andra Handlingar, än till detta ändamål ovilkorligen oundgängliga äro, och må pröfningen derom bero af Domaren, hos hvilken målet förevarit, under laga ansvar om dermed annorlunda förfares, än med denna Lags tydliga mening och stadgande öfverensstämmer. Den häremot bryter, böte Femtio Riksdaler.

Det skall ock stå hvar och en Part fritt, som hafver någon sak, eller något annat dess rättighet rörande mål, antingen hos Kongl. Maj:t i Dess Högsta Domstol, eller hvad annan Domstol eller Publikt Verk det vara må, att deröfver låta trycka underrättelse, eller så kallad Species Facti; dock att han håller sig vid sanning och anständighet. Den häremot bryter, böte Tretiotre Riksdaler Sexton Skillingar.

Att Protocoll och Handlingar i förlikta brottmål ej må, så länge någon af Parterna lefver, utan deras ömsesidiga tillstånd, eller, derest Parterna äro döda, ej förr än Femtio år efter deras död, af trycket utgifvas. Den häremot bryter, böte Tretiotre Riksdaler Sexton Skillingar.

Att ingen må tillåtas att, i andra fall än allmänna Lagen och nu gällande Författningar utstaka, meddela eller till tryck utlemna Utdrag af Kyrkoböcker eller af andra Själavården och Kyrkodisciplinen rörande Handlingar, i afseende på enskilda Personers lefverne och seder, så vidt de lända dem till skada eller förklenande. Den häremot bryter, böte Tretiotre Riksdaler Sexton Skillingar.

Att sådant, som rörer styggelser, eller högeligen sårar blygsamheten, eller innehåller hädelser emot Gud, eller lasteliga uttryck om Rikets varande Öfverhet, eller hvad i afseende på Personer, hvilka ett mål icke egentligen beträffar, kunde i sådana Handlingar hafva influtit otidigt, anstötligt eller förklenligt, icke må uti dem, vid vite af Tretiotre Riksdaler Sexton Skillingar, genom trycket kungöras, utan så

vida, hvad sistnämnda fall angår, åberopandet skulle af Domaren, som sist i målet dömt, pröfvas nödvändigt till upplysning och styrkande af sjelfva hufvudsaken.

I öfrigt, och som det blefve för vidlyftigt, att alla förekommande ämnen, mål och ärenden med noggrannhet utsätta, skall det stå hvar och en fritt, att i tryck allmänt kunnigt göra allt hvad som i denna Lag icke finnes uttryckligen förbjudet; följaktligen skall ock ej något, som öfver i denna Lag tillåtliga ämnen i tryck anmärkes, påminnes, eller eljest gransknings- eller reflexionsvis i dagsljuset framlägges, kunna, under förevändning att innebära tadel eller klander, såsom straffbart anses, så vida skrifsättet icke såsom smädligt eller skändligt sig utmärker, om ansvar hvarför i denna Lag stadgadt är.

Om ansvar för den, som utan vederbörandes tillstånd från trycket utgifver sådana publika handlingar, hvilka han är betrodd att vårda och förpligtad att hemliga hålla, se Strafflagens 8 kap. 18 och 19 §§. Jfr anmärkning vid TF. 3 §, 10 mom. — Ang. Utdrag af Kyrkoböcker och Communion-längder, se 1845-års upplaga af Kyrkolagen sid. 97 o. f., samt K. Br. d. 3 Maj 1770 i *Backmans* Lagsaml. 4 H. s. 511, 2 sp., jfr s. 501, 2 sp., not.

Anm. 1. Kongl. Maj:t har för Statens intresse funnit nödigt förordna, det sådana Försvars-Verket angående Handlingar, som finnas i Dess och Rikets Krigs-Collegii Archiv, Cancellier och Contor, hvilkas kungörande kunde medföra våda för Rikets säkerhet, skola af Presidenten i Krigs-Collegium särskildt vårdas, samt intet Document deraf få utlemnas till någon, eho det vara må, innan Kongl. Maj:t, på gjord underdånig anmälan, Nådigt tillstånd dertill meddelat; vederbörande Föredragande hos K. M. likväl obetaget att begära och erhålla de upplysningar, som för ärendernas föredragning kunna behöfvas. K. Br. d. 7 Mars 1820, anmärkt i *G. W. af Tibells* Sammandrag af Författningar rör. förvaltningen af Krigsväsendet till lands, sid. 48.

Anm. 2. Reglementet för Banco-verkets styrelse och förvaltning af den 30 Nov. 1863 innehåller i 75 §: »Till ärenden, hvilka i Banco-Verket böra hemliga hållas, skola, enligt Rikets Ständers, med stöd af 86 § Regerings-Formen, jemförd med 2 § 4 mom. Tryckfrihets-Förordningen den 16 Juli 1812, gifna förklarande, räknas de beslut och åtgärder, Fullmäktige fatta och vidtaga i afseende på den reela fondens vidmakthållande, samt i frågor, som angå tillverkning af Banksedlar enligt nya methoder, så att Fullmäktiges öfverläggningar och beslut härom, hvilka uti särskildt protocoll upptagas, ej få yppas förr än Fullmäktige anse sådant kunna ske utan skada för Banken».

Præjudicater.

1). Handlanderna *H.* och *B—n* hade i ett rättegångsmål till särskilda Rådhus-Rätten i *G.* inlemnat en skrift, innehållande »anmärk-

ningar öfver Curatorernas redovisning för förvaltningen af *H:s* bo», hvilken skrift de jemväl låtit trycka, men ej *till allmänheten utgifva* förr än den till Domstolen var inlemnad. I denna skrift ansågo sig Commerce-Rådet *B—g*, Landskamreraren *Å.* samt Handlanderna *L.* och *C.* vara till heder och ära angripne, hvadan de mot *H.* och *B—n* anställde talan vid Rådhus-Rätten, under yrkande af ansvar efter 3 § 11 och 12 mom. TF., jf:de med 60 cap. 5 § 1 mom. MB. Jury valdes, förklarade skriften brottslig efter nämnde lagrum, och RR. (som erfarit att skriften var *tryckt* innan den i handskrift till domstolen inlemnades) dömde *H.* och *B—n* att *böta för deras åtalade skrift hvardera 33 R:dr 16 sk., underga fyra dagars fängelse vid vatten och bröd, vara äran förlustige och göra deras vederparter offentlig afbön.* — Hof-Rätten fastställde Utslaget. — *H. D.* i Utslag d. 21 April 1820 yttrade bland annat: I frågan åter huruvida för den åtalade skriften åtal bordt hafva kunnat mot Klaganderna *H.* och *B—n enligt Tryckfrihets-Förordningen* anställas, utvisade handlingarne, att, efter det särskilda Rådhus-Rätten i *G.* uti den derstädes parterna emellan anhängiga rättegång, rörande fordrad redovisning för sysslomanskapet uti handelshuset *H:s & Comp.* concurs, förelagt *H.* och *B—n* att d. 2 Januari 1816 till Domstolen eller dess actuarie afgifva sina anmärkningar mot sysslomännens aflemnade redogörelse, hafva *H.* och *B—n* å berörde dag till vederbörande uti handskrift aflemnat sådana anmärkningar, hvarefter uti stadens *G:s* tidningar d. 5 i samma månad den nu åtalade tryckta skrift, utgörande den till särskilda RR. inlemnad handling, blifvit till försäljning kungjord; och som, ehvad ifrågavarande skrift är, på sätt RR. antagit, tryckt år 1815, eller, efter Klagandernas uppgift år 1816, det i alla fall icke är visadt att densamma blifvit *till Allmänheten utgifven* förr än den till Domstolen ingafs uti den derstädes förevarande rättegång, angående redogörelse för *H:s & Comp.* bo, och hvilken redogörelse *H.* och *B—n* klandra, med fortsatt påstående att sysslomännen egennyttigt och oredligt behandlat boet, dertill *H.* och *B—n* vilja dem binda, vid hvilket förhållande den ifrågavarande skriften *är att hänföra till såbeskaffade rättegånghandlingar, hvarom stadgas i 2 § 4 m. TF.;* alltså och då i sakens så beskaffade skick den grund, hvarå RR. byggt sin pröfning om skriftens behandlande efter TF., icke kunde såsom gällande antagas, fann *H. D.* att emot 14 cap. 7 § Rätteg.-B. den talan, som i afseende på ifrågavarande skrift emot Klaganderna velat föras, icke bordt behandlas annorlunda än *i sammanhang med den rättegång, hvarunder densamma blifvit till Domstolen ingifven, och att målets öfverlemnande till Jury således icke bordt äga rum;* hvadan *H. D.* pröfvade rättvist att RR:s på Jurys yttrande grundade och af Hof-R. fastställda, nu öfverklagade beslut upphäfva och ogilla; ägande Commerce-Rådet *B—g*, Lands-Kamreraren *Å.* samt Grosshandlanderna *L.* och *C.* att i afseende på hvad mot dem uti den ifrågavarande rättegångsskriften blifvit af *H.* och *B—n* anfördt, vid vederbörlig Domstol föra den talan, hvartill de kunna finna sig befogade.

2). I Utslag den 25 Julii 1822 yttrade *H. D.:* Som den ifrågavarande, af hustru *L.* undertecknade skriften blifvit *till Justitiæ-Cancellers-Embetet inlemnad, innan densamma från trycket utgafs,* och det, vid ett sådant förhållande, varit, på sätt 2 § 4 m. uti TF. stadgar, enhvar tillåtet att genom allmänt tryck låta berörde skrift komma till Allmänhetens kännedom; alltså och då i följd häraf hvad nämnde Grundlag uti 3 § 11 mom. innehåller, angående angripelser mot en-

skild man, icke är till förevarande mål lämpligt, eller detsamma på det sätt och i den ordning åtal deruti är vordet af Tobaksplanteuren *P. E.* anstäldt, bordt till Jurymäns bedömande hänskjutas, pröfvade *H. D.* rättvist Kämners-Rättens och Hof-Rättens i målet meddelte beslut att ogilla; *E.* obetaget att i afseende på hvad mot honom må hafva uti meranämnde skrift smädligt eller förklenligt influtit, emot den eller dem, som vederbör, vid behörig Domstol anställa den talan, hvartill han kan anse sig befogad.

3). Rederiet för ångfartyget Skåne och numera aflidne Befälhafvaren å samma fartyg Kaptenen *J. N. L.* väckte vid *Stockholms Rådhus-Rätt* åtal i anledning deraf, att å Boktryckaren *F. S. R:s* boktryckeri i samma stad blifvit tryckt och sedermera bland allmänheten utdelats en skrift, hvilken innefattat allenast Rederiets för ångfartyget Cimbria och Befälhafvarens å samma fartyg *P. E:s* till Kongl. Maj:t ingifna underdåniga deduktion uti en på Kongl. Maj:ts pröfning beroende rättegång emellan sistnämnde Rederi och *E.*, å den ena, samt Rederiet för Skåne och Kaptenen *L.*, å andra sidan, angående ångfartygen Skånes och Cimbrias sammanstötning. Sedan styrkt blifvit, att vice Häradshöfdingen *O. A. B.* vore författare till den åtalade skriften, framställde Rederiet för Skåne och Kaptenen *L.* emot *B.* påstående om ansvar enligt 2 § Tryckfrihets-Förordningen samt yrkade, bland annat, att *B.* måtte förpligtas ersätta rättegångskostnaden. — Rådhus-Rätten yttrade sig i Utslag d. 19 Juli 1860: att emedan det icke, emot *B:s* bestridande blifvit styrkt, att han så kungjordt den åtalade skriften, att den till allmänhetens kunskap kommit, samt det till stöd för åtalet åberopade lagstadgande följaktligen icke vore på förevarande fall tillämpligt, ansågs åtalet emot *B.* ej förtjena afseende; vid hvilken utgång af målet Rederiet för Skåne och Kaptenen *L.* sjelfve skulle vidkännas sina rättegångskostnader. *Svea Hof-Rätt*, hvars pröfning Rådhus-Rättens Utslag, jemlikt 5 § 9 mom. Tryckfrihets-Förordningen, blef underställdt, samt der Rederiet för Skåne och Kaptenen *L.* sig besvärade, meddelade Utslag d. 17 Sept. 1860: att emedan ifrågavarande skrift omfattade endast ofvanberörde underdåniga deduktion och således icke, på sätt Tryckfrihetslagen i 2 § 4 mom. bjöd, tillika innehöll Domstolarnes beslut i målet och vederparternes emot deduktionen afgifna förklaringar; ty och då *B.*, som medgifvit sig hafva låtit trycka nämnde skrift och derefter utlemnat exemplar deraf ej allenast till Rederiet för ångfartyget Cimbria och Kaptenen *E.*, å hvilkas vägnar *B.* såsom ombud upsatt skriften, utan ock till några af sina närmare bekanta, måste anses hafva genom tryck kungjort densamma, blef *B.*, jemlikt nyssnämnda lagrum, för hvad honom sålunda till last låg, fälld att böta 50 R:dr Banko eller 75 R:dr Riksmynt, till tveskiftes emellan Rederiet för Skåne och Kaptenen *L.* samt Stockholms stads fattige; hvarjemte *B.* förpligtades godtgöra sina vederparter för deras kostnader i målet vid Rådhus-Rätten med 20 R:dr Riksmynt. — Vice Häradshöfdingen *B.* sökte i underdånighet ändring. Groshandlanden *C. G. C.*, å Rederiets för ångfartyget Skåne vägnar, samt Kaptenen *L:s* sterbhusdelägare förklarade sig i underdånighet; äfvensom Hof-Rätten afgaf underdånigt utlåtande. — *H. D.* i Utslag d. 10 April 1861 yttrade: Som, enligt 2 § 4 mom. Tryckfrihets-Förordningen, i hvad rättgångsmål som helst en part är tillåtet att, innan Dom eller Utslag fallit, efter eget val genom tryck kungöra inlagor, besvär och anklagelse; samt, ehuru såsom vilkor derför honom åligger att jemväl vederpartens förklaringar derå jemte Domsto-

lens utlåtande deröfver och Ledamöternes i Domstolen särskilda vota genom tryck kunniga göra, så att allt hvad som hörer till en fullständig uplysning om sjelfva saken, dess behandlingssätt och Utslagets grunder må till Allmänhetens kunskap komma; skyldigheten att berörde vilkor fullgöra likväl, med afseende så väl å hvad sålunda kungöras bör, som det i nämnde lagrum vidare förekommande stadgande, att ej någon må anses pligtig i berörde afseende utlösa andra handlingar än för ändamålet äro ovilkorligen oundgängliga och att pröfningen derom beror af Domaren, hos hvilken målet förevarit, icke kan antagas inträda förr än ärendet blifvit *slutligen afgjordt* och en *fullständig utredning* om saken och dess utgång kan *på en gång* allmängöras; alltså och då följaktligen Klaganden genom sitt förfarande att låta den uti ifrågavarande mål till Kongl. Maj:t ingifna underdåniga inlagan till trycket befordra, ej öfverträdt den rätt, honom enligt Tryckfrihetsförordningen tillkommer, och någon underlåtenhet att kungöra öfriga till uplysning om målet ländande handlingar ej heller, enär, enligt hvad utredt är, Kongl. Maj:ts Dom i målet ännu ej blifvit meddelad, *för närvarande* ligger Klaganden till last, pröfvade K. M., med ändring af Hof-Rättens Utslag, skäligt förklara att Klaganden ej i anledning af det *nu* väckta åtalet kunde till ansvar fällas; vid hvilket förhållande han jemväl befriades från den honom i målet ådömda ersättning. Skiljaktiga meningar se *Schmidt* p. anf. st. 34 B. s. 190.

4). Protocoll, fördt hos *Collegium Gymnasticum* vid tillfälle då lärjunge blifvit från Gymnasium reglerad, hörer *icke* till de i Tryckfrihets-Förordningens 2 § undantagne handlingar, hvilka ej få till tryck utlemnas. *H. D.* Utslag den 16 Maj 1854.

5). Kopisten *D.* begärde i *Stats-Contoret* att emot lösen utbekomma Utdrag af den der förda lista öfver ankomna Kongl. Bref från d. 1 till d. 22 April 1834, äfvensom att få afskrifva eller låta afskrifva eller mot lösen utbekomma alla under samma tid till nämnde Embetsverk ankomna Kongl. Rescripter. Men Stats-Contoret meddelade d. 24 April det Utslag: att då sökanden uppgåfve *i hvilket ämne* han åstundade underrättelse, huruvida Kongl. Maj:t till Kongl. Stats-Contoret aflåtit Nådig Skrifvelse, eller, i fall Bref i ämnet ankommit, del af detsamma, han skulle icke allenast derom erhålla upplysning af vederbörande tjensteman, äfvensom skriftligt bevis, emot behörig lösen, utan ock få på stället det ankomna Kongl. Brefvet i uppgifvet ämne afskrifva eller afskrifva låta, eller, om dervid betydande hinder voro, i bevittnad afskrift, emot vederbörlig lösen utbekomma. Med föranledande af detta beslut, uppgaf *D.* att han åstundade underrättelse utur omförmälda hos Kongl. Stats-Kontoret öfver ankomna Kongl. Bref förda Lista i *alla* ämnen, samt afskrifter af Kongl. Maj:ts Nådiga Bref i *alla* ämnen, som varit föremål för Kongl. Maj:ts Nådiga Rescripter till Kongl. Stats-Contoret, under den af Sökanden förut uppgifna tid, emedan han hade för afsigt att genom trycket offentliggöra, dels uti hvilka ämnen Nådiga Bref, under samma tid blifvit af Kongl. Maj:t till Kongl. Stats-Contoret aflåtna, dels att trycka högstberörde Nådiga Bref; förklarade Kongl. Stats-Contoret, den 1 derpåföljde Maj, sig icke kunna till *D:s* berörde begäran lemna vidsträcktare bifall, än Kongl. Stats-Contorets i denna fråga den 24 April fattade beslut innehölle. Då sedermera i Augusti månad samma år *D.*, likaledes skriftligen, hos Kongl. Stats-Contoret anhöll, ibland annat, att, i ändamål att till trycket befordra, få taga afskrift af alla de

Kongl. Bref, hvilka, sedan den 1 nästförutgångna Maj ankomna, rörde dispositioner dels å de uppå Riks-Statens åttonde hufvudtitel anslagna så kallade extra-utgifter och dels å tredje hufvudtiteln för oförutsedda militärbehof, — meddelade Kongl. Stats-Contoret den 14 i samma månad det beslut, att sökandens berörde anhållan, såsom icke tillika innefattande speciel uppgift å ämnet för hvarje af de äskade handlingarne, ej heller kunde, enligt Tryckfrihetsförordningen bifallas. Slutligen och när *D.*, uti en den 16 Oktober 1838 till Kongl. Stats-Contoret ingifven skrift, under åberopande af TF., begärde att få på stället afskrifva eller afskrifva låta så väl Kongl. Stats-Contorets Diarium eller Lista öfver de dit ankomna Kongl. Bref för år 1837, som ock samtliga under nämnde tid ankomna Kongl. Bref, hvilka han ernade att antingen i deras helhet eller partielt till trycket befordra; följde derå Kongl. Stats-Contorets yttrande den 22 i samma månad af innehåll: att då *D:s* ifrågavarande skrift innefattade en lika begäran med den, hvaröfver Kongl. Stats-Contoret den 24 April och 1 Maj 1834 meddelat beslut, deruti *D.* icke visat sig hafva vunnit ändring, Kongl. Stats-Contoret ansåg sig icke kunna i vidsträcktare måtto bifalla den nu gjorda ansökningen, än som instämde med ofvanberörde beslut; hvarföre *D.* skulle äga att antingen afskrifva eller afskrifva låta, eller, om dervid betydande hinder voro, utbekomma i bevittnade afskrifter, emot lösen, de för år 1837 till Kongl. Stats-Contoret ankomna, Kongl. Bref, *hvilkas ämne han, för hvarje Bref särskildt uppgåfve.* — *D.* anmälde ärendet hos Riksens Ständers Justitie-Ombudsman, som väckte åtal mot Stats-Contorets President och ledamöter, hvilka deltagit i de lagstridiga besluten. I Utslag den 18 April 1840 yttrade Högsta Domstolen: att hvad först anginge den af Förklaranderne gjorda underdåniga hemställan, huruvida, då Stats-Contorets ifrågavarande beslut ej blifvit, i enlighet med lemnad besvärshänvisning, öfverklagade, det af Justitie-Ombudsmannen anställda åtal öfverensstämde med formen för målets lagliga behandling och således kunde upptagas till pröfning; så enär den af Justitie-Ombudsmannen förda talan åsyftade icke att vinna ändring i samma beslut, utan att Stats-Contorets Ledamöter, hvilka uti dessa beslut deltagit, måtte för lagstridigt förfarande, till ansvar dömas; fann Kongl. Maj:t den gjorda invändningen böra lemnas utan vidare afseende. Beträffande sjelfva målet; så emedan 4 mom. uti 2 § af Tryckfrihets-Förordningen den 16 Juli 1812, i sammanhang med det stadgande, att en hvar vore tillåtet att i allmänt tryck utgifva »alla, allmänna ärender rörande handlingar, Protocoll och beslut», vare sig hos Collegier med flere uppräknade eller andra publika Verk, utan åtskillnad på målets beskaffenhet, äfvensom Rescripter och allmänna stadganden, hvarifrån helst utfärdade», — tillika innehölle, att vid ansvar såsom för tjenstens försummelse för vederbörande Tjensteman, bör i alla Archiv hvar och en lemnas fri tillgång att få på stället afskrifva, eller afskrifva låta, eller, om dervid betydande hinder vore, i bevittnad afskrift, emot vederbörlig lösen, utbekomma alla slags handlingar, i hvad ämne som helst, med undantag endast af vissa till beskaffenheten beskrifna handlingar; ty och som den i Stats-Contoret förda Lista eller Register öfver ankomna Kongl. Bref och Rescripter måste, enär icke visadt vore, det något annat Diarium öfver dylika handlingar der blifvit hållet, betraktas såsom en allmän handling, samt förklaranderne icke heller uppgifvit, det någon af ifrågaställda handlingar innefattade sådant ämne, hvarå det uti ofvanåberopade § och moment gjorda undantag hade afseende;

alltså och då *D.*, uti sine till Stats-Contoret ingifne skrifter, icke begärt annat än tillgodonjutande af den rättighet, som, på sätt berördt vore, Tryckfrihets-Förordningen en hvar tillade, samt, derest tillgång till Stats-Contorets Archiv blifvit *D.* lemnad, på honom ankommit att närmare, än som skett, bestämma i hvad ämne som han önskade afskrifva, afskrifva låta, eller, emot lösen, erhålla afskrift af der befintliga handlingar, ansåg Kongl. Maj:t Stats-Contorets Ledamöter hafva, genom deltagande uti ifrågavarande beslut, så vidt de innefattade vägran till *D:s* framställda begäran, felat emot Tryckfrihets-Förordningens bestämda bud; Och pröfvade Kongl. Maj:t, i öfverensstämmelse demed, rättvist förklara, det Presidenten och Ledamöterna i Stats-Contoret gjort sig förfallne till ansvar såsom för tjenstens försummelse samt derföre skulle, med anledning af 1 Cap. 12 § Rättegångs-Balken, hvar för sig, böta Trettiotre R:dr 16 sk. Banco till treskiftes.

Om denna sak kan vidlyftigare läsas i Just.-Omb:s berättelse år 1840 (2:dra Samlingen, 1 afd., af Bihang till R. St:s Prot. vid riksdagen 1840—1).

6). Rörande General-Fälttygmästaren *N. N:s* vägran att låta Utgifvaren af tidningen »Aftonbladet» afskrifva eller lösa afskrift af en i General-Fälttygmästare-expeditionens archiv förvarad handling, nemligen concept-exemplaret af ett underdånigt memorial n:o 111 med förslag till successionen efter Majoren *A.*, som blifvit till Öfverste-Lieutenant befordrad; huruledes *H. D.* i Utslag d. 17 Nov. 1858 dömde *N. N.* för denna vägran att undergå extra-judiciel bestraffning, som, efter anmälan hos Chefen för Landtförsvars-Departementet, bestämdes; huru sistbemälde Chef bestämde den *N. N.* sålunda ådömda bestraffning till 24 timmars arrest i eget rum, med rättighet för *N. N.* att under tiden emottega besök och sin tjenst förrätta, — samt huruledes under den 11 Januarii 1859 utfärdades Kongl. Maj:ts Nådiga circulär till samtlige Generalbefälhafvare i Militärdistricten m. fl., hvarutinnan *af förekommen anledning* förklarades, att Chefen för Landtförsvars-Departementet vore, närmast Kongl. Maj:t, *Befälhafvare för arméen*, och att honom i sådan egenskap tillkomme att *med Chefs makt och myndighet* afgöra frågor, som röra *disciplinen*; — derom kan utförligt läsas i Justitie Ombudsmannens berättelse till riksdagen år 1859 sid. 131—138.

Jfr för öfrigt *Præjudicater* under TF. 1 §: 4, 5, 7, 8, 9 mom. samt *anm.* under 11 mom. Särskildt observeras præjud. 3 under TF. 1: 8.

§ 3.

Under de förutsatta vilkor, att, vid pröfningen af en Skrift eller ansvaret för densamma, de, på hvilka en sådan pröfning ankomma kan, i fall, som tvetydiga synas, heldre fria än fälla, alltid mera må fästa sin uppmärksamhet på ämnets och tankens, än på uttryckets lagstridighet, på Skriftens åsyftning, än på framställningssättet, och alltid utan rättighet, att, i hvilket fall som helst, draga obestämda

slutföljder af uttrycken, skola såsom missbruk af tryckfriheten anses:

1:o. Hädelse emot Gud; Brottet skall umgällas såsom i 1 Cap. 1 § Missgernings-Balken, Allmänna Lagen, stadgadt är, och Skriften confisqueras.

Jfr MB. 1: 1. Se vidare här nedan anm. 2.

Anm. 1. Uti *Förslaget* till TF. stod: »Hädelse mot Gud, hvarmed bör förstås ett genom uttryckets grofva och afskyvärda lydelse rysligt smädande af det Högsta väsendet». Dessa ord förkortades i 1810-års TF. till: »*Klart uttryckt* hädelse mot Gud». Men år 1812 borttogs äfven sistnämnda epithet.

Anm. 2. Till afgörande vid instundande riksdag (1865) hvilar ett förslag, enligt hvilket 1 mom. skulle erhålla följande lydelse:

»1:o. *Hädelse emot Gud eller gäckeri af Guds ord eller Sakramenten; Brottet straffas efter allmän lag, och skriften konfiskeras».* (Jfr Strafflagens 7 kap. 1 §).

2:o. Förnekelse af en Gud och ett lif efter detta, eller af den rena Evangeliska Läran; Förbrytaren skall anses efter 1 Cap. 4 § Missgernings-Balken, och Skriften confisqueras.

Jfr 1 § i KF. d. 23 Oct. 1860, genom hvilken KF. upphäfdes MB. 1: 4. Se vidare här nedan anm. 3.

Anm. 1. Uti *Förslaget* till TF. stod: »Alfvarligt och klart uttryckt förnekelse af en Gud och ett lif efter detta eller af den rena Evangeliska *Lärans sanning*». I 1810-års TF. borttogs ordet *allvarlig*, men i öfrigt bibehölls den föreslagna redactionen. Inom Preste-Ståndet gjordes den anmärkning: att termen »evangeliska lärans *sanning*» blott uttrycker en del af läran, ej hela omfattningen deraf. C. U. svarade: »Just för den på en gång utsträckta och klara bemärkelsen, har Utskottet valt det collectiva ordet: *Sanning*. Detta ord skall, i Utskottets tanka, aldrig underkastas tvister eller olika tydningar, hvaremot andra, såsom *Sanningar, Hufvudsanningar* m. fl., blefvo högst obestämde. Skämtare skulle måhända af ordet »Sanningar» taga sig anledning fråga, huru många de äro, och emellan *Hufvudsanningarne* kunde snart en rangstrid, ett företrädeskrig uppkomma». C. U. mem. d. 10 Januari 1810. Jemväl var i nämnde Förslag straffet å detta brott bestämdt till endast 100 r:drs böter och skriftens confiscation. Men, uppå deremot gjorda anmärkningar, infördes uti 1810-års TF. den ända till år 1860 bibehållna straffbestämmelsen. — År 1812 borttogs epithetet: »alfvarlig». äfvensom ordet »sanning».

Anm. 2. Ang. åtalet mot Prof. *E. G. Geijer* för det han i en skrift med titel: »Thorild, tillika en philosophisk och ophilosophisk bekännelse, första delen», skall hafva yttrat en från det vanliga lärobegreppet skiljaktig öfvertygelse i läran om de tre *Personerna* i Gudomen, se Rättegångshandlingar i detta mål, utgifna i Upsala 1821.

Anm. 3. Till instundande riksdag (1865) hvilar i grundlagsenlig ordning ett förslag, enligt hvilket i 3 § 2 m. orden: »anses efter .... confisqueras» skulle ändras till: »*straffas med böter från och*

med Tretiotre Riksdaler Sexton Skillingar till och med Trehundratretiotre Riksdaler Sexton skillingar, eller fängelse från och med två månader till och med ett år, och skriften konfiskeras».

3:o. Gäckeri af den Allmänna Gudstjensten, Guds Ord och Sacramenten; Förbrytelsen skall umgällas med Etthundra Riksdalers böter, och Skriften confisqueras.

Jfr MB. 1: 2 samt K. F. d. 7 Mars 1855 och K. F. d. 23 Oct. 1860. Se vidare här nedan anm. 2.

Anm. 1. I *Förslaget* till TF. stod: »*Öfverlagdt* och klart uttryckt gäckeri» etc. Deremot anmärktes: dels att »det som till pennan författas, i afsigt att till trycket befordras, nödvändigt är *öfverlagdt*», dels att allt gäckeri af det, som alla christna samhällen vörda, är straffbart, om ock det yttrades med mindre *klara* uttryck». Epithetet »öfverlagdt» blef borttaget i 1810-års TF., och år 1812 borttogs äfven orden: »klart uttryckt».

Anm. 2. Till instundande riksdag (1865) hvilar i grundlagsenlig ordning ett förslag, enligt hvilket orden: »Guds ord och sacramenten skulle utgå, samt orden: »med Etthundra riksdalers böter» ändras till: »*efter allmän lag*». Se Strafflagens 7 kap. 2 §.

4:o. Allt slags lastligt yttrande om den Regerande Konungens Höga Person eller gerningar, eller dess Gemål Drottningen, eller Rikets bestämda Thronföljare; Brottet skall straffas enligt Missgernings-Balkens 5 Cap. 1 §, och Skriften confisqueras.

Jfr MB. 5: 1, sådan den lyder i K. F. d. 30 Maj 1835, samt dervid i *Backmans* Lagsaml., äfvensom Supplementet dertill, citerade förf:r. Se vidare *anm.* här nedan.

Jfr anm. 1 och 2 under TF. 5 § 1 m.

Anm. Till instundande riksmöte (1865) hvilar i grundlagsenlig ordning ett förslag, enligt hvilket orden: »enligt .... 1 §» skulle ändras till: »*efter allmän lag*». Se Strafflagens 9 kap., 5 §, 1 mom.

5:o. Smädliga uttryck emot någon af de öfriga Personer af det Regerande Konungahuset, hvilka Konglig eller Furstlig värdighet inom Riket åtnjuta; Brottet skall straffas med Etthundra Riksdalers böter, och Skriften confisqueras.

Se anm. 2 under 7 mom.

6:o. Smädliga uttryck om Riksens Ständer, eller någon af deras Fördelningar; Brottet skall straffas med Etthundra Riksdalers böter, och Skriften confisqueras.

Se anm. 2 under 7 mom.

7:o. Uppmaning till myteri eller uppror; Brottet skall straffas enligt 6 Cap. Missgernings-Balken, och Skriften confisqueras.

Jfr 5 § af KF. d. 6 Febr. 1849 genom hvilken Förordning 1, 2 och 3 §§ i 6 k. MB. äro upphäfda. Se vidare här nedan *anm.* 2.

Anm. 1. I 1810-års TF. stod: »*Tydlig* uppmaning». Detta epithet uteslöts år 1812.

Anm. 2. Till afgörande vid instundande riksdag (1865) hvilar i grundlagsenlig ordning ett förslag, enligt hvilket de i 5, 6 och 7 momenterna stadgade straffbestämmelser skulle utbytas mot orden: »*straffas efter allmän lag*». Se Strafflagens 9 kap. 5 och 8 §§ samt 10 kap.

8:o. Smädliga uttryck om Rikets Embets- och Tjenstemän, i och för Embetet; Brottet skall straffas efter Allmän Lag.

Jfr MB. 60: 4, 5 samt 18: 8. Strafflagens 10 kap. 2 §.

Præjudicater.

1). I anl. af Borgmästaren *H:s* för egen del och å Magistratens i E. vägnar, gjorda anmälan, förordnade Justitie-Cancellers-Embetet Stadsfiscalen *J.* att emot ansvarige utgifvaren af Tidningen »*E.-Allehanda*» Boktryckaren *L.* anställda åtal, dels för en uti N:o 46 af nämnde Tidning för d. 8 Nov. 1845 införd uppsats, hvilken, i sammanhang med en berättelse om undersökning vid Poliskammaren i E. med lärlingarne *J.*, *F.* och *R.*, skulle innehålla yttranden, hvilka förmenades innefatta uppenbar beskyllning emot *H.* om våld vid utöfningen af hans embete, dels ock för en i N:o 48 af samma Tidning för d. 22 berörde Nov. intagen uppsats, som ansetts innebära grofva osanningar och vrängda framställningar till allmänhetens förvillande. *J.* yrkade vid Rådhus-Rätten i E. ansvar å *L.* för den förra uppsatsen enligt 60 Kap. 5 § senare mom. MB., och för artikeln i N:o 48 af omförmälda Tidning enligt 3 § 12 mom. och 4 § 7 mom. af TF. — *Rådhus-Rätten* afdömde målet d. 31 Mars 1846 och yttrade: »att enär den till pröfning af de åtalade artiklarnes laglighet valda Jury eller Nämnd besvarat med *ja* de till densamma af Rådhus-Rätten framställda särskilda frågor, huruvida nämnde artiklar voro brottsliga efter de lagens rum åklagaren åberopat, dömdes *L.*, hvilken, enligt 4 § 7 mom. TF., vore såsom utgifvare af veckoblad, till dubbel plikt förfallen, att böta, jemlikt 3 § 12 mom. af samma Förordning, för lögnaktiga uppgifter och vrängda framställningar till allmänhetens förvillande och förledande, 100 R:dr, till treskiftes emellan Åklagaren och de fattige inom staden E., samt enligt 60 Cap. 5 § MB., för utspridande i allmänt tryck af skymflig och förklenlig beskyllning emot *H.*, 33 R:dr 16 sk., till treskiftes emellan Kronan, staden och målsäganden, eller, i brist af tillgång till förstnämnda böter 100 R:dr, i stället *hållas sex månader å fästning*, och i händelse *L.* icke heller förmådde gälda det öfriga beloppet, 33 R:dr 16 sk., i stället derför undergå en månads fängelse, samt att derjemte inför Rätta göra *H.* offentlig afbön». — *Svea Hof-Rätt*, hvars pröfning Rådhus-Rättens Utslag underställdes, och der *L.* anförde besvär, meddelade

Utslag d. 18 Maj ofvannämnda år, och, med afslag å *L:s* anhållan om målets återförvisning för vittnens hörande, pröfvade, jemlikt de af Rådhus-Rätten åberopade stadganden i Lagen och TF., rättvist, det skulle *L.* böta, för det han i allmänt tryck utspridt skymflig och förklenlig beskyllning emot *H.*, 33 R:dr 16 sk., till treskiftes emellan Kronan, Staden och Åklagaren, samt för lögnaktiga och vrängda framställningar till allmänhetens förvillande, 66 R:dr 32 sk., allt banco, till tveskiftes emellan åklagaren och de fattiga inom E., eller, i saknad af tillgång till böter, i stället för de förstnämnde 33 R:dr 16 sk., undergå *23 dagars fängelse vid vatten och bröd*, samt för det öfriga beloppet, 66 R:dr 32 sk., hållas två månader i fängelse å fästning, och att derefter inför Rätta göra *H.* offentlig afbön». — *Högsta Domstolen* stadfästade Hof-Rättens Utslag. En af Ledamöterna var af den skiljaktiga mening, att »då, i afs. på N:o 46 af Tidn. »*E.-Allehanda*», den i detta mål till Nämnden framställda fråga icke innefattade att skriften vore brottslig enligt *Tryckfrihetslagen*, utan endast hänvisade till det af Åklagaren åberopade lagrum 60 Cap. 5 § senare mom. MB., hvadan skriften icke blifvit förklarad stridande emot TF., hvilket, enligt nämnde Ledamots omdöme, vore oundgängligen nödigt, såvida författaren till tryckt skrift skulle kunna ådömas ansvar; alltså pröfvade han, för sin del, rättvist att, hvad angick åtalet emot ofvannämnde N:o 46 af Tidningen »*E.-Allehanda*», Hof-Rättens och Rådhus-Rättens Utslag upphäfva och undanrödja. I öfrigt fann han ej skäl förekomma till ändring i Hof-Rättens Utslag». Jfr *Schmidts* Juridiska Archiv, 19 D. sid. 70.

2). Till besvarande af Juryn skall Domstolen framställa »*de särskilda frågor, hvartill de af åklagaren åberopade lagrum och deruti omförmälda brotts olika beskaffenhet föranleda*». K. M. Utslag d. 30 Nov. 1847, se *Backmans* Lagsaml. Sjunde Häftet, s. 166. Jfr *Schmidts* juridiska archiv 19 B., s. 49 o. f., samt de der anförde skiljaktiga meningar. Se vidare *H. D.* utslag den 4 Dec. 1848 (emellan kontorsbetjenten E. E. S. och Stadsfiskalen A. M. L.) samt Præjud. n:o 1 och 2 under TF. 5: 4.

3). Efter förordnande af Justitie-Cancellers-Embetet anställde Stadsfiskalen, f. d. Borgmästaren *G. A. M.*, åtal vid *Stockholms Rådhus-Rätt* emot f. d. Korporalen *N. B.*, såsom ansvarig utgifvare af den i Stockholm utkommande Tidningen »Alltid Folkets Röst», med påstående, att enär uti N:o 55 af nämnde Tidning för Onsdagen d. 12 Juli 1854 funnits å andra sidans 3:dje och 4:de spalter införd en artikel, hvilken uti den del deraf, som på 4:de spalten började med orden: »Han skall då lätt inse angelägenheten att befria sig från en Rådspersonal»! — — och slutades med orden: »spelar under täcke med fosterlandets arffiende», innefattar beskyllningar mot Konungens Rådgifvare om begånget förräderi af den beskaffenhet, som uti 4 Cap. 6 § MB. omförmäles, *B.* för berörde brott emot 3 § 8 mom. i Tryckfrihetsförordningen måtte dömas till det ansvar, som stadgas uti 4 punkten af 8 § i 18 Cap. MB. Efter det *B.* under handläggningen af målet afgifvit skriftligt svaromål, förklarade *M.*, det han ansåge berörde svaromål vara af den beskaffenhet, att han funne sig föranlåten att utsträcka sitt omförmälda i målet framställda påstående medelst yrkande om ansvar å *B.* för den åtalade delen af ifrågavarande artikel jemväl enligt 1 p. uti 5 § af 60 Cap. MB., jemförd med 18 Cap. 8 § af samma Balk.

Till den Nämnd, som utsågs att pröfva artikelns innehåll, framställdes följande frågor:

1:o Är den åtalade Tidnings-Artikeln i den del deraf, som börjas med orden: »Han skall då lätt inse angelägenheten att befria sig från en Rådspersonal» — — och slutas med orden: »spelar under täcke med fosterlandets arffiende», brottslig efter 3 § 8 mom. Tryckfrihetsförordningen d. 16 Juli 1812, jemförd med 60 Cap. 5 § 1 p. MB. och 18 Cap. 8 § samma Balk?

och, derest denna fråga skulle med nej besvaras,

2:o Är ifrågavarande Tidningsartikel uti ofvananmärkta del deraf brottslig efter ofvannämnde moment i Tryckfrihetsförordningen, jemfördt med 4 p. af 8 § i 18 Cap. MB.?

Sedan Nämnden sig yttrat, meddelade Rådhus-Rätten Utslag d. 29 Aug. 1854: att, enär Nämnden med »Nej» besvarat den första af förevarande frågor, *B.* befriades från ansvar enligt de uti densamma åberopade lagrum; men emedan Nämnden med »Ja» besvarat den andra frågan, dömde Rådhus-Rätten *B.* för de uti den åtalade artikeln förekommande, för Konungens Rådgifvare smädliga, å heder och ära syftande uttryck att, jemlikt 3 § 8 mom. och 4 § 7 mom. Tryckfrihetsförordningen samt 18 Cap. 8 § 4 p. MB., mista äran och böta 100 daler silfvermynt dubbelt med 66 R:dr 32 sk. banco, eller i brist af tillgång dertill i stället straffas med tjugutre dagars fängelse vid vatten och bröd. — Rådhus-Rättens Utslag underställdes *Svea Hof-Rätts* pröfning, och *B.* anförde öfver detsamma besvär. Hof-Rättens Utslag är af d. 7 Nov. 1854: att som, på sätt ofvan förmäles, den i målet utsedda Nämnd besvarat med »Nej» den till densamma framställda fråga, huruvida ifrågavarande artikel uti Tidningen »Alltid Folkets Röst» vore uti dess ofvananmärkta del brottslig efter 3 § 8 mom. Tryckfrihetsförordningen d. 16 Juli 1812, jemförd med 60 Cap. 5 § 1 p. MB. och 18 Cap. 8 § samma Balk; alltså blef *B.* från åtalet i denna del befriad; men emedan Nämnden, på derom framställd fråga, förklarat artikeln uti berörde del brottslig enligt förenämnde moment i Tryckfrihetsförordningen, jemfördt med 4 p. af 8 § i 18 Cap. MB.; ty pröfvade Hof-Rätten, med afseende å beskaffenheten af de uti meranämnde artikel framställda beskyllningar, rättvist, i förmågo af nyssåberopade lagrum jemte 4 § 7 mom. Tryckfrihetsförordordningen, döma *B.*, såsom utgifvare af ifrågavarande Tidning, att för ofvanomförmälde uti densamma förekommande smädliga, å heder och ära gående, uttryck om Konungens Rådgifvare, i och för deras embeten, mista äran och böta 200 daler silfvermynt dubbelt med 133 R:dr 16 sk. banco eller, vid bristande tillgång dertill, straffas med 28 dagars fängelse vid vatten och bröd. — *B.* sökte i underdånighet den ändring, att, i fråga om det ansvar, hvartill *B.* i målet gjort sig skyldig, Rådhus-Rättens beslut måtte fastställas. *M.* afgaf förklaring. — *Högsta Domstolen*, d. 17 Apr. 1855, fann skäl icke vara anfördt, som kunde verka ändring i Hof-Rättens öfverklagade Utslag. Jfr *Schmidt* p. anf. st. 28 D. s. 490—2.

9:o. Smädliga, förgripliga eller till osämja med främmande Makter syftande omdömen och yttranden om samtida Nationer eller Stater, med hvilka Riket är i fredligt förhållande, om deras varande Öfverhet, Regering och Rege-

ringssätt, Höge Embetsmän och Sändebud, inre eller yttre förhållanden, företag eller underhandlingar; Förbrytelsen skall straffas enligt 6 Cap. 5 § Missgernings-Balken, jemförd med Kongl. Förordningen af den 20 Januarii 1779, och Skriften confisqueras. År Skriften ej smädlig eller förgriplig, men genom densamma missförstånd med Utländsk Makt sig yppat, må den, utan rättegång, kunna confisqueras.

Jfr MB. 6: 5 och K. F. d. 20 Januarii 1779 ramt citat. dervid i *Backmans* Lagsamling. Se vidare *anm.* härnedan. — Vid riksd. 1817—18 tillades i slutet af 1 p. orden: »och skriften confisqueras», enär den i slutet af momentet omförmälda mindre brottslighet straffas med skriftens confiscation, hvarföre ett dylikt straff äfven bör drabba den *svårare* förbrytelsen. Preste-Ståndets prot. vid riksd. 1812, d. 26 Junii, sid. 415. Se *Præjud.* n:o 2 under TF. 1 § 8 mom.

Anm. Till afgörande vid instundande riksmöte (1865) hvilar i grundlagsenlig ordning ett förslag, enligt hvilket orden: »straffas enligt ..... 1779» skulle ändras till: *»anses enligt 8 kap. 28 § Strafflagen»*.

10:o. Allt kungörande i tryck af hvad som rörer Statens å färde varande Underhandlingar med främmande Makter, eller eljest af Konungens, i sammanhang med dem, tillärnade beslut och afsigter, samt dess Ministrars, Råds och Sändebuds värf, om det ej sker med Regeringens tillstånd, eller med officiel tillåtelse; Förbrytelsen straffes i likhet med hvad i föregående moment stadgadt är. Sker sådant kungörande af den, som Konungens och Statens hemligheter betrodda äro, straffes brottet enligt 4 Cap. 5 § Missgernings-Balken, och, i båda fallen, confisqueras Skriften.

Se MB. 4: 5, jfd med Krigs-Articlarne af 1798, 5 cap. 5—8 §§; K. Cancelli-Ordningen d. 23 Oct. 1809, 29 § 2, 3 mom.; RF. 54; § 3 af Instr. för Banco-Utsk., införd vid RO. 32; — RO. 40, 43.

Anm. Till instundande riksdag (1865) hvilar ett förslag, enligt hvilket orden: »i likhet med .... confisqueras Skriften» skulle ändras till: *»enligt allmän lag, och skriften konfiskeras»*. Se Strafflagens 8 kap. 18 och 19 §§.

11:o. Angripelser emot enskild man, hvilka å ära gå, eller för dess borgerliga namn och rykte förklenliga äro; Brottet straffes efter 60 Cap. Missgernings-Balken, och varde dessutom Skriften confisquerad.

Se MB. 60 cap. 5 §, jfd med 4 § i samma cap. Se vidare näst-följaude anmärkning.

Anm. Till afgörande vid instundande riksmöte (1865) hvilar i grundlagsenlig ordning ett förslag, enligt hvilket orden: »efter 60 kap. Missgerningsbalken» blifvit ändrade till: »*enligt allmän lag*». Se Strafflagens 16 kap. Jfr *Naumanns* åberopade Tidskrift, *andra* årgången, sid. 89.

Præjudicater.

1). Sedan Commissions-handlanden *S.* till Stockholms Rådstufvu-Rätt instämt Skrädderi-arbetaren *R.* såsom ansvarig utgifvare af Tidningen »*Än en gång Folkets röst*», med påstående om ansvar enligt 3 § 11 mom. TF., jemfördt med 60 Cap. 5 § MB., för det uti särskilte numror af nämnde Tidning för år 1850 emot *S.* förekommit ärekränkande beskyllningar, samt bemälde Rätt, efter det Juryn förklarat de åtalade artiklarna vara brottsliga enligt det af *S.* åberopade lagrum, i Utslag d. 7 Julii 1851, hvilket Hof-Rätten fastställt, bestämt ansvarspåföljden; men Kongl. Maj:t, af anförde skäl, med undanrödjande af Juryns utlåtande och upphäfvande af Domstolarnes beslut, visat målet åter till Rådstufvu-Rätten, som ägde att till Juryns besvarande framställa de *särskilda* frågor, hvartill det af *S.* åberopade lagrum och de i dess särskilda momenter omförmälde brotts olika beskaffenhet föranledde, samt derpå med målet vidare lagligen förfara; så har, efter det *S.* ånyo yrkat målets fortsättning, och Juryn, vid sammanträde den 14 April 1852, med *Ja* besvarat frågan: »huruvida de åtalade artiklarne voro brottslige efter 3 § 11 mom. TF., jemförd med 60 Cap. 5 § 1 mom. och 4 § MB.», sedermera dels till Rådstufvu-Rätten blifvit den 17 i sistnämnde månad ingifven en af *S.* och *R.* undertecknad skrift, deruti de, med förmälan att *förlikning* dem emellan vore träffad, anhållit att målet måtte afskrifvas, dels Stadsfiscalen, vice Häradshöfdingen *de B.* uppträdt och, med bestridande af allt afseende å nämnde skrift, påstått att *N.* borde enligt nyssberörde lagrum till ansvar fällas, uti hvilket påstående jemväl *S.* derefter instämt. — Rådstufvu-Rätten förklarade genom Utslag den 19 i berörde April månad: att, som uti mål af beskaffenhet som detta, förlikning icke finge, emot 20 Cap. 4 § Rättegångs-Balken af Domaren tillåtas, och *S.* dessutom instämt i allmänna Åklagarens bestridande att målet finge nedläggas, kunde något afseende icke fästas å *S:s* och *N:s* i den ingifna skriften framställda begäran om målets afskrifning; och blef derföre, på grund af Juryns anförda yttrande och de deruti åberopade lagrum, *N.* dömd att mista äran, straffas med fjorton dagars fängelse vid vatten och bröd samt derefter göra *S.* offentlig afbön, äfvensom de åtalade Tidningsnumrorne borde confisqueras, samt *N.* ersätta *S.* hans kostnader för delgifvandet af kallelser i målet. Detta Rådstufvu-Rättens Utslag underställdes Kongl. Svea Hof-Rätt, som deremot yttrade: att emedan Tryckfrihets-Lagen, efter att hafva uti 3 § 11 mom. bland de såsom missbruk af Tryckfriheten ansedde öfverträdelser upptagit angripelser emot enskild Man, hvilka å ära gingo eller voro för dess borgerliga namn och rykte förklenliga, vidare uti 11 mom. af 5 § innehölle, att, i fråga om angifvelser mot enskild person uti tryckt skrift, ej annan finge kära än rätter Målsägande, och att tillförordnad publik Actor ej någonsin skulle äga att sådant i sitt käromål upptaga och åklaga; ty och då, med tillämpning af berörde stadgande, Stadsfiskalen, vice Häradshöfdingen *de B:s* uppträdande såsom allmän Åklagare i saken icke borde

till något afseende föranleda, samt hvad anginge *S:s* emot *N.* anhängig gjorda talan, af den Målsägande förbehållna rätt att ensam kära uti så beskaffadt mål, som det förevarande, jemväl följde, att på Målsäganden allena ankomme att, med laga verkan, åtalet fortsätta, eller, innan Utslag fallit, derifrån afstå; alltså och enär *S.*, före målets afgörande af Rådstufvu-Rätten, dels uti ofvanberörde, af honom och *N.* undertecknade, af vittnen bestyrkta, till Rådstufvu-Rätten inlemnade skrift, återkallat och nedlagt de af *S.* emot *N.* framställda påståenden, med anhållan att målet måtte, såsom förlikt, få förfalla, dels ock inför Rådstufvu-Rätten förklarat, att *S.*, hvilken egenhändigt skrifvit nyssomförmälda inlaga samt varit tillstädes då den blifvit till vederbörande hos Rådstufvu-Rätten ingifven, vidhöll och godkände skriftens innehåll i ofvan anförde delar, funne Hof-Rätten, utan afseende derå att *S. sedermera*, med frånträdande af hvad han sålunda hos Domstolen tillkännagifvit, instämt i *de B:s* emot *N.* upptagne talan, Rådstufvu-Rätten icke hafva bordt, på sätt som skett, tillämpa Juryns yttrande och döma *N.* till ansvar och ersättnings-skyldighet; hvadan, med upphäfvande af Rådstufvu-Rättens ifrågavarande Utslag, *N.* från samma påföljder befriades, äfvensom beslutet angående de åtalade Tidnings-numrornes confiscation undanröjdes. Häröfver anförde så väl *S.* som Stadsfiscalen, vice Häradshöfdingen *de B.*, underdån. besvär; och utlät sig Kongl. Maj:t: att som, efter det målet blifvit af Kongl. Maj:t till Rådstufvu-Rätten återförvisadt samt af klaganden *S.* till förnyad handläggning derstädes anmäldt, den utsedda Juryn, hvilken, enligt 5 § 1 mom. TF., tillkommit att pröfva lagligheten af de åtalade Tidnings-artiklarnes innehåll, vid sammanträde den 14 April innevarande år afgjort frågan derom och förklarat desamma vara brottsliga efter 3 § 11 mom. TF., jemförd med 60 Cap. 5 § 1 mom. och 4 § MB.; alltså och emedan den af *S.* och *N.* undertecknade skrift, som innefattade anmälan om dem emellan *träffad förlikning*, blifvit upprättad och till Rådstufvu-Rätten inlemnad först den 17 i nämnde månad, samt, vid sådant förhållande, samma skrift lagligen icke kunnat föranleda dertill att det af Juryn *redan pröfvade* åtalet skulle förfalla; Ty och då Rådstufvu-Rätten följaktligen rätteligen förfarit derutinnan, att Rådstufvu-Rätten, utan afseende å berörde skrift, genom dess i målet meddelade Utslag, tillämpat Juryns yttrande; men Hof-Rätten, i öfverensstämmelse med den åsigt, hvarpå dess öfverklagade Utslag sig grundar, icke inlåtit sig i pröfning af sjelfva målet; fann Kongl. Maj:t rättvist, med undanrödjande af Hof-Rättens Utslag, visa målet åter till Hof-Rätten, som ägde att dermed, utan hinder af sitt undanröjda beslut, lagligen förfara. K. Maj:ts Utslag d. 7 Dec. 1852. — Hof-Rätten, efter det Stadsfiscalen *de B.* derstädes anmält målet till förnyad handläggning, yttrade sig i Utslag d. 1 Mars 1853: att hvad angick *S:s* uti en till Hof-Rätten d. 24 Jan. s. å. ingifven skrift framställda anhållan att målet, såsom emellan honom och *N.* förlikt och icke tillhörande allmän åklagares beifran, måtte afskrifvas, Hof-Rätten, till följd af hvad Kongl. Maj:t genom Dess ofvanberörde Nådiga Utslag förklarat, funne samma anhållan icke kunna bifallas; och pröfvade Hof-Rätten i sjelfva målet rättvist Rådhus-Rättens senast omförmälde Utslag af d. 19 April 1852, i hvad angick det *N.* ådömda ansvar, äfvensom ifrågakomne Tidningsnumrors confiscation, att gilla; men som *S:s* anhållan om målets afskrifning på grund af träffad förlikning måste anses innefatta, att *S.* frånträdt anspråket på ersättning för sina i saken hafda kostnader, blef *N.* befriad från honom i

berörde hänseende ålagde ersättningsskyldighet. N. sökte i underdånighet ändring. Vederbörande hördes. — *Högsta Domstolen*, d. 26 Juli 1853, fann skäl icke vara anfördt, som i Hof-Rättens öfverklagade Utslag kunde verka ändring. Jfr *Schmidt* p. anf. st. 26 D. s. 443—446.

2). Vid Stockholms Rådhus-Rätt anställde Gördelmakaren *S. O. M.* åtal emot förre Poliskonstapeln *C. J. S.*, såsom utgifvare af Tidningen »Fäderneslandet», för det att i N:o 17 (35) af berörde Tidning för d. 20 Dec. 1854 funnits införd en artikel, börjande å andra sidans andra spalt med orden: »Herrar Fattighus-Direktörers, Kamrerares och Vaktmästares sätt att behandla de beklagansvärda hjonen å hufvudstadens fattig- och barmhertighetsanstalter är mer än väl bekant», och slutligen å andra sidans tredje spalt med orden: »lefve! lefve! lefve»! hvilken artikel *M.* ansåg innehålla framställningar och angifvelser, de der gingo å hans heder och ära samt voro för hans medborgerliga namn och rykte förklenliga; i anseende hvartid *M.* påstod, att *S.* måtte fällas till ansvar enligt 3 § 11 mom. Tryckfrihets-Förordningen d. 16 Juli 1812, jemfördt med 60 Cap. 5 § 1 eller 2 mom. MB., samt att det åtalade Tidningsnumret måtte confisceras. *S.* anhöll att *få vittnen afhörda* till bestyrkande af särskilde i artikeln förekommande uppgifter; men genom Beslut d. 22 Jan. 1855 förklarade Rådhus-Rätten det begärda vittnesförhöret icke kunna bifallas. Sedan Nämnd blifvit utsedd att pröfva lagligheten af den åtalade artikelns innehåll och afgifvit utlåtande deröfver, anmärkte *S.* emot två af de utaf *M.* valda ledamöter i Nämnden, Provincial-Läkaren Doktor *N. N.* och Notarien *C. J. C.*, att de skulle stå till *M.* i sådant förhållande, som gjorde dem jäfvige att vara ledamöter i Nämnden, och att *C.* tillförene varit af sinnessjukdom besvärad. *S.* yrkade tillika, att enär han i särskild rättegång tilltalat *M.* för de i artikeln angifna förhållanden, med pröfningen af *M:s* åtal måtte få anstå intilldess den emot honom anställda rättegången blifvit bragt till slut. Rådhus-Rätten afsade Utslag d. 12 Februari 1855: att enär Nämndens samtlige ledamöter af parterne lemnats ojäfvige och af Rätten för ojäfvige förklarats, i anledning hvaraf Nämnden jemväl fått sammanträda och meddelat utlåtande i målet, *S:s* först *derefter* framställda ofvanberörde anmärkningar emot två af Nämndens ledamöter icke kunde till pröfning upptagas; äfvensom, då omförmälde emot *M.* anställda rättgång ej ägde det sammanhang med förevarande åtal, att detta lagligen finge göras af samma rättegång beroende, *S:s* i sådant hänseende gjorda framställning af Rådhus-Rätten lemnades utan afseende; och emedan den i målet utsedda Nämnd med »ja» besvarat den af Rådhus-Rätten framställda fråga, huruvida ofvanomförmälda artikel vore brottslig efter 3 § 11 mom. Tryckfrihets-Förordningen, jemförd med 60 Cap. 5 § 1 mom. MB., blef, med tillämpning af nämnde lagens rum och 60 Cap. 4 § samma Balk, *S.* dömd att mista äran och straffas med fjorton dagar fängelse vid vatten och bröd samt att derefter inför Rätta göra *M.* offentlig afbön; och skulle det åtalade Tidningsnumret confisceras, och smädeskriften af skarprättaren offentligen uppbrännas. — *Svea Hof-Rätt*, hvars pröfning Rådhus-Rättens Utslag underställdes och der *S.* sig besvärade, genom Utslag d. 27 Febr. 1855, utan afseende å *S:s* först i besvären hos Hof-Rätten framställda invändning, att äfven den tredje af de utaf *M.* utsedde ledamöter i Nämnden, Kyrkoherden *E.*, skulle vara jäfvig, gillade Rådhus-Rättens så i rättegången som i sjelfva målet meddelade beslut. — *S.* sökte i

underdånighet ändring. Enligt prestbetyg *afled S.* d. 23 Maj 1855. — Målet föredrogs i *Högsta Domstolen* d. 21 Juni 1855. — Vid uppstådd fråga huruvida den omständigheten, att *S.*, som, efter erhållen del af Hof-Rättens Utslag, demed *förklarat sig nöjd*, undergått den honom, jemte annan påföljd, i målet ådömda bestraffning af fjorton dagars fängelse vid vatten och bröd, samt att *S.* numera aflidit, borde utgöra hinder för de underdåniga besvärens upptagande till pröfning, förklarade Högsta Domstolens fleste ledamöter sig icke hindrade att de inom behörig tid inkomna besvären till pröfning upptaga. Då målet nu till pröfning företogs, funno Högsta Domstolens flesta Ledamöter skäl icke vara anfördt, som kunde verka ändring i Hof-Rättens öfverklagade Utslag; dock att, i anseende till *S:s* inträffade död, fråga om vidare verkställighet af den honom ådömda bestraffning komme att förfalla. Jfr *Schmidt* p. anf. st. 29 B. s. 453.

3). Uti stämning till *Rådhus-Rätten i Calmar* yrkade t. f. Länsmannen *N. F. Ringbergh*, att Medicinæ Doktorn *J. E.*, såsom ansvarig utgifvare af i nämnde stad utkommande Tidningen »Barometern», måtte, jemlikt 3 § 11 mom. i Tryckfrihets-Förordningen d. 16 Juli 1812, jemförd med 60 Cap. 5 § 2 mom. MB., fällas till ansvar derför, att, efter det, uti ett vid Norra Möre Härads-Rätt anhängigt gjordt mål emellan Länsmannen *O. M. Allgurén*, å ena, samt *E.*, å andra sidan, angående desse parters hvar emot annan instämda påståenden, bland annat, af *Allgurén*, om *E:s* förpligtande att till *Allgurén* återbära hvad denne för auktioner, dem han på *E:s* anmodan våren 1846 förrättat, skall utöfver auktionsbeloppen förskottsvis till *E.* utbetalt, samt af den sistnämnde, att af *Allgurén* erhålla redovisning för berörde auktioner, *Allgurén*, till bestyrkande af sin uppgift, att han fullgjort äskade redovisningsskyldigheten, företett ett af *Ringbergh* d. 25 Febr. 1847 utfärdadt, vid nästpåföljde sommartinget af honom inför Härads-Rätten med ed fästadt betyg, af innehåll, bland annat, dels att *Allgurén* uti recommenderadt bref d. 6 nästförutgångne Januari till *E.* afsändt en d. 28 Dec. 1846 upprättad liqvid öfver den auktion, som d. 8 April s. å. förrättats hos omyndige förklarade *Samuel Engström* på Hyltan, jemte auktionsprotocollet, dels ock att *E.* vid *Ringberghs* besök på Knapegården d. 9 Febr. 1847 erkänt sig hafva bekommit liqviden; hade uti en i N:o 18 af nämnde Tidning för d. 3 Mars 1847 införd, på omförmälde tvist syftande artikel med öfverskrift: »Återigen Kronobetjeningen» influtit följande mening: »när målet förekom, öfverraskades man af ett inför Rätten produceradt, utaf Herr *A:s* skrifvare Herr *Ringbergh* utgifvet alldeles sanningslöst och sålunda falskt betyg, att vederparten skulle för Herr *R.* hafva erkänt redogörelsens inhändigande», hvilket uttryck om betyget *Ringbergh* ansett vara förklenliga för hans namn och rykte. *E.* väckte ansvarspåstående mot *Ringbergh* för förment rättegångsmissbruk. — Rådhus-Rätten yttrade sig i Utslag d. 5 Jan. 1848: att som den i målet utsedda Nämnd med *ja* besvarat frågan, om den åtalade Tidningsartikeln vore brottslig efter det af *Ringbergh* åberopade lagrum; alltså dömdes *E.*, i förmågo af omförmälde lagrum, att för det af honom i samma artikel om *Ringbergh* fällda skymfliga yttrande, böta 50 R:dr banco till treskiftes emellan Kronan, staden och målsägaren samt att inför Rätta göra *Ringbergh* offentlig afbön; hvarjemte den ifrågavarande Tidningsartikeln confiscerades, och *E.* förpligtades att ersätta *Ringberghs* rättegångskostnader med 26 R:dr 32 sk. banco;

vid hvilken utgång af målet *E:s* ansvarspåstående mot *Ringbergh* för rättegångsmissbruk lemnades utan afseende, men den sistnämnde fälldes att för missfirmligt skrifsätt emot vederparten plikta 6 R:dr 32 sk. banco, Konungens ensak. — Rådhus-Rättens Utslag underställdes pröfning af *Götha Hof-Rätt*, der *E.* och *Ringbergh* hvar för sig anförde besvär. Hof-Rätten yttrade i Utslag den 3 April 1848: att hvad angick *E:s* framställda anmärkningar, dels att Handlanden *J. G. K.*, hvilken skall såsom ledamot i Rådhus-Rätten deltagit i målets handläggning och jemväl i valet af Nämnd, icke bordt tillåtas att med målet taga domarebefattning, enär han, enligt ett af nyssnämnde Rätt d. 21 Dec. 1847 utfärdadt, i bestyrkt afskrift besvären bilagdt betyg, år 1828 afträdt sin egendom till sina borgenärers förnöjande, utan att hafva sedermera inför Rådhus-Rätten visat, att han dem till fullo godtgjort, och dels att den af Rådhus-Rätten i saken utfärdade Berättelse skall varit högst ofullständig, fann Hof-Rätten sistnämnde anmärkning ej förtjena afseende; och då *E.* icke visat, att *K:s* konkursmål då ännu vore oafgjordt, eller att han, genom deri fallen, laga kraft vunnen dom, blifvit dömd till ansvar för vårdslöst eller bedrägligt förhållande emot sina borgenärer, blef anmärkningen emot *K.* ogillad; varande, enär skäl för öfrigt icke förekommit till bifall af *E:s* anhållan om målets återförvisning, detsamma i befintligt skick till hufvudsakligt afgörande företaget; dervid Hof-Rätten fastställde Rådhus-Rättens Utslag. — *E.* sökte i underdånighet ändring. Vederbörande hördes. *H. D.* gaf Utslag d. 27 Febr. 1849: Beträffande klagandens i de underdåniga besvären framställda anmärkning, att fyra uppgifne ledamöter af den i målet utsedda Nämnd skola, såsom klagandens ovänner, varit *jäfvige* att i målet sig yttra; så emedan, efter hvad handlingarne utvisa, någon jäfsanmärkning mot Nämndens legamöter ej blifvit, *innan* Nämnden sitt utlåtande afgifvit, vid Rådhus-Rätten gjord, kunde å omförmälde först hos Kongl. Maj:t väckta anmärkning afseende icke fästas; och fann Högsta Domstolen i öfrigt skäl icke vara anfördt, som i Hof-Rättens öfverklagade Utslag kunde verka ändring. Jfr *Schmidt* p. anf. st. 20 B. s. 515.

12:o. Lögnaktiga uppgifter och vrängda framställningar till Allmänhetens förvillande och förledande; Brotten umgällas med böter från Tretiotre Riksdaler Sexton Skillingar till och med Etthundra Riksdaler, och skriften confisqueras.

Se *Naumanns* åberopade Tidskrift, 2 årg., s. 89.

Jfr *præjud.* 1 vid TF. 3 § 8 mom. — Om ansvar för Åklagare, som i oträngdt mål anställt rättegång, se TF. 1 § 8 mom. 2 p. — Dubbla böter för utgifvare af dagblad och periodiska skrifter, se 4 § 7 mom. — Mål rörande förbrytelser mot TF. skola, vid alla tillfällen då fråga kunde uppstå om flera olika brotts bestraffning, särskildt behandlas etc., se 5 § 15 mom. — Huru böter efter TF. förvandlas och fördelas, ibid. 15 och 16 m.; — jfr præjud. under TF. 3: 8.

Efter *»Etthundra Riksdaler»*, stod förut: eller motsvarande kroppsplikt, efter brottets beskaffenhet, böterna förvandlade enligt 5 § 9 m. af denna Lag»; hvilka ord borttogos vid riksd. 1840—1. Denna ändring motiveras sålunda: »Oberäknadt det tryckfel, att hänvisning finnes lemnad till 9 mom. i stället för det 15:de, hvilket tryckfel härrört

derifrån att, vid intagandet i 5 § af de under 1815 års Riksdag beslutna tillägg, citationen icke rättats efter den förändrade momentnumerföljden, förekommer ock härvid den väsendtligare omständighet, att bokstafslydelsen och särdeles sammanbindsordet »eller» kunna så tolkas, att Domaren, för ansvarets bestämmande, erbjudes valet emellan böter och fängelsestraff, ehuru Lagstiftaren uppenbarligen ej åsyftade annat eller mer än böternas förvandling, vid bristande tillgång, efter den allmänna grunden, till fängelse å fästning». C. U. mem. 1834—5, n:o 91.

13:o. Sedernas vanhelgd, vare sig genom offentliga läror till någon last, särdeles den, som sårar ärbarheten, eller sådana ohöljda och skändliga framställningar af denna lasts utöfning, hvarigenom främjandet af ett förderfligt lefnadssätt åsyftas; Brottet skall umgällas med Femtio till Etthundra Riksdalers böter och Skriften confisqueras.

Såsom allmän regel gälle, i afseende på confisquerade Skrifter, att något mer af dem ej må af trycket å nyo utgifvas, än det, hvilket Domstolen, som sist i målet dömt, icke för brottsligt ansett.

Till afgörande vid instundande riksmöte (1865) hvilar i grundlagsenlig ordning ett förslag, enligt hvilket orden: »umgällas med . . . . . böter» skulle ändras till: »straffas enligt allmän lag». Se Strafflagens 18 kap. 13 §.

§ 4.

I afseende på bevakningen öfver Skrifters lofliga allmängörande, skola följande Stadganden gälla:

1:o. Justitie-Stats-Ministern skall tillkomma, att både inom Hufvudstaden och i orterna, antingen sjelf eller genom vederbörligen af honom förordnade Ombud, vaka öfver Skrifters allmängörande, på det sätt och i de delar, som här nedanföre stadgas.

Jfr præjud. under TF. 1: 4. — För sina Tryckfrihets-ombud i landsorten har Just.-Stats-Min. utfärdat Förhållningsreglor d. 30 Maj 1856. De äro införda i den af *Chr. Naumann* utgifna »Handbok för Riksdagsmän», på B. Cronholms i Malmö förlag tryckt uti Berlingska Boktryckeriet i Lund 1860 och Supplement 1865.

2:o. Till befrämjande af detta ändamål, vare härmed till ovägerlig efterlefnad föreskrifvet, att i samma stund, ej sednare, än en Skrift till försäljning eller till spridande, på hvad annat sätt som helst, utgifves, skall ett exemplar af-

lemnas, i Stockholm till Justitie-Stats-Ministern, och i hvarje annan ort till hans förordnade Ombud. Boktryckare, som denna föreskrift uraktlåter, böte hvarje gång Femtio Riksdaler, och om han, utan att vara försedd med Justitie-Stats-Ministerns bevis om gjord anmälan af ett Dagblad eller Periodisk Skrift, desamma trycker, böte Etthundra Riksdaler, och Skriftens utgifvande inställes, intilldess Utgifvaren iakttagit hvad ofvanföre derom stadgadt är.

Jfr *præjud.* och anm. vid TF. 1 § 4, 7, 8, 11 mom. — Om föryttrare af utifrån inkomna skrifter på Svenska språket, TF. 4 § 10 m. Om Bokhandlares skyldighet att till Justitie-Stats-Ministern eller hans ombud inlemna förteckning på inkomna *utländska* skrifter, se samma § 11 mom. samt anm. — Jfr förevarande §:s 6 mom.

Præjudicat. Handlanden *P.* tilltalade förre Notarien *S.*, såsom förment utgifvare af tidningen »Folkets Röst», för en deri införd, för *P:s* goda namn och rykte förnärmande artikel. *Rådhus-Rätten* ansåg *S.*, såsom tidningens *verklige* utgifvare, vara rätt svarande i målet, och fällde honom till ansvar. *Hof-Rätten* upphäfde Rådhus-Rättens alla åtgärder och beslut samt befriade *S.* från åtalet. *Högste Domstolen* i Utslag den 3 Maj 1852 yttrade; TF:s 1 § 4, 7 och 8 mom. samt 4 § 2 mom. förmå: att utgifning af dagblad eller periodisk skrift icke får äga rum med mindre än att Justitie-Stats-Ministern meddelat bevis att intet hinder deremot förekommer; att utgifvaren af sådan skrift *alltid* skall i afseende på ansvaret anses såsom författare, och, när åtal för densammas innehåll väckes, hans namn af Justitie-Stats-Ministern uppgifvas, samt att boktryckare, som skriften tryckt utan att vara försedd med omförmälte tillståndsbevis, är till stadgadt bötesansvar förfallen, jemte det skriftens utgifvande skall inställas intilldess utgifvaren om tillståndsbevis sig anmält. Och emedan, i följd häraf, vid åtal för innehållet af från trycket utgifna dagblad eller periodiska skrifter, ansvarstalan måste riktas mot *antingen boktryckaren eller utgifvaren;* men *P.* hvarken visat, det *S.*, på grund af vederbörligt för honom utfärdadt tillståndsbevis, varit utgifvare af »Folkets Röst» eller föreburit honom vara innehafvare af det Boktryckeri, hvarå det ifrågavarande numret af berörde tidning blifvit tryckt, och åtalet således blifvit anställdt *mot orätt person,* ty fastställdes det slut, hvari Hof-Rätten stannat

Se vidare præjudicat i *Naumanns* åberopade Tidskrift, andra årgången, sid. 503.

3:o. I alla de fall, der åtal, enligt 2 § 4 mom. samt 3 §, genom allmän åklagare anställes, äge Justitie-Stats-Ministern eller dess Ombud rättighet, att, då han det nödigt pröfvar, en Skrift med qvarstad belägga låta, hvilken sist inom Åtta dagars förlopp verkställes. Börande en Månad efter den dag, då i landsort qvarstaden lagd blifvit, Justitie-Stats-Ministern meddela Ombudet sitt gillande eller upphäf-

vande deraf. År uti Hufvudstaden qvarstad ej inom Åtta dagars förlopp lagd, eller i landsorterna Justitie-Stats-Ministerns gillande ej, inom ofvanskrifna En månads förlopp, ankommet, må qvarstad ej, utan efter laga Domstols och Tryckfrihets-Comittéens yttrande, gälla. Men vid alla de tillfällen, då Justitie-Stats-Ministern anser förbrytelser emot denna Lag sig yppa, och så ofta målet ej hör, vare sig, såsom blott ordningsmål, under hans egen pröfning, eller, vid personliga förolämpanden, till den oförrättades enskilda beifrande, åligge Justitie-Stats-Ministern, antingen han funnit qvarstad äga rum, eller endast åtal vid laga Domstol, att Skriften ofördröjligen och omedelbart till Justitie-Canzlerens laga åtgärd öfverlemna.

Om qvarstad å tryckt skrift jfr 4 § 6, 8, 9, 11 m.; 5 § 8 m. — I frågor om qvarstad infordrar Hof-Rätt Tryckfrihets-Comitéens yttrande, ibid. — Qvarstad hos Bokhandlare eller annan försäljare af skrift, TF. 5 § 12 mom. — Jfr *præjud.* vid TF. 1 § 4 m.

Anm. I st. f. orden: »*der åtal, enligt 2 § 4 m. samt 3 §, genom allmän åklagare anställes*». stod förut: »som 3 § utstakar». Ändringen skedde vid riksd. 1840—1. C U. uttryckte dervid den åsigt, att hvarje i tryck utkommen skrift, eller del deraf, som jemlikt TF. förklaras brottslig, må dessutom vara confiscation underkastad, hvarföre ock C. U. föreslagit, att näst före sista p. af 3 § 4 m. måtte tilläggas: »Vid alla de bestraffningsfall, hvarom detta moment handlar, varde tillika skriften confiscerad». Men detta förslag blef ej antaget. Se C. U. mem. vid riksd. 1834—5, n:o 102 och 109.

4:o. Till Ordningsmål räknas, om, vid Tryckeris anläggande, uraktlåtes hvad 1 § 5 mom. derom stadgar, eller om Boktryckare underlåter, att, enligt 1 § 10 mom., å Skriften utsätta sitt namn, tryckningsorten och årtalet, eller om han en hos honom tryckt Skrift till Justitie-Stats-Ministern eller dess Ombud, inom utsatt tid, icke aflemnar, eller om, emot 1 § 12 mom., tryckta Skrifter, hvarå boktryckarenamn, tryckningsort eller årtal ej äro utsatta, föryttras. I dessa fall äge Justitie-Stats-Ministern, att, i öfverensstämmelse med hvad denna Lag stadgar, den brottslige genast pliktfälla; denne likväl obetaget, att, der han sig så befogad finner, hos Konungen, i Dess Justitie-Revisions-Expedition, underdåniga Besvär anföra, i Stockholm inom Femtonde dagen och i landsorterna inom en månad, sedan han af

Justitie-Stats-Ministerns Utslag bevislig del undfått. För öfrigt äro Ordningsmål ej andra, än sådana Ekonomiska, som, enligt något framdeles tillgörande Boktryckeri- och Bokhandels-Reglemente, till Justitie-Stats-Ministerns pröfning kunna höra, och till rubbning af något stadgande i denna lag icke leda.

Ang. *ordningsmål* jfr præjud. under TF. 1 § 4 m. — Jfr præjud. och anm. vid TF. 1 § 5, 11, 12 m. — Orden: *»eller om, emot 1 § 12 m. . . . . . föryttras»* tillades vid riksd. 1840—1 i anl. af tillägget till TF. 1 § 12 m. Se derstädes.

Præjudicater.

1). Vid Rådhus-Rätten i Hudiksvall yrkade t. f. Stadsfiscalen *A. E. Å.*, å tjenstens vägnar, ansvar å Bokbindaren *S. H.*, för det han, utan förutgången och å behörig ort gjord anmälan, annonserat om böckers försäljning. I Utslag d. 1 Nov. 1852 fann Rådhus-Rätten, af anförde orsaker, *H.* icke kunna till ansvar fällas. *Svea Hof-Rätt*, der *Å.* anförde besvär, genom Utslag d. 6 Maj 1853, enär *H.*, hvilken uti allmänna Tidningarne infört kungörelse att hos honom funnos till salu åtskillige böcker och sådane åt allmänheten till salu hållit, icke i vederbörlig ordning gjort någon anmälan om den af honom kungjorda och idkade bokförsäljning, med ändring af Rådhus-Rättens Utslag och under åberopande af 1 § 5 och 12 mom. i TF. d. 16 Juli 1812, dömde *H.* att böta 100 R:dr banco; äfvensom föreskref, att hans förseelse borde i allmänna Tidningarne kungöras. *H.* sökte i underdånighet ändring. Vederbörande hördes. — Som det emot Bokbindaren *H.* anställda åtal för det han skall, utan föregången anmälan hos Justitie-Stats-Ministern, företagit sig att, efter kungörelse i allmänna tidningarne, idka bokhandel, angår en fråga af beskaffenhet, att, likmätigt lydelsen och hitintills följda tillämpningen af § 4 mom. 4, jemförd med § 1 mom. 5 och 12 i TF. d. 16 Juli 1812, böra hänföras till de *ordningsmål*, hvilka höra till Justitie-Stats-Ministerns upptagande och afgörande; så blefvo Domstolarnes med förevarande fråga vidtagna åtgärder och i målet meddelade beslut af *Högsta Domstolen*, d. 2 Mars 1855 undanröjda. Jfr *Schmidt* p. anf. st. 28 D., s. 493.

2). Hos Justitie-Stats-Ministern framställde Stadsfiscalen *G. A. M.* skriftligen anmärkning derom, att Vaktmästaren *A. O. L.*, hvilken skall tillhandlat sig det boktryckeri, som Boktryckaren *E. S.* förut ägt och drifvit i huset N:o 27 vid Tyska Prestgatan i Stockholm, efter köpets afslutande låtit nämnde tryckeri fortgå, utan att behörigen anmäla det såmedelst skedda ombytet af ägare dertill. Till bestyrkande häraf bifogades dels utdrag af det inför Öfver-Ståthållare-Embetets Cancelli d. 28 Juni 1852 hållna protocoll, deri en emellan *L.* och *S.* d. 19 i samma månad om boktryckeriet upprättad köpeafhandling blifvit, i det ändamål K. Förordn. d. 20 Nov. 1845 bestämmer, till innehållet intagen, dels ock ett d. 4 påföljde Sept. från Secreterare-Expeditionen af Öfver-Ståthållare-Embetet för Polisärender utfärdadt bevis derom, att Vaktmästaren *A. O. L.* icke under loppet af år 1852 till Öfver-Ståthållare-Embetet ingifvit anmälan om innehafvande eller anläggande af boktryckeri. *M.* ansåg sig böra såsom en af *L.* begången öfverträdelse

af 1 § 5 mom. i TF. hos Justitie-Stats-Ministern till laglig beifran anmäla detta förhållande och yrkade, att *A. O. L.* måtte varda fälld till det för så beskaffad förseelse i nämnde lagrum stadgade ansvar. — Jusitie-Stats-Ministern, i Utslag d. 29 Dec. 1852, ansåg, af anförda skäl, ofvanberörde af *L.* med *S.* afslutade köp om åtskillige den sistnämnde tillhörige boktryckeri-inventarier ej ensamt för sig utgöra ett så beskaffadt ombyte af ägare till boktryckeri, som, jemlikt 1 § 5 mom. i TF., borde i der stadgad ordning anmälas; i följd hvaraf hvad *M.*, i afseende å nämnde köp, emot *L.* anmärkt, ej kunde till dennes fällande till den i oftaåberopade § af nämnde Förordning stadgade ansvarspåfoljd föranleda. — *M.* sökte i underdånighet ändring. *L.* hördes. — Då, enligt ordalydelsen i 4 § 4 mom. TF., besvär öfver Justitie-Stats-Ministerns beslut i ordningsmål endast må af den *pliktfällde* anföras, fann Högsta Domstolen, d. 25 Apr. 1853, *M:s* ifrågavarande besvär icke kunna till pröfning upptagas. Se *Schmidt* p. anf. st. 26 D. s. 328.

5:o. Så snart någon förbrytelse emot denna Lag blifvit af Justitie-Stats-Ministern hos Justitie-Canzleren anmäld, åligge den sistnämnde, att ofördröjligen låta förbrytelsen, genom tillförordnad Actor, vid behörig Domstol åklaga; Och bör han dessutom, för egen del, genom vederbörande Ombud, öfver tryckfrihetens lagliga bruk tillbörlig uppsigt hafva. Vare likaledes Justitie-Ombudsmannen pligtig, att, i afseende på förbrytelser emot denna Lag, lemna sin Embetsåtgärd, enligt de i Instructionen, rörande hans befattning med andra mål, föreskrifna grunder. Enskildt förolämpande äger målsäganden, att sjelf eller genom ombud åtala.

Jfr 22 § af Instr. för Justitie-Ombudsmannen. — Instr. för Justitie-Cancelleren anmärkt vid RF. 96.

6:o. Sedan Sex månader förlupit, efter det en Skrift till Justitie-Stats-Ministern, eller hans Ombud, enligt näst föregående 2 mom. inkommit, hvaröfver Embets-betyg genast afgifvas bör, må ej af publik Actor åtal derå äga rum. Enskild man njute, enligt allmän Lag, tillgodo sin talan uti mål, genom hvilkas tryckning han är personligen förolämpad. År någon Skrift med qvarstad belagd, då skall åtal ske å Skriften, inom Åtta dagar i Hufvudstaden, och i orterna, Åtta dagar efter det Justitie-Stats-Ministerns gillande af qvarstaden blifvit kunnigt; i annat fall upphöre qvarstaden och vare Skriftens försäljning obehindrad.

Jfr denna §:s 2 m. — Rättegångs-Balken 17 cap. 32 §, K. F. d. 20 Jan. 1779 och K. F. d. 10 Junii 1841. Se *Backmans* Lagsaml.

7:o. Utgifvare af Dagblad och Periodiska Skrifter, hvilka, såsom i 1 § 7 mom. stadgadt är, ensamme äro underkastade författareansvar, vare framför andra erinrade om ett rätt bruk af Tryckfriheten, och umgälles Utgifvarens förbrytelse, genom sådant Blad, dubbelt i alla de fall, der med penningar pliktas.

Jfr TF. 1 § 7 m. äfvensom de vid 3 §:s särskilda mom. samt 4 § 2 m. anmärkta præjudicater. — Vid bristande tillgång, skola de fördubblade böterna förvandlas efter deras *enkla* belopp, se præjud. vid TF. 5 § 15 mom.

8:o. Qvarstad eller confiscation gälle ej för större del af en Skrift, än det eller de blad, häften eller tomer, hvarå åtal göres.

Ang. qvarstad se citat. vid denna §:s 3 m.

9:o. Hvar, som beträdes att hafva försålt eller utspridt, en i laga ordning med qvarstad belagd eller confisquerad Skrift, vare vid alla sådana tillfällen, då han om qvarstaden kunskap ägt eller bordt äga, till samma ansvar som Författaren förbunden, och umgälle förbrytelsen efter enahanda grunder. Rubbning af qvarstad, hvaruppå försäljning eller utspridande icke följt, umgälles efter 8 Cap. 8 § Utsöknings-Balken.

Se anm. under Tryckfrihets-Förordningens 5 § 16 m., litt *h*.

Anm. Till afgörande vid instundande riksmöte (1865) hvilar i grundlagsenlig ordning ett förslag, enligt hvilket orden: »efter 8 kap. 8 § Utsöknings-Balken» skulle ändras till: »*enligt allmän lag*». Se Strafflagens 10 kap. 21 §.

10:o. I afseende på försäljning och utspridande af utifrån inkomna Skrifter på Svenska språket, äge Justitie-Stats-Ministern lika rättigheter och åligganden, som i afseende på inom Riket tryckta; och vare föryttrare af sådana Skrifter underkastad samma skyldighet och ansvar, som i 2 mom. af denna § för Boktryckare stadgade äro.

Jfr denna §:s 2 mom.
Till afgörande vid instundande riksmöte (1865) hvilar i grundlagsenlig ordning ett förslag, enligt hvilket 10:de mom. skulle erhålla föl-

jande förändrade lydelse: »*10:o. Föryttrare af utifrån inkomna skrifter på Svenska språket vare underkastad samma skyldighet och ansvar, som i 2 mom. denna § för boktryckare stadgade äro*».

11:o. Finner Justitie-Stats-Ministern, att utrikes ifrån inkommen, på främmande språk författad, Skrift innehåller något stridande emot 3 §:s 4, 5, 7, 9, 10 och 13 mom., åligge honom, att, efter tills vidare derå lagd qvarstad, i underdånighet inhemta Kongl. Maj:ts befallning, huruvida Skriften bör till föryttrande frigifvas, eller under vidare qvarstad förblifva. Till den ändan åligge hvar och en, som genom gjord anmälan hos Justitie-Stats-Ministern är berättigad att Bokhandel idka, att till Justitie-Stats-Ministern eller hans Ombud inlemna förteckning på inkomna utländska Skrifter. Skulle å någon sådan qvarstad läggas, inhemte Justitie-Stats-Ministern i underdånighet Kongl. Maj:ts Nådiga befallning, huruvida Skriften bör till föryttrande frigifvas, eller under vidare qvarstad till återutförande förblifva, då det på Konungens Nådiga pröfning må ankomma, om och till hvad belopp Bokhandlaren må njuta ersättning af Statsmedlen.

Anm. 1. Emedan intet ansvar är i detta mom. utsatt för Bokhandlares uraktlåtenhet att inlemna *förteckning* på inkomna *utländska* skrifter, iakttages denna föreskrift icke på alla ställen.

Anm. 2. Till afgörande vid instundande riksmöte (1865) hvilar i grundlagsenlig ordning ett förslag, enligt hvilket 11 mom. skulle erhålla följande förändrade lydelse: »11:o. *Finner Justitie-Stats-Ministern en utrikes tryckt, hit i riket inkommen skrift vara af sådant innehåll, att, i händelse den varit tryckt inom riket, åtal enligt 2 § 4 mom. eller enligt 3 § bort genom allmän åklagare anställas, åligge honom att, efter tills vidare å skriften lagd qvarstad, genast infordra Tryckfrihets-Komitéens utlåtande om dess innehåll samt derefter i underdånighet inhemta Kongl. Maj:ts nådiga befallning, huruvida skriften bör till föryttrande frigifvas eller under vidare qvarstad till återutförande förblifva, då det på Konungens nådiga pröfning må ankomma om och till hvad belopp föryttraren må njuta ersättning af Statsmedlen*».

Anm. 3. Förevarande 4 § hade tillförene ett *åttonde* moment angående den s. k. *Indragningsmakten*, så lydande: »Anser Hof-Canzleren ett Dagblad eller Periodisk Skrift vådlig för allmän säkerhet, eller utan skäl och bevis förnärmande personlig rätt, eller af en fortfarande smädlig egenskap, må han äga, att i Stockholm genom Öfver-Ståthållare-Embetet, och i Landsorterne, genom Konungens Befallningshafvande, genast låta inställa Dagbladets eller Periodiska Skriftens vidare utgifvande, intilldess, efter underdånig anmälan hos Kongl. Maj:t, hvilken sist inom åtta dagar bör äga rum, sedan Hof-Canzleren om qvarsta-

dens verkställande blifvit underrättad, och sedan Justitie-Canzlern äfven blifvit hörd, Kongl. Maj:t i Stats-Rådet förordnat, huruvida den inställda Skriftens fortsättning må vidare tillåtas; och ankommer det på Kongl. Maj:ts Nådiga förordnande, huruvida Utgifvaren af ett sålunda indraget Dagblad, eller Periodisk Skrift, må något annat Dagblad eller Periodisk Skrift framdeles kunna utgifva». Detta mom. var (såsom förut s. 300 är nämndt) tillagdt år 1812, i anl. af Kongl. Maj:ts Nådiga Proposition i ämnet, men borttogs vid riksdagen 1844—5. — Redan vid 1823-års riksdag hade förslag blifvit väckt om Indragningsmaktens afskaffande, hvilket likväl vid derpå följande riksd. förkastades genom *ett* Riks-Stånds beslut; och vid 1834—5 årens riksd. lyckades det icke heller att komma det önskade målet närmare. År 1840 upptogs ånyo frågan. I sitt mem. d. 16 Junii s. å. yttrar C. U., att Indragningsmakten står i uppenbar strid med RF. 86 § och icke heller låter forena sig med 16 § i samma Grundlag. Vidare heter det: »Om Indragningsmakten, när den infördes, än må hafva varit af politiska förhållanden påkallad, för att i Regeringens hand lemna medel till skyndsamt bestraffande, likasom till förekommande af Tryckfrihetens missbruk, så är denna makt, i Utskottets tanka, likväl numera icke i något afseende behöflig. Indragningsmakten får nemligen icke anlitas i annat fall, än då dagblad eller periodisk skrift är vådlig för allmän säkerhet, eller utan skäl och bevis förnärmande personlig rätt, eller af fortfarande smädlig egenskap; men i alla dessa fall lemna domstolarne tillräckligt och vida säkrare skydd, än Indragningsmakten. En för allmänna säkerheten verkligen vådlig periodisk skrift kan icke undgå att straffas, antingen för uppmaning till myteri och uppror, eller åtminstone för lögnaktiga uppgifter och vrängda framställningar till allmänhetens förvillande och förledande. Förnärmar den åter, utan skäl och bevis, personlig rätt, så beror på den förnärmade personen, för hvilken indragningen icke lemnar någon upprättelse, att i laga ordning utkräfva en sådan; och bör det icke påräknas, att den embetsman, som har Indragningsmaktens handhafvande sig anförtrodt, skall med sin uppmärksamhet kunna följa och undersöka hvarje mot enskild person uti periodisk skrift förekommande angrepp. Och hvad den fortfarande smädliga egenskapen hos en dylik skrift beträffar, så förekommer dels, att ett smädligt skrifsätt är uti TF. icke allenast i allmänhet förbjudet uti 2 § 2 mom., utan dessutom i 3 § särskildt med hänsigt till Konungen och Kongl. Huset, Rikets Ständer samt Rikets embets- och tjenstemän, dels ock att, då det första numret eller häftet af en periodisk skrift, som finnes vara smädlig, genast kan inför domstol åtalas, Indragningsmakten deremot icke kan användas förr, än skriften visat sig vara af fortfarande smädlig egenskap, d. v. s. icke förr, än flera blad eller häften af sådan egenskap utkommit. — Hvad särskildt angår landets yttre politiska förhållanden, äger Konungen i allt fall, enligt 3 § 9 mom. TF., att utan rättegång låta confisquera allt slags skrift, hvarigenom missförstånd med utländsk makt sig yppat; äfvensom, i fall någon härstädes af trycket utkommen skrift utaf en eller flera främmande Staters sändebud eller deras Regeringar anmäles, såsom innefattande ämnen, hvilka föranleda till missnöje hos andra makter, Konungen, jemlikt 5 § 13 mom. af nämnde Grundlag, eger att, om Han så nödigt pröfvar, förordna om skriftens seqnestrerande och indragning. Att derutöfver en Ledamot af Konungens Stats-Råd skall kunna på eget bevåg indraga periodiska skrifter för uppsatser, förgripliga mot främmande makter, anser Utskottet lika olämpligt, som

för Regeringens anseende betänkligt. Den med Sveriges samhällsskick obekante utländningen torde på bemälde Stats-Råds-Ledamot hvälfva det moraliska ansvaret för hvarje underlåtenhet att indraga en skrift, som den förre tror sig finna brottslig; och i sådant fall är det äfven att befara, att anspråken på detta moraliska ansvar skola sträcka sig ännu längre. — Utskottet har jemväl tagit i betraktande, att Indragningsmaktens utöfvande, långt ifrån att medföra det dermed åsyftade ändamål, ger naturlig anledning till misstankar, hvilka de genom indragningen lidande icke lära underlåta att underhålla och stegra, samt att Indragningsmakten, då den väl kan hindra fortsättandet af ett dagblad eller en periodisk skrift, men icke spridandet af sjelfva det brottsliga bladet eller häftet, är i detta hänseende mindre verksam än domaremakten, som kan anbefalla sequester å hela upplagan genast vid åtalets anställande, och upplagans förstöring, i fall skriften förklaras brottslig». Det sålunda motiverade förslaget antogs vid riksd. 1844—5, då 8 mom. af förevarande § upphäfdes, och Indragningsmakten således afskaffades.

§ 5.

1:o. Lagligheten af åtalade tryckta Skrifters innehåll skall hädanefter alltid pröfvas af en Jury eller Nämnd, bestående af Nio personer, hvilka sammanträda vid den Domstol, der brott emot denna Lag åtalas, och der, genom förhör med Parterna, Åklagarens slutpåstående och den tilltalades förklaring, ransakningen fullbordas bör.

Jfr denna §:s 2—5 mom. — Endast när åtalet är riktadt mot tryckt skrifts *innehåll*, användes Jury; men icke då fråga är om öfverträdande endast af formella föreskrifter i TF., t. ex. handlingars tryckande utan vederbörligt tillstånd o. s. v., se *præjud.* n:o 3 vid TF. 1: 8; *præjud.* n:o 1, 2 och 3 vid TF. 2: 4.

Anm. 1. De 5 första samt 7:de mom. af förevarande femte §, hvilka handla om *Jury* i tryckfrihetsmål, antogos vid riksdagen 1815. Förut utgjorde nuvarande sjette moment det *första*, åttonde momentet det *andra* o. s. v. till och med nuvarande sextonde moment, som utgjorde det *tionde* och sista.

Redan vid riksd. 1809 hade hos Const. U. fråga blifvit väckt om *Jury*, eller Nämnd af edsvurne personer, i tryckfrihetsmål. Men samma Utskott tvekade att föreslå detta i Sverige nya rättegångssätt. Uti det vid riksdagen i Örebro afgifna förslag af d. 10 Oct. 1810 till åtskilliga ändringar i TF. projecteras: att tryckfrihetsmål böra behandlas, icke af ordinarie domstol, utan af en *Jury*, *permanent* från ena riksdagen till den andra, och bestående af Tryckfrihets-Comitéens 6 Ledamöter, såsom sjelfskrifne, samt 6 prester, 8 lagfarne och sexton andra för kunskap och medborgerlig dygd kände män. Den ena hälften af hvardera klassen, jemte Suppleanter, skulle nämnas af Konungen, och den andra af Ständerna. Justitiæ-Ombudsmannen skulle vara Ordförande i denna Nämnd, dock utan rösträttighet. Den anklagade borde äga att utan anförda skäl utesluta 12 ledamöter (såframt ej så många voro af *laga* jäf hindrade att i målets handläggning deltaga, i hvilket fall ingen uteslutningsrätt ägde rum), så att ledamöternas antal alltid

blefvo 24, Ordföranden oberäknad. — Utskottet förklarar sig hafva med detta förslag afsett att följa och tillfredsställa det allmänna tänkesättets fordringar, men yttrar dervid: »Likväl anser sig Utskottet förbundet att bekänna, det många olägenheter förefallit Utskottet, hvilka det ej vågat tro sig fullkomligen hafva afhulpit och verkeligen äro oskiljaktige ifrån förslagets nyhet, helst då de deri föreskrifne methoder för alla äro främmande, och, likasom all method, fordra att genomgå prof, innan deras duglighet ovedersägeligen kan yrkas. Det är egenteligen i detta afseende, som Utskottet, med ett från all tvekan afskildt medvetande att detta förslag till sin grund är både det rättvisaste och det billigaste, likväl, i betraktande af dess detailer, får yttra sin fägnad öfver det i Grundlagen gjorda visa stadgande, att frågor af denna art ej genast kunna afgöras, utan måste uppskjutas intill dess, efter en längre tids förlopp, bristerna tydligare blifvit upptäckta och erkända, samt medlen till deras afhjelpande bättre uttänkta». — Detta Förslag antogs icke vid riksd. 1812. Men vid samma riksdag väcktes fråga om en för hvarje särskildt tillfälle vald *Jury* (angående Grefve *Gustaf Löwenhjelms* yttrande i detta ämne, se *Naumann* p. anf. st. 1 Hufvudafd. s. 397, not. 4), och ett förslag derom blef hvilande till påföljande riksdagen. I sitt memorial härom d 20 Junii 1812 yttrar Utskottet: »Å ena sidan har för Juryns antagande förekommit: att tryckfrihetsmål äro i allmänhet mera moraliska än materiella förbrytelser, att de nästan förutsätta omöjligheten att genom blotta lagformer kunna bestämmas, att ord, sådane som *hädelse, lasteligt yttrande, förgriplig, smädelig, skändlig, förolämpande, vrängda framställningar* m. fl., hvilka uti TF. förekomma och der äro oundgängliga, allesamman äro af den egenskap, att, åtminstone i de flesta fall, fordra en ny definition, för att med den bestämdhet kunna tillämpas, som lagens bokstafliga tolkning skulle erfordra; att dessutom det gifves framställningssätt, så väl igenom allusioner och allegorier, som genom ironiens nyttjande, hvilka omöjligen af någon lag kunna i förhand på ett bestämdt sätt utmärkas; att så väl i anseende till de förra, som i synnerhet till dessa sednare, omfattningen af Domarens åtgärd alltid blir mera inskränkt, än den af en Jury eller Nämnd, hvilken, efter skedd undersökning och målets i laglig väg gjorda utredande, ägde att, med afseende på Lagens föreskrifter, förena det blotta naturliga omdömets anvisning vid pröfningen af skriftens syftning; att en sådan Jury, enär den skulle för brottslighetens bestämmande äga ett friare utrymme, skulle äfven med detsamma afskära möjligheterna af undanflykter och förkorta rättegången, men skulle också, genom sin sammansättning, och dess för hvarje särskildt fall gjorda tillkallande, för den oskyldige framställa en säkrare tillflykt och ett starkare hopp om ett opartiskt bedömande. — Å andra sidan har emot Juryns antagande blifvit anfördt: att inrättningens nyhet gjorde den i allmänhet i vårt fädernesland mindre lämplig; att i synnerhet svårigheter skulle yppas att finna personer, som ägde vilja och skicklighet att med ett sådant ärende sig befatta; att om Juryns åtgärd för vissa fall kunde anses tjenlig, vore den det visserligen icke i alla eller de fleste; att derföre dessa borde bestämmas, eller till Domarens pröfning öfverlemnas att tillkalla en Jury, när han så för nödigt funne; att för öfrigt Svenska lagskipningens tillstånd vore sådant, att när den å ena sidan lemnade åt Domarens pröfning allt skäligt utrymme, skulle den å den andra tillräckligen försäkra både den oskyldiges värn och den brottsliges bestraffning, och att derföre intet skäl funnes

att antaga ett nytt, af erfarenheten ej bepröfvadt rättegångssätt». Förslaget antogs, såsom ofvan är nämndt, vid riksdagen 1815.

Vid riksd. 1817—18 blefvo, jemte några obetydliga ordförändringar i förevarande 1 mom., sådant det år 1815 antogs, orden: »utan arfvode eller kostnadsersättning för denna befattning» uteslutna. Utskottet hade jemväl föreslagit följande stadgande: »Den, som kallas till ledamot i Jury, må ej utan laga förfall uteblifva, och äge Domaren genom vite eller annan laglig påföljd en uteblifven Jury-ledamot till inställelse förpligta. Parten gälde resekostnaden för de af honom tillkallade ledamöter i Jury. Om förrättningen uppehålles genom någon ledamots förfallolösa uteblifvande, ersätte han de tillstädeskomna ledamöters reseomkostnad. Ej må part till ledamot i Jury någon utom länet boende tillkalla. Domstolen må ej till ledamot i Jury nämna annan person, än som bor inom den jurisdiction, der målet är anhängigt». Men detta förslag blef ej af Ständerna antaget. C. U. mem. d. 14 Juli 1815.

Anm. 2. Angående tryckfrihets-åtalet år 1838 mot Assessoren *C.*, såsom utgifvare af en skrift med titel: »Ställningar och förhållanden behandlade i bref», — samt angående den frågan: om jemväl i tryckfrihetsmål må tillämpas stadgandet i K. Br. d. 25 Sept. 1777, att det anställda åtalet (såsom rörande förklenliga omdömen om Konungen) skall hos Kongl. Maj:t anmälas och Dess höga beslut inhemtas huruvida saken må fullföljas eller icke; se Justitie-Ombudsmannens Berättelse d. 14 Januari 1840, s. 82 o. f.

2:o. Derefter äga Parterne välja hvar sina Fyra och Domstolen Fem, tillsamman Tretton, i staden eller orten derintill nära boende, för medborgerlig dygd väl kända personer, af hvilka, sedan de efter Lag blifvit af Domstolen ojäfviga förklarade, en ibland de af vederparten och en ibland de af Domstolen nämnda personer, bör af hvardera Parten utan anförda skäl uteslutas.

Jfr citat. och anm. vid 1 mom. samt præjud. vid 3: 4.

Præjudicater.

1). I ett fall, då Kämners-Rätt förklarat sig icke kunna taga befattning med dit instämdt mål angående ansvar för smädelser i tryckt skrift, på den grund att detsamma borde enligt *Tryckfrihets-Förordningen* behandlas, samt således hörde till Rådhus-Rätt, har, efter målets handläggning vid sistnämnda domstol, Kämnersrätts-ledamoten *S.* blifvit förklarad *jäfvig* att vara ledamot i den valda Juryn, enär *S.*, i egenskap af Juryman, hade skolat bedöma den ifrågav. skriftens brottslighet, fastän han *förut varit Domare i samma sak* och fattat ett slut som den rörde. *H. D.* Utslag d. 21 Apr. 1830.

2). Högsta Domstolen i Utslag d. 5 Juli 1858 ansåg det icke vara laga jäf för *B.* att vara juryman i ett tryckfrihetsmål mot utgifvaren af tidningen »Tredje Fäderneslandet», att *B.* var anställd som räkenskapsförare hos samma tidnings Redaction och förthy möjligen kunde hafva att vänta nytta eller skada af sakens utgång, hvadan målet ställdes i samma skick, som det varit före jurymannavalet.

3). Jäf mot Juryman framställdt i högre Rätt, sedan juryn sitt utlåtande afgifvit, ansågs vara för sent gjordt. H. D. Utslag d. 27 Febr. 1849. — Se vidare *præjud.* n:o 2 och 3 vid TF. 3: 11.

4). Klagan öfver *domvilla*, då *obehörig* person suttit i Juryn, se *Naumanns* åberopade tidskrift, 2 årg., sid. 504.

5). *Får Mosaisk trosbekännare vara Juryman?* Se dersammastädes.

3:o. Sedan Nämndens antal sålunda blifvit nedsatt till Nio Ledamöter, skola de af Domstolen, så snart sig göra låter, till utsättande dag, sammankallas, då de inför Domstolen skola aflägga en så lydande Ed:

»Allsvåldige Gud! Du skådar mitt hjerta; för Ditt allseende öga är intet uppsåt fördoldt. Vare din godhet och förbarmande Nåd mig evigt tillsluten, om jag döljer min öfvertygelse i detta mål. Jag N. N. svär derföre vid Gud och Hans Heliga Evangelium, att efter mitt bästa förstånd och samvete utlåtande i denna sak afgifva, och att det, som under öfverläggningen yttras, skall af mig i obrottslig tystnad hållas.»

4:o. Jemte en kort och noga bestämd skriftlig sammanfattning af Målets beskaffenhet och skick, bör Domaren då för Nämnden framställa denna fråga: Är Skriften brottslig efter det Lagens rum, Åklagaren åberopat? Och må Nämnden, sedan Domstolens Ordförande och Ledamöter afträdt, icke åtskiljas, innan densamma häröfver med Ja och Nej röstat. Till den Åklagades fällande fordras minst Två Tredjedelar af rösterna; I annat fall vare han frikänd.

Uti den år 1815 antagna nya 5 § lydde sista punkten i detta moment sålunda: »Och må Nämnden, sedan Domstolens ordförande och ledamöter afträdt, icke åtskiljas innan minst två tredjedelar, genom med slutna sedlar anställd omröstning, förenat sig att med *Nej* eller *Ja* besvara den af Domaren framställda frågan, huruvida den anklagade är brottslig eller ej». Denna punkt blef till sin nuvarande lydelse förändrad vid riksd. 1817—18, i anledning af den anmärkning, »att det förra röstningssättet kunde medföra betydliga svårigheter». C. U. mem. d. 14 Julii 1815.

Præjudicater.

A) *Angående frågorna till Juryn.*

1). Kongl. Maj:ts Utslag uppå de besvär Stadsfiscalen Assessoren *A. S.*, å tjenstens vägnar, och Öfver-auditeuren *T. S.*, hvar för sig, i underdånighet anfört deröfver, att, sedan Stockholms stads Kämners-Rätt, hvarest, till följd af Justitiæ-Cancellers-Embetets utaf Häradshöfdingen,

Lagmannen *G. F:s* ansökning föranledda förordnande, Assessoren *S.* anställt åtal emot Öfver-auditören *S.*, såsom utgifvare af den från *E:s* och *G:s* boktryckeri här i staden utkommande tidningen: »Anmärkaren», för det, uti en i N:o 2 af samma tidning för lördagen den 5 Januari detta år införd artikel, med öfverskrift »Species facti», innefattande berättelse om två vid Sollentuna Härads-Rätt under Lagmannen *F:s* ordförande handlagde rättegångsmål emellan förre Sergeanten *L. H. E.* och Majoren *P. R.*, skulle förekomma icke allenast lögnaktiga uppgifter och vrängda framställningar till allmänhetens förvillande, utan ock smädliga uttryck emot Lagmannen *F.* i och för hans embete; efter det den till pröfning af ofvanberörde Artikels laglighet valde Jury eller Nämnd med nej besvarat de, med föranledande af Assessoren *S:s* slutpåstående, framställde tvänne frågor, den första: om den åtalade skriften vore brottslig efter det af actor åberopade lagrum, 3 § 12 mom. af Kongl. Maj:ts och Rikets Ständers Tryckfrihets-Förordning d. 16 Juli 1812, samt den andra: huruvida berörde skrift vore brottslig efter de af actor likaledes åberopade lagrum 3 § 8 mom. i nämnde Forordning samt 18 Cap. 8 § Missgernings-Balken; medelst utslag den 16 sistlidne Februari, sig utlåtit och, i anledning af det utaf nämnden gifna omförmäldte svar, Öfver-aditeuren *S.* från allt ansvar i saken befriat, med förklarande tillika, att vid det förhållande, att actors emot *S.* förde talan blifvit efter Justitiæ-Canzlers-Embetets förordnande anställd, Kämners-Rätten funnit sig icke kunna fästa afseende å *S:s* påstående om ersättning för det han genom ifrågavarande rättegång skulle blifvit onödigt och utan anledning besvärad; så har Kongl. Maj:ts och Rikets Svea Hof-Rätt, hvars pröfning Kämners-Rättens berörde beslut är vordet underställdt, genom utslag den 5 påföljande Mars förklarat, att som i förevarande mål talan är vorden förd om ansvar för ej mindre lögnaktiga uppgifter och vrängda framställningar till allmänhetens förvillande och förledande, hvarom 12 mom. i 3 § af Tryckfrihets-lagen handlar, än ock smädliga uttryck om en Rikets embets- och tjensteman i och för embetet, derom i 8 mom. af nyss åberopade § förmäles, och således det förhållande inträffat, hvarföre stadgande funnes meddeladt i 15 mom. 5 § af Tryckfrihets-lagen, som innehåller, att alla mål, angående förbrytelser mot samma lag, borde vid alla tillfällen då fråga kunde uppstå om flere olika brotts bestraffning, särskildt behandlas; men sådant icke blifvit i detta mål iakttaget, hvarigenom äfven, emot föreskriften i 4 mom. af sist åberopade 5 §, enligt hvilken i tryckfrihetsmål endast *en* fråga borde till Nämnden framställas, tvänne sådane i ett sammanhang blifvit Nämnden till besvarande förelagde; hvarförutan den ena af dessa frågor, emot hvad samma moment föranledde, upptagit mer än ett lagrum, eller, jemte 3 § 8 mom. Tryckfrihetslagen, äfven 18 Cap. 8 § Missgernings-Balken, *hvilket sistnämnde lagrums tillämpning dessutom domaren allena tillhört:* blefve, enär Tryckfrihets-Förordningen såsom grundlag, jemlikt 83 § Regerings-Formen, borde *efter dess ordalydelse* i hvarje särsildt fall tillämpas, Kämners-Rättens utslag, i anseende till omförmälde, i förevarande mål begångne fel emot den stadgade särskilte rättegångs-ordningen för behandlingen af tryckfrihetsåtal, af Hof-Rätten undanröjdt, och målet åter förvist till Kämners-Rätten, som hade att detsamma åter företaga samt dermed lag och beskaffenhet likmätigt förfara; deruti ändring i underdånighet blifvit sökt; hvaröfver Hof-Rätten blifvit hörd, samt klaganderne hvar emot annan i underdånighet sig förklarat; med Kongl Maj:ts Högste Domstol beslutet; gifvet Stockholms Slott d. 13 Maji 1828. — Kongl.

Maj:t har i Nåder låtit Sig föredragas dessa underdåniga besvär; och som de af Hof-Rätten åberopade 4 och 15 momenterne af 5 § Tryckfrihets-lagen innehålla, det förra: att domaren bör för Nämnden framställa denna fråga: är skriften brottslig efter det lagens rum åklagaren åberopat? och det sednare: att alla mål angående förbrytelser emot berörde lag skola, vid ansvar för domare och embetsmän, med största skyndsamhet afgöras, och vid alla tillfällen, då fråga kunde uppstå om flere olika brotts bestraffning, särskildt behandlas, äfvensom att den brottslige i alla de fall, då han ej redan gjort sig saker till dödsstraff eller fästning för lifstiden, skall särskildt undergå den bestraffning, som han enligt nämnde lag sig ådragit; alltså och då åklagaren Assessoren *S.* för en af de emot Öfver-auditeuren *S.* åtalade förbrytelserne yrkat ansvar efter 3 § 8 mom. af Tryckfrihets-lagen och 18 Cap. 8 § Missgernings-Balken af allmänna lagen; finner Kongl. Maj:t Kämners-Rättens åtgärder, i afseende på frågornes uppställning och öfverlemnande till Nämndens besvarande, icke afvika ifrån den rättegångsordning, som, enligt ordalydelsen, uti förstnämnde 2:ne lagrum för mål af denna beskaffenhet blifvit föreskrifven; hvarföre Kongl. Maj:t pröfvar rättvist, att, med ogillande af Hof-Rättens öfverklagade utslag, återförvisa målet till samma Rätt, som har att, utan hinder af det nu undanröjda beslutet, deruti innan laglikmätigt sig utlåta; finnandes Kongl. Maj:t icke skäl att å Öfver-auditeuren *S:s* påstående om åtals anställande emot de Hof-Rättens ledamöter, som till öfverklagade beslutet bidragit, afseende göra. — Sv. Förf. Saml. 1828, S. B. n:o 17, s. 202.

Se vidare *præjudicater* under TF. 3: 8, n:o 2 och 3 samt 3 § 11 mom.

2). Se Riksens Ständers Justitie-Ombudsmans Embetsberättelse 1864, sidd. 87 o. f. samt Bilagor.

B). *Angående invändningar.*

3). Se *Schmidt* p. anf. st. 27 B. s. 252 o. f.

C. *Angående användande af bevisning genom vittnen.*

4). Advocatfiscalen *B.*, efter remiss från Justitie-Cancellers-Embetet, förde talan hos Svea Hof-Rätt emot Rådmännen *N. N.* och *N. N.*, i egenskap af ledamöter utaf N. N. Rådstufvu-Rätt, för det att, sedan uti ett vid Rådstufvu-Rätten af Grosshandlanden *P.* emot förre vice Notarien *F. S.*, såsom förment utgifvare af Tidningen »Folkets Röst», anhängiggjordt tryckfrihetsmål, *F. S.*, i afseende på ett i åtalade artikeln förekommande yttrande, att *P.* vore »*illa känd*», begärt att få med vittnen sådant styrka, hvilken begäran *P.* bestridt, Rådstufvu-Rätten, genom särskildt beslut den 18 Juni 1850, uti hvilket bemälde Rådmän deltagit, förklarat, att ehuru *F. S.* icke uppgifvit att *P.* begått någon vanhedrande eller för hans goda namn och medborgerliga anseende menlig handling, som kunde berättiga *F. S.* eller andra till ett om *P.* förklenligt omdöme, likväl och då *F. S.* förmenat sig genom bevisning om ett uti den åtalade artikeln uppgifvet faktiskt förhållande, att *P.* skulle vara illa känd, kunna fria sig från det i målet emot *S.* yrkade ansvar, Rådstufvu-Rätten ansåg det *S.* icke kunde lagligen förvägras att till det afseende och den verkan en sådan bevisning medförde, *med vittnen styrka berörde förhållande;* i anseende hvartill, och då berörde beslut skulle vara *stridande emot väsendtliga grunder i gällande rättegångsordning*, samt Rådstufvu-Rätten härigenom icke allenast obehörigen, och emot Tryckfrihets-förordningens föreskrift om skyndsam behandling af mål angående förbrytelser emot samma Förordning, föranledt flere

månaders uppehåll med afgörandet af berörde mål, än äfven utan laga skäl blottställt *P.* för ytterligare sådane förnärmelser, som den, för hvilken han genom målets anhängiggörande sökt upprättelse, Advocatfiscalen yrkade, att Rådmännen *N. N.* och *N. N.* måtte, jemlikt 1 Cap. 12 § Rättegångs-Balken, dömas att hvar för sig böta Etthundra Daler silfvermynt med trettiotre Riksdaler 16 sk. banco — Hof-Rätten, efter det bemälte Rådmän varit öfver påståendet hörde och sig förklarat, yttrade i Utslag den 11 Maj 1853: att emedan det uti den åtalade tidningsartikeln förekommande uttryck, att Grosshandlanden *P.* var »illa känd», innefattade meddelande af ett omdöme angående *P:s* person, och för pröfning af frågan huruvida utspridandet genom tidningen, på sätt som skett, af ett slikt omdöme kunde vara af egenskap att medföra det för angifvelser emot enskild person i det af *P.* åberopade lagrummen (TF. 3: 11, MB. 60: 4, 5) stadgade ansvar, lagligen icke erfordrats utredning i hvad mån berörde omdöme kunde antagas vara gängse; funne väl Hof-Rätten, att Rådstufvu-Rätten, genom den medelst ifrågavarande beslut *F. S.* meddelade tillåtelse att höra vittnen derom att *P.* skulle vara illa känd, felat emot laga rättegångsordning; men med afseende dels å beskaffenheten af den fråga, uti hvilken det åtalade beslutet blifvit fattadt, dels derå att någon egentlig skada genom samma beslut icke uppgifvits hafva blifvit *P.* tillskyndad, förklarades någon ansvarspåföljd för de Rådstufvu-Rättens ofvanbemälde ledamöter, hvilka uti beslutet deltagit, icke ega rum. — *B.* sökte i underdånighet ändring. Rådmännen *N. N.* och *N. N.* samt Hof-Rätten inkommo med underdånige utlåtanden. — *H. D.* gaf den 10 Sept. 1856 följande Utslag:

»Som det uti ifrågavarande tidningsartikel Grosshandlanden *P.* gjorda tillmäle att han vore *»illa känd»*, hvilket tillmäle ej innefattar tillvitelse om *bestämdt brott eller viss gerning*, som för hans medborgerliga anseende varit menlig, icke lagligen kunnat göras till föremål för utredning och bevisning i den mot tidningens utgifning anställda tryckfrihetsrättegång, samt Rådstufvu-Rätten följaktligen felaktigt förfarit derutinnan, att Rådstufvu-Rätten, genom beslutet den 18 Juni 1850, *tillåtit vittnens hörande i omförmälde afseende*, hvarigenom jemväl onödigt uppskof med målets afgörande vållats; alltså pröfvade Högste Domstolen rättvist att, med ändring af Hof-Rättens öfverklagade Utslag, jemlikt 1 Cap. 12 § Rättegångs-Balken, döma Rådmännen *N. N.* och *N. N.*, hvilka, såsom ledamöter i Rådstufvu-Rätten, ofvanberörde beslut fattat, att, för hvad dem till last ligger, hvardera böta Etthundra daler silfvermynt med Trettiotre Riksdaler 16 sk. banco, till treskiftes emellan Kronan, N. N. stad och Advocatfiscalen *B.*

5). I Utslag den 23 Aug. 1854 yttrade Svea Hof-Rätt: att hvad först anginge Boktryckaren och Klockaren *W:s* hos Hof-Rätten förda klagan deröfver att Rådhus-Rätten i *A.*, der *W.* begärt att få åtskilliga personer och deribland jemväl Rådmännen *H.* och *S. såsom vittnen afhörde* i ett tryckfrihetsmål emellan *T.*, Kärande, och *W.*, Svarande, genom särskildt beslut den 18 April 1854, dels under åberopande af 17 cap. 12 § RB. och K. F. d. 22 Febr. 1770, förklarat att *W:s* begäran om bemälde Rådmäns hörande icke kunde bifallas, dels ock ansett *W.* icke kunna tillåtas att i åtskilliga af de af honom uppgifna omständigheter få öfriga åberopade vittnen afhörde, Hof-Rätten funne *W:s* omförmälda klagan icke förtjena afseende. Beträffande vidare det af Rådhus-Rätten (efter det Jury i behörig ordning sig utlåtit), med åberopande af dels 3 § 11 m. TF., jfd med 60 cap. 5 § 2 m. MB., samt 3 § 12 m. TF. och 4 § 7 m. samma Grundlag, för skymfliga

och förklenliga angripelser mot *T:s* borgerliga namn och rykte *W.* ådömda ansvar, nemligen att straffas med en månads fängelse och göra offentlig afbön, samt för lögnaktiga uppgifter och vrängda framställningar till allmänhetens förvillande böta *50 R:dr b:co i tveböte* med 100 R:dr samma mynt, eller, i brist af tillgång dertill, hållas i fängelse å fästning *Sex* månader, hvarje månad till 28 dagar räknad, hvarjemte det åtalade tidningsnumret skulle confisceras, och *W.* ersätta rättegångskostnaden, men deremot *T.* för förklenliga yttranden mot *W.* inför Rätten, jemlikt 14: 7 RB., böta 20 daler, gillades jemväl Rådhus-Rättens utslag; hvarförutom Hof-Rätten dömde *W.* för vanvördigt skrifsätt mot Rådhus-Rätten att, jemlikt 14 Cap. 7 § RB., böta 50 daler eller, i brist af böter, hållas i fängelse 3 veckor och inför Rådhus-Rätten göra bemälde Rätt offentlig afbön. — *H. D.* i Utslag d. 1 Mars 1855 gjorde i Hof-Rättens Utslag ingen annan ändring, än att i händelse *W.* till de honom enl. 3 § 12 mom. samt 4 § 7 m. TF. ådömda *fördubblade* böter saknade tillgång, i hvilket fall således ej med penningar pliktades, *W.* skulle, i stället för dessa böter, efter deras *enkla* belopp förvandlade, hållas till fängelse å fästning i *Tre* (3) månader.

6). Majoren *B.* anställde vid *S.* Rådhus-Rätt åtal mot *F. S.*, såsom utgifvare af Tidningen »Folkets Röst», för det en i Tidningen intagen artikel skulle innehålla mot *B.* lögnaktiga beskyllningar, som gingo å heder och ära, och yrkade å *F. S.* ansvar enl. TF. 3: 11, jemförd med MB. 60: 5, 1 mom., eller ock enligt TF. 3: 12. *F. S.* fick vid Rådhus-Rätten *afhöra vittnen* för att styrka det *B.* för egen räkning användt 1,000 R:dr, som han af en Lieutenat *W.* emottagit, för att dermed förskaffa *W.* en tjenst inom Tullverket. Juryn besvarade de framställda frågorna med *nej,* och Domstolen befriade *F. S.* från allt ansvar i målet. Utslaget underställdes Svea Hof-Rätts pröfning, der *B.* jemväl besvärade sig. Hof-Rätten i Utslag den 25 Juli 1856 förklarade: att som i detta mål *F. S.* icke lagligen bordt tillåtas att få vittnen afhörda angående ofvanberörde af honom uppgifna förhållanden, *derom F. S. ej ägt att mot B. föra talan,* blef ej allenast RR:s beslut, derom *F. S:s* begäran om vittnesförhörs anställande bifallits, utan *alla derefter i målet vidtagna åtgärder och RR:s slutliga Utslag undanröjde,* samt målet till RR. återförvisadt. *F. S.* sökte i underdånighet ändring. *B.* hördes, och Hof-Rätten inkom med underdånigt utlåtande. — *H. D.* i Utslag den 19 Januari 1857 fann den omständighet, att *F. S.* fått af honom åberopade vittnen afhörde, icke hafva utgjort laglig grund för Hof-Rätten att *undanrödja de beslut och åtgärder, som för öfrigt i afseende på rättegången blifvit vidtagne, och af Rådhus-Rättens derefter meddelade hufvudsakliga utslag;* i följd hvaraf ärendet återförvisades till Hof-Rätten. — En ledamot i *H. D.* yttrade: »Emedan Majoren *B.*, såsom grund för sitt emot Klaganden *S.* enligt 11 och 12 mom. i 3 § af TF. väckta åtal, anfört, att hvad uti den ifrågavarande tidningsartikeln förekommer angående der uppgifne handlingar, hvilka *B.* skulle hafva företagit, vore honom sanningslöst pådiktadt, och åtalets bedömande således måste bero deraf huruvida nämnde handlingar kunde antagas hafva ägt rum eller ej, och om i förra fallet de inneburo den för oredlig och bedräglig ansedda egenskap, hvarmed de i tidningsartikeln blifvit stämplade, samt

5 § i TF. innehåller ej mindre i 1 mom., att vid den Domstol, der tryckfrihetsbrott åtalas, ransakningen bör fullbordas genom förhör med Parterna, åklagarens påstående och den tilltalades förklaring, än äfven i 6 mom. att, utom hvad der stadgas rörande rätt domstol för tryckfrihetsförbrytelsers upptagande, stämningstid och den tilltalades personliga inställelse, han i öfrigt skall *åtnjuta sina rättegångsförmåner enligt allmän Lag och särskilde författningar*, men till dessa förmåner hörer rättigheten såväl för svarande part att ådagalägga hvad till hans befrielse från gjordt ansvarspåstående må lända, som för käranden att samma påstående styrka, och hvarken i TF. eller Allmänna Lagen är förbjudet *att begagna vittnen*, mera än annat lagligen gällande bevisningsmedel, för fredande från ansvar för annans genom åtalade uppgifter förmenta beljugande; ty och ehuru *S.* icke ägt att vid Domstol mot *B.* för ofvanberörde handlingar anställa talan, finner jag Rådhus-Rättens Utslag i fråga om *vittnens hörande* i omförmälda ändamål icke vara mot Lag stridande, hvadan detsamma, med ändring af Hof-Rättens beslut i den delen, af mig gillas; och pröfvar jag alltså rättvist upphäfva Hof-Rättens öfverklagade utslag samt återförvisa målet till Hof Rätten, som har att dermed, utan hinder af sitt förra beslut, lagligen förfara». — Jfr vidare *præjud.* n:o 2 vid 3: 11.

7). Se *Naumanns* åberopade Tidskrift 2 årg. (1865) sidd. 84 o. f.

5:o. I anledning deraf skall, efter inhemtad underrättelse om Nämndens åtgärd, Domstolen ofördröjligen för Parterna afkunna Utslag med tillägg, antingen af den bestraffning, hvartill den brottslige sig skyldig gjort eller af den upprättelse, hvartill den oskyldigt anklagade kan berättigad anses.

Åtskilliga Utslag i tryckfrihetsmål, se præjudicaterna under särskilde momenter af denna och föregående §§.

6:o. Förbrytelser emot denna Lag upptagas vid allmän Under-Rätt i den stad, der Boktryckeriet, ifrån hvilket den åklagade Skriften utkommit, anlagdt är eller, på sätt 1 § innehåller, vid anläggandet anmäldt blifvit. I Stockholm sker detta upptagande vid första allmänna Under-Rätt; i öfriga städer, der första och andra Under-Rätt finnas, vid den sistnämnda; Academiernas Jurisdictionsrätt, enligt deras Constitutioner, dock oförkränkt. Stämningstid vare i allt fall, ehvad Tryckeriet inom eller, på sätt nyssnämnde § utstakar, utom Staden är beläget, enahanda, och förhålles dermed, som, om Stämningstid i Staden, Lag säger. Upp-

står fråga om Boktryckares eller Författares af en tryckt Skrift tilltalande eller hörande, böra han eller de vid sådan Rätt personligen till svars stånda, men åtnjute i öfrigt deras rättegångsförmåner enligt allmän Lag och särskilda Författningar, uti allt hvad genom detta förordnande icke uttryckligen annorlunda stadgadt är.

Jfr citat. under TF. 1 § 2 mom.

Början af denna § lydde förut: »Förbrytelser emot denna Lag upptagas i Stockholm vid Kämners-Rätterna, men i alla andra Städer vid Rådstufvu-Rätten i den Stad, Boktryckeriet .... blifvit; Academiernas ...... oförkränkt». Ändringen skedde vid riksd. 1844—5, på det icke Kämners- och Rådstufvu-Rätters omnämnande i Grundlagen måtte kunna anses lägga något hinder i vägen för de förras upphäfvande och de senares förändring till annorlunda organiserade *Stads-Rätter* i enlighet med Förslaget till ny allmän Civil-Lag. C. U. mem. 1840, n:o 77.

7:o. Sedan Nämndens utlåtande således blifvit inhemtadt, pröfve och afgöre Domaren saken, och underställe sitt Utslag Hof-Rättens pröfning, på sätt 25 Cap. 5 § Rättegångs-Balken bjuder; men i alla fall skola Handlingarne uti Tryckfrihetsmål underställningsvis af Under-Rätten till Hof-Rätten insändas.

Se anm. och præjud. vid TF. 3 § 8, 11 (*förlikning, ena partens död, den dömde förklarat sig nöjd*), 12 mom. samt 5 § 12 mom.

Anm. Vid riksd. 1817—18 omflyttades 7 och 8 mom., utan förändring i deras ordalydelse, samt erhöllo sin nuvarande plats, hvarigenom ordningen blef mera lämpad efter de föregående momenternas innehåll.

8:o. Finner Justitie-Stats-Ministern eller dess Ombud sig befogad att, på de grunder för qvarstad å tryckt Skrift, här ofvan stadgade äro, förordna eller äska, det någon Skrift med qvarstad beläggas må, vare han eller det berättigad, att i Stockholm, genom biträde af Öfver-Ståthållare-Embetet, och i öfriga städer samt orterna, medelst skyndsam handräckning, som ej får vägras af den Magistrat, hvarunder Boktryckeriet, enligt § 1, lyder, sådan qvarstad erhålla; Börande öfver förloppet af qvarstads-för-

rättningen och orsakerna dertill, samt i afseende på den åklagade Skriften, om och huru många exemplar då ännu finnas uti Boktryckarens värjo, anteckning trefaldt författas, hvaraf den ena tillställes Justitie-Stats-Ministern eller hans Ombud, den andra Magistraten och den tredje Boktryckaren. Magistraten vare pligtig, att, vid ansvar såsom för Embetsförsummelse, med näst afgående Post, en afskrift af denna anteckning till Justitie-Canzleren insända. I Stockholm varde samma anteckning, genast eller sist inom nästföljande dags utgång, till Justitie-Canzleren aflemnad. Justitie-Canzleren må sedermera, i Stockholm inom Åtta dagar, och i landsorterna allrasist inom Trenne veckor, efter det qvarstaden lagd blifvit, hafva hänvist målet till vederbörlig Domstol och Actor förordnat, då Domstolen, sist inom Åtta dagar, må pröfva, om qvarstaden skall äga bestånd. Sker det ej, och är icke qvarstad inom en månad häfven, äge Boktryckare rätt, i enahanda ordning, som handräckning af Magistraten till qvarstadens beläggande meddelad blifvit, att fordra dess brytande, hvilket icke vägras må, vid ansvar af Embetets förlust. Justitie-Stats-Ministern eller dess Ombud äge ej makt att, annorlunda än nu sagdt är, qvarstad fordra eller vidare befattning med saken taga, utan hänskjute genast alltsamman till Justitie-Canzleren, på hvilkens ytterligare Embetsåtgärd och ansvar det ankommer, att sådana mål varda, enligt denna och allmän Lag, handhafda. Anmäles hos Justitie-Canzleren omedelbarligen någon Skrift till åtal, bör han, sist inom Fjorton dagar, om Målets upptagande vid laga Domstol, genom af honom tillförordnad Actor, anstalt foga; men icke må han om någon sådan föregående qvarstad, som här framföre nämndt är, förordna, utan Justitie-Stats-Ministerns eller hans Ombuds hörande och tillstyrkande. Är målet till laga Domstol kommet, och qvarstad der af Actor yrkad, bör Domstolen sig deröfver inom Åtta dagar utlåta; men likväl, derest det utan tidsutdrägt ske kan, Justitie-Stats-Ministerns eller dess Ombuds utlåtande inhemtas. Afslås qvarstadspåståendet,

fortfares ändock med rättegången; men om påståendet gillas, och har Justitie-Stats-Ministern eller hans Ombud sådant tillstyrkt, skall qvarstaden verkställas; dock bör Under-Rätts Utslag, i båda dessa fall, utan uppehåll till Hof-Rätten insändas. Hof-Rätten bör genast deröfver infordra Tryckfrihets-Committéens utlåtande. Tillstyrker denna qvarstads beläggande, må Hof-Rätten, der så skäligt pröfvas, efter Utslag, en sådan qvarstad bifalla, och stånde den då fast intill rättegångens slut. Har Tryckfrihets-Committéen afstyrkt qvarstad, men Hof-Rätten ändock finner den äga rum, då må Hof-Rättens Utslag ej i verkställighet gå, utan underställes Högsta Domstolens afgörande. Riksens Ständers Justitie-Ombudsman äge, att, efter erhållen underrättelse, då sådant mål till öfverläggning förekommer, dervid tillstädes vara; hvarefter honom åligge, att Högsta Domstolens Protocoll och Utslag i målet genast till trycket befordra, på publik bekostnad, i händelse enskild Förläggare ej skulle erhållas.

Se anm. vid näst föreg. mom. RF. 108.

9:o. Vid Under-Rätt pröfve och afgöre Domaren saken, men underställe sitt Utslag Hof-Rättens pröfning, på sätt 25 Cap. 5 § Rättegångs-Balken bjuder, men i alla fall skola Handlingarne uti Tryckfrihetsmål underställningsvis af Under-Rätt till Hof-Rätten insändas,

Jfr förevarande §:s 7 mom.

10:o. År åklagad Skrift, efter Åklagarens påstående, af så brottslig beskaffenhet att urbota bestraffning derå följa bör, och Skriftens Författare hörer till det Stånd, att, efter Lag och Författningar, han endast i Hof-Rätt för dylikt brott dömas kan, förvise då Under-Rätt, der Namnsedeln blifvit öppnad, saken till Hof-Rättens handläggning, hvarefter med densamma vidare förfares, såsom denna Tryckfrihets-Lag föreskrifver.

Jfr Rättegångs-Balken 8 cap. 2 § 9 mom.

11:o. Angripas, uti af trycket utkomne Skrifter, enskilda personer, en eller flera, och det ej sker i och för deras Embete, derom må ej annor än rätter målsägande kära, ej heller må tillförordnad puklik Actor någonsin sådant i sitt käromål upptaga och åklaga. Målsäganden vare likväl obetaget, att hos Justitie-Canzlers-Embetet begära biträde i rättegången af Kronans Ombud, och må på Justitie-Canzlerens eget ompröfvande ankomma, att härtill bifall lemna; dock kan sådan Actors frånvaro eller uteblifvande icke uppehålla målets företagande och afgörande vid Domstolen. Sådan åklagan af enskilda personer handteras i alla delar efter det rättegångssätt denna och allmän Lag föreskrifva; dock må Under-Domaren, vid sådana enskilda tvister, utan inhemtadt utlåtande af Justitie-Stats-Ministern eller hans Ombud, qvarstadsfrågor upptaga och deröfver meddela Utslag, hvaröfver Parterna äga i laga ordning hos Öfver-Rätten besvär anföra; i hvilket fall qvarstaden ej må verkställas.

Jfr Rätteg.-B. 20 Cap. 4 § och dervid anmärkta förf:r. Jfr *præjud.* n:o 1 vid TF. 3: 11.

12:o. I frågor om qvarstad böra, i sådant fall, Konungens Befallningshafvande och vederbörande Magistrater ovägerligen och vid ansvar biträda; dock må ej hos Bokhandlare eller annan Försäljare å någon inom Riket utkommen Skrift qvarstad begäras, utan att genom bevis kan styrkas, att Skriften i tryckningsorten blifvit med qvarstad belagd, eller i det fall att Skriften ej blifvit, enligt 4 § 2 mom., till Justitie-Stats-Ministern eller dess Ombud inlemnad.

Ang. *qvarstad* se citat. vid TF. 4 § 3 m.

13:o. Varder någon af trycket härstädes utkommen eller utländsk, hit i Riket införd, Skrift, utaf en eller flera främmande Staters Sändebud eller deras Regeringar anmäld, såsom innefattande sådana ämnen, hvilka kunna föranleda till missnöje hos andra Makter, äge Konungen att

derom, efter sakens och omständigheternas beskaffenhet, i Nåder förordna, samt, om Han så nödigt pröfvar, om Skriftens sequestrerande och indragning, genom Dess Justitie-Stats-Minister eller Justitie Canzler, så väl hos Boktryckare som Försäljare eller andra utspridare, låta föranstalta, och hvarmed förhålles på sätt, som angående beläggande med qvarstad här ofvanföre stadgadt finnes; skolande i de fall, då den af förenämnde Embetsmän, som om verkställigheten erhåller Konungens Nådiga befallning, icke hänviser Skriften till åtalande af Actor vid vederbörlig Domstol, bemälde Embetsman genast ovägerligen infordra Tryckfrihets-Comittéens utlåtande om den i fråga varande Skriften. Finner Committéen, som ej äger ingå uti någon pröfning af politiska considerationer och förhållanden, att Skriften, efter Lagens bokstaf, ej åtalas kan, då ankommer det på Konungens Nådiga pröfning, om Förläggare eller Boktryckare må, i thy fall, till mer eller mindre del af Statsmedlen njuta någon ersättning för omkostnaden till tryckning och papper, af hvad utaf upplagan kunnat indragas.

Se citat. under nästföreg. mom. Jfr TF. 3 § 9 m. RF. 108.

14:o. Skulle den oförmodade händelsen inträffa, att Tryckfrihets-Committéen, med anledning af 108 § Regerings-Formen, varder till ansvar ställd, upptages och afgöres målet af Svea Hof-Rätt, uppå åkäran af Advocat-Fiscalen derstädes. Domen varder genast efter afkunnandet, med alla dertill hörande Protocoll och Handlingar, på publik bekostnad, genom trycket befordrad till Allmänhetens kunskap. Kommer saken till Konungens Högsta Domstol, förhålles på enahanda sätt. Den man, som af Riksens Ständer blifvit tillförordnad att Justitie-Ombudsmannen i Embetet efterträda, vare vid sådant tillfälle pligtig att hans Embetes skyldigheter utöfva, föranstalta om tryckningen af rättegångshandlingarne samt bivista öfverläggningarne uti målet hos Högsta Domstolen.

Jfr RF. 108, 98.

15:o. Alla mål, angående förbrytelser emot denna Lag, skola, vid ansvar för Domare och Embetsmän, med största skyndsamhet afgöras, och vid alla tillfällen, då fråga kunde uppstå om flera olika brotts bestraffning, särskildt behandlas, äfvensom den brottslige, i alla de fall, då han ej redan gjort sig saker till dödsstraff eller fästning för lifstiden, skall särskildt undergå den bestraffning, som han, enligt denna lag, sig ådragit.

Böter efter denna Lag må ej förvandlas i annat straff, än fängelse å fästning, efter beräkning af Sexton Riksdaler Tretiotvå Skillingar, såsom svarande emot hvarje månads fängelse, månaden räknad till Tjuguåtta dagar. Böter under ofvannämnda summa svare emot Fjorton dagars fängelse i orten, der förbrytelsen skett.

Jfr præjud. 1 vid TF. 3 § 8 mom. samt anm. vid 12 mom. af samma §.

Anm. 1. Handlanden *F.* i Borås fälldes af K. Götha Hof-Rätt, under åberopande af 3 § 10 och 12 m., samt 4 § 7 m. TF. och 60 Cap. 5 § MB., att, såsom Utgifvare af det Dagblad, hvari den då åtalade Artikeln var införd, för lögnaktiga uppgifter och vrängda framställningar till Allmänhetens förvillande, erlägga dubbla böter 200 R:dr Banco, samt att för smädliga uttryck om Rikets Embetsmän plikta 33 R:dr 16 sk., äfvensom godtgöra Actors resekostnader, och skulle, i händelse *F.* saknade tillgång till förenämnde böter, han, till följd af 5 § 15 mom. TF. och 5 Cap. 4 § Straff-B., i stället för de 200 R:dr hållas 12 månader i fängelse å Christianstads Fästning, och umgälla de 33 R:dr 16 sk. med 28 dagars fängelse vid vatten och bröd. Vid pröfning af *F:s* häröfver anförde underd. Besvär, fann Kongl. Maj:t ej skäl till annan ändring i Hof-Rättens Utslag, än att, i händelse *F.*, till de honom enligt 3 § 12 mom. samt 4 § 7 m. TF., såsom Dagblads-Utgifvare ådömde *fördubblade* böter, saknade tillgång, i hvilket fall således ej med penningar pliktades, böterne, efter deras *enkla* belopp, förvandlades till fängelse å Christianstads Fästning i sex månader, hvarje månad till 28 dagar räknad. K. Maj:ts Utslag den 5 Junii 1837. Jfr *Schmidt* Jur. Archiv 10 D. s. 80. — Jfr vidare *Præjud.* n:o 4 vid TF. 5: 4.

Anm. 2. Till afgörande vid instundande riksdag (1865) hvilar i grundlagsenlig ordning ett förslag, enligt hvilket orden i 15 mom. 1 punkten: »fästning för lifstiden» skulle ändras till: »*straffarbete på lifstid*», samt 15 momentets 2:dra punkt: »Böter efter denna Lag .... skett» skulle ändras till: »*Böter, som i denna lag utsatte äro, förvandlas efter allmän lag*». Se Strafflagens 2 kap., 10, 11 §§.

16:o. Böter efter denna Lag gånge till tveskiftes emellan Åklagaren och närmaste inrättning för de fattige, de fall undantagna, då Böter, enligt hvad här ofvan stadgadt är, målsäganden ensamt tillfalla.

Jfr *Præjud.* vid 3 §:s särskilda momenter.

Anm. 1. Beträffande *skadestånd* se *Schmidt* p. anf. st. 29 B. id. 256.

Anm. 2. Till instundande riksmöte (1865) hvilar ett förslag, enligt hvilket orden: »Böter .... för de fattige» skulle ändras till: »*tillfalle Kronan*», samt ordet »tillfalla» till »*tillkomma*».

Anm. 3. Ang. bristerna i Tryckfrihets-Förordningen se, bland annat, C. U. mem. n:o 51 d. 30 Sept. 1829, — *Schack:* Nogle Bemærkninger om Sverigs Trykkefrihets Lovgivning, i Studentbladet n:o 16—18, Upsala 1846. — Några ord om Tryckfriheten, Stockholm 1853 (53 sidor in 8:o). Sistnämnda skrift anmärker, i likhet med C. U:s åberopade memorial, den mindre lämpliga uppställning af *nuvarande* TF. Memorialet upptager nemligen i det dermed följaktiga förslag de särskilta stadganderna under följande fem *hufvud-rubriker:* a) Om rättigheten till skrifters tryckning, utgifvande och försäljning. b) Om Allmänna vilkor och särskilda undantag vid skrifters och handlingars offentliggörande. c) Om tryckfrihetens missbruk och ansvar derför. d) Om bevakning, qvarstad och åtal i afseende på tryckta skrifter, samt e) Om rättegång i tryckfrihetsmål. — De ändringar, som i ofvannämnda skrift (af år 1853) föreslås, äro hufvudsakligen följande: 1. Att TF. borde benämnas Tryckfrihets-*Lag* (se C. U. mem. 1840—1, n:o 64). 2. Att (likasom vid tvistemåls dragande under högre instans, *borgen* för kostnad och skada erfordras) den, hvilken önskar utgifva dagblad eller periodisk skrift, bör ställa *borgen*, innefattande löftesmannens uttryckliga förbindelse att med ett belopp, svarande mot årsafgiften för 300 exemplar af den till utgifning anmälda skriften, ansvara för erläggande af de böter, till hvilka sökanden för öfverträdelser af Tryckfrihets-Lagen i och genom den ifrågavarande periodiska skriften kan kännas skyldig, och till hvilkas gäldande tillgång hos sökanden möjligen kan saknas; men om prenumeration icke vore tagen, eller icke uppginge å nämnde antal exemplar till 1,000 r:dr, skulle detta belopp utgöra minsta antagliga borgenssumman. 3. Att om någon i ett dagblad eller periodisk skrift låtit införa en brottslig artikel, till hvilken han antingen genom sitt namns utsättande, eller annorledes på lagligen bindande sätt, *erkänt* sig vara författare, skall han, enligt MB. 60: 1, straffas lika med utgifvaren. 4. Att i fall flera i förening utgifvit en skrift, med ställd gemensam borgen, och en artikel i denna skrift finnes brottslig, skall *den* ensam stånda ansvaret, hvilken antingen under samma artikel sitt namn utsatt eller annorledes styrker sig vara rätter författare dertill. 5. Att böternas belopp bör *höjas*, samt ett maximum och ett minimum fastställas, emellan hvilket Domstolen, efter det åtalade brottets art och beskaffenhet, ägde att välja. (6. Att hvarje gång en utgifvare af dagblad eller periodisk skrift

dömmes skyldig att för förbrytelser mot Tryckfrihets-Lagen göra offentlig afbön, skall det, vid böter af 33 R:dr 16 sk. för hvarje gång sådant försummas, åligga honom att i någon af de två derefter först utkommande nummror af samma tidning intaga den af honom gjorda afbön utan alla tillägg eller förändringar); att hvar och en, som i ett dagblad eller i en periodisk skrift finner sig personligen angripen, eller som önskar beriktiga derstädes om honom förekommande uppgifter, skulle äga att i samma skrift, utan erläggande af någon betalning derför, få intaget ett tillkännagifvande om, med anledning deraf, anställd rättegång, äfvensom om utgången af densamma, eller ock en hänvisning till i annan skrift infördt beriktigande. Försummas införandet, så bötes på sätt ofvan är nämndt. (Se Lov for Pressens Brug i Danmark d. 3 Januarii 1851). 7. Att *Juryn*, som pröfvar lagligheten af åtalade tryckta skrifters innehåll, bildas sålunda, att *Riksens Ständer* vid hvarje lagtima riksdag välja en Nämnd af 48 i hufvudstaden eller grannskapet deraf bosatte personer. Denna Nämnd utgör i tryckfrihetsmål en *permanent* Jury till nästa lagtima riksdag. Allmän Under-Rätt i den stad, der boktryckeriet, från hvilket den åklagade skriften utkommit, eller, om bokhandlare tilltalas, bokhandeln, hvarest skriften till salu hållits, äro anlagda, skall upptaga förbrytelser mot Tryckfrihets-Lagen och i dessa mål endast ransaka samt öfver qvarstads- och uppkommande rättegångsfrågor meddela utslag. I *intet* fall, der fråga är om förbrytelser mot TF:s nuv. 3 § 4, 5, 6, 8, 9 eller 11 momenter (smädelser mot Regenten, medlemmarne af dess Hus, Rikets Ständer, Embetsmän eller enskilda personer) skall *vittnens afhörande* kunna ifrågakomma rörande sanningen eller grundlösheten af gjorda tillvitelser (jfr *Naumann* p. anf. st. 1 D. 1 Hufvud-afd. s. 397—8 not. 4). Så snart genom förhör med parterna, åklagarens slutpåstående och den tilltalades förklaring, ransakningen är fullbordad, skola handlingarne genast insändas till *Svea Hof-Rätt.* Derefter hafva parterna att bland den ofvannämnda permanenta Juryns 48 ledamöter utse hvardera fyra, och Svea Hof-Rätt fem, tillsamman 13, af hvilka hvardera parten utesluter 2, så att 9 återstå. Denna Jury förfar på sätt nuv. TF. föreskrifver, och Hof-Rätten tillämpar Lagen. — Dessutom äro uti den ifrågavarande skriften projecterade åtskilliga ändringar och förtydligande af särskilda §§ i TF., till en del i enlighet med C. U:s ofvannämnda mem. 1828—30, n:o 51, såsom: a) Att uti 1 § 9 mom. 2 p. orden: *»eller låter sin öfversättning för annans anses»* böra uteslutas, hvilka ord rimligtvis icke synas kunna tolkas annorlunda än med: *hvilken som på titelbladet af en öfversättning utsätter en annans namn;* hvadan detta brott bör beläggas med samma ansvar som åsättande af bedrägligt titelblad, och således ordet *»öfversättarenamn»* inrymmas i momentets *tredje* punkt. b) Att i sistnämnda punkt, näst efter ordet *»utgifves»*, tillägges: så framt ej styrkas kan att han med vetskap dem åtkommit och offentliggjort emot författarens vilja». c) Fullständigare stadganden gifvas i 11 mom. i afseende på skyldigheten att aflemna s. k. archivexemplar både från bok- och stentryckerier. d) Likaså i 2 § i afseende på de undantagne offentliga handlingarne, med särskildt afsende på K. Br. d. 7 Mars 1820. Se anm. vid 2 § 4 mom. e) Att i 3 §:s *andra* moment må, i öfverensstämmelse med stadgandet i MB. 4: 1, uttryckligen bestämmas, att förbrytaren *första*

gången skall böta och af vederbörande Presterskap *varnas* att från sin villfarelse afstå, men om han derefter andra gången gör sig skyldig till samma förbrytelse, straffas enligt nämnde lagrum. f) Att likaledes uttryckligen bör stadgas, att intet åtal får ske enligt 3 § *fjerde* mom. utan att Konungen dertill lof gifvit. g) Fullständigare stadganden gifvas i 4 § 4 m. angående de s. k. Ordnings-målen. h) Att i samma §:s 9 mom. böter böra utsättas för det fall att någon försäljer eller utsprider med qvarstad belagd skrift, som sedermera *icke* förklaras brottslig, och då således *författaren* icke dömes till ansvar. i) Att i 5 §:s 9 mom. utgår, såsom endast innehållande ett upprepande af 7:de momentet, samt i öfrigt redactionen af särskilda momenter ändras i öfverensstämmelse med förslaget om permanent Jury o. s. v.

Till yttermera visso hafve Wi detta med Wåre Namns och Insegels undersättande stadfästat och bekräftat, som skedde i Örebro den Sextonde dagen i Julii månad, År efter Christi Börd, det Ett Tusende Åtta Hundrade och på det Tolfte.

På Ridderskapets och Adelns vägnar

C. Lagerbring,
h. t. Landt-Marskalk.
(L. S.)

På Preste-Ståndets vägnar

Jac. Ax. Lindblom,
Taleman.
(L. S.)

På Borgare-Ståndets vägnar

H. N. Schwan,
h. t. Taleman.
(L. S.)

På Bonde-Ståndets vägnar

Lars Olsson,
n. v. Taleman.
(L. S.)

Detta allt, som föreskrifvet står, vele Wi ej allenast Sjelfve för gällande Grundlag antaga, utan bjude och befalle jemväl i Nåder, att alle de, som Oss och Wåre Efterträdare, samt Riket med huldhet, lydno och hörsamhet förbundne äro, böra denna Tryckfrihets-Förordning erkänna, iakttaga, efterlefva och hörsamma. Till yttermera visso hafve Wi detta med Egen hand underskrifvit och bekräftat, samt Wårt Kongl. Insegel låtit veterligen hänga här nedanföre, som skedde i Örebro den

[illegible]

CARL

[illegible]

De s. k. Constitutionella Stadgarne.

1.

RIKS-ACT

till bestämmande af de genom Föreningen emellan Sverige och Norrige

uppkomna

Constitutionella förhållanden:

beslutad, samtyckt och förafskedad

på Allmän Urtima Riksdag i Stockholm den 6 Augusti, och på Lagtima Stor-Thing i Christiania d. 31 Julii 1815.
Med de derefter i sjunde §:n antagna förändringar.

Wi CARL, med Guds Nåde, Sveriges, Norriges, Göthes och Wendes Konung, Hertig till Schlesswig, Hollstein, Stormarn och Ditmarsen, Grefve till Oldenburg och Delmenhorst, Göre veterligt: att sedan, till följe af Wåre Nådige Propositioner, Sveriges Rikes Ständer och Norriges Rikes Stor-Thing öfverenskommit och beslutit att, till bestämmande af de mellan Sverige och Norrige uppkomne Constitutionella förhållanden, upprätta en särskild Riks-Act, alldeles såsom den ord för ord härefter följer:

Wi efterskrifne Svea Rikes Ständer, Grefvar, Friherrar, Biskopar, Ridderskap och Adel, Presterskap, Borgerskap och Menige Allmoge, som nu här i Stockholm till Urtima Riksdag församlade äro; så

ock **Norriges Rikes Representanter**, som nu här i Christiania till Lagtima Stor-Thing församlade äro; Göre veterligt: Att, sedan genom Försynens mäktiga bistånd det Föreningsband lyckligen blifvit knutet mellan Scandinaviens Tvänne Folk, som, ej af vapen, men af den fria öfvertygelsen tillvägabragt, endast bör och skall hvila på ett inbördes erkännande af Folkens Lagliga rättigheter, till stöd för deras gemensamma Throner, och då Wi underskrifne Sveriges Rikes Ständer, med anledning af Kongl. Maj:ts Nådiga Proposition af den 12 sistlidne April, om de nya Constitutionella Förhållanden, som genom Föreningen mellan Sverige och Norrige uppkommit, erkänt, och med Wårt enstämmiga samtycke bekräftat de, med afseende på dessa Constitutionella förhållanden, i Norriges Rikes Grundlag af den 4 November 1814 införde Stadganden, hvilka, under förbehåll af Wår Constitutionella rätt i de delar, som skulle medföra förändring eller jemkning i Sveriges Rikes Regerings-Form, af Wår allernådigste Konung och Herre blifvit, under den 10 derpåföljande November, antagne och besvurne; alltså hafve Wi, laglige Ombud för Sveriges och Norriges Inbyggare, ej trott Oss kunna på ett värdigare och högtidligare sätt för kommande tider befästa vilkoren för den mellan Sverige och Norrige träffade Föreningen under en Konung, men med åtnjutande af särskilda Regerings-Lagar, än då vi öfverenskommit, att i en särskild Riks-Act innefatta och upptaga förenämnde vilkor alldeles såsom de ord för ord härefter följa:

§ 1. Konunga-Riket Norrige skall vara ett fritt och sjelfständigt Rike, som ej kan delas eller afhändas, förenadt med Sverige under En Konung, och hvars Regerings-Form är inskränkt och ärfteligen Monarkisk.

Jfr Norges Grundlov § 1.

Anm. Om de s. k. *constitutionella Statuterna* (Stadgarne) se *Naumann* p. anf. st. 1 D. 1 Hufvud-afd. s. 358. — Om *Riks-Acten* se ibid. s. 395 o. f., 398 not. 6. Jfr Norges Grundlov § 42. — Angående proponeradt *tillägg* till Riks-Acten vid riksd. 1817—18, se ibid. s. 403. — Om Sveriges förhållande till Norge se ibid. 1 D. 2 Hufvud-afd. s. 7 o. f. samt 2 D. s. 144 o. f.

§ 2. Thronföljden skall vara rätt nedstigande och agnatisk, sådan som den finnes bestämd i den af Svea Rikes Ständer beslutna och af Konungen antagna Successions-Ordning af den 26 September 1810. Bland Thronföljare skall räknas äfven den ofödde, som straxt intager sitt tillbörliga rum i Arf-följden, så snart Han efter Fadrens död födes till verlden.

När en Prins, med arfsrättighet till Sveriges och Norriges förenade Kronor, födes, skall Hans Namn och Födelsestund tillkännagifvas inför nästinstundande Stor-Thing, och i dess Protocoll antecknas.

Jfr Norges Gr.-L. § 6. SO. 2 samt citat. dervid.

§ 3. År ingen arfsberättigad Prins till, och Thronföljare-val i bägge Rikena skall anställas, skola allmän Riksdag i Sverige och Stor-Thing i Norrige till samma dag utlysas. Konungen, eller, derest Thronföljare-val under Thronledighet inträffar, bägge Rikenas lagligen varande Interims-Styrelse, skall inom Åttonde dagen efter den dag, då Riksdag i Sverige å Riks-Salen blifvit öppnad, och Stor-Thing i Norrige lagligen öppnadt, på samma dag å bägge ställena aflemna Propositionen om Thronföljden.

Svensk Riksdagsman, äfvensom Norrsk Stor-Thingsman, hafve rätt att föreslå Thronföljare. Vill någon af dem denna sin Motionsrätt utöfva, skall han vara förbunden att densamma inom denna bestämda tid begagna. Svea Rikes Ständer och Norriges Stor-Thing skola derefter hvar för sig bestämma Valdagen; men ej sednare, än den Tolfte dagen efter den för Propositionens aflemnande fastställde termin, skall ovilkorligen Thronföljare-Valet förrättas.

Dagen före den, som sålunda blifvit fastställd till Svea Rikes Ständers och Norriges Stor-Things Thronföljare-Val, skall, så väl af Svea Rikes Ständer, som Norriges Stor-Thing, väljas den Committee, som får sig uppdraget att, derest Svea Rikes Ständers och det Norrska Stor-Thingets val skulle falla på olika Personer, sammanträda, och med

bägge Rikenas Representanters rätt, genom omröstning, valet på En person bestämma.

På den till Valet utsatta dagen skola Svea Rikes Ständer och Norriges Stor-Thing, efter det i hvardera Rikets Grundlagar bestämda sätt, välja hvardera blott en Person bland de föreslagna Candidaterne. Hafva bägge Rikenas val inträffat på samma Person, vare Han lagligen utkorad till Thronföljare. Skulle åter hvardera Riket hafva valt en olika Person, skall denna skiljaktighet afgöras genom omröstning af bägge Rikenas förenade Committeer.

Denna Committee skall bestå af Tretiosex personer ifrån hvardera Riket, jemte Åtta Suppleanter, valde på sätt Svea Rikes Ständer och Norriges Stor-Thing särskildt stadgat. Suppleanterne träde i befattning, efter bestämd ordning, endast i det fall, att någon af de Ordinarie Ledamöterne icke vid Valförrättningen skulle vara tillstädes.

Carlstad vare dessa bägge Rikenas Committeers samlingsort.

Innan hvardera Committeen afreser från den ort, der Riksdag i Sverige och Storthing i Norrige hålles, utvälje hvardera inom sig en Ordförande.

Konungen, eller, i fall af Hans frånfälle, bägge Rikenas varande lagliga Interims-Styrelse, utsätte dagen, då bägge Rikenas Committerade i Carlstad skola inträffa, inom den kortaste möjliga tid efter erhållen underrättelse om hvardera Rikets särskilda Val, beräknad efter Riksdags- och Stor-Things-Orternas afstånd ifrån Samlingsorten, men ej sednare, än den 21:sta dagen efter den för Svea Rikes Ständer och Norriges Stor-Thing till sista Val-Termin ofvanföre bestämde Tolfte dag.

Hvardera Rikets Committerades Ordförande utfärde genast efter ankomsten gemensamt Anslag till sammanträde på förmiddagen, dagen efter den, som blifvit utsatt till de Committerades inträffande på Samlingsorten.

Vid sammanträdet uppläse först hvardera Committeernas Ordförande sitt och sina Med-Committerades Constitu-

torialer. Derefter varde Lottning förrättad mellan de bägge Ordförande, för att afgöra hvilkendera af dem vid Valförrättningen skall föra ordet. Den sålunda under en, äfven i omröstningen deltagande, Ordförande förenade bägge Rikenas gemensamma Committee företage då genast, och utan discussion, omröstningen. De Committerade skola ej åtskiljas, ej heller någon af dem ifrån Samlings-rummet afgå, innan Valförrättningen är till alla delar fulländad.

Vid omröstningen skall hvardera Ordföranden för hvardera Rikets Committerade uppläsa och utväxla det Document, som innefattar hans Committenters på En Person bestämda val. Derefter skall Voterings-Propositionen upprättas, medelst ifyllning af de bägge Thron-Candidaternas Namn, i följande Schema:

Svea Rikes Ständers och Norriges Stor-Things Deputeterade rösta gemensamt, att välja Thronföljare till Sveriges och Norriges förenade Throner.

Ifrån Svea Rikes Ständer är dertill föreslagen N. N.

Ifrån Norriges Stor-Thing är dertill föreslagen N. N.

Om flesta rösterna falla på N. N., är Han till Konungens Efterträdare (Konung) på Sveriges och Norriges förenade Throner Lagligen utkorad.

Om flesta rösterna falla på N. N., är Han till Konungens Efterträdare (Konung) på Sveriges och Norriges förenade Throner Lagligen utkorad.

Innan upprop till Omröstningen företages, skola alla de Stadgar, som röra Omröstningssättet, högt och tydligen uppläsas.

Upprop vid denna Omröstning skall så förrättas, att, derest den gemensamma Committeens Ordförande är Svensk, de Norrske Committerade först uppropas, och sina röster afgifva, och dernäst de Svenske, och tvärtom, derest Ordföranden är Norrman.

Omröstningen skall förrättas med till storlek och utseende i alla delar lika Sedlar, hvarpå hvardera Thron-Candidatens Namn skall finnas tryckt med lika Stilar.

Den Ordförande, som icke vid Valförrättningen förer ordet, tecknar sitt Namn på Voterings-Sedlarne, innan de till de Committerade utlemnas. För att kunna gälla, skola dessa Sedlar vara enkla, omärkta, slutna och hoprullade.

Enkel pluralitet gifve Utslaget.

Förr än Sedlarne uppräknas, skall Ordföranden en ibland dem uttaga och förseglad aflägga.

Om, efter förrättadt upprop, vid Sedlarnes öppnande, någon Sedel befinnes af egenskap att, enligt ofvanbestämde grunder, ej kunna antagas, blifve den på stället förstörd. Skulle derigenom Omröstningen stadna i paria vota, uppbrytes den förseglade Sedeln och bestämme Utslaget, så framt den befinnes äga ofvananförde egenskaper; men kan den ej antagas, anses voteringen för ogill, och skrides genast till ny Omröstning. Är dessförutan pluraliteten redan bestämd, skall den aflagde Sedeln genast oöppnad förstöras

Protocollet skall vid Omröstningen föras af någon bland de Committerade sjelfve; på det Svenska språket, om Ordföranden är Svensk, och på det Norrska, om han är Norrman. Detta Protocoll skall genast efter omröstningens slut justeras, hvarefter Tvänne lika lydande Exemplar skola upprättas, af hela Val-Committeen, innan den åtskiljes, underskrifvas, i dess närvaro förseglas, och, genom hvardera Rikets Committerades Ordförandes försorg, genast samma dag afsändas, det ena till Svea Rikes Ständer, under Adress till Landtmarskalken och Talemännen, det andra till Norriges Stor-Thing, under Adress till dess President.

Dessa Protocoll skola underskrifvas, så, att det Exemplar, som till Sveriges Ständer afgår, främst af Sveriges Committerade, och dernäst af Norriges, underskrifves, och det som till Norrska Stor-Thinget afsändes, främst af Norriges, och dernäst af Sveriges Committerade, undertecknas.

Efter inhändigandet af denna Val-Act, på båda ställen, varde den genast, eller sist den följande dagen, för Riksens Ständer i Sverige, och Stor-Thinget i Norrige, föredragen; och Svea Rikes Ständer och Norriges Stor-Thing skola

genast träda i författning att detta bägge Rikenas Representanters Beslut Kongl. Maj:t eller, i fall af Dess frånfälle, den Lagliga Interims-Styrelsen meddela.

Jfr Norges Gr.-L. § 7. RA. § 11. SO. 9. RF. 42 samt citat. dervid. — *Naumann* p. anf. st. 1 D. 2 Hufvud-afd. s. 26.

§ 4. Konungen skall hafva rätt att sammandraga Trupper, begynna krig och sluta fred, ingå och upphäfva förbund, affärda och emottaga Sändebud.

När Konungen vill begynna krig, skall Han meddela Regeringen i Norrige Sina tankar och derom inhemta dess Betänkande, jemte en fullständig Berättelse om Rikets tillstånd, i anseende till dess Financer, Försvars-anstalter, med mera. Sedan detta skett, sammankalle Konungen den Norrske Stats-Ministern och de Norrske Stats-Råden, tillika med de Svenske, till ett utomordentligt Stats-Råd, och förelägge dem ej mindre de grunder och omständigheter, som vid detta tillfälle böra komma i öfvervägande, än Norrska Regeringens förklaring om detta Rikes tillstånd, jemte en dylik om Sveriges. Öfver dessa föremål infordre Konungen deras Betänkande, hvilket de, hvar för sig, skola till Protocollet afgifva, vid den ansvarighet, Grundlagarne bestämma. Derefter äge Konungon rätt att fatta och utföra det beslut, Han anser för Staten gagneligast.

Jfr Norges Gr.-L. § 26. RF. 11—15, 32 samt citat. och anm. dervid. *Naumann* p. anf. st. 2 D. s. 163 o. f.

§ 5. Så väl den Norrske Stats-Ministern, som de Tvänne Stats-Råd, hvilka åtfölja Konungen, skola hafva Säte och Öfverläggningsstämma i det Svenska Stats-Rådet, enär ämnen der förehafvas, hvilka angå bägge Rikena. I dylika mål skall den i Norrige varande Regeringens Betänkande inhämtas, så vida de ej fordra ett så hastigt afgörande, att tiden sådant icke medgifver.

Då inför Konungen i det Norrska Stats-Rådet, enär och ehvar det är samladt, ämnen förehafvas, som angå båda Riken, skola Trenne Ledamöter af det Svenska Stats-Rådet der äfven hafva Säte och Stämma.

Jfr Norges Gr.-L. § 38. RF. 4, 8, 39, de under RA. 4 åberopade §§ samt citat. och anm. dervid. *Naumann* p. anf. st. 2 D. s. 161.

§ 6. Dör Konungen medan Thronföljare ännu är omyndig, skall Svenska och Norrska Stats-Rådet genast sammanträda, för att gemensamt utfärda kallelse till Riksdag i Sverige och Stor-Thing i Norrige.

Jfr Norges Gr.-L. § 39. RF. 41, 93, 95 samt citat. dervid. Se *Naumann* p. anf. st. 2 D. sidd. 313—328.

§ 7. Intill dess bägge Rikenas Representanter äro församlade och hafva förordnat om Regeringen under Konungens minderårighet, skall ett af lika antal Svenska och Norrska Ledamöter sammansatt Stats-Råd, under namn af Sveriges och Norriges Interims-Regering, förestå Rikenas Styrelse, med iakttagande af dessas ömsesidiga Grund-Lagar.

Detta sammansatta Stats-Råd skall bestå af Tio Ledamöter från hvartdera Riket, nemligen från Sverige: de tvänne Stats-Ministrarne och åtta Stats-Råd, och från Norrige: Norrska Stats-Ministern och de tvänne Stats-Råd, som äro i Stockholm, samt sju, vare sig ordinarie eller särskildt tillförordnade, Stats-Råd, som vid tillfällen af Thronledighet, eller under Konungens minderårighet, af den i Norrige varande Regering bland dess egna Ledamöter utses, i hvilkas ställe minst trenne Stats-Råd i Norrige tillförordnas.

Med så väl Svenska som Norrska sakers föregående beredning och granskning förhålles efter de i hvartdera Riket gällande föreskrifter.

I Interims-Regeringen skola de Svenska Ärendena af den Svenska Föredragande, till hvars befattning de höra, föredragas, i Protocoll fattas och expedieras på Svenska språket, och de Norrska Ärendena af den Norrska Stats-Ministern föredragas, i Protocoll fattas och på Norrska språket expedieras.

Saker, som angå de båda Rikena och ej genom sin natur tillhöra något särskildt Departements handläggning, föredragas af Stats-Ministern för Utrikes Ärendena och expedieras till hvartdera Riket på dess språk, till Sverige ge-

nom bemälde Föredragande, och till Norrige genom dess Stats-Minister. Diplomatiska ärenden föredragas äfven af Stats-Ministern för Utrikes Ärendena och införas i ett särskildt Protocoll.

Ärendena afgöras genom de flesta rösterne, och när rösterne äro lika, bestämme Ordföranden Utslaget.

Alla utgående Expeditioner (Resolutioner) underskrifvas af samtelige Ledamöterne.

Det sammansatta Stats-Rådet (Interims-Regeringen) skall hafva sitt säte i Stockholm.

Svenska Justitie-Stats-Ministern och den Norrska Stats-Ministern skola, vid bägge Stats-Rådens första sammanträde, draga lott om hvilkendera der först skall föra ordet. Efter den, genom denna lottning, först fastställda ordning, skall Ordförande sedermera hvar Åttonde dag ombytas, så att hvardera Stats-Ministern, den ena efter den andra, och endast en vecka i sender, må föra ordet.

Vid alla de tillfällen då, efter Sveriges och Norriges Grundlagar, Rikets Styrelse föres af Stats-Rådet, skola bägge Rikenas Stats-Råd, till lika antal och efter ofvan anförde grunder, sammanträda.

Jfr Norges Gr.-L. §§ 40, 41. RF. 41 samt citat. och anm. dervid. RF. 39, 40, 42, 91—95.

Anm. Ursprungligen lydde denna § sålunda: »Intilldess . . . . . . Grundlagar. Detta . . . . . . Sverige: De Tvänne Stats-Ministrarne, *Sex* Stats-Råd och *Hof-Cancelleren*, samt vid Svenska måls behandling den föredragande *Stats-Secreteraren*, eller *när Norrska mål föredragas, en af de Svenske Stats-Secreterarne växelvis efter åldern i tjensten;* och från Norrige: Norrska . . . . . . Stockholm, *Sex*, vare sig . . . . tillförordnas, samt af *En Stats-Secreterare*, som af bemälte Regering, äfven i ofvan anförde fall, utnämnes. Med såväl . . . . . . föreskrifter. I Interims-Regeringen . . . . . *af den Svenska Stats-Secreterare*, till hvars . . . . . . *af der Norrska Stats-Secreteraren* . . . . . . expedieras. Saker, som angå båda Rikena, och ej genom sin natur tillhöra någon särskild *Stats-Expeditions* eller Departements handläggning, föredragas af *Hof-Cancelleren* och expedieras till hvardera Riket, i dess språk, och genom dess *Stats-Secreterare*. Diplomatiska Ärender föredragas äfven af *Hof-Cancelleren* och införas i ett särskildt Protocoll. Ärenderna . . . . . Utslaget. Alla . . . . . Ledamöterne. Det sammansatta . . . . . Stockholm. Svenska . . . . . ordet. Vid alla . . . . sammanträda». — Ändringen skedde vid riksd. 1840—1 i sammanhang med förändringen af Svenska Stats-Rådets organisation, se anm. vid RF. 5, samt är jemväl antagen af Norrska Stor-Thinget, hvars beslut derom K. M. sanctionerat genom Grundlovsbestemmelse d. 2 Apr. 1845.

§ 8. Valet af Förmyndare att föra Styrelsen under Konungs minderårighet, skall verkställas efter samma föreskrift och på samma sätt, som förut i 3 § är stadgadt angående valet af Thronföljare.

Jfr Norges Gr.-L. § 43. Riks-acten 3 samt citat. och anm. dervid. RF. 41, 93, 95. RO. 62. Se *Naumann* p. anf. st. 2 D. s. 320.

Anm. Då uti Riks-Acten bestämmelser saknas, huru och när, vid Konungs minderårighet, frågor emellan Svenska och Norrska Folkens Representanter böra afgöras, om det antal Förmyndare, som för omyndig Konung må väljas, om hvilken bland flera sådana förmyndare bör föra ordet, samt huru förhållas bör då rösterna i en af flera personer sammansatt Förmyndarestyrelse blifva lika delade, äfvensom samma Riksact, lika litet som Norrska Grundlagen, innehåller något stadgande om högsta antalet Förmyndare, som få väljas, i följd hvaraf Norriges Storthing skulle kunna välja ett antal, hvilket Svenska Grundlagen förbjuder, anhöllo Rikets Ständer i underdånig skrifvelse af den 9 Juli 1841, att K. M. täcktes till Sveriges Ständer och Norriges Storthing aflåta Nådig Proposition om allt hvad K. M. kan finna nödigt till afhjelpande af de i Riks-Actens stadganden rörande förmyndareval för omyndig Konung befintliga brister. Någon förändring till följd häraf har Riks-Acten ännu ej undergått. I dessa ämnen hänvisa vi vidare till »Förslag till Förenings-akt emellan Konungarikena Sverige och Norrige, utarbetadt af den Komité, Kongl. Maj:t den 30 Januari 1839 i nåder förordnat». Tryckt hos P. A. Norstedt & Söner, 1861. — »Udkast till Forenings-act imellem Kongerigerne Norge och Sverige». Likaledes tryckt hos P. A. Norstedt & Söner, 1861.

§ 9. De Norrmän, som vid ofvan anförde tillfällen deltaga i Regeringen, skola inför Norrska Stor-Thinget aflägga följande Ed: »Jag lofvar och svär att vilja förestå »Regeringen i enlighet med Constitutionen och Lagarne, så »sannt mig Gud hjelpe och Hans Heliga Ord». De Svenske aflägge Ed inför Sveriges Rikes Ständer.

Hålles ej Riksdag eller Stor-Thing vid denna tid, nedlägges Eden skriftligen i Stats-Rådet och förnyas sedan på nästa Riksdag eller Stor-Thing.

Jfr Norges Gr.-L. § 44.

§ 10. Om den omyndige Konungens uppfostran skall förordnas på det i 8 § föreskrifne sätt. Såsom bestämd regel gälle, att den omyndige Konungen skall erhålla tillräcklig undervisning i Norrska språket.

Jfr Norges Gr.-L. § 47. — Citat. och anm. vid RA. 8.

§ 11. Är Konunga-Ätten på Mans-sidan utdöd, och ingen Thronföljare utkorad; då skall ett nytt Konungahus väljas på det i 3 § föreskrifne sätt.

Jfr Norges Gr.-L. § 48. — Citat. vid RA. 3.

§ 12. Då de Stadganden, som i denna Riks-Act innehållas, dels äro afskrifne ur Norriges Rikes Grundlag, dels utgöra tillägg till densamma, grundade på den till innevarande Stor-Thing, genom Grundlagen uppdragne rättighet, så skola de, i anseende till Norrige, äga och behålla samma kraft, som detta Rikes Grundlag, och icke kunna förändras, utan på det i nämnde Grundlags 112 § föreskrifne sätt.

Jfr Norges Gr.-L. § 112. I anseende till Sverige är Riks-Acten icke förklarad för Grundlag; frågor, som angå föreningen mellan rikena, kunna, vid samma riksdag då de blifva väckta, afgöras af Konung och Ständer, utan att till nästa riksdag behöfva hänskjutas. Se Riksdagsbeslutet 1815, 3 §. Men så länge föreningen mellan begge rikena varar, gälla Riks-Actens föreskrifter framför Grundlagens, i de speciella fall, då skiljaktighet dem emellan finnes. Se *Naumann* p. anf. st. 1 D. 2 Hufvud-afd. s. 11. Jfr dersammastädes 2 D. s. 145 o. f. — Angående de väckta förslagen till ändring i stadganderna om *Interims-Regeringen*, se *Naumann* p. anf. st. 2 D. s. 343 o. f.

Jfr vidare anm. under RA. 8.

Till yttermera visso, att Wi allt detta så belefvat och beslutit, hafve Wi samtelige Svea Rikes Ständer och Norriges Rikes Stor-Thing denna Riks-Act med Wåra Namns och Insegels undersättande stadfästat och bekräftat, som skedde i Stockholm den Sjette dagen i Augusti månad, och i Christiania den Tretionde Första dagen i Julii månad, År efter Christi Börd, det Ett Tusende Åtta Hundrade och på det Femtonde.

(Underskrifter.)

Alltså hafve Wi velat förenämnde Riks-Act med alla dess Artiklar, Punkter och Clausuler härmedelst stadfästa, gilla och bekräfta; bjude och befalle jemväl i Nåder, att alle de, som Oss och

Wåre Efterträdare samt Riket med huldhet, lydno och hörsamhet förbundne äro, böra denna Riks-Act erkänna, iakttaga, efterlefva och hörsamma. Till yttermera visso hafve Wi detta med Egen Hand underskrifvit och bekräftat, samt Wårt Kongl. Insegel låtit veterligen hänga här nedanföre; som skedde i Wår Residence-Stad Stockholm den Sjette dagen i Augusti månad, År efter Wår Herres och Frälsares Jesu Christi börd, det Ett Tusende Åttahundrade och på det Femtonde.

C A R L.

(L. S.)

2.

Sveriges

KONUNGA-FÖRSÄKRAN.

Wi N. N., med Guds Nåde, Sveriges, Norriges, Göthes och Wendes Konung (den öfriga titeln införes), göre veterligt: Att som den Högste Guden behagat hädankalla den fordom Stormäktigste, Högborne Furste och Herre N. N., Sveriges, Norriges, Göthes och Wendes Konung &c., och Wi, enligt och i kraft af den af Svea Rikes Ständer under den 26 September 1810 upprättade och fastställda Successions-Ordning, efter Högbemälte Herre uppstigit på den Kongl. Svenska Thronen; Alltså försäkre Wi härmed högtidligen och på det kraftigaste, att Wi vele och skole styra Riket efter den af Riksens Ständer, under den 6 Junii 1809

fastställda och af Konung och Riksens Ständer till efterlefnad antagna Regerings-Forms bokstafliga föreskrift, samt Rikets öfriga gällande Grundlagar, Allmänna Lag och laga stadgar. Wi skole ock, i öfverensstämmelse med nyssnämnda Regerings-Form och Lagar, såsom en rättrådig Konung och en huld Fader för Svenska Folket, genom en laglig, rättvis och mild Regering, och så, att Wi densamma för Gud den Aldrahögste med rent samvete må kunna försvara, söka att, efter Wår yttersta förmåga, befrämja Rikets och hvarje Inbyggares sannskyldiga gagn och bästa. Hvilket allt, såsom Wi det af fri vilja och efter moget öfvervägande beslutit, Wi alltså bekräfte med Wårt namns egenhändiga underskrifvande och med liflig Ed, att Wi sådant efterlefva och fullgöra skole: Så sannt Mig Gud hjelpe till lif och själ!

Anm. 1. Constitutions-Utskottet föreslog denna Konunga-Försäkran d. 12 Oct. 1809 i sammanhang med dels *Val-akt*, i kraft af hvilken Prins CHRISTIAN AUGUST utkorades till Kronprins, dels *Försäkran* att gifvas af honom i egenskap af Svensk Thronföljare. I slutet af sistnämnda Försäkran intogs (ur den af ADOLPH FREDRIK såsom Kronprins år 1743 afgifna) följande ansvarsförpligtelse: »Detta allt vele och skole WI oryggeligen hålla och uppfylla, *så kärt det Oss vara må att Svea Rikes Ständer och inbyggare skola vara pligtige att deras till afgifvande Tro- och Huldhets-Ed emot Oss efterkomma och fullgöra*» (hvilken stroph äfven år 1810 finnes intagen i Prins JOHAN BAPTIST JULII Försäkran som Kronprins, se Bihang till Riks. St. Prot. vid riksd. i Örebro 1810, s. 92, 94, 96, 97).

Då nu Constitutions-Utskottets förslag till *Konunga*-försäkran föredrogs hos Ridd. och Adeln d. 11 Nov. 1809, yrkades, att en likabeskaffad förpligtelse borde i densamma införas, helst uti 23 § af den Konunga-försäkran, som ADOLPH FREDRIK år 1751 afgaf, förekommer följande: »På thet samtelige Riksens Ständer så mycket mera måga varda försäkrade om Wårt oryggeliga upsåt och uppricktiga ömhet för thet allmänna bästa; förklare Wi, *thet Ständerne aldeles skola vara frie ifrån theras Huld- och Trohets-Ed, i fall Wi, å Wår sida, skulle befinnas hafva, med vett och vilja, öfverträdt then Ed och Försäkring, Wi Riksens Ständer härmedelst göre, eller hvad Ständerne vidare, i kraft af Regerings-Formen och thenna Wår Försäkring, pröfva nödigt till deras Religions, Frikets, Välfärds och Säkerhets bibehållande, at fastställa*». Ofvannämnda yrkande bestreds dock af åtskilliga ledamöter, som anmärkte: att en slik ansvarsförpligtelse betydde antingen allt för mycket, då den, i anseende till sin obestämdhet, gåfve anledning till att, för hvarje möjlig uttydning af en Konungs förhållande, honom afsätta, eller ock ingenting, då, genom ett försämradt samhällsskick, han hade öfvermakten i sina händer; att det påyrkade tillägget i den föreslagna Konungaförsäkran icke skulle vara tillräckligt att hindra den

Regent, som genom sin ställning och sin vilja skulle finna sig i författning att öfverändakasta constitutionen, men deremot blifva vådligt, »såsom stridande mot den inviolabilité och den frihet från allt direct åtal af Konungens gerningar, som är den Regerande genom Constitutionen bevarad». Anmärkningen remitterades till C. U., som i mem. af d. 13 Nov. samma år yttrade: »Under öfverläggningarne vid upprättandet af de ifråga varande förslag, undföll ej Utskottets uppmärksamhet den sig företeende märkeliga skilnad emellan en genom fritt val till Presumtiv Thronföljare utkorad utländsk Prins och en redan på thronen, med rättighet till densamma, uppstigen Konung; att Hans Kongl. Höghets försäkran borde innehålla vilkor, dem Hans Kongl. Höghet förbundit sig att uppfylla, icke allenast såsom Sveriges tillkommande Konung, utan ock i egenskap af *Kronprins*, och hvilka stå i ett reciproct förhållande till den i samma försäkran omrörda Huld- och Trohets- eller Hyllnings-Ed, den Riksens Ständer Hans Kongl. Höghet, såsom Thronföljare, innan han ännu är Konung, gifvande varda, i likstämmighet med den Riksens Ständer Högstsalig Konung ADOLPH FREDRIK vid dess utkorande till *Thronföljare* svuro, ett förhållande, hvilket, *af vigtiga Statsskäl*, ej synes Utskottet böra äga rum emellan *Konung* och Undersåtare».

Utskottets första förslag till *Konunga*-Försäkran (såsom den oförändrad ännu i dag lyder) blef af samtliga Riks-Stånden antaget. Detta formulär är infördt i 8 § af Riksdags-beslutet i Stockholm den 2 Maj 1810, med följande ingress: »Med Kongl. Maj:ts i Nåder förklarade samtycke hafve Wi antagit och fastställt ett Formulaire till Försäkran at af Sveriges tillkommande Konungar *vid Regeringens anträdande* afgifvas, så lydande ord ifrån ord».

Anm. 2. Formulär för de *Eder*, som Kronprinsen och Arffurstarne aflägga, se *Naumann* Sveriges Statsförfattnings-rätt, 1 D. Andra Hufvud-Afdelningen s. 39 not. 5.

Anm. 3. Angående *äldre* Konunga-Eder och Försäkringar, se den Historiska Inledningen.

3.

RIDDARHUSORDNING,

af

Kongl. Maj:t utfärdad å Stockholms Slott den 4 Januari 1855.

Wi OSCAR, med Guds Nåde, Sveriges, Norriges, Göthes och Wendes Konung, göre

veterligt: att, sedan Herr Landtmarskalken vid sednast afslutade Riksdag, å Ridderskapets och Adelns vägnar, uti skrifvelse den 25 November nästlidne år till Wår nådiga stadfästelse i underdånighet öfverlemnat åtskilliga af Riddarskapet och Adeln beslutade ändringar uti Riddarhus-Ordningen den 22 Maj 1835, jemnförd med Kongl. Kungörelsen den 7 Maj 1844, hafve Wi, Som i nåder funnit godt gilla de af Ridderskapet och Adeln sålunda beslutade ändringar i nämnde Ordning, härigenom, med bifall till derom tillika i underdånighet gjord anhållan, i nåder velat, med iakttagande af dessa förändringar, utfärda en förnyad Riddarhus-Ordning samt densamma till obrottslig efterlefnad kungöra, för att vid Riksdagar och Ridderskapets och Adelns sammanträden hädanefter vara gällande, sådan den ord från ord härefter följer:

Anm. 1. Första Förslaget till nuvarande Riddarhus-Ordning afgafs af Riddarhus-Utskottet den 26 October 1809, jemte memorial undertecknadt af *K. E. Bennet*, *A. Bruce* och *Th. von Nackrey*, samt åtföljdt af *J. A. Pechlins* skiljaktiga mening i en särskild punkt. Efter verkställda återremisser och jemkningar af samma förslag, inkom Utskottet den 15 Mars 1810 med memorial, undertecknadt af *S. Rosenhane*, *C. v. Wahrendorff*, *Clas Lagerstråle* och *M. G. Falkenberg* samt åtföljdt af en förnyad redaction af Riddarhus-Ordningen i enlighet med de beslut, som Ridd. och Ad. vid öfverläggningarne derom fattat. Den 31 i samma månad meddelade Kongl. Maj:t Nådig stadfästelse å denna Riddarhus-Ordning. Den är intagen i Adelns Protocoll för den 29 Mars 1810, s. 1378 o. f. — Vid 1810-års Riksdag i Örebro omarbetades denna Stånds-Ordning (se Ridd. och Ad. Prot. s. 229 o. f.) och utgafs med Kongl. Maj:ts stadfästelse dat. Örebro d. 13 Oct. sistnämnde år. — Samma har förhållandet varit vid flera derefter följande riksdagar, så att Riddarhus-Ordningar blifvit utfärdade den 16 Julii 1818 (se Ad. Prot. i Dec. 1817, s. 166, 276), d. 18 Dec. 1823 (se *Bilagor* till Ridd. och Ad. Prot. år 1823, 7 B. s. 221 o. f.), d. 19 Dec. 1829 (se 1830-års Författnings-Samling s. 189) samt den 22 Maj 1835 (Författn.-Saml. N:o 71; se jemväl registret, vid ordet *Riddarhus-Ordning*, hvarest afvikelserna från den förut gällande finnas särskildt anmärkta). Ang. de förändringar, som 18, 31 och 34 §§ undergått d. 7 Maj 1844, se Svensk Författnings-Samling för sistn. år N:o 24.

Anm. 2. Ang. *äldre* Riddarhus-Ordningar, se *Naumann* p. anf. st. 1 D, 1 Hufvud-afd. s. 175, 238, 277. Jfr dersammastädes 2 D. s. 246 o. f.

§ 1. På Riddarhuset äge hvarje introducerad ätt, efter den vid 1809 års Riksdag stadgade nummerföljd, säte och stämma, på sätt denna Riddarhus-Ordning föreskrifver.

Jfr RO. 12. Citat. och anm. vid RO. 1.

§ 2. De personer, hvilka af Kongl. Maj:t blifvit till Greflig, Friherrlig eller Adelig värdighet upphöjde, böra, inom tvänne år derefter, hafva sig till vinnande af introduction å Riddarhuset anmält, och de derföre erforderliga præstanda fullgjort, vid äfventyr att, enligt Kongl. Förordningen den 8 Maj 1775, jemnförd med Kongl. Brefvet den 11 Februari 1800, förlora alla med upphöjelsen åtföljande förmåner och rättigheter, så framt ej Kongl. Maj:t täckes, genom särskild nådig Resolution, den försutna tiden återställa.

Då introduction begäres, åligger den sökande ej allenast att inför Riddarhus-Directionen uppvisa såväl Konungens nådiga Diplom i original, som vederbörlige qvittencer öfver de i Författningarne påbjudna introductions-afgifter, utan ock att till densamma ingifva sköldebrefvet i afskrift, jemte vapenplåt och fullständigt upprättad biographisk genealogi öfver alla till ätten hörande personer, hvarefter introduction honom meddelas.

Jfr RF. 37, samt de i förevarande § citerade Författn:r, den förra i *Modées* Utdr. af publ. handl. 10 D. s. 547, den senare i det s. k. årstrycket. — Riddarhus-Directionen se RHO. 37.

§ 3. Ej må någon upptaga annan ätts nummer, namn eller vapen.

Anm. 1810-års RHO. tillägger: »den må vara lefvande eller utdöd, hvarigenom ej allenast oreda i Ätten förorsakas, utan äfven Genealogierna blifva misstag och irringar underkastade».

§ 4. Alla de Commendeurs-ätter, hvilka tillkommit före den 6 Juni 1809, bibehålla det högre säte å Riddarhuset, de nu innehafva; dock må hädanefter icke någon ny sådan ätt bildas, ej heller någon ätt ur sin ordning flyttas.

Ang. *Commendeurs*-ätterna jfr *Naumann* p. anf. st. 1 D. 1 Hufv.-Afd. s. 278.

§ 5. Stamfader för en ätt är den, som till samma ätts värdighet först upphöjd blifvit; och ätteman hvar och en,

som deraf sedermera är lagligen delaktig vorden, och som sjelf ej innehafver högre värdighet på Riddarhuset.

Hufvudman är stamfadren, och, efter honom, äldste ättemannen af den ättegren, som i hvarje led varit äldre, än någon af de öfrige lefvande grenarne af ätten.

Äldre ätteman är den, som förr, och yngre ätteman den, som sednare kan ärfva Hufvudmannarätten.

Anm. Hvad här rätteligen kallas *gren* (linea), benämnes i SO. »*led*». Jfr *Naumann* p. anf. st. 1 D. 2 H. s. 25 not. 1. Se vidare dersammastädes 2 D. s. 246 o. f.

§ 6. När Riksdag hållas skall, äge Hufvudman, som sig vid den första eller andra af de i 10 och 11 §§ omförmälda anteckningar anmäler, rätt att säte för ätten intaga. Har Hufvudman vid andra anteckningen sig icke infunnit, äge annan Ätteman samma rätt, och, bland flere, den som är Hufvudmanna-rätten närmast.

Har icke heller någon Ätteman sig anmält, må säte för Ätten intagas af Fullmäktig, som Hufvudmannen eller den hans rätt utöfvar, på sätt här nedan föreskrifves, förordnat. Under Riksdagens lopp vare Hufvudman, Ätteman eller Fullmäktig, som sig först anmäler, berättigad att säte för Ätten intaga. Af dem, som på en gång sig anmäla, äge Hufvudman företräde framför Ätteman, äldre Ätteman framför yngre, samt Ätteman framför Fullmäktig.

Jfr RHO. 10, 11 samt 8, 12.

§ 7. Utom de personer, som, enligt 18 § Riksdags-Ordningen, icke såsom Riksdagsmän i något Stånd kunna godkännas, vare från rättighet till säte och stämma å Riddarhuset uteslutne:

1:o. Adelsman, som bysatt är.

2:o. Adelsman, som för nesligt brott, genom behörigt, sedermera icke lagligen upphäfdt, utslag, antingen blifvit till straff fälld, eller med mer än halfva skäl besvärad, så att Domaren funnit saken böra till framtiden lemnas.

3:o. Adelsman, som utur Riket afvikit, intill dess han, efter återkomsten, trenne år här i Riket skattskrifven varit.

4:o. Adelsman, som sig emot främmande öfverhet med Tro- och Huldhets-ed förpligtat, så framt han ej dertill förut erhållit Konungens nådiga tillstånd, och de trenne sista åren före Riksdagen varit skattskrifven, samt innehaft fast egendom eller embete inom Riket. Men förekommer någon sak till öfverläggning och beslut, som den främmande makt angår, hvilken han Tro- och Huldhets-ed svurit, bör han ej öfvervara beslutets fattande, hvarken in Pleno, Utskott eller Nämnd.

5:o. Adelsman, som flyttat sitt bo och hemvist utrikes, på sätt § 32 af 1723-års Adeliga privilegier omförmäler, samt sådan Adelsmans son, intill dess han åter till fäderneslandet inflyttat och lagligen styrkt, att hans förbindelse med främmande makt upphört, att han sig mot Konungen med Tro- och Huldhets-ed förpligtat, samt att han de trenne sista åren, förr än han sig till säte och stämma anmäler, här i Riket skattskrifven varit.

6:o. Afkomling i fjärmare än första led från en på ofvannämnde sätt utflyttad Adelsman, intilldess han uppfyllt de i femte punkten föreskrifna vilkor, och dessutom erhållit Konungens särskilda nådiga tillstånd att inträda i sina förfäders rättigheter.

7:o. Adelsman, hvars ätteledning från stamfadren ej af Riddarhusets genealogiska tabeller tydligen utvisas, eller, der dessa befinnas bristfälliga, sådan ätteledning ej styrka gitter.

8:o. Adelsman, som är Landtmarskalk eller Taleman eller Riksdagsman af annat Stånd.

Jfr citat. vid RO. 1. RO. 18 och anm. dervid. — »Till framtiden lemnas» (i §:s 2 mom.) jfr Rätteg.-B. 17: 32. — Adel. Priv. se *Naumann* p. anf. st. 1 Hufvud-Afd. s. 245—251. *Modée* Utdr. af Publ. Handl. 1 D. 462 o. f.

Anm. Denna § gör *tillägg* till 18 § Riksdags-Ordningen hvad vidkommer behörigheten att inom *Ridd. och Adeln* utöfva riksdagsmannarätt. I afseende härpå yttrar Riddarhus-Utskottet vid 1809 års riksdag: »Utskottet har med mera noggrannhet och omfattning sökt lemna närmare bestämda föreskrifter rörande de fall, då någon anses hafva förverkat sin rättighet att vara ledamot af *R. o. A.*, än uti Regeringsformen kunnat eller behöft utstakas. Denna noggrannhet, hvilken möjeligen ej gerna torde kunna öfverdrifvas, har Utskottet af många skäl ansett af större nödvändighet inom Rikets första Stånd, der Ridders-

manna-dygd och ära hos födde *men ej valde* Representanter utgöra en väsendtlig del af Ståndets varelse, och ett nödvändigt vilkor för den aktning detsamma af öfrige Medborgare inom Staten bör åtnjuta». — Sålunda stadgas t. ex. i RO. 18: att den ej må till riksdagsman (i något Stånd) godkännas, hvilken »*laga kraftvunnen* dom förklarat ovärdig medborgerligt förtroende, eller att föra andras talan, eller för något nesligt brott till straff skyldig». Men RHO. uti förevarande § godkänner såsom riksdagsman inom *Adeln* icke heller den, som för nesligt brott är *fälld till straff*, utan att utslaget behöfver vara laga kraftvunnet, endast detsamma icke blifvit lagligen upphäfdt; således äfven om besvär blifvit anförda öfver Domstolens beslut, men ännu ej i högre instans afgjorda. — För detta fall innehöllo 1810-års begge Riddarhus-Ordningar (den ena i 8, den andra i 7 §:n) följande: »Är Adelsman vid Domstol *anklagad* eller lagligen förvunnen till brott, som å dess heder och ära gå, eller är brottet af den egenskap, att det efter Lag *ej kan med penninge-böter försonas*, bör honom för hans person ej inträde å Riddarhuset tillåtas förr, än han derifrån fullkomlig befrielse vunnit». — Uti 1823-års RHO. lyder 6 § sålunda: »Från rättighet att äga Säte och Stämma på Riddarhuset vare de personer uteslutne, hvilka enligt 18 § i Riksdags-Ordningen icke kunna såsom Riksdagsmän i något Stånd godkännas. Lag samma vare med bysatt person. Är Adelsman, hvilken för nesligt brott blifvit inför Domstol tilltalad, genom behörigt Utslag, *änskönt det ej vunnit Laga kraft*, förklarad antingen till straff skyldig, eller med mer än halfva bevis besvärad, så att Domaren funnit saken böra till framtiden lemnas, då vare han, intill dess samma Utslag lagligen upphäfdt blifvit, från Riddarhuset utesluten». — Uti 1829-års RHO. erhöll 7 §:s 2 mom. dess nuvarande lydelse.

§ 8. Hufvudman, som fyllt 21 år, och som, utom hvad åldern beträffar, sjelf vore berättigad att Representationsrätten utöfva, må kunna befullmäktiga annan introducerad Adelsman att intaga säte och stämma för Ätten. Får Hufvudman, enligt denna Riddarhus-Ordning, ej utgifva fullmakt, då inträde för tillfället närmaste Ätteman, för hvilken något lagligt hinder icke möter, uti full Hufvudmannarätt. Fullmakt, som af annan person är utgifven, kan i intet fall såsom gällande anses.

För öfrigt bör Fullmakten, som antingen skall vara med utgifvarens stil öfverallt skrifven och underskrifven, eller ock lagligen bestyrkt, ovilkorligen vara författad efter följande formulaire:

Till den Lagtima (Urtima) Riksdag, som i N. skall hållas (hålles) och tager (tagit) sin början den (dag och år), befullmäktigas härmed (titel och namn) att för

Grefliga
Friherrliga
Commendeurs-
Adliga
} Ätten N. N., N:o 00.

intaga säte och stämma på Riddarhuset, hvarvid han ovilkorligen förpligtas att ställa sig till efterrättelse Rikets gällande Grundlagar.

Ort och datum. Namn.
Sigill.
Titel.

Jfr RO. 18. RHO. 6, 12.

Anm. Uti RHO. dat. Stockholm den 31 Mars 1810 fanns följande stadgande (i 4 §): »Hafver Hufvudmannen ej uppnått tjuguet års ålder, äge då fullmyndig Man af Ätten, hvilken Hufvudmannen, på sätt 2 § utstakar, närmast är, at utöfva all Hufvudmans rätt, intill dess denne kommit till den ålder at sjelf kunna Säte intaga enligt 18 § af denna Riddarhus-Ording. Finnes ingen annan behörig och til laga ålder kommen af Ätten, då äger Hufvudmannen lagligen tilförordnade *Förmyndare, i fall han är af Adlig introducerad Ätt*, rättighet at intaga Famillens Säte, och i händelse han sjelf är Hufvudman för ätt, eller hafver förfall, at förordna behörig Fullmägtig. Är Förmyndaren Ofrälse Man eller Hufvudmans Moder, som enligt Lag förestår hans gods, då äge först hans närmaste *Fäderne-*, och derest sådan ej finnes, hans närmaste *Möderne-Frände* af Adlig börd, at Fullmägtig för Hufvudmannens Ätt förordna. Lag samma vare i händelse Hufvudman så kort tid före utsatt Riksdag skulle genom döden afgå, at Förmyndare för hans omyndige Son ej ännu hunnit förordnas». — Senare afdelningen af denna § har i RHO. dat. Örebro d. 13 Oct. 1810 följ. förändrade lydelse: »Finnes af Ätten ingen annan behörig och till fyllda tjugofem år kommen, äge Hufvudmannens lagligen tillförordnade (*äfven ofrälse*) *Förmyndare* att fullmakt utfärda, eller om han är af adelig introducerad ätt, att famillens säte på Riddarhuset intaga». Såsom motiv för detta stadgande anföres, att vården om en omyndigs egendom, omsorgen att dana honom till en dygdig och nyttig medborgare, synes vara långt vigtigare uppdrag, än förordnande af Fullmägtig vid riksdag. Detta sednare synes således kunna uppdragas *Förmyndare af hvad stånd han vara må*. Se Ridd. och Ad. prot. vid urtima riksd. i Örebro 1810 s. 230. — I 1823-års RHO. (6 §) heter det deremot: »Ej må fullmakt antagas, derest utgifvaren icke fyllt 21 år samt i öfrigt är till säte och stämma på Riddarhuset berättigad. Får Hufvudman, enligt denna RHO., icke utgifva fullmakt, inträde för tillfället närmaste Ätteman, för hvilken något lagligt hinder icke möter, i full hufvudmannarätt; *finnes icke någon sådan Ätteman, vare då Ättens plats på Riddarehuset ledig*». Som motiv anförer Riddarhus-Utskottet: att icke personernas representation, utan *ätternas*, varit af Utskottet åsyftad, och för ätterna kan icke *Förmyndare* vara constituerad; att om en i allt fall obetydlig minskning i Ståndets personal kunde af §:ns lydelse uppkomma, sådant dock icke på något sätt ingått i Utskottets

syftemål; hvaremot förslaget i denna § äfvensom i den nästföljande grundar sig på öfvertygelsen hos Utskottet om olämpligheten deraf, att en och samma medborgare skulle kunna på en gång sjelf deltaga i National-Församlingens vigtiga öfverläggningar såsom deras ledare, och tillika utse andra personer till Ledamöter i samma Församling. Utskottet har trott, att möjligheten af ett sådant flerfaldigt inflytande, bör, så vidt möjligt är, i representationsstadgan förebyggas. — Uti RHO. af år 1829 är sistnämnda föreskrift förflyttad till 8 § med nuvarande lydelse: »Fullmakt, som af *annan person* (än Hufvudman eller, om han är incompetent, närmaste Ätteman) är utgifven, kan *i intet fall* såsom gällande anses».

§ 9. Bänkarne i plenirummet numereras så, att första bänken blifver den främsta till höger om Landtmarskalksbordet, andra den främsta till venster, tredje den andra till höger o. s. v. Vid början af hvarje Riksdag bestämmas alla lefvande Ätters säten å Riddarhuset, så att de främsta intaga första bänken, de derefter följande andra, o. s. v.

Jfr RHO. 18 och RO. 41.

§ 10. Så snart Landtmarskalk, enligt 52 § Regerings-Formen och 23 § Riksdags-Ordningen, blifvit af Konungen i nåder utnämnd, och af de tvänne äldsta närvarande Grefvar, till hvilka Kongl. Maj:t honom öfverlemnar, till Riddarhuset beledsagad, emottages han derstädes vid ingången af Riddarhus-Directionen, Riddarhus-Secreteraren och de öfrige till Riddarhus-Canzliet hörande personer. Derefter sammanträde, följande söcknedag, å utsatt timma, efter föregånget anslag, Riddarhus-Directionen, för att förrätta anteckningen, under Landtmarskalkens ordförande, hvarvid han likväl ej deltager i öfverläggningarne och besluten på annat sätt, än såsom i Ridderskapets och Adelns Plena. Med anteckning förstås den åtgärd, hvarigenom en Adelsmans begäran om inträde å Riddarhuset, såsom Riksdagsman, varder, på sätt denna Riddarhus-Ordning föreskrifver, behörigen pröfvad, samt, derest något hinder icke möter, hans namn och värdighet införd i en för sådant ändamål på alla lefvande Ätter, efter stadgad nummerföljd, inrättad uppropslista, och honom tillställd en med Riddarhusets Si-

gill påtryckt pollet, med påskrift af Ättens nummer och namn, den antecknades förnamn samt nummer på den bänk, der hans ställe är honom anordnadt. Skulle emellan de personer, hvilka anteckningen sålunda förrätta, olika meningar uppstå, afgöres frågan efter de flesta rösterna. Uppkomma paria vota, gälle den mening, för hvilken den främste Ledamoten i Riddarhus-Directionen sig förklarat.

Jfr RO. 21, cit. vid RF. 52 och RO. 2. RHO. 6, 8, 12. RO. 23, 40, 55. — Riddarhus-Directionen se RHO. 37.

§ 11. Sådane anteckningar böra vara tvänne och förrättas hvardera med tvänne upprop, börande första anteckningens båda upprop ske på särskilda, näst efter hvarandra följande dagar, så framt ej helgedag inträffar, då det sednare uppropet blifver nästa söcknedag. Andra anteckningens båda upprop ske på en dag, hvilken bör vara sist den fjerde helgfria efter den, hvartill Riksdagen pålyst blifvit.

Derefter må anteckning verkställas och polletter meddelas först inför Riddarhus-Directionen, hvilken i sådant ändamål sammanträder en half timma före hvarje Plenum, till och med det, som äger rum dagen före Plenum Plenorum, men sedermera endast inför Riddarhus-Utskottet, hvilket, i sådant ändamål, likaledes sammanträder en half timma före hvarje Plenum. Ej må någon antecknas, eller pollett erhålla, som icke personligen sig anmäler. Vid anteckningen, och då Inträdespollett erhålles, tilldelas hvarje Ledamot ett tryckt exemplar af denna Riddarhus-Ordning.

Jfr cit. vid RO. 2. RHO. 6, 8, 12, 37.

§ 12. Hafver Ätteman i behörig ordning antecknad blifvit, äge i sådant fall Hufvudman rättighet att, i grund af behörig fullmakt, säte för annan Ätt intaga. Har Hufvudman Fullmakt utgifvit, vare han för den Riksdagen skiljd från utöfningen af Riksdagsmanna-rätt, utom i de fall, då Fullmäktig aflidit, sin rätt förlorat, utrikes rest, eller sin pollett till Riddarhus-Utskottet återlemnat.

Dör den, som Fullmakt utgifvit, eller blifver han sin representations-rätt förlustig, lemne Fullmäktig det säte, han på grund af samma Fullmakt innehaft.

Blifver, under påstående Riksdag, Fullmäktig Hufvudman för egen Ätt, och intager säte för densamma, vare han likväl bibehållen vid innehafvande befattning såsom Elector, Utskotts- eller Nämnds-Ledamot.

Lag samma vare med den, som, under påstående Riksdag, blifver Hufvudman och intager Säte för en Ätt af högre värdighet.

RHO. 6, 8.

§ 13. Den, hvilken första gången såsom Riksdagsman sig anmäler, åligge att om sin ålder, i fall sådant äskas, uppte bevis genom utdrag af Kyrkoboken ifrån den Församling, der han född är. Finnes ej Kyrkobok, gälle då bevis af någon Konungens Embetsman i orten. Företer sig anledning, att inlemnadt betyg är oriktigt, blifve inlemnaren genast tilltalad i laga ordning, och erhålle ej inträdes-pollett, innan han sig inför Domstol rättfärdigat. Innehålla de å Riddarhuset befintliga genealogiska tabeller fullständig underrättelse om den sökandes födelse-år och dag, är ej annat bevis af nöden; men påstår den sökande att genealogiens uppgifter äro oriktiga, hvile frågan om polletts erhållande, till dess han anskaffar bevis. Anmäla sig på en gång flere, som göra anspråk på Hufvudmanna-rätt för samma Ätt, eller på närmare Ättemanna-rätt, eller klagar någon deröfver, att pollett blifvit utlemnad, på grund af förment oriktig genealogi, då blifve eller fortfare att vara antecknad den, som enligt genealogien är närmast berättigad, till dess den andre sin bättre rätt med antagliga bevis vederbörligen styrkt.

Jfr RO. 18.

§ 14. Uppvisas vid en och samma anteckning tvänne eller flera Fullmakter för en och samma Ätt, varde alla, ehuru af behörig man utgifne, ogillade. Anmälas sådana Fullmakter vid olika anteckningar, gälle den, som först upp-

visad blifvit. Den, som med obehörigt utgifvande af en eller flera Fullmakter beträdes, kommer för ett sådant förhållande, hvilket uti Riddarhus-Utskottet undersökas bör, att anses Säte och Stämma på Riddarhuset för längre eller kortare tid förlustig, allt efter hvad Ridderskapet och Adeln in Pleno derom kan rättvist pröfva.

Jfr RHO. 8. — Anm. Endast *enkel* pluralitet erfordras i det fall, hvarom i slutet af förevarande § nämnes. Hvarken Grundlagarne eller Riddarhus-Ordningen gifva anledning till annan tolkning. Jfr RO. 21. Helt annat är det särskilda fall, hvarom handlas i RHO:s 30 §, jemförd med RF. 110 och RO. 78.

§ 15. Den, hvars anhållan om Inträdespollet icke blifvit beviljad, vare berättigad, om han det äskar, att få förhållandet genom Ordföranden i Riddarhus-Directionen eller Riddarhus-Utskottet anmäldt i först inträffande Plenum hos Ridderskapet och Adeln, på hvars slutliga afgörande frågan kommer att bero.

Jfr cit. vid RO. 2. RO. 19, 36, 37.

Anm. Af Riksdags-Ordningens 21 § inhemtas, att »*hvarje Stånd* är dess pröfningsrätt förbehållen såväl i afseende på sådana medlemmar, hvilkas fullmakter ej blifvit godkända, som dem, emot hvilka någon anmärkning äger rum till följd af RO. 18 §» (jfd med RHO. 7). Häraf kan slutas, att om t. ex. Riddarhus-Directionen beviljat en Adelsmans anhållan om inträdes-pollet, men Ridderskapet och Adeln, *efter inhemtade närmare upplysningar*, finner honom, jemlikt RO. 18 och RHO. 7, icke kunna såsom Riksdagsman godkännas; så äger, enl. RO. 21 §, Ridderskapet och Adeln, *om frågan är tydlig och klar*, att in pleno utan omvägar *ogilla* Riddarhus-Directionens åtgärd och förklara den sålunda incompetent ansedde skyldig att den erhållna inträdespolletten återlemna; till hvilket beslut endast *enkel* pluralitet erfordras, alldenstund Grundlagarne för sådan händelse icke föreskrifva större röstantal (hvaremot, på sätt jemväl vid RHO. 14 blifvit anmärkt, för de särskilda fall, som RF. 110, RO. 78 och RHO. 30 omförmäla, en pluralitet af *fem sjettedelar* är erforderlig).

§ 16. Ingen må på Riddarhuset inträda, innan han för vakthafvande Under-Officern uppvist den honom lemnade Inträdes-pollett. Utlånar Ledamot sin pollett åt någon till inträde på Riddarhuset icke berättigad person, för att honom såmedelst inträde förskaffa, vare den, som polletten utlånt, Säte och Stämma den Riksdagen förlustig. Frågan härom bör i Riddarhus-Utskottet undersökas, för att sedermera af Ridderskapet och Adeln in Pleno afgöras.

Anm. Äfven i det fall, som förev. § omnämner, erfordras endast *enkel* pluralitet för besluts fattande. Jfr anm. vid nästföreg. två §§:r.

§ 17. Innan andra anteckningen för sig gått, må ej beslut fattas uti Ståndet rörande ämnen, hvilka tåla uppskof.

Andra anteckningen se RHO. 11.

§ 18. Sedan riksdagen blifvit af Konungen på Riks-Salen öppnad, böra, nästa söcknedag derefter, såvida Plenum Plenorum icke å samma dag är anbefaldt, Bänkmans- och Electors-valen verkställas. Med dessa val förhålles sålunda, att, enligt anteckningslistan, Ridderskapets och Adelns samtlige närvarande Ledamöter, med undantag af de i 41 § Riksdags-Ordningen uppräknade personer, delas uti tjugufem särskilda, men till beloppet lika delar, hvarvid, om något mindre antal skulle öfverblifva, detsamma på de sista afdelningarne med en person på hvardera fördelas bör. Sedan detta blifvit verkställdt, uppropas hvarje afdelning för sig, som begifver sig inom skranket, att förrätta Bänkmans-val, dervid hvar och en inlemnar en enkel, sluten, hoprullad och omärkt sedel, tecknad med tvänne af de personers namn, som i afdelningen finnas, då de två, som de flesta rösterna erhållit, äro behörigen valde Bänkmän. Hafva flera undfått lika antal röster, då skall dem emellan lottas, ehvad de äro närvarande eller ej. Är någon borta, då hans afdelning uppropas, hafve han sin rätt till deltagande i valet för den gången förverkat.

De sålunda valde Bänkmän sammanträde, samma dag, och välje, innan de åtskiljas, med slutna sedlar, tjugufem till säte och stämma antecknade, att vara Ridderskapets och Adelns Electorer. Förr än detta val är förrättadt, må ingen Bänkman kunna denna befattning sig afsäga.

Afgår Bänkman under riksdagen, välje den afdelning, till hvilken han hört, en annan i hans ställe, på sätt stadgadt är, hvilket nya val, efter dagen förut derom gjordt särskildt anslag, alltid in Pleno ske bör. Blifver rum ibland Electorerne ledigt, återbesättes det genom val af Bänkmännen, af hvilka, vid sådant tillfälle, minst tjugusex böra vara

tillstädes och i valet deltaga. Alla andra Electorer och Nämnder, som till särskilda befattningar, enligt Regerings-Formen och Riksdags-Ordningen, erfordras, väljas efter derom dagen förut skedt anslag af Ståndet samfäldt in Pleno.

Jfr RO. 28, 41 samt citat. och anm. dervid.

Anm. För 18, 20, 21, 24 och 26 §§ har R. o. A. vid riksdagarne 1859—60 samt 1862—63 föreslagit följande förändrade lydelse:

»18 §. Sedan Riksdagen blifvit af Konungen på Rikssalen öppnad, bör, nästa söcknedag derefter, såvida Plenum Plenorum icke är å samma dag anbefaldt, val af Ridderskapets och Adelns Electorer verkställas af Ståndet *samfäldt in Pleno*. Med detta val förhålles sålunda, att sedan enligt 9 § alla lefvande Ätters säten på de i Riddarhussalen numererade bänkar blifvit bestämda, upprop sker i nummerordning af samtlige Ridderskapets och Adelns antecknade ledamöter, med undantag af de i 41 § Riksdags-Ordningen uppräknade, från val till Utskottsledamöter uteslutne personer. Dervid träda de, som till en och samma bänk höra, inom skranket och aflemna hvar för sig, en enkel, sluten, hoprullad och omärkt sedel, tecknad med tretio namn å sådana Ståndets ledamöter, som äro till Electorer valbara, då de tjugufem, som erhållit de flesta rösterna, äro till Electorer utsedde, och de fem närmast i röstetal blifva Suppleanter. Hafva flere undfått lika antal röster, då skall dem emellan lottas, ehvad de äro närvarande eller ej.

Afgår Elector under Riksdagen, inträde i hans ställe Suppleant. Hafva alla Suppleanter afgått eller inträdt såsom Electorer, välje, efter dagen förut derom gjordt anslag, Ridderskapet och Adeln *samfäldt in Pleno* fem nya Suppleanter. Äfven öfrige Electorer och Nämnder, som till särskilda befattningar, enligt Regerings-Formen och Riksdags-Ordningen, erfordras, väljas efter derom dagen förut skedt anslag, af Ståndet *samfäldt in Pleno*».

»20 §. Varder Elector till Utskotts-ledamot vald, fortfare ändock hans befattning såsom Elector».

»21 §. Tillstånd att på högst trenne veckors tid från Riksdagen afresa, må Landtmarskalken bevilja högst en femtedel i sender af de till Electorer och Suppleanter utsedde ledamöter, i den ordning de sig dertill anmäla.

»24 §. Elector eller Utskotts-ledamot må, utan laga förfall eller erhållen ledighet, icke uteblifva från Electorernas eller Utskotts sammanträde, vid den påföljd, som i Ordningsstadgan särskildt finnes föreskrifven. Sker det ändock tre på hvarandra följande sammankomster, vare han sin riksdagsmanna-rätt för den Riksdagen förlustig. Lag samma vare, om Elector eller Utskotts-ledamot, utan styrkt laga förfall, tvenne veckor utöfver erhållen ledighet uteblifver; börande sådant af Electorernas eller Utskotts Ordförande genast hos Ridderskapet och Adeln tillkännagifvas».

»26 §. Med anslag till Plenum och Utskott-sammanträden förfares på sätt 46 § Riksdags-Ordningen föreskrifver. Anslag till Electorernas sammanträden skola ske sist klockan åtta om aftonen dagen förut. Om, under varande förmiddags-plenum, fortsättning pröfvas nödig på eftermiddagen, bör anslag derom innan klockan ett på dagen vara gjordt».

I underdånig skrifvelse härom af d. 26 Sept. sistn. år yttras: »Uti nu gällande Riddarhus-Ordning af den 4 Januari 1855 finnes för val af

de Electorer, hvilka utse Ridd. och Adelns Ledamöter i Utskotten, den ordning enligt 18 § stadgad, att sedan Riksdagen blifvit af Konungen på Rikssalen öppnad, val nästa söcknedag derefter, såvida Plenum Plenorum icke å samma dag är anbefaldt, skall förrättas till femtio *Bänkmän*, med hvilket val sålunda förhålles, att enligt anteckningslistan Ridd. och Adelns samtlige närvarande ledamöter, med undantag af de i 41 § Riksdags-Ordningen uppräknade personer, delas uti tjugufem särskilda men till beloppet lika delar, hvarvid, om något mindre antal skulle öfverblifva, detsamma på de sista afdelningarne med en person på hvardera fördelas bör. Sedan detta blifvit verkstäldt, uppropas hvarje afdelning för sig, dervid hvar och en ledamot inlemnar en sluten sedel, tecknad med två af de personers namn, som i afdelningen finnas, då de två, som de fleste rösterne erhållit, äro behörigen valde *Bänkmän*. De sålunda valde bänkmän skola samma dag sammanträda och välja, innan de åtskiljas, med slutna sedlar, tjugufem till säte och stämma antecknade Ståndets ledamöter att vara Ridd. och Adelns Electorer. — Detta valsätt, om förändring hvari förslag vid flera föregående Riksdagar blifvit väckta, skiljer sig från de öfrige Riks-Ståndens ordning för val af Electorer, i så måtto, att Electorerna inom dessa väljas *directe* af Stånden till det antal hvartdera Ståndet bestämt. Företrädena af det omedelbara valsättet lära också svårligen kunna bestridas, då, endast genom ett sådant, ett lifligare interesse hos de väljande uppväckes, hvilket för närvarande i afseende på bänkmansvalet desto mindre torde kunna antagas, som den valde bänkmannen, såvida han icke vid Electorsvalet vill bortkasta sin röst, är inskränkt endast till framlemnande af den Electorslista, som på förhand blifvit mellan ett nog fåtaligt antal af Ståndets ledamöter öfverenskommen. — Ett annat skäl mot de nuvarande bänkmannavalen förekommer deri, att det derigenom kan blifva en möjlighet för en minoritet inom Ståndet att tillsätta bänkmän och följaktligen äfven Electorer och Utskotts-ledamöter mot majoritetens önskan. — En allmän olägenhet af val inom smärre afdelningar är dessutom den, att ehuru omröstningen skall vara sluten, man lätteligen kan genomskåda på hvilka personer hvar och en voterar. Vidare kan genom bänkmansvalen, såsom dermed för närvarande tillgår, en strid egentligen uppstå mellan endast två motsatta meningar, eller på förhand uppgjorda Electorslistor, hvarigenom den tredje meningen, åtminstone vid Electorsvalen, helt och hållet undertryckes. Deremot skulle troligen ett sådant förhållande förändras genom de *directa* Electorsvalen, der det åtminstone vore möjligt att till Electorer valdes personer, tillhörande *flera* olika meningsfraktioner inom Ståndet, så att icke endast *en* sidas mening komme att uteslutande representeras i Utskotten. — Af dessa hufvudsakliga skäl har Ridd. och Adeln för sin del beslutit att, med afskaffande af de påbjudna bänkmansvalen. Ridd. och Adeln, i likhet med Med-Stånden, skall directe välja Electorer för tillsättning af Utskotten, så att Ridd. och Adeln nästa söcknedag efter det Riksdagen blifvit öppnad, samfäldt in pleno med slutna sedlar väljer på tretio ledamöter, af hvilka de tjugufem, som erhållit högsta antalet röster, äro till Electorer utsedde, och de fem närmast i röstetal blifva Suppleanter, äfvensom Ridd. och Adeln stadgat, att sedan alla Suppleanter afgått eller inträdt som Electorer, Ståndet skall samfäldt in pleno välja fem nya Suppleanter».

Denna R. o. A:s förnyade framställning har ej vunnit K. M:ts sanktion.

§ 19. Electorerna åligge att, inom den tid Riksdags-Ordningens 28 § föreskrifver, välja Ledamöter till samtliga der omnämnda Utskott, samt till Expeditions- och Riddarhus-Utskotten. På samma gång skola Electorerne utse Suppleanter till en tredjedel af Ridderskapets och Adelns ordinarie Ledamöter i Constitutions-, Stats-, Bevillnings-, Banco-, Allmänna Besvärs- och Ekonomi-, Expeditions- och Riddarhus-Utskotten, samt till Lag-Utskottet tvänne; Ståndet dock obetaget att, för pågående riksdag, besluta tillsättandet af ett större antal Suppleanter. Innan detta val skett, må ingen Elector afsäga sig denna befattning. Derefter må det vara tillåtet, under enahanda vilkor, som för Utskotts Ledamot stadgade äro. Electorerne åligge äfven att tillsätta Ledamöter af Ridderskapet och Adeln i alla de Utskott, hvilka Rikets Ständer, med anledning af 36 § Riksdags-Ordningen, finna vara af nöden, samt att, vid inträffande ledigheter, välja andra Ledamöter i de afgångnes ställe. De kunna ej till Ledamot i Utskott kalla annan person, än den, som till säte och stämma antecknad samt å Riksdagsorten närvarande är, och som af 41 § Riksdags-Ordningen icke hindras att förtroendet emottaga. De förrätta deras val särskildt för hvarje Utskott med slutna sedlar; börandes hvarje sedel innehålla namn på så många personer, samt antalet af de platser, hvilka för tillfället skola besättas. Electorerne må ej sammanträda till val, utan föregången anmodan derom af Landtmarskalken in Pleno, samt derefter gjordt anslag; och böra minst tretton närvarande i valet deltaga. Valprotocollet bör genast, af minst samma antal Electorer undertecknadt, till Riddarhus-Secreteraren förseg-ladt aflemnas.

Jfr cit. vid nästföreg. §. RHO. 23.

Anm. Orden: »På samma gång .... Suppleanter» tillades vid riksd. 1844. Förändringen motiveras sålunda: »Sedan, till afhjelpande af den öfverklagade olägenhet, som inträffat genom ofta skedda afsägelser utaf de Riddersk. och A:s Ledamöter, hvilka blifvit i Utskott invalda, samt det deraf uppkomna förhållande, att Utskotten ej sällan saknat fulltaligt antal Ledamöter från nämnde Stånd, Riddersk. och Ad:n. under d. 12 Oct. 1844, fattat beslut om val af Suppleanter för inträde i Utskotten, i händelse af Ordinarie Ledamots förfall eller le-

dighet, så har, vid alla derefter följande riksdagar, enahanda beslut blifvit af Riddersk. och Ad:n förnyadt; och då denna ordning visat sig både nyttig och behöflig, samt synes hafva i väsendtlig mån uppfyllt sitt ändamål, att neml. Riddersk:s och Ad:ns Ledamöter vid Utskott-sammanträden oftare varit fulltaliga, än utan tvifvel eljest skulle hafva ägt rum, har Riddersk. och Ad:n ansett ett stadgande i denna syftning böra i Riddarhus-Ordningens 19 och 23 §§ inflyta, så vidt det omfattar alla andra Utskott än Hemliga Utskottet, derifrån ledighet icke kan, utan Kongl. Maj:ts Nådiga tillstånd, medgifvas. I sammanhang härmed ansågs 23 §:n böra innehålla några reglementariska föreskrifter, dels angående de tillfällen då Suppleant bör i Utsk. tillkallas, samt ordningen derför, dels om rättighet för honom att erhålla ledighet, samt att, i sådant fall, annan Suppleant bör i hans ställe utses m. m., på sätt 23 § utvisar.

§ 20. Ej må någon på en gång vara Bänkman och Elector. Blifver Bänkman till Elector vald, upphör hans förra befattning, och utväljes en ny Bänkman, på sätt här ofvanföre stadgadt är. Befattningen af Bänkman eller Elector och Utskotts-Ledamot må likväl hos en person kunna förenas.

Jfr cit. vid näst föreg. två §§:r samt RHO. 23.
Se anm. vid 18 §.

§ 21. Tillstånd att på högst trenne veckors tid från riksdagen afresa, må Landtmarskalken bevilja fyra eller fem af Bänkmännen eller af Electorerne, i den ordning de sig dertill anmäla.

Jfr RO. 79. — Se anm. vid 18 §.

§ 22. I Utskott föres ordet af den Ridderskapets och Adelns Ledamot, som bland de närvarande har främsta Sätet på Riddarhuset.

Jfr RO. 39.

§ 23. Den, som blifvit vald till Ledamot af Utskott eller till Suppleant derstädes, äge rätt att i samma Plenum, vallistan blifvit öppnad, eller i det näst följande, denna befattning sig afsäga. Sedermera må afsägelse icke äga rum, utan med Ståndets samtycke, eller efter anmälan hos Landtmarskalken och pollettens återlemnande, hvarmed en på sednare sättet afgången Ledamots utöfning af Riksdagsmannarätt för den Riksdagen upphör.

Ledighet ända till tre veckor må Landtmarskalken kunna bevilja högst en tredjedel i sender af Ridderskapets och Adelns Ledamöter i samma Utskott, i den ordning de sig derom anmäla, och inträde då behörig Suppleant under ledighetstiden. Suppleant kan äfven erhålla ledighet på lika lång tid, hvarvid likväl val till annan Suppleant bör ske.

Den Ridderskapets och Adelns Ledamot, som af förfall hindras att Utskottets sammankomst bevista, anmäle det hos Utskottets Ordförande, hvilken till vederbörande Suppleant utfärdar kallelse att, i anledning af yppadt förfall för viss Ledamot, i hans ställe för tillfället i Utskottet inträda.

Suppleanterne till de Utskott, för hvilka mer än en sådan utses, inträde i den ordning de blifvit valde, och bland dem, som vid samma valtillfälle blifvit utsedde, först den, som vid valet erhållit de flesta röster. Är rösternas antal lika, skiljes genom lottning.

Inträffar för Suppleant tillfälligt förfall, anmäle han sådant hos vederbörande Utskotts Ordförande.

Från befattning i Hemliga Utskottet kan, sedan detsamma blifvit i verksamhet satt, Ledamot icke utan Konungens tillstånd, alldeles eller på bestämd tid entledigas.

Jfr RO. 20, 79, 28 samt citat. och anm. dervid. Se anm. under RHO. 19.

§ 24. Bänkman, Elector eller Utskotts-ledamot må, utan laga förfall eller erhållen ledighet, icke uteblifva från Bänkmännens, Electorernas eller Utskotts sammanträde, vid den påföljd, som i Ordningsstadgan särskildt finnes föreskrifven. Sker det ändock tre på hvarandra följande sammankomster, vare han sin riksdagsmanna-rätt för den Riksdagen förlustig. Lag samma vare, om Bänkman, Elector eller Utskotts-ledamot, utan styrkt laga förfall, tvenne veckor utöfver erhållen ledighet uteblifver; börande sådant af Bänkmännens, Electorernas eller Utskotts Ordförande genast hos Ridderskapet och Adeln tillkännagifvas.

Jfr RO. 79. RHO. 40. — Se anm. vid 18 §.

Anm. Den i förevarande § (jfr RHO. 40) åberopade Ordnings-Stadga föreslogs d. 26 Oct. 1809 af Riddarhus-Utskottet och utgjorde

55 och 56 §§ i dess project till Riddarhus-Ordning; men R. o. A. beslöt att frånskilja dessa §§ till ett särskildt Reglemente under namn af: *Stadga till ordnings vinnande vid Högloft. Ridderskapets och Adelns sammankomster.* Den omarbetades vid riksd. 1823 och erhöll datum af *d. 16 November samma år* samt fick d. 4 Dec. 1834 ett tillägg (6 mom.). Stadgan omarbetades slutligen vid 1859-års riksdag, erhöll datum af den 23 November sistnämnda år och lyder sålunda: »Ordnings-Stadga vid Högloft. Ridderskapets och Adelns sammankomster, antagen den 23 November 1859. 1:o Den ledamot, som stannar på gången i Riddarhus-salen, sedan Landtmarskalken öppnat plenum, eller sedermera — med undantag af de tillfällen då val eller votering eger rum — finnes der stående, erlägge *En Riksdaler Riksmynt.* — 2:o. För den som mundtligen eller skriftligen yttrar sig till protocollet från annan än egen bänk, vare *lika* afgift. — 3:o. Den, som stannar å trappstegen till Landtmarskalks-estraden, erlägge *En Riksdaler 50 öre.* — 4:o. För den som, vid val eller votering, innan hans bänk blifvit uppropad, eller sedan han sin röst afgifvit, står inom Landtmarskalks-skranket eller på trappstegen till estraden, vare *lika* afgift. — 5:o. Den, som gifver sitt bifall tillkänna genom handklappning eller sitt missnöje genom hvissling, stötning eller stampning i golfvet, erlägge *Tre Riksdaler.* — 6:o. Den, som under pågående plenum obehörigen borttager de i Riddarhus-salen anslagna handlingar, erlägge *Tre Riksdaler.* — 7:o. Den, som förlorar sin inträdes-pollet, må uti Riddarhus-Utskottet erhålla en annan mot erläggande af *En Riksdaler.* — 8:o. Den, som utan laga förfall eller erhållen ledighet uteblifver från Electorers, Utskotts eller Nämnders sammanträden, erlägge för hvarje gång *Tre Riksdaler.* — Riddarhus-Fiscalen åligge att noga och utan mannamån hålla hand öfver verkställigheten af dessa föreskrifters iakttagande samt afgiften ovilkorligen hos den felande uttaga och uti en i Riddarhus-salen befintlig, med lås försedd, sparbössa genast inlägga. — Vägrar någon att på Fiscalens anmaning erlägga afgiften, då bör han af Fiscalen genast tillsägas att inför Riddarhus-Utskottet vid dess nästa sammankomst sig inställa, men ifall han kallelsen, derom Fiscalen ensamt eger vitsord, försummar eller ytterligare vägrar afgiften betala, eger Riddarhus-Utskottet att affordra honom hans inträdespollet, hvilken han ej återfår förr än han afgiften erlagt, hvarom anmälan af Utskottet skall göras i Ridderskapets och Adelns nästa plenum. — De afgifter, hvilka sålunda af Ståndets medlemmar erläggas, skola, vid hvarje Riksdags slut fördelas mellan de fattiga Adliga Enkor, hvilka Landtmarskalken finner vara i största behof. Datum ut supra.

§ 25. Hvad med laga förfall förstås, bestämmes uti Allmänna Lagen 12 Cap. 1 § Rättegångs-Balken. Skulle andre synnerlige, der icke nämnde, orsaker till förfall anmälas, må pröfningen deraf på Ridderskapet och Adeln in Pleno ankomma.

Jfr RO. 79.

§ 26. Med anslag till Plenum och Utskotts-sammanträden förfares på sätt 46 § Riksdags-Ordningen föreskrifver. Anslag till Bänkmäns och Electorers sammanträden

skola ske sist klockan åtta om aftonen dagen förut. Om, under varande förmiddags-plenum, fortsättning pröfvas nödig på eftermiddagen, bör anslag derom innan klockan ett på dagen vara gjordt.

Se RO. 45, 46 samt cit. och anm. dervid.
Se anm. vid 18 §.

§ 27. Dör Landtmarskalk, företrädes hans ställe af den främste närvarande Ledamoten, intilldess Kongl. Maj:t en annan Landtmarskalk förordnat.

Jfr RO. 23. Se anm. vid RF. 52.

§ 28. Under hvarje Riksdag skall ett fullständigt diarium öfver alla i Ståndet förekommande ärender föras och i Riddarhus-Canzliet vara att tillgå. För hvarje Plenum bör, sedan Talemans-öfverläggningen för sig gått, genast uppgöras en särskild föredragnings-lista, hvaraf en afskrift under påstående Plenum bör vara uppsatt i Riddarhus-Salen, derå alla förändringar i föredragnings-ordningen, hvarom Ståndet i enlighet med 47 § Riksdags-Ordningen kan öfverenskomma, skola genast anmärkas.

Jfr RO. 46, 47 samt cit. och anm. dervid.

§ 29. Väcker någon mundtligen en fråga, som på bordet lägges, eller remitteras, eller med de öfriga Riks-Stånden communiceras, bör anförandet till protocollet dicteras, och afskrift deraf till bordet aflemnas, innan nästa Plenum. Gör någon mundtligen sådana anmärkningar vid ett Utskotts Betänkande, att de till detsammas återremitterande föranleda, böra de inom Åtta dagar vara skriftligen uppsatte och inlemnade till Riddarhus-Canzliet, vid påföljd att anmärkningarne i annor händelse, sådane de till Protocollet blifvit uppfattade, till Utskottet afsändas. Alla skriftliga anföranden skola genast, efter deras uppläsande, afgifvas till Protocollet. Ridderskapets och Adelns Pleni-protocoll böra, inom Fjorton dagar efter det de blifvit hållne, inför Ståndet justeras, så vida Ridderskapet och Adeln icke för hvarje särskildt fall derom annorlunda förordnar.

Jfr RO. 20, 44, 49, 57.

§ 30. Uppstår fråga, om någon tillåtit sig personligen förolämpande uttryck, pröfve Ridderskapet och Adeln, om han derföre af Landtmarskalken varnas bör, eller saken af ett Utskott skall närmare pröfvas eller ock alldeles förfalla. Förvises saken till Utskott, skall ett sådant sättas af Tolf Ledamöter, hvilka till hälften utnämnas af Landtmarskalken och till hälften af den person, hvarom fråga är. Detta Utskott pröfve genast målet, och lemne deröfver till Ridderskapet och Adeln sitt Betänkande innehållande tillstyrkande, antingen till befrielse, eller att med saken skall förfaras enligt första punkten af 110 § Regerings-Formen, eller ock att den ifrågavarande personen skall uteslutas från säte och stämma på Riddarhuset för den riksdagen, till hvilket uteslutande fordras ett lika antal röster, som nyssnämnde § för sättande under laga tilltal bestämmer.

Jfr RF. 110. RO. 78, 50 samt cit. och anm. dervid.

§ 31. Vid alla val och voteringar skall upprop ske efter anteckning-listan, och anmode Landtmarskalken, eller den hans ställe företräder, Sex Ledamöter af Ridderskapet och Adeln att jemte honom vid bordet sitta, för att anteckna deras antal, hvilka sig vid uppropet infinna. De, som till en och samma bänk höra, träde inom skranket, när deras bänknummer uppropas, och hvar och en framlägge, vid upprop af dess namn, sin val- eller voteringssedel på det pappers-ark, som hålles af en Ledamot vid bordet.

Jfr RO. 53, 71 samt cit. och anm. dervid.

Anm. Denna § stadgade förut, bland annat, att vid alla val och voteringar sex (6) Ledamöter skulle jemte Landtmarskalken vid bordet sitta och, af dessa, trenne föra protocoll öfver dem, hvilka röstade, och trenne öfver dem, som vid uppropet sig ej infunno. Men då, enligt Riddersk:s o. Ad:s redan vid 1840-års riksdag fattade och af Kongl. Maj:t genom nådig Kungörelse d. 7 Maj 1844 sanctionerade beslut, andra uppropet vid val och voteringar blifvit afskaffadt, är det i följd deraf utan ändamål att något särskildt protocoll föres öfver dem, som icke deltaga i valet eller voteringen, hvarföre R. o. Ad. ansett anteckning icke vara nödig i vidsträcktare mån, än så vidt den angår deras antal, hvilka vid uppropet sig infinna.

§ 32. Votering sker för öfrigt med iakttagande af hvad 53 § Riksdags-Ordningen föreskrifver. Under påstå-

ende votering böra tryckta voteringssedlar alltid finnas att tillgå på särskilda ställen i Riddarhus-Salen, och får emellan de med Ja och Nej tecknade någon skilnad i öfrigt icke finnas.

Jfr RO. 53, 71 och citat. dervid.

§ 33. Alla val skola, efter föregånget anslag, förrättas med skrifna listor, på sätt Riksdags-Ordningen 71 § föreskrifver. Vid de tillfällen, då ett visst antal Suppleanter tillika skola väljas, för att inträda i mån af inträffad ledighet, skall valet, med undantag af de fall, hvarom 35 och 37 §§ stadga, ske på det sammanlagda antalet af Ordinarie Ledamöter och Suppleanter, hvarvid de flesta rösterna bestämma hvilka personer blifva Ordinarier, äfvensom den ordning, hvari Suppleanterna böra tillkallas. Mellan tvänne eller flera personer, som fått lika antal röster, skiljes genom lottning, när så behöfves.

Jfr RO. 71 och citat. dervid.

Anm. »Då vid val af Ordförande och Ledamöter i Riddarhus-Directionen, samt deras Suppleanter, tillgår på det sätt, dels att särskild vallista upprättas, innehållande 2:ne namn till Directionens Ordförande och hans Suppleant, dels en annan, upptagande sex Ledamöter i Directionen jemte 3:ne Suppleanter, hvarvid de flesta rösterna bestämma hvilka blifva ordinarie, äfvensom mellan 2:ne eller flera personer, som fått lika antal röster, skiljes genom lottning; men genom ett sådant valsätt det kan inträffa, att personer, som den väljande önskar till ordinarie Ordförande eller Ledamöter, i följd af ett lägre röstantal eller möjligen endast efter lottning, blifva Suppleanter, hvaremot de, som den väljande utsett till Suppleanter, inträda såsom ordinarie; har R. o. Ad., som i allmänhet anser det valsätt mest lämpligt, hvilket lemnar tillfälle för majoriteten att bestämdt uttrycka sin mening vid valet, och som tillika tagit i betraktande att vid de i Riksdags-Ordningen föreskrifna val till Rikets Ständers Fullmäktige i Banken och Riksgälds-Contoret, valen ske särskildt till ordinarie Ledamöter och särskildt till Suppleanter, hvarigenom minoriteten alltid utestänges från möjligheten att bestämma huruvida den ene eller andre af dem, som upptagas på majoritetens lista, skall inträda såsom Ordinarie eller Suppleant, för sin del beslutit att 1 mom. 37 § Riddarhus-Ordningen skulle erhålla en i enlighet härmed förändrad lydelse, i följd hvaraf jemväl ett tillägg skett i 33 §». Se Ad. Prot. 1853—4, 15 D. s. 201.

§ 34. Sedan voterings- eller val-uppropet är slutadt, öppnas sedlarne af Ordföranden samt granskas af honom och de Ledamöter, som vid bordet sitta, hvarvid desse sednare föra särskilda Protocoll, hvilka efter fulländad omröst-

ning collationeras. Derefter upprättas ett omröstnings- eller val-protocoll, hvilket underskrifves af Ordföranden och Ledamöterne vid bordet, samt genast uppläses.

Jfr RO. 53, 71 och citat. dervid.

§ 35. Med val af Fullmäktige i Rikets Ständers Bank och Riksgälds-Contor, samt förordnande af Revisorer till de i Riksdags-Ordningen anbefallda granskningsförrättningar, förfares på sätt §§ 66, 67, 68, 69 och 70 af Riksdags-Ordningen föreskrifva. Fullmäktige och Revisorer taga sina säten efter de Ätters ordning på Riddarhuset, hvilka de tillhöra.

Jfr de åberopade §§:na af RO. samt citat. dervid.

§ 36. Riddarhus-Utskottet består af Tolf Ledamöter. Inför detta Utskott skola Ledamöter af Ridderskapet och Adeln, hvilka, efter det Riksdagen å Riks-Salen blifvit öppnad, vid Riksdagen sig infinna, styrka deras behörighet till säte och stämma, samt utbekomma polletter. Detta Utskott tillkommer att öfverse Riddarhus- samt Adeliga Jungfrustifts-ärendernas förvaltning sedan förra Riksdagen, revidera Riddarhus-Cassan och Adeliga Cadettskole-fonden, såsom ock alla öfriga under Directionens styrelse ställda Cassor, Donationer och Legater; börandes öfver allt detta samt öfver Riddarhus-Directionens afgifvande Riksdags-Berättelse Utskottet till Ridderskapet och Adeln aflemna yttrande, med förslag till de förändringar, hvilka Utskottet i något hänseende kan finna nödige, så tidigt, att Ridderskapet och Adeln må kunna inom Tre månader från den dag, då riksdag, enligt 27 § Riksdags-Ordningen, tager sin början, pröfva, huruvida Directionen må hafva dess åligganden rätteligen fullgjort. I öfrigt äger Utskottet att ställa sig till efterrättelse hvad denna Riddarhus-Ordning stadgar, äfvensom de i Grundlagarne för Rikets Ständers Utskott gifna föreskrifter, hvilka kunna på Riddarhus-Utskottet lämpas.

Jfr RO. 36 § 2 m. RHO. 37. RO. 27, 28 samt citat. dervid.

§ 37. Vid hvarje Riksdag utser Ridderskapet och Adeln in Pleno en af Sju Ledamöter bestående Riddarhus-Direction, genom val särskildt till Ordförande och hans Suppleant, och särskildt till öfriga Ledamöter jemte trenne Suppleanter; hvarvid å val-listorne jemväl särskildt utmärkes hvilka väljas till ordinarie Ordförande eller Ledamöter, eller till Suppleanter. Denna Direction besörjer och förvaltar Riddarhusets angelägenheter, enligt utfärdad Instruction, som äfven innehåller föreskrifter för Riddarhusets Tjenstemän. Ej må Ledamot af Riddarhus-Directionen derjemte kunna vara Fullmäktig i Rikets Ständers Bank eller Riksgälds-Contor, eller Revisor öfver dessa Verks samt Stats-Verkets styrelse och förvaltning, ej heller sådan person, som, enligt 41 § Riksdags-Ordningen, icke kan till Ledamot i Utskott väljas.

Jfr RF. 95, RO. 42, 66—69 och anm. under § 33. — Instruction för Riddarhus-Directionen och Riddarhusets Tjenstemän är utfärdad d. 26 Maj 1851, på Adelns vägnar, af d. v. Landtmarskalken. I densammas *1 Art.* stadgas om Directionens sammansättning och åligganden; *2 Art.* om Directionens Arbetsordning; *3 Art.* om Tjenstemännen (neml. Riddarhus-Secreteraren, Kameraren, Fiscalen och Cancellisterna) samt deras åligganden. Den 27 Januari 1858 ändrades 10 § i denna Instruction. — Låne-Reglemente för de under Riddarhus-Directionens förvaltning ställda Fonder är utfärdadt d. 27 Maj 1848. I detsammas 1 § 4 mom. är, genom beslut d. 11 Febr. 1857, ordet *sextusen* ändradt till: *tiotusen.* — Tryckte i Hörbergska Boktryckeriet 1851.

§ 38. Med Riddarhus-Secreterarens, äfvensom Riddarhusets öfrige Tjenstemäns tillsättande vid inträffande ledighet, förhålles, på sätt Ridderskapet och Adeln derom förordnar.

Jfr RF. 52. RO. 24. Cit. under RHO. 37.

§ 39. Främmande åhörare må, på sätt Ridderskapet och Adeln derom särskildt beslutar, kunna bevista Ridderskapets och Adelns öfverläggningar, sedan en Lag, i den ordning 87 § Regerings-Formen föreskrifver, blifvit utfärdad, angående de förbrytelser eller oordningar, som af åhörare kunna begås.

Jfr Lag för åhörare vid Riks-Ståndens sammanträden, införd under RO. 77.

§ 40. Till befrämjande af nödig ordning vid Ridderskapets och Adelns sammankomster, bör en särskild stadga upprättas och till efterrättelse i Riddarhus-Salen anslås.

Se den under RHO. 24 införda Stadga.

§ 41. Väckes fråga in Pleno om ändring i denna Riddarhus-Ordning, bör en sådan alltid remitteras till Riddarhus-Utskottet, som med sitt Betänkande deröfver till Ridderskapet och Adeln inkommer. Beslutar Ridderskapet och Adeln, i anledning deraf, någon ändring eller tilläggning uti Riddarhus-Ordningen, öfverlemnas samma beslut till Konungens nådiga stadfästelse, och blifver, derest det oförändradt gillas, genast efter slutad Riksdag gällande. Skulle Konungen icke för godt finna att förslaget i dess helhet gilla, utan förändringar eller tillägg i stället föreslå, äger Ridderskapet och Adeln, derest Ståndet icke Konungens Proposition antager, att nytt förslag till Konungen ingifva. Sker intetdera, eller antager Konungen icke Ridderskapets och Adelns sednare förslag, blifve den förra Riddarhus-Ordningen oförändrad gällande.

Varder under påstående Riksdag, i den ordning 82 § Regerings-Formen föreskrifver, någon sådan ändring uti Grundlagarne antagen, som gör en derefter lämpad rättelse af Riddarhus-Ordningen nödvändig, bör Riddarhus-Utskottet sjelfmant till Ridderskapet och Adeln inkomma med förslag till dylik rättelse.

Jfr RHO. 36.

§ 42. Sedan Kongl. Maj:t på Rikssalen åtskiljt Rikets Ständer och dem hemförlofvat, samt Landtmarskalken derefter på Riddarhuset afslutat Ridderskapets och Adelns sammankomster, aflemnar Landtmarskalken Stafven till den efter Matrikeln äldste närvarande Ledamoten, hvilken med Sex Deputerade af Ridderskapet och Adeln genast uppträder till Kongl. Maj:t, för att Landtmarskalks-Stafven åter-

lemna; och må sedermera någon sammankomst för Ridderskapet och Adeln, den Riksdagen, ej äga rum.

Jfr citat. vid RO. 2. RO. 23, 81, 82.

Det alle, som vederbör, hafve sig hörsamligen att efterrätta. Till yttermera visso hafve Wi detta med Egen hand underskrifvit och med Wårt Kongl. Sigill bekräfta låtit. Stockholms Slott den 4 Januari 1855.

OSCAR.

(L. S.)

C. A. Sparre.

4.

INSTRUCTION

för

Riksens Ständers

Justitie-Ombudsman;

Gifven Stockholms Slott å Rikssalen den 1 Mars 1830.

Wi CARL JOHAN, med Guds Nåde, Sveriges, Norriges, Göthes och Wendes Konung, göre veterligt: att sedan Rikets nu församlade Ständer till Wår Nådiga stadfästelse öfverlemnat åtskillige förändringar i den för Deras Justitie-Ombudsman den 27 Februarii 1810 utfärdade In-

struction, hvilka Wi funnit stå i öfverensstämmelse med de för Justitie-Ombudsmannens Embets-befattning i Regerings-Formen lagde grunder; så hafve Wi, med bifall till Rikets Ständers derjemte i underdånighet gjorde begäran, velat härigenom å nyo låta till allmän efterrättelse kungöra berörde Instruction, med iakttagande af ej mindre ofvanomförmälde förändringar, än ock det tillägg till 14 §, som under den 15 October 1810 blifvit i Nåder faststäldt; Kommande Instructionen hädanefter att lyda, som följer:

§ 1. Rikets Ständers Justitie-Ombudsman skall hafva en allmän tillsyn öfver Lagars, Författningars och Instructioners efterlefnad af Domare, Embets- och Tjenstemän, samt, om de i sina Embetens utöfning, af väld, mannamån eller annan orsak, någon olaglighet begå, eller underlåta att sina Embetspligter behörigen fullgöra, dem vid vederbörliga Domstolar, i laglig ordning, derföre tilltala eller tilltala låta. Konungens Justitie-Canzlers göromål och förhållande må Justitie-Ombudsmannen dock icke i något fall åtala; likasom ock Justitie-Ombudsmannens göromål och förhållande ej äro af egenskap att kunna af Justitie-Canzleren åtalas.

Jfr RF. 96—101, RO. 63 samt citat. och anm. dervid. RO. 41. TF. 4 § 5 m., 5 § 8 m. RF. 108. Jfr anm. vid § 14 i denna Instruction.

Anm. Constit.-Utsk. afgaf d. 5 Aug. 1809 Förslag till Instr. för Riks. Ständ. Just.-Ombudsm., jemte mem., i hvilket yttras: »Utskottet har, med den granulagenhet som varit detsamma möjlig, sökt förekomma all sammanblandning af denne Ämbetsmans göromål med Konungens Justitiæ-Cancellers. Dervid hafva så mycket mindre mött några betydlige svårigheter, som föremålen för Justitiæ-Ombudsmannens Ämbetsbefattning, utan at skilja honom ifrån laglig åtgärd vid enskildes klagomål, egentligen synas vara den allmänna tilsynen öfver Lagars, Författningars och Instructioners efterlefnad af Domare, högre och lägre Ämbetsmän, samt anmärkandet och beifrandet af sådana deras begångna fel, hvilka antingen synas härröra från egennytta, vrångvisa, väld och grof försumlighet, eller bereda en allmän osäkerhet för Medborgares rättigheter». I allmänhet anmärker Utskottet, att »verkningarne af de vigtiga och angelägna befattningar, Instructionen honom ålägger, synas till en betydlig del bero af egenskaperna hos den person, hvilken vinner Riks. Högloff. Ständers förtroende». Instructionen utfärdades den 27 Febr. 1810. — Vid riksd. 1828—30, då ändringar skedde i RF. 97, 98 samt RO. 63, blef jemväl ifrågav. Instruction i öfverensstämmelse dermed förändrad samt erhöll sitt nuvarande datum.

§ 2. Justitie-Ombudsmannen bör förnämligast anmärka och beifra sådane af Domare, Embets- och Tjenstemän begångne fel, som synas honom antingen härröra från egennytta, vrångvisa, väld eller grof försumlighet, eller bereda en allmän osäkerhet för medborgares rättigheter.

Se citat. vid nästföreg. §.

§ 3. Förmärker Justitie-Ombudsmannen, att någon Domare, Embets- eller Tjensteman, utan vrång afsigt, endast af ovarsamhet, felat, må han sådant Konungens Justitie-Canzler vid handen gifva; likväl utan att sitt tillkännagifvande med något påstående beledsaga.

Se citat. vid § 1.

§ 4. Skulle den oförmodade händelse inträffa, att antingen hela Konungens Högsta Domstol, eller, af dess Ledamöter, en eller flere funnos hafva af egennytta, vrångvisa eller försumlighet så orätt dömt, att derigenom någon, emot tydelig Lag och sakens utredda och behörigen styrkta förhållande, mistat eller kunnat mista lif, personlig frihet, ära eller egendom, vare Rikets Ständers Justitie-Ombudsman pligtig att vid Riks-Rätt den eller de felaktige under tilltal ställa, samt till ansvar efter Lag befordra; och före alltid då Justitie-Ombudsmannen sjelf talan.

Jfr RF. 101. — Instr. för Justitie-Cancelleren § 3. Se citat. vid RF. 96.

§ 5. Då Rikets Ständers Constitutions-Utskott, med anledning af Stats-Rådets Protocoll, enligt hvad Regerings-Formens 106 § föreskrifver, ställt någon Stats-Rådets Ledamot, eller den i Commandomål Konungen rådgifvande Embetsman, under tilltal af Justitie-Ombudsmannen, åligge honom likaledes att inför Riks-Rätten sjelf talan föra.

Jfr RF. 106 samt citat. dervid.

§ 6. Justitie-Ombudsmannen äger i andra fall, än de i nästföregående tvänne §§ omnämnde, att antingen sjelf, eller genom sådane af honom behörigen befullmäktigade Ombud, som äro berättigade att för andra vid Domstolar tala, föra de actioner emot Domare, Embets- och Tjenstemän, hvartill han finner sig föranlåten. Justitie-Ombudsmannen eger dock, innan rättegång anställes, och der han så nödigt pröfvar, att lemna den eller dem, hvilka äro i fråga att tilltalas, tillfälle att, inom kort af honom före-

skrifven tid, inkomma med de upplysningar, till hvilka de kunna anse sig befogade. Af Konungens Embetsmän i allmänhet må han fordra den lagliga handräckning, som de efter 99 § i Regerings-Formen äro skyldige att honom lemna, samt af alla Fiscaler äska och erhålla biträde att anställa och utföra actioner samt rättegångsformer bevaka, efter de föreskrifter, hvilka han dem bör meddela; ägandes han, hvad vites föreläggande beträffar, dertill lika rätt med Konungens Justitie-Canzler.

Jfr RF. 99 sista p. — Just. Canc. Instr. § 4.

§ 7. Skulle, emot förmodan, Justitie-Ombudsmannen någon Domare, Embets- och Tjensteman utan skäl tilltala eller tilltala låta, eller genom obehörige tillmälen och olaglige påståenden förolämpa, vare han till ansvar och plikt derföre, lika med Actorer i allmänhet, efter Lag och Författningar, skyldig. För åtal och påståenden, som vederbörande Fiscaler enligt med, och således icke utöfver Justitie-Ombudsmannens föreskrifter, anföra, vare han ansvarig.

Jfr RF. 96 sista p. — Strafflagens 16 och 25 kap. RB. 29: 3.

§ 8. Justitie-Ombudsmannen må, när han det nödigt anser, öfvervara Högsta Domstolens, Rikets Allmänna Ärenders Berednings, Nedre Justitie-Revisionens, Hof-Rätternas, de Kongl. Collegiernas och alla lägre Domstolars samt de, genom Regeringens tillförordnande, med allmänna ekonomiska mål befattning ägande Verks öfverläggningar och beslut, dock utan rättighet att sin mening dervid yttra, samt äga tillgång till alla Domstolars, Collegiers och Embetsverks Protocoll och Handlingar.

Jfr RF. 99. — Just. Canc. Instr. § 4.

§ 9. Klagar någon hos Justitie-Ombudsmannen öfver Domares, Embets- och Tjenstemäns åtgärder, och sin klagan, skrifteligen författad, med fullständige handlingar och bevis söker styrka, må Justitie-Ombudsmannen, om han, efter de i 1 och 2 §§ bestämda grunder, finner sakens beskaffenhet och vigt det fordra, åtala eller åtala låta sådane åtgärder, eller i annat fall, skrifteligen anvisa den klagande att, der honom så godt synes, Konungens Justitie-Canzler om laga rättelse ansöka; börandes vid alla tillfällen, då klaganden sådant äskar, Justitie-Ombudsmannen låta meddela honom bevis, att han klagoskriften emottagit.

Jfr 1 och 2 §§. TF. 4 § 5 m., 5 § 8 m.

§ 10. Har Konungens Justitie-Canzler lemnat utan afseende någon hos honom omedelbarligen, eller, efter Justitie-Ombudsmannens hänvisning, af enskild man anmäld klagan, hvilken Justitie-Ombudsmannen anser vara på goda skäl grundad, åligger det honom att, efter den tids förlopp han nödig pröfvar, ehvad målet är af allmän vigt eller icke, och sedan han i Justitie-Canzlers-Embetets Expedition inhemtat behörig kännedom af sakens tillstånd, gifva den klagande det lagliga biträde, som han finner omständigheterna fordra.

Jfr 1 § sista p. samt citat. vid nästföregående §.

§ 11. Anser Justitie-Ombudsmannen nödigt, att någon Domstols, något Collegii eller något Embetsverks åtgärder i allmänhet må granskas, göre han derom underdånig anmälan hos Kongl. Maj:t, hvilken allena det tillkommer att om en sådan granskning förordna. Varder den af Kongl. Maj:t anbefalld, äge Justitie-Ombudsmannen rättighet att, utan deltagande i förrättningen, dervid tillstädes vara, för att kunna med upplysningar tillhandagå.

Inför *Rikets Ständer* kunna ej de för Statsutgifterna redovisande tjenstemän till ansvar ställas, se RO. 30 § 2 m., jfdt med RF. 90.

§ 12. Hafva Rikets Ständer eller deras Banco-Utskott, eller af Rikets Ständer förordnade Revisorer, funnit skäl att ställa Fullmäktige i Banken eller Riksgälds-Contoret under tilltal, åligge det Justitie-Ombudsmannen att sjelf eller genom ombud sådan talan utföra.

Jfr Ansvarighets-Lag för R. St. Fullmäktige i Banken. D:o för Fullm. i Riksgälds-Contoret.

§ 13. Justitie-Ombudsmannen må, enär han sådant nödigt finner, genom resor i Landsorterne förskaffa sig upplysningar om lagskipningens tillstånd. Dock få resekostnaderne dervid ej öfverstiga den summa penningar Rikets Ständer dertill anslå, och för hvilkens rätta användande Justitie-Ombudsmannen är skyldig att hvarje år redo och räkning göra.

§ 14. Justitie-Ombudsmannen åligge vid hvarje Riksdag till Rikets Ständer aflemna en allmän redogörelse för sin förvaltning af det honom förtrodda Embete, samt deruti utreda lagskipningens tillstånd i Riket, anmärka bristerne uti Lagar, Författningar och allmänna hushållningen, samt uppgifva förslag till deras förbättring. Vare han ock

skyldig att, emellan Riksdagarne, årligen ett utlåtande öfver dessa ämnen genom trycket kungöra. Justitie-Ombudsmannen åligge äfven att, vid hvarje riksdag, för Rikets Ständer uppgifva hvilka af deras vid sistförflutne Riksmöte fattade beslut och gjorde hemställningar blifvit af Konungen gillade, utfärdade och i verket ställde. Justitie-Ombudsmannens ofvannämnde redogörelse samt årliga berättelser böra genast vid Riksdagens början ingifvas, för att i tid kunna förvisas till granskning af Lag-Utskottet, dit jemväl, i enahanda ändamål, hans Embets-diarier och Registratur inlemnas; skolande dessutom Justitie-Ombudsmannen, då han för Rikets Ständer anmäler, hvilka af deras beslut och framställningar af Konungen bifallits och utfärdats, tillika särskildt upptaga dem, som icke blifvit i underdånighet föredragne eller i Nåder afgjorde.

Jfr RF. 100. Tredje p. (»Justitie-Omb. åligge äfven . . , . . i verket ställda») tillades vid riksd. i Örebro 1810 och fastställdes d. 15 Oct. s. å. — Vid 1815 års riksdag gjordes ett tillägg till denna § så lydande: »Äfven bör Justitie-Ombudsmannen vid hvarje riksdags början till Riksens Ständers *Constitutions*-Utskott inlemna de öfver dess embetsförrättningar sedan sista riksdag hållna diarier, för att af detsamma granskas. Justitiæ-Ombudsmannen åligge äfven att vid hvarje riksdag för R. St. uppgifva hvilka af deras vid sistförflutna riksd. fattade beslut och gjorda hemställningar blifvit af Konungen gillade, utfärdade och i verket ställde» (Riksdagsbeslutet 1815, 14 §). — Nuvarande lydelsen erhöll förev. §:s senare hälft (»Justitie-Ombudsmannen åligge äfven att . . . . afgjorde») vid riksd. 1830. Se C. U. mem. 1829 n:o 11, s. 10, jfdt med samma Utsk:s mem. 1823, n:o 59. Detta tillägg motiveras sålunda: »Då, jemlikt 96 § RF., Justitiæ-Ombudsmannen hufvudsakligen åligger att vaka öfver Lagarnas efterlefnad och åtala Domares Embetsfel, samt då, enligt 100 §, hans allmänna redogörelse äger till väsendteligt föremål att utreda Lagstiftningens tillstånd, — ämnen, hvilka synbart närmare ingå i Lag-Utskottets befattning än i Constitutions-Utskottets, som egenteligen fått sig uppdraget att granska Grundlagarna och Stats-Rådets Protocoll, tror, för sin del, Utskottet det vara tjenligast, att ej mindre Justitiæ-Ombudsmannens Embetsberättelse i det hela, än ock hans Diarier och Registratur, hvilka sednare handlingar, ehuru af juridisk egenskap, hittills, i följd af 1815 års Riksdagsbeslut, omedlbarligen aflemnats till Constitutions-Utskottet, må hädanefter ingifvas till Riksens Ständer, för att derifrån hänvisas till *Lag*-Utskottets granskning och utlåtande». — Angående *Constitutions*-Utskottets behörighet att upptaga motioner om ändringar och tillägg i Just.-Ombudsmannens Instruction, se C. U. mem. 1829 n:o 7, jfdt med C. U. mem. d. 3 Oct. 1810.

Anm. Datum och årtal, då R. St. Justitie-Ombudsmän under vårt nuvarande statsskick afgifvit sina embets-berättelser, se *Naumanns* åberopade Tidskrift, 2 årg., s. 261 o. f.

§ 15. Finner Justitie-Ombudsmannen, att antingen någon Lags eller Författnings otydlighet, eller Domares

eller andre Embetsmäns skiljaktiga begrepp om dess ändamål, föranleda till olika eller oriktiga tillämpningar deraf, bör han i sin berättelse till Rikets Ständer yrka en till enhet och sammanhang i lagskipningen verkande förklaring af en sådan lag.

Jfr Just. Canc. Instr. § 8.

§ 16. Skulle Justitie-Ombudsmannen erfara något emot Lag stridande Rättegångsbruk vara vid Domstolarne eller publique Verk eller hos Embetsmän gällande, må han oriktigheten deraf i sina Berättelser anmärka. Vore åter något sådant bruk i brist af Lag antaget, åligge det honom att för Rikets Ständer framställa angelägenheten af en fullständigare lagstiftning, så att all dom må på klar Lag grundas.

Jfr citat. vid nästföregående §.

§ 17. Justitie-Ombudsmannen bör inhemta fullständig kunskap om anledningarne till åklagade personers häktande och om tiden af deras hållande i fängsligt förvar; i hvilket afseende honom åligger att besöka fängelserne i Hufvudstaden och, under sina resor, dem i Landsorterne, och dervid göra sig underrättad om fångarnes skötsel och underhåll; hvarjemte så beskaffade fånglistor, som de, hvilka Konungens Justitie-Canzler tillställas, äfven till Justitie-Ombudsmannen af vederbörande skola insändas.

Jfr Instr. för Just. Canc. § 10.

§ 18. De förklaringar öfver Lagen, som Högsta Domstolen, uppå inkomne förfrågningar af Domare och Embetsmän, gifvit, skola af vederbörande i Högsta Domstolen Föredragande opåmindt Justitie-Ombudsmannen tillställas, för att af honom samlas och behörigen hos Rikets Ständer anmälas; hvarvid han bör tillkännagifva om han finner någon sådan förklaring vara olämplig, eller, under namn af förklaring, ny Lag stiftad.

Jfr RF. 19.

§ 19. Skulle, i ärenden rörande allmänna hushållningen, eller eljest af allmän beskaffenhet, Justitie-Ombudsmannen förmärka någon anstalt nödig till befrämjande af Konungens och Rikets bästa och vältrefnad, må hos Kongl. Maj:t han ock underdånig anmälan derom göra, till den uppmärksamhet Kongl. Maj:t i Nåder finner sådant förtjena.

§ 20. Anmärker Justitie-Ombudsmannen, att någon Författning icke efterlefves, utan fallit i glömska, och finner tillika det vara utan nytta, att den skulle i kraft och verksamhet återställas, må han, om det beror af Kongl. Maj:t att en sådan Författning upphäfva, göra derom underdånig hemställan, eller, i annat fall, förhållandet för Rikets Ständer anmäla. På enahanda sätt förfare Justitie-Ombudsmannen vid sådane Lagar och Författningar, hvilka han finner ej stå i förening med nu antagne Regeringslagar.

§ 21. Skulle de af Rikets Ständer i allmänhet, eller af Stånden hvart för sig, eller af en hel Landsort eller Stad, under Riksdag underdånigst andragne besvär, innan dess slut icke hinna att af Kongl. Maj:t afhjelpas, åligge Justitie-Ombudsmannen att i Kongl. Canzliet emottaga deröfver utfallande Kongl. Resulutioner och låta dem Ståndens Canzlier tillställas. I detta afseende bör en förteckning på ofvanberörde besvär vid Riksdagens slut ifrån Ståndens Canzlier till Justitie-Ombudsmannen aflemnas; ägandes han att om deras afgörande, der så fordras skulle, hos vederbörande Föredragande påminnelser göra.

Jfr RF. 89. RO. 36 § 2 mom.

§ 22. Justitie-Ombudsmannen, som förer ordet ibland de till Tryckfrihetens vård af Rikets Ständer valde Committerade, bör med synnerlig uppmärksamhet och nit iakttaga hvad Rikets Ständer, till skyddande af Tryckfriheten, stadgat.

Jfr RF. 108. RO. 65 samt citat. och anm. dervid.

§ 23. Öfver alla mål, som hos Justitie-Ombudsmannen anmälas och alla åtgärder han vidtager, skall han låta hålla fullständige anteckningar; likaledes registratur af utgående expeditioner.

Jfr § 14.

§ 24. Justitie-Ombudsmannen, hvars vistelseort, i och för Embetet, är i Hufvudstaden, må ej under sin tjenstetid utöfva någon annan publik Embetsmanna-befattning. Han äger att sig till biträde antaga så många skicklige och för redlighet kände personer, som han anses till ärendenas skyndsamma och noggranna behandlande behöfva; och som desse personer, utgörande Justitie-Ombudsmannens Expedition, icke för denna befattning innehafva någon beständig

tjenst på Stat, och kunna af honom efter behag ombytas, komma de att, i stället för lön, förses med ett, efter deras tjenstetid lämpligt arfvode eller tractamente. Justitie-Ombudsmannen äger tillse, att hans Embets-Expedition alltid må finnas tillgänglig för Handlingars emottagande och utlemnande, samt att, under hans frånvaro, den Tjensteman, som Expeditionen i Hufvudstaden förestår, må öppna till Embetet ankommande bref och besörja sådane uppskof ej tålande anteckningar och meddelanden, hvilka ej innefatta beslut, eller annan Justitie-Ombudsmannen tillhörande verklig Embets-åtgärd.

Jfr anm. vid RF. 98.

Anm. Förevarande §:s senare hälft: (»Justitie-Ombudsmannen äger tillse . . . . . verklig embetsåtgärd») tillades vid riksd. 1830, »för att afböja fataliers förlust dymedelst att Utslag och Domar under Justitie-Ombudsmannens embetsresor komma honom för sent tillhanda, hvarpå exempel anförts». Se C. U. mem. 1829 n:o 11, s. 12.

§ 25. Skulle Justitie-Ombudsmannen finna sig af svår sjukdom eller annat laga förfall hindrad att sitt Embete förestå, äge han rätt att, till tjenstens förrättande under laga förfallotiden, påkalla den man, Rikets Ständer, likmätigt Regerings-Formens 98 §, utsett att honom efterträda, i fall han, innan nästinfallande Riksdag, med döden afginge; skolandes till honom, under det han sålunda tjensten bestrider, Justitie-Ombudsmannen afträda hälften af sin ägande lön.

Jfr RF. 98 och RO. 63 § 4 mom. samt anm. dervid.

Anm. Ursprungligen fanns i denna Instruction en 26:te §, så lydande: »Dör Justitiæ-Ombudsmannen, sammanträde genast Fullmäktige öfver Banco- och Riksgälds-Verken och insätte i Embetet, genom Protocolls-Utdrag, den person, Riksens Ständer till hans efterträdare utsett. Nedlägger Justitiæ-Ombudsmannen, af högst vigtige och gällande skäl, sin befattning, vare Lag samma. Blifver den person, som Riksens Ständer utsett at Justitiæ-Ombudsmannen efterträda, til verkelig Justitiæ-Ombudsman förordnad, välje genast bemälte Fullmäktige samfäldt och per Capita en annan. Lag samma vare, om denne person genom döden afgår, eller rättigheten til efterträdandet sig afsäger». Denna § uteslöts vid riksd. 1830, sedan det tillägg blifvit gjordt till RF. 98 och RO. 63, som anmärkningarne vid dessa §§ utvisa.

Det alle, som vederbör, hafve sig hörsammeligen att efterrätta. Sill yttermera visso hafve Wi detta med Egen Hand underskrifvit och med Wårt

Kongl. Sigill bekräfta låtit. Stockholms Slott å Rikssalen den 1 Mars 1830.

CARL JOHAN.
(L. S.)

A. Thuring.

5.

INSTRUCTION

för

Riksens Ständers Revisorer,

i hvad som rörer deras befattning med **Stats-Verket;**

utfärdad vid Lagtima Riksdagen i Stockholm den 17 April 1841; med sedermera verkställda ändringar derutinnan enligt K. Kung. d. 16 Oct. 1863.

Anm. Vid riksd. 1809 gafs en gemensam Instruction för Riksens Ständers Revisorer af Stats-, Banco- och Riksgälds-Verken, hvilken undergick förändringar 1812. Vid riksd. 1830 utfärdades en särskild Instruction för R. St. Revisorer i afseende på deras befattning med Statsverkets granskning, och en särskild Instruction för R. St. Revisorer öfver Banco-Verket. Vid 1835 samt 1862—3 årens riksdagar erhöll Banco-Revisorernas Instruction förändrad lydelse. För Revisorerna dels af Stats-Verket, dels af Riksgälds-Contoret, gåfvo Ständerna nya Instructioner vid riksd. 1840—1. Den förra undergick ändringar i 1 och 7 §§ enligt K. K. d. 16 Oct. 1863. Den senare är förändrad sistn. år. Derom allt se i det följande. — Jfr *Naumann* på anf. st. 1 D. 1 H. s. 358, 376, 421, 427 och 443.

§ 1. Rikets Ständers Revisorer skola tillse, det dem i behörig ordning tillhandahållas: 1:o De för år afslutade, af

föregående Revisorer icke granskade räkenskaper öfver alla medel, af hvad beskaffenhet som helst, ordinarie eller extraordinarie, som genom allmänna bidrag tillkommit eller genom tractater med främmande Makter Riket tillflutit; 2:o Stats-Contorets, så ock alla öfriga vederbörande Verks och Myndigheters, till Kongl. Maj:t i underdånighet afgifna, Berättelser om tillståndet och styrelsen af de under deras förvaltning stående delar af Stats-Verket för samma tid; samt 3:o alla de Kongl. Bref, Protocoller och Handlingar, utan undantag, på hvilka nämnde Räkenskaper och Berättelser sig grunda.

§ 2. Skulle en eller flera af de till Revisionen hörande Räkenskaper eller Handlingar befinnas ofullständiga, eller ock de förstnämnda icke hafva den speciella revisionen i Kammar-Rätten undergått, må Revisorerne sin gransknings-skyldighet, det oaktadt, äfven i dessa delar fullgöra.

§ 3. Revisorerne skola åt sig utse en Secreterare, så ock erforderligt Cameral- och Canzli-biträde, helst ibland de Embets- och Tjenstemän, som varit eller äro i Stats-Contoret anställde, äfvensom antaga nödig vaktbetjening, samt lämpliga arfvoden för hvardera bestämma.

§ 4. Finna Revisorerne sig för sina göromål behöfva af någon Konungens Embetsman eller af något publikt Verk inhemta muntliga eller skriftliga upplysningar, begäre, genom sin Ordförande, hos Justitie-Stats-Ministern nådig befallning till vederbörande om de äskade underrättelsernas meddelande. Gälle likväl ej detta stadgande, i afseende på Banco- och Riksgälds-Verken, som böra alla äskade upplysningar omedelbarligen meddela.

§ 5. Enär någon af Stats-Contorets Ledamöter inför Revisorerne företer Kongl. Maj:ts nådiga Förordnande för honom att, under förrättningen, Revisorerne med nödiga upplysningar tillhandagå, skall han äga rättighet att till Revisorernes Protocoll lemna sådana meddelanden, som med revisions-åtgärden hafva gemenskap.

§ 6. Revisorerne skola efterse och granska, huruvida utgifterna med Stat och Författningar instämma, samt huruvida de Kongl. Maj:ts nådiga beslut, hvarpå utbetalningarne sig grunda, äro med vederbörlig contrasignation försedda, så ock om inkomsterne på rätta tider och till riktigt

belopp i Statens kassor influtit; huru vederbörande, på hvilka controllen öfver Krono-uppbörden ankommer, sina skyldigheter fullgjort; hvilka åtgärder, i afseende å möjligen inträffade proprie balancer, blifvit vidtagna, med det mera, som till ett tillförlitligt omdöme om Stats-Verkets tillstånd och förvaltning kan anses erforderligt; börande Revisorerne, utan att, så vidt omständigheterna medgifva, förbigå detaljerna, hufvudsakligen granska dispositionerna, förvaltningen och resultaten på det hela.

§ 7. 1:o Innan revisorerne åtskiljas, låte de öfver revisionsförrättningen författa utförlig berättelse och uppgöra noggranna jemföringstabeller emellan statsinkomsternes beräknade och influtna belopp under revisionsåret samt emellan de i stat uppförda anslagen och de verkliga utgifterna för samma tid, utvisande öfverskott eller brist på hvarje titel och på det hela.

2:o. Finna revisorerne något af Rikets Ständer fastställdt anslag vara öfverskridet eller draget till annat ändamål, än det af Rikets Ständer föreskrifna, eller ock något i öfrigt vid förvaltningen att erinra, eller är sådan upplysning eller handling, den revisorerne, om ock den icke afser revisionsåret, likväl uttryckligen förklarat sin önskan att erhålla, vederbörlig begäran oaktadt, icke vorden dem meddelad, eller förmena revisorerne på annat sätt sin rättighet såsom Rikets Ständers ombud för nära trädd; så skola de sådant allt i samma berättelse anmärka och fullständigt utlåtande i ämnet afgifva.

3:o. Af denna Berättelse med tillhörande Tabeller låte Revisorerne utskrifva tvänne original-exemplar, af hvilka det ena till Kongl. Maj:t i underdånighet ingifves, och det andra aflåtes till Fullmäktige i Riksgälds-Contoret, hvilka skola samma Berättelse, äfvensom vederbörande Embetsverks, i anledning deraf, afgifvande Förklaringar, så framt dessa, inom 3:ne månader efter Revisions-förrättningens slut, varda till Riksgälds-Contoret aflemnade, till trycket befordra och derefter, så fort ske kan, med allmänna tidningarne utdela låta; åliggande derjemte bemälde Fullmäktige att samma Berättelse och Förklaringar, så väl vid nästderpåföljande Riksdags början, till Rikets Ständer, som ock till Rikets Ständers näst sammanträdande Revisorer öfverlemna.

Stockholm den 17 April 1841.

Jfr K. K. d. 16 Oct. 1863. Sv. Förf.-Saml. n:o 56.

---

5 a.

Circulaire till samtlige Förvaltande Verken, med Föreskrifter, angående deras åligganden i och för Revisionen af Stats-Verkets styrelse och förvaltning.

Sedan, uti till Oss den 17 April innevarande år aflåten Skrifvelse, Rikets sednast församlade Ständer i underdånighet öfverlemnat en af dem fastställd förnyad Instruktion för Rikets Ständers Revisorer i hvad som rörer dessas befattning med Stats-Verket, under anhållan derjemte, det Oss måtte täckas dels låta uti Svensk Författnings-Samling kungöra nämnde Instruktion, dels ock, i öfverensstämmelse med Grundlagens stadganden, utfärda särskilda nådiga föreskrifter angående de åligganden, hvilka i och för ifrågavarande Revision tillkomme vederbörande Embets- och Tjenstemän i Rikets Förvaltande Verk, samt Wi härefter, af skäl, som finnas närmare utvecklade uti Wårt å Rikets Ständers berörde framställning den 10 sistlidne Junii meddelade svar, i nåder förklarat, det Wi, utan att taga befattning med omförmälda Instruktion, som ej innehölle några stadganden om Embets-Verkens förhållande till Rikets Ständers Revisorer, ville i nåder tillåta, att densamma finge, enär Rikets Ständer eller deras Ombud derom hos vederbörande sig anmälde, genom tryck i Svensk Författnings-Samling allmängöras, samt att Wi, som endast under förutsättning, att de i Riksdags-Ordningen förekommande stadganden i afseende på granskningen af Stats-Verket fortfarande komme att lända Rikets Ständers Revisorer till ordagrann efterrättelse, bifallit detta allmängörande, i öfrigt voro sinnade att meddela de Förvaltande Verken sådane föreskrifter, angående deras åligganden i och för Revisionen af Stats-Verket, som med Grundlagen öfverensstämde; så hafve Wi nu i sistnämnde hänseende velat i nåder stadga och förordna följande, hvarigenom all vidare tillämpning af Wår nådiga Kungörelse den 27 Februarii 1830, rörande den då fastställda Instruktion för Rikets Ständers Revisorer öfver Stats-Verkets styrelse och förvaltning, kommer att förfalla, nemligen:

1:o. För alla medel, af hvad beskaffenhet som helst, ordinarie eller extra ordinarie, som genom allmänna bidrag tillkommit, eller genom Traktater med främmande Makter Riket tillflutit, aflägges räkenskap utaf vederbörande, på hvilka sådant beror, inom föreskrifne tider och vid det ansvar, Författningarne för underlåtenhet deraf stadga.

2:o. Alla dessa räkenskaper, med dertill hörande Kongl. Bref, protokoller och handlingar, utan undantag, innefatta den allmänna Redovisningen för Stats-Verkets tillstånd, styrelse och förvaltning.

3:o. Uti årligen afslutande Riks-Hufvudbok sammandrages denna Redovisning och samteliga Special-Räkenskaperne utgöra dess verifikationer.

4:o. Denna allmänna Redovisning för Stats-Verkets tillstånd, styrelse och förvaltning utgör föremålet för Rikets Ständers Revisorers granskning i den ordning Grundlagarne stadga och förmå.

5:o. Hvarje Revisions-förrättning omfattar tvänne års afslutade räkenskaper, följande på hvarandra ifrån den tid Stats-Verket sist, af Stats-Utskottet vid Riksdag, eller af Rikets Ständers Revisorer, blifvit öfversedt.

Anm. Revisionerna ske nu årligen. Se nästföljande Circulär af d. 13 Maj 1859.

6:o. Då en sådan Revision infaller, varda Revisorerne dertill af Oss kallade genom allmän kungörelse.

7:o. Vid början af hvarje Revision öfver Stats-Verket låte Wi, till beredande af fullständig öfversigt deraf, till Revisorerne öfverlemna de vid föregången lämplig tid, så väl ifrån Wårt och Rikets Stats-Contor, som alla öfrige Förvaltande Verk, infordrade och till Oss ställda underdåniga berättelser om tillståndet och styrelsen af de under deras förvaltning stående delar af Stats-Verket de år, för hvilkas afslutade räkenskaper skola vid samma Revision företes.

Anm. Se förut åberopade Circ. af år 1859.

8:o. Stats-Contorets berättelse skall framställa de förhållanden, hvilka Riks-Hufvudboken och dit hörande handlingar närmare utreda; och de öfrige redovisande Verkens berättelser skola innefatta enahanda framställning i afseende på deras förvaltning och räkenskaper, af hvilka General-Sammandrag derjemte bifogas.

9:o. Jemte Riks-Hufvudböckerne för de år, som utgöra föremål för hvarje Revision, öfverlemne Stats-Contoret till

Revisorerne alla sina öfriga räkenskaper, protocoll och handlingar för samma år; och skola de öfrige Förvaltande Verkens räkenskaper med dertill hörande verificationer, protocoller och handlingar likaledes Revisorerne tillhandahållas, då de af dem äskas.

10:o. Hädanefter som hittills förordne Wi i nåder en af Stats-Contorets Ledamöter att under förrättningen Revisorerne biträda, med pligt och rättighet för denne Embetsman att till Revisorernes protocoll lemna i en eller annan måtto erforderlige upplysningar och meddelanden, som äga sammanhang med Stats-Verkets tillstånd, styrelse och förvaltning under de år, för hvilka afslutade räkenskaper granskas.

11:o. Finna Revisorerne sig härutöfver för sina göromål behöfva af någon Wår Embetsman eller Publikt Verk inhemta munteliga eller skrifteliga upplysningar, bör af Revisorernes Ordförande anmälan härom göras hos Wår Justitie-Stats-Minister, uppå hvars underdåniga föredragning Wi vilje om de äskade underrättelsernas meddelande genom vederbörande i Nåder besluta.

12:o. Räkenskaperna böra hafva undergått den speciella Revisionen i Kammar-Rätten, innan de till Revisorernes handläggning förekomma. Skulle likväl en eller flera af de till Revisions-åren hörande räkenskaper eller handlingar befinnas ofullständige, eller ock de förra icke hafva undergått nyssberörda speciella Revision i Kammar-Rätten, må detta ej hindra fullgörande af Revisorernes granskningsskyldighet äfven i dessa delar.

13:o. Revisorerne må, om de så för godt finna, bland de till Stats-Contoret hörande Embets- och Tjenstemän åt sig utse Secreterare samt erforderligt Cameral- och Canzlibiträde, emot för dem bestämmande lämpliga arfvoden.

14:o. Sedan Revisorerne, före upplösningen af deras sammankomst, låtit författa berättelse om förloppet af den verkställda granskningen, och ett original-exemplar af samma berättelse till Oss i underdånighet aflemnat, samt Wi deröfver inhemtat vederbörandes förklaringar, komma dessa förklaringar att Fullmäktige i Rikets Ständers Riksgälds-Contor tillställas, för att, enligt hvad Rikets Ständer beslutat, genom Fullmäktiges försorg, jemte sjelfva Revisions-

berättelsen till trycket befordras och med allmänna Tidningarne utdelas; börande de infordrade förklaringarne så tidigt till Oss i underdånighet ingifvas, att de, efter föregången underdånig anmälan inför Oss i Stats-Rådet, kunna, inom trenne månader efter Revisions-förrättningens slut, till Fullmäktige i Riksgälds-Contoret varda öfverlemnade.

Meddelande Eder detta till behörig kännedom och underdånig efterrättelse, i hvad på Eder ankommer, befalle Wi &c. Stockholms Slott den 14 Augusti 1841.

CARL JOHAN.

J. af Wingård.

---

5 b.

Kongl. Maj:ts nådiga Circulär till samtliga förvaltande Verken angående årliga Stats-revisioner.

OSCAR &c. &c. Wår ynnest &c. Till följd af den vid sednaste Riksdag beslutade och fastställda förändring af § 68 i Riksdags-Ordningen, att revision af Statsverkets, Bankens och Riksgälds-Contorets tillstånd, styrelse och förvaltning, bör *hvarje år* äga rum och taga sin början den 15 Augusti,

hafve Wi funnit skäligt, med ändring af 5 och 7 momenterna i Kongl. Circulärbrefvet den 14 Augusti 1841 angående de förvaltande Verkens åligganden i och för revisionen af Statsverkets styrelse och förvaltning, i nåder stadga och förordna:

att då hvarje revisions-förrättning, enligt Riksdags-Ordningen, nu mera omfattar de för år afslutade räkenskaper, hvilka af föregående Revisorer icke granskade blifvit,

de från samtliga förvaltande Verk hittills före hvarje revisions-förrättning infordrade, till Oss ställda underdåniga berättelser om tillståndet och styrelsen af de under hvarje dylikt Verks förvaltning stående delar af Statsverket skola, innevarande år och framgent, utan särskild erinran derom, *årligen* sednast före Juli månads utgång till Oss, i Wårt

Finans-Departement, insändas och omfatta den tid, för hvilken afslutade räkenskaper böra vid den närmast förestående revisionen företes.

Meddelande Eder detta till behörig kännedom och underdånig efterrättelse, i hvad på Eder ankommer, befalle Wi &c. Stockholms Slott den 13 Maj 1859.

Under Hans Maj:ts,
Min allernådigste Konungs och Herres sjukdom:

CARL.

J. A. Gripenstedt.

---

5 c.

Circulaire till de penningeförvaltande Verk i hufvudstaden, hvilkas räkenskaper af Riksens Ständers Revisorer granskas.

OSCAR &c. &c. Wår ynnest &c. Sedan Rikets Ständer, med anledning af deras Revisorers i berättelse om den sistlidne år verkställde granskning af Stats-Verkets räkenskaper gjorda framställning, uti till Oss aflåten underdånig skrifvelse den 8 nästlidne månad underdånigst anhållit, att, såsom ledande till en närmare controll öfver förvaltningens gång inom de penningeförvaltande Verken, de derstädes förde journaler och anteckningar öfver hvad i räkenskapsväg förefaller, måtte, jemte de derpå grundade hufvudböckerne, till Rikets Ständers Revisorers granskning öfverlemnas; så hafve Wi härmed velat i Nåder förordna, att de hos Eder förde journaler eller anteckningsböcker öfver influtne och utgifne medel för de år, hvilka hvarje dylik Revisions-förrättning omfattar, må, då sådant äskas, Revisorerne meddelas. Och Wi befalle &c. Stockholms Slott den 13 October 1848.

OSCAR.

A. P. Sandströmer.

6.

Kongl. Maj:ts

nådiga

Kungörelse,

angående den af Rikets Ständer fastställda förnyade

INSTRUKTION

för Rikets Ständers Revisorer öfver **Bankoverket**;

Gifven Stockholms Slott den 20 November 1863.

Wi CARL, med Guds Nåde, Sveriges, Norges, Göthes och Wendes Konung, göre veterligt: att, på det den af Rikets Ständer vid nästföregående riksdag fastställda Instruktion för deras Revisorer öfver Bankoverket måtte bringas i öfverensstämmelse med de vid innevarande riksdag rörande detta verk i åtskilliga delar fattade beslut, Rikets Ständer, enligt hvad de uti underdånig skrifvelse den 16 i denna månad anmält, fastställt följande förnyade

Instruktion

för Rikets Ständers Revisorer öfver Bankoverket.

§ 1. Revisorerne, utsedde och förordnade på det sätt och till det antal Riksdagsordningen uti 68 och 70 §§ stadgar, skola å den i förstberörde § bestämda tid i Banken sammanträda och styrka sin behörighet att i revisionsförrättningen deltaga.

Anm. Enligt äldre Instructioner, skulle Revisorerne aflägga ed af samma innehåll, som den, hvilken Ledamöterna i Banco-Utskottet tillförene hade att aflägga. Se anm. sid. 740.

§ 2. Revisorerne ega att, vid deras första sammanträde, emottaga följande berättelser, nemligen:

1:o af Bankofullmäktige, dels om Bankens tillstånd, rörelse och förvaltning i sin helhet och dels angående Tumba pappersbruk; samt

2:o af Styrelsen öfver Diskont- och Lånekontoren, om dessa diskontinrättningars rörelse och förvaltning.

§ 3. Revisorerne åligger:

a) att granska Bankoverkets tillstånd i alla dess delar, och huru detsamma, efter den tid, som senast församlade Banko-Utskotts eller Revisorers granskning omfattat, blifvit styrdt och förvaltadt, samt att bestämma hvilka lån skola, såsom osäkra, inom linien föras;

b) att härvid noga tillse, huruvida så väl Fullmäktige och öfrige Styrelseledamöter, som Bankens samtlige embets- och tjenstemän ställt sig de för detta verk gällande lagar, ordningar och reglementen till efterrättelse, samt behörigen iakttagit och vårdat hvad dem för öfrigt ålegat eller varit anförtrodt;

c) att derest något skulle finnas vara försummadt eller eljest kräfva rättelse, härå fästa Fullmäktiges uppmärksamhet och derjemte hos Rikets Ständer förhållandet anmäla samt föreslå de åtgärder, som, till vinnande af behörig verkställighet, eller rättelse härutinnan, böra vidtagas;

d) att dessutom till laga beifran af vederbörande befordra så beskaffade förseelser af Fullmäktige, öfrige Styrelseledamöter eller Bankens embets- och tjenstemän, att Revisorerne anse åtal i anledning deraf böra ofördröjligen anställas;

e) att öfver sådana frågor, derom Fullmäktige kunna vilja med Revisorerne rådgöra, sina åsigter och utlåtanden Fullmäktige meddela;

f) att pröfva och afgöra besvär, som af Bankens embets- och tjenstemän eller betjente blifvit i befordrings- eller andra, dem rörande, mål hos Revisorerne i föreskrifven ordning anförda; dock kan, genom Revisorernes i följd häraf fattade beslut, någon befordran icke återgå; och

g) att om anledning dertill skulle förefinnas, äfven utan anförda klagomål göra erinringar vid åtgärder och beslut, som i frågor rörande tillsättning af tjenster, löner eller pensioner, blifvit af vederbörande vidtagna.

§ 4. För öfrigt skola Revisorerne vid deras förrättning noggrannt iakttaga hvad så väl Riksdags-ordningen i afseende å dem innehåller, som den för Bankofullmäktige utfärdade ansvarighetslag stadgar och förmår; börande Revisorerne doldt och förtegadt hålla hvad som rörer enskilde personers förhållande till Banken, eller för öfrigt, i afseende å detta verks förvaltning, enligt Rikets Ständers beslut, tyst vara bör.

Jfr RO. 66, 68—70 och citataterna dervid.

§ 5. Revisorerne vare det förbjudet att, med undantag af de i 8 och 9 §§ af denna instruktion omförmälda arvoden och ersättningar, ingå i någon slags disposition af Bankens medel, under hvad titel eller till hvad behof det vara må. Revisorerne ega icke heller att på annat sätt, än i ofvanstående 3 § stadgadt är, befatta sig med befordringsärenden eller frågor om tillsättning af tjenster, löner eller pensioner.

§ 6. Till befordrande af revisionsförrättningens skyndsammare gång, kunna Revisorerne sammanträda på afdelningar för ärendenas beredning, men alla frågor om anmärkningar eller anmälanden skola slutligen in pleno föredragas och afgöras. Uppstå vid öfverläggningarne skiljaktiga meningar, skola Revisorerne till protokollet afgifva sina röster, hvilka enligt Riksdags-ordningens 66 § beräknas per capita, med afgörande röst för ordföranden, då rösterna äro lika, hvarje ledamot dess reservationsrätt dock förbehållen.

§ 7. Efter fulländad revisionsförrättning böra Revisorerne, öfver hvad dervid förekommit, till Rikets Ständer afgifva utförlig berättelse, som tillika skall innehålla upplysning om Bankens ställning, samt huruvida något emot detta verks förvaltning varit att erinra; börande denna berättelse, sedan den blifvit af Revisorerne underskrifven, tillställas Bankofullmäktige, hvilka ofördröjligen låta till trycket befordra och sedermera med allmänna tidningarne utdela densamma, jemte de upplysningar, som af deruti anmärkta förhållanden möjligtvis kunna påkallas; hvarförutan berättelsen, med tillhörande bilagor, skall af Fullmäktige till Rikets Ständer öfverlemnas, äfvensom tryckta exemplar deraf Rikets Ständers näst sammanträdande Revisorer tilldelas.

§ 8. Hvarje Revisor bestås skjuts efter två hästar från sitt hemvist till Stockholm och åter, samt derjemte traktamente af Sex riksdaler riksmynt om dagen under så väl sjelfva revisionsförrättningen, som fram- och återresan, efter beräkning af åtta mil för hvarje resedag, och med iakttagande, att derest miltalet icke jemnt motsvarar resedagarne, må för öfverskottet, så vida det uppgår till minst en mil, ytterligare beräknas en dags traktamente; men resekostnadsersättning tillkommer icke Revisor, som, i följd af annat allmänt uppdrag, under den tid revisionen pågår, vistas å revisionsorten, samt för sådant uppdrag åtnjuter dylik ersättning; och traktamente utbetalas ej till Revisor, som tillika utöfvar riksdagsmannakallet; kommande hädanefter, likasom hittills, halfva beloppet af utgående traktamenten och resekostnader att af Banken godtgöras.

§ 9. Lämpliga arfvoden åt den i och för revisionsförrättningen vid Bankoverket anställda kansli- och vaktbetjening ega Revisorerne att, i mån af arbetets vidd och beskaffenhet, bestämma, samt anordnandet deraf åt Fullmäktige uppdraga.

Denna Instruktion, hvilken Vi, enligt Rikets Ständers underdåniga anhållan, härmed i nåder kungöre, hafva alle, som vederbör, sig hörsamligen att efterrätta.

Till yttermera visso hafve Vi detta med Egen hand underskrifvit och med Vårt Kongl. Sigill bekräfta låtit. Stockholms Slott den 20 November 1863.

CARL.

(L. S.)

J. A. Gripenstedt.

7.

Riksens Ständers Instruktion för deras Revisorer öfver Banko-Diskontverket i Stockholm samt Lånekontoren i orterna har, efter den i inledningen till nedanstående K. Kungörelse omnämnda förändring i afseende på *Banko-Diskontverket*, blifvit inskränkt till *Lånekontoren* samt är numera af följande lydelse:

Kongl. Maj:ts

nådiga

Kungörelse,

angående den af Rikets Ständer fastställda förnyade

INSTRUKTION

för Rikets Ständers Revisorer öfver **Lånekontoren**
i orterna;

Gifven Stockholms Slott den 20 November 1863.

Wi CARL, med Guds Nåde, Sveriges, Norges, Göthes och Wendes Konung, göre veterligt: att, sedan Rikets Ständer vid denna riksdag beslutat, att Bankodiskontverket i Stockholm skall, under benämning af Diskontkontoret, förvandlas till en afdelning af Riksbanken, samt att granskningen af detta kontors förvaltning och räkenskaper för nästinstundande och derpå följande år skall, intilldess annorlunda kan varda förordnadt, verkställas af Rikets Ständers år 1865 och sedermera sammanträdande Revisorer öfver Stats-, Banko- och Riksgäldsverken, i följd hvaraf den för Rikets Ständers Revisorer öfver Bankodiskontverket i Stock-

holm samt Lånekontoren i orterna nu gällande Instruktion kommer att, i hvad den angår förstnämnda verk, tillämpas endast för den revision af Bankodiskontverkets räkenskaper, som för det nu löpande året skall verkställas;

så, och då deremot dylik Instruktion för revisionen af *Lånekontoren i orterna* fortfarande erfordras, men den i sådant afseende nu gällande befunnits böra i vissa delar förändras;

hafva, med anledning häraf, Rikets Ständer, enligt hvad de uti underdånig skrifvelse den 16 innevarande månad anmält, fastställt följande förnyade

Instruktion

för Rikets Ständers Revisorer öfver Lånekontoren i orterna.

§ 1. Revisorerne sammanträda årligen uti Lånekontoren i Göteborg och Malmö första helgfria dag i Mars månad samt i Visby första hegfria dag i Juni månad. Revisions-arbetet bör vara verkställdt och afslutadt i de två förstnämnda Lånekontoren inom en månad, samt i det sistnämnda inom åtta dagar.

§ 2. Revisorerne skola taga noggrann kännedom om Lånekontorets styrelse och förvaltning samt granska det föregående årets afslutade räkenskaper, kassabehållning, handlingar och lånedokument, dervid sorgfälligt tillses: att lånen blifvit, inom fastställda tider, antingen till fullo betalade, eller, med erläggande af föreskrifna kapitalafbetalningar, omsatta: att förskotts- och öfverräntor, rigtigt beräknade, kommit Lånekontoret till godo; att lagsökningsärendena blifvit med all erforderlig skyndsamhet och nit handlagda och bedrifna, samt Lånekontorets rätt och bästa, genom nödiga bevakningars anställande, med noggrannhet iakttagna. Revisororne tillkommer äfven att bestämma hvilka lån skola, såsom osäkra, inom linien föras, samt afgifva yttrande angående de fordringar, som af kontorens styrelser hos Banko-Utskottet föreslås till afskrifning.

§ 3. Finna Revisorerne, under förrättningen, sådana förseelser eller afvikelser från gifna föreskrifter vara begångna, antingen af Styrelsen eller af Lånekontorets tjenstemän och betjening, att åtal derå följa bör, ega Revisorerne, i förra fallet, att derom omedelbart hos vederbörande göra anmälan, och i sednare fallet, att mot den eller de felaktige åtal anbefalla.

Jfr Ansvarighets-Lag för Dir. vid Låne-Cont. 2 §.

§ 4. I öfverensstämmelse med Rikets Ständers beslut, böra Revisorerne tyst och förtegadt hålla hvad som rörer enskilde personers förhållande till Lånekontoret. Revisorerne vare derjemte förbudet att ingå i någon slags disposition af Lånekontorets medel, under hvad titel och till hvad behof det vara må, utöfver de anordningar, som här nedan i 7 och 8 §§ omnämnas.

Ang. den förr brukliga *ed*, se anm. sid. 470.

§ 5. Vid förrättningens slut meddela Revisorerne, om anmärkning ej förekommit, Styrelsen décharge, hvilken dock kommer att till Bankofullmäktiges godkännande öfverlemnas, samt låta författa och Bankofullmäktige tillställa berättelse öfver det verkställda revisionsarbetet och Lånekontorets dervid befunna ställning, åtföljd af alla dit hörande protokoll, för att, genom Bankofullmäktige, aflemnas till Rikets Ständers Revisorer öfver Stats-, Banko- och Riksgäldsverkens närmare granskning.

§ 6. De för året utsedde Revisorer kunna ock när som helst under årets lopp anställa revision, i hvilket afseende de äro berättigade att på stället taga kännedom af Lånekontorets alla handlingar och räkenskaper, dock under iakttagande, att derigenom någon rubbning eller uppehåll i kontorets vanliga göromål icke må förorsakas; skolande dylik revision förrättas af minst två Revisorer.

§ 7. Hvarje Revisor bestås skjuts efter två hästar från sitt hemvist till revisionsorten och åter, samt derjemte traktamente af Sex riksdaler riksmynt om dagen, så väl under sjelfva revisionsförrättningen, som under fram- och återresan, efter beräkning af 8 mil för hvarje resedag och med iakttagande, att derest miltalet icke jemnt motsvarar resedagarne, må för öfverskottet, så vida det uppgår till minst en mil, ytterligare beräknas en dags traktamente;

men resekostnadsersättning tillkommer icke Revisor, som, i följd af annat allmänt uppdrag, under den tid revisionen pågår, vistas å revisionsorten samt för sådant uppdrag åtnjuter dylik ersättning, och traktamente utbetalas ej till Revisor, som tillika utöfvar riksdagsmannakallet.

§ 8. Lämpliga arvoden åt den i och för revisionsförrättningen anställda kansli- och vaktbetjening ega revisorerne att, i mån af arbetets vidd och beskaffenhet, bestämma, samt anordnandet deraf åt styrelsen uppdraga.

Denna Instruktion, hvilken Vi, enligt Rikets Ständers underdåniga anhållan, härmed i nåder kungöre, hafva alle, som vederbör, sig hörsamligen att efterrätta.

Till yttermera visso hafve Vi detta med Egen hand underskrifvit och med Vårt Kongl. Sigill bekräfta låtit. Stockholms Slott den 20 November 1863.

CARL.

(L. S.)

J. A. Gripenstedt.

8.

Kongl. Maj:ts

nådiga

Kungörelse,

angående den af Rikets Ständer fastställda förnyade

INSTRUKTION

för Riksens Ständers Revisorer vid granskning af **Riksgäldskontorets** tillstånd och förvaltning;

Gifven Stockholms Slott den 20 November 1863.

Wi CARL, med Guds Nåde, Sveriges, Norges, Göthes och Wendes Konung, göre veterligt: att Rikets nu församlade Ständer, enligt hvad de uti underdånig skrifvelse af den 16 innevarande månad anmält, fastställt följande förnyade

Instruktion

för Rikets Ständers Revisorer vid granskning af Riksgäldskontorets tillstånd och förvaltning.

§ 1. Sedan de, enligt Riksdagsordningens 68 §, till granskning af Stats-, Banko- och Riksgäldsverken utsedde Revisorer sammanträdt, ega de att, för fullgörandet af den, i afseende på Riksgäldsverket, dem uppdragna befattning, jemte härvid erforderliga räkenskaper, protokoll och öfriga handlingar, emottaga följande berättelser, nemligen:

1:o af Fullmäktige i Riksgäldskontoret angående detta verks tillstånd och förvaltning under den tid, som Revisorernas granskning bör omfatta;

2:o af Riksgäldskontorets Kommissariat, angående Kontorets inkomster och utgifter samt skulder och tillgångar

under berörda tid, jemte derpå inverkande förhållanden, samt

3:o af Riksgäldskontorets Ombudsman, angående de kontoret rörande rättegångs- och utsökningsärenden.

§ 2. Revisorernas åligganden bestå deruti:

a) att granska Riksgäldskontorets tillstånd och förvaltning sedan den tid sist församlade Revisorers eller Stats-Utskotts granskning omfattat;

b) att härvid sorgfälligt undersöka, om detta verk kommit i behörigt åtnjutande af de detsamma utaf Rikets Ständer anvisade inkomster och tillgångar, samt om verkställda utbetalningar varit med Rikets Ständers beslut och föreskrifter öfverensstämmande;

c) att tillse, huruvida ej allenast Fullmäktige, utan äfven Riksgäldskontorets samtlige embets- och tjenstemän ställt sig till efterrättelse det för kontoret utfärdade reglemente, jemte andra gällande instruktioner och föreskrifter, äfvensom för öfrigt vederbörligen iakttagit och fullgjort sina åligganden;

d) att derest något skulle finnas vara försummadt, eller eljest kräfva rättelse, härå fästa Fullmäktiges uppmärksamhet och derjemte hos Rikets Ständer förhållandet anmäla samt föreslå de åtgärder, som, till vinnande af behörig verkställighet eller rättelse härutinnan, anses böra vidtagas;

e) att dessutom, till laga beifran af vederbörande, befordra så beskaffade förseelser af Fullmäktige eller Kontorets embets- och tjenstemän, att Revisorerna anse åtal i anledning deraf böra ofördröjligen anställas;

f) att öfver sådana frågor, derom Fullmäktige ansett sig böra med Revisorerne rådgöra, sina åsigter och yttranden Fullmäktige meddela;

g) att pröfva och afgöra besvär, som af Kontorets embets- och tjenstemän eller andra personer blifvit hos Revisorerne, i föreskrifven ordning, anförda öfver Fullmäktiges åtgärder och beslut i klaganderne rörande mål; dock kan, i följd af Revisorernes angående befordringsfrågor meddelade yttranden, skedd befordran icke återgå; och

h) att der anledning dertill skulle förefinnas, äfven utan anförda klagomål, göra erinringar emot Fullmäktiges beslut i frågor om tjensters tillsättande samt löners eller pensioners beviljande.

§ 3. För öfrigt böra Revisorerne, under utförandet af revisionsförrättningen, noggrannt iakttaga ej mindre hvad Riksdagsordningen, i afseende på dem, innehåller, än hvad den för Fullmäktige utfärdade ansvarighetslag, uti der förutsatta fall, stadgar.

Jfr RO. 66—70 och citat. dervid.

§ 4. Med undantag af här nedan omförmälda arvoden och ersättningar, må Revisorerne icke ingå i något slags disposition af Riksgäldskontorets medel, under hvilken titel eller till hvad behof det vara må; ej heller ega Revisorerne att på annat sätt, än i 2 § stadgadt är, befatta sig med befordringar eller löne- och pensionsfrågor.

§ 5. Efter fulländad revisionsförrättning böra Revisorerne, öfver hvad dervid förekommit, till Rikets Ständer afgifva utförlig berättelse, som tillika skall innehålla upplysning om Riksgäldskontorets ställning, samt huruvida något emot detta verks förvaltning varit att erinra; börande denna berättelse, sedan den blifvit af Revisorerna underskrifven, tillställas Fullmäktige i Riksgäldskontoret, hvilka ofördröjligen låta till trycket befordra och sedermera med allmänna tidningarna utdela densamma, jemte de upplysningar, som af deruti anmärkta förhållanden möjligtvis kunna påkallas; hvarefter berättelsen, med tillhörande bilagor, skall af Fullmäktige till Rikets Ständer öfverlemnas, äfvensom tryckta exemplar deraf Rikets Ständers nästsammanträdande Revisorer tilldelas.

§ 6. Jemte det hvarje Revisor bestås skjuts efter två hästar från sitt hemvist till Stockholm samt tillbaka, ega Revisorerne att uppbära traktamenten af Sex riksdaler riksmynt om dagen, så väl under sjelfva revisionsförrättningen, som under fram- och återresan, efter beräkning af åtta mil för hvarje resedag och med iakttagande, att derest miltalet icke jemnt motsvarar resedagarne, må för öfverskottet, såvida det uppgår till minst en mil, ytterligare beräknas en dags traktamente; kommande hädanefter, likasom hittills, halfva beloppet af dessa traktamenten och resekostnader att af Riksgäldskontoret godtgöras. Någon resekostnadsersättning må dock icke till Revisor utbetalas, om han, i följd af annat allmänt uppdrag, under den tid revisionen pågår, vistas å revisionsorten samt för sådant uppdrag åtnjuter dylik ersättning. Då revision af Statsverkets samt

Bankens och Riksgäldskontorets tillstånd, styrelse och förvaltning eger rum under pågående riksdag, må icke heller den ledamot af revisionen, som tillika utöfvar riksdagsmannakallet, vara berättigad att i egenskap af Revisor åtnjuta arvode.

§ 7. Åt den, i och för Riksgäldsverkets revision, af Revisorerne antagna kansli- och vaktbetjening ega Revisorerne att, i mån af arbetets vigt och beskaffenhet, bestämma lämpliga arvoden, som af Fullmäktige sedermera utanordnas. Likaledes må Revisorerne på Riksgäldskontoret anvisa ersättning ej mindre för inköp af papper, skrifmaterialier och andra dylika utgifter för revisionens behof samt för annonser rörande Revisorernes sammanträden, än ock för de kostnader, som kunna föranledas af sådana under revisionstiden verkställda resor, som Revisorerne vid sammankomst in pleno ansett nödvändiga.

Denna Instruktion, hvilken Vi, enligt Rikets Ständers underdåniga anhållan, härmed i nåder kungöre, hafva alla, som vederbör, sig hörsamligen att efterrätta.

Till yttermera visso hafve Vi detta med Egen hand underskrifvit och med Vårt Kongl. Sigill bekräfta låtit. Stockholms Slott den 20 November 1863.

C A R L.

(L. S.)

J. A. Gripenstedt.

9.

Kongl. Maj:ts

och

Riksens Ständers

fastställda

ANSVARIGHETS-LAG

för

Stats-Rådets Ledamöter, Föredragande och Konungens Rådgifvare i Commandomål;

Gifven på Stockholms Slott å Rikssalen den 10 Februarii 1810.

Wi CARL, med Guds Nåde, Sveriges, Göthes och Wendes Konung &c. &c. &c., Arfvinge till Norrige, Hertig till Schlessvig Hollstein, &c. &c. Göre veterligt: att sedan Riksens Ständer sig emellan öfverenskommit om den Ansvarsighets-Lag för Stats-Rådets Ledamöter och Konungens Rådgifvare i Commando-Mål, hvars fastställande genom Regerings-Formens 106 § blifvit anbefaldt; så hafve Wi denna Författning, som till Wår Nådiga pröfning och bekräftande i underdånighet blifvit öfverlemnad, härmed i Nåder velat gilla och stadfästa, sådan som den ord från ord härefter följer:

Lag,

hvarefter Ledamot af Stats-Rådet, Föredragande samt den Embetsman Konungen allmän befattning med Commando-Mål uppdragit, skola för Embetsförseelse af Riks-Rätt dömmas.

Stats-Ministrarne, Stats-Råden, Hof-Canzleren, Föredragande samt den Embetsman, Konungen allmän befattning med Commando-Mål uppdragit, skola, på sätt Regerings-Formen af den 6 Junii 1809 föreskrifver, uti förekommande Regerings-Ärender, af hvad beskaffenhet de vara må, efter bästa förstånd och öfvertygelse, råda Konungen till det, som Rikets Grundlagar likmätigt är, samt, i öfverensstämmelse med dem, Konungens och Rikets förmån befrämja; alltid låta sig vårda om Konungens makt och Rikets Ständers samt Inbyggares fri- och rättigheter, allt efter hvad härom i Rikets Lagar och Författningar är stadgadt och förordnadt, sjelfkrafde påminna om Rikets rätt och bästa; dock endast Konungen råd gifva, men ej jemte Honom regera. De äro ej allenast såsom Medborgare och för sina personer underkastade hvad allmän Lag och Laga stadgar bjuda, utan skola ock för sina rådslag och gerningar, i och för deras Embeten, vara Konungen och Riksens Ständer ansvarige, på sätt Regerings-Formen utstakar, och här nedanföre stadgas, men ej i och för dem af enskilde personer kunna tilltalas. Desse Embetsmän kan ej heller till last läggas om, emot deras, på anförde skäl grundade råd, utgången, utan deras förvållande, blifver olycklig, och det åsyftade goda ändamålet icke vinnes.

Anm. *Constit.*-Utsk. afgaf förslag till denna Lag d. 6 Nov. 1809, hvilket återremitterades. Utskottet inkom d. 2 Dec. s. å. med ett förnyadt förslag, åtföljdt af memorial, i hvilket yttras: »Den allmännaste och i samtelige respective Riks-Stånden förekomna erinran vid Utskottets förslag syftar derhän, att de utsatte hårda straffen borde göras mildare, inrättas i ett lämpligare förhållande till tidehvarfvets skick och dessa Höga Embetens värdighet. Man har återkallat minnet af *Athens* första Lagar, man har i förbrytelsernas påföljder trott sig nästan öfveralt röja lagstiftningen stämplad med blod, och i ansvarets stränghet funnit något afskräckande äfven för den renaste vilja och den mest utmärkta skicklighet. Visserligen kan Utskottet ej neka, att en strafflag för personer, ämnade att förtjena och njuta Samhällets aktning och tacksamhet, måste vid första ögonkastet hafva något oväntadt förfärande, men det gäller här Nationens höga rättighet och försäkrandet af Stats-Författningens bestånd. Och Lagstiftaren bör med den förmodan, att bestraffningen aldrig eller sparsamt skall användas,

tillika förena ett nödigt förutseende af brottens *möjlighet* och ett oväldigt bestämmande af deras följder. Denna Lags utfärdande var en gång beslutadt, dess utarbetande åt Utskottet anförtrodt, och Utskottet ville åtminstone ej ådraga sig den förebråelsen att hafva af efterlåtenhet, eller af en illa förstådd menskligbet, afvikit från principen för criminal-lagar, brottets förekommande genom utsättandet af en efter dess skadeliga verkan lämpad bestraffning. I flera delar har Utskottet följt Allmänna Lagens föreskrifter, i andra åter en temmeligen tydelig analogi med de samma; men nästan i de flesta fallen ej ägt någon annan norm än det enskilta omdömet om förseelsernas inflytande på samhället, jemte den större eller mindre lätthet att undvika dem. Emedlertid har Utskottet, så vidt kunnat ske, sökt att gifva åt ifrågavarande författning ett mindre strängt innehåll, och i åtskillige §§ föreslagit de förändringar, hvartill gjorde påminnelser föranledt». — I slutet af samma mem. heter det: »Till undanrödjande af upkomna tvifvelsmål, huruvida Ansvarighets-Författningen bör såsom *Grundlag* betragtas, får Utskottet vördsamt erinra, att denna författning ej finnes bland de i 85 § RF. upräknade Grundlagar, hvarföre ock densamma, ehuru, jemlikt Riksens Högloft. Ständers beslut, af Constitutions-Utskottet utarbetad, ej lärer kunna anses annorlunda än som Criminal-Lag». Se Ridd. o. Ad. Prot. d. 16 Dec. 1809 och d. 3 Januarii 1810. — Jfr RF. 5 och 6 samt citat. dervid.

§ 1. Försöker någon Stats-Råds Ledamot, under den tid, då Regeringen, enligt 39, 40, 41, 42 och 43 §§ af Regerings-Formen, föres af Stats-Rådet, att våldsammeligen öfverändakasta Regeringssättet, sådant det genom Rikets Grundlagar antaget är, eller med råd eller gerning medverkar till lagstridigt kullkastande af någon Rikets Grundlag, eller tillstyrker någon Stats-Råds Ledamot, när Regeringen icke af Stats-Rådet föres, eller den Embetsman, som i Commando-Mål Konungen råd gifver, sådant lagstridigt steg, eller underlåter att deremot göra föreställning, enär han finner sådant å färde vara, eller uppsåtligt och bevisligen fördöljer någon omständighet, som kunnat sådant steg förekomma, straffes såsom Rikets förrädare och miste lif, ära och gods.

Ehvad Regeringen af Stats-Rådet föres eller icke, vare till samma straff skyldig den Ledamot af Stats-Rådet eller den Konungens Rådgifvare i Commando-Mål, hvilken, genom tillstyrkande eller underlåtenhet att föreställning göra, när han finner sådant å färde vara, eller genom uppsåtligt och bevisligt fördöljande af någon upplysning, befrämjar eller vållar sådant lagstridigt steg, som, enligt 110 § af Regerings-Formen, såsom förräderi anses bör.

§ 2. Underlåter Stats-Rådet den ovilkorliga pligt att, i de fall 91, 92, 93 och 94 §§ Regerings-Formen utstaka,

till deruti föreskrifne tider Riksens Ständer till Allmän Riksdag kalla, eller skulle en eller flere Stats-Rådets Ledamöter sådan kallelse afstyrka, eller Riksens Ständers sammankomst till Lagtima Riksdag å den tid, de utsatt, förhindra söka, skola den eller de brottslige mista Embetet samt vara ovärdige att vidare nyttjas i Rikets tjenst. Lag samma vare, om Ledamot af Stats-Rådet eller Föredragande tillstyrker Konungen att, innan Riksdags-kallelse i Hufvudstadens kyrkor vederbörligen kungjord blifvit, egenmäktigt eller våldsammeligen lyfta den i 63 § Regerings-Formen sist omförmälde penningesumma, hvarå Riksens Ständer förseglad Anordning lemnat; likaledes om Stats-Rådet, då det, likmätigt 39, 40, 41, 42 och 43 §§ Regerings-Formen, förer Regeringen, på ofvan omförmälde olagliga tid och sätt, berörde samma lyftar, eller någon Stats-Rådets Ledamot ett så beskaffadt lyftande tillstyrker.

§ 3. Skulle Stats-Råds Ledamot eller Konungens Rådgifvare i Commando-Mål tillstyrka Konungen att vidtaga sådant steg, hviket uppenbarligen är stridande emot Regerings-Formens bokstafliga föreskrift uti 57 §, rörande Riksens Ständers Beskattningsrätt, uti 60 §, till förhöjande af den Bevillning Riksens Ständer sig åtagit, eller af sådane Articlar, hvilka i densamma till Bevillning räknas: allt sådant till förökande af Kronans inkomster; dock härunder icke begripna sådane, i denna 60 § ej omnämnde afgifter, hvilkas föremål äro inrättningar till enskildes gemensamma nytta och beqvämlighet, såsom Båk-, Bro-, Färj- och andra afgifter af dylik beskaffenhet; uti 73 §, rörande påbjudande, uppbärande eller fordrande af nya pålagor, utskrifningar af manskap, penningar eller varor, utan Ständers samtycke; uti 66, 68 och 72 §§, rörande Riksens Ständers befattning med Banco- och Riksgälds-Verken, samt uti 78 § att någon del af Riket icke må kunna derifrån afsöndras, eller underlåter han att emot sådant lagstridigt steg göra föreställning, eller det vållar och befrämjar genom uppsåteligt och bevisligt fördöljande af någon upplysning, miste Embetet och varde ej vidare nyttjad i Rikets tjenst.

§ 4. Stats-Råds Ledamot eller den i Commando-Mål Konungen Rådgifvande, hvilken tillstyrker emot verkställigheten af den, af Konung och Ständer fastställda Tryckfrihets-Lag stridande steg, eller underlåter att deremot göra föreställning, miste Embetet.

§ 5. Underlåter Stats-Råds Ledamot eller Konungens Rådgifvare i Commando-Mål, att, på sätt 65 § förmäler, till protocollet göra föreställningar emot användandet af Rikets ordinarie Stats-medel, eller åtagen Bevillning, annorlunda än faststäldt blifvit, eller försummar han att i sådant fall till Protocollet anföra hvad Riksens Ständer i den del förordnat, eller tillstyrker sådan Embetsman något, som uppenbarligen är stridande emot Regerings-Formens bokstafliga föreskrift uti 1 mom. af 74 §, rörande gärds fordrande vid Trouppers tåg och marcher, till utförande af ett uppkommet krig; uti 76 §, angående Rikets fördjupande i skuld och upptagande af Lån; uti 77 §, rörande disposition af Kronans domainer, så vidt sådant angår den Riksens Ständer i samma § förbehållne rätt; uti 79 § om Myntväsendet och uti 80 § om Indelnings-verket, eller underlåter han att emot sådant lagstridigt steg göra föreställning, eller det vållar eller befrämjar genom uppsåtligt och bevisligt fördöljande af någon upplysning, eller tillstyrker Konungen att något beslut fatta i de mål, om hvilka 13 § handlar, utan att till utomordentligt Stats-Råd kallelse blifvit utfärdad, miste Embetet.

Om genom någon af förenämnde Embetsmäns tillstyrkande eller underlåtande att göra föreställningar eller uppsåtligt och bevisligt fördöljande af någon upplysning, någon lider skada till lif, ära eller personlig frihet, utan att lagligen förvunnen och dömd vara, eller förloras gods, löst eller fast, utan laga ransakning och dom, eller varder någons frid i hans hus störd, eller förvises någon från ort till annan, straffes ofvanbemälde Embetsmän för sådant lagstridigt förhållande dessutom, på sätt Allmänna Lagen i 1 Cap. 12 § Rättegångs-Balken stadgar för Domare, som vrång Dom fäller.

Jfr RF. 16.

§ 6. Uraktlåter Stats-Råds Ledamot eller Konungens Rådgifvare i Commando-Mål, att de öfrige dem i Grundlagen uttryckligen föreskrifne, men i denna Ansvarighets-Lag icke särskildt uppräknade pligter och föreskrifter iakttaga och fullgöra, ankomme det på Riksens Ständer, att hos Konungen göra sådan anmälan, hvartill 107 § af Regerings-Formen dem berättigar, med iakttagande af de vilkor samma § i dess sednare mom. stadgar.

Jfr citat. vid RF. 4.

§ 7. Döljer Stats-Minister för Utrikes Ärenderne eller Hof-Canzler eller den Stats-Råds Ledamot, Konungen i dennes frånvaro tillkallar, för Konungen bevisligen någon af Konungens Embetsmän eller Främmande Makters Sändebud, till följe af dem uppdragne kall, meddelad vigtig underrättelse i frågor, som röra Krig, Fred eller Förbund emellan Riket och annan Stat, miste han Embetet. Sker det af bevisligt uppsåt att Konungen och Riket skada, straffes han efter 4 Cap. Missgernings-Balken.

Jfr RF. 11—13 och citat. dervid.

§ 8. Från Konungen utgående Expeditioner och befallningar skola vara försedde med den Föredragandes contrasignation och instämma med deröfver förde Protocoll; sker annorlunda genom någon Föredragandens åtgärd, miste han Embetet, utan att någon tid kunna deruti åter insättas eller till annat Embete inom Stats-Rådet förordnas. Uraktlåter han att till Stats-Rådets Protocoll göra föreställning emot sådant Konungens beslut, hvilket han finner stridande emot Regerings-Formens bokstafliga föreskrift, och, oaktadt Konungens ändock fortfarande yrkande att ett sådant beslut skall utfärdas, han ej då utöfvar sin rättighet och pligt att contrasignationen derå vägra, vare Lag samma; likasom om han Embetet återtager förr än Riksens Ständers hans förhållande pröfvat och gillat. Lider någon skada till lif, ära eller personlig frihet, eller mister gods, löst eller fast, utan laga ransakning och Dom, eller blifver någons frid i hans hus störd, eller någon förvisad från ort till annan, derigenom att han contrasignation ej vägrat, staffes han dessutom för sådant lagstridigt förhållande, på sätt Allmänna Lagen i 1 Cap. 12 § Rättegångs-Balken stadgar för Domare, som vrång Dom fäller.

Föredragande vare i öfrigt för sin befattning ansedd skyldig till enahanda ansvar, som denna Lag Stats-Råds Ledamot uti föregående §§ ålägger, enligt förseelsens derutinnan utmärkte svårare eller lindrigare beskaffenhet, med derefter lämpade straff; Dock må hvarken Föredragande eller Stats-Råds Ledamot, i och för Embetets skull, i annan ordning, än Regerings-Formen utstakar, och således ej af enskild Man, kunna tilltalas.

Jfr RF. 38.

§ 9. Stats-Råd, hvilken, af Konungen dertill utsedd och förordnad, tager säte och röstar i Högsta Domstolen

öfver Mål, som från Krigs-Domstolarne dragas under Konungens pröfning, vare för sådan befattning underkastad Domare-jäf och ansvar, enligt Lag och Laga stadgar, lika med annan Ledamot af Högsta Domstolen.

Jfr RF. 20.

§ 10. Enär någon af de i 1 § omnämnde Embetsmän tilltalas, som redan utur tjensten blifvit entledigad eller afsked tagit, och varder om begångne förbrytelser öfvertygad, vare han förfallen till enahanda ansvar, såsom vore han verkligen tjenstgörande, och svare förlusten af hvad han i Pension eller andre förmåner af Publique Medel kan innehafva emot förlusten af Embetet, om han det ännu innehade.

§ 11. Hvad emot Stats-Råds Protocoll intill den dag, då Riksdagen börjas, under då påstående Riksdag icke anmärkt blifver, derom må sedan vid påföljande Riksdagar åtal icke äga rum.

Det alle, som vederbör, hafve sig hörsammeligen att efterrätta. Till yttermera visso hafve Wi detta med Egen Hand underskrifvit och med Wårt Kongl. Sigill bekräfta låtit. Stockholms Slott å Rikssalen den 10 Februarii 1810.

CARL.

(L. S.)

J. A. Börtzell.

10.

ANSVARIGHETS-LAG

för

Riksens Ständers Fullmäktige i **Banken**;
Gifven Stockholms Slott den 1 Mars 1864.

Wi CARL, med Guds Nåde, Sveriges, Norriges, Göthes och Wendes Konung, göre veterligt: att Wi, uppå Rikets Ständers underdåniga förslag, funnit godt att följande i vissa delar förändrade Ansvarighetslag för bemälde Fullmäktige gilla och antaga:

Anm. Denna Lag, hvilken föreslogs ai *Lag*-Utskottet d. 30 Nov. 1809 (se Ridd. och Ad. Prot. d. 21 Dec. s. å. s. 1416) och af Riks-St. antogs, blef stadfästad af Kongl. Maj:t d. 1 Maj 1810. Den 12 Mars 1830 undergick den åtskilliga förändringar och erhöll nytt datum (se Sv. Förf.-Saml. för sistn. år s. 287). Vid riksd. 1840—1 utgick 2 § af samma Lag, sedan större och mindre creditiven blifvit anvisade på Riksgälds-Contoret. Vid derpå följande riksd. blef denna Lag återigen förändrad samt erhöll datum af den 10 Aug. 1845 (Sv. Förf.-Saml. för 1845 n:o 29). Den nuv. lydelsen beslöts vid riksd. 1862—3.

§ 1. Underlåta Fullmäktige att, vid det tillfälle, då, enligt Regerings-Formens 50 §, Konungen, i samråd med dem och med Fullmäktige i Riksgälds-Kontoret, annan riksdagsort än hufvudstaden utsätter, noga iakttaga och tillstyrka hvad de för det allmänna finna mest lämpligt och nyttigt, ankomme det på de sammankommande Rikets Ständer att pröfva, huruvida Fulllmäktige, en eller flere, gjort sig oförtjente af Rikets Ständers förtroende, eller böra under ransakning till laga ansvar ställas.

§ 2. Beträdes Fullmäktig att, af försummelse eller egennytta, hafva underlåtit, öfverskridit eller afvikit från

de föreskrifter, som Banko-Utskottet eller Revisorer, enligt 72 § Regeringsformen och 70 § Riksdagsordningen, meddelat, eller i gällande Bankoordningar till bestämd åtlydnad stadgade äro, må målet genast hos Rikets Ständers Justitie-Ombudsman anmälas, hvilken åligger att detsamma skyndsamt hos Kongl. Maj:ts och Rikets Svea Hofrätt åklaga. Skulle, efter anställd laga undersökning, den anklagade befinnas brottslig, fälles han, utom i de fall denna lag särskildt uppgifver, till ansvar och ersättning efter omständigheterna, enligt 18 kapitlet Handelsbalken.

§ 3. Beträdes en eller flere Fullmäktige att, i hvad till Bankens angelägenheter hörer, hafva emottagit och åtlydt någon annan befallning eller föreskrift, ifrån eho det vara må, än af Rikets Ständer, deras Banko-Utskott, eller med de i Riksdagsordningen och instruktioner utstakade vilkor, af Rikets Ständers Revisorer, utan att deremot hafva gjort alla de föreställningar och protester, det af Banko-Utskottet vid 1809 och 1810 årens Riksdag för Fullmäktige utfärdade reglemente föreskrifver, vare den eller de, som till beslutet bidragit, förlustige så väl Rikets Ständers, som ock annat allmänt medborgerligt förtroende. Tillskyndas, genom Fullmäktiges förhållande, härvid Banken eller dess kredit något lidande, skola den eller de brottslige, jemte skadeersättning, dömas till fängelse högst två år efter omständigheterna.

§ 4. Som Bankofullmäktige ej ega att öfverlägga i närvaro af något ombud från Konungen eller Regeringen, och det är föreskrifvet, att, derest bemälde ombud, efter derom gjord föreställning, vägrar att sig aflägsna, Fullmäktige då böra uppskjuta öfverläggningen och afsluta sessionen, hafva den eller de, som denna föreskrift brutit, förverkat Rikets Ständers förtroende; och bör en sådan förseelse af nästkommande Revisorer genast anmälas hos Rikets Ständers Justitie-Ombudsman och dermed förfaras på sätt i 2 § stadgadt är.

§ 5. Åsidosätta Fullmäktige den dem enligt Bankoreglementet åliggande noga tillsyn öfver ordningens vidmakthållande inom Bankoverkets afdelningar, förhålles med deras ansvarighet, på sätt i 2 § omförmäles.

§ 6. Reser Fullmäktig bort, utan behörig skedd anmälan hos Ordföranden, eller han eller Ordföranden utan

med öfrige Fullmäktige gjord öfverenskommelse, och derigenom försummar sammanträde, eller annorledes afhåller sig från Fullmäktiges sammankomster, utan att ega och tillkännagifva laggiltigt förfall, vare han för hvarje försummadt sammanträde förfallen till Femton Riksdaler Riksmynt böter, som afdragas arfvodet och tillfalla Bankens armbössemedel.

§ 7. Fatta Fullmäktige beslut, då icke två tredjedelar af deras fulla antal är närvarande, eller utan att hvar och en till protokollet kunnat, på sätt 66 § af Riksdagsordningen föreskrifver, yttra sin mening, eller hindras någon att, vid underdåniga expeditioner till Kongl. Maj:t, bifoga sin särskilda mening, derest Bankens hemligheter derigenom icke röjas, ege samma ansvar rum, och förfares på sätt i 2 § stadgadt är; och skall, i dessa och alla andra fall, den, som sig icke till protokollet yttrat, anses hafva bejakat pluralitetens beslut.

§ 8. Förbryter Fullmäktig sig i något af förutnämnda fall emellan revisorerna eller då Rikets Ständer ej äro tillstädes, anmäles och beifras sådant af Rikets Ständers Justitie-Ombudsman; och afhålle sig tilltalad Fullmäktig från utöfningen af sin befattning, intill dess han blifvit genom laga kraftvunnen dom frikänd.

§ 9. Är den tilltalade eller åklagaren missnöjd med Hofrättens dom i dessa mål, ege han att deröfver, i den ordning i allmänhet för brottmål stadgad är, anföra underdåniga besvär, hvilka hos Kongl. Maj:t uti Dess Högsta Domstol upptagas och pröfvas.

Det alle, som vederbör, hafva sig hörsamligen att efterrätta. Till yttermera visso hafve Vi detta med Egen Hand underskrifvit och med Vårt Kongl. Sigill bekräfta låtit. Stockholms Slott den 1 Mars 1864.

C A R L.
(L. S.)

Louis De Geer.

11.

ANSVARIGHETS-LAG

för de af Rikets Ständers förordnade **Styrelseledamöter för Lånekontoren** i orterna;

Gifven Stockholms Slott den 1 Mars 1864.

Anm. Denna Lag fastställdes d. 8 April 1824 (se årstrycket) för Directeurerna vid Discont-Contoren i *Götheborg och Malmö*. Den 12 Mars 1830 erhöll den nytt datum, sedan 5 § blifvit ändrad (se Sv. Förf.-Saml. 1830 s. 317 o. f.). Vid riksd. 1851 utsträcktes denna Lag till samtlige Låne-Contoren och erhöll derföre förändrad titel samt datum d. 4 Nov. 1851. Nuvarande lydelsen beslöts vid riksdagen 1862—3.

Wi CARL, med Guds Nåde, Sveriges, Norges, Göthes och Wendes Konung, göre veterligt: att Vi, uppå Rikets Ständers underdåniga förslag, funnit godt att följande Ansvarighetslag för bemälde Styrelseledamöter gilla och antaga:

§ 1. Finnes någon eller flere af de utaf Rikets Ständer förordnade Styrelseledamöter vid Lånekontoren i orterna hafva af försummelse underlåtit, öfverskridit eller afvikit från de föreskrifter, hvilka dels af Rikets Ständer, angående Lånekontorens styrelse och förvaltning, uti Bankoreglementet meddelat, dels Rikets Ständers Fullmäktige i Banken, på sätt samma reglemente i vissa fall medgifver, ega att utfärda, samt dels Rikets Ständers, till öfverseende och granskning af Lånekontorens förvaltning och räkenskaper, utsedde Revisorer finna nödigt att stadga, vare en sådan eller sådane af Ledamöterne från denna befattning skiljde, och gälde dessutom all derigenom timad skada och förlust.

§ 2. Beträdes en eller flere af Ledamöterne att, af egennytta eller väld, hafva ett slikt underlåtande, öfver-

skridande eller afvikande från reglementet, Fullmäktiges i Banken eller Revisorernes föreskrifter sig tillåtit, skall den eller de sålunda brottslige, utom de i nästföregående § stadgade påföljder, förklaras förlustige så väl Rikets Ständers, som ock annat allmänt medborgerligt förtroende.

§ 3. Reser Ordföranden eller någon annan af Ledamöterne bort, utan behörigen skedd anmälan, af den förre hos Styrelsen och af den sednare hos Ordföranden eller Styrelsen, och derigenom försummar något ordinarie sammanträde, eller annorledes afhåller sig från Styrelsens sammanträden, utan uppgifvet förfall, vare han, för hvarje försummad sammankomst, förfallen till Femton Riksdalers böter. Är han under åtta dagars tid, eller deröfver, frånvarande, böte Trettio Riksdaler, hvilka böter afdragas arfvodet och tillfalla stadens fattige. Uteblifver han trenne veckor, utan anmäldt laga förfall, skall han dessutom från sin befattning såsom Ledamot skiljas.

§ 4. Fattar Styrelsen beslut, dervid icke det i Bankoreglementet föreskrifna antal ledamöter är närvarande, eller hindrar pluraliteten någon Ledamot att få sin mening i protokollet antecknad, ege samma ansvar rum, som i 1 § föreskrifves; och varder i allmänhet stadgadt, att den af Ledamöterne, som vid förekommande frågor i Styrelsen sig icke till protokollet särskildt yttrat, anses hafva instämt uti pluralitetens mening.

§ 5. Upptäckes af Fullmäktige i Banken, eller af Revisorerne, sådant underlåtande, öfverskridande eller afvikande från reglementet och öfriga föreskrifter, hvarå åtal följa bör, anmäle de det genast hos Rikets Ständers Justitieombudsman, hvilken åligger att ställa den eller dem af Ledamöterne, om hvilken eller hvilka en sådan anmälan skett, under tilltal inför Svea Hofrätt; och afhålle sig denne eller desse af Ledamöterne från utöfningen af ledamotsbefattningen, från det anmärkningen af Bankofullmäktige eller Revisorerne skett, intilldess den tilltalade blifvit genom laga kraftvunnen dom frikänd.

§ 6. Är den tilltalade eller åklagaren missnöjd med Hofrättens dom i dessa mål, eger han att deröfver, i den ordning i allmänhet för brottmål stadgad är, anföra un-

derdåniga besvär, hvilka hos Konungen, uti Dess Högste Domstol, upptagas och pröfvas.

§ 7. I alla andra förekommande händelser, hvilka härofvan icke äro nämnda, gälle allmän Lag till efterrättelse.

Det alle, som vederbör, hafva sig hörsamligen att efterrätta. Till yttermera visso hafve Vi detta med Egen Hand underskrifvit och med Vårt Kongl. Sigill bekräfta låtit. Stockholms Slott den 1 Mars 1864.

CARL.
(L. S.)

Louis De Geer.

12.

ANSVARIGHETS-LAG

för

Rikets Ständers Fullmäktige i **Riksgälds-Contoret;**

Gifven Stockholms Slott å Rikssalen den 10 Juni 1841.

Wi CARL JOHAN, med Guds Nåde, Sveriges, Norriges, Göthes och Wendes Konung, göre veterligt: att Wi, uppå Rikets Ständers i underdånighet framställde förslag, funnit godt att, med upphäfvande af Ansvarighets-Lagen för Rikets Ständers Fullmäktige i Riksgälds-Contoret den 12 Mars 1830, följande i vissa delar förändrade

Ansvarighets-Lag för bemälde Fullmäktige gilla och antaga.

Anm. Denna Lag, hvilken föreslogs af Lag-Utskottet den 2 April 1810 (se Ridd. och Adelns Prot. d. 6 April s. å. s 243) och af Riks. St. antogs, blef stadfästad af Kongl. Maj:t den 1 Maj 1810. Den 12 Mars 1830 förändrades 5, 10 och 11 §§, och Lagen erhöll nytt datum. Vid riksdagen 1841 erhöll den sin nuvarande lydelse. (Sv. Förf.-Saml. 1841 n:o 25 s. 2 o. f.).

§ 1. Underlåta Fullmäktige i Riksgälds-Contoret att vid det tillfälle, då, enligt Regerings-Formens 50 §, Konungen, i samråd med dem och Fullmäktige i Banken, annan Riksdagsort än Hufvudstaden utsätter, noga iakttaga och tillstyrka hvad de för det allmänna finna mest lämpligt och nyttigt; skall det bero på Rikets sammankommande Ständer att pröfva, huruvida Fullmäktige, en eller flere, gjort sig oförtjente af Rikets Ständers vidare förtroende, eller om de böra under ransakning till laga ansvar ställas.

§ 2. 1 Mom. Utbetala Fullmäktige den i 63 § af Regerings-Formen omnämnde mindre summa, eller någon del deraf, innan Konungen för dem förklarat, att Han de äskade medlen oundvikligen har af nöden, antingen till Rikets försvar, eller till andra högst vigtiga och angelägna ändamål, samt innan Fullmäktige derjemte undfått del af hela Stats-Rådets deröfver inhemtade tankar; vare den eller de, som till beslutet bidragit, förlustige så väl Rikets Ständers som annat allmänt medborgerligt förtroende.

2 Mom. Brytes Rikets Ständers förseglade anordning på den i 63 § af Regerings-Formen sist omnämnda penningsumma, hvilken Konungen, sedan Han Stats-Rådet in pleno hört, äger vid infallande krig att lyfta, eller utbetala Fullmäktige densamma, innan Riksdagskallelsen blifvit i Hufvudstadens Kyrkor vederbörligen kungjord; vare lag samma, och skola derjemte den eller de brottslige straffas med fängelse å fästning i två år, dock utan arbete, samt med hvad de äga och framdeles ärfva och förvärfva ansvara för de medel, som genom deras förvållande blifvit utlemnade; är sådan Fullmäktig Embets- eller Tjensteman, skall han jemväl skiljas från Embetet eller tjensten, utan att den eller annan publik befattning kunna återfå.

§ 3. 1 Mom. Beträdes en eller flere af Fullmäktige att, angående användandet af Riksgälds-Contorets medel eller förvaltandet af detta Verk, hafva emottagit och åtlydt

befallning eller föreskrift af någon annan än Rikets Ständer; hafve den eller de häruti brottslige förverkat Rikets Ständers och allt annat allmänt medborgerligt förtroende. Tillskyndas genom slikt förfarande Riksgälds-Contoret eller dess kredit någon skada; straffes den brottslige med fängelse å fästning i två till fem år, dock utan arbete, och ersätte skadan med hvad han äger samt framdeles ärfva och förvärfva kan. Är sådan Fullmäktig Embets- eller Tjensteman, skall han dessutom skiljas från embetet eller tjensten, utan att den eller annan publik befattning kunna återfå.

2 Mom. Lag samma vare, der Fullmäktige genom underdåniga tillstyrkanden bereda bifall till sådant, som strider mot de för Riksgälds-Contorets inrättning och förvaltning stadgade grunder, eller på annat sätt leder till inskränkning i Rikets Ständers rätt att om detta Verk förordna.

§ 4. Underlåta Fullmäktige att, på sätt och med de vilkor, Rikets Ständer föreskrifvit, af härtill anvisade medel, besörja de åt Fullmäktige uppdragne utbetalningar; vare de förlustige Rikets Ständers förtroende, och ansvare i öfrigt enligt 18 Capitlet Handels-Balken.

§ 5. Meddela Fullmäktige något förskott utöfver eller emot hvad Rikets Ständer förordnat; vare underkastade det ansvar och den ersättningspåföljd, som i 3 § 1 mom. stadgas. Lag samma vare, om de till Riksgälds-Verket hörande och dit anslagne medel af Fullmäktige, under hvad förevändning eller vilkor som helst, derifrån ryckas eller användas till andra behof, än dem Rikets Ständer bestämt.

§ 6. Beträdes Fullmäktig att, af försummelse eller egennytta, hafva underlåtit, öfverskridit eller afvikit ifrån hvad Reglementet i en eller annan måtto till efterlefnad stadgar, eller Rikets Ständer särskildt föreskrifvit; fälles han, i de fall för hvilka i denna lag påföljd ej särskildt är utsatt, till ansvar och ersättning efter omständigheterna, enligt 18 Capitlet Handels-Balken.

§ 7. Fullmäktige vare ej tillåtet att företaga någon öfverläggning i närvaro af Konungens Ombud, i fall det, utan att af Fullmäktige derom vara anmodadt, skulle vid deras sammankomst sig infinna; och hafve den eller de, som denna föreskrift brutit, förverkat Rikets Ständers förtroende.

§ 8. Reser Fullmäktig bort utan skedd anmälan vid Fullmäktiges sammankomst eller hos Ordföranden, och utan att med öfrige Fullmäktige af det Riks-Stånd, han tillhör, hafva träffat öfverenskommelse, eller annorledes afhåller sig ifrån Fullmäktiges sammankomster, utan att äga eller tillkännagifva laga förfall; vare han för hvarje försummadt sammanträde förfallen till Tio Riksdalers böter, som afdragas arfvodet och tillfalla allmänna Fattigvården i Stockholm.

§ 9. Hålla Fullmäktige sammanträden, eller fatta de, oaktadt uppskof kan äga rum, något beslut, då samtelige Fullmäktige för någotdera Riks-Ståndet äro frånvarande, eller afgöra Fullmäktige frågor, angående tjensters tillsättande eller pensioners meddelande, eller ärenden af synnerlig vigt för Verket, såsom de i Regerings-Formen omförmälda Creditivs utbetalning, låns upptagande, med mera, då icke minst åtta af Fullmäktige äro tillstädes; gånge som i 6 § stadgas. I dessa äfvensom i alla andra fall skall den, som sig icke till protocollet yttrat, anses hafva biträdt pluralitetens beslut.

§ 10. Förbryter sig Fullmäktig i något af förutnämnde fall emellan revisionerne eller då Rikets Ständer ej äro tillstädes, anmäles och beifras sådant af Rikets Ständers Justitie-Ombudsman; och afhålle sig tilltalad Fullmäktig från utöfningen af sin befattning, intill dess han, genom laga kraft ägande beslut, blifvit frikänd.

§ 11. Åtal emot Fullmäktig för öfverträdelse, den han i sådan egenskap begår, anställes inför Svea Hof-Rätt; och äger den af parterne, som ej åtnöjes med Hof-Rättens utslag i målet, att deröfver i den ordning, som i allmänhet för brottmål stadgad är, hos Kongl. Maj:t i Dess Högsta Domstol sig besvära.

Det alle, som vederbör, hafve sig hörsamligen att efterrätta. Till yttermera visso hafve Wi detta med Egen Hand underskrifvit och med Wårt Kongl. Sigill bekräfta låtit. Stockholms Slott å Rikssalen den 10 Junii 1841.

CARL JOHAN.

(L. S.)

C. Törnebladh.

13.

Kongl. Maj:t

Nådiga

KUNGÖRELSE,

angående Eds-Formulär för Civile och Militäre Embets- och Tjenstemän samt Betjente;

Gifven Stockholms Slott den 27 Julii 1826.

(Med den sedermera i samma Formulär gjorda ändring).

Wi CARL JOHAN, med Guds Nåde, Sveriges, Norriges, Göthes och Wendes Konung, göre veterligt: att sedan Rikets Ständer hos Oss i underdånighet anhållit, att de i Lag och särskilte Författningar till iakttagande vid Edgång föreskrifne Formulärer varda öfversedde och omarbetade; så hafve Wi nu i Nåder godtfunnit fastställa bifogade Formulär till Embets- och Tjenstemanna-Ed för Civile Embets- och Tjenstemän samt Betjente, högre och lägre samt Militärer af alla grader, hvilket Formulär således, i stället för de hittills brukliga, kommer att hädanefter tjena till efterrättelse. Det alle, som vederbör, hafve sig hörsamligen att efterrätta. Till yttermera visso hafve Wi detta med Egen hand underskrifvit och med Wårt Kongl. Sigill bekräfta låtit. Stockholms Slott den 27 Juli 1826.

CARL JOHAN.

(L. S.)

H. G. Danckwardt.

Formulär
till Embets- och Tjenstemanna-Ed för Civile Embets- och Tjenstemän samt Betjente, högre och lägre, äfvensom Militärer af alla grader.

(Enligt förenämnde Kongl. Kung., jemförd med K. K. af d. 26 Dec. 1844 samt Kongl. Circ. af d. 8 Juli 1859).

Anm. Första afdelningen af detta formulär (*Tro- och Huldhetseden*) lydde enligt Kongl. Kung. d. 27 Julii 1826 sålunda: »Jag N. N. lofvar och svär vid Gud och Hans Heliga Evangelium, att jag städse vill och skall vara min rätte Konung, den Stormäktigste Furste och Herre, CARL XIV JOHAN, Sveriges, Norriges, Göthes och Wendes Konung, samt det Kongl. Huset huld och trogen, likmätigt den stadgade Successions-Ordningen, såsom den år 1810 den 26 September uti Örebro gjord och vidtagen är, så att jag Hans Kongl. Maj:ts gagn och bästa uti alla motto söka och befrämja skall. Jag skall ock med lif och blod försvara det Konungsliga väldet samt Rikets Ständers fri- och rättigheter, allt efter hvad i den af Kongl. Maj:t och Rikets Ständer den 6 Juni 1809 fastställde Regerings-Form, med de sedermera af Konung och Rikets Ständer antagne förändringar, stadgadt blifvit. Jemväl skall jag upptäcka samt i tid tillkännagifva, om jag förnimmer något å färde vara till ändring eller upphäfvande af dessa och öfriga Rikets Fundamental-lagar, dem Rikets Ständer för sig och sine efterkommande till evärdeliga tider antagit, och dem jag till alla deras punkter vill och skall lyda, efterkomma och fullborda.» Men genom Kongl. Kung. d. 28 December 1844 och Circ. d. 8 Julii 1859 kom denna del att lyda så som härefter följer:

Jag N. N. lofvar och svär vid Gud och Hans Heliga Evangelium, att jag städse skall vara min rätte Konung, den Stormäktigste Furste och Herre, CARL XV, Sveriges, Norriges, Göthes och Wendes Konung, samt det Kongl. Huset huld och trogen. Jag skall ock med lif och blod försvara det Konungsliga väldet samt Rikets Ständers fri- och rättigheter; allt i öfverensstämmelse med Rikets Grundlagar, dem jag till alla delar skall lyda och efterkomma.

<table>
<tr><td>Och som jag blifvit</td><td>{ utnämnd förord-
nad antagen</td><td>} att vara N. N.; så
vill och skall jag</td></tr>
</table>

<table>
<tr><td rowspan="2">För Rikets Civile Embets- och Tjenstemän, samt Betjente, högre</td><td>samma</td><td>{ embete
tjenst
befattning }</td><td>med nit och trohet</td><td>{ förvalta,
förestå, }</td></tr>
<tr><td colspan="4">jemväl efter mitt bästa förstånd utan väld eller egennytta uppfylla alla</td></tr>
</table>

och lägre, äfvensom särskilda Verks och Auctoriteters Tjenstemän och Betjente, som böra ed aflägga:	de pligter, hvilka enligt lag och Författningar samt { särskild instruction / särskilda stadganden och föreskrifter } mig i denna befattning nu åligga eller framdeles föreskrifvas kunna, samt i öfrigt icke uppenbara hvad efter Lag och gifne föreskrifter hemligt hållas bör:

För Domare tillägges den i Lag föreskrifne Domare-ed.

För Militärer af alla grader:	med nit och trohet fullgöra allt hvad mig i denna befattning, enligt Krigs-lagar, Reglementen eller särskilde ordres och föreskrifter, nu åligger eller framdeles föreskrifvas kan, med lif och blod Konung och Fädernesland
För Commendanter å Fästningar tillägges:	samt den mig anförtrodda fästning
	försvara, vörda och lyda förmän,
För gemenskapen uteslutes:	rättvist behandla underhafvande,
	samt i öfrigt mig som en redlig och trogen Krigsman manligen och väl förhålla:

Detta lofvar jag på heder och samvete hålla; så sannt mig Gud hjelpe till lif och själ!

Anm. Första afdelningen af detta formulär: »Jag N. N. lofvar och svär . . . . . och efterkomma», jemte bekräftelsen i slutet: »Detta lofvar jag på heder och samvete hålla; så sannt mig Gud hjelpe till lif och själ!» — utgör, såsom ofvan är antydt, *Tro- och Huldhets-eden.* Det öfriga (jemte samma slutbekräftelse) är den egentliga Tjenstemanna-eden.

Särskilde edsformulärer begagnas af Kronprinsen och Arffurstarne, se *Naumann* Sv. Stfr. 1 D. 2 Hufvud-afd. sid. 39 not. 5; Af åtskillige i Grundlagarne omnämnda funktionärer, se registret under ordet *Ed;* Af Biskopar, Prester, Universitets-Rectorer, Licentiater, Studenter m. fl., enligt speciella Författningar.

Constitutions-Utskottets Memorialer år 1809 med Förslagen till Regerings-Formen, Riksdags-Ordningen och Tryckfrihets-Förordningen.

1.

Riksens Ständers Constitutions-Utskotts Memorial den 2 Junii 1809 med Förslaget till Regerings-Formen.

Vördsamt Memorial.

Det Utskott, som Riksens Höglofl. Ständer förordnat att utarbeta Förslag till en ny Grundlag för Svea Rikes Styrelse, får nu ett sådant till Riksens Ständers pröfning öfverlemna.

Utskottet hade önskat att på ett arbete af så stor vigt, så vidsträckt omfattning och så ytterlig grannlagenhet, som detta, hafva haft att använda en för fullkomnandet deraf erforderlig tid. Det hade önskat att till någon fullständighet hafva kunnat samla upplyste Medborgares tankar om grunderna för Sveriges tillkommande Stats-Författning, innan det bordt derom stadga sine egne. Men Fäderneslandets vådor hafva ej medgifvit denna ordning. Utskottet har lifligt känt och klart insett, att en lagligen bestämd och derigenom befästad Styrelsemakt utgjorde nu vårt Samhälles vigtigaste angelägenhet, och att endast ett snart och enigt fastställande af denna Makt kunde bevara Rikets sjelfständighet och inre lugn, begge hotade af en fiende, hvilken icke alltid emot Svenska Folket vände krigets vapen allena. Utskottet har derföre hastat till sitt mål. Dess Förslag till en ny Regerings-Form har inom tvenne veckors förlopp blifvit uppgjordt och utarbetadt. Om likväl, efter Utskottets förhoppning, Riksens Höglofl. Ständer finna detta Förslag vara grundadt på en lugn och noggrann beräkning af de särskilde stats-krafternas naturliga verksamhet och rigtning; om de finna deruti bestämd en sådan dessa krafters inbördes inskränkning, som hindrar någondera att öfvergå ifrån kraft till våld; stadgade sådana värn för Folkets samfälda och hvarje enskild Medborgares rättigheter, som listen icke må finna sig lockad att undergräfva, eller Makten retad att störta; om de finna denna Stats-Författning ömsesidigt förutsätta och bereda styrkan af ett allmänt

tankesätt, bilda och stöda detta tankesätt, för att sjelf deraf utbildas och stödas; om de finna densamma ytterst syfta till en sådan Nationens allmänna medborgerliga daning, som skall instämma i det urgamla, aldrig utplånade och outplånliga Svenska individuela lynnet af manlig stolthet utan öfvermod, af frihets-känsla utan yra, af sanningsnit utan svärmeri, af redbar verksamhet utan skryt och ifver; om Riksens Ständer derjemte finna, att Utskottet icke uppoffrat kommande Slägters frihet, säkerhet och odling åt Samhällets närvarande behof af en *kraftfull* Styrande Makt, eller åt den allmänna och enskilda öfvertygelsen om den Furstes dygder, som först skall denna makt af ett tacksamt Folk emottaga; så skola Utskottets Ledamöter, erkännande villigt den ofullkomlighet, som må upptäckas i deras så skyndsamt fullbordade arbete, likväl anse det hela deraf äga något värde, och sig hafva uppfyllt hvad Riksens Ständer med skäl kunnat af dem vänta.

Utskottet har sökt att bilda en *Styrande Makt*, verksam inom bestämda former, med enhet i beslut och full kraft i medlen att dem utföra; En *Lagstiftande Makt*, visligt trög till verkning, men fast och stark till motstånd; En *Domare-Makt*, sjelfständig under Lagarna, men ej sjelfherrskande öfver dem. Det har vidare sökt att rigta dessa Makter till inbördes bevakning, till inbördes återhåll, utan att dem sammanblanda, utan att lemna den återhållande något af den återhållnas verkningsförmåga. På dessa hufvudgrunder af stats-krafternas särskilda bestämmelser och ömsesidiga motvigt skall den Stats-Författning hvila, som Utskottet föreslagit.

Men det är icke blott af formens noggrannt beräknade sammansättning, icke blott af constitutionella Makters sorgfälligt vägda förhållanden, som en Stats-Författnings värde, och i följd deraf dess framtida bestånd, bero. Om i dessa särskilda Former icke verkar en allmän kraft, äro de och förblifva intet mera än toma Former, som ett yttre våld förr eller sednare skall bryta. Om dessa emot hvarandra ställda constitutionella Makter icke sammanhållas, icke hvar för sig ledas, och då styrkas af ett allmänt tankesätt, så skall, under deras strider, Stats-Författningen förr eller sednare upplösas. Sveriges fordne Lagstiftare synas icke hafva nog beräknat verksamheten af detta allmänna tankesätt. I stället att, till skydd emot en blind och orättvis Styrelse, bereda den mäktigt återhållande kraften af en yttrad natio-

nalvilja, hafva de i förväg lagt förhatliga fjättrar på all Styrelse, äfven den rättvisa och upplysta. Dessa fjättrar, hindrande den jemna verksamheten af en makt, som ovilkorligen måste verka, hafva nödvändigt blifvit brutne. Styrelsen, derefter icke länge bunden af Lagar, som ingen medborgerlig anda lifvade och stärkte, har, under några ögonblick af en uppväckt folk-ifver, ryckt till sig enväldet, och sist, under en allmän Nationens dvala, fört detta välde till ytterligheten af egensinniga beslut och af nyckfulla maktspråk. Då höjde sig till Fäderneslandets räddning den hvilande Svenska individuella kraften; men förr kunde den icke höja sig, än sedan en allmän nöd och allmänt insedda faror skapat ett allmänt tankesätt, som nu yrkade högt och samfäldt en länge förut hemligen och enskildt önskad Styrelse-förändring. Det är sålunda åt styrkan af detta vårt tillfälliga tankesätt, som våra efterkommande blifva skyldiga den friare Stats-Författning, Riksens Ständer nu skola fastställa; det är åt den jemna vissheten, den stadgade kraften af deras tankesätt, danadt och förvaradt af denna Stats-Författning, som Utskottet funnit att vården och fullkomnandet af densamma förnämligast borde öfverlemnas. Denna tanka ligger till grund för Utskottets hela arbete. Utskottet föreslår ej stora och lysande förändringar i vår Stats-Författnings åldriga Grund-Former. Det har trott, att sådane Former icke böra lättsinnigt omskapas, alldraminst i de första stunderna af en återvunnen frihet, under en då oundviklig söndring af tankesätt. Det har trott, hvad exemplet af Europas friaste Stat äfven bevisar, att för en nations allmänna rätt och Medborgares personliga frihet och säkerhet finnes intet stadigare värn, än dessa Former, omgifne af seclers helgd och befästade af en allmän national-kraft, som i dem verkar. Denna kraft uppkommer af friheten att tänka och yttra sig öfver Nationens stora angelägenheter, att se dessa framställda till hvarje Medborgares kännedom och omdöme, att veta Lagarne vara hållna i aktning, och att med visshet kunna vänta National-Representationens återkommande verksamhet. Utskottet är ock derom öfvertygadt, att en sann medborgerlig anda icke länge skall saknas hos ett ursprungligen fritt och manligt Folk, som njuter en under Grundlagens helgd skyddad Tryckfrihet, hvars Regeringsärenden offenteligen behandlas och granskas, hvars allmänna och individuella rättigheter iakttagas af en utaf

National-Representationen förordnad Väktare öfver Lagarnas efterlefnad af Domare och Ämbetsmän, och hvars Fullmäktige, Rikets Ständer, äro i sjelfva Grundlagen kallade att å bestämda tider ovillkorligen sammankomma. För att likväl ännu säkrare stadga ett allmänt upplyst tankesätt, verkande omedelbarligen till moget öfverlagda förbättringar af våra Lagar och Hushållnings-anstalter, hafva några af Utskottets Ledamöter tillstyrkt en Riksens Ständers Lag- och Hushållnings-Beredning, hvars tillärnade inrättning och ändamål de Handlingar fullständigt utreda, som åtfölja Utskottets Protocoll. Utskottets fleste Ledamöter hafva deremot yttrat betänkligheter att i Förslaget till Regerings-Formen intaga denna Beredning, men beslutit att öfverlemna frågan derom till Riksens Ständers eget afgörande.

Makten att styra tillkommer, efter Utskottets Förslag, *odelad*, Konungen. Men Hans beslut kunna icke förhastadt fattas, icke bestämmas efter ensidiga underrättelser och råd af dolda personer utan ansvarighet. Han måste i alla mål låta sig upplysas af ett offentligt Stats-Råd, hvars Ledamöter, ställde under ansvarighet icke blott för deras yttrade rådslag, utan äfven för deras tystnad då de bordt råda, måste sjelfve sorgfälligt söka upplysningar, för att bevara sitt lif, sin välfärd och sin heder. På detta sätt och genom de öfriga medel, som äro föreskrifne, i afseende pa ärendernes beredande, bör Konungen icke i något fall kunna missledas, bör allmänna rösten icke kunna hindras att, genom någon organ, tränga fram till Honom. Den oafbrutna vanan att höra råd, alfvarligen och högtidligt gifna, skall i en ung Monarks sinne dana och i en mogen Konungs stadga aktning för sanning och rätt. Och skulle ännu en gång ett oblidt öde uppsätta på Sveriges Thron en egenmäktig Konung, skall dock den förenade kraften af Hans Rådgifvares föreställningar, af Nationens fritt yttrade tankesätt och af vissheten om kommande Ständers ovilja, tidigt bryta Hans våldsamma lynne. Han skall åtminstone icke, genom constitutions-vidriga beslut, blottställa sin makt för en föredragande Embetsmans vägran af den contrasignation, hvarförutan Hans befallningar icke blifva gällande.

Konungens Stats-Råd utgör *icke en i Hans Styrelse deltagande Corps*, tillsatt af Rikets Ständer. Utskottet har trott att den Styrande Makten kunde säkrare beva-

kas genom andra medel än detta, som söndrade enheten och kraften af dess verksamhet, och som hvarje stark Regent derföre skulle vara frestad att undanrödja. Stats-Rådet är sammansatt af Embetsmän, som Konungen tillkallar, och hvilkas råd Han hör icke blott af pligt, utan äfven af förtroende. Desse Embetsmän äro dels sådane, som under Konungen närmast lägga hand vid regeringsärenderne, och följakteligen dela med Honom hedren för det nyttiga som sker, nesan och hatet för det skadliga; dels ock sådane, som, utan detta lifligare interesse i Styrelsens anseende, bedöma kallt dess företag. Konungen blifver således på en gång upplyst af och upplyst om sina Ministrar.

Utskottet har, efter en mogen öfverläggning, funnit, att Konungen borde äga makt att allena göra Förbund med främmande Makter, börja krig och sluta fred. Sådan är vårt Fäderneslands närvarande ställning, att det icke med egna krafter allena synes kunna upprätthålla sin sjelfständighet. Denna beror då af de Förbund med andra Makter, som en klok Styrelse kan vinna, men hvilka aldrig, i den stund de slutas, kunna underkastas den offenteliga pröfningen och de långa betänkligheterna af en Lagstiftande eller också blott af en talrik Rådgifvande Corps. Att Konungen ju må emot en fiendes anfall freda och frälsa Riket, derom kan ej något tvifvel uppstå. Skulle då Hans rättighet att göra krig inskränkas, så blefve denna inskränkning gällande blott för anfallskrig. Men detta förutsätter att bestämma skillnaden emellan ett sådant krig och det nödtvungna försvarets. Hvari må då denna skillnad sökas? Icke i det första krigiska steget, ty en Regent, som ser sitt Land hotadt med anfall från en angränsande Makt, och som genom hastiga rustningar och ett dristigt slag kan förekomma fienden, bör väl icke derföre anses hafva fört sitt Land i ett krig, hvars våda Han endast afböjt. Deremot gifvas visserligen flera anfallssätt, än det enda, att med väpnad styrka intränga på en annan Stats område. De flesta krig äro började i Cabinetten, innan de utbryta på fälten, och hvilken kan då afgöra, om den Regent, som först, eller den, som sist låter sina trupper marchera, är den angripande, eller, såsom begge i sina manifester bevisa, den sig försvarande? Hvilken kan afgöra, om den Regent, som personligen förolämpar den andra, eller denne, som med vapen hämnar sig,

är den verkeliga fridsförstöraren? Och om Grund-Lagarne förbjuda en Konung att börja krig, hvad hindrar den krigslystne Monarken att förmå sina grannar till ett fredsbrott? Genom Öfnings-Läger, anställda nära deras gränsor, genom tvetydiga underhandlingar, öppnade i samma stund med deras fiender, genom misshandlande af deras Sändebud, genom ohöfvisk brefväxling, genom återsända ordnar, med få ord, genom oräkneliga sätt att väcka misstankar och missnöjen, skall Han omsider vinna sitt ändamål. Sveriges sednaste Häfder lemna häruppå de mest talande vedermälen. Det ännu fortfarande olyckliga krig, hvari vår fordne Konungs sjelfrådiga personlighet störtat oss, var, efter de yttre formerne, för Honom ett försvarskrig. Men om också i någon händelse skillnaden emellan anfalls- och försvarskrig säkert kunde bestämmas, och om det förra vore en Konung förbudet, hvilken Samhällsmakt kunde derifrån återhålla Honom och skydda Stats-Författningen? Ingen annan än Arméen, som på gränsen, under flygande fana och kan hända i fiendens åsyn, skulle välja emellan brott emot Rikets Grund-Lagar. och brott emot den militairiska lydnaden, skulle, för att göra valet, alltid under vapen, pröfva krigets laglighet. Man må äfven betänka, att Sverige är omgifvet, icke af små fredliga Republiker, som, aldrig sjelfve angripande, hade endast i högsta nödfall att uppställa ett nationalt motvärn, utan af tvenne Stater, under oinskränkta Envålds-Styrelser samt i följd deraf med hastigt rörliga arméer. I denna belägenhet är det nödigt för Sveriges sjelfbestånd, att dess Konung må kunna med rustningar möta fiendens, och, om nöden det fordrar, heldre angripa med fördel, än afvakta ett krossande anfall. Vådligheten af denna makt försvinner, då de svårigheter beräknas, hvarmed utöfningen deraf alltid är förbunden. Konungen skall genast öfver krigsanledningarne höra hela Stats-Rådet, och sedan kalla Riksens Ständer, innan Han lyfter de penningar, hvarmed kriget till en början kan utföras. Möter Hans företag motstånd i Stats-Rådet eller i Allmänhetens tankesätt, så är det sannolikt, att Han väl betänker anledningarna dertill, innan Han ådrager Sig ännu ett motstånd, och ett vådligare, af Rikets allena beskattande Ständer. Af Konungens makt att börja krig, är den att göra fred en följd. Angelägenheten deraf är merendels så tryckande, att den bör ankomma på den Styrande Maktens enhet och verksamhet.

Ibland de första vilkoren för en Styrelses förmåga att verka kraftfullt och likstämmigt till sammanbundna ändamål, är makten att kunna tillsätta och afsätta de Embetsmän, som i Styrelsens verksamhet förnämligast böra deltaga. Inom Utskottet har den fråga uppstått, huruvida Landshöfdingar borde ibland sådana Embetsmän räknas. Under sina öfverläggningar härom har Utskottet icke kunnat godkänna någon ägande rätt till sysslor, hvilka redan för 20 år sedan förklarades bero af Konungens förtroende, och följakteligen under intet annat vilkor nu innehafvas. Utskottet har endast beräknat Statens rätt och de mångfaldiga Medborgares, på hvilkas trygghet och välstånd en Landshöfdings förhållande kan verka. Vore denne Embetsman icke mera än en verkställare af Lagarna och af Konungens uttryckliga befallningar, så skulle Utskottet gerna hafva instämt i de aktningsvärde Mäns tankar, som ansett Landshöfdingar böra bibehållas vid sine Embeten intill dess de för bevisliga lagbrott, eller för bevislig försumlighet att fullgöra Konungens bud, kunde derifrån lagligen dömas eller med skäl suspenderas. Men en Landshöfding *verkställer* icke blott: han bör bereda Konungens befallningar, genom noggranna underrättelser om tillståndet i sitt Län, genom nitiskt meddelade upplysningar om medlen att det förbättra. Till denna frivilliga verksamhet fordras skicklighet, kunskaper, välvilja och en sann medborgerlig anda. En Landshöfding, som ej ägde dessa egenskaper, kunde ej medverka till en välvillig och upplyst Regerings afsigter, och Länet skulle sakna välgerningarna af en sådan Regering, intill dess döden omsider underröjde hindret derföre, Regeringens eget verktyg. Utskottets pluralitet, som funnit Landets väl oundgängeligen fordra, att Konungen måtte kunna afsätta från Landshöfdinge-syslor, har ej befarat sådana missbruk af denna makt, som i någon mon kunde jemföras med den möjliga och sannolika nyttan deraf. En Landshöfding, som förvärfvat sig Länets tillgifvenhet och aktning, skiljes icke från sitt Embete, utan att Regeringen derigenom äfventyrar vida mera än han förlorar; och en Konung, som i detta fall, likasom i alla andra, måste höra sitt Stats-Råd, skulle säkerligen vid ett sådant steg få emottaga föreställningar, som borde leda Honom att eftersinna hvad Hans egen ära och Hans Regerings anseende fordrade.

Makten att stifta, ändra, upphäfva och förklara Lagar i deras egentliga bemärkelse tillhör, efter Utskottets Förslag, likasom tillförene, Riksens Ständer gemensamt med Konungen. Utskottet, som föreser, att den Grundlag, Riksens Ständer nu komma att fastställa, icke kan blifva fullkomlig, har velat öppna en möjlighet att förbättra den, när ett mer än tillfälligt allmänt tankesätt derom hunnit stadgas. Denna möjlighet borde likväl vara omgifven af försvårande formaliteter, nödvändige för att afhålla icke nog betänkte försök, och att förekomma förhastade beslut. Utskottet har derföre funnit, att inga individuela meningar i ämnen af denna vigt borde hos Riksens Ständers Plena väckas, utan endast kunna der framställas, godkände och utvecklade af det Utskott, som Riksens Ständer vid hvarje Riksdag skulle förordna att granska Grund-Lagarna och anmärka Stats-Författningens brister. Och på det icke, under nagot tillstånd af våld eller folk-yrsla, en Stats-Förändring må kunna med sken af laglighet genomdrifvas, har Utskottet fastställt den grundsats, att hvarje sådan föreslagen förändring icke förr, än å den nästföljande Riksdagen, skall kunna antagas.

Rikets Civil- och Criminal-Lagar samt det gällande Rättegångssättet torde i flera mål böra ändras; men frågorna derom, äfvensom den angående Förliknings-Domstolar, hvilken af en Högloft. Ridderskapets och Adelns Ledamot blifvit i dess Plenum framställd, synas höra till ett Lag-Utskotts beredning. Den oeconomiska Lagstiftningen är förbehållen den Styrande Makten, hvars enhet och hvars upphöjning öfver små interessen äro nödige för att bringa hvarje särskild del af ett sammansatt Stats-Hushållnings-Systême till öfverensstämmelse med de öfrige delarna, och med det hela. Likväl är det Riksens Ständer förbehållet att yttra anmärkningar mot allmänna oeconomiska Anstalter samt önskningar om förändringar deruti, på hvilka, då de äro väl grundade och af allmänna tankesättet understödde, en Regering icke lärer kunna länge uppskjuta att göra afseende. Härvid har dock Utskottet noga sökt att förekomma den Lagstiftande Maktens insteg i den Styrandes verkställighets-åtgärder.

Till Utskottet hafva blifvit remitterade flera Memorial, som i allmänhet handla om grunderna för vår Stats-Författning, och vissa deribland om *förändringar i National-Representationen.* Den af åtskilliga ofrälse Jordägare och

Bruks-Idkare väckta frågan om delaktighet i denna Representation, har Utskottet funnit vara till grunden *rättvis och billig;* men då något sätt till verkställigheten deraf ännu icke blfvit med fullkomlig noggranhet uppgjordt, och Utskottet, i saknad af nödiga upplysningar i detta ämne, icke kunnat något sådant i hast uppgöra, så har Utskottet trott sig endast böra anmäla hufvudfrågan till Riksens Höglofl. Ständers *bifall;* åberopande sig hvad en Ledamot af Utskottet i denna del omständligen till ett nu medföljande Protocoll anfört. Något vidare yttrande öfver ofvannämde Memorialer lärer Utskottet nu icke hafva nödigt att afgifva.

Svenska Folkets rättighet att genom Rikets Ständer sig sjelft beskatta har af Utskottet blifvit sorgfälligt iakttagen. Det är denna sjelfbeskattningsmakt, som upprätthåller och befäster National-Representationen. Dess vårdande är följaktligen icke blott för Nationens välstånd, utan äfven för dess frihet, af den yttersta vigt.

Utskottet har funnit, att *Konungens Domsrätt* borde utöfvas af en Konungens Högsta Domstol, hvari Ledamöterne skulle blifva ständige Embetsmän och, för att vara sjelfständige, icke kunna af Konungen afsättas. Denna Högsta Domaremakt borde dock icke uppresas såsom en oombytelig Corporation, till en Stat inom Staten. Det har således funnits nödigt, icke allenast att de Ledamöter deraf, som för bevisliga fel kunde tilltalas, skulle efter Lag dömmas, utan äfven att Riksens Ständer skulle kunna ifrån deras Embeten till ett visst antal vid hvarje Riksdag skilja dem, som genom ålder, sjuklighet eller andre sådane orsaker blefve oförmögne att deras höga kall värdigt uppfylla, eller icke längre bibehölle det allmänna förtroendet. De formaliteter härvid, som Utskottet tillstyrkt, synas böra utesluta all verkan af enskild stämpling och agg, och tillika förekomma Riksens Ständers pröfning af särskilte Rättegångs-ärenden. Man må emedlertid ihogkomma, att de Högsta Domstolens Ledamöter, som på detta sätt, genom ett icke motiveradt och på inga lagliga bevis grundadt omdöme af en Riksens Ständers Nämnd, mista deras Embeten, böra njuta någon pension, tillräcklig att gifva dem en anständig utkomst. I annat fall skulle, kanhända, ingen skicklig Embetsman vilja öfvergifva en säker syssla, för att emottaga en osäker plats i Högsta Domstolen, och denna för hvarje Medborgare så vig-

tiga Rätt följakteligen blifva sammansatt antingen af oskickelige personer, eller af sådana, som förstode att utan laggrannhet i valen af medel bereda sin framtida sjelfständighet emot väntade missöden.

En af Utskottets Ledamöter, Öfversten Friherre *von Platen*, har väckt fråga om en *allmän National-Armering*, hvilken, i anseende till det kraftiga Försvar Riket i krigstider i allmänhet, samt i synnerhet under dess nuvarande högst betänkliga belägenhet, deraf ofelbart har att vänta, synes så mycket mera förtjena Riksens Höglofl. Ständers synnerliga uppmärksamhet, som förslagets antagande i fredlig tid torde möta de större svårigheter, hvilka leda deras ursprung från grannars misstänksamma politiska Systême.

Utskottet får sluteligen i ödmjukhet anmäla, att, enligt 85 § i Projectet till Regerings-Formen, återstå ännu att utarbetas, utom den tillkommande Successions-Ordningen, en Riksdags-Ordning och en Förordning om en allmän Tryckfrihet. Den förra, eller Riksdags-Ordningen, torde Utskottet i sammanhang med Regerings-Formen få föreslå. Den sednare, hvartill ett förslag, på H. K. H. Hertigens af Södermanland befallning utarbetadt, lärer vara att förvänta, torde till Utskottets granskning blifva öfverlemnadt. Äfvenledes bör en Lag, som bestämmer Ledamöternas af Stats-Rådet ansvarighet, nu stadgas. Stockholm den 2 Junii 1809.

L. A. Mannerheim.	**B. v. Platen.**	**A. G. Silfverstolpe.**
G. Adlerbeth.	**S. v. Stockenström.**	**A. F. Skjöldebrand.**
C. v. Rosenstein.	**Carl G. Nordin.**	**Sven Wijkman C:son.**
I. Reinh. Blom.	**Daniel Eberstein.**	**J. G. Gahn.**
Mats Pehrsson.	**And. Jansson Hyckert.**	**Jon. Jonsson.**

Hans Järta.

Anm. Beträffande de med detta memorial följaktiga bilagor eller protocolls-utdrag, se *Naumann* p. anf. st. 1 D, 1 Hufvud-afd. s. 328 o. f.

2.

Riksens Ständers Constitutions-Utskotts Memorial den 5 Aug. 1809 med Förslaget till Riksdags-Ordningen.

Vördsamt Memorial.

Till fortsättning af de uti Regeringsformens 85 § anbefallda öfriga Grundlagars utarbetande, har Constitutions-Utskottet författat det förslag till Riksdags-Ordning, som härigenom vördsamt underställes Riksens Högloft. Ständers pröfning och skärskådande.

Utskottet har, med uppmärksamheten rigtad på Regeringsformens innehåll och stadganden i hvad Riksens Högloft. Ständers göromål beträffar, sökt bringa uti enlighet dermed föreskrifterne för Riksdags-ärendernes gång och behandling; hvarföre, samt till vinnande af sammanhang och öfverensstämmelse i det hela, Utskottet äfven ansett nödvändigt att uti Riksdags-Ordningen antingen utförligen upprepa eller till vissa delar intaga flere bland de articlar, som i Regeringsformen innefattas. Derjemte, och då trenne Stånd ej äga någon särskildt sammanskrifven Stånds-Ordning, har Utskottet varit nödsakadt att i detta Project införa flere smärre detailler, flere för hvartdera af dessa Stånd mera enskilte föreskrifter. Utskottet har trott det vara en mindre olägenhet, att Riksdags-Ordningen måhända kunde synas nog vidlyftig och i vissa omständigheter af en ojemn form, än att något deruti skulle saknas, som hufvudsakligen fordras för en inom Stånden, så vidt möjligt är, regelbunden författning.

Genom den uti början af förslaget gifne definition på Riksens Ständer, äfvensom genom det förenklade och mera constitutionsenliga Formuläret till Fullmakter för Riksdagsmän, har Utskottet önskat kunna bestämma egenskapen af Riksdagsmäns befattning och utmärka deras allmänliga förbindelse att bevaka det nationala interesset och endast i förening dermed, och såsom deraf härflytan-

de, söka och befrämja de för hvarje ort, menighet eller corporation, mera enskilta fördelar. Grundlagarne utgöra den enda sanna Instruction för Riksdagsmän; *all särskild är otillåtlig* och skall ej behöfvas. Svea Ständer föreställa Svea folk, äro organer för det allmännas önskningar och vårdare af det allmännas rätt.

Jemlikt hvad 14 § utvisar, har Utskottet ansett Riksdagsmanna-rätten för Välloft. Borgare-Ståndet kunna med billighet och ej utan någon nytta inskränkas till endast sådane Personer, som idka Borgerlig Näring och derföre draga Borgerliga besvär; i följd hvaraf Städernes Embetsmän, så vida de äro blott Embetsmän, skulle från representationen uteslutas. Så länge Nationens Lagstiftare äro fördelade i vissa Stånd, som uti alla hänseenden, ända till sjelfva benämningen, åtskiljas från hvarandra genom synbara gränslinier, lärer iakttagandet af den högsta möjliga enhet och likhet i representationens utgörande Stånden emellan vara, om ej ovillkorligen nödvändigt, åtminstone af betydlig vigt. Intet annat Stånd än Borgare-Ståndet har hittills bland sig upptagit sådane, som ej äro medlemmar af sjelfva Ståndet; och i detta fall befinna sig utan tvifvel Magistrats-Personer i allmänhet, så mycket mer, som de äro uteslutne från sjelfva valrättigheten, hvilken dock i sin natur och enligt Författningarne äger en större utsträckning än riksdagsmanna-rätten. Att kunna väljas, bör förutsätta att kunna välja. Det är blott genom deltagande i Borgareskapets Näringar och dermed förknippade onera, som Magistrats-Personer blifva, der sådant är tillåtet, jemte Stadens Embetsmän, Stadens verklige Borgare *). Det är blott genom ikädandet af lika samhällsyrken och skyldigheter, som de kunna förskaffa sig en lika rätt att öfverlägga och besluta om de frågor, som Samhället röra, och hvilka såmedelst vinna för dem ett närmare och lifligare interesse. Utskottet har likväl trott sig böra för Stockholms Stad föreslå ett i sig sjelft mindre betydande undantag från detta allmänna Stadgande. En af ålder vördad vana, betraktandet af Stockholm som hufvudstad och denna hufvudstads samtelige Riksdags-Fullmäktiges yttrade och meddelte önskan hafva gifvit anledning härtill. Då antalet af Stockholms Magistrats

*) Denna grundsats antogs icke af Riksens Ständer. Se RO. 14 och anm. dervid.

Fullmäktige förslagsvis blifvit inskränkt från tre till två, då således hufvudstaden lemnar åtta Riksdagsmän af rätte Borgare, synes Ståndets rätt ej i något afseende lida genom denna anomalie, hvilken deremot, för andra Städer tillåten, skulle möjligtvis en dag medföra den verkan, att Borgare-Ståndet till större delen representerades af andre än Borgare.

Tid efter annan förefallne missbruk hafva föranledt Utskottet till ett projecteradt uttryckeligt stadgande i Riksdags-Ordningens 17 § om majoritetens nödvändighet för val till Riksdagsmän och om anställande af nytt val, enär den valde med döden afgått eller gittat styrka laga förfall. Vid alla val, de må vara ställde på en eller flere personer, som böra utses till någon tjenst, fullmäktigskap eller förslag, fordras en föreskrifven Pluralitet. Således måste, vid val till Riksdagsman, en person, som i röster närmast upphunnit den de fleste kallat, anses obehörig att i hans ställe inträda om ej genom nytt val och dervid erhållen pluralitet, emedan i annan händelse han endast äger minoritetens kallelse, i kraft hvaraf han blifvit lagligen utesluten. Denna sats synes vara så naturlig och gifven, att den visserligen ej tarfvat försvar genom ett rum i Grundlagen, om ej erfarenheten visat att den klaraste sanning någon gång kan bestridas, då hon endast stödjer sig på rätthetsprinciper och förnuftsslut.

Constitutions-Utskottet har ansett lämpeligt att någon viss korrt tid kunde bestämmas, inom hvilken alla Riksens Ständers Utskott, med undantag af det Hemliga, borde väljas och sättas i verksamhet. Hittills hafva mången gång Ledamöter i ett Utskott ej förr blifvit utsedde, än, i den mon ämnen för dess handläggning under Riksdagens fortgång yppats, samma Utskott funnits oundgängeligen behöfligt. Häraf har ej sällan uppkommit den olägenhet, att, genom efter hand gjorde tillsättningar, tjenlige och tillräcklige Ledamöter för ett sednare påtänkt Utskott med svårighet kunnat finnas, särdeles i de mindre talrika Stånden, der ofta en person måste åtaga sig ledamotskap i flera Utskott, hvilka såmedelst hindra och afbryta hvarandras arbeten, om ej på en gång och i god tid en behörig reglering härutinnan iakttages. Att Utskotten likaledes inom en utsatt tid företaga sina göromål, torde vara af mycken inflytelse så väl på ärendernas obehindrade gång, som äfven på deras afgörande vid eller

inom den till Riksdagens slut föreskrifna terminen, hvars förlängande synes böra i möjligaste måtto, af många och vigtiga skäl, undvikas.

Enligt 29 §, jemnförd med 36, 44 och 55 §§, har Constitutions-Utskottet föreslagit, att i vissa anförde fall besluts- och förklarings-rätt kunde af Riksens Höglofl. Ständer åt Utskottet uppdragas. Då uti Plena olika meningar uppstå om nya Utskotts tillsättande, eller till hvilket Utskott väckta ämnen böra remitteras, utan att skiljaktigheten genom Ståndens pluralitet kan afgöras, synes, då all annan beqväm utväg till vinnande af fordrad decision saknas, en sådan i sig sjelf mindre väsendtlig befattning närmast tillkomma Constitutions-Utskottet, särdeles som Utskottet fått sig ålagdt att projectera och granska Grundlagarne, hvilka äfven innehålla föreskrifter om alla Utskottens sammansättning och bestämmandet af deras göromål; hvadan ock samma Utskott lärer kunna censeras mest i tillfälle att förlika de möjligtvis förefallande stridigheter om andras nödvändighet eller behörighet. Om åter i Plena, vid en propositions framställande, olika begrepp uppstå angående rätta tolkningen af Grundlagens bokstafveliga lydelse, hvilket fall dock bör blifva sällsynt, torde en för tvistens afgörande nödig förklaring af bokstafven ej innebära en sådan förklaring af sjelfva sakmeningen, som fordrar Riks-Ståndens sammanstämmande beslut. I denna öfvertygelse och på det ej en uppkommande ordstrid måtte onyttigt förlängas, har Utskottet projecterat den åtgärd i slik händelse, som ofvanåberopade 55 § innehåller; och hvilken åtgärd ej synes lämpligen kunna annorstädes verkställas än hos Constitutions-Utskottet.

När Riks-Stånden i sina beslut öfver någon för dem gemensam fråga stadna uti skiljaktiga meningar, vore det förmodligen mindre rådligt att lemna frågan outredd, knuten oupplöst, då till äfventyrs, genom en ofta i sig sjelf obetydlig jemkning, törhända blott genom en förändrad ordställning och utan allt förnärmande af hvarje Stånds särskilta decisions-rätt, ljus, reda och sammanhang kunde tillvägabringas. Om denna i 72 § föreslagna jemkning pröfvas gagnande och nödig, torde handläggningen dervid vara mest förenlig med det eller de Utskotts bestämmelse, der

målen hvart för sig förut blifvit utarbetade, och der en redan inhemtad fullständig kännedom af sjelfva frågan i hela dess vidd bör kunna lätta utvecklingen af meningarne derom och möjligheten att sammanjemka desamma.

Sedan Constitutions-Utskottets yttrande blifvit infordradt öfver den hos Högloфl. Ridderskapet och Adeln yppade fråga om reducerande af dess Ledamöter i Utskotten till ett lika antal med de öfrige Ståndens, och Högloфl. Ridderskapet och Adeln, i enlighet med hvad Utskottet tillstyrkt, samma inskränkning beslutit, uppstod hos Utskottet, en annan deraf enkelt föranledd fråga, huruvida den i alla Riksens Högloфl. Ständers Utskott hittills nyttjade omröstning efter Stånd borde förbytas till omröstning per capita. Den möjliga invändning har ej undfallit Utskottet, att en sådan förändring skulle i viss hänsigt rubba enheten i representationssättet emellan Riksens Ständer och deras Utskott, och verka en skenbar disharmoni emellan det hela och delarne, äfvensom det torde vid första ögonkastet förefalla olämpligt och stridande mot sakernas naturliga ordning, att, då Principalernas eller Committenternas organisation oupplöst bibehålles, börja en omskapning med de från dem utgående Deputerade. Desse äro likväl nästan de enda betänkligheter, som härvid hos Utskottet förekommit; hvaremot flera och vigtiga fördelar synas med all anledning kunna väntas af ifrågavarande förändring. En betydlig olägenhet som åtföljer voteringen efter Stånd, är den fullkomliga overksamhet, hvaruti ett Utskott försättes, då Stånden i sina meningar stadna två mot två. Så ofta detta fall inträffar, och det inträffar ej sällan, är ändamålet med Utskottets tillförordnande förfeladt: och frågan, för hvars afgörande någon grund bordt läggas, någon öfvervigt fixera normen, återgår till Plena, för att der kanhända fruktlöst ventileras och, genom skiljaktigheten öfverförd ifrån Utskottet till Stånden, slutligen förfalla. Utskottens yttranden innefatta väl ej någon decision, men de förbereda decisionen; och då det gifves en möjlighet att, medelst en Ledamots utlottning, om ett jemnt antal är närvarande, utdraga en bestämd slutföljd af öfverläggningarne, torde ett gammalt bruk, som derföre lagt hinder, kunna afskaffas utan störande af representationens väsendtliga helgd. Såsom ett ytterligare och kraftigt skäl till Ståndsvis-omröstningens upphäfvande, böra

derjemte anföras de besynnerliga och till orimlighet nära gränsande resultaten af denna votering, då ett lika eller mindre antal af Ledamöterne samfäldt räknade kan gifva pluralitet inom Stånden, äfvensom då rösterne ståndsvis blifva lika, och frågan således oafgjord, ehuru två tredjedelar af Ledamöterne varit af en mening. På sådant sätt, och oaktadt hufvudmännen böra lika medverka till beslutet, förlora deras Committerade sin rösträttighet; hvilken deremot synes långt säkrare bevarad genom det individuella omdömets kraft och den enskilta upplysningen. Vidare skall, i Constitutions-Utskottets tanka, genom införandet af den samfälta omröstningen, hvarje ämne säkrare granskas. Sjelfva störandet af en yrkad analogie, sjelfva skilnaden emellan sätten för ett Utskotts beslut till hemställan, och Riksens Ständers beslut till afgörande, synes blifva det tjenligaste correctiv på målens behandlande å båda ställen. Å det förstnämnde mera sedd med Domareblick, och i Plena så tillsägande mera med Stånds-öga betragtad, skall saken i olika förhållanden och ur olika synpunkter så mycket närmare och fullständigare skärskådas. Sålunda och i den mon det mera allmänt erkännes, att Lagstiftaren var Medborgare förr än han blef Stånds-Ledamot, skall småningom ett oupplösligt samband stiftas emellan Stånds-interesset och öfvertygelsen, emellan skälen till ett beslut och principerna för detsamma, och Stånden, sinsemellan skilde till sammansättning och bestämmelse, i sina Utskott med hvarandra förenas. Af alla dessa skäl, och på anledningar tydligen gifne af sjelfva Regeringsformens 69, 71, 97, 103 och 108 §§, har Utskottet, med de skiljaktigheter bilagde Protocolls-Utdrag för den 25 sistl. Julii innehåller, trott sig böra föreslå, att, i likhet med 38 §, votering per capita för framtiden må fastställas uti alla Riksens Höglofl. Ständers Utskott, med undantag af Banco-Utskottet, åt hvilket i vissa fall Riksens Höglofl. Ständers hela decisions-rätt är uppdragen, och hvarest dessutom, genom de för Hedervärda Bonde-Ståndets deltagande i besluten stadgade vilkor, Stånds-analogien kan utan olägenhet bibehållas.

Under öfverläggningen om vissa i Styrelsemakten deltagande eller med densamma förbundne Embetsmäns uteslutande från säte och stämma uti Riksens Höglofl. Ständers Plena och Utskott, har hos Constitutions-Utskottet

fråga uppstått, huruvida tjenstgörande Justitie-Råd, såsom utöfvande Konungens Högsta Domsrätt och i sådan egenskap utgörande, fastän mera indirect, en gren af Styrelsen, borde på denna grund, i likhet med Stats-Råden, betagas att personligen öfvervara Riksens Högloſl. Ständers rådplägningar och beslut; hvartill kommer, att Justitie-Råden särskildt, i den ordning Regerings-Formens 103 § stadgar, kunna af Riksens Högloflige Ständer, genom en opinions-dom, förklaras sine Embeten förlustige. Deremot har förekommit, att ifrågavarande Embetsmän, hvilka af Konungen ej kunna från deras sysslor skiljas, äro i sådant afseende mera oberoende af Styrande makten och ej underkastade annat tvång, än deras med ansvar förbundna domarepligt, genom hvars redliga uppfyllande de säkrast förvärfva och bevara allmänna förtroendet, utan att någonsin sättas i dermed stridiga förhållanden; hvarföre å andra sidan Justitie-Rådens deltagande i Riksens Högloſl. Ständers öfverläggningar synes mindre olämpeligt och åtminstone ej af skadlig inflytelse. Emedlertid och då Utskottets Ledamöter härutinnan varit af olika tankar, och, vid omröstningen, enligt hosgående Protocolls-Utdrag af den 5 Julii, två Stånd stadnat emot två, återstår endast för Utskottet att till Riksens Högloſl. Ständers Plena öfverlemna denna frågas omedelbara afgörande.

Till Riksens Högloſl. Ständers pröfning får Utskottet likaledes hemställa, huruvida de till Tryckfrihetens vård framdeles förordnade Committerade böra åtnjuta något honorarium eller tractamente. Utskottet, ej okunnigt om Statens inskränkta tillgångar, men tillika öfvertygadt om den redbara nytta bemälte Comités-inrättning skall medföra, kan för sin del ej underlåta att tillstyrka anslåendet af ett sådant arfvode, hvilket, uppgående till en måttlig summa, kunde anses som en billig ersättning för en gagnande möda.

Slutligen får hos Riksens Högloſl. Ständer Utskottet föreslå, att de Revisorer, som utses att emellan Riksdagarne granska Stats-Verkets, Bankens och Riksgälds-Contoirets tillstånd, må i och för deras befattning erhålla fri skjuts efter tvenne hästar, samt två R:dr Banco i dagtractamente, hvilket dock ej må under resedagarne beräknas; och synas dessa utgifter, enligt förra bruket, böra af

Banken och Riksgälds-Contoiret bestridas, jemt emellan dem fördelade.

Stockholm den 5 Augusti 1809.

L. A. Mannerheim. **A. J. Silfversparre.**
A. G. Silfverstolpe. **A. G. Mörner.** **S. v. Stockenström.**
Carl v. Rosenstein. **Carl G. Nordin.** **Sven Wijkman C:son.**
Daniel Eberstein. **J. G. Gahn.** **Carl Gust. Broms.**
Anders J:son Hyckert. **Matts Persson.** **Jon Jonsson.**

J. D. Valerius.

Anm. Detta memorial åtföljdes af några Ledamöters skiljaktiga meningar i afseende på Justitie-Rådens riksdagsmannarätt, voteringssättet per capita i Utskott, vice-Talemans-befattningen i Preste-Ståndet, utseende af Taleman för Bonde-Ståndet, rättighet för sistnämnde Stånds Secreterare att bevista Utskotts-sammanträden, Ståndsprotocollens tryckning samt röstberäkningssättet för Banco-fullmäktige.

3.

Riksens Ständers Constitutions-Utskotts Memorial den 28 November 1809 med Förslaget till Tryckfrihets-Förordning.

Vördsamt Memorial.

Till Riksens Högloff. Ständers pröfning får Constitutions-Utskottet härjemte vördsammeligen öfverlemna den af detsamma äskade, dess egna utarbetning till en Tryckfrihets-Lag.

Ämnet är visserligen ej nytt. Utskottet har haft att rådfråga äldre Författningar detsamma rörande, och äfven ägt mycken ledning af det återremitterade Förslaget och dervid i Riks-Stånden gjorde Anmärkningar*). Icke dess-

*) Se *Naumann* Sv. Stfr. 1 D., 1 Hufvud-afd. s. 346

mindre hafva Tryckfrihets-Lagars skiljaktiga uppställning, deras väl kända föränderliga öden, och en deraf uppkommen sorgfällighet att på sanna grunder för sak och verkställighet bereda varaktigheten af en så mycket maktpåliggande författning, upptagit Utskottets hela omtanka.

För hvar och en, som i minnet återkallar jemförelsen emellan den hastigare och välgörande utveckling, upplysningen bibringat i ämnen af alla slag efter tryckerikonstens upptäckt, och förra tiders långsamt framskridande odling, lärer uppfinningens värde icke vara något tvifvelsmål underkastadt. Snillets och den djupa forsknings-andans lifgifvande kraft har det egna i sin natur att vilja meddelas, upplysa, gagna och förbättra. Den har med begärlighet och framgång begagnat denna öppnade genväg att uppfylla en hög bestämmelse, och de för tankens frihet i förväg lagde hinder hafva ej förmått att qväfva, utan endast att för någon tid tillbakahålla och fördröja dess välgörande verkningar.

Desse hinder voro ej utan orsak. De hade ock mäktiga anhängare.

Regenter hafva ej varit sällsynte, hvilkas under medelmåttan inskränkta och ej sällan förvända grundsatser om Styrelsens sanna föremål ej förmått uthärda den upplyste och välsinnade granskarens öfverlägsna blick. Deras ifrån spädare åren ofta underhållna, sällan och svagt motsagda begrepp om egen förträffelighet, inplantade och sjelftagne fördomar om höghet och ära, utan att dervid låta ingå i beräkning Folks och Lands rättmätiga fordringar, hafva ofta förledt dem att heldre låna örat till lycksökarens och smickrarens bifallsrop, än till den oegennyttige, den Fäderneslandet älskande, den Regenten verkeligen tillgifne, men af Honom misskände undersåtens sanningsfulla, ofta just derföre sträfva framställningar om Folkens rätt till lycksalighet.

Den oskicklige, den ensidiga afsigter befrämjande, den i sin krets förtryckande Embetsmannen skulle söka att tillstänga alla utvägar ledande att blottställa hans straffbara uppförande för Regentens misshag, rättvisans hämnd och det Allmännas förakt.

Väldet öfver samveten, urartande och missbrukadt till välde öfver stater, personer och verldsliga handlingar, skulle i tankens frihet se förstöraren af så kära föremål för menniskans medfödda begär att råda. Det har kostat seclers

tid och strömmar af blod att med sanningens fackla fördrifva okunnighetens och vidskepelsens mörker, att på fanatismens fall uppresa fördragsamhetens och samvetsfrihetens altare.

Den halflärde i vetenskaper skulle i dessas ombyggnad på sanna grunder finna ett förringande af oförtjent men länge åtnjutet värde, förlusten af mångårig möda.

Man må då ej förundra sig deröfver, att tankens yttrande frihet i skrift och tryck mött så många och stora hinder. Man beklage dock, att dessa hinder kostat Folkslagen tid och sällhet, och man hemte af långlig erfarenhet en lärorik öfvertygelse om tankefrihetens märkliga inflytelse på Folkens välfärd, dess kraft att bevara Medborgarens rättigheter från förtryck, samt att den, lemnad till en fri och obehindrad verkning, vinner egenskap af en lifgifvande värma, men, hämmad, förr eller sednare utbryter i en förödande eld.

I Turkiet och Marocco finnes ingen yttrande frihet. Der finnes ock ingen säkerhet, hvarken för Regenter eller Undersåter. Äfven utan biträde af erfarenheten och i synnerhet af Englands exempel, hvarest Regentens trygghet och Tryckfriheten väl och länge stått tillsamman, skulle man af motsatsen kunna draga den slutföljd, att en genom Tryckfrihet stadgad och rectifierad allmän opinion befästar den säkerhet för Regentens Person och makt, som vinnes genom den sednares laglikmätiga och välgörande utöfning, och en deraf uppkommande kärlek och förtroende till den förre; att denna opinion upplyser och öfvertygar om nödvändigheten att såväl Regentens makt som Undersåtens rättigheter, den förra och de sednare rätt beräknade, hållas i helgd.

Tryckfriheten, tagen i sammanhang med Rikets nuvarande Stats-Författning, får af sin egenskap att vara en af de säkraste grundpelare, en alldeles egen vigt, en alldeles afgjord oumbärlighet. Sveriges Lagstiftare hafva insett, att af till styrelse-grenarne delade lika krafter uppkommer overksamhet. Det vacklande, den collision och den oreda, som af en sådan ställning förorsakas, äro af för mycken våda för Staten, att ej efter en korrt tids förlopp verka öfvervigt till endera sidan, och gränsen, en gång öfverträdd, lemnar ett gränslöst fält öppet. Grundlagen har derföre tillerkänt Konungen den styrande makten och verksamhet att, med enhet i beslut och kraftfull-

het i medel, densamma utöfva. Bestämda Former för dess verkningskrets, Folket förbehållne fri- och rättigheter, innefatta ej en absolut och emot densamma uppgående motvigt; således ej heller orsaken till någon strid emellan de constitutionella makterne, af hvilken Stats-Författningen förr eller senare skulle kunna upplösas.

Så mycket angelägnare har det varit att bereda en allmän upplysning, att dana en rectifierad opinion, berättigad och skicklig att offenteligen granska och bedöma Nationens stora angelägenheter, Regeringens vigtiga föremål, Lagars och Författningars verkan, Embetsmäns förhållande; och enda medlen dertill igenfinnas uti tankens lagliga yttrande frihet i skrift och tryck. Den har väl ej egenskaperne af activa hinder, af directa band, hvilkas så väl missbruk som bruk lätteligen kunde föranleda till en med Statens bestånd oförenlig Status in Statu, men dess oemotståndeliga kraft att afkläda misstagen och orättvisan sanningens mantel, skall ofelbart införa och stadga begrepp om Regentens sanna ära, rätta medlen att befrämja Folkets lycka, nödvändigheten af den förres makt, värdet af det senares fri- och rättigheter.

Med det klara och oinskränkta förbud af i förväg lagda hinder för rättigheten att utgifva skrifter, hvilket Regerings-Formen i dess 86 § så uttryckeligen stadgar, har Utskottet ej kunnat förena någon slags Censur. Denna skulle ock, enligt Utskottets tanka, innefatta ett medgifvande, eller åtminstone en farhåga, att illviljans och förvillelsens språk skulle kunna vara starkare än sanningens.

Skyldigheten att i analogie med tydlig Lag bevara allmänt lugn, att befästa den samvetsfrid, tröst och förhoppning, hvilka äro frukter af himlalärans sanningar, att freda Konungens Majestät och gerningar, att bereda Statens Embetsmän och fredälskande Innebyggare upprättelse emot sanningslösa och ensidiga beskyllningar, att skydda moral och seder, har uppfordrat Utskottet att föreslå de stadganden emot tryckfrihetens missbruk, hvilka Förslaget i vissa beskrifna fall utsätter. Om de ej alltid skulle kunna anses förenliga med den liberalitet, som utmärker tidehvarfvet, lära Riksens Högloffl. Ständer, af jemförelsen med allmänna Lagens stadganden uti flera Capitel af Missgernings-Balken, upplyst finna, att Utskottet för förseelser i tryckta skrifter måst låta tjena sig till måttstock hvad Allmänna Lagen för förseelser i skrift och tal stadgar. Om och när de åberopade Lagens rum, på sätt

Grundlagen föreskrifver, förändring undergått, lärer ock verkan deraf ofelbart sträcka sig till Tryckfrihets-Förordningen.

Utskottet har också ansett nödig och nyttig en auctoriserad vaksamhet öfver tryckfrihetens möjliga missbruk. Om å ena sidan denna vaksamhet ej är tillfyllestgörande för att qväfva första gnistan af en farlig eld, tror Utskottet, å den andra, att en offentelig bestraffning af i bevis ledda förseelser närmare instämmer med rättvisans och det Allmännas fordringar, än en åtgärd i förhand, som gränsade till censur; och för öfrigt, att den stat, hvars sammansättning vore så svag, att den äfventyrade, vid första intrycken af en försåtlig, ja ända till olydnad emot laglig makt uppmanande skrift, ofelbart hyser i sitt sköte farligare frön till sin förstöring, än den mest tygellösa tankans yttrande frihet.

Det tillhör sluteligen Tryckfrihets-Lagen att sörja för skrifters och anklagades oväldiga och rättvisa bedömande. Så länge fråga endast varit om ämnen och saker, hvilka, i anseende till deras beskaffenhet, ej borde vara föremål för tryckfriheten, har Utskottet trott sig kunna så väl bestämma hvad som bör hänföras till förseelser, som ock inskränka Domarens åtgärd inom gifna föreskrifter. Men då Utskottet, hvad sjelfva framställningssättet beträffar, funnit sig i den mest brydsamma förlägenhet att utstaka gränsen, der detsamma, ifrån att kunna fördragas, öfvergår till otillbörlighet, och vidare, mångfaldiga gradationer igenom, ända till grof brottslighet, har Utskottet funnit öfverstiga dess förmåga att alldeles tillstänga det vidsträckta fältet för utöfningen af menniskans så väl goda som elaka egenskaper: Domarens pröfningsrätt.

I en sådan sakens ställning hade Utskottet trott sig böra föreslå, att den tillkommande Riksens Ständers Tryckfrihets-Comité måste tilläggas rättighet att, vid förekommande frågor om åtalade tryckfrihetsmål, ett bestämdt yttrande afgifva, innan saken af Kongl. Svea Hof-Rätt till afgörande företages. Utskottet vågar hysa den öfvertygelse, att Riksens Ständers val till Tryckfrihets-Comitéen af Personer, kände för upplysning och ett liberalt tänkesätt, att det desse Personer uppdragna, så utmärkt hedrande och vigtiga förtroende att emellan Riksdagarne äga vården öfver denna Grundlag, att Allmänhetens på deras grannlaga befattning fästade uppmärksamhet och oundvikeliga granskning, att ofelbart allmängörande genom trycket af sådane domslut, hvilka med Comitéens yttrande ej instämma, att alla dessa omständigheter

sammanlagde skola blifva ett kraftigt värn för tryckfrihetens helgd, samt åtalade skrifters och anklagades oväldiga bedömande.

Rättegångssättet har Utskottet, så vida sig göra låtit, sökt att inrätta i öfverensstämmelse med allmänna Lagens stadganden*).

Utskottet skulle anse såsom den yppersta belöning för ospard möda, om dess arbete uppfyllde sitt vigtiga föremål. Riksens Höglofl. Ständer behagade benäget erinra sig, att en Författare alltid är i tillfälle att välja det ämne, hvartill han känner sig äga fallenhet, då deremot Utskotts-Ledamöter, utan annan skyldighet än den af nit och välvilja, icke sällan befinna sig i den brydsamma belägenhet att nödgas befatta sig med för deras vanliga yrken mera främmande föremål. Om derföre Utskottets arbete har fel och ofullkomligheter, torde de, i betraktande deraf, kunna ursäktas och med fördragsamhet rättas. Sitt rena uppsåt tilltror Utskottet sig kunna försvara.

Stockholm den 28 November 1809.

På Constitutions-Utskottets vägnar:

L. A. Mannerheim. **Carl G. Nordin.**

Daniel Eberstein. **And. J:son Hyckert.**

J. D. Valerius.

Anm. 1. Vid detta memorial var fogad en reservation af Biskopen *Nordin*, så lydande: »Ehuru jag uti Höglofl. Utskottets upplysta omdöme borde finna anledning att misstro min öfvertygelse, så kan jag likväl ej dölja den farhåga, att en TF., sådan som den nu upplästa, icke nog bevarar religionen, styrelsen samt medborgaren ifrån äfventyrliga anfall, och de med skäl befarade missbruk af en *så litet inskränkt* tryckfrihet skola dock ofelbart hårdast drabba regeringssättet och samhällsordningen.»

Anm. 2. Angående motiverna för Tryckfrihets-Förordningens ändring år 1812, se *Naumann* p. anf. st. 1 D. 1 Hufvud-Afd. s. 362—380.

---

*) Jury-Inrättningen i tryckfrihetsmål infördes först år 1815, se anm. vid TF. 5: 1.

Nya Riksdags-Ordningen.

NYA RIKSDAGS-ORDNINGEN,

enligt Kongl. Maj:ts proposition af den 5:te Januari 1863, i grundlagsenlig ordning antagen af Ridderskapet och Adeln den 7:de, af Preste-Ståndet den 8:de samt af Borgare- och Bonde-Stånden den 4:de December 1865.

Kongl. Maj:ts

nådiga Proposition till Rikets Ständer, om antagande af ny Riksdags-ordning och dermed sammanhängande ändringar i Regeringsformen; Gifven Stockholms Slott den 5 Januari 1863.

Svenska folket har, med Försynens bistånd, så bevarat sin frihet och främjat sin utveckling, att det med ära intager en plats bland de folk, som gå framåt på civilisationens bana. Detta skulle det icke förmått utan en representation, som uppvuxit ur nationell grund och utbildats efter hvarje tids fordringar. Nationens och tidens förändringar påkalla fortfarande förändringar i formen för denna representation. De fyra stånd, som förr delade folket i lika många klasser, hafva längesedan börjat sammansmälta dels med hvarandra och dels med nya klasser, som bredvid dem uppstått. Till fäderneslandets båtnad kan icke Ståndsindelningen bibehållas inom Representationen längre än den inom sjelfva folket eger en fast grund. Det måste derföre vara angeläget att, innan denna redan vittrade grund sönderfaller, bereda en ny tidsenligare form att sätta i den gamlas ställe. Kongl. Maj:t, som i de nyligen antagna kommunalförfattningarne trott Sig finna icke endast ett bevis, att ståndsbegreppen, hvilka der icke vunnit något afseende, förlorat större delen af sin betydelse, utan ock ett säkrare underlag för en ny representationsform, manas af sin konungsliga pligt att nu söka tillvägabringa en lösning af frågan om nationalrepresentationens ombildning, som af en allmän

mening i landet högt påkallas; och förvissad, att Rikets Ständer, med högsint fosterlandskärlek, äro redobogna att, för hvad de anse det helas väl kräfva, offra såväl gamla rättigheter som nya anspråk och mindre meningsskiljaktigheter, vill K. M:t härmed, till Rikets Ständers pröfning i grundlagsenlig ordning, framlägga förslag till ny Riksdagsordning och dermed sammanhängande ändringar i Regeringsformen, åsyftande att ordna National-representationen på det sätt, som K. M:t funnit med samhällets nuvarande förhållanden bäst öfverensstämmande och för dess framtida utveckling mest betryggande.

K. M:t förblifver Rikets Ständer med all Konglig nåd och ynnest städse välbevågen. Datum ut supra.

CARL.

Louis De Geer.

Förslag till Ny Riksdags-Ordning.

Allmänna grunder.

§ 1. Svenska folket representeras af Riksdagen, fördelad i två Kamrar, den första och den andra, hvilka i alla frågor hafva lika behörighet och myndighet.

Riksdagsmännen kunna i utöfningen af sin befattning icke bindas af andra föreskrifter än Rikets Grundlagar.

§ 2. Lagtima Riksdag skall, i kraft af Rikets Regeringsform och utan särskild kallelse, sammanträda hvarje år den 15 Januari eller, om helgdag då inträffar, dagen derefter.

Urtima Riksdag sammankallas, då Konungen så nödigt finner, äfvensom i de fall, hvarom i Regeringsformens 91, 92, 93 och 94 §§ förmäles.

Hos Urtima Riksdag må endast förekomma ärende, som föranledt Riksdagens sammankallande eller af Konungen eljest för densamma framlägges, så ock hvad med dylikt ärende står i oskiljaktigt sammanhang.

§ 3. Riksdagsmännen utses till båda kamrarna genom val för viss tid; dock eger Konungen, innan den tid tilländagått, att förordna om nya val i hela Riket till båda kamrarna eller den ena af dem.

§ 4. Ej må någon Riksdagsman förmenas att sin Riksdagsmannabefattning utöfva; dock gäller under krigstid undantag härutinnan för militärpersoner, då de af Konungen i Rikets tjenst beordras.

§ 5. Lagtima Riksdag kan ej utan egen begäran upplösas förr än den varit fyra månader tillsamman, derest icke Konungen, medan Riksdagen är samlad, förordnar om nya val till båda kamrarna eller den ena af dem. I dessa fall skall Riksdagen, med bibehållande af sin egenskap utaf lagtima, sammanträda å den tid inom tre månader från det Riksdagen blef upplöst, som Konungen bestämmer, och må den ej vidare af Konungen upplösas förr än fyra månader från det sednare sammanträdets början förflutit.

Urtima Riksdag eger Konungen, när han för godt finner, åtskilja, och vare Urtima Riksdag alltid upplöst innan tid för Lagtima Riksdags sammanträde infaller.

Kamrarnes bildande.

a) *Första Kammaren.*

§ 6. Första kammarens ledamöter skola, för en tid af nio år, utses af landstingen och stadsfullmäktige i de städer, som ej i landsting deltaga.

Hvarje landsting och sådan stad, som nu nämnd är, väljer, efter folkmängden inom sitt område, en Riksdagsman för hvarje fullt tal af 30,000. Går ej folkmängden upp till 30,000, väljes dock en Riksdagsman.

§ 7. Val till Riksdagsman i första kammaren anställes af vederbörande landsting och stadsfullmäktige, så ofta ledighet uppstår, eller då Konungen förordnat nya val. Landsting sammanträder för det ändamål, der så erfordras, till urtima möte.

§ 8. Riksdagsman i första kammaren, som vid Riksdags början sin befattning icke nio år innehaft, må dermed till Riksdagens slut fortfara, ändå att under tiden nio år från valet förflyta.

§ 9. Till ledamöter i första kammaren kunna endast väljas män, som uppnått 35 års ålder samt ega och minst tre år näst före valet egt fastighet till taxeringsvärde, ej understigande 80,000 rdr, eller ock till staten skatta samt under tid, som nyss är sagd, skattat för minst 4,000 rdr:s årlig inkomst af kapital eller arbete. Kommer Riksdags-

man, efter det han vald blifvit, i den ställning, att han ej längre skulle varit valbar till ledamot i kammaren, frånträder han sin befattning.

§ 10. För den, som blifvit till ledamot i första kammaren utsedd, utfärdas vid valförrättningens slut fullmakt, som, när valet verkstälts af landsting, underskrifves af dess ordförande, med kontrasignation af landstingets sekreterare, och, då valet skett af stad, undertecknas af stadsfullmäktiges ordförande jemte två af desse fullmäktige. Fullmakterna böra hafva följande lydelse:

"I kraft af det Riksdagsmannaval, som af N. N. landsting (stadsfullmäktige i N. N. stad) blifvit den — — förrättadt, varder N. N. härigenom befullmäktigad att för en tid af nio år från nämnde dag vara ledamot af Riksdagens första kammare". Ort och tid.

§ 11. Är någon missnöjd med Riksdagsmannaval, som af landsting eller stadsfullmäktige förrättadt är, må han deröfver hos Konungen anföra underdåniga besvär. Han eger för sådant ändamål hos landstingets sekreterare eller stadsfullmäktiges ordförande äska behörigt protokollsutdrag, hvilket genast eller inom högst två dagar derefter bör till klaganden utlemnas; och skall han, vid förlust af talan, sina till Konungen ställda besvär, sist inom en månad efter valförrättningens slut ingifva till Konungens Befallningshafvande, som genom kungörelse, hvilken i allmänna tidningarna införes, utsätter viss kort tid, inom hvilken underdånig förklaring må öfver besvären till Konungens Befallningshafvande aflemnas. Sedan den tid tilländagått, har Konungens Befallningshafvande att besvärshandlingarna jemte de förklaringar, som må hafva inkommit, ofördröjligen till Konungen insända, för att i Dess Högsta Domstol skyndsamt föredragas och afgöras.

§ 12. Riksdagsman i första kammaren eger ej att för denna befattning något arfvode uppbära. Vill han befattningen sig afsäga, eger han det göra vid valtillfället eller sedermera, mellan Riksdagar, hos Konungens Befallningshafvande.

b) *Andra kammaren.*

§ 13. 1. Andra kammarens ledamöter väljas för en tid af tre år, räknade från och med Januari månads början året näst efter det, under hvilket valet skett.

2. Å landet, hvartill i fråga om Riksdagsmannaval äfven räknas de städer, som icke hafva egen jurisdiktion, och köpingar, utses för hvarje domsaga en Riksdagsman. Domsaga med större folkmängd än 40,000 varde dock af Konungen, såvidt ske kan häradsvis, indelad i två valkretsar, som välja hvardera en Riksdagsman.

3. I hvarje stad, som eger en folkmängd af 10,000 eller mer, utses en Riksdagsman för hvarje fullt tal af 10,000. Öfriga städer med egen jurisdiktion skola första gången af Konungen, och derefter hvart tionde år af kammaren ordnas, såvidt ske kan länsvis, i särskilda valkretsar, som hvardera utse en Riksdagsman, och skall hvarje sådan valkrets innehålla en folkmängd af minst 6,000 och högst 12,000.

§ 14. Valrätt tillkommer inom den kommun, der han bosatt är, en hvar i kommunens allmänna angelägenheter röstberättigad man, hvilken antingen eger eller med stadgad åborätt innehafver fast egendom på landet eller i stad till ett taxeringsvärde af minst 1,000 rdr, eller för lifstid eller för minst fem år arrenderar jordbruksfastighet till taxeringsvärde, ej understigande 6,000 rdr, eller ock erlägger till staten bevillning för en till minst 800 rdr uppskattad årlig inkomst.

§ 15. Val till Riksdagsmän i andra kammaren verkställas inom September månads utgång näst före början af de tre år, för hvilka valen gälla.

Förordnar Konungen nya val, eller afgår eljest Riksdagsman för andra kammaren innan den tid, för hvilken han blifvit vald, tilländalupit, verkställes ofördröjligen nytt val för den återstående tiden.

§ 16. Valen förrättas, för landet, inför domhafvanden medelst Elektorer, som utses inför kommunalstämmans ordförande eller om kommunen utgöres af stad, hvarom i 13 § 2 mom. förmäles, den för sådan stad särskildt tillsatta styrelse. För hvarje kommun väljes en Elektor och derutöfver, efter folkmängden, en för hvarje fullt tal af ett tusen.

I de valkretsar, som bestå af två eller flera städer, utses inför Magistraten en Elektor för hvarje stad och derutöfver, efter folkmängden, en för hvarje fullt tal af femhundra. Desse Elektorer sammanträda till riksdagsmannaval inför Magistraten i den stad inom valkretsen, som största folkmängden eger.

Kommuner, som hafva att gemensamt välja Riksdagsman, ega dock begagna det omedelbara valsättet, derest flertalet af de röstberättigade så besluta. Då förslag härom af de röstberättigade i en kommun väckes medelst beslut, fattadt inför kommunalstämmas ordförande, Magistrat eller den för stad utan egen jurisdiktion särskildt tillsatta styrelse, varder sådant meddeladt Konungens Befallningshafvande, som från öfriga till valkretsen hörande kommuner infordrar de röstberättigades röster och utfärdar kungörelse om utgången, efter thy som de fleste afgifna rösterna varit för bifall eller afslag. I sistnämnda fall kan frågan icke förr, än en tid af fem år derefter förflutit, ånyo upptagas. Beslutas åter förändringen, träder den i kraft vid det val, som näst efter en månad från kungörelsens utfärdande inträffar, och gäller för en tid af minst fem år, hvarefter beslut om dess upphörande kan på lika sätt som om dess införande fattas. Vid de omedelbara valen afgifvas rösterna, särskildt för hvarje kommun, inför kommunalstämmas ordförande, Magistrat eller för stad särskildt tillsatt styrelse; och skola för rösternas sammanräknande och fullmakts utfärdande åt den, som de flesta rösterna erhållit, valprotokollen insändas, för kommunerna å landet till domhafvanden och för städer med egen jurisdiktion till Magistraten i den stad, som största folkmängden eger.

I stad, som har att ensam sända en eller flera Riksdagsmän, förrättas valen omedelbart inför Magistraten; och må, der flere Riksdagsmän skola utses, staden, på sätt om val till stadsfullmäktige är stadgadt, kunna indelas i valkretsar.

§ 17. Vid savä1 elektors- som riksdagsmannaval tillkommer hvarje röstande en röst. Den, som dervid erhållit de flestas röster, vare lagligen vald, och skilje lotten emellan dem, som erhållit lika röstetal.

Vid dessa val skola till efterrättelse tjena de för kommunerna gällande röstlängder, som böra innehålla anteckning om dem, hvilka enligt § 14 valrätt tillkommer.

§ 18. Konungens Befallningshafvande åligger att, när val till Riksdagsman i andra kammaren erfordras, derom underrätta vederbörande valförrättare, som låter tid och ort för valet i kyrkorna kungöra, med särskildt föreskrift att elektorsval, der det eger rum, skall hållas minst åtta dagar före riksdagsmannavalet. Skulle i någon församling offentlig

gudstjenst ej förrättas å söndag, då kungörelsen bör uppläsas, skall, på presterskapets anmodan, vederbörande kronobetjent kungörelsen skyndsamt kringsända.

För kallelse till elektorsval gäller i tillämpliga delar hvad om kallelse till kommunalstämma och allmän rådstuga stadgadt är.

Der elektorsval hållet är, skall ordföranden i kommunalstämma eller i Magistrat, som valet förrättat, åt den eller dem, som fått elektorsbefattning sig uppdragen, såsom fullmakt meddela till riktigheten bestyrkt utdrag af valprotokollet.

§ 19. Till ledamöter i andra kammaren kunna endast väljas män, som uppnått 25 års ålder samt, enligt 14 §, ega och minst ett år näst före valet egt valrätt inom den kommun eller någon af de kommuner, för hvilka de väljas.

§ 20. För den, som blifvit utsedd till ledamot i andra kammaren, utfärdas ofördröjligen fullmakt, underskrifven för valkrets å landet af domhafvanden, för stad, som ensam sänder riksdagsman, af stadens Magistrat, och för valkrets, som består af flera städer, af den Magistrat, som valet slutligen handlagt. Fullmakterna böra hafva följande lydelse:

»Vid riksdagsmannaval, som den — — hållits i N. N. domsaga» (»N. N. valdistrikt af N. N. domsaga») eller »i N. N. stad» (»städer»), »har N. N. blifvit utsedd till ledamot af Riksdagens andra Kammare för en tid af tre år, räknade från och med den 1 Januari nästkommande år» (eller om valet hållits till följd af Konungens förordnande om nya val eller om Riksdagsman eljest afgått innan den tid, för hvilken han blifvit vald, tilländalupit: »för tiden till den 1 Januari år — —»), »hvarom detta länder till bevis och fullmakt». Ort och tid.

§ 21. Riksdagsman, som för andra kammaren vald blifvit, må ej denna befattning sig undandraga, med mindre han företer giltiga skäl för afsägelse.

Såsom sådana anses:

1. de hinder allmänna lagen upptager såsom laga förfall;
2. ålder öfver 60 år;
3. att den valde tillförene såsom Riksdagsman bevistat tre Lagtima Riksdagar.

Afsägelse af riksdagsmannauppdrag, som göres vid valtillfälle, pröfvas af valförrättaren. Sker afsägelse efteråt mellan Riksdagar, pröfvas den af Konungens Befallningshafvande.

§ 22. 1. Är någon missnöjd med val till Riksdagsman i andra kammaren, må han deröfver anföra besvär hos Konungens Befallningshafvande i valorten eller, der fråga om val för flera städer handlagts inom särskilda län, hos Befallningshafvanden i det län, der slutliga handläggningen skett. För det ändamål eger klaganden hos domhafvande eller magistrat, som slutligen handlagt valfrågan, äska behörigt protokollsutdrag, hvilket genast eller inom högst två dagar derefter bör till klaganden utlemnas; och skall han, vid förlust af talan, sist inom åtta dagar efter valförrättningens slut ingifva sina besvär till Konungens Befallningshafvande, som, på sätt i § 11 stadgas, lemnar vederbörande tillfälle att sig förklara samt sist innan nästa dags utgång, efter det den för förklarings afgifvande bestämda tid tilländalupit, sitt utslag i målet utfärdar.

2. Den med Konungens Befallningshafvandes utslag missnöjde eger att, sist inom åtta dagar efter deraf erhållen del, till Konungens Befallningshafvande inlemna sina besvär ställda till Konungen, hvarefter med målet vidare så förhålles, som ofvan i § 11 sägs.

3. Vill någon klaga öfver beslut, hvarigenom af honom gjord afsägelse af riksdagsmannauppdrag ej blifvit godkänd, förfares i afseende derå, om afsägelsen egt rum vid valtillfälle, enligt mom. 1 i denna §, och om afsägelsen efteråt skett hos Konungens Befallningshafvande, enligt mom. 2.

§ 23. Hvarje ledamot af andra kammaren åtnjuter af statsmedel ersättning för resekostnad till och från Riksdagen samt arfvode af 1,200 rdr för hvarje Lagtima Riksdag; dock att, när antingen Konungen upplöser Riksdag innan den varit fyra månader tillsamman, eller ledamot af kammaren eljest afgår från sin befattning under Riksdagen, innan så lång tid af dess sammanträde förflutit, så ock under Urtima Riksdag, kammarens ledamot undfår, jemte resekostnadsersättning, i dagtraktamente Tio rdr, hvilket dock ej må öfverstiga sammanlagdt 1,200 R:dr.

Den ledamot af kammaren, som icke i rätt tid vid Riksdagen sig inställer, skall för hvarje dag han uteblifver vara förlustig 10 rdr af arfvodet.

c) *Gemensamma bestämmelser.*

§ 24. Rösträtt må ej utöfvas af annan valberättigad än den, som vid valtillfälle personligen sig inställer.

§ 25. Befinnes vid Riksdagsmannaval, hvilka böra med slutna sedlar förrättas, valsedel lyda å person, som ej är valbar, eller på flera eller färre, än som vid valtillfället böra väljas, eller innefattar valsedel någon tvetydighet i anseende till den eller de valdes namn, skall samma sedel anses ogild.

§ 26. Riksdagsmannabefattning kan endast utöfvas af svenske medborgare, som bekänna sig till Christen-protestantisk lära.

Ej må såsom Riksdagsman godkännas:

a) den som står under förmynderskap;

b) den som till borgenärer all sin egendom afträdt och icke, på sätt lag förmår, gitter visa, att han från deras kraf befriad är;

c) den som för vanfrejdande brott är under tilltal, eller blifvit för sådant brott till ansvar dömd eller under framtiden ställd;

d) den som är förlustig medborgerligt förtroende eller förklarats ovärdig att inför rätta föra andras talan;

e) den som blifvit förvunnen att hafva vid Riksdagsmannaval med penningar eller gåfvor sökt värfva röster, eller emot vedergällning afgifvit sin röst, eller genom våld eller hot stört valfriheten.

§ 27. Derest någon varder för samma tid vald till ledamot af begge kamrarna eller till ledamot af endera för två eller flera valkretsar, må pa honom ankomma att bestämma i hvilkendera kammaren han vill inträda eller för hvilken valkrets han vill anses till Riksdagsman vald. Dock åligger honom att hos Konungens Befallningshafvande i den ort, för hvilken han riksdagsmannauppdrag ej mottager, derom göra skyndsam anmälan.

§ 28. Hos Konungen göres af hvardera kammaren anmälan om de ledigheter inom kammaren, hvilka skola under samma eller innan nästa Riksdag genom val fyllas, hvarefter Konungen anbefaller Dess Befallningshafvande föranstalta att nya val anställas.

Om emellan Riksdagar ledighet i någondera kammaren genom ledamots afgång uppstår, åligger Konungens Befallningshafvande tillse och föranstalta, att nytt val anställes.

§ 29. Medan Riksdag samlad är, må ej Riksdagsman sin befattning sig afsäga, utan att han visar sådant hinder. som godkännes af den kammare, till hvilken han hörer; dock att härigenom ingen ändring sker i hvad ofvan är

sagdt om rätt att vid valtillfälle riksdagsmannauppdrag sig afsäga.

§ 30. Hvardera kammaren eger att bestämma påföljd af böter för den kammarens ledamot, som sig vid riksdagen ej i rätt tid inställer och derför ej visar laga förfall, eller som eljest utan tillstånd af kammaren från riksdagsöfverläggningarne förfallolöst sig afhåller. Dessa böter tillfalla Statsverket.

Riksdags början och upplösning.

§ 31. Riksdagen skall sammanträda i Rikets hufvudstad utom i de fall, då fiendens framträngande eller pest eller andra lika vigtiga hinder göra det omöjligt eller för Riksdagens frihet och säkerhet vådligt. Konungen tillkommer då, på sätt Regeringsformen i § 50 stadgar, att annan Riksdagsort utsätta och kungöra.

§ 32. 1. Den som blifvit till Riksdagsman vald skall, första gången han efter valet till Riksdag sig inställer, inför Justitie-statsministern, eller den Konungen i hans ställe förordnar, sin fullmakt till granskning uppvisa å den dag Riksdagen sammanträder eller, om Riksdagsman sednare sig inställer, så snart derefter ske kan. Denna granskning, som skall ske i närvaro af tre bland Fullmäktige i Rikets Bank och tre bland Fullmäktige i Riksgäldskontoret, har till föremål att undersöka, huruvida fullmakterna blifvit i föreskrifven form utfärdade, och skall vid den Riksdag, för hvilken nya val af begge kamrarnes eller enderas samtlige ledamöter egt rum, vara inom tre dagar fulländad, men vid andra Riksdagar samma dag, då fullmakterna uppvisas.

2. Hvardera kammaren tillkommer dock sedan att pröfva behörigheten till riksdagsmannakallets utöfvande, ej mindre för sådana dess medlemmar, hvilkas fullmakter ej blifvit godkända, än äfven för dem, emot hvilka eljest, till följd af denna Grundlag, anmärkning förekommer. Den, om hvars Riksdagsmannarätt fråga är hos kammare väckt, bibehåller emellertid sin befattning såsom ledamot i kammaren, intill dess han blifvit dertill obehörig förklarad.

§ 33. Så snart fullmakterna undergått den i mom. 1 af nästföregående § föreskrifna granskning, samt berättelse om förloppet dervid blifvit af Justitie-statsministern, eller den i hans ställe förordnad är, meddelad kamrarna, hvar i hvad dess ledamöter angår, begäre hvardera kammaren

ofördröjligen hos Konungen, medelst deputation, Talman och vice Talman, dem Konungen då för hvardera kammaren, bland dess ledamöter utnämner.

Talman och vice Talman aflägga inför Konungen följande ed: »Jag N. N., utnämnd och förordnad att vid denna Riksdag vara Talman (vice Talman) i 1:sta (2:dra) kammaren, lofvar och svär, vid Gud och Hans heliga evangelium, att jag vill och skall med all min förmåga upprätthålla och försvara Konungamakten och Riksdagens rättigheter, i öfverensstämmelse med Rikets Regeringsform. Jag skall ock ställa mig till ovilkorlig efterlefnad Rikets öfriga Grundlagar. Detta allt lofvar jag troget hålla, så sannt mig Gud hjelpe till lif och själ».

Då i något af de fall, som i 91, 93 och 94 §§ Regeringsformen omförmälas, Riksdagen på de i samma Grundlags 95 § nämnde vederbörandes kallelse sammanträder, eger hvardera kammaren att, inom sig, välja Talman och vice Talman, hvilka inför kammaren aflägga den föreskrifna eden.

Innan Talmän äro förordnade eller valde, efter thy ofvan sägs, föres i hvardera kammaren ordet af den derstädes närvarande ledamot, som de flesta Riksdagar bevistat och, der två eller flera ledamöter i lika många Riksdagar deltagit, den af dem, som är till lefnadsåren äldst.

§ 34. Konungen låter offentligen kungöra den af Honom för Riksdags öppnande bestämda tid, som ej må utsättas sednare än å femte söckendagen efter Riksdags början. På den tid skola Riksdagsmännen, sedan gudstjenst med dem hållen är, sammankomma på Rikssalen, der Konungen eller, då han så för godt finner, någon af Statsministrarne förer ordet. Vid detta tillfälle låter Konungen meddela Lagtima Riksdag berättelse om hvad i Rikets styrelse sedan nästföregående Lagtima Riksdags sammanträde sig tilldragit, äfvensom till Riksdagen i två exemplar, deraf ett tillställes hvardera kammaren, öfverlemna propositionen angående Statsverkets tillstånd och behof, innefattande äfven förslag rörande sättet att genom bevillningar fylla hvad staten utöfver de ordinarie inkomsterna erfordrar; men om Riksdagen Urtima är, kungöres för densamma anledningen till dess sammankallande och aflemnas de förslag och framställningar, hvilka skola blifva föremål för kamrarnas öfverläggningar; Konungen dock obetaget att sedermera äfven andra förslag framställa.

Då Konungen, på sätt nu är sagdt, Riksdag öppnat, framföre, vid samma tillfälle, kamrarnas Talmän till Konungen, i kamrarnes namn, deras undersåtliga vördnad.

§ 35. Hvardera kammaren eger utse och förordna sin Sekreterare. Den betjening, som hvardera kammaren i öfrigt för sig under Riksdagen anser nödig, tillsättes af Talmannen och några utaf kammaren dertill utsedda ledamöter, efter samråd med Sekreteraren.

§ 36. Vill Konungen, med upplösande af riksdag, förordna om nya val i hela riket till båda kamrarna eller den ena af dem, skall Konungens beslut derom, sedan han låtit till Rikssalen kalla Riksdagen, densamma derstädes meddelas.

Då Riksdag skall afslutas, infinna sig, på Konungens kallelse och efter förrättad gudstjenst, Riksdagsmännen på rikssalen och framföra genom Talmännen sina välönskningar. Derefter uppläses Riksdagsbeslutet, hvaruppå Konungen, sjelf eller genom någon af Statsministrarne, förklarar Riksdagen vara afslutad.

Ärendenas beredning.

§ 37. 1. Å hvarje Lagtima Riksdag skola, inom åtta dagar efter dess öppnande, tillsättas: ett Konstitutionsutskott, ett Stats-utskott, ett Bevillnings-utskott, ett Bankoutskott samt ett Lag-utskott. Dessa Riksdagens ständiga utskott skola bestå: Konstitutions-Utskottet af 20, Statsutskottet af 24, Bevillnings-utskottet af 20, Banko-utskottet af 16 och Lag-utskottet af 16 ledamöter, hvilka hvardera kammaren till hälfva antalet inom sig väljer antingen omedelbart eller, om kammaren så beslutar, genom elektorer; ankommande på kamrarnas sammanstämmande beslut att, när sådant finnes vara af nöden, tillsätta särskildt utskott för upptagande af fråga, som tillhör ständigt utskotts behandling, så ock att, derest utskott anmäler behof af förstärkning i ledamöternas antal, sådant bevilja.

2. Hvardera kammaren eger ock inom sig utse suppleanter, att, för inträffadt förfall för utskottsledamöter, i deras ställe inträda.

3. Derest i någondera kammaren fråga väckes, som icke tillhör förenämnda utskotts behandling, men är af beskaffenhet att utskotts yttrande deröfver erfordras, skall för frågans beredande ett tillfälligt utskott, bestående af så

många ledamöter, som kammaren nödigt aktar, inom kammaren tillsättas.

4. Å Urtima Riksdag skola ej flera utskott tillsättas, än som erfordras för beredning af de dervid, enligt § 2, förekommande ärenden.

§ 38. 1. Konstitutions-utskottet tillkommer att granska rikets grundlagar samt att hos riksdagen föreslå de ändringar deruti, dem utskottet anser högst nödiga eller nyttiga och möjliga att verkställa, så ock att meddela utlåtande öfver de från kamrarne till utskottet hänvisade grundlagsfrågor. Jfr RF. 81—83.

2. Utskottet åligger ock att äska de i Statsrådet förda protokoll med undantag af dem, som angå ministeriella ärenden och kommandomål, hvilka endast i hvad som rörer kända och af utskottet uppgifna händelser må kunna fordras. Om utskottets rätt ock pligt att, efter granskning af dessa protokoll, hos Riksdagen anmäla de anmärkningar, hvartill denna granskning funnits föranleda, eller eljest vidtaga den med anledning af gjord anmärkning erforderliga åtgärd, så ock att, när af Riksdagsman eller af annat utskott än Konstitutions-utskottet fråga blifvit väckt, att Statsrådet eller någon dess ledamot eller föredragande sitt embete på obehörigt sätt utöfvat, deröfver, före frågans afgörande af riksdagen, afgifva yttrande, derom är i Regeringsformen stadgadt. Jfr RF. 106, 107.

3. Utskottet tillkommer jemväl att, då olika meningar mellan kamrarne uppstå till hvilket utskott uppkomna frågor och ämnen böra hänvisas, derom besluta, så ock att skilja mellan kammare och dess Talman, då den sednare vägrar proposition.

§ 39. 1. Statsutskottet, som skall undfå del af Konungens angående Statsverkets tillstånd och behof till Riksdagen aflätna proposition och ega tillgång till alla Statsverkets räkenskaper och handlingar, åligger att granska, utreda och uppgifva Stats- och Riksgäldsverkens tillstånd och förvaltning samt föreslå ej mindre hvad till fyllandet af deras behof erfordras, sedan nödiga indragningar och besparingar blifvit iakttagna, än äfven beloppet af de summor, hvilka, jemlikt 63 § Regeringsformen, skola för särskilda händelser afsättas, så ock att uppgifva, huru mycket bör genom bevillningar utgöras.

2. Utskottet tillkommer ock att efterse och granska, huruvida gjorda eller förordnade utbetalningar af statsmed-

len icke öfverstigit beloppet af de hufvudtitlar, hvilka af Riksdag uti uppgjord statsreglering blifvit fastställda, och huruvida utbetalningarne äro grundade på behörigen upprättade stater, eller Konungens med vederbörlig kontrasignation utfärdade anordningar, samt styrkta med behöriga qvittenser af dem, som medlen emottagit. Skulle, mot Riksdagens beslut, de till någon hufvudtitel anslagna summor befinnas dragna till andra ändamål än dem, som under samma hufvudtitel höra, eller något af Riksdagen faststäldt anslag befinnas öfverskridet, skall utskottet hos kamrarne göra anmälan emot den embetsman, som en sådan anordning kontrasignerat, hvarefter förfares enligt 106 och 107 §§ i Regeringsformen. Ej må dock, emot föreskriften i 90 § Regeringsformen, utskottet i något klander af Konungens gjorda anordningar ingå; ej heller de för statsutgifterna redovisande tjenstemän personligen för utskottet eller Riksdagen till ansvar ställas, utan må, der så nödigt finnes, hos Konungen af Riksdagen anmälas de anledningar, som förekommit att emot någon sådan tjensteman i laglig ordning ansvar yrka. Jfr sid. 462.

§ 40. Bevillningsutskottet åligger att bereda alla dit från kamrarna hänvisade frågor, som angå förändring uti föreskrifterna om bevillnings utgörande, att förslagsvis beräkna inkomsterna af de särskilda bevillningarne, och att, sedan Statsverkets behof blifvit utredda och bestämda, opåmindt föreslå sättet för bevillningens ökande, om det erfordras, eller dess minskande, om sådant kan ega rum, och i sammanhang dermed till Riksdagen afgifva förslag till bevillningsstadgar. Utskottet må derjemte uti bevillningsfrågor föreslå hvad det anser billigt och nyttigt.

§ 41. Bankoutskottet tillhörer att undersöka Riksbankens styrelse och tillstånd samt att hos kamrarne föreslå och i mål, för hvilka utskottet fått sig sådan makt af Riksdagen uppdragen, gifva föreskrifter om Bankens förvaltning. Jfr sid. 468.

§ 42. 1. Lagutskottet skall meddela utlåtande öfver de från kamrarne dit hänvisade förslag till stiftande, ändring, förklaring eller upphäfvande af allmän civil-, kriminal- och kyrkolag; börande under civil- och kriminallag äfven förstås de delar af krigslagar och författningar rörande krigsväsendet, som ega tillämpning till medborgare utom krigsstaten. Jfr RF. 87, 88.

2. Utskottet skall ock granska Justitieombudsmannens afgifna redogörelse, äfvensom hans embetsdiarier och registratur, samt med utlåtande deröfver till Riksdagen inkomma.

§ 43. Ej må Statsrådsledamot eller Justitieråd i Utskott eller val till Utskott deltaga; ej heller någon, af hvilken Riksdagen kan fordra redo och ansvar, inväljas i Utskott, der redovisning för hans egna embetsåtgärder kan förekomma.

§ 44. Utskotten välja, hvart inom sig, Ordförande och vice Ordförande. Intilldess sådant val försiggått, föres ordet af den ledamot, som de flesta Riksdagar bevistat och, der två eller flera i lika många Riksdagar deltagit, den af dem som är till lefnadsåren äldst. De ständiga utskotten utse, hvart för sig, Sekreterare och, efter samråd med honom, den öfriga betjening, som nödig finnes. I tillfälligt Utskott välja ledamöterna, inom sig, för hvarje särskildt mål en föredragande, hvilken det derjemte åligger att uppsätta Utskottets yttrande i ämnet.

§ 45. Alla Utskott skola inom fyra dagar från den, då de blifvit utsedda, sammanträda. De böra, så fort sig göra låter, afgifva de yttranden, som på dem ankomma.

Har ledamot af Utskott 3 gånger å rad, utan laga förfall, från Utskottets sammanträden sig afhållit, bör Ordföranden hos vederbörande Kammare sådant anmäla, på det annan ledamot i Utskottet må i föreskrifven ordning inväljas.

§ 46. Finner Utskott sig behöfva af någon Konungens embetsman eller af allmänt Verk inhemta muntliga eller skriftliga upplysningar, eger Utskottet att, genom sin Ordförande, hos den Statsrådets ledamot, som Konungen dertill vid hvarje Riksdag förordnar, begära Konungens befallning till vederbörande att de äskade upplysningarne meddela; dock böra Statskontoret samt Banko- och Riksgäldsverken, i frågor om redovisning af medel, alla äskade upplysningar omedelbarligen afgifva.

§ 47. Derest ständigt Utskott anser nödigt att, till öfverläggning om något ärende, med annat ständigt Utskott sammanträda, skall sådant ske genom deputerade, på sätt Utskotten derom öfverenskomma. Sålunda sammansatt Utskott eger att i frågor, som det handlagt, utlåtande afgifva, utan att Utskottens öfrige ledamöter deruti taga del.

§ 48. Då inom Utskott omröstning med slutna sedlar anställes, bör en sedel alltid uttagas och förseglas, hvilken

öppnas endast i det fall, att rösterna vid sammanräknandet befinnas lika delade. Är pluralitet redan vunnen, bör den aflagda sedeln genast oupphruten förstöras.

Ledamot, som i Utskotts beslut ej instämt, är obetaget att jemte Utskottets yttrande lemna kamrarna del af sin skiljaktiga mening, som i sådant fall bör till Utskottet skriftligen afgifvas. Dock må Utskottets betänkande derigenom icke uppehållas.

§ 49. Expeditioner från Utskott underskrifvas af Ordföranden.

§ 50. Åskar Konungen af Riksdagen särskilda Deputerade att med Honom öfverlägga om ärenden, dem Han pröfvar böra hemliga hållas, utväljas dertill 12 ledamöter, deraf hvardera kammaren inom sig utser 6. Dessa Deputerade ega dock ej makt att fatta beslut, utan endast att till Konungen afgifva yttranden öfver de mål, Konungen dem meddelar. Sekreterare och öfrige tjenstemän hos dessa Deputerade förordnas af Konungen.

Ärendenas behandling i Kamrarna.

§ 51. Talmännen eller, i händelse af förfall för dem, vice Talmännen åligger, hvar för sin kammare, att utfärda kallelse till sammanträden, att ärendena dervid föredraga, att upptaga, reda och framställa de yttrade meningarna, att göra propositioner för besluts fattande och vidmakthålla ordning vid sammanträdena, allt efter de föreskrifter denna Grundlag innehåller. Dock må den, som Talmansbefattningen utöfvar, ej deltaga i öfverläggning eller omröstning och ej heller något annat föreslå, än som erfordras till verkställighet af Grundlagarna, af Riksdagens eller kamrarnas särskilda beslut eller i öfrigt af de reglementariska stadganden, som för riksdagsärendenas behandling blifvit antagna.

Talman eger ej makt att, utan kammarens samtycke, något dess sammanträde afsluta. Jfr sid. 511.

§ 52. Vid kammares sammanträde eger hvarje dess ledamot rätt att till protokollet fritt tala och utlåta sig i alla frågor, som under öfverläggning komma, och om lagligheten af allt, som inom kammaren sig tilldrager. En hvar yttrar sig i den ordning, han dertill sig anmält och uppropad blifver, och må ej någon vara berättigad att tala utom protokollet. Ingen må tillåta sig personligen förolämpande uttryck; sker det, eger kammaren pröfva, huruvida

den ledamot, som sålunda sig förgått, må af Talmannen erhålla tjenlig föreställning och varning, eller om saken bör till laga domstols behandling öfverlemnas eller ock alldeles förfalla.

§ 53. Ej må Riksdagen eller kamrarne i Konungens närvaro öfver något ämne rådpläga eller besluta.

Uti hvardera kammaren ega Statsrådets ledamöter tillträde, med rättighet att deltaga i öfverläggningarna, men ej i besluten, der de ej äro ledamöter i kammaren. Dock må ej Statsrådets ledamöter i de fall, då dem enligt Regeringsformen uppdraget är att Riksstyrelsen föra, ej heller omyndig Konungs Förmyndare, öfvervara kamrarnes öfverläggningar eller beslut.

I mål, som personligen rörer någon ledamot i kammare, må han väl öfverläggningarna, men ej beslutet, öfvervara.

§ 54. Konungens skrifvelser och propositioner med det undantag, som i § 34 förmäles, tillställas båda kamrarna genom en Statsrådets ledamot samt böra alltid vara åtföljde af Statsrådets och i frågor om stiftande, ändring, förklaring eller upphäfvande af allmän civil-, kriminal- och kyrkolag, jemväl af Högsta Domstolens yttrande. Jfr RF. 81, 87.

§ 55. Motion i ämne, som tillhör ständigt Utskotts behandling, må af Riksdagsman i den kammare, han tillhör, göras inom 10 dagar från Riksdags öppnande. Sedermera må sådan fråga, med undantag af Grundlagsförslag, icke kunna af Riksdagsman väckas, utan såvida den af redan inom någondera kammaren fattadt beslut eller upptaget ärende eller annan under Riksdagen inträffad händelse omedelbarligen föranledes.

I ämne, som icke tillhör ständigt Utskotts behandling, kan motion, så länge Riksdagen är samlad, framställas.

Motion bör alltid skriftligen till protokollet aflemnas. Ej må i en skrift flera mål af olika beskaffenhet sammanföras.

§ 56. Konungens propositioner, så ock motioner i ämnen, som tillhöra ständigt Utskotts behandling, kunna icke till afgörande i kammare företagas, innan Utskott deröfver afgifvit yttrande. Angår motion annat ämne, och rörer det ej kammaren enskildt, kan motionen ej utan remiss till Utskott bifallas. Frågor, som röra någondera kammaren enskildt, må genast afgöras,

§ 57. Derest af Riksdagsman, eller af annat Utskott, än Konstitutions-utskottet, fråga hos kamrarna väckes, att

Statsrådet eller någon dess ledamot eller föredragande sitt embete på obehörigt sätt utöfvat, böra dervid endast följande ordalag nyttjas: »det är anledning till anmärkning mot Statsrådet, eller den eller den ledamoten eller föredraganden, hvarom remiss begäres till Konstitutions-utskottet, inför hvilket anledningen skall uppgifvas». Sådan remiss skall då genast ovägerligen verkställas. Vid kammares öfverläggning om sådan fråga gälle i afseende på Konungens beslut uti mål, som röra enskilda personers eller korporationers rättigheter och angelägenheter, hvad uti 107 § Regeringsformen stadgadt är.

§ 58. När proposition eller motion första gången i kammare förekommer, skall den, såframt ej kammaren enhälligt densamma genast till Utskott förvisar, ligga på bordet till nästa sammanträde, då sådan hänvisning bör ske, derest frågan ej nedlägges eller, om den rörer kammaren enskildt, eljest blifver afgjord. Hvarje ledamot eger i målet afgifva yttrande, hvilket jemväl till Utskottet öfverlemnas; men ej må deraf remissen till Utskottet uppehållas.

Uppstår fråga till hvilket Utskott ett mål bör hänvisas, skall denna fråga blott för det sammanträde, då den väckt blifvit, kunna läggas på bordet, men vid det nästföljande ovilkorligen afgöras.

§ 59. Betänkande, som af ständigt eller i dess ställe särskildt tillsatt Utskott afgifvits, skall i begge kamrarna för ärendets afgörande, savidt ske kan, samtidigt föredragas. Efter betänkandets första föredragning skall detsamma hvila på bordet. Vid nästa föredragning, ehvad öfverläggning då eger rum eller ej, må det, på flera ledamöters förenade begäran, åter göras hvilande. Men då saken tredje gången förekommer, skall den till afgörande företagas.

Betänkande, som afgifvits af tillfälligt Utskott, föredrages i den kammare, som Utskottet tillsatt, och förfares derefter vidare med målet, såsom nyss är sagdt.

Utskotts förberedande hemställanden och förfrågningar må genast afgöras, derest icke någon kammarens ledamot bordläggning begär.

§ 60. När ärende skall slutligen afgöras, böra dertill hörande handlingar uppläsas, såframt någon kammarens ledamot sådant äskar. Ej må något mål, deri öfverläggning egt rum, till slutligt afgörande företagas förr än kammaren på Talmannens hemställan förklarat öfverläggningen slutad; börande derefter proposition framställas. Kan fråga blifva

föremål för bifall eller afslag, bör Talmans första proposition lyda på bifall. Om denna besvaras med nej, och anmärkningar i saken blifvit under öfverläggningen gjorda, bör den följande propositionen i enlighet med dem uppställas. Innefattar ett förslag flera delar, som ej lämpligen kunna i ett sammanhang afgöras, bör särskild proposition å hvardera delen framställas i enahanda ordning, som nu är föreskrifven. Proposition skall alltid endast med ja eller nej besvaras, och Talmannen tillkännagifve sin uppfattning af det svar, som lemnats, hvarvid skall bero, såvida ej votering begäres, hvilken då ej må vägras; en hvar i öfrigt obetaget att låta sin särskilda mening i protokollet antecknas. Ingen må försöka att beslutet genom ny öfverläggning upprifva. Då voteras skall, bör voteringsproposition jemte tydlig kontraproposition genast författas, justeras och anslås, samt omröstningen straxt derefter verkställas; men ej må proposition göras, om votering skall ega rum, ej heller någon omröstning derom tillåtas.

Omröstning skall alltid ske med tryckta och omärkta, enkla, slutna och hoprullade sedlar, och bör, till undvikande af lika röstetal för ja och nej, i mål, der blott enkel pluralitet erfordras, Talmannen vid hvarje omröstning före sedlarnes uppräkning en bland dem uttaga och genast förseglad aflägga. Om vid sammanräknandet af de öfriga sedlarna rösterna befinnas lika delade, skall den förseglade sedeln öppnas och afgöra beslutet. Är pluralitet redan vunnen, bör den aflagda sedeln oupbruten genast förstöras.

§ 61. Talman må ej vägra proposition, utom när han finner väckt fråga strida mot Grundlags lydelse; och bör han då alltid anföra skälen till sin vägran. Derest kammaren ändock yrkar proposition, skall Talman ega att förklara öfverläggningen hvilande, och målet förvisas då till Konstitutions-utskottet, som det åligger att ofördröjligen inkomma med motiveradt och bestämdt utlåtande öfver frågans stridighet eller enlighet med Grundlagen. Å hvad Utskottet förklarat icke vara mot Grundlag stridande kan proposition sedermera ej vägras.

§ 62. Kammares beslut i fråga, som icke rörer kammaren enskildt, skall Medkammaren genom utdrag af protokollet delgifvas. Har målet varit af ständigt eller i dess ställe särskildt tillsatt Utskott handlagdt, skall ock detta om beslutet på enahanda sätt underrättas. Derest ledamot, som i kammarens beslut ej instämt, vill sin särskilda me-

ning hos Medkammaren anmäla, skall sådant vara honom obetaget; börande han i slikt fall sin skiljaktiga mening skriftligen till protokollet aflemna, hvarefter den genom protokollsutdrag Medkammaren delgifves; men ej må häraf i något fall beslutets expedierande uppehållas.

§ 63. När fråga, hvaröfver Utskott sig utlåtit, till afgörande förekommer, eger kammaren att antingen genast med bifall till utlåtandet eller, utan afseende å hvad Utskottet föreslagit, fatta sitt beslut, eller, om ämnet anses fordra ytterligare utredning, målet till Utskottet återförvisa.

Stanna kamrarne öfver någon fråga, deri ständigt eller i dess ställe särskildt tillsatt Utskott sig yttrat, uti hufvudsakligen eller till vissa delar olika beslut, då skall Utskottet söka att de olika meningarna, så vida möjligt är, sammanjemka och med förslag derom till kamrarna inkomma.

Om frågan varit af tillfälligt Utskott handlagd, och den kammare, som Utskottet tillsatt, icke afslår den i frågan väckta motion, skall beslutet genom utdrag af protokollet delgifvas Medkammaren, som derpå om frågan beslutar antingen genast eller efter dess hänvisning till ett för frågans vidare utredning inom kammaren tillsatt Utskott. Derest kammaren då icke antager det af den kammare, som saken först handlagt, fattade beslut, varder det afslaget eller med ändring återlemnadt till sistnämnde kammare, hvilken i sednare fallet har att målet till ny öfverläggning företaga samt eger att, om Medkammarens beslut icke oförändradt antages, ärendet dit ånyo öfverlemna till förnyad ompröfning.

Hvad kamrarne sammanstämmande besluta, det vare Riksdagens beslut. Blifva kamrarne ej, efter den behandling ofvan är nämnd, om ett beslut ense, skall frågan, utom i de fall 65 § upptager, anses hafva för den Riksdagen förfallit.

§ 64. Förslag till stiftande, ändring, förklaring eller upphäfvande af Grundlag, hvarom fråga endast vid Lagtima Riksdag må väckas, kan å samma Riksdag förkastas, men ej slutligen antagas eller bifallas i vidsträcktare mån, än såsom ett förslag, hvilket till den Lagtima Riksdag, som, efter förrättade nya val i hela Riket till andra kammaren, först sammanträder, skall hvila, för att då ånyo pröfvas. Varder förslaget dervid af bägge kamrarna antaget, blifver det Riksdagens beslut; egande kamrarne ej rätt att uti hvilande förslag ändring göra. Ej må beslut öfver hvilande

förslag till annan Riksdag, än nu är nämndt, uppskjutas, utan Konungen och bägge kamrarne derom äro ense.

§ 65. När i fråga om statsutgifter eller bevillning, eller angående Riksbankens eller Riksgäldskontorets styrelse och förvaltning, inkomster och utgifter, kamrarne fatta stridiga beslut, som ej uppå vederbörligt Utskotts förslag varda sammanjemkade, skola bägge kamrarne hvar för sig rösta om de olika beslut, hvari hvardera förut stannat; kommande den mening, som dervid erhåller de flesta ledamöters af båda kamrarna sammanräknade röster, att gälla såsom Riksdagens beslut. För att vid sådan omröstning förekomma lika antal röster, skall i andra kammaren afläggas och förseglas en sedel, hvilken, i händelse de öfrige sammanräknade rösterna utfalla lika, öppnas och afgör frågan. Är pluralitet redan vunnen, bör den aflagda sedeln oupbruten genast förstöras.

§ 66. Då val till Konung eller Thronföljare skall förrättas, tillsättes en Nämnd, bestående af 64 personer, af hvilka hvardera kammaren genom sluten omröstning inom sig utser 32, med uppdrag att, vid förefallande skiljaktighet mellan kamrarna, bestämma valet. Dagen efter, sedan Nämnden är utsedd, skrida kamrarne till val af Konung eller Thronföljare. Förenas kamrarne om en och samma person, är han att såsom utkorad anse. I annat fall afgör Nämnden. Dock må ej hos densamma komma under omröstning andra än de som i hvardera kammaren erhållit flesta rösterna, egande ingendera kammaren att flera än en kandidat framställa. Nämndens ledamöter, hvilka ej i och för denna befattning må uteslutas från deras riksdagsmannarätt i kamrarna, sammanträda dagen efter den, då valet i kamrarna förrättadt är, och skiljas ej åt förr än valförrättningen är fullgjord. Den af de bägge under omröstning komna personerna, på hvilken da inom Nämnden de flesta rösterna falla, är behörigen vald. I den händelse, som 94 § Regeringsformen omförmäler, skall Nämnden väljas inom 10:de dagen efter den, som i riksdagskallelsen är till Riksdagens sammankomst utsatt. Jfr RA. 3. 11.

§ 67. Skall Förmyndare för omyndig Konung tillsättas, utses af kamrarna, sist dagen efter Riksdagens öppnande, en Nämnd, på det sätt och till det antal personer, som i nästföregående § sagdt är. Denna Nämnd röstar om de af Riksdagen till antalet bestämda Förmyndare, som skola vara 1, 3 eller 5. Hvarje ledamot af Nämnden upptecknar

å en sluten vallista de män, dem han anser förtroendet värdiga, och så många, att de med en person öfverstiga det af Riksdagen bestämda antalet. Af dem, som dervid kommit i åtanka, ställes först den, som flesta rösterna erhållit, under ny omröstning, då Nämndens pluralitet gifver utslaget. På samma sätt förfares med den, som näst honom blifvit af de flesta kallad o. s. v., tilldess det föreskrifna antalet af Förmyndare blifvit fyldt. Nämnden kan ej förr åtskiljas, än valet fulländadt är; och gälle detta val såsom Riksdagens beslut.

Om så händer, att kamrarne ej inom tre dagar efter Riksdagens öppnande om Förmyndarnes antal åsämjas, förordnas på enahanda sätt och till lika antal, som ofvan angående Nämnden är sagdt, en särskild Nämnd, att medelst omröstning denna fråga, med samma kraft och verkan som Riksdagens beslut, inom två dagar afgöra; skolande sedermera den utsedda Nämnden, likaledes inom två dagar, hafva valet förrättat, så att i alla händelser förmyndarevalet, inom sju dagars förlopp från Riksdagens öppnande, må vara verkstäldt. Jfr RF. 41. RA. 8.

§ 68. Till följd af Regeringsformens 96 § skall hvarje Lagtima Riksdag förordna en för lagkunskap och utmärkt redlighet känd man, att hafva tillsyn öfver lagarnas efterlefnad af domare och embetsmän samt att inför den Riksrätt, som i bemälde Grundlags 102 § till dess inrättning och göromål beskrifves, eller vid andra vederbörliga domstolar, i laga ordning tilltala dem, som i sina embetens utöfning anses af väld, mannamån eller annan orsak hafva någon olaglighet begått eller underlåtit att sina embetspligter behörigen fullgöra.

Denne Riksdagens Justitie-Ombudsman, hvilkens rättigheter och åligganden ytterligare såväl i Regeringsformen som genom särskild instruktion utstakas, väljes af 48 för tillfället nämnde valmän, af hvilka hvardera kammaren inom sig utser 24. Desse valmän, hvilka böra till valförrättningen sammanträda samma dag, då de blifvit utsedde, och ej må åtskiljas förr än valet är fulländadt, skola först samfäldt, medelst slutna sedlar, hvar för sig föreslå den man, som de anse böra komma under omröstning. Falla dervid rösterna till mer än hälften på en man, är han behörigen vald. Äro åter rösterna så delade mellan flera, att sådan pluralitet för någon icke eger rum, anställes ny om-

röstning med slutna sedlar till antagande af den, som de flesta rösterna erhållit, eller, om han icke antages, af den, som näst honom blifvit af de fleste kallad o. s. v. Skulle, sedan alla omröstningarne sålunda försiggått, likväl ingen hafva erhållit den här föreskrifna pluralitet, anställes ny omröstning öfver alla dem, som vid den första omröstningen blifvit satte i fråga; skolande den, som erhållit de flesta rösterna, anses behörigen vald.

Valmännen böra vid samma tillfälle, då Justitie-Ombudsmannen utses, och på enahanda sätt, välja en man af de egenskaper, som hos denne embetsman erfordras, för att honom efterträda, i fall han, innan nästa Lagtima Riksdag anställt nytt val af Justitie-Ombudsman, skulle med döden afgå, samt att utöfva embetet under den tid Justitie-Ombudsmannen kan vara af svår sjukdom eller annat laga förfall derifrån hindrad.

I händelse Justitie-Ombudsmannen, under det Riksdag är församlad, afsäger sig förtroendet, eller med döden afgår, insätter Riksdagen genast i embetet den man, som blifvit till hans efterträdare utsedd. Skulle Justitie-Ombudsmannens utsedde efterträdare, under Riksdag, afsäga sig det erhållna förtroendet eller i Justitie-Ombudsmans-embetet insättas eller med döden afgå, utväljes på ofvan stadgade sätt en annan behörig man i hans ställe.

Inträffar något af dessa fall mellan Riksdagarna, skall Riksdagens rätt härutinnan genom dess Fullmäktige i Banken och Riksgäldskontoret utöfvas. Jfr RF. 96—101. S. 627.

§ 69. Lagtima Riksdag skall hvart tredje år tillsätta en Nämnd af 48 personer, deraf hvardera kammaren genom sluten omröstning inom sig utser 24, och hvilken Nämnd, i den ordning 103 och 104 §§ Regeringsformen stadga, eger att döma, huruvida Högsta Domstolens samtlige ledamöter gjort sig förtjente att i deras vigtiga kall bibehållas, eller om visse af dem, utan bevisligen begångna fel och brott, hvarom Regeringsformens 102 § handlar, likväl kunna anses böra från utöfningen af Konungens domsrätt skiljas.

Denna Nämnd träder samma dag den blifvit vald tillsamman. Nämndens samtlige ledamöter rösta först, man för man, öfver den frågan: skall omröstning anställas till uteslutande af någon bland Högsta Domstolens ledamöter? Besvaras denna fråga enhälligt eller af de flesta rösterna med *nej*, blifva Högsta Domstolens samtlige ledamöter bibehållne. Besvaras den åter med *ja*, uppgör hvar och en

af Nämnden en sluten lista på dem af Högsta Domstolens ledamöter, flere eller färre, som han anser böra entledigas. De tre bland dessa, som då fått det största antal röster emot sig, ställas hvar efter annan under ny omröstning, hvarvid två tredjedelar af rösterna fordras emot den eller dem, som skola anses vara från Riksdagens förtroende uteslutne; och förhålles derefter såsom i Regeringsformens 103 § vidare föreskrifves.

§ 70. Lagtima Riksdag skall hvart tredje år förordna sex för kunskaper och lärdom kände män, att, jemte Justitie-Ombudsmannen, som bland dem förer ordet, utöfva vård öfver tryckfriheten. Desse komiterade, af hvilka två, utom Justitie-Ombudsmannen, skola vara lagfarne, väljas medelst omröstning genom 24 valmän, deraf hvardera kammaren inom sig utser 12. Afgår mellan Riksdagarna någon bland komiterade, välja de öfrige till det lediga rummet en behörig man. Jfr RF. 108.

§ 71. Hvarje Lagtima Riksdag skall genom 48 valmän, af hvilka hvardera kammaren inom sig utser 24, välja Fullmäktige att, jemlikt särskilda reglementen, Riksbankens och Riksgäldskontorets medel och tillhörigheter förvalta. Dessa Fullmäktige skola i hvartdera Verket vara sju; egande ordföranden afgörande röst, derest i frågor, som hos Fullmäktige komma under omröstning, rösterna för två skiljaktiga meningar utfalla lika. Valen ske medelst slutna sedlar sålunda, att för hvartdera Verket först utses den, som bland Fullmäktige skall blifva ordförande, och sedan de öfrige sex; tillkommande Fullmäktige för hvartdera Verket att sjelfve bland sig välja en vice ordförande, att föra ordet när hinder för ordföranden inträffar. Jfr s. 663 o. f. 504.

§ 72. Å hvarje Lagtima Riksdag förordnas Revisorer till ett antal af 12 för hvart år, hvilka till halfva antalet af hvardera kammaren utses, att enligt Regeringsformen och särskild instruktion granska Statsverkets, Riksbankens och Riksgäldskontorets tillstånd, styrelse och förvaltning. Hvarje revision skall omfatta ett års afslutade räkenskaper. Revisionsförrättningen tager årligen sin början den 15 Augusti eller, om helgdag då inträffar, dagen derefter och skall inom två månaders tid vara fullbordad.

Revisorerne välja sjelfve inom sig ordförande, hvilken eger afgörande röst, derest, vid omröstning, rösterna i något fall äro lika.

De anmärkningar, som Revisorerne finna sig befogade att i sin berättelse till Riksdagen framställa, skola, sedan förklaringar deröfver inkommit, af nästföljande Lagtima Riksdag öfverlemnas till vederbörande Utskotts granskning och vidare behandling. Jfr sid. 636 o. f.

§ 73. På samma gång och på lika sätt, som Fullmäktige och Revisorerne enligt föregående två §§ utses, tillsättas jemväl Suppleanter, att, vid inträffande förfall för dem, träda i deras ställen, nemligen för Fullmäktige i Riksbanken tre, för Fullmäktige i Riksgäldskontoret likaledes tre och för hvarje års Revisorer sex.

§ 74. Riksdagens nämnder och valmän utse sjelfve inom sig ordförande.

§ 75. Vid alla val iakttages, att namnsedlarne, såframt de skola blifva gällande, böra vara enkla, slutna, hoprullade, omärkta och fria såväl från all tvetydighet i anseende till personernas namn, som från oriktighet i anseende till deras antal. Mellan personer, som vid val undfått lika antal röster, skiljes genom lottning, när så erfordras.

§ 76. Vid justering kan ett beslut ej ändras, men väl må sådana tillägg göras, hvarigenom ingen ändring i beslutet uppkommer. Ur protokoll må vid justeringen, med kammarens bifall och den talandes begifvande, uteslutas dennes uttryck och äfven öfverläggning, som deraf följt; dock kunna ej sådana uttryck uteslutas, på hvilka beslutet tydligen sig grundar.

§ 77. Riksdagsman, som varit frånvarande då något beslut fattats inom den kammare han tillhörer, skall ega att derefter till protokollet anmäla, det han ej i berörda beslut deltagit, men icke hafva makt att tala å deras beslut, som dervid närvarit.

§ 78. De reglementariska föreskrifter, som för riksdagsgöromålen och ordningen hos kamrarna och utskotten anses till iakttagande jemte Grundlagarna nödige, eger Riksdagen, eller i ämne, som angår kammare enskildt, denna kammare att fastställa. Ej må något deri införas, som mot Grundlag eller annan gällande Lag strider.

Meddelande af Riksdagens beslut.

§ 79. De framställningar till Konungen, hvilka Riksdagen beslutar, skola, äfvensom svaren på Hans till Riks-

dagen aflåtna förslag, genom skrifvelser till Konungen aflemnas. Å Konungens propositioner i frågor om stiftande, ändring, förklaring eller upphäfvande af Grundlag skola Riksdagens svar, derest beslutet innefattar bifall till Konungens förslag, på Rikssalen å dag, som Konungen utsätter, öfverlemnas.

§ 80. I mål, som blifvit af ständigt eller i dess ställe särskildt tillsatt Utskott handlagda, skola de från Riksdagen utgående skrifvelser uppsättas och expedieras af kansliet hos det Utskott, som ärendet beredt.

Uppsättandet och expedierandet af andra för bägge kamrarna gemensamma skrifvelser, äfvensom af Riksdagsbeslutet, besörjes genom ett särskildt Riksdagens Kansli under inseende af 2 inom första och 2 inom andra kammaren dertill utsedda ledamöter, hvilka jemväl, tillika med kamrarnas Talmän och vice Talmän, tillkommer att utse och förordna de tjenstemän, som Riksdagen anser för detta Kansli erforderliga.

Ej må expedition öfver något Riksdagens beslut utgå förr än den blifvit inför kamrarna justerad. Riksdagsbeslutet skall af Riksdagens ledamöter underskrifvas. Öfrige från Riksdagen utgående expeditioner undertecknas endast af Talmännen.

§ 81. De allmänna stadgar och förordningar, hvilka Konungen och Riksdagen gemensamt beslutit, skola endast i Konungens namn och med Dess underskrift utfärdas.

§ 82. De i kamrarna förda protokoll och öfriga riksdagshandlingar skola på Statens bekostnad, så tidigt ske kan, af trycket utgifvas, de sednare fullständigt och protokollen i den mån kamrarne hvar för sig förordna.

Utdrag af Protokollet öfver Justitie-departements-ärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen uti Statsrådet å Stockholms Slott Måndagen den 5 Januari 1863,

i närvaro af: H. Exc. Herr Justitiestatsministern Friherre *De Geer*, H. Exc. Herr Statsministern för utrikes ärendena Grefve *Manderström*, Statsråden: Herr Friherre *Gripenstedt*, Grefve *v. Platen*, *Lagerstråle*, *Malmsten*, *Thyselius*, *Bredberg*, *Thulstrup* och *Reuterskiöld*.

Efter föregångna öfverläggningar emellan Statsrådets ledamöter inför Hans Maj:t Konungen. angående nationalrepresentationens ombildning, anmälde H. Exc. Herr Justitiestatsministern, de vid detta protokoll fogade förslag till ny Riksdagsordning och dermed sammanhängande ändringar i Regeringsformen, hvarvid H. Exc. anförde:

»E. K. M:t har redan vid riksdagens öppnande uttalat sin åsigt att i formen för nationalrepresentationen förefinnas väsendtliga brister, som försvåra en lefvande vexelverkan mellan styrelse och folk.

Inveckladet och försvårandet af de offentliga ärendenas behandling höra, efter min föreställning, icke till de största bristerna af denna form. Sjelfva dess grund har blifvit med nuvarande samhällsförhållanden mindre förenlig. Den skulle icke i förflutna tider förmått värna vår frihet och befrämja vår utveckling, så som den gjort, om den icke motsvarat nationens tänkesätt och utbildats efter dess behof. Men nationens och tidens förändringar påkalla motsvarande förändringar i formen för vår nationalrepresentation. Ett ofullständigt organ för den representerade delen af folket, utestänger den från representationen hela samhällsklasser, hvilkas deltagande deruti påkallas af hennes eget ändamål, och hvad ännu betänkligare är — den hotar att åt den ena hälften af representationen gifva en för det helas jemnvigt vådlig tyngd. Under det sjelfva tidsandan oafbrutet arbetar på att minska de två första riksståndens politiska vigt, vinna de begge andra förstärkning genom de efterhand

i representationen ingående nya elementer, hvilkas olikartade beskaffenhet förhindrar deras sammanförande i ett särskildt riksstånd, — om sådant eljest vore verkställbart eller lämpligt, — och hvilkas oförenlighet med grunden för de två förstnämndes representationsrätt tvingar dem in i de två andra. Den sannolika följden häraf är att en öfvervägande del af representationens makt, utan motsvarande ansvar, småningom öfvergår till dessa sistnämnda, och att dermed den i sitt inre upplösta ståndsförfattningen af sig sjelf sammanstörtar. Beskaffenheten af den nya representationsform, som i denna händelse kunde komma att träda i stället för den gamla, beror af omständigheter, som ligga utom den menskliga beräkningen; och lätteligen skulle dervid en strid om representationsformen kunna förvandla sig till en strid om statsförfattningen. En sådan fara bör i tid afvärjas, och enda sättet synes mig vara att, innan den nuvarande författningen sönderfaller, bereda väg för en annan representationsform, som bättre motsvarar samhällets behof.

All tanke på bibehållandet af en ståndsrepresentation måste härvid desto hellre öfvergifvas, som ståndsbegreppen redan i det närmaste förlorat sin betydelse utom representationen, så att ståndens bibehållande der ensamt underhåller en söndring mellan folkklasser, hvilkas intressen till stor del icke äro skilda genom annat än institutionen. Redan det konstitutionsutskott, efter hvars förslag vårt nuvarande statsskick blifvit ordnadt, ansåg denna ståndsfördelning såsom det hufvudsakliga felet i vår representation; och den samhällsutveckling, som sedan dess fortgått, öfverallt i en ståndsupplösande riktning, har gifvit domen öfver denna institution allt starkare stöd i det allmänna tänkesättet.

Ett särskildt tecken på tidens mognad för ståndens politiska upplösning är stiftandet genom stånden sjelfva af en provincial-representation, grundad på samfälda val, utan att dervid någon enda röst blifvit höjd till försvar för ståndens rätt.

En institution, som sålunda numera saknar underlag, torde icke länge kunna bestå. Och äfven för dem, hvilka häruti se en olycka, bör det vara önskvärdt, att förändringen sker under en tid, hvilken lemnar rum för moget öfvervägande af hvad som bör sättas i stället. Ett uppskof nu kan medföra nödvändigheten att behandla den samhällsvigtiga frågan på en tid, då en lösning på den fria öfvertygelsens väg möter större svårigheter. Det är möjligt att

vi ännu icke kommit nära gränsen af detta *för sent*, som dock mången gång oväntadt genljudit öfver andra länder; men jag kan icke inse något skäl hvarför närvarande ögonblick skulle vara *för tidigt*.

Utan starka meningsstrider kan visserligen icke en representationsform någonsin ombytas, men om ståndens upphäfvande icke är annat än en tidsfråga, så bör den oundvikliga brytningen, såvidt möjligt är, påskyndas, ty den måste blifva svårare i samma mån som stånden blifva mera stridande mot tidsandan.

Under nuvarande förhållanden bör det vidare kunna förväntas, att alla de, som i ståndsrepresentationens upplösning se ett vigtigt steg till befrämjande af fäderneslandets bästa, skola, för vinnande af detta mål, finnas benägna att, äfven med någon uppoffring af egna meningar, medgifva införandet i den nya representationsformen af sådana bestämmelser, som äro egnade att undanrödja eller minska de tveksammes betänkligheter.

Jemte det jag på dessa grunder anser det vara lika angeläget för konung och folk, att representationens ombildning utan uppskof företages, finner jag första vilkoret för denna ombildning böra vara, att de nuvarande riksstånden komma att helt och hålle upphöra.

Att åter, i stället för en ståndsindelning, antaga en klassindelning, bestämd efter de i borgerliga lifvet framträdande intressena, gåfve en godtycklig och i lyckligaste fall endast för tillfället hållbar grund. Mångfalden af dessa vexlande och i oändlighet skiftande intressen tillåter ej representerandet af mera än några delar deraf, och deras sammanblandning med hvarandra förhindrar hvarje noggrannare särskiljande dem emellan. I sjelfva verket är det icke heller representantens uppgift att vara målsman för skilda klassers, utan för allas intressen, och med antagande deraf återstår ingen annan grund att vid representationens ombildning följa, än den af samfälda val.

På dem stödjer sig ock det förslag till ändring i nuvarande representationsform, som jag har att i underdånighet underställa E. K. M:ts godkännande, och för hvars öfriga väsendtligaste grunder, såvidt de äro nya, det torde tillåtas mig att nu i korthet redogöra.

Utgående från den grundsats, att en nationalrepresentations nödvändigaste egenskap är att vara ett sannt uttryck af tänkesättet hos majoriteten af den politiskt tänkande

delen af nationen, men att detta tänkesätt, med alla sina vexlingar, icke bör hafva makt att göra sig gällande förrän visshet vunnits att det utgör majoritetens öfverlagda och varaktiga tanke, samt att en lagstiftande församling, liksom hvarje annan mensklig makt, behöfver vid sin sida en jemnlike, för att icke, förr eller sednare, urarta till ett envälde, som sätter sin egen maktfullkomlighet framför sanningens och rättvisans, afser förslaget att å ena sidan från valrätt till representanter icke utesluta andra oförvitliga medborgare än dem, hos hvilka något politiskt intresse icke kan förutsättas, samt att åt flertalet af de väljande lemna den afgörande öfvervigten, men att å andra sidan, i likhet med hvad som allmännast erkännes lämpligt, fördela representationen i två kamrar, på ett sätt, som på samma gång förekommer förhastade beslut och tryggar det beståendes rätt.

För att gifva dessa kamrar sinsemellan lika inre styrka, hvilket är ett väsendtligt vilkor för vinnandet af det med tvåkammarsystemet afsedda ändamål, och för att undvika, det båda kamrarne skulle redan till följd af sitt ursprung komma till hvarandra i en fiendtlig ställning, som kunde blifva vådlig för samhällsordningen, utgå, enligt förslaget, begge kamrarne från hela folket, under det en nödig karaktersskilnad emellan kamrarne blifvit sökt genom stadgande af olika förfaringssätt för hvardera kammarens bildande.

Så utses ledamöterna till den ena kammaren för längre tid än till den andra, hvarjemte för den förstnämnda en mognare ålder och ekonomiskt oberoende ställning äro stadgade såsom valbarhetsvilkor. I denna kammare beräknas hvarje ledamots nioåriga tjenstgöringstid från den dag han blifvit vald, hvarmed afses, att, efter kammarens första tillsättning, aldrig val i massa, utan endast enstaka kompletteringar skola, till följd af ledamöters afgång å olika tider, komma att ega rum, så framt ej Konungen förordnar om nya val. Här kan således påräknas en ständig kontinuitet; hvaremot den andra kammaren hvart tredje år helt och hållet förnyas, för att alltid blifva ett uttryck af den rådande opinionen. Den väsendtligaste skilnaden består dock deruti, att den första kammaren utses, med valfrihet inom hela riket, förmedelst dels landstingen och dels de största städernas stadsfullmäktige, hvilka åter tillsättas af kommunernas medlemmar genom omröstning efter skattegrund, under det den andra kammaren väljes mera omedelbart af

inskränktare valkretsar, med valfriheten bunden inom kretsen och med tillerkännande af lika röst åt hvarje väljande.

Den talrikare, mera omedelbart valda kammaren, som i förslaget benämnes den *Andra*, utgöres af särskilda representanter från landet och från städerna. Detta åtskiljande, som icke bör motiveras af stridiga intressen emellan land och stad, torde ega giltig grund i den olikartade organisationen af hvarderas kommunala förhållanden, förvaltning och lagskipning med mera. Samma åtskilnad förekommer ock i landstingen och i de flesta förslag till nationalrepresentationens ombildning, som vunnit något allmännare bifall. Vid öfvergången från en ståndsrepresentation till en författning, enligt hvilken, om de gamla ståndstraditionerna skulle fortfarande göra sig gällande, ett af de fordna riksstånden egde ett öfvervägande inflytande på valens utgång, är det måhända ock af praktisk omtanka påkalladt att försäkra ett antal platser åt dem, som icke tillhöra nämnde stånd. I afseende å antalsförhållandet emellan landets och städernas representanter är antagen enahanda grund, som följts vid landstingens bildande, så att enligt regeln en folkmängd af 20,000 på landet och 10,000 i staden skulle berättiga att till denna kammare sända en representant. Efter det sätt, som för valdistrikternas ordnande är föreslaget, och enligt hvilket hvarje domsaga på landet utgör ett distrikt, derest ej dess folkmängd öfverstiger 40,000, och de mindre städerna sammanföras i valkretsar, såvidt ske kan länsvis, skulle, med afseende på nuvarande folkmängdsförhållanden, komma att utses omkring 130 representanter för landet och 50 för städerna.

Då det för samhällsordningens lugn kan vara vigtigt att valrätten inskränkes till personer af sådana lefnadsförhållanden, som kunna anses lemna någon håg och tid öfriga för ett sjelfständigt deltagande i det politiska lifvet, men detta icke lärer kunna ske efter några fullt tillfredsställande och allmängiltiga grunder, hafva begränsningarne synts åtminstone böra göras så få som möjligt och likartade för alla, så att icke några vissa medborgareklasser såsom sådana uteslutas från ifrågavarande medborgerliga rättighet, hvilket t. ex. enligt nu gällande grundlag är fallet i städerna med dem, som endast för sjelfförsörjning utöfva ett yrke, enskilde tjenare, vaktbetjening m. fl. Då för öfrigt det ena yrket icke bör mera än det andra berättiga till andel i lagstiftningen, synas skattebidragen till staten vara den

bästa gemensamma måttstocken för bestämmandet af den gräns, nedom hvilken valrätten till riksdagsman ej må sträckas; och som deltagande för statens högre intressen icke kan påräknas fullt så långt ned, som intresset för kommunens angelägenheter, bör nämnde gräns sättas något högre än gränsen för rösträtt i kommunen. Med afseende derpå, att egandet af fastighet i allmänhet kan antagas dels utvisa en mera tryggad och oberoende ställning än den vanliga daglönarens, äfven om denne för tillfället eger god förtjenst, och dels medföra ett stort intresse för samhällets förkofran och välgång, hvarigenom äfven en ringa fastighets värde kan betydligt ökas, har likväl valrätten blifvit till förmån för fastighetsegare längre än i fråga om andra, i förhållande till skattebidragen, utsträckt, i det ett så lågt fastighetsvärde som 1000 rdr rmt ansetts böra för egaren medföra valrätt så väl på landet som i stad.

Då det erinras, att efter nuvarande grundlags mening besutenhet är ett vilkor för rättigheten att rösta för fastighet å landet, samt att enligt Rikets Ständers, af E. K. M:t dock ändrade förslag, fastighet i stad, som i värde understeg 2000 rdr, ej skulle gifva egaren rösträtt i kommunens angelägenheter, torde förslagets begränsning icke vara för högt satt, ehuru något i penningar bestämdt minimum af fastighets värde hittills icke erfordrats för fastighetsegares rätt att deltaga i riksdagsmannaval. Bestämmelsen, att andra än fastighetsegare icke tillerkännes valrätt med mindre de ega en årlig inkomst af 800 rdr, kan måhända synas strängare. Den är likväl jemförlig med hvad som nu eger rum. Många s. k. sjelfförsörjare, vaktmästare och enskilda tjenare, som hittills varit från valrätt uteslutna, ega denna inkomst, och ända till dess genom sednaste bevillningsförordning bestämmelsen om minimiafgift för borgare i städerna borttogs, skulle handtverkare och de öfriga borgare, som ej ansågos ega högre inkomster, i lägsta klassens städer erlägga i bevillning minst 6 rdr, då deremot bevillningen för 800 rdr inkomst enligt nu gällande bevillningsförordning utgör endast 5 rdr. Af de nu valberättigade torde ingen, om hans verkliga inkomst uppskattas, blifva genom denna bestämmelse utesluten, och något behof att inom redan berättigade kategorier längre utsträcka valrätten har ännu icke gifvit sig tillkänna. En sådan utsträckning skulle dessutom blifva af en vida större betydelse vid val, der alla väljandes

röster beräknas lika, än vid omröstningar med den hittills brukliga beräkningen efter en graderad skala.

Som efter gällande bevillningsstadga arrendatorer af jordbruksfastighet i allmänhet icke erlägga bevillning för inkomst, huru stor den än må vara, har, på det ej större delen af denna klass af medborgare skulle från valrätt uteslutas, genom en särskild bestämmelse dem tillagts valrätt, derest den arrenderade egendomen uppgår till sex gånger det värde, som minst erfordras för fastighetsegares rösträtt.

I frågan om *medelbara* eller *omedelbara* val, hyser jag för min del ingen tvekan att tillerkänna företrädet åt de sednare, så vida de förra skola förrättas genom elektorer, hvilka utses endast för att förrätta ett visst val, utan att i öfrigt hafva något med hvarandra gemensamt. Af de valberättigade lärer man nemligen icke kunna förvänta något intresse för den förberedande åtgärden att välja en elektor, om de icke hysa intresse för det slutliga resultatet eller utgången af sjelfva riksdagsmannavalet. Men hysa de intresse för det slutliga resultatet, så utse de sannolikt till elektor den som röstar på deras egen kandidat, utan afseende på, huruvida elektorn för denna befattning eger de utmärktaste egenskaper, hvilka dessutom äro svåra att bedöma; och hela syftemålet med de medelbara valen är då förfeladt.. Härtill kommer, att faran för otillbörlig inverkan på valen är vida mindre, om denna måste riktas emot en hel menighet, än om blott ett ringa antal elektorer behöfver vinnas.

I ett glest befolkadt land äro likväl de omedelbara valen i verkställigheten förenade med svårigheter. Utan föregående öfverläggningar uppkommer nemligen lätt en alltför stor splittring af rösterna, men talrikt besökta valmöten äro svårare att åstadkomma ju längre väg de väljande måste färdas till samlingsplatsen. Sådana mötens oumbärlighet blefve visserligen mindre, om det föreskrefves, att de väljande endast fingo rösta på dem, hvilka framställt sig såsom kandidater. Men äfven kandidaturen förutsätter, att en politisk trosbekännelse aflägges inför valmännen och torde dessutom alltför litet öfverensstämma med det svenska lynnet för att böra hos oss obligatoriskt föreskrifvas. Riktigheten af sjelfva dess grund kan ock ifrågasättas, ty det är andras förtroende och ej sjelfförtroendet, som är representantkallets rätta ursprung.

Af sådan anledning hafva i förslaget omedelbara val icke blifvit ovilkorligt föreskrifna annorstädes än i de städer, hvilka ega att utan förening med andra utse riksdagsmän. Men frihet att begagna detta valsätt är likväl lemnad åt hvarje valdistrikt, inom hvilket intresset är nog starkt för att besegra de lokala hindren. Dessa hinder böra ock i någon mån minskas derigenom, att de väljandes röster uppsamlas inom kommunerna och sedan sammanräknas af den för alla kommunerna inom ett distrikt gemensamma valförrättaren. De väljande eller deras komiterade befrias visserligen icke derigenom från att resa till ett förberedande valmöte, der ett sådant finnes behöfligt, men de befrias från att resa utom kommunen för rösternas afgifvande, hvilket sällan eller aldrig lärer medhinnas på samma dag som de förberedande öfverläggningarne.

Olägenheterna af de såsom regel uppställda medelbara valen hafva måhända i någon mån blifvit förminskade genom det stora antal elektorer, som blifvit i förslaget bestämdt.

Den *första*, i anseende till ledamöternas antal mindre, kammarens inre styrka är, såsom förut är antydt, att söka deruti, att den jemväl utgår från hela folket, till och med i större utsträckning än den andra kammaren, enär från valrätt till denna sednare äro uteslutna många, som ega rösträtt inom kommunen och sålunda deltaga i tillsättandet af valnämnderna för första kammaren. Den förmedling, valen komma att genom landstingen undergå, bör bidraga att göra dem till uttryck af ett upplyst tänkesätt. Landstingsmännen kunna nemligen icke antagas komma att utses med något hufvudsakligt afseende å befattningen att stundom vara elektorer till riksdagsmän, som efter långa mellantider ombytas, utan vid deras tillsättande måste tagas i betraktande de egenskaper, som berättiga till förtroendet att utöfva beskattningsrätt och vården om länets gemensamma angelägenhetet. Den insigt, som vinnes genom deltagande i en om allmänna ärenden rådplägande församling, måste vidare gifva landstingsmännen en mera vidgad synkrets, än som kan påräknas, vare sig hos omedelbart väljande menigheter eller hos elektorer, utsedda endast för ett visst val. Förmögenhetens konservatism kommer äfven denna kammare till godo dels derigenom, att vid val af landstingsmän rösterna beräknas efter skatt, hvartill kommer att landstingsmännen ej för sitt uppdrag

njuta ersättning, dels ock genom de förmögenhetsqvalifikationer, som äro stadgade för valbarhet till riksdagsman i första kammaren. Med de härvid valda siffror af 80,000 rdr fastighetsvärde eller 4000 rdr årlig inkomst, har afsigten varit att inskränka valbarheten till dem, som kunna anses ega större fast egendom, idka någon betydligare rörelse, innehafva högre tjenst eller eljest, efter vårt lands förhållanden, befinna sig i en någorlunda betryggad ekonomisk ställning. Inom dessa kategorier torde ock i allmänhet den högre bildningen och den mera omfattande erfarenheten vara att söka. Då majoriteten bland de politiskt berättigade har i sin makt att tillsätta båda kamrarne, torde det icke heller vara obilligt, att den i valet af den ena kammarens ledamöter inskränkes till dem, som icke uteslutande representera denna majoritets egna intressen. Vidare är afsedt att åt denna kammare bereda ett i sann mening aristokratiskt element, genom stadgandet att dess ledamöter, likasom landstingens, icke erhålla arfvoden. För att afbryta sina vanliga sysselsättningar under en icke obetydlig del af året och underhålla sig på egen bekostnad vid riksdagen, fordras nemligen icke blott en god förmögenhetsställning, utan jemväl ett af nit för det allmänna eller åtminstone af ärelystnad lifvadt sinne, som vill underkasta sig en uppoffring.

Det kan visserligen icke förnekas, att genom dessa inskränkningar komma att från första kammaren uteslutas många, som för densamma skulle utgöra prydnader; men dessa äro icke heller obehöfliga för andra kammaren, och med den i fråga om första kammaren lemnade valfrihet inom hela riket, lärer någon förlägenhet för ett tillräckligt antal värdiga ledamöter inom de fastställda gränserna icke kunna uppstå. Dessa inskränkningar kunna möjligen framdeles utan fara borttagas; men intill dess erfarenheten ådagalagt att personer af utmärkt förtjenst företrädesvis der eftersökas, och att icke mera eller mindre tomma löften om reformer i alla riktningar eller blotta ifvern för sådana blifva det säkraste medlet att vinna flertalet af valmännens röster, torde det icke vara öfverflödigt att i den ena kammaren inlägga en motvigt emot begäret efter alltför hastiga förändringar.

Efter folkmängdens fördelning, vid 1861 års slut, inom de särskilda landstingens områden och de större städerna, skulle, enligt förslagets bestämmelse, att en riksdagsman

utses för hvarje tal af 30,000, första kammaren komma att bestå af 119 ledamöter.

Ehuru det från sistlidne riksdag hvilande förslag att valrätten till riksdagsmän skulle utsträckas jemväl till mosaiske trosbekännare, vid denna riksdag fallit genom ett stånds afslag, har likväl i det nu framlagda förslaget *valrätten* icke till någondera kammaren gjorts beroende af religiös bekännelse; men då upphäfvande af denna begränsning jemväl i afseende å *valbarhet* hittills icke inom representationen varit ifrågasatt, och någon betänklighet häremot kan förefinnas i den omständigheten att representanterne, som icke få befatta sig med främmande lärors kyrkolag, deltaga i lagstiftningen för svenska kyrkan, är valbarheten, med någon utvidgning af hvad som nu gäller, i förslaget inskränkt till bekännare af kristen protestantisk religion.

Att riksdagarne skola årligen sammanträda, och att konungen skall ega vädja till nationen genom kamrarnes upplösning och förordnande af nya val, äro nyheter, hvilkas ändamålsenlighet redan blifvit inom representationen så allmänt erkänd, att några skäl derför icke lära behöfva anföras.

I afseende å riksdagens verksamhet och sättet för ärendenas behandling, är nuvarande riksordning i de flesta delar följd, utan andra ändringar än dem, som varit föranledda af representationens fördelning i två kamrar i stället för fyra stånd. Ehvad än må vara att anmärka emot detta arbetssätt, så äger det dock förtjensten att vara redan pröfvadt och med ledning af en lång erfarenhet utbildadt och förbättradt. I fråga om bevarande af allas lika rätt och yttrandefriheten samt anordningar emot förhastade beslut, torde det kunna mäta sig med hvilket annat arbetssätt som helst; och dess väsendtligaste fel komma att till stor del förminskas genom den förenkling, som vinnes vid tillämpningen på en af blott på två kamrar sammansatt representation. Genom bibehållandet af samma former kan ock bättre än eljest tillgodogöras den personliga riksdagsmannaerfarenheten hos alla förutvarande riksdagsmän, som inväljas i den nya representationen.

Den väsendtligaste omständighet, hvaruti förslaget i nämnda hänseenden afviker från gällande riksdagsordning,

är afskaffandet af de med representationens rätt nu beslutande förstärkta utskotten, hvilka temligen allmänt anses såsom ett af vårt riksdagsmaskineris största lyten. I stället är såsom regel stadgadt, att båda kamrarnes bifall erfordras för att åstadkomma ett riksdagens beslut. De få frågor, som ansetts ej böra förfalla genom den ena kammarens afslag, nemligen de som angå statsreglering och bevillning samt bankens och riksgäldskontorets förvaltning, skola, derest kamrarne ej kunna om ett beslut sig förena, afgöras förmedelst omröstning i båda kamrarne emellan de olika meningarne, då den mening, som erhåller de flesta sammanräknade rösterna, blifver riksdagens beslut. Enär andra kammaren, derest regeln konseqvent vidhållits äfven för beskattningsfrågor, skulle, liksom i de flesta andra länders representationer, ensam bestämt utgången i alla de fall då den beviljat mindre än första kammaren, så är sammanräkningen af båda kamrarnes röster en åt första kammaren medgifven förmån, som kan vara af ett afgörande inflytande, så ofta dess majoritet är mera kompakt än andra kammarens. I afseende å dessa frågor torde derföre någon grundad anmärkning emot det föreslagna förfaringssättet icke kunna hemtas derifrån, att den andra kammaren, genom sitt större antal ledamöter, får större inflytande på utgången än den första. Hvad åter angår banken och riksgäldskontoret, så äro deras angelägenheter sällan af sådan politisk beskaffenhet, att synnerlig vigt bör läggas derpå, att en något större makt vid afgörandet af stridiga frågor tillägges den ena eller andra kammaren.

En annan förändring är att, i anseende till olämpligheten af ett ovilkorligt stadgande om uppdrag åt samma personer att utreda alla de olikartade frågor, som nu tillhöra allmänna besvärs- och ekonomiutskottets handläggning, detta utskott icke finnes upptaget bland riksdagens ständiga utskott; hvaremot det öfverlemnats åt kamrarne att för utredningen af dylika frågor tillsätta *tillfälliga* utskott, till det antal, som finnes vara af nöden.

Med samma varsamhet, som vid förslagets upprättande iakttagits i fråga om förändringar i riksdagens arbetssätt, har ock, då förändring i sak ej skett, den nuvarande riksdagsordningens ordalydelse bibehållits, äfven i de delar, der redaktionen påtagligen är mindre god, helst en ny lagtext kräfver ojemförligt större fullkomlighet för att gifva samma säkerhet om en riktig tillämpning, som lemnas af

en gammal lagtext, för hvars tolkning finnes ledning i en långvarig och godkänd praxis.

För att komma i öfverensstämmelse med en ny riksdagsordning, påkallar jemväl Regeringsformen flera förändringar, hvartill ock blifvit uppgjordt förslag, som jag har att nu i underdånighet anmäla. Dervid har icke allenast denna vår förnämsta grundlag lemnats orörd i alla delar, som icke oviikorligen sammanhänga med representationsreformen, utan nummerföljden af alla dess oförändrade §§ har ock blifvit bibehållen endast med högst få undantag utan betydenhet, hvilka ej kunnat undvikas. För ett sådant bibehållande af nummerföljden hafva måst insättas flera stadganden, hvilka i Riksdagsordningen hafva sin rätta plats och i Regeringsformen äro lika öfverflödiga, som densammas nu deremot svarande §§ af ett för begge dessa grundlagar gemensamt innehåll. Men olägenheterna af denna osystematiska uppställning, hvilka icke blifva större än hittills, uppvägas af den praktiska fördelen att undvika behofvet af ändringar i Tryckfrihetsförordningen, Successionsordningen och flera författningar, hvilka hänvisa till uppgifna §§ i Regeringsformen.

För några få tillägg, hvilka, ehuru helt och hållet föranledda af representationens föreslagna ombildning, likväl innefatta nya stadganden, som icke med representationsfrågan stå i omedelbart sammanhang, torde grunderna särskildt böra antydas.

Då den nya representationsformen är afsedd att i vissa delar stödja sig på kommunalförfattningarne, kunna icke dessa lämpligen längre hänföras endast till den ekonomiska lagstiftningens område, och ett tillägg är derföre gjort vid Regeringsformen 57 §, enligt hvilken kommunalförfattningarne skola stiftas af Konung och Riksdag gemensamt.

I K. M:ts proposition till Rikets Ständer om antagande af en författning, angående allmänt kyrkomöte, är redan förutsatt, att andel i stiftandet af kyrkolag kunde komma att kyrkomötet i Grundlagen medgifvas; och ett sådant medgifvande synes icke böra uppskjutas längre än till den tidpunkt, då kyrkan upphörer att genom ett särskildt stånd vara representerad i nationalförsamlingen. Då vår Kyrkolag ännu är sammanblandad med en mängd stadganden af civil-lags natur, lärer för närvarande kyrkolagstiftningen icke kunna helt och hållet undandragas national-

representationen och öfverlemnas till kyrkomötet gemensamt med Konungen, hvilket måhända eljest vore riktigast, och i det nu framlagda förslaget är derföre åt kyrkomötet, hvilket enligt sin egen af K. M:t föreslagna organisation eger initiativ i kyrkliga frågor, i Grundlagen endast tillagdt veto i fråga om stiftande, upphäfvande, ändring eller förklaring af kyrkolag.

De riksståndens privilegier, som ej ega sammanhang med deras representationsrätt, blifva icke upphäfda genom denna sistnämndas upphörande. Då emellertid ingen del af samhällsförfattningen kan tänkas för alltid stillastående, måste stadgas en form, enligt hvilken förändringar i dessa privilegier kunna i framtiden tillvägabringas. Med afseende härå och som dessa privilegier, i öfverensstämmelse med sjelfva naturen af ett privilegium, hittills icke kunnat ändras utan bifall af det stånd, åt hvilket de blifvit gifna, samt ej mindre Adeln för sina öfriga gemensamma angelägenheter fortfarande har behof af en särskild representation, än ock en sådan är åt kyrkan afsedd uti kyrkomötet, har i 114 § Regeringsformen stadgats, att för ändring af de fordna riksståndens privilegier fordras Konungens och Riksdagens beslut, samt dessutom bifall, i fråga om de adliga privilegierna, af Ridderskapet och Adeln ,och i fråga om presterskapets, af kyrkomöte. För ändring af de öfriga ståndens privilegier, i den mån sådana kunna anses ännu ega bestånd, har deremot Konungens och Riksdagens beslut desto hellre ansetts tillräckligt, som någon lämplig form för erhållande af dessa stånds bifall, svårligen kan utfinnas.

De af Rikets Ständer vid denna riksdag antagna förändringar i Regeringsformen, hvilka E. K. M:t denna dag beslutat sanktionera, äro i den nu föreslagna lydelsen iakttagna för såvidt de icke till följd af representationens förändring måste komma att förfalla.» —

I sammanhang härmed anmälde Hans Excellens Herr Justitie-statsministern:

dels Borgareståndets underdåniga skrifvelse den 24 Oktober 1860, deruti ståndet, på anförda skäl, anhållit, det K. M:t måtte täckas låta utarbeta och för nästkommande Rikets Ständer framlägga ett förslag till representationsreform, utgående från samfälda val inom alla samhällsklasser, utan afseende på stånd eller yrken, och hvilande

på sådana grunder för valrätt och valbarhet, som de sednaste tidernas fortskridande politiska utveckling inom vår verldsdel och anspråken på lagbunden frihet påkalla, för att för framtiden uppfylla vilkoren för allmän rätt, i förening med allmän säkerhet;

dels Bondeståndets samma dag aflåtna underdåniga skrifvelse, hvarigenom, med erinran bland annat derom, att samfälda val, utan hänseende till stånd eller klasser, borde utgöra representationens grund, samt med erkännande af riktigheten i den princip, som tillmäter hvarje valberättigad lika rösträtt, Bondeståndet, som föröfrigt tänkt sig representationens fördelning i tvänne kamrar, (af hvilka den andra borde för någon längre tidrymd af t. ex. tre riksdagar utse den första, hvars ledamöter vid hvarje riksdags slut skulle med en tredjedel ombytas), i underdånighet anhållit, det täcktes K. Maj:t låta utarbeta och för näst sammanträdande Ständer framlägga ett på dessa allmänna satser grundadt representationsförslag;

dels ock skriftligen affattade underdåniga petitioner från de flesta delar af riket och försedda med talrika underskrifter, af hvilka petitioner större delen blifvit genom deputerade den 21 Januari 1862, jemte en underdånig skrift, ingifna och de öfriga sedermera vid olika tider inkommit; alla instämmande i Borgare- och Bondeståndens underdåniga anhållan, det K. M:t täcktes skänka nationen ett förslag till ny representation, som svarar emot dess behof och är uppställdt i den hufvudsakliga riktning, som de begge Stånden antydt; dervid likväl en del af petitionärerna förklarat sig endast instämma i hvad Borgareståndet anfört.

I afseende på dessa underdåniga skrifvelsers och petitioners innehåll, ansåg Hans Exc. Herr Justitie-statsministern sig endast böra i underdånighet åberopa sitt här ofvan intagna yttrande samt det afgifna förslaget till national-representationens ombildning. —

Uti hvad Hans Exc. Herr Justitie-statsministern yttrat och hemställt instämde Statsrådets öfriga ledamöter; och täcktes K. M:t, med godkännande af de anmälda förslagen till ny Riksdagsordning och till ändringar i Regeringsformen, på Statsrådets hemställan, besluta: att desamma skulle till Rikets Ständers pröfning i grundlagsenlig ordning öfverlemnas, medelst nådig proposition af den lydelse bilagan till detta protokoll utvisar.

Ändringar i Regerings-Formen,

af Kongl. Maj:t föreslagna och af Riksens Ständer i grundlagsenlig ordning antagna, i sammanhang med Nya Riksdagsordningen. (Den *kursiva stilen* utvisar nya ordalydelsen).

§ 1. Sveriges Rike ..... Arfrike *med den arfsföljd, som i fastställd Successions-Ordning stadgad är.*

§ 17. Konungens domsrätt ......, såvida ej Konungen och *Riksdagen*, i den ordning *87* § *1 mom.* stadgar, ... bestämda.

§ 28, 2 mom. Konungen eger ..... de vilkor, *som bestämmas genom särskild lag, stiftad i den ordning 87 § 1 mom. stadgar.* (I öfrigt oförändradt).

§ 31. Städernas *till deltagande i riksdagsmannaval berättigade innevånare* äga att till borgmästaretjenster ..... Stockholm.

§ 37. I slutet är tillagdt: *Riddarhus-Ordningen, som fastställes af Konungen samt Ridderskapet och Adeln gemensamt, bestämmer huru Ridderskapet och Adeln må sammanträda, för att om sina gemensamma angelägenheter besluta.*

§ 49 har erhållit följande förändrade lydelse: *Riksdagen representerar Svenska Folket. De rättigheter och åligganden, som gällande lag tillägger Rikets Ständer, tillkomma hädanefter Riksdagen. Den fördelas i två Kamrar, hvilkas ledamöter väljas, på sätt Riksdags-Ordningen stadgar. Kamrarne ega i alla frågor lika behörighet och myndighet; skolande Riksdagen i kraft af denna Grundlag sammankomma till lagtima möte hvarje år den 15 Januari, eller, om helgdag då inträffar, dagen derefter; Konungen dock obetaget att, emellan Lagtima Riksdagar, Urtima Riksdag sammankalla.*

Hos Urtima Riksdag må endast förekomma ärende, som föranledt Riksdagens sammankallande eller af Konun-

gen eljest för densamma framlägges, så ock hvad med dylikt ärende står i oskiljaktigt sammanhang.

§ 50 lyder numera sålunda: *Riksdagen skall sammanträda* i Rikets hufvudstad, utom i de fall, då fiendes framträngande eller pest eller andra lika vigtiga hinder göra det omöjligt eller för Riksdagens frihet och säkerhet vådligt. *I dessa fall tillkommer Konungen att, efter samråd med Riksdagens Fullmäktige uti Banken och Riksgäldskontoret, annan riksdagsort utsätta och kungöra.*

§ 51. I de fall, då Konungen eller Regenten eller Stats-Rådet sammankallar *Riksdagen*, fastställes tiden *för dess sammanträde efter 20:de och inom 30:de dagen* från den, då kallelsen blifvit uti hufvudstadens kyrkor kungjord.

§ 52. *Kamrarnas Talmän och vice Talmän utnämne Konungen.*

§ 53. *Lagtima Riksdag skall för ärendenas beredning tillsätta dessa Utskott:* ett Konsiitutions-Utskott ..... Banko-förvaltningen gifva; samt ett Lag-Utskott, att utarbeta de från *Kamrarna* remitterade ..... förbättring.

Å Urtima Riksdag skola ej flera Utskott tillsättas, än som erfordras för beredning af dervid förekommande ärenden.

(Orden: »samt ett Allmänt Besvärs- och Ekonomi-Utskott ..... föreslå» äro uteslutne).

§ 54. *Äskar Konungen af Riksdagen särskilda Deputerade att med ..... ärenden, dem Han pröfvar böra hemliga hållas, utväljas desse Deputerade af Kamrarna; dock ege desse Deputerade icke makt ..... Konungen dem meddelar. De Deputerade aflägge tysthetsed, der Konungen så fordrar.*

§ 55. *Ej må Riksdagen, Kamrarne eller något Riksdagens Utskott i Konungens närvaro öfver något ämne rådpläga eller besluta.*

§ 56. *I hvilken ordning Konungens propositioner, så ock af Riksdagsmän inom Kamrarna väckta frågor, må till afgörande företagas, derom stadgas i Riksdags-Ordningen.*

§ 57. *Svenska folkets urgamla rätt att sig beskatta utöfvas af Riksdagen allena.*

Huruledes särskilda menigheter må för egna behof sig beskatta, bestämmes genom Kommunal-lagarna, hvilka af Konungen och Riksdagen gemensamt stiftas.

§ 58. *För hvarje Lagtima Riksdag* låte Konungen ..... fordringar och skulder. Skulle genom ..... redovisas.

§ 59. *I sammanhang med uppvisandet af statsverkets tillstånd och behof, låte Konungen för Riksdagen framställa förslag rörande sättet att genom bevillningar fylla hvad Staten kan utöfver de ordinarie inkomsterna erfordra.*

§ 60. *Till bevillningar* räknas tull- och accis-medlen, ... monopolier fastställa.

§ 62. Sedan statsverkets behof blifvit *af Riksdagen pröfvade*, ankommer på *Riksdagen* att en deremot ..... anslå.

§ 63. Dessutom böra, ... utbetalning å *Riksgäldskontoret* anvisas; ..... kungjord.

§ 66. *Riksgäldskontoret förblifver under Riksdagens styrelse, inseende och förvaltning; och då Riksdagen ansvarar för den Rikets gäld, kontoret ombesörjer, så kommer Riksdagen, sedan kontorets tillstånd och behof blifvit i vederbörlig ordning utredda, att genom särskild bevillning .....* och vårdad.

§ 69. Då ..... till pröfning hos *Riksdagen* förehafves, ... stadgas. *Fatta Kamrarne stridiga beslut, som ej varda sammanjemkade, skola Kamrarne hvar för sig rösta om de olika beslut, hvari hvardera förut stadnat; kommande den mening, som dervid erhåller de flesta ledamöters af båda Kamrarna sammanräknade röster, att gälla såsom Riksdagens beslut.* (Orden: »och skall saken afgöras ..... förstöras» äro således borttagne).

§ 70. *När i fråga om Riksbankens styrelse och förvaltning, inkomster och utgifter, Kamrarne stadna i stridiga beslut, skola Kamrarne derom hvar för sig rösta, såsom i nästföregående § sägs.*

§ 71 har erhållit följande förändrade lydelse: *På enahanda sätt förfares jemväl der Kamrarne sig icke förena om* grunderna för någon bevillning, sättet för deras tilllämpning eller bevillningens fördelning till utgörande.

§ 72. *Riksbanken förblifver under Riksdagens* egen garanti och vård, så att ..... Fullmäktige, *Kamrarne* dertill förordna, ... inlösas.

§ 75. De årliga ..... Deputerade, *valde på sätt af Riksdagen särskildt stadgas.* Hvad desse i afseende på markegångssättningen fastställa, tjene ..... vinnes.

§ 81 lyder numera sålunda: *Denna Regeringsform samt Rikets öfriga Grundlagar kunna icke ändras eller upphäfvas, utan genom Konungens och två Lagtima Riksdagars beslut.*

Riksdagens beslut i grundlagsfråga, väckt af Konungen, skall hos Honom anmälas, på sätt Riksdags-Ordningen föreskrifver. Antager Riksdagen ett inom densamma väckt grundlagsförslag, skall beslutet derom Konungen underställas. Konungen inhemte då, förr än Riksdagen åtskilts, hela Stats-Rådets tankar i ämnet och meddele Riksdagen, på Rikssalen, sitt samtycke eller de orsaker, för hvilka Han beslutet ej godkänner.

§ 82. *Hvad till ändring af Grundlagarna uti föreskrifven ordning Riksdagen beslutit och Konungen gillat, eller Konungen föreslagit och Riksdagen antagit, äge kraft af Grundlag.*

§ 83. Ej må någon ..... det sätt, som vid ändringar i dem iakttagas bör. (Sista punkten utgör numera 84:de §).

§ 84 är numera af följande lydelse: *Grundlagarne skola efter deras ordalydelse i hvarje särskildt fall tillämpas.*

§ 87. 1:o. *Riksdagen* äger gemensamt ..... civil- och kriminallag och att ..... utan *Riksdagens* samtycke, och icke *Riksdagen* utan Konungens, ... må i *Riksdagens Kamrar* kunna väckas och skola, sedan Lag-Utskottet deröfver blifvit hördt, af *Riksdagen* afgöras. *Beslutar Riksdagen för sin del* någon ny lag eller gammal lags upphäfvande eller förändring, aflemnas förslag derom till Konungen, ... beslut fattat, *meddele Riksdagen* antingen sitt samtycke till dess åstundan eller sina skäl att det vägra. Kan Konungen icke förr, än *Riksdagen* åtskiljes, fatta ..... underrätte då *Riksdagen* vid dess nästa sammankomst ..... någon lagfråga för *Riksdagen* framställa, ... samt meddele sin ... yttranden åt *Riksdagen*, som med frågan vidare förfar, *såsom i Riksdags-Ordningen sägs.*

Ett nytt andra moment är tillagdt af denna lydelse:

2:o. *Riksdagen äge ock gemensamt med Konungen stifta, förändra eller upphäfva kyrkolag; dock att dervid*

erfordras samtycke jemväl af allmänt Kyrkomöte. Öfver förslag angående dylik lag skola, på sätt i mom. 1 sägs, Stats-Rådets och Högsta Domstolens tankar inhemtas och, jemte Konungens proposition, då sådan göres, Riksdagen meddelas. Har ej förslag, hvarom nu fråga är, före början af Riksdagen näst efter den, som framställt eller antagit förslaget, blifvit såsom lag genom allmän kungörelse utfärdadt, vare det förfallet, och Konungen underrätte då Riksdagen om de skäl, som hindrat förslagets antagande.

§ 88. Med förklaring ..... gifver, kunna ogillas af *först derefter sammanträdande Riksdag, så ock, om förklaring angår ämne, som till kyrkolag hörer, af det allmänna kyrkomöte, som efter förklaringens meddelande först hålles, och må dylika förklaringar, der de sålunda ogillade blifvit, ej längre gälla eller af domstolarna iakttagas och åberopas.*

§ 89. Uti *Riksdagens Kamrar* må frågor ..... alla slag. Riksdagen ege dock icke makt .... finner. Vill Konungen åt Riksdagen öfverlemna .... angående lagfrågor *är i 87 § 1 mom. stadgadt.*

§ 90. Under *Riksdagens, dess Kamrars eller Utskotts* öfverläggningar ..... inrättning.

§ 93. Orden: »en eller flere» äro ändrade till: *»en, tre eller fem».*

§ 94. Skulle den olycka .... utginge, *sammankalle* Stats-Rådet ..... död, *Riksdagen, som* då skall ett nytt Konungahus utkora, ... Regeringsformen.

§ 95. Om, emot förmoden, Regenten eller Stats-Rådet .... omförmäla, *Riksdagen* genast sammankalla, då åligge det ovilkorligen *Rikets Hofrätter* att, genom offentliga kungörelser, underrättelse härom meddela, på det *Riksdagen må kunna sammankomma,* att sin och Rikets rätt iakttaga och skydda. Sådan Riksdag sammanträder å *trettionde* dagen efter den, då Regenten eller Stats-Rådet .... kungöra.

§ 96. Hvarje Lagtima *Riksdag* skall förordna en ..... man, att såsom *Riksdagens Ombud,* efter den instruktion *Riksdagen* för honom utfärdat, hafva tillsyn ..... olaglighet begått, eller underlåtit att sina ..... aktorer utstaka.

§ 97. *Denne Riksdagens Justitie-Ombudsman, som, så länge han embetet innehafver, skall i alla afseenden anses lika med Konungens Justitie-Kansler, väljes på sätt Riksdags-Ordningen stadgar; och bör dervid jemväl utses en man af de egenskaper, som hos denne embetsman erfordras, att honom efterträda, ifall han, innan nästföljande Lagtima Riksdag anställt nytt val af Justitie-Ombudsman, skulle med döden afgå, samt att utöfva embetet under den tid Justitie-Ombudsmannen kan vara af svår sjukdom eller annat laga förfall derifrån hindrad.*

§ 98. *I händelse Justitie-Ombudsmannen, under det Riksdag är församlad, afsäger sig det erhållna förtroendet, eller med döden afgår, skall Riksdagen i embetet genast insätta den man, som blifvit till hans efterträdare utsedd.* Skulle Justitie-Ombudsmannens utsedde efterträdare, under Riksdag, afsäga sig det erhållna förtroendet, eller i Justitie-Ombudsmans-embetet insättas, eller med döden afgå, utväljes, på ofvan stadgade sätt, en annan behörig man i hans ställe. Inträffar något af dessa fall emellan Riksdagarna, skall *Riksdagens* rätt härutinnan genom dess Fullmäktige i Banken och Riksgäldskontoret utöfvas:

§ 100. Justitie-Ombudsmannen åligge att till hvarje *Lagtima* Riksdag aflemna redogörelse för ..... deras förbättring.

§ 101. Orden: »Riksens Ständers Justitie-Ombudsman» äro ändrade till: Justitie-Ombudsmannen.

§ 103. *Lagtima* Riksdag skall *hvart tredje år*, på sätt Riksdags-Ordningen stadgar, tillsätta en Nämnd, som äge att döma ..... skiljas. *Beslutar denna Nämnd efter omröstning, i den ordning, som i Riksdags-Ordningen sägs, att någon eller några af Högsta Domstolens ledamöter skola anses vara ifrån Riksdagens förtroende uteslutne, blifve han eller de derefter af Konungen, hos hvilken Riksdagen skall härom göra anmälan*, ifrån embetet ..... halfva belopp.

§ 105. Orden: »Riksens Ständers Konstitutions-Utskott» äro ändrade till: *Lagtima Riksdags Konstitutions-Utskott.*

§ 106. Finner Utskottet ..... emot sådan *öfverträdelse*, eller *den* vållat och ..... upplysning, eller *att* den föredragande ..... utaf Konungen och *Riksdagen* fastställd varder.

§ 107. Orden: »Riksens Ständers plena» och »Stånden» äro ändrade till: »*Riksdagens Kamrar*» och »*Kamrarne*». I slutet af denna § är tillagdt:

Allt, hvad Riksdagen efter granskning godkänt eller lemnat oanmärkt, bör anses hafva vunnit decharge i afseende på det granskade, och ingen ny, till ansvarighet förbindande, granskning af ny Riksdag i samma mål vara tillåten; dock bör, oaktadt den af Riksdagens Utskott eller Revisorer förrättade generela öfversigt af statsmedlens utdelning, det åligga vederbörande embetsmän att verkställa den speciela revision, som dem i kraft af deras embetsbefattning tillkommer. (Jfr förra Riksdagsordningens 76 §).

§ 108. *Lagtima Riksdag skall hvart tredje år, på sätt i Riksdags-Ordningen sägs, förordna sex för kunskaper och lärdom kända män att jemte Justitie-Ombudsmannen, som bland dem förer ordet, utöfva vård öfver tryckfriheten.* Desse komiterade, af ..... ligge det å komiterade.

§ 109. *Lagtima Riksdag kan ej utan egen begäran upplösas förr än den varit fyra månader tillsamman, derest icke Konungen, såsom i Riksdags-Ordningen sägs, förordnar om nya val till båda kamrarna eller den ena af dem, i hvilka fall Riksdagen skall, med bibehållande af sin egenskap utaf Lagtima, sammanträda å den tid inom tre månader från det Riksdagen blef upplöst, som Konungen bestämmer, samt må ej vidare af Konungen upplösas förr än efter fyra månader från det sednare sammanträdets början.*

Urtima Riksdag äger Konungen, när Han för godt finner, åtskilja, och vare Urtima Riksdag alltid upplöst innan tid för Lagtima Riksdags sammanträde infaller.

Der så oförmodadt skulle hända, att Riksdag, när den afslutas, icke hade staten reglerat eller någon ny bevillning till bestämdt belopp sig åtagit, fortfare den förra statsregleringen och bevillningen intill nästa Riksdag. Är åter bevillningens hela belopp bestämdt, men kamrarne icke om fördelningen deraf ense, då skola ..... och uppdrage *Riksdagen sina* Fullmäktige ..... utfärda.

§ 110. *Ej må någon Riksdagsman under tilltal ställas eller sin frihet beröfvas för sina gerningar eller yttranden i denna egenskap, utan att den kammare, till hvilken han hörer, sådant tillåtit genom uttryckligt beslut, deruti minst fem sjettedelar af de röstande instämt.* Ej heller skall ..... försöka att våldföra Riksdagen, dess kamrar eller Utskott

eller någon ....., och ankomme på *Riksdagen* att slika förbrytelser i laga ordning beifra låta.

Blifver Riksdagsman, *medan Riksdag samlad är, eller under resa till eller ifrån Riksdagen, när man vet honom i sådant ärende stadd vara,* med ord eller gerning ofredad, gälle derom hvad angående våld eller förolämpning emot Konungens embetsmän, i eller för embete, i allmän lag stadgadt är. Samma lag vare, om Riksdagens Fullmäktige, Revisorer eller Justitie-Ombudsman, eller Sekreterare eller Kanslibetjente i någon af Riksdagens kamrar eller i något dess Utskott, i eller för utöfning af sådan befattning, våldföres eller förolämpas. (Jfr 111 § RF., sådan den förut lydde. Jfr vidare anm. vid nämnde §, sid. 400).

§ 111. Beskylles Riksdagsman för grof missgerning, må han ej i häkte kunna inmanas förr än, efter anställd ransakning, domaren sådant skäligt pröfvat, så vida han ej å bar gerning funnen varder; dock gälle, om han, efter domstols kallelse, sig ej inställer, hvad allmänna lagen i thy fall stadgar. *Ej må Riksdagsman i andra fall, än som i denna och nästföregående § sagda äro, sin frihet beröfvas.*

Riksdagens Fullmäktige och Revisorer kunna ej, i och för sin befattning, emottaga befallningar utan af Riksdagen allena och enligt dess instruktioner, ej heller till redo och ansvar ställas, utan efter Riksdagens beslut. (Jfr förra Riksdags-Ordningens 78 §).

§ 114 lyder numera sålunda: *De fordna Riksståndens privilegier, förmåner, rättigheter och friheter skola, der de ej egt oskiljaktigt sammanhang med den Stånden förut tillkommande representationsrätt, och således med denna upphört, fortfarande gälla. Ej må ändring eller upphäfvande deraf ske, utan genom Konungens och Riksdagens sammanstämmande beslut och med bifall, om frågan rörer Ridderskapet och Adelns eller Presterskapets privilegier, förmåner, rättigheter och friheter, i förra fallet af Ridderskapet och Adeln samt i det sednare af allmänt Kyrkomöte.*

Anm. För öfrigt äro i Regeringsformen orden: »Riksens Ständer» ändrade till: *Riksdagen*, samt »Riksens Ständers» till: *Riksdagens*.

KONGERIGET NORGES GRUNDLOV,

given i Rigsforsamlingen paa Eidsvold den 17 Maj 1814, og nu, i Anledning af Norges og Sverriges Rigers Forening, bestemt i Norges overordentlige Storthing i Christiania, og antagen

den 4:de November 1814.

Vi CARL, med Guds Naade, Konge til Sverrige og Norge, de Gothers og Venders &c. &c. &c., Hertug til Slesvig, Holsteen, Stormarn og Dithmarsken, Greve til Oldenborg og Delmenhorst &c. &c., Gjøre vitterligt: At, efterdi Kongeriget Norges overordentlige Stor-Thing, som under den 20 October sidstleden havde besluttet dette Riges Foreening med Kongeriget Sverrige, er, ved Underhandlinger med de af Os beskikkede Commissarier, kommet overeens om een i visse Dele forandred Grundlov, under Overholdelse af de i den Eidsvolske Constitution gifne Hovedbestemmelser, samt derefter høitideligen och eenstemmigen har udkaaret Os til Norges constitutionelle Konge, have VI, da VI finde Vores egne og Vore nye Undersaatters Rettigheder og Pligter i denne af Stor-Thinget den 4de d. M. besluttede og Os til Antagelse meddeelte Grundlov saa tydeligen bestemte, at derved sikkres Kongemagtens Eenhed og Kraft, og det Norske Folks lovbundne Frihed, villet, i Lighed med hvad Vore Commissarier, efter Vor Fuldmagt, have afhandlet og samtykket, herved antage, stadfæste og bekræfte samme Grundlov og vedføiede Successions-Ordning, med alle deres Articler, Puncter och Clausuler, ordlydende, som de herhos følge. Og ville VI ei allene Selv antage samme for uryggelige Grundlove, men byde og befale tillige: at alle de, som ere Os og Vore Efterfølgere samt Riget med Huld- og Troskab forpligtede,

skulle denne Grundlov og Successions-Ordning erkjende, efterkomme og adlyde. Til ydermere Vished, have VI dette med Vor Egen Haand undertegnet, samt vitterligen ladet hænge her nedenfor Vort Kongelige Segl; som skedde i Christiania den tiende Dag i November Maaned, Aar efter Vor Herres og Frelseres Jesu Christi Byrd, Et Tusinde Otte Hundrede og paa det Fjortende.

Efter Min allernaadigste Konges og Herres Fuldmagt:

CARL JOHAN.
(L. S.)

Fischer.

Vi Norges Riges Repræsentanter ved det den 7de October 1814, i Følge Kundgjørelse af 16de Augusti næstforhen, i Christiania forsamlede overordentlige Storthing, gjøre vitterligt:

Efterat vi, som vor Kundgjørelse af 21de f. M. viser, havde Dagen forhen, efter modent Overlæg, besluttet, at Kongeriget Norge for Eftertiden skal, som et selvstændigt Rige, være forenet med Kongeriget Sverrige under een Konge, men under Overholdelse af dets Grundlov, med de til Rigets Held, og i Anledning af denne Forening, nødvendige Forandringer, have vi taget disse under nøjeste Overvejelse, og tillige underhandlet desangaaende med de til den Ende, i Følge den i Moss sluttede Convention af 14de Augusti sidstleden, udnævnte Kongelige Commissarier. Thi have vi besluttet, ligesom vi herved beslutte og fastsætte, at, istedetfor den af Rigsforsamlingen paa Eidsvold den 17de Mai sidstleden givne Constitution, skulle følgende, deels paa den byggede, deels i Anledning af Foreningen tagne, Bestemmelser herefter gjelde og af alle og enhver Vedkommende agtes og ubrødeligen efterleves som Kongeriget Norges Grundlov:

A.

Om Statsformen og Religionen.

§ 1. Kongeriget Norge er et frit, selvstændigt, udeleligt og uafhændeligt Rige, forenet med Sverrige under een Konge. Dets Regjeringsform er indskrænket og arvelig monarkisk.

Jfr RA. 1.

§ 2. Den evangelisk-lutherske Religion forbliver Statens offentlige Religion. De Indvaanere, der bekjende sig til den, ere forpligtede til at opdrage deres Børn i samme. Jesuiter og Munkeordener maae ikke taales.

»Jøder ere fremdeles udelukkede fra Adgang til Riget».

Anm. Sista Passus af denna § (»Jöder ...... Riget») är upphäfd år 1851. Konungens sanction å Storthingets beslut härom är utfärdad på Haga slott d. 21 Julii sistnämnda år.

Jfr vid denna § SO. 4.

B.

Om den udøvende Magt, Kongen og den Konglige Familie.

§ 3. Den udøvende Magt er hos Kongen.

§ 4. Kongen skal stedse bekjende sig til den evangelisk-lutherske Religion, haandhæve och beskytte denne.

Jfr SO. 4.

§ 5. Kongens Person er hellig; Han kan ikke lastes eller anklages. Ansvarligheden paaligger Hans Raad.

§ 6. Arvefølgen er lineal og agnatisk, saaledes, som den findes bestemt i den af Sverriges Riges Stænder besluttede, og af Kongen antagne, Successions-Ordning af 26de September 1810, hvilken i Oversættelse vedføjes denne Grundlov. Blandt Arveberettigede regnes ogsaa den Ufødte, der strax indtager sit tilbørlige Sted i Arvelinien, naar han, efter Faderens Død, fødes til Verden.

Naar en til Norges og Sverriges forenede Kroner arveberettiget Prinds fødes, skal hans Navn og Fødselstid tilkjendegives førstholdende Storthing og antegnes i dets Protocol.

Jfr RA. 2. SO. 1—3.

§ 7. Er ingen arveberettiget Prinds til, kan Kongen foreslaae sin Efterfølger for Norges Storthing paa samme

Tid, som for Sverriges Stænder; saasnart Kongen har fremsat sit Forslag, skulle begge Folks Repræsentanter, af deres Midte, udkaare en Committee, der har Ret til at bestemme Valget, hvis Kongens Forslag ikke, ved Stemmefleerhed, bifaldes særskildt af hvert Folks Repræsentanter.

Antallet af Medlemmerne i denne Committee, hvilken skal bestaae, af ligemange fra hvert Rige, og den Orden, som bør følges ved Valget, fastsættes ved en Lov, som Kongen paa samme Tid foreslaaer for næste Storthing og for Sverriges Riges Stænder. Af den samlede Committee udtræder een ved Lodkastning.

Jfr RA. 3 och citat. dervid.

§ 8. Kongens Myndigheds-Alder fastsættes ved en Lov, der gives efter Overeenskomst imellem Norges Storthing og Sverriges Stænder. eller, hvis de derom icke kunne forenes, ved en af begge Rigers Repræsentanter udnævnt Committee, med de i forestaaende § 7 anførte Bestemmelser.

Saasnart Kongen har opnaaet den lovbestemte Alder, erklærer Han sig offentligen at være myndig.

Anm. Konungens myndighetsålder är bestämd genom följande Lag, af Storthinget antagen d. 13 Julii 1815 samt af Konungen sanctionerad på Stockholms slott den 18 Julii samma år: »Det fyldte attende Aar skal være Kongens Myndigheds Alder». Jfr RF. 41 och anm. dervid.

§ 9. Saasnart Kongen, som myndig, tiltræder Regjeringen, aflægger Han for Storthinget følgende Eed: »Jeg lover og sværger, at ville regjere Kongeriget Norge i Overeensstemmelse med dets Constitution og Love; saa sandt hjelpe mig Gud og hans hellige Ord»!

Er intet Storthing paa den Tid samlet, nedlægges Eeden skriftlig i Statsraadet, og gjentages højtideligen af Kongen paa første Storthing, enten mundtlig, eller skriftlig ved den, Han dertil beskikker.

§ 10. Kongens Kroning og Salving skeer, efterat Han er bleven myndig, i Throndhjems Domkirke, paa den Tid og med de Ceremonier, Han selv fastsætter.

§ 11. Kongen opholder sig i Norge nogen Tid hvert Aar, hvis ikke vigtige Hindringer møde.

§ 12. Kongen vælger selv et Raad af Norske Borgere, som ikke ere yngre end 30 Aar. Dette Raad skal i det

minste bestaae af een Statsminister og syv andre Medlemmer.

Ligeledes kan Kongen beskikke en Vice-Konge, eller en Statholder.

Kongen fordeler Forretningerne iblandt Statsraadets Medlemmer, saaledes som Han det for tjenligt eragter. Til at tage Sæde i Statsraadet kan Kongen, eller, i Hans Fraværelse, Vice-Kongen (eller Statholderen i Forening med Statsraaderne) ved overordentlige Lejligheder, foruden Statsraadets sædvanlige Medlemmer, tilkalde andre Norske Borgere, kun ingen Medlemmer af Storthinget.

Fader og Søn, eller to Brødre, maae ej paa samme Tid have Sæde i Statsraadet.

§ 13. Under Kongens Fraværelse overdrager Han Rigets indvortes Bestyrelse i de Tilfælde, Han Selv foreskriver, til Vice-Kongen eller Statholderen, tilligemed i det mindste fem af Statsraadets Medlemmer.

Disse skulle føre Regjeringen i Kongens Navn og paa Hans Vegne. De skulle ubrødelig efterleve, saavel denne Grundlovs Bestemmelser, som de særskildte dermed overensstemmende Forskrifter, som Kongen i Instruction meddeler dem. Om de Sager, de saaledes afgjøre, have de at indsende en underdaanig Indberetning til Kongen.

Forretningerne afgjøres ved Stemmegivning, hvorved, i Tilfælde at Stemmerne ere lige, Vice-Kongen eller Statholderen, eller, i deres Fraværelse, det første Medlem af Statsraadet, har tvende Stemmer.

§ 14. Vice-Konge kan ikkun Kronprindsen eller hans ældste Søn være, men ej førend de have opnaaet den for Kongen bestemte Myndigheds Alder. Til Statholder udnævnes enten en Normand eller en Svensk.

Vice-Kongen skal boe inden Riget, og maa ikke opholde sig udenfor det længere end tre Maaneder om Aaret. Naar Kongen er nærværende, ophører Vice-Kongens Function. Er ingen Vice-Konge, men Statholder, ophører ligeledes dennes Function, da han i saadant Tilfælde blot er den første Statsraad.

§ 15. Hos Kongen forbliver stedse, under Hans Ophold i Sverrige, den Norske Statsminister og tvende af Statsraadets Medlemmer, hvilke sidste aarligen omskifte. De have de samme Pligter og den samme constitutionelle Ansvarlighed, som den i Norge værende (i § 13 nævnte)

Regjering, og i deres Overværelse alene skulle de Norske Anliggender afgjøres af Kongen.

Alle Andragender fra Norske Borgere til Kongen skulle først indleveres til den Norske Regjering og forsynes med sammes Betænkning, forinden de afgjøres.

I Almindelighed maae ingen Norske Sager afgjøres, uden at den i Norge værende Regjerings Betænkning er indhentet, med mindre vigtige Hindringer maatte forbyde saadant.

Den Norske Statsminister foredrager Sagerne og bliver ansvarlig for Exepeditionernes Overeensstemmelse med de fattede Beslutninger.

§ 16. Kongen anordner al offentlig Kirke- og Gudstjeneste, alle Møder og Forsamlinger om Religions-Sager, og paaseer, at Religionens offentlige Lærere følge de dem foreskrevne Normer.

§ 17. Kongen kan give og ophæve Anordninger, der angaae Handel, Told, Næringsveje og Politie; dog maae de ikke stride mod Constitutionen og de (saaledes som efterfølgende §§ 77, 78 og 79 bestemme) af Storthinget givne Love. De gjelde provisorisk til næste Storthing.

§ 18. Kongen lader i Almindelighed indkræve de Skatter og Afgifter, som Storthinget paalægger. Den Norske Statscasse forbliver i Norge, og dens Indtægter anvendes alene til Norges Tarv.

§ 19. Kongen vaager over, at Statens Ejendomme og Regalier anvendes og bestyres paa den af Storthinget bestemte og for Almeenvæsenet nyttigste Maade.

§ 20. Kongen har Ret til, i Statsraadet at benaade Forbrydere, efterat Højeste Rets Dom er falden og dens Betænkning indhentet. Forbryderen har Valget, om han vil modtage Kongens Naade, eller underkaste sig den ham tildømte Straf.

I de Sager, som af Odels-Thinget foranstaltes anlagte for Rigsretten, kan ingen anden Benaadning, end Fritagelse for idømt Lifsstraf, finde Sted.

Anm. Denna §:s förra hälft lyder numera sålunda:

»Kongen har Ret til i Statsraadet at benaade Forbrydere, efterat Dom er falden. Forbryderen .... tildömte Straf».

Konungens sanction å Storthingets beslut hærom är gifven på Stockholms slott den 29 Nov. 1862.

§ 21. Kongen vælger og beskikker, efter at have hørt sit Norske Statsraad, alle civile, gejstlige og militaire Embedsmænd. Disse sværge Constitutionen og Kongen Lydighed og Troskab.

De Kongelige Prindser maae ej beklæde civile Embeder; dog kan til Vice-Konge udnævnes Kronprindsen eller Hans ældste Søn.

§ 22. Rigets Statholder, Statsministeren, og de øvrige Statsraadets Medlemmer, samt de Embedsmænd, som ere ansatte ved dets Contoirer, Gesandter och Consuler, civile og gejstlige Overøvrigheds-Personer, Regimenters og andre militaire Corpsers Chefer, Commandanter i Fæstninger og Høistbefalende paa Krigsskibe, kunne, uden foregaaende Dom, afskediges af Kongen, efterat Han derom har hørt Statsraadets Betænkning. Hvorvidt Pension bør tilstaaes de saaledes afskedigede Embedsmænd, afgjøres af det næste Storthing. Imidlertid nyde de to Trediedele af deres forhen havte Gage.

Andre Embedsmænd kunne ikkun suspenderes af Kongen og skulle da strax tiltales for Domstolene, men de maae ej, uden efter Dom, afsættes, ej heller, mod deres Villie, forflyttes.

§ 23. Kongen kan meddele Ordener til hvem han for godt befinder til Belønning for udmærkede Fortjenester, der offentligen maae kundgjøres; men ej anden Rang og Titel, end den, ethvert Embede medfører. Ordenen fritager Ingen for Statsborgernes fælles Pligter og Byrder, ej heller medfører den fortrinlig Adgang til Statens Embeder. Embedsmænd, som i Naade afskediges, beholde deres havte Embeders Titel og Rang.

Ingen personlige eller blandede arvelige Forrettigheder maae tilstaaes Nogen for Eftertiden.

§ 24. Kongen vælger og afskediger, efter eget Godtbefindende, sin Hofstat og sine Hofbetjente.

§ 25. Kongen har højeste Befaling over Rigets Land- og Søemagt. Den maa ikke forøges eller formindskes uden Storthingets Samtykke. Den maa ikke overlades i fremmede Magters Tjeneste, og ingen fremmede Magters Krigsfolk,

undtagen Hjelptropper imod fiendtligt Overfald, maae inddrages i Riget uden Storthingets Samtykke.

I Fredstider maae ingen andre end Norske Tropper være stationerede i Norge, og ingen Norske Tropper i Sverrige. Kongen kan dog i Sverrige have Norsk Garde af Frivillige, og kan for en kort Tid, i det høieste sex Uger om Aaret, sammenkalde de nærmeste Tropper af begge Rigers Krigsmagt til Vaabenøvelser inden hvilketsomhelst af Rigernes Grændser; men ej maae, i noget Tilfælde, flere Krigsfolk end 3000 Mand, af alle Vaaben tilsammentagne, kunne i Fredstider inddrages i det ene Rige af det andet Riges Krigsmagt.

Til Angrebs-Krig maae Norges Tropper og Roeflotille icke användes uden Storthingets Samtykke.

Den Norske Flaade skal have sine Verfter og i Fredstider sine Stationer eller Havne i Norge.

Det ene Riges Krigsfartøjer maae ikke besættes med det andets Søfolk, uden for saavidt disse frivilligen lade sig hyre.

Landværnet og de øvrige Norske Tropper, som ikke til Linie-Tropper kunne henregnes, maae aldrig bruges udenfor Norges Grændser.

Jfr *Naumann* p. anf. st. 2 D. s. 163 o. f.

§ 26. Kongen har Ret til at sammenkalde Tropper, begynde Krig og slutte Fred, indgaae og ophæve Forbund sende og modtage Gesandter. Naar Kongen vil begynde Krig, da skal Han meddele Regjeringen i Norge sine Tanker og indhente dens Betænkning derom, tilligemed fuldstændig Beretning om Rigets Tilstand i Henseende til dets Financer og Forsvarsmidler, med videre.

Efterat dette er skeet, sammenkalder Kongen den Norske Statsminister og de Norske Statsraader, saavelsom de Svenske, til et overordentligt Statsraad, og fremsætter da de Grunde og Omstændigheder, som i dette Tilfælde bør tages i Overvejelse, hvorved tillige den Norske Regjerings forklaring om dette Riges Tilstand, saavelsom en lignende Beretning om Sverriges, bliver at fremlægge. Om disse Gjenstande fordrer Kongen deres Betænkning, hvilken de skulle, enhver for sig, afgifve til Protocollen, under den Ansvarlighed, Grundloven bestemmer, og har da Kongen Ret til at tage og udføre den Beslutning, Han anseer gavnligst for Staten.

Jfr RA. 4 och citat. *Naumann* p. anf. st. 2 D. s. 141—173.

§ 27. Alle Statsraader skulle, naar de ikke have lovligt Forfald, være nærværende i Statsraadet, og maa ingen Beslutning tages der, naar ikke over det halve Antal Medlemmer er tilstede. I de Norske Sager, som (i Følge § 15) afgjøres i Sverrige, maa ingen Beslutning tages, med mindre enten den Norske Statsminister og een Norsk Statsraad, eller begge de Norske Statsraader, ere tilstede.

§ 28. Forestillinger om Embeders Besættelse og andre Sager af Vigtighed (diplomatiske og egentlige militaire Commando-Sager undtagne) skulle foredrages i Statsraadet af det Medlem, til hvis Fag de høre, og Sagerne af ham expederes overeensstemmende med den i Statsraadet fattede Beslutning.

§ 29. Forbyder lovligt Forfald en Statsraad at møde og foredrage de Sager, som henhøre under hans Fag, skulle disse foredrages af en anden Statsraad, som Kongen, om han er tilstede, eller i andet Fald den, der har Forsædet i Statsraadet, i Forening med de øvrige Statsraader, dertil constituerer.

Hindres saa mange, ved lovligt Forfald, fra at møde, at ikke flere end Halvparten af det bestemte Antal Medlemmer ere tilstede, skulle andre Embedsmænd paa lige Maade constitueres til at tage Sæde i Statsraadet, i hvilket Tilfælde ufortøvet skeer Beretning derom til Kongen, som afgjør, om de skulle vedblive i denne Function.

§ 30. I Statsraadet føres Protocol over alle de Sager, som der forhandles. Enhver, som har Sæde i Statsraadet, er pligtig til med Frimodighed at sige sin Mening, hvilken Kongen er forbunden at høre. Men det er Denne forbeholdet, att fatte Beslutning efter sit eget Omdømme. Finder noget Medlem af Statsraadet, at Kongens Beslutning er stridende mod Statsformen eller Rigets Love, eller øiensynligen er skadelig for Riget, er det Pligt at gjøre kraftige Forestillinger derimod, samt at tilføje sin Mening i Protocollen. Den, der ikke saaledes har protesteret, ansees at have været enig med Kongen, og er ansvarlig derfor, saaledes som siden bestemmes, og kan af Odelsthinget sættes under Tiltale for Rigsretten.

§ 31. Alle af Kongen selv udfærdigede Befalinger (militaire Commando-Sager undtagne) skulle contrasigneres af den Norske Statsminister.

§ 32. De Beslutninger, som tages af Regjeringen i Norge under Kongens Fraværelse, udfærdiges i Kongens Navn og undertegnes af Vice-Kongen eller Statholderen og af Statsraadet, samt contrasigneres af den, som foredrager Sagen, da han bør være ansvarlig for Expeditionens Overeensstemmelse med den Protocol, hvori Resolutionen er indført.

§ 33. Alle Forestillinger om Norske Sager, saavelsom de Expeditioner, som i Anledning deraf skee, forfattes i det Norske Sprog.

§ 34. Nærmeste Tronarving, om han er den regjerende Konges Søn, fører Titel af Kronprinds. De øvrige, som til Kronen ere arveberettigede, kaldes Prindser, og de kongelige Døttre Prindsesser.

§ 35. Saasnart Tronarvingen har fyldt sit 18de Aar, er han berettiget til at tage Sæde i Statsraadet, dog uden Stemme eller Ansvar.

§ 36. Ingen Prinds af Blodet maa gifte sig uden Kongens Tilladelse. Handler han herimod, forbryder han sin Ret til Norges Krone.

Jfr SO. 5.

§ 37. De Kongelige Prindser og Prindsesser skulle, for deres Personer, ikke svare for andre end Kongen, eller hvem Han, til Dommer over dem, forordner.

§ 38. Saavel den Norske Statsminister, som de tvende Norske Statsraader, der følge Kongen, have Sæde og delibererende Stemme i det Svenske Statsraad, naar sammesteds forhandles Gjenstande, som angaae begge Riger.

I saadane Sager bør tillige den i Norge værende Regjerings Betænkning inhentes, med mindre Sagerne udfordre saa hastig Afgjørelse, at Tid dertil ej gives.

Jfr RA. 5 och citat. *Naumann* p. anf. st. 2 D. s. 161 not. 12.

§ 39. Døer Kongen og Tronfølgeren endnu er umyndig, skal det Norske og Svenske Statsraad strax sammentræde, for fælles at udstede Indkaldelse til Storthing i Norge og Rigsdag i Sverrige.

Jfr RA. 6 och citat. *Naumann* p. anf. st. 2 D. s. 313—328.

§ 40. Indtil begge Rigers Repræsentanter ere forsamlede og have anordnet Regjeringen under Kongens Mindreaarighed, forestaaer et, af et lige Antal Norske og Svenske

Medlemmer sammensat, Statsraad Rigernes Bestyrelse, med Iagttagelse af disses gjensidige Grundlove.

Den Norske og den Svenske Statsminister, som have Sæde i fornævnte sammansatte Raad, kaste Lod om, hvo der skal have Forsædet.

Jfr RA. 7 och citat. dervid.

§ 41. De i foregaaende §§ 39 og 40 bestemte Forholdsregler skulle ogsaa finde Sted, saa ofte det, i Følge Sverriges Regjeringsform, tilkommer det Svenske Statsraad, i Egenskab af Statsraad, at føre Regjeringen.

Anm. Genom beslut, fattadt i öfverensstämmelse med 112 § i Norges Grundlov och Riksaktens 12 §, är ifrågavarande § 41 ändrad till följande lydelse:

»I de Tilfælde, hvori det efter Norges og Sveriges Grundlove og Rigsactsbestemmelser hidtil har tilkommet Norges og Sveriges Interimsregjering at forestaa Rigernes *Bestyrelse*, fordi Kongen enten ved Reiser udenfor sine Riger eller ved Sygdom er forhindret fra at føre Regjeringen, skal den til Thronen nærmest berettigede Prinds, saafremt han har opnaaet den for Kongen fastsatte Myndighedsalder, forestaa Regjeringen som Kongemagtens midlertidige *Ud*over med samme Ret, som tilkommer Interimsregjeringen».

Vid detta beslut är gjordt följande tillägg: »Denne Beslutning bliver gjældende forsaavidt og fra den Tid inden næste ordentlige Storthing tilsvarende Bestemmelse i Sverige maatte udkomme. — Att detta skett, se RF:s 39:de m. fl. §§.

Konungens sanction å Storthingets beslut om ändring af § 41 i Norges Grundlov är gifven på Stockholms slott den 10 Jan. 1863.

§ 42. Angaaende de nærmere Bestemmelser, som ere nødvendige i de i §§ 39, 40 og 41 anførte Tilfælde, foreslaaer Kongen for næste Storthing i Norge og Rigsdag i Sverrige en Lov, bygget paa Grundsætningen om fuldkommen Lighed imellem begge Rigerne.

Anm. *Riks-Acten* utgör den här föreskrifna Lag.

§ 43. Valget af Formyndere, som skulle bestyre Regjeringen for den umyndige Konge, skal foretages efter samme Regler og paa samme Maade, som forhen i § 7 er foreskrevet for Valget af Tronfølger.

Jfr RA. 8 och citat. *Naumann* p. anf. st. 2 D. s. 320.

§ 44. De, som i de udi §§ 40 og 41 anførte Tilfælde, forestaae Regjeringen, skulle, de Norske for det Norske Storthing, aflægge følgende Eed: »Jeg lover og sværger, at

ville forestaae Regjeringen i Overeensstemmelse med Constitutionen og Lovene; saa sandt hjelpe mig Gud og hans hellige Ord»! De Svenske aflægge Eed for Sverriges Riges Stænder. Holdes ej Storthing eller Rigsdag paa den Tid, nedlægges Eeden skriftlig i Statsraadet, og gjentages siden paa næste Storthing eller Rigsdag.

Jfr RA. 9.

§ 45. Saasnart deres Statsstyrelse ophører, skulle de aflægge Kongen og Storthinget Regnskab for samme.

§ 46. Efterlade Vedkommende, i Overeensstemmelse med §§ 39 og 41, strax at sammenkalde Storthinget, da paaligger det Høieste-Ret, som en ubetinget Pligt, saasnart fire Uger ere forløbne, at foranstalte denne Sammenkaldelse.

§ 47. Bestyrelsen af den umyndige Konges Opdragelse bør, hvis Hans Fader ej derom har efterladt nogen skriftlig Bestemmelse, fastsættes paa den i §§ 7 og 43 foreskrevne Maade.

Det bør være en ufravigelig Regel, at den umyndige Konge gives tilstrækkelig Underviisning i det Norske Sprog.

Jfr RA. 10.

§ 48. Er den mandlige Kongestamme uddød, og ingen Tronfølger udkaaret, da skal en ny Konge-Æt vælges paa den i § 7 foreskrevne Maade. Imidlertid forholdes med den udøvende Magt efter 43de §.

Jfr RA. 11 och citat. dervid.

C.

Om Borgerret og den lovgivende Magt.

§ 49. Folket udøver den lovgivende Magt ved Storthinget, der bestaaer af to Afdelninger, et Lagthing og et Odelsthing.

§ 50. Stemmeberettigede ere kun de Norske Borgere, som have fyldt 25 Aar, have været boesatte i Landet i fem Aar, opholde sig der, og enten:

a) ere, eller have været, Embedsmænd;

b) paa Landet eje, eller, paa længere Tid end fem Aar, have bygslet matriculeret Jord;

c) ere Kjøbstædborgere, eller i Kjøbstad eller i Ladested, eje Gaard eller Grund, hvis Værdie i det mindste er 300 Rbdlr. S. V.

Anm. Genom Storthingets beslut den 31 Mars 1821, af Konungen sanctioneradt på Stockholms Slott den 2 Junii s. å., är till denna § (mom. *b*) gjordt följande tillägg: De som i Finmarken have været Rettighedsmænd i 5 Aar, og fyldt deres 25 Aar, bør, ligesaavel som de, der eie eller bruge matriculeret Jord, have Stemmerettighed.

§ 51. Mandtal over alle stemmeberettigede Indvaanere skal forfattes i enhver Kjøbstad af Magistraten, og i ethvert Præstegjeld af Fogden og Præsten. De Forandringer dette efterhaanden maatte undergaae, anføres ufortøvet deri.

Enhver skal, forinden han indføres i Mandtallet, offentligen til Thinge sværge Constitutionen Troskab.

§ 52. Stemmeret suspenderes:

a) ved Anklage til Thinge for Forbrydelser;

b) ved Umyndiggjørelse;

c) ved Opbud eller Fallit, indtil Creditorerne have erholdet fuld Betaling, med mindre Falliten er foraarsaget ved Ildsvaade, eller andet utilregneligt og bevisligt Uheld.

§ 53. Stemmeret tabes:

a) ved at have været dømt til Tugthuus, Slaveri, eller vanærende Straffe;

b) ved at gaae i en fremmend Magts Tjeneste uden Regjeringens Samtykke;

c) ved at erhverve Borgerret i en fremmed Stat;

d) ved at overbevises om, at have kjøbt Stemmer, solgt sin egen Stemme eller stemt i flere end een Valgforsamling.

§ 54. Valg- og Districts-Forsamlinger holdes hvert tredie Aar. De skulle være tilendebragte inden December Maaneds Udgang.

Anm. Genom Storthingets beslut den 2 Juli 1857, af Konungen sanctioneradt i Särö den 13 Augusti s. å., är i denna § ordet *December* förändradt till *August*.

§ 55. Valgforsamlingerne holdes, paa Landet i Præstegjeldets Hovedkirke, i Kjøbstæderne i Kirken, paa Raadhuset eller et andet dertil beqvemt Sted. De bestyres paa Landet af Sognepræsten og hans Medhjelpere, i Kjöbstæderne af disses Magistrater og Formænd. Stemmegivningen skeer i den Orden Mandtallet viser. Stridigheder om Stemmeret afgjøres af Forsamlingens Bestyrere, hvis Kjendelse kan indankes for Storthinget.

§ 56. Førend Valgene begynde, skal Constitutionen lydelig oplæses, i Kjøbstæderne af den første Magistrats-Person, paa Landet af Præsten.

§ 57. I Kjøbstæderne udnævnes een Valgmand for hver 50 stemmeberettigede Indvaanere. Disse Valgmænd samles inden otte Dage derefter paa et af Øvrigheden dertil bestemt Sted, og udnævne enten af deres egen Midte, eller iblandt de øvrige Stemmeberettigede i deres Valgdistrict, een Fjerdedeel af deres eget Antal til at møde og tage Sæde paa Storthinget, saaledes: at 3 til 6 vælge een, 7 til 10 to, 11 til 14 tre, 15 til 18 fire, som er de højeste Antal, nogen Bye maa sende. Har en Kjøbstad færre end 150 stemmeberettigede Indvaanere, sender den sine Valgmænd til nærmeste Kjøbstad for at stemme i Forening med dennes Valgmænd, og ansees da begge Kjøbstæder som eet District.

Se *anm.* under nästa §.

§ 58. I hvert Præstegjeld paa Landet udnævne de stemmeberettigede Indvaanere, i Forhold til deres Antal, Valgmænd saaledes: at indtil 100 vælge een, 100 til 200 to, 200 til 300 tre og saa fremdeles i samme Forhold. Disse Valgmænd samles inden een Maaned derefter paa et af Amtmanden dertil bestemt Sted, og udnævne da enten af deres egen Midte, eller iblandt de øvrige Stemmeberettigede i Amtet, en Tiendedeel af deres eget Antal til at møde og tage Sæde paa Storthinget, saaledes: at 5 til 14 vælge een, 15 til 24 to, 25 til 34 tre, 35 og derover fire, som er det største Antal.

Anm. §§ 57 och 58 hafva blifvit förändrade genom Storthingets den 11 Nov. 1859 fattade och af K. M. d. 26 i samma månad på Christiania slott sanctionerade beslut, så lydande: »§ 1. Det Antal Storthingsrepræsentanter, som *Kjöbstæderne* have at vælge, bestemmes til syv og tredive. Af disse vælges, indtil anderledes paa grundlovmæssig Maade fastsat vorder, fra Aalesund og Molde tilsammen een, fra Arendal og Grimstad tilsammen een, fra Bergen fire, fra Brevig een, fra Christiania og Hönefos tilsammen fire, fra Christianssand to, fra Christianssund een, fra Drammen to, fra Flekkefjord een, fra Frederikshald een, fra Frederiksstad een, fra Holmestrand een, fra Kongsberg een, fra Kragerö een, fra Laurvig og Sandefjord tilsammen een, fra Lillehammer og Hamar tilsammen een, fra Moss og Dröbak tilsammen een, fra Porsgrund een, fra Sarpsborg een, fra Skien een, fra Stavanger to, fra Tromsö, Hammerfest og Vadsö tilsammen een, fra Trondhjem och Levanger tilsammen fire, fra Tönsberg een og fra Österrisöer een. Naar een Kjöbstad, som her ej er nævnt, har femti eller flere stemmeberettigede Indvaanere, indgaaer den under den nær-

mest liggende Kjöbstads Repræsentant-Valgdistrikt. Samme regel gælder om Kjöbstæder, som herefter anlægges. En Kjöbstad, der er kommen til at henhöre under Kjöbstadsdistrikt, vælger egen Valgmand, endog om Antallet af dens stemmeberettigede Indvaanere skulde blive mindre end femti. I Kjöbstad, der ene udgjör et Repræsentant-Valgdistrikt, vælges i intet Tilfælde færre end tre Valgmænd. § 2. Det Antal Storthingsrepræsentanter, som *Landdistrikterne* have at vælge, bestemmes til fire og sytti. Af disse vælges fra Nordre Bergenhuus Amt fem, fra Söndre Bergenhuus Amt fem, fra Christians Amt fem, fra Hedemarkens Amt fem, fra Romsdals Amt fem, fra Stavanger Amt fem og fra hvert af Rigets övrige elleve Amter fire. § 3. De Bestemmelser i Grundlovens §§ 57 og 58, der staae i Strid med nærværende Grundlovbestemmelser, sættes herved ud af Kraft».

§ 59. De i §§ 57 og 58 fastsatte Bestemmelser gjælde indtil næste Storthing. Befindes det da, at Kjøbstædernes Repræsentanter udgjøre mere eller mindre end een Tredjedeel af hele Rigets, bør Storthinget, til Følge for Fremtiden, forandre disse Bestemmelser saaledes, at Kjøbstædernes Repræsentanter forholde sig til Landets, som een til to, »og bør Repræsentanternes Antal i det Hele ikke være mindre end 75 og større end 100».

Anm. 1. Det i Lov af d. 8 Febr. 1816 meddelta stadgande, hvarigenom högsta antalet Representanter, som ett Amt fick sända, nedsattes till *Tre*, är upphäfdt genom Storthingets beslut d. 4 Aug. 1830, publiceradt enligt Kongl. Resol. den 1 Sept. s. å., af innehåll: att föreskrifterna härom i Grundlovens 58 § i alla hänseenden skola ånyo lända till efterrättelse.

Anm. 2. Den bestämmelse, som innefattas i 59 §:s sista stroph (»og bör .... 100») är upphäfd år 1842. Konungens sanction å Storthingets beslut härom är utfärdad på Stockholms slott den 9 Maj sistnämnda år.

§ 60. De inden Riget værende Stemmeberettigede, der ikke kunne møde formedelst Sygdom, militair Tjeneste, eller andet lovligt Forfald, kunne skriftlig sende deres Stemmer til dem, der bestyre Valgforsamlingerne, forinden disse ere tilendebragte.

§ 61. Ingen kan vælges til Repræsentant, med mindre har er 30 Aar gammel og har i 10 Aar opholdt sig i Riget.

§ 62. Statsraadets Medlemmer og de Embetsmænd, som ere ansatte ved dets Contoirer, eller Hoffets Betjente og dets Pensionister, kunne ikke vælges til Repræsentanter.

§ 63. Enhver, som vælges til Repræsentant, er pligtig at modtage Valget, med mindre han hindres derfra ved Forfald, der kjendes lovlige af Valgmændene, hvis Kjendelse kan underkastes Storthingets Bedømmelse. Den, som to

paa hinanden følgende Gange har mødt som Repræsentant paa et ordentligt Storthing, er ikke forpligtet til at modtage Valget til det derpaa følgende ordentlige Storthing. Hindres en Repræsentant ved lovligt Forfald fra at møde paa Storthinget, træder den, som næst ham har de fleste Stemmer, i hans Sted.

§ 64. Saasnart Repræsentanterne ere valgte, forsynes de med en Fuldmagt, underskrevet paa Landet af Overøvrigheden og i Kjøbstæderne af Magistraten, saavelsom af samtlige Valgmænd, til Bevis for, at de, paa den i Constitutionen foreskrevne Maade, ere udnævnte. Disse Fuldmagters Lovlighed bedømmes af Storthinget.

§ 65. Enhver Repræsentant er berettiget til Godtgjørelse af Statscassen for Rejseomkostninger til og fra Storthinget og for Underholdning i den Tid, han der opholder sig.

§ 66. Repræsentanterne ere paa deres Rejse til og fra Storthinget, samt under deres Ophold der, befriede fra personlig Heftelse, med mindre de gribes i offentlige Forbrydelser, ej heller kunne de udenfor Storthingets Forsamlinger drages til Ansvar for deres der yttrede Meninger. Efter den der vedtagne Orden er Enhver pligtig at rette sig.

§ 67. De paa forestaaende Maade valgte Repræsentanter udgjøre Kongeriget Norges Storthing.

§ 68. Storthinget aabnes i Almindelighed den første Søgnedag i Februari Maaned hvert tredie Aar i Rigets Hovedstad, med mindre Kongen, paa Grund af overordentlige Omstændigheder, saasom fiendtligt Indfald eller smitsom Syge, dertil bestemmer en anden Kjøbstad i Riget. Saadan Bestemmelse maa da betimelig bekjendtgjøres.

Anm. Genom Storthingets beslut den 2 Juli 1857, af Konungen sanctioneradt i Särö den 13 Augusti s. å., är i denna § ordet *Februari* ändradt till *October*.

§ 69. I overordentlige Tilfælde har Kongen Ret til at sammenkalde Storthinget udenfor den almindelige Tid. Kongen utsteder da en Kundgjørelse, som bør være læst i alle Stiftsstædernes Kirker i det mindste sex Uger forinden Storthingets Medlemmer skulle møde paa det bestemte Sted.

§ 70. Et saadant overordentligt Storthing kan af Kongen hæves, naar han for godt befinder.

§ 71. Storthingets Medlemmer fungere som saadane i tre paa hinanden følgende Aar, saavel ved overordentlige som ved det ordentlige Storthing, der imidlertid holdes.

§ 72. Holdes et overordentligt Storthing endnu paa den Tid, det ordentlige skal sammentræde, ophører det førstes Virksomhed, saasnart det sidste er samlet.

§ 73. Intet af Thingene kan holdes, med mindre to Tredjedele af dets Medlemmer ere tilstede.

§ 74. Saasnart Storthinget har constitueret sig, aabner Kongen, eller den, Han dertil beskikker, dets Forhandlinger med en Tale, hvori Han underretter det om Rigets Tilstand og de Gjenstande, hvorpaa Han især ønsker at henlede Storthingets Opmærksomhed. Ingen Deliberation maa finde Sted i Kongens nærværelse.

Storthinget udvælger blandt sine Medlemmer en Fjerdepart, som udgjør Lagthinget; de øvrige tre Fjerdeparter danne Odelsthinget.

Hvert Thing holder sine Forsamlinger særskildt og udnævner sin egen Præsident og Secretaire.

§ 75. Det tilkommer Storthinget:

a) at give og ophæve Love; at paalægge Skatter, Afgifter, Told og andre offentlige Byrder, som dog ej gjælde længere end til 1ste Juli det Aar, da et nyt ordentligt Storthing er samlet, med mindre de af dette udtrykkeligen fornyes;

Anm. Genom det vid 68:de § anmärkta beslut, är i detta mom. ordet *Juli* ändradt till *April*.

b) at aabne Laan paa Rigets Credit;

c) at føre Opsyn over Rigets Pengevæsen;

d) at bevilge de til Statsudgifterne fornødne Pengesummer;

e) at bestemme, hvormeget aarligen skal udbetales Kongen og Vice-Kongen til deres Hofstat, og at fastsætte den Kongelige Families Apanage, som dog ikke maa bestaae i faste Ejendomme;

f) at lade sig forelægge den i Norge værende Regjerings Protocol og alle offentlige Indberetninger og Papirer (egentlige militaire Commando-Sager undtagne), samt verificerede Afskrifter eller Extracter af de hos Kongen ved den Norske Statsminister og de i Sverrige værende tvende Norske Statsraader førte Protocoller, eller de sammesteds fremlagte offentlige Papirer;

g) at lade sig meddele de Forbund og Tractater, Kongen, paa Statens Vegne, har indgaaet med fremmede Magter, med undtagelse af hemmelige Artikler, som dog ej maae stride imod de offentlige;

h) at kunne fordre Enhver til at møde for sig i Statssager, Kongen og den Kongelige Familie undtagne; dog gjælder denne Undtagelse ikke for de Kongelige Prindser, for saavidt de matte beklæde andre Embeder end Vice-Kongens;

i) at revidere imidlertidige Gage- og Pensions-Lister, og deri gjøre de Forandringer, det finder fornødne;

k) at udnævne fem Revisorer, der aarligen skulle gjennemsee Statens Regnskaber og bekjendtgjøre Extracter af samme ved Trykken, hvilke Regnskaber derfor skulle tilstilles disse Revisorer hvert Aar inden 1ste Juli;

l) at naturalisere Fremmede.

§ 76. Enhver Lov skal først foreslaaes paa Odelsthinget, enten af dets egne Medlemmer, eller af Regjeringen ved en Statsraad. Er Forslaget der antaget, sendes det til Lagthinget, som enten bifalder eller forkaster det, og, i sidste Tilfælde, sender det tilbage med tilføjede Anmærkninger. Disse tages i Overvejelse af Odelsthinget, som enten henlægger Lovforslaget, eller atter sender det til Lagthinget med eller uden Forandring. Naar et Forslag fra Odelsthinget to Gange har været Lagthinget forelagt og anden Gang derfra er bleven tilbagesendt med Afslag, træder hele Storthinget sammen, og med to Trediedele af dets Stemmer afgjøres da Forslaget. Imellem enhver saadan Deliberation maa, i det mindste, tre Dage hengaae.

§ 77. Naar en af Odelsthinget foreslaaet Beslutning er bifaldet af Lagthinget eller af det samlede Storthing, sendes den ved en Deputation fra begge Storthingets Afdelinger til Kongen, om Han er tilstede, eller, i andet Fald, til Vice-Kongen, eller den Norske Regjering, med Anmodning om at erholde Kongens Sanction.

§ 78. Billiger Kongen Beslutningen, forsyner Han den med sin Underskrift, hvorved den vorder Lov. Billiger Han den ikke, sender Han den tilbage til Odelsthinget med den Erklæring, at Han ikke for Tiden finder det tjenligt at sanctionere Beslutningen.

§ 79. Beslutningen maa i dette Tilfælde ikke mere af det da samlede Storthing forelægges Kongen, som paa sam-

me Maade kan forholde sig, om næste ordentlige Storthing paa ny foreslaaer samme Beslutning. Men bliver den ogsaa af det tredie ordentlige Storthing, efter igjen at være drøftet, atter paa begge Thing uforandret antagen, og den da forelægges Kongen, med Begjæring, at Hans Majestæt ikke vil nægte en Beslutning sin Sanction, som Storthinget, efter det modneste Overlæg, anseer for gavnlig, saa vorder den Lov, som end Kongens Sanction ikke paafølger inden Storthinget adskilles.

§ 80. Storthinget forbliver samlet saa længe det finder det fornødent, dog ikke over tre Maaneder, uden Kongens Tilladelse. Naar det, efter at have tilendebragt sine Forretninger, eller efter at have været samlet den bestemte Tid, hæves af Kongen, meddeler Han tillige sin Resolution paa de ikke allerede forinden afgjorte Beslutninger, ved enten at stadfæste eller forkaste dem. Alle de, som Han ikke udtrykkeligen antager, ansees som af Ham forkastede.

§ 81. Alle Love udfærdiges i det Norske Sprog og (de i § 79 undtagne) i Kongens Navn, under Norges Riges Segl, og i følgende Udtryk: »Vi N. N. gjøre vitterligt: at Os er bleven forelagt Storthingets Beslutning, af Dato saalydende (her følger Beslutningen): thi have Vi antaget og bekræftet, ligesom Vi herved antage og bekræfte samme som Lov under Vor Haand og Rigets Segl».

§ 82. Kongens Sanction udfordres ikke til de Storthingets Beslutninger, hvorved:

a) det erklærer sig samlet som Storthing efter Constitutionen;

b) det bestemmer sit indvortes Politie;

c) det antager eller forkaster de tilstedesværende Medlemmers Fuldmagter;

d) det stadfæster eller forkaster Kjendelser om Valgstridigheder;

e) det naturaliserer Fremmede;

f) og endelig til den Beslutning, hvorved Odelsthinget sætter Statsraader eller Andre under Tiltale.

§ 83. Storthinget kan inhente Høieste-Rets Betænkning over juridiske Gjenstande.

§ 84. Storthinget holdes for aabne Døre, og dets Forhandlinger kundgjøres ved Trykken, undtagen i de Tilfælde, hvor det Modsatte besluttes ved Stemmefleerhed.

§ 85. Den der adlyder en Befaling, hvis Hensigt er at forstyrre Storthingets Frihed og Sikkerhed, gjør sig derved skyldig i Forræderie mod Fædrenelandet.

D.

Om den dømmende Magt.

§ 86. Lagthingets Medlemmer tilligemed Høieste-Ret udgjøre Rigsretten, som i første og sidste Instance dømmer i de Sager, som af Odelsthinget anlægges, enten mod Statsraadets eller Høieste-Rets Medlemmer, for Embeds-Forbrydelser, eller mod Storthingets Medlemmer, for de Forbrydelser, de, som saadanne, maatte begaae.

I Rigsretten har Præsidenten i Lagthinget Forsædet.

§ 87. Den Anklagede kan, uden nogen dertil angiven Aarsag, forskyde af Rigsrettens Medlemmer indtil en Trediedel, dog saaledes, at Retten ej udgjør mindre end femten Personer.

§ 88. Høieste-Ret dømmer i sidste Instance. Den maa ikke bestaae af færre end Justitiarius og sex Tilforordnede.

Vid denna § är gjordt följande tillägg:

»Grundlovens otte og ottetiende Paragraf skal ikke være til Hinder for, at Straffesager, overeensstemmende med Lov, bringes til endelig Afgjørelse uden Høiesterets Medvirkning.»

Anm. Konungens sanction å Storthingets beslut härom är gifven på Stockholms slott den 29 Nov. 1862.

§ 89. I Fredstider er Høieste-Ret tilligemed tvende høje Officierer, som Kongen tilforordner, anden og sidste Instance i alle de Krigsrets-Sager, som angaae enten Liv eller Ære eller Friheds-Tab for længere tid end tre Maaneder.

§ 90. Høieste-Rets Domme kunne, i intet Tilfælde, paaankes eller underkastes Revision.

§ 91. Ingen kan beskikkes til Medlem af Høieste-Ret, førend har er 30 Aar gammel.

E.

Almindelige Bestemmelser.

§ 92. Til Embeder i Staten maae alene udnævnes de Norske Borgere, som bekjende sig til den evangelisk-lutherske Religion, have svoret Constitutionen og Kongen Troskab og tale Landets Sprog, samt:

a) enten ere fødte i Riget af Forældre, der da vare Statens Undersaatter;

b) eller ere fødte i fremmede Lande af Norske Forældre, som paa den Tid ikke vare en anden Stats Undersatter;

c) eller som den 17de Maj 1814 havde stadigt Ophold i Riget og ikke have vægret sig for at aflægge den Eed, at hævde Norges Selvstændighed;

d) eller som herefter opholde sig i Riget i ti Aar;

e) eller som af Storthinget vorde naturaliserede.

Dog kunne Fremmede beskikkes til Lærere ved Universitetet og de lærde Skoler, til Læger og til Consuler paa fremmede Stader. Ingen maa beskikkes til Overøvrighedsperson, førend han er 30 Aar gammel, eller til Magistratsperson, Underdommer og Foged, førend han er 25 Aar gammel.

§ 93. Norge tilsvarer ingen anden, end sin egen National-Gjeld.

§ 94. En ny almindelig civil og criminel Lovbog skal foranstaltes udgivet paa første, eller, om det ikke er muligt, paa andet ordentlige Storthing. Imidlertid blive Statens nu gjeldende Love i Kraft, for saavidt de ej stride imod denne Grundlov eller de provisoriske Anordninger, som imidlertid maatte udgives. De nu værende permanente Skatter vedblive ligeledes til næste Storthing.

§ 95. Ingen Dispensationer, Protectorier, Moratorier eller Oprejsninger, maae bevilges, efterat den nye almindelige Lov er sat i Kraft.

§ 96. Ingen kan dømmes uden efter Lov, eller straffes uden efter Dom. Piinligt Forhør maa ikke finde Sted.

§ 97. Ingen Lov maa gives tilbagevirkende Kraft.

§ 98. Med Sportler, som erlægges til Rettens Betjente, bør ingen Afgifter til Statscassen være forbundne.

§ 99. Ingen maa fængslig anholdes, uden i lovbestemt Tilfælde og paa den ved Lovene foreskrevne Maade. For ubeføjet Arrest eller ulovligt Ophold staae Vedkommende den Fængslede til Ansvar.

Regjeringen er ikke berettiget til militair Magts Anvendelse mod Statens Medlemmer, uden efter de i Lovgivningen bestemte Former, med mindre nogen Forsamling maatte forstyrre den offentlige Rolighed og den ikke øjeblik-

kelig adskilles, efterat de Artikler i Landsloven, som angaae Oprør, ere den trende Gange lydelig forelæste af den civile Øvrighed.

§ 100. Trykkefrihed bør finde Sted. Ingen kan straffes for noget Skrift, af hvad Indhold det end maatte være, som han har ladet trykke eller udgive, med mindre han forsætligen og aabenbaare har enten selv viist, eller tilskyndet Andre til Ulydelighed mod Lovene, Ringeagt mod Religionen, Sædelighed eller de constitutionelle Magter, Modstand mod disses Befalinger, eller fremført falske og ærekrænkende Beskyldninger mod Nogen. Frimodige Yttringer om Statsstyrelsen og hvilkensomhelst anden Gjenstand, ere Enhver tilladte.

§ 101. Nye og bestandige Indskrænkninger i Næringsfriheden bør ikke tilstedes Nogen for Fremtiden.

§ 102. Huus-Inqvisitioner maae ikke finde Sted, uden i criminelle Tilfælde.

§ 103. Fristed tilstedes ikke dem, som herefter fallere.

§ 104. Jord og Boeslod kan i intet Tilfælde forbrydes.

§ 105. Fordrer Statens Tarv, at Nogen maa afgive sin rørlige eller urørlige Ejendom til offentligt Brug, saa bør han have fuld Erstatning af Statscassen.

§ 106. Saavel Kjøbesummer som Indtægter af det Gejstligheden beneficerede Gods skal blot anvendes til Gejstlighedens Bedste og Oplysningens Fremme. Milde Stiftelsers Ejendomme skulle blot anvendes til disses Gavn.

§ 107. Odels- og Aasædes-Retten maa ikke ophæves. De nærmere Betingelser, hvorunder den, til største Nytte for Staten og Gavn for Landalmuen, skal vedblive, fastsættes af det første eller andet følgende Storthing.

§ 108. Ingen Grevskaber, Baronier, Stamhuse och Fideicommisser maae for Eftertiden oprettes.

§ 109. Enhver Statens Borger er i Almindelighed lige forpligtet til, i en vis Tid at værne om sit Fædreneland, uden Hensyn til Fødsel eller Formue. Denne Grundsætnings Anvendelse og de Indskrænkninger, den bør undergaae, samt hvorvidt det er tjenligt for Riget, at Værnepligten ophører med det 25de Aar, overlades til første ordentlige

Storthings Afgjørelse, efterat alle Oplysninger ere erhvervede ved en Committee. Imidlertid vedblive de nu gjeldende Bestemmelser.

§ 110. Norge beholder sin egen Bank og sit eget Penge- og Mynt-Væsen, hvilke Indretninger ved Lov bestemmes.

§ 111. Norge har Ret til at have sit eget Coffardie-Flag. Dets Orlogs-Flag bliver et Unions-Flag.

§ 112. Viser Erfaring, at nogen Deel af denne Kongeriget Norges Grundlov bør forandres, skal Forslaget derom fremsættes paa et ordentligt Storthing og kundgjøres ved Trykken. Men det tilkommer først det næste ordentlige Storthing at bestemme, om den foreslaaede Forandring bør finde Sted eller ej. Dog maa saadan Forandring aldrig modsige denne Grundlovs Principer, men alene angaae Modificationer i enkelte Bestemmelser, der ikke forandre denne Constitutions Aand, og bør to Tredjedele af Storthinget være enige i saadan Forandring.

Jfr RA. 12 samt anm. dervid.

Christiania, i det overordentlige Storthing, den fjerde Dag i November Maaned, Aar efter Christi Byrd, Eet Tusinde, Otte Hundrede og Fjorten.

Christie,
p. t. Præsident.

P. C. Holst. P. F. Heltzen. Bech. Neumann.
Alexand. Chr. Møller. Hagerup. A. Konow.
P. Motzfeldt. Niels Dahl. O. T. Svanøe. Erich Nord.
T. H. Næss. Niels Hertzberg. And. D. Kløve.
Torbiørn Sandvig. A. v. V. S. Koren. Florentz.
A. Norgaard. F. Schmidt. J. Gram. Arntzen.
Jacob Nielsen. Treschow. A. Lysgaard. O. Haagenstad.
O. H. Sommerfeldt. C. Sørenssen. Lange. L. Angell.
Søren Tybring. Iver Holter. J. C. Ræder.
Arne Arntzen. Hans Grundseth. A. F. Weidemann.
H. Wedel-Jarlsberg. J. Chr. Berg. P. Steenstrup.
H. G. Tønder. J. F. Sartz. J. Bull. T. Lundegaard.

Peder Bøgvald. Tidemand. J. Jørgensen.
Herman Krefting. Søren Georg Abel.
Hans Christie Reiersen. Bryn. H. Krohg. Elling Walbøe.
Peder Tonning. Lars Godøe. Jørgen Aall. Sibbern.
S. Hount. T. Aschehoug. Wm. Manthey.
Arnt Møglestue. Nansen. Elef H. Tothammer.
Niels T. Broe. R. Wielan. N. S. Schultz.
O. Hegermann. J. Sodeman. Hans Knudtzon.
S. B. Brun. A. Gotaas. Mehlum. C. Krogh.
P. Forseth. O. Krabbe. Joh. Garmann.
Carl Stoltenberg. Wm. Hansen.
L. Weidemann.

(Oversættelse).

At Norges Riges Grundlov, saaledes som den Ord for Ord foreskreven staaer — med Forbeholdenhed af Sveriges Riges Stænders constitutionelle Ret, i de Dele, som medføre Forandring eller Modificationer i Sveriges Riges Regjeringsform — er blefven afhandlet og besluttet imillem vor allernaadigste Konge og Herre, Carl den Trettende, Sveriges, Norges, Gothers og Venders Konge &c. &c. &c., ved os undertegnede befuldmægtigede Commissarier, paa Hans høie Vegne, samt Norges Riges, nu i Christiania forsamlede, overordentlige Storthing: vorder herved, med vore Navn og Signeter neden under, attesteret og bekræftet.

Christiania den Fjerde Dag i November Maaned, Aar efter Christi Byrd det Et Tusinde, Otte Hundrede og paa det Fjortende.

M. Rosenblad.
(L. S.)

B. v. Platen. (L. S.) G. af Wetterstedt. (L. S.) G. F. Wirsén. (L. S.)
A. G. Mörner. (L. S.) C. v. Rosenstein. (L. S.)
J. D. Valerius.

Anm. För öfrigt är Norges constitutionella, unionella och communala rättsförfattning bestämd i följande Lagar: SO.; RA.; Lov af 7 Juli 1828 indeholdende Straffebestemmelser for Statsraadets og Höjesterets Medlemmer for Embedsförbrydelser, samt for Storthingets og Rigsrettens Medlemmer for de Forbrydelser, de, som saadanne, maatte begaae; Lov af 24 Juni 1828 indeholdende Bestemmelser angaaende Mandtallene over stemmeberettigede Indvaanere, samt Regler for Valg- og Districtsforsamlinger; Lov af 14 Januar 1837 om Formandskaber paa Landet samt om Bestyrelsen af Districternes almindelige Commune-Anliggender, med förändringar och tillägg af den 11 och 25 Febr. 1860; Lov af 14 Januar 1837 om Formandskaber i Kjöbstæderne samt om Bestyrelsen af Kjöbstædernes almindelige Commune-Anliggender; Lov af 4 Aug. 1845 med tillägg d. 6 Junii 1863 angaaende Valgbarheden til visse communale Ombud; Lov af 25 Sept. 1845 angaaende de Storthingsmænd och Valgmænd tilstaaede Underholdningspenge m. v.; hvartill kunna läggas: Lov af 16 Juli 1845 angaaende dem, der bekjende sig til den christelige Religion, uden at være Medlemmer af Statskirken samt Lov af 24 Sept. 1851, utvisande dels att »de i Lovgivningen indeholdte Forbud mod at *Jöder* infinde sig i Riget, saavelsom de med hiint Forbud i Forbindelse staaende Bestemmelser sættes ud af Kraft», dels att »Loven af 16 Juli 1845 om dem, der bekjende sig til den christelige Religion, uden at være Medlemmer af Statskirken, udvides til ogsaa at gjælde med Hensyn til dem, der bekjende sig til den mosaiske Tro». Angående äktenskap mellan Icke-Christna eller emellan Personer, af hvilka den ene icke är Christen, är stadgadt genom Lov af d. 22 Junii 1863 sålunda:

»Ægteskab mellem Ikke-Christne eller imellem Personer, af hvilke den Ene ikke er Christen, bliver med borgerlig Retsvirkning alene stiftet derved, at vedkommende Mand og Kvinde for *Notarius Publicus* paa det Sted, hvor nogen af dem opholder sig, udtale deres Beslutning at ville indtræde i Ægteskab med hinanden og derefter af ham erklæres for Ægtefolk. Ved denne Handling gaaes frem efter en af Kongen bestemt Formular, og en Forklaring om hvad der er foregaaet indföres paa Stedet i Notarialprocollen samt underskrives af Ægtefolkene. Förend Ægteskabet paa den anförte Maade kan stiftes, har Notorius publicus at paasee tilveiebragte de samme Legitimationer, som Præsten har at kræve ved Ægteskabs Indgaaelse i Statskirken; dog fordres ingen Lysning og selvfölgelig heller ikke Beviis for Daab eller Altergang. Om det indgangne Ægteskab har Notarius publicus inden otte Dage at gjöre Anmeldelse til Sognepræsten paa det Sted, hvor Ægtefolkene tage Bopæl. Tilfölge ovenanförte Bestemmelse maa, under Straf af Böder, ingen ved Ægteskabs Indgaaelse brugelig Act foretages, forinden Ægteskabet paa foranförte Maade er stiftet».

Register

öfver

Sveriges Grundlagar

samt

de s. k. Constitutionella Stadgarne,

äfvensom en utförlig innehålls-öfversigt af nya Riksdags-ordningen.

Förkortningar.

Regerings-Formen betecknas med *RF.*; Riksdags-Ordningen af år 1810 med *RO.*; Nya Riksdags-Ordningen med *NRO.*; Successions-Ordningen med *SO.*; Tryckfrihets-Förordningen med *TF.*; Riks-Acten med *RA.*; Riddarhus-Ordningen med *RHO.*; Konunga-Försäkran med *K.-Förs.*; Instructionen för Riksens Ständers (Riksdagens) Justitie-Ombudsman med *I. Just.-Omb.*; Instructionen för Riks. Ständ. Revisorer af Stats-Verket med *I. Rev. St.-V.*; Instructionen för Riks. Ständ. Revisorer af Banco-Verket med *I. Rev. B.-V.*; D:o af Låne-Contoren i orterna med *I. Rev. Låne-C.*; Instructionen för Riks. St. Revisorer af Riksgälds-Contoret med *I. Rev. Riksg.-C.*; Ansvarighets-Lagen för Stats-Rådets medlemmar med *Ansv.-L. St.-R.*; D:o för Banco-Fullmäktige med *Ansv.-L. B.-F.*; D:o för Discont-Directeurerna med *Ansv.-L. Disc. Dir.*; D:o för Fullm. i Riksgälds-Contoret med *Ansv.-L. Riksg.-F.* De bifogade siffrorna utmärka Paragrapher. Stå två siffror bredvid hvarandra, skiljda med ett colon (:), så utmärker den första siffran *Paragraphen* och den följ. siffran *Momentet*. (T. ex. RF. 28: 2 = Regerings-Formens 28 § 2 mom. — TF. 4: 11 = Tryckfrihets-Förordningens 4 § 11 mom. o. s. v.). Då endast *sid.* citeras, menas sidan i *denna* grundlags-edition.

3; 44: 3; 55. RO. 38; 5 § af Instr. för Banco-Utsk. intagen under RO. 32. I alla andra frågor utgöra 3 Stånds röster Riks. St:s beslut, RO. 75. Om Riks-Stånden stanna i skiljaktiga meningar, försökes jemkning, RO. 73; om den ej lyckas, så afgöres frågan i förstärkt Utskott, RF. 69, 71, RO. 30: 3; 31: 2. Se anm. vid RO. 36. Expeditionen af 3 Stånds sammanstämmande beslut får ej genom återremiss uppehållas, RO. 49: 4. Huru Riks. St:s beslut uppsättas och undertecknas, RO. 72. — Riks-Ståndens: huru de fattas, RO. 53, 54. Huru de Med-Stånden delgifvas, RO. 57. Kunna ej uppehållas genom enskild ledamots eller minoritetens protest eller reservation, RO. 57: 1. Få ej ändras vid justeringen, RO. 58. Å det, hvari en Riksdagsman ej deltagit, får han efteråt ej tala, RO. 20. Huru förhålles om Riks-Stånden stanna i skiljaktiga meningar, RO. 73.

Besvär öfver riksdagsmannaval, se: Riksdagsmannaval. Ett Riks-stånds enskilda, RO. 36 § 2 mom.

Besvärs- och Ekonomi-Utskottet består af 48 ledamöter. RO. 34: 1. Dess åligganden, RF. 53. RO. 34: 1. Hvilka frågor dit förvisas, RF. 89. Jfr RO. 34: 2.

Betjening, se: Cancellier.

Betänkande, Utskottens. Se: Utskotts-betänkande.

Bevillning: hvad dertill räknas, RF. 60. Behofvet deraf låter Konungen framställa till Stats-Utskottets öfverläggning, RF. 59. RO. 30: 1. De allmänna grunderna för dess fördelning skall Bevillnings-Utskottet opåmindt uppgifva vid hvarje riksdag, äfvensom författa förslag till bevillningens utgörande, RF. 70. RO. 31: 1. Huru Riksens Ständer sig den åtaga, RF. 62, 69, 71. RO. 30, 31. Huru förhålles, då hos ett eller flera Riks-Stånd betänkligheter uppstå att antaga hvad Stats-Utskottet tillstyrkt ang. bevillningens belopp m. m., RF. 69. RO. 30: 3. Huru förfares, då emellan Riks-Stånden skiljaktigheter yppa sig, ang. de af Bev.-Utsk. uppgifna grunderna för bev:s fördelning och sättet att tillämpa dem, RF. 71. RO. 31: 3. Derigenom tillskjutas de medel, som för betalande af Rikets gäld finnas oumbärlige, RF. 66. RO. 30: 1. Huru länge den skall utgöras, RF. 61, 109. RO. 80. Riksens Ständer fastställa huru särskilda summor af Bevillningen skola till särskilda ändamål användas, och anslå dessa summor under bestämda Hufvud-Titlar i Riks-Staten. RF. 62. Hvilka dessa Hufvud-Titlar äro, se anmärkningarne vid RO. 30 §.

högsta befälet öfver Rikets Krigsmakt till lands och sjös, RF. 14. Huru Han afgörer Commandomål, RF. 15. Bör rätt och sanning styrka och befordra, vrångvisa och orätt hindra och förbjuda, ingen förderfva eller förderfva låta, till lif, ära, personlig frihet och välfärd, utan han lagligen förvunnen och dömd är, och ingen afhända eller afhända låta något gods, löst eller fast, utan ransakning och dom, ingens fred i dess hus störa eller störa låta, ingen från ort till annan förvisa, ingens samvete tvinga låta, utan skydda hvar och en vid en fri utöfning af dess Religion, så vidt han derigenom icke störer samhällets lugn eller allmän förargelse åstadkommer, RF. 16. Bör låta en hvar blifva dömd af den domstol, hvarunder han rätteligen hörer och lyder, ibid. Dess domsrätt är uppdragen åt Högsta Domstolen, RF. 17. Förordnar 2 Militärpersoner af högre grad att i Högsta Domstolen öfvervara och rösta öfver mål, som från Krigs-Domstolarne dragas under Konungens pröfning, RF. 20. Äger två röster i Högsta Domstolen, RF. 21. Alla frågor om förklaringar öfver Lagen skola hos Honom anmälas och Hans röster deri inhemtas och beräknas, änskönt Han icke i Högsta Domstelens öfverläggningar derom deltagit, ibid. Äger att i brottmål göra nåd, RF. 25, (jfr RF. 102 i slutet samt anm. under RF. 25). Dess åklagare-rätt utöfvas af Justitie-Cancelleren, RF. 27. Äger att i Stats-Rådet tillsätta lediga Embeten, RF. 28; 33. Bör vid alla befordringar fästa afseende endast å skicklighet och förtjenst, RF. 28. Kan i vissa Embeten nyttja utländske Män af sällsynt skicklighet, men icke till Commendanter i Fästningarne, ibid. Vid hvilka utnämningar Konungen skall hålla sig inom det upprättade förslaget, se: Förslag. Tillsätter Kyrkoherde-beställningar i Regala Pastorater, RF. 30. Huru Han nämner Sändebud hos främmande Makter och Tjenstemän vid Beskickningarne, RF. 32. Kan entlediga från förtroende-sysslor, när han pröfvar Rikets tjenst det fordra, RF. 35. Kan icke utan laga ransakning och dom afsätta från andra embeten eller tjenster, RF. 36. Äger att upphöja till Adligt Stånd samt tilldela Friherrlig och Greflig värdighet, RF. 37. Huru förhålles, då Han vill resa utom Sverige och Norrige, RF. 39; RA. 7. Om Han blifver så sjuk att Han icke regerings-ärenderna vårdar, RF. 40; RA. 7. Är myndig vid fyllda 18 år, RF. 41. Om Konung dör innan Thronföljare uppnått myndig ålder, RF. 41. RO. 6. SO. 2. RA. 6, 7. Om Han går i fält eller reser till af-

lägsnare inrikes orter, eller till Konungariket Norrige, RF. 43. Utan Hans vetskap och samtycke får hvarken Kronprins, Arffurste eller andre Prinsar af det Konungsliga Huset gifta sig, RF. 44. SO. 5. Ej heller Prinsessor, SO 6. Ej heller få, utan sådant samtycke, Prins eller Prinsessa anträda utrikes resa, SO. 7. Utan Konungens och Riksens Ständers samtycke må ej Prins af Kongl. Huset blifva regerande Furste af utländsk stat, SO. 8. Dess Hof och beställningar dervid, se Hof. Kan kalla Riksens Ständer till Urtima Riksdag, RF. 49. RO. 2. I samråd med Riksens Ständers Fullmäktige i Banken och Riksgälds-Contoret, kan Kon. bestämma annan riksdags-ort än Hufvudstaden, se Fullmäktige. Utnämner Landtmarskalk, samt Talemän för Borgare- och Bonde-Ståndén, äfvensom vice Talemän för Preste-, Borgare- och Bonde-Ständen, RF. 52. RO. 23. 1. Kan af Riksens Ständer äska ett Hemligt Utskott, RF. 54. RO. 35. Bör vid hvarje Riksdag låta för Stats-Utskottet uppvisa Statsverkets tillstånd samt behofvet af Bevillning, RF. 58, 59. RO. 30: 1. Bör redovisa för de medel, som genom tractater med främmande Makter Riket tillflutit, RF. 58. Äger ej utan Riksens Ständers samtycke *förhöja* allmänna afgifter, Tullen å Spanmål allena undantagen, RF. 60. Må ej förpakta statens inkomster, ej heller fastställa monopolier, ibid. I hvilka fall Han äger lyfta de begge creditiven, RF. 63. Disponerar såväl ordinarie som extraordinarie stats-medel till de af Riksens Ständer pröfvade behof och efter den upprättade Staten, RF. 64. Äger ej makt att fordra annan krigsgärd, än sammanskott af födande varor till Trupper under tåg och marche, RF. 74. Kan ej, utan Riksens Ständers samtycke, göra in- eller utrikes Lån, RF. 76. Kan ej afhända Kronan någon dess lägenhet, eller någon del af riket derifrån söndra, RF. 77; 78. Äger rätt att låta slå mynt, dock utan att förändra detsamma till skrot eller korn, med mindre Riks. St. dertill gifva sitt bifall, RF. 79. Må ej utan Riksens Ständers bifall ändra Indelningsverket; icke heller kan annorlunda någon ny eller tillökad Rotering tillkomma, RF. 80. Utan Hans och alla Riks-Ståndens sammanstämmande beslut få Rikets Grundlagar icke ändras eller upphäfvas, RF. 81. I hvad ordning Konungen deltager i lagstiftningen beträffande Grundlagar, RF. 81, 82; RO. 29: 1; 75. D:o beträffande allmän civil-, criminal- och kyrko-lag samt vissa

delar af krigslagar, RF. 87, 88; RO. 33: 1. Hvaremot den s. k. ekonomiska eller administrativa lagstiftningen är Konungen ensam förbehållen, RF. 89; RO. 34: 1. Ang. riksdagskallelse när Kon. utöfver 12 månader vistats utrikes, RF. 91; RO. 4, eller af sjukdom urståndsättes att med regerings-ärenderna sig befatta, RF. 92; RO. 5. Äger icke genom Testamente förordna om riks-styrelsen efter sin död, RF. 93. I hvilket fall Konungens rätt att i brottmål göra nåd är inskränkt, RF. 102 i slutet. När Kon. kan åtskilja Ständerna, RF. 109; RO. 80. Skall låta samteliga Riksens Ständer deras privilegier, förmåner, rättigheter och friheter åtnjuta, RF. 114. — Kallar till Riksdag Ärke-Biskopen, Biskoparne och Pastor Primarius i Stockholm, RO. 13: 1. Inför Honom aflägga Landt-Marskalk och Talemän ed, RO. 23: 2. Mottager Riksens Ständer på Rikssalen och låter dem afhöra berättelsen om hvad sedan sista riksdag uti rikets styrelse sig tilldragit, RO. 26. Huru ny Konung väljes, RO. 61; RA. 3. Huru omyndig Konungs Förmyndare väljes, RO. 62; RA. 8. Endast i Kon:s namn och med Dess underskrift utfärdas de allmänna stadgar och förordningar, som Han och Riksens Ständer gemensamt beslutat, RO. 74. — Emottager råd af sina rådgifvare, men de äga icke att jemte Honom regera, Ansv.-L. St.-R. Inledningen. — Huru lastligt yttrande mot Kon. i tryckt skrift bestraffas, TF. 3: 4. Kon. afgör, huruvida en med qvarstad belagd, inkommen utländsk skrift må frigifvas eller icke, TF. 4: 11. Äger att efter omständigheterna förordna, då emot en härstädes utkommen eller utländsk, hit i Riket införd skrift missnöje anmäles af en eller flere främmande staters Sändebud eller deras Regeringar, TF. 5: 13. — Är tillika Konung i Norrige, RA. 1. Huru förordnas om omyndig Konungs uppfostran, RA. 10. Kon. skall erhålla tillräcklig undervisning i Norrska språket, ibid. — Konungens stadfästelse erfordras för ändringar i Riddarhus-Ordningen, RHO. 41. D:o för nya Val-Ordningar i städerna, RO. 14: 2. Kon. kan genom särskild resol. återställa försuten tid för anmälan till introduction på Riddarhuset, RHO. 2. Öfverlemnar utnämnd Landtmarskalk till de 2 äldste närvarande Grefvar, RHO. 10. Dess tillstånd erfordras för att alldeles eller på bestämd tid blifva entledigad från ledamotskap i Hemliga Utskottet, RHO. 23. Till Kon. återlemnas Landtmarskalksstafven vid riksdags slut, RHO. 42. Kon. förordnar någon Stats-Contorets Ledamot att med upplys-

blifver, RF. 91. RO. 4, eller om Konungens sjuklighet fortfar öfver 12 månader, RF. 92. RO. 5. Eller om Konungen dör under Thronföljarens minderårighet, RF. 93. RO. 6. Eller om Konunga-ätten på manliga sidan utgår, RF. 94. RO. 7. Samlas vid riksdagens början på Rikssalen, RO. 26. Skola genast, sedan riksdagen blifvit öppnad, välja ledamöter till Utskotten, RF. 53. Må ej i Ståndens plena till omedelbart afgörande upptaga Konungens propositioner eller andra allmänna frågor, RO. 44: 1 och anm. dervid. Utöfva Svenska Folkets beskattningsrätt, RF. 57. Utan deras samtycke kunna inga allmänna afgifter förhöjas, utom tullen å inkommande och utgående spanmål, RF. 60. Utan deras samtycke kunna inga pålagor eller utskrifningar af manskap, penningar eller varor påbjudas eller fordras, RF. 73, utom gärd af födande varor vid uppkommet krig, RF. 74. Bestämma bevillningens belopp och fördelning, RF. 62, 69, 70, 71. RO. 30, 31. Upprätta Riks-Staten med dess särskilda Hufvud-Titlar, RF. 62 och anm. dervid samt 64. Utan deras samtycke kan Konungen icke afhända kronan dess lägenheter, RF. 77. De föreskrifva grunderna, efter hvilka Kronans lägenheter skola förvaltas, RF. 77. Äga styrelsen af Riksgälds-Contoret, RF. 66. RO. 30. Emottaga berättelse af Revisorerna öfver Riksgälds-Verket, I. Rev. Riksg.-Cont. 5. Jfr: Fullmäktige. Ansvara för den Rikets gäld Riksgälds-Contoret ombesörjer, RF. 66. Utan deras samtycke kan Riket ej med gäld belastas, RF. 76. Banken är under deras garanti och vård, RF. 72. RO. 32. Äga allena att genom Banken utgifva sedlar, RF. 72. Utan deras bifall må ingen ändring göras i Rikets mynt till skrot och korn, RF. 79, eller i Indelningsverket, ibid. 80. Deras deltagande med Konungen i lagstiftningen, RF. 81—83, 87, 88. (Jfr Grundlagar och Lag). Deras åtgärd i afseende på lagförklaringar, som Högsta Domstolen utfärdat, RF. 88. Deras rättighet i afseende på den ekonomiska (administrativa) lagstiftningen, RF. 89. Deras petitionsrätt, RO. 60. Under deras eller deras Utskotts pröfning må icke komma Regeringens beslut m. m., RF. 90. I hvilka fall de äga taga den författning om Rikets styrelse, hvilken de nyttigast finna, ibid. 91, 92. Förordna förmyndare för minderårig Konung, RF. 93; RO. 62; RA. 8. Utkora nytt Konungahus, RF. 94. RA. 3. Förordna Justitie-Ombudsman och dess Suppleant, RF. 96, 98. RO. 63. Kunna utvotera 3 Ledamöter af Konungens Högsta Domstol, RF. 103. RO. 64. Må ej ingå i någon särskild pröfning af Högsta Domstolens beslut, RF. 104.

ment, RF. 6. Tre (de s. k. consultative) äro utan Departement, ibid. Minst 2 bland de consultative böra hafva för valtat civil beställning, ibid. Blott två af Stats-Råden kallas Stats-Ministrar, ibid. Hvilka mål de böra samtligen öfvervara, RF. 8, 13, 39, 42, 63, 81. Äro förbundne att till Protocollet sina meningar yttra och förklara, och anses hafva tillstyrkt Konungens beslut, derest ej särskild mening är till Protocollet anförd, RF. 9. Skola göra kraftiga föreställningar emot Konungens beslut, i händelse det vore uppenbart stridande mot Rikets Grundlagar eller allmänna Lag, ibid. Jfr: Contrasignation, Föredraganden. Skola sjelfkrafde påminna om rikets rätt och bästa, dock endast Konungen råd gifva, men ej jemte Honom regera, Ansv.-L. St.-R. Inledningen. Böra, vid sådana sysslors bortgifvande, till hvilka förslag upprättas, yttra sig öfver de sökandes skicklighet och förtjenst, och äga äfven rätt att emot utnämningar till andra tjenster göra underdåniga påminnelser, RF. 33. Äro ansvarige för rådslagen, RF. 9. Kunna ej af enskilte personer tilltalas i och för embetet. Ansv.-L. St.-R. Inledningen. Deras ansvar om de befrämja, vålla eller bidraga till kullkastande af någon Rikets Grundlag, ibid. § 1; om de uraktlåta att sammankalla Ständerna eller bidraga att förhindra deras sammankallande, eller att olagligen lyfta större creditivet, ibid. § 2; om de tillstyrka Konungen att vidtaga sådant steg, som strider mot RF. 57, 60, 66, 68, 72, 73, 78 §§, se ibid. § 3; om de tillstyrka något emot verkställigheten af TF. stridande steg, ibid. § 4; om de ej fullgöra sin pligt enl. RF. 65 rör. statsmedlens användning, eller tillstyrka något steg stridande mot RF. 74, 76, 77, 79, 80 §§, eller tillstyrka Kon. att fatta beslut i mål, om hvilka 13 § handlar, utan att kallelse blifvit utfärdad till utomordentligt Stats-Råd, ibid. § 5; om de uraktlåta någon af sina öfriga pligter enligt Grundlagen, ibid. 6; om någon upplysning döljes i fråga om krig, fred eller förbund med främmande makter, ibid. 7; om expeditionen ej är öfverensstämmande med protocollet, eller föredragande uraktlåter att vägra contrasignation, då sådant honom åligger, ibid. 8; om ansvar derest Stats-Råd redan är ur tjenst när han anklagas, ibid. 10; Præscriptionstid för anmärkningar emot Stats-Råds protocoll, ibid. 11. — Statsråds-Led:s värdighet, RF. 34. Må ej tillika utöfva annat embete eller några inkomster deraf uppbära, ibid. Innehafva förtroende-sysslor, RF. 35. Äro pligtige att, då Konungen vill entlediga någon från förtroende-syssla, deremot göra underdåniga föreställningar, i händelse de dertill

hafva skäl, RF. 35. Skola samtlige vara närvarande och rösta, i de fall, då Stats-Rådet, med anledning af Konungens sjukdom eller minderårighet eller frånvaro, eller vid inträffad thronledighet, förer riksstyrelsen, RF. 42. Tre af dem, under den Ordförande Konungen särskildt nämner, förordnas att, medan Konungen är i fält eller reser till aflägsnare inrikes orter eller till Konungariket Norrige, föra regeringen i de mål, Konungen föreskrifver, RF. 43. De fyra äldste äro Ledamöter i Riks-Rätt öfver Högsta Domstolens Ledamöter, RF. 102. Kunna ställas under tilltal inför Riks-Rätt, RF. 106. RO. 29: 2. Kunna hos Konungen anmälas till entledigande, RF. 107. RO. 29: 2. Må ej äga säte och stämma i Riks-Ståndens plena vid de tillfällen, då dem uppdraget är att föra regeringen, RO. 41. Få icke vara ledamöter i Utskott eller deltaga i val dertill, ibid. Äro berättigade att deltaga i Riks-Ståndens gemensamma öfverläggningar, ibid. När Justitie-Råd är ledamot i Stats-Rådet, RF. 26.

Stats-Utgifterna: Angående granskning deraf, samt huruvida de derför redovisande Tjenstemän kunna för Stats-Utskottet eller Riksens Ständer personligen till ansvar ställas, RO. 30: 2.

Stats-Utskottet: Utgöres af 36 Ledamöter, RO. 30: 1. Dess åligganden i allmänhet, RF. 53. RO. 30. Skall äga tillgång till alla Statsverkets räkenskaper och handlingar, RO. 30: 2. För detsamma låter Konungen vid hvarje Riksdag framställa Statsverkets tillstånd och statens behof af Bevillning, RF. 58, 59. RO. 30: 1. Propositionen derom kan till Stats-Utskottet omedelbart öfverlemnas, RO. 27: 1. Jfr 37: 2. Inför detta Utsk. bör redovisas för de medel, som genom tractater med främmande Makter Riket tillflyta, RF. 58. RO. 30: 1. Granskar utbetalningarne af statsmedlen och kan, med anledning deraf, i Riksens Ständers plena göra anmälan mot contrasignenten af Konungens beslut, ifall skäl förefinnas, RO. 30: 2. Men må icke ingå i något klander af Konungens gjorda anordningar, ibid. Pröfvar och föreslår det, som till Stats- och Riksgäldsverkens behof erfordras, äfvensom beloppet af de begge Creditiven, samt uppgifver huru mycket genom Bevillning bör utgöras, ibid. Dess åligganden om hos Riks-Ånden betänklighet uppstår att antaga hvad detsamma tillstyrkt, i afseende på Statens reglering, Bevillnings-summans belopp, eller grunderna för Riksgälds-Contorets styrelse och förvaltning, RF. 69. RO. 30: 3. Inom hvilken tid det skall till Riksens Ständer aflemna berättelse om Riksgälds-

28; 41. När de träda i verksamhet. RO. 37: 1. Utskott af 64 ledamöter, hvilket med Riksens Ständers rätt bestämmer antalet af Förmyndare för omyndig Konung, ifall ej Riks-Stånden derom åsämjas, RO. 62. Hvilka icke hafva valrätt eller valbarhet till ledamotskap i Utskott, RO. 41. Utgöres af lika många ledamöter af hvarje Stånd, RO. 28. När ledamöternas antal må ökas, RO. 36: 4. När Utskott förstärkes till Nämnd, RF. 69, 71. RO. 30: 3; 31: 2; 73. Deras Ordförande, RO. 39, RHO. 22. Deras Secreterare och Cancelli-Betjening, se Cancellier. Må ej sammanträda på samma tid, då plenum hålles i Stånden, RO. 46: 1. När anslag till deras sammanträden bör ske, ibid. Om ledamöters tjenstledighet samt huru förhålles, om ledamot flera än 3 gånger å rad, utan laga förfall, afhåller sig från sammanträdena, RO. 79. Till dem äge Landtmarskalken och Talemännen tillträde; men icke röst eller deliberationsrätt, RO. 40. Alla omröstningar ske per capita, RO. 38. Öfver hvilka frågor Utskotten skola yttra sig, innan Riksens Ständer kunna deröfver besluta, RF. 56. RO. 44: 1. Huru mål dit remitteras från Ståndens plena, RO. 44: 2. Skola, så fort ske kan, med sina yttranden till Riksens Ständers plena inkomma, RO. 37: 1. Tid för betänkandes afgifvande kan af Riksens Ständer, genom Ståndens pluralitet, Utskott föreläggas, RO. 44: 1. Utskott kan återlemna ett från Riks-Stånden remitteradt mål såsom till dess befattning ej hörande, RO. 44: 3. Angående Utskotts svar på återremisser, RO. 49: 4. Hvilka Utskott må väcka frågor till afgörande i Riks-Ståndens plena, eller upptaga andra ämnen, än de från plena remitterade, RO. 37: 2. Äfven af andra Utsk., än Constitutions-Utskottet, kunna frågor andragas hos Stånden, om anmärkningar mot Stats-Rådets ledamöter, RF. 107. RO. 29: 2. 30: 2. Intet, utom det Hemliga, kan inför Konungen hålla öfverläggningar, RF. 55. Hvad som icke må komma under Utskotts öfverläggning i annat fall än Grundlagarne bokstafligen föreskrifva, RF. 90. RO. 29: 2; 30: 2. Kunna med hvarandra sammanträda, RO. 43. Huru förhålles om de äska upplysningar af någon Konungens embetsman eller af publikt Verk, RO. 42. Huru deras Expeditioner underskrifvas, RO. 72. Om de våldföras, RF. 110. RO. 77. Se vidare: Förmyndare.

Utskotts-Betänkande eller Memorial blifver, efter första uppläsningen hos ett Riks-Stånd, liggande på bordet, och kan, vid nästa föredragning, derest flera ledamöter förena sig om en sådan begäran, åter blifva hvilande; med vid 3:dje föredragningen

måste det ovilkorligen till afgörande företagas, RO. 49: 2. Vid afgörandet skola alla till saken hörande handlingar uppläsas, om någon Ståndets ledamot sådant åstundar, RO. 53. Skall, sedan öfverläggningen förklarats fulländad, i Ståndens plena först framställas till antagande eller förkastande, utan förändring, RO. 49: 3. Jfr RO. 53. Göras dervid, i Ståndens plena, anmärkning till förändring, kan detsamma antagas med förändringar, förkastas eller till Utskottet återförvisas, RO. 49: 3. Då det, efter verkställd återremiss, för andra gången till Stånden återkommit, kan det antagas, förändras eller förkastas, men ej ytterligare återremitteras, ibid.

Utskrifningar af manskap eller af penningar och varor må ej äga rum utan Riksens Ständers samtycke, RF. 73.

Vaktbetjening, allmänna och enskilta verks och corporationers, få ej deltaga i riksdagsmannaval för städerna. Icke heller daglönare eller andre dylike, som försörja sig med tillfälligt arbete; icke heller de som äro i annans tjenst eller ständiga arbete anställde; icke heller gemenskapen vid rikets landt- och sjöförsvar; icke heller de som endast för sjelfförsörjning äga något yrke utöfva, se RO. 14: 3.

Val till Konung eller Thronföljare, RO. 8, 61. RA. 3: 11. Af Konunga-förmyndare, RO. 62. RA. 8. Af Riksdagsmän, RO. 13—15. Se för öfrigt: Fullmäktige, Jury, Justitie-Ombudsman, Nämnd (Opinions-), Revisorer, Tryckfrihets-Comité, Utskott, Votering, Vallängd. Vid riksdag: på Riddarhuset, RHO. 31—35.

Valbarhet till Riksdagsman, RO. 18. Valbarhet tillkommer ingen annan religionsbekännare än Lutheran och Reformert; men valrätt tillkommer alla christna trosförvandter, ibid. (Jfr RHO. 7). Se: Valrätt.

Valförrättare vid val till riksdagsman i Borgare-Ståndet är Magistrat, RO. 14 §, 2, 4 och 5 mom. — Vid universiteternas riksdagsmannaval är Consistorium Academicum valförrättare, se sid. 437, præjud. n:o 4. — Vid riksdagsmannaval till Bonde-Ståndet är Domhafvanden valförrättare, RO. 15. — Valförrättare skall utlemna protocollsutdrag, i händelse af anmälda klagomål, RO. 19.

Vallängd, RO. 14.

Vallrätt vid riksdagsmannaval, RO. 18. Se för öfrigt: Academiska Tjenstemän, Adjuncter, Allmogen, Bergsbruken, Borgare-

---

Innehålls-öfversigt af Nya Riksdagsordningen.

Allmänna grunder.

§ 1. *Svenska Folket* representeras af Riksdagen, fördelad i 2 kamrar; Riksdagsmännen kunna i utöfningen af sin befattning icke bindas af andra föreskrifter (instruktioner) än Rikets Grundlagar. § 2. Tiden för lagtima riksdag; Urtima riksdag. § 3. Riksdagsman utses till båda kamrarne genom *val för viss tid;* Konungens rätt att förordna om nya val. § 4. Riksdagsman får ej förmenas utöfva sin riksdagsmannabefattning; Undantag i krigstid för militäre personer. § 5. Upplösning af lagtima riksdag med förordnande af nya val; Urtima riksdags upplösning.

Kamrarnes bildande.

a) Första kammaren.

§ 6. Dess ledamöter utses af Landstingen för nio år. § 7, 8. Val då ledighet uppstår eller Konungen förordnar nya val; Riksdagsmans befattning fortfar till riksdags slut ändå att de nio åren under tiden förflyta. § 9. Valbarhet till första kammaren. § 10. Fullmakt för riksdagsman af denna kammare. § 11. Klagan öfver riksdagsmannaval § 12. Riksdagsman i första kammaren njuter ej arfvode; Har rätt att afsäga sig befattningen.

b) Andra kammaren.

§ 13. Riksdagsman i denna kammare utses för tre år; Valkretsar. § 14. Valrätt. §§ 15—18. Tid, ort och sätt för val af Elektorer och

